APPIAN·DE·BEL

P P C P

1572

APPIANI DE BEL
P P C P
1572

P P C P

1 5 7 2

APPARV
IT BENI
ECCE A
NGNVS
DATA E
ST MIHI
TVES P
ETRVS
APPARV
IT BENI
ECCE A
NGNVS
DATA E
ST MIHI

P C P

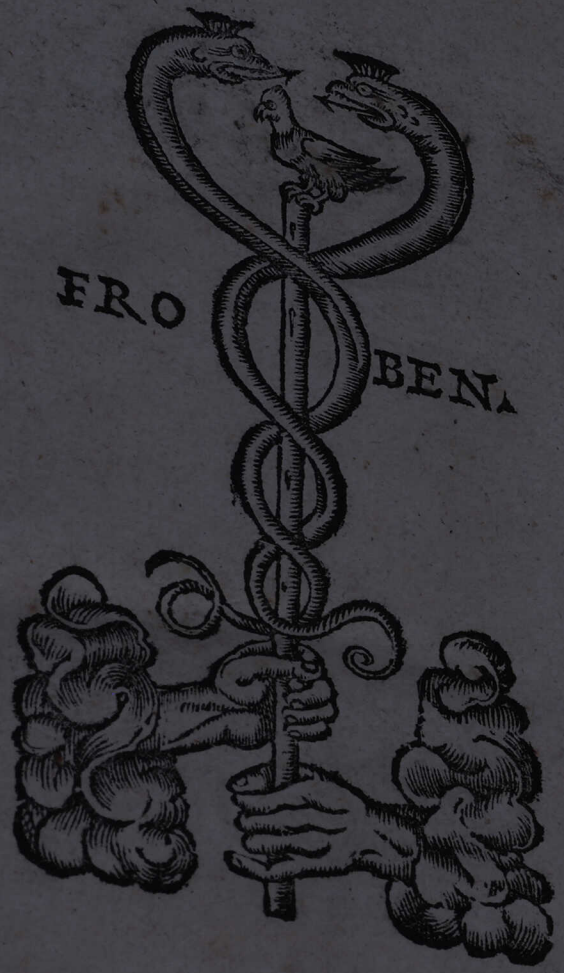
FRO
BEN.

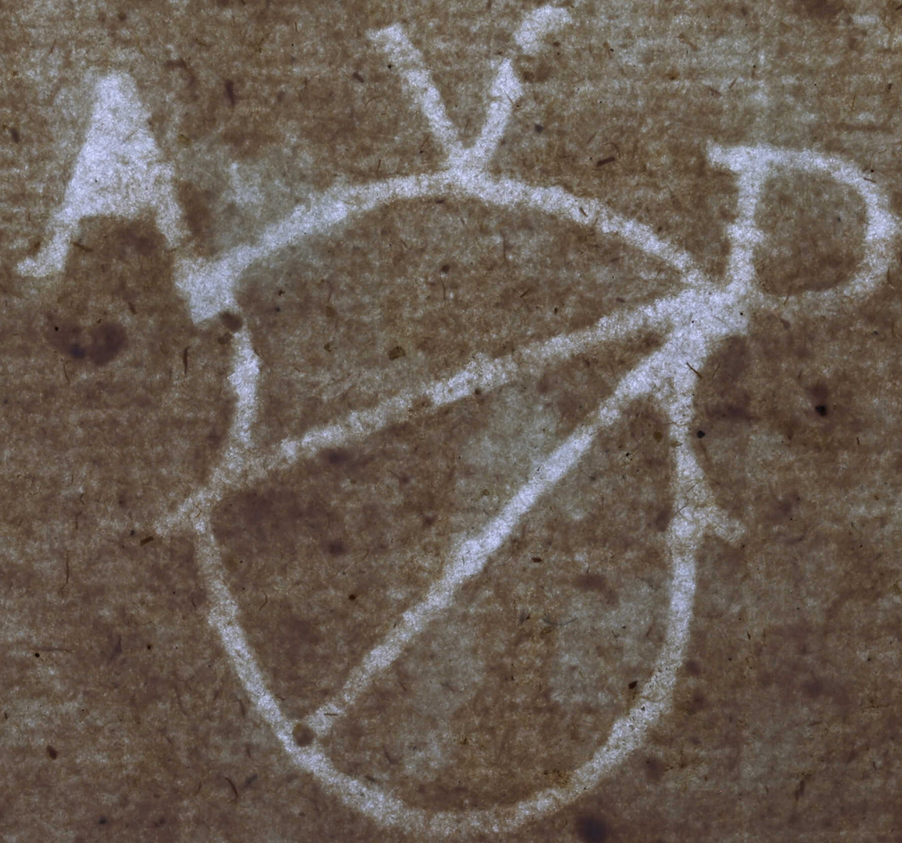

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM,

De bellis Punicis liber
De bellis Syriacis liber
De bellis Parthicis liber
De bellis Mithridaticis liber
De bellis ciuilibus libri v
De bellis Gallicis liber, seu potius epitome
Omnia per Sigismundum Gelenium Latinè reddita.

De bellis Hispanicis liber,
Cælio Secundo Curione translatore.

De bellis Illyricis liber,
P. Candido interprete.

Additus est in prædictas historias
Index copiosissimus.

Collegii Posnanienſis Societatis Iesv. ex dono R.D. Thomæ Klotno. Prepoſiti Szamotulienſis.

Cum gratia & priuilegio Cæſ. Maieſt. ad quinquennium.
Anno M. D. LIIII.

APPIAN·DE·BEL

P P C P

1572

1018727
II. 332 7835

Dar Kuratorjum Okr. Szk. Poznańskiego.
Z księgozbioru Gimn. im. Marji Magdaleny w Poznaniu.
1930.

I. 6 2

7

~~F. I. p. 105~~

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM,

De bellis Punicis liber
De bellis Syriacis liber
De bellis Parthicis liber
De bellis Mithridaticis liber
De bellis ciuilibus libri v
De bellis Gallicis liber, ſeu potius epitome
Omnia per Sigiſmundum Gelenium Latinè reddita.

De bellis Hiſpanicis liber,
Cælio Secundo Curione translatore.

De bellis Illyricis liber,
P. Candido interprete.

Additus eſt in prædictas hiſtorias
Index copioſiſsimus.

I. 6. g.

Collegii Posnaniensis Societatis JESV. ex dono R.D. Thomæ Klotno. Præpositi Szamotuliensis.

Cum gratia & priuilegio Cæſ. Maieſt. ad quinquennium.
Anno M. D. LIIII.

Basel

G.

1018427

S.D. 1207 III

BIBLIOT. UNIWERSYT. W POZNANIU

1931. 1049

CAELIVS SECVNDVS CVRIO

CLARISS. IVRISCONSVLTO, BONIFACIO Amerbachio, patrono & amico ſummo S. D.

I Gelenius, ut nunc cum CHRISTO uiuit, nobiſcum uiueret, BONIFACI AMERBACHI, ipſe tibimet ſuum Appianum cõmendaret: quod ſibi in animo fuiſſe aliquoties apud amicos nõ obſcurè prę ſe tulit. Te enim amauit dum uixit, & coluit inter primos: utpote à quo redamari ſe ſciret: & beneficijs aſsidue cumulari ſentiret. Verùm cùm illũ poſt infinitos propemodum labores, quos per tot annos in re literaria poſuiſſet, uiſum ſit uitæ autori Deo illum ex hac turba & colluuione eripere, ad me, quem ille ad extremũ uſq; ſpiritũ coniunctiſsimũ habuit, hoc munus pertinere ipſius meiq; cõmunes amici putauerũt. Equidem uellem deus immortalis feciſſet, ut uiuo potius Sigiſmũdo Gelenio tam præclarum opus gratularemur, quàm mortuo id officij præſtaremus. nec uerò dubito, quin ſi uir ille præfari ipſe potuiſſet, opus hoc & tibi longè gratius fuerit: & quod nunc agimus, ornatius & cumulatius futurũ. Non quòd aut mihi ſtudium erga te in hoc officio præſtando, aut tibi in me amando uolũtas deſit: ſed cùm Gelenius, ut ætate mihi, ſic etiã eruditione anteiret, ſubitò ereptus, ſuum Appianum orbum, atq; hac parte mancũ ac debilitatũ reliquit. Hoc igitur nos amici memoriæ dabimus: atq; unà noſtrã erga te obſeruantiam hoc officij genere teſtabimur. Verũ prius de ipſo Gelenio (nõ propter te, qui eum probè noſti, ſed propter alios, quibus nõ ita notus fuit) pòſt de Appiano pauca dicemus. Fuit Sigiſmundus Gelenius, ſicuti bene noſti, natione Boiemus, patria Pragẽſis, quæ urbs regni Boiemici caput eſt, quam ueteres Caſurgim, ni fallor, uocabant. Gelenia familia antiqua & honeſta, à ceruis nomen traxit, quos ipſi Gelenos uocãt, ita ut Latina lingua ceruina dici poſsit. Patrẽ habuit ſummo apud regem loco, & honore, hominẽ minimè illiteratum. nam & Moriam Eraſmi in patriam linguam conuertit, & lepidum ſalſumq; opus cum ſuis cõmunicauit. Matre eius fœmina primaria & nobili, propter mulieris prudentiã, & probatos mores, regina plurimùm & familiariter utebatur. Talibus parẽtibus ortus Gelenius, parem quoq;, hoc eſt, ingenuam & liberalem habuit educationem. Cumq; in Literis iam mediocriter profeciſſet, adoleſcens adhuc peregrinationem ſuſcepit. multas igitur & uarias nationes & gentes

peragrauit, adijt scholas, nõ modò literarũ causã, uerumetiã Vlyssis exemplo, ut mores hominũ multorum uideret, & urbes. In Germania, in Gallia, in Italia præstantissima quæq; perlustrauit: peruenit etiam in uicinas insulas Corsicam, Sardiniam, Siciliam. Quas regiones & oras, ne sine fructu adijsset, in Italia linguę Latinæ, quam consecutus fuerat, cognitionẽ cõfirmauit: Græcam ab eruditissimis qui tũc in Italia essent præceptoribus, à M. Musuro Cretense prę̃sertim didicit: atq; in eadẽ Italia Italicã, Gallicam in Gallia, & in Germania Germanicã: ea fuit in eo uiro ingenij uis atq; facilitas. Tandẽ in Germaniam rediens, Basileã uenit, ubi tum Erasmus ille Roterodamus florebat. Ac cupiditate hominis apud omnes gẽtes fama literarũ, & eloquentiæ celeberrimi, uidendi accensus, eum salutatum adiuit: à quo benignè acceptus, adeò propter eruditionẽ probatus fuit, ut eum non solùm amaret, uerumetiã retinendum esse censeret. Itaq; Ioanni Frobenio Typographo clarissimo, eum diligenter cõmendauit, ut si Gelenius eam prouinciam uellet suscipere, ipsum officinæ suæ, in qua trium linguarum uetustiores excuderentur autores, præficeret: adeò nihil erat tam magnum, quod sibi Erasmus de Gelenio non polliceretur. Gelenius, qui non magnopere iustis de causis in patriam redire cupiebat: quiq; patriam ibi esse, ubi amici, artesq́; uigerent bonæ, existimabat: facile se retineri, Erasmo illo magno præsertim suadente, passus est. Suscepta igitur prouincia illa honestissima simulq́; grauissima, & laboriosissima, Erasmi de se iudicio non modò satisfecit, uerùm etiam aliorũ expectationẽ longè superauit. In ea officina partim Ioãne Frobenio uiuo, partim eius filio Hieronymo, generoq; Nicolao Episcopio, uiris ad rempub. literariam iuuãdam natis, qui etiamnum & uiuunt & florent, per totos annos triginta & amplius, strenuè atq; indefesso labore elaborauit. Interea temporis duxit uxorem honestam & industriã puellam, ex qua quinq; liberos suscepit, ex quibus supersunt tres, fœmina una, reliqui mares, quorũ qui maior est natu in Morauia cum propinquis agit: minor domi cum matre, literis operã nauat. Per hosce triginta annos, præter officinæ labores & operas, infinitos propè in Græcis Latinisq́; autoribus deprauatos locos restituit & emendauit. Linguarũ quatuor Symphonum lexicum, Græcis uidelicet, Latinis, Germanicis, & Dalmaticis uocibus, ordine dispositis, concinnauit: quarum linguarum Dalmatica ei propria & patria fuit, reliquæ peregrinæ. Dalmatica enim lingua, quæ eadem Illyrica, uulgo aũt Sclauonica dicitur, multæ & uariæ gentes utuntur, Boiemi, siue ut Velleius uocat Boiohemi, Vandali, Sarmatæ, in quibus Poloni, Rhuteni, ac Rhutenis adnu-

nis adnumerati Lithuani,ac Moſci ſiue Moſcouitę: totusq́; ferè dextra læuaq́; tractus ille, ad Tanaim,ac Pontum uſq;,ita ut inter ampliſimè patentes orbis terrarũ linguas cõnumerari poſſe uideatur. Pòſt cœpit maiora audere, & Plinium naturæ feliciſsimum explicatorẽ: & Liuium Hiſtoriæ Romanæ patrem caſtigauit: & ſuas in eos Caſtigationes ſanè quàm accuratiſsimas edidit. Nihil dum de Græcis diximus,quos in Latinum ſermonẽ cõuertit. Inter quos primum Flauium Ioſephum adgreſſus eſt: cuius libros uiginti De antiquitatibus Iudæorum Latina lingua illuſtrauit. reliqua uerò eiuſdem autoris opera, cum manuſcriptis exemplaribus Græcis contulit,emendauit,ſuppleuit:Eandẽ operam in multis Chryſoſtomi homilijs prę ſtitit.Poſt hæc Dionyſij Halicarnaſſei Antiquitatũ ſiue Originũ Romanarum libros decem: tum Euagrij Rerum eccleſiaſticarum hiſtoriam:Origenis Adamantij contra Celſum monumenta, deinde Philonis Iudæi opera quæ extant omnia,argumento uaria,rerum grauitate difficillima:quod opus paulò ante eius obitum, ut noſti ex Frobeniana prodijt officina.Poſtremus penè labor, Appianus hic Alexandrinus fuit,in quo uertendo, non alios modò qui in hoc campo uerſantur,uerùm ſe quoq; ipſe Gelenius noſter ſuperauit.His abſolutis, ne ullam temporis partem uacuam abire pateretur,iam ſe ad Iuſtini martyris opera,quæ de ſubtiliſsimis noſtræ religionis quæſtionibus, ſanctus atq; eruditus ille uir reliquit, conuertit: & iam maiorem partem conuerterat:ſed morbo quo abſumptus eſt,impeditus, ad calcem perducere non potuit. Tanta enim fuit ſubiti morbi uis, ut cùm dimidiatum uerbum ſcripſiſſet, tanquam aliquo ſe celeriter euocante tollere manum de tabula cogeretur. Ita ſeptem eosq́; nobiliſsimos ſcriptores nobis de Græcis conuerſos reliquit:atq; ita conuerſos ut qui maiore cum laude in hac arena uerſatus ſit, aut nullũ, aut pauciſsimos ſis reperturus:qui uerò plura cõuerterit,ne in ſummo quidem ocio,quàm in ſummis occupationibus Gelenius,inuenias certè neminem.Fuit Gelenio procera ſtatura,humeri tamen aliquanto grãdiores, facies grauis,corpus obeſum (id quod ex illa ſedentaria uita proueniſſe arbitror)uerùm mens uegeta,felix memoria,ingenium ad omnes præclaras artes aptiſsimum: ita ut nullo negotio, quæ ſibi proponeret, aſſequeretur. Erat in eo animi lenitas mira,naturæq́; bonitas quædam,ut uix iraſci poſſet, etiam irritatus: grauis in loco,atq; item in loco comis & urbanus.Cum nemine unquam ſimultatem geſsit:rerum alienarum minimè curioſus, minimè ſuſpicax:ſed antiqua non tamẽ ſtulta ſimplicitate prędítus. Quanta uerò continentia atq; abſtinentia fuerit,quarum illa in ijs quæ ab-

sunt non expetendis, altera in ijs quæ adsunt, in nostraq; potestate sunt abstinendo, illa declarant, quòd cùm per tot annos tantopere in re literaria elaborarit, ex quo magnorum uirorum gratiam est consecutus, nullas tamen diuitias congesit: nullas reliquit, suppellectile domestica, uictuque contentus. Bonis & doctis si quos egere animaduertebat, largiebatur. felicibus & fortunatis non inuidebat: calamitatibus aliorum afficiebatur: neminem contemnebat. Illud uerò maximum continentiæ signum fuit: quod in Regis Boiemiæ aulam magnis præmijs, & honoribus, quibusque uel cupidus & ambitiosus aliquis contentus esse posset, allectus renuit, hanc quietam & moderatam suitam ambitiosis illis & turbulentis dignitatibus anteponens. Omitto prouincias bonas & literas & artes profitendi oblatas, quas nunquam ut susciperet adduci potuit, adeò tenax propositi, uitæque generis semel honestæ suscepti, semper fuit. Amicos habuit inter cæteros, insignes Erasmum in primis, ut initio dixi, deinde Beatũ illum Rhenanũ. quid Ioãnem Frobenium patrem & Hieronymum filium, ac Nicolaum Episcopium memorem? De me tacebo, de te uerò Bonifaci Amerbachi quid dicam? quem non modò amicum, uerùm etiam compatrem, patronum, mecœnatem quoad uixit habuit, atque ut spero, in posteris quoque suis habebit. Neque enim is es qui putes amicitias cum corporibus amicorum extingui: & non potius ut animi perpetuò uigent, & ipsi homines in posteris quodam modo æternitatem assequuntur: sic etiam amicitias quæ in animorum coniunctione positæ sunt, sempiternas esse debere. Est enim illa amicitiæ admiranda uis, atque diuinitas, ut ea efficiat, quæ fieri posse non uidentur ullo modo. Nam & imbecilles ualent: & egentes abundant & quod dictu est difficilius, absentes adsunt: & mortui uiuunt, tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum: ex quo & illorum beata mors, & horum uita laudabilis. Quantus uerò sis ipse Bonifaci in amicitijs colendis, ornandis, augendis, amicis ipsis protegendis ac tuendis, non modò præsentibus & scientibus, uerùm etiam absentibus & inscientibus norunt, neque solùm norunt, sed etiam sentiunt, quibuscunq; sese ad tuam sanctam amicitiam applicare suo felici sydere contigit. Quis enim non uidet, quàm amanter, quàm sanctè, ut unum pro omnibus appellem, Erasmum illum magnum, dum uixit, colueris? quàm sacrosancta, quàm grata, quàm magnifica mortui memoria apud te semper fuerit, & sit? Nihil de me dico, quem singulari quodam amore semel complexum, nunquam per tot iam annos dimisisti: tantisq; meritis affecisti, ut me tuo fauore

atq;

atq; opibus ſuſtentatum, iure fateri & prædicare poſsim. neq; enim fumum ex fulgore, ut Horatius de poetis ait, ſed ex fumo dare lucem ſoles. Sed nolo nunc tuarum laudum explicare uolumẽ, dabitur for ſitan aliàs commodior ut ſpero de his ipſis dicendi locus. Redeo igitur ad Gelenium, de cuius pietate quid multa cõmemorem? cùm ſciamus omnes illum & innocenter uixiſſe, & Deum CHRISTVMQVE eius filiũ ſincero animo, & uera religione coluiſſe. Affui ipſe cùm antè, tum maximè morienti. Ita diſcedebat ex hac uita, ut qui à diuturno & moleſto exilio, in amantiſsimam & deſideratiſsimam patriam reuocatur. Nihil ex eius ore audiuiſſes, quod non rerum terrenarum & caducarum faſtidium, & patriæ cœleſtis amorẽ, ſpemq; ſalutis certiſsimam ſpiraret. Subinde enim illa ſuauiſsima uerba repetebat: SIC AMAVIT DEVS MVNDVM VT FILIVM SVVM VNICVM DEDERIT: VT QVISQVIS EI FIDEM HABEAT, NON PEREAT, SED VITAM OBTINEAT SEMPITERNAM: precabatur, ſuũq; Domino in manus ſpiritũ cõmendabat. Quanti autem animi & fiduciæ fuit illa uox, cùm crebro anhelans ac ſuſpirans (agebat enim animam) diceret: Iam iam ad ardui huiuſce montis uerticem propè conſcendimus, euaſimus, atq; in huiuſmodi cogitationibus & uerbis, quaſi obdormiens, expirauit. O beatam mortem, quæ non uitam Gelenio noſtro ademit, ſed dedit: quæq; ei gradus ad immortalitatem fuit. Sic Gelenius poſt labores abijt ad quietem anno ætatis ſuæ quinquageſimoſeptimo, nobis amicis ſuis magno ſui deſiderio relicto, qui cùm nobis tũ literis eum diutius (quod per ætatem potuit) uixiſſe cupiebamus. Sed bene cum ipſo actũ: nobiſcum non ita bene, qui doctiſsimi & ſuauiſsimi uiri conſuetudine & fructu priuati ſumus. Hæc de Gelenio noſtro Bonifaci humaniſſime: nunc pauca de Appiano ipſo ut polliciti ſumus: mox te ad eius lectionem dimittemus, ex qua maiorem, quàm ex noſtro ſermone capies cum delectatione utilitatem. Appianum Alexandrium Sophiſtam, ideſt Rhetorem, & doctum magiſtrũ fuiſſe tradunt. Sic enim ueteres Sophiſtæ nomine intelligebant, antequam ad eos ea appellatio transferretur, qui aut oſtentationis, aut quæſtus cauſa philoſopharentur. Fuiſſe uerò eum Aelij Hadriani imperatoris, qui bonus Traiano bono ſucceſsit, temporibus, ipſemet in Syriacis teſtatur. Vigintiduos hiſtoriæ Romanæ libros reliquiſſe, Volaterranus affirmat, ſed enumerat tantùm undecim, ex quibus nouem ait à P. Candido conuerſos, Lybicum (ſic enim uocat) Parthicum, Syrum, Mithridaticum, & Ciuiliũ bellorum libros quinq;. nam etſi Illyrici, &

Celtici,mentionem pòſt facit,non tamen eos à Candido conuerſos dicit,credo quòd fragmenta potius,quàm libros eſſe exiſtimaret,alioqui & Illyricum,& Celticum in Candidi codice adiecta ſunt: ſed fieri poteſt,ut non à Cãdido, ſed ab alio conuerſi fuerint. Illyricum certe integrum eſſe non uidetur: & Celticum,ſiue De bellis Gallicis, Epitome potius,aut index capitum eius belli,quàm hiſtoria Appiana dicẽda eſt. Quod ad græca exemplaria attinet,ea mirifice uariant. Id enim quod Candidus,qui Nicolai v. Pontificis Romani ab epiſtolis fuit,ſecutus eſt,ſi modò omnia quæ in eo erant,conuertit:Hiſpanienſe,quod hic damus, non habuit:at Mediceum exemplar,in Italia habet. Rurſum codex Roberti Stephani,quo uſus eſt Gelenius, neq; Illyrica, neq; Hiſpanienſia habet: ex quo uidere licet ſcriptorũ in deſcribendis ueteribus monumentis negligentiam: qui nullum integrum exemplar poſteritati tradiderunt:niſi forte uetuſtas,& bellorum uarij caſus illa nobis mutilarunt. Mentionem quidem ipſe Appianus facit initio Punicorum bellorum,Siculę,& Hiſpanienſis, & Annibalicæ hiſtoriæ à ſe deſcriptæ:in Hiſpanienſibus uerò,& Sicilienſis,& Annibalici, & Viriatici belli, quæ ſeparatim poſteritati mandauit. At tria hæc poſtrema nondum reperta ſunt:quæ fortaſsis etiam aliquando cum alijs in lucẽ prodibunt. Sed nec is uidetur eſſe ordo librorum & hiſtoriarum,qui poſitus eſt. nam ante Punica bella,uidetur ipſe,ſuos libros nominans, Sicilienſe, Hiſpaniẽſe, Annibalicum,& Viriaticum, de rebus quæ Annibal in Italia,& Viriatus Luſitanus in Hiſpania contra Romanos geſsit, hoc ipſo ordine collocare. Gelenius igitur quæ ſunt in hoc uolumine,conuertit omnia præter Illyricum bellum, quod ex Candidiano codice huc adiectũ eſt,ne lector illo fraudaretur: & præter Hiſpanienſe,quod nos ut potuimus, cõuertimus. nam exemplar ipſum aliquot locis corruptum inuenimus. Mirabitur fortaſsis aliquis, quid in mentem uenerit Gelenio,ut poſt Candidianam Appiani uerſionem, ſuam adijcere non dubitarit. Sed facile hac de re iudicabunt eruditi, ubi utranq; contulerint. Videbunt enim eum id in hoc autore non magis fruſtra adgreſſum eſſe,quàm in Dionyſio Halicarnaſſeo,qui quoq; Latinè extabat,ſi modò Latina dicenda ſunt, quæ ſcatẽt barbariſmis: & uerſa quæ ſæpenumero inuerſa & peruerſa ſunt. De genere uerò & forma hiſtoriæ conſcribendæ Appiani noſtri aliquid dicendum eſt. Certum eſt illum Thucydidis ac Salluſtij filum & rationẽ ſibi propoſuiſſe:atq; utriuſq; religioſam dictionem,immortalemq; uelocitatem,imitari uoluiſſe. Nam non perpetuam hiſtoriæ ſeriem texit,ut

Liuius

Liuius & alij, ſed ex tota re, ideſt, ex Romanorum rebus geſtis maximis, plurimis, & immortalibus, quæ cum quaq; gente, aut populo, aut uiro bella geſſerunt, ſeiunxit partes: totidemq; fecit hiſtoriæ corpora, quot ab eis bellorum genera & ſuſcepta & geſta ſunt. quam ſcribendæ hiſtoriæ rationem & imaginem Cæſar quoq; in ſuis illis tantopere laudatis commentarijs ſecutus eſt. Hoc enim in genere, nihil inane, nihil fabuloſum, aut prodigioſum inuenitur: nullæ ſuperuacaneæ, atq; ad oſtentationem fictæ contiones, aut orationes leguntur: ſed omnia pura, uera, religioſa, & neceſſaria: in quo uanitatem & ineptias in ſcribenda hiſtoria Græcorum non eſt imitatus: quod non eſt hiſtoriam ſcribere, ſed fabulas. At uerò hiſtoria, ut nõ minus eleganter quàm uerè deſcribit apud Ciceronem Antonius, teſtis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magiſtra uitæ, nuncia uetuſtatis appellatur. Has igitur Appiani ueriſsimas hiſtorias tanquam de manu Gelenij noſtri accipies Bonifaci Amerbachi: quas ipſe tibi mea manu, animo & fide, donat, atq; in tuam tutelam unà cum coniunge ſua chariſsima, & dulciſsimis liberis, tradit, & commendat. Ego uerò tibi quoq; meam, quam in hoc aſſe unciam uel ſextulam habeo, tibi quoq; dono, & lego. Neq; rei paruitatem æſtimaueris, ſed donantis animum: ſi modò donare dici poteſt, qui tantulam pro immortalibus beneficijs refert gratiam.

Vale. Baſileę VII Idus Iunij

M. D. LIIII.

APPIANI ALEXANDRINI

IN ROMANAS HISTORIAS PRAEfatio. Sigismundo Gelenio interprete.

SCRIPTVRVS populi Romani res gestas, necessarium duxi, primùm fines imperij describere: qui sic habent. In Oceano Britannicarum gentium maiorẽ partem cõtinent. inde Herculeum fretũ petentibus, atq; porrò uniuersi mediterranei maris oram easdẽ usq; columnas circùm relegentibus, quicquid insularũ regionúmue maritimarum in conspectũ uenit, Romani iuris censetur. harum gentium primi ad dextram fretũ penetrantibus sunt Mauri, quà mare accolunt: deinde Afri alij Carthaginẽ usq;. supra hos remotiores à mari sunt Nomades, quos Latini uocãt Numidas, ipsamq; regionẽ Numidiam. sequũtur in ora Lybies secundum utramq; Sirtim ad Cyrenen pertinẽtes: tum Cyrene ipsa, Marmaridæ Hammonijq;, & quicquid populorũ circa Mareotem lacũ habitat. ad hæc magna illa urbs in Aegypti confinio, Alexandri conditoris nomen referens: ipsaq; Aegyptus patens aduerso Nilo nauigantibus usq; uersos ad orientem Aethiopas, per mare uerò usq; Pelusium. hinc cursu flexo in ora occurrit Palęstina regio Syriæ, supra quã est pars quędam Arabum. ad mare Palæstinos contingunt Phœnices: superiora occupat caua (ut uocant) Syria, & quæ Euphratem usq; amnem porrigitur: tum remotiores etiã Palmyreni cincti arenis squalentibus, & ipsi ad Euphratem pertinentes. Post Syros sunt Cilices, hisq; confines Cappadoces, & Armeniæ pars quam Minorẽ nominãt. deinde cæteræ gentes, quotquot secundũ Euxinum pontum parent Romano imperio. harum Syri & Cilices nostrũ mare spectant: Armenij uerò atq; Cappadoces hinc Ponticis nationibus sunt finitimi, inde mediterraneis quas Maior Armenia complectitur: nulla quidem Romanis tributa pendens, sed ex eorum autoritate reges accipiens. medio autem Cappadocas inter & Cilicas spatio, quà in Ioniam iter est, ingens in mare procurrit peninsula, cuius dextrũ latus Euxino Propõtideq; & Hellesponto atq; Aegæo clauditur, læuum Pamphylio Aegyptioq; mari alluitur. fertur enim utrumq; peninsulam facere, cuius incolæ ad Aegyptium pelagus uersi Pamphylij sunt & Lycij, ac deinceps Cares usq; Ioniam. cæteri Euxinum, Propontidem, Hellespontumq; spectant, Galatæ, Bithyni, Mysi, Phryges. mediterranea eius tenẽt Lydi & Pisidæ. tot gentes habitant hanc peninsulam, omnes Romanorum

subie-

ſubiectæ imperio. trans fretum uerò in Europa & alias prouincias habent Ponto contiguas, Mœſiam ac Thraciam quà Euxinum accolit. ab Ionia uerò Aegæus ſinus incipit, inde alter Ionius, poſt quem eſt fretum Siculum, & inde Tyrrhenum mare uſque columnas Herculeas. atque hæc eſt longitudo ad Oceanum ab Ionia. in quibus oris hæ ſunt Romanæ prouinciæ, Græcia uniuerſa, Theſſalia, Macedonia, tum finitimæ Thraciæ reliqua, & Illyricum ac Pannoniæ. Sequitur ipſa Italia longiſsimo protenſa ſpatio, ab Ionio mari præter Tyrrhenicum tendens uſq; Galliam: cuius prouinciæ gẽtes partim noſtrum mare ſpectant, partim ſeptentrionalem Oceanum, partim ſecundum flumẽ Rhenum habitant. his accedit uniuerſa Hiſpania, & Celtiberi pertingentes ad ſeptentrionalem occidentalemque Oceanum ac columnas Herculis. de ſingulis harum regionum dicetur diligentiſsimè, cùm ordo narrationis ad eas nos deduxerit. nunc quàm amplis finibus maritimis imperium includatur dictum eſt. terreſtri uerò itinere luſtranti eos occurrit pars Mauritaniæ uergens ad occidentalem Aethiopiam, tum aliæ propter nimium æſtum aut noxias beſtias incultiores regiones Africæ, uſque orientales Aethiopas. & hi quidem in Africa ſunt Romanorum termini. in Aſia uerò, flumen Euphrates, mons Caucaſus, Armeniæ maioris regnum, Colchis quæ ad Euxinum mare colitur, & reliquum oræ illius. in Europa duo maximè fluuij Romanorum imperium finiunt, Rhenus & Danubius: horũ Rhenus in ſeptentrionalem oceanum, Danubius in Euxinum pontum euoluitur. alicubi tamen trans hos quoque amnes Germanis tranſrenanis nonnullis imperant, & Getis ultra Danubium, quos ipſi Dacos nominant. hi ſunt uerſus continentem termini, quantum exactiſsimè eos digerere potuimus. inſulæ quoque quotquot ſunt in mari mediterraneo, Cyclades, Sporades, Echinades, Tyrrhenicæ, Baleares, ſeu quocunque alio nomine, uel circa Africam, uel in Ionio, Aegyptio, Myrtoo, Siculo, cæteroque noſtro mari quibuſcunque diſtincto uocabulis: tum illæ quas ob excellentiam Græci magnas nominant, Cyprus, Creta, Rodus, Lesbus, Eubœa, Sicilia, Sardinia, Corſica, & ſi qua eſt alia maior minór ue, omnes Romanis parent. in Septentrionali etiam Oceano transportatis copijs in Britanniam inſulam, quæ præ magnitudine uideri poſsit alia terra continens, occuparunt pluſquam dimidiam, de reliquo eius parum ſoliciti, ut minus commodo, quando ne id quidem quod poſsidẽt ex ea, fructus affert uberes. ex his tot ac tantis gentibus Italos ipſos magno labore poſt quingenteſimum demum annum perdomuerunt, cuius temporis dimidium

uixere

uixere ſub regibus. deinde his expulſis iureiurando obſtricti neminem regem ſe paſſuros, per optimates remp. adminiſtrarunt, & per magiſtratus annuos. cæterùm poſt quingentos illos annos ducentis maximè imperium in immenſum creuit augmentis continuis, accedentibus innumeris externis auxilijs: quo temporis ſpatio plurimas Populus Ro. acquiſiuit prouincias. poſt hæc C. Cæſar cæteris ætatis ſuæ potentior, ubi principatum ſuum cõſtabiliuit, ſpeciem quidem reip. nomenq́; reliquit, ſibi tamen imperium in omnes uſurpauit: & ſic in hodiernum uni pārent omnia: quem non Regem dicunt, propter religionem opinor iuriſiurādi ueteris, ſed Imperatorem nominant: quæ appellatio communis eſt eorum etiam qui ad certum tempus præſunt exercitibus. ſed reuera omnino reges ſunt. hoc genus imperatorum ætas in præſentem diem alteros c c annos penè compleuit, quo tẽpore Vrbs reddita eſt ornatiſsima, aucta in immenſum etiam reditibus, longa conſtantiq́; pace res prouehente ad felicitatẽ tutiſsimã. nam imperatores hi ueteres etiam prouincias ampliores fecerunt, alias conatas ab imperio deficere continuerunt in officio. in ſumma, ut ſunt prudentes, contenti maritimis regionibus omniũ optimis, malunt has excolere, quàm imperium in infinitum proferre ad gentes barbaras, inopes domi, & nil lucri afferentes dominis. quarum aliquot ego uidi in Vrbem legatos ueniſſe, ut ſe ſuosq́; populares dederent, nec receptos ab imperatore, ut ipſi inutiles. innumeris enim alijs gentibus ipſi dant reges, quòd imperium his opus non habeat. & ſunt prouinciæ in quas inſumendum eſt, cùm pudeat quamuis damnoſas abijcere. cæterùm circũquaq; in præſidio ſunt magni exercitus, qui tantum terræ marisq́; tanquam regionem aliquam cuſtodiunt. nec ullum imperium ad hanc ætatem uel tam amplum uel tam diuturnum fuit. nam nec res Græcorum, etiamſi quis eas exorſus à Dario, unde potiſsimum claritatis initium, ad Philippũ Amyntæ deducat, & Athenienſes, Lacedæmonios Thebanosq́; in unum congerat, iam apparebunt magnificæ. nam illi pro dignitate ſuarum ciuitatum inter ſe certabant potius quàm pro parando imperio, nec ullum eorum certamen clarius fuit quàm pro libertate aduerſus oppugnantes eam reges exteros. quòd ſiquis eorum nauigauit in Siciliam ſpe augendi imperij, cladem accepit. aut ſiquis tranſiuit in Aſiam, etiam is nõ magnis rebus geſtis reuerſus eſt. In ſumma, Græcorum potentia quantumuis ambitioſa, extra Græciam nihil firmæ ditionis acquiſiuit, contenta libertatem generis diu tueri, & inuictæ uirtutis opinionem. cæterùm poſt Amyntæ Philippum & Alexandrum huius filium, uidẽtur mihi ſe malè geſsiſſe, & indignè ſuis

maio-

maioribus. Asiaticum quoque imperium rebus gestis ac uirtute minimè conferendum his quæ Europa protulit, propter infirmitatem ignauiamque earum gentium, apparebit in processu huius historię. paucis enim prælijs Romani in suam potestatem redegerunt tot quas nunc tenent prouincias, quamuis defensas milite Macedonico. uerùm circa Africam Europamque exhauserunt laboris plurimum. rursus Assyriorum, Medorum, Persarum tria maxima imperia simul congesta ne tempus quidem nongentorum annorum æquare possunt, quantum durauit in hodiernum Romana potentia. amplitudo uerò illorum imperiorum dimidio minor fuit, si conferantur termini. siquidem Romani ab occidentali Oceano ad Caucasum montem, & fluuium Euphratem, & Aethiopas qui sunt supra Aegyptum ac Arabiam, usque orientalem Oceanum imperant: atque ita ab occasu ortuq; solis clauduntur Oceano. maris quoque mediterranei totius tenent dominium, & insularum omnium, atq; etiam in Oceano Britanniæ. Medi uerò Persæque cùm plurimum mari pollebant, aut Pamphylium sinum habuerunt cum una Cypro insula, aut paruam aliquam partem Ioniæ regionis maritimæ. nec Persici sinus, quem in potestate habebant, amplitudo magna est. Iam Macedonum res ante Philippũ Amyntæ filium fuere admodum tenues, nec usquequaque liberæ. ipse Philippus laborauit satis feliciter, uerùm intra Græciam regionesque finitimas. sub Alexandro demum regnum illud amplitudine, frequentia uirorum, prosperitate uictoriarum ac celeritate factum est florentissimum, & penè incomparabile, cæterùm fulguri simile ob breuitatem temporis: cuius quidem uel in multas distracti satrapias, portiones diu retinuerunt splendorem pristinum. certe soli mei reges alebant ducenta milia peditum, quadraginta milia equitum, trecentos elephantes bello assuetos, curruum falcatorum duo milia, armorum quantum trecentis milibus sufficiat. præter hunc terrestrem apparatũ, duo milia actuariarum, & id genus minorum nauium præsto erant: longę uerò ab hemiolijs usque quinqueremes MD, instrumentum longarum duplum, thalamegi auratis puppibus rostrisq;, quas ad ostentationem in bello ipsi reges conscendebant, DCCC. pecuniæ uerò numeratæ in thesauris DCCXL talentorum Aegyptiorum milia. totum enim hoc apparet ex regijs tabulis adhuc extantibus, in quas referebantur huiuscemodi omnia: quas reliquit Alexandri successor in regno Aegyptio, regum omnium parandis opibus attentissimus, & expendendis splendidissimus,

magni-

magnificentiſsimusq́; in operibus. conſtat autem alias quoq; ſatrapias non multò deteriores fuiſſe, omnes tamen attritas poſterorum conflictationibus mutuis, quòd diſsidium ſingularis peſtis magnorum regnorum eſt. at Romanum imperium magnitudine felicitateque præſtitit propter diuturnitatem ſuam, & ſenatus in cõſilijs prouidentiam, quanquam nec uirtus nec tolerantia laborum difficultatumq́; ſumma in eo parando defuit: quas tamen felicitates ſucceſſuum moderatè tulerunt donec opes confirmarentur: ac ne cladibus quidem ceſſerunt, aliquoties x x milibus amiſsis una ſtrage, interdum quadraginta aut quinquaginta, nõ ſemel de ipſa Vrbe adducti in periculum, intercedente continuè nunc fame, nunc ſeditione, nunc peſtilentia: quæ omnia cohibere ambitionem non potuere, donec DCC annis eluctati per tot erumnas ac pericula, uno eodemq́; tenore imperium ſuum prouexerunt ad hoc faſtigium, ut felicitatis prudentiæq́; fructum perciperent uberrimum. eas res multi Græci, multi Romani autores ſcripto prodiderunt: & eſt argumentum copioſius quàm rerum Macedonicarum quondam longè ampliſsimarum. Me uerò contemplatum eorum uirtutem, & eam ſpectare cupientem per gentes ſingulas, ſtilus huc illuc traduxit è Carthagine in Hiſpaniam, inde porrò in Siciliam aut Macedoniam, aut ad legationes auxiliá ue aliarum atque aliarum gentium: inde rurſum reduxit Carthaginem aut in Siciliam errabundum, ac rurſum ab his imperfectis aliò tranſtulit: donec per partes mihijpſi congeſsi, quoties in Siciliam exercitus aut legatos miſerint, quid úe in ea inſula geſſerint, donec in præſentem formam eám redegerunt. item quot bella, quot fœdera legationés ue ultro citrõq́; miſſæ inter duos populos interceſſerint, quas clades mutuò uel intulerint uel acceperint, donec Carthago eſt diruta, & Africa facta prouincia: rurſusq́; inſtaurata Carthagine Africa ad præſentem ſtatum deuenit. idem feci per ſingulas prouincias, cupiens cognoſcere quid in unaquaque Romani geſſerint: ut ſcirem cuiuſque gentis uel ignauiam uel induſtriam, tum uictoris populi uirtutem atq; fortunam, & ſiquis interea caſus memorabilis incidit. moxq́; ratus & alijs gratum fore ad hunc modum res Romanas perdiſcere, prouinciatim narrationẽ aggreſſus ſum, omiſsis quæ interim alibi geſta ſunt, & dilatis in ſuum ordinem. tempus ubique aſcribere operę uiſum eſt ſuperuacuæ: tantùm ex interuallo admonebimus eius in rebus notatu dignioribus. cæterùm nomen olim cuique Romano unum erat, ut cæteris omnibus: pòſt acceſsit alterum, nec ita dudum etiam tertium cœptum eſt addi qui-

quibuſdam, quo magis agnoſcerentur ex aliqua nota corporis, aut uirtute animi: quemadmodum & Græci aliquot nominibus adiuncta habebant cognomina, ego interdum ponam omnia, præſertim uirorum illuſtrium, quo noſcantur facilius. pleroſque autem uel horum uel aliorum, eo appellabo quod uidebitur maxime proprium. Cum autem tres ſunt libri quibus res populi Romani intra Italiam geſtæ, ſanè non paucæ continentur, exiſtimandi ſunt omnes narrare de bellis Romanorum Italicis, licet diſtincti ſint propter memorabilium rerum copiam. horum primus geſta ſeptem regum cuncta complectitur, eo quo regnarunt ordine, cui feci titulum, Romanarum hiſtoriarum liber de regibus. ſequuntur res geſtæ per Italiam uniuerſam, abſque populis qui mare Ionium accolunt: qui liber ad differentiam prioris inſcribitur, Romanarum hiſtoriarum, de his bellis quæ deinceps poſt reges pulſos geſta ſunt in Italia. ultimi omnium in ea terra Samnites, Ionio mari propinqui, gens magna & ferox, per octoginta annos cum Romanis conflictati ſunt, donec & ipſi, & eorum ſocij, Græci quoque qui habitant intra Italiam, ſubacti ſunt. hic ad priorum diſcrimen dicetur, Romanarum hiſtoriarum liber de bello Samnitico. reliquorum ſinguli pro ſuo quiſque argumento habebunt titulos: Romanarum hiſtoriarum liber de bellis Gallicis, uel Sicilienſibus, uel Hiſpanienſibus, uel de bello Hannibalis, uel de bellis Punicis, uel Macedonicis, cæteriſque ſimiliter. Quorum ordo eſt ſecundum ordinem temporum, quibus cœpta finitá ue ſunt: etiamſi aliquando alia multa interuenerint. ſeditiones uerò domeſticæ bellá que ciuilia, horrenda præ cæteris, prodentur iuxta ætates autorum, qui hos motus concitarunt, uidelicet Marius & Sylla, Pompeius & Cæſar, Antonius alterque Cæſar Auguſtus cognomine, & interfectores ſuperioris Cæſaris. poſtremum erit quo ipſi uictores inter ſe commiſi ſunt, ciuilium bellorum nouiſsimum, quo tempore Aegyptus quoque uenit ſub Romanum imperium. ita res ſingularum gentium in ſuos libros, & bella ciuilia iuxta ſuos duces, digeruntur. ultimus liber, quantis exercitibus muniatur hoc imperium, quantosq; reditus habeat è ſingulis prouincijs, tum ſiquid ſuperimpendit in claſſes præſidiarias & nauales ſocios, indicabit, cæteraque huiuſmodi. aptiſsimum autem exordium ab ipſorum genere ſumetur,

ſcripturo

ſcripturo de eorum uirtutibus. Quis uerò hæc ſcribam, multi norunt, & ipſe antè docui: ut autem apertius dicam, Alexandrinus ſum, honeſtiſsimo loco habitus in patria, uerſatusq; Romæ in agendis cauſis apud Auguſtorum tribunalia, donec me inter ſuos Procuratores optauerunt. cætera qui uolet ſcire, ex commentarijs de hac ipſa re ſcriptis cognoſcere poterit.

APPIANI ALEXANDRINI PRAEFATIONIS FINIS.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Punicis liber.

CARTHAGINEM in Africa Phœnices condiderunt annis L. ante captum Ilium. conditores fuere Xorus & Carchedon: ut autem Romani ipsiq; Carthaginienses existimãt, Dido mulier Tyria, cuius maritum Pygmalion Tyri tyrãnus clàm interfecerat. illa per somnũ cæde cognita, cum pecunijs multisq; uiris tyrannidem fugientibus, nauibus in Africam uenit, ubi nunc Carthago est. cumq; repellerent ab Afris, petiere tantum loci ad incolendum, quantũ tauri tergus comprehẽderet. riserunt illi Phœnicũ sordes, & puduit tantillam rem pernegare. sed maximè mirati sunt quomodo oppidum in eo spatio posset fieri. cupidiq; uidendi cõmentum illud ingeniosum, iurati promiserunt se daturos. Phœnices secto in orbem corio sic, ut unam corrigiã efficerẽt tenuissimã, circũtenderunt ubi nunc est arx Carthaginiẽsium, quam inde Byrsam nominant. procedente tẽpore ex hac sede incursantes finitimos & uincentes, nauibus quoq; per mare uictum quærentes more patrio, arci urbem circundederũt, iamq; potentes obtinuerũt Africam mari latè imperantes, susceptis etiam externis expeditionibus in Siciliam & Sardiniã aliasq; maris eius insulas, & in Hispaniã quoq; : passimq; deductis colonijs, sic imperium acquisiuerũt Græcorum conferendum uiribus, Persarum uerò opibus. Septingentesimo autẽ anno à Carthagine cõdita, Romani abstulerũt eis Siciliam, & paulo pòst Sardiniam: secundo uerò bello punico Hispaniam: inuadentesq; alteri alteros magnis copijs in suis sedibus, Pœni Hannibale duce per XVI. annos uastarunt Italiam: Romani uerò Africam, Cornelij Scipionis maioris auspicijs, donec Carthaginiẽsibus imperium, classes, elephantos ademerũt, pecuniamq; ad certum tẽpus persoluendam imperarunt. tum uerò pax reddita ex fœdere mansit per annos L. donec hac quoq; turbata, tertium ac nouissimũ bellum punicum exortum est, quo uictores Romani diruerunt Carthaginẽ ductu Scipionis minoris, additis in instauratores diris imprecatiõibus. coloniam tamen deduxerunt in locum proximũ, opportunam ad Afros continendos in officio. Cæterum quæ Carthaginienses in Sicilia

gesserunt, cõtinet historia Sicula, sicut Hispaniensis quæ gesserũt in Hispania: Hannibalica itẽ quæ is gesit in Italia. hoc uolumẽ peculiariter rebus in Africa ab initio gestis dicatũ est. incipiemus aũt à tempore belli Siculi, quando Romani CCCL. nauibus appulerũt in Africam, & captis aliquot urbibus, cum exercitu & potestate reliquerũt ibi Atiliũ Regulũ. is alia ducẽta oppida occupauit, quę tędio Carthaginiensiũ ad eum defecerũt, progressusq; ulterius agrũ eorũ suburbanum populatus est. illi à Lacedæmonijs ducẽ petierũt, rati per bonorum imperatorũ inopiam afflictas res suas: à quib. impetrarũt Xanthippum. Atilius qui ad stagnũ castrametatus fuerat circũ oram eius contra hostes iter faciebat æstuoso tẽpore, grauibus armis, siti, æstu, laboreq; pressus, & è præruptis locis impetitus missilibus. sub uesperã aũt ubi accessit ad fluuiũ, quo ab hostili exercitu dirimebat, continuo traduxit suos in ripã ulteriorẽ, ut sic quoq; terreret Xãthippum. at ille suos instructos è castris immisit in eũ, ratus facilẽ fore de fessis & male affectis uictoriã, & noctẽ profuturã uictoribus. nec frustratus est sua spe, nam è triginta uirorũ milibus quibus Atilius pręerat, pauci euasere Clypeam, reliqui oẽs aut cæsi aut capti sunt, proconsul quoq; uenit in potestatẽ hostiũ. hunc nõ multo pòst Carthaginẽses fessi miserunt cum suis legatis Romam, ut aut pacẽ eis impetraret, aut reuerteret. ille clàm collocutus cum Romanis honoratioribus autor eis fuit bellum cõtinuandi, & reuersus est paratus ad suppliciũ. Pœni incluſum cauea stimulis intus extantibus cõfecerunt. Xanthippo sua felicitas pernicie attulit. Carthaginiẽses enim, ne Lacedæmoniorũ uideret tanta uictoria: finxerũt se uelle Xanthippũ egregie donatũ honoris causa cum triremibus in patriam remittere, quarum præfectis mandarunt ut eum cum cæteris Laconibus in altũ mergerent. sic ille pœnas dedit pro nauata opera strenua, atq; hæ fuere cladium uictoriarũq; uices utrinq; primo bello punico: donec Pœni Romanis cesserunt Sicilia: quomodo autẽ cesserint, in rebus Siculis indicatũ est. Post hæc pax fuit inter Romanum Carthaginiensemq; populos, cæterum Afri Pœnis subditi, qui eis cõtra Siculos miserãt auxilia: & Galli qui eorũ stipendia meruerant, questi pollicita sibi, fide punica reddita, magnũ bellum eis intulerunt, qui à Romanis ut amicis petierũt auxilia. permissum est ut ad hoc solum bellum militem Italum mercede conducerent, nam ex fœderis legibus ne hoc quidem debebatur. miserunt & qui pacem inter partes cõponerent, quos Afri audire noluerunt, sed futuros se sub imperio Romanorum dixerunt, si illis uideatur: nõ sunt tamen recepti. At Carthaginienses magnis classibus infestando ciuitates quæ defecerãt, intercludebant eis cõmeatus maritimos

ritimos,& quia terra (ut fit in bello)nõ colebaẽ,Afri ſuccubuerunt, negotiatores quoq; quotquot præternauigabãt ſpoliabantur ab egenis prædonibus.Romani uerò etiam occidebantur, & proijciebantur in mare,quo laterent ſceleſta facinora.latueruntq́; longo tẽpore. ſed deprehenſi tandem pœnas luere tergiuerſabantur, donec decreto contra eos bello, Sardinia mulctati ſunt:idq́; aſcriptum eſt priori fœderi. Non multo autẽ pòſt Carthaginienſes expeditionẽ ſuſceperunt in Hiſpaniam,quã per partes adorti ſubiugabant, donec Saguntinis ad Romanos cõfugientibus,Pœnis in Hiſpania prę fixus eſt terminus,ne tranſirent Hiberum fluuium. quod fœdus rurſum uiolarunt Carthaginienſes, duce Hannibale, qui traiecto fluuio exercitus Hiſpanienſes cõmiſit alijs ducibus,ipſe irrupit in Italiam. Romani uero duces P.& Cn. Scipiões fratres in Hiſpania præclaras adepti uictorias, ambo cæſi ſunt ab hoſtibus: & qui poſt eos rexerunt exercitus, parum proſpere bellum adminiſtrabant,donec Scipio Publij, qui in Hiſpania cecidit,filius cum claſſe eò profectus,opiniõe omniũ à deo mitti creditus,& diuinitus omnia gerere,uicit egregie: partaq́; hinc ingenti gloria, exercitũ ſucceſſoribus à ſenatu miſsis tradidit: ipſe in urbem reuerſus poſtulauit ut mitteretur in Africam cum exercitu,re tracturus Hannibalem ex Italia,& à Carthaginienſibus pœnas expeti turus in ipſorũ patria.id quidam reip. adminiſtratores diſuadebant, negantes oportere exinanita tot bellis Italia, Hannibale tunc quoq; illam uaſtante, Magone in eius latere Ligures Galloſq́; in mercenariam militiã conducẽte, in Africam expeditionẽ fieri, & aliena captari priuſquam domi ſit ſecuritas. alij uerò exiſtimabant, Carthaginiẽſes qui nunc intrepidi agerent de ſubiugãda Italia,nemine infeſtante domi,ſi bello domeſtico implicarentur,Hannibalem reuocaturos.Hęc ſententia uicit.non tamen permiſerunt delectus eum habere in Italia etiam tum preſſa armis Hannibalis: tantũ uolũtarios milites, ſiqui ſe offerrent,permiſſus eſt ſecum ducere,& uti Sicilienſi exercitu:additis decem triremibus cum ſocijs naualibus: & præter has quotquot erant in Sicilia.nec pecunia data eſt,niſi quam priuatim amici Scipionis cõtulerunt.adeò negligenter hoc bellum aggreſsi ſunt, quod nõ multo pòſt maximi momẽti uiſum eſt.at Scipio,qui diuinitus iam dudum ferebatur contra Carthaginem, equitũ peditũq́; fermè VII. M. collectis traiecit in Siciliã,habens circa ſe primæ pubis ſelectos CCC. numero,quos inermes ſequi iuſſerat. deinde conſcriptis æquè CCC. Siculis diuitibus, iuſsit ad certam diem præſto eſſent inſtructi armis equiſq; quantũ poſſent pulcherrimis.ut uerò uenere, poteſtatẽ eis fecit ſubſtituendi ſibi uicarios. quod ubi libenter acceperunt omnes,

produxit in medium ſuos CCC. inermes, & his arma tradi iuſsit. illi uolentes arma equosq; tradiderunt. ſic Scipio pro CCC. Siculis totidem Italos ſibi parauit, alienis equis armiſq; inſtructos pulcherrimè. qui mox imperatori ſuo gratias egerũt eo nomine, & poſtea ſemper egregiam ei pręſtiterunt operam. His auditis Carthaginienſes Aſdrubalem Giſconis filium ad uenationẽ elephantorũ miſerunt, Magoni mercenariũ militem in Liguria colligenti miſerunt peditum VI. M. DCCC. equites, elephantos VII. iuſſeruntq; ut adiunctis quantũ poſſet alijs copijs inuaderet Etruriam, quo Scipionẽ diſtraheret ab Africa. Mago tunc quoq; cunctatus eſt, uel quia nõ poterat ſe Hannibali tam remoto adiungere: uel quia ſemper euentũ præuidebat. Aſdrubal uerò à uenatione reuerſus, ex delectibus Pœnorũ Afrorũq; ſena confecit milia, & ſexcẽtos equites: ſeruorũ quoq; milia quinque coemit ad remigium, & à Numidis accepit equitũ duo milia. mercenarium etiam militẽ cõducebat, & omnes exercebat ducenteſimo à Carthagine ſtadio. erãt in Numidia multi reguli ſeiũcti ditionibus, quos inter Syphax honore præminebat. regis quoq; Maſęſulorũ gẽtis ualidæ filius erat Maſaniſſa, educatus & eruditus Carthagine: quẽ ut forma moribusq; præſtantẽ Aſdrubal Giſconis nemini Carthaginienſium ſecundus optauit ſibi generũ, quamuis Numidam. deſponſa ſibi puella adoleſcens alæ pręfectus abijt in Hiſpaniam. Syphax qui puellam adamarat, ſubditam Carthaginienſibus regionẽ populabatur, & Scipioni quãdo ad eum ex Hiſpania traiecerat, promiſit ſe fore belli ſocium ſi Carthaginẽ inuaderet. id ubi ſenſere Pœni, nõ ignari quantum momentũ in Syphace eſſet ad id bellum, elocarunt ei uirginẽ, ne ſcijs Aſdrubale Maſaniſſaq;, qui tum erant in Hiſpania. quapropter Maſaniſſa indignatus, & ipſe fœdus cum Scipione in Hiſpania inijt non ſentiente (ut putabat) Aſdrubale. qui re cognita, moleſte quidẽ tulit illatam adoleſcenti ac filiæ iniuriam: tamen in rem publicam Pœnorum fore putabat, ſi Maſaniſſam tolleret. quem reuertentem ob defunctum patrẽ in Africam, deducendum dedit equitibus, mãdato ut clàm eum per inſidias quomodocunq; opprimerẽt. ille dolum ſubodoratus aufugit, ditionẽq; paternã firmauit collecto equitatu, aſſueto die noctuq; uelitari iaculationib. incurſando recurſandoq;. nam hoc pugnę genus nihil aliud eſt quàm nunc fugere nũc perſequi. ſciunt autẽ Nunidæ & famem ferre, & herbis ſæpe uti frumenti uice, aquę potu contenti. equi quoq; ne guſtant quidẽ hordeũ, herba ſemper ueſcentes, & raro bibentes. ex hoc genere Maſaniſſa collectis fermè XX. milibus, educebat eos ad uenationes aut prędas abigendas è cæteris gentibus, operæpretium in his exercitijs exiſtimans. Carthaginienſes

ginienſes uerò & Syphax rati contra ſe factũ hunc adoleſcentis appa ratum (erant enim ſibi offenſę conſcij) decreuerũt priores illum in-uadere ac debellare, & ita demũ Romanis occurrere. & erãt longe ſu periores numero, trahentes ſecũ plauſtra & impedimẽta uſq; ad deli cias. contrà Maſaniſſa laboris exemplũ erat ſuis omnibus, nihil habẽs præter equitatũ, non iumenta, non cõmeatus, quo expeditior & fu-giebat hoſtem & adoriebat, rurſumq; in loca munita ſe recipiebat. & ſæpe circũuentus diuidebat copias, ut agminatim quà poſſent effuge rent: ipſe interim cũ paucis latitabat, donec ſuos aut noctu aut inter-diu confluentes ex condicto ad ſe reciperet. & accidit aliquando ut cum duobus comitibus in ſpelunca lateret, circũ quam hoſtes caſtra habebant. nec unquã in caſtris ſuis diuerſatus eſt, ſed ars eius fuit præ cipua, curare ne hoſtis ſciret ubinam ipſe lateret. quo factũ eſt ut ho-ſtes non poſſent eum aggredi, ſed tantũ irruentem arcerent. cõmea-tus autẽ quotidie quærebat ubi nox ſuperueniret, ſiue rus id eſſet, ſi-ue uicus, ſiue oppidum, diripiẽs cuncta diuidensq; ſocijs: quamob-rem multi ad eum confluebant Numidæ, nõ ob ſtipendia, quæ nul-la erant ordinaria, ſed ob lucra uberiora ſtipẽdijs. Ad hunc modum Maſaniſſa Pœnos infeſtante, Scipio rebus omnibus apparatis in Sici lia, ſacra fecit Ioui Neptunoq;, & in Africam profectus eſt nauibus longis duabus ſupra quinquaginta, onerarijs quadringẽtis, actuarijs lembisq; multis ſubſequentibus. copias autẽ ducebat XVI.M. peditũ, equites MDC. ſimulq; uehebat tela, arma, et uarias machinas. cuius ad uentum ubi Carthaginienſes & Syphax audiuere, ſtatuerunt ad præ-ſens per amicitiæ ſimulationẽ ſibi Maſaniſſam conciliare, donec Sci-pionem uincerent. id conſiliũ eum non latuit: ſed ut dolum dolo re-penderet, poſtquã Scipionem certiorẽ fecit de his oñibus, tanquam recõciliatus uenit cum ſuis equitibus ad Aſdrubalem. itaq; circa Vti-cam metati ſunt caſtra, Aſdrubal, Syphax, Maſaniſſa, nõ longis inter uallis inter ſe diſtantia: ad quam urbem & Scipio uentis delatus, ipſe quoq; in proxima caſtra poſuit. ab eo non multũ aberant Aſdrubalis caſtra, & in his XX M. peditum, equitum VII M. elephanti CXL. Sy-phax ſiue metu, ſiue ancipiti erga utraſq; partes perfidia, finxit ſuum regnũ infeſtari à finitimis barbaris, atq; ita domũ redijt. Scipio pau-corum uelitationibus tentauit Aſdrubalẽ, in deditionẽ receptis inte-rim aliquot oppidis. Maſaniſſa uero clàm noctu uenit in caſtra Scipi onis: & poſt mutuam ſalutationẽ admonuit eum, ut ſequẽti die trige ſimo ab Vtica ſtadio prope turrim Agathoclis, qui Syracuſanorum olim tyrãnus fuerat, tantum quinq; M. collocaret in inſidijs. diluculo uerò perſuaſit Aſdrubali ut Hannonem præfectũ equitum mitteret,

ſpeculaturũ hoſtium copias,& in Vticam peruaſurum,ne hoſte propinquo nouis rebus oppidani ſtuderent,pollicitus ſecuturũ ſe,ſi hoc illi placeat. Hanno profectus eſt cum lectiſsimis M. Pœnorũ equitibus,& Afrorum manu: Maſaniſſa cum ſuis Numidis.ut uerò ad turrim uentum eſt, & Hanno uerſus Vticam cum paucis prouectus eſt, ex inſidijs pars quædã ſe oſtendit.ibi Maſaniſſa iuſsit eum, cui Carthaginienſis equitatus cura commiſſa fuerat, hoſtes ut paucos inuadere: quem ipſe breui ſubſecutus eſt uelut opem laturus. tum Afris circunuẽtis,plures ex inſidijs coorti: atq; ita utrinq; miſeri tam Romanorũ quàm Maſaniſſæ telis cõfixi ſunt,exceptis CCCC. qui uiui in poteſtatem uenerunt.quo facto Maſaniſſa propere Hannoni tanquam amicus occurrit,cõprehenſumq; in caſtra Scipionis adduxit, & cum matre ſua quæ apud Aſdrubalem erat permutauit. Scipio cũ Maſaniſſa regionẽ eam populati, Romanos quotquot nexi terrã fodiebãt, ſoluerũt:quos ex Hiſpania Siciliáue, aut etiam ex ipſa Italia Hannibal eò miſerat.cumq; urbẽ magnã oppugnarent,Locham nomine,multũq; laborarent,Lochenſes admotis iam ſcalis ad mœnia,per caduceatorem petierunt,ut eis pacato agmine liceret ex urbe decedere.tum Scipio receptui cecinit.miles iratus ob ea quæ in oppugnatione perpeſſus fuerat,ſignum nõ audijt,ſed ſuperatis mœnibus cunctos nullo ſexus ętatísue diſcrimine contrucidauit.imperator ſuperſtites Lochenſiũ dimiſit incolumes, militib.prædã abſtulit.cẽturiones qui in culpa fuerant,pro contione ſortiri iuſsit,& tres quibus ſors nõ fauit,affecit ſupplicio.quo facto ipſe prędas agebat.quẽ Aſdrubal inſidijs circumuenire conatus eſt,immiſſo à fronte Magone pręfectoequitũ,ipſe terga inuaſurus.itaq; in medio deprehenſi Romani diuiſere pręliũ, partitiq; operas Maſaniſſa & Scipio,ancipiti certamine in hoſtes obuerſo Afrorum VM deleuerunt,MDCCC ceperunt, reliquos per abrupta egerũt præcipites. Scipio mox terra mariq; oppugnauit Vticam, impoſita turre in duas coniunctas quinqueremes,unde tela tricubitalia magnosq; lapides in hoſtem mittebat, multa damna inferens & recipiens,dum naues pulſatæ franguntur:ad hæc aggeres admouens & arietes ad mœnia,detrahensq; falcib.coria cęteraq; protegmina.contrà hoſtis ſubruebat aggeres, falces iniectis laqueis deflectebat, arietum impetum retundebat tranſuerſis trabibus.erumpebant etiã cum facibus in machinas,quoties uentum in eas uerſum animaduertebãt. quapropter Scipio deſperãs urbem poſſe capi machinis & operibus, ad oppugnationẽ eius ſe parabat. Id ubi Syphaci relatũ eſt, uenit cũ exercitu:& nõ longe ab Aſdrubale caſtra poſuit.fingebat autẽ ſe amicum utriuſq; populi,ut bellum traheret,donec aliæ naues quæ à Carthagini

thaginiensibus ædificabantur uenirent, & Galli atq; Ligures mercenarij:& pacis sequester uideri uolebat. censebat autẽ æquum po. Ro. abstinere bellum ab Africa, & po. Carthaginiẽsem ab Italia. Siciliam, Sardiniam, aliasq; insulas punicæ ditionis, cũ Hispania relinqui Ro. populo. uter populus eas cõditiones aspernatus fuerit, aduersus eum arma se consociaturũ cum altero. interim & Masanissam tentabat ad se pellicere, Maçsulorũ regnum ei se confirmaturũ pollicens, & è tribus filiabus daturũ nuptum quamcunq; ipse delegerit. qui uerò hæc offerebat regis sui nomine, aurũ attulerat, ut si nihil impetraret, largitione aliquẽ è ministris ad cædem Masanissæ corrũperet. atq; ita euenit, ut internuncius re infecta discessurus, cuidam aurũ daret mercedem patrandi sceleris. accepit ille, sed Masanissæ indicauit, & eum qui dederat coarguit. Syphax desperãs se posse posthac fallere, palàm Carthaginiẽses iuuabat: & urbẽ mediterraneã Tholuntem, in qua & Romanorum apparatus & magna uis frumenti inerat, per proditionem cepit, conciditq; eius præsidiarios, quòd nollent pacati discedere: simulq; denuo magna Numidarũ acciuit auxilia. iamq; & mercenarij milites, & naues perornatæ aderant. Vt uerò bellum placuit, Syphax contra oppugnatores Vticæ, Asdrubal ad castra Scipionis profectus est. classis item classi est opposita, ut sequẽti die simul omnia fierent, & Romani in diuersa distracti, nõ possent ad omnia sufficere, numero longe impares. quæ ubi nocte demũ Masanissa cognouit è quibusdam Numidis, cum Scipione comunicauit. ille hæsit nõnihil, timens ne exercitus in tot negotia distractus infirmior redderetur ad oñia. præfectos igitur ipsa nocte uocauit in consiliũ: quibus diu nil expedientibus, tandem post maturã cogitationẽ inquit: Audacia nobis amici ac celeritate opus est, & pugna ex desperatione. inuadamus hostem priores. quid inde lucri expectandũ sit discite. illos terrebit necopinus aduentus noster, & quòd inuadãtur à paucioribus: nos non in diuersa distractis sed cõfertis utemur exercitus uiribus: nec cum uniuersis hostibus cõgrediemur, sed cũ ijs quos primos aggressi fuerimus. seorsum eñ castra habẽt. quos si per partes adoriamur, pares erimus. certe felicitate præstamus & fortitudine, quòd si deus de primis uictoriam dederit, cõtemnemus cæteros. cæterum qui primi sint inuadendi, quóue modo aut tẽpore, si libet paucis audite. quod cum probarent omnes. tempus, inquit, est mox post hũc cœtum solutum rem aggredi: dum nox est, per quã & pugna maiorẽ pauorem incutiet hostibus: & imparatiores inueniet, nec quisquã sociorũ ipsis succurrere poterit in tenebris. atq; ita præueniemus eorũ consilia de inuadendis nobis die proxima. cũ autẽ tres exercitus habeãt, naualis longe abest,

nec licet naues nocte aggredi. Asdrubal & Syphax non longe distant inter se. ex his Asdrubal caput belli est, Syphax noctu nihil audebit, barbarus delicatus & timidus. age igitur inuadamus Asdrubalem totius exercitus uiribus. Masanissam hunc locemus in insidijs, si fortè Syphax præter opinionē castris se mouerit. pedites autem eamus ad Asdrubalis castra, & undiq; oppugnemus acriter ea cū spe uictoriæ. sic enim nunc opus est. equites autē, quorū per noctem nōdum usus est, præmittam ulterius cincturos castra hostium: ut si nos repelli cōtingat, sint nobis receptaculo, & amicè protegant: quòd si uicerimus, fugientes persequantur & cōficiant. his dictis missisq; prefectis ad armādum exercitū, ipse sacra fecit Audaciæ Pauoriq;, nequis ut in nocte panicus terror accideret, sed fortissima opera exercitus existeret. & iam aderat tertia uigilia, cum submisse tuba signū dedit, moxq; tantus exercitus ibat summo silentio, donec equites hostem circūdederunt: simulq; pedites ad fossam peruenerunt. tum exorto clamore promiscuo, accedentibus ad terrorē tubis & buccinis, pelluntur excubiæ, fossa repletur aggere, uallum conuellitur. aliquot audacissimi procurrentes incendunt tabernacula. Afri attoniti è somno ad arma prosiliunt, conanturq;, sed frustra, instaurare ordines, cum mandata propter tumultū non exaudirētur, ne duce quidem satis sciente quid fieret. Romani in exilientes & trepide se armātes irruunt, plura tabernacula incēdunt, sternunt obuios. illi clamore, aspectu ac ui hostium terrentur, nocte obstante quominus periculum cognoscerent. ratiq; castra expugnata & timentes incendium, denso agmine procurrebāt in campum tanquam tutiorem. ita diffugientes alij aliò, in circunstantes equites incidebant & occidebantur. Syphax audito nocturno clamore uisoq; incendio nō succurrit, tantū equitum manum submisit Asdrubali. hos Masanissa repente aggressus magnā cædem edidit. diluculo ubi Syphax cognouit fugisse Asdrubalem, milites eius uel cæsos uel captos uel dispersos, castra cum apparatu uenisse in potestatē Romanorum, trepide fugit in mediterranea relictis rebus omnibus, ueritus ne Scipio reuersus à persecutione Carthaginiensiū confestim in ipsum arma uerteret. quo factum est ut & huius castra cum apparatu per Masanissam capta sint. atque ita Romani uno ausu, breui noctis spatio, geminis castris potiti, duos suo lōge maiores exercitus profligauerunt. desiderati sunt apud uictores circiter centum milites, ex hostibus uerò paulo minus triginta milibus, capti quadringēti supra duo milia. equites etiā sexcenti Scipioni post uictoriā in castra uenienti se dediderunt. elephanti pars cæsi pars cōsauciati sunt. Scipio armorū, auri, argenti, eboris magna ui potitus, equis quoq; multis tum

alijs

alijs tum Numidicis,& una hac illuſtri uictoria deiectis Carthaginien ſium uiribus,militibus dona diſtribuit,ſelectam prædam in urbẽ miſit,milites ad laborem exercuit, expectans Hannibalem mox ab Italia, Hannonem à Liguria,ſuperuenturos. Aſdrubal dux Carthaginienſiũ in nocturno prelio ſaucius cum quingentis equitibus Aneam ex fuga petijt. ubi mercenarios quoſdã è pugna profugos & Numidas recollegit,ſeruis quoq; ad libertatẽ uocatis. deinde ubi cognouit capitis ſe damnatũ à ſuis ciuibus ob male adminiſtratã militiam,ſucceſſore dato Hãnone Bomilcaris filio, exercitũ ſibi uſurpabat adiungẽs malefi cos, & ſecum omnes trahens quà ſpes cõmeatuũ duceret, exercitando durabat,equitũ circiter tria milia,peditũ octo milia, rebus deſperatis ni uincere contingeret. hæc eius ſtudia tam Romanos quàm Pœnos diu latuerunt. cæterum Scipio ad ipſam Carthaginẽ armatas duxit copias, ſuperbè inuitans ad prælium, nemine cõtrà prodeunte. at Amilcar claſsis præfectus cum cẽtum nauibus properauit in portum Scipionis, ratus prius quàm ille reuerteretur, uiginti Romanas triremes ibi ſe facile cum ſuis centũ expugnaturũ. eum cum Scipio uidiſſet ſoluere, præmiſit qui os portus obſtruerent, onerarijs per interualla in ancoris diſpoſitis, ut triremes tanquam per portas quãdo tempus poſceret poſſent excurrere. naues etiam inter ſe antennis colligarent & cõiungerent, ut uice muri eſſent. moxq; ipſe ſuperueniens adiuuit intentos huic operi. cumq; Carthaginiẽſes machinis ac miſsilibus impeterẽtur à nauibus pariter & à terra muroq;, naues eorũ frangebantur, feſsiq; diſceſſerunt circa ueſperã. in abeuntes Romanæ per interualla dicta erũpebant, & quoties uim ferre non poſſent, retro ſe per eadem recipiebant. unam etiam uectoribus uacuã à puppe religatam ad Scipionem pertraxerũt. poſt hæc utrinq; hiematum eſt, Romanis commeatus per mare cõuehentibus. Vticenſes uerò & Carthaginienſes fame laborãtes in negotiatores graſſabantur, donec aliæ Romanæ naues ad Scipionem miſſæ per ſtationes hoſtilibus ſunt oppoſitæ, ad arcẽdas prædatorias. moxq; uehemẽter fame Pœni preſsi ſunt. Eadẽ hieme cum propinquus Syphax eſſet, Maſaniſſa ad ſuas copias tertiã partem Romani exercitus adiungi petijt. quam ubi accepit adductam à Lælio,unà Syphacem perſecuti ſunt. ille tamdiu ſubterfugiebat, donec ad fluuium quendã hoſtibus eum aſſecutis explicauit aciem. tum Numidæ utrinq; more ſuo multũ telorum cõiecerunt in ſe inuicem. Romani uerò ſcutis protecti in pugnã ibãt. Syphax uiſo Maſaniſſa iratus in eum ſe uertit. lætus ille cõcitauit ſe obuiam. ibi circa utrunq; magno cõflato certamine, Syphax cum ſuis fugatus traijciebat fluuium, interim equus eius à quodam ictus excuſsit dominum. tum Maſaniſſa

incurrens

incurrens & ipsum cepit, & filiorum eius alterum: quos mox ad Scipionem misit. ceciderunt in ea pugna è Syphacis parte ad X M. ex Romanis septuagintaquinq;. Masanissa C C C. amisit. captiuorũ è Syphacis exercitu fuere IIII M. in his erant Masæsuli D supra duo M. qui ad Syphacem à Masanissa transfugerant. hos ille expetijt à Lælio, & acceptos iugulauit. Post hęc Masæsulorũ terram & Syphacis sunt ingressi ad restituendum Masanissam in regnũ, & ut dedentes se in fidem reciperent, detrectantes uerò imperiũ subuerterent. uenerunt & à Cirta legati dedentes Syphacis regiam. priuatim quoq; ad Masanissam alij, missi à Sophonisba Syphacis uxore, excusaturi coactas nuptias. hanc Masanissa libenter accepit, reuertensq; ad Scipionem Cirtæ reliquit, nimirum futura prospiciens. ille rogauit Syphacem, quis malus genius ei mentẽ ademerit, ut qui amicus se inuitasset in Africã, fidẽ deosq; iuratos falleret, Romanosq; præterea, quibus spretis secutus sit partes Carthaginiensiũ paulo ante hostium comuniũ. qui respondit: Sophonisba Asdrubalis filia, cuius amore in meã pernicie captus sum. est enim amatrix patrię nimia, & potest quẽuis flectere ad quidlibet. ipsa me ex amico uestro fecit amicũ suæ patriæ, & ex tanta felicitate coniecit in hanc miseriã. te uero moneo (postquã enim uester sum, & alienus à Sophonisba, uobis fauere debeo) caue à muliere ne Masanissam quocunq; uult pelliceat. non enim sperandũ est ut ipsa Romanas partes foueat. tanta inest ei caritas patriæ. hæc ille, siue quia uera, siue per zelotypiã, ut Masanissam ualde læderet. Scipio Syphacẽ prudentem habitũ & regionis peritũ consilijs adhibebat publicis, audiebatq; sententiam eius, quẽadmodũ olim Cyrus Crœsi regis Lydorum. cũq; uenisset Lælius, eadẽ se de Sophonisba audisse referens, Scipio à Masanissa tradi sibi uxorẽ Syphacis petijt. quo recusante, & quæ sibi dudum cum ea interceſſerant memorante, Scipio durius imperauit, ne quid per uim usurparet è præda populo Ro. debita, sed deponeret in medium, ac tum si uideretur posceret. sic ille abijt cum quibusdã Romanis, traditurus eis Sophonisbam. sed primus clàm eam cõuenit uenenum afferẽs: optionẽq; utrum bibere mallet, an Romanis ultro seruire. & hoc tantũ dicto, equum concitauit. illa postquã nutrici ostendit poculum, rogauit ne defleret honeste mortuam, moxq; uenenũ ebibit. eius corpus Masanissa uenientibus Romanis ostendit, & sepeliuit regali funere, ac mox ad Scipionem redijt. qui laudatũ solatus est quòd amisisset malam mulierẽ, coronauitq; ob felicẽ expeditionẽ cõtra Syphacem, & honorauit donis plurimis. cæterum perducto Romam Syphace, quidam cẽsebant seruandũ hominẽ, cuius fideli opera usi fuerant in Hispania: alij puniendũ, quòd contra amicos arma sum

psisset

pſiſſet. interim ille morbo ex mœſtitia contracto abſumptus eſt. At Aſdrubal ubi ſuos ſatis exercuit, miſit quendã ad Hannonem ducem Carthaginienſium, poſtulans ut ſe collegam aſſumeret: ſubmonẽsq;, multos apud Scipionem eſſe Hiſpanos, per quos auro pollicitisq; corruptos poſsint incendi caſtra illius. promiſitq; etiam ſe ad tẽpus affore, ſi præſtitutum ſibi fuerit. His auditis, Hanno uaframentis agebat contra Aſdrubalẽ. nec tamen ſpem abiecit de ſucceſſu conſilij, ſed hominem fidum cum auro in Scipionis caſtra miſit ſpecie trãsfugæ, qui nemini ſuſpectus, multos ſeductos corrupit. quibus ubi diem præſtituit, ad Hannonem redijt. eam ille ſignificauit Aſdrubali. Scipionem uero ſacrificantem aruſpices monebant cauendum ab incẽdio. is per totum exercitum dimiſit qui plus ſatis candẽtem ignem cõprimerẽt. rurſumq; per aliquot dies inſtaurabat ſacrificia. & cum exta ſemper idem periculũ portenderẽt, moleſtè ferens mutare caſtra ſtatuit. tum Ro. equitis ſeruus Hiſpanus, ſuſpectos habens fraudis ſocios, ſimulauit ſe conſcium, donec totam rem cognouit & indicauit domino. qui ad Scipionẽ eum adduxit, & corruptos coarguit. Scipio capite mulctatos omnes extra caſtra proiecit. id Hanno ex propinquo facile ſenſit, nec ad præſtitutũ uenit. Aſdrubal ignarus adfuit: conſpectisq; tot cadaueribus, conijciens quid accidiſſet, receſsit. eum Hanno apud caſtrenſem multitudinem calumnioſe criminabatur, acceſsiſſe ut Scipioni ſe dederet, & infecta re abiſſe. ex eo tempore Aſdrubal in maiore apud Carthaginienſes fuit odio. per eoſdem dies Amilcar naues Romanas repente aggreſſus, unam triremem cepit & ſex onerarias. Hanno uero adortus obſeſſores Vticæ, repulſus eſt. Scipio tam longã obſidionem pertæſus diſſoluit, cum nihil proficeret, machinas Hipponem tranſportauit. & cum hic quoq; nihil ſuccederet, exuſtis eis ut inutilibus, per agros diſcurrebat, alios perducẽs in amicitiã, alios depopulans. Carthaginiẽſes impares tot cladibus, imperatorẽ eligunt Hannibalem, & claſſem ad eum mittunt cum prefecto, qui aduentum uiri acceleret. nihilominus ad Scipionem legatos de pace ire iubent, ſperantes aut pacẽ ſe impetraturos, aut effecturos ut Hannibal ſatis temporis ad reditum habeat. Scipio dedit eis inducias, & acceptis alimentis exercitus, permiſit cum S P Q R per legatos de pace agere. legatione miſſa nihilominus ſtationes tanquã hoſtes habebant pro mœnibus. legati in ſenatum admiſsi orabant ueniã. patres pars memorabant Pœnorum perfidiam, ruptaq; toties fœdera, tum Hannibalis iniurias populo Romano ſocijsq; illatas uel in Hiſpania, uel in Italia. pars pacem utiliorem ſibi quàm Pœnis oſtẽdebant, miſerè uexata tot bellis Italia, non diſsimulando futurũ periculum, tot exercitibus & claſsibus confeſtim

festim cõtra Scipionẽ coituris, Hannibalis ex Italia, Magonis è Liguria, Hannonis Carthagine. quapropter senatus consilium non expediens, misit ad Scipionẽ legatos, ut de comuni sententia cõsuleret, ageretq; quicquid uideretur è republica. qui pacem cum populo Carthaginiensi fecit his legibus. Magonem cum exercitu deducant è Liguria Pœni, nec in posterũ conducant mercenariũ militem. naues longas, præter triginta, ne habeant. intra Punicam quam uocant fossam se cõtineant. captiuos & perfugas fugitiuosq; restituant. argenti mille sexcenta talenta intra certũ tempus in ærariũ inferant. Masanissæ quoq; cautum est ex eodem fœdere, ut non solum Masæsulos, sed quantumcunq; de Syphacis ditione occupare potuerit, bono iure haberet. in has leges pacis ubi conuentũ est, legati in urbem nauigarunt, ut eas iureiurando sancirent apud cõsules. Romani quoq; legati petierũt Carthaginem, ut sacramentũ à magistratibus Carthaginiensiũ acciperent. Masanissa à populo Ro. ob egregiam fidem ac operam donatus est aurea corona, & patera aurea, sella curuli eburnea, toga picta, palmataq; tunica, equo phaleris aureis ornato, & armatura totius corporis. Interea Hannibal inuitus nauigauit Carthaginẽ, suspectã habens populi sui lubricã fidem erga principes, præcipitiaq; eius consilia. & quia fœdus ictum uix credebat, uel si esset ictum, nõ fore firmũ sciebat, Adrumetum appulit, misitq; qui frumentũ cõportarent, & equos coemerent. cum Areacidarum Numidicę gentis regulo societatem inijt. quatuor M equitũ, qui quondã Syphacis fuerant, tunc à Masanissa ad eum transfugerant, ut suspectos obiecit configendos iaculatoribus, equos diuisit suis militibus. Mesetullus quoq; alius regulus accesit ad eum cum mille equitibus, & Vermina Syphacis alter filius maiorẽ paterni regni partem obtinens. urbes etiam Masanissæ partim deditione partim ui recipiebat. Narcẽ aũt per insidias hoc modo. cũ opus haberet cõmeatu, misit tãquam ad amicos. & cum uisum est insidiarũ tẽpus, plures intromisit accinctos occultis pugionibus, cũ mandato, ut neminẽ uenditorẽ fraudarent, donec tubæ signum audirent: tum uerò sternerent obuios, & portas occupatas sibi seruarent. ita Narce capta est. at populus Carthaginiẽsis nuper icto fœdere, præsente adhuc Scipione, nondũ legatis ab urbe reuersis, cõmeatus Scipioni uento Carthaginẽ delatos diripuit, & nautas cõiecit in uincula, senatu suo multa interminante, & monente ne uiolarẽtur recens icta fœdera. illi fœdus ut iniquum incusabant, dicentes, à fame plus esse periculi quàm à uiolato fœdere. Scipio semel data pace noluit denuo bellũ incipere, tantum postulauit in iudicium tanquã amicos discedentes ab officio. at illi etiã legatos Romanos custodire uolebant, donec sui ex urbe reuerteren

uerterẽtur: ſed hos Hanno magnus & Aſdrubal hædus ereptos è tur ba dimiſerunt deducentibus duabus triremibus. alij Aſdrubali præfe cto claſsis ad Apollinis promontoriũ ſtanti ſuaſerũt, ut quàm primũ triremes deductrices diſcederẽt, Scipionem adoriretur: & fecit. in eo conflictu unus atq; alter legatorum ſauciati telis perierunt: reliqui in ter miſsilia uolitantia ægre ad portũ in quo caſtra habebant euaſerũt, & è naui ab hoſtibus iamiam occupanda exiliuerunt. tantillum abfuit quin captiui fierẽt. quæ poſtquã in urbe ſunt cognita, legatos Carthaginienſium ob pacem miſſos, qui nondum abierant, ſenatus ut hoſtes abnauigare iuſsit cõtinuo. illi reuertentes tẽpeſtate in caſtra Scipionis depulſi ſunt. qui præfecto claſsis roganti quid eis facere deberet: Nihil tale, inquit, quale Carthaginienſes: dimiſitq; intactos. id ubi ſeniores (quod ſanctius eſt conſiliũ) audierunt, conferendo iniuriam & beneficiũ, exprobrabant temeritatẽ plebi, cõſulebãtq; uel nunc pacta ſeruarent, & peterẽt à Scipione ueniam erroris, mulctamq; ultro ſoluerẽt. qui iamdudum ſenioribus infenſi ob belli calamitates, quaſi parum prudenter ab illis adminiſtratũ eſſet, exagitatiq; turbulentis cõtionibus, uanam ſpem cõceperũt, acciueruntq; Hannibalem cum ſuo exercitu. ille cõſiderãs belli magnitudinẽ, autor fuit eis uocãdi Aſdrubalem cum copijs quas habebat. ita Aſdrubal abſolutus exercitũ Hannibali tradidit, attamen ne tum quidem auſus eſt uenire in conſpectũ ciuium, ſed clam egit in patria. at Scipio claſſe ad Carthaginem admota, excludebat cõmeatus maritimos, ne terra quidẽ ſuppeditante propter intermiſſam agriculturã belli tempore. per eoſdem dies Hannibalis Scipionisq; equitatus ad Zamam cõflixerunt Romanis ſuperantibus. ſecutæ deinde per aliquot dies uelitationes mutuæ, donec Scipio edoctus Hannibalẽ uehementer laborare annonæ inopia, & frumentatores uenturos expectare, noctu contra eos miſit Thermum tribunum: qui occupato tumulo circa anguſtũ trãſitum, occidit Afrorum quatuor milia, & uiuos cepit totidem, cõmeatus uerò ad Scipionem detulit. tum Hannibal ad extremã redactus inopiam, & cogitans quo modo poſſet ad præſens res diſponere, legationẽ ad Maſaniſſam miſit, admonẽs educationis & uitæ actæ Carthagine, roganſq; daret operam ut pax inter ſe ac Scipionẽ fieret. quicquid enim peccatũ ſit, id plebi eſſe imputandũ, & quibuſdã plebe ſtultioribus. ille memor ſe educatũ & eruditũ in ea urbe cuius maieſtatẽ reuerebatur, & ubi multos adhuc priuatim amicos habebat, deprecatus eſt apud Scipionem, effecitq; ut renouaretur fœdus his legibus. ut pop. Carthaginienſis naues uirosq; quos cũ cõmeatu ceperat, pop. Romano redderet, & quicquid rapuerat reſtitueret, aut pretiũ iuxta Scipionis æſtimationem, &

mulctæ nomine M talenta ſolueret.hæ leges ubi placuere,inducię fa ctæ ſunt,donec nunciarentur Carthaginem: ſic Hannibal ex inſpera-to ſeruatus eſt. Senatus autē Carthaginiēſis ualde probauit id fœdus, rogabatq; plebem ut aſſenſum præberet,continuas calamitates enar-rans,& quanta ſit præſens inopia tam pecuniarū quàm militū & com meatuū.quæ, ut ſolet uulgus ſtolidū, putabat ſuos duces priuatis ſuis commodis hac pace cōſulere,ut freti Romanorū amicitia potētes fie-rent in patria:idq; & Hannibalem nunc agere, & prius egiſſe Aſdru-balem qui noctu prodito exercitu hoſtibus,paulopoſt uoluerit & ſe-ipſum Scipioni dedere, & in hoc ad caſtra eius acceſſerit, nunc uerò in urbe lateat. ad hos rumores tumultu excitato cū clamoribus,quidā relicta cōtione obeuntes urbē quærebant Aſdrubalem, qui paulo an te in patris ſepulchrū ueneno prius epoto ſe abdiderat. illi etiam inde protractū cadauer obtruncarūt, & caput haſtæ præfixum circūfere-bant per urbem. Sic Aſdrubal primū exulauit immerito, deinde falſo ab Hannone delatus, & tunc à ciuibus ad mortem adactus, etiam de-functus contumelijs affectus eſt.qui mox mandarunt Hannibali ut ſo lutis inducijs bellum inferret Scipioni, & quàm primū fieri poſſet,ar-mis de ſumma rerū decerneret propter inopiam.poſt ſolutas induci-as Scipio Parthum magnā urbem cepit primo impetu, moxq; caſtra admouit caſtris Hānibalis. ille ſua caſtra mouit, ter miſsis in Romana exploratoribus:quos cōprehenſos Scipio præter caſtrenſem morem non interfecit:ſed iuſſos circūire ut armamentaria machinasq; & de-currentem exercitum inſpicerent,dimiſit incolumes ad Hannibalem, ut eum edocerent de ſingulis. ille poſtulauit colloquiū.quo impetra-to aiebat populū Carthaginiēſem moleſtè ferre fœdus,propter impe-ratam tantā pecuniam. quæ ſi remittatur, & pop. Romanus cōtentus ſit Sicilia,Hiſpania,& occupatis inſulis, pacem firmam ac ratam fore. reſpondit alter,Hannibalem habiturū ingens Italiæ fuga relictæ pretium, ſi hoc abs ſe impetrauerit: interdixitq; ne amplius nuncios ad ſe mitteret. ita poſt mutuas minas quiſq; in ſua caſtra digreſsi ſunt. erat prope oppidū Cilla,& iuxta tumulus caſtris idoneus:quem Hannibal occupare uolens,præmiſit qui caſtrametarent:moxq; cum toto exer-citu eum petijt.eum cum à Scipione occupatū inueniſſet, excluſus in-de pernoctauit in medio cāpo arido, fodiendis puteis occupatus.ex-ercitus arenam egerens,paululum aquę turbidæ magno labore quęſi tum bibebat abſq; cibo aliáue cura corporis,pars etiā in armis pernox perſtitit.id ubi ſenſit Scipio,mane aggreſſus eſt feſſos itinere,ſiti,uigi lijs. Hannibal ægre tulit alieno tempore ſe cogi ad prælium, conſide-rans ſiue maneat laboraturū ſe aquæ inopia:ſiue fugiat, additurū ho-

ſti

sti animos, postremũ agmen infestaturo. unde necesse fuit armis experiri. moxq; in aciẽ produxit armatorũ fermè L M. & elephãtos LXXX. hos ante aciẽ per interualla terroris causa cõstituit. post eos uerò tertiam exercitus partem, quæ ex Gallis constabat ac Liguribus, intermixtis passim sagittarijs & funditorib. Mauris & Balearibus. hos sequebatur alter ordo, in quo Pœni Afriq; . tertij deinceps erant Itali secuti eius auspicia, quibus ut uinci magis timentib. fidebat plurimũ. equitatus in utroq; cornu cõstitit. talis fuit Hãnibalis acies. Scipio habebat circiter XXIIIM peditum, equites Italos & Romanos MD. auxiliares erant Masanissa cum multis equitibus Numidis, & alter regulus Lacumaces cum DC equitibus. aciem æquè ut Hãnibal trifariam distinxit, in hastatos, principes, & triarios. cohortes aliquantũ inter se distantes instruxit, ut per eas discursus pateret equitibus. in frõte statuit qui crassis sudibus bicubitalibus plerisq; ferratis elephantos ingruentes cominus feriendo tanquam tormento repercuterent. his cæterisq; peditibus mandatũ est, ut impetũ beluarum in dextram leuamq; refugerent, & ipsas anticipitibus telis continenter peterent, aut propius accurrendo quoties possent, neruos earũ succiderent. sic instructis peditibus, equitatũ Numidarũ in utroq; cornu locauit, assuetũ ferre odorem & aspectũ elephantorũ. Italico uerò nõ assueto talibus, postremam aciem clausit, parato ad excurrendũ inter ordines, quàm primũ pedites elephantorũ impetum retunderent. singuli autẽ horum adiunctum habebant uelitẽ, armatũ multis telis quibus arceret beluas. atq; ita equites quoq; instructi sunt. dextro cornu Lælius. Octauius lęuo præfuit. mediam aciẽ utrinq; imperatores ipsi tuebantur, simulq; existimationẽ mutuã, stipati equitibus ut ubicunq; laborantibus succurrerent. habebat autẽ Hannibal circa se eorũ IIIIM. Scipio uerò duo milia, & insuper trecentos illos Italos, quos ipse armauerat in Sicilia. instructis aciebus uterq; obequitabat exhortans suos: Scipio deos inuocãs coram omnibus, quos fœderũ testes Pœni uiolauerint toties, quoties à pactis discesserint: & milites iubens nõ tam multitudinẽ hostium considerare, quàm uirtutẽ propriam, qua et antè hostes eosdem in eadẽ terra uicissent. quòd si & uictoribus de futuro solicitudo sit, apud uictos maiorem esse proculdubio. Ita Scipio suos accendebat, paucitatẽ eorũ consolans. contrà Hannibal rerũ in Italia gestarũ suos admonebat, uictoriarũq; illustriũ, non de Numidis partarum, sed de uniuersa Italia. & euestigio paucitatem hostium ostendebat, exhortãs ne plures paucioribus, & indigenę cederent exteris. periculum quoq; præsentis certaminis & magnitudinẽ uterq; apud suos exaggerabat, Hannibal asseuerans agi de Carthagine totaq; Africa, seruitura ne an

imperatura ſit in poſterũ. ediuerſo Scipio, uictis non eſſe quò ſe in tutum recipiant: uictores ſecuturã magnam acceſsionẽ imperij, ſimulq; præſentium laborũ requiem, deſideratũ in patriã reditum, ſempiternamq; gloriam. Poſt has exhortatiões tubæ à Pœnis primum, mox & à Romanis cecinerunt. in cõgreſſu uerò primi elephanti ornatu terrifico pugnam occeperunt, ſtimulis cõcitati ab inſeſſoribus. quos equites Numidæ circumcurſando telis obruebant, donec ſaucij & in ſuos ſeuertentes, iamq; moderatu difficiles, à rectoribus ſubducti ſunt ex acie. & hoc quidẽ in utroq; cornu accidit. cæterũ in acie media proculcabantur pedites Romani, imperiti huius pugnæ generis, & propter grauem armaturã nec ad refugiendũ nec ad perſequendũ agiles, donec Scipio equites Italicos è poſtrema acie inductos, & leuius armatos, iuſsit ab equis territis deſilire, & in elephantos huc illuc ruentes tela cõijcere. primusq; ipſe deſcẽdit, & elephantem procurrentem ſauciauit. hoc exemplo cõfirmatis alijs, & undiq; iam eos uulnerantibus, retrocedebant hi quoq;. ſic exactis è pugna beluis, certamen uirorum tantũ & equorũ ſupererat. dextrum cornu, cui Lælius prẽerat, in fugã uertit oppoſitos ſibi Numidas, poſtquam Maſaniſſa uulnerauit Maſintham eorũ regulum, quibus propere ſuccurrens Hannibal prælium redintegrauit. in læuo ubi Octauius pugnabat contra Gallos & Ligures utrinq; laborabat pariter. eò Scipio ſubmiſit Thermũ tribunum cum ſelectis militibus. Hannibal reſtituto læuo ſuo cornu, ad Ligures Gallosq; tranſuolauit, inducẽs ſimul & Pœnorum Afrorumq; ſubſidium. id animaduertẽs Scipio, mouit & ipſe principes. ibi duobus præſtantiſsimis ducibus cõtendentibus, militũ quoq; fuit egregiũ certamen ſub ipſorũ oculis, dum uerentur cedere, nec ſibi quicquam ad ſummã alacritatẽ reliquum faciunt, laborem accẽdentibus crebris uehementibusq; cohortationibus. cumq; diu Marte dubio certatum eſſet, duces ambo miſerati ſuos feſſos, concurrerunt, quo citius decerneretur. emiſsisq; pariter telis, Scipio traiecit Hannibalis clypeum: Hannibal equum percuſsit alterius, qui uulneris impatiẽs Scipionem in tergum excuſsit. ille inſcenſo alio, rurſum Hannibalem telo, ſed tũc etiam fruſtra, petijt: niſi quod uulnerauit proximũ equitẽ. interim recognita Maſaniſſa ſuperuenit: & Romani ubi uiderunt imperatorem ſuum non ducis ſolum, uerũ etiã militis obire munia, pugnareq; pro militibus, impreſsione uehemẽtius facta coegerunt hoſtem terga uertere, quem urgendo perſequebantur, Hannibale ſuis adequitãte, fruſtraq; conante ſurdos precibus ad repugnandum ſiſtere. uidens igitur ſe nihil apud eos proficere, Italos quos ſecum adduxerat, nõdum motos è ſubſidijs, conciuit in prælium, ſperans dum Romani fuſos perſequun

sequuntur, facilius turbatum iri eorũ ordines. illi ubi uiderunt eũ hoc agere, ceu tessera data se recipiẽdo propere integrarũt ordines. iamq; destituti equitatu, absumptis missilibus, rem gladijs gerebãt cominus. tum uero ingens cædes edebatur magnis uulneribus, inter gemitus cadẽtium & clamores insultantiũ, donec hac quoq; parte hostes fusi fugatiq; sunt, indubia iam uictoria. Hannibal inter fugiendũ conspicatus conglobatos equites Numidas, accurrit rogauitq; ne se desererẽt. quo impetrato, in persequentes fecit impetum, sperãs se eos in fugam uersurũ: & fortefortuna in Masæsulos incidit. iamq; cõmissi erant Masaniſſa & Hannibal. quibus alacriter cõcurrentibus, Hannibal ictum excepit clypeo, & hostis equum tunc quoq; percussit. Masaniſſa resurgens Hannibalem inuasit pedibus, & equitem obijciẽtem se telo confixit. reliquorũ aliquot iacula excepit scuto elephantino, & uno quod hæserat extracto iterum Hannibalem frustra petijt, cum alius eques intercurrens letale uulnus acciperet. dumq; rursum euellit aliud, sauciatus brachium pugna excessit paulisper. hoc audito Scipio Masaniſſę timuit: cumq; eò properaret, reperit eum uulnere obligato pugnam equo alio repetere. sicq; redintegrato prælio pugnatũ est acriter, utrisq; pariter duces suos reuerentibus, donec Hannibal uiso in quodam colle Hispanorũ Gallorumq; globo, equum illò adegit, ut & hos adduceret. reliqui causam abitus non intelligentes, & rati eum fugere, ultro contentionẽ remiserunt, turbatisq; ordinibus fugerunt, nõ qua Hannibal, sed qua cuiq; uisum est. hos ita dispersos Romani quasi absoluta uictoria persequebantur solutis ordinibus, ne ipsi quidem sciẽtes propositum Hannibalis. qui mox reuersus est stipatus Hispanis Gallisq;. Scipio rursum suis à persecutione reuocatis aciem restituit propere, numero superantem eos qui è colle descenderãt: quamobrem non difficilis fuit uictoria. Hannibal, cum ne hic quidem ultimus conatus succederet, rebus omino desperatis fugę se cõmisit. eum equites persequebantẽ, & inter cæteros multos Masaniſſa uexatus uulnere, semper imminens, & uehementer cupiens Hannibalem captiuũ ad Scipionem adducere. sed illum nox eripuit: tãdemq; per tenebras cum uiginti equitibus, qui soli cursum eius æquare potuerant, refugit in oppidum nominatum Thon, ubi cognouit Brutiorũ Hispanorũq; multos equites eodem è clade fugisse. metuens igitur Hispanos ut barbaros temerarios, Brutios uerò ut Italos Scipionis conterraneos, ne quo facilius ueniam erratorum & actæ contra Italiam militiæ consequerentur, Scipioni ipsum dederent, clam uno fidissimo equite comitatus effugit. emẽsusq; intra duas noctes duosq; dies fermè tria stadiorum milia, uenit Adrumetum urbem maritimam, ubi partem quandã

copiarum habebat ad frumenti cuſtodiam. euocansq; è circũuicinis locis milites, & elapſos è prælio recolligens, arma parabat ac machinas. at Scipio uictoriam adeptus egregiam, ſpolia minus utilia crema uit ipſe accinctus ut Romanis mos eſt ducibus. pretioſam prædam in urbem miſit: auri talenta decem, argenti talentorum M M D. ebur arte laboratum, & captiuos nobiles nauibus impoſitos, ſimulq; Lælium uictoriæ nuncium. reliquam diuendidit, & pretium diuiſit militibus, ex quo & dona militaria meritis diſtribuit, Maſaniſſæq; coronam dedit: ac tum demum ciuitates obeũdo in deditionẽ accipiebat. hoc euentu Hannibal cum Scipione depugnauit in Africa, tunc primum cum armis cõgreſsi. deſiderati ſunt in Romano exercitu quingenti ſupra M M. Maſaniſſa aliquanto plures amiſit. hoſtium cecidêrunt X X V M. capta ſunt V I I I M D C C C. Hiſpani transfugerũt ad Scipionem C C C. Numidæ ad Maſaniſſam D C C C. priuſquã autẽ huius uictoriæ nuncius uel Romam perferretur uel Carthaginẽ, Pœni ſcripſerunt Magoni tunc militem mercede cõducenti in Gallia, iubentes ut Italiam ſi poſſet inuaderet, aut cum mercenarijs nauigaret in Africam. his literis interceptis, & in urbem allatis, denuo ſenatus pedites equitesq; & naues ac pecunias ad Scipionem miſit. qui iam ad Carthaginem Octauium itinere terreſtri præmiſerat, ipſe tendebat eodem cum nauibus. tum Carthaginienſes ubi audiuere uictũ Hannibalem, legatos in actuaria nauicula miſerunt ad Scipionem, quorum principes erant Hanno magnus & Aſdrubal hædus, qui caduceum alte in prora defixerant, & manus ad uictorem tendebant ſuppliciter. ille iuſsit ut caſtra peterent: ubi pro tribunali eos admiſit. legati humi procubuerunt cum gemitu, ſubleuatiq; ab apparitoribus, quicquid uellẽt permiſsi ſunt dicere. tum Hædus: Ego quidem principes Romani, & Hanno hic, & quotquot Carthaginienſium ſapiũt, alieni ſumus à criminibus quæ nobis obijcitis. nam legatos ueſtros, quos inuiti ciues noſtri uiolarunt fame cogente, nos ſeruauimus & ad uos remiſimus. nec populũ tamẽ Carthaginiẽſem uniuerſum culpare conuenit, qui & de pace prior egit, & fœdus oblatum inijt cupide. omnis autẽ populus facile in deterius ſeducitur: & quicquid gratum eſt, apud multitudinẽ uulgarẽ habetur potius. id quod noſipſi experti ſumus, qui nec ſuadendo nec diſuadẽdo quicquam profecimus, propter obtrectatores clancularios, qui tamen corã nobis nunquam auſi ſunt ingenue quid deſiderarẽt proloqui. quapropter non eſt principes Romani quod ex ueſtra cõſulendi parendiq; diſciplina res noſtras exiſtimetis: ſed ſi fortè alicui noſtrum peccatũ uidetur calamitate premente maius, cogitet quanta ſit famis neceſsitas, quę nobis

bis horum malorũ cauſa fuit præcipua. niſi enim hæc interceſsiſſet, non erat eiuſdem populi, modo pacem orare, tantum pecnniarum offerre, naues longas paucis exceptis tradere, magnam partem imperij uobis cedere, in has cõditiones iuſiurandũ interponere, legatione in hoc ad ſenatũ ueſtrũ miſſa: modo legatorũ reditu non expecta to, ultro peccare. uerò hoc infortuniũ ad deum aliquẽ iratũ, & tempeſtatem quæ cõmeatus ueſtros in portum noſtrũ appulit, referendum eſt. acceſsit huc fames quoq; cõſultrix in rebus alienis peſsima, præſertim apud egenos omniũ: nec eſt æquum rationem actorũ poſtulare à turba miſera. quod ſi mauultis hæc improbitati noſtræ imputare quàm miſeriæ, fatemur, & ideo deprecamur. relinquatur innocentibus cauſæ dictio, erratum agnoſcẽtes decet deprecatio, quæ facilius apud felices miſerationẽ inuenit, ſi cõſiderent rerũ humanarum uices mutabiles, et ueniã orantes hodie, qui heri uim inferre poterant. quale nunc recens eſt exemplũ ciuitatis Carthaginienſiũ, quę totius Africæ maxima potentiſsimaq́;, per D C C. annos pollens claſſibus, pecunijs, elephantis, pedeſtribus equeſtribusq́; copijs, Afrorũ aliarumq́; gentiũ ac inſularum terra mariq́; latè domina, & imperij ueſtri iamdudum æmula, nunc nõ in maritimis opibus & claſsibus, non in equitatu elephantisq́;, non in prouincijs quibus oẽibus uobis decedit, ſpem ſalutis collocat: ſed in uobiſipſis prius male tractatis. hæc uos cõſiderare oportet, fortunæq́; potentis inuidiam, & moderate uti tot proſperitatibus, rationemq́; habere tum magnanimitatis ueſtræ ſolitæ, tum Carthaginienſium felicitatis priſtinæ, & fortunę beneficio ſic in noſtris cladibus uti, ut nec deos immortales offendatis inſolentia, & apud homines laudem clementię uobis cõparetis perpetuam. nec enim uobis in poſterũ timendũ eſt à Pœnorum perfidia, quos anteactorũ pœnitentia cogit tantas uobis pœnas luere. eſt autem innocentiæ rectæq́; uitæ apud prudentes cuſtos conſiliorum felicitas: prolapſis uero in errorem affert remedium poſt caſtigationem pœnitentia, quos credibile eſt conſtantiores fore in officio, quàm qui nunquam diſciplinã experti ſunt. nec decet uos qui Pœnorum crudelitatem & iniquitatem inſectamini, eadem admittere uitia. nam infelices etiam peccandi occaſionem ab egeſtate accipiunt, felicibus in manu eſt uti humanitate ac clementia. ueſtræ certe reipublicę tam honeſtum quàm utile fuerit, tantã ciuitatẽ ſeruare potius quàm perdere. Sed quid magis cõferat, ueſtrum eſto iudicium. nos in defenſionem ſalutis noſtræ duo hæc potiſsimum prætendimus, imperij Carthaginienſium quæ fuit dignitatem, & ueſtram erga omnes moderationem, quæ armis adiuncta uos ad tantam proue

xit potentiam. quod aũt ad fœderis leges attinet, modo pacem detis, contenti eis erimus. de qua non eſt quod dicamus amplius, cum in ueſtram poteſtatẽ cõmittamus noſtra omnia. hanc orationẽ Hædus fletu concluſit. Scipio iuſsis legatis ſecedere, diu conſultauit cum optimatibus: & poſt deliberationem reuocatos ſic allocutus eſt. Vos quidẽ nulla uenia digni eſtis, toties uiolatis fœderibus, & poſtremo legatis quoq; : quod nefarium facinus tam manifeſtũ eſt, ut extrema quęq; pati ſitis meriti ueſtra etiam confeſsione. quid aũt faſſos accuſare opus eſt? ad ſupplicationes confugitis, qui ne nomen quidẽ Romanũ relicturi eratis incolume, ſi uobis contigiſſet uincere. nos tamen nũquam uobiſcum iniurijs certauimus. namq; legatos ueſtros etiam tum in urbe morantes, cum uos & noſtros legatos uiolaſtis & fœdera, populus dimiſit: ego quoq; delatos in caſtra mea uobis iam hoſtibus intactos remiſi. debetis igitur in rebus deſperatis lucrũ eſtimare quicquid acceperitis. ego dico meam ſententiam, ſenatus noſter approbabit quæ placuerint. Damus nunc quoq; pacẽ uobis Carthaginienſes, ſi naues longas populo Romano tradideritis, decẽ tantum exceptis, item elephantos quotquot habetis: quæq; nuper rapuiſtis, aut eorum quæ perierunt pretium, me iudice ſiquid controuerſum fuerit: item captiuos, transfugas & milites Hannibalem ex Italia ſecutos reddideritis. idq; intra diem trigeſimum ex quo pax declarata fuerit. intra ſexageſimum uerò oportet Magonem reuocetis è Liguria, & præſidia deducatis è ciuitatibus ſitis extra foſſas punicas, & reddatis eis quotquot habetis obſides. in urbẽ quoq; ſingulis annis afferetis CCL. talenta euboica per annos L. nec licebit uobis poſthac uel è Gallia Liguriaq; mercenarium militem conducere, uel contra Maſaniſſam aliosq; po. Romani amicos bellum gerere, uel Carthaginienſem quenquam contra eos militare cõſenſu publico. urbem uero habebitis & agrum intra foſſas punicas, his terminis quibus habuiſtis me nauigante in Africam, coletisq; po. Romani amicitiam, & ei terra mariq; ſubmittetis auxilia, ſi hæc eadem ſenatui noſtro placuerint. quæ ubi rata fuerint, Romanus exercitus decedet ex Africa intra diem centeſimum quinquageſimũ. & ſi uolueritis ad legationem mittendam inducias, ſtatim dabitis nobis obſides CL. pueros quos ipſe legero. addetis M. talenta ad alendum exercitũ, & cõmeatus inſuper. ubi pax decreta fuerit, recipietis obſides. hoc reſponſum legati retulerunt Carthaginem. ubi contionibus per aliquãmultos dies habitis, optimates cenſebant accipiendas conditiones, ne ſi grauentur quædam amittere, periclitentur de uniuerſis. forenſis autẽ multitudo, magis quantum auferatur, quàm quid relinquatur reputans,

diffici

difficilem ſe reddebat, indigne ferens principes ſuos in fame publica malle frumẽtum dare militibus Romanis induciarũ cauſa, quàm ſuis ciuibus.itaq; circũſtando ſingulos proceres, minabantur omnibus, direpturos ſe ac crematuros ædes eorũ.tandem placuit Hannibalem,qui contractis iam VIM. peditum, D. equitibus diuerterat ad oppidum Marthamam,uocari in conſilium.uenit ille,& quãuis moderati ciues timerent ne uir bellicoſus populum perderet, graui oratione pacem ſuaſit. plebs uerò irata & maledica eum quoq; conuicijs inſectata eſt, minitaturq; omnibus, donec nobiles pars ad Maſaniſſam ſe conferrent, pars ad ipſos Romanos deſperatis rebus urbanis trãsfugerẽt. cętera multitudo cũ audiſſet magnã uim frumẽti in emporium quoddam congeſtam ab Hannibale,

*

iniquum & inuidioſum eſt:quod & Scipio (ut uidetur) ſuſpicatus, cum mẽtem ſuam nobis aperuit,adiecit, daturũ ſe Pœnis pacem etiam nobis cunctãtibus.ueriſimile eſt aũt illum hæc melius nobis perpendere,pluraq; uidere cum præſit omnibus. cuius monita ſi neglexerimus,offendemus ducẽ eximium, & amantem patriæ, qui nobis ſemper autor fuit inuadendi Africam,& cum non impetraret exercitum,ipſe cõfecit, resq; ibi geſsit felicius quàm ſperabamus. quare mirandum eſt,uos bellũ quod tam negligẽter ſuſcepiſtis initio, nũc tam pertinaciter & immodice uelle gerere. quod ſi quis cætera ſatis probans, hoc tantum ueretur ne nunc quoq; Carthaginienſes uiolent fœdera, ueriſimilius eſt doctos quãtũ malorũ ipſis attulerit perfidia,nunc fidem ſeruaturos ſanctius,cõtemptu religionis peſſundatos.nec eſt eiuſdem cõſultoris, nunc Carthaginienſes ſpernere ut nihil ualentes amplius:nũc timere, quaſi ad rebellandũ ualidos. nobis uero facilius eſt cauere ne creſcãt denuo, q̃ nũc eos omnino tollere. nunc enim cum deſperatis pugnaremus,poſtea uero metu eos continebimus in officio.et habebunt uel abſq; nobis ſatis incõmodorũ, infeſte urgentibus circũuicinis omnibus ob imperij ſuperbi memoriam.Maſaniſſa quoq; amicus nobis fidiſsimus ſemper eos obſeruabit ex inſidijs.quod ſiquis his omnibus contemptis, tantum quomodo Scipioni ſuccedat,& priuata commoda cogitat,num fortunã pariter pollicetur ſibi perpetuo propitiã?Iam quis uſus erit captę urbis etiãſi contingat capere?num ideo funditus eam euertemus, quia frumentum noſtrum & naues rapuit? quod tamẽ parati ſunt cumulatè reddere. an hoc quidem nõ faciemus ad uitandam hominũ deûmq;

inuidi

inuidiam,ſed Maſaniſſæ donabimus.atqui, tametſi amicus,nõ eſt tamen ne ipſe quidẽ augẽdus ſupra modũ. præſtat enim eius cum Pœnis cõtẽtione abuti in utilitatem reipublicæ. at fortaſſe reditus ex eorum agro percipiemus annuos.at eos reditus abſumẽt præſidia. magnis enim opus erit inter tot circũuicinas gentes barbaras. colonos fortaſſe mittemus in mediam barbariã Numidicam: qui ſemper infeſtabuntur à præualentibus barbaris.quòd ſi ipſi ſuperiores euaſerint,ob potentiã inuidioſi nobis erunt ac formidabiles,adepti tantã regionem noſtra longe præſtantiorẽ.quæ omnia Scipio mihi uidetur intelligere, dum autor eſt ut admittamus poſtulata Carthaginienſium.ergo morem geramus & rogantibus & imperatori.ad hæc P. Cornelius Lentulus gentilis Cnei tunc conſulis, & ut expectabatur ſucceſſoris Scipionis, reſpondit in hanc ſententiã.In bellis P. C. ſola ſpectari ſolet utilitas:& quia cõfeſſum eſt nunc etiam potentem eſſe ciuitatẽ iſtam, cauendum eſt ab eius perfidia cõiuncta cum potẽtia:& quoniam perfidiã non poſſumus tollere,ante omnia debilitemus potentiã. nec eſt aliud tempus opportunius liberandi nos à metu Carthaginienſium, quàm nunc dum infirmi & egeni ſunt,priuſquam uires & opes recipiant.nõ nego tamẽ rationẽ ęquitatis habendam,nec eſt periculũ ne pop. Romanus uideatur Carthaginiẽſes deuictos grauius premere: qui rebus ſecundis iniqui & inſolẽtes erga omnes ſunt,in calamitatibus uerò ſupplices,ac mox impetratą uenia diſcedunt à fœdere.non iuſiurandũ,nõ deos eſſe credunt,& iſte poſtulat ut ſeruemus eos ad uitãdam hominũ deũmq; inuidiam.at ego puto ipſos deos eò redegiſſe Carthaginẽ,ut tandem pœnas impietatis luant,qui icta in Sicilia,Hiſpania,Italia, Africa,nobiſcũ & cũ alijs fœdera uiolando graues omnibus intulerũt iniurias: quarũ aliquot externa exempla referam,priuſquam ad res noſtras perueniã,ut ſciatis omnes applauſuros,ſi illi pœnas meritas dederint.hi Saguntũ urbem Hiſpaniæ nobilem,ipſis fœderatã & nobis amicam,nihil commeritam occidione deleuerunt, non puberibus parcendo non impuberibus. hi poſtq̃ Nuceriam noſtræ ditionis urbẽ in deditionem acceperũt ex fœdere, iurati ſe permiſſuros ut oppidani cum binis ueſtibus abeant,ſenatum in balinea cõcluſum æſtu ſuffocauerunt,populum uerò abeuntem confixerunt iaculis. Acerrarum quoq; Senatum poſt fidem ei datam in puteos coniectũ terra obruerũt. M. Cornelium Cos. noſtrum iureiurando deceptum adduxerunt ad ſuum ducem,quaſi uiſendi eius ægroti gratia,moxq; captiuũ abripuerunt in Africam è Sicilia cum XXII nauibus. alium etiã ducem noſtrum Regulum excruciatum interemerunt,qui ne iuſiurandũ uiolaret, ad

eos

eos redierat.porro quanta Hannibal bello, insidijs, perfidia, in nos exercitusq; nostros,ac postremo in suos ipsius socios patrauerit, urbes populando & cõmilitones interficiendo,longũ esset recensere. dicam tamẽ cõpendio, c c c c. ab eis deleta nostra oppida: captiuos nostros partim in fossas fluuiosq; coniectos ut præberẽt usum pontium, partim subiectos elephantis proculcandos,partim digladiari coactos cõpositis fratrum paribus, aut filijs cum parentibus. nuper uerò legatos de pace huc miserunt, per eos iureiurando sunt obstricti:& priusquam illi hinc discederent,naues nostrę in Africa diripiebantur, milites cõijciebãtur in uincula. ad tantã insaniam crudelitas eos adigit.istis igitur quę miseratio uel moderatio debetur,qui nihil unquam moderatè, nihil clementer in quenquam fecerunt. qui ut ait Scipio, si nos uicissent, ne nomen quidem Romanum superesse passi fuissent.at fides firma est ac dextera.quę tandem? quod fœdus, quod iusiurandum non conculcauerunt? quam pacem, quam gratiam non rependerunt iniuria? audio non esse illos imitandos. ecquid imitamur, qui pacem non uiolamus. nondum enim est composita.sed dices,non imitandam eorum crudelitatẽ. ergo amicos & socios faciemus homines crudelissimos? neutrum horum æquum est. satius est ut uicti dedant se in nostrã potestatem,quõ antea multi alij se dediderunt. nos interim deliberabimus: & quicquid acceperint, habebunt gratiam,non fœderi imputabunt beneficium.differũt autem hęc duo sic.quandiu fœdera nobiscum eis erunt,ea uiolabũt ut prius, semper aliquid prætexendo cur ipsis iniquę uideantur leges fœderis.nam facile prætextus nascuntur è controuersijs: ubi uerò se dederint,ademptis per nos armis,& in potestatem acceptis corporibus,scient nihil ipsis esse propriũ,& demittẽt animos, cõtenti quicquid à nobis ut alienũ acceperint.ergo si aliter Scipioni uidetur,testis sententias inter se collatas expendere. quod si absq; uobis fœdus cum Carthaginiensibus facturus est,quid opus erat ad uos scribere? equidem apud uos quorum iudicium est de sententijs,eam dixi quam è rep. esse existimo.audita hac quoq; sententia, senatus poposcit calculos:Scipio uicit pluribus suffragijs.atq; ita ictum est tertiò fœdus inter Romanũ Carthaginiensemq; populos: cuius præcipuus autor uisus est Scipio, siue ob antedictas rationes, siue quòd satis felicem pop. Ro. duceret ob ademptum Pœnis imperiũ. Sunt enim qui putent ad continendos in maiorum disciplina Romanos eum uoluisse relinqui uicinã urbem æmulam,ne securi nimia felicitate insolescerent. quam Scipionis tacitam sententiã nõ multo post Cato in senatu protulit, grauiter admonens patres infensos Rodijs.

Scipio

Scipio fœdere icto ex Africa totum exercitũ deportauit in Italiam, urbemq́; triũphans inijt, illustriore pompa quàm ullus ante eam diem. fuit aũt eius forma, qua etiam nunc utuntur, huiuscemodi. coronatur pompa uniuersa. præcedunt tubicines & plaustra onusta spolijs, traducuntur & captarum urbium simulacra, tabulæq; exprimentes res gestas. deinde aurum argentũq́; tam rude quàm signatum, & si quid est huiusmodi præterea. tum coronę imperatori ob uirtutem datę à ciuitatibus, aut socijs, aut ab ipso exercitu. sequũtur deinceps boues candidi, post eos elephanti, mox Pœnorũ Numidarumq́; duces captiui. ipsum imperatorem præcedunt lictores paludati, & chorus citaristarũ ac satyrorum etrusco more cinctorum ornatorumq́; coronis aureis, qui pariter incedunt ordine cum cantu & tripudio. ludiones ipsi uocant, opinor ideo, quia Etrusci Lydorũ coloni sunt. horum in medio quidam stolatus ac purpuratus, ornatusq́; monilibus & torquibus aureis, gesticulatur ad mouẽdũ risum, tanq̃ insultans hostibus. sequunt̃ deinceps qui suffitũ faciunt, mox ipse imperator inuehitur curru picturato, redimitus gemmata corona aurea. amicitur autem toga clauata purpurea. manu gestat sceptrum eburneum & uirgam lauream, quæ apud Romanos signum est uictoriæ. uehuntur eodem curru pueri uirginesq́;, & in iugalibus equis adolescentes gentiles. iuxta currum incedunt militiæ socij, scriba, apparitores, armigeriq́;. sequuntur milites distincti per turmas ac centurias, laureati omnes, & fortissimus quisq; dona gestans militaria. hi alios principes laudant, in alios cauillantur, quosdam uituperant. est enim res simplex triumphus, & in eo magna iocorũ licentia. ubi uero Capitolium ascẽdit Scipio, finita pompa epulum amicis ex more in templo præbuit. Hic finis secundi belli Punici, quod in Hispania cœptum, in Africa desijt, intercedente fœdere, centesimaquadragesimaquarta olympiade. Tum Masanissa Carthaginiensibus infensus, magnã eorum agri partẽ sibi uindicabat fretus Romanorũ amicitia, suum quondam fuisse dictitans. illi à Romanis petierunt, ut regem placarent. qui miserunt conciliatores cum mandatis, ut quantũ possent regi fauerent. ita recepto agro Masanissa quoq; cum eo populo fœdus fecit, quod per annos L. durauit. quo tempore Carthago pace quieta fruens, multũ & uiris creuit & opibus, camporum ubertate abundãs & cõmoditatibus maritimis: ac mox animis (ut fit) felicitate luxuriantibus ciuitas in factiones scindebatur, Romanam, popularem, regiam. erant autem cuiq; sui principes, uiri honore uirtuteq́; nobiles. Romanã Hanno magnus fouebat, Masanissæ partes Hannibal cognomine passer, popularem factionẽ Amilcar Samnis

cognomi

cognominatus,& cum eo Carthalo. Hi animaduertentes Romanos occupari bello Celtiberico, Maſaniſſam infeſtari ab Hiſpanis alijs, perſuaſerunt Carthaloni tunc boetharcho ut dum pro magiſtratu obit regionē, caſtra Maſaniſſæin agro de quo cōtrouerſia fuerat in uaderet.illæ cæſis captisq́; aliquot regijs, agreſtes Afros concitauit contra Numidas. aliæ quoq; hoſtiles uelitationes interceſſerunt inter partes, donec iterum legatos Romani miſerunt qui pacem componerent,quibus æque mandatum fuerat,ut clam utilitatē regis promouerent. hi Maſaniſſam in ſemel occupatorū poſſeſsione cōfirmarunt arte hac.nec pronunciarūt quicquā,nec cauſam cognouerunt, ne Maſaniſſa uideretur uictus iudicio,tantum in medium progreſsi diremerunt partes, denunciaruntq́; ut ab armis ceſſaretur utrinq;. Non multo poſt Maſaniſſa litem mouit de magnis campis, qui oppidis L. coluntur. hanc regionē ipſi Tyſcam nominant. quamobrem Carhaginienſes denuo confugerunt ad S populumq́; R.promiſſum eſt ituros eò legatos ad diſceptandū: ſed legatio tantiſper dilata eſt, donec coniectari potuit, ſuccubuiſſe Carthaginienſes. tum demum legati,& in his Cato,miſsi ſunt.qui ubi ad agrum controuerſum peruenerunt, petierunt negotium cōmitti ipſorum arbitrio. Maſaniſſa qui erat potior,& Romanis ſemper fidebat, cōmittere non grauabatur.Pœni ſuſpicabantur nec immerito,quando meminerāt prius etiam parum ſincerum fuiſſe iudicium. aiebantq́; fœdera ex Scipionis autoritate icta non opus habere correctoribus,modo ab utraq; parte ſeruētur.legati qui nolebāt iudices eſſe niſi ex conſenſu partiū, re infecta reuerſi ſunt:& obiter conſiderauerunt regionē diligentiſsime cultam,inſtructāq́; magnis apparatibus:uiderunt ciuitatē quoq; introgreſsi, & quantum aucta ſit denuo poſt cladem nō multo ante acceptam à Scipiōe. ubi uero in urbem redierunt, diſſerebant quid ita parum ſolliciti eſſent de Carthagine æmula ciuitate, quæ tam facile reciperet amplitudinē priſtinam.prēcipue Cato aſſeuerabat,ne libertatem quidem pop. Romani fore in tuto ſtante Carthagine. quæ ubi ſenatus cognouit, ſtatuit quidē bellum gerere, ſed occaſionem expectabat,celans propoſitum. Fertur Catonem ex eo tempore nunquam non pro ſententia dixiſſe,delendam Carthaginen.ei Scipionē Naſicam cōtradixiſſe, imò ſinendam Carthaginē, ut eius metu diſciplina à maioribus tradita,iam labaſcens retineatur.cæterum Carthagine factio popularis eiecit regiam,exilio mulctatis circiter XL ciuibus.à plebe iuſiurandū exactum eſt,ne unquā exules reciperet,néue de recipiendis ullam mentionem fieri ſineret.illi ad Maſaniſſam cōfugerūt,ad bellū eum inſtigaturi. qui ſponte ſic animatus, miſit Car

thaginem duos è filijs Guluſſam & Micipſam, ut poſtularent recipi actos propter ipſum in exilium. hos ad portam propinquãtes excluſit boetharchus, ueritus ne plebs per cognatos exulantium flecteretur lacrymis. Guluſſam uerò in reditu Amilcar Samnis etiam adortus eſt ex inſidijs, & cæſis aliquot ex comitatu ipſum perterrefecit. per has occaſiones rex obſedit Horoſcopam oppidũ, huius quoq; poſſeſsionem præter fœderis leges concupiſcens. eò Carthaginienſes cum XXV milibus peditum, equitibus urbanis CCCC occurrerunt ductu Aſdrubalis, qui tunc boetharchus erat. ad hos propinquantes Aſaſis & Suba præfecti Maſaniſſæ diſsidentes à regijs iuuenibus transfugerunt cum VIM equitum. ob quam acceſsionẽ Aſdrubal factus animoſior, admouit ad regem caſtra propius: & in uelitationibus plerunq; diſcedebat ſuperior. ei Maſaniſſa inſidias ſtruens, quaſi fugiẽs cedebat paulatim, donec ipſum pertraxit in magnam & incultam planitiem cinctam præruptis tumulis, & rerum uictui neceſſariarum inopem. tum uerò in hoſtem obuerſus caſtra in planicie poſuit, Aſdrubal in tumulos ut munitiores aſcẽdit. cumq; pugnaturi eſſent in craſtinum, Scipio minor, qui pòſt Carthaginem cepit, tunc legatus Luculli bellum gerentis in Celtiberia, uenit ad Maſaniſſam, miſſus ut elephantos peteret. ei Maſaniſſa intentus curæ corporis, ut mox pugnaturus, omnes equites miſit obuiam, mandauitq; filijs aliquot ut uenientẽ exciperẽt. ipſe primo mane inſtruebat aciem LXXXVIII. annos natus, adhuc tamen eques ualidus, non ſtratum equum more patrio ſolitus inſcendere, & militis pariter ac ducis obire munia. Sunt enim Numidæ in tota Africa ualentiſsimi, & inter longæuos annoſiſsimi, ea de cauſa fortaſſe, quia hiems ibi parum habet noxij frigoris, & æſtas non eſt tam ardens quàm apud Indos ac Aethiopas. quapropter etiam feras ualidiſsimas fert hæc regio. uiri quoq; ſub diuo in continuis degunt laboribus. uino utuntur parce, uictus omnibus ſimplex frugaliſq;. ubi uerò Maſaniſſa obequitans cœpit aciem ſtruere, ediuerſo Aſdrubal quoq; ſuos produxit. iam enim & ad hunc multi ex agris confluxerant. id prælium Scipio ſpectauit è ſublimi, tanquam in theatro. aiebatq; poſtea, ſæpe ſe interfuiſſe uarijs certaminibus, ſed nunquam tanta cum uoluptate. non aliud enim ſecure ſe ſpectaſſe, decem tum ſupra centum milibus inter ſe dimicantibus. & quo magis rem attolleret, aiebat duos tantũ ante ſe ſpectaſſe tale ſpectaculum Troiani belli tempore, Iouem ab Ida, Neptunum è Samothracia. pugnatum eſt autem à mane ad noctem uſq;, cæſoq; utrinq; magno numero: Maſaniſſa uiſus eſt ſuperior. reuertenti in caſtra Scipio gratulabundus ſe obtulit. ille ut auitũ amicum

cum excepit officiosissime. Carthaginienses aduentu eius cognito, rogabant ut pacem inter se & Masanissam cõponeret. ille partes adduxit ad colloquiũ: cumq; de cõditionibus ageretur, Pœni Masanissæ remittebãt agrum qui est circa Emporium, pollicebanturq; c c argenti talenta præsentis pecuniæ, & D C C C. ad certum tempus pendenda. sed cum trãsfugas repeteret, ne audire quidem hoc sustinentes, infecta re discesserunt. Scipio in Hispaniam cum elephantis redijt. Masanissa castra hostium in tumulo sita circũuallauit, ne cõmeatus eis subueherentur. & alioquin nihil erat in propinquo, imò ipsi uix è longinquo laboriose parceq; afferebantur. Asdrubal primum uidebatur posse integris etiam tum uiribus per hostes erumpere. sed quia plus cõmeatuũ habebat, putabat Masanissam pacem petiturũ: ideoq; differebat, quod audiret aduentare legatos Romanorum, ut pacem cõponerent. erat autẽ eis mandatũ, si Masanissa bello succumberet, liti finem imponere. quod si superaret, animum illi addere. legati officio suo functi sunt. interea fames Asdrubalem Pœnosq; attriuit, ut debilitatis corporibus, non possent hostem ui repellere. & primũ iumenta, dein equos mactarunt, lora quoq; decocta in cibũ uerterunt. accesserunt & morborũ genera omnifaria, quæ incõmodo uictu & otio augebantur anniq; tẽpore. concluſa enim erat intra modicum castrorũ spatium turba hominũ, æstate ardente qualis est in Africa. et cum ligna coquendis cibis deficerent, scuta urebantur. nec cadauera mortuorũ efferebantur, Masanissa non intermittente stationes, ac ne cremari quidem poterãt lignorum inopia. ita pestis indies graueſcebat, dum uersantur inter olẽtia tabo corpora. iamq; pleriq; peste absumpti erant, cum cæteri nullam salutis spem uidentes reliquam, coacti sunt transfugas Masanissæ dedere, & quinq; milia talentorũ argenti pendere intra quinquagesimũ annum, & exules suos posthabita iurisiurandi religione recipere. milites ipsi cum singulis tunicis sub iugum missi sunt. Gulussa memor se paulo ante ab eis exagitatũ, incertum an conscio patre, immisit in abeuntes equitatum Numidicum: cui nec resistere potuerunt inermes, nec fugere attenuatis uiribus. sic è quinquaginta octo milibus admodum pauci Carthaginem incolumes reuersi sunt. inter desideratos fuit ipse dux Asdrubal cum alijs nobilibus. huiusmodi bellum fuit inter Masanissam & Carthaginienses: moxq; secutum est tertium & ultimum bellum Punicum, quando Carthaginiensis populus accepta clade à Masanissa debilitatus, & ipsum regem timebat in propinquo habentem magnas copias, et populum Romanũ insuper, alioquin semper iniquiorem sibi, tunc uero etiam occasionẽ arrepturũ, ob conflictatio-

nem cum Masaniſſa ipſorum amico & ſocio. nec male coniectabāt. namq; Romani his auditis ſine mora milites imperauerūt omnibus Italis, non præmonitis ad quem uſum pararentur, ſed tantum ut parati eſſent mandata exequi. Carthaginienſes ut crimen diluerent, publico pręconio capitales declararunt, Aſdrubalem belli contra Maſaniſſam geſti ducem, & Carthalonem boetharchum, cæterosq; illorum ſocios, in eos belli cauſam cōferēdo. in urbem uerò legatos miſerunt, qui Maſaniſſam accuſarent, nec minus ciues ſuos damnatos, quòd prępropere temerarieq; arma ſumpſiſſent aduerſus regem, & ciuitatem cōieciſſent in nouarum inimicitiarū periculum. qui cum à ſenatore quodā interrogati eſſent, cur non ab initio belli damnaſſent quotquot eius cauſa fuere, ſed poſt acceptā cladem proclamaſſent damnatos: nimirū iamdudū Pœnos de inferendo Romanis bello cogitare, & occaſiones quærere: ſenatum uerò hanc excuſationē non accipere: turbati rogauerunt uiciſsim, quomodo igitur abſoluendi eſſent à crimine, ſi peccaſſe uiderentur. reſponſum eſt uerbo: ſi populo Romano ſatisfeceritis. de hac ſatisfactione in ſenatu Carthaginienſi quęſitū eſt, alijs putantibus Romanos uelle addi aliquid ad præſtitutam à Scipione pecuniā: alijs, decedēdū eſſe agro de quo cum erat Maſaniſſa cōtentio. dubitantes igitur rurſum legationem in urbem miſerunt, quę poſtularet ut diſerte ſibi modus ſatisfactionis præſcriberetur. reſponſum eſt, ipſos Carthaginienſes bene ſcire modum: atq; ita legati dimiſsi ſunt. quæ res Pœnos uehementer turbauit ac terruit. cæterum Vtica ſecunda in Africa poſt Carthaginem ciuitas, portus habens cōmodos & ad excipiendum militē externū copioſos, ſexaginta ſtadijs remota à Carthagine, & opportuna ad ſedem belli contra eam ciuitatem gerendi, deſperatis rebus illius antiquam ſimultatem detegens in tempore, legatos Romam miſit, qui ſe ſuamq; urbem in fidem populi Romani dederent. at ſenatus iam ante ad bellum propenſus & paratus, ciuitatē adeo munitam & opportunam adeptus, mentem ſuam aperuit: et in Capitolium, ubi de bello deliberare ſolent, conueniens, decreuit Carthaginienſes armis perſequendos eſſe. & cōtinuo ad id bellum adminiſtrandum Coss. miſsi ſunt, M. Manlius cum exercitu, L. Marcius Cenſorinus cū claſſe: quibus ſecreto mandatum eſt, ne prius à bello deſinerent quàm diruta Carthagine. hi uotis conceptis nauigarunt in Siciliam, ut inde traijcerent Vticam. uehebantur autē L. quinqueremibus, C. hemiolijs, comitantibus multis aphractis, cercuris, & onerarijs. in exercitu erant LXXXM. peditum, equitum lectiſs. circiter IIIIM. nam ad tam nobilem expeditionem & certam ſpem, ciues pariter properabant ac

ſocij

ſocij, multis ultro nomina dantibus. Carthaginiẽſibus bellum ſimul & indictum & illatũ eſt. nam idem nuncius & S C eis attulit, & claſſem contra eos uenire ſignificauit. ergo attoniti deſperabant, quippe qui paulo ante tantum iuuentutis amiſerant, nec claſſem habebãt, non ſocios, non mercenarios paratos, non frumentũ ad ſuſtinendã obſidionem conuectum, non aliud quidquam, ut in repẽtino & nõ denunciato bello: nec ipſi ſufficere aduerſus Romanos & Maſaniſſam poterant. mittunt igitur alios legatos in urbem cum poteſtate libera utcunq; rem cõponendi. his ſenatus dixit, ſi Coss. adhuc in Sicilia hærentibus intra diem trigeſimum Carthaginienſes c c c nobiliſsimos pueros obſides dederint, & alia imperata fecerint, fore Carthaginem liberam, & uſuram ſuis legibus, obtenturãq; agrum quem tunc in Africa habeat. hoc S C publice legatis datum eſt perferendũ ad ſuos. clam autẽ Coss. admoniti, ne diſcederent à mandatis quæ in urbe acceperant. Pœni ſuſpicabantur quidẽ, uix ſe impetraturos pacem firmam uel datis obſidibus: tamen tanto periculo urgente ſpem habuerunt in obedientia: & ut celeritate demererent conſules, ante præſtitutum tempus adduxerũt pueros in Siciliam, cum fletu dimiſſos à parẽtibus ac domeſticis, præſertim matribus, cum inſano eiulatu liberos complectentibus & naues, ancoras retentantibus, funiculis quoq; diruptis impedientibus nautarum miniſteria. nec defuerunt quæ abeuntes diu natatu proſequerentur, oculis humentibus & defixis in filios. aliq; comas ſuas euellebant, & plangebãt pectora haud ſecus quàm in luctu. uidebantur enim ſibi nomine quidem obſides dare, re autem uera ciuitatem dedere, cum nullis certis conditionibus hos filios traderent. nam multæ hoc quoq; flendo uaticinabantur ciuitati, traditos liberos nihil ei profore. Sicilli ſoluerunt à Carthagine, in Sicilia uerò accepti à Coss. Romam trãsmiſsi ſunt: qui Carthaginienſibus dixerũt, aduituros ex ſe apud Vticam reliqua quæ ad tollendum bellum pertineant. quò poſtq; traiecerunt, terreſtres copiæ caſtrametatæ ſunt ubi quondam Scipio, claſsis diuertit in portus Vticenſium. eodem & legati Pœnorum uenerunt. tum cõſules pro tribunali ſederunt, adſtantibus tribunis militaribus. ab utroq; latere totus exercitus longo ordine cõſtitit, inſignibus armis ornatus, & erecta ſigna præferens, ut legati ex his poſſent multitudinem conijcere. tum ſilentij ſigno dato per tubicinem iuſſu conſulum, præco legatos uocauit ut accederent. illi per totam caſtrorũ longitudinem adducebantur, nec tamen ad tribunal accedebant propius, ſed dirimebantur quibuſdam funiculis. Conſules iuſſerũt eos dicere quid peterent. qui multa miſerabiliter præfati de priſtinis utri-

usq; populi fœderibus, de Carthaginis ipsius antiquitate, frequẽtia, potentia, imperio quondam terra mariq; ampliſsimo, ſubiunxerunt non hæc ſe iactanter cõmemoraſſe, cum in rebus calamitoſis non ſit tempus iactantiæ: ſed ut tam repentinę mutationis exemplo Romani admonerentur humanitatis ac modeſtiæ. eſſe autẽ optimos qui miſe rati afflictos, bene ſibi ſperandum putant, ſi nõ inſolenter utãtur alie no infortunio. hoc ueſtram (inquit legationis princeps) pietatem de cet, ut præcipue curetis res hominum. quod ſi inclementes nacti ſumus adaerſarios, debet eſſe aliqua calamitatũ noſtrarũ ſatietas, quan do imperium terra mariq; amiſimus, naues uobis tradidimus, alias nõ parauimus, à uenatione ac poſſeſsione elephantorũ abſtinuimus, eximios obſides & olim & nunc dedimus, tributa ſuis temporibus perſoluimus, ſoliti ſemper ab alijs accipere. certe ueſtris maiori bus ſatis hæc fuere uictoribus: qui his legibus nos receperunt in ſo cietatem & amicitiam. in eo fœdere utriq; ex æquo iurati ſumus. & illi quidem poſt diuturna bella pacem ſemel datam ſeruarunt fide liter. uos cum quibus nunquã armis certauimus, quid habetis quod cauſemini non ſeruatum in hoc fœdere, ut merito bellum hoc tam repente decreueritis, & ne denunciatũ quidem nobis inferatis. num tributa non ſoluimus? an naues habemus? an inuidendos elephantos? an non miſerabiles uidemur fame amiſsis nudiuſtertius L M. At cum Maſaniſſa bellum geſsimus? at ille res noſtras uſurpauit. fereba mus tamen propter uos omnia. ſed cum ille nullum nefariæ cupiditatis finem faciens, terram in qua nutritus & eruditus eſt alijs poſt a lia detrimentis afficeret circa Emporium, nec hoc cõtentus rurſum aliam noſtræ ditionis partem inuaderet, tandem effecit ut pax turba retur, quam uobiſcum habuimus. ſi hæc belli cauſa prætexitur, nos certe etiã defenſores noſtros publico præconio dãnauimus, ad uos legationem excuſaturam miſimus, rurſumq; alios legatos cum libera poteſtate pacem renouandi ueſtro arbitrio. quid igitur opus erat claſſe ac exercitu contra non tam fatentes peccatũ, quàm cõmittentes ſe ueſtro iudicio? quod autẽ nec fallendi animo hæc offeramus, nec grauemur ullam mulctam luere, ſatis apparuit, quando lectiſsimos pueros expetitos à uobis obſides, mox ut decretũ iuſsit nõ expectata die trigeſima miſimus. eſt aũt in eodẽ S C, ſi dederimus uobis obſides, Carthaginem ſinẽdam eſſe liberam uti ſuis legibus, & poſſidere quæ habemus. hæc legati. ad quæ Cenſorinus aſſurgens ſic re ſpondit. Cauſas belli Carthaginienſes non eſt cur uobis exponam, quas legati ueſtri à ſenatu audiuerunt. quod autem falſo nobis obiecciſtis, hoc coarguam. nam ex S C notum eſt, & iam ante prędiximus

uobis

uobis in Sicilia post acceptos obsides, reliqua senatus placita proferenda esse Vticæ. igitur quod obsides celeriter & cum delectu misistis, laudamus uos. de cętero armis quid opus est, si pacem ex animo cupitis. afferte omnia quæ uel priuatim habetis uel publice. tela catapultasq; nobis tradite. adhæc legati responderũt, uelle quidem se & in hoc parere, sed nescire quomodo Asdrubal damnatus capitis, qui iam collecta haberet uirorum uiginti milia, posset arceri à Carthagine. cumq; respondissent Coss. S P Q Romano id curæ fore, polliciti sunt arma tradere. ad quæ accipiẽda missi sunt Cornelius Scipio Nasica, & Cn. Cornelius Hispalus. fuerunt autem ducẽta armaturarum milia, telorum & iaculorum infinitus numerus, catapultarũ quibus uel cuspides uel saxa excutiuntur, duo milia. quę cum adueherentur aspectus eorum præclarus fuit & mirificus, ipsis hostibus tot plaustra adducentibus. ea sequebãtur legati & seniorum principes, optimatesq; alij & sacerdotes ac uiri nobiles, ut consules aut reuerentia mouerent aut misericordia: ad quos introducti, sic ut erant ornati, coram eis steterunt. ibi Censorinus (erat is suo collega facundior) tunc quoq; assurgens uultu ad grauitatẽ composito, sic locutus est. Quantum ad promptam obedientiam uiri Carthaginienses attinet, quæ tum in obsidibus dandis tum in armis tradendis apparuit, est quod uos laudemus, sed non est multis uerbis utendum quando urget necessitas. feretis fortiter senatus iussa reliqua. Cedite nobis Carthagine, sedes ad quemlibet ditionis uestræ locum transferte, modo ultra octuagesimum à mari stadium. certum enim est nobis, hanc diruere. hæc consulis uerba interrupit clamor tollentiũ manus ad cælum, & deos irritorum fœderum testes inuocantiũ, non sine multis grauibus conuitijs, siue mortem appetebant, siue mentis erant impotes, siue Romanos contra legatos iritabant, procumbendo humi & solum frontibus manibusq; pulsando. alij uestimẽta scindebant præ furore, lacerabantq; suametipsi corpora. tãdem ubi desijt insana illa cõmotio, mœrore obruti silentes iacebant tanquam mortui. obstupuerunt ad hoc spectaculum Romani, & consules non iniquo animo tulere consternationẽ ex re inopinata ortam, donec indignatio desineret, non ignari magnas calamitates audaciam primum afferre attonitis, quam procedẽte tempore seruire subigat necessitas. quod & tunc Carthaginiensibus accidit. namq; post longum silentiũ, ubi magis infortunium suum persenserunt, omissa indignatione deplorabant cum lamentis suam uicem, liberos uxoresq; nominatim inclamando, ipsam deniq; patriam tanquam percipientem uoces miserabiles. sacerdotes quoq; sacra deosq; inuocabãt tanquam præsentes,

opprobrãdo eis ſuum interitum. fuitq́; tam miſerabilis gemitus promiſcue priuatam publicamq́; fortunã dolentium, ut Romanis ipſis eliceret lacrymas. Conſules quanq̃ ſubibat miſeratio humanarum uiciſsitudinum, tamẽ mœſti finem expectabant. tandem poſt lamenta rurſus ſilentium redijt. reputantesq́; ciuitatem exarmatam eſſe ac deſertam, non nauem, non catapultam, non telum, non gladium ſuper eſſe, non domi propugnatorũ ſatis, nuper amiſsis L. milibus: nullum præſto eſſe mercenarium militem, aut amicum, aut ſociũ, & quo minus parẽtur excludi ſe anguſtijs tẽporis: in hoſtiũ poteſtate eſſe liberos, arma, agrum: urbẽ ſuã terra mariq́; obſideri claſsibus, machinis, pedeſtrib. equeſtribusq́; copijs: ex alio latere Maſaniſſam infeſtũ imminere: compreſſerunt tumultum ac indignationẽ, ut omnino in tali caſu inutilem: rurſumq́; ad orandum uerſi ſunt. ibi Hanno cognomine Gilla, omnium qui tum aderãt Pœnorum illuſtriſsimus, impetrata dicedi uenia, ſic uerba fecit. Si licet principes Romani iam ante dictis aliquid addere, dicemus, non quod uelimus ex iure uobiſcum contendere: intempeſtiua enim eſt miſeris contentio: ſed ut cognoſcatis eſſe cauſas & rationes, cur debeamus uideri digni ueſtra miſericordia. Nos certe Africæ quondã marisq́; domini, & per multos annos imperij ueſtri æmuli, tandem Scipioni ceſsimus, quando naues & elephantos quotquot habuimus uobis tradidimus: tributa quoq; tunc impoſita, perſoluimus præſtitutis temporibus. ergo per deos fœderis teſtes parcite nobis, parcite iureiurando Scipionis. qui iurauit pop. Romanum pop. Carthaginiẽſi amicum ſociumq́; fore. contra id fœdus nihil peccauimus. non naues non elephantos habemus. tributa nõ deſideratis, contra tres reges uobis auxilio fuimus. nec eſt cur quenquam ueſtrum tedere debeat, ſi hæc etiam prius memorauimus, cũ arma petebatis. nam plerunq; miſerijs loquaces reddimur: nec eſt in deprecationibus quicquã ualidius quàm leges fœderis, & ad ſolas preces habemus refugium, quandoquidem potentiã uniuerſam uobis ceſsimus. hactenus de priſcis pacis legibus, quas nobis confirmauit ueſter Scipio. quod uero ad præſentem ſtatum attinet, uos Coſs. autores teſtesq́; habemus. obſides petijſtis, præſtantiſsimos omnium uobis adduximus. arma petijſtis, & accepiſtis omnia, quę ne expugnati quidem ſolent ſponte tradere. credidimus Romanorum conſuetudini & moribus. nam & ſenatus ad nos dedit literas, & uos cum obſides peteretis, affirmabatis Carthaginẽ ſuis legibus relinquendam, ſi eos acciperetis. quod ſi adiectũ fuit, alia quoq; imperata facienda, non decebat uos pro acceptis obſidibus libertatem ciuitati pollicitos, ultra obſides imperare ſubuerſionem ipſius

Cartha

Carthaginis : quam si fas est uobis diruere, quomodo liberam sinetis uti suis legibus, quēadmodum dicitis? hæc sunt quæ habuimus dicenda pro uetere nouoq́; fœdere. quæ si audire non uultis, omittimus omnia, & quod unum miseris est reliquum, ad querelas precesq́; recurrimus. est aūt tanto calamitatū agmine circūuentis ampla deprecandi materia. rogamus enim pro urbe antiqua, iussu deorum condita, & pro eius in immensum aucta gloria, pro nomine cuius uniuersam terrā peruasit celebritas, pro tot sacris eius dijsq́; nil cōmeritis, ne illos solennibus mulctetis & pompis ac festiuitatibus: ne defunctos uobis non obnoxios sepulchris priuetis & parentationibus. quòd si nostri quoq; miseret, quandoquidem miseratione uos motos dicitis alias nobis sedes concedere, parcite aris focisq́;, parcite foro, parcite deæ quæ curiæ præsidet, parcite cæteris rebus quæcunque iucundæ caræq́; sunt uiuentibus. quid enim timetis à Carthagine, cum naues nostras & arma nostra habeatis, illásque inuidiosas beluas. quòd si cui satis solatij uidetur, permitti nobis pro hac urbe aliam condere, & hoc impossibile est, uiros assuetos è mari uictum quærere, migrare in mediterranea, quorum infinitus numerus deditus est rei nauticæ, pro hac tamen gratia uobis aliam conditionem offerimus, quam & nobis præoptamus, & uobis allaturam plus gloriæ ducimus. finite urbem nil commeritam, nos uero quos migrare iubetis interficite. sic fiet ut hominibus infensi uideamini, non sacris & dijs & sepulchris & ciuitati innoxiæ. soletis enim uos Romani honestæ existimationis pietatisq́; rationem habere ante alia, & in rebus lætis præ uobis ferre modestiam, idq́; erga omnes quos armis subigitis. finite uos exorari per Iouē deosq́; cæteros qui Carthagini adhuc præsidēt, & desinite infensi esse, uel nobis uel nostris liberis ob iniuriarū præteritarum memoriā. cauete ne præclarā existimationem quam de uobis habent homines, propter nos primos labefaciatis : ne honestam famam contaminetis tanto facinore, dictu factuq́; horrēdo, exemploq́; nunquam ante audito. multa bella gesta sunt à Græcis contra Barbaros, multa à uobis contra gentes alias : nunquam tamen quisquam diruit urbem manus dantem ante prælium, post arma & carissima pignora tradita, paratamq́; ad ferendum quamuis mulctam aliam. Rogamus uos per deos testes fœderis, per fortunā humanam, per timēdam felicibus Nemesim, ne uelitis uel felicitati uestræ hanc notā inurere, uel miserias nostras in extremū exitium adducere. quòd si urbem nobis adimitis, saltem permittite ut per legatos apud senatū deprecari liceat. breue tempus postulamus, sed magnum curarum tormentū secum ferens, propter e-

uentus

uentus incertitudinem. uobis æque liberũ est uel nũc uel paulo post quicquid libet facere, pietas modo adsit & clementia. Ad hæc Censo rinus. Quæ senatus iussit, quid opus est sæpius dicere? iussit enim & oportet fieri, ac ne differre quidem nobis licet quod mandatũ est. id si uobis imperaremus tanquam hostibus, edicto tantum opus erat, & cogendi uiolentia. quoniam aũt ita res publica, & fortasis etiã ue stra, postulat, uestraq; Carthaginienses utilitas agitur, non pigebit ra tiões quoq; uobis reddere, si persuaderi potius quàm cogi possitis. hoc mare quoties uos admonet ueteris imperij potentiæq;, toties ad peccandum prouocat, & inde in calamitates conijcit. huius enim oc casione Siciliam inuasistis & amisistis: in Hispaniam traiecistis, ut ali quanto post ex ea pelleremini. fœderis quoq; tempore negotiatores præsertim nostros spoliabatis, & ut scelus lateret mergebatis in ma re, donec deprehẽsi à nobis mulctati estis Sardinia. sic & Sardiniam amisistis propter hoc mare, quod suapte natura omnes inuitat ad a uaritiam, propter prouẽtus expeditos & celeres. hoc & Athenienses quõdam rei naualis studiosos ualde auxit, ac mox deiecit. sunt enim maritimi quæstus negotiatorijs similes, aceruatim & ueniunt & abe unt. scitis illos ipsos quorũ modo memini, imperio prolato ultra Io nium mare usq; in Siciliam, non prius cupiditati modum imposuisse quàm totum amiserunt imperiũ, traditisq; hosti portubus & naui bus in ciuitatẽ receperunt præsidium, & longos illos muros dirue runt suis manibus, propemodum facti mediterranei. quæ res diu ser uauit eos incolumes. est enim uiri Carthaginienses terrestris uita sta bilior, intenta securis agriculturæ laboribus: & ut minus lucri affe rat, affert tamen omnino certius quàm negotiatio. dicam quod sen tio, ciuitas maritima uidetur mihi nauis potius esse quàm terra soli da, ita iactatur uarijs negotijs subinde mutabilibus. mediterranea uero absq; periculo fructus ex agris percipit. hãc ob rem & ueteres regię fuerunt omnes mediterraneę. hinc ita creuere, Medi, Persæ, As syrij, & cæteri. discedam ab exemplis regijs, quæ iam nihil ad uos atti nẽt. Vestram Africam respicite, in qua uicinos habebitis quos elege ritis, ubi prospectu qui uos nunc iritat carebitis: nec erit uobis mo lesta pręteritorũ malorum memoria, uidentibus mare uacuum naui gijs, reminiscentibusq; numerosarum classium cum spolijs uenienti um, & magnificentiæ portuum, armamentariorũ, naualium. iam in mœnibus, exercituum, equorũ, elephantorũ receptacula, & propin qua his æraria, cuius rei uos admonent? aut quid aliud quàm dolorẽ uobis afferunt & iritamentum ad repetẽdam, si fieri possit, eandem potentiam. humanus affectus est, memoria fortunæ pristinæ spe-

rare

rare ad eam reditum. remedium autem aduersus calamitates est obli uio: quæ non potest uobis contingere, ni aspectū amoueritis. cuius rei argumentū est manifestissimū, quòd sæpius ueniam pacemq; ade pti non mansistis in fœdere. ergo si adhuc affectatis imperiū, & no bis qui id abstulimus iniqui expectatis occasionem, opus habetis ta li ciuitate, talibus portubus & naualibus, & structis in castrorum mo dum mœnibus. & cur parcamus deprehensis tam infensis hominibus? quòd si non solis uerbis, sed ex animo abdicastis uos imperio, contēti ditione quam habetis in Africa, & sincere fœdus nobiscum inistis, agite comprobate id opere, in uestram Africam migrate à ma ri cuius excidistis imperio. nec est quòd simulata miseratione deplo retis sacra, penates, fora, sepulchra. manebunt immota sepulchra, & licebit ea parentandi causa inuisere: sacris etiã operari, quotiescunq; libuerit eò accedere. reliqua diruamus. non enim sacrificatis naualibus, neq; parentatis mœnibus. focos uerò & aras & fora potestis ædi ficare aliubi, & breui illam quoq; habebitis patriam: quēadmodum prius relicta Tyro cōmigrastis in Africam: & solum quod tunc fuit acquisiticium, nunc existimatis patrium. utq; compendio dicam, discere potestis hęc nos non inimico animo iubere, sed ad tuendam securitatem cōcor diamq; publicam: si in memoriam reuocaueritis, Albam etiam, non hostilem urbem, sed ueterem patriam, non ab infensis nobis, sed à colonis officiosis, ob communem utilitatem esse trāslatam in nostrā urbem, & id factum utriq; populo bene cessisse. sed habetis adhuc multos opifices qui è mari uictum parant. & huic rei prospectum est, ut facile sit uobis cōmercium cum mari, & posi tis fructus exportare importareq; haud magno negotio. non enim longe à mari, LXXX. stadia iubemus uos recedere, cum ipsi ab eo absimus c stadijs. locum ut ipsi eligatis concedimus, simulq; libertatem in nouis sedibus. & hoc est quod iam antè prædiximus, liberam fore Carthaginem si nobis pareat. uos enim, nō uestrum solum, pu tamus esse Carthaginem. his dictis Censorinus tacuit. cumq; Cartha ginienses attoniti pariter silerent, adiecit, se dixisse quicquid ad suadendum consolandumq; pertineat. de cætero, inquit, senatus iussa peragenda sunt, idq; sine mora. abite igitur, estis enim adhuc legati. his auditis submouebantur per apparitores, & quia præuidebant futurum metum Carthaginiensium, petierunt iterum dicēdi ueniam, tum introducti sic locuti sunt. Videmus parēdi necessitatem, quando ne legatos quidem mittere in urbem sinitis. cæterum ad uos redeundi spes nulla est, quia necabimur à ciuibus priusquam sermonem absoluerimus. quapropter oramus non propter nos paratos ferre

omnia

omnia,ſed propter ipſam Carthaginem, ſi forte metu poſsit ad ferẽdam calamitatem adigi, admoueatis ei claſſem interim dum iter facimus,ut audiendo & uidendo quæ iubetis,ſi poſſunt ferant,quando quidem id à nobis extorquet fortunæ iniquitas, ut ipſi ueſtram claſſem uocemus contra patriam.his dictis abierunt.Cenſorinus cũ xx quinqueremibus profectus circa urbem oberrabat. legatorum pars diffugiebat ex itinere,plures tamen pergebant taciti. Carthaginienſes è mœnibus proſpectabant quando illi uenirẽt,& impatientia morarum capillos ſibi uellebant: alij procurrebant obuiam cognoſcendi deſiderio.& cum mœſtos reuerti uiderent,plangebãt ora,& percontabantur,quidam ex uniuerſis,quidam ut quiſq; in amicum notũmue inciderat prehenſando & ſciſcitando. & nemine reſpondente ingemiſcebant ut rebus perditis. id qui exaudiebant in mœnibus, congemiſcebãt,ignari cur,magni tamẽ alicuius mali præſagio.porro in aditu portæ conferti pene conculcabant ſe inuicem : nec multum aberat quin legatos diſcerperent, niſi hoc tantum protuliſſent, ſibi opus eſſe primum ſeniores alloqui . tum uerò alij decedebãt eis de uia,alij turbam etiam dimouebant,quo maturius rem cognoſcerent.ubi uerò introgreſsi ſunt in curiam , ſeniores alijs ſemotis ſoli conſederunt . plebs curiam foris circumſtetit.legati ante omnia renunciarunt iuſſa conſulũ.moxq́; conclamatione orta in curia,plebs quoq; foris clamorem reddidit. deinde legatis narrare pergentibus quid pro ſua cauſa protuliſſent in medium,quibusq́; precibus conati ſint obtinere ut Romam legationem mittere liceat,rurſum fuit altum ſilentium, expectãtibus exitum ſenioribus . plebs quoq; ſimul conticuit. ut uerò audiuere ne legationem quidem ſibi permitti,ingentem ululatum ediderunt:ad quem plebs irrupit in curiam.iamq́; nihil aliud erat, quàm furor & inſania, qualis mulierum bacchantium & non uno modo furentium.nam quidam in ſenatores, qui ſententiæ de dandis obſidibus autores fuere,impetu facto,tanquam ab illis ortum fuiſſet circumuentionis initium , excruciabãt & dilaniabant miſeros.quidam eos qui arma tradi ſuaſerunt, tractabant ſimiliter.alij legatos lapidibus impetebant,ut rerum triſtium nuncios:alij raptabant per urbem etiam.alij rurſum Italos,qui etiam tum apud ſe ut in repentino improuiſoq́; malo hæſerant,mulctabãt modis uarijs , dictitando ſe ultionẽ obſidum & armorum ademptorũ ab eis expetere. erat eñ tota urbs plena fletu, ira,metu,miniſq́;.per uias clamore ciebant ſuos quiſq; cariſsimos, & in fana tanquam aſyla confugiebant,nec à conuicijs in deos abſtinendo,qui ne ſua quidem ſacraria tueri ualeant. alij petentes armamentaria, flebant cum uiderent

uacua

uacua.alij decurrendo in naualia,lamentabantur naues perfidis traditas.quidam elephantos quasi adhuc præsentes uocabant nomine: & uituperabant seq́; suosq́; maiores, qui nec elephantos, nec naues, nec tributa,nec arma dare debuerunt, cum præstitissent armatos mori pro patria. sed nihil æque accendebat iram populi ac matres obsidum,quæ haud secus quàm furiæ tragicæ singulos aggrediebantur, exprobrantes filios ablegatos ipsis frustra reclamantibus. pauci cæteris magis sobrij portis clausis in mœnia lapides pro catapultis cõgerebant. senatus eadem die bellum decreuit, & seruos per præconem pronunciauit liberos. duces autem elegere, foris Asdrubalem quem damnarunt capitis, habentem iam armatorum XXM. moxq́; ad eum quidam procurrit rogaturus ut acceptæ iniuriæ uellet obliuisci in extremo patriæ periculo,quæ metu Romanorũ coacta in immerentem peccauerat.intra mœnia uerò alterum Asdrubalem,Masaniſſæ nepotẽ ex filia. rursumq́; à Coss.per nuncios petierũt triginta dierum inducias, ut legatos Romam mitterẽt. repulsi autem tunc quoq;, uersi sunt ad miram audaciam, quiduis passuri potius quàm urbem desererent. mutatis enim animis omnium, templa fanaq́; & alia loca spatiosa uerterũt in officinas publicas,ubi interdiu noctuq́; uiri pariter ac fœminę incessanter operabantur,cibum per partes accipiendo certo tempore:efficiebantq́; singulis diebus clypeos,CCC gladios,tela quæ ex catapultis mittuntur M. tragulas & lanceas quingentas, catapultas quotquot poterant.has ut tendere possent, rasserunt suas fœminas,cum aliorũ pilorum esset inopia. Dum Pœni tanta cura bellũ apparant, consules uel quia non libebat statim rem tam insolentem aggredi,uel quia facile uidebatur exarmatã urbem quandocunq; placeret ui capere,cunctabantur etiam, rati remissuros impetum præ inopia,ut in angustis rebus solet fieri, ut qui primũ contradicunt,procedente tempore cõsiderata re melius,timeant potentiores offendere .quando & Carthaginiensium unus cõijciens ciues iam metu tentari, & in contionem progressus quasi acturus aliud, ausus est dicere,è malis eligenda minima inermibus,nil dissimulans sententiam. At Masaniſſa indignabat̃ Romanis,molestè ferens quòd cum ipse pessundedisset Pœnorum potentiã, alios uideret sese ingerentes usurpare uictorię titulum,non communicato consilio priusquam traijcerent, sicut superioribus bellis solebant facere . attamen consulibus animum eius pertentantibus & auxilia poscentibus,ait se missurum ubi opus eos habere senserit.nec multo post misit qui per contaretur, ecquid opus habeant. qui non ferentes eius superbiam, & ut irato iam diffidentes,responderunt se postulaturos, si opus habuerint

buerint.de cõmeatibus autẽ ualde ſoliciti erant, qui ſubuehebantur tãtum ex Adrumeto,Saxo,Lepti, Xolla & Vtica. nã Africæ reliqua tenebat Aſdrubal omnia, & inde cõmeatus mittebat Carthaginẽ. interea hæc paucis diebus abſumptis,ambo Coss.ad eam admouerũt inſtructum exercitum, oppugnare parati. ſita erat in intimo ſinu magno peninſulæ ſimilis.ceruix enim eam à cõtinente ſeparabat lata uigintiquinq; ſtadia.ab ea quædam lingua oblonga,ſemiſtadium lata, excurrebat uerſus occidentem inter ſtagnum & mare, rupibus undiq; munita & muro ſimplici.uerſus meridiem & continentem,ubi etiam Byrſa erat in ceruice. murus triplex fuit, altus triginta cubitos abſq; propugnaculis & turribus, quæ binorum iugerum ſpatijs inter ſe diſtabãt per circuitum,nixę fundamentis triginta pedum,ſingulæ contignationum quatuor. muri uero ad ſecundam contignationem pertingebant. erant autem fornicati & capaces, in quorum infima parte c c c elephanti ſtabulabantur, adiunctis pabuli promptuarijs.ſuperius erant quatuor milium equorum ſtabula, cum hordei penuarijs.uirorum quoq; diuerſoria,uiginti milium peditũ,quatuor milium equitum.tantus apparatus bellicus ordinarium locum habebat in ſolis mœnibus. angulus autem qui ab hoc muro præter dictam linguã ad portus flectebatur,ſolus erat debilis & humilis,neglectus à principio.hi portus ſic erãt diſpoſiti, ut nauigatio eſſet ex alio in alium,& ab alto unum cõmune os patebat latũ pedes ſeptuaginta,quod claudebatur catenis ferreis. primus portus negotiatorũ erat,& in eo tabernę in nautarum uſum multę uarij generis.interioris uero portus in medio fuit inſula, quæ ſicut & portus perpetuas habebat crepidines magnas,naualibus refertas, quæ c c x x. naues caperent,his cellæ imminebant,ubi condebantur inſtrumenta triremium. unum aũt quodq; nauale in fronte habebat duas columnas operis Ionici, ut circumſpicientibus repræſentarent ſpeciem porticus tam in portu quàm in inſula.in qua erat & præfecti claſsis prætorium,unde tubicen ſolebat canere claſsicũ,& præco edicere,& præfectus proſpicere.erat aũt hæc inſula ori portus oppoſita, & in longum ſpatium patebat, ut præfectus procul uideret oñia quæ in alto fierent,cæterum adnauigantibus non eſſent conſpicui receſſus portuum. imò ne mercatoribus quidem portum ſuum intrantibus ſtatim in conſpectu erant naualia. nam circũdata erant muro duplici: & porta negotiatores è primo portu in urbẽ tranſmittebat, nõ tranſeuntes per naualia.hęc erat illo tẽpore facies Carthaginis.Coss. partitis operis hoſtem aggreſsi ſunt, Manlius per ceruicem à continente, repleturus foſſam & expugnaturus paruum murum ei ſuperpoſi

tum

tum,ac deinceps alta mœnia:Censorinus scalas à terra & nauibus ad mouens in illo neglectim munito angulo. ambo autẽ hostem ut inermem contemnebant, donec oblatis sibi nouis armis & uiris mire alacribus,miraculo territi retrocesserunt,offendendo mox in limine,cum speraſſent sine certamine se urbe potituros . iterato deinde conatu cum rursum nõ succederet,creuerunt Pœnorũ animi.Coss. uerò timentes Asdrubalem, qui à tergo super stagnũ non longe castra posuerat,& ipsi bina castra muniuerũt : Censorinus ad stagnum sub urbis mœnibus, Manlius in ceruice quà in cõtinentem itur. castris permunitis Censorinus stagnũ traiecit petens materiem struendis machinis,ubi amisit circiter D fabros materiarios , & arma multa,repente inuasus ab Himilcone Carthaginiensium equitum præfecto, cui Phamæas cognomen erat.abstulit tamen materiem quãtum potuit,fecitq; scalas & machinas:ac rursum frustra tentata est oppugnatio. Manlius mediocri conatu uix primi muri parte deiecta, desperans ab incepto destitit,ratus inexpugnabilem eo latere. Censorinus aggere facto iuxta Linguã in stagno,ut spatiũ esset amplius,admouit duos uastos arietes:alterum à VIM. peditum impellẽdum tribunis instãtibus,à remigibus alterum, triremium præfectis urgentibus . cũq; per æmulationẽ ab utrisq; tum principibus tum ministris certatim quateretur murus,parte eius collapsa prospectus in urbem patuit . Pœni tamẽ sic quoq; hoste repulso, noctu reficiebant quod corruerat. & quia nox nõ sufficiebat operi, ueriti ne & id quod effecerant interdiu Romani recens adhuc & udum deijcerent,eruptionem fecerunt in eorum machinas:partim armis instructi,partim solis facibus:quas &si non omnino cõcremare potuerunt,succurrentibus Romanis , tamen inutiles reddiderunt : atq; ita se receperunt. ubi uero illuxit, Romanos cupido subijt irrumpendi per id spatium quod Pœni nondum permunierant.apparebat enim intus quædam apta ad pugnam area, in qua frontem tenebant armati, post quos cõstiterant inermes cum saxis & fustibus . alij dispositi circa ædes proximas expectabant si quis irrumperet . milites ut uidere se contemni ab inermibus,insilierunt alacriter. Scipio uerò qui paulo post Carthagine capta cognomẽ Africani meruit , tunc tribunus se cõtinuit, & suos diuisos in centurias per interualla muro admouit , nõ passus in urbem descẽdere. tantum eos qui repellebantur à Pœnis undiq; irruentibus, recipiebat seruabatq;.quod eius factum primum comparauit illi gloriam,uiso plus quàm consul sapere. ✳ cõmunis autẽ erat epistola. Censorini castra tum laborabant morbis,ut stagnantibus aquis apposita, & à mari discluſa magnis ædificijs. quamobrem

consul ea transmouit ad mare. Carthaginienses obseruato uento qui ad Romanos ferret, scaphas sarmentis stuppaq; replerunt post sua mœnia ne uiderentur ab hostium classiarijs. deinde circũactas priusquam in conspectum uenirent perfuderunt pice ac sulfure, & oppansis uento uelis ignem immiserunt in eas. illæ uento ac ui flammarum ad Romanas naues appulsę penè totam classem concremarunt. Censorinus paulo post in urbem comitiorum causa profectus est. tum Pœni audacius urgebant Manlium, erumpẽtesq; noctu partim armati, partim inermes tantum pontes ferendo, aggressi sunt fossam Manlij proximam, & uallũ cœperunt conuellere. turbato autem intus propter nocturnum tempus milite, Scipio procurrit cum equitibus per auersam portam qua nullus hostis aderat: circumuectusq; Pœnos perterruit. atq; ita in urbem se receperunt. in hac nocturna formidine Scipio uisus est iterum egregie seruasse exercitum, Manlius castra magis etiã munijt, muro extructo ubi uallum fuerat, & ad mare castello nauibus recipiendis erecto, quo cõmeatus appellerẽt. deinde ad mediterranea uersus, decem peditum duobus equitũ milibus agros populatus est, additis lignatoribus, pabulatoribus, frumẽtatoribusq;, his populatoribus tribuni per uices pręerant. Phamæas autem præfectus Afrorum equitum, iuuenis ad pugnas impiger, equos in usu habens paruos, celeres, herba cõtentos si desint alia, sitis famisq; quoties opus esset patientes, in arbustis aut uallibus latitans, quoties uideret hostem agere dissolutius, aduolabat è latebris in morem aquilæ, & damno dato in tutũ se recipiebat. sed quando ad Scipionem uices eius præfecturæ redibant, nusquam apparebat. Nam ille semper pedites in ordinibus, equites in equis continebat: & inter frumentandum non prius soluebat ordines, quàm campum quẽ demessurus erat circumdaret equitibus & scutatis peditibus. tunc quoq; ipse obequitabat cum turmis alijs, & messores secedentes à cęteris, aut excedẽtes circulum, seuerè castigabat. quamobrem Phamęas hunc solum non audebat aggredi. quod cum indesinenter fieret, crescebat Scipionis gloria, quam inuidentes ei tribuni alij, spargebant rumores, auitum hospitiũ esse Scipioni cum Phamææ familia. cumq; Afri in turres & castella, quæ multa erant in ea regione, confugerent, alij tribuni ex pacto dimissos adoriebantur in itinere ex insidijs. Scipio uerò eos domum deducebat: quam ob rem nisi pręsente Scipione, posthac nemo paciscì uoluit. adeo uirtutis illius fideiq; opinio quotidianis ferè accessionibus crescebat apud suos pariter ac aduersarios. à populatione autem reuersis ad castra, Pœni castellum nauale noctu sunt aggressi magno tumultu, constrepente ad incutiendum

cutiendum terrorem etiam urbana multitudine. tum Manlius militem intus continuit, periculum non satis intelligens. Scipio uerò assumptis duabus alis equitum, excurrit cum accensis facibus, prælmonitis suis ut propter noctẽ abstinerent à pugna, tantum circumcursando cum ignibus pręberent multitudinis speciem, & territarent quasi iamiam inuasuri, donec Pœni ab utroq; latere infestati metu in urbem refugere. Et hoc quoq; accessit ad alia Scipionis præclara facinora: ob quę in ore erat omnibus, ut solus dignus patre Paulo de bellatore Macedoniæ, & Scipionibus, in quorum adoptatus fuerat familiam. Manlio uero Nepherim eunte aduersus Asdrubalem, moleste id ferebat Scipio, uidens iter esse per abrupta faucium, & præoccupata celsiora loca. ut uero tribus stadijs ab Asdrubale aberant, & ad fluminis cuiusdã alueum progressis per accliuia fuit ascendendum ad eum, magnopere suasit ut retro reuerterentur, dictitans, opus esse alio tẽpore alijsq; artibus aduersus Adrubalem. sed cùm ei tribuni æmuli contradicerent, putarentq; ignauiã magis quàm prudentiam esse uiso hoste retrocedere, atq; ita occasionem ei præbere ut contemptim terga fugientum inuaderet: secundam protulit sententiam, saltem in ripa citeriore castra ponerent, ut si forent impares contra uim hostiũ, haberent locum receptui, quem tunc nullum habebant. illi riserunt hoc quoq; consilium, quorum unus minabatur abiecturum se gladium, si non Manlij, sed Scipionis parendum esset imperio. transijt igitur Manlius, uir ne aliâs quidẽ peritus artium militariũ. ubi uero transijt, obuium habuit Asdrubalem, moxq; magna cædes utrinq; est edita. Asdrubal postquã se in castellum recepit, ubi nullum erat ei periculum, obseruabat quomodo abeũtes aggrederetur ex insidijs: qui pœnitentes iam anteactorum, discedebant usq; flumen integris ordinibus. quod cùm moram afferret in transitu, propter pauca uada, eaq; difficilia, necessariò turbabantur ordines. id conspicatus Asdrubal, tum maxime incubuit: multosq; cædebat fugæ magis quàm pugnæ memores. in his cecidere tribuni tres, qui præcipui suo duci autores fuerant pręlij. Scipio uerò trecentos equites quos circa se habebat, & alios quotquot dabatur colligere, in duas turmas diuisos, immisit in hostem magno impetu, admonitos ut per uices assultarent iaculando, moxq; cederẽt: iterũq; inuaderẽt, ac mox retrocurrerent. sic enim fore aiebat, ut semper dimidia pars suis uicibus hostes inuaderet, & iaculis abigeret tãquam in orbem pugnare coactos. Id cum repeteretur sæpius, & Afri ut in angusto telis configerentur continue, in Scipionẽ auersi minus molesti erant uadum transeuntibus. atq; interim superata est fluuij ripa

ulterior. Scipio quoq; ad eos transuectus est inter tela hostiũ. huius pugnæ initio IIII. cohortes interuẽtu hostiũ exclusæ à fluuio recurrerãt in quendã tumulũ. has obsidebat Asdrubal Romanis etiã tum ignorãtibus, donec ad statiua uentũ est. tũ uerò cognita re hęrebant ancipites cõsilij, quibusdam fugiendum cẽsentibus, nec exponendũ periculo propter paucos uniuersum exercitũ. at Scipio monebat, an tequã opus aggrediaris opus esse recto cõsilio: adductis uerò semel in periculũ tot uiris cũ suis signis utẽdũ esse extrema audacia. moxq; pollicitus est, seipsum acceptis aliquot turmis equitũ quos ipse cuperet, aut erepturũ illos, aut unà cũ eis libenter moriturũ. assumptoq; duorũ dierũ cõmeatu, mox iter ingressus est, ualde solicito exercitune & ipse nõ rediret. ut uero peruenit ad obsessum tumulũ, alium ex aduerso cursim occupauit, angusta ualle diremptũ. Afri uerò totis uiribus incubuerũt in obsessos, rati nõ posse succurrere Scipionem fessum ex itinere. at ille ut uidit radices duorũ tumulorũ in uallẽ prominere. trãscurrit per eas in locũ superiorẽ hostibus: qui iam circũuenti diffugere turbatis ordinibus, Scipione non persequẽte, quòd superarẽt numero. ita hos quoq; iam deploratos seruauit quẽ postq̃ procul uidere milites prẽter spem & ipsum incolumẽ & aliorũ seruatorem, ingentẽ iubilum ediderunt præ gaudio, certa opinione concepta, eum nihil sine numine gerere, quod et olim eius auo Scipioni creditũ est futura prędicere. Mãlius in castra suburbana reuersus est, multa perpessus quòd nõ paruisset Scipioni dissuadenti eam expeditionẽ. cumq; oms̃ molestę ferrent relictos inhumatos milites, pręcipue tribunos, Scipio captiuũ quẽdã solutũ uinculis misit ad Asdrubalẽ, rogãs ut sepeliret tribunos. ille quęsitos inter cadauera, & aureorum anulorũ agnitos indicio (his enim differunt à uulgo militum ferreos gestantium) sepelijt: siue humanum hoc ratus & à belli iure non alienum: siue metuẽs iam tum Scipionis gloriam, & tantum uirum hoc officio demereri cupiens. cęterum ab Asdrubale digressos Phamæas infestauit, propter acceptam cladem trepidos. iamq; castra subibant, cùm Carthaginienses ex urbe procurrentes obuiam, interfecerunt aliquot ex calonibus. interea senatus in castra misit qui rebus inspectis diligenter renunciarẽt omnia. apud quos & Manlius & consistorium & tribuni superstites, extincta iam cõtinuis successibus inuidia, præclare de Scipione testati sunt, simulq; uniuersus exercitus, & insuper ipsius egregia facinora. itaq; reuersi legati uno ore celebrarunt Scipionis solertiam industriamq;. & quàm propensus in eum sit fauor exercitus. id senatui pergratum fuit. sed quia nõ una clades accepta fuerat, petijt à Masanissa per legatos, ut auxilia ualida

lida contra Pœnos mitteret. uerum ea legatio uiuum non inuenit. feſſus enim ſenio morboq́;,& plures filios habens illegittimos quibus multa donauerat,tres uero ex matrimonio,diuerſis ingenijs moribusq́; præditos:Scipionem ut auitum amicũ accerſijt,conſulturus eum de regno committendo liberis.qui ſine mora profectus eſt.ſed paulo anteq̃ ueniret,Maſaniſſa agens animã filijs præcepit,parerent Scipioni,quomodocunq; patrimonium eis diuiſerit. hoc elocutus obijt uir fortunatus per omnia: qui deo fauente paternum regnum à Carthaginienſibus ac Syphace occupatum recepit,& in tantum auxit,ut à Mauritania uicina oceano Cyrenenſem uſq; regionẽ per mediterranea ditionem propagauerit, magnumq́; tractũ terrarũ ad mitiorem cultum redegerit, Numidis antea plurimũ olere uictitare cõſuetis, & agriculturam negligentibus: reliqueritq́; magnã pecuniæ uim repoſitam,& copias exercitatiſsimas,illatas etiã ab inimicis iniurias ulciſcẽdo. Syphacem manu ſua ceperit, Carthaginem adeo debilitarit,ut à Romanis dirueret facile. corpore quoq; magno ac robuſto ad multum ætatis fuit:quãdiu uixit, intereſſe prælijs ſolitus, & equum ſine ephippijs aſcendere. præcipuũ bonæ ualetudinis argumentum fuit, quòd naſcentibus decedentibusq́; filijs nunquam tamen minus decem habuit: & nouiſsimũ quadriennẽ ſenex nonagenarius reliquit.hanc enim ætatẽ attigit,quam egregie ferens tandem è uiuis exceſsit.Scipio filijs alijs paternã munificentiã cumulate reddidit:legitimis uerò pecunias addixit & uectigalia,nomen quoq; regium eis cõmune eſſe uoluit.cętera diuiſit pro dignitate ex ipſorum ſententia:Micipſæ natu maximo amantiſsimoq́; pacis,aſsignata præ cæteris Cirta regia:Guluſſæ uiro militari & proximo ætate,belli pacisq́; cura cõmiſſa. Maſtanabal natu minimus, aſſuetus iura dicere, controuerſiarũ inter ſubditos finiendarũ accepit iudicium. ad hũc modum regno patrimonioq́; diuiſo inter Maſaniſſæ liberos Scipio confeſtim Guluſſam adduxit in auxilium.qui perſcrutatus loca inſidiarum à quibus Phamæas Romanos infeſtauerat, ſuſtulit id incommodum. accidit aũt ut tẽpeſtate quadam Scipio & Phamæas ſibi occurrerent, dirimente uoragine inſuperabili. tum Scipio ueritus ne ulterius laterẽt inſidiæ,diſpecturus proceſsit cum tribus comitibus. quod ubi uidit Phamæas, è regione proceſsit cum uno comite. Scipio ſperãs eum uelle aliquid dicere,ipſe quoq; profectus eſt uno comitatus. cumq́; iam exaudiri poſſent mutuũ, ſic Pœnum affatus eſt. quid ita ſaluti tuæ non proſpicis,quandoquidem publicę nõ potes? tum alter: & quæ mihi ſalus eſt reliqua in hoc ſtatu Carthaginienſium,poſt illata uobis à me tot incõmoda? tum Scipio. equidẽ,ſiquid

putas in me uel opis uel fidei, polliceor tibi Romanorũ nomine nõ ſolum ſalutem & ueniam, ſed etiã gratiã: Pœnus uerò laudauit eum, quòd tantum fidei ſibi haberet præ cæteris. Deliberabo, inquit, & ſi id fieri poſſe putauero, ſignificabo tibi. his dictis diſceſſerũt. at Manlius ut aboleret acceptam ignominiã, rurſum contra Nepherim profectus eſt, aſſumpto cibo dierum quindecim, & in propinquo caſtra munijt, foſſa circũducta ſicut Scipio priori expeditione monuerat. & cum nihil proficeret, maius dedecus admiſit, cũ periculo ne rurſum abeuntes adoriretur Aſdrubal. quo ſic hærente anxio, quidam è Guluſſæ militibus Scipioni literas attulit. has ille ita ut erant obſignatas oſtendit exercitui. his apertis ſcriptũ inuenerunt: ad talem diem ego talem locum occupabo. tu cum quotcunq; libuerit adeſto, & excubitoribus edicito ut noctu uenientẽ admittant. hæc erat epiſtolæ ſententia. nec addebantur nomina. id Phamææ cõmentũ ſenſit Scipio. Manlius quamuis timebat ei ab homine uerſutiſsimo, tamẽ cùm bene ſperantẽ uideret, dimiſit: mandauitq́; ut Phamæam in fidem acciperet, ſed nihil de gratia definiret, tãtum polliceretur, ſenatũ eam pro dignitate relaturum. nec tamen opus fuit pollicitationibus. nam Phamæas poſtq̃ ad præſtitutũ locum peruenit, ait ſe ſalutẽ ſuam Scipionis dextræ credere: cæterum de rependenda gratia totum iudicium Romanis cõmittere. his dictis, ſequenti die ſuos inſtruxit ad prælium. moxq́; ante aciem cum præfectis proſiliens quaſi conſideraturus aliquid, ſic eos allocutus eſt. Si ulla ſpes eſt ſuccurrendi patriæ, paratus ſum id uobiſcum facere: ſin uerò in tali ſtatu eſt qualem ſcitis, ego meæ ſaluti conſulam. fidem enim accepi mihi & uobis quotquot perſuaſi fueritis: uos quid in rem ueſtrã ſit, ipſi uideritis. hæc ubi dixit, præfecti cum ſuis transfugerunt, ferme bis mille & c c equites. reliquos Hanno cognomine albus cohibuit. Scipioni cum Phamæa reuertẽti exercitus prodijt obuiam, fauſtis acclamationibus uelut triumphantẽ excipiens. Manlius uerò ſupra modũ lætus, nec turpem iam reditũ exiſtimans, quòd Aſdrubal territus haudquaq̃ perſecuturus uideretur, caſtra mouit propter inopiam, non quindecimo expeditionis eius die, ſed ſeptemdecimo: & adhuc opus erat laborioſo itinere tridui. Scipio aſſumptis Phamęa Guluſſaq́; & ipſorum equitatu, necnon aliquãmultis Italicis equitibus, properauit ad campum quem uocant magnum barathrum, unde cum magna præda & cõmeatibus ſub noctẽ ad exercitũ redijt. Mãlius aũt audito ſucceſſorem ſibi uenire Calpurniũ Piſonem, præmiſit Romam Scipionem cum Phamæa. eum exercitus ad nauem deduxit, cõprecatus deos ut darent ſibi uidere illum in Africam reuerti conſulẽ, quaſi fatale eſſet

ab

ab hoc ſolo expugnari Carthaginem. diuinitus enim hæc opinio ſuborta eſt, à ſolo Scipione poſſe capi Carthaginem: idq; multi Romam ſcribebant domeſticis. Senatus Scipionem laudauit publicè: Phamæam honorauit purpura & bulla aurea, equoq; ornato phaleris aureis, & armatura integra, inſuperq; X M HS. addidit argenti facti pondo centum, & tentorium inſtructũ ſuppellectilibus, iuſsitq; ampliora ſperare ſi ad bellandũ attulerit ſtrenuam operam. ille omnia pollicitus, in Africã traiecit in Romana caſtra. ineunte uere Calpurnius Piſo cõſul eò uenit, ſimulq; collega L. Mancinus claſsis prçfectus, qui nec Carthaginem tentarunt, nec Aſdrubalem. tantum circumferentes bellum circa oppida, à Clupea terra mariq; oppugnata repulſi ſunt. Sed aliud propinquũ Piſo cepit & diripuit, oppidanis ſe dediticios eſſe cauſantibus. inde ad Hipponem Zaretum tranſijt, urbem magnã, mœnibus, arce, portubus, naualibus, ab Agathocle Siculorum tyranno inſtructam pulcherrime: quæ media inter Carthaginem & Vticam, cõmeatus Romanis intercipiebat, & inde oppidani non mediocriter ditabantur. Ab his Calpurnius maleficiorũ pœnas exigere, ſimulq; lucrũ auferre cogitabat. Sed ille fruſtra per totam æſtatem aſſedit: obſeſsi uerò bis eruptione facta, Carthaginienſibus quoq; opem ferentibus, incenderunt machinas hoſtiũ. conſul infecto negotio diſceſsit in hiberna Vticam. At Carthaginienſes cum & Aſdrubalis exercitũ haberent incolumem, & ipſi ex conflictu Hipponẽſi Piſone ſuperiores diſceſsiſſent, aucti etiam D C C C. equitibus Numidis, qui Bithya duce à Guluſſa trãsfugerãt: uiderẽtq; Maſaniſſæ alios filios Micipſam & Maſtanabalem ſemper quidẽ Romanis polliceri arma & pecunias, cunctari tamen & de futuro circũſpectare: animoſiores redditi per Africam uagati ſunt intrepidè, regionem muniendo præſidijs, & apud populos eius multa contumelioſa in Romanos memorando pro contionibus. & quo ignauiam illorũ ſugillarent, exprobrabant eis res ad Nepherim parum feliciter geſtas ſemel atq; iterum, & ad Hipponem acceptum recens incommodum, tum ipſam Carthaginem fruſtra oppugnatam, quamuis inermem & immunitã. miſerunt etiam ad Micipſam & Maſtanabalem, & ad Mauros liberos, qui monerent, cauendum ipſis quoq; ne ſublata Carthagine à Romanis ſubigantur. Miſerunt & in Macedoniam alios ad uulgo creditum Perſei filium, qui tunc bellum gerebat aduerſus Rom. populum, hortantes ut in bello perſiſteret gnauiter: nõ defore illi pecunias & naues à Carthagine. in ſumma, nihil iam cogitabant modicũ, poſtq̃ ſe armauerãt, ſed in dies creſcebat eis animus, apparatus, audacia. nec minus alacritatis erat in Aſdrubale,

qui

qui foris bellum administrabat, bis prospere congressus cum Manlio: & urbanam qnoq; præfecturam affectans, Asdrubalem qui tunc eam obtinebat, Gulussæ ex sorore nepotẽ, falso criminabatur apud senatũ, quòd remp. Gulussæ proderet. quod crimẽ postq̃ obiectum est ei publicè, inopinata re territus, non habuit quod pro se afferret: moxq́; subsellijs est obrutus. in urbe uerò ubi nunciatum est de Pisonis segnicie, deq́; apparatu Carthaginiensium, populus molestè id tulit, timens augmenta belli tam ardui susceptι contra uicinam gentem infensissimã. nullam enim iam pacem sperabant, qui priores in iubendo fidem parum seruarant. erat aũt tunc recens tribuni Scipionis in Africa gestorum memoria, quæ cõferebantur cum rebus prę sentibus. cumq́; passim recitarentur quæ à castris perscribebantur ad amicos ac domesticos, omnes optabant illũ in Africam mitti consulem. & instabat comitiorum dies. sed obstabat ætas uiri, nondum ad tantum honorem legitima. ędilitatem enim ambiebat, cùm populus consulatum obtulit. contradicentibus autem Coss. & legem obijciẽtibus, populus perstabat in precibus, clamitãs se legibus à Tullio Romuloq́; latis factum comitiorũ arbitrum, & posse leges ad ea pertinentes uel ratas habere uel irritas. tãdem unus tribunorum plebis minatus est adempturum se potestatẽ comitiorũ cõsulibus, ni assentirent populo. ita consules permiserunt tribunis pl. ut legem hanc in annum ùnum abrogarent, quo exacto ferrent eam denuo. quod exemplum uidetur sumptum à Lacedæmonijs, qui cùm necessitati coacti leges posthabere, captos ad Pylum absoluerẽt ab ignominia, feruntur dixisse, Dormiant leges hodie. ita Scipio petẽs ædilitatem, consulatum adeptus est, cum quo Drusus collega prouincias sortiri postulauit, donec unus tribunorũ pl. rogationem tulit ad populum de bello Punico, quẽ ei præesse iubeat. populus Scipioni dedit eam prouinciam: permisitq́; ut ex delectibus supplementũ conscriberet, præterea uoluntarios quotquot posset acciperet à socijs, & ad reges ac ciuitates arbitratu suo literas daret inscriptas pop. Romani nomine. & impetrauit hoc modo ab aliquot regibus atq; populis auxilia. his ita dispositis in Siciliam, & inde porrò nauigauit Vticam. Piso interim oppugnabat oppida mediterranea: Mancinus stans ad Carthaginem, animaduertit muri partem quandam neglectam, quòd esset ob continuas rupes penè inaccessibilis, & sperans se posse latere scalas parauit: quibus admotis milites aliquot impigre murum ascenderunt. sed Pœni contempta horum paucitate portam aperuerunt uersam ad eas rupes, & in Romanos procurrerũt: quibus fusis fugatisq́; milites à tergo hærentes per portam in urbem irruperunt pariter,

editoq́

editoq́; ut à uictoribus iubilo, Mancinus lætitia gestiens, uir & aliâs leuis ac temerarius, simulq́; turba cętera, nauibus relictis semiermes concurrebant ad mœnia suis opem laturi. iamq́; sol ad occasum uergebat, cum occupata munitione quadam in pomœrijs, ibi quieti se cõtinebãt. sed quia Mancinus carebat cibarijs, Pisonem uocabat & magistratus Vticensium, ut periclitanti succurrerent, & cibos afferrent propere. Sic ille in periculo erat ne primo mane Pœni præcipitem per rupes impellerent. Scipio uerò eo uespere Vticam appulit, & circa mediam noctem acceptis Mancini literis, continuo iussit signa canere: milites aduectos reuocauit per præcones ad mare, simulq́; iuuentutẽ Vticensium. seniores iussit cõmeatus in triremes comportare: solutisq́; aliquot captiuis Carthaginiẽsium, dimisit eos nunciaturos Scipionẽ cum classe aduehi. Pisonem quoq; alijs post alios equitibus ad eum missis uocauit, ut ueniret celeriter. ipse ultima uigilia soluit, iussis militibus ut appropinquantes recti starent in tabulatis, quo maior numerus appareret hostibus. Mancinus prima luce undiq; oppugnatus à Carthaginiensibus, orbẽ fecit ex D. quos solos armatos habuit, quo incluſit inermium tria milia: iamq́; uim telorum & crebra uulnera uix sustinẽs cõpellebatur in prȩrupta mœnium, cum naues Scipionis plenis uelis in cõspectum uenere plenæ armatis militibus, non inexpectatæ Pœnis qui à captiuis præmoniti fuerant, Romanis uerò necopinatam salutem afferentes. cedentibus enim aliquantum Carthaginiensibus, periclitantes in classem recepit Scipio: moxq́; Mancinũ Romam remisit. iam enim Serranus successor ad classem uenerat. ipse non longe à Carthagine castra metatus est. Pœni quoq; ad quintum stadium progressi à mœnibus ex aduerso sua castra posuerunt. in ea conuenere Asdrubal qui foris militiæ prȩerat, & Bythia præf. equitum, adduxeruntq́; sex milia ueteranorum peditum, & mille exercitatissimos equites. at Scipio uidens corruptam disciplinam militum, sub Pisone assuetorum otio, rapinis & auaritiæ, mixtamq́; his circũforaneorũ multitudinem, qui prȩdæ causa excurrebant ad rapinas cum audacioribus non expectato ducum imperio, cum lex castrensis pro desertore habeat, siquis ulterius secedat quàm unde signorum cantus audiri queãt, & quicquid hi committant, imputari exercitui: tum res raptas fieri cõtentionum iniuriarumq́; aliarum materiam. nam multi propter lucra contubernalibus contemptis non abstinebant à digladiationibus & cædibus. hæc inquam animaduertens Scipio, & cogitans nunquam deuicturum se hostes, ni suos in potestate habuerit, aduocata contione pro tribunali his eos uerbis castigauit. Ego uobiscũ milites Manlium

ducem

ducẽ ſecutus, obedientia uobis teſtibus prębui ſpecimen, quam nũc pro imperio poſtulo à uobis. quamuis in cõtumaces animaduerten di extrema pœna poteſtatem habeam, tamen præmonere ducens ſa tius. ſcitis autem ipſi qualia cõmittatis. me certe pudet ea proferre in contione publica. latrocinia magis quàm bella geritis, & deſertis caſtris diſcurſatis, nundinationibus magis aſſueti quàm oppugnationibus: & delicias expetitis durante bello ante uictoriam. propterea hoſtium res præter ſpem breui quo abfui tempore in tantum auctæ ſunt, ut nobis ſucceſſoribus per tantam negligẽtiam labor redditus ſit difficilior. quam culpam ſi mihi conſtaret ueſtrã eſſe, ſtatim pœna ſequeretur, ſed quoniã in aliũ eam refero, nunc remitto uobis errata præterita. ego certe non ad latrocinandum ſed ad uincendũ uenio. nec ante uictoriam pecunias exigam, ſed confectis prius hoſtibus. ergo quotquot non militatis, abite omnes è caſtris hodie, præter eos qui poteſtatem manendi à me acceperint. nec ullum reuerti uolo, niſi qui cõmeatum afferat, eumq; militarem ac ſimplicem. uerum his quoq; tempus præſtituam in quo diſponant res ſuas, quarũ uenditionem ego & quæſtor curabimus. hoc dictum ſit ſupernumerarijs. uobis militibus unum mandandum habeo ſuffecturũ ad omnia quæ aggrediemur, ut à me ſumatis exẽplum morũ ac induſtriæ. nam ſi ad eum ſcopum ueſtros conatus direxeritis, nec alacritati ſuccеſſus deerit, nec opere gratia. nunc laborandum eſt dum urget periculum. lucra & deliciæ differantur in ſua tempora. hæc ego, hæc diſciplina poſtulat. obedientes magna præmia manent, inobedientes pœnitentia. hæc locutus continuo ſuperuacuam turbam expulit, & cum his quicquid non tam ad uictum pertinebat quàm ad delicias. ſic repurgato exercitu, & ad mandata reuerenter exequenda cõpoſito, una nocte clam aggreſſus eſt duob. locis Megara. qui locus in urbe peramplus mœnibus eſt cõtiguus. itaq; circũmiſſis qui eum diuerſa parte inuaderent, ipſe cum dolabris, ſcalis, uectibus ibat per aliquot ſtadia ſilentio ſine omni ſtrepitu, ubi uero appropinquantem ſenſere diſpoſiti per mœnia, conclamantibus illis ipſe primus moxq; totus eius exercitus clamorem reddidit. diuerſa quoq; parte maximus exortus eſt: qui primus terror Carthaginienſes perculit, tot hoſtibus noctu repente exortis ab utroq; latere, ſed mœnia quãuis magno conatu ſuperare nõ potuit, cæterum priuati ciuis turrim deſertam extra muros ſitam & his parem celſitudine, iuuenes audaces iuſſit aſcẽdere, qui ſubmotis iaculando propugnatoribus tigna & pontes tranſuerſos iniecerunt, per quos tranſcurrerũt in mœnia, & inde in Megara deſilierunt, diffractaq; porta Scipionem admiſe-

runt

runt, qui cum quatuor milibus introgressus, celeriter Carthaginien ses intra Byrsam compulit, quasi capta urbe reliqua: in quo tumultu ac strepitu uario nõnullis captis, etiã qui foris in castris erant, his desertis in arcem se cursu receperunt unà cum alijs. Scipio, quia Mega ra consita erant hortis & arbustis æstiuos fructus ferentibus, distincta etiã macerijs & sepibus uiuis alijsq; sentibus, riuis quoq; flexuo sis interfluentibus, ueritus ne difficile militibus esset hostẽ per ignotas uiarum ambages persequi, néue nox occasionem daret insidijs, receptui cecinit. ubi lux redijt, Asdrubal indigne ferens eam audaciam, quotquot ex Romanis captiuos habebat, productos in mœnia, unde suis poterant esse conspicui, aut oculis, aut linguis, aut neruis, aut pudendis mulctauit, uncis ferreis ad hanc pœnam adhibitis: alio rum succidit plantas, aliorum amputauit digitos, aut pellem detraxit toto corpore, atq; ita uiuos præcipitauit per rupes, ne Carthaginien sibus ullam spem pacis à Romanis impetrandæ relinqueret: utq; exa speratis animis in solis armis salutem reponerent. at res cessit in con trarium. nam Pœni tam nefariorũ facinorum sibi conscij, timidi po tius quàm audaces reddebantur: & Asdrubalem oderant, qui ueniæ spem eis præciderat, præcipua senatus indignatione, qui eam imma nitatem ac superbiam intempestiuã esse uociferabatur in calamitatibus publicis. at ille senatores etiã aliquot cõprehẽsos occidit: iamq; omnibus formidandus tyranno quàm præfecto erat propior, in eo tantum securitatem collocans, si timeretur à populo, & ideo nõ appeteretur facile cuiusquam insidijs. Scipio castra hostium pridie deserta cum in urbem fugerent, incendit: & inuniuersum isthmo potitus, fossam à mari ad mare perduxit, ad teli iactũ ab hoste semotus. illi tamẽ opus impedire conabantur, quod per stadia uigintiquinq; militibus operantibus simul & propugnantibus absolutum est. quo perfecto aliam fossam parem fodijt, non multum à priore disitam, spectantem ad mediterranea: additisq; duabus transuersis, ut totus ambitus haberet formã quadrangulam: omnia uallis acutis munijt, post quos effodit fossas alias. ea uerò parte quæ spectabat Carthaginem, murum etiam exstruxit, xxv. stadiorum longitudine, altitudine pedũ duodecim, turribus ac propugnaculis per interualla eminentibus. latitudo muri æquabat altitudinis dimidium. in medio turris erat altissima, tecta IIII. fastigijs, unde prospicere licebat, quid in urbe fieret. his operibus totius exercitus labore absolutis intra dies noctesq; xxIIII. militibus uicissim nunc arma nunc ferramẽta sumentibus, nec nisi necessariam curam corporis admittẽtibus: in his castris collocauit copias. quæ alterum quoq; usum præbebant, mu-

nitionum uidelicet, quarum longitudine intercludebantur cõmeatus obsessis importari soliti terrestri itinere.nam hac ceruice excepta reliquum urbis mari alluebatur:quod primũ ac præcipuũ malorum famisq; fuit initium. nam ex quo populariter ex agris in urbem migratum fuerat, nec egredi quisquam audebat metu obsidentium, nec urbs frequentabatur propter bellum à negotiatoribus: Afrorũ tãtum cõmercijs rarò annona subuehebatur mari,quoties per tempestates licebat: maior pars per terrã afferebatur. quæ uia postq̃ obsepta est, fame laborare cęperunt. Bithya quoq; præfectus equitum ad frumẽtandum missus, diu nec accedere Scipionis castra, nec per rumpere ausus est:sed è longinquo tardè mittebat in urbem frumentum nauibus impositum,quamuis naues Romanæ prope urbem starent,sed nec continuæ nec densę,ut circa importuosa pręruptaq; littora, nec poterant fluitare propius, stantibus Pœnis supra mœnia, & fluctibus ibi maxime propter saxa sæuientibus.ideo naues onerariæ Bithyę,& si quis negotiator lucri causa cõtemnebat periculum, obseruato uento quoties à mari flaret uehementior, plenis uelis peruadebant, tutæ à triremibus, quæ cursum earum æquare non poterant.sed occasio hæc raro se offerebat, nec nisi cum à mari uẽtus flaret uehementior.& hos ipsos maritimos cõmeatus Asdrubal distribuebat solis xxx. milibus uirorum,quos ad militiam selegerat:reliquam multitudinem contemnebat, quæ maxime fame laborabat. id ubi sensit Scipio, conatus est claudere os portus ad occidentem spectans,& non longe remotũ à litore.produxit igitur in mare longum aggerem, ab ea lingua quæ inter stagnum eaat & mare, per altum rectà uersus os protendens, deiectis & cõstipatis saxis prægrandibus,ne fluctibus cederent. eius aggeris latitudo xxiiii. pedum fuit in superficie, in fundo uerò quadrupla.id opus initio Pœni ridebant,contemnentes ut tarde, aut fortasse nunquam absoluẽdum. sed cùm totus exercitus certatim conferret operas,nõ interdiu,non noctu laborem intermittendo, tandem territi aggressi sunt diuersa portus parte, qua peninsula procurrit in medium pelagus,fodiẽdo aperire os aliud,quò nullus agger procedere poterat propter maris altitudinem & uim uentorum sæuientium.fodiebant autem populariter unà cum mulieribus & pueris,intus incipientes,& occulte uersantes in opere.simulq; triremes ac quinqueremes ædificabant è materia uetere,summa cum alacritate ac audacia. & adeò celabant omnia, ut ne captiui quidem possent Scipioni quicquam manifeste dicere, nisi strepitum in portubus esse die nocteq; continuum: cæterum in quem usum,se nescire: donec apparatis iam rebus omnibus,

Cartha

Carthaginienſes aperuerunt os portus circa diluculum, & eruperũt L. triremibus: cercuris uerò, myoparonibus & alijs minoribus nauigijs multis, ad terrorẽ ornatis egregie. Romanos & nouum os repente apertum, & claſsis inde erumpens in tantum terruit, ut Pœni ſi continuo claſſem aggreſsi fuiſſent, neglectam abſentibus & ad oppugnationem uerſis tum ſocijs naualibus tum remigibus, facile totam potuerint in ſuam poteſtatem redigere. nunc quia fatale erat deleri Carthaginem, contenti oſtentatione inſultationeq́; ſuperba in portum reuerterunt. tertia uerò die naues prouexerũt ad prælium, & Romani apparata claſſe rebusq́; cæteris ex aduerſo promouerũt. concurrerunt autem magnis utrinq; hortantiũ clamoribus, & remigum ſimul ac gubernatorũ animis, dum alteri de ſalute, alteri de ſuperna manu imponenda uictoriæ dimicant, multis ultro citroq́; illatis ictibus ac uulneribus in mediam uſq; diem. in quo prælio nauiculæ Pœnorum ſubeuntes Romanas tanto maiores, nunc puppibus, nunc gubernaculis, nunc remis detritis mulctabant modis uarijs, pari agilitate ſuffugiẽdo incurſandoq́; denuo. cumq́; dubio marte certatum eſſet uſq; ueſperam, uiſum eſt Carthaginiẽſibus, ſatius eſſe retrocedere, non quòd uictos ſe faterentur, ſed quòd certamen differrent in craſtinum. eorum minora nauigia celeriore fuga occuparũt portus oſtium, & conſtipata prę multitudine refertum occluſerunt, adeò ut maioribus redeuntibus in portum non pateret aditus: refugerentq́; ad aggerem, qui ante mœnia ſpatioſus dudum ad excipiendas negociatorum ſarcinas extructus fuerat: in quo loricula nõ alta huius belli tempore fuit addita, nequando locus hic propter amplitudinẽ occuparetur ab hoſtibus. ad eum aggerem naues Pœnorum portu excluſæ ubi refugere, ſteterunt proris in hoſtes obuerſis, militibus alijs è claſſe, alijs ex aggere, alijs è lorica antemurali propugnantibus. Romanis uerò expeditus in eas erat impetus, nec difficile fuit pugnare cum nauibus ſtantibus. ſed quoties ſe reciperent, quia propter longitudinem circũagebantur tardius, tantundem recipiebant damni quantum dederant. nam auerſæ fiebant obnoxiæ punicarum incurrentium ictibus: donec quinq; naues Sidenſiũ, Scipioni miſſæ à ſocijs, ancoras in altum longo interuallo iecerũt: à quibus ubi longos rudentes religarunt, in punicas inuehebantur remigio, & inflicta plaga rudentem à puppi legebant: rurſumq́; repetito impetu, eodem modo in puppim retrocedebant. id Sidenſium cõmentum tota claſsis imitata, multum incõmodauit hoſtibus: continuatoq́; in noctem pręlio, quotquot ſuperfuere naues Carthaginienſiũ, in urbem ſuam refugerunt. Scipio mane inuaſit aggerem, quòd eſſet locus ad

portum infestandum idoneus. incussis igitur in loricam arietibus, & admotis multis machinis, partem eius diruit. at Pœni quamuis fame uarijsq; molestijs pressi, noctu excurrerũt in Romanorũ machinas: non per terram, non enim erat transitus: nec nauibus, erat enim ibi uadosum mare: sed nudi non accensis facibus, ne è longinquo essent conspicui. cæterũ ingressi mare quà nemo expectarat, alij uadis transibant mersi usq; pectora, alij natabant, donec ad machinas uentum est: ubi accenso igne iam conspicui, multa utpote nudi acceperunt uulnera, multa etiã intulerũt incõmoda præ ferocia: quippe qui spiculis & cuspidibus confixi facies ac pectora nõ remittebãt impetum, sed more ferarum in uulnera ruebant, donec incensis machinis propugnatores earũ uerterunt in fugam trepidos, nudo ac furente hoste tota castra turbãte magis quàm unquam antea. itaq; territus Scipio circũequitabat ea cum turmalibus, iussis suos, ni fugam sisterent, configere: & confixit quosdam, donec plures hac necessitate redire in castra cõpulit perituros alioquin: & pernoctatũ est in armis: tantum terroris furor desperatorũ intulit. illi machinis incensis natatu domũ reuersi sunt. ubi uere dies illuxit, Pœni iam tuti à machinis instaurabãt partem antemuralis dirutã, addendo multas turres certis interstitijs. Romani fabricatis alijs machinis, aggeres excitabant ex aduerso turrium: è quibus in eas iaculabantur faces, & sulfur ac picem in fictilibus: incenderuntq; nonnullas, & Pœnos fusos persequebantur. erat autem solum quà currebant fuso recenti cruore lubricũ, ut fugientes non liceret assequi. Scipio uerò toto aggere occupato, fossa eum munijt, & muro latericio pari cum hostiũ mœnibus altitudine, nec longe ab his distante. quo absoluto quatuor milia militũ ascendere iussit, & tela iaculaq; cõtemptim in aduersos hostes ingerere. qui quoniã pares erant celsitudine, feriebant eos non irritis ictibus. atq; ita æstas absumpta est. Hiemis autẽ initio Scipio statuit Carthaginiensium copias & auxilia quæ foris habebant, primum tollere, unde illis cõmeatus submittebãtur. dimissis igitur alijs aliò ducibus, ipse contra Diogenem Asdrubali fauẽtem Nepherim per stagnũ profectus est, iusso illuc terrestri itinere accurrere C. Lælio. quò postquam peruenit, castra duobus stadijs à Diogene remota posuit: ubi Gulussa ad illum continenter infestandũ relicto, ipse properauit Carthaginem, subinde ultro citroq; cursitans, ut quæ gerebantur inspiceret. cumq; corruissent duo castella Diogenis, Scipio mille selectos auersa parte collocauit in insidijs, ipse à fronte cum tribus milibus æquè selectorũ ascendebat per ruinas castellorum, non uno agmine, sed seorsum, iussis oppugnare militibus adeo cõstipatis

tis,ut primi nullo modo repelli possent propter impetũ sequentiũ. Afris autẽ ad clamorẽ irruentum occurrentibus, & huc intentis omnibus,mille alij sic ut iussi fuerant,nemine obseruãte, ac ne suspicante quidem aduentũ eorum, intra castra irruperunt audacia maxima conuulso uallo transcensoq; .id quàm primũ senserunt Afri fugã arripuerunt,multo plures intus esse rati quàm quos uidebant.hos Gulussa cum Numidis multis & elephantis persecutus ingentẽ stragem edebat.perierunt enim LXX.milia cõnumeratis paganis:capta sunt decem milia,euaserunt circiter quatuor milia. Nepherim deinde cepit Scipio,labore magno per uigintiduos dies oppugnatam loco ac tempore frigido . quæ uictoria plurimũ ad expugnationẽ Carthaginis contulit.nam ab hoc exercitu cõmeatus suppeditabantur obsessis, hæc castra fiduciam Afris addebant. quibus captis etiam reliqua regionis eius loca dediderũt se Scipionis ducibus sine ullo negotio. ita cõmeatus apud Carthaginienses deficit, cum neq; ex Africa iam alienata,neq; aliunde quicq̃ importari posset nauibus ob bellũ pariter ac hiemem.ineunte deinde uere Scipio Byrsam simul & portum quem Cothonem uocant, aggressus est. Asdrubal uerò noctu incendit portus eam partem quæ erat quadrangula.& cum expectans nouum in eam partem à Scipione impetum intentus esset eò cum ciuibus, Lælius clàm ascẽdit rotundam inde auersam. cumq; clamor editus esset à uictoribus,terruit aduersarios:iamq; contemptim milites ascẽdebant undiq;,iectis trabibus,machinis,pontibusq; superando loca hiantia,inuitis propugnatoribus exhaustis fame ac defectis animo. occupato muro qui Cothonem cingebat, Scipio forum propinquum irrupit,ubi quia nox imminens nõ sinebat procedere, pernoctauit armatus cum omnibus.sequentis uerò lucis initio uocauit quatuor milia recẽtium militũ, qui ingressi tẽplum Apollinis, auratam eius statuam & fastigiũ opertũ laminis aureis pondo M. talentorum deprædati sunt.concidendo gladijs quantumuis præfectis reclamantibus, donec diuisa præda ad reliqaam oppugnationẽ uersi sunt . interim Scipio properabat ad Byrsam , nihil enim erat in tota urbe munitius,& eò plurimi cõfugerant. ad eam tribus cliuis ascendebatur à foro,circa uias cõtinuatis ædibus celsis undiq; imminentibus.ex quibus cum Romani telis impeterentur, primoribus expugnatis,ex eis defendebant se à proximis:& quoties uincebant,transuersis trabibus ac tabulis impositis super angiportuũ interstitia transibant tanquam pontibus.atq; ita bellum gerebatur in solarijs,interim alijs utcunq; sibi occurrebant dimicantibus in imis angiportibus.erãt aũt oñia plena clamore,gemitu, eiulatu inter casus uarios,

dum alij cędunt cominus, alij uiui è tectis in humũ deijciunt, nonnulli cadentes rectis haſtis excipiũtur, aut lanceis, aut gladijs. nemo tamen ignem inijciebat ædibus, propter eos qui pugnabant in ſolarijs, donec ad Byrſam euaſit Scipio. tum uerò momento eodem tres angiportus incenſi ſunt, militibus uiam munire iuſsis per ruinas incendiorum, ut exercitus poſſet uno agmine tranſcurrere. inde alia calamitatũ extiterunt ſpectacula, dum ambuſta ædificia corruũt, & uiri adeo nõ ſuccurrunt, ut reliquias etiã funditus diruant. nam ſtrepitus quoq; hinc augebatur plurimũ, & cum ruderibus cõfertim in publicum decidebant cadauera, quidam etiã uiui, pręſertim ſenes, mulierculæ, pueri, qui ſe in ædium latebras intimas abdiderãt, pars uulnerati, ſemiuſtulati, edentes clamores triſtiſsimos. alij rurſum è tanta celſitudine inter lapidum lignorumq; fragmina propulſi, lacerabantur cadendo modis uarijs membratim fruſtratimq;. nec hic finis malorum fuit. nam purgatores ruderum ſecuribus, dolabris, furcis tum uiuos tum mortuos cõgerebant in foueas tractim, ceu ligna & lapides ferramẽtis uerſando. atq; ita hominũ congerie cõplebantur foueæ: in eas alij præcipites dati diu palpitabant cruribus ſupra terram extantibus, aliorum humi defixis pedibus eminebant ſolo capita. horũ facies & cerebra diſsipabantur ungulis equitũ, non temere, ſed data opera. nam & cæmentarij uiæ purgatores data opera faciebant omnia. uerum cõtentio certaminis, & opinio propinquæ uictoriæ, tum properatio militũ, accẽdentibus ardorem præconibus ac tubicinibus, & tumultus tribunorũ centurionũq; cateruatim diſcurſantium, omnes uelut lymphatos auertebat ab his ſpectaculis. in eos labores continuæ dies noctesq; ſex inſumptæ ſunt, ſubmiſsis in uicem feſſorũ recentibus, ne perpetuis uigilijs, laboribus, cædibus, & ſpectaculis triſtibus deficerent. ſolus Scipio ſine ceſſatione urgebat & diſcurrebat inſomnis, fortuitũ cibum obiter capiens, donec præ laſsitudine ſedit in loco edito inſpiciens quæ fierent. cũq; multa etiam tum uaſtarentur, & uideretur diu duratura hæc calamitas, die ſaptima demum quidam ſupplices cõfugerunt ad eum præferentes uerbenas Aeſculapij, cuius templũ prædiues erat in arce nobilius cæteris. has illi prætendentes, de ſalute tantum paciſci cum Scipione petebant, concedenda his qui uellent arce excedere. & impetratum eſt, exceptis transfugis. exiueruntq; mox quinquaginta milia uirorum promiſcuè ac mulierum, tranſmiſſa per anguſtã portam antemuralem: quibus ſtatim addita eſt cuſtodia. transfugę autem ad ſummum nongenti deſperata ſalute, in Aeſculapij templum ſe receperũt cum Aſdrubale & uxore duobusq; filijs: unde facile repugnabant

bant quãuis pauci numero, ut è loco edito & impoſito rupibus, qui etiam pacis tempore ſexaginta gradibus aſcendebatur. tãdem famis, uigiliarum, pauoris exitio iam propinquante impatientia, fano deſerto in ſummã ædem ſeſe proripuerunt: & interim Aſdrubal clàm fugit ad Scipionem cum ramis oleæ. eum Scipio iuſſum aſsidere ſibi ad pedes, oſtendit transfugis. quo uiſo poſtularunt ſilentiũ: & impetrato, poſt effuſa in Aſdrubalem multa uariaq́; cõuicia, templum incenderunt, & ſe cõcremauerunt. Fertur dum accenditur ignis, uxorem Aſdrubalis ornatã pro tempore cõſtitiſſe ex aduerſo Scipionis cum duobus filijs, & clara uoce dixiſſe, Tibi quidẽ Romane dij ſint propitij, qui iure belli uteris: ab hoc autẽ Aſdrubale, patriæ, ſacrorũ, mei, filiorũq́; proditore, genij Carthaginis, tuq́; cum eis, pœnas exigant. deinde ad Aſdrubalem uerſa, Sceleſte, irquit, perfide, effœminatiſsime uirorũ omniũ, me quidem & hos meos filios hic ignis ſepeliet. tu uerò ad quem triumphũ ſeruaris dux magnæ Carthaginis? quas non pœnas dabis huic, cui nunc ſupplex aſsides? his exprobratis iugulauit filios, cõiecitq́; in ignem, & ſeipſam inſuper. hũc aiunt fuiſſe uxoris exitũ, qui magis decuiſſet ipſum Aſdrubalem. at Scipio urbem, quæ per annos ex quo fuerat cõdita ſeptingentos floruerat, maris & inſularũ imperio, armis, claſsibus, elephantis, pecunijs, conferenda cum quouis regno maximo, audacia uero & alacritate præferenda etiam, quando ademptis nauibus armisq́; tamen per trienni um famem & bellum ſuſtinuit: tunc funditus deletam uidẽs, illacrymaſſe dicitur, & propalàm defleuiſſe fortunã hoſtium: quippe qui diu multumq́; cogitans conſiderabat, ciuitates etiam gentesq́; ac imperia mutationibus obnoxia eſſe omnia, haud ſecus quàm fortunas hominũ. accidiſſe id quondã Ilio fortunatæ ciuitati, accidiſſe deinde Aſſyrijs, Medis, Perſis, quorũ deinceps latiſsima fuerunt imperia. idem paſſos nuper Macedonas, quorũ imperiũ maximũ et illuſtriſsimum fuerat. itaq́; ſiue uolenti ſiue imprudenti hoc carmen excidit,

Iamq́; dies aderat, quo concidat Ilion ingens,
Et Priamus Priamiq́; ruat plebs armipotentis.

certe familiariter à præceptore Polybio rogatus, quid ſibi uellent ea uerba, faſſus eſt ingenue, cogitationem incidiſſe ſibi de patria, cui timeret, uices rerum humanarum cõſiderans. id quod ipſe Polybius in hiſtorijs ſuis memorat. Diruta Carthagine præda per aliquot dies conceſſa eſt militi, exceptis auro, argento, & donarijs. deinde militaria dona multa imperator diſtribuit omnibus, eorum tantũ ratione non habita, qui uiolarant fanum Apollinis: exornataq́; ſpolijs naui celerrima, in urbem eam miſit uictoriæ nunciam. Siciliæ quoq; po-

pulis denunciauit,ut erepta ſibi à Pœnis inſulam bello infeſtantibus donaria, repeterent quæcunq; poſſent agnoſcere.id quod maximè conciliauit ei fauorem populorum, ut qui benignitatem exerceret quantum poterat.præda deinde quæ ſupererat diuendita,ſcuta,machinas, & naues inutiles Marti Mineruæq́; ſacratas accinctus crema uit more patrio.in urbe quoq; poſtqam nauis cõſpecta eſt,& uictoria nunciata ſub ueſperam, uulgò procurſum eſt in publicũ, & nox ea exacta inter gratulationes cõplexusq́; mutuos, quaſi tum primũ reddita confirmataq́; ſecuritate publica, & uictoria parta qualis ad eam diem nulla cõtigerat.norant enim multa à ſe geſta egregiè,multa item à ſuis maioribus,contra Macedonas,Hiſpanos,& nouiſsime contra magnum Antiochum, atq; adeo in ipſa Italia per annos ſedecim.quo temporis ſpatio Hannibal c c c c.deleuit oppida,& diuerſis prælijs ſtrauit c c c. uirorum milia. ad urbem quoq; admoto nõ ſemel exercitu, in extremum eam adduxit periculum. quæ reputantes uix ſatis credebant de uictoria, rogitantes iterum atq; iterum alij alios,num certò cõſtaret dirutam eſſe Carthaginem.atq; ita noctem totam traducebant fabulis,quomodo exarmati Pœni prẽter opinionem fabricarint arma alia:quomodo nauibus ademptis nouas ædifi cauerint è materia uetere,occluſoq́; portus oſtio, diuerſa parte fodiendo intra paucos dies aperuerint os aliud. celebrabãt & mœnium altitudinẽ exſtructorũ ſaxis ingentibus, iectũq́; aliquoties ignem in machinas. in ſumma, totam recens geſti belli faciem quaſi repræſentabant auditorum oculis,adiuuãtes narrationem etiam geſtibus: ut ſibi uiderẽtur ſpectare Scipionem in ſcalis, in nauibus, in portis, in prælijs, curſitãtem huc illuc. atq; ita eam noctem exegit populus. ubi uerò dies illuxit, ſacrificia ſupplicationesq́; tributim agebantur circa deorum puluinaria. inde ad ſpectacula itum eſt uariorum certaminum.Senatus decẽ legatos lectos è patrũ numero miſit in Africam, ut unà cum Scipione ordinarent eam prouinciam: hi ſi quid Carthaginis ſupererat,decreuerunt id Scipionem diruere:interdixeruntq́; nequis ibi habitet,additis etiã diris deuotionibus ſiquis contra faciat,præſertim ſiquis Byrſam Megaráue condat denuo. cæterũ aditus eius nemini negatus eſt. placuit & ciuitates hoſtium eo bello ſocias omnes ad unam delere, & agros earum quæſitos bello attribuere ſocijs Ro. populi, maxime Vticenſibus quicquid ab utroq; latere Carthaginem & Hipponem uſq; protenditur: cæteros tributarios fecerunt & ſtipendiarios tum uiros tum mulieres, decreuerũtq́; ut Prætor ad eos ex urbe mitteretur annis ſingulis. his ita ordinatis in urbem reuerſi ſunt. Scipio mandata illorum executus, ſacrificia ludosq́;

ludosq; uoti compos perſoluit dijs immortalibus: perfectisq; rite omnibus, claſſe reuectus in urbem triumphum egit omniũ nobiliſſimum, refertum ſtatuis ac donarijs, quę Carthaginienſes per tot ætates, ex tot uictorijs toto orbe partis comportauerant in Africam. incidit autem in id tempus quo de Macedonibus & Andriſco, qui Pſeudophilippus uocabatur, tertio triumphatum eſt. de Græcia uero primum triumphauit Mummius, circa centeſimam ſexageſimam olympiada. Sed aliquãto poſt in C. Gracchi tribunatu exortis in urbe ſeditionibus ob inopiam, placuit in Africam mitti colonorũ ſex milia, cui coloniæ cum fundamenta deſignarent in ſolo dirutæ Carthaginis, lupi ſigna confuderunt. quo factum eſt ut ſenatus rem inhibuerit. Rurſum aliquanto poſterius, cum Cæſar, qui adeptus mox uictoriã dictator creatus eſt, Pompeium in Aegyptum perſecutus, inde cõtra eius amicos profectus eſſet in Africam, dicitur in ſomnis uidiſſe magnum exercitum appellantem ſe flentemq;: & permotum eo ſomnio in memoriales tabellas retuliſſe confeſtim de condenda Carthagine Corinthoq;. quo celeriter occiſo ab inimicis in Romana curia, filius illius Cæſ. Auguſtus, cum fortefortuna tabellas illas reperiſſet, condidit eam quæ nunc eſt Carthaginem in proximo illius ueteris, antiquas deuotiones cauens religioſiſsimè. eò Romanorum colonorum compertum habeo miſſa fermè tria milia, reliquos additos è circumuicinis oppidis. atq; ita Africa redacta in formã prouinciæ, Carthago tunc à Romanis diruta, ab eiſdem inſtaurata eſt, & colonia facta poſt annum centeſimum & alterum.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Syriacis liber.

NTIOCHVS Seleuci filius, Antiochi nepos, Syrorum, Babyloniorum, & cæterarum gentium rex, ſextus ab eo Seleuco qui poſt Alexandrum in Aſia circa Euphratem regnauerat, aggreſſus Mediam, & Parthiã, cæterasq́; prouincias quæ à progenitoribus eius defecerant, & poſt multas res geſtas magnus cognominatus, elatus tum ſucceſsibus tum cognomine, Cœleſyriam, partemq́; Cilicię Ptolemæo Philopatori Aegypti regi etiam tum puero uiolente abſtulit: móxque nihil mediocre cogitans, Helleſpontios impetijt, & Aeoles Ionasq́;, quaſi ad ius ipſius ut regis Aſiæ pertinentes: quandoquidem etiam maiores eorum regibus Aſiæ ſubditi fuerãt. deinde in Europã traijciens, Thraciam ſubigebat, contumaces cogens imperata facere: Cherſoneſum etiam munijt, & Lyſimachiam condidit. quam Lyſimachus rex poſt Alexandrum Thraciæ condiderat ceu arcem contra eos barbaros: Thraces uerò poſt eius mortem deleuerant. hanc tunc Antiochus rurſum incoli iuſsit, reuocatis ciuibus profugis, & redemptis ſi qui eorum in captiuitate ſeruiebant, alijsq́; colonis additis: ultro donãs eis boues ouesq́;, & ferrum ad agriculturam, ut quam celerrimè urbem munitam futuro bello ſedem abſolueret. uidebatur enim ei locus hic opportuniſsimus in tota Thracia, ceu horreum apparatibus quos deſtinabat, cõmodum. & cum pleriq; ſe illi adiungerẽt, reciperentq́; præſidia metu potentiæ: Smyrnæi tamẽ Lampſaceniq́; & cæteri qui recuſabant imperata facere, legatos miſerunt ad Flãminium ducem Romanũ, qui paulo antè magno prælio uicerat Philippum Macedonem in Theſſalia. Fuit enim tempus quando res Macedonum & Græcorum magna ex parte erant permixtę, ſicut diximus in hiſtorijs Græcię. inter Antiochum quoq; & Flamminium interceſſe re legationes aliquot, & ſine ſucceſſu quædã tentata ſunt. iamdudũ enim inter Romanos & Antiochũ mutuę ſuſpiciones fuerant, q̃ putarent illum nõ quieturũ in tanta regni magnitudine, & felicitate conatuum. rex uerò uidebat ſolos Romanos incremẽtis ſuis poſſe obſiſtere

sistere, non laturos eius in Europam transitum. nondum tamen ullum simultatis argumentum extiterat, cum legati in urbem uenerũt à Ptolemæo Philopatore, querente de Antiocho, qui Syriam ei Ciliciamq́; abstulerat. eám occasionem ut sibi opportunam S P Q R. libenter arripuit: moxq́; legatos ad Antiochum miserũt, prætextu reconciliandi reges, sed re uera ut explorarẽt conatus Antiochi, & cohiberent pro uiribus. eius legationis princeps Cneus petijt à rege, ut Ptolemæum P.R. amicum sineret potiri paterno regno integro: & Asiæ ciuitates quas Philippus Macedo tenuerat, libertati suæ relinqueret. inique em̃ usurpari ab Antiocho quę P.R. Philippo ademerit. & addidit, mirũ esse cur rex cum tanta classe tantoq́; exercitu adducto è Media uenerit in Asiam maritimã, iamq́; infestet Europam, & urbes in ea ędificet, Thraciamq́; subigat: nisi hũc ad aliud bellum gradum faciat. Respondit ille, Thraciam quondam possessam à suis maioribus: deinde alienatam occupatis eis alibi, se nunc recuperare per otium: & ibi Lysimachiam condere, Seleuco filio domicilium. Cæterum Asiæ ciuitates liberas se relicturum, si uelint sibi, non P.R. habere gratiam. Ptolemęi uerò cognatus sum, inquit, mox socer futurus, & efficiam ut uobis pro hoc officio agat gratias. miror aũt ego quoq;, quo iure P.R. de Asia satagat, cum ego rebus Italicis me non ingeram. ita re infecta discessum est, utrisq; in apertiores minas prorumpentibus. cumq́; rumoribus temere credidisset rex mortuũ esse Philopatorem, properauit in Aegyptum, ut occuparet orbatã principe. cui Pœnus Hãnibal occurrit circa Ephesum, profugus è patria propter inimicorum calumnias, qui eum apud Romanos ut inquietum & rebus nouis studentem detulerant: quo tempore Carthagini enses Romanorũ amicitiã colebant ex fœdere. eum Antiochus propter nomen artibus imperatorijs celebre excepit magnificè, & circa se habuit. in Lycia uerò edoctus Ptolemæũ uiuere, cogitare de Aegypto desijt, sperans illa omissa potiturum se Cypro, in quam traijciebat celeriter. tempestate autem deprehensus circa flumen Sarum multas naues amisit, & in his nonnullas cum amicis cæterisq́; uectoribus: delatusq́; in Seleuciam Syriæ, classem quassatam reparauit, & ibi celebrauit liberorum nuptias Antiochi & Laodices, quos matrimonio iunxerat. iamq́; certus bellum aduersus P.R. gerere, propinquos reges adiungebat sibi cõnubijs: misitq́; Ptolemęo in Aegyptũ Cleopatram Syram cognomine, in dotem addẽs Cœlesyriam, quam ei prius ipse ademerat, demulcens adolescentem, ut bello Romano quiesceret. Antiochidem uerò misit Ariarathi regi Cappadocum, & reliquã Eumeni regi Pergami. at ille, quia uidebat eum iam bellũ

contra

contra Romanos instituere, & in hunc usum affinitatẽ quærere, excusauit: mirantibusq; fratribus Attalo & Philetæro aspernari eũ affinitatem tanti regis uicini & ultro inuitantis, ostendit imminere bellum, primùm quidẽ æquo Marte gerendum: sed tandem superiores fore Romanos, propter generositatẽ ac laborum tolerantiã. ego uerò, inquit, uincentibus Romanis firmiter meum regnum obtinebo. quòd si Antiocho uictoria contingeret, aut à præpotente uicino spoliarer possessionibus omnibus: aut etiamsi regnum mihi maneret, parendum esset maioris regis imperio. his de causis ille nuptias renuit. Antiochus uerò rursus in Hellespontum reuersus, & proiectus in Chersonesum, multa tunc quoq; Thraciæ loca uel ui uel deditione cepit. Græcos uerò quotquot Thracibus parebant liberabat, & Byzantijs multa largitus est, opportunam urbem in ore ponti habentibus. Gallogræcos quoq; muneribus & terrore apparatus in societatem belli pertraxit, ratus idoneos quos Romanis opponeret propter magnitudinẽ corporum. posthæc Ephesum appulit, unde legatos Romam misit, Lysiam, Egesianactẽ, Menippum, ut senatus mentem pertentarent, quamuis aliud simulabat: uidelicet se hactenus studiosum Romani nominis, in societatem etiam recipi cupientẽ, si modo dignus uideatur: mirari cur iubeatur Ionicis urbibus abscedere, & quibusdam tributa remittere, & non miscere se negocijs Asiæ, & omittere auitam possessionem Thraciæ. hæc enim iussa non in amicos, sed in uictos cõpetere. senatus intelligens legatos tentatum se uenisse, paucis uerbis respondit: Si Antiochus Græcos asiaticos sinat esse liberos, & ab Europa abstineat, fore amicũ R.P. si uoluerit. hoc tantum respondit senatus, nec ullam prẽterea causam adiecit. Antiochus uerò cogitans quamprimũ Græciam inuadere, & inde bellum aduersus Romanos incipere, cõmunicauit cum Hannibale id consilium. qui dixit, Græciam iamdudum affectam, posse occupari absq; negotio. bella aũt omnia domi esse difficilia, propter famem comitem: foris uerò geri facilius. nec Antiochum debellaturũ in Græcia Romanos, abundantes cõmeatu & apparatu domestico. suadebat igitur ut occuparet partem aliquam Italiẽ, ibiq; sedem belli faceret: ita Romanam rem domi forisq; debiliorem fore. Equidem sum, inquit, peritus Italiæ, & possum in ea cum decem milibus uirorum occupare opportunum locum aliquem: & Carthaginiensibus amicis mandare per literas, ut eum populum ad defectionẽ moueãt, iam antè sua sponte à præsenti statu abhorrentẽ, & alienũ à fide Ro. populi, facile spe melioris fortunẽ ausurum aliquid, modo intelligat repetere me Italiam. rex libenter his auditis, magni, ut erat, momẽti

ratus

ratus esse ad hoc bellum accessionem Carthaginiensium, confestim eum iussit amicis scribere. ille uerò non scripsit quidem, nondum enim tuto poterat, Romanis scrutantibus omnia, & bello nõdum declarato, cum etiam multos æmulos haberet Carthagine, & perturbata esset ea resp. quæ res paulo post eam euertit. Aristonem tamen negotiatorem Tyrium specie negotiationis misit ad amicos, postulãs, ut quamprimum ipse inuasisset Italiam, populum concitarent ad expetendam ultionem ob acceptas iniurias. quæ mandata ille diligenter executus est. cæterum Hannibalis inimici ut senserunt aduentum Aristonis, tumultuabantur, quasi res nouarentur, & quærebant hospitem Tyrium. ille ne amici Hannibalis præ alijs hærerent in crimine, noctu clàm scriptum quoddam in curia proposuit, quo Hannibal uniuersum senatum hortabatur, ut patriam defenderent autore Antiocho: ac mox è portu soluit. mane uerò amici quidẽ Hannibalis hoc cõmento à suspicione liberati sunt, quasi totus senatus solicitatus sit. populus uerò plenus fuit uarijs tumultibus, infensus quidẽ Romanis, sed nõ uàlens eos fallere. Interea Romani legatos, & in his Scipionem Africanum, similiter ad Antiochi mentẽ tentandam miserunt, & apparatũ explorandum. qui cum Ephesi audissent, regem profectum in Pisidiam, ibi expectarunt eius reditum, & sæpe collocuti sunt cum Hannibale. Carthagine tunc pacata, necdum declarato hoste Antiocho: expostularuntq; cum Hannibale quòd patriam fugeret, nulla P.R. uel in ipsum uel in alios Carthaginiẽses post renouatum fœdus iniuria. idq; faciebant, ut Hannibalem regi suspectum redderent quotidianis cum eo colloquijs: quod Pœnus quãuis dux cautissimus, tunc tamen non animaduertit. sed rex admonitus suspicionem concepit, nec postea satis fidebat Hannibali. iam enim suberat nonnihil æmulationis & inuidiæ, ne rei bene gestæ laudem auferret Hannibal. Ferturq;, inter huiusmodi familiaria colloquia in gymnasio quodam incidisse mentionem de claris imperatoribus in præsentia multorũ adstantium: & Hannibalem à Scipione rogatũ quisnam optimus fuisset. respondisse, Alexander Macedo. & Scipionem acquieuisse, quod Alexandro cederet. rursumq; rogasse quẽ secundum existimaret. illum nominasse Pyrrhum Epirotam, quod audaciam putaret uirtutem ducis præcipuam. non est enim inuenire audaciores in omni regũ memoria: tũ Scipionẽ iam submoleste ferentẽ, rursum tamen rogasse, cui tandem tertiã palmam tribueret, sibi sperantem forsitan. Mihi ipsi respõdisse illum. nam iuuenis Hispaniam perdomui, Alpes superaui cum exercitu primus post Herculem, Italiam uobis trepidantibus ingressus euerti c c c c. oppida, urbem ue-

ſtram non ſemel adduxi in extremum periculum, nõ pecunijs, non ſupplementis adiutus à meis Carthaginienſibus.tum Scipio magniloquẽtiam hominis abrumpens irriſit,ſubiecitq́;: quoto igitur loco poneres teipſum Hannibal, ſi à me uictus nõ eſſes?at ille animaduerſo iam affectu æmuli:tum,inquit,Alexandro me anteponerẽ.ita nullo magniloquentiæ ſuæ detrimento, Scipioni quoq; diſsimulanter blanditus eſt,quaſi is Alexandro præſtantiorẽ uicerit. ſoluto in hũc modum colloquio, Hannibal Scipionem inuitauit in hoſpitiũ, qui perlibenter ſe uenturum dixit,niſi ille tum apud Antiochum Romanis ſuſpectũ ageret.ſic illi ut dignum erat tantis imperatoribus, belis tantum metiebantur inimicitias . ſed non talis fuit Flaminius . uicto enim pòſt Antiocho fugientem Hannibalem & uagum circa Bithyniam,legatione ob aliam cauſam fungẽs apud Pruſiam, nil ab eo priuatim læſus, nec mandatum ſenatus afferens, ne formidandũ quidem amplius poſt euerſas opes Carthaginis,ueneno per Pruſiam ſuſtulit, dudum ut fertur præmonitũ oraculo huiuſmodi:

Hannibalis cineres terra Libyſſa teget:

eoq́; falsũ,quaſi moriturus eſſet in Africa.eſt aũt Libyſſus Bithyniæ fluuius,à quo ea regio cãpeſtris agno minat. quæ exẽpla magnanimitatis Scipionis & Hãnibalis, & ex aduerſo puſillanimitatis Flaminij ab hac narratione nõ aliena eſſe uiſa ſunt. Cæterũ Antiochus è Piſidia reuerſus,audita Rodiorũ legatione, ipſos & Byzantios Cyzicenosq́;,& quicũq; alij Græci Aſiam accolunt, liberos fore pollicitus eſt, ſi Romanis ipſe iungeret fœdere. Aeoles aũt & Ionas eodẽ iure eſſe noluit,aſſuetos iamdudũ parere barbaris etiã Aſiæ regibus.itaq; Ro. legati nulla re impetrata(non enim in hoc,ſed exploratũ uenerant)in urbẽ reuerſi ſunt. poſt hos Aetolorũ legati uenerũt ad regẽ Thoante legationis eius principe: qui offerebant ei totius Aetoliæ copiarum imperiũ, hortabanturq́; ut in Græciam traijceret tanq̃ ad rem paratam: nec ſinebant ut expectaret exercitum deſcendentem à mediterraneis Aſiæ regionibus,exaggerãdo uires Aetolicas,promittendoq́; ſocietatem Lacedæmoniorũ atq; Philippi Macedonis irati Rom.populo, modo ſine mora traijceret. ille uerò irritabatur ualde temere,ne nuncio quidem de filio in Syria defuncto inſtitutã expeditionem tardante:appulitq́; in Eubœam cum ſolis quæ tum ad manum erant decem milibus : quam ipſe uniuerſam præ metu cedentẽ deditione in fidẽ recepit.Micithio uerò unus ex eius ducibus,Romanos apud Delium Apollini ſacrũ aggreſſus, partim occidit, partim uiuos cepit. Amynander quoq; rex Athamanum in ſocietatẽ Antiochi receptus eſt ob cauſam hanc. Alexander quidam Macedo, apud Megalopo-

Megalopolitanos educatus,& iure ciuitatis donatus ab eis,prodigiosis mendacijs fingebat se ab Alexandro Philippi filio genus ducere: & ut fidem suis fabulis faceret, liberis nomina imposuit,Philippum,Alexandrum, & Apamam, quam locauit Amynandro in matrimoniũ.quam Philippus frater cum deduxisset ad nuptias, ubi maritum puellæ uidit infirmum,& rerum imperitum, mãsit apud eum administraturus principatũ propter affinitatem. huic Philippo Antiochus cũ faceret spem, quasi reducturus eum in gẽtilicium regnũ Macedoniæ, Athamanas parauit sibi socios, & Thebanos insuper, Thebas ipse profectus,& pro cõtione allocutus populum.Sic Amynandri,Thebanorũ,Aetolorumq; fiducia satis temerarie tantũ bellum aggressus, dispiciebat de Thessalia, móxne inuadenda esset, an exacta hieme. huic deliberationi cum Hãnibal interesset tacitus, rex primum rogauit sententiam.tum ille, Thessalos non est difficile uel nunc uel post hiemem,si uelis,subigere. nam hæc gens diutinis malis fessa,sicut nunc in te propensa est, ita si quid secus acciderit, non grauatim ad Romanos deficiet.uenimus autem sine proprijs militibus, ab Aetolis uocantibus persuasi, Lacedæmonios cum Philippo nobis fore socios:cum Lacedæmonij hostes nobis sint (quãtum audio) non minus quàm Achæi. Philippus uerò si tecũ uersetur,non uideo quanti momenti in hoc bello sit, utrilibet parti faueat.ego in eadem persto sententia, copias ex Asia uocandas esse primo quoq; tempore,nec collocandã spem in Aetolis aut Amynandro.quæ ubi uenerint, populandam Italiam, ut Romani distẽti malis domesticis, tuæ ditioni molesti esse desinant, & suis rebus metuentes nusquam exercitum promoueant.sed tum mutandum erit consilium.oportet enim dimidia classe populari oras Italiæ:alteram dimidiam in statione expectare quascunq; occasiones rei bene gerendæ. te uerò cum uniuersis terrestribus copijs in fronte Græciæ sedere prope Italiam, & irruptionis ei metum incutere:atq; adeò irrumpere, si quãdo poteris. Philippum uerò modis omnibus solicitare ad societatem,futurum utriuscunq; partis accessionem non exiguam. quòd si flecti nequeat, filium tuum Seleucum per Thraciam cõtra illum immittere,ut distractus bello domestico nihil prosit hostibus. Hęc erat Hãnibalis sententia,nec alia in eo consistorio melior audita est.sed obstante illustri uiro inuidia,ne uideretur aut rex ipse aut alij consiliarij minus in artibus imperatorijs sapere, néue rei bene gestæ decus illi contingeret,omissa sunt omnia,nisi quòd Polyxenidas in Asiam ad exercitum adducendum missus est. Senatus postq̃ audijt de irruptione in Græciam,& suis apud Delium cæsis captisq;, hostem iudi

cauit Antiochum.atq; ita diuturnæ ſuſpiciones mutuæ tandē ad cō-
tentiones progreſſæ ſunt. quoniā autem Antiochus in Aſia multas
& magnas gētes mediterraneas obtinebat, oramq́; maritimā uniuer
ſam propemodū: iamq́; Europam ingreſſus erat, formidabilis tum
apparatu tum rerū geſtarū gloria, ob quas Magni cognomen para-
uerat.Romani bellum id diu duraturū putabant: & de Philippo Ma
cedone ſuſpicabantur,quem nuper debellauerant:atq; Carthagini-
enſibus, ne à fœdere diſcederēt, propter Hannibalis familiaritatem
cum Antiocho: alios quoq; prouinciales habentes ſuſpectos, ne &
ipſi aliquid noui molirentur expectatione Antiochi,ad omnes miſe
runt certam manū militum quæ pacate præſideat: ſimulq́; propræ-
tores cum ſenis ſecuribus, qui ut inſignia cōſulum dimidiata,ita di-
gnitatis quoq; ac poteſtatis habēt dimidiū. & ut in magno periculo
etiam de Italia fuere ſoliciti,ne uel ſibi parum fida,uel contra Antio-
chum parum firma eſſet.certè Tarentū magnus exercitus miſſus eſt,
qui obſeruaret aditū: ſimulq́; claſsis circūuectabatur oram mariti-
mam.tātus terror Antiochi fuit à principio.ubi uerò domi ſatis ordi
natæ uiſæ ſunt res imperij, delectus habebant contra Antiochum.
Ex urbanis conſcripta ſunt uiginti milia, duplum è ſocijs, ut primo
uere Ionium mare traijcerēt. atq; ita hiems tota in apparando bello
conſumpta eſt.Antiochus autē mouit in Theſſaliam: & poſtq̄ perue
nit ad Cynoſcephalas,ubi cladē Macedenes à Romanis acceperant,
reliquias cæſorum inſepultas etiā tum,ſepelijt magnificè,captans fa-
uorem Macedonum,& Philippo inuidiam faciens,quòd ſtratos ſe-
peliri non curauerit. quod ut Philippus audijt, adhuc utri ſequendi
eſſent ambiguus,ſtatim partes Romanas prætulit: uocatoq́; ad ſe Be
bio, qui in proximo pręerat exercitui,fidem dedit ſinceræ ſocietatis
contrà Antiochum. quam ob rem laudauit eum Bebius, moxq́; au-
ſus eſt per Macedoniā Appium Claudium cum duobus milibus pe-
ditum in Theſſaliā mittere. qui ubi ad Tempe peruenit, uiſis in pro
pinquo caſtris Antiochi Lariſſam obſidētis, multos ignes excitauit,
ut ſuorum paucitatem celaret.rex Bebium cum Phippo adeſſe ratus,
metu à Lariſſa diſceſsit, cauſatus inſtare hiemē, & Chalcidem petijt:
ibi captus amore formoſæ uirginis, quinquagenario maior inter-
miſsis tanti belli curis celebrauit nuptias, & feſtos dies egit,exercitu
etiam per totam hiemem ſoluto in ocium ac delicias. ineunte autem
uere inuadēs Acarnaniam, ſenſit militem haud facile ab otio redire
ad officium,pœnituitq́; indulſiſſe nuptijs & feſtiuitatibus. recipiens
tamen in fidem quædam eius regionis oppida,& oppugnās reliqua,
quam primùm cognouit Romanos mare Ionium traijcere, Chalci-
dem

dem redijt. erant in eo exercitu equitum duo milia, peditum XXM. & elephanti aliquot. præerat Manius Acilius Glabrio: qui à Brundisio transuectus Apolloniam, petebat Thessaliam, sociorum oppidorum obsidionẽ soluens obiter: & si quod hostium præsidium receperat, eijciebãtur præsidiarij. Philippus quoq; Megalopolitanus in potestatẽ redactus est, adhuc sperans regnum Macedonũ. ex Antiochi etiam copijs capta sunt circiter tria milia. Dum hæc geruntur à Manio, Philippus Athamaniam irrumpẽs, totam subegit, Amynandro fugiẽte Ambraciam. quæ ubi relata sunt Antiocho, celeritatem hostium pertimuit in tam repentina rerum mutatione: ac tum demũ sensit, recte cõsuluisse Hannibalem: missisq; alijs post alios nuncijs urgebat Polyxenidam ut traijceret. ipse uerò undiq; ad se contrahebat suos milites. qui ubi cõuenere, peditũ decẽ milia, quingenti equites, & quędam sociorum auxilia, Thermopylas occupauit, locorum angustias hostibus obijciens, & expectans exercitũ ex Asia. sunt autem Thermopylæ angustus & oblongus transitus, qui partim mari aspero & importuoso alluitur, partim palude profunda & inuia: imminent duo prærupta cacumina, quæ Tichiunta & Callidromũ nominant. sunt ibi fontes aquæ calidę, unde loco nomen à Græcis inditum. hic ædificauit Antiochus murum duplicem, & ei machinas superimposuit: iussitq; Aetolos insidere mõtium cacumina, ne quis se circumueniret per eam quam uocant Atrapon, per quam etiam Lacedęmonios & Leonidam Xerxes aggressus est, cũ nemo tunc montes seruaret. illi uero singula occuparũt millenis militibus, reliqui seorsum castra muniuerũt ad Heracleam. Manius ut animaduertit apparatum hostium, mane signum pugnæ dedit, pręmissis noctu duobus tribunis, M. Catone & L. Valerio, qui cum quotquot uellent selectis montes circũirent, & statione Aetolos si possent deijcerẽt. horum alter Lucius à Tichiunte repulsus, Aetolis hoc loco fortiter pugnantibus. Cato uerò cum prope Callidromũ se munisset, in dormientes adhuc hostes irruit circa ultimam uigiliam. multũ tamen certatum est, euadentibus per ardua præruptaq; cõtra hostem militibus. iamq; Manius etiã Antiochum à fronte petebat, diuisis in cateruas copijs. nec enim aliter in faucibus poterat. rex uelites & cetratos ante phalangem statuit: ipsam pro castris instruxit. ad dextrum eius latus funditores ac sagittarios collocauit in pede mõtis: elephantos in siniſtro latere: cohortes quibus stipari solebat, iuxta mare. conserto deinde prælio, primum Manius à uelitibus infestabatur undiq;. ubi uerò eos laboriose sustinendo, & nunc cedendo, nunc rursum impressionẽ faciẽdo, tandem fugauit: phalanx illis per medium transmissis

missis rursus coiuit, & sariſſas condensas obiecit: quo maximè insti tuto Alexandri Philippiq; Macedones hostibus erāt terribiles, non audentibus in infestas longas & multas hastas incurrere, cum repen te cōspecti sunt Aetoli cum clamore è Callidromo fugere, & desili re in castra Antiochi. ea res primum utroſq; terruit, nōdum satis co gnita. ut uerò Cato conspectus est magno clamore fugientes perse quens, & castris Antiochi iam imminens, territi sunt regij, qui iam antè multa de Romanorum uirtute sciscitando audierant, conscij suæ segniciæ, in quam hibernis uoluptatibus & cessationibus incide rant. cumq; præ metu non possent cernere, quantam manū Cato se cum traheret, rati plures esse, & castris timentes, turbatis ordinibus refugerunt in ea, ut inde hostem arcerent. Romani uerò terga pre mentes simul introruperunt. ibi noua fuga regiorū exorta: Manius eos Scarphiam usq; persecutus est cædendo capiendoq;. inde reuer sus regis castra diripuit. Aetolos qui in Romanorū uacua castra irru perant, quāprimū uisus est expulit. desiderauit circiter ducētos, qui pugnando persequendoq; ceciderunt. Antiochus amisit annume ratis captiuis circiter X M. rex ipse quamprimū uidit inclinatam suo rum aciem, cum quingentis equitibus continuato cursu Velatiā pe tijt: atq; inde porrò Chalcidem & Ephesum, cum noua nupta Eubia (sic enim eam uocabat) fugit nauibus, ne his quidem omnibus inco lumibus. quasdam enim commeatum ferentes classis Romanę præfe ctus depressérat. in urbe post nunciatam uictoriā tam celerem faci lemq;, supplicationes fuerunt, lætis omnibus periculosi, ut uidebā tur belli primam experientiam cessisse tam feliciter. Philippo etiam in fidei socialis gratiā Demetrius filius tunc obses remissus est. Dum hac publica gratulatione urbs fruitur, Manius Phocēses, Chalciden ses, & alios qui Antiochum iuuerant, ueniam petentes metu libera uit: Aetoliam uerò cum Philippo uastauit, & urbes eius oppugna uit. Damocritus quoq; dux gentis à Manio latebris extractus est, qui Flaminio minatus fuerat se castra metaturum ad Tiberim. ipse uer sus Callipolim iter fecit per mōtem Coracem, omnium altissimū, & propter rupes transitu perdifficilem, pręsertim impedito sarcinis & spolijs exercitui. multi enim in uia tam incōmoda prolapsi per præ rupta cum armis & impedimētis deuoluebantur. hos Aetoli pertur bare poterant, sed nusquam uisi sunt, occupati mittēdis Romam de pace legationibus. Antiochus interim à mediterraneis satrapijs pro pere copias conuocabat ad mare, classem etiam apparans, cui præe rat Polyxenidas exul Rodius: moxq; traiecit in Chersonesum: et rur sus eam munijt, misso in Sestum & Abydum præsidio, per quas in

Asiam

Asiam traiectus erat Romanis legionibus. & cùm horreũ huic bello destinasset Lysimachiam, magnam armorum frumentiq́; uim eò comportabat, putans Romanos breui cum magnis terrestribus naualibusq́; copijs adfore. illi Manio successorẽ dederunt L. Scipionẽ, tunc cõsulem. & quia inexercitatus erat, nec satis callens rerũ militarium, legatũ addiderunt ei Publium fratrem, qui è Carthagine deuicta cognomẽ Africani ceu spolium retulerat. Dum hi fratres toti in apparatu sunt, Liuius qui hactenus curam Italiæ defendendæ habuerat, ad classem missus successor Atilio, statim cum suis nauibus quibus lustrabat oras Italiæ, & quibusdam missis à Charthaginiensibus auxiliaribusq́; alijs, in Piræum appulit: acceptaq́; classe ab Atilio, nauigauit octuaginta & una insuper nauibus stratis: quas sequebatur & Eumenes cum L. suis, quæ & ipsæ stratæ erant non pauciores dimidio. appulerũt autem in Phocidem, tunc Antiocho subditam, sed admittentẽ eos præ metu: & sequenti die discesserunt ad prælium. occurrebat enim præfectus classis Antiochi Polyxenidas cum C C. nauibus, leuioribus multo quàm hostiles erãt: quod ei maximè profuit, quòd Romani nondum essent periti rei nauticæ. cumq́; uidisset ante alias ferri duas naues punicas, immissis in eas tribus ex suis, utramq; cepit, sed inanem, Afris in mare prosiliẽtibus. tum Liuius iratus primus in eas impetum fecit naue prętoria, multum prouectus ante classem reliquam. quæ contemnentes unam præ se, iniecerunt manus ferreas, & cohęrentibus nauigijs fuit certamen terrestri simile. cumq́; Romani præpollerẽt fortitudine, alienas naues insiliendo ceperunt: & cum duabus simul captiuis ad classem reuersi sunt. Post hoc pugnę prędudium confligentibus classibus, Romana pars alacritate superabat & robore. sed quia grauioribus utebatur nauibus, nõ poterat agiles aduersariorũ suffugientes assequi, donec celeri fuga receperunt se Ephesum. Romani uerò Chium petierunt, ubi coniũxerunt se cum eis XXVII. auxiliares Rodiæ. Antiochus postq̃ audiuit de hoc nauali prælio, Hannibalem misit in Syriam, ut alias naues cõpararet è Phœnice & Cilicia. eum redeuntem Rodij compulerunt in Pamphyliam, captisq́; aliquot ex ea classe nauibus, reliquis insidiabantur. Interea P. Scipio in Aetoliam uenit cum consule, acceptoq́; exercitu à Manio, bellum oppidatim circumferre cõtempsit ut rem exiguam, permittens Aetolis rursum legationem in urbem. maluit enim properare aduersus Antiochum, priusquam cõsulatus fratris elaberetur. duxit autẽ per Macedoniam Thraciamq́; ad Hellespontum difficili molestaq́; uia, nisi eam munisset Philippus Macedo, & deducens præbuisset hospitia, iã antè extructis pontibus & annona

præpatata.quamobrem ſtatim Scipiones remiſerunt ei reliquum pecuniæ debitæ, ſicut ſenatus mandarat, ſi obſequentem inueniſſent. Pruſiæ regi Bithynorum ſcripſerunt, cõmemorando quàm multis regibus amicis ac ſocijs P. Romanus regna auxerit: Philippo quoq; Macedoni uicto regnum relictum, filium obſidem redditũ, remiſſam pecuniam debitam.quibus lectis Pruſia libenter ſocietatem aduerſus Antiochum inijt. Liuius autem præfectus claſsis poſtq̃ audiuit Scipiones eſſe in itinere, Pauſimacho Rodio cũ nauibus Rodijs & parte ſuarũ relicto in Aeolide, cũ maiore parte nauigauit in Helleſpontum, ut eos exciperet:moxq́; Seſtus, Rhœtium, Achæorum portus,& alia quædam oppida ei ſe dediderũt.Abydum uerò imperata detrectantẽ oppugnabat. at Pauſimachus poſt diſceſſum Liuij multa tentans exercebat ſuos, cõpingendo uarias machinas: trullas quoq; ferreas igniferas longis contis ſuſpendebat, ut ignis multum promineret in mare è ſuis nauibus, & in hoſtiles propinquantes incideret. his ſtudijs occupatum Polyxenidas Antiochi claſsis præfectus,& ipſe Rodius, ſed tum exul, inſidioſo cõmento aggreſſus eſt, pollicendo traditurum ſe claſſem, ſi ille adiuuaret ſuum in patriam reditum.ſuſpecta fuit hominis uafricies, & aliquandiu pulcre dolos cauit Pauſimachus. ſed poſtq̃ à Polyxenida accepit literas de proditione ſcriptas ipſius manu, & uidit eũ ſoluiſſe ab Epheſo, ſocios nauales per ſimulationem frumentatũ dimiſſos, ratus neminẽ cõmiſſurum ut aduerſus ſemetipſum indicia manu ſua teſtata daret, nimium credulus neglexit excubias,& ſuos ipſe quoq; frumentatum dimiſit. Polyxenidas ubi animaduertit dolum ſuccedere, mox ſuos accerſiuit,& Nicandrum archipiratam cum paucis Samum trãſmiſit,ut armatos per terram ad tergum hoſtium duceret.ipſe media nocte ſoluit,& ante diluculum in dormientes adhuc irruit. Pauſimachus repentino & inopinato malo territus, iuſsit milites relictis nauibus è terra repugnare.ſed cum etiã à tergo Nicander impetum in eum faceret, per nocturnũ errorem putans terram occupatam à pluribus, rurſum naues conſcendit trepidè:primusq́; ſe oppoſuit hoſtibus,& primus impigre pugnans interfectus eſt: reliqui aut capti aut cæſi ſunt.naues ſeptem tantum effugerũt, micantibus flammis deterrentes hoſtẽ ne accederet propius. reliquas uiginti Polyxenidas remulco pertraxit Epheſum. poſt eam uictoriã Phocæa rurſum & Samus & Cuma defecerunt ad Antiochum.tum Liuius ueritus nequid ſuis nauibus in Aeolide relictis accideret, feſtinus ad eas redijt:quò etiã Eumenes occurrit. ſed & Rodij uiginti alias naues Romanis miſerunt. itaq; breui mora interpoſita omnes receptis animis nauigarũt

Epheſum

Ephesum ordinatis nauibus tanquã ad prælium. cumq́; nemo ex aduerso prodiret, dimidiũ classis in alto diu ostentauerunt: reliquis nauibus appulsi ad terram deprædabantur hostium littora: donec Nicander inuasit eos à regione mediterranea, & præda recepta in naues compulit. illi rursum ad Samum appulerũt, elapso iam præfectura Liuij tempore. per eosdem dies Seleucus Antiochi filius Eumenis terrã populabatur, & Pergamum obsidebat cõclusis in eam hostibus. quamobrem Eumenes Elæam, quæ eius regni nauale est, sine mora traiecit: & cum eo L. Aemilius Regillus successor Liuij: eódẽ & ex Achaia uenerunt auxiliares Eumenis mille pedites, & centum selecti equites, duce Diophane. qui cum è mœnibus prospexissent Seleucianos ludentes contemptim & potantes, suasit Pergamenis ut se cum in hostem erumperent. quòd cum illi nõ sustinerent facere, suos pedites equitesq́; armatos, & antè mœnia productos iussit quietos stare, paucitatẽ eorum ac timiditatem diu contemnentibus hostibus. at ille circa prandium occupatos inuasit, turbatamq́; stationem eorum coegit terga uertere. cęteri dum ad arma prosiliunt, & equos infrenant, aut pauidos & abruptis uinculis fugientes persequuntur, aut stare nolentes non possunt ascendere. Diophanes uicit egregie, Pergamenis è muro acclamantibus, ac ne tum quidẽ prodire audentibus. cæsis enim quotquot in tam celeri uirtutis ostẽtatione assequi poterat, cum captiuis uiris equisq́; in præsidium urbis redijt. postero die in eundem locum processit, ne tum quidem Pergamenis sequentibus. Seleucus cum equitum turmis accessit propius, potestatem pugnæ faciens. quieuit Achæus non discedẽs à mœnibus, & occasionem opperiens. ubi uerò post meridiem fessos equites uidit reuerti in castra, magno impetu in postremũ agmen incurrit, rursusq́; tumultu incusso, & cęsis abeuntiũ tergis in urbem se recepit. ad eum modũ pabulantes lignantesq́; sępius adortus ex insidijs, ex agro Pergameno Seleucum mouere castra coegit, & omnino è regno Eumenis expulit. paulopost Polyxenidas cum Romanis nauali prælio certauit ad Myonesum, ducẽs naues stratas x c. quib. Regillus LXXXIII nauium classem opposuit. in his erant x x v. Rodiæ, quibus Eudorus in sinistro cornu præfuit. qui cum uideret in altero cornu Polyxenidę aciem euectam multum ultra Romanam, ueritus ne dextrum cornu amplecteretur & circumiret, naues suas in alterũ cornu concitat longe omniũ celerrimas: & eas quæ ignes præ se portabant, primas Polyxenidæ obijcit. regiæ metu ignis aduersi non ausæ concurrere, obnauigabant eas, & obliquas se ad ictus prębentes fatiscebant: donec cũ una Rodia rostro percussisset Sidoniam, ancora ictu ipso excussa

excussa è sua,in Rodiam infixa ambas colligauit: unde certamen exortum est terrestri simile . cumq; aliæ multæ in utriusq; auxiliũ confluerent,acris fuit contentio:atq; ita media pars nauium à suis deserta,priusquàm sentiret,à Romanis circumuenta est. ut uerò sensere, fuga deinde fuit,amissis regijs undetriginta nauibus : ex quibus tredecim unà cum uectoribus captę sunt.Romani duas tantum amiserunt.Polyxenidas Rodiam unã secum Ephesum abduxit.Sic tum ad Myonesum pugnatum est classibus : de qua pugna nõdum audierat Antiochus cũ Chersonesum muniret ac Lysimachiã, ratus, id quod erat,eã magni momenti fore contra Romanos,quibus et per reliquã Thraciam cum exercitu trãsire fuisset perdifficile, ni Philippum habuissent sociũ.uerum quia Syrus inconstanti erat ingenio,leuibusq; de causis mutabili, cognita clade ad Myonesum accepta, omnino perterritus est, deum aliquem insidiari sibi existimans. omnia enim præter opinionẽ cadere,Romanis mare obtinẽtibus, in quo se multum putabat præcellere:Hãnibale clauso in Pamphilia:Philippo hostem deducẽte per inuia, quem maxime crediderat fore acceptarum iniuriarum memorem.his rebus omnibus territus,& deo iam mentem adimente,ut fieri solet imminentibus calamitatibus,Chersonesum deseruit temere, non expectato conspectu hostium, ac ne apparatu quidem inde translato aut incenso quẽ cumulauerat, magnum numerũ frumenti,armorum,machinarũ,pecuniæ:sed his omnibus integris relictis in usum hostium.Lysimachienses quoq; tanq̃ urbe capta cum uxoribus & liberis ad se cõfugiẽtes flentesq; despexit, in unicam curam intentus,quomodo Romanos Abydo arceret, & in eo spem belli reliquam collocans.attamen ne hunc quidem traiectũ custodiuit dijs mentem adimẽtibus : sed in mediterranea ut hostem præueniret properans,nullum ibi reliquit præsidium. tum Scipiones discessu eius cognito,cursim occuparunt Lysimachiam: & poti ti in Chersoneso thesauris armamentarijsq; regijs,Hellespontum in custoditum traiecerunt propere, & Antiochum apud Sardeis assecuti sunt ignarum omnium.quo territus dolebat, errata sua in fortunam referens : moxq; Heraclidem Byzantium misit ad Scipiones ut de pace ageret,offerens Smyrnam, Alexãdriam ad Granicum, Lampsacumq;,quæ belli causa fuerant, & impensæ in bellum factæ partẽ dimidiam.mandatũ etiam habebat, ut Ionicas quoq; ac Aeolicas ciuitates, quæ partium Romanarũ fuerant, & si quid aliud Scipiones peterent,cõcederet.hæc Heraclidi cõmissa sunt, proferẽda publicè. priuatim autem P. Scipioni iussus est polliceri ingens auri pondus, & filij restitutionem sine pretio . ceperat enim eum rex in Græcia, à

Chalcide

Chalcide petentẽ Demetriadẽ.is erat Scipio qui poſtea Carthaginẽ captam diruit, ſecundus poſt hunc Africanus cognominatus, Pauli filius eius qui Perſeum Macedonẽ cepit, Scipionis nepos ex filia,& adoptione filius. Scipiones in concilio reſponderunt Heraclidi ſic: Si Antiochus pace opus habeat,oportere eum nõ ſolis Ionicis Aeolicisq; ciuitatibus decedere,ſed omni citra Taurum Aſia:& præſtare omnem impenſam eius belli quod ipſius culpa excitatum eſſet.priuatim autẽ Publius dixit Heraclidi,ſi rex dum Lyſimachiam & Cherſoneſum tenebat,has conditiones Romanis obtuliſſet,libenter accepturos fuiſſe: fortaſsis etiam ſi prohibiti fuiſſent Helleſpontum traijcere.conceſſo uerò tranſitu,& nõ ſolum freno,ſed etiam ſeſſore accepto, non poſſe eum uerba dare. pro benigna uoluntate habere ſe regi gratiam,maiorẽ habiturũ ubi filium receperit.in prẹſentia fidele conſiliũ dare,ut cõditiones accipiat,priusq; experiatur aliquid durius. Poſt hæc Elẹam æger delatus eſt,relicto apud fratrẽ legato Cn. Domitio. Antiochus uerò, ſicut antea Philippus Macedo, ratus etiam uicto ſibi nihil auferri poſſe amplius,circa Thyatirenos campos contrahebat copias,non longe ab hoſtibus.& Scipioni filium remiſit Elæam.ille reductoribus eius ſuaſit, ne rex ante in aciem deſcenderet, quàm ipſe in caſtra redierit. Antiochus autoritate uiri motus tranſtulit ſua caſtra ad montem Sipylum, eaq; ualido muro munijt, obiecto hoſtibus & amne Phrygio, ne inuitus pugnare cogeretur. Domitius autem qui laudis auidus per ſe decernere cupiebat,audenter amnem tranſgreſſus, ad uigeſimum ab Antiocho ſtadium caſtra metatus eſt. per quatriduum inſequens inſtructæ utrinq; acies pro uallo ſtetere neutris pugnam incipientibus.quinto die Domitius aciem ſuam in medium campi produxit.cumq; Antiochus nõ moueret obuiam,ipſe admouit ad eum caſtra proprius. intermiſſoq; rurſum uno die, per præconem proclamari iuſsit audiẽtibus hoſtibus: cras ſe pugnaturum uel inuito Antiocho.ille rurſum turbato conſilio, cũ poſſet ſtare pro uallo,aut hoſtem arcere à munitionibus,donec melius haberet Publius, turpe putãs ſi certamẽ detrectaret ſuperior numero,parabat ſe prælio.utriq; caſtris progreſsi ſunt circa ultimam uigiliam.acies hoc maxime modo inſtructę ſunt.lẹuum cornu tenebat decem milia Romanorũ peditũ iuxta ipſum fluuium. his iuncta erant alia decẽ milia ſociorũ ac Latini nominis. utriq; diſtinguebãtur in primã haſtatorũ aciem, & deinceps in principes ac triarios. iuxta Latinos ſtabat Eumenis exercitus, & Achæorũ cetratorũ tria milia.in dextro uerò erãt Latini,Romani & Eumeniani equites, nõ plures tribus milibus. uelites & ſagittarij paſsim intermixti erãt:

& Domi

& Domitium ſtipabant equitum turmæ quatuor. in uniuerſum fuerunt XXX M. in Antiochi uerò exercitu L XX M. numerabantur: robur erat phalanx XVI M. Macedonum, ornata ex inſtituto regũ priſcorum Alexãdri Philippiq́; . hęc media acies fuit in decẽ partes diuiſa. earũ ſingulæ in fronte quinquagenos armatos habebãt, à fronte introrſus in duos & XXX. ordines patebat acies. phalanx muri ſpeciem præ ſe ferebat, elephantis inter partes eminentibus tanq̃ turribus. utrumq; phalangitarum latus alæ tegebant, altera Gallogræcorum loricatorum, altera Macedonum lectiſsimorũ, quã agema uocabant: hæ phalangem æquabãt utrinq;. in dextro cornu leuis armatura fuit, & argyraſpides alijq́; c c. equites ſagittarij. læuum tenebãt Gallogræcarum gentium pedites, Tectoſagi, Trocmi, Toliſtobogi, & ab Ariarathe miſsi Cappadoces, aliaq́; conductitiorũ militum multitudo promiſcua. his hærebat equitatus alius loricatus, & turma quam ſocialẽ uocabant, armata leuiter. atq; ita Antiochus quoq; ſuos inſtruxit, fretus, ut uidetur, maxmè copijs equeſtribus, in fronte magna ex parte hoſti oppoſitis. ſed phalangẽ imperitè in arctũ coegit, qua maximè ut ueterana fidere debuerat. aderat & alia multitudo, funditorum, ſagittariorũ, iaculatorum, cetratorũ, ex uarijs gentibus, Phrygum, Lydorum, Pamphyliorum, Piſidarum, Cretenſium, Thrallianorũ, Cilicum armatorũ more Cretẽſium. alij quoq; equites ſagittarij, Dahç, Myſi, Elymęi, Arabes, qui celerrimis camelis inſidentes facile hoſtem è ſublimi ſagittis impetunt: & quoties cominus pugnandum eſt, gladijs utuntur prælongis ac tenuibus. falcatæ quadrigæ in prima acie locatæ ſunt, quibus mandatũ erat ut poſt primũ conatum ſecederẽt è campo medio. uidebatur autẽ alter exercitus laceſſere, alter opperiri in inſidijs. & erat uterq; ad terrorẽ incutiẽdũ compoſitus, tum apparatu reliquo, tum armatorũ multitudine. rex ipſe in dextro cornu erat, Seleucum filium læuo præpoſuit: Mendis, Zeuxis & Philippus magiſter elephantorũ curabant mediam aciem. nebuloſus is dies fuit: qui & caligine conſpectum oſtentationis adimebat, & humore arcus, armentaq́; iaculorum emolliebat. quod ubi Eumenes uidit, cætera contempſit: contra quadrigas uerò, quas maximè timebat, funditores, iaculatores, cæterosq́; leuiter armatos iuſsit excurrere, & in ſolos equos undiq; ingerere miſsilia. equis em conſternatis currus inutilis redditur, & interdum non tam hoſtium quàm ſuorum turbat ordines metu falcium. quod etiam tunc contigit. uulneratis enim equis, & currus in ſuum equitatum uertẽtibus, primi cameli turbati ſunt, qui proxime poſt currus conſtiterant. deinde loricati equites, qui præ armorũ pondere nõ facile falces declinare

nare poterant.unde uarius maiorq́; quem pro re tumultus extitit,ex ortus in medio campo, & continuatus uel usq; remotissimos . nam cum latè pateret acies, in tam dissono clamore tantaq́; trepidatione periculum uix à proximis quos opprimebat intelligebatur:reliquos deinceps maioris mali terrebat suspicio . tum Eumenes ubi primus conatus successit feliciter,campo nudato quem cameli & currus occupauerant,suos pariter ac Italicos equites concitauit in Gallogræcos & Capadocas cæterosq́; conductitios,clamitãs & adhortans ut homines inexercitatos & à propugnatoribus desertos inuaderent. paruerunt illi,tantoq́; impetu inuecti sunt,ut & hos & contiguos equites loricatosq́; in fugam uerterent,iam ante turbatos consternatione quadrigarum:qui tardante grauitate armorum, magna ex parte oppressi sunt.dum in hoc cornu profligantur Macedones,in altero Antiochus legiones perrupit, & effuse fugientes diu persecutus est.interea phalãx Macedonica quæ forma quadrata satis angustè inter equites constiterat, discedentibus illis nudata utroq; latere, leuem armaturam à fronte propugnantẽ recepit in medium,ac rursus coiuit. sic constipatos cum Domitius facile circũdedisset equitibus suis ac uelitibus,& ipsi nec impressionẽ facere, nec ordines explicare ualerent, ualde laborabant nihil iuuante rei militaris peritia telis expositos undiq; .obiecerunt tamen irati condensas sariſſas ob omni latere, prouocantes Romanos ad congrediendũ cominus, quasi mox impetũ in eos facturi . sed nõ ausi sunt pedites grauiter armati hostem ex equis pugnantẽ lacessere, ueriti ne phalangem soluerent, quam aliter instruere nõ poterant.Romani uerò nõ accedebãt propius ad ueteranũ & conglobatũ desperatũq́; militem, sed circũcursando impetebant sagittis & iaculis, quorũ nullum in confertos cadebat irritum,illis emissa declinare nequeuntibus. itaq; fessi & inopes consilij pedem referebant minaciter seruatis nihilo secius ordinibus,adeo ut ne tum quidem Romanus instaret cominus, tãtumq́; circumcursando infestaret,donec elephanti Macedonum,quos phalangi intermiscuerant tumultuando nec parendo rectoribus,coegerunt eos turbatis ordinibus effuso cursu fugere. Domitius hac parte uictor, Antiochi castra expugnare adortus est: qui legiones sibi oppositas usq; ad castra ipsarum persequebatur, nimirũ eas quoq; destitutas equitatu & ferentarijs . nullum enim Domitius in cornu hoc addiderat, ratus satis munitũ flumine . sed postq̃ rex à tribuno castris præfecto cum recenti militũ manu occurrente repressus est, & qui modo fugiebant ex accursu suorũ concepta audacia in pugnã reuertebant: & iam ipse uertit equum superbus uictoria, ut ignarus

eorum quæ diuersa parte acciderant: cùm Attalus Eumenis frater cum equitatu suo fit obuius. per hos medios Antiochus euasit contemptim, non magno ab eis accepto incõmodo. ut uerò cladem cognouit ex strage suorum toto campo iacentium, confusis aceruatim uirorum equorum elephantorũ cadaueribus, & castra quoq; ui capta, continuato cursu media fermè nocte Sardeis peruenit: indeq; mox Celænas, quam Apameam uocant, petijt: quo filium fugisse audiuerat. insequenti uerò die Celęnis in Syriam profectus est, relictis ibi ducibus, qui regios è fuga recolligerẽt. de pace quoq; legatos misit ad consulem, sepelientẽ corpora suorum, hostium uerò spoliantem, & contrahentẽ captiuos. reperti sunt autẽ inter cadauera ex Romanis uigintiquatuor equites, & trecenti pedites, quos Antiochus oppresserat: ex Eumenis uerò equitibus non plus x v. apud hostes desiderata sunt annumeratis captiuis circiter quinquagĩta milia. uix enim iniri numerus cæsorum poterat præ multitudine. elephanti etiam interfecti sunt, exceptis quindecim, qui uiui in potestatem redacti sunt. post tam illustrem uictoriã multis uix credibilem, qui non putarant fore ut à tanto paucioribus in alieno solo pugnantibus tantam cladem acciperent regij, præsertim ueterana Macedonum phalanx tunc maximè uiris frequens, & pro inuicta habita. amici Antiochi temeritatẽ sui regis incusabant, quòd bellum aduersus Ro. suscepisset: deinde etiam imperitiã, quòd mox ab initio tam inconsultè Lysimachiam Chersonesumq; unà cum armis & apparatu dimisisset è manibus, nõ expectato aduentu hostium: quodq; Hellespontо abduxisset præsidia, quæ Romanos à transitu in Asiam facile arcere potuerant. postremo imprudentiam eius damnabant, qui robur exercitus coarctando feciſſet inutile: & spem collocasset in miscellanea multitudine nouellorum militũ, potius quàm in uiris longo usu assuetis militiæ labori, atq; ita obduratis ad summã tum animorum tum corporũ fortitudinẽ. Dum sic Antiochus differtur rumoribus: Romani iam animosiores quàm antea, nihil sibi putabant arduum, freti tum uirtute propria, tum fauore numinum. augebat enim opinionem felicitatis eorum, illa reputatio, quòd numero longe impares ultro in alienam terram ingressi, tam multas gentes opulentiãq; regiam, tum mercenariorũ uirtutem & Macedonũ gloriã, ipsumq; regem latissime regnantẽ, cognomine quoq; magnũ una die debellauerint. ipsi etiam fermè in prouerbium uerterant hanc uocem, Fuit rex Antiochus magnus. dum ita Romani sibi placent, ad cõsulem P. frater tum primũ uiæ laboris patiens, uenit: & mox legati admissi sunt, petentes scire, quæ imperata pati debeat, ut recipiat in S P Q R.

amicitiam

amicitiam.quibus ſic reſpondit Publius.Antiochi cupiditatẽ in culpa eſſe quòd hoc quoq; bellum exortum ſit,qui cum haberet nõ inuitis Romanis ampliſsimũ imperium, eo non contẽtus Ptolemæum cognatum ſuum,amicum P.R. Cœleſyriæ poſſeſsione deiecerit,Europam nil ad ſe attinentem inuaſerit,Thraciam ſubiugauerit,Cherſoneſoq́; munita condiderit Lyſimachiam. in Græciam deinde traductis copijs,Græcos nuper à P. R. libertate donatos in ſeruitutem uindicare non deſierit, donec ad Thermopylas prælio uictus ſit. fugatum deinde ne tunc quidẽ cupiditati modum impoſuiſſe, ſed naualibus etiam prælijs aliquot uictum, nõ ante pacẽ petijſſe quàm traductis in Aſiã Romanis copijs . cõditiones deinde ſuperbè reiectas, rurſumq́; magno apparatu contractũ ingentẽ exercitũ ut cũ præſtãtioribus cõtẽderet,donec in magnã cladẽ incideret. Sed nos inquit quãuis merito poſſemus ei grauiorẽ mulctã indicere toties rebelli, felicitate tamẽ inſolenter abuti nolumus,nec alienas calamitates aggrauabimus.eaſdẽ quas prius cõditiones offerimus,paucis adiectis, quæ nõ minus ad ueſtrã q̃ ad noſtrã utilitatẽ ac ſecuritatẽ futurã attinent.Europa abſtinete: Aſiaq́; omni,quę cis Taurũ eſt,decedite,iuxta præſcribẽdos terminos.elephantos quotquot habetis tradite,naues quotquot imperabimus.in poſterũ nec elephãtos alios parabitis, nec naues ultra ſtatutũ numerũ.obſides XX.ex arbitrio cõſulis dabitis,& pro impenſis in hoc bellũ factis D.talẽta præſentis pecuniæ, & cũ ſenatus pacẽ cõprobauerit, MMD. mille deinde talẽta per annos XII.æquis in ſingulos portionibus.captiuos quoq; & trãsfugas oẽs reddite,& Eumeni reliquũ ex eo quod patri debitũ eſt. hæc ſi Antiochus ſedulo fecerit,pacẽ ei damus & amicitiã,cũ ſenatus cõprobauerit.omnes has conditiones legati acceperunt: moxq́; pars imperatæ pecuniæ aduecta eſt,& adducti obſides,inter quos erat iunior filius Antiochus.legati etiam tum à Scipionibus,tum à rege Antiocho in urbem miſsi ſunt. ſenatus acta cõprobauit, & fœdus ex ſententia Scipionis ſcriptum eſt,paucis additis quę nondum definita fuerant. ut Antiocho terminus regni duo promõtoria ſint, Calycadnum & Sarpedonum,quæ belli cauſa ei præternauigare non liceat:ut naues armatas duodecim tantum habeat ad continendos in fide ſubditos. ad repellẽdum uerò bellum poſsit uti pluribus . ne in Romanorum ditione conducat milites mercenarios,néue fugitiuos inde recipiat: & ut tertio quoq; anno mutet obſides,excepto Antiocho filio. hoc fœdus in æs inciſum dedicatum eſt in Capitolio,ubi ſolent & alia dedicari fœdera: exemplar eius Manlio Volſoni ſucceſſori Scipionis tranſmiſſum eſt.is Antiochi legatis apud Apameam Phrygiæ iuſiu-

randum in leges fœderis præstitit, sicut Antiochus Thermo tribuno, qui hac de causa ad illum missus est. hic fuit finis belli inter Antiochum magnum & Romanum populum, quod quidam putant nõ processisse ulterius propter beneficium collatũ in Scipionis filium. nec defuerunt qui reuerso Scipioni ea de causa negotiũ facesserent, die ei dicta à duobus tribunis pl. quòd largitionibus corruptus pro didisset utilitatẽ publicam. ille contemptis criminatoribus. cum iudicium incidisset in ipsam diem quæ uictoriæ de Carthaginiensibus erat anniuersaria, solennẽ pompã præmisit in Capitoliũ ut sacra faceret. ipse iuit in iudiciũ festo habitu, non reorũ more sordidatus ad miserationem captandam, omnibus stupentibus ad erectum uiri animum conscientiæ fiducia. orsus autem dicere, nullam fecit mentionem criminis, anteactæ uitæ studia resq; gestas pro rep. & tot uictorias partas memorãs, magnas tum sermonis grauitate, tum uoluptate audientium. postquam autem ad Carthaginem deuictam processit oratio, tum maximè amplificatione usus, ubi & seipsum & plebẽ cõcitauit: Hoc, inquit, die Quirites cum Carthaginiensibus feliciter pugnaui, quos tãtopere formidastis antea. itaq; hinc in Capitolium eo sacrificatũ. uos quoq; quotquot amatis patriã, ite mecum & dijs gratias agite. his dictis ascẽdit Capitolium posthabito iudicio: plebs uniuersa secuta est, iudicibus & tum acclamantibus, & sacrificanti fausta omnia cõprecantibus. id factum accusatores perplexos consilij reddidit. cum neq; reuocare auderent in iudicium, neq; ambitionis aut largitionis accusare, hominem extra omnem suspicionis aleam positum. sic ille egregiè contempsit crimen in anteactam uitam non competens: sapientius ut mihi uidetur quàm Arjstides furti reus, & Socrates eorum quæ obijciebantur, qui taciti tulerunt infamiam, nisi quod Plato affinxit Socrati defensionem qualem libuit. imò maiore animo tulit calumniã quàm Epaminondas Bœotorum summus magistratus cum collega Pelopida & quodam alio. hos Thebani attributis cuiq; copijs in auxilium Arcadum & Meseniorum contra Lacedæmonios miserant, & bello nondum ex animi sententia finito propter quasdam calumnias reuocauerant. at illi succesforibus per VI. menses noluerunt exercitũ tradere, donec pulsis Lacedæmoniorum præsidijs subsstituerunt Arcadas, idq; ex autoritate Epaminondæ, pollicentis hoc factum impune collegis fore. ubi uerò domum reuersos accusatores singillatim aggressi reos agebant capitis: nam capitale erat illorum legibus, per uim retinere imperium exercitus alieno tempore: alij iudicium euaserunt, non tam miseratione flexis iudicibus, quàm culpa in collegam relata, ab ipso Epaminonda

præmoniti

præmoniti atteſtante tunc illorũ ſermonibus. qui poſtremus accerſitus, Fateor, inquit, me ultra præfinitũ legibus tempus retinuiſſe imperium, & collegas meos quos abſoluiſtis coegiſſe ut idem facerent. nec capitis pœnam legittimã deprecor. unum pro præteritis meritis poſtulo, ut meo ſepulchro inſcribat: Hic ſitus eſt, qui parta in Leuctris victoria, ciues ſuos, quibus antea uel pilei Laconici erãt terribiles, duxit ſub ipſa Spartæ mœnia: hũc patria mulctauit capite, quòd minus legum rationem habuerit, quàm utilitatis publicæ. his dictis è ſuggeſto deſcendit, corpus offerens ſi quis uellet eum ducere. iudices uerò exprobratione tacti, & defenſionis genus mirati, ſimúlque ipſum reum reueriti, ne calculis quidem poſtulatis proripuerũt ſeſe è prætotio. uerum iſta quiſq; ut libuerit cõferat. cæterũ Manlius Scipionis ſucceſſor dum adẽptas Antiocho terras obit & ordinat, Toliſtobogios, quæ ciuitas Gallogræcorũ ſociorũ regis erat, in Olympum Myſiæ montem refugos, laborioſe ſecutus profligauit, cædens & agẽs in prærupta, tanta gẽtis clade, ut cadauerũ numerus prę multitudine iniri non potuerit. capta ſunt etiam ex eis XLM. quorum arma cremauit: corpora quia tam multa in bello circũducere non poterat, finitimis barbaris diuẽdidit. Tectoſagos uerò & Trocmos ex inſidijs ſe adortos uix euaſit. ſed paulopòſt eoſdem cubantes aggreſſus & cõfertos præ multitudine circũdatos uelitibus ut miſsilib. oppugnarẽtur eminus, nullo telo cadente ſine uulnere, tanta clade affecit, ut amiſsis octo milibus reliqui pellerentur ultra Halym fluuium. cumq; Ariarathes Cappadocum rex ipſe quoq; Antiochi ſocius, belli metu ueniam petẽs CC. talenta miſiſſet, à terris eius abſtinuit: & ad Helleſpontum retro ſe uertit cum gaza multa, infinita pecunia, præda grauiſsima, exercitu impedito ſarcinis. de cætero ualde imprudẽter æſtiuo tempore nauigare contempſit, ne grauitatẽ quidem impedimentorum reputans, præſertim cum exercitus nõ eſſet durandus laboribus itineris: quippe nõ ad bellum tendens, ſed domũ cum ſpolijs repetens: maluitq; per Thraciæ longam, anguſtam, difficilemq; uiam ducere æſtate feruida: nec Philippo præmonito ut occurrẽs è Macedonia ſe deduceret, nec exercitu in partes diuiſo ut expeditius incederet, & ſi quid opus eſſet ad manus haberet: nec impedimentis diſtributis per centurias quo facilius cuſtodirẽtur: ſed omnibus ire iuſsis uno longo agmine, impedimentis medium tenentibus, quibus nec primi nec nouiſsimi propter uiæ longitudinem ac anguſtiã poterant ſuccurrere. quapropter Thracibus undiq; coortis in latera, magnam partem & prædæ, & publicę pecunię, & militum perdidit: reliquis Macedonia fuit refugio, unde maximè apparuit, quantũ Phi

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA W POZNANIU

lippus Scipionibus deducendo profuerit, & quantum Cherſoneſo deſerta peccauerit Antiochus. Manlius uerò traductis è Mecedonia in Theſſaliã, & inde in Epirum copijs, traiecit Brundiſium: dimiſſisq; militibus reliquis, Romã redijt. at Rodij cum Eumene rege Pergami multum ſibi placebant ob res contra Antiochum pro P.R. geſtas feliciter: quorum alteri legatos in urbem miſerũt, alter ipſe profectus eſt. Senatus Rodijs donauit Lyciam & Cariam, quas nõ multo pòſt eis abſtulit, quaſi propẽſionibus in partes Perſei Macedonis hoſtis Ro. populi. Eumeni uerò attribuerunt, quicquid Antiocho ademerant, exceptis Græcis in Aſia ciuitatibus: quarũ quotquot Attalo patri Eumenis tributaria fuerant, iuſſæ ſunt tributa Eumeni reddere: à quibus autem Antiochus ſolebat exigere, immunes poſthac permiſſæ ſunt uiuere ſuis legibus. atq; hoc modo terras bello partas S P Q R. diſpoſuit. poſtea uerò Antiocho magno defuncto in regnũ ſucceſsit Seleucus filius, qui fratrem Antiochum obſidem à Romanis recepit, dato in eius uicẽ ſuo filio Demetrio. peruenerat iam Athenas Antiochus, cum Seleucus inſidijs Heliodori cuiuſdam purpurati oppreſſus eſt. ipſum Heliodorum regni affectatorem expulerunt Eumenes & Attalus, deducto in poſſeſsionẽ eius Antiocho, ut amicum ſibi redderent hoc beneficio. iam enim ob quaſdam offenſiunculas etiam hi Romanos ſuſpectos habebant. atq; ita Antiochus Antiochi magni filius Syria potitus eſt, quem Syri cognominarunt Illuſtrem, quòd alienis regnum uſurpantibus, ipſe auitæ ditionis aſſertor exortus ſuis illuxerit. is inita cum Eumene ſocietate & amicitia poſsidebat Syriam, gentesq; finitimas. cùm ſatrapam Babyloni præfeciſſet Timarchum, ærario uerò Heraclidẽ, duos fratres, quos ambos in delicijs habuerat. expeditionem etiam ſuſcepit contra Artaxiam regem Armeniorum, quo capto mortuus eſt relicto nouem annorum filio Antiocho, cui Syri cognomẽ addiderunt Eupatori, propter patris uirtutem. eius pueri educator fuit Lyſias. Senatus uerò lętus audijt Antiochum, qui paucis annis generoſe regnarat, tam cito mortuũ: attamen Demetrium Seleuci filium, Antiochi illuſtris fratrem, nepotem magni Antiochi, cõſobrinum huius pueri, adhuc in urbe obſidem, ingreſſum iam annum uigeſimumtertium, quamuis rogantem & dicentem ſe propiorẽ hæredem, noluit in regnum deducere, exiſtimans conducibilius ſibi, regi Syriam à puero quàm à uiro. cũq; audiſſet multos elephãtos eſſe in Syria, & naues aliquot ſupra definitum Antiocho numerum: legati miſsi ſunt qui elephantos interficerent, & naues exurerent. hoc ſpectacuum miſerabile uiſum eſt, occidi manſuetas & raras beluas, & naues cõcremari. id nõ ferens

ferens quidam Leptines, qui tum erat Laodiceę, Cn. Octauiũ legationis principem, dum ungitur in gymnasio cõfodit, quem Lysias sepelijt. tum Demetrius rursum patres adijt, rogans ut saltẽ obses esse desineret: quandoquidẽ permutatus sit Antiocho, qui tum defunctus erat. & cum ne hoc quidẽ impetraret, clàm aufugit nauigio, exceptusq; à Syris magna gratulatione regnum adeptus est, Lysia primum interfecto, mox & puero, ejectoq; Heraclida, & Tymarcho ut rebelle occiso, qui alioquin etiam Babylonis præfecturã male administrauerat. quamobrem Soter appellatus est, orto à Babylonijs initio. cõfirmatus deinde in regno Demetrius, coronam auream x m. numûm Romam misit, gratias agens quòd obses habitus esset liberaliter, simulq; Leptinem dedidit homicidam Octauij. Senatus coronam accepit, Leptinem uerò non: quasi crimen id cõmune esset Syris omnibus. cæterum Demetrius acceptis mille talentis, pulso Ariarathe, Holophernem eius, ut ferebatur, fratrẽ in regnum induxit, quamuis Romanis placeret utrunq; fratrem regnare pariter. sed cum & hi pulsi essent, & nõ multo pòst Ariobarzanes armis Mithridatis regis Pontici, Mithridaticum bellum ob hanc causam & quasdam alias exortum est: magnũ, si quod unquam, & uarium casibus ac contagio multarum gentium, & diuturnitate temporis protractum in annum quadragesimũ: quo durante Syrorũ regia sæpe mutauit dominos, cõtinuata nihilominus stirpis serie. alibi quoq; multi motus & mutationes regnorũ acciderũt: & Parthi qui iam antè à Seleucidarum familia defecerant, Mesopotamiam adiecerunt suis opibus, auulsam à regno Syrię. Tigranes etiam Tigranis filius subiugatis circunuicinis gentibus, quæ prius proprios regulos habuerãt, regem regum iam se existimans Seleucidas infestauit detrectantes eius imperium. cuius uiolentiã cum non posset sustinere Antiochus Pius, Tigranes omnes ciseuphratensium Syrorum gentes, Aegyptum usq; perdomuit: simulq; occupauit Ciliciam & ipsam Seleucidis parere solitam: quibus omnibus Magadates regis sui nomine cum exercitu præfuit per annos xiiii. sed postq̃ Mithridates à Lucullo uictus ad Tigranẽ refugit, Magadates eum exercitũ in sui regis auxiliũ abduxit: & interim Antiochus Pij filius Syris nõ inuitis in regnum sese insinuauit. nec Lucullus, qui primus Tigrani bellum intulit, & recens acquisitis terris eum expulit, Syro auitam possessionem inuidit. sed Pompeius Luculli successor, debellato Mithridate, Tigranẽ quidem in Armenia regnare passus est: Antiochum uerò nunquam de P.R. male meritum spoliauit regno Syriæ: quia facile fuit tanto exercitu regem inermẽ opprimere: quamuis alia causa prætexebatur:

uidelicet iniquũ esse, postq̃ ueteres reges semel Tigranis armis pulsi fuere Syria, nunc eam Seleucidis uictis cedere, potius quàm Ro. uictoribus. atq; ita Cilicia, & tum mediterranea, tum caua Syria, Phœniceq́; ac Palæstina sine certamine accesit Romano imperio, cum alijs gentibus Euphratem inter & Aegyptũ sitis. una Iudæorũ gens armis subigenda superfuit, cuius regem Aristobulum uictor Pompeius Romam misit, & Hierosolymæ maximæ sanctissimeq́; in ea regione urbis mœnia diruit, sicut & Ptolemæus primus Aegypti rex quondam fecerat: quam & Vespasianus rursum munitam diruit: & postremum Adrianus nostro seculo. quamobrem grauiora sunt Iudæis tributa, quæ in singula capita, quàm quæ pro censu conferunt. Syri quoq; ac Cilices quotannis persoluunt cẽtesimas. his gentibus Pompeius, quæ Seleucidis antè paruerant, partim reges proprios regulosq́; dedit, sicut & Gallogræcis in Asia: partim confirmauit ueteres in suis tetrarchijs, quorum fideli opera bello Mithridatico usus fuerat. nec multo pòst & hæc in Romanorum ditionem uenerunt omnia, suo quæq; tempore, maximè sub Cæsare Augusto principe. Syriam uerò Pompeius illinc decedens Scauro quæstori suo regendam reliquit, cui senatus Marcum Philippum successorem misit, & post eos Marcellinum Lentulum, ambos prætorios. uterq; biennio quo prouinciæ præfuit, conflictatus est cum Arabibus ex uicino infestantibus: quæ causa fuit, ut posthac in Syriam mitterẽtur proconsules, consulari potestate in gerendo bello præditi: quorum primus Gabinius cum exercitu in eam profectus est: quo tẽpore Mithridates Parthorum rex pulsus ab Orode fratre, ope Arabũ suũ regnum recepit: & Ptolemæus Aegypti rex undecimus, & ipse pulsus à suis, magnis largitionibus obtinuit, ut omisso Partho per proconsulem reduceretur Alexandriam. qui quidem regnũ recuperauit, Alexandrinis ui coactis ad officium: sed Gabinius à senatu damnatus exulauit, quòd absq; S.C. bellum mouisset religiosum, & uetitum Sibyllinis carminibus. huic successit Crassus, qui bellum Parthis inferens magnam cladem accepit: post quẽ L. Bibulo Syriam obtinente, Parthi irruperunt in eam prouinciam. Sub Saxa uerò, qui proxime successit, excurrerunt usq; Ioniam, Romanis occupatis circa bella ciuilia. uerum hęc dicentur accurate in rebus Parthicis: nam pręsens uolumen Syriacis dicatum est, ut sciatur quomodo ad Romanos deuenerit Syria, & quomodo in hunc statum redacta sit. nec alienum ab hoc argumento fuerit, Macedonum in ea res gestas percurrere, qui ante Romanos ibi regnarunt. Post obitum Alexandri superstitibus liberis, altero admodum puero, altero adhuc in utero materno, Ma-

cedones

cedones amore ſtirpis Philippi elegerunt ſibi regem Ariddæum fratrem Alexandri, quamuis mentis, ut putabatur, nõ ſatis compotem, mutato in Philippum Ariddæi nomine, cum adhuc Alexandri filij eſſent ſub educatoribus. nam & mater prægnans aſſeruabatur. amici uerò gentes ſubactas diuiſerũt in ſatrapias, Perdica diuiſore ex autoritate Philippi. nec multo pòſt mortuis regibus regnarũt ſatrapæ. Syriæ primus præpoſitus eſt ſatrapa Laomedon Mitylenęus, fauore Perdicæ & Antipatri, qui poſt Perdicam res adminiſtrabat pro regibus. adhunc Laomedontem Ptolemæus Aegypti. ſatrapa cum claſſe profectus, oblato ingenti auri pondere tentauit eum ut Syriam ſibi traderet, unde Aegyptũ poſſet tueri & Cyprum inuadere. quod cũ non impetraſſet, cõprehẽdit hominem. ille corruptis cuſtodibus, ad Alcetam aufugit in Cariam. Sic Ptolemæus aliquãdiu potitus eſt Syria, relictisq; ibi præſidijs, in Aegyptum nauigauit. Antigonus autẽ erat Phrygiæ, Lyciæ, Pamphylięq; ſatrapa, ab Antipatro in Europã traijciente relictus obſeruator totius Aſiæ: is Eumenem Cappadociæ ſatrapam declaratum hoſtem Macedonum impugnabat. at ille elapſus, conabat occupare Mediam. quem aſſecutus Antigonus occidit, & reuertens exceptus eſt magnificè à Seleuco ſatrapa Babyloniæ. cumq; Seleucus mulctaſſet quendam è ducibus, non cõmunicato cum Antigono conſilio, indignatus ille rationes ab eo popoſcit pecuniæ publicæ, qui Antigono impar, ad Ptolemæũ in Aegyptum ſeceſſit. moxq; Antigonus Blitorem præpoſitum Meſopotamiæ magiſtratu amouit, quòd Seleucum abeuntem tranſmiſerit, deinde Babyloniam, Meſopotamiam, & quotquot alię gentes à Medis ad Helleſpontum pertinent, ſibijpſi ſubiecit. & iam Antipatro defuncto inuidioſus erat alijs ſatrapis tantum terrarum obtinens. quamobrem Seleuco autore præcipuo initum eſt fœdus inter ipſum & Ptolemæum, Lyſimachumq; Thraciæ ſatrapam, & Caſandrum qui Macedonibus poſt obitum patris pręerat: à quibus cõmunis legatio miſſa eſt ad Antigonum, quæ terras occupatas ab illo repeteret, ſimulq; pecunias publicas, diuidẽdas cum ipſis cæterisq; Macedonibus qui ſatrapias ſuas amiſerant. legatis autem exceptis ludibrio, cõmune bellum in eum conflatũ eſt. nec ille ceſſauit, ſed eiectis è Syria Ptolemęi præſidijs, Phœniciã Cœleſyriamq; ſibi uſurpauit. profectus deinde ad portas Cilicias, Demetrium filium, annos fermè XXII. natũ, Gazæ reliquit cum exercitu, ut Ptolemæũ reprimeret. hunc Aegyptius magno prælio uictũ coegit ad patrem refugere. moxq; Seleucus in Babyloniam ad principatum recipiendum miſſus eſt, acceptis in hoc à Ptolemæo M. peditibus & CCC. equitibus. cum tam paruo exercitu

cupidè

cupidè receptus à Babylonijs, breui ad magnas opes peruenit. Antigonus in Ptolemæum iritatior circa Cyprum uicit eum egregiè nauali prælio, ductu Demetrij filij. ob quam uictoriam exercitus reges appellauit tum patrem, tum filium, extinctis iam regibus, Ariddæo Philippi filio, & Olympiade, atq; Alexandri filijs. ac mox etiam Ptolemæum regem appellauit suus exercitus, ne propter cladem uidere tur uictori cedere. atq; ita disparem casum par euētus secutus est. id exemplum statim imitati reliqui, subitò è satrapis reges exorti sunt. Sic & Seleucus Babyloniæ Mediæq; rex factus est, Nicatore sua manu cæso in pugna, cui Antigonus Mediæ satrapiam cōmiserat. multa postea bella gesit contra Macedonas ac barbaros, sed duo maxima contra Macedonas: posterius aduersus Lysimachū regem Thraciæ, prius aduersus Antigonum iam octogenariū, quando cōmisso ad Ipsum (oppidum est Phrygiæ) prælio fortissimus senex imperatoris simul ac militis munijs functus cecidit. quo sublato fœderati reges uictores ditionē eius inter se partiti sunt. Seleucus ultra Euphratem promouit imperium, sorte potitus terris hinc usque mare, inde usq; mediterraneā Phrygiam pertinentibus. & quia nullā unquam occasionē prætermittebat opum ampliādarū, uerbis ac uiribus efficax, acquisiuit Mesopotamiam, Armeniam & Cappadociam cognomento Seleucidem: adhæc Persas, Parthos, Bactros, Arabes, Tapyros, Sogdios, Arachotas, Hyrcanos, aliasq; conterminas gentes usq; Indum fluuiū, ab Alexandro prius deuictas, quo excepto nemo unquam plures terras in Asia tenuit. nam à Phrygię terminis Indū usq; mediterranea Seleuco parebant omnia. & hoc quoq; traiecto bellū gesit cum Sandrocoto rege Indorum flumen id accolentium, donec affinitate intercedente pax secuta est. hæc autem partim incolumi Antigono, partim post eius mortem acciderunt. Fertur cum gregarius etiā tum miles regem suum sequeretur in expeditionem Persicam, Didymeum oraculum consulenti de reditu in Macedoniam, hoc carmen redditum.

Europe ualeat, Asiam complectere tutus.

In Macedonia quoq; paternum focum ingenti flamma incanduisse accendente nemine. matrem etiam eius in somnis admonitā, ut quē primum anulum inueneret, gestandum Seleuco traderet. regnaturū enim ubicunq; is anulus ei fortefortuna exciderit. & inuenit illa ferreum cum insculpta ancora: amissus est autē circa Euphratem, quin & illud fertur, cum postea Babyloniam obiret, eum offendisse ad lapidem, quo effodi iusso apparuisse ancorā. cumq; uates terreret hoc prodigium quasi remorationem portēderet, Ptolemæum Lagi, qui

cum

eum comitabatur dixiſſe, ſecuritatis id ſignũ eſſe, non morarũ. quibus de cauſis Seleucus etiã regnum adeptus ancora utebatur in anulo ſignatorio. nec deſunt qui affirment Alexandro etiamtum ſuperſtite & inſpectante aliud omen futuræ potentiæ obtigiſſe Seleuco huiuſmodi: Alexandrum ex India reuerſum Babylonẽ, luſtraſſe nauigio paludes ut diſpiceret de parandis emiſſorijs ad agrorum rigua: abreptumq́; ei diadema uento delatum ad harundinetum ſepulcro cuiuſdam priſci regis contiguũ, fatali obitus imminentis regi præſagio. tum nautarũ unum enataſſe, & diadema ſiccum retuliſſe ad Alexandrum, impoſitum ſuo capiti: repenſumq́; ei talentũ argenti pro hoc officio. uatibus monentibus ut tolleretur is homo. quidam ſublatum aiunt, negant alij. rurſum alij contendunt, nequaq̃ nautã, ſed ipſum Seleucum nataſſe: & ne diadema fieret madidum, impoſuiſſe ſuo capiti, fuiſſeq́; omen ratum ambobus. nam & Alexandrũ Babylone migraſſe è uita, & Seleucum in maximam eius ditionis partem ſucceſsiſſe. hæc fuere felicitatis eius prodigia quantũ cõperio. cæterùm Alexandro mortuo ſtatim præfectus eſt alæ domeſticorum regis equitum, cui Hephæſtion rege uiuo, & poſt eum Perdica præfuerat. hinc per gradus ad ſatrapiam Babyloniæ, & poſtremo ad regnũ promotus eſt. & quia uictorioſus fuit, Nicator uocatus eſt. hoc em̃ credere malim, quàm cognomen ex Nicatore cæſo retuliſſe eũ quaſi opimum ſpolium. & quia uaſto robuſtoq́; fuit corpore, adeo ut taurum ferocẽ ſacrificante Alexandro uinculis ruptis profugum ſolus cornibus arreptum retinuerit manibus, affingũt eius ſtatuis cornua. ornauit aũt imperium ſuum extructis per totam eius longitudinem urbibus, quarũ ſedecim à patre denominauit Antiochias, ſex à matre Laodiceas, nouem à ſe Seleucias, quatuor ab uxoribus, tres Apameas, unam Stratoniceam. ex quibus clariores nunc extant Seleucię duæ, altera ad mare, altera ad Tigrim fluuiũ. Laodicea uerò in Phœnice Antiochia ſub Libano, & Apamea Syriæ. alijs uerò Græca Macedonicaq́; nomina indidit, aut ex aliquo ſuo facinore, aut in Alexãdri regis honorem. quo factũ eſt ut in Syria cæteraq́; mediterranea barbaria celebrentur multa uel Græca uel Macedonica oppidorum nomina: qualia ſunt Berrhœa, Edeſſa, Perinthus, Maronea, Callipolis, Achaia, Pella, Oropus, Amphipolis, Arethuſa, Aſtacus, Tegea, Chalcis, Lariſſa, Herea, Apollonia. In Parthia quoq;, Sotera, Calliope, Charis, Hecatompolis, Achaia. in India Alexandropolis. in Scythia Alexandreſchata. ex uictorijs etiam eius acceperunt nomina, Nicephorium in Meſopotamia, Nicopolis in Armenia Cappadociæ finitima. aiuntq́; in condenda ad mare Seleucia ſecutum augurium fulminis

fulminis, ideoq; ibi fulmen tanquam numen consecratum hodieq; coli hymnis proprijs ac ceremonijs. cum uerò eam quæ ad Tigrim est conderet, magos iussos diem horamq; fundamentorũ fodiendo rum eligere, mentitos esse horam, quod nollent tantam urbem contra se muniri. cumq; rex præscriptam horam expectaret in tentorio, & exercitus ad opus paratus silentio signum opperiretur, repente felici hora uisi sunt sibi audisse uocem iubentis, moxq; ad opus prosili uerunt tanta alacritate, ut ne à præconibus quidem cohiberi potuerint. quo profecto Seleucum tristem, & de fato urbis solicitum, magi securitate impetrata sic affati sunt. Fatalẽ necessitatẽ, ô rex siue malam siue bonam, nec homo potest mutare nec ciuitas. sunt enim & ciuitatibus sua fata sicut hominibus singulis. hanc uerò plurimis seculis manere dijs placuit, quãdo initium eius in eam horam incidit. nos uerò timentes talem munitionẽ contra nos erigi, declinare fata conabamur. at illa plus ualuerũt quàm uel magorum uersutia, uel regis ignorantia. itaq; fortuna ipsa quod felicius erat imperauit exercitui: id quod tibi declarabimus, ne putes nos adhuc uti cõmẽticijs artibus. nam & prẹsidebas ipse, et signum expectari iusseras. exercitus uerò aliâs semper uel in subeundis periculis ac laboribus obsequentissimus, nunc ne quiescere quidem te iubente sustinuit, sed eodẽ momento uniuersus prosiliuit unà cum præfectis quasi iussus, sicut reuera iussus est. quamobrem ne tuo quidẽ imperio cohiberi potuit. quid igitur in rebus humanis rege potentius fuerit nisi deus, qui te uoti fecit cõpotem, & melior nobis autor cõdendæ urbis fuit, infensus nostro ac finitimorũ generi? quid enim posthac res nostræ ualebunt, admotis ad nos potentioribus accolis? hæc certe ciuitas bona fortuna conditur, florebitq; diutissimè. tu uerò peccato nostro profecto à metu amittendi felicitatem propriam, ueniam confirmare dignaberis. hac magorum oratione rex delectatus ignouit: & hæc sunt quæ de Seleucia comperi. at Seleucus filium Antiochum superstes adhuc pro se iussit regnare in mediterraneis regionibus: quod si cui uidetur pertinere ad magnanimitatem regiam, maiore etiam sapientioreq; animo tulit amorem filij et in affectione tali modestiam. amabat enim Antiochus Stratonicẽ ipsius Seleuci uxorem, nouercã suam, & iam ex Seleuco enixam. agnoscens tamen cupiditatem nefariam, nec tentauit quicquam, nec prodidit: sed languẽs decumbebat, ultro cupiẽs emori. nec celeberrimus medicus Erasistratus maximis cõditionibus Seleuco seruiens potuit morbũ cõijcere, donec animaduertens corpus purũ ab omnibus deprauatis humoribus, cogitauit animi esse uitiũ, cuius cõtagio laboret corpus etiã. tristitias aũt &

iras

iras curasq; ceteras nõ solere celari. amorẽ aũt à modestis occultari, sed cum ne tum quidẽ quicq̃ fateretur Antiochus licet blandè rogãti sine arbitris, assidebat medicus obseruans mutationes corporis, quomodo afficeret singulis intrantibus cubiculũ. ut uerò deprehẽdit, ad aliorũ quidẽ accessum æqualiter corpus deficere ac tabescere: quoties aũt Stratonice adiret uisendi gratia, mentẽ quidem tum maximè turbari pudore ac cõscientia silente iuuene: corpus aũt suapte sponte uiuidius uigentiusq; fieri: ac rursum ea discedẽte deficere: dixit Seleuco, filiũ eius esse insanabilẽ. cumq; rex præ dolore exclamasset: subiecit ille, Amor est quo disperit, & amor mulieris, sed qua potiri nõ poterit. altero uerò demirante, si nõ posset cuiquã persuadere Seleucus rex Asiæ, proposito cõiugio filij, additis etiã precibus & auro alijsq; muneribus, insuperq; toto regno amplissimo quod maneret huncce decubantẽ regem, ac uel nũc dandũ esset in salutis precium, modo poscat aliquis: cupienteq; tantũ discere quænam sit illa fœmina: Erasistratus respõdit: meã uxorẽ amat. tum Seleucus: ergo bone uir cum sis amicus tot mutuis deuinctus gratijs, & adhæc cum primis honestus ac sapiens, nõ seruabis mihi iuuenẽ regium, amici regis filium, amantẽ infeliciter, & ad mortẽ usq; celantẽ morbũ præmodestia? despicies ne hoc modo nõ Antiochũ solum, sed Seleucũ etiã? ille tergiuersando retulit argumentũ ceu inuincibile: ne tu quidem, quãuis sis pater, si tuam amaret, uxorem ei cederes. ibi uerò per omnes regios deos deiurauit Seleucus: omnino uolentẽ libentemq; daturum ei se fuisse, ut egregiũ exemplũ ederet paternæ beneuolentiæ in modestum & continentẽ in morbo filium, tali calamitate indignissimũ. multa deinde in hanc sententiã locutus, cœpit molestè ferre quòd non ipse posset infelici medicus fieri, ut nihil opus haberet Erasistrato. quod ut ille uidit regẽ præ se ferentẽ serio, rem aperuit, narrauitq; quomodo celantem deprehenderit. Seleuco uerò iam lẽto negotium supererat, persuadere id filio: & aliud, persuadere idem uxori. postq̃ aũt persuasit, aduocato in cõtionẽ exercitu, qui fortasse iam aliquid præsenserat, enumerauit suas res gestas, & imperium maius quàm ullus ex Alexandri successoribus habeat, adeo ut sibi se nescenti difficile sit ad regendũ præ magnitudine. nolo igit̃, inquit, eam molem diuidere, simulq; cõsulere uestrę securitati de futuro, & partẽ eius iam nunc dare meis carissimis. uos aũt æquũ est adiutetis me in omnibus, qui meis post Alexandrũ auspicijs creuistis in tantã potentiã. Sunt aũt mihi carissimi & hoc imperio digni, ex liberis hic iam adultus, & hęc uxor: qui ętate florenti ambo prolem breui daturi uidentur stabilitur̃ opes amplissimas. hos enim iungo connubio

in ueſtra præſentia,& mitto ut regnẽt in mediterraneis gẽtibus. nec uos Perſarũ aliarúmue gentiũ mores magis ſpectare iubeo,quam unam legem cõmunẽ omnibus,ſemper æquum eſſe quod à rege uobis præſcribit. hæc ubi dicta ſunt exercitus acclamauit regi poſt Alexandrum maximo,& patri optimo. Seleucus uxorẽ & filiũ eodem modo præmonitos iunxit matrimonio,& in regnũ dimiſit,celebratior ob hoc factũ q̃ propter acquiſitas tot uictorias, quãdo hic ſeipſum uicit.habuit aũt ſub ſe LXXII. ſatrapias,tã latè regnũ eius patebat.cuius maiore parte filio tradito,tantũ quę inter Euphratẽ & mare ſita ſunt ſibi retinuit.bello deinde,quod ei fuit ultimũ, circa Phrygiam Helleſponto uicinã Lyſimachũ interfecit in prælio:traiectoq; freto Lyſimachiã petens occiſus eſt à Ptolemæo cognomine Ceraunno,qui eum ſequebat. hic Ceraunus filius erat Ptolemæi Soteris, & Eurydices Antipatri filiæ:quẽ ex Aegypto metu profugũ,quia pater iuniori filio regnũ dare decreuerat, Seleucus ut amici filium miſeratus excepit & aluit,interfectorẽ ſuum circũducens ubiq;.hic fuit exitus Seleuci,exacto ætatis anno LXXIII.regni XL. & quantũ ego intelligo,huc quoq; referri poteſt dictum oraculum:

Europe ualeat, Aſiam complectere tutus.

nam Lyſimachia ſita eſt in Europa, & ille tunc primũ Europam uidit,ex quo Alexandrum in longam militiam ſecutus eſt.fertur etiam de obitu percontanti reſpondiſſe uatem:

Argos ſi caueas fatalia tempora euades.
Quod ſi non caueas,occides ante diem.

ille Argos & Peloponeſiacũ, & Amphilochicũ, & Oreſtiadis, unde Macedones quidam Argeadæ uocant, & quod Diomedes profugus trans Ionium mare cõdidit: & ſi quod uſquam terrarũ aliud Argos nominat,omnia requiſiuit diligẽter & cauit.cæterũ cùm ab Helleſponto Lyſimachiã peteret,aram obiter uidit in loco ſitam cõſpicuo:& ubi percõtatus Argos ei nomẽ didicit,ulterius cauſam appellationis ſcitabat:num ab Argonautis in Colchos præternauigãtibus denominata ſit,an ab Argiuis qui ad Ilium militarunt nomẽ ei fecerint accolę,an quòd Argo nauis ibi naufragiũ paſſa ſit, an ab Atridarum patria.talia quærentẽ Ptolemęus à tergo aggreſſus cõfodit.corpus eius cremauit Philetęrus Pergami regulus,pro magno auri pondere à Cerauno ſibi traditũ, & cineres ad Antiochũ eius filium remiſit.qui in maritima Seleucia cõditũ honorauit delubro addito,& fano ei ſacrato, quod nominat Nicatoriũ. Lyſimachũ uerò aiũt olim Alexãdri fuiſſe ſatellitẽ:& cum aliquãdo equitantẽ diu curſu æquaſſet tandem feſſum correpta equi cauda non deſtitiſſe : percuſſumq;

caſu

casu in frontis uenam auersæ hastæ cuspide, cruentasse admodum. tum Alexandrũ inopia fascię uulnus eius obligasse diademate. quod ipsum postquam cruentum est redditum, uatem Aristandrum prædixisse fancio, regnaturum quidem, sed laborioſe. regnauit sanè annis quadraginta, annumeratis quibus egit satrapam, & septuagenarius in bello pugnans cecidit, Seleuco uictore non diu superstite. extincti Lysimachi corpus canis domesticus diu protegens, alites ferasq; arcuit, donec Thorax Pharsalius inuentum sepelijt. sunt qui dicant sepultum ab Alexandro filio, qui metu ad Seleucum fugerat, quando alterum filium Agathoclem occidit Lysimachus. inuẽtum autem corpus diu prius quęsitum, & indicio canis maximè agnitum iam tabidum. ossa cõdita in tẽplo Lysimachensium à ciuibus, quod posthac uocatum sit Lysimachium. ita in idem tempus duorum regum finis incidit, præstantissimorum magnitudine ac robore corporis: qui per annos, alter septuaginta, alter uerò tres insuper, manu propria depugnarunt usq; ad mortem. defuncto autem Seleuco patri succesſerunt in Syriæ regnum hi filij. primus hicipse Antiochus qui nouercam adamauerat, cognomento Soter, & postea Gallos ex Europa in Asiam irrumpentes repulit. secundus uerò Antiochus alius ex hac nupta genitus, quẽ Deũ primi cognominauerũt Milesij, quia Timarchum eorum tyrannum sustulit. sed hunc Deum uxor ueneno interemit. duas autem habebat, Laodicen & Berenicen, adamatas ac desponsatas, Ptolemæi Philadelphi filias, quarum Laodice ipsum interfecit, & mox Berenicen cum infantulo. eam iniuriam Ptolemæus Philadelphi filius ut ulciscereť, de Laodice sumpsit supplicium, & ingressus Syriam, Babylonem usq; peruenit. qua occasione Parthi desciuerunt à Seleucidarum imperio, uidentes conturbatam eorum familiam. huic Deo succesſit in Syriæ regnum Seleucus filius genitus è Laodice, cognomine Callinicus. deinde ex ætatis ordine duo eius filij, Seleucus & Antiochus. quorum maior, nec ualetudine firmus nec opibus, exercitum in officio continere non potuit, ueneno sublatus purpuratorum perfidia, post exactum regni annum alterum. Antiochus uerò cognomine Magnus, is est, de cuius bellis aduersus Romanos gestis narrauimus, regnauit annos triginta septem, de cuius duobus filijs iam antè dixi, qui ambo regnarunt. Seleucus anno duodecimo ocioſus nec admodum potẽs propter cladem quam pater acceperat. Antiochus uerò biennio tãtum, quo tempore Artaxiam cepit Armenium, & in Aegyptum expeditionem suscepit contra Ptolemęum sextum, cuius pater tum è uiuis excesserat duobus filijs superstitibus. in eius castra prope Alexãdriam

Popilius à Romanis legatus uenit cum literis denunciantibus ut abſtineret à regno Ptolemæorum. quibus lectis cùm ſe deliberaturum diceret, uirga eum circumſcripſit Popilius, dixitq́;, Hic delibera. ille territus diſceſsit, ſpoliatoq́; in Elymæis templo Veneris tabe perijt, relicto nouenni filio Antiocho Eupatore, de quo diximus: ſicut & de Demetrio huius ſucceſſore, qui cum in urbe eſſet obſes: fugit in Syriam & adeptus regnum, Soter à Syris ſecundus poſt Nicatoris filium cognominatus eſt. aduerſus hunc exortus eſt quidam Alexander, falſo in Seleucidarum gentem ſe ingerens, quẽ Ptolemæus Aegypti rex fouebat odio Demetrij. atque ita cõnitentibus Aegyptijs Alexander regno Demetrium expulit. qui poſtquam in exilio defunctus eſt, filius paterno nomine Demetrius regnum recepit: & quia uicit alienum à ſua familia, Nicatorem Syri cognominarunt, ſecundum poſt Seleucum à quo deſcenderunt reges Syriæ. hic primi Nicatoris exemplo ſuſcepit expeditionem Parthicam: & captus uixit in Phraatæ regia, regis ſorore Rodoguna ducta in matrimonium. cęterùm Syriæ regiam tunc uacuam occupauit ſeruus regum priorum Diodotus, inducto Alexandro puero Alexandri nothi ex Ptolemęi nata filio: quo mox ſublato ipſe regnare auſus eſt, aſcito ſibi nouo Tryphonis nomine. uerum Antiochus capti Demetrij frater poſtquam Rodi de captiuitate fratris & quid ſecutum ſit didicit, in patriam reuerſus Tryphonem magno labore uictum interfecit: moxq́; contra Phraatem cum exercitu profectus eſt, fratrem repetens. ille ſuis rebus metuens remiſit Demetriũ. Antiochus nihilominus cum Parthis congreſſus prælio, & uictus ſibi manus intulit. Demetrium quoq; in regnum ſuum reuerſum Cleopatra uxor necauit, inſidias ei molita propter æmulationem poſterioris nuptæ Rodogunes: qua de cauſa etiam prius Antiocho mariti fratri nupſerat. habuit autem duos filios è Demetrio, Seleucum & Antiochum Grypum cognomine. ex Antiocho uero Antiochum Cyzicenum cognomine. Grypum Athenas, Cyzicenum Cyzicum educãdum miſerat. Seleucum qui mox poſt patris obitum diadema ſumpſit, ſagitta ſua manu emiſſa confixit, ſiue metuens ne ille patris necem ulciſceretur, ſiue eodem furore gerẽs omnia. Seleuco in regnum ſucceſsit Grypus, qui matrem uenenum quod ipſa filio parauerat, coegit ebibere. Sic illa tandem pœnas dedit. nec Grypus à matre degenerauit. ſtruxit enim Cyziceno quamuis uterino fratri inſidias. at ille præmonitus, aperto bello fratrem expulit, & pro eo regnauit in Syria. hunc quoq; Seleucus Antiochi Grypi filius, quamuis patruum, armis regno eiecit. qui quoniã uiolentus & ſupramodum tyrãnicus fuit, Mopſuheſtiæ,

quod

quod est oppidum Ciliciæ, in gymnasio crematus est. huic succes-
sit Antiochus Cyziceni filius, quem Seleuci patruelis insidias eua-
sisse putant Syri pietatis merito, ideoq; Pium cognominarunt. ser-
uatus est autẽ à meretrice, adamatus formæ gratia. mihi uidetur per
iocum à Syris ei nomen id additum. duxit enim hic Pius Selenen,
quæ prius & patri eius Cyziceno, & patruo Grypo nupserat. me-
rito igitur diuina ultione à Tigrane pulsus est, cuius filium ex hac
Selene genitum, educatum in Asia, & inde cognominatum Asiati-
cum, Pompeius priuauit regno Syriæ, ut diximus, decimumsepti-
mum à Seleuco regem Syrorum (excipio enim Alexandrum & fili-
um ut alienos ab hac serie, & seruum eorum Diodotum) anno tan-
tum exacto in regia, dum Romanus imperator distinetur alijs nego-
cijs. regnatum est autem in familia Seleucidarum per annos ducen-
tos septuaginta. quòd si ab Alexandro supputemus ad tempus quo
id regnum in Romanam prouinciam redactum est, ad-
dendi erunt Tigrani annis quatuordecim. Hæc
habui dicenda obiter in alieno argu-
mento de Macedonibus
Syriæ regibus.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Parthicis Liber.

OSTQVAM autem Pompeius Syriam redegit in prouinciam, Gabinius à ſenatu ad eam regendam miſſus eſt. ad hunc parantem expeditionem in Arabas uenit Mithridates Parthorum rex pulſus ab Orode fratre, inuitans ut Arabas omitteret, & contra Parthos duceret. ſed plus ualuit apud eum Ptolemæus Aegyptiorum undecimus rex, eodem tempore pulſus è regno: effecitq; ut accepto auro non contra Parthos, ſed in Alexandrinos expeditionem ſuſciperet. quo in regnum armis reducto, Gabinius à ſenatu damnatus eſt exilio, quòd incõſultis Patribus Aegypto bellum intuliſſet, uetitum oraculis: nam Sibyllina carmina id diſertè cauerant. huic ſucceſsit Craſſus, qui Parthos armis laceſſens magnam cladem accepit: poſt quem L. Bibulo Syriam obtinente, Parthi irruperunt in eam prouinciam. Sub Saxa uerò qui proximè ſucceſsit, excurrerũt uſq; Ioniam, Romanis occupatis circa bella ciuilia. ſed tunc nihil memorabile geſſerunt, latronibus ſimiliores quàm hoſtibus. uerùm iſta ſecuta ſunt Craſsi cladem, ex qua illi tantam conceperant audaciam, comprimendam tandem ab Antonio. cæterùm expeditio Craſsi digna eſt quæ repetatur altius. cum rediret dies comitiorum conſularium, competitores fuerunt C. Cęſar, Pompeius Magnus, & M. Craſſus. horum duo poſtremi Cicerone & Catone alijsq; factionis aduerſæ repulſis, ui magiſtratum obtinuerunt, & prorogarunt Cæſari Galliam prouinciam in aliud quinquẽnium. Coss. ipſi Syriam Hiſpaniãq; ſortiti ſunt, ea ſors grata fuit omnibus. nam & populo placebat Pompeium non abeſſe ab urbe longius, & Pompeius ut uxorius, in ea manſurus erat plurimũ. nec Craſſus mox ut ſortitus eſt prouinciam ſuam diſsimulauit gaudium, putãs nihil unquam ſibi accidiſſe felicius, & tantum nõ geſtiẽs. apud familiares autem multa uana effundebat & iuuenilia, præter ætatem ac ingenium, alioquin tota uita nec ſuperbus nec iactator. tũc uerò ſupramodum elatus & deprauatus affectibus, non de Syria Parthiaq; tantum ſibi prædeſtinabat uictoriam, ſed luſum iocumq; exiſtimans Tigranem à

nem à Lucullo uictum, à Pompeio Mithridatem, usq; Bactros & Indos orientalemq; oceanum proferebat spes improbas: quãuis in lege de prouincijs non erat adscriptum bellum Parthicum. sciebãt autem omnes Crassum in eam prædam inhiare: & Cæsar ex Gallia scribens laudabat eius propositũ, adhortans ut pergeret. cumq; Ateius tribunus pl. pararet inhibere eius exitum, & multi unanimiter indignarentur, hominibus innocẽtibus & pacatis arma inferri, extimuit Crassus, rogauitq; Pompeiũ ut se deduceret. erat enim magna illius apud uulgum autoritas. tunc quoq; multis paratis reclamare ac sistere, Pompeius hoc animaduertens hilari uultu eos sedabat, ita ut silerent & transeuntibus cederent. solus Ateius occurrens primùm uoce cohibebat, denunciãs ne procederet: deinde apparitorem iussit, detineret eum iniectis manibus. uerùm id collegis tribuni non permittẽtibus, apparitor Crassum missum fecit: Ateius uerò ad portam accurrens, posuit ibi ardentem foculum: & Crasso prætereunte suffitum faciẽs libansq; insuper, diris eum deuouebat execrationibus, noua & horrenda nomina deorum inuocans. eas execrationes secretas & priscas Romani talem uim putant habere, ut nemo sic deuotus possit euadere. imò nec illi qui deuouet, bene cedere. quamobrem non temere his utuntur: & multi tunc Ateium incusabãt, quòd reip. amore Crasso infensus, ciuitatem in metum ac superstitionem conie cerit. ille tamen Brundisium profectus, mari per hiemẽ nondum admittente nauigia, non expectant, & non paucas naues amisit tempestatibus. è reliquis expositum militem terrestri itinere duxit per Galatiam. ubi cum inuenisset regem Deiotarum admodum senem nouam urbem condere, cauillans, O rex inquit, duodecima hora ędificare incipis. tum ille arridens: ne tu quidem imperator, quantum uideo matutinus contra Parthos proficiscẽris. excesserat iam Crassus annum sexagesimum, plus tamen quàm pro ætate senij uultu præferens. ubi uero peruenit in prouinciam, primum spei satis respondebant negotia. nam extructo ponte facile ac tuto trans Euphratẽ duxit exercitum, multasq; ciuitates Mesopotamiæ deditione in fidem accepit. unam in qua tyrannus erat Apollonius, propter occisos ibi centum milites, admoto exercitu expugnauit ac diripuit, & incolas eius sub hasta uendidit. Zenodotiam Græci uocabant. passus deinde imperatorem se appellari ab exercitu, magnum existimationis detrimentum accepit, quasi contentus hac uictoria maiores non spera ret. dispositis deinde per dediticias urbes præsidijs, quorum numerus erat VIIM. peditũ, mille equites, ipse in hiberna redijt in Syriam. in quibus filium excepit à Cæsare ueniẽtem è Gallia, ornatum donis

militaribus, & adducentem lectos mille equites .atq; hoc secundum post temere susceptam expeditionē Crassi graue erratum uisum est, quòd cum debuisset procedere ad Babylonem & Seleuciam, ciuitates Parthis semper infensas, tempus apparandi se dedit hostibus. mora quoq; in Syria reprehensione nō caruit, exactori magis quàm imperatori conueniens. non enim comparandis armis tempus impensum est aut exercēdum militi: sed supputabat ciuitatum reditus, & sacras deæ pecunias in Hierapoli pondere ac mensura examinabat per aliquot dies: populis quoq; ac regulis milites imperans, mox remittebat eis militiam accepta pecunia: atq; ita in cōtemptum ueniebat. in huius deæ templo (quam quidam Venerem, quidam Iunonem putant, quidam Naturam ex humore proseminātem omnia) primum ei prodigium oblatum est. exeuntibus enim Crassis iunior procidit in foribus, & mox super eum senior. conuocantem deinde ex hibernis copias legati ab Arsace adeunt, pauca afferentes in hanc sententiam. Si populus Romanus eum exercitū misisset, bellum fore quod non finiatur nisi alterius partis exitio. quod si uera fama esset, Crassum inuita patria proprij lucri causa Parthis arma inferre, & occupare ditionem alienam, temperaturum sibi Arsacen, & miseratione ætatis Crassi Romanos dimissurum, qui in obsidio magis sint, quàm in præsidio. cumq; Crassus satis arroganter diceret, responsurum se Seleuciæ, ridens princeps legationis Vagises, & uolam manus protendens inquit: Citius hic pili enascentur Crasse, quàm tu uidebis Seleuciam. sic legati abierunt, Orodi regi bellum nunciaturi. cæterum præsidiarij quidam, qui magno periculo è Mesopotamia fugerant, maiorem curam incusserunt, nunciātes multitudinē hostium quam ipsi uiderant, & labores quos in defendendis ciuitatibus pertulerāt: & exaggerādo, ut mos est, omnia, negabant posse quenquā aut persequentibus illis euadere, aut fugientes assequi. missilia gentis priusquam aspectu præcaueri possint ferire, & penetrare quicquid attigerint. cataphractos tutos esse ab omni uulnere, cum telis eorum nihil sit acutius. hæc audientes milites remittebant audaciā. persuasi enim hunc hostem nihil differre ab Armenijs & Cappadocibus, quos Lucullus usq; ad lassitudinem deprædatus fuerat: & rati summam laboris esse itineris longitudinem, & persecutionem hominum repugnare non audentium: præter opinionem certamen magnum ac periculosum expectabant, adeo ut etiam primores exercitus censerent cohibendum Crassum, & de summa rerum consultandum amplius. uates quoq; clàm submonebant, exta nihil læti portendere, nec posse Crassum litare. at ille nec hos audiuit, nec quenquam alium, nisi eos

qui

qui hortabantur ut ſtrenuè pergeret, inter quos nõ minima fuit Artabazis Armeniorũ regis autoritas. uenit enim in caſtra cum ſex milibus equitum, qui uocabantur cuſtodes regis & comites. pollicebatur autem alia loricatorum decem milia, & triginta milia peditũ ſuo ſumptu uiuentium: perſuaſitq; ut Craſſus per Armeniam in Parthiam irrumperet. ducturũ enim milites per uiam cõmodam, ipſo præbente copioſe omnia: & tuto iturum per montes collesq; cõtinuos, & loca equitatui difficilia, in quo ſolo uires Parthorum conſiſterẽt. ille uerò promptam regis uoluntatem & ſplendorem apparatus laudauit non mediocriter: iturum ſe tamen dixit per Meſopotamiã, ubi relictos haberet multos fortes uiros Romani nominis. poſt hæc Armenius abijt. Craſſo uerò per pontem traducenti obſtrepebant immaniter multa tonitrua, mixtis fulguribus in aduerſas facies micantibus. uentus quoq; procelloſus in pontem incubuit, & bonam eius partem perfregit: locus etiã caſtris deſignatus bis de cælo tactus eſt. equus unus ex imperatorijs inſigniter phaleratus, abrepto fruſtra retrahente habenas rectore, in profluentem merſus nuſquã cõparuit. fertur etiam aquilam quæ prima ſublata eſt à ſignifero, ſponte ſe retro uertiſſe. & cum primùm in ripa ulteriore dimetiebantur cibaria militibus, accidiſſe ut puls eis præberetur & lenticula, quæ apud Romanos habentur lugubria, & apponuntur in parentationibus. interconti onandum quoq; uox Craſſo excidit, quæ ualde terruit milites. ait enim ſe pontem fluminis ideo rumpere, ut nemo ex eis reuertere tur. quod ut abſurdè dictũ cum repetere ac declarare debuiſſet propter religionem omnis, neglexit præ contumacia. ſolenni deinde luſtratione abſoluta immolauit, & exta à uate ſibi tradita, paſſus eſt manibus excidere. quod cum moleſtum uideret adſtãtibus, ſubridens, hæc ſunt, inquit, ſenectutis incõmoda: ſed arma nunquam manibus excident. deinde præter ripam fluminis duxit ſeptem legiones & equitum paulo minus quatuor milia, & parem leuis armaturæ numerum. nunciatum eſt autem à quibuſdam agminis præcurſoribus, regionem deſertam eſſe ab hominibus, tantum conſpecta ſibi ueſtigia multorum equorum, quaſi metu retro fugientium unde & Craſſus bonam ſpem concepit, & miles cœpit omnino Parthos contemnere quaſi non uenturos ad prælium. nihilo minus Caſsius & amici quidam monebant Caſsium, ut copias intra aliquam earũ urbium quas præſidijs tenebat reciperet, donec aliquid certius cognoſcat de hoſtibus: aut ſaltem ut eas Seleuciam per ripam fluminis duceret. ſic enim maiorem habiturum cibariorum copiam ſubuectam nauibus: & pro munitione fore fluuium, ne circumueniri poſsit, utq; pugnet

loco

loco æquo cum hoſtibus, in frontem incurrentibus. de quibus conſilijs dum Craſſus deliberat, uenit ad eũ phylarchus Arabum Agbarus, doloſus uir & lubricę fidei, qui reflanti fortunæ in exercitus perniciem maximum momentum attulit. hunc norant quidam è Pompeij quondam militibus, benignè adiutum ab illo, & ideo ſtudioſum ut putabant Romani nominis. tunc autem à regijs ducibus ad Craſſum ſubmiſſus erat, ut eum, ſi poſſet, à flumine & montium radicibus longiſsimè abduceret in campos patentiſsimos & equitibus cõmodiſsimos. quiduis enim citius erant facturi, quàm ut ſignis collatis cum Romanis decernerent. ergo poſtq̃ ad Craſſum uenit Agbarus homo facundus, orſus eſt orationem à Pompeij laudibus, cõmemorando eius in ſe beneficia. Craſſum uerò mactum tanta potentia prædicans, incuſabat quòd tempus cunctando perderet iam abunde paratus, quaſi armis ei opus eſſet, ac non magis celeritate pedum & manuum contra gentem dudum certam abreptis rebus pretioſioribus atq; pecunijs in Scythiam aut Hyrcaniã prouolare. atqui ſi pugnãdum eſt inquit, properare oportet, priuſquam rex animo recollecto copias quoq; contrahat. nunc enim Surena uobis obiectus eſt Sillaces, qui tueatur terga fugientium. ipſe uerò nuſquam apparet. hæc aũt falſa omnia. Orodes enim ſtatim bifariam diuiſis copijs, ipſe Armeniam populabatur, ut de Artabaze pœnas ſumeret. Romanis uerò Surenam oppoſuit, non contemptim ut quidam tradunt: non enim erat eiuſdem, Craſſum concertatorẽ dedignari principem Romanum, & cum Artabaze conflictari uaſtando uicos Armeniæ: ſed quantum ego colligo, metu periculi ſubſtitit in inſidijs euentum expectans. erat enim Surena uir non uulgaris, ſed diuitijs, genere ac dignitate poſt regẽ ſecundus: fortitudine uerò ac ætatis uigore primus Parthorum omnium, procerus quoq; & pulcher ſi quis alius. habebat ſemper in proprio comitatu mille camelos ſarcinarios, & ducenta carpenta quibus uehebantur pallacides. deducebaturq; à mille equitibus loricatis, & leuis armaturæ pluribus. erat autem uniuerſus eius equitatus, connumeratis clientibus ſeruisq; nõ minor quàm decem milium: & ius erat ei gentilicium, ut nouo regi Parthorum primus diadema imponeret. Orodem autem hunc ipſe in regiam Parthorum ab exilio reduxerat, & Seleuciam magnam ei ſubiugauerat, ante alios aſcenſis mœnibus, profligatisq; ſua manu propugnatoribus. & cum nondum trigeſimum annum exegiſſet illo tempore, ſummam tamen opinionẽ habebat prudentiæ. quibus maximè de cauſis Craſſum decepit, prius præ faſtu & audacia, deinde præ metu & calamitate decipi facilem. tunc igitur doloſis uerbis eum à flumine abſtractum

ſtractum Abgarus, ducebat per medios cãpos nudos arboribus & ſqualidos, quorum nullus finis uideri poterat, adeo ut iter facientes non ſolum ſiti & uiæ difficultate deficerent, ſed etiam nullam laboris conſolationem perciperent, non arborem, nõ riuum, non montem non herbam uirentem uſquam aſpiciendo, ſed planè ſolitudinẽ alto mari ſimilem circundantem ſe undiq;. iam hoc ipſum doli ſuſpicionem faciebat. poſtquam autem & ab Artabaze uenerunt nuncij, ſignificantes eum magno bello diſtineri, ſuſtinentem Orodis impetum, nec poſſe auxilia mittere. ſuadere uerò Craſſo, precipuè ut eò deflectat, & Armenijs conuictus prælio cum Orode decernat. ſin minus, certe iter & caſtra ita diſponat, ut planicies aptas equitatui ca ueat, & ad montes accedat propius: Craſſus regem nullo reſcripto dignatus, iracundè ac ruſticè reſpondit, ſibi non ſupereſſe nunc tantum otij ut curet Armeniam: ſed in reditu Artabazem daturum pœnas proditionis. tum Caſsiani rurſum ægreferebãt, & omiſſo Craſſo qui monitores audire grauabatur, cõuicijs inceſſebant Agbarum. Sceleratiſsimè hominum, quis te malus dæmon ad nos adduxit? quibus ueneficijs: quibus præſtigijs perſuaſiſti Craſſo ut per uaſtas ſolitudines iter faceret, Numidæ latronũ principi magis decorũ quàm Romano imperatori? illi uerſipellis cõfortabat eos blãdicijs, & hortabatur durarẽt pauliſper. milites uerò ſubleuabat accurrẽs, & cum riſu cauillabatur: quid, per Campaniam uos iter facere putatis, ut requiratis fontes ac riuos & umbras ſcilicet, balineasq; & continuata penè diuerſoria. nõ meminiſtis uos tranſire per Arabum & Aſſyriorum cõfinia? ita tum Agbarus Romanos quaſi pædagogus quidam caſtigabat: & priuſquã deprehenderent in perfidia abequitauit, non clàm, ſed ex conſenſu Craſsi, fingens ſe curaturum neceſſaria, & turbaturum conſilia hoſtium. ferunt Craſſum illa die non purpuratum, ut Romanis imperatoribus mos eſt, ſed atratum proceſsiſſe: ueſtem tamen mutaſſe mox ut animaduertit. ſigna quoq; aliquot uix euulſa magno labore ſigniferorum, quos Craſſus deridens iter accelerabat, urgens legiones ut conſequerentur equites, donec pauci ſpeculatores reuerſi nunciarunt cæſos reliquos ab hoſtibus, ſeq; uix euaſiſſe. uenire autem ingentem eorum multitudinem, animoſe ad pugnam feſtinantium. hoc auditum omnibus turbatis Craſſum præcipuè terruit: moxq; non ſatis conſtanti animo ſtruebat aciem, primũ ex ſententia Caſsij legiones diſponens raris ordinibus, extendensq; per campum quàm longiſsimè poterat, quominus circumuenirentur, & equites diſtribuens per cornua. deinde mutato conſilio faciebat laterculum ancipitem, per unumquodq; latus conſtantẽ ex duodenis

denis cohortibus, appositis ad singulas turmis equitum singulis, nequa pars careret equestri auxilio, sed undiq; pariter muniretur acies. altero cornu Cassium præfecit, altero Crassum filium, ipse in medio constitit. sic procedentes peruenerũt ad fluuium Balissum, non magnum nec abundantem, gratum tamen militibus in æstu ac squalore laboriosum & siticulosum iter emensis. ibi maior pars præfectorum censebat quiescendum pernoctandumq;, ut cognita quantum fieri possit multitudine hostium, eorumq; ordine, mane aduersum eos contenderent. sed cum Crassus filius & eius equites pugnam poscerent. recepto animo pater iussit ut qui uellent in acie cibum potũq; sumerẽt. id uix dum omnes recte fecerãt, cum eos cœpit ducere, nõ lento agmine & interquiescẽs, sicut solent qui se seruant prælio, sed celeri continuato itinere, donec ex inopinato apparuerunt hostes, nec multi, nec formidandi Romano militi. nam multitudo à tergo latebat, & armorum splendorem Surenæ monitu uestibus corijsq; texerant. ut uerò iam propiores signum pugnæ acceperunt, primùm strepitus grauis cum horrendo fremitu totis campis insonuit. nam Parthi non cornicibus nec tubicinibus pugnam cient, sed pluribus simul locis in acie pulsant tympana, mugitum quendam beluinum è concauo similem tonitruo reddentia, gnari auditũ ex omnibus sensibus unum maximè turbare animã, & affectus in ea mouere, ac mẽtem excutere. hoc strepitu Romanis attonitis, illi repente proiectis tegmentis armorum conspiciebantur micantes cassidibus ac thoracibus è margiano ferro factis instar ignis fulgentibus, insidentes & equis opertis æreis ferreisq; laminis. inter quos eminebat Surena, muliebri uenustate nõ respondens celebratæ fortitudini, sed more Medorum fucatus comatusq;, cum alij Parthi ad terrorẽ capillitium in frontem reflectere soleant. ac primùm cõcitatis equis conati sunt contis primam aciem concussam perrumpere: ut uerò animaduerterunt densatos legionis clypeos & uirorum confertorum firmitudinem, retrocesserunt: & quasi dispersi dissoluerent ordines, circumueniebant laterculum. in eos cum Crassus leuem armaturam immisisset, non multum hi processerunt, sed cito multitudine sagittarum obruti confixiq; recipiebant se intra ordines legionariorum: atq; ita perturbationis trepidationisq; fecerunt initium: dum uis telorũ cõspicitur uno tenore armatos inermesq; perforantium. tum Parthi eminus cœperunt sagittas in eos undiq; conijcere temere. nam à confertis ne si uellent quidem aberrare poterant. erant autem uehementes plagæ ut profectæ à magnis ac ualidis arcubus, uiolẽto flexu tela excutientibus. itaq; iam inde ualde laborabant Romani. nam siue in

ordine

ordine manerent consauciabantur: siue conarentur hostem inuade re, nihil proficiebant, & nihilominus percutiebantur. Parthi enim inter refugiendum sagittas emittebāt, id quod post Scythas optime norunt facere, egregio cōmento salutem simul protegente & tollen te à fuga turpitudinē. quousq; igitur sperabant eos consumptis sagit tis adsessuros aut pugnaturos cominus, durabant. ut uerò cognitū est multos adstare camelos sagittis onustos, ad quos circūuecti è pri ma acie pharetras repleāt, nullum finem uidens Crassus angebatur: & per nuncios filium monuit ut in aduersos irruat, priusquam circumueniatur. hunc enim urgebant maximè, obequitando eius cornu ut se à tergo ostenderent. iuuenis igitur assumptis M C C C. equitibus, quorum mille à Cæsare acceperat, & proximis clypeatorū octo cohortibus, in hostes fecit impetum. Parthi uerò discursatores, siue quia in cœnosa inciderant, ut nonnulli produnt: siue ut hoc stratagemate Crassum quamlongissimè à suis distraherent, uersis equis fugiebant. ille inclamans terga hostem uertere persequebatur, & cum eo Cēsorinus Megabacchusq;: hic animi corporisq; fortitudine eximius, ille senator ac orator, ambo æquales Crasi & sodales. hos con sequentibus equitibus, legionarij quoq; promouebant, alacres lætiq; ac meliora sperantes. putabant enim se iam uictos persequi: donec non longe progressi dolum senserunt, reuertentibus qui uidebantur fugere, & cum eis irruentibus alijs pluribus. tum agmen primum constitit, rati hostem se propter paucitatem aggressurum cominus. at illi cataphractos oppositerunt Romanis: cæteri discurrendo & ungulis equorum perturbando campi superficiē, funditus cōmouebant arenarum cumulos, tantum concitantes puluerem, ut & uisum & uocem Romanis adimeret. itaq; conglomerati & incursan tes seinuicem, feriebantur & emoriebantur, non facili & celeri mor te, sed cum conuulsionibus & cruciatibus uolutantes se præ impatientia ut sagittas in uulneribus præfringerent: aut extrahere conantes hamata acumina uenas neruosq; penetrantia, & nouam laceratio nem addentes priori molestiæ. quapropter multis intercidentibus etiā superstites reddebantur inutiles: & hortāti se duci ut cataphractos inuaderent, ostendebant manus affixas clypeis, & pedes ad solum perforatos, ut nec pugnare possent nec fugere. ipse igitur cum equitibus in hostem impressionem fecit ualidam, sed impar: inferēs ictus infirmis paruisq; hastis in thoraces cocto corio ferroq; duratos: excipiens uerò contis in leuiter armata seminudaq; Gallorū corpora. his enim fidebat maximè, & horum ope mira edebat facinora. apprensis enim contis uiros ab equis deturbabāt, armis grauatos &

ideo parum agiles. multi etiam ſuis relictis aduerſariorũ equos ſuffodiebant. qui præ dolore ſubſultantes excutiebant ſeſſores, & tam ſuos q̃ hoſtes proculcabant promiſcue, donec & ipſi caderent. ſed nihil erat Gallis æſtu ſitiq; moleſtius, ad hæc non aſſuetis, & equos amiſerunt plurimi, quos infeſtis contis induerant. conati ſunt igitur ad legiones ſe recipere, habẽtes in medio Publium iam multis mulctatum uulneribus. conſpicati autem in propinquo arenas cõgeſtas in tumuli ſpeciem, ſucceſſerunt eò: & alligatis equis in medio, ſcutis circumquaque ſe munierunt, rati ſic facilius arceri poſſe barbaros. euenit autem contrarium. nam in planicie primi utcunq; poſteriores protegunt. hic autem cum propter accliuitatem alij emineret ſuper alios, nihil erat in tuto, ſed omnes uulnerabantur pariter, lamentantes ſe inultos & inglorios occumbere. aderant tum Publio duo Græci Carrenſes ciues, Hieronymus & Nicomachus. hi ſuadebãt ut cum eis ſe ſubduceret, perfugeretq; Ichnas, oppidum Romanarum partium. ille negauit ullam eſſe tam grauem mortem cuius metu Publius ſuos & propter ſe in periculum adductos deſereret: ſimulq; dimiſit eos comiter, iuſſos ſibimetipſis proſpicere. ipſe quia non poterat uti manu transfixa, armigero latus feriendum præbuit. eodẽ modo & Cenſorinus periſſe dicitur. Megabachus ſeipſe confodit, & no biliores cæteri. reliquos Parthi enixi per cliuum contis transfixerũt repugnantes: uiuos non plures quingentis captos traditur. Publij ſociorumq; cadaueribus truncatis, hoſtes ad Craſſum reuerſi ſunt: qui ſe interim ſic geſſerat. poſtquam iuſsit filium in Parthos impetum facere, & quidam ei nunciauit effuſam fugam hoſtium, ſe quoq; uidit non urgeri ab eis amplius: nam hac etiam parte diffluxerãt: paulum recepit fiduciam, & copias in locum accliuem ſubduxit, ſperans filium mox à perſecutione reuerſurum. cæterum nuncij quos ille primos ad patrem de ſuo periculo monendum miſerat, perierunt intercepti à barbaris. poſteriores ægre elapſi nunciarũt actũ de Publio, ni ſuccurratur celerrimè. Craſſus autem uarijs diſtrahebatur affectibus, quibus rationem offuſcantibus nequiebat quid agendum eſſet decernere, nunc de ſumma rerum ſolicitus, nunc filio metuens, incertus num ſuccurrere an nõ ſuccurrere debeat. tandem promouit exercitũ, cum hoſtes procurrerunt ei obuiam, ululatu barbaro horrendoq; præ ſe ferẽtes uictoriam: rurſumq; multa tympana circumſtrepebant Romanos expectantes nouum prælium. illi caput Publij præfixum haſtæ ferentes oſtentabant è propinquo, per ludibriũ rogitantes quinam iuuenis parentes eſſent quó due genus. nec enim ueriſimile uideri, Craſſo patre ignauiſsimo prognatum adeo generoſum

sum ac fortem filium. id spectaculum animos Romanorũ plus quàm ulla alia calamitas fregit & deiecit: nec ad indignationem uindictæq́; cupiditatem excitauit ut debuit, sed horrorem tremoremq́; incussit omnibus. quamuis in eo casu Crassi uirtus eluxit ultra solitum, clamitabat enim obequitans ordines: mea priuatim milites hæc est calamitas: cæterum patriæ decus & felicitas uobis incolumibus manet infracta inuictaq́;. quod si mei quoq; uos miseret orbati filio lõgè præstantissimo, iram in hostem effundite. auferte eis hoc gaudium, pœnas de immanitate sumite. nolite terreri siquid aduersum uel accidit uel imminet ad magna præmia nitẽtibus. nec Lucullus Tigranen incruente debellauit, nec Antiochũ Scipio. maiores uerò nostri mille naues amiserunt circa Siciliam: in Italia quoq; multos imperatores ac duces, quorum nemo sua clade obstitit quominus uicti uincerẽt. nõ enim felicitate sed tolerãtia fortitudineq́; in rebus asperis imperium Romanũ creuit ad tantam potentiã. has uoces Crassus cum uideret à paucis alacriter accipi, iussit eos conclamare: quod maxime militum mœstitiam arguit, exilem & dissonum clamorem edentiũ. contra à barbaris clarus & fortis est redditus. ubi uerò ad certamen uentum est, serui clientesq́; hostium circumequitantes mittebant sagittas in latera: ipsi contis à fronte urgentes in arctum cogebant Romanos: nisi quod quidam metu sagittarum procurrebãt periculosè ut pugnarent cominus: qui tamen hostem parum lædebãt, perimebantur uerò celeriter magnis & letalis uulneribus, dum cuspidem ferream crassus contus in corpus sequitur tanto impetu, ut sæpe uiros equosq́; transfigeret. atq; ita prælio protracto ad ueſperam discesserunt Parthi, dicentes se Crasso largiri noctem unam ad lugendum filium, nisi malit rebus suis melius consulere, & ire potius quàm ferri ad Arsacem: diuertẽtesq́; in propinquum quendam locum erant in magna spe uictoriæ. Romanos contra nox occupauit molestissima, nec sepulturã cæsorum curantes nec superstitum uulnera, quorundam etiam animam agentium, singulis seipsos deplorãtibus. nullus enim apparebat modus effugij, siue diem ibidem expectarent, siue noctu iter per uastos campos arriperẽt: quòd saucij si asportarẽtur, fugam remoraturi erant: si uero desererent, clamore discessum prodituri. Crassum ipsum quamuis putabant causam horum omnium, tamen uel uidere uel audire disiderabãt. at ille seorsim obuoluto capite iacebat in tenebris, uulgo exemplum fortunæ præbens, prudentibus autem temeritatis ac cupiditatis, quas secutus noluit esse contentus loco principe inter tam multa ciuium milia, sed quia duobus solis habebatur posterior, uisus est sibi egenus omnium. tunc igitur

Octauius legatus & Caſsius quęſtor excitarunt eum iubẽtes eſſe forti animo. quem ubi uiderũt inuniuerſum deſperaſſe, ipſi de tribunorum centurionumq́; conſilio ſignum profectionis ſine tuba dederunt, & cœperunt diſcedere taciti. ut uerò infirmi ſenſere ſe deſeri, perturbatio uehemẽs cum eiulatu clamoreq́; peruaſit exercitũ: atq; inde trepidatum in agmine, quaſi hoſtibus aduentantibus, ut ſæpius conſiſterent quaſi in aciem. ſaucios uerò qui conſequebantur, alios colligendo, alios deponendo, remorabantur, exceptis trecẽtis equitibus, cum quibus Egnatius circa mediam noctem ad Carras peruenit. cumq́; latine inclamaſſet cuſtodes mœnium, iuſsit eos dicere Coponio præfecto præſidij, magno prælio Craſſum cum Parthis dimicaſſe. nec aliud quicquam, aut quiſnam ipſe eſſet addidit, ad pontem properans. & ſeruauit quidem ſuam turmam, ſed male audiuit quòd imperatorẽ deſeruiſſet. profuit tamen Craſſo uocem illam excepiſſe Coponium. colligens enim è tam cõfuſis uerbis & celeritate diſceſſus nihil boni habuiſſe nuncium, iuſsit mox armari ſuos: & quãprimùm ſenſit Craſſum eſſe in itinere, occurrens recolligebat & deducebat in urbem eius milites. Parthi uerò noctu quidem quamuis ſentirent abitum non ſunt perſecuti: ſed mane caſtra inuaſerunt, & relictos in eis iugularunt, non pauciores quatuor milibus. in campis etiam multos diſpalatos ipſi equites facile comprehenderunt. quatuor præterea cohortes, quas eadẽ nocte Vargunteius legatus ducebat, cum aberraſſent à uia, circunuentas in quibuſdam faucibus, non inultas conciderunt, exceptis uiginti militibus. hos enim ſtrictis gladijs perrumpentes, admirati audaciam, paſsi ſunt Carras militari gradu euadere. Surenæ autẽ falſus rumor allatus eſt, effugiſſe Craſſum cum optimatibus: Carras uerò confluxiſſe multitudinem promiſcuam non magni æſtimandorum hominum. ratus igitur nondum impoſitam ſummam manum uictoriæ, & cupiens fieri certior, omiſit oppugnandi aut perſequendi Craſsi conſilia: ſubmiſitq́; unum è ſuis bilinguẽ ad Carrenorum mœnia, iuſſum latine euocare Craſſum ipſum aut Caſsium, quaſi Surena cum eis colloqui cuperet. hæc ex illo bilingui audita poſtquam Craſſo amicisq́; renunciata ſunt, placuerunt. & paulopòſt uenerunt à barbaris Arabes qui Craſſum Caſſiumq́; bene norant de facie, uerſati in caſtris eorum ante prælium. hi conſpicati in muro Caſsium, aiebant Surenam pacem ſalutemq́; Romanis dare, ſi in regis amicitiam recepti decedãt Meſopotamia. id enim uideri utilius quàm experiri neceſsitatem ultimam. id accipiente Caſsio, petenteq́; præfiniri tempus ac locum ad ducum colloquium, facturos ſe ita polliciti abiuerunt. Surena igitur gaudẽs hos

uiros

uiros incluſos teneri, ſequentī die Parthos admouit, conuiciantes & poſtulantes dedi ſibi uinctos Craſſum & Caſsium, ſi pacem Romani uelint cōſequi. qui dolebāt ſe deceptos, & iuſſo Craſſo longinquas illas inanesq; ſpes de Armenijs abijcere, de fuga cogitabant. id conſilium nemini Carrenorum ante tempus aperiendum erat. aperuit tamen Craſſus omniū perfidiſsimo Andromacho, cui ſe quoq; ut uiæ duci credidit. itaq; omnia conſilia Parthi didicerunt, prodente hoc ſingula. & quoniā noctu pugnare nec ſolitū eis eſt nec facile, Craſſus autem noctu exiuerat, ne longe à tergo relinquerentur dum ſequuntur fugientes duces, Andromachus nunc per hanc uiam præibat nunc per aliam, tandemq; deflexit in paludes profundas & loca plena aggeribus, tranſitum difficilem ambagibus redditura ſequenti agmini. & erant qui Andromachum nihil ſani cogitare coniectantes ex tot flexibus ac reflexibus, non ſequebantur: ex quorum numero Caſsius Carras reuerſus eſt. & cum ductores (Arabes erant) urgerent ut pergeret priuſquam luna tranſeat ſcorpium, At ego, inquit, ſagittarium magis metuo: atq; ita in Syriam properauit cum D. equitibus. hi duces fidos nacti peruenerunt ad montana quæ Synaca uocantur, & ante lucem recollegerunt fermè quinq; milia militū: quibus præfectus erat uir fortis Octauius. Craſſo autē dies ſuperuenit ſequenti Andromachum magno labore per paluſtria. habebat is ſecum cohortes ſcutatorum quatuor, & per paucos equites, cū quinq; lictoribus. cū quibus labore magno eluctatus difficultates itineris, iam appropinquantibus hoſtibus, in alium tumulum refugit duodecim fermè ſtadijs ab Octauio diſtantem, nō tam munitum aut equis imperuium, ſed ſubiacentem Synacis, & coniunctum longa ceruice tendente per mediam planiciem. itaq; periculum eius Octauium latere non poterat: qui primus cum paucis accurrit in eius auxilium. deinde reliqui ſeinuicem increpantes ſequebantur, repreſsisq; hoſtibus à tumulo Craſſum receperunt in medium, ſcutis obiectis iactando nullum telum Parthicum poſſe corpus imperatoris attingere, priuſquam propugnatores omnes ad unum caderent. Itaq; Surena uidens Parthos iam ſegnius ſubire pericula, & ſi fortè nox occupauerit, Romanos iam montana tenentes fore omnino incomprehēſibiles, dolo Craſſum aggreſſus eſt. dimiſit enim aliquot captiuos, qui barbaros de induſtria confabulantes audierant, regem non abhorrere à pace cum Romanis ſartienda, & amicitiam illorum cupere, exhibiturumq; omnem humanitatem Craſſo, ut per eum conciliaretur. & abſtinebant à pugna barbari. tum Surena cum optimatibus paulatim accedens ad tumulum, arcū laxauit, & protendit dexte

ram:inuitabatq; Craſſum ad fœdera,dicens eum inuiti regis expertum uim ac potentiam: nunc uerò ultro clementiam offerri & beneficentiam,illo ſalutem ſecuritatemq; donante abeuntibus.hæc Surenæ pollicita læti libentesq; accipiebant alij:ſolus Craſſus nõ decipiebatur, quippe qui nullam tam repentinæ mutationis rationem uidebat,& ideo non ſtatim aſſentiens deliberabat amplius.ſed cum milites magno clamore pacem expeterent non abſtinentes à conuicijs, quòd ipſos obiectaret uiris, quos ne inermes quidem auderet accedere:primum conatus eſt eos precibus ac rationibus inducere ut durarent eius diei reliquum, quandoquidem poſſent per montana & aſpera noctu iter facere:uiam ſimul oſtendens, & rogans ne propinquæ ſalutis ſpem abrumperent.ſed cum indignantes & arma concutientes minarentur,territus abijt,inter eundum his tantum uerbis ſuos allocutus:Octaui tuq; Petroni & quotquot adeſtis Romani principes, uidetis me neceſsitate coactum proficiſci, teſtes quàm turpiter uim patiar.Proinde omnibus dicite poſtquam incolumes euaſeritis,Craſſum deceptum ab hoſtibus periſſe,non deditum à ciuibus. Octauius tamen & cæteri non manſerunt in tumulo, ſed ſimul deſcenderunt.lictores uero ſequi ſe Craſſus non permiſit. deſcendentibus ante omnes occurrerunt duo ſemigræci, qui deſilierunt ab equis & Craſſum adorarunt, ſalutatumq; Græce rogabant ut aliquos præmitteret,qui prętentarent Surenam & comites inermes abſq; telo uenientes. reſpondit ille, ſi uel minimo teneretur uitæ deſiderio, ſe non fuiſſe uẽturum in manus eorum. miſit tamen Riſcos fratres, cognituros ad quid & quam multi ueniant:quos mox Surena comprehenſos retinuit: ipſe uerò cum optimatibus eques ad eum accedebat.&,quid hoc eſt inquit,pedes Romanorum imperator? & nos uehimur.ſimulq; iuſsit quendam,ut equũ ei adduceret.cumq; Craſſus reſpondiſſet,nec ſe peccare nec illum, quando uterq; patrio more iret ad colloquium, Surena dixit iam inde pacem eſſe Orodi regi cum Romano populo. fœdus autẽ oportere ſcribi cum uenerint ad fluuium.ſoletis enim inquit,uos Romani non admodum eſſe pactorum memores.ſimulq; dextram ei porrexit. cumq; ille equum accerſeret, negauit eſſe opus.hunc enim tibi,inquit, rex dono dat.moxq; admotus eſt ei equus auro frenatus, in quem ſtratores eum impoſuerunt: hærebantq; lateribus equum incitantes. ibi primus Octauius arreptum freno retinuit,& poſt illum unus tribunorum Petronius, deinde reliqui circunſteterunt,equum inhibere uolentes,& eos qui Craſſum diuerſa ex parte urgebant abſtrahẽtes. cumq; ſe mutuo protruderent turbarentq;,uentum eſt ad uerbera, Octauius ſtricto gladio

dio peremit equiſonem cuiuſdam barbari: & eum rurſus alius inflicto à tergo uulnere. Petronius uerò telum quidem non habuit, ſed percuſſus in loricam reſilijt integer. Craſſum Maxarthes Parthus interfecit. quidam occiſum aiunt ab alio: hunc uerò iacentis caput abſcidiſſe cum dextera. uerum iſtæ coniecturæ ſunt potius quàm certi aliquid. nam qui aderant, partim ibi defendẽtes Craſſum ceciderũt, partim mox refugerunt in tumulum. deinde cum Parthi adequitarent dicẽtes Craſſum iam pœnas dediſſe, reliquos uerò Surenam iubere deſcendere ſecuros, alij ſe dediderunt, alij noctu diffugerunt: ex quibus admodũ pauci euaſerunt incolumes. cæteros Arabes perueſtigando capiebant & iugulabant. fertur cæſa eſſe in uniuerſum XX M. capta uerò X M. militum. Surenas caput dextramq; Craſsi ad Orodem miſit in Armeniam. ipſe uerò ſparſis Seleuciæ rumoribus per nuncios quòd uiuũ Craſſum duceret, adornauit pompam quandam ridiculam, quam contumelioſe triumphũ uocabat. Caius enim quidam inter captiuos Craſſo ſimillimus, indutus ſtola reginea, doctusq; ut quoties Craſſus & imperator appellaretur exaudiret, ducebatur equo inſidens: ante quem tubicines & lictores quidam camelis uehebantur. appenſæ autẽ erant crumenæ faſcibus, & ſecuribus recens abſciſſa Romanorum capita. à tergo ſequebantur Seleucienſes meretriculæ, & fidicinæ, iactantes multa ſcurilia ridiculaq; carmina in Craſsi digniorem fœmina quàm uiro molliciem. atq; id fuit publicum ſpectaculum. ſenatu autem Seleucienſi conuocato, protulit impuras fabulas Ariſtidis Mileſij, nihil hic fingens. repertę enim fuerant in ſarcinis Ruſtij: unde Surena amplam materiam nactus eſt illudendi & cauillandi in Romanos, qui ne in bello quidem abſtinere poſsint à talibus uel rebus uel literis. ſanè Seleucienſes mirabãtur Aeſopi ſapientiam, cum uiderẽt Surenam in antica pera præferentem Mileſiaca, in poſticam uerò reiecciſſe Parthorum Sybaritica, trahentem poſt ſe carpenta plena pellicibus, in ſpeciem excetræ præpoſteræ, prima facie fera & horrida equis, haſtis & arcubus: extremo uerò agmine deſinente in crotala & cantilenas, pernoctationesq; libidinoſas cum fœminis. Damnandus eſt igitur Ruſtius, ſed nihilominus reprehendendi Parthi dum Mileſiaca uituperant, apud quos multi regnarũt nati è Mileſijs & Ionicis meretricibus Arſacidæ. interea Orodes cum Artabaze in gratiam redierat, eius ſorore deſponſa Pacoro ſuo filio: moxq; ſecuta ſunt conuiuia comeſſationesq;, & multa alia. introducta ſunt & Græca acroamata. nam Orodes nec linguæ Græcæ rudis erat nec literarum. Artabazes uerò etiam tragœdias ſcribebat & orationes, & hiſtorias, quarum nonnullæ ſeruantur

& hodie. cæterum cum allatum esset caput Crassi ad fores aulæ, posi tæ erant mẽsæ: tum tragœdus Iason Trallianus cecinit ex Euripidis Bacchis carmen de Agaue. cumq; laudaretur, Sillaces ingressus uirorũ cœnaculum adorauit, & proiecit caput in medium. quod cum à Parthis cum gaudio clamoreq; sublatum esset, Sillacem ministri iubente rege collocarunt in discubitorio lectulo. Iason uerò Penthei apparatum tradidit uni è choralibus, ipse correpto Crassi capite bacchabũdus magno spiritu pergebat canere uersiculos illos: Ferimus ex montis ambitu nuper cæsam uenationem optimam. & hæc omnia cum uoluptate spectabantur. cumq; redeuntibus chori uicibus quidam saltaret illud: Meus meus hic honor: prosilijt Maxarthes (discumbebat enim inter cœnantes) & ad se trahebat caput, tanquam sibi potius quàm illi debitum. rex uerò lætus donauit eum more gentis, & Iasoni talentum dedit. in tale exodium expeditio Crassi desijt, sicut quædam tragœdia, dedit tamen dignas pœnas & crudelitatis Orodes, & Surena periurij. nam Surenam non multo pòst rex occidit, inuidens illi tãtam gloriam. Orodi uerò post cæsum à Romanis in prælio Pacorum filium laboranti morbo aquæ intercutis Phraates filius aconitum miscuit. quod cum uis morbi per aluum deiecisset, adeo ut rex inde haberet se melius, Phraates omissis uenificijs usus compendio præfocauit hominem. profecto deinde Parthorum exercitu in Mesopotamiam, regij duces Labienum appellarũt imperatorem Parthicum, inuasuri Syriam, aut etiã usq; Alexandriã illum deducturi. eum subnixum Parthicis opibus postquam subigere totum Asię tractum qui est inter Euphratem & Ioniam, Antonius audijt, accingebat se ad bellum Parthicum, sed reuocatus Fuluiæ suæ literis cum lamentis eum accersentis, reuersus est in Italiam. ubi iunctus amicitia Cæsari & Pompeio tenenti Siciliam, præmisit rursum in Asiam Ventidiũ, ut Parthos non sineret ulterius procedere. ipse in amicorum gratiam creatus est flamen Diui Cæsaris. alia quoq; negotia publica simul tractabant magno animorũ consensu. erat tum in Antonij comitatu quidã genethliacus Aegyptius. is siue ut Cleopatræ gratificaretur, siue quòd res ita se haberet, Antonio libere dixit, fortunam eius alioquin splendidissimam & maximam obscurari à fortuna Cæsaris: suasitq; ut quàm longissime ab eo iuuene secederet. nam tuus genius, inquit, huius genium metuit. quod Antonius molestè ferens Aegyptio paruit: & rebus suis Cæsari commendatis, traiecit in Græciam. quo tempore Athenis hibernanti primi successus Ventidij nunciati sunt: uictos esse Parthos prælio, cæsum Labienum, & Phraatem præstantissimũ è regis Orodis ducibus. quam

obrem

obrem epulum Græcis præbuit,& ſuſcepit præfecturam Athenienſis gymnaſij.profecturus autem ad bellum,è ſacra oliua coronam ſibi ſumpſit:& ut oraculo cuidam ſatisfaceret,etiam è Clepſydra fonte repletum ſecum aſportauit uaſculum. interea Pacorum regis filium cum magnis Parthorum copijs irruentẽ rurſus in Syriam, Ventidius fudit in agro Cyreſtico,ubi ſtrages ingẽs eſt edita, & inter primos Pacorus cecidit. hæc uictoria una è clariſsimis cladis ſub Craſſo acceptæ fuit ultio, & Parthos rurſus repreſsit intra Mediã ac Meſopotamiam,tribus deinceps uictos prælijs. quos Ventidius amplius perſequi noluit,inuidiam Antonij ueritus.cæterum ciuitates quæ deſciuerant recipiebat,& Antiochum Comagenum oppugnabat in cluſum Samoſatis.quem pollicentem M.talenta,& facturum ſe imperata Antonij,iuſsit ad ipſum legatos mittere:iam enim non longe aberat:ut ab ipſo pacem acciperet,quandoquidem hanc ſaltem illi deberi uolebat, ne uiderentur omnia per unum Ventidium fieri. ſed cum diu duraret oppugnatio, obſeſsis ex deſperatione pacis uerſis ad fortitudinem Antonius c c c.talentis contentus pacem dedit Antiocho,& conſtitutis aliquantum rebus Syriç, Athenas redijt:honoratoq; ut merebatur Ventidio,ad triumphum eum remiſit.hic ſolus ad hanc diem de Parthis triumphauit, uir obſcuri generis, ad tãtam amplitudinem prouectus per amicitiam Antonij : qua uſus egregie, confirmauit opinionem de Antonio Cęſareq;,illos felicius per legatos quàm per ſeipſos res gerere. nã & Soſius Antonianus dux multa in Syria proſpere geſſerat, & Canidius relictus ab eo circa fines Armeniorum,qui uictis horum & Hiberorum Albanorumq; regibus proceſsit uſq; Caucaſum, effecitq; ut inclytum eſſet Antonij nomen apud gentes barbaras. poſtquam autem Phraates Orode patre necato regnum inuaſit, non pauci Parthi profugerunt, quorũ unus Moneſes,uir illuſtris ac potens,ad Antonium ſe contulit. cuius fortunam ille cum Themiſtoclis caſu conferens,ſuas uerò opes & magnanimitatem æquiparans Perſarum regibus,tres urbes ei donauit, Lariſſam,Arethuſam,& Hierapolim,Bambycen olim uocatã. Moneſe uerò à ſuo rege fide accepta reuocato,libenter eum remiſit Antonius, ut ſpe pacis Phraatem deciperet. ipſe uerò cupiens capta de Craſſo ſigna recipere, & captiuos ſuperſtites : remiſſa in Aegyptum Cleopatra,per Arabiam profectus eſt in Armeniam.quo & ſuas copias,& auxilia regum conuenire iuſſerat. erant autem multi amici & ſocij,ſed præcipuus Artabazes rex Armeniæ,equitum ſex, peditum uerò ſeptem præbens milia.ibi cum recenſerentur milites,comperta ſunt peditum Romanorum & ſociorum latini nominis LXM. &

ordinari

ordinarius equitatus Hiſpanorũ Gallorumq́; XM. ex alijs uerò gentibus auxiliarium XXXM. connumeratis equitibus & leuis armaturæ milite. hunc tantum apparatum uiresq́; quibus Bactros etiam & his remotiores Indos terruit, unam Cleopatram ferunt reddidiſſe inutilem. eius enim deſiderio bellum aperuiſſe non expectato oportuno tempore, omniaq́; inconſultius egiſſe, mentis non ſatis compotem, & illecebris illius fœminæ captũ in tantum, ut nõ tam de uictoria cogitaret, quàm de reditu celeri. primum enim cum debuiſſet in hibernis Armeniæ quiete reficere ſuum exercitum, attritum octo miliũ ſtadiorum itinere, & priuſquam Parthi è ſuis hibernis mouerent, ineunte uere Mediam inuadere, moras non tulit, ſed ita duxit exercitum ut à ſiniſtra haberet Armeniam: moxq́; ut Atropatenam attigit, regionem eam populatus eſt. deinde cum machinæ urbibus expugnandis paratæ ſequerentur exercitum CCC. plauſtris impoſitæ, & in his aries LXXX. pedum longitudine, quarum nulla ſemel corrupta reparari poterat, propter materiarũ inopiam in eis regionibus nullam arborem proceram aut duram ferentibus, properans reliquit impedimenta huiuſmodi, adhibito ad cuſtodiam plauſtrorum præfecto quodam cum certa manu militum. ipſe uerò Phraata magnam urbem, in qua uxor regis Medorum erat cum liberis, obſedit, ubi ſtatim animaduerſo errato quod in relinquendis machinis admiſerat, aggeribus urbem oppugnare eſt adortus, magno labore idq́; tarde ſurgẽtibus. interea Phraates cum numeroſo exercitu profectus eſt obuiam: qui ut audiuit relicta eſſe plauſtra cum machinis, magnum equitatũ eò miſit. à quo Statianus præfectus oppreſſus eſt cum decem milibus militum. quibus machinis in poteſtatẽ ſuam redactis barbari multos interfecerunt, & in his Polemonem regem. id non immerito Antonianos omnes offendit, in limine belli accepto tanto incommodo. Artabazes autem Armenius deſperãs de Romanis, cum exercitu ſuo diſceſsit, quamuis ipſe præcipua belli cauſa fuiſſet. cæterum cum Parthi obſeſsis ſuccurriſſent egregiè, multaq́; cõtumelioſe minarentur, nolens Antonius quieſcendo de animoſitate ſuorum quicquam deterere, aſſumptis decem legionibus, & tribus prętorijs cohortibus, omniq́; equitatu, frumentatum profectus eſt, ratus fore ut hoſtis ſe inuadat, atq; ita detur cõfligendi occaſio: progreſſusq́; iter diei, ut uidit Parthos ſibi circumfundi conantes reditum intercludere, iuſsit canere ſigna, diſſolutis tentorijs, quaſi non pugnæ ſe parans ſed itineri: atq; ita ducebat præter barbarorum lunatam aciem, iuſsis equitibus, quamprimum eò perueniret agmẽ, ut legiones poſſent hoſtem aggredi, in aduerſos procurrere. Parthi

uerò

uerò mirabantur optime instructam Romanorum aciem, spectando militem prętereuntemm seruatis ordinibus, & tacite pila quatientem. postquam autem signo dato & clamore sublato irruerunt equites, restiterunt illi nonnihil, quamuis mox ita insinuarunt se Romani ut usum sagittarum eis ademerint. tum demum succurrentibus etiam legionarijs cum clamore ac scutorum strepitu, & equi Parthorum sunt perterriti, & ipsi priusquam ad manus uenirent terga uerterunt. Antonius debellaturum se sperans, aut certe maximam belli partem confecturum eo prelio, uehementer imminebat fugiētibus. ubi uerò pedites per stadia L. equites per triplum eius spatij persecuti sunt, consideratis cæsis & captiuis hostibus, inuenerunt captos triginta, cæsos tantum L X X X. moxq́; conciderunt eis animi, reputantibus tam paucos occisos à uictoribus, in clade autem tam multum hominum perire, quantum circa machinas amissum est. insequenti die instructi ad Phraatis castra processerunt: cumq́; in uia primū paucos, deinde plures, mox cunctos reperissent, quasi essent inuicti se lacessentes, & assultantes undiq; non sine labore ac molestia castra sua repetierunt. & cum Medi uallum aggressi terruissent propugnatores, indignatus Antonius decumauit eos qui locum deseruerant. diuisos enim in decurias sortitus est ita ut decimum quemq; afficeret supplicio. reliquos pro frumēto pauit hordeo, eratq; bellum permolestum parti utriq;, & grauiora metuebantur. nam neq; Antonius sine uulneribus & cædibus suorū frumētari iam poterat: & Phraates gnarus Parthos quiduis potius laturos quàm in castris & in alieno solo hiemem, uerebatur ne si Romani perdurarent in armis, destitueretur à suis, aere mutato propter autumnale æquinoctiū. itaq; dolo tali usus est. Parthorum ut quisq; notissimus erat, ita mitius occurrebat Romanis frumentantibus, permittendo illos nonnulla impune sumere, laudādoq́; uirtutem ut fortissimorū bello hominum, & quos rex suus miraretur merito. inde adequitantes propius ac lentius, male loquebantur de Antonio, qui recusaret pacem cum rege facere, & tot tam egregijs uiris parcere, nullam præbēs occasionem, sed cunctando graues hostes opperiens, famem & hiemem: idq́; in locis per quæ difficile sit iter futurum etiamsi à Parthis deducerentur. quæ cum sæpenumero ad Antonium referrētur, iam flexibilior factus, non prius tamen caduceatorem misit ad Parthum, quàm percontatus illos blandiloquos barbaros, num ex sui regis sentētia collocuti sint cum Romanis militibus. his uerò id asseuerātibus & hortantibus nequid timeat, néue diffidat, misit quendam amicum, qui signa captiuosq́; reposceret, ne uideretur contentus fuga & salute.

respon

reſponſum eſt, faceret iſta miſſa: pacem uerò & ſecuritatem habiturum ſi diſcedat continuo. itaq; intra paucos dies collectis uaſis abijt & quamuis eſſet in contionibus tum ciuilibus tum militaribus facundiſsimus, tunc tamen præ pudore mœſtitiaq; in contionem non prodijt, ſubmiſſo uice ſua Domitio Aenobarbo, qui milites hortaretur bono eſſe animo. quod quidam indigne tulerunt, contemni ſe putantes. cæterum maior pars intellexerunt cauſam, & eo facilius ac commodarunt ſe ad eius ſententiã. cumq; redeundum eſſet per eandem uiam campeſtrem & nudam arboribus, Mardus quidam aſſuetus Parthorum moribus, cuius fidelis opera in pugna circa machinas Romanis probata fuerat, ſuaſit Antonio ut ſecundum dextros montes duceret, néue grauem armis exercitum in locis planis ac patentibus obijceret tam multis equitibus ſagittarijs. id enim captaſſe Phraatem, cum eum comitate uerborum ab oppugnatione abduceret. ſe indicaturum uiam breuiorem, & copioſiorem ad neceſsitates militum. hæc Antonius ad conſiliũ retulit, diſsimulans ſe paci à Parthis datæ parum fidere, ſed laudans uiæ compendium, & per uicos bene cultos tranſitum, fidem à Mardo poſtulabat. at ille uinciẽdum ſe prębebat, donec exercitum in Armenia ſiſteret. atq; ita uinctus ducebat pacate per biduũ. tertia uerò die nihil minus quàm de Parthis cogitante Antonio, & ſecure incedẽte pacis fiducia, cõſpicatus Mardus aggerem fluuij nuper dirutum, & multum aquę diffuſum per uiam qua tranſeundum erat, intellexit à Parthis id factum ad remorandum agmen hac difficultate obiecta. moxq; rem cõmonſtrauit Antonio, & iuſsit intentum eſſe in aduentum hoſtium. ille aciem inſtruens inter ordines ſpacia diſponebat, per quæ iaculatores funditoresq; in hoſtem procurrerent, cum ſe Parthi aperuerunt, quaſi circundaturi & pertubaturi exercitum undiq;. ſed ubi leuis armatura in eos excurrit, acceptis illatisq; multis uulneribus retro ceſſerunt. rurſumq; incubuerunt, donec Galli equites conglobati fecerunt in eos impetum, adeoq; diſiecerunt ut illo die nihil tentarint amplius. inde Antonius doctus quid faciendum eſſet, quadrato agmine iter faciebat, non tergo tantum ſed & lateribus firmatis iaculatorum funditorumq; præſidio, equitibus admonitis ut hoſtem aſſultãtem repellerent, repulſum uerò non perſequerẽtur longius. atq; ita Parthi per quatriduum non maiore illato quàm accepto incõmodo ſegniores facti ſunt, cauſatiq; hiemem cogitarunt de abitu. die quinto unus è ducibus Flauius Gallus, uir fortis & induſtrius, ab Antonio petijt plures uelites ad extremi agminis præſidium, & partem alarium equitum, quaſi egregium aliquod patraturus facinus. quæ poſtq̃

impetra

impetrauit, hostes incursantes retundebat, non ut antea subinde ad legiones se recipiens, sed urgens & confligens audacius. id ubi uidere præfecti extremo agmini, reuocabant eum ne abrumperetur à cætero exercitu. ille uerò nõ paruit. aiunt Titium quæstorẽ signa retentasse conatum retro uertere, & obiurgasse Gallum qui tot fortes uiros perderet. & illo contra iurgante, iubenteq; ut res suas ageret, abscessisse Titium. ibi Gallus in aduersos ruens à tergo circũuẽtus est. cumq; undiq; configeretur accersiuit suppetias. tum legionum tribuni, & in his Canidius qui plurimum apud Antonium poterat, nõ leuiter peccasse uisi sunt. cum enim debuissent totam aciem obuertere, alios post alios submittendo, & his uictis rursum alios, nõ animaduerterunt se clade ac fuga paulatim totum repleuisse exercitum, nisi celeriter ipse Antonius cum armatis succurrisset ex prima acie. moxq; tertia legio per medios fugientes connixa hostem cohibuit ne persequeretur ulterius. ceciderunt in ea pugna non pauciores tribus milibus. relata sunt in tentoria sauciorum quinq; M. in his erat & Gallus quatuor sagittis transfixus. sed hic mortuus est ex uulneribus. alios circumeundo inuisebat Antonius, consolaturq; ipse lacrymans ac condolens. illi uerò læti prensabant eius dexteram, rogabantq; ut seipsum curaret, nec afflictaret amplius, imperatorem appellantes, & saluos se fore dicẽtes si ille bene ualeat. & profecto nec robustiorem, nec tolerantiorem, nec florentiorem ætate armisq; exercitum ullus alius imperator habuisse uidetur illo seculo. quod uerò attinet ad reuerentiam erga ducem suum, & coniunctam cum obedientia beneuolentiam pariter apud omnes, claros, obscuros, præfectos, gregarios, honorem gratiamq; apud Antonium præferentes incolumitati securitatiq; propriæ, hac sanè parte ne ueterum quidem Romanorum ulli cessit. & erant complures causæ cur sic afficerent, ut diximus, nobilitas, eloquẽtia, simplicitas, crebra largaq; munificentia, & in iocis ac colloquijs comitas. quod uerò compatiebatur condolebatq; afflictis, & comunicabat necessaria, id ægros ac saucios alacriores reddebat ualẽtibus. at hostes iam lassos & desperabundos hæc uictoria in tantam erexit contra Romanos superbiam, ut iuncta castra pernoctarint, sperantes se mox direpturos pecunias publicas & deserta tẽtoria. mane uerò multo plures cõgregati sunt, ita ut dicantur fuisse equites non pauciores XL. milibus, rege ex suo comitatu subinde alios atq; alios mittente ut ad manifestã certamq; uictoriam. nam ipse suis in neutra fortuna aderat. cæterum Antonius allocuturus pro contione milites, pullam uestem petijt, quo esset miserabilior. sed amicis id non permittentibus paludatus in contio-

nem prodijt:ubi & uictores laudauit, & in eos inuectus est qui fuge rant.quorum alteri iubebant illum esse bono animo:alteri causa fugæ reddita præbebant se uel decimandos uel utcunq; puniendos, modo tristari & ægreferre desineret.tum ille sublatis ad cælum manibus uota fecit,ut si quod numen parum æquis oculis spectasset felicitatem eius pristinam,in ipsius caput auerteret aduersa omnia, cætero exercitui uictoria salusq; contingeret.insequenti die melius cõ muniti pergebant. Parthi eos inuadentes multum expectatione sua frustrati sunt, rati se ad rapiendum prædandumq;, non ad pugnandum uenire.Sed multis telis excepti magna alacritate militũ,rursum defessi sunt.cumq; per cliuum quendam descendentibus incumberent,& sagittis infestarent,scutati se obuerterunt in eos:receptaq; le ui armatura in medium, ipsi subsiderunt in genu, obiectisq; scutis alijs super alia fecerunt testudinem,theatrali fermè spectaculo. est autem id genus munimẽti contra sagittas firmissimum, dilabentes per lubricum testudinis.Parthi existimantes Romanos uiribus defectos subsediſſe,positis arcubus & sumptis contis aggressi sunt eos cominus.tum Romani sublato clamore prosilierunt uno impetu, & fodiendo pilis sternendoq; primos, uniuersos in fugã uerterunt. eadem certamina repetebantur quotidie, & iter interrũpebant. Iamq; fame tentabatur exercitus,quod frumentatio impediretur crebris prælijs, & instrumentum pistorium deficeret, relictum ex parte maxima.iumenta quoq; partim perierãt,partim occupabantur uehendis ægris & saucijs.fertur chœnicem Atticam tritici L.drachmis tum ueniſſe, & hordeaceos panes repensos pari argẽti pondere. uersi deinde ad radices & olera,pauca inueniebant usitati generis.& cum cogerẽtur experiri quæ nunquam gustauerant,primum inciderunt in herbam ducẽtem ad mortem per insaniam.quisquis enim hanc in cibo sumpserat,aliorum negotiorũ ignarus & immemor,unum agebat:mouebat & uertebat omnem lapidem, putãs se rem ualde seriam agere. ita totus campus repletus est effodientibus & transmouentibus lapides.tamdem euomendo bilem moriebantur,quando etiam uinum, quod solum erat remedio,defecerat.ita multis pereuntibus, nec Parthis abscedentibus,tradunt Antonium sæpius exclamasse ὦ μύριοι,mirantem illos decies mille uiros,qui ductu Xenophontis multo longius iter à mediterraneis Babyloniæ perfecerũt usq; ad mare incolumes, repulsis obiter multo pluribus hostibus. Parthi aũt cũ nec perturbare abeuntes possent nec distrahere,sæpe uicti fugatiq;,rursum pacifice congrediebantur cũ pabulatoribus aut frumentatoribus,ostendentesq; laxatos neruos arcuũ,aiebant se retro abire,& hunc finem

nem infestandi facere. pauci Medi sequebant ulterius, per unum diem aut alterũ, nemini molesti, tantũ custodientes uicos remotiores à uia publica. post huiusmodi salutationes & amicos sermones Romani receperunt fiduciã: qui ubi ad Antoniũ delati sunt, cepit appetere cãpestria, quod ibi aquandi copia maior quàm in montanis diceretur. id facturum adijt in castris unus hostium nomine Mithridates, patruelis Monesis illius, qui profugus ab Antonio tres urbes donо acceperat: petijtq; aliquem qui posset secũ colloqui aut Syra lingua aut Parthica. & cũ accessisset eum Alexander Antiochenus familiaris Antonij, præfatus hæc se facere in Monesis quoq; gratiam, rogauit Alexandrum, uideret ne ante se colles altos inter se contiguos. quo respondente uidere, sub illis inquit Parthi cũ omnibus suis copijs sunt in insidijs. nam patentes hi cãpi usq; illos colles pertinent: & expectant uos fallacijs ipsorum credulos, deflexuros iter à montibus in campestria. sed altera uia laborem tantum habet & sitim, quibus iam assueuistis. qua relicta si Antonius ingressus fuerit alteram, sciat manere se qualẽ Crassus tulit exitũ. hæc locutus abijt. Antonius auditis his territus, amicos in consiliũ & ductorẽ Mardum adhibet, non alienũ ab ea sententia. sciebat enim per campos uel absq; hostibus uias difficiles tum inuẽtu tum transitu. montanam autem uiam nil aliud molestum habere, præter aquarũ inopiam unius diei. quãobrem per hãc duxit noctu, iussos aquã secum deferre. & quia multi uasis carebant, portabãt eam in galeis, aut in corijs consutis. iamq; agmen promouerat, cum Parthi re per nuncios cognita, noctu præter morem suũ eos persecuti sunt. oriente uerò sole agmen extremũ carpebant, fessum labore ac uigilijs. nam ea nocte CCXL. stadia perfecerant, quãuis non expectarent hostẽ superuenturũ tam cito, quo magis eorũ animi deiecti sunt. & sitis intendebatur certamine. cogebantur enim pugnando iter facere. interim primũ agmen incidit in fluuium, frigidum quidẽ & limpidũ, sed aquis medicatis salsisq;. hæ potę mox uentrẽ exulcerabãt cũ dolore, & sitim accendebant, quod quamuis Mardus præmonuerat, nihilominus repulsis obstantibus bibebant. Antonius aũt instans precabatur, durarent paulisper. aliũ enim nõ longe abesse fluuiũ potabilẽ. deinceps supereſſe uiam asperam & inuiam equitibus, à qua omnino necesse sit hostes recedere. simulq; receptui cecinit, ut saltẽ in umbra milites se recolligerẽt. cũ ergo figerent tentoria, Parthis mox ex more discedentibus, Mithridates redijt: occurrenteq; Alexandro monuit, ut paulum quiete refecti uniuersi cõsurgerent, & propere transirẽt fluuiũ, quòd is esset Parthis persequendi terminus. his renunciatis Antonio, Alexander

ab eo protulit aureos calices & phialas, ex his ille quotquot ueſte celare potuit abſtulit. reliquum iter eius diei nemine infeſtante peractum eſt. ſed noctẽ ſequentem ipſi ſibi reddiderunt grauiſsimã periculoſiſsimãq;. nam quibus erat aurũ argẽtúmue occidebant ſpoliabanturq;, & ſarcinæ iumentorũ pecunias ferentiũ direptæ ſunt, poſtremo ſupellectilem Antonij, pocula menſasq; pretioſas conciderunt & inter ſe partiti ſunt. itaq; exorto magno tumultu ac trepidatione (putabant enim hoſtes inuaſiſſe ſarcinas & diripere) Antonius accito uno è ſatellitibus ſuo liberto, cui nomen Ramno, coegit eum iurare, confoſſurum ſe illum quàm primum iuſſerit, & caput ablaturum, ut nec uiuus ueniret in poteſtatem hoſtium, nec agnoſceretur mortuus. amicis autem collacrymantibus, Mardus iubebat Antonium bono eſſe animo, quòd ſentiret in propinquo fluuium. aſpirabat enim aura quædam frigidior humidiorq;, non ingrata attrahentibus faucibus: & adijciebat ſe idem conijcere ex menſura confecti itineris. nam non multum noctis ſupererat. ſimulq; alij nunciarunt tumultum natum ex ipſorum auaritia mutuisq; iniurijs. quãobrem uolens turbatam & diſperſam multitudinem componere, caſtramentandi ſignum dedit. & iam diluceſcebat, & exercitus ſedatior incipiebat redire in ſuos ordines, cum extremum agmen ſenſit ſagittas hoſtium, & leuis armatura pugnæ ſignũ accepit. ſcutati uerò ſimiliter ut ante conglobati teſtudine ſuſtinebant ſagittas non audentiũ congredi. dumq; ita paulatim gradum promouent, à primis conſpectus eſt fluuius. ibi equitatu hoſtibus oppoſito, ante omnes traijciebat infirmos: & iam pugnantibus quoq; timor ac labor minuebatur. ut enim Parthi uiderunt fluuiũ, laxatis neruis iubebant Romanos tranſire bono animo, prolixe laudantes eorũ fortitudinem: ita trãſgreſsi per otium, curarunt corpora. deinde pergebant iter facere, non ad modum fidentes Parthorum pollicitis. ſexto uerò die poſt pugnam ultimam peruenerũt ad Araxem fluuium, qui Mediam diſterminat ab Armenia. uidebatur autem profundus & uorticoſus: ferebaturq; rumoribus hoſtem aggreſſurum eos in traiectu. poſtquam autẽ tuto inſcenderunt ſolum Armeniæ, tanquam tum primum ex alto ad terram appuliſſent, adorabant eam, & in mutuos complexus cum lacrymis ruebant præ gaudio. cumq; tranſirent per agros felices, poſt longam inopiam explebant ſe affatim, unde hydropicis cœliacisq; morbis laboratum eſt. hic recenſens ſuos Antonius, comperit deſiderari uiginti milia peditum, equitum quatuor milia, quorum plus quàm dimidium non ferrum ſed morbus abſumpſerat. cõtinuatum eſt autem iter à Phraatis per dies XXVII. quo tẽporis ſpatio Parthi

decies

decies & octies pugnando uicti sunt. sed inefficaces erant uictoriæ, quia confirmari non poterant in tam paruis fusorum fugatorumq; persecutionibus. constabat autẽ ab Artabaze Armenio maximè Antonium frustratum perfecta uictoria. si enim adfuissent illa equitum XVIM. instructa more Parthorum & cum eis conflictari assueta, quæ rex abduxerat è Media, nõ potuissent toties uicti instaurare prę lia, Romanis eos profligantibus, illisq; profligatos persequentibus. omnes igitur irritabant Antonium ad pœnas sumendas de Armenio: at ille multo consultius, nec proditionem exprobrauit ei, nec de honorificentia comitateq; solita quicquam detraxit, propter debilitatem exercitus & inopiam. postea tamen rursum ingressus Armeniam, multis pollicitationibus & inuitationibus persuasum ut ad se ueniret, comprehendit, & uinctum abduxit in triumphum Alexandriam: quod ægerrimè Romani tulere, urbis suæ honores comunicari Aegyptijs in Cleopatræ gratiam. uerum hæc inciderunt in posteriora tempora. cæterum inter Medorum regem & Parthorum orta est discordia per occasionem spoliorum de Romanis quęsitorum, quę Medo solicitudinem iniecit ne regnum amitteret. quapropter per nuncios uocabat Antonium, omnes opes suas in eius belli societatẽ offerens. ille magna spe concepta, quippe qui putabat hoc solum sibi ad Parthos debellandos defuisse, sagittarios & equites, tum ultro se adiungentes, parabat nouam expeditionem in Armeniam, ut coniunctis ad Araxem cum Medo copijs bellum inferret. sed distractus Octauiæ Cleopatræq; negotijs, in æstatem sequentem totum distulit, quamuis Parthi dicerentur laborare seditionibus. postea tamen rursum profectus in Mediam regem assumpsit in societatem & amicitiam, & accepta una filiarum eius adhuc admodum puella in coniugem uni ex Cleopatræ filijs quos ex ipso susceperat, instante iam bello ciuili reuersus est.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Mithridaticis Liber.

Hoc maxime modo Romani Bithynos et Cappadocas aliasq́; finitimas gẽtes quæ pontum Euxinũ accolũt, rege Mithridate post XLII. eius belli annos sublato, adiecerunt suo imperio: quo bello etiam Ciliciæ reliquũ, & Syriæ prouincias, Phœniciam, Cœlesyriam, Palæstinam, Euphratensemq́; mediterraneam, nihil ad Mithridatem attinẽtes, euecti huius uictoriæ impetu subiugarunt: & tributa alijs mox, alijs postea imposuerunt. Paphlagoniam quoq;, Gallogræciam, Phrygiam, eiq́; conterminam Mysiam, & insuper Lydiam, Cariam, Ioniam, aliasq́; Asiæ partes quæ Pergamenæ ditionis fuere, & ueterem Græciam, Macedoniamq́;, occupatas à Mithridate cito receperunt: ac multis populis tum primum tributa imperauerũt. quibus de causis præcipue uidentur mihi hoc bellum magnificere, & magnam uocare hanc uictoriam, imperatorẽq́; ipsum cuius auspicijs res gestæ sunt, Magnũ cognominare usq; ad nostra tempora, propter multitudinem uel receptarum uel de nouo quæsitarum prouinciarum, tum longitudinẽ temporis excedentis annum quadragesimum, ipsiusq́; Mithridatis audaciam & laborum tolerantiam, præpotentis ut apparuit per omnia: cui naues erant proprię plusquam CCCC. equitum autem interdum LM. peditum CCLM. & machinarum armorumq́; quantũ tantæ copiæ postulant. auxilia uerò ferebant ei reges & reguli, Armeniorum, & Scytharum, quotquot Pontum Mæotidemq́; paludem, & inde porrò usq; Thracium bosporum mare accolunt. quin & Romanos principes tum maximè tractantes arma ciuilia, & Hispaniam ab imperio retrahentes, solicitauit per legatos, & cum Gallis iniuit amicitiã, ut & hac parte infestaret Italiam. piratis quoq; repleuit maria, à Cilicia usq; columnas Herculis: qui sublatis nauigationibus & ciuitatum inter se commercijs, grauẽ famem inuexerunt longo tempore. in summa, fecit & tentauit quicquid potuit, adeò ut maximus hic motus inuoluerit propemodum omnes populos ab oriente occidentem usq;, dum aut ipsi bellum gerunt aut mittunt alijs auxilia,

& aut

& aut à Piratis aut à uicinis uel propter uicinos uexantur. tanta fuit in eo bello uarietas, quod tandem maximam accesio nem rebus Romanis attulit. hoc enim finito protulerunt ab occidente ad Euphratem imperij terminos. nec potui prouinciatim ista digerere, quãdoquidem simul gesta sunt & inter se perplexa. quæ uerò seperari potuerunt, seorsim per partes dicta sunt. Græci Thraces existimãt, qui cum Rheso militarunt ad Ilium, duce nocturnis insidijs per Diomedem sublato, quẽadmodum canit Homerus, secessisse ad os Ponti, qua traiectus est in Thraciã breuissimus: & partim quòd carerẽt nauibus ibi mãsisse, dixisseq; regionẽ Bebryciã: partim traiecisse supra Byzantiũ, ubi Thraces Bithyni colebãt iuxta Bithyã fluuiũ: unde fame pulsos reuertisse in Bebryciã, & nomine mutato eam uocasse Bithyniam, à fluuio quem reliquerant: durasseq; id nomen hac ratione in posterum, cum non multum Bithynia differat à Bebrycia, ut nõnulli putant. alij ferunt Bithym primũ hic regnasse Iouis & Thraces filium, & ab his regiones denominatas. hæc præfari libuit de Bithynia. cæterum de regibus, qui XLIX. deinceps ante Romanos ibi rerum potiti sunt, hoc maximè modo scribendum est in Romana historia. Prusia cognomine uenator Persei Macedonum regis sororẽ duxerat, & paulopòst exorto inter hunc & Romanos bello, neutras partes iuuit. capto autem Perseo ducibus Romanis togatus occurrit, & calceatus more Italico, pileatusq; raso capite: quo cultu utuntur qui ex testamento libertatem accipiunt: illiberali alioqui facie, & pusilla statura. ad eos accedens, latine dixit, Populi Romani libertus sum. Riserunt illi, & Romam miserũt hominem: qui cum ibi quoq; uisus esset ridiculus, impetrauit ueniam. aliquanto post infensus Attalo regi Pergamenæ Asiæ, agros eius uastauit. quod postquam senatus Romanus didicit, denunciauit ei, ne Attalo amico socioq; P. R. bellum inferre pergeret. cumq; ille parere grauaretur, legati rigide mandarunt ei, aut pareret senatui, aut ad disceptandum ueniret cum mille equitibus ad confinia, ubi & Attalum expectare aiebant cum totidem alijs. ille contempta paucitate quæ erat circa Attalum, sperans eum posse à se opprimi, præmisit legatos quasi secuturus cum mille suis: sed concitato uniuerso exercitu uenit tanquam ad præliũ. Attalus & legati præmoniti diffugerũt qua quisq; poterat, ille etiam iumenta Romanorum relicta comprehendit, & castellum Nicephorium expugnatum diruit, templa quoq; incendit in eo. deinde Attalum intra Pergamum compulsum oppugnauit. ob hęc senatus misit legatos alios, qui iuberent Prusiam Attalo damna illata luere pecunia. tum demum Prusia territus paruit & recessit. mulctam uero à le

gatis ſtatutã,ut Attalo uiginti naues tectas mox traderet, & intra certum tempus D.argenti talenta,ita ut iuſſus eſt perſoluit.cumq; ſubditis exoſus eſſet ob nimiam ſæuitiam, Nicomedes filius ualde ab eis amabatur:& ideo ſuſpectũ pater Romam miſit ut ibi degeret. quem poſtquam cognouit ibi quoq; gratioſum eſſe,mandauit ei ut à ſenatu peteret,remitti ſibi quod ſupererat pecuniæ debitæ Attalo. & addidit ei Menam ut ſimul legatione fungeretur: cui clàm mandatum dedit, ſi impetrauerit remiſsionem pecuniæ, ut amplius Nicomedi parceret:ſin minus,in urbe illum interficeret.& ad hoc cercuros alios quot miſit cum eo,& duo milia militum.is quia nec mulcta remittebatur Pruſiæ, (nam Andronicus ab Attalo ad contradicẽdum miſſus demonſtrauit mulctam minorem eſſe quàm rapinam) & Nicomedem uidebat eſſe in pretio,inops cõſilij, nec occidere eum auſus eſt, nec reuerti in Bithyniam. ita morantem conuenit non inuitum iuuenis:conſpiraruntq; in Pruſiam aſcito in ſocietatem Andronico legato Attali, ut is regi ſuo perſuaderet Nicomedẽ in Bithyniam deducere.congreſsi igitur in Bernice oppidulo Epiri,noctu conſcenſa naue quid agendum eſſet collocuti ſunt,& diuerſi diſceſſerunt eadem nocte. mane uerò Nicomedes exſcendit nauem purpuratus & diadematus more regio.cui mox Andronicus occurrit,& regem appellatũ deducebat cum D.quos circa ſe habebat militibus. Mena uero ſimulabat ſe tum primum ſenſiſſe Nicomedis prẹſentiam, & circumcurſans illa duo milia indignabatur.tandem procedente ſermone,è duobus,inquit,regibus alter domi eſt,alter in itinere.uos rebus ueſtris proſpicite in futurum & recte conſulite,quandoquidem ueſtra ſalus nunc agitur:ut ſagaciter applicemus nos ad eum qui futurus eſt potior.ille ſenex eſt,hic iuuenis.Bithyni illum auerſantur,hunc optant. Romanorũ optimates iuuenem diligunt. Andronicus iam eius ſatelles promittit ab Attalo auxilium, rege uicino Bithynis & late regnante, & Pruſiæ hoſte uetere. ad hæc memorabat crudelitatem Pruſiæ,detegens eius in omnes patrata facinora, & inde odium publicum.ut uerò & hos milites animaduertit abhorrere ab eius ſceleribus,ſtatim ad Nicomedem adduxit, & ſecundus regem eum appellauit poſt Andronicum,ſtipauitq; duorũ milium ſatellitio. Attalus uerò prompte excepto iuuene, Pruſiam iuſsit filio ciuitates aliquot ad inhabitandum & agros ad uictum attribuere.reſpondit ille mox ei daturum ſe uniuerſum regnum Attali, in cuius gratiã & ante inuaſiſſet Aſiam.hæc locutus miſit Romam qui accuſarent Nicomedem & Attalum,citarentq; ambos in iudicium.ſed Attalus cum ſuis mox in Bithyniã profectus eſt, ad quos Bithyni paulatim defecerũt.

Pruſia

Prusia uerò nemini se credens, & sperans Romanos se erepturos ex insidijs, à Diegylle Thrace socero suo D. Thracas impetrauit, quib. solis cõmisit corporis sui custodiam, & in arcem Nicææ se inclusit. at Romæ prætor urbanus non statim ad senatũ adduxit legatos Prusiæ, Attalo gratificãs: & postquam tandem introduxit, iussus à senatu legatos eligere qui bellum compescerent, elegit tres: quorum unus saxo quondam in caput percussus fœdas cicatrices præferebat, unus laborabat pedibus, unus usq; ad stultitiam simplex habebatur: ita ut Cato in legationem cauillaretur, eam nec mentem habere, nec pedes, nec caput. Legati profecti in Bithyniam, iusserũt partes ab armis discedere. Nicomede autem & Attalo simulantibus se autoritati senatus cedere, Bithyni subornati negabãt se posthac ferre posse immanitatem Prusiæ, maximè postquam deprehensi sint moleste ferre eius imperium. sic legati, quia nondum hæ querelæ ad senatum peruenerant, abierũt infecto negotio. Prusia desperata ope à Romanis, quibus fretus nulla parauerat auxilia, migrauit Nicomediam, ut hac munita hostem inde arceret. sed oppidani rege prodito portas aperierunt. Nicomedes cum exercitu introgressus est. Prusiam religione fani Iouis se tutantem confoderunt quidam immissi à filio. Sic Nicomedes pro patre cepit regnare in Bithynia: cui deinde mortuo successit filius Nicomedes cognomine Philopator, ex S.C. in regno paterno cõfirmatus. ita se habent res Bithyniæ: & si cui libet plura cognoscere, nepos huius alius Nicomedes populum Rom. testamento hæredem regni reliquit. Cappadociæ quis ante Macedonas præfuerit, non possum certo dicere, habuerint ne regnum proprium, an inter prouincias Darij fuerint. Alexander certe uidetur has gentes tributarias reliquisse sub suis principibus dum contra Darium properat. apparet enim hunc & Amisum Athenis oriundam ciuitatẽ ad popularem administrationem redegisse iuxta instituta maiorum. Hieronymus prodit, ne attigisse quidem eum gentes has, sed dum peteret Darium, ingressum aliam uiam maritimã per Pamphiliam & Ciliciam. Perdica qui post Alexandrum Macedonibus præfuit, Ariarathem præfectum Cappadociæ, siue propter defectionẽ, siue ut regionem hanc Macedonibus acquireret, captum in crucem egit, Eumene Cardiano prouinciæ præposito. quo sublato quando à Macedonibus hostis iudicatus est, Antipater qui post Perdicam ditionis Alexãdri curator fuit, Nicanorem misit satrapam in Cappadociam. cæterũ non multo pòst seditione exorta inter ipsos Macedonas, Antigonus eiecto Laomedonte occupauit Syriam. huic familiaris erat Mithridates, uir regij apud Persas generis. Antigonus in somnis uisus est

ſus eſt ſibi aurum in aruo ſeminare, & id demeſſum Mithridatem in Pontum aſportare. quamobrem comprehenſum uolebat occidere. effugit tamen ille comitatus ſex equitibus: & cõmunito quodam uico in Cappadocia, multis ad eum dum Macedones attẽdunt alia negocia deficiẽtibus, & Cappadociam ipſam, & finitimas gentes ponticas obtinuit. qui primus amicus P.R. appellatus, miſsis contra Pœnos auxiliaribus aliquot nauibus, uocabatur Mithridates Euergetes Ponti rex, Cappadocibus ut alienis etiã tum infeſtiſsimus. cui ſucceſſit eiuſdem nominis filius, duo habens cognomina, Eupator & Dionyſus. hunc Romani iuſſerũt Ariobarzani Cappadocia cedere, qui in fidem populi confugerat, & uidebatur plus iuris habere in Cappadociam: aut fortaſſe ſuſpectam habentes amplitudinẽ regni Mithridatici, maluerunt id diſsimulanter in plures portiones diuidere. tulit tamen id rex: ſed contra Nicomedem Nicomedis filium Pruſiæ nepotem, qui auitum Bithyniæ regnum ex Senatuſconſulto acceperat, fratrem ipſius cum exercitu miſit Socratem Chreſtum cognomine, qui regnum hoc ſibi uſurpauit. per idem tẽpus Mithraas & Bagoas pulſo Ariobarzane quem Romani Cappadociæ regem cõſtituerãt, Ariarathem in id regnum deduxerunt. Romani uero Nicomedem ſimul & Ariobarzanem in ſuum quenq; regnum reſtituerunt, legatione ad hoc miſſa, cuius princeps erat Manius Aquilius, iuſsisq; adiutare, L. Caſsio, qui Aſiam Pergamenam obtinebat cum exercitu exiguo, & hoc ipſo Eupatore. uerùm is propter controuerſum ius Cappadociæ, & ablatam ſibi nuper ab ipſis Romanis Phrygiam, ut in rebus Græcorũ diximus, nihil iuuit. Caſsius & Manius cum Caſſiano milite alijsq; contractis è Gallogræcia Phrygiaq;, reduxerunt Nicomedem in Bithyniã, Ariobarzanem in Cappadociam: moxq; ambobus ſuadebãt ut uicinam Mithridatis ditionem incurſionibus uexando materiam belli quærerent, oſtentantes ſpem auxilij. neuter tamen uicinum tam potentem laceſſere armis auſus eſt, ſed urgentibus legatis, Nicomedes qui magnam pecuniam pro reſtitutione ducibus & ipſis legatis ex pacto debebat, magnam etiam aliâs à Romanis Aſiaticis ad uſuram acceperat, quę tum repetebatur, inuitus in ditionem Mithridatis irrupit & uſq; Amaſtrim urbem populatus eſt, nemine uetante occurrentéue. nam Mithridates quamuis paratas haberet copias, tamen cedebat, ut multas iuſtasq; cauſas belli haberet. ubi uero Nicomedes cum magna præda domum redijt, Pelopidem miſit ad Romanos duces legatosq;, non ignarus ipſos bellum appetere, & incurſionis eius cauſam fuiſſe. diſsimulabat tamẽ captans plures honeſtioresq; futuri belli cauſas, ſuam ac paternam ſocietatem amiciti

amicitiamq; cõmemorans. pro hac, inquit Pelopides, præmij loco adimitur regi Phrygia & Cappadocia: quarum hæc ſemper maiorũ ipſius fuerat poſſeſsio, ab huius patre recepta: illam uero in uictoriæ de Ariſtonico partæ mercedẽ ab imperatore ueſtro accepit, redemptam nihilominus ab ipſo auri magno pondere. nunc uero etiã Nicomedem os Ponti ſinitis intercludere, & agros uſq; Amaſtrim populari, cum ut ſcitis rex ſatis ualidus & paratus ad reſiſtendũ ſit, tantum expectans ut uoſipſi oculati teſtes fieretis horum quæ gerũtur. ea poſtquam uidiſtis, Mithridates amicus ueſter & ſocius uos amicos & ſocios (ſic enim appellat fœdus) obſecrat, ut opem feratis iniurias à Nicomede patiẽtibus, aut ſaltem cohibeatis hominis uiolentiam. ad hæc Nicomedis legati reſponderũt, illum iamdudum à Mithridate appetitum inſidijs, cum Socratem armis in regnum induceret, quieturũ alioquin & ceſſurum ætati fratris maioris. hunc, inquit legationis princeps, Mithridates concitauit aduerſus eum quem ſenatus populusq; Romanus conſtituit regem Bithyniæ: unde ſatis apparet uobis magis quàm nobis eum intuliſſe iniuriam. pari ratione cum ueſtrũ edictũ iubeat Aſianos reges abſtinere ab Europa, multa in Cherſoneſo uſurpauit ſibi. uerum hæc ad uiolentiam hoſtilemq; erga uos & contumacem animum pertineant. quid apparatus tantus ſibi uult, quaſi ad decretum iam bellum maximum, quid Thracum Scytharumq; & aliarum propinquarum gentium auxilia? cum Armenio uero etiam affinitas intercedit, & in Aegyptum Syriamq; mittit qui ſocietates regum ei comparent. naues ſtratas habet c c c. & alias inſuper ædificat, accitis è Phœnicia & Aegypto proretis ac gubernatoribus. quæ tam multa profecto non contra Nicomedem, ſed cõtra uos Romani parat, indignans ex quo Phrygiam à quodam ueſtro imperatore fraude circunuento mercatus, iuſſus eſt eam relinquere tanquam poſſeſsionem non iure queſitam. ægre fert etiam Cappadociam uos dediſſe Ariobarzani, timens ſimul creſcentem ueſtram potentiam, & ex nobis aduerſus uos occaſionem captans, ut tandem uos ſi poſsit aggrediatur. decet autem ſapientes non expectare dum ille ſe hoſtem profiteatur: ſed pluris facta eius quàm uerba facere, nec propter prætextum fictæ amicitiæ ueros firmosq; amicos prodere, & ſinere impune contemni & irritum fieri ueſtrum de regno iudicium, ab eo qui nobis uobisq; pariter inimicus eſt. poſt hãc Nicomedis legatorum orationem Pelopides rurſum accedens Romanum conſiſtorium, de ueteribus Nicomedis querelis poſtulauit ipſos Romanos iudices. cæterũ præſentem ſtatum, inquit, ipſi uidetis, ditionẽ Mithridatis minui, mare nõ patere nauigationibus, prædas ex

das ex agris abigi. proinde nõ est opus disceptationibus & iudicijs: sed rursum obtestamur uos Romani principes, aut prohibete iniuri as, aut opem ferte indigna patiẽti Mithridati: aut deniq; sinite ipsum se defendere, & non miscete uos alienis periculis ac laboribus. hæc inculcantem Pelopidem, quamuis iam ante auxilia Nicomedi decre uerant, audiebant tamen quasi disceptatores: & quia Pelopidæ uerba reuerebantur, & Mithridatis nondum uiolata fœdera, diu hæsitarunt quidnam respondendum esset, donec prudenti consilio sic responderunt. Neq; Mithridatem molestari placet à Nicomede, neq; Nicomedi bellum inferri patiemur. nõ uidetur enim è republica, Nicomedem detrimentis affici. hęc prolocuti Pelopidam uolentem id responsum ut parum idoneum coarguere, dimiserunt è consistorio. Itaq; Mithridates ut aperte læsus à R. P. misit cum magna manu filium Ariarathem ad occupãdum regnũ Cappadociæ: qui mox Ariobarzane pulso ibi regnauit. tũ Pelopidas rursum aditis Romanis ducibus ita locutus est. Quàm patienter tulerit Mithridates rex ademptam sibi contra ius Phrygiam & Cappadociam, audistis nuper Romani principes. quas uerò iniurias ei Nicomedes uobis inspectantibus intulit, contempsistis, nobis amicitiam societatemq; uestram appellantibus. quasi non accusatoribus, sed accusatis, respondistis, nõ uideri è rep. uestra Nicomedem detrimentis affici, ac si ab aliquo afficeretur ille iniuria. uos igitur in causa estis, quòd contra uestram remp. quædam gesta sunt in Cappadocia. nam propter uestram in rebus nostris negligentiam, uestrasq; in responsis ludificationes, ita se gessit Mithridates. & nunc legatos questum de uobis ad senatum uestrum mittit, uobisq; denunciat ut ibi ad causam dicendam adsitis: néue quicquam incipiatis absq; comuni S.P.Q.R. decreto, cogitantes huius belli magnitudinem, quòd Mithridates paternũ regnum habeat x x M. stadium patens in longitudinem, multasq; circumuicinas gentes acquisiuerit, & inter eas Colchos gentem bellicosam, Græcos quoq; qui Pontum accolunt, & his cõtiguos barbaros. amicos etiam paratos habet ad exequẽda iussa omnia, Scythas, Tauros, Basternas, Thracas, Sarmatas, deniq; omnes qui Tanaim & Istrum paludemq; Mæotidem accolunt. præterea Tigranes Armenius gener eius est, Arsaces Parthus amicus. nauium quoq; multitudinem habet uel paratarum uel semiperfectarum, & apparatum idoneum ad omnia. nec mentiti sunt nuper Bithyni de Aegypti & Syriæ regibus: quos uerisimile est nõ solos nostras si bellum exoriatur partes secuturos, sed cum his & nouas prouincias uestras, Asiam, Græciã, Africam, ipsosq; magna ex parte Italos, qui non ferentes uestras impotentes

potentes cupiditates, nunc rebellant. quod bellum cum nondum se dare potueritis, impugnatis Mithridatem, committentes eum nunc cum Nicomede nunc cum Ariobarzane. & amicos quidem ac socios uos profitemini simulatisq;, sed reuera habetis nos pro hostibus. agite igitur uel nũc, si præterita displicent, cohibete Nicomedem ne amicos uestros iniurijs afficiat. quod si feceritis, polliceor regis Mithridatis nomine auxilia contra rebelles socios Italos. aut abrumpite istam spetiosam sed inanem amicitiam, aut eamus Romam in iudicium. hæc fuit Pelopidæ oratio, quæ quoniam uisa est insolentior, iusserunt Mithridatem abstinere à Nicomede et Cappadocia: sibi enim curæ fore ut mox in eam restituatur Ariobarzanes. Pelopidam autẽ statim castris excedere, & nisi rex iussa faciat, non redire amplius. cũ hoc responso dimissus est nõ sine custodia, ne quem obiter corrum peret. moxq; non expectata de tanto bello senatus aut populi sententia, colligebatur exercitus è Bithynia, Cappadocia, Paphlagonia, Gallogræcia. ut uerò & proprius L. Cassij exercitus cum quo Asiam obtinebat, satis iustructus est, & auxilia conuenere omnia, diuisis copijs, Cassius castrametatus est in confinio Bithyniæ Gallogręciæq;, Manius qua transitus patebat Mithridati in Bithyniam, tertius dux Q. Oppius in finibus Cappadociæ, cum quadragenis peditum equitumq; milibus. habebant & classem, cui Minucius Rufus & C. Popilius præerant, ad oris ponti custodiã. iuuabat eos & Nicomedes cũ peditum L. equitum VI. milibus. hæc fuit summa copiarum. Mithridates in exercitu proprio habebat CCL M. peditum, XL M. equitum, CCC. naues tectas, centum dicrota, & alium apparatum pro ratione tam numerosæ militiæ. præerant autem his copijs Neoptolemus & Archelaus duo fratres, & ipse rex per se administrabat plurima. inter auxilia uerò Arcathias ipsius filius adduxerat ex Armenia minore X milia equitum, Dorylaus Phalangitis præerat, Craterus centumtriginta falcatis curribus. Tantus fuit utrinq; apparatus, cum primum mouerunt contra se inuicem Romani & Mithridates circa septuagesimam supra centesimam olympiadem. ut uerò ad Amnium fluuiũ in latis campis conspexerunt se Nicomedes & duces Mithridatis, instruxerunt acies, Nicomedes omnes suos, Neoptolemus & Archelaus expeditos tãtum, & equites Arcathię, & currus aliquot. nam phalanx adhuc erat in itinere. eminebat campis saxosus tumulus, quem paucis eò missis occuparant, ne circumuenirentur à Bithynis numero longe superantibus. ex quo suos depulsos uidens Neoptolemus, tanto magis circumuentionem metuens, festinus succurrit, accito simul Arcathia. id animaduertens Nicomedes occurrit, moxq; cruen

tum certamen cõmissum est, tandem Bithynus cõnixus hostes propulsos fugabat, donec Archelaus à dextro cornu transcurrens persecutores inuasit. quibus mox in eum conuersis cedebat paulatim, ut Neoptolemus cum suis posset se è fuga recipere. quod ubi factum cogitauit, in pugnam reuertit. tum uero immissi in Bithynos falcati currus magno impetu, alios in duas alios in plures partes lacerabãt: quod maximè illos terruit, dum uident dimidiatos uiros spirãtes adhuc, aut in multa frustra discerptos, aut artus pendentes à curribus, ut fœditate magis spectaculi quàm pugna uicti turbarint præ metu ordines. turbatos Archelaus à fronte, Neoptolemus & Arcathias è fuga reuersi à tergo aggressi sunt. illi in utrosq; obuersi diu repugnauerunt, tandem post magnam suorum stragem Nicomedes fugit cũ reliquis in Paphlagoniam, cum phalanx Mithridatis ne interfuerit quidem huic prælio. uenerunt & castra in potestatem uictoris cum pecunijs & captiuorum magno numero, quos omnes Mithridates benigne tractatos dimisit domum cum uiatico, ut apud hostes pararet sibi opinionem clementiæ. id primum huius belli facinus duces Romanos terruit, quòd temere magis quàm consulte sine decreto publico tantum bellum accẽdissent. pauci enim plures superauerãt, non adiuti opportunitate locorum aut aliquo errato hostiũ, sed uirtute ducum & fortitudine militum. tum Nicomedes prope Manium castra admouit. Mithridates Scorobam montem ascendit, qui est Bithynorum & Ponticorum confinium. huius antecursores c. equites Sarmatæ cum forte offendissent D C C C. Nicomedis equites, occiderunt ex eis aliquot. hos Mithridates remisit in patriam cum uiatico. Manium retrocedentem Neoptolemus & Nemanes Armenius circa primum Pachium uicum assecuti hora septima, cum abisset Nicomedes ad Casium, coegerunt pugnare, ducẽtem equitum quatuor milia, peditum uerò decuplum. cæsisq; decem milibus, trecentos uiuos ceperunt, quos similiter Mithridates ad se adductos dimisit, captans fauorem hostium. Manius castra quoq; amisit, ipse fugiens ad Sangarium fluuium, noctu eum traiecit, & euasit in Pergamũ. Casius Nicomedesq; & cæteri quotquot legati Romani aderant, mouerunt castra in Leontocephalen, quod est Phrygiæ castellum munitissimum, ubi nouiciam tironum multitudinem collectam ex opificibus, aut agricolis aut plebe infima, in armis exercebant, & nouos ex Phrygibus delectus faciebãt, sed cum utriq; pigri essent ad officium, noluerunt amplius facere negotium uiris imbellibus: dimissisq; omnibus recesserunt: Casius Apameam cũ suis copijs, Nicomedes Pergamum, Manius uersus Rodum. quæ ubi audierũt oris Ponti custo-

des

des diſperſi ſunt, clauſtris Ponti & Nicomedis nauibus Mithridati traditis. ille uno impetu potitus tota Nicomedis ditiõe, obibat eam ciuitates cõſtituens & ordinans. ingreſſus deinde Phrygiam uſus eſt Alexandri diuerſorio, fauſtum omen putans ſi ubi Alexander inter quieuit, pernoctaret Mithridates. atq; ita & Phrygiæ reliqua, & Myſiam Aſiamq;, Romanorũ prouincias recentes percurrebat. miſsis etiam circumquaq; ſuis ducibus, ſubegit Lyciam & Pamphyliam aliaq; uſq; Ioniam. Laodicenſes autem Lyci accolas adhuc reſiſtẽtes, ad quos Q. Oppius cũ equitibus & mercenario milite ſe receperat, per præconem ad mœnia miſſum inuitauit his uerbis, Mithritatem regem promittere Laodicenſibus ſecuritatem, ſi Oppium ei dedide rint. qui audito præcone mercenarios dimiſerunt incolumes. ipſum Oppium adduxerunt ad Mithridatem, præcedentibus lictoribus in ludibrium. eum Mithridates illæſum & ſolutum ſecum circumduce bat, oſtentãs captiuum ducem Romanum. nec multo pòſt Manium Aquilium, legationis huius & belli autorem præcipuũ, captum uinctumq; in aſino circumuehebat, coactum ſuapte uoce apud ſpectatores proclamare ſe eſſe Manium, donec Pergami aurum liquatum in os eius infudit, corruptelas largitionũ exprobrans Romano nomini. ordinatis deinde ſatrapis adiuit Magneſiam, Epheſum, & Mitylenem, hilariter exceptus ab omnibus, Epheſijs etiam Romanorum effigies apud ſe poſitas tollẽtibus, quã ob rem non multo poſt pœnas dederunt. ex Ionia reuertẽs cepit Stratoniceam, mulctauitq; pecunia, & impoſuit ei præſidium. ubi conſpicatus formoſam uirginem, recepit in ſuum gynæceum, Monimam Philopœmenis filiam, ſi quem iuuat & nomẽ eius cognoſcere. cum Magnetibus autem & Paphlagonibus Lycijsq; propter præſidia reſiſtentibus bellum continuabat. Dum hæc Mithridates gerit, Romani audita prima eius irruptione in Aſiam, expeditionem cõtra eum decreuerunt, quamuis occupati domeſticis ſeditionibus, & bello ſociali perdifficili, Italis ferè omnibus alijs poſt alios deficientibus. cumq; prouincias ſortirentur cõſules, Aſia Cornelio Syllæ obuenit, ſimulq; bellum Mithridaticum. & cum deeſſet pecunia, S.C. factum eſt, ut uẽderetur quicquid Numa Pompilius ſolẽnibus deorum ſacris dicauerat. tanta fuit in ſumma egeſtate honoris publici ratio. & erant iam quędam huius generis diuendita, unde nouem milia librarum auri cõfecerant, nec plus in tantum bellum inſumpſerunt. Cæterum Sylla diu ſeditionibus retentus eſt, ut in ciuilibus bellis diximus. quo tempore Mithridates & contra Rodios plures naues fabricauit, & ſatrapis omnibus ciuitatũq; magiſtratibus ſcripſit ſecretas literas, ut uniuerſi ad eandem

dem diem trigesimam inuaderent armis Romanos Italosq́; hospites cum uxoribus, liberis, cæterisq́; ingenuis domesticis Italici generis, & occisos insepultos abijcerent, & bona eorum partim regi partim percussoribus cederent. per prẽconẽ etiã interminatus est mulctam cæsos sepelientibus, aut uiuos celantibus, præmio proposito his qui latitantes tollerent, pollicitus seruo libertatem si herum occideret, debitori uerò creditorẽ necanti dimidium debitę pecuniæ. his clàm ad omnes simul scriptis ubi statuta dies uenit, uarię calamitatum species erant per Asiam, quarũ aliquot indicabo. Ephesij è Dianæ templo ab ipsarum statuarum complexu distractos interficiebant. Pergameni eos qui in ædem Aesculapij confugerant, cum nollent abscedere, statuis hærentes sgittis cõfigebant. Adramytteni abnatare conatos in mare persequendo necabant, simulq́; infantes eorum submergebant. Caunij Antiocho deuicto attributi Rodijs, & paulo ante senatu Romano autore iuri suo redditi, Italos qui ad sacratam eius ciuitatis curiam confugerant ab ipsis aris protraxerunt: cæsisq́; prius in cõspectu matrum infantibus, ipsas deinde, & postremo earum maritos interemerunt. Tralliani ne hospitum cæde manus contaminarent, Theophilum Paphlagonem uirum trucem ad hoc mercede conduxerunt. qui in ædẽ Concordiæ concluſos tam immaniter contrucidauit, ut statuas complectẽtibus manus amputaret. tanto infortunio tunc per Asiam Romani Italiq́; opprimebantur, uiri pariter & infantes & fœminæ, imò etiam liberti seruiq́; quotquot erant Italici sanguinis. unde satis apparuit, nõ metu Mithridatis, sed odio Romanorum, Asianos prouectos ad tam immania facinora. uerum hi pœnam luerunt duplicem, primum ab ipso Mithridate superbe habiti & perfide, mox à Cornelio Sylla. rex deinde in Coum traiecit: ubi exceptus à libentibus, Alexandri qui in Aegypto regnarat filium, cum multis pecunijs in Coo relictum à Cleopatra auia, assumpsit educauitq́; regie: & è thesauris Cleopatræ magnas diuitias, artificũ opera egregia, gemmas, mundum muliebrem, magnamq́; uim pecuniæ misit in Pontum. Interea Rodij mœnia portusq́; munierunt, & instruxerunt machinis, adiuuantibus nõnullis Telmissensibus & Lycijs, & quotquot Itali euaserant ex Asia, Rodi habebant receptaculum, in hisq́; L. Cassius proconsul Asiæ: aduentante autem cum classe Mithridate, suburbia diruerũt, ne hostibus essent usui. naues quoq; ad pugnã instruxerunt, alias à fronte, alias à lateribus. Mithridates quin quereme circum suos uolitans, iussit naues ordine longo extendi in cornua, ut remigio concitatæ hosticas circumuenirẽt pauciores numero. id ueriti Rodij paulatim cedebãt: deinde uersis proris in portum

tum cõfugerunt: quo firmato repagulis, à mœnibus propugnando regem arcebant. ille caſtrametatus in proximo, & ſępe portum expugnare fruſtra aggreſſus, expectabat terreſtres copias ex Aſia. interim continuæ fiebant uelitatiunculæ, in quibus ſuperiores Rodij paulatim reſumebant animos, naues in promptu habentes, & inuaſuri hoſtem ſi ſe daret occaſio. & cum præteueheret uelis oneraria regia, prouecta eſt contra eam Rodia dicrotos. deinde pluribus utrinque ſuccurrentibus propere, ortum eſt acre prælium, Mithridate prægrauante propter iram & multitudinẽ nauium, Rodijs uerò arte naues eius circumuenientibus & ſubuertentibus, ita ut triremem cum ſocijs naualibus à puppi reuinctã, multaq; armamenta & ſpolia in portum reportauerint. cumq; deſiderarent quinqueremem ignari captam ab hoſtibus, ad eam quærendam emiſerũt in altum ſex alias omnium celerrimas, cum præfecto claſsis Damagora. contra quas cũ Mithridates xxv. miſiſſet, Damagoras cedebat uſq; ad ſolis obitum. deinde tenebreſcente iam cælo regias retro ſe uertentes adortus, duas ex eis demerſit, duas item alias in Lyciam cõpulit, & nocte in alto exacta reuerſus eſt. hic euentus fuit naualis prælij, tam inſperatus Rodijs propter paucitatem nauium, quàm Mithridati propter multitudinem. in certamine autem nauem regis ſuos hortantis Chia ſocia per tumultum impacta concuſsit: quod ille nõ diſsimulans poſtea gubernatorem & proretam affecit ſupplicio, Chijs iratus omnibus. per eoſdem dies terreſtres copias ad Mitrhidatem nauigãtes in onerarijs & triremibus turbo repentinus ad Rodum tranſuerſus appulit: contra quas educta claſſe Rodij, turbatas adhuc tempeſtate diſperſasq; aggreſsi partim ceperunt, partim perforarunt incenderuntq;, & cccc. uiros captiuos abduxerũt. quamobrẽ Mithridates rurſum & ad naualem pugnam, & ad urbis oppugnationem ſeſe parabat. ſambucam etiam, machinam quandam maximam duabus nauibus impoſitam fabricabat. edoctus autem à trãsfugis, cliuum eſſe aſcenſu facilem, qua Iouis Tabyrij fanum muro cingebatur humili, partem militum in naues noctu impoſuit, reliquis ſcalas diſtribuit, iuſsitq; utroſq; ſilentes ire, donec aliquis igne ſignum daret è Tabyrio. tum uerò conclamare quam maximè, & alteros portum, alteros murum inuadere. & illi quidem, propinquabant cum maximo ſilentio: cuſtodes autem Rodij re cognita ignem extulerunt. tum milites Mithridatis rati hunc eſſe illum ignem è Tabyrio, repente è profundo ſilentio ediderunt ingentem iubilum, ſimul & ſcaligeri & nauales ſocij. quibus cum parem clamorem urbani reddidiſſent intrepide, & cõcurriſſent in mœnia, regij nocte hac nil tentauerunt, inter-

diu uerò à mœnibus reiecti sunt. sed maximè sambuca terruit admo ta mœnibus ad fanum Isidis, quæ tela multa simul, & arietes, & iacu-la immittebat. milites quoq; multi è nauibus huc accurrebãt cum sca lis, quasi ascensuri mœnia. Rodij tamen hæc etiam constanter pertu lerunt, donec machina subsedit præ pondere, & spectrum Isidis ui-sum est magnam uim ignis in eam iaculari, & Mithridates post hunc ultimum conatum expugnationem desperans mouit à Rodo. obses-sis deinde Pataris, cædebat Latonæ lucum ad machinas, donec mina ci somnio iussus est abstinere à sacris arboribus: relictoq́; ad bellum in Lycia continuandum Pelopida, Archelaum misit in Græciam, ut suadendo cogendoq́; quotquot posset ciuitates ad partes suas addu ceret. ipse posthac pleraśq; curas committens suis ducibus, delectus habebat militum & arma fabricabat, & oblectabat se cum Stratoni-censi muliere, & pro tribunali cognoscebat causas eorum qui dice-rentur insidiati eius saluti, aut res nouas moliti, aut quomodocunq; in Romanos procliues. quibus negocijs dum occupatur, in Græcia hæc gesta sunt. Archelaus profectus cum classe & cibarijs, Delum quæ ab Athenienſibus defecerat, & alia castella, expugnauit: cæsisq́; in eis uiginti milibus hominũ, quorum pleriq; fuerant Itali, ea castel-la Athenienſibus attribuit: atq; his alijsq́; modis iactans & extollens res Mithridatis, eum populum amicum sociumq́; regi reddidit: pe-cuniam quoq; sacram è Delo eis misit per Aristionem Atheniẽsem, missis simul ad custodiam pecuniæ duobus milibus militũ. quorum opera usus Aristion tyrãnum egit in patria, ciuibus alijs occisis pro-pter factionem Romanam, alijs Mithridati traditis, quamuis profite retur se Epicureum philosophum. sed non hic solus Athenis, nec ante hunc Critias cum suæ philosophiæ socijs exercuerunt tyranni-dem: uerum etiam in Italia Pythagorę sectatores, & in reliqua Græ-cia qui Septem sapientes dicuntur, quotquot tractarunt remp. sæui us quàm idiotæ abusi sunt tyrannidis potentia. unde & de cæteris philosophis merito suspectis dubitatum est, uirtutis ne studio, an in paupertatis otijq́; solatium, sectarẽtur sapientiam: quando hodieq́; multi priuatam ac inopem uitam degentes, & huic necessitati præte xentes sapientiam, in diuites ac magistratus amarulentis cõuicijs de-bacchentur, non tam cõtemptu diuitiarum honorumq́; ut uidetur, quàm quòd hæc alijs inuideant. sed multo sapiẽtiores sunt, qui con-temnunt ipsorum conuicia. hæc in Aristionem dicta sint, qui nos in hanc digressiunculam induxit. cæterum Archelaus etiam Achæos, Lacedæmonios, Bœotosq́; omnes sibi adiunxit, exceptis Thespiensi bus, quos obsidione cinctos oppugnabat. eodẽ tempore Metropha-

nes

nes ſubmiſſus à Mithridate cum alia manu militum, Euboeam & agros Demetriadis Magneſiæq́;, quæ ciuitates à factione regia abhorrebant, populabatur. quẽ Bryttius aggreſſus è Macedonia cum exiguis copijs nauali pugna certauit, demerſaq́; una naue magna & una hemiolia, omnes ſocios nauales qui in eis fuerant, occidit inſpectante Metrophane. ille territus fugit, & quia ſecundo uento nauigantẽ Bryttius aſſequi non poterat, Sciathum expugnauit, quæ prædonum barbarorum erat receptaculum: quos in poteſtatẽ redactos ſeruos in crucem egit, liberos mulctauit abſciſis manibus. inde Boeotiam petijt, auctusq́; alijs mille partim equitibus partim peditibus è Macedonia profectis, circa Chæroneam cum Ariſtione & Archelao per continuum triduum dubio marte conflictatus eſt. ſed poſtq̃ ad hoſtes ſuperuenerunt Lacedæmoniorum & Achæorum auxilia, ratus ſe iam imparem, caſtra mouit ad Piræum, quem & ipſum poſt Archelaus claſſe occupauit. at Sylla cui Mithridaticum bellum ſenatus demandauerat, tunc primum ex Italia cum quinq; legionibus & cohortibus aliſq́; aliquot tranſuectus in Græciam, mox pecunias & auxilia commeatusq́; accerſiuit ex Aetolia & Theſſalia. ubi uerò ſatis paratus uiſus eſt, contra Archelaum trãſiuit in Atticam. in quo itinere defecit ad eum pene tota Boeotia, & magnæ illæ Thebæ, quæ prius magna leuitate animi Romanis Mithridatem prætulerãt: tunc uerò antequam uirium periculum facerent, rurſum ad Syllam deſciſcebant ab Archelao. dux Romanus poſtquã attigit Atticam, miſſa parte copiarum ad oppugnandum in urbe Ariſtionem, ipſe recta Piræum petijt, ubi Archelaus intra muros ſe receperat: quorum altitudo erat fermè quadraginta cubitorum, opus Periclis ſaxo quadrato extructũ bello Peloponneſiaco, quando tota ſpe uictoriæ in hoc portu collocata, munitiſsimũ eũ reddidit. Sylla nihil deterritus altitudine, ſtatim ſcalas adhibuit: & illatis acceptisq́; multis uulneribus, regijs fortiter propugnantibus, tandem feſsus retroceſsit ad Eleuſinem & Megara: ubi machinas compingebat ut Pirẽum oppugnaret aggeribus. ad hoc opus artifices & omnis apparatus, ferrũ, catapultæ, cæteraq́; huiuſmodi Thebis petebantur: materia cẽdebatur in Academia ad ingentes machinas, & illi longi muri quibus hic portus urbi iungebatur, exemptis trabibus & lapidibus uertebãtur in aggeres. erant duo ſerui Athenienſes in Piræo, qui ſiue factioni Romanę dediti, ſiue ſuę ſaluti ſi quid ſecus accideret proſpicientes, glandibus plumbeis inſcribebant quæ intus fierent, quas fundis ad Romanos emittebant. id cum continue facerent, Sylla rem cognitam diligentius obſeruans inuenit ſcriptũ, craſtina die pedites erupturos à fronte

in operarios, equites per latera inuaſuros Romanum exercitũ. itaq; abdita idonea manu militum, procurrentes è portis improuiſos ut putabant, ipſe magis improuiſus adortus multos occidit, reliquos in mare cõpulit. & hic quidem conatus talem exitum habuit. cæterum cum aggeres in altum ſurgerent, Archelaus turres ex aduerſo excita bat, inſtructas miſsilibus: accitisq; copijs è Chalcide & alijs inſulis, etiam remiges armabat, quaſi de ſumma rerũ periclitans. atq; ita iam ante numero ſuperans, etiam acceſsione hac auctus eſt. inſequẽti no cte poſt ſecundam uigiliam cum facibus erumpens incendit alteram teſtudinum unà cum ſuis machinis. Sylla uerò intra decimum diem parauit alias, & in priorũ locũ ſubſtituit: quibus Archelaus turrim in ea muri parte oppoſuit. cũq; appuliſſet eò Dromichetes à Mithri date miſſus cum nouis ſupplementis, uniuerſas copias produxit in aciem: quibus funditores intermiſcuit & ſagittarios, atq; ita proximè muros conſtitit, ut etiam mœniorum cuſtodes hoſtem poſſent telis eminus attingere. circa portas alij cum facibus ſignũ erumpendi expectabant. ibi diu marte dubio certatũ eſt, nunc his nunc illis cedentibus. primum barbari fugerunt, ſed mox ab Archelao coacti ſunt ſiſtere gradum & reuerti in prelium. quod maxime Romanos terruit, ut & ipſi fugerent, donec Murena occurrẽs uertit eos in hoſtem denuo. alia quoq; manus à lignatione reuertẽs, & cum his notati ignominia, cum uiderẽt feruere certamen, magno impetu inuaſerunt Mithridatis aciem, donec cæſis fermè duobus milibus, reliqui cõpulſi ſunt intra mœnia. quos dum Archelaus conatur ſiſtere, præ contentione moratus diutius ita ut excluderetur, funè ſubductus eſt. Sylla ignominioſos ob operam tunc egregie nauatã abſoluit, cæteros ornauit donis militaribus. & iam hiems appetebat, cum ad Eleuſinem caſtra metatus, foſſam à mõtibus ad mare profundam deduxit, ne facile incurſaretur ab equitatu hoſtium. huic operi quotidianæ uelitationes interueniebant, nunc à foſſa, nunc à muro, his uel illis procurrentibus, & ſaxis, telis, glandibusq; ſe inuicẽ inceſſentibus. Sylla nauibus indigens Rodum miſit qui eas accerſerent. Rodij cũ non poſſent mare traijcere impeditum uagantibus Mithridatis claſsibus, Lucullum uirum inter Romanos illuſtrem, unum ex legatis Syllæ, iuſſerunt clàm nauigare in Syriam & Alexandriam, collectisq; nauibus à regibus & ciuitatibus quæ exercerent rem nauticam, claſſem aliquam ad Rodiam adiungere. is nihil infeſtũ mare ueritus aſcẽdit nauiculam actuariã, mutatisq; ſubinde nauigijs quo magis falleret, petebat Alexandriam. proditores autem rurſum è mœnibus iaculabantur glandes inſcriptas, Archelaum proxima nocte miſſurũ Athenas

nas fame laborantes frumentum impositum humeris militum. quos Sylla exceptos insidijs unà cum frumento in suam potestatem redegit. eadem die Munatius etiam circa Chalcidem Neoptolemum alterum è collegis ducibus sauciauit, & M D. interfecit, uiuos uerò etiam plures cepit. nec multo post dormiētibus adhuc custodibus Romani è proximis machinis scalas iniecerunt in Piræi mœnia, quibus superatis interfecerunt custodes proximos. quo casu attoniti barbari quidam statim è muris desiliebant, rati iam in totum occupatos ab hostibus, alij uersi ad uim, interfecerunt ducem eorum qui ascenderant, reliquos exegerūt præcipites. nec defuerunt qui eruptione per portam facta incendissent alteram Romanarū turrium, ni Sylla è castris occurrens, continuata per eam noctem sequentemq; diem pugna seruasset eam labore maximo. ita demum barbari repressi sunt. Archelaus aliam magnā turrim ex aduerso Romanæ excitauit in muro, quo facto sine intermissione telis se inuicem infestabant, donec Sylla excussis simul è catapultis globis uiginti plumbeis grauissimis, multos peremit, & Archelai turrim ita concussit, ut fathiscēs statim ruinæ metu reduceretur post mœnia. & cum indies magis ac magis fame laboraretur Athenis, rursum glandes indicabant mittenda noctu in urbem cibaria. tum Archelaus suspicatus esse qui frumentorum importationē prodant, eodem tempore quo frumentum missum est, quosdam ad portas præsto esse iussit cum facibus, excursuros in Romanos quamprimū Sylla frumentatores inuaderet: & accidit ut & Sylla frumētatores caperet, & Archelaus incēderet aliquot machinas. eodem tempore Arcathias Mithridatis filius cum exercitu alio Macedoniā ingressus paucos Romanos præsidio prouinciæ relictos profligauit, subactaq; tota Macedonia & in satrapias diuisa, ipse cōtra Syllam profectus, in itinere circa Tideum morbo prægrauante obijt. Romanus imperator Athenas uehementer fame pressas multis castellis circumdedit nequis ex urbe aufugeret, utq; in tanta turba fames fieret grauior. Piræum deinde ex altis aggeribus oppugnabat machinis. hi ab Archelao diu cuniculis clam suffossi, tandē subsidentes prodiderunt rem: Romani uerò mature subductis machinis eos repleuerunt, moxq; ipsi eodem modo cuniculos egerunt sub mœnia: coeuntibusq; foueis, subterranea pugna inter fossores commissa est, quantum fieri potuit in tenebris. interea multo magis ex aggeribus arietes tundebāt mœnia, donec diruta muri parte Sylla in proximam turrim ignes iaculatus est ut eam incēderet: simulq; audacissimum quenq; iussit per scalas ascendere: utrisq; autem egregie functis officio, turris incensa est, & muri pars expugnata muni-

taq;

taq; præsidio: simulq; muri pars suffossa & suffulta subter fundamẽta trabibus, mox pice, stuppa sulfureq; subditis, & incẽsis, nunc hic nunc illic ruebat una cum propugnatoribus. quæ tãta tamq; improuisa clades maximè custodes murorũ terruit, dum pro se quisq; trepidat, quasi iamiam obterendus ruina simili. quapropter in tam suspectis locis pendentes glomerabantur præ timore, de salute suа magis soliciti, quàm intenti arcendis hostibus. nec Sylla urgere destitit fessis oppugnatoribus recentes semper sufficiens, hortator continuus, minas miscens precibus, clamitans in hoc breui certamine sitam omnem uictoriam. nec segnius Archelaus ei se opponebat cum recentibus, amotis quos timor parum utiles reddiderat: & ipse pariter contentionem redintegrans, urgens adhortansq; uniuersos, durarẽt paulisper, mox in tuto salutem habituri. ita magna utrinq; alacritate in certamen reditum est, ruentibus in ferrum pariter & cadentibus, donec Sylla suis iam fessis receptui cecinit, miratus eorum fortitudinem. Archelaus in ruinis noctu sinuosas munitiões reparauit: quas mox Sylla tentauit omnibus copijs, ratus humidas adhuc et infirmas ruituras facile. sed tum quoque frustra fatigatus in locorum angustijs, & à fronte pariter ac lateribus telis impetitus, ut inter flexuosos sinus, ab oppugnatione Piræi omnino destitit, quasi fame obsessos expugnaturus. cumq; cognouisset in urbe ipsa laborari grauius, absumptisq; iumentis omnibus, elixari coria, & discocta in alimẽtum uerti, nec deesse qui nõ abstineant à cadaueribus, iussit milites fossa urbem circundare, ne uel unus posset clam effugere. quo opere absoluto, scalis simul & arietibus oppugnationem urbis aggressus est. uersisq; statim in fugam hominibus imbellibus, irrupit intra mœnia, repleuitq; urbem cædibus. nam ne ad fugiendum quidem uires supererant, & tanta erat inclementia ut nec ætati parceretur nec sexui, Sylla obuium quenq; sterni iubente, irato quòd tam cito sine ulla causa defeciſſent ad barbaros, sibi uerò restitissent tam pertinaciter. ideoq; multi audita præconis uoce, obijciebãt se ultro percussoribus. pauci cursu infirmo in arcẽ ferebantur, & in his Aristion, incenso prius odeo, ne ex eius trabibus Sylla materiẽ ad oppugnationem arcis pararet. at ille urbem incendi non passus, in prędam concessit militi. qui dum scrutatur ædes ciuium, in non unis inuẽtę sunt carnes humanæ ad cibi usum cõditæ. postera die Sylla seruos sub hasta uendidit: ingenuis qui admodum pauci nocturnam cædem euaserant, libertatem se pronunciauit concedere: ius autem suffragiorũ & plebiscitorum abrogare, ut hostibus: posteris tamẽ ipsorum hoc quoq; reddere. atq; ita ciuitas Athenienſis cumulate calamitatibus

oppleta

oppleta est. arcē uerò Sylla obsedit: in qua Aristion & cæteri qui eodem confugerant, fame ac siti expugnati sunt non multo post. ex his Aristionem cum suo satellitio, quiue magistratū aliquem gesserant, aut quomodocunq; à constitutionibus Romanorum post captam Græciam ordinatis discesserant, affecit supplicio. cæteris dedit ueniam, legesq; omnibus reddidit easdem fermè quas prius à Romanis acceperant. ex arce ablata sunt auri pondo XL. argenti pondo sexcenta. uerum hęc aliquanto post in arce acciderunt. cæterum Sylla urbe capta longum putauit obsidione Piræum premere, sed arietes admouit & missilia, magnamq; uim eorum qui uineis testudinibusq; protecti muros suffoderent, depulsisq; multitudine telorum propugnatoribus, diruit partem recentis illius muri & ob humiditatem infirmi, cuius sinuosum tractū diximus. quod quia prædiuinarat Archelaus, interius fecit aliquot similes, ut Sylla nullum finem laboris inueniret, ex alio in alium similem incidens. nihilominus indesinenter oppugnabat, diuisis per crebras uices militum operis, circūcursans & adhortans ad rem gerendam strenue, & amplissimam spem præmiorum exhausto hoc uno labore ostentans. ipsi quoq; milites finē laborum sibi pollicebantur postea, & difficultate operis excitabantur ad laudis cupidinē, instantes totis uiribus ut superarēt talia mœnia, donec territus Archelaus illorum insana peruicacia, muros deseruit, et occupauit partem Piræi munitissimam, undiq; cinctam marinis fluctibus, quam Romanus nauibus carens ne attentare quidē poterat. inde Thessaliā per Bœotos petijt: & circa Thermopylas recolligebat reliquias tum eorū quos ipse in Græciam adduxerat, tum eorum qui Dromichetę ductu eodem uenerant. accersijt & eos qui Arcathiam regis filium in Macedoniam secuti fuerant, manum recentissimam nullisq; supplementis egentem, & recētiorem etiam aliam, quam tum primum Mithridates submiserat. nunquā enim cessabat mittere. interea Sylla Piræum incendit, ubi plus quàm apud urbem laborū exhauserat, nec armamētario parcens nec naualibus, aut si quod aliud opus ibi celebrabatur. deinde cōtra Archelaum profectus est & ipse per Bœotiam. iamq; propinquanti hostes nuper collecti obuiam mouebant in Phocidem, uidelicet Thraces ponticiq; Scythæ ac Cappadoces, tum Bithyni Gallogræci Phrygesq;, & alij profecti è nouis Mithridatis prouincijs, numero in uniuersū CXXXM. quibus multi duces præerant, & insuper Archelaus unus omnibus. Syllam uerò sequebantur Romani & socij Latini nominis, & Græcorum Macedonumq; quotquot nuper ad ipsum ab Archelao defecerant, aut si qua prętera fuere finitimorū auxilia, ne tertiā quidam

partem

partem hoſtium numero æquantia.ubi uerò caſtra collata ſunt,Archelaus continue ſuos producebat faciẽs pugnandi copiam.Sylla uero cũctabatur, locorum naturam & hoſtium multitudinem circumſpiciens.recedẽtes deinde ad Chalcidem ſubſecutus, tempus locũq; captabat. ut uerò uidit circa Chæroneã in præruptis caſtrametatos, unde uictis nullum patebat effugium, ipſe in proximo occupata lata planicie,mox ſuos produxit,ut Archelaum uel inuitum pugnare cogeret, fretus opportunitate loci, expediti ad gradum uel inferẽdum uel referendum:cum Archelaus ſepiretur rupibus, quæ in certamine non ſinerent exercitum uires in unum conferre, aſpretis interrumpentibus: quòd ſi ſemel in fugam uerterẽtur, eædem rupes erãt impedituræ. hac maximè ratione locorũ motus, hoſtem inuaſit, ne Archelao ſua multitudo proforet: qui nihil tum de pugna cogitans negligenter caſtra munierat:& non prius quàm irruentib.Romanis animaduerſa iniquitate loci miſit partem equitatus ad reprimẽdum eorum impetũ.ſed profligatis equitibus & actis in abrupta, rurſum ſexaginta currus immiſit, ſi forte poſſet ſcindere ac interrumpere legionum ordines. quos Romani diſceſsione facta uſq; ultimam aciem ſiuerunt præteruehi: ubi priuſquam retro uerterentur à triarijs coniectis undiq; telis oppreſsi ſunt. Archelaus cum ſic quoq; caſtra tueri poſſet,protegentibus etiam rupibus,maluit ex improuiſo tantam ſuorum multitudinem in aciem properè ducere in locorum anguſtijs, quòd Sylla iam eſſet in proximo. immiſsisq; primis equitib. perrupit mediam Romanam aciem, atq; ita utrumq; dimidium propter paucitatem facile circumuenit. repugnatum eſt tamen utrobiq; in orbẽ magnis uiribus.ſed maxime laborauere qui ſub Galba Hortenſioq; pugnabãt:quos ipſe Archelaus urgebat oppoſitus,in cuius conſpectu uirtutẽ ſuam approbare conabantur barbari: donec Sylla eò conuerſo cum multis equitibus,ille conijciens è ſignis imperatorijs & maiore puluere,ipſum aduentare,omiſſa circumuẽtione in aciem redijt.at Romanus agẽs robur equitum,aſſumptis etiam duabus cohortibus quas collocarat in inſidijs, hoſtes perplexos necdũ in frontem digeſtos inuaſit, turbatosq; perrupit,& in fugam uerſos perſecutus eſt. mox cœptam hac parte uictoriã Murena in læuo cornu adiuuit nõ ſegniter:increpitisq; quos circa ſe habebat,ipſe quoq; trepidationem iniecit inuaſis hoſtibus. ita profligato utroq; cornu Archelai,ne medij quidem ſubſtiterunt, ſed una erat fuga omnium, nuſquam fallente Syllam ſua cõiectura de pugnæ exitu. nam hoſtes anguſtijs impediti cum fuga non pateret protrudebant per abrupta ſeinuicem:quorum pars in Romanos incidebat,prudentiores caſtra

ſua

sua repetebant. quibus Archelaus intercluso reditu, imperitus belli casuum, cogebat eos in hostem obuertere pectora. & parebant illi quidem alacriter, sed cum nec duces iam adesset ulli qui suos instau rarent ordines, nec signa passim per trepidationē proiecta usquam conspicerent, præterea nec pugnę locum nec fugæ haberent, coacti in maximas angustias, trucidabantur impune uel ab hostibus quos in tanta compressione referire nō poterant: uel à suis, ut fit in turba to constipatoq́; agmine. itaq; rursum portas petentes circa eas glomerabantur, incusantes eos qui se excluderent, comunia sacra cæte rasq́; necessitudines eis opprobrādo, nec tam hostibus perniciem su am imputādo quàm domesticis: donec tandem Archelaus multo se rius quàm usus postulabat portam aperuit, & confusis ordinibus ru entes recepit. tum Romani mutuo se cohortati, simul cum fugientibus in castra irruperunt, & imposuerunt supremam manum uictoriæ. Archelaus & quotquot alij cateruatim diffugerant, apud Chalci dem congregabantur, è C X X M. non multo plus quàm decies mille superstites. è Romanis primum quindecim uiri desiderati sunt, postea tamen ex his duo reuersi sunt, falso periisse crediti. hoc euentu Sylla cum Archelao Mithridatis duce pugnauit ad Chæroneam, nō alieno uel à Syllæ prudentia, uel ab Archelai temeritate fatua. Imperator magno numero captiuorum, magna præda cætera, multisq́; spolijs potitus, inutilia quæq; coaceruata Romano more accinctus cremauit dijs sacrata belli præsidibus: refectisq́; modica quiete militibus, ad Euripum cum expeditis properauit aduersus Archelaum. qui quoniam Romani classe carebant, secure per insulas uagabatur maritima populans, Cerinthum etiam obsidere ausus facta ibi excēsione. sed à Romanis quibusdam peregrinis noctu appetitus per insidias, celeriter conscensis nauibus soluit inde & redijt Chalcidem archipiratæ quàm bellatori similior. Mithridates audita tāta clade territus ut par erat, nihilominus nouos delectus habuit ex omnibus sibi subiectis gentibus: ratusq́; non defore qui sibi uicto uel nunc uel per aliam occasionem struant insidias, omnes suspectos colligebat priusquam bellum denuo crudesceret. ac primum Gallogræcorum tetrarchas, & quos circa se habebat in amicorū cohorte, & qui nondum erant subditi, omnes necauit cum liberis & uxoribus, exceptis tribus fuga seruatis. horū alios insidijs oppressit, alios una nocte peremit in conuiuio, putans neminem eorum in fide constantē si Sylla ueniat. confiscatisq́; bonis eorū in ciuitates induxit præsidia, & genti satrapam Eumachum imposuit. eum mox tetrarchæ qui euaserant, collecta ex agris manu clientum, eiecerunt cum suis præsidijs è Gal-

logræcia, ut Mithridates nihil ex ea gente reliquum haberet præter pecuniam. Chijs quoq; iratus iam inde ex quo nauis eorum imprudens in regiam impegerat in nauali contra Rodios prælio, primum publicauit bona ciuium qui ad Syllam profugerāt: deinde misit qui apud Chios in factionem Romanam inquirerent. postremo Zenobius cum exercitu eó appulsus, quasi traiecturus in Græciā, muros Chiorum & munitiora loca noctu occupauit: additisq; ad portas custodijs per præconem edixit ut hospites quieti manerent, Chij uerò conuenirent in contionem audituri mandata regia. quod ubi factum est, dixit suspectam esse ciuitatē regi propter Ro. factionis homines. ei suspicioni remedium fore si arma tradiderint, & obsides selectos optimatum liberos. illi occupatam urbem suam cernentes, utrumq; dederunt. Zenobius omnia misit Erythras, Chijs regias literas expectare iussis. uenerunt autem scriptæ in hanc sententiam. Fauetis nunc quoq; Romanis, apud quos adhuc multi sunt ex uestris ciuibus: & prædijs quæ uobis locarunt fruimini, quorum nomine nihil nobis penditis. nauem etiam meā Rodiensi prælio triremis uestra impacta concussit, quam culpam ego libenter in solos gubernatores reijcerem, si mea clementia sanari possetis. at uos clàm optimates uestros ad Syllam misistis: quorum neminem unquam detulistis, quòd absq; consensu publico moliretur talia, sicut decuisset uoluntatis eorum non cōscios. quamuis igitur in aduersarios regni uitæq; capitaliter animaduertere de amicorum consilio poteram, malo tamen uos mulctare duobus talentorum milibus. hoc erat argumentum epistolæ. quo audito petebant ut sibi liceret legatos ad regē mittere: sed Zenobio ne id quidem permittente, exarmati, & datis obsidibus obstricti, imminente tanto exercitu barbarico, gementes ornamenta templorum & mundum muliebrem conferebant, ut MM. talentorum conficerent. quibus confectis Zenobius causatus deesse aliquid iusto ponderi, cōuocauit eos in theatrum. deinde dispositis tum circa ipsum theatrum, tum circa uias quæ inde ad mare ferebāt, militibus cum strictis gladijs, alium post alium citatum è theatro in naues imponebat, seorsum uiros, seorsum mulieres ac pueros, illudentibus obiter barbaris. atq; ita diuulsi à patria, missi sunt in pontum Euxinū ad Mithridatē. Chijs hoc modo mulctatis, Ephesij Zenobium cum militibus accedentem iusserunt ad portam arma deponere, & cum paucis in urbem ingredi. tulit hoc ille, & diuertens ad Philopœmenem patrem Monimæ adamatę à Mithridate, quem rex præsidem ac custodem ei ciuitati reliquerat, per præconem ad contionem euocauit Ephesios: qui nihil suaue ab eo expectantes, rem di-

stulerunt

ſtulerunt in ſequentem diē, & noctu congregati cohortatiq́; ſe mutuo, Zenobium in carcerem truſum necarunt: ſimulq́; muris appoſito præſidio, multitudinem armatam centuriabant, fruges ex agris comportabant, & iuuētutem in ſua poteſtate retinebāt. quibus auditis Tralliani, Hypæpeni, Meſopolitæ, & quidam alij Chiorum calamitate perterriti, Epheſiorum exemplum imitabantur. Mithridates autem miſſo contra deſciſcētes exercitu, in ui receptos ſæuiebat grauiter: & timens cæterorum defectionem, ciuitates Græcas libertate donabat, debitoribus remiſsionem per præconem pollicens, inquilinis uerò ius ciuitatis in ſuo cuiq; oppido, & ſeruis libertatem: ſperās fore quod & accidit, ut obærati, inquilini ſeruiq́; hoc beneficio deuincti potentiam ſuam propugnarēt acriter. interea Minio & Philotimus Smyrnæi, Cliſthenes & Aſclepiodotus Lesbij, omnes familiares regis, Aſclepiodotus uerò etiam dux aliquando mercenariorum eius militum, conſpirarunt in Mithridatem. cuius coniurationis ipſe Aſclepiodotus fuit index, & ut uerbis ſuis fidem pararet, effecit ut rex lecto quodam tectus Minionem audiret. ita proditis inſidiis, ſocij conſpirationis excruciati perierunt. ſed eadem de multis ſuſpicio ſuborta eſt. ut uerò etiam Pergameni LXXX. ob ſimilia conſilia capti ſunt, & in alijs ciuitatibus alij, ſcrutatores miſit rex circa omnes populos: qui inimicos ſuum quiſq; indicando, ſuſtulerunt circiter MDC. homines. accuſatores uerò ipſi non multo poſt aut à Sylla ſunt affecti ſupplicio, aut ſeipſos interemerunt, aut fugiēti in pontum Mithridati ſe adiunxerunt comites. quæ dum in Aſia geruntur, LXXX. milium exercitus à rege collectus eſt, quem Dorylaus duxit in Græciam ad Archelaum, habentem adhuc ex prioribus copijs reliqua decem milia. Sylla uerò cum eo ad Orchomenum caſtra contulit. ut uerò uidit aduētantis equitatus multitudinem, multas foſſas per campum fodit latas decem pedes: uenientemq́; Archelaum excepit inſtructa acie. Romanis autem contra tātum equitatum ſegniter pugnantibus, obequitans diu hortatus eſt eos nō ſine minis: & cum ne ſic quidem proficeret, deſilijt ab equo, & correpto ſigno procurrit inter duas acies cum ſatellitibus, clamans: ſiquis uos milites rogauerit, ubinam Syllam imperatorem ueſtrum prodideritis, reſponde te, pugnantē ad Orchomenum. tum præfecti eius periculo moti ſuccurrerunt è ſuis ordinibus: quos præ pudore ſecuta cætera multitudo cedere coegit hoſtem qui modo urgebat ferociter: atq; ita facto initio uictoriæ, Sylla rurſum aſcenſo equo laudabat milites ubique preſens hortator, donec uicit egregie, cæſis circiter XV M. hoſtium: quorum maior pars fuerāt equites, & inter hos filius Archelai Dio-

genes cecidit. pedites intra castra cõpulsi sunt. tum Sylla ueritus ne Archelaus se nauibus carentem rursum effugeret in Chalcidem, toto campo nocturnas stationes disposuit: & in sequẽti die ne integro quidem stadio procul ab eius castris fossam duxit, illo intra uallum sese continente: quo maximè tẽpore hortatus est exercitum ut reliquias belli conficeret, hostibus in conspectum prodire nõ sustinentibus: simulq; ad oppugnationem duxit. apud hostes quoq; in tanta mutatione & præsenti necessitate adhortationibus feruebãt omnia, ducibus periculum ostendentibus, & ignauiam exprobrantibus, si ne à munitionibus quidem hostem arceant inferiorem numero. ita utrinq; clamore ac impetu coorto multa edebantur militaria facinora. iamq; angulum quendam ualli conuellebant Romani scutis protecti, cum barbari id animaduertentes circunsteterũt angulum strictis gladijs propugnaturi cominus: nec ausus est quisquam irruere, donec Basilus tribunus legiõis primus insilijt, & strauit obuiũ. tum uerò uniuersus exercitus cõsecutus est, cũ magna fuga strageq; barbarorum, dum alij cæduntur in cursu, alij compellunt in lacum proximum. & imperiti natandi preces frustra effundunt non intellectas suis percussoribus. Archelaus in paludem quãdã se abdidit, nactusq; nauiculam, traiecit Chalcidem: & quicquid usquam erat copiarum Mithridatis cõuocauit propere. Sylla postero die tribunum corona donauit, & alijs alia dedit dona militaria, deinde Bœotiam continuis defectionibus nutantem diripuit: transgressusq; in Thessaliã hiemauit, Lucullum expectans cum nauibus. & quia nihil comperti habebat de eo, fabricauit naues alias. hæc gerẽtem Cornelius Cinna & C. Marius inimici eius in urbe hostẽ iudicarunt, ædesq; ac uillas eius diruerunt, & amicos interfecerunt. ille tamen nihilominus omnia pro potestate faciebat, quòd exercitum haberet obsequentem & alacrem. Cinna uerò allecto sibi collega Flacco, misit eũ in Asiam cum duabus legionibus, ut pro Sylla iam hoste declarato prouinciæ præesset, ac bellum contra Mithridatem gereret. Eum rei militaris imperitum comitatus est unus ex senatoribus Fimbria, uir non contemnendæ autoritatis apud milites. his à Brundisio transmare nauigantibus multæ naues tempestate cõfractæ sunt, & præcursorias earum incendit nouus exercitus submissus à Mithridate. cæterum Flaccus uir malus, auarus & in puniendo crudelis, exosus erat omnibus militibus: quorum pars præmissa in Thessaliam, in castra Syllę transijt. reliquos Fimbria, melior Flacco dux uisus & clementior, continuit ne deficerent. fortefortuna inter hunc & quæstorem lis exorta est de hospitio, cuius arbiter Flaccus cum nullam rationem habuisset

buisset honoris Fimbriæ, ille minatus est se in urbem reuersurum: cumq; successorem dignitatis à Flacco accepisset, per absentiam eius Chalcedonem classe petentis factus audacior, primum Thermo propretori ab eo relicto fasces abstulit, quasi hunc magistratum ipse accepisset ab exercitu: deinde Flaccum indignabundum & ideo reuertentem coegit fugere, donec ille in ædes quasdã priuati hominis refugus, noctu mœnibus trãscensis, primum Chalcedonem, inde Nicomediam se proripuit, & portas clausit eius ciuitatis. sed Fimbria superueniens occidit protractum è puteo, consulem Romanum & huius belli ducem, priuatus ipse amicum maiorẽ secutus in prouinciam. caput eius abscisum proiecit in mare, truncum reliquum insepultum reliquit: factusq; à seipso imperator aliquot prælijs non improspere pugnauit cum Mithridatis filio. ipsum deniq; regem compulit intra Pergamum, & inde profugũ in Pitanen conatus est fossa circumdare, donec ille conscensis nauibus porrò Mitylenen fugit. tum Fimbria prouinciam obeundo mulctabat factionem Cappadocum, & agros populabatur excludẽtium se mœnibus. Ilienses autem oppugnati ab eo confugerunt ad Syllam. qui cum se uenturum promisisset, denunciassetq; Fimbriæ abstineret à suis deditijs, laudauit ille iam reuersos in Po. Ro. amicitiã, nihilominus petebat ut se quoq; hominem Romanum reciperent, cauillatus nescio quid in cognationem iactatam ab Ilienſibus. tandem irrumpens interfecit omnes obuios, & concremauit omnia: tum eos qui legatione ad Syllam functi fuerant, necauit uarijs cruciatibus: ac ne à sacris quidẽ abstinuit, imò nec ab his qui in Mineruæ confugerant, quos cum ipso fano cõbussit. quin & mœnia diruit: ac postridie obiuit urbem circumspiciens nunquid supereſſet reliquum. ita tum peius quàm olim ab Agamemnone tractata est à uiro cognato, ut nec area ulla relinqueretur, nec ædicula, nec statua. cæterum delubrum ipsius deæ quod uocant Palladium, putant tunc integrum inuẽtum amotis quibus tegebatur ruderibus: nisi malumus credere id à Diomede Vlixeq; sublatum Troiani belli tẽpore. hæc Iliẽsium clades incidit in finẽ CLXXIII. olympiadis: & sunt qui putant inter hãc & illam priscam expugnationem ML. annos intercedere. at Mithridates postquam etiã ad Orchomenum cladem acceptam audiuit, reputans ex quo exercitum in Græciam misit tam multos tam cito desideratos, scripsit Archelao ut faceret pacem quàm honestissimis posset cõditionibus. qui cum Sylla congressus ad colloquium, Paternus, inquit, uester ô Sylla amicus Mithridates rex ad bellum compulsus est per aliorum ducum auaritiam: pacem uerò petit, expertus tuam uirtutem, modo imperes quę

iuſta ſunt.tum Sylla qui nec claſſem habebat, nec pecunias aut aliud quicquam ex urbe accipiebat hoſtis ab inimicis iudicatus,& iam ab ſumpſerat Pythiam Olympiam Epidauriamq́; pecuniã, pro qua his fanis addixerat dimidium agri quo Thebanos toties rebelles mulcta uerat : præterea tranſportare contra inimicos properans exercitum recentem & integrum,conſenſit in pacem,dicens: Debuerat Archelae Mithridates de iniurijs queſtum legatos mittere. at ille ultro iniuriam inferens terras alienas inuaſit, occidit magnam uirorum multitudinem,publicas ſacrasq́; pecunias diripuit, priuatas poſſeſsiones interfectorum uſurpauit.nec erga ſuos amicos quàm erga nos mitior aut fidelior, ex his quoq; multos interfecit: & tetrarchas ſuos ſodales una nocte ſuſtulit cum uxoribus & liberis nihil hoſtile auſos. in nos uero magis innatum odium quàm belli neceſsitatem declarauit, dum omnigenis calamitatum formis per Aſiam ſæuijt in homines Italici generis, à nullo ſexu,ætate,conditione abſtinens. tantum præ ſe tulit Latini nominis odium iſte qui nũc paternum ſe amicum ſimulat, cuius amicitiæ non prius ei ſuccurrit memoria, quàm cæſis per me ex ueſtris copijs CLX. milibus. quapropter æquum erat uos à nobis in fidem poſt hac non recipi.tamen in tuam gratiam pollicor,impetraturum eum à S. P. Q. R. ueniam, ſi ex animo reſipuerit. quòd ſi nunc quoq; ſimulat, moneo te Archelae ; ut præſentem ſtatum conſideres rerum tam illius quàm tuarum, tum quomodo ille amicis alijs uti ſoleat, & quomodo nos uſi ſimus Eumene ac Maſaniſſa. abrupit ille uerba tentatoris indignabundus,negãs ſe unquam proditurum commiſſas ſibi copias.de pace autem bene ſperare ſe aiebat,ſi æquum Sylla poſtulauerit.tum ille modico interpoſito ſilentio: Si claſſem,inquit,quam habes Archelae, nobis omnem Mithridates tradiderit:tum duces, legatos, captiuos,transfugas,fugitiuos, & Chios cæterosq́; è ciuitatibus ſuis in Põtum abſtractos dimiſerit, præſidia locis omnibus deduxerit, niſi in quibus ante uiolatam pacem ea habuit:impenſa quoq; in hoc bellum cuius ipſe cauſa fuit reddiderit,& paterno regno contentus ſit, ſpero me effecturum ut præteritarum iniuriarum po.Ro.obliuiſcatur.his auditis Archelaus continuo deducebat omnia præſidia, de cæteris conditionibus ſcripſit regi ſuo. Sylla ut interim bene uteretur otio,Henetos, Dardanos,aliasq́; finitimas gentes quæ continue Macedoniam incurſabant,populatus eſt,exercens ſimul & ditans militem.cumq́; legati à Mithridate reuerſi,cætera probarẽt, ſolam excipientes Paphlagoniam,addiderunt:æquiores conditiones ſe impetraturos fuiſſe ab altero imperatore Fimbria.tum Sylla moleſte ferens hanc collationẽ,reſpon
dit

dit: & Fimbriam pœnas daturum, & se quamprimũ attigerit Asiam, uisurum num pace an bello Mithridates opus habeat. hæc locutus per Thraciam duxit ad Cypsela, Lucullo Abydum præmisso. iam enim & hic ad eum uenerat, ægre aliquoties elapsus è piratarum insidijs, collecta tamen quadam classe è Cypro, Phœnicia, Rodo, Pamphylia, uastatisq; oris hostilibus, & cum Mithridatis classe uelitatus obiter. Itaq; Sylla mouit à Cypselis, Mithridates à Pergamo: rursũq; colloquiũ est habitum, ambobus cum exiguo comitatu in campum progressis, inspectante utrinq; exercitu. ibi Mithridates orsus à commemoratione societatis amicitiæq; tã suæ quàm paternæ, accusabat Romanorũ legatos ducesq; quòd se multis affecissent iniurijs, Ariobarzane reducto in Cappadociam, ipsi adempta Phrygia, dissimulata Nicomedis uiolentia. atq; hæc inquit omnia fecerunt illi propter pecunias quas nunc à me nunc ab aduersarijs accipiebãt. nihil est enim principes Romani quod in uobis magis accusari possit quàm lucri cupiditas. deinde uestris ducibus bellum inferẽtibus, quæcũq; in defensionem mei feci, necessitatis magis quàm uoluntatis fuerũt. in hæc uerba desiit Mithridates. ad quæ Sylla: quãuis nõ in hoc conuenimus, sed ut cõditiones accipias, non grauabor tamen & ad hæc paucis respondere. in Cappadociam ego reduxi Ariobarzanem ex S.C. cum præessem Ciliciæ: idq; feci te cedente autoritati populi, qui aut tunc contradicere debueras & causam tuam melius proponere, aut postea senatus decretis acquiescere. Phrygiam autẽ tibi Manius dedit, corruptus largitionibus, quod cõmune amborum crimen est. hoc enim ipso fateris iniustam eius terræ possessionem, quòd eam à muneribus corrupto consecutus es: & Manius coargutus est apud nos alia quoq; egisse pretio, quæ omnia senatus irrita habuit. qua propter & Phrygiam iniuste tibi attributam, non sibi fecit tributariam, sed iussit esse liberam. quæ igitur nos belli iure quæsita à dominatu nostro eximimus, tu qua ratiõe occupas? Nicomedes uerò queritur te autore & corpus suum ferro sauciatum ab Alexandro, & regnum à Socrate Chresto inuasum: seq; lacessitum his iniurijs fines tuos ingressum cum exercitu. attamẽ si te læsum putabas immerito, debueras legatos Romam mittere, & responsum expectare. esto Nicomedem uim inferentem ui repulisti, quid Ariobarzanes commeruit, quo eiecto necessitatẽ imposuisti proximis Ro. ducibus ut eum reducerent? quibus obsistendo tu bellum accẽdisti, meditatum iam antea, quippe qui sperares orbis dominium si Romanos uinceres, & huic proposito occasiones quæreres: id quod certo argumẽto colligitur, quòd Thracas, Scythas, Sarmatas, priusquam ullum bellum

gereres in ſocietatem adduxiſti, propinquos reges ſolicitaſti legatio nibus, naues fabricaſti, proretas gubernatoresq; conuocaſti, ſed ma xime tempus inſidias tuas arguit. poſtquam enim ſenſiſti defeciſſe à nobis ſocios in Italia, arrepta occaſione è noſtris occupationibus, aggreſſus es Ariobarzanem & Nicomedem, tum Gallogræcos & Paphlagoniam, atq; adeò ipſam Aſiam noſtram prouinciam. in qua quid non perpetraſti, uel in ciuitates quas ſeruis & obæratis ſubieci ſti, quorũ alteros ſeruitute alteros ære alieno liberaueras: uel in Græ cos quorum uno crimine ſuſtuliſti MDC. uel in Gallogræcorum te trarchas, quos interfeciſti menſæ ſocios: uel in homines Italici nomi nis, quos uniuerſos una die cum infantibus & matribus interemi ſti merſiſtiq;, ne religione quidem fanorum defenſos ad quæ con fugerant. quantã ibi crudleitatem tuam, quantam impietatem, quàm immane in nos odium declaraſti. occupatis deinde omnibus om nium pecunijs in Europam traieciſti magnos exercitus, contra no ſtrum edictum, quod omnes Aſiæ reges abſtinere iubet ab ea. quo facto Macedoniam incurſaſti noſtram prouinciam, & Græcis liber tatẽ ademiſti, nec prius te pœnituit, neq; deprecatore Archelao prius uſus es, quàm ego recepi Macedoniam, & Græciam è tua uiolen tia eripui, cæſis CLXM. è tuis copijs, & binis caſtris captis cum om ni apparatu. miror certe excuſare te nũc ea quorum per Archelaum petijſti ueniam. niſi forte longe remotum me timebas, nunc propin quum putas ueniſſe ad iudiciũ, cuius tẽpus iam prẹterijt, poſtquam res ad arma deuenit, te inferente bellum, nobis reſiſtẽtibus ſtrenue, quod uſq; finem facere eſt animus. hac iracunda Syllæ oratione ter ritus rex cõſenſit in leges pacis datas Archelao: traditisq; nauibus & cæteris quæ debebantur ex fœdere, in Pontum ad ſolum paternum regnum reuerſus eſt. atq; ita primũ bellum Mithridaticum ſedatum eſt. Sylla promotis caſtris ad ſecundum à Fimbria ſtadium, poſtula uit tradi ſibi exercitum, cui ille contra leges præeſſet. qui ludens re ſpõdit, ne ipſum quidem iam imperare legitime. cumq; circumual laretur, & à multis deſereretur propalam, conuocatis in contionem reliquis, rogabat ut permanerent. qui cum negarẽt ſe bellaturos con tra ciues, diſciſſa tunica ſuppliciter prehenſabat ſingulos. & cum id quoq; auerſarentur, pluraq; transfugia fierent, circumibat tribuno rum tentoria, corruptisq; largitione ex eis aliquot, rurſum aduoca ta contione iuſiurandum exegit. cumq; cõclamaſſent Veneti, opor tere nominatim ad ſacramentũ citari militem, ille præconẽ iuſsit no minare ſuos beneficiarios, & Nonium ante omnes, quorumcumq; facinorum ſocium. & cum ne hic quidem iuraret, ſtricto gladio ne-

cem

cem intentauit ei, donec coorto clamore militum territus deſtitit. ſeruũ deinde pecunijs & ſpe libertatis induxit, ut pro transfuga receptus in caſtra Syllæ ipſum interficeret. qui parum conſtanter rem aggreſſus, & ex ipſa trepidatione ſuſpectus, comprehenſus omnia faſſus eſt. tum Syllanus exercitus cum ira & cõtemptu circumſiſtens uallum Fimbriæ contumelioſe uocabat eum Athenionem. quo nomine aliquando fugitiuorum in Sicilia quidam paucorum dierum rex fuerat. quapropter Fimbria ſpe omni abiecta, in munitiones progreſſus Syllam inuitauit ad colloquiũ. is pro ſe miſit Rutilium: quod maxime contriſtauit Fimbriam, ne colloquium quidem ſibi concedi, quod non ſoleat negari uel hoſtibus. cumq; rogaret ueniam ſiquid peccaſſet per ætatis imprudentiam, Rutilius reſpondit, Syllam permiſſurum ut incolumis ad mare trãſeat, ſi uelit ei Aſia cuius ipſe procõſul ſit decedere, & abnauigare. ille habere ſe dixit meliorẽ uiam aliam, ſimulq; Pergamum redijt, & ingreſſus templum Aeſculapij traiecit ſe gladio. & quia uulnus letale non erat, à ſeruo impetrauit operam. qui primo dominum, mox ſeipſum interfecit. hunc exitum habuit Fimbria, peſtis altera poſt Mithridatẽ Aſiæ: corpus Sylla eius libertis ad ſepulturam conceſsit, prẽfatus nolle ſe imitari Cinnam & Marium, qui multos in urbe ſepultura ſimul cum uita priuauerant. exercitum eius accedentem accepit & coniunxit cum ſuo, moxq; Curionem iuſsit ut Nicomedem & Ariobarzanem in propria regna reduceret. ad ſenatum quoq; perſcripſit omnia, hoſtem ſe iudicatum diſsimulans. prouinciam deinde conſtituens, Ilienſes, Chios, Lycios, Rodios, Magneſios, aliosq; quoſdam populos, uel in auxiliorum præmium, uel in ſolatium malorum quæ propter ſtudium erga populum Romanum pertulerãt, libertate donatos aſcripſit inter Romani populi ſocios: dimiſsisq; circa reliqua omnia oppida militibus, per præconem edixit, ut quotquot mancipia libertatem à Mithridate acceperant, confeſtim in herilem poteſtatem redirent. quod edictum cum multi contemnerẽt, & aliquot ciuitates deficerẽt, ſecutæ ſunt cædes promiſcuæ, tam ſeruorum quàm ingenuorum ex uarijs occaſionibus, & multorum oppidorũ diruta ſunt mœnia, quorundam populis ſub haſta uenditis. tum qui factionis regiæ fuerant uel ciues uel populi ſeuere mulctabãtur, præſertim Epheſij, qui per turpem adulationẽ donaria Romanorũ cum ludibrio detraxerant. poſt hæc præcones per prouinciam dimiſsi ſunt, qui optimates ciuitatum iuberẽt ad certam diem coram Sylla comparere Epheſi. qui poſtquam conuenere, ſic eos pro tribunali allocutus eſt. Nos tum primum exercitum in Aſiam adduximus, cum Antiochus Syiæ

rex

rex uos populabatur, quo ultra Halym Taurumq; pulso, uos in potestate nostra non retinuimus. sed permisimus esse liberos, exceptis aliquot populis quos Eumeni Rodijsq; socijs attribuimus, clientes magis quàm tributarios. id ita se habere argumentum est, quòd Lycios de Rodijs questos, exemimus eorum imperio. hæc quidem sunt nostra merita, uos uerò postquam Attalus Philometor regnũ suum testamento nobis reliquit, Aristonico contra nos opem tulistis per quadriennium, donec illo capto, uestrum pleriq; metu compulsi redierunt ad officium: attamẽ sic quoq; per uigintiquatuor annos publice priuatimq; opibus & ornamentis aucti, ex ocio delicijsq; resumpsistis contra nos petulantiam: & arrepta occasione è bello nostro sociali, partim adduxistis aduersus nos Mithridatẽ, partim ueni enti uos adiunxistis: & quod est longe sceleristissimum, sustinuistis iussu eius una die omnes Italos interficere cum liberis & matribus: ac ne illis quidem percepistis qui ad ædes dijs uestris sacras confugerant, quorum scelerum pœnam aliquam dedistis ipsi Mithridati erga uos perfido, qui uos exhausit rapinis & cædibus, mulctatos insuper agris & pecunijs creditis, seruis in libertatem uindicatis, nõ nusquam & tyrannis impositis, constitutisq; terra ac mari tot prædonũ piratarumq; receptaculis, ut statim experimento conferre possetis, qualibus relictis quales uobis patronos optaueritis. nobis quoq; aliquam pœnam luerunt autores horum malorum. oportet tamẽ esse mulctam etiam publicam, quam debetis dignam meritis soluere. sed absint à Romana mansuetudine cædes impiæ, confiscationesq; bonorum temerariæ, uel concitationes seruitiorum, & id genus exempla barbarica, à quorum etiam cogitatione abhorret animus. dabitur aliquid Græco nomini & celebritati Asiæ, amicitięq; pristinę, & quod faustum felixq; sit, mulcto uos tantum quinquennali tributo, quod iam nunc mihi repræsentari iubeo, & insuper pecuniam in sumptam in hoc bellum, & si quam præterea constitutio prouinciæ postulat. eam collationem ego in singulas ciuitates diuidam, & tempus conferendi præfiniam, & quos secus facere deprehendero habebo pro hostibus. hæc locutus, mulctam in legatos distribuit, simulq; misit qui eam exigerent. at ciuitates inopia pressæ magnoq; fœnore, aliæ theatra fœneratoribus, aliæ gymnasia, aut munitiones, aut portus, aut aliquid publicum oppignerabant, impudenter urgentibus militibus. atq; ita pecuniæ comportabantur ad Syllam, gemente præ calamitatibus Asia. nam & piratæ propalam uagabantur per eam pene iustis classibus: quos primũ Mithridates mari immiserat, cum omnia quasi breui amissurus uastaret: sed tũ maxime creuerãt,

non

non tantum nauigantibus infesti, uerum & portubus, castellis oppidisq; timendi. certe Iassus, Samus, Clazomenæ, Samothrace, præsente Sylla captæ sunt: & è fano Samothracio mille talẽtorum ornamenta ablata ferũtur. at ille siue quòd propter peccata indignos existimaret quos tueretur, siue quòd in urbem propter seditiones properaret, in Græciam traiecit, & inde porrò in Italiam cum maiore parte exercitus: quæ uero ibi gesit, memorantur in bellis ciuilibus. Secundum aũt Mithridaticum bellum hinc cepit initiũ. Murena relictus à Sylla cum duabus Fimbrianis legionibus ad ordinãda cætera in Asia, bellorum occasiones captabat triumphi cupidine. Mithridates in Põtum reuersus cum Colchis & Bosporanis bellum gerebat, qui ab eius imperio defecerant. ex his Colchi filium eius Mithridatem sibi regem postularunt: quo impetrato statim redierunt sub imperium. id rex suspicatus factum per ambitionem filij, uocatum ad se uinxit aureis compedibus, nec multo post necauit, egregia huius opera usus in Asia contra Fimbriam. aduersus Bosporanos autem classem parabat & magnum exercitum, adeo ut ob magnitudinem apparatus mox exorta sit opinio, non in Bosporanos, sed in Romanos hæc parari. nam neq; dum Ariobarzani solidam Cappadociæ possessionem reddiderat, retentis sibi locis quibusdam: & Archelaum suspectum habebat, quasi cum esset in Græcia plus æquo in cõditionibus pacis Syllæ concesserit. quod ubi ille sensit, territus ad Murenam fugit: eũq; irritando effecit ut prior Mithridati arma inferret. qui mox per Cappadociam inuasit Comana, urbem in regno illo maximam, & religioso opulentoq; templo insignem: interfecitq; nonnullos regis equites. cumq; legati obijcerẽt fœdera, negauit se uidere ulla fœdera. nulla enim Sylla conscripserat, sed executione pactorum contentus discesserat. hæc locutus Murena confestim prędas agebat, & ne à sacris quidem pecunijs abstinẽs hiberna habuit in Cappadocia. Rex & ad senatum & ad Syllam misit qui expostularent de Murena. qui interim traiecto Haly fluuio magno & tum maximè imbribus tumido, c c c c. Mithridatis uicos incursauit, nusquam occurrente rege, & expectante legatorũ reditum. atq; ita refertus præda in Phrygiam Gallogræciamq; reuersus est. ubi Callidius propter querelas Mithridatis ab urbe missus, nullum quidem S. C. ei obtulit: denunciauit tamen omnibus audientibus, iubere senatum ut à fœderato rege abstineat. his dictis mox in conspectu aliorum seorsum cum eo collocutus est: nec Murena quicquam remisit de pristina uehementia, tunc quoq; incursans fines Mithridatis. qui aperto iam bello se peti existimãs, Gordium iussit inuadere uicos finitimos. ille mox iumenta

menta multa impedimentaq; & tam paganos quàm milites comprehendit, & caſtra ſua Murenę caſtris in aduerſa ripa oppoſuit. pugnæ uerò neuter fecit initium, donec Mithridates uenit cum maiore exercitu, moxq; circa fluuium commiſſum eſt magnum prælium. ibi rex ui tranſiuit flumen, aliâs quoq; Murenam longe ſuperans. qui in tumulum natura munitum refugit regis impetum, & inde per montanos calles properauit in Phrygiam, multis amiſsis uel in fuga uel in prælio. hæc tam præclara acceleratąq; & obiter parta uictoria præpeti fama uulgata, multos tranſtulit ad Mithridatem. qui & ex Cappadocia pulſis onmibus Murenæ præſidijs, ſacrificauit bellipotenti Ioui more patrio in excelſo monte, addito ei cacumine ex lignorũ congerie quæ ſuſtineret uictimas. in eam primi reges ligna comportant, & impoſita in ſummo alia breuiore ambitu, in ſuperiorem mel, lac, uinum, oleum, aromatũ omne genus ingerunt: in inferiore epulum præbetur pręſentibus, quale Perſarum reges ſolẽt in Parſargadis: deinde materia ſuccenditur. quæ propter incendij magnitudinem ad mille ſtadia plerunq; conſpicitur: ad quam negant propter aeris feruorem propinquare poſſe quenquam per aliquot dies. ille igitur ſacrificabat more patrio. cæterum Sylla indignum cenſente Mithridatem fœderatũ bello infeſtari, miſſus eſt A. Gabinius, qui ſerio Murenæ denunciaret, abſtineret arma à rege: & Mithridatem cum Ariobarzane reduceret in mutuam gratiam. in eo conuentu Mithridates obſide tradito Ariobarzani filio quadrimulo, acceptaq; parte Cappadociæ quatenus eam occuparat præſidijs, non ſine auctario, conuiuium præbuit omnibus: propoſuitq; certum auri pondus his qui bibacitate uel edacitate, dicterijs, cantu, cæterisq; ſolẽnibus ludicris uincerent, cuius ſolus expers fuit Gabinius. atq; ita ſecũdum Mithridaticum bellum anno tertio finitum eſt, cum Mithridates otium nactus ſubegit Boſporum, & genti unum ex filijs Macharem regẽ dedit. inde Achæos aggreſſus Colchis finitimos, eorũ (ut quidam putant) qui à Troia reuertẽtes huc errore delati ſunt reliquias, duabus partibus exercitus partim inſidiatorũ dolo partim aperto marte atq; etiam inclementia frigoris amiſsis, domum reuerſus, in urbem miſit qui leges fœderis cõſcriberẽt. Ariobarzanes quoq; miſit, ſiue ſponte, ſiue incitatus ab alijs, qui patres docerent, ſe non recepiſſe Cappadociam, & maiorẽ eius partẽ retinere Mithridatẽ. qui iuſſus à Sylla cedere Cappadocia ceſsit, rurſusq; aliam legationem miſit ad ſcribendas leges fœderis. & quia defuncto iam Sylla magiſtratus ea de re ad ſenatum non retulerunt, rex Tigranem generum ſubornauit ut Cappadociam inuaderet. nec tamen id commentum Romanos latuit

tuit. Tigranes Cappadocia uelut indagine cincta ut nemo posset euadere, ad trecenta milia hominum abstraxit in Armeniam, et agros eis ad incolendum cum alijs attribuit. ubi primum Armeniæ regni diadema sibi imposuit, & oppidum Tigranocertam à se denominauit, quasi Græce dicas Tigranopolim. Dum hæc in Asia geruntur, Sertorius Hispaniam prouinciam obtinens, & ipsam & accolas omnes in Romanos concitauit: & ex his quos circa se habebat, speciem quandam senatus instituit. ex ea factione duo Lucij Manius & Fanius Mithridati suadebant societatem Sertorij, quando magna pars Asiæ propinquarumq; gentium spem successus faceret. ille persuasus legatos misit ad Sertorium. qui postquam eos in suum senatum introduxit, multa locutus de sua gloria quæ in Pontum usq; penetrarit, ut iam posit Romanos ab occidente ac oriente oppugnare pariter, fœdus cum Mithridate percussit, in quo ei concesit Asiam, Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociã, Gallogræciã. ducẽ quoq; ad eũ misit M. Varium, cui duos L. addidit consiliarios, Manium & Fanium. quibus autoribus Mithridates tertium & ultimum bellum Romanis intulit, in quo totum amisit imperiũ, Sertorio mortuo in Hispania, contra ipsum uero missis ab urbe ducibus, primum Lucullo qui sub Sylla classi præfuerat, deinde Pompeio, cuius auspicijs uniuersa Mithridatis ditio, & uicinæ huic regiones usq; flumẽ Euphratem, uno impetu per occasionem huius belli sub imperium P. R. redactæ sunt. Mithridates igitur iam ante uires Romanas expertus, & belli sine causa repente moti nullam sperans ueniam, totus erat in apparatu, de summa rerum iacturus aleam. æstatis reliquum & integrã hiemem consumpsit materie cædenda, fabricandisq; nauibus & armis: frumenti CC. medimnûm myriadas ad mare detulit. auxilia præsto ei fuere præter ueteres copias, Chalybes, Armenij, Scythæ, Tauri, Achæi, Heniochi, Leucosyri, & qui circa Thermodontem fluuium terram colunt quam uocant Amazonum. hæc accesserunt in Asia pristinæ potentiæ. transmare uero in Europa Sarmatarum gentes, Basilij, Iazyges, Coralli, Thracum item quæcũq; Istrum flumen, & Rhodopen Aemumq; montes accolunt, & insuper Basternæ omnium horum fortissimi. ita connumeratis etiam Europeis, censebantur bellatorum CXL M. peditum, equitum XVI M. sequebatur castra & alia turba magna eorum qui uias muniebant aut deferebant sarcinas, atq; etiam negotiatorum. Ineunte autem uere decursione facta classium, sacrificauit bellipotenti Ioui more consueto, & Neptuno quadrigas alborum equorum in altum demersit, atq; ita properauit in Paphlagoniam, ducibus exercitus Taxile & Hermocrate. quo

postquam uentum est, contionem ad milites habuit magniloquam tum de suis maioribus tum de seipso, quòd exigua regni pomœria in immensum auxisset, nec unquã præsens uictus esset à Romanis, quorum mox accusauit immanem auaritiam & intemperãtiam, adeo ut & Italiam ipsam & patriam in seruitutem redegerint. postremum quoq; fœdus obijciebat, quod ideo differrent scribere, ut renouare bellum per occasionem integrum sibi relinquerent. his belli causis memoratis transijt ad extollendas suas copias apparatumq; cæterũ, & extenuandas res Romanorum à Sertorio tunc uehementer oppugnatorum in Hispania, & in Italia seditionibus domesticis laborantium. ideo, inquit, mare iam dudum à Piratis infestari negligũt, nullis fulti sociorum auxilijs, nullos habentes subditos nisi quos armis sub imperio continent. an non uidetis eorum optimates inquit, ostendens Varium & Lucios, hostes quidem patriæ, nostros uero socios? his dictis irritato exercitu inuasit Bithyniam, Nicomede nuper sine liberis defuncto, testamento relictam Ro. populo. huius præses Cotta uir imbellis admodum fugit Chalcedonẽ cum suis copijs, atq; ita Bithynia rursum sub Mithridatis imperium redijt, Romanis undiq; Chalcedonem ad Cottam confluentibus. quam urbem cum rex peteret, Cotta negotijs bellicis minime assuetus nõ prodijt, sed classis eius præfectus nomine Nudus cum exercitus parte campum occupauit qua erat munitissimus, pulsusq; inde refugit ad portã Chalcedonis laborioſe multa septa superans: & in ipsa porta compressio fuit simul irruentium. quo factum est ut persecutores nullum telum in eos frustra mitterent. ut uerò portæ custodes demiserunt clatros præ metu, Nudum & aliquot alios præfectos subduxerunt funibus. reliqui amicos inter & hostes cõtrucidati sunt, incassum manus tendẽtes ad utrosq;. Mithridates utẽdum fortuna ratus, eadem die classem ad portũ admouit: perruptaq; in ore portus cathena ferrea, quatuor hostiles naues incẽdit, reliquas sexaginta ligatas ad puppes suarum abstraxit, nec Nudo prohibente nec Cotta, qui se continebant intra mœnia. desiderata sunt Romanorum MMM. & in his L. Manlius senator. Mithridates è Basternis qui primi portum inuaserant, amisit XX. deinde L. Lucullus Cos. ad hoc bellum missus legionem secum ex urbe adduxit: ad quam duabus Fimbrianis & alijs duabus adiunctis, cum in uniuersum haberet XXXM. peditum, MDC. equites, circa Cyzicum castra cum Mithridate cõtulit. ubi cum ex transfugis cognouisset regem habere circiter trecenta uirorum milia, cõmeatus his partim à frumentatoribus, partim mari subuectari, uersus ad suos ait se statim hostes in potestatem redacturum absq; certa

mine

mine, iuſsitq́; eos promiſsi huius meminiſſe. cõſpicatus autem mon tem caſtris opportunum, quo occupato ipſe copiam habiturus erat cõmeatuum, hoſtes uerò inopiam, rem aggreſſus eſt ut maximi momenti ad uictoriam parãdam ſine periculo: cumq́; unicus anguſtus eſſet in eum aditus, Mithridates hunc tenebat ualido præſidio, à Taxile ducibusq́; alijs admonitus. at L. Manius arbiter fœderis icti cum Sertorio, poſt illius mortem clam ad Lucullum miſerat nuncium, à quo accepta fide, perſuaſit regi ſineret Romanos tranſire & caſtrametari pro libito. Fimbrianas enim legiones quæ aliquando militaſſent ſub Sertorio, uelle transfugere, & facturas id propediem. quid igitur opus eſſe ſudore & ſanguine, quando ſine certamine uincere liceat. huic conſilio Mithridates imprudenter aſſenſus ut nil ſuſpicans, paſſus eſt Romanos ſecure ſuperatis faucibus contra ſe magnũ montem munire: quo in poteſtatem redacto ipſis à tergo ſubuehendi erant cõmeatus libere: Mithridati contra lacu, montibus & fluuiis excluſo ab importationibus terreſtribus, tenuiter ſubminiſtrabantur, cum neq; pateret exitus, neq; ui repellere poſſet Lucullũ ob neglectam locorum opportunitatem, & imminens hiems etiam maritimas importationes eſſet impeditura. quæ uidens Lucullus amicis ſuum promiſſum reuocabat in memoriam, & rem quaſi iam confectam eis oſtẽdebat. Mithridates quãuis fortaſſe potuiſſet tunc quoq; cum tanta multitudine per medios hoſtes erumpere, hoc tamen neglexit, malens ad oppugnationem Cyzici uti his quæ parauerat, ratus hoc remediũ fore ſimul difficultati locorum & egeſtati: & quia milite abũdabat, omnibus operibus rem aggreſſus eſt, & nauale circundans muro duplici, & reliqua urbis circũuallans, aggeres quoq; multos excitando, turresq́; ligneas fabricando & arietes tectos teſtudinibus, eminente inter cæteras machinas Helepoli centum cubitorum, ſupra quam alia turris aſſurgebat, catapultis inſtructa eiaculantibus ſaxa telaq́; uaria. ad portum autem duæ quinqueremes coniunctæ aliam turrim inferebant, unde pons in murum inijceretur: omnibus uero paratis primum tria milia Cyzicenorum captiuorum in nauibus ad urbem admouit, qui manus tendentes ad mœnia, orabant ut ſibi periclitantibus ciues parcerent, donec Lyſiſtratus Cyzicenorum dux è muro per præconem eos monuit, ut ſemel in alienã poteſtatem redacti fortunam ferrent fortiter. Mithridates hoc conatu fruſtratus, impoſitam nauibus machinã admouit ad murũ: moxq́; demiſſo ponte procurrerũt quatuor milites. ibi rei nouitate perculſi Cyziceni ceſſerunt nõnihil, uerum cæteris ſubſequi cunctatibus, receperũt animos & quatuor illos eiecerũt, perfuſisq́; pice nauibus

& immisso igne coegerunt eas retro se recipere unà cum machina. atq; ita repulsa est oppugnatio maritima. eadem die tertio simul omnes à terra sunt admotæ machinæ, oppidanis ultro citroq; transcursantibus quacunq; laboraretur maximè. qui arietes aut saxis immissis præfringebant, aut iniectis laqueis deflectebant, aut ictus eorum molliebant obiectis lana refertis peronibus. tela uero ignita excipiebant cētonibus aceto & aqua madidis, cæterorum uestibus aut pannis oppansis infringebant impetum. in summa, nihil inexpertum relinquebant, quod humana potest conferre alacritas. attamē omnem laborem patientissime ferentes efficere non potuerūt quin pars mœnium exusta corrueret sub uesperam. sed propter calorem incendij nemo sustinuit irrumpere: uerum ipsi Cyziceni noctu substruxerūt munitionem aliam. per eosdem dies procella uehemens coorta reliquas regis machinas sic lacerauit ut inutiles redderet. Fertur hāc urbem in dotem à Ioue datam Proserpinæ, quam Cyziceni uenerātur præ omnibus numinibus. cuius solenni redeunte in quo atram bouem immolant, illi nullam talem habētes è pasta finxerunt hostiam. interim atra bos ex alto ad eos pernatauit, & in ore portus claustra sub aquis euasit, atq; ita per mediam urbem cursu ad deæ tēplum delata ante aram constitit. hanc Cyziceni egregia spe concepta immolarunt. amici autem Mithridati consulebant ut ab urbe sacrata classem solueret. qui nil motus ascendit imminētem montem Dindymum, & ab eo duxit continentem ad muros urbis aggerem, in quem impositis turribus, cuniculis quoq; suffodiebat & suspendebat mœnia. equos uero tunc inutiles & infirmos ob inediam, claudicantesq; solearū inopia detritis ungulis, auersis ab hoste itineribus misit in Bithyniam. hos Lucullus assecutus in traiectu Rhyndaci, magna edita strage cepit uirorum fermè quindecim milia, equorū uero sex milia, & magnum iumentorum numerum. Dum hæc ad Cyzicum geruntur, Eumachus Mithridatis dux incursionibus infestans Phrygiam multos Romanos interfecit cum liberis & cōiugibus, Pisidas ac Isauros subigens & Ciliciam, donec Deiotarus unus è tetrarchis Gallogræciæ uagantem assecutus repressit cum magna clade hostium. interim Mithridates hieme superueniente priuatus est & maritimis cō meatibus si quos habuerat. itaq; omnino fame premebat exercitus, quidam etiam emoriebantur. alij cadaueribus uescebantur more barbarico, alij herbas in cibum uertendo morbos sibi contrahebant, quorum insepulta corpora pestem inuexerunt insuper. durabat tamen Mithridates sperans expugnari posse Cyzicum aggeribus quos ducebat à Dindymo. ut uero & hos suffoderunt Cyziceni, incenderuntq;

runtq; machinas, & non ignari hoſtem fame debilitatum uexabant eum crebris eruptionibus, Mithridates decreuit fugere, idq; noctu fecit ipſe claſſe prouectus Pariũ, exercitus itinere terreſtri petijt Lampſacum. in eo fluuius Aeſepus tunc ſolito tumidior, & Lucullus tra ijcientes aſſecutus, multos abſumpſit. ita Cyziceni tantos conatus regis euaſerunt, tum ſuapte uirtute, tum beneficio Luculli qui eum fame premebat: qua de cauſa hodieq; ludos in honorẽ eius celebrant, quos uocant Lucullea. Mithridates ſuos Lampſacum compulſos & obſeſſos à Lucullo, claſſe illùc miſſa exportauit unà cum Lampſacenis: relictisq; decem millibus ſelectorum in nauibus L. ſub Vario duce Sertoriano, & Alexandro Paphlagone, & Dionyſio eunucho, cũ maiore parte earum petijt Nicomediam. uerum & harum et illarum multæ tempeſtate perierunt. Lucullus poſtquã terra geſsit rem proſpere fame adiutus, naues ex Aſia cõtractas ſuis legatis diſtribuit. ex his Triarius Apameam appulſus urbem ui cepit, & Apamenorum in fanis ad quæ confugerant, magnã cædem edidit. Barba uero Pruſiadem ſub monte ſitam & Nicæam occupauit, deſertas à Mithridatis præſidijs. Lucullus apud Achæorum portum cepit tredecim naues hoſtium. Varium autem & Alexandrũ & Dionyſium circa Lemnum adeptus in deſerta inſula, ubi monſtratur ara Philoctetæ cum æreo ſerpente arcuq; & thorace reuincto faſcijs, monumenta calamitatis illius herois, concitatis nauibus contemptim in eos inuectus eſt. quibus conſtanter manentibus cohibuit remigium, & binas naues emittendo ex agmine, uolebat eos prolicere. cumq; illi non proueherentur contra, ſed à terra ſe defenderent, circũmiſit alias naues quæ diuerſa parte pedites in inſulam exponerent, atq; ita hoſtes in naues compulit. qui metu Luculli non auſi altum petere, oram legebant, & terra mariq; impugnati uulnerabantur, cum magna cæde ac conſternatione fugientium. tres illi duces in ſpeluncæ latebris capti ſunt, è quibus Dionyſius epoto quod ſecum habebat ueneno mox exſpirauit. Varius Luculli iuſſu occiſus eſt. non placebat enim Ro. ſenatorem in triumpho duci. cæterum Alexander ad eam pompam ſeruatus eſt, & Lucullus de ſuis rebus geſtis ad ſenatum miſit laureatas literas, ut mos eſt uictoribus. ipſe properauit in Bithyniam. Mithridates Pontum petens bis tempeſtatem paſſus eſt, amiſitq; hoc infortunio uirorum circiter decem milia, & naues circiter ſexaginta: reliquæ diſiectæ ſunt, ut quanq; uentus abſtulit. ipſe prætoria rimis fatiſcente, in Piraticum nauigium, amicis uetantibus, tamen inſcendit: atque ita Sinopem à prædonibus peruectus eſt incolumis. inde Amiſum ſubuectus, & ad generum Tigranem Armenium, & ad Ma

charem filium regnantem in Bosporo, misit qui propere contraherẽt auxilia. ad Scythas quoq; finitimos cum multis donis & magno auri põdere Dioclem ire iussit, sed ille & cum donis & cum auro ad Lucullum trãsfugit, qui usus uictoria promouebat exercitum, & obiter omnia subigens deprædabatur: moxq; ut in regione fortunata & diu bello intacta, mancipium uendebatur drachmis quatuor, bos drachma, capra, oues, uestes, & reliqua, pari uilitate precij. deinde Lucullus oppugnauit Amisum et Eupatoriam, quam iuxta Amisum Mithridates condidit & appellauit de suo cognomine, fecitq; regiam. pars uero exercitus ad Themiscyram oppugnandam missa est, dictam ab Amazone quadam, sitam ad Thermodontem fluuium. hi contra Themiscyrenses turribus utebantur & aggeribus, & cuniculos tam amplos fodiebant, ut in eis pugnæ cõmitterentur subterraneæ. hos oppidani superne aperiebant, & per foramina demittebant in operarios ursas aliasq; bestias et apum examina. at apud Amisum laborabatur alijs difficultatibus, dum Amisenses repugnãt strenue, nõnunquam erumpendo, atq; etiam prouocando ad singularia certamina. eò Mithridates large cõmeatus, arma, milites, submittebat è Cabiris, ubi hibernans colligebat alium exercitum. & conuenerunt peditum XL. equitum quatuor M. instãte autem uere Lucullus per montana contra regem profectus est, qui stationes disposuerat eum prohibituras, & ignibus significaturas siquid accideret. his præerat Phœnix uir regij generis: qui dedit quidem ex pacto signũ aduentus Luculli, uerum ipse ad eum transfugit cum suis copijs: & ille superatis iam secure montibus descendit ad Cabira. ibi equestri prælio uictus à regijs, retro ad montes se recepit. eius equitum præfectus Pompeius ad Mithridatẽ adductus saucius, rogatusq; quam gratiam pro salute posset reddere, Magnã, inquit, si Luculli amicus fueris. sin minus, ne deliberatione quidem opus habeo. post hoc responsum uolentibus eum occidere barbaris non permisit rex, negãs se sæuiturum in uirtutem destitutam à fortuna. deinde per continuos aliquot dies productis in aciem copijs, cum Lucullus in æquum locum non descenderet, ipse qua montem ascenderet circumspiciebat. interim Olcaba homo Scytha qui dudum ad Lucullum transfugerat, & in proximo equestri prælio multos seruauerat, ideo ad mensæ consiliorumq; ac secretorum societatem admissus, uenit ad eum meridiantem in tentorio, uolebatq; irrumpere, breui tantum pugione accinctus ex more. cumq; prohiberetur indignabatur, dicẽs necessitatem quandam postulare ut excitaretur imperator. famulis autem negantibus quicquã magis necessarium Lucullo quàm salutem,

mox aſcenſo equo ad Mithridatem tranſcurrit, ſiue ſuſpectũ ſe credens, ſiue iratus ob acceptam ut exiſtimabat iniuriam. ad regem autem detulit alium Scytham nomine Sobadacum, quod de transfugiendo ad Lucullum cogitaret: qui ſtatim comprehenſus eſt. Lucullus deſcenſum in campos cauens præpollentibus equitatu hoſtibus, nec uidens tranſitum alium, reperit in ſpelunca uenatorem peritum montanorum callium, quo ductore uſus per uias nulli tritas peruenit ſupra caput Mithridatis, deſcenditq; tunc quoq; cãpis uitatis propter equites, & poſt eluuiem quãdam aqua plenam caſtra poſuit. ibi deficiente cõmeatu, frumentatum mittebat in Cappadociam, & crebro uelitabatur cum hoſtibus, donec fugientibus aliquando regijs Mithridates è caſtris procurrens ſuos obiurgatos è fuga reuertere coegit, tantumq; pauorem incuſsit Romanis, ut perpetuo curſu in montana refugerent, etiam poſtquam à perſequendo deſtitiſſent regij, & quiſq; proximum à tergo fugæ ſocium tãquam perſecutorem fugeret. tantus pauor omnes occupauerat. eius uictoriæ nuncios Mithridates circa omnes terras dimiſit. equitatus autem magnam partem, & eam quidem pugnæ cupidiſsimam, iuſsit inſidiari frumentatoribus è Cappadocia Lucullo cõmeatus afferentibus, ſperans ſe redacturũ eum ad talem inopiam, qualem ipſe ad Cyzicum paſſus fuerat. & erat id egregium cõmentum, Lucullum cõmeatibus quos ſola Cappadocia ſuppeditabat excludere. uerum equites regij cum in primum agmen frumentatorum incidiſſent in quibuſdam faucibus, non expectato dum in patentiora loca procederet, non potuerunt equis uti in anguſtijs. Romani interim celeriter ex agmine ſtructis ordinibus, alios ex regijs occiderunt adiuti locorum aſperitate, alios per rupes impulerunt præcipites, alios turmatim diſperſos coegerũt fugere. pauci noctu in caſtra euaſerũt, qui ſoli crediti ſupereſſe incolumes, cladis per ſe magnæ famam maiorem fecerunt. ea non tam cito ad Lucullum quàm ad Mithridatem peruenit: qui ratus Lucullũ in ſe deſtitutum equitatu quamprimum facturum impetum, de fuga cogitauit præ metu, & id conſilium amicis ſtatim aperuit in ſuo tentorio. at illi non expectato ſigno uaſa colligendi, pro ſe quiſq; ante lucẽ è caſtris emittebant ſarcinas, adeo ut in portis iumẽta præ multitudine ſe inuicem comprimerent. exercitus uero id uidens, & agaſones agnoſcens, pauore ſuſpicionem augente indigne ferens non datum ſignum etiam ſibi, uallum cum ira uno impetu proruit: paſſimq; totis campis diffugiebãt nullo ordine, qua quiſq; poterat, nõ expectatis ducum ac præfectorũ imperijs. quæ ubi rex ſenſit tumultuarie præpropereq; fieri, procurrit è ſuo tẽtorio dicturus aliquid,

sed cum à nemine audiretur, compressus in turba cõcidit: moxq; in equum sublatus cum paucis ad montes properabat. Lucullus certior factus de frumẽtatorum uictoria, uidensq; fugam hostium, misit magnam manum equitũ quæ fugientes persequeretur. eos uero qui in castris adhuc reliqui ad resistendum se parabant, circumdedit legionibus: edixitq; ut tantisper à rapinis abstinerent, dum satisfieret cædibus. at miles conspectis multis uasis aureis & argenteis, pretiosisq; uestibus, edicti oblitus est. ipsum quoq; Mithridatem, qui iam habebatur in manibus, cõcisa muli aurum ferẽtis sarcina, dum illud prolapsum certatim colligũt, pasi sunt in Comana euadere. unde ad Tigranem profugit cum M M. equitum, qui in conspectum suum nõ admissũ iussit in castellis ali more regio. ea maxime de causa Mithridates de regno desperans, Bacchum eunuchum misit ad suam regiam, ut sorores, uxores, concubinas, quomodocunq; posset interimeret. quæ gladijs, uenenis, laqueis, in seipsas sæuierũt. hæc animaduertentes præfecti præsidiorum Mithridatis, unanimiter ad Lucullum transibant paucis exceptis. qui postquam obeundo prouinciam constituit, ad maritimas quoq; Ponti urbes classem appellẽs, cepit Amastrim & Heracleam & cæteras. Sinope uero adhuc resistebat constanter, & satis prospere depugnauit nauali prælio: cæterũ postquã oppugnari ceperunt, incensis nauibus grauioribus, leuioribus uerò conscensis, aufugerunt. Lucullus eam ciuitatem mox fecit liberã, somnio tali monitus. Autolycum ferunt expeditionis ab Hercule in Amazonas susceptæ socium, tempestate appulsum Sinopen, ibi regnasse, & post mortẽ quoq; religiosum ibi habuisse oraculum. hunc Sinopenses ascituri fugæ comitem, pannis obuolutum constrinxerunt funiculis: Lucullus ignarus rei, nec à quoquam monitus, uisus est sibi uidere illum uocantem: & insequenti die cum quidam statuam obuolutam ferrent præter eum, solutis ipsius iussu inuolucris talem uidit qualis species ei noctu obuersata fuerat. & his quidem somnium profuit. cæterum Lucullus post Sinopen Amisum etiam restituit suis ciuibus, qui pariter per mare profugerãt. cumq; audisset deductam eò ab Athenienſibus dum maris imperium tenebant, colõniam, & reip. administrationẽ ibi fuisse penes populum, etiam cum ciuitas pareret Persarum regibus, & rursum mandato Alexãdri restitutos libertati pristinæ, seruire pòst coactos regibus Ponticis: miseratus eos & Alexandri erga Atticos fauorem æmulans, iussit esse liberos: Sinopenses quoq; in suam ciuitatem reuocauit celeriter. ita Sinopæ Amisoq; desolatis Lucullus habitatores restituit: acceptaq; à Machare Mithridatis filio rege Bospori corona aurea, amicum eum

appellauit

appellauit. Mithridatem uerò quæsiuit apud Tigranem: reuersusq; obiter in Asiam adhuc mulctæ à Sylla impositæ nomine debentem quartam partem fructuum, tributa pro ædium modo & seruorum numero statuit, & uotiua sacra pro uictoria dijs persoluit, ac si iam debellatum esset. peractis sacris contra Tigranem non dedentem ex poscenti Mithridatem, mouit cum duabus lectis legionibus & D. equitibus. transductisq; trans Euphratem copijs iter faciebat solas pecunias exigens à barbaris. nam regionum earum incolæ abhorrebãt ab armis, nec dignabãtur se medios ingerere Tigrani & Lucullo dimicantibus, nec quisquam Luculli aduẽtum indicauit Tigrani. nam primus qui nunciarat, suspensus est tanquam turbator populi. ut uero tandem sensit, Mithrobarzanem præmisit cum duobus milibus equitũ, qui Luculli cursum impediret. Mancæum uerò Tigranocertę iussit esse præsidio, quam urbem ut supra dixi rex in honorem suum ibi condidit, & optimatibus eò conuocatis mulctam imposuit, ut bona quæcunq; illuc non transferrentur fierent publica. urbem circundedit mœnibus quinquaginta cubitorum altitudine, quæ in imo referta erant equorum stabulis: regiamq; ibi fecit & hortos amplos in suburbijs, additis piscinis & ferarum uiuarijs. arcem quoq; in proximo extruxit ualidam. quibus omnibus tunc Mancæi cõmissis fidei, obibat regionem colligens exercitum. cæterum Mithrobarzanem Lucullus primo congressu superatum persequebatur. Mancęo uerò Sextilius intra Tigranocertam compulso, regiam mox extra mœnia sitam diripuit, urbem arcemq; circũuallauit, admotisq; machinis, cuniculis etiã suffodit mœnia. His negotijs occupato Sextilio, Tigranes coactis fermè C C L M. peditum, equitum L M. partem eorum præmisit Tigranocertam circiter sex milia, qui per medium Romanorum agmen facto impetu, ereptas reduxerunt concubinas regias. cum reliquo exercitu Tigranes ipse contra Lucullum profectus est. quem Mithridates tum primum conueniens, suadebat ne signa cum Romanis conferret, sed cum equitatu tantum circumcursando, agrosq; uastando, ad famem eos si posset redigeret: quemadmodum ipse à Lucullo pressus ad Cyzicum sine certamine amisérat exercitum. id cõsilium irridens barbarus procedebat instructa acie: conspicatusq; Romanorum paucitatem dicterio petijt. Si legati sunt hi, multi sunt: quòd si hostes, perpauci. Lucullus postquam animaduertit à tergo Tigranis opportunum tumulum, equites in frontem immisit qui proritarent hostem & in se uerterẽt, atq; etiam ultro cederent, ut barbari persequendo turbarent suos ordines. ipse peditibus ad tumulum circumductis ascendit non sentientibus hostibus.

ut uero

ut uerò uidit eos quasi iam uictores dispersos in persequendo, & impedimenta eorum omnia sub tumulo, exclamauit, Vicimus milites: primusq; cursu inuasit iumenta cum sarcinis. quæ magno impetu fugientia incurrerunt in pedites, & hi rursum in equites, moxq; effusa fuga facta est. nam & illi qui persequendo longe à suis procurrerāt, Romano equitatu in eos conuerso cædebantur, & iumenta in alios incurrebant ut exagitata. comprimentibusq; se omnibus præ multitudine, neq; planè scientibus unde esset cladis initium, ingens cædes patrabatur, nemine quenquam spoliante. id enim Lucullus edicto uetuerat, grauem pœnam interminatus secus facientibus. itaq; & armillas & torques calcando cōtinuarunt cædem per C X X. stadia, donec nox superuenit. tum demum reuersi spoliabant cadauera, Lucullo iam permittente. post eam cladem Mancęus Tigranocertæ præfectus uniuersos Gręcos milites mercenarios exarmauit ut suspectos. qui ueriti ne comprehenderentur, arreptis fustibus congregati & incedebant & quiescebant. Mancæo uerò cum armatis barbaris eos inuadente, obuolutis uestę brachijs uice clypei, audenter in eos fecerunt impetum: & quotquot occidissent, eorum arma statim inter se partiebantur. cumq; satis armorum uiderentur nacti pro tempore, occupatis aliquot turribus quibus distinguebantur mœnia, uocabāt ad se Romanos obsessores, & ascēdētes recipiebant intra mœnia. ita Tigranocerta capta ingēti pręda ditauit exercitū, utpote urbs recēs condita, ambitiosę contractis undiq; incolis. Tigranes & Mithridates obeundo regiones colligebant alium exercitum, cuius præfectura Mithridati est credita, quem alter putabat iam satis doctum suis calamitatibus, ad Parthos quoq; miserunt qui auxilia peterēt. sed cum Lucullus quoq; per legatos regem eorum sollicitasset, ut aut sibi potius auxiliaretur, aut spectator esset certaminis, ille utriq; clam pollicitus, misit neutri. at Mithridates oppidatim instruxerat armorum fabricas, & delectus habens conscripsit fermè ommes Armenios. ex quibus selectis fortissimorū L X X M. peditum, & dimidio equitum, reliquos dimisit. hos uerò in turmas & cohortes digestos proxime disciplinam Italicam, tradidit exercēdos uiris Ponticis. ad quos aduentante Lucullo, Mithridates peditatum omnem & partem equitatus in colle continuit. cum reliquo Tigranes Romanos frumentatores adortus uictus est, unde postea securius frumentabantur etiam ex propinquis locis Mithridati, & castra admouerūt propius. Tigranem uerò rursus aduentantem puluis indicauit: & decreuerāt Lucullum includere in medio. quod ille intelligens præmisit robur equitū, ut quàm longissime prouecti cum Tigrane confligerent priusquam agmen eius instrueretur in aciem. ipse Mithridatem ad certamen

tamen prouocando & circumuallando elicere non potuit, donec fames superueniens omnes infecta re abire coegit: Tigranē in interiorem Armeniam, Mithridatem in Pontum ad regni sui reliquias. hūc sequebantur propriorum quatuor milia, & totidem accepti à Tigrane. Lucullus uerò eū persecutus est, coactus & ipse reuerti propter inopiam. sed Mithridates celerius confecto itinere, aggressus est Fabium ducem à Lucullo relictum, & in fugam uertit quingentis in ea pugna occisis. Fabius uerò liberatis seruis quotquot castra sequebantur, rursus per totam diem dubio marte pugnauit, donec Mithridates saxo ictus in genu, & telo sub oculo saucius, elatus est è prælio celeriter: unde per multos dies cessatum est, siue solicitis de salute regis hostibus, siue propter multitudinem uulnerum quiescentibus. curabant autem regem Agari gens Scythica, remedijs cōfectis è serpentum uirulentia, qui propterea semper sequūtur comitatum regium. cæterum Fabio successit Triarius, à Lucullo nouum adducens exercitum. nec multo post cum progressus esset in aciem contra Mithridatem, procella qualis nulla ante in omni hominum memoria exorta est, quę in utrisq; castris disiecit tentoria, iumenta trāsuersum egit per deuia, præcipitauit etiam nonnullos milites. & tunc quidem utriq; retrocesserunt. cum autem nunciaretur aduentus Luculli, Triarius absente illo depugnare cupiens, ante lucē inuasit stationes Mithridatis. cumq; diu pari uirtute certassent, tandem rex in suo cornu connixus incepit uictoriam, & distractis hostibus peditatum eorum in fossam quandam cœnosam compulit, ubi cædebantur impune sidente uestigio. usus deinde uictoria persequebatur animose per campos equites, donec quidam Ro. centurio, qui specie famuli equitantem cursu æquabat, in femur eum percusit grauiter, quòd tergum eius non speraret se posse per thoracem perfodere. & hunc quidem statim in frusta conciderunt proximi, Mithridates uero in extremam aciem relatus est. amici regij suis egregie uincētibus signum propere dederūt receptui. id ut inopinatum trepidationem iniecit pugnantibus, ueritis ne forte aliunde aliquid mali accideret, donec re cognita statim ibi in campo tumultuarie circunstiterunt corpus regium. tandem Timotheus medicus cohibito sanguine sublimem eis ostēdit: sicut olim in India Macedonibus de Alexandro solicitis, rex ipse in naui se curandum præbuit, ut esset spectaculo omnibus. Mithridates postquam recollegit animum, statim reprehendit eos qui signum receptui dederant, & ea ipsa die Romanis castris admouit exercitum: quæ iam deserta erant pauore militum. inter cadauera reperti sunt tribuni uigintiquatuor, cēturiores CL. quantus

præfecto

præfectorum numerus haud temere in ulla Romanorum clade desi deratus est. uictor in Armeniam, quam Romani minorem uocant, se recepit, cõmeatus qui deportari poterant secum auferẽs, cæteros uero corrumpens, ne Lucullo uenienti essent usui. quo tempore Atilius Romanus senator, qui iudicij metu dudũ profugus ad Mithridatem in amicitiam eius receptus fuerat, deprehẽsus est regi struere insidias. quẽ ille pro dignitatis pristinæ reuerẽtia torqueri uetitum, simplici morte necauit, cæterum cõscios excruciauit grauiter. liberti uero cũ quibus Atilius cõsiliũ cõmunicarat, illęsi dimissi sunt, ut patroni sui ministri. ubi uerò Lucullus cum Mithridate castra cõtulit, Asię procõsul dimissis circa populos præconibus pronũciauit, Lucullum incusari à senatu quòd bellum diutius iusto protraheret. proinde senatum missum facere eius exercitum, publicaturum bona eorum, qui uoluntati suæ non paruerint. quibus ad exercitũ perlatis, mox diffluebant milites, exceptis paucis, qui admodum pauperes, ideoq; mulctam non timentes, maluerunt apud Lucullum permanere. atq; ita nec Luculli ductu bellum Mithridaticũ ullum certum aut firmum finem habuit. deficientibus enim socijs in Italia, & urgente fame propter occupata à piratis maria, intempestiuum uisum est tanto bello inuolui, priusquam amouerẽtur præsentes molestiæ. quod etiam Mithridates intelligẽs inuasit Cappadociam, & proprium regnum muniuit, dissimulantibus Romanis, donec repurgarẽtur maria: quod postquam successit, & piratarum profligator Pompeius Asiam attigit, mox resumptum est bellum Mithridaticum, & commissum Pompeio imperatori. quapropter cũ pars sint Pompeianæ expeditionis quæ ille in mari gesit ante bellum Mithridaticum, nec ad ullam aliam historiam proprie pertineant, libet mihi in hoc loco ea percurrere. Mithridates dum primum bellum aduersus Romanos gereret, Asiam tum obtinens, Sylla grauibus negotijs occupato in Græcia, ratus non diuturnum fore in Asia suum imperium, & alijs iam dictis modis uastauit eam prouinciam, & mari piratas immisit. qui primum paucis nauiculis uagi latrocinabantur. bello uerò feruẽte aucti numero, magnas quoq; naues sibi parauerunt. gustatis deinde lucris non mediocribus, ne uicto quidem aut pacato aut fugiente rege ipsi desistebãt. qui enim facultates & patrias propter bellum amiserant, ad summã egestatẽ redacti, relictis terris quæstũ faciebãt è mari, myoparonibus primum & hemiolijs, deinde dicrotis & triremibus oberrantes, ductantibus archipiratis certas manus prædonum quasi bello legitimo, & oppida parum munita inuadẽtibus: interdum etiam munitorum muros perfodientibus aut quassantibus:

quæ

quæ ui capta deprædabantur, & ditiores abducebant in ſua receptacula, ut ſe pretio redimerent, & indentes ſuis lucris ſpecioſa uocabula, abdicato piratarum nomine, appellabãt ſe milites mercenarios. opifices quoq; uinctos habebant, & non deſinebant materiã lignorum, ferri ærisq́; cõgerere. elati enim lucrorum amplitudine, & certi permanere in eo uitæ genere, gerebant ſe pro tyrannis & regibus, & exercitibus ſe cõferentes inexpugnabiles exiſtimabant ſi coirent in unum, fabricando naues armaq́;, maxime in Cilicia cognomine aſpera, quam cõmune omnium faciebant receptaculum, ceu belli ſedem præcipuam. habebant quidem paſsim caſtella, arces, deſertas inſulas, ſtationesq́; occultas nauium, ſed potiſsimũ excurrebãt ex hac parte Ciliciæ aſpera importuoſaq́; & altiſsimis aſſurgente cacuminibus. unde ab omnibus comuni nomine appellabantur Cilices, quod malum id ortum in Cilicia, in ſocietatem Syros, Cyprios, Pamphylios, Ponticos & fermè omnes oriẽtales gentes pertraxit: qui propter diuturnitatem belli Mithridatici malentes inferre damna quàm perpeti, mari terram mutarunt, ut breuiſsimo tempore exorta ſint eorum multa milia. nec ſolum mare quod orientis oras alluit habuerũt in poteſtate, ſed quàm late patet uſq; columnas Herculis. nam & prętores Ro. aliquot uicerunt naualibus prælijs, & in his prætorem Siciliæ. circa quam inſulam nemo nauigare audebat, agris quoq; à cultoribus deſertis propter incurſationes continuas, cum non leui urbis Romanæ incõmodo, uel quòd uexarent eius prouinciæ, uel quòd urbanam multitudinem inde fames premeret. & erat difficile delere tantas nauales copias, terra & mari diſpertitas circumquaq;, expeditas ad fugiendum, non è ſuis patrijs, non ex apertis locis excurrẽtes, nec lares ullos aut quicquam proprium habẽtes, ſed quicquid in manus incideret. quapropter tam inſolita belli omnibus legibus ſoluti ratio, in qua nil certum eſſet, nil conſpicuum, cunctis ob perplexitatem erat formidabilis. nam nec Murena hos prædones aggreſſus quicquam effecit memorabile, nec poſt eum Seruilius Iſauricus: ſed iam exſcendebant contemptim etiam in Italię maritima circa Brundiſium ac Etruriam, abripueruntq́; exſpatiantes aliquot nobiles fœminas, & duos exercitus unà cum ipſis aquilis. quas clades ignominiasq́; Romani non ferentes amplius, eum cuius tum inclyta fama erat Pompeium lege lata imperatorem creauerunt in triennium, qui toto mari quod eſt intra columnas Herculis, & in maritimis prouincijs uſq; ad quadringẽteſimum à mari ſtadium, poteſtatem haberet imperandi regibus, præſidibus, ciuitatibus, ut iuuarent ſe rebus omnibus. delectus quoq; habere illi permiſerunt, & pecunias colligere.

ex ordinarijs etiam legionibus tradiderũt ei exercitũ, & naues quot-quot habebant, tum innumerato VIM. talentorum atticorum. adeo laborioſa res uiſa eſt tot nauales exercitus in tanto mari & tot latebris perſequi, refugientes facile, rurſumq; infeſtantes ex improuiſo. nec ullus unquam Ro. imperator ante Pompeium cum tanta poteſtate profectus eſt. cui mox repræſentatæ ſunt copiæ CXXXM. peditum, equitum IIIIM. naues annumeratis hemiolijs CCLXX. legati ſenatores XXV. quibus Pompeius mare diſtribuit, datis cuiq; nauibus, equitibus, peditibus & prætorijs inſignijs, ita ut quiſq; merum imperium haberet in parte fidei ſuæ credita. ipſe quaſi rex regum circumcurſaret & uiſeret manentem quenq; in ſtatione ſua, ne perſequendo piratas priuſquam uno loco abſolueret uictoriam, diſtraheretur in alia, ſed eſſent ubiq; qui ſuccurrentes ſibi mutuo, piratas uagando elabi non ſinerent. ita conſtitutis rebus omnibus & ordinatis poteſtatibus Hiſpaniam & columnas Herculis Tib. Neronẽ unà cum Manlio Torquato iuſsit curare, Gallicum Liguſticumq; mare attribuit M. Pomponio. Africam cum Sardinia Corſicaq; & propinquis inſulis Lentulo Marcellino & P. Attilio. oram Italiæ L. Gellio & Cn. Lentulo. à Siciliæ littoribus ad Acarnaniã Ionium mare Plotio Varo Terentioq; Varroni ſeruandum ex eadem ordinatione obtigit. L. Cinnæ Peloponneſus, Attica, Eubœa, Theſſalia, Macedonia, Bœotia. Aegeum uero uniuerſum & Helleſpontus L. Cullio. Bithynia, Thracia, Propõtis, os ponti, P. Piſoni. Lycia uero & Pamphylia, Cyprus & Phœnicia Metello Nepoti. ad hunc modum ab eo diſpoſiti ſunt duces qui iuxta conſtitutam rationem uel impugnarent prædones uel arcerent, ut ab alijs exagitatos exciperent alij, nequis perſequendo proueheretur longius, neue longinquis nauigationibus res diu protraheret. ipſe uero uolitans omnes inuiſebat, & perluſtrato intra dies quadraginta tractu occidentali, Romam uenit atq; inde Brundiſium. à Brundiſio uerò uectus per tot ac tanta orientis ſpatia, perterruit omnes celeritate aduentus & apparatus magnitudine, expectationeq; ducis tam inclyti: adeo ut piratæ qui uidebãtur ultro laceſſituri, aut certe difficilem ei reddituri uictoriam, præ metu mox oppugnationes urbium reliquerint, & in ſuas arces ac ſtationes ſe receperint, atq; ita Pompeius ſine certamine maria perpurgauerit, piratæ uerò à prætoribus in ſua cuiuſq; prouincia in poteſtatem redacti ſint. ipſe Ciliciam petijt cum uarijs militum copijs & machinarũ magno numero, exiſtimans eorum arces in rupibus ſitas oppugnandas modis omnibus. ſed nihil his opus habuit, ſola enim celebritas nominis & amplitudo apparatus ita prædones perterruerat, ut ſperantes

rantes clementiorem uictorem si abstinerent à certamine, primum hi qui Cragũ & Anticragum tenebant castella maxima, deinde montani Cilices alij post alios se eius fidei permiserint: simulq; multũ armorum uel iam perfectorum uel in fabricis inchoatorum tradiderint. præterea naues alias semiperfectas in naualibus, alias iam nauigantes, æs ferrumq; in tales usus comportatum, lintea, funes, uariamq; materiam, captiuorum multitudinem, uinctorum ut uel se redimerent, uel operarentur in ergastulis. Pompeius & materiam incendit, & naues abduxit: captiuos domum dimisit: quorum multi in uenerũt sua cenotaphia, quippe desiderati iampridem. eos uero qui uidebantur non suapte malicia, sed amissis bello facultatibus ad hoc uitæ genus deuenisse, Mallum, Adana, Epiphaniam, & si quod aliud erat infrequens oppidum in Aspera Cilicia habitare iussit: nonnullos etiam ex his misit Dymen in Achaiam. atq; ita Piraticum bellum quod diuturnũ fore putabatur, intra paucos dies per Pompeium cõfectum est, in quo naues expugnatę sunt LXXII. deditę CCCVI. oppida, castella, cæteraq; horum receptacula CXX. prædonum qui repugnare conabantur cæsa sunt circiter decem milia. post hanc tam celerem & opinione feliciorem uictoriam senatus populusq; Romanus Pompeium in nauatæ operę præmium magnifice honoratũ, imperatorem designauit ad bellum Mithridaticũ, prorogata illi eadem potestate belli pacisq;, & arbitratu proprio uel hostes iudicandi, uel asciscẽdi socios, ut quenq; dignum existimauerit: eidem datũ & imperium in omnes exercitus quotquot essent extra Italiam. quæ omnia simul nunquam cuiquam ante hunc P.R. contulit, & fortassis hanc ob causam Magnum nominant. nam bellum Mithridaticũ iam ante & ab alijs imperatoribus confectum fuerat. Pompeius igitur statim ex Asia contractis copijs castrametatus est in Mithridatis finibus: qui tũ è propria ditiõe habebat lectissimũ exercitũ, XXXM. peditum, & IIIM. equitũ, ad regni sui præsidium. & quia Lucullus eam regionem nuper uastauerat, propter inopiam cõmeatuũ multa fiebant transfugia, quamuis rex in deprehensos sæuiebat atrocibus supplicijs, quos aut de rupe dabat præcipites, aut mulctabat oculis, aut uiuos comburebat: quo metu absterrebat quidem multos ne transfugerent, sed nihilominus atterebatur inopia. missis igitur ad Pompeium legatis, rogabat quibus posset pacem impetrare conditionibus. respondit ille: si transfugas tradideris, & teipsum fidei nostræ cõmiseris. rex id ad trãsfugas retulit. quos cum uideret territos, iurauit se nũquam cum Romanis pacem habiturũ propter ipsorum auaritiam, nec traditurum eis quenquam, nec facturum quicquam

niſi in communem utilitatem omnium. at Pompeius equitibus collocatis in inſidijs, alios miſit qui propalam ſtationem regis laceſſerent, quos iuſsit poſt prouocationē cedere quaſi territos, donec hoſtes in inſidias prouecti terga uerterent. & fortaſſe uictores irrupiſſent in caſtra cum fugientibus, ni rex hoc ipſum metuens produxiſſet pedites. illi uero retro ceſſerunt. hæc fuit prima inter partes eque ſtris uelitatio. rex deinde preſſus inopia, inuitus ad interiora ſui regni ſe recepit, ſperans hoſtem in regione uaſtata morantem ſenſurū multa incōmoda. Pompeius uerò poſt ſe commeatus deferri iuſſerat, progreſſus deinde ad orientalem regni tractum, uallum CL. ſtadiorum crebris caſtellis diſtinctum regi circūdedit, ut difficilem ei frumentationē redderet. id opus rex non impedijt, ſiue metu, ſiue imprudentia, quæ plerunq; ſolet calamitatē antecedere. cumq; rurſum laboraret inopia, quicquid iumentorum habebat mactauit, equis tātum ſeruatis. ad hunc modum ſubleuatus uix per integros L. dies, noctu aufugit cum magno ſilentio per uias difficiles, poſtridie Pompeius uix eum aſſecutus, extremum agmen inuaſit. rex ne tum quidem quamuis amicis ſuadentibus deſcendit in prælium, contentus hoſtem ſubmouere per equites, & ueſpere in denſiſsimas ſyluas ſe abdidit. ſequenti die uicum occupauit circumquaq; munitum rupibus. ad quem unicus aſcenſus patebat, & ſeruabatur à quatuor cohortibus. Romani quoq; ex aduerſo ſtationem oppoſuerunt, ne rex effugeret. poſtridie uterq; exercitus primo mane armatus eſt: & progreſsi utrinq; ſtationarij uelitabantur per decliuia, nōnulli etiam equites regij ſine equis iniuſsi opem ferebant ſuis militibus. in quos cum complures Romanorum equites irruerent, regij uno agmine caſtra curſu petebant, ut conſcenſis equis cum Romanis æquo marte confligerent. eos ita cum clamore curſuq; ruentes conſpicati è ſuperiore loco qui adhuc armabantur, rem nō intelligentes, ratiq; hos captis diuerſa parte caſtris fugere, & ipſi proiectis armis fugiebant: & cum non pateret exitus impingebant in ſe inuicem glomerabanturq;, donec per rupes deſilirēt, atq; ita Mithridatis exercitus perijt, propter temeritatem eorum, qui dum immiſsi uolunt ſuis ſtationarijs ſuccurrere, tumultum excitauerūt. reliquum facile fuit Pompeio conficere, cædenti præhendētiq; inermes & impeditos rupibus. cæſa ſunt fermè decem milia, & caſtra capta cū omni apparatu. Mithridates cum ſolis ſatellitibus per rupes elapſus, incidit in quoſdam equites mercenarios, & peditū circiter tria milia, à quibus ſtatim deductus eſt in caſtellum Sinoregem, ubi multum pecuniæ coaceruauerat: moxq; datis muneribus & annuo ſtipēdio numerato fugæ comitibus:

phratis properauit, Colchos porrò petiturus, & cum nusquam cursum intermitteret, die quarta Euphratem transijt. per triduum deinde dispositis & armatis uel præsentibus uel accedentibus copijs, inuasit Chotenen præfecturam Armeniæ, ubi Chotenos Hiberosq; missilibus ac glandibus iter impedire conatos propulit, & peruenit ad Absarum fluuium. Hiberos Asiaticos quidam putãt colonos Europæorum, hoc est Hispanorũ, quidam contrà hos illorum: alij nomen tantum utrisq; cõmune, cum nec in lingua sit quicquam simile nec in moribus. Mithridates uerò hibernans in Dioscuriade, quam ciuitatem aiunt uestigium peregrinationis Argonautarum & Castorum, nihil mediocre uel quod profugum deceret cogitabat: sed per lustrata in circuitu ora pontica, Scythisq; maris eius accolis & paludis Mæotidis, peruadere in Bosporum, pulsoq; Machare ingrato filio, rursus apertum cum Romanis bellum gerere, & ex Europa impugnare Asiam, direptam freto medio, quod quidã nominatũ putant à boue, in quam Io mutata illac tranauerat, Iunonis zelotypiã fugiens. has nouas & parum credibiles cogitationes Mithridates tamẽ ausus exsequi, fecit iter per gentes Scythicas, uel infensas uel alienas, partim ui, partim gratia. adeo fugiẽs etiã calamitosusq; & reuerẽdus erat & terribilis. & Heniochos quidem libenter exceptus transiuit: Achæos uerò obsistere ausos fugauit, quos aiunt à Troia redeuntes in Pontum actos tempestatibus, & ibi ut Græcos multa perpessos à barbaris. cumq; naues petissent à patrijs ciuitatibus, repulsam passos præ indignatione in tantã deuenisse rabiem, ut Scythico more quot quot Græcos in potestatem redegissent, mactarent pro uictimis: primum nullo discrimine, procedente uero tempore pulcherrimum quẽq;, postremo sorte ductos. hæc de Achæis Scythicis dixisse sufficerit. cæterũ Mithridates ingressus regiones Mæoticas, multis subditas regulis, ob famam rerum gestarum regniq; ob omnibus hospitaliter exceptus deductusq;, multa dona dedit recepitq;. atq; etiã in societatẽ eos pertraxit miram expeditionẽ cogitans, per Thraciã, & inde per Macedoniã, postremoq; per Pãoniã superatis alpibus Italiam petere, elocatis filiabus potentissimum quenq; illorum sibi cõiungens. tum Machares filius postquam audiuit eum tam breui tempore tot feras gentes & quæ uocãtur claustra Scythiæ nulli ante permeata transisse, legatos ad eum misit qui excusarent, quòd necessitate coactus Romanos coluerit. sed ubi cognouit eum implacabilem, fugit in Chersonesum ponticam, incensis nauibus quo patri persequendi facultatem adimeret: sed cum ille immisisset in eum classem aliam, manus sibimet intulit. Mithridates amicos quos ipse in regnũ

abeũti comites addiderat, omnes interemit. filij uerò familiares, obſtrictos ei priuatim amicitia, dimiſit incolumes. in hoc caſu Pompeius fugiẽté Colchos uſq; perſequutus eſt. de ulteriore fuga per Ponticas Męoticasq; gentes nihil ſuſpicans, ratusq; profugum nihil magnum auſurum poſtea, Colchos obibat, ut Argonautarum & Caſtoris Pollucisq; peregrinationes uiſeret, pręcipue locum uidere cupiens in quo Prometheus fertur affixus fuiſſe Caucaſo. in quo monte multi fontes ſunt ferentes ramenta auri minutiſsima, & ob id parum conſpicua. accolæ uero uellera uilloſa in riuos demergunt, atque ita aureas harenulas his inhærentes colligunt. & fortaſſe tale fuit illud inclytum Aetæ tergus aureum. hæc ſpectacula obiturus Pompeius deducebatur à cæteris omnibus uicinis gentibus: ſoli Orœzes Albanorũ, & Artocus Hiberorũ, reges cum ſeptuaginta milibus inſidias ei ſtruxerunt circa Cyrum fluuium, qui duodecim oſtijs nauigabilibus in mare Caſpium illabit. multos amnes inuoluens, & in his Araxem omnium maximum. at ille compertis inſidijs ponte iunxit fluuium, & barbaros in ſaltus compulit, peritiſsimos pugnandi locis talibus. clam ſubducẽtes ſe, inuadentesq; hoſtem denuo. ſed ille ſaltum circumdatum incendit, & extra fugientes perſecutus eſt, donec datis donis & obſidibus, ipſi quoq; fuerunt triumpho materia. multa autem & inter obſides & inter captiuos inuentę ſunt mulieres, non minora paſſæ quàm uiri uulnera, pro Amazonibus habitæ, ſiue fuerũt profecta à uicina gente Amazonum auxilia, ſiue communi nomine bellicoſas mulieres barbari uocant Amazonas. ab hac uictoria reuertens Pompeius exercitũ duxit in Armeniam contra Tigranem, tanquam Mithridatis ſocium. Artaxata petens eius regiam. Tigranes autem noluit bellum gerere, iam liberorum trium pater è Mithridatis filia, ex quibus duos ipſe interfecerat: alterum rebellãtem in prælio, alterum in uenatione, quòd ſe prolapſum neglexiſſet attollere, & iacenti ademptũ diadema impoſuiſſet ſuo capiti. Tertius uerò Tigranes, in uenatione quidẽ, quia patri cõdoluit, corona ab eo donatus eſt: paulo tamẽ poſt hic quoq; defecit: uictusq; bello fugit ad Phraatẽ Parthorũ regem, qui tum recens Sintrico patri in regnũ ſucceſſerat hic propinquante Pompeio, ex hoſpitis conſilio, qui ſibi priuatim quærebat imperatoris amicitiã, ſupplex ad Romanos cõfugit, quamuis nepos Mithridatis ex filia. ſed magna fama erat apud barbaros iuſtitiæ Põpeij ac fidei: cui credulus etiã pater Tigranes, ne caduceatore quidẽ præmiſſo ad eũ profectus eſt, permiſſurus eius arbitrio omne ſuũ ius, & accuſaturus filium apud ipſum iudicẽ. cui cum Pompeius tribunos & præfectos equitum obuiam miſiſſet honoris gratia, re

tia, regis comites parum ſecuros ſe rati quia caduceatorem nõ præ miſerat, retro fugerunt. Tigranes uerò acceſsit ad illum, & tanquam potiorem adorauit more barbarico. licet ſint qui prodãt eum Pompeij iuſſu adductum à lictoribus. utcunq; tamen uenit, rationem à ſe geſtorum reddidit: donauitq; imperatorem ipſum talentorum ſex milibus, milites uero quinquaginta drachmis ſingulos, millenis centuriones, decies millenis tribunos. Pompeius præteritorum ei dedit ueniam, & patri conciliauit filium: quem pro arbitrio iuſsit regnare in Sophena Gordenaq; . hæ nunc cenſentur minoris Armeniæ nomine. cæteram Armeniam patri addixit, ea lege ut hunc filium hæredem relinqueret. prouincijs uerò quęſitis bello iam nunc eum iuſsit decedere, & deceſsit tota Syria ab Euphrate uſq; ad mare . nã & hãc Tigranes occuparat & partẽ Cilicię, ciecto Antiocho Pio. Tum Armenij qui regem ad Romana caſtra iter faciẽtem metu deſeruerant, filio adhuc apud Pompeium hęrenti ſuaſerunt, ut patrem ex inſidijs inuaderet. ſed ille captus eſt: & cum uinctus etiam Parthos cõtra Romanos ſolicitaret per nuncios, in triumpho traductus necatus eſt in carcere. Pompeius iam debellatum exiſtimans, ciuitatẽ condidit ubi Mithridatem prælio uicerat, quæ ex re nomen habet Nicopolis, ſita in minore Armenia. Ariobarzani regnum Cappadociæ reddidit, attributa & Sophena Gordenaq; quas Trigrani minori dederat: & nunc cenſentur hæ quoq; in prouincia Cappadocię. eidem dedit etiam Ciliciæ ciuitatem Cabala, & quaſdam alias: quod regnum Ariobarzanes integrum reliquit filio ſuperſtiti, multis mutationibus obnoxium uſq; AVG. Cæſarem, quo imperante quemadmodum alia quædam, ita hoc regnum in prouinciæ formam redactum eſt. Pompeius deinde ſuperato Tauro bellum Antiocho Comageno intulit, donec & ille in amicitiam receptus eſt. Darium quoq; Medum profligauit, uel quia iuuerat Antiochum, uel quia Tigranem antea Aretam etiam Arabum Nabatæorum regem bello petijt, & Iudæos qui ab Ariſtobulo ſuo rege defecerant, donec expugnauit Hieroſolyma urbem eis ſanctiſsimam, præterea Ciliciæ reliqua quæ nõdum agnoſcebant Romanum imperium, & quicquid Syriæ circa Euphratem colitur, Cœlen, Phœniciam, Palæſtinam, Idumæam, Ituræã, aliasq; Syrię partes obeũdo Romanis ſubiugabat ſine certamine, nulla culpa Antiochi Pij, qui tum præſens paternum regnum conabatur impetrare precibus: ſed quia Tigrane qui Antiochum uicerat expulſo, populo Romano eas regiones iure belli acquiſitas cenſebat. hæc cõſtituenti legati ſuperuenerunt à Phraate & Tigrane, inter quos bellum exortum erat. Armenij tanquã ab amico petebant auxilia: Parthi

in amicitiam populi Romani cupiebant recipi. ille nolens Parthis arma inferre absq; S.C. misit qui pacem inter partes facerent. qui dum his negotijs distinetur, Mithridates iam Pontum circumlustrauerat: occupatoq; Panticapæo, quod est in Europa ad ostium ponti emporium, iuxta fretum interfecit Xipharem filium, propter maternã culpam hanc. habebat Mithridates castellum, ubi in subterraneis thesauris multa ærea uasa ferreis circulis uincta pecunias celabant. huic castello præfecta Stratonice una è regijs siue cõcubinis siue uxoribus, thesaurorum conscia, dum adhuc Pontum circumiret Mithridates, castellum Pompeio unà cum thesauris tradidit, hoc unum pacta, ut si forte Pompeius Xipharem filium in potestatem redigeret, matri eum seruaret incolumẽ. ille potitus pecunijs, filij salutem ei est pollicitus, simulq; permisit res suas habere mulierem. his cognitis rex interfecit Xipharem ad fretum, inspectãte matre ex aduerso littore, & cadauer insepultum proiecit. ita pietatem neglexit, modo matri doleret quæ peccauerat. legatos etiã ad Pompeium adhuc in Syria morantem, & nescientem eum esse superstitem, misit, qui tributa populo Romano pollicebantur, si concederetur ei regnũ paternũ. cumq; ille postularet, ut ipse rex ueniret, sicut Tigranes uenerat, id se facturum negauit, ut parum decorum personę Mithridatis, missurum tamen filios et amicos aliquot. his dictis delectus maximos habuit pro miscue tam è seruis quàm ex ingenuis. arma quoq; multa et tela fabricabat & machinas, nulli parcens materiæ, ne bobus quidem aratoribus in usum neruorum. tributa omnibus etiam tenuibus prescripsit. hæc à ministris exigebantur cum multorum iniurijs non sentiente Mithridate. morbus enim quidam ulcerosus faciem eius inuaserat, ut à solis tribus eunuchis aspici pateretur qui eum curabãt. quo percurato iam etiam copiæ paratæ aderant, sexaginta cohortes sexcentenariæ, & alia multitudo numerosa, naues q;, & loca opportuna, quæ duces illo ægrotante occupauerant. traiecitq; partem exercitus Phanagoriam, alterum emporiũ situm in hostio, ut aditum utrinq; teneret, Pompeio etiamtum hærente in Syria. Castor autem Phanagorensis, tortus aliquãdo à Tryphone eunucho regio, ipsum eunuchum intrantem adortus confecit, & plebem uocabat ad libertatem. quæ quamuis iam arx teneretur ab Artapherne cæterisq; Mithridatis filijs, aggestis circumquaq; lignis eam incendit: quo metu Artaphernes, Darius, Xerxes, Oxathres & Eupatra liberi Mithridatis sese dediderunt, in his solus Artaphernes erat fermè quadragenarius, reliqui formosi pueri. Cleopatra uerò altera filia restitit, cuius generositate pater delectatus, submissis multis dicrotis eã eripuit. quotquot autem

autẽ erãt in propinquo caſtella nuper occupata à Mithridate, audaci exemplo Phanagorenſium permota defecerunt, Cherſoneſus, Theudoſia, Nymphæum, aliaq; circa pontum opportuna bello gerẽdo. ille uidens crebras defectiones & ſuſpectum habens exercitũ, ne parum conſtantis eſſet fidei, quippe coactus ad militiam, præſertim accedentibus grauibus exactionibus, & aduerſitate fortunę ſem per intuta apud mutabiles ſubditorũ militum animos, miſit ad Scythiam per eunuchos ad regulos nuptum filias, petens ut quamprimum cum copijs uenirent auxilio. hæ deducebantur à D. militibus. qui parum à Mithridate digreſsi, eunuchos interfecerunt, quòd ab his apud regem præpotentibus ſemper moleſtati fuerant, & puellas ad Pompeium abduxerũt. rex tot liberis & caſtellis totoq; regno ſpoliatus, dignitate quoq; amiſſa & ſpe auxiliorum è Scythia, tamen ne tum quidem quicquam humile aut præſenti calamitate dignum cogitabat, ſed ad Gallos quorum iam ante hac de cauſa parauerat amicitias, iter deſtinabat, ut cum eis per Alpes Italiam inuaderet, ſperãs multos Italiæ populos odio Romanorũ ſibi adiungẽdos. audiuerat enim & Hannibali hoc ſucceſsiſſe bellum gerenti in Hiſpania, & maximo terrori fuiſſe Romanis poſt tale facinus. quin & nuper ferè omnes Italici nominis ſocios ab eis defeciſſe odio publico, geſsiſſeq; cum eis bellum diuturnum: atq; etiam Spartaco gladiatori contra eos fauiſſe homini dignitatis nullius. hæc animo uolutans properabat in Galliam. eos magnificos conatus deſtituit exercitus, deterritus ipſa immani audacia, & expeditionis longitudine: tum quod ducerentur contra uiros quos ne domi quidem ſuſtinere potuerãt: & exiſtimabant Mithridatem rebus ſuis deſperatis uelle fortiter potius ac regie uitam finire quàm in otio: attamen durabant aliquantiſper & quieti eum patiebantur. erat enim non mediocris & haudquaquã contemnendus rex uel in calamitatibus. in hoc rerum ſtatu Pharnaces filiorum cariſsimus, & ſæpe regni hæres deſignatus ab eo, ſiue quòd periculoſa ſibi uideretur talis expeditio, ſperanti etiamtum à Romanis ueniam, quæ omnino nulla contingere poterat, ſi pater uexaret Italiam, ſiue ob alias cauſas cupiditatésue, patri ſtruxit inſidias. captis aut conſcijs, & ad torturam admotis, Menophanes perſuaſit Mithridati, non oportere in diſceſſu necari filium ad eam diem cariſsimum. ſolere enim has mutationes exiſtere belli tempore, quo finito & illas conquieſcere. ſic ille perſuaſus filio ueniam obtulit. at ille indicio quodam territus, & ſciens exercitum alieno eſſe ab expeditione animo, noctu primarios Romanorum transfugas proxime Mithridatẽ tendentes acceſsit, & periculum ſi in Italiam irent ipſis

non

non ignotum exaggerans, multaq́; si manerent eis pollicens, induxit eos ut à patre deficerent. moxq́; nocte eadem ad alia propinqua castra dimisit nuncios: & illis quoq; pertractis in suam sententiam, mane primi transfugæ conclamauerunt, quibus proximi quiq; & mox alij pòst clamorem reddiderunt, atque etiam naualis exercitus, fortasse non omnes prę̃moniti, sed suapte facilitate proni ad cõtemnendum miserum, & nouarum rerum semper cupidi. alij conscio-rum ignari putabant omnes corruptos, ratiq́; se solos non posse resistere pluribus, necessitate magis quàm uoluntate acclamabãt cum cæteris. Mithridates excitatus clamore, misit quosdam rogatũ quid sibi poscerent. illi non dissimulanter aiebant se filium regem petere, iuuenem pro sene eunuchis dedito, interfectore multorum filiorum, ducum ac amicorum. his auditis Mithridates eos allocuturus prodijt: & interim manus quædam præsidiariorum conferebat se ad transfugas. qui negabãt se eos admittere, nisi ad fidem impetrandam ederent aliquod facinus, simulq́; regem ostendebãt. at illi equũ fugientis interfecerunt, & Pharnacem quasi iam uoti compotes regem appellauerunt: quorum quidam membranam chartaceam longam latamq́; è templo deprõptam uice diadematis circundedit eius capiti. id conspicatus senex è superiore porticu, alios post alios mitte bat ad Pharnacem, qui tutum abitum peterent. sed cum nemo rediret ueritus ne Romanis dederẽt, satellites & amicos qui adhuc apud eum permanebant, laudatos misit ad nouum regem, quorũ aliquot in uia præter opinionem occidit exercitus. ipse exempto ex inuolucro ueneno quo semper accingebatur unà cum gladio, id miscebat. duæ uerò filiæ uirgines quæ apud eum educabantur, Mithridatis & Nyssa, Aegypti Cypriq́; desponsæ regibus, enixe rogabant ut ante illum potionem uenenatam sumerẽt, uetabantq́; bibere donec ipsæ hauserunt. & has quidem ueneni uis penetrauit continuo. in Mithridatem quamuis data opera ambulantem cõcitatius nihil agebat, propter quotidianam pharmacorum consuetudinem quibus se contra ueneficos præmunire solebat, quæ nunc quoq; uocantur Mithridatica. cum cõspicatus ducem quẽdam Gallorum Bituitum, Multum, inquit, tua dextera mihi profuit in prælijs, sed hoc erit meritum maximum, si nunc me interemeris, periclitantem ne in triumphum abstrahar qui tanto tempore tam amplo regno prę̃fui, & nunc ueneno necari nequeo, contra quod stultus me præmuniui remedijs. nec enim præuideram tristissimũ & domesticum regibus omnibus pharmacum, liberorum, amicorum, & exercitus perfidiam, cum omnia quæ ad uictum pertinent præcauerim. his permotus Bituitus regi officium

officium præstitit necessarium, qui obijt sextusdecimus eius stirpis à Dario Persarum rege ultimo, octauus à Mithridate illo qui primus desertis Macedonibus Pontici regni fuit conditor. uixit octo aut nouem annos supra sexaginta, regnauit LVII. Pupillus enim regnum adeptus est, subegit finitimos barbaros, bonamq; partem Scythiæ, cum Romanis per quadraginta annos bellum gesit fortiter, in quo aliquoties Bithyniam possedit & Cappadociam. incursauit etiam Asiam, Phrygiam, Paphlagoniam, Gallogræciam, Macedoniam, & in Græcia memorabilia facinora edidit. maris quoq; imperium à Cilicia usq; Ionium pelagus tenuit, donec à Sylla intra paterni regni terminos conclusus est, amissis CLX. milibus militum. tanta clade affectus tamen bellum redintegrauit facile, conflictatus cum imperatoribus optimis: à Sylla quidē uictus & Lucullo & Pompeio, quam uis his quoq; aliquoties superior: cęterum L. Cassium, Q. Oppium, Manium Aquilium in potestatem redactos secum circunducebat, donec hunc interfecit belli autorem præcipuum, illos Syllæ reddidit. uicit etiam Fimbriam, Murenam, Cottam procōsulem, Fabium, Triarium, magnanimus semper & tolerans uel in calamitatibus, & nil intentatum contra Romanos ne uictus quidem relinquens, inito etiā cum Mæoticis Gallicisq; gentibus fœdere, & ad Sertorium legatis missis in Hispaniam. uulneratus etiam aliquoties tum ab hostibus tum ab insidiatoribus, ne sic quidem cessauit, quamuis ætate iam grauis. ac ne insidiæ quidem eum fefellerūt, nisi nouissimæ. tum quoq; ultro circunuentus perijt. adeo ingrata res est malicia nacta ueniam. erat autem crudelis & sanguinarius, matris fratrisq; interfector, & trium filiorum ac filiarum totidem. corpore uasto quidem, ut arma ab ipso Delphos Nemeamq; missa indicant: sed robusto in tātum ut ad extremum equitationibus iaculationibusq; ualuerit, & mille stadia una die mutatis equis confecerit. currum quoq; regebat octijugem, eruditus Grecis literis, & ideo peritus sacrorum Græciç delectabatur etiam musica, sobrius plerunq; ac laborum patiens, circa muliebres tantum uoluptates intemperantior. hic fuit exitus Mithridatis qui cognominabatur Eupator Dionysus, cuius morte cognita Romani festos dies egerunt, liberati hoste grauissimo. Pharnaces Pompeio cadauer patris Sinopen in trireme transmisit, simulq; eos qui Manium ceperant, & obsides multos Græci barbariq; generis, rogans ut aut paternum regnum, aut Bosporanum tantum quod Machares frater à Mithridate acceperat, tenere sibi liceat. Pompeius regis corpus regie sepeliendum curatoribus eius addito sumptu tradidit, & inferri iussit apud Sinopen monumentis regijs, laudatum

ob gesto

ob geſtorum excellentiam ut regum ætatis ſuæ præſtantiſsimũ. Pharnaci uerò qui Italiam exemit è multis difficultatibus, Boſporanũ regnum conceſsit exceptis Phanagorenſibus, quos liberos ſuo iure permiſit uiuere: quoniam primi recolligenti uires Mithridati, iamq; claſſem, exercitum receptaculaq; habenti, deficientes exhibuerunt negotium, exemploq; dato alijs, cauſa fuerunt eius interitus. ipſe uno hoc bello ſublatis toto mari piratis, & rege omniũ maximo, collatisq; ſignis præter Ponticas gentes cum Colchis, Albanis, Hiberis, Armenijs, Medis, Arabibus, Iudæis, cæterisq; orientis gentibus, imperium Romanum Aegyptum uſq; promouit. Aegyptum tamen nõ adijt, quamuis uocatus à rege contra ſeditioſos, & donatus muneribus ac pecunijs, & ueſtimentis in uſum totius exercitus: ſiue timens regni etiamtum fortunati amplitudinem, ſiue cauens inimicorum inuidiam, religionemq; oraculi: ſiue ob alias rationes referendas in rebus Aegyptijs. è ſubiectis autem gentibus alias libertate donauit propter miſſa auxilia, alias in prouinciarum formam redegit, alias attribuit regibus, Tigrani Armeniam, Pharnaci Boſporum, Ariobarzani Cappadociam cum eis quas dixi appendicibus. Antiocho Comageno cõmiſit Seleuciam, & quicquid ex incurſu in Meſopotamia ceperat. Gallogræciam quoq; diuiſit tetrarchis quatuor, Deiotaro & alijs, ubi nunc ſunt Galatæ finitimi Cappadocibus. Paphlagonum Attalum, Colchorum Ariſtarchum, fecit regulos. eius etiã deę quæ à Comanis colitur Archelaum fecit flaminem, cuiuis dynaſtæ parem opibus: & Caſtorem Phanagorẽſem appellauit amicum Ro. populi, alios item multos auxit uel ditionibus uel pecunijs. urbes cõdidit, in minore Armenia Nicopolim ob uictoriam, in Ponto Eupatoriam, quam Mithridates Eupator conditam à ſe denominauerat, & ob receptos Romanos diruerat: ipſe uerò inſtauratam uocauit Magnopolim. in Cappadocia Mazacam bello uaſtatam reparauit de nuo, & alias multis locis collapſas aut grauiter affectas reſtituit, in Ponto, Palæſtina, Cœleſyria, Cilicia, in qua maxime piratas collocauit: ubi ciuitas quæ olim Soli dicebatur, nunc eſt Pompeiopolis. prę terea in Talauris, quã urbem Mithridates habuerat apparatus promptuarium, MM. poculorum ex Onyche gemma factorum conpactorumq; auro inuenta ſunt, multę phialæ pſyctheresq;, calices, lecti, ſellæ ornatiſsima omnia: item frena equorum, pectorales humeralesq; phaleræ gẽmatæ auratæq;, quibus recipiẽdis percenſendisq; XXX. dies quæſtor inſumpſit. eorũ pars à Dario Hyſtaſpis filio ſucceſſoribus per manus tradita fuerat: partẽ ex Ptolemæorũ regũ gaza Cleopatra penes Coos depoſuerat, unde Mithridates à ciuibus tradita de

portauerat

portauerat:partē ipſe rex parauerat ac collegerat, elegātioris ſupelle ctilis percupidus. ſub finē hiemis Pōpeius exercitui uictori præmia diſtribuit uiritim M D. drachmas atticas, & pro rata tribunis ac cēturionibus. eius pecuniæ ſummā produnt talentorū X V I M. ipſe ab Epheſo Italiā claſſe petijt, dimiſsisq; Brundiſij militibus Romā prope rauit, quod factū ut populare magno Romanis fuit miraculo. ueniēti obuiā frequenter itū eſt, longiſsime à iuuenibus, deinceps ut quorumq; ætas ferebat, poſtremo à ſenatu demirāte geſtorū magnificētiam. nemo enim ad eam diē tanto hoſte ſublato tantū prouinciarū imperio adiūxerat, & Romana pomœria uſq; Euphratē promouerat. ipſe longe ſplendidiſsimo triūpho urbē inijt, exacto anno ætatis quinto ſupra trigeſimū, durauitq; pompa per biduū traductis tam multis gentibus, Ponticis, Armenijs, Cappadocibus, Cilicibus, totius Syriæ nationibus, Albanis, Heniochis, Achæis, Scythis, Hiberis. in portus quoq; adduxit naues D C C. integras. in pompa uerò traduxit carpēta & fercula onuſta auro & ornamētis alijs uarijs, in quibus lectū Darij Hyſtaſpis filij, & ſellam ac ſceptrū Eupatoris, aureamq; ipſius effigiē octo cubitorū pectore tenus, argentiq; ſignati V I I M. myriadum, & D X. drachmas inſuper. plauſtrorū uero quibus arma tranſuecta ſunt ingens fuit numerus, & in his roſtra nauiū: poſt hęc multitudo captiuorū ac piratarū, nō uinctorū, ſed cultorū habitu patrio. ipſum ſublimē præcedebant regū ſatrapæ uel duces uel filij, partim captiui partim obſides, in ſumma C C C X X I I I I. inter hos Tigranes filius Tigranis, & quinq; Mithridatis, Artaphernes, Cyrus, Oxathres, Darius, Xerxes, filiq; Orſabaris & Eupatra. traductus eſt & Colchorū rex Olthaces, & Iudæorū Ariſtobulus, tyrāniq; Cilicū, Scytharum item regię fœminę, duces tres Hiberorū, Albanorū duo, cū Menandro Laodicēſi, qui equitū Mithridatis præfectus fuerat. abſentium aūt effigies tranſuehebant Tigranis & Mithridatis pugnantiū & cedentiū ac fugientiū. Mithridatis uero etiā oppugnatio & nōctu tacita fuga expreſſa fuit ac repręſentata: ac poſtremo etiam mors eius ſubiecta fuit ſpectatorū oculis. appictę erant & uirgines mortis eius ſociæ. præferebant tabulæ cū utriuſq; ſexus liberorū ante illum defunctorū imaginibus, & deorū barbaricorū figuræ cū ornatu patrio. translata eſt & una inſcripta hoc titulo. Naues roſtratæ D C C C. captæ ſunt, urbes conditæ V I I I in Cappadocia, in Cilicia Cœleſyriaq; X X. in Palæſtina Seleucis. reges uicti, Tigranes Armenius, Artoces Hiberus, Orezes Albanus, Darius Medus, Areta Nabatæus, Antiochus Comagenus. hæc titulus. ipſe Pōpeius gēmato curru uehebatur, amictus ut ferē Alexādri Macedonis chlamide, ſi fas eſt credere

dere. hanc uidet̃ inueniſſe in Mithridatis ſupellectile, quã ille in bonis Cleopatrę à Cois acceperat. currũ ſequebant̃ ſocij huius expeditionis præfecti militũ, partim equites partim pedites. ubi uero peruenit in Capitoliũ, neminẽ captiuum necauit ut triũphatores alij, ſed publicis impẽſis remiſit quẽq; in ſuã patriã, exceptis regijs, è quibus ſolus Ariſtobulus mox interẽptus eſt, & poſt eũ Tigranes. & triumphus quidẽ in hũc maxime modũ ſe habuit, cæterũ Pharnaces oppugnabat Phanagorẽſes, eorũq; uicinos, donec prę fame ad pugnã progreſsi oppidani uicti ſunt: quos illæſos recepit in amicitiam, acceptis tantũ obſidibus. nec multo poſt Sinopẽ cepit. Amiſum quoq; appetens bellũ geſsit cũ Ro. duce Caluiſio, quo tẽpore Põpeius & Cæſar inter ſe cõflictabant̃. tandẽ ab Aſandro priuatim inimico, Romanis alibi occupatis, pulſus eſt ex Aſia. geſsit bellũ & cũ Cæſare poſt deuictum Pompeiũ ex Aegypto redeũte, idq; circa montẽ Scotiũ, ubi pater eius Triariũ uicerat, uictusq; refugit Sinopen cũ M. equitibus. cũq; Cęſari nõ uacaret eũ perſequi, miſſo cõtra ſe Domitio urbẽ tradidit, & pace accepta dimiſſus cũ equitib. equos interfecit, iniquiſsime id ferentib. eorũ dominis. inde cõſcẽſis nauibus in Pontũ fugit, collectaq; Scytharũ ac Sarmatarũ manu, Theudoſiã Panticapæũq; occupauit, & cũ rurſus ab Aſandro bello peteret̃, equites eius equis deſtituti nec aſſueti pedeſtri prælio uincebant̃: ſolus Pharnaces egregie pugnãs tandẽ cõſauciatus cecidit quinquagenarius, poſtq̃ regnauit in Boſporo annis XV. atq; ita etiã Pharnaces regnare deſiit. cuius regnũ C. Cæſar dedit Mithridati Pergameno, in Aegypto uſus eius opera egregia. nunc aũt ſunt liberi. cæterũ in Pontũ ac Bithyniã prætor quotãnis mittit̃. cæteros qui à Põpeio ditiones acceperãt, Cæſar q̃uis queſtus eos cõtra ſe ſtetiſſe pro illo, tamen in poſſeſsione cõfirmauit, excepto in Comanis flamine, quod ſacerdotiũ in Nicomedẽ ab Archelao trãſtulit. ſed nõ multo poſt & hæc omnia, & quicquid C. Cæſar aut M. Antonius alijs dederãt, adiũcta ſunt Ro. prouincijs, poſt ſubiugatã Aegyptũ ab Aug. Cæſare, Romanis quaſuis occaſiones augẽdi imperij cupide arripientibus. quapropter prolato eo per hoc bellũ Mithridaticum uſq; in Pontũ Euxinum, & uſq; harenoſas Aegypti ſolitudines, atq; à colũnis Herculis, quæ ſunt in Hiſpania, Euphratẽ uſq; fluuiũ, merito magna hæc uictoria, & imperator ipſe Pompeius magnus uocatus eſt. cumq; haberent etiam Africam Cyrenem uſq;, cuius regnum Appion rex è Lagidarum gente nothus teſtamento reliquit Romano populo, ſola Aegyptus ad plenarium mediterranei maris ambitum eis deerat.

Appiani

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Ciuilibus Liber I.

AEPENVMERO plebi Romanæ cum ſuo ſenatu de legib. ferendis, de nouis tabulis, deq; agrorum diuiſione aut magiſtratibus creandis incidit contentio: ſemper tamẽ manibus temperatum eſt & diſceptatum ciuiliter, mutua quadam ordinum reuerentia. quin & armata per occaſionẽ externi belli plebs, nunquam tamen ad ſeditionem armis abuſa eſt: contenta in mõtem, ſacrum ob id dictum, ſecedere: ne tum quidem ſolito ſæuior, creato tantum ad ſui tutelam nouo magiſtratu, qui tribunus plebis uocatus eſt, cohibiturus conſulum potẽtiam, quorum tunc penes ſenatum erat electio, ne illi ſoli præeſſent rei publicę. Inde nata ſunt inter hos magiſtratus odia certaminaq;, alteris ſenatus, alteris plebis, fauore ſubnixis: & quicquid alteri partium accederet, altera exiſtimante ſibi decedere. per eas cõtentiones & Marcius Coriolanus immerito damnatus in Volſcos exulatũ abijt, moxq; patrię bellum intulit: quæ ſola omnium priſcarũ ſeditionũ uſq; arma proceſsit, idq; ductu unius profugi. cæterum in comitium nunquam telum importatum eſt, nunquam ciuilis cædes edita ante quàm Tib. Gracchus nouas leges ferre conatus, omnium primus concitata ſeditione perijt, cum eoq; nonnulli ad Capitolium refugientes circa ipſam ædem ſacram cæſi ſunt. Nec ceſſatum eſt poſt tale piaculum à ſeditionibus, propalam interdum diſſidente populo, uagantibusq; ſicarijs, & modo hoc, aliquanto pòſt illo, honorato uiro, in templo aliquo, in comitio, in foro deniq; cadente, idq; iuſſu tribunorũ, prætorum, conſulum, cæterarúmue id genus poteſtatũ ſublimium: paulatimq; cum iniurijs mutuis creſcebat iuris & legum cõtemptus. tandem prorumpente in immenſum malo, coniurationes in rempub. manifeſtariæ, & expeditiones ualidæ exortæ ſunt, nũc exulibus damnatis ue res nouas molientibus, nunc optimatibus de adminiſtratione rerum inter ſe contendentibus tam domi quàm militiæ. nec deerant præpotentes ciues ac factioſi aſpirantésq; ad dominationem, partim retinentes exercitus à populo ſuę fidei creditos, partim abſq;

consensu publico in perniciem aduersariorum undecũq; armantes nouas copias: sed aduersariorum tollẽdorum prætextu, patriæ bellum inferebatur, utrisq; certatim urbem occupare properantibus. hostiliter enim in se inuicẽ uim faciebant, fœdeq́; cædes patrabãtur: rursum alij proscribebantur, solũ uertebant, bonis exuebantur: non nulli excruciabantur tormentis grauissimis. nec ad summam crudelitatem quicquam deerat, donec factiosorum unus, anno post Gracchi cædem fermè quinquagesimo malum malo pellens, suo solius arbitratu aliquandiu rexit rempublicam. Semestris erat is magistratus, dictatoris titulo, difficilimis temporibus adhiberi solitus, & iam dudum in usu esse desierat: hunc Sylla cum per uim occupasset, quamuis perpetuus dictator creatus uideri uellet, nihilominus satur potentiæ sponte deposuit, primus quod sciam, ausus priuata uita mutare tyrannidem. addidit facto dictum æque memorabile: paratum se quibusuis rationem reddere. ac mox in conspectu populi habitu priuati ciuis in foro obambulauit, & inde domum se contulit offendente nemine. tanta supererat in omnibus acti summi magistratus reuerentia: siue quòd depositum mirarentur, siue quòd puderet exigere rationem ab offerente ultro: siue quòd inhumanum uideretur odisse potentiam, & si tyrãnicam, coniunctã tamen cum utilitate publica. atq; ita paulisper cessatũ est à seditionibus, Sylla malis præsentibus afferente remedium. Quæ semel sopita rursum excitabantur, donec C. Cæsar imperio per aliquot annos in Gallia cõtinuato, tandem iubente senatu ut fasces deponeret: causatus nõ senatum id uelle, sed Pompeiũ: qui tunc Italici exercitus imperator, & infensus ipsi conabatur eum redigere in ordinem: proposuit conditiones ut aut ambo retinerent exercitus, quo uterq; tutus esset ab altero, aut Pompeius quoq; decedens imperio priuatus uiueret sub legibus. neutro autem impetrato, è Gallia duxit contra Pompeium & patriã: ingressusq́; urbem, & illum profugum inde assecutus in Thessalia egregie uicit prælio memorabili, & Aegyptũ usq; persecutus est. Interẽpto demum Pompeio ab Aegyptijs, Romam reuersus, ordinatis prius rebus Aegypti, & cõfirmatis eius regibus, securus iam sublato tanto aduersario, cui ob magnitudinem rerum gestarum Magno cognomen fuerat: nemine audente contradicere, secundus post Syllam dictator perpetuus creatus est. Tum quoque seditiones omnes interquieuerunt, donec Brutus & Cassius, uel inuidentes ei dignitatis amplitudinẽ, uel pristinæ reip. formæ cupidi, in ipsa curia cõfecerũt uirum gratiosissimum apud populum & imperandi peritissimum. In cuius publico desiderio & percussores eius quæsiti sunt ad pœnam,

& corpus

& corpus in medio foro sepultũ, extructo templo ubi crematus est, in quo tanquam deo sacra faciunt. At ciuiles discordiæ redintegratæ continuo in tantum auctæ sunt, ut cædes, exilia, proscriptiones plurimorum sequerentur tam senatorij quàm equestris ordinis, factiosis inuicem sibi ad necem tradentibus inimicos, ita ut in alterius gratiam nec amicis parceretur nec fratribus. Tanto plus ualebat peruicax cum æmulis contentio, quàm erga suos pietas. Tandem Romanum imperium (pro nefas) tãquam priuati alicuius ciuis fundum, inter se partiti sunt tres hi, Antonius & Lepidus, & is qui primum Octauius, deinde ab auunculo in nomen & hæreditatem adoptatus, Cæsar dictus est. Post eam diuisionem cum rursum, ut meriti erant, inter se conflictarentur, Cæsar cæteris ptudentior ac peritior, exuto prius Africa quã sortitus fuerat Lepido, Antoniũ quoq; apud Actium uictum, prouincijs quæ à Syria sinum Adriaticũ usq; patent expulit: eoq; successu perculsis omnibus, Aegyptum quoque classibus occupauit: quod imperium omnibus quotquot Alexãdri successores tenuerant, diuturnius opulentiusq;, solum reliquum erat ad augẽdum statum in quo rem Romanam uidemus hodie. quo facto uiuus uidensq; consecratus, & AVG. à populo Romano appellatus, maiorem etiam quàm Caius pater potestatem sibi usurpauit in patriam gentesq; omnes subditas, ne in speciem quidem expectatis populi suffragijs. Confirmata demum longo tempore potentia, fortunatus per omnia reuerendusq; stirpem successorum parem tanto imperio post se reliquit, & sic tandẽ pro seditionibus concordia subijt, ad unum reuerso rerum arbitrio. Hoc argumentum erit præsentis operis, complexum mirandos casus hominum per omnes calamitates ad cupitos honores ambitiose grassantium: quod eo libẽtius tractabo, quòd hæc coniuncta rebus Aegyptijs, memorasse prius necesse habeam. Sic enim Aegyptus subacta est, per harũ contentionum occasionem, dum Cleopatra fouet partes Antonij. Et quo in tanta rerum multitudine distinctior sit narratio, hic subiungemus quicquid intercesit inter Sempronij Gracchi & Cornelij Syllæ tempora. mox quæ secuta sunt usq; C. Cæsaris obitum. cæteri libri de bello ciuili, cõtinent triumuirorũ inter se & cum populo Romano certamina usq; ad postremum illud ac omnium maximum facinus, uidelicet conflictum Cæs. & Antonij Cleopatræq; ad Actium, unde rerum Aegyptiacarum sumemus exordium.

Mos erat Romanis nunc hos nũc illos Italiæ populos subiugando parte agri mulctare, in eumq; colonias deducere: aut in iam ante cõdita oppida nouos colonos sui generis ascribere. hæ coloniæ tan

quam præſidia partis bello prouincijs imponebant: in quibus quantum erat culti agri colonis diuidebatur, aut uendebat elocabatúrue. quod uero incultum ſupererat, ut ferè bellum ſequi ſolet uaſtitas, quia ſub ſortem mittere non uacabat, per præconem inuitatis aſsignabant quibuscunq; liberet colere, excepta ſibi tributi nomine in ſingulos annos ex arbuſtis prouentus parte quinta, frugum uerò decima. quin & gregibus uectigal indictum erat, tam minoris quàm maioris pecoris. ita proſpiciebatur frequentiæ generis Italici, quod laboris patientiſsimum eſt habitum, ne carerent auxilijs domeſticis. ſed res in contrarium quàm putarant cecidit. nam diuites agro inculto maiore ex parte occupato, tandē præſcriptione diuturni temporis in poſſeſsione confirmati, & uicinorum pauperum portiones modo ui adiungentes modo pretio, non iam rura colebant ſed latifundia, coemptis cultoribus & paſtoribus, ne ab armis auocarentur ingenui: interim luculentos reditus percipiendo, creſcēte etiam ſeruitiorum multitudine, quòd immunis eſſet à militia. quo factum eſt ut potentiores ſupra modum diteſcerent, & agri complerentur ſeruitijs. Itali contra paucitate ſui generis laborabant. ſimulq; grauabantur paupertate, crebris expeditionibus & exactionibus. quòd ſi quando dabatur harum difficultatum intermiſsio, otio corrumpebant, quòd nec propriam terram haberent, & in aliena nullus locus eſſet ipſorum operæ in tanta ſeruorū copia. quam ob rem S.P.Q.R. anxius erat, cum neq; Italicorum auxiliorum magnus præſto eſſet numerus, & imperium minus in tuto arbitraretur propter ſeruorum nimiam frequentiam. Quæſitum eſt deinde huic incommodo remedium, cum nec facile nec æquum uideretur tot uiros deijci de tam diuturna poſſeſsione tot prædiorum quæ ipſi conſeuiſſent, inſtruxiſſentq;. Vix tandem tribunis plebis rogantibus lex lata eſt ne quis haberet plus quingentis iugeribus: neue quis paſceret plus centum capitibus maioris, plusúe quingentis minoris pecoris, præterq; aſsignatus eſt certus ingenuorum numerus qui præeſſent operi ruſtico & frugum cuſtodiæ. ea lex iureiurādo ſacrata eſt, mulctaq; decreta in eos qui contrà feciſſent: quaſi mox quicquid agrorum ultra præſcriptum modum ſupereſſet æquo pretio diſtribuendum eſſet in pauperes. Sed neq; iuſiurandum neq; lex ualuit: & ſiqui uidebantur his permoti in ſpeciem modo agros ſuis propinquis cedebant, alij propalam legem contemnebant: donec Tib. Sempronius Gracchus uir nobilis & honorum appetens ſimulq; eloquens, & his de cauſis iam notus omnibus, tribunatum adeptus grauiter diſſeruit de Italici nominis hominibus: quòd gens bellicoſa & cognata populo

Romano

Romano paulatim ad paucitatem ac egestatem redigeretur, & nulla reliqua spe ad interitum tenderet, inuectusq; in seruorum multitudinem ut inutilem militiæ nec unquam fidam dominis, recens tum exemplum memorauit Siciliæ afflictæ per mancipiorum motum contra heros proprios: quæ per occasionẽ agriculturæ plus satis aucta numero, Ro. tandem armis per ancipites certaminum successus ægre sint cohibita. qua oratione impetrauit ut denuo ferretur lex agraria: ne quis possideret plus quingentis iugeribus. additum ueteri legi, licere filijs familias habere modi huius dimidium. quicquid agri superfuerit, oportere pauperibus diuidi per triumuiros, qui mutarentur in annos singulos. Id diuites ægerrime passi sunt, quòd legem contemnere non possent metu triumuirûm, nec liceret amplius alienas portiones coemere: nam & hanc fraudem Gracchus interdicto præcauerat: passimq; fiebant cœtus conquerentium: & opprobrabant pauperibus ueterem suam tam aruorum quàm uinetorum culturam ędificiaq; uillatica, iniquum esse non agris solum, sed annumerato etiam uicinis pretio se mulctari, & insuper sepulcris maiorum sitis in solo hæreditario. alij dotes uxorum insumptas eò requirebant, aut dotalia rura suis assignata liberis. proferebatur & ęs alienum cõtractum huiusmodi agrorum nomine, idq; non sine fœnore. ad summam omnia miscebantur querelis ac indignationibus. Ediuerso pauperum querelę audiebantur, ex copia redactos se ad extremam inopiam, atq; adeò desperationem, quando ne liberos quidem detur alere. enumerabãt quot expeditionibus horum agrorum causa præsto fuissent reipublicæ, indignabanturq; si nõ portionem quisq; suam ferret ex publico obijciebant insuper illis quòd in suis agris fastidirent ipsorum operam, mallentq; uti mancipijs, genere hominum semper infido sibi & infenso, ac proinde ad militiam inutili. Inter has mutuas exprobrationes querelasq; ad colonias quoq; ac municipia cæterosq; quocunq; iure agrorum possessores, mali huius peruenit contagium, metu iacturæ, ut & ibi uulgus in partes se scinderet, ita ut quæq; sua factionis freta numero in aduersam exasperaretur, & res ad seditionem spectaret, omnibus in executionem legis intentis: alteris haudquaquam animatis ut ratam esse paterentur, alteris nihil non ausuris pro ea. Sic neutris cedere suo iure paratis, expectabatur dies destinata perferendæ legis comitijs. cæterum Graccho erat consilium, ut non diuitijs uirorum sed frequẽtiæ prouideretur, quòd arbitraretur alterum hoc magis esse è rep. & quoniam inde totius Italię fortuna pendere uidebatur, quanquam in re ardua parum erat sollicitus. Vbi uero uentum est ad comitia, multũ

diuq; in rem præsentem præfatus, rogabat æquum ne censerẽt, quæ publica sint populo diuidi, & utrum ciuis seruo sit potior, utrũ miles pagano utilior, utrum reip. amãtior alienus an particeps. nec diu collationi huic immoratus ut absurdæ, uertit orationem ad expendendum spes ciuitatis metusq; . bello quæsisse eos agri plurimum, spem esse occupandi cætera quoq; quàm late habitantur ab externis nationibus. nunc rem in summo discrimine esse, paraturine sint reliqua per uirorum fortium frequentiam, an amissuri etiam sua per infirmitatem uirium & inimicorũ inuidiam. deinde hinc gloriam & amplas fortunas, inde periculum & metum exaggerando, hortabatur diuites, considerarent ipsi num satius esset spe futurorum commodorum eos ultro possessione agrorum cedere pauperibus alendorum liberorum onere grauatis, quàm de rebus exiguis cõtendendo, potiora negligere. non pœnitendum pretium ante actæ operæ esse eximia quingena iugera gratuita certæq; possessionis, & quibus sint liberi, dimidium eius in singulos. In hanc sententiam prolixe locutus, suspensis animis pauperum, & quotquot alij ratione magis quàm cupiditate ducebantur, iussit scribam legem recitare. Ibi M. Octauius eius collega, ad intercedẽdum à locupletibus subornatus, pro potestate indixit scribę silentium. Gracchus multum de eo conquestus, comitia in sequentem diem distulit, paratoq; interim præsidio, tanquam inuitum etiam in suam sententiam traducturus Octauium, minis adegit scribam ut legem pro concione recitaret. contrà Octauius recitantẽ cohibuit. tum exorto inter collegas iurgio, cum lex præ tumultu perferri nequiret, proceres egerunt precibus, ut tribuni eam controuersiam arbitrio senatus committerent. Qua occasione arrepta Gracchus, sperans nulli sano legem nõ placituram, accurrit in curiam. quo loco, secus q̃ apud uulgũ, petitus conuicijs à diuitibus, recurrit in forum, pollicẽs in crastinum se collecturum suffragia de agraria lege, deq; potestate collegæ adimenda, qui obstaret populi commodis, & ita fecit. cùm enim Octauius nil territus intercederet, ille de ipso prius dedit plebi calculos. cũq; prima tribus contra Octauium tulisset, uersus ad eum Gracchus orabat ut ab incepto desisteret. quo persistente in proposito, cæterarum colligebat suffragia. erãt tunc tribus xxxv. harum decem & septem iritatis animis iam conspirarant, quibus si accessisset decima octaua, ratam legem effeciisset. Rursum igitur Gracchus coram populo collegam periculo proximum obsecrat ne rem piam & Italis uniuersis utilissimam interturbare pergat, néue obsistat tanto plebis studio, cui pro officio tribuni fauere deberet, deniq; ne amittere magistratũ sustineat. his dictis

dictis, deos testabatur, se inuitum contra collegæ honorem agere, quem cùm nil flecteret, ad suffragia reuersus est. ita Octauius abrogato sibi magistratu cõtinuo proripuit se clàm è medio: subrogatus Memmius, & lex agraria perlata est, triumuiriq; agris diuidẽdis creati, Gracchus ipse, Caius frater eius, & socer Appius Claudius: sic quoq; plebe metuente ne lex careret executione, nisi lator eius cum omnibus suis adniteretur. Ille uero ea lege sibi uehementer placẽs, à plebe ueluti conditor non unius oppidi gentisúe sed omnium Italiæ nationum, domum deductus est. post hæc uictrix pars in agros secesit, propter quos ad eam contentionem uentum fuerat: altera uerò uictam se ægre passa permansit in urbe, uerbis iactans non impune id fore Graccho quàm primum magistratu abierit, ausо & potestatem sacrosanctam uiolare, & seditionem tantam mouere in tota Italia. Iam æstas erat, & comitia tribunis plebis creandis instabãt: apparebatq; diuites daturos operam ut is magistratus ad inimicos Gracchi perueniat. at is propinquo periculo territus, ne forte futuris comitijs sui ratio non haberetur, reuocabat ex agris plebem ad suffragia. illis uerò occupatis, ut fit per æstatem, opere rustico, cum dies præfinitus iam immineret, coactus est ad urbanam plebem confugere: & ambiens prehensansq; singulos, postulabat sibi continuari tribunatum, referriq; gratiam pro periculis quibus se obiecisset propter eos. cum autem plebs ferret suffragia, mox duarũ tribuum primarum Gracchus tulit calculos. reclamantibus uerò diuitibus, non licere per leges eundem magistratũ continuari, & Rubrio trib. pl. qui tunc sortito comitijs præerat, ambigente super hoc negotio, Mummius Octauij successor persuasit collegæ, ut se uicarium pro ipso præesse sineret. at reliqui tribuni sorti id committendum censebant, cedẽte enim sortem suam Rubrio, nouam sortitionẽ ad totum tribunorum collegium pertinere. qua contentione gliscente, Gracchus cum sua factio superaretur, in sequẽtem diem comitia distulit: desperatisq; rebus suis priusquam magistratu abiret, reliquum diei uersabatur in foro atratus cum filio, cõmendans eum singulis, quasi mox periturus inimicorum uiolẽtia. sed cum tenuem plebeculam subiret miseratio uiri, simulq; reputatio, non amplius uiuendum sibi æquo iure cum cæteris ciuibus, ferendam esse impotentem dominationem diuitum, timentes tam sibi quàm illi propter ipsos pericli tanti, deducunt eum domum uespere, iubentq; bono animo esse in crastinum. ille uerò audacia resumpta, & ante lucem factione sua in unum cõtracta, signoq; si pugna opus esset constituto, Capitolium ac comitium occupat: diuites adiunctis sibi aliquot tribunis impediunt

diunt quominus de illo ferantur ſuffragia. tum Gracchus ſignum ſuis dat ex compoſito. quibus mox magno clamore coortis ad manus uentum eſt, alijs ipſum pro ſatellitio ſtipātibus, alijs accincta ueſte faſces lictorum direptos confringentibus, & nō ſine uulneribus diuites exturbantibus è comitio, ita ut & tribuni metu perciti diffugerent, & ſacerdotes templum clauderent: trepidoq́; fugientium diſcurſu omnia miſcente, incertis rumoribus ab alijs ſpargeret Gracchum ſtatuiſſe reliquis quoq; collegis magiſtratum abrogare, quod eò credibilius erat, quia eorum nemo uerſaretur in publico: ab alijs uerò, illum non expectatis populi ſuffragijs tribunatum ſibi uſurpaturum. Interea ſenatus in ædem Fidei cogitur. Equidem miror, nec tunc, nec poſtea cuiquam patrum im mentem ueniſſe, toties in huiuſmodi metu expertum ſalubre dictaturæ remedium: ſed S. C. utcunq; facto tendebant in Capitolium ductu Cornelij Scipions Naſicæ pont. maximi, qui proclamauit, ſequerentur ſe quicunq; uellent ſaluam rēpublicam: moxq́; laciniam togæ reiecit in humerum & caput, ſiue multitudinem ad ſe hoc ſigno contrahens, ſiue pugnæ ceu teſſeram proferens, ſiue reuerentia deorum ſua cœpta uelut obtegens. ubi uerò in Capitolium euaſit, cedentibus Gracchanis tanto uiro ſenatum ſecum trahenti, Naſicæ comitatus extortis è manibus aduerſariorum fuſtibus, arreptisq́; ſubſelliorū fragmentis & ſi quid aliud uice teli ſe offerebat, globatim irruentes feriebant eos propellendo in prærupta crepidinis, quo in tumultu Gracchus etiam cum ſuorum multis circa fores templi oberrātibus cæſus eſt ante regum ſtatuas: & omnium cadauera noctu proiecta ſunt in Tiberim. Hic finis fuit Gracchi patre bis conſule geniti ex Cornelia Scipionis illius Africani filia, dum patriæ bene quidē ſed uiolentius conſulit, in ipſo tribunatu in Capitolio necati. tātum piaculum in comitijs patratum eſt, quo nō aliud in hoc genere fœdius. at populus uarie cędem eam tulit, his lætis, illis mœrentibus. multi enim nō minus ſuāmet quàm illius uicem dolebant, & ſtatum præſentem non tam rempublicam exiſtimabant, quàm aduerſæ partis uictricis inſolentiam. alij rem factam ſe habere putabant, & uoto potiti fruebantur. hæc contentio in id bellum incidit, quo Ariſtonicus cum populo Romano certauit de Aſiæ imperio. Poſt Gracchi necem Appio Claudio quoque uita functo, Fuluius Flaccus & Papirius Carbo cum minore Graccho legis agrariæ ſuſceperunt patrocinium: cumq́; ueteres poſſeſſores agros recenſeri tergiuerſarentur, iudices ad accuſandos eos per præconem inuitauerūt: ac mox enatæ ſunt difficiles lites plurimæ. quicquid enim conterminorum agrorum aut diuenditum fuerat aut diuiſum

uisum ſocijs, totum in controuerſiam ueniebat, diſceptãdo quo pacto uenditum eſſet aut diuiſum: cum nec inſtrumenta extarent omnia, & nõnulli excidiſſent è ſuarum portionũ poſſeſsionibus. quod ſi quæ extabant, & ipſa erant iuris ambigui: quòd dum agri de integro ad menſuram diuiderent, colonorum alij ex conſitis & ſuis uillis inſtructis fundis transferebantur in terram nudam: alij è cultis in incultam aut cœnoſam paluſtrémue, quia iam inde ab initio ager de hoſte captus negligenter diuiſus fuerat: & quoniam edictum fuerat ut coleretur id agri quod diuidendum erat, dum multi inter colendum euehuntur etiam in contigua, confundebatur locorum facies, ætate quoq; multa mutante, ut difficile eſſet diuitum iniurias quamuis magnas deprehendere. atq; ita omnia ſurſum deorſum miſcebantur crebris migrationibus. huiuſmodi moleſtias & rerum iudicatarum executiones Itali ægre ferendo, quo finis iniuriarum fieret, patronum ſibi Cornelium Scipionem Africanum optauerũt. qui ſtrenua ipſorum opera ſæpe in bello uſus, non recuſauit hoc patrocinium: ingreſſusq; in ſenatum, legem quidem agrariam non improbauit palam ne plebem offenderet, uerùm præfatus difficultatem negotij, cenſebat iudicia huiuſmodi cauſarum à triumuiris quaſi ſuſpectis transferenda, ad alios: id quod ut equiſsimum impetratum eſt: Senatus Tuditanum conſulem talium litium iudicem eſſe iuſsit. qui rem aggreſſus cum perdifficilem animaduerteret, prætextu Illyrici belli abijt in prouinciam. triumuiri uerò, nemine ab eis ius petente, in ocio degebant. unde ortum eſt populi erga Scipionem odium & indignatio, quòd eum propter quem ſæpe potentes ciues offendiſſet, quemq; poſthabita legum ratione iterum conſulem creaſſet, arbitraretur ſocijs Italici nominis magis quàm ipſi populo conſuluiſſe. hoc intellecto eius inimici paſsim uociferabant, decreuiſſe illum tollere in totum legem agrariam, non ſine armis atq; cædibus: atq; ita territabant populum. tandem cum Scipio ueſpere in cubiculum ſe recepiſſet, tabellas ſecum ferens, in quibus noctu meditaretur quę parabat pro contione dicere, repertus eſt mortuus ſine uulnere: ſiue inſidijs Corneliæ Gracchorum matris, ueritæ ne abrogaretur lex agraria, adiuuãte eã Sempronia quoq; filia, quæ Scipioni nupta ob deformitatem ac ſterilitatem nec amabatur nec amabat: ſiue ut nonnulli putant, ſibimetipſe mortem conſciuit, quòd uideret ſe nõ poſſe præſtare pollicita. nec deſunt qui dicant ſeruos in tormentis faſſos, noctu per poſticum intromiſſos quoſdam ignotos illum ſuffocaſſe, ſe uerò ideo rem prodere ueritos, quòd ſcirent infenſum ipſi populũ gaudere eius interitu: Sic mortuus eſt uir imperio Romano

utiliſsimus

utiliſsimus, ne funeratus quidem publice: tanto plus ualuit præſens indignatio quàm gratia præterita: atq; hoc fuit agrariarum ſeditionum quoddam quaſi auctarium: cæterũ agrorum diuiſio à poſſeſſoribus per uarias cauſationes in longum differebatur: & quidã censebant, ſocijs omnibus, qui maxime de agris contendebant, ciuitatẽ dandam: quo hac gratia deuincti contendere deſinerẽt. pergratum id fuit Italis, ius ciuium dari quàm agrum pub. diuidi ſibi malẽtibus. nitebantur autem potiſsimũ fauore Fuluij Flacci, qui tum ſimul conſul & triumuir agris diuidendis creatus fuerat. Senatus autem ægre patiebatur ſubditos æquari iure ciuibus. atq; hic conatus talem exitum habuit, plebe mœſta & fruſtratam ſpem ſuam dolente. Sic affectis cõmodum ſe obtulit tribunus Caius Gracchi maioris frater & in triumuiratu olim collega, qui aliquantiſper poſt fratris necẽ quieuerat: cumq; inter patres autoritatem ſuam parum tueretur, candidatum tribunatus ſe profeſſus, adeptusq; illuſtri plebis ſtudio eum magiſtratum, confeſtim cœpit dolos ſenatui nectere, lege lata de frumento menſtruo plebi uiritim diuidẽdo ex publico, quod nunquã antè factum eſt. atq; ita uno inſtituto plebe ſibi celeriter deuincta, Fuluio Flacco etiam adiutante, in ſequẽtem quoq; annum trib. refectus eſt. iam enim lex lata fuerat: Si tribunus opus habeat ad præſtanda pollicita, eius potiſsimum rationem habendam proximis comitijs. Itaq; continuato ſibi magiſtratu, & conciliatis ſupradicta merce de plebeis, ut gratificaretur & equitibus, qui ſecundus poſt ampliſsimum ordo eſt, iudicia ob infames corruptelas, ad eos à ſenatorijs iudicibus transferre conatus eſt, opprobrando illis exempla recentiſſima quæq;, Aurelium Cottam, Salinatorẽ, Manium Aquilium qui Aſiam deuicerat, repetundarum reos elapſos corruptis iudicibus. at teſtabantur & prouinciarum legati etiamtum in urbe morantes indignabundi cum magna iudicum inuidia. ea res pudorem incuſsit ſenatui, quo minus obſiſteret plebiſcito de transferendis iudicijs: atq; ita ad equites deuenerunt. lege hac perlata ferũt Gracchi uocem exceptam: actum iam de ſenatus potentia. eam minime uanam fuiſſe, apparuit procedẽte tempore. Cum enim penes alium ordinem eſſet iurisdictio de rebus urbanis ac Italicis, deq; ipſis ſenatoribus, ſiue pecuniaria mulcta eſſet ſiue exilium aut ignominia, imperium uidebatur iam equitum, ſenatores uerò in ſubditorum ordinem redigi: atq; ita ſuffragante tribunis pl. equeſtri ordine, illis uerò parem gratiam referre paratis, ſenatui timor ingens iniectus eſt, nec multum aberat quin uerſa reip. forma, equitum ſolorum fieret potentia, honore tantum ſenatui relicto. progreſſu enim temporis non modo

ſubijcieba

ſubijciebatur ampliſsimus ordo equitibus, ſed propalam etiam ſenatores iniurijs afficiebantur à iudicibus, qui capti deguſtatorũ lucrorum dulcedine, turpius & immoderatius poteſtate abutebantur. diuitibus accuſatores ſubornabant, factaq; conſpiratione leges corruptelis iudicum oppoſitas uel eludebant uel ſuperbe contemnebant: ita ut cum nunquam reposceretur iudiciorum ratio, nõ minor prioribus exorta ſit ſeditio de legibus iudicarijs, duratura et ipſa aliquandiu. At Gracchus uias etiam per Italiam muniebat longas, multitudinem operariorum manibus uictum querentium obnoxiam ſibi prę parans, ad quæuis cœpta iuuanda facilem, multásque deducebat colonias. quin & Latinos inuitabat ad petendum ius Romanæ ciuitatis, quaſi eſſet res indigna, Senatum cognatorum populorum cupiditati reſiſtere. cęteris quoq; ſocijs cõtra ueterem morem, ius ſuffragiorum dabat: uſurus & eorum opera in ferendis quas deſtinarat legibus. Non alia res magis ſenatum terruit: moxq; S. C. factum eſt: ediceret Coss. nequis niſi qui ius ſuffragij habeat, uel in urbe ſit uel intra quintum ab urbe lapidem, tantiſper dum ſuffragia perferuntur de recens tum promulgatis legibus. perſuaſum eſt & Liuio Druſo ut Gracchi collegę rogationibus intercederet, nec tamen rationẽ intercedẽdi redderet apud populum. idem ius & cuiuis intercedenti datum eſt. plebi uero deliniendæ XII. coloniæ conceſſę ſunt: quæ res ut plebeijs longe gratiſsima, promulgatarum legum fecit faſtidium. Tum Gracchus fauore plebis fruſtratus, in Africam unà cũ Fuluio Flacco (conſularis hic eadẽ de cauſa collega in tribunatu Gracho datus fuerat) traiecit in Africam: quò ob ſoli ubertatẽ colonia decreta fuerat: ablegatis de induſtria colonis, ut per eorum abſentiam ſenatus aliquantulum reſpiraret à uulgi ſeditionibus. Colonię locus deſignatus eſt in ruinis Carthaginis, contempta Scipionis eius demolitoris uoluntate, qui compaſcuam in ſempiternum deuouerat. aſcripti ſunt eò ſexies mille, ſupra lege præſtitutum numerum, ut ſic quoq; plebem magis obnoxiam ſibi redderent. Romam inde reuerſi, exciebant illos ſexies millenos ex tota Italia: cumq; per literas ſignificatum eſſet ex Africa à coloniæ diſignatoribus, lupos diſturbaſſe terminos poſitos à Graccho & Fuluio, negantibus auguribus fas eſſe illuc colonos deduci, ſenatus indixit comitia, in quibus lex de ea colonia abrogaretur. at Gracchus & Fuluius hac quoq; ſpe fruſtrati, tantummodo furentes, mentiri ſenatum aiebant de luporum prodigio. his audaciſsimus quiſq; è plebe fauebat, cum ſicis petẽtes Capitolium, quò tribus uocabantur ſuffragijs ferendis de colonia. & iam populus cõuenerat, cùm Fuluio cõcionari exorſo, Gracchus

in ædem Iouis capitolinam aſcendebat, ſtipatus ſuis ex compoſito. ſed impeditus ab ijs qui non ignorabant hominem res nouas moliri, uitato comitio deflectens in porticum inſidiabatur ibi aduerſariis. ita tumultuantem animaduertens uir è plebe Attilius in ea porticu ſacra tunc faciens, apprehenſum manu ſiue quòd ſciret aliquid ſi ue ſuſpicaretur, ſiue alioqui captans colloquium, rogabat ut patriæ parceret. ille magis etiam turbatus, quaſi deprehenſus in facinore, eum torue aſpexit. tum quidam ex Gracchanis iniuſſus & non expectato ſigno, ex ſolo uultu coniectans adeſſe tempus, ratusq; initurũ ſe gratiam apud patronum ſi primus rem aggrederetur, ſtricto ferro traiecit Attilium. clamore autem exorto & conſpecto in turba cadauere, omnes pariter ſibi metuentes diffugerunt è templo properè. Gracchus forum ingreſſus uolebat rationẽ facti reddere: ſed nemine eum expectante, omnibus ut impiũ auerſantibus, ipſe ac Flaccus amiſſa rei gerendæ occaſione anxij, ſuam quiſq; domum recurrunt: eodem & cæteri eius factionis ſe conferunt. reliqua plebs tanquàm in publico tumultu forum de media noctu occupat. alter conſulum qui in urbe manſerat Opimius armatos prima luce diſponit præſidium Capitolio, ſenatum per præcones conuocat, ipſe media in urbe ædem Caſtorum occupat in omnem occaſionem intentus. in hoc rerum ſtatu ſenatus Gracchum & Flaccum ad cauſam in curia dicendam euocat. at illi armati in Auentinum excurrunt, ſperantes hoc occupato ſenatũ conditiones pacis arrepturũ. ſeruos quoq;, ſed fruſtra, uocant ad pileum. itaq; cum ſuorum manu ædem Dianæ muniunt. inde Quintum Flacci filium ad ſenatum mittunt acturum de concordia. Reſponſum eſt, uenirẽt ipſi poſitis armis, & quæ uellent dicerent: aliàs non eſſe cur ad ſe quenquam mittãt in poſterum. Sed cum Quintus reuertiſſet, Opimius eum ob cõtemptam denunciationem, tanquam non iam legatum, comprehendi iuſsit, ſimulq; armatos contra Gracchum miſit. ille per ſublicium pontẽ fugit trãs Tiberim in quendam lucum comite unico ſeruo: cui mox ne in poteſtatem inimicorum ueniret, iugulum præbuit. Flaccus in familiaris cuiuſdam officinam confugit. eum qui perſequebantur, ignari quam in domum ſe abdidiſſet, toti uico minabantur incendium. is uero qui trepidum exceperat, ipſe quidem ueritus eſt prodere ſupplicem, alium tamen quendam iuſsit indicium facere. Flaccus comprehenſus & occiſus eſt. utriuſq; caput relatum ad conſulem, pari re penſum eſt auri pondere. domus eorum direptæ à populo. conſpirationis ſocijs in carcere iuſſu conſulis laqueo gula fracta eſt. Quinto Flacci filio permiſſum eſt ſuo arbitratu genus mortis eligere. deinde

urbs

urbs lustrata à cædibus: & Concordiæ fanum in foro ex S.C. conditum. Is exitus fuit secundę seditionis Gracchanę. Nec ita multo post lex lata est, licere cuiq; suam portionem agri uendere, quod superior Gracchus uetuerat: moxq; pauperes à diuitibus possessiõe agrorum submouebãtur uel ui uel pretio, donec Sp. Borius tribunus pl. in totum abrogauit legem agrariam, relictis agris in possessione dominorum ueterum, modo tributa penderentur populo, & pecunia inde collecta uiritim distribueretur: id quod pauperum solatiũ fuit, non infrequentiæ remedium. Ita elusis semel Gracchi legibus, perutilius alioqui reipub. si conatus succesisset, non multo post alius tribunus plebis tributum etiam abrogauit, plebi nihil factum est reliquum: inde secuta tum ciuium tum militum raritas, diminuti reditus populo Romano & stipendia: non legibus sua uis mansit, à iudicijs quoq; cessatum est ad annum fermè quintumdecimum ex quo lata fuerat lex agraria. Per idem tempus Scipio Cos. theatrum demolitus est, inchoatum à L. Cassio & tum penè absolutum: quòd hæc quoq; uideretur nouarum seditionum materia: uel quod existimaret non esse è rep. populum Græcanicis uoluptatibus assuescere. Censor uero Q. Cecilius Metellus Glauciam & Apuleium Saturninum tribunatu defunctum senatu mouere conatus est, propter uitę dedecora, sed renitente collega nihil effecit. quamobrem Apuleius paulo post, uelut ulturus iniuriam à Metello acceptam, iterum professus est se candidatum tribunatus per occasionem quòd Glaucia tunc prætor præesset comitijs. tum Nonius uir nobilis, inuectus non sine opprobrijs in Apuleium & Glauciã, tribunus pl. designatur. illi ueriti ne potestatem adeptus in se animaduerteret, solutis comicijs confestim in eum immittunt globum iuuenum, qui refugiẽtem in cauponam quadam assecuti cõfoderunt. ea cædes cum indigna uideretur & miserabilis, Glauciam summo mane, prius quàm frequens plebs cõueniret in comitium, tribunum pl. creant Apuleium. ad hunc modum silentium fuit de Nonio, nemine ausо iam tribunum facinoris eius coarguere. Metellus quoq; actus est in exilium, cõspirante cum inimicis eius C. Mario tunc sextum consule, cui occulta simultas erat cum illo. Cæterum Apuleius legem promulgabat de diuidendis agris Galliæ prouinciæ, è quibus Marius nuper Cimbros summouerat, ut iam Romani iuris essent non Gallici. ascriptum erat legi, ut si plebs eam sciuisset, senatus intra quintum diem autor fieret iureiurãdo addito: qui recusaret iurare, senatu moueretur, & insuper mulctaretur talentis uiginti. ita captabatur uindictæ occasio: quòd tum alij tum Metellus ipse uir magnanimus, non uideretur passurus se sa

cramento adigi. & lex quidem fuit talis. Apuleius uero diem dixit comitijs, dimissis interim nuncijs circa rusticas tribus, quibus maxime fidebat, quòd ex eis pleriq; militassent sub Mario. ea lex quia magis conducere uidebatur socijs, plebi parum grata erat. itaq; ratione comitiorum confusa, quotquot disuadere legem conabantur, deturbabantur per Apuleium è superiore loco. tum urbana multitudo exclamat, quasi audito tonitru: quod quoties accidit, nefas est quicquam decernere. Apuleianis autem ne tum quidem à ui abstinentibus, urbani præcinctis togis, & uertētes in telum quicquid fors obtulit, disiecerunt rusticos. at illi conuocante rursus Apuleio conglobati occurrerunt urbanis, armati & ipsi fustibus: euicerunt q́; ut lex perferretur. quo facto confestim Marius Cos. ad senatum de iureiurando rētulit: & quòd sciret Metellum constantem ac firmum in proposito, primus sententiam dixit, illi dolum struens: negauit q́; se unquam sua sponte iuraturum. cum q́; Metellus assensisset, collaudantibus utrunq; cæteris, senatus dimissus est. quinto uerò pòst die, quem lex sacramento præscripserat terminum, circiter horam decimam Cos. propere coacto senatu, ait se timere plebem legi fauentem totis studijs. aduersus eam se prouidisse fallaciam hanc. iurandum esse in uerba legis, quatenus ea sit legitima, ita fore ut ad præsens dispergatur aduersa ipsis multitudo rustica, postea uerò facile ostendatur, non esse legem, quę & per uim, & Ioue tonante, pręter morem maiorum lata sit. his dictis nemine expectato, dum omnes silent insidiarū metu & præ angustijs tēporis, ac ne spatio quidem ad cogitandū concesso, surgit & in ædem Saturni proficiscitur, ubi ærarij præfectos iurare oportebat: primus q́; cum amicis iureiurādo se obligat. idem & reliqui senatores faciunt, dum sibi quisq; metuit. Solus Metellus iurare noluit, intrepide perstans in sentētia. quem Apuleius sequenti die per apparitorem extraxit è curia: & iubētibus cæteris trib. eum missum fieri, ipse una cum Glaucia procurrens ad rusticos, negabat uel agrum habituros, uel legem ratam fore, ni Metellus mittatur in exilium: itaq; mox plebiscitum factum est ut solum uerteret, Coss. ei aqua & igne interdicerent. senatui ad deliberandum super ea re dies unus datus est. id urbani cum egerrime paterētur, & illum sicis sub ueste accincti deducerent, ipse comiter laudata uoluntate suorum, negauit se cōmissurum ut patriæ periculorum causa fieret. Sic Apuleius legem de eius exilio pertulit, quam Marius mox edicto ratam habuit. Hunc in modum uir laudatissimus exulatum abijt. Apuleius in tertium deinceps annum trib. pl. refectus est, addito collega fugitiuo quodā, ut tum ferebatur, qui se Gracchi maioris iactabat filiū,

uulgo

uulgo hominum cupide suffragante ob ipsius Gracchi desiderium. Consularibus dein comitijs M. Antonius uno omniũ cõsensu Cos. creatus est, de collega futuro ambigebatur, Glaucia Memmioq́; cõpetentibus. sed cum Memmius multo esset nobilior, Glaucia & Apuleius sibi timentes, in ipsis comitijs immiserũt in eum quosdam, qui omnibus inspectantibus confecerunt hominem fustibus. Itaq; contio per tumultũ soluitur, sublatis omnino legibus unà cum iudicijs, atq; omni hominum deorúmue reuerentia. Postridie populus indignitate rei motus in unum propere conuenit Apuleio necem minitans. at ille noua multitudine ex agris excita, assumpto Glaucia & C. Saufeio quæstore Capitolium occupat: cumq́; senatus hostes eos iudicasset, Marius grauatim quidem, armat tamen nõnullos idq́; cunctanter: alij morarum pertæsi tubos in templum aquam ducentes intercidunt, ita ut Saufeius sitim nõ ferens suaderet Capitolium incendere. Sed Glaucia & Apuleius Mario freti, deditionem fecerunt primi, & post illos Saufeius. Cos. omnibus necem eorum conclamantibus, in curiam eos inclusit, uelut legitime sumpturus de eis supplicium. plebs uero simulationem hanc esse rata, curiæ tegulas cõuulsas iaciebat in inclusos, donec quæstorem & tribunum pl. & prætorem interemerunt, etiam tum ornatos magistratus insignijs. perijt & alia turba eadẽ seditione afflicta, & in ea tribunus ille Gracchi filius habitus, primo initi magistratus die, nõ libertate sua quemquam tuente, non reip. forma, non legibus, non dignitate, nõ magistratu: quando sacrosancta potestas tribunicia cohibendis sceleribus & protegẽdis plebeijs inuenta, nec iniurijs temperabat, & ipsa ferebat illatas ab alijs. occisis tribunis S.P.Q.R. Metellum reuocari flagitabat clamoribus. at P. Furius ne ingenuo quidem patre natus sed liberto, audacter eis resistebat, etiam Metellum eius filium supplicem in conspectu populi ad genua sibi cum lacrymis prouolutũ aspernatus. quo factum est ut hic quidem tam miserabili specie Pij cognomen adeptus sit: Furium uero ob hanc pertinaciam C. Canuleius trib. pl. apud populum reum capitis peregerit, ita ut ne expectata quidem defensione discerptus sit à furente multitudine. Sic tum semper nouum aliquod in foro committebatur piaculum. Metello concessus est in patriam reditus: ferturq́; non suffeciſſe integram diem gratulationibus ad portam eum excipientium. Tertia hæc fuit Romæ dissensio ciuium Apuleiana, post duas illas Gracchorum tempestates tribunicias. Interea bellum sociale exortum est, ex conspiratione nationum Italiæ. id ut insperatum, ita subito in immensum auctum, urbanas seditiones nouo terrore sopijt: finitũ uero alias turbas exciuit

ductu potentiorum principum, qui non iam promulgandis legibus aut plebeijs tumultibus sed totis exercitibus ruerent in mutuam perniciem. quapropter inserendum duxi his commentarijs, tum quòd ex urbana seditione natum sit, tum quòd in aliam longe nocentiorẽ euaserit. eius belli fuit initium hoc. Fuluius Flaccus in consulatu suo primus omnium aperte iniecit populi Romani socijs ciuitatis cupidinem, sperantibus se fore non amplius subditos, sed imperij participes. in qua sententia cum firmiter perstaret, à senatu ad quoddã bellum ablegatus est: ubi tẽpore cõsulatus absumpto, ille tribunatũ pl. ambijt, effecitq; ut Graccho minori collega daretur. cumq; ambo huiusmodi leges promulgarent in fauorem Italici nominis, utroq; cæso ut supra narratum est, multo magis iritati sunt sociorũ animi. Indigne enim ferebant, & se pro subditis magis quàm pro socijs haberi, & Flaccum Gracchumq; ipsorum commoda publice curantes tam miserando mulctatos exitio. Post quos & Liuius Drusus trib. pl. uir genere nobilis, socijs rogantibus legem de ciuitate eis danda promulgare est pollicitus. hoc enim maxime cupiebant, quasi hac una ratione imperij participes futuri pro subditis. tribunus uerò gratiam plebis præoccupans, multas colonias deducebat in Italiam & Siciliam, decretas quidem antè, sed dilatas hactenus. senatũ quoq; ac equites tum maxime propter iudicia dissidentes inuicem conabatur conciliare: quæ cum nequiret senatui palàm restituere, arte utroſq; aggressus est. nam cum senatores propter crebras seditiones uix trecentorum explerẽt numerum, promulgauit legem ut ex equestri ordine adderentur totidem delectu optimorum habito, atq; ex his omnibus in posterum legerentur iudices. utq; causam dicere cogerentur suspecti de munerum corruptela: quod malum iam inter crimina haberi desierat: adeò frontem pleriq; perfricuerant. hęc tanti res præter opinionem succesit in contrarium. nam & senatus molestè ferebat temporis momento tantum numerum equitum cooptari in ordinem amplissimum, quos ueriſimile erat noua dignitate auctos parum consensuros cum ueteribus senatoribus: & equites uerebantur hoc pacto penes solum senatum fore iudicia ipsis posthabitis, qui iam deguſtatis lucris non mediocribus unà cum potentia, merito suspicari cœperãt. ad hæc ipsos equites æmulatio subijt, quod haud facile quisquam alteri cessurus uidebatur ut digniori, & prælatum secutura erat inuidia. sed nihil ęque reddebat sollicitos, ac reuocari largitionum crimen ad tribunalia, quod iam antiquatum uidebatur. ita factum est ut quamuis male conueniret ordinibus, cõspirarent tamen in Drusi odium, sola plebe gaudente colonijs. At

socij

ſocij, quorum in gratiam potiſsimum hæc machinabatur tribunus, & ipſi abhorrebant à lege de colonijs: quòd ceſſante agri publici di uiſione, lo cupletes eum pars ui aperta, pars diſsimulanter poſsiderent, uicinis etiam moleſti ob cupiditatem proferendi terminos. ad Hetruſcos quoq; Vmbroſq́; peruenit huius mali contagiũ: qui per Coss. in urbem acciti quaſi ad tollendum Druſum, ſed re uera ut legem incuſarent, palam reclamabant expectando comitia. quod ubi tribunus intellexit, dum raro procedens in publicum, domi quotidianos cœtus habet in obſcura quadam porticu, accidit ut ueſpere dimiſſurus multitudinem exclamaret ictum ſe: & dicto citius cecidit. in iacẽtis femore deprehenſus eſt infixus culter ſutorius. ita & Druſus in ſuo magiſtratu interemptus eſt. Cæterum equites hoc eius inſtitutum uertendo contra inimicos in calumniarum materiam, auto res fuere Q. Valerio trib. pl. promulgandi legem de reis faciendis quotquot ſocijs populis Ro. uiam ad reip. adminiſtrationem affectantibus clámue palámue fauiſſent: ſperabant enim mox potentiſsimum quenq; obijciendum accuſatoribus, ſe iudicaturos de tam inuidioſõ crimine: ſublatisq́; inimicis, maiorẽ poſt hac fore ſuã in rep. potentiã. huic rogationi collegis intercedẽtibus, equites undiq; ſtrictas ſicas intentando effecerunt ut lex perferretur. quo facto confeſtim illuſtrioribus ſenatorum accuſatores ſubornati ſunt. ex his Beſtia ſuaſponte in exilium abijt contemptis in ius uocantibus, quòd ſe nollet inimicorum poteſtati credere. poſt eum Cotta comparuit quidem in iudicio: ſed luculenta ratione adminiſtratæ reip. reddita, palam inuectus in equites, urbem reliquit non expectatis populi de ſe ſuffragijs. Mummius Achaicus turpiter illuſus ab iudicibus eum ſe abſoluturos pollicitis, in Delum relegatus eſt, ubi & uitam exegit. Hoc malo in optimum quenq; graſſante, plebs permoleſte ferebat orbari ſe uno momẽto tot tantorum uirorum præſentia: & ſocij cognito Druſi caſu, & cauſa horum uirorum exilij, rem non amplius ferendam rati tam indignis modis tractari patronos ſuos publicos, nec alia uia ſe ſpe ſua potituros arbitrati, decreuerunt à populo Ro. deficere, eiq́; bellum inferre totis uiribus. itaq; per occultas legationes fœdus ineunt, datis ultro citroq́; obſidibus: quę res ſero cognita eſt in urbe intenta iudicijs atque ſeditionibus. Tandem ubi ſenſere, quos maxime crederent idoneos mittebant circa populos ut rem explorarent tanquam agendo aliud. ex his unus conſpicatus adoleſcẽtem Aſculanum pro obſide ductum in urbem aliam, indicauit Seruilio pro conſule agenti in eis regionibus. apparet enim tunc quoq; regiones Italiæ diſtributas fuiſſe proconſulibus, quem morem imi-

tatus Adrianus imperator renouauit post ætates aliquot, nõ diu du raturũ post eius obitũ. Seruilius propere oppidum ingressus, Asculanosq́; solenne patrium celebrantes minis deterrere conatus, ab eis interficitur, quòd defectionem proditam intelligerẽt: simulq́; Fonteius legatus ipsius interijt. his sublatis nemini Romano parcitũ est: omnes eodem oppidanorum impetu confossi, bona eorum direpta sunt. itaq; aperta iam defectione omnes finitimi arma corripiũt, Marsi, Peligni, Vestini, Marucini: eos sequũtur Picẽtes, Frẽtani, Hirpini, Pompeiani, Venusini, Apuli, Lucani, Samnites, nationes iam dudum infensæ Romano nomini: deniq; quicquid populorum à Liri, qui nunc ut puto Liternus est, usq; intimum Adriaticũ sinum occurrit siue terrestri itinere, siue oram Italiæ circumlegentibus. horum legatis querentibus se non admitti ad ius ciuitatis, cum tamen ipsorum opera & auxilio populus Romanus longe ac late imperio polleat, senatus satis ferociter respondit: si resipuerint adituros se legationes, aliâs non. Ita uoto frustrati bellum parant: habitisq́; delectibus conscribunt peditum equitumq́; ad centum milia. nec minores fuere populi Romani copiæ, ad urbanum exercitum annumeratis auxilijs sociorum qui in fide permanebant. his præerant Sex. Iulius Cæsar, & P. Rutilius Lupus, cõsules. ambobus enim tam grauis & intestini belli imperium decretum est, & mœnia cum portis munita custodijs, quod tum maxime sua res uicinorumq́; agi uideretur. & quia mentione semel facta nouorum institutorum apparebat uarias ac multiplices esse uoluntates hominum, legati cõsulibus additi sunt uiri eius ætatis spectatissimi, Rutilio Cn. Pompeius Magni pater, Q. Cepio, C. Perpenna, C. Marius, Valerius Messala, Sex. Cæsari, P. Lentulus ipsius germanus, T. Didius, Licinius Crassus, Cornelius Sylla, M. Marcellus. Singulis attributæ sunt suæ prouinciæ, omnes procõsulari potestate ornati, & ut in arduo certamine, interdum supplemẽta summissa sunt. Socijs uerò præter minores duces, oppidatim lectos, cum imperio præerant, T. Afranius, P. Ventidius, Marius Egnatius, Q. Popedius, C. Papius, M. Lamponius, C. Iudacilius, Hirius Asinius, Vetius Cato: qui pariter copias interse partiti, opponebant se ducibus Romanis non sine mutuis cladibus. Fuerunt autem, ut cõpendio dicam hæ. Vetius Cato, Sex. Iulium cæsis M M. in Eserniam compulit, quę tum perstabat in fide Romani populi. L. Scipio & L. Acilius inde seruorum habitu elapsi sunt, reliqui fame coacti tandẽ deditionem fecerunt. Venafro uerò per proditionem capto Marius Egnatius duas Romanas cohortes ibi cõcidit. P. Presenteius Perpennam cum X M. obuiam sibi factum fugauit, cæsisq́; ad quater mille,

reliquo

reliquorum armis maiore ex parte potitus. quamobrē Rutilius Cos. adempto Perpennæ imperio, reliquias eius exercitus attribuit C. Mario. M. Lamponius, Liciniū Craſſum aggreſſus, octingentos ex eius militibus poſtrauit, reliquos in Grumentū compulit. C. Papius Nola per proditionem occupata, Romanorum duobus milibus qui in præſidio erant per caduceatorem ad ſe tranſeundi poteſtatem obtulit: illi conditionem acceperunt exceptis ducibus, quos comprehenſos uictor necauit inedia. Idem Stabias, Minturnas, Salernumq́; Romanam coloniam cepit, captorū oppidorum ciues unà cum ſeruis aſcripſit in militum ſuorum numerum. peruaſtato deinde omni circum Nuceriam agro, finitima oppida ſimilis iniuriæ metu ad eum deſciuerunt, & petenti auxilium miſerunt, decem peditum milia, equites mille, quibus auctus Papius Acerras obſedit. Tum Sex. Cęſar accitis Gallorum peditum decem milibus, & Numidarum equitatu caſtra prope illū poſuit: Papius uerò Oxintam Iugurthæ regis quondam Numidarum filium è Venuſina in qua tum aſſeruabatur cuſtodia eductum ornatumq́; purpura oſtētabat eius popularibus ſub Cæſare militantibus. cumq́; crebra eorum, ut ad proprium regem, fierent trāsfugia, Cos. cæteros ut ſuſpectos remiſit in Africam. poſt hæc cum Papius temere auſus eſſet oppugnare caſtra cōſulis, iamq́; partem ualli conuelleret, emiſſo per auerſam portam equitatu cæſa ſunt circiter ſex milia hoſtium. poſt quam uictoriam conſul inde abduxit exercitum. ad Iudacilium autem in Apulia Canuſini unà cum Venuſinis defecerunt, & multi alij populi. quoſdam abnuentes imperata facere ui expugnauit: deprehēſosq́; in his Romanos nobiliores necauit, plebeios uero & ſeruos militib. ſuis immiſcuit. Alter autem Cos. Rutilius unà cum C. Mario duos non longe inter ſe diſtantes pontes ſuper Lirim conſtruunt, ad traijciēdas copias, quibus Vettius Cato cum exercitu ſuo ſe oppoſuit: propius pontem Marij, diſpoſitis noctu circa Rutilij pontem in ualle quadam inſidijs, eum diluculo traijcere paſſus aggreditur: cæſisq́; multis, multos in fluuiū egit pręcipites. Cos. ipſe in hac pugna ſaucius caput, paulo poſt ex eo uulnere eſt mortuus. At Marius ad alterum pontem hærens, ubi caſum hunc intellexit ex cadaueribus delatis prono fluuio, propere traiectis quos ſecum habebat, caſtra hoſtiū à paucis cuſtodita expugnauit: quo factum eſt ut Cato pernoctarit eo loco ubi uicerat, & penuria cōmeatus mane coactus ſit inde diſcedere. Conſulis autem cadauere & aliorum nobilium non paucorum ad ſepulturam in urbem relato, triſtis uiſa eſt populo eius pompæ facies, & diuturnus luctus excitus eſt tot ciuium deſiderio. quapropter S. C. decretum fuit,

ut

ut posthac defunctarum in bello corpora ibi humarentur ubicunq; cecidissent, ne ob eorum conspectum reliqui segniores ad militiam fierent. id decretum mox cognitum & hostes imitati sunt. In reliquũ anni nemo in magistratu succesit Rutilio, quòd Cęsari non uacaret in urbem reuerti ad comitia, exercitum eius senatus cõmisit C. Mario & Q. Cepioni. ad hunc Cepionem Q. Popedius hostium dux transfugere se simulans, adduxit pro obsidibus duos seruos pueros more ingenuorũ prætextatos: & quo magis fidem impetraret, plumbi massas auro argentoq; circumlitas attulit: simulq; hortatus est ut se duce confestim aggrederetur hostilem exercitum, dum nullo regitur imperio. ita deceptum hominem præcedebat. ut uerò uentum est ad locum præstitutum insidijs, ipse in tumulum quendam cursu contendit quasi circumspecturus ubi nam hostes essent: quo facto signum suis extulit. illi prouolantes Cepionem interficiũt cum multis alijs. reliquum eius exercitus senatus adiũxit ad Marij copias. Per idem tempus Sex. Cæsar peditum M. triginta, equitum quinque, ducens per fauces quasdam præruptas, & ex improuiso irruente Mario Egnatio in uallem compulsus, lectica propter morbum delatus est ad fluuium quendam unico ponte peruium: ubi maiore parte exercitus amissa, reliquis passim arma proijcientibus, ægre se recepit intra Teani mœnia: ibiq; suos armauit ut potuit. acceptoq; supplemento properauit ad Acerras defendẽdas ab oppugnatione Papij. ita collatis castris neuter alterũ ausus est lacessere. At C. Marius Marsos se adortos egregie repulit usq; ad sepes uinetorum persequutus: quas hoste ægre transcendente, Romanis nõ libuit urgere amplius. Sylla uerò qui ex altero uinetorum latere castra habebat, fugientib. occurrens, & ipse multos interfecit, ut ea die desiderati sint ex Marsis supra sex milia: armorum numerus multo maior uenit in potestatem uictoris. ea clade magis etiam efferati sunt hostium animi, reparatisq; uiribus Romanum metu cessantem ultro lacessere ausi sunt. est enim gens hæc pugnacissima. ferunt nunquam aliàs de his triumphum uisum. nam ad id temporis nec sine Marsis nec de Marsis triumphatum fuerat. Parte alia circa Falerinum montem Iudacilius & T. Afranius & P. Ventidius coniunctis copijs exercitum Cn. Pompeij fusum fugatumq; intra Firmum compellunt. ad cuius obsidionem Afranio relicto, alij duo in diuersum abeunt. Pompeius his qui cladi supererant armatis denuo, à pugnando abstinuit. aduentante autem alio exercitu, Sulpitium per deuia missum iussit Afranij terga inuadere, ipse à fronte eum adortus est. cumq; dubio marte certaretur, Sulpitius incendit castra hostium: quo uiso illi sine ordine, sine imperio

imperio trepide receperunt se intra Asculum: Afranius fortiter pugnando cecidit. Pompeius oppidi oppugnationem instituit. Asculanus erat Iudacilius: quapropter timens patriæ cum octo cohortibus succurrit: simulq; per nuncios Asculanos præmonuit, eruptionem facerent in obsessores quamprimum procul aduenientem ipsum cõ spicerent, ut hostis cogeretur ancipiti pugnare prælio. sed oppidani per segnitiem nihil mouerunt, Iudacilius nihilominus per medios hostes penetrauit intra mœnia, sequentibus quotquot poterant: & exprobrauit eis timiditatem atq; inobedientiam. cæterum desperata incolumitate ciuium, primum inimicos, tum ob pristinam simultatem, tum ob recentem culpam, quòd mandata ipsius aspernati cæteris eiusdem contumaciæ fuissent autores, contrucidauit. mox in templo rogum extruxit, eiq; lectũ imposuit: & cum amicis epulatus post prolixam compotationem uenenũ hausit: quo facto decubuit, hortatus amicos ut faces subderẽt: atq; ita uitam finijt ne superstes esset patriæ. Sex. Cæsari senatus in sequentem annum prorogauit cum cõsulari potestate imperium. is iam proconsul, circiter x x m. hostium dum castra mouẽt aggressus, strauit ex eis octo milia, scutorum longe maior numerus relatus est. Sed dum circa Asculum diutius hærere cogit̃, morbo superatus successorẽ sibi optauit C. Bebium. Dum hæc ad mare superum geruntur, diuersa parte Hetrusci Vmbriq; una cum alijs quibusdam finitimis ad defectionem spectabant, inuitati successu partiũ. Quo nouo metu accedẽte senatus ne circũquaque hostibus cingeretur solicitus, litoribus quæ Cumas inter & urbem sita sunt, imposuit præsidia, tum primum libertis ob uirorum inopiam admissis in militiam: socijs uerò qui etiam tum in officio manerent decreuit ius ciuium, quod præcipue cõcupitum erat omnibus, & decretum id dimisit circa Hetruriæ populos, excipientes auidissime. eo beneficio & amicos deuinxit amplius, & dubios in fide retinuit, & hostem similia sperantem mitiorem reddidit. hos nouellos ciues populi Ro. non in x x x v. tribus, quot tunc erant, distribuit, ne ueteres in suffragijs uincerentur numero: sed redactis eis in decurias, nouas alias tribus conscripsit in quibus illi postremi ferrent suffragia, & sæpe superuacui fierent: quòd ueteres illæ x x x v. plusquam dimidium tribuum conficerent. quod cõsilium siue tunc non animaduersum est, siue socij contenti modico tum non requirebant amplius, postea tamen deprehensum nouarum seditionum fuit materia. At superi maris accolæ nondum cognito Hetruscos mutasse sententiam, x v m. militum auxilio per deuios calles circumduxerũt in Hetruriam. quos aggressus Cn. Pompeius iam Cos. occidit

ad

ad VM. cęteri dum ad ſuos per loca aſpera & inuia hieme quoq; grauante palantes ſe recipiunt, & famem ſolantur glandibus, dimidium eorum interijt. eadem hieme Porcius Cato Pompeij collega Marſis bellum inferens occiſus eſt. poſt hæc L. Cluentius Syllam ad Pompeianos montes caſtrametatum contemnere auſus, & ipſe caſtra ad tertium inde ſtadium poſuit. Sylla uero non ferens eam contumeliam, nę pabulatoribus quidem expectatis, in eum fecit impetum: & tunc quidē uictus fugit: mox receptis pabulatoribus profligauit Cluentium, & caſtra in remotiorē locum transferre coegit. qui deinde aſſumptis auxilijs Gallicis rurſus cum Sylla caſtra cōtulit: poſtquam autem utrinq; exercitus prodijt in aciem, ingens Gallus procurrens inuitabat ad ſingulare certamen ex Romanis aliquē. Eum cùm paruæ ſtaturæ Numida confeciſſet, territi Galli confeſtim terga uerterunt: iamq́; turbata acie nec alij Cluentiani perſtiterunt, ſed Nolam refugerunt trepidi: Sylla uero perſequente in ea fuga ceciderunt ad triginta milia, cumq́; per unicam portam reciperentur, Nolanis metuentibus ne hoſtis ſimul irrumperet, cæſa ſunt circa muros alia uiginti milia, & in his Cluentius fortiter pugnans occubuit. Imperator inde in Hirpinos mouit, & Aequulanum oppugnare cœpit. oppidani qui ea ipſa die Lucanorum aduentum expectabant, tempus ad deliberādum poſtulant. ille dolo intellecto dat horæ ſpatium: interim ad mœnia, quæ trabibus conſtabant, faſces ſarmentorum admouet. eos poſt horam incendit. ita metu expreſſa deditione, oppidum quaſi ui captum direptum eſt, reliqua oppida Hirpini nominis ultro in fidem populi Romani redierunt. In Samnium inde bellum transfertur, nō per eos aditus quos ſeruabat Mutilus Samnitum dux: ſed per ambages quà minime putabatur hoſtis uenturus, itaq; repente multi oppreſi ſunt, reliquos paſsim fuga diſperſit: Mutilus Saucius cum paucis Eſerniam continuato curſu delatus eſt. Sylla expugnatis eius caſtris duxit ad Bouianum, in qua rebellium populorum concilium agitabatur. & cum tres arces haberet id oppidum, Bouianenſibus in Syllam intentis, circūmiſſæ aliquot cohortes iuſſæ ſunt diuerſa parte quamcunq; illarum capere, & fumo id ſignificare. quod ubi ſucceſsit, à fronte aggreſſus mœnia non intermiſſa per tres horas oppugnatione tandem ui cepit. Et hæc quidem per æſtatem proſpere geſta ſunt Syllæ auſpicijs: ſub hiemem ad conſulatum petendum in urbem profectus eſt. At Cn. Pompeius Marſos, Marrucinos, Veſtinosq́; ſubegit. diuerſa parte C. Coſconius prætor Salapiam ui captā incendit, Cannas in fidem recepit. ab obſidione Canuſij ſuperuentu Samnitum poſt acrem pugnā edita utrinq; magna ſtrage repulſus,

ad

ad Cannas coactus est sese recipere. Cęterum Trebatius Samnitium imperator dirimente exercitus fluuio, denunciauit ei, aut traijceret cõmissurus prælium, aut retrocederet. dum ipse traijcit, ille retrocedere maluit: & Trebatium quàm primum traiecit, aggressus uicit: fugientesq́; persecutus in amnem præcipites egit, ita ut ex eis XV M. desiderata sint: reliquis unà cum Trebatió saluti fuit refugisse intra Canusium. tum Cosconius Larinantium, Venusinorũ, Apulorũq́; agris peruastatis Pediculos inuasit, & intra biduum tota gente per deditionẽ potitus est. cuius successor Cæcilius Metellus accepto exercitu Apulos adortus prælio uicit, in quo Popedius unus ex defectionis autoribus cecidit. reliquiæ cladis cateruatim ad uictorẽ trans fugerunt. Atq; ita bellum sociale maxima contentione gestum est hactenus, donec uniuersa Italia ciuitatem Romanam adepta est, absq; Lucanis & Samnitibus, qui tamen aliquanto post pariter compotes uoti facti sunt. Digesti sunt aũt in suas tribus, quemadmodum supra dictum est de alijs socijs, ne permixti ueteribus ciuibus ut numero ita suffragijs uincerent. Per idem tempus & in urbe ob æs alienum exorta est seditio, dum quidam acerbius usuras exigunt, cõtra quàm cautum esset antiquis legibus. Videntur enim illi prisci Romani sicut & Gręci abhorruisse à fœnore, ut negotiatiõe molesta pauperibus, & litium inimicitiarumq́; materia, quæ res ne Persis quidẽ placuit, ut non aliena à fraude ac mendacio. sed quia ueteri iam more fœnus receptum fuerat, fœneratores reposcebant id iure suo: debitores uero bellum & seditiones causando differebant reddere: nec deerant qui urgentibus mulctam intentarent. Tum Asellio prætor cuius erat ea iurisdictio, quia cõciliare partes conatus nihil proficiebat, permisit eos legibus agere, admonitis prius, ut in re perplexa, tũ de iure tum de more iudicibus. ibi fœneratores ægre ferentes renouari mentionẽ legis ueteris, prętorem tollunt è medio, ad hunc modum. Sacrum is faciebat in foro in æde Castorum circunstante ut fit frequẽti multitudine. cumq́; unus quispiam petisset eum lapide, abiecta phiala ad ædem Vestæ cępit currere. sed præuẽtus & excluſus, dum in caupona quadã quęrit latebras, iugulatus est. in ea turba multi rati eum ad ue stales confugisse, dum auidius insequuntur, penetrauerunt quò nefas est uiros ingredi. Sic Asellio prætor in ipso magistratu, amictus sacra solenniq́; ueste aurata, circiter horam diei secundam in medio foro inter sacrificandũ cæsus est. Senatus per præconem indici autorum eius cædis ostentauit præmium, libero pecuniam, seruo libertatem, conscio impunitatem. nemo tamen index extitit, fœneratoribus rem tegẽtibus. & hæc quoq; fuit pars tumultuũ

ciuilium. Post hęc factionum principes iustis exercitibus, ut in bello mos est, rem gesserunt aduersus se inuicem: & uictoriæ pręmiũ petebatur patria: quarum cõtentionum occasio mox post finem socialis belli enata est in hunc modum. Postquã Mithridates Ponti aliarumq́; gentium rex Bithyniam & Phrygiam confinemq́; his Asiam inuasit, ut supra in proximo diximus uolumine, Sylla tum consul Asiam cum Mithridatico bello sortitus est prouinciam, nondum ab urbe digressus: Marius uero arbitratus id bellum plus lucri quàm difficultatis habiturum, simulq́; imperandi cupidus, multis pollicitationibus induxit P. Sulpitium trib. pl. ut sibi adesset: fecitq́; spem nouellis ciuibus fore ut iure suffragiorum ęquarentur ueteribus, & per tribus distribuantur, dissimulans interim, suum se negotium agere, & ideo captare illorum beneuolentiam. Nec mora Sulpitius legem super hac re promulgat, qua perlata, ipsius Marij arbitratu gerenda erant omnia: in tantum numero præpollebat recens ciuium accessio. id animaduertentes ueteres ciues totis uiribus resistebant. tandẽ ad manus & ad saxa contentio deuenit: et glisćente malo Coss. timentes comitia proxima, indixerunt in multos dies ferias, quales solennes sunt, ut differrentur comitia unà cum periculo. at Sulpitius nil moratus eas ferias, iussit factionem suam in foro pręsto esse, sicis sub ueste accinctam, quibus si res postulet utantur uel contra ipsos Coss. quibus præparatis accusare cępit eas ferias ut illegitimas, iubẽs Syllam & Q. Pompeium Coss. confestim eas tollere, ut plebi committantur suffragia de legibus. inde tumultu exorto, stringuntur ex composito sicæ, & consulibus contradicentibus intẽtantur, donec Pompeius clàm elapsus est, Sylla uero uelut ad deliberandum succesit. interim Põpeius Cos. F. Syllæ gener nescio quid liberius locutus à Sulpitianis interficitur. ac mox Sylla reuersus ferias sustulit: properatoq́; itinere Capuam ad exercitum profectus est, inde porrò contra Mithridatem traiecturus in Asiam. nihil dum enim eorũ quę contra se parabantur senserat. Sulpitius uero sublatis ferijs & Sylla profecto, pergit legem ferre propter quam hactenus tumultuatum fuerat: & pro Sylla Marium designat imperatorem belli Mithridatici. ille re cognita uolens armis decernere, milites in contionem aduocat, & ipsos expeditionis in Mithridatem lucri spe cupidos, & arbitrantes Marium usurum alio milite. ibi cõmemoratis iniurijs quibus affectus esset à Sulpitio Marioq́;, & nihil pręterea manifeste pronuncians: nondum enim audebat talis belli mentionem inducere, hortatus est ut parati sint iussa facere. illi intellecta eius mente, ueriti ne expeditio parum succederet, aperiunt eam dissimulationem, iu

bentes

bentes eum bono animo esse,& in urbem se ducere.qua re lætus cõ festim sex legiones eò duxit:quarum tribuni deserto exercitu Romã properauerunt,non sustinentes militare contra patriam,solo ex honoratis quæstore manente in agmine. huic legati obuiam facti sciscitabantur,quid ita patriam armatus peteret,respondit:ut eam liberaret à tyrannide. idem responsum cum iterum atq; tertio alijs post alios legatis dedisset, pollicebatur tamen, si uelit senatus cum Mario Sulpicioq; in campo Martio sibi præsto esse, acturum se omnia de cõmuni consilio.iamq; propinquanti occurrit collega Põpeius,laudatoq; eius facto operam suam obtulit. Marius uero cum Sulpicio nondum satis parati propter temporis angustiam,alios legatos mittunt senatus nomine, postulantes ne intra quintum lapidem propius urbem castrametaretur, donec amplius deliberarent de præsenti negotio.At Coss. intellecto hoc consilio, annuerunt quidem legatorum postulatis,sed abeũtes eos mox sequuti sunt. tum Syllani Cœlimontanam portam & contiguum murum una legione occupant, altera Collinam duce Pompeio:tertia petit pontem Sublicium,quarta in statione relicta ante mœnia.Sylla ipse cum duabus reliquis urbem hostiliter ingreditur, ita ut superne arceretur missilibus, donec incendium proximis uicis minatus tela urbanorum cohibuit.ei Marius ad Esquilias cum Sulpicio cæterisq; suæ factionis trepide armatis occurrit:quod primũ omnium certamen inter infestas partes urbs uidit: non iam ut ante per seditionis speciem, sed aperto marte collatis signis & canente classico. eò tum cõtentiones profecerant, nemine maturãte remedium.iamq; inclinata suorum acie Sylla correpto signo inter primores prouolat: atq; ita uel imperatoris reuerentia,uel metu ignominiæ, quæ signorum desertores sequitur, miles omisso fugæ consilio restitit.mox alia recẽs manus euocatur è castris:rursus alia per suburranam uiam deflectere iussa, ut aduersarios circumuentos à tergo aggrederetur. tum Mariani fessi iam segnius repugnantes integris: adhæc solliciti ne qua uis à tergo se ingeret,ciues eos qui de tectis adhuc pugnabant conuocãt,& seruos uocant ad pileum, si uelint esse laboris participes. sed nemine quicquã mouẽte, per summam desperationem ex urbe se proripiunt, & cum his nobilissimus quisque eius factionis.Sylla in sacram uiam delatus milites rapinas ausos in conspectu omnium affecit supplicio: & dispositis regionatim tota urbe præsidijs, partitus cum collega operã peruigil ea nocte obibat omnia,nequis ciuium in rebus trepidis pateret uictoris iniurijs. diluculo uero uocata contione questi sunt de statu reip. iamdudum turbulentis hominibus proditæ, dicentes se

coactos feciſſe quicquid hactenus egerant,cẽſebantq; oportere nu lam poſthac rogationem apud plebem fieri ſenatu inconſulto,reuo cando ueterem morem,ſed dudum antiquatum. poſtulabant etiam comitia non tributa ſed centuriata haberi ex inſtituto Seruij Tullij: putantes his duabus rationibus, & ſi prima conſultatio penes ſenatum foret,& ſuffragia pauperibus atq; in his audaciſsimo cuiq; adimerentur,rebus à ui ad conſilium reuolutis,defore ſeditionum materiam .acciſaq; multis alijs modis tribunorũ pl. potentia iam nimia, allegerũt in ſenatum, maxime tunc ob frequentiam obnoxium contemptui, c c c. ex omni optimorum uirorum numero præſtantiſsimos:abrogatis prius actis Sulpitij uelut illegitimis,quæcunq; ſecuta ſunt indictas à Coss. ferias. Ita per ſeditiones & certamina ad cædes uentum eſt, à cædibus ad bella:nec unquam antea Romanus exercitus hoſtiliter patriam ingreſſus eſt. ex illo autem tẽpore omnes cõtentiones ciuium armis decernere libuit, Vrbem etiam nunc his nunc illis occupantibus: nec interim ceſſatum eſt ab aliorum oppidorum expugnationibus,cæterisq; calamitatibus quas bellum ſolet ſecum trahere: quòd non pudor,non fas, non reip. patrię́ue amor quenquam cohiberet à facinore. Poſt hæc Sulpitius trib. pl. & cum eo Marius.v i.Cos,eiusq; filius,præterq;P.Cethegus,Iunius Brutus, Cn.& Q.Granij,P.Albinouanus,M.Lectorius,in ſumma x i i.ſenatores profugi,ut autores ſeditionis,& conſulibus rebelles,ſeruitiorumq; ad pileum ſolicitatores, hoſtes populi Romani iudicati ſunt: permiſſumq; cuiuis,qui in eos incidiſſet, uel impune occidere, uel ad cõſules eos retrahere.bona quoq; illorum publicata ſunt, dimiſſis circumquaq; qui ipſos perquirerent. ad hos Sulpitius inuentus occiſus eſt.Marius uero Minturnas profugit, non apparitore comitatus, nõ famulo.ubi cum in obſcura quadam domo quieſceret,magiſtratus eius oppidi, qui & edictũ populi Romani timebat & ſexies Cos.rebus geſtis clariſsimum,nõ ſuſtinebat perimere ſuis manibus, Gallum forte oblatum miſit ad eum tollendum dato gladio. Fertur hominem per tenebras ad eius lectulum accedentem expauiſſe,quaſi ſplendore ignis emicante ex illius oculis. ut uero ipſe aſſurgens exclamauit,Tun' audes occidere Marium? Gallus effuſe fugit è cubiculo ſimilis inſano uociferãs & negans ſe poſſe inferre necem Mario. Itaq; magiſtratum,ut qui iam antè cunctanter id decreuerat,religio quædã ſubijt & ominis memoria,quod etiam tum puero pollicebatur conſulatum ſeptimum. Ferunt enim decidiſſe in gremium eius ſeptem pullos aquilinos,& uates prædixiſſe, ſummum honorem illi obuenturum ſepties.id ſecum ruputantes Minturnenſes, ratiq; diui

nitus

nitus Gallum perterritum, continuo Marium extra oppidum in loca tutiora deducunt. qui non ignarus equites à Sylla missos ipsum quærere, per deuia mare petebat, & nactus tugurium quiescebat ibi tectus frondibus. & cum sensisset strepitum, contraxit se intra frondes, moxq; ad maiorem etiam strepitum prosilijt in lembum piscatorium forte stantem in littore, propulso sene eius domino, tum abscisso retinaculo & uelo expanso fortunæ se permisit: delatúsque in quandam insulam, & forte fortuna cõspicatus prętereuntem nauem amicorum hominum, traiecit in Africam. cum autem ut hostis declaratus uetaretur à Sextio, tunc eam prouinciam obtinẽte, in littus ex scendere, in mari exegit eam hiemem, quod Numidiam alluit. quod ubi rumore cognitũ est Cethego, Granio, Albinouano, Lectorio, cæterisq; damnatis eadem sententia, qui unà cum Mario filio ad Mandrestalem regulum Numidarum ex urbe profugerant, ueriti ne ab eo dederentur inimicis, inde nauigarunt ad Marium. his non derat animus quo minus exemplo Syllę inuaderent patriam, sed quia nullum habebant exercitum, occasionem expectabãt. Interea Sylla, qui primus in urbe dominationem armis sibi quæsiuit, contentus uindicta de inimicis, de cætero à ui abstinuit: præmissoq; Capuam exercitu, rursum ad consularem potestatem redijt. at profugorum factio, præcipue locupletes & fœminæ non paucæ bene numatæ, cessante armorum metu, desiderabant suorum ciuium reditum, nec operæ parcendo nec sumptibus, consulum etiã saluti struentes insidias, quasi frustra sperarẽt illis incolumibus. Et Sylla quidẽ uel post consulatum tutus erat exercitus pręsidio, quem ex S.C. acceptum ad bellum Mithridaticum gerendum, propugnatorem erat habiturus. Collegam uero eius Pompeium periclitantem miseratus populus, Italiam ei decreuit, & alterum exercitũ, qui tum in ea militabat Cn. Pompeij auspicijs. id cognitũ Cneius tulit ægerrime: & postq̃ Quintus in castra peruenit, cum postridie quiddã pro potestate apud milites ageret, cessit ei tanquam priuatus: sed paulo post ille cinctus corona quasi ad audiendum confluentiũ occisus est, cæteris uero diffugientib. Cneius superuenit indignabundus, ac si cõtra ius fasq; necato consule. nihilominus post indignationem ad imperium pristinum redijt. In urbe autem nunciata cæde consulis, Sylla sibimet timens semper stipatus amicis incedebat, ne noctu quidem eos dimittens: nec diu moratus Capuam ad exercitum, & inde in Asiam profectus est. amici autẽ exulum, Cinna freti qui Syllæ successerat, nouis ciuibus ostentabant Marij propositum, de admiscendis eis ad tribus ueteres, ne dum in suffragando poctremi sunt, nihil possint in repu

blica. Id fuit principium reuocandi Marium cæterosq́; exules. Nam dū ueteres ciues reſiſtunt totis uiribus, Cinna nouis fauebat, trecētis talentis, ut tum ſuſpicio fuit, corruptus: pro ueteribus uero ſtabat alter Cos. Octauius. Sed Cinnani præoccupato foro cum ſicis ueſte tectis, clamore flagitabant miſceri ſe tribubus omnibus. contrà ſincerior plebis pars & ipſa ſicis armata Octauio ſe adiunxit: cui domi expectanti quid is tumultus parturiat, nunciatur maiorem tribunorum pl. partē intercedere: & nouos ciues ſtricto ferro de roſtris eos deturbare. Quibus auditis Octauius per ſacram uiam decurrit cum globo cōfertiſsimo, & torrentis more in forum irrumpens, protruſis obuijs per medios uadēs diſiecit multitudinem: perterritisq́; aduerſarijs petijt ædem Caſtorum, collegam reueritus. at comites eius iniuſsi in nouos ciues irruunt, cæſisq́; multis uſq; portas perſequuntur cæteros. Cinna qui fretus nouorum ciuium multitudine uictoriam animo præſumpſerat, ubi præter opinionem uidit pauciores audacia uincere, per urbem diſcurrens ſeruos uocabat ad pileos. Sed nemine accurrēte properauit ad oppida proxima, quibus pauloante ius ciuium conceſſum fuerat, uidelicet Tibur & Preneſte & cætera Nolam uſq;: quibus omnibus ad defectionē ſolicitatis in futuri belli uſum colligebat pecunias. Hæc partim moliēti partim cogitanti prę ſto fuere ſenatores eiuſdem factionis, C. Milonius, Q. Sertorius, & alter C. Marius. Senatus uero Cinnam, quòd in periculo deſeruiſſet remp. & ſeruos uocaſſet ad pileum, nec ciuem eſſe iudicauit nec conſulem: ſubrogauitq́; in locum eius L. Merulam, qui tum flamen dialis erat. huic ſacerdoti uni omnium ius eſt perpetuo geſtandi apicis, quo tantum inter ſacra inſigniuntur cæteri. At Cinna Capuam profectus, ubi erat alius populi Romani exercitus, magiſtratus tribunos & ſenatores quotquot aderant conciliabat ſibi: progreſſusq́; in contionem priuato cultu ſine faſcibus, lacrymabūdus ſic fatus eſt: A uobis ciues hunc honorē accepi. quod enim populus dedit ſuo ſuffragio, hoc ſenatus mihi abſq; ueſtro conſenſu ademit. eam tamen iniuriam nō tam mea quàm ueſtra uice doleo. Quid enim poſthac opus eſt nobis ambire fauorem tribuum? quid nobis prodeſſe poteritis? quid momenti erit in ueſtris cōtionibus? quid in comitijs? quid in ſuffragijs? ſi irrita ſunt quæ datis, & tam facile de ſententia deceditis. His dictis ad irritandam contionem, multaq́; de miſerijs ſuis queſtus, poſtremo ueſte ſciſſa de loco ſuperiore deſilijt, humiq́; proſtratus diu in medio iacuit, donec hominē miſerati ſublatum in ſellam repoſuerunt, redditisq́; faſcibus, ut conſulem bono animo eſſe iuſſerunt, & ut ſe quocunq; res poſtularet duceret. qua occaſione arrepta

repta tribuni ſacramentum Cinnæ dixerunt unà cum ſuis quiſq; militibus. ille in hunc modum confirmatus ſociales urbes obibat concitans, eo quod præſentis calamitatis ſibi cauſa fuiſſent. itaq; conferebant ei pecunias, Romanorũ etiam optimatibus alijs denuo ſe adiungentibus, quibus diſplicebat ſtatus tranquillus reipublicæ. Interea dũ Cinna in hoc apparatu totus eſt, Octauius & Merula Coss. urbem muniunt, diſpoſitis per muros machinis, delectus tum apud alios ſocios in fide perſtantes, tum apud Gallos faciũt, Cn. Pompeium procõſulem exercitum ad mare ſuperum habentẽ, properè in auxilium patriæ reuocant, qui properato itinere ad portam Collinam caſtra poſuit: ac mox Cinna quoq; affuit, & tetẽdit in proximo. his rebus cognitis C. Marius in Hetruriam appulit cum exilij ſocijs: eis ab urbe familiares occurrerunt ad D. fermè numerum. ipſe ſordidatus adhuc & promiſſo capillo ciuitates obibat uiſu miſerabilis, prælia ſua uictoriasq; Cimbricas memorãs: & quod libentiſsime audiebãt, fidelem operam ad perferendam legem pollicitans: atq; ita contractis ſex Hetruſcorum milibus ad Cinnam tranſijt lætum talium rerum gerendarum ſocio. his copijs adiũctis terna caſtra metati ſunt ad Tiberim, Cinna & Carbo ex aduerſo urbis, ſupra eã Sertorius, uerſus mare Marius. pontes quoq; fluuio impoſiti, ut cõmeatus intercipereẽt. Marius præterea Hoſtiã ui captã diripuit, Cinna occupauit Arminum, miſſa eò parte militum, nequid auxiliorũ obſeſsis ſubmitteretur è Gallia prouincia. Tum Coss. metu anxij, quòd opus haberent alio exercitu, & Syllam reuocare non poſſent, qui iam in Aſiam traiecerat, Cæcilio Metello reliquias ſocialis belli contra Samnites adminiſtranti ſignificant, ut quibuſcunq; honeſtis cõditionibus re compoſita quam primum ſuccurreret obſeſſę patriæ. Sed dum ille cunctatur poſtulata Samnitum admittere, Marius poſtquam id ſenſit, quicquid petebant, eis eſt pollicitus. atq; ita Marianis acceſſerunt partibus. In urbe uero Appius Claudius tribunus Ianiculi cuſtos, ut beneficij quondam accepti Mario referret gratiã, recepit eum aperta porta diluculo, ſimulq; Cinna irrupit. Verùm hi continuo repulſi ſunt, Octauio Pompeioq; ſuccurrentibus. crebris deinde fulminibus caſtra Pompeij de cælo tacta, & inter cæteros nobiles proconſul ipſe fulmine ictus perijt. Marius poſtquam ſatis cauit ne quid cõmeatus uel à mari uel ſecundo flumine in urbem importaretur, uicina oppida aggreſſus ubi erant populi Romani granaria, ſubitanea ui cepit Antium, Ariciam, Lanuuium, & quædam alia, nõnullis per proditionẽ potitus. ita terra quoq; interſeptis ſubuectionibus, auſus urbem per uiam Appiam petere, priuſquã aliunde cõmeatus

expediretur, ad duodecimũ lapidem unà cum Cinna Carboneq́; & Sertorio caſtra poſuit. Octauius uerò & Craſſus & Metellus ad mõtem Albanum eis ſe oppoſuere in futurum prouidentes, licet ſuperiores tam uirtute militũ quàm numero, tamen uni prælio non committendam arbitrãtes ſalutem patriæ. ubi uerò Cinna miſsis circum urbem caduceatoribus ſeruos oſtẽtata libertate mutauit ad transfugium, agminatim ad eum tranſitum eſt. quare ſenatus territus, & timens ne per longiorem annonę inopiam plebs exaſperaretur, mutata ſententia legatos de pace ad Cinnam miſit. ille ante omnia rogauit, ad conſulem ne an priuatum uenirent. qui quòd reſponſum expedire nequirẽt, reuertunt: moxq́; ingenuorũ quoq; multitudo prorumpit ad Cinnam, pars metu famis, pars optatam occaſionẽ nacti: quippe à factione non alieni. Qui iam contemptim admouet exercitum ad mœnia, & ad teli iactum caſtra communit, Octauianis animo fluctuantibus, nec tentantibus quicquam, quòd & crebra tranſfugia fierent, & legationes cõmearent ultro citroq́;. Itaq; ſenatus inops conſilij, quòd rem indignam duceret L. Merulam flaminem dialem in locum Cinnæ ſuffectum cõſulem magiſtratu amouere immeritum: inuitus tamen rurſum legatos mittit de pacis conditionibus iam, ut ad conſulem, nulla reliqua ſpe unum tantum deprecans, ut iureiurando caueret temperaturum ſe cædibus. in eam conditionem ille iurare dedignatus, pollicitus eſt tamen ſe uolentẽ ſcientem nemini necis cauſam fore. Octauium iam per diuerſam portã in urbem reuerſum iuſsit diſcedere: nequid ei ſe inuito accideret. Sic ille ex ſuperiore loco legatis reſpondit pro poteſtate cõſulis. Marius uero aſtans ſellæ proximus ſilebat quidem, ſed auſteritate uultus ſatis præ ſe ferens quantas cædes eſſet daturus. His cõditionibus cum ſenatus reuocaret Cinnam & Marium: ſenſerat enim hunc autorẽ earum eſſe, illum uerò ſubſcriptorem: Marius irridens reſpondit, non patere exulibus reditum: moxq́; tribuni plebis ei cæterisq́; Sylla conſule pulſis abrogarunt exilium. Sic illis publica conſternatione receptis, omnium qui ad factionem aduerſam pertinere uiſi ſunt, bona diripiebantur uetante nemine. Octauio Cinna Mariusq́; iureiurando cauerant, aruſpices etiam & arioli ſolicitudinẽ exemerant, ſoli amici fugam ſuadebant. at ille negans ſe commiſſurum ut patria deſeratur à ſe conſule, ſeceſsit in Ianiculum cum nobiliſsimo quoq; parteq́; exercitus, in ſella curuli ſublimis, & conſulari habitu, ſtipatus faſcibus ac ſecuribus. Quem cùm Cenſorinus perſequereẽ cum equitibus aliquot, ac rurſum à ſuis equus offerretur ad fugam, ne ſurgere quidem dignatus necem expectauit. Cenſorinus caput eius ad Cinnam

nam retulit,quod tunc primum consulis caput pro rostris fuit positum. eodem loco & aliorum post cæsorum spectaculo fuere capita: durauitq; tam dirus mos & ad posteros in intestinis factionum infensarum cędibus.cæterum in ea uictoria grauis fuit inimicorũ persecutio,neminem ab iratorum sęuitia defendente sua dignitate,non senatorem, non equitem: sed quotquot senatores trucidarentur, capita eorum pro rostris ponebantur omnium. iamq; nullo respectu uel deorum uel hominum post sæua facinora uertebãtur ad fœdiora spectacula,truncando ceruices defunctorũ,& calamitates ostentando siue ad terrorem siue ad uoluptatem nefariã spectatricis multitudinis.in his C. & L. Iulij, Lucijq; germanus Atilius Seranus, P. Lentulus,C.Numitorius,M. Bebius in uia reperti cæsi sunt.Crassus in fuga filium interemit ne ueniret in potestatem persequentium, quos ipse nõ ualuit effugere.M. Antonium oratorẽ in uillam quandam elapsum uillicus benigne suscepit ac texit:dumq; in hospitis gratiam seruus in cauponam uinum petit solito sæpius,percõtanti cauponi causam insusurrauit: qui dato uino rẽ Mario significauit propere.ille hæc audito prę lętitia procurrit ipse patraturus facinus:sed ab amicis retentus tribunum eò misit cum militibus.hos Antonius, suauis facundiæ,mulcebat longa oratione,miserationẽ mouens modis uarijs,donec tribunus miratus ipse cursu cõscendit cubiculum, & inter orandum confosso pręcisum caput remisit ad Marium.Cornutus uero in tugurio latitãs,seruorum astu seruatus est. nacti enim cadauer quoddam iniecerunt in rogum, ei dum inquisitores aduenant suppositio igne, aiebãt se herum cremare præfocatum laqueo. Sic ille seruorum fide mansit incolumis. At Q. Ancharus Marium in Capitolio sacrificaturũ obseruabat, sperans fore ut religione loci adiutus reciperetur in gratiam. quem ille accedentem se ac salutantem cõspicatus,mox in ipso fano iugulari à suis imperat.caput huius quoq; ut oratoris Antonij cæterorumq; tam prætoriorũ quàm consularium pro rostris fuit spectaculo.nec horum quenquam sepelire licuit,canibus & alitibus lacerãdi relicti sunt.passim quoq; seditiosi se impune contrucidabant inuicem.alij pellebantur domo,alij bonis exuebantur,aut priuabantur honoribus, leges Syllanæ abrogabantur,ipsius amici omnes necabantur: dirutaq; domo & bonis publicatis ipse hostis iudicatus est, uxor quoq; ac liberi quæsiti ad necem ægre euaserunt, nec ulla malorum species aberat. tandem post tot indemnatorum cædes uisum est prætextu legitimi iudicij Merulam flaminem dialem reum facere subornatis accusatoribus, inuiso quòd Cinnæ successisset, quamuis nihil tale ambiẽs:simulq; dies

dicta

dicta est etiam Lutatio Catulo, qui Marij collega bello Cimbrico, & ab eo seruatus, immemor beneficiorum accerrimus exulis insectator extiterat. hi ad præstitutam diem dissimulanter custoditi sunt. quæ postquam uenit, & citatis per pręconem causa quater ex certo horarum interuallo dicēda erat: Merula quidem sibimet ipse uenas secuit, scripta prius tabella testatus se id feciſſe deposito apice. flaminem enim apicatum mori nefas habebatur. Catulus uero cubiculo suo recens calce illito necdum persiccato prunis ingestis uolens suffocatus est. Is fuit tantorum uirorum exitus. cæterum serui qui per præconē inuitati ad Cinnam transfugerant, iam ascripti eius militiæ domos irrumpendo egerebant prædas, ne à cędibus quidem obuiorum abstinentes: nec deerant qui proprijs heris essent infestissimi, quos ille sæpius cohibere conatus cum nihil pxoficeret, Gallo milite per nocturnā quietem cinctos ad unum deleuit, atq; ita de his merita perfidiæ pœna sumpta est. Sequens autem annus consules habuit Cinnam iterum, & Marium septimum, cui post exilium atq; proscriptionem, tamen augurium septem pullorum aquilinorum haud quaquam fuit irritum. uerùm is dum multa contra Syllam molitur, in medijs conatibus primo initi magistratus mēse uita defunctus est: cui suffectū Valerium Flaccum Cinna misit in Asiam: quo mortuo Carbonem sibi collegam optauit. At Sylla reditum contra inimicos approperans, Mithridate debellato celeriter, ut antè dictum est, ac ne integro quidem triennio cæsis hostium centum sexaginta milib. receptis Græcia, Macedonia, Ionia, Asia, cæterisq; gētibus quas Mithridates occuparat, ademptaq; classe regi compulso intra regnum paternum, reuertebatur cum optimè erga se animato exercitu, ad hæc labori assueto, & elato rebus gestis prospere. habebat etiam naues multas & pecunias, & apparatum ad res quantumuis amplas aggrediendas idoneum, ita ut inimicis esset formidini. quo metu Carbo & Cinna cęteros homines dimiserunt per totā Italiam, qui pecunias, milites, frumentum in usum instantis belli compararent: & potentiores quosq; unà cum opibus ad partes suas adiungebant. populos quoq; concitabant nouorum præcipue ciuium, iactantes propter ipsos præsenti se obiectos periculo. classe quoq; instructa, & accersitis è Sicilia nauibus, seruabant littora, nihil sibi ad apparatus celeritatem faciendo reliquum, ut in rebus trepidis. At Sylla elato animo scripsit senatui de seipso, enumerās labores suos quos etiamtum quæstor bello Iugurthino exhausisset in Numidia, quos deinde legatus bello Cimbrico, uel prætor in Cilicia, uel consul bellis socialibus: ad hæc res gestas nuper contra Mithridatem, exaggerando uerbis

singula

ſingula,præſertim gentium magnum numerum,quas ab eo rege occupatas reduxiſſet ſub imperium Romani populi: nec quidquam magis imputabat, quàm quod ciuibus Romanis, Cinnæ uiolentia pulſis ex urbe,ipſe fuiſſet refugium, & in rebus calamitoſis ac egenis ſolamen & auxilium. pro quibus beneficijs opera inimicorum egregiam ſibi relatam gratiã,proſcriptionem capitis,domus ſubuerſionem,amicorum cædem,uxoris ac liberorum fugam, qua ægre ad ſe euaſiſſent incolumes, ſed uenturum ſe confeſtim,ulturumq; tum priuatas iniurias tum publicas, & pœnas exacturum ab auctoribus. cæterorum uero ciuium uel nouorum uel ueterum incuſaturum neminem. Quibus literis lectis cum pauor omnes inuaſiſſet,miſsi legati qui reconciliarent eum aduerſarijs,præmonerentq; ſiquid caueri ſibi uellet fide publica,id curę fore ſenatui,modo quamprimum uoluntatem ſuam ſignificaret. interim Cinna iuſſus eſt ceſſare à delectibus,dum reſponſum redditur. qui futurũ ſe in arbitrio ſenatus pollicitus,mox poſt legatorum diſceſſum ſeipſe conſulem unà cum collega deſignat in animum proximum,ne opus haberet comitiorũ cauſa Vrbem repetere: moxq; ambo peragrata Italia cõſcriptisq; legionibus milites alios poſt alios traijciebãt in Dalmatiam, cum quibus Syllæ occurrerent. & primi quidem proſpera nauigatione prouecti portus optatos tenuerunt: ſed proxime ſecutos tempeſtas retro repulit,hi mox domum quiſq; ſuam reuerſi præ ſe ferebant,nunquam ſe ſponte militaturos contra ciues ſuos: quo cognito reliqui negabant ſe poſthac traiecturos in Dalmatiam. eos Cinna indignabundus ad contionem euocat, minis coacturus ſcilicet. illi pariter irati præſto fuerunt, non diſsimulantes ſe repugnare paratos ſi quis inſolentius urgeat. cum uero in contionem eunti lictor de uia multitudinem ſubmouens pulſaſſet quendam obuium,miles quidã lictorem repercuſsit. quem dum conſul iubet corripi, ſublato pariter clamore ad ſaxorum iactus uentum eſt: qui propiores erant,ſtrictis gladijs confoderunt hominem. Sic in ſuo conſulatu Cinna perijt. Tum Carbo reuerti iuſsis qui in Dalmatiam traiecerãt, de præſenti rerum ſtatu ſolicitus,non auſus eſt in Vrbem redire, quantumuis reuocantibus tribunis plebis ad ſubrogandum legitimis comitijs in occiſi locum alterum cõſulem. tãdem illis cõminantibus ſe redacturos eum in priuatorum ciuium ordinem,redijt quidem,& conſularia comitia habuit: ſed cum aues non addixiſſent, in aliam diem diſtulit. tum quoq; cum fana Lunæ atque Cereris de cælo tacta eſſent, augures comitia diſtulerunt ultra ſolſtitium, Carbone ſolo manente cõſule. Inter hæc Sylla ſenatus legationi ad ſe miſſæ reſpõderat, cum talium

ac tanto

ac tantorum ſcelerum patratoribus, nunquam ſibi fore amicitiam: non obſtaturum ſe tamen, ſi populus Romanus eis incolumitatem donare uoluerit. ſed longe tutiſsimos fore poſthac, qui ad ipſum cõ fugerint, cum habeat tam fauentem exercitum. ex quo uno dicto ſatis apparebat, eum retinere uelle imperium, & de occupanda dominatione cogitare. nam & dignitatem priſtinam & opes & ſacerdotium, & ſi quos alios honores habuerat, omnia hæc integra ſibi poſtulabat reſtitui: adiunctis ad legationẽ qui à ſenatu id peterẽt. hi quàm primum Brundiſij cognouerunt Cinnam defunctum, remp. perturbatam, ad Syllam reuerſi ſunt infecto negotio. ille cũ v. legionibus. Italicis & VIM. equitum, aſſumptis etiam Macedonum ac Peloponneſiorum auxilijs, ducens in ſumma circiter ſexaginta uirorum M. à Pireo Patras & inde porro traiecit Brundiſium claſſe MDC. nauium: receptusq́; in portum à Brundiſinis non repugnantibus, immunitate donauit eos in poſterum, quam hodieq́; retinent: moxq́; inde cum uniuerſis copijs profectus eſt. in eo itinere Metellum Pium habuit obuium: qui ante aliquot annos bello ſociali ductauerat exercitum, ſed Cinnæ Marijq́; metu uitata Vrbe, & interim apud Ligures expectato euentu, tunc ultro ſe ſocium obtulit cum ea quam circa ſe habebat manu, proconſulis etiam tum nomen retinens. durat enim ſemel aſſumptus honor, donec contingat reditus in patriam. nec ita multo poſt Cn. Pompeius, qui poſtea Magnus cognominatus eſt, ſuperuenit, eius Pompeij filius qui fulmine perierat, non amicus Syllę, ut uidebatur: ſed ipſe ſuſpicione abolita pręſto fuit è Piceno legionem adducẽs, in qua regioni gratioſus erat ob paterni nominis memoriam. idem paulo poſt alias duas conſcripſit, & inter præcipuos ductores ſtrenuam operam Sillę nauauit. quo factum eſt ut iuuenis adhuc apud illum eſſet in pretio, ita ut ſoli omnium aduẽtanti aſſurgeret. quem etiam in Africam miſit ad reliquias belli & Carbonianos inde profligandos, reſtituẽdumq́; in regnum Hiempſalem Numidanis: & ob eas res geſtas ei triumphum annuit, ante legitimam ætatem, necdum equeſtrem ordinem egreſſo. à quibus initijs cum multum creuiſſet iuuenis, cõtra Sertorium in Hiſpaniam miſſus eſt, & in Pontum poſtea contra Mithridatem. Quin & Cethegus ad Syllam ſe contulit, quo non alius infenſior fuerat, cum Cinna Marioq́; Vrbe pulſus, tunc uero ſupplex ad quiduis offerrens ſuum miniſterium. Sic ille auctus tum militum numero tum amicorum illuſtrium, hos quidẽ pro legatis habuit, ipſe uerò unà cum Metello ambo proconſules procedebant ulterius. nam & Sylla proconſulari poteſtate contra Mithridatem profectus, nondum magiſtratum depoſuerat,

quamuis

quamuis hostis à Cinna iudicatus. Et ille quidē inimicos quanquam grauiter clam tamen oderat: qui uero in Vrbe se tenebant, facile cōiectantes de hominis ingenio, necdum prioris irruptionis obliti, reputantesq́; quibus plebiscitis eum exagitassent, & uidentes eius domum dirutam, bona publicata, amicos interemptos, familiā uix fuga seruatam, trepidi, quòd aut uincendum esset aut pereundum funditus, ob cōmunem metum conspirant aduersus eum cum consulibus, totaq́; Italia milites commeatus, pecunias, cōtrahunt alacritate summa & industria, sicut decebat in extremo periculo. Consules uero C. Norbanus & L. Scipio, & cum his Carbo qui superiore anno Cos. fuerat, infesti quidem Syllæ ut cæteri, sed conscientia patratorum facinorum plus sibi timentes, tum urbanis delectibus habitis tum Italicis, cum suis quisq; copijs cōtra hostem ibant, habuerūtq́; cohortes quingenarias ducentas tunc primum: nam pòst & pluribus usi sunt. erat enim fauor hominum in Coss. multo propensior, quòd Sylla uideretur patriam hostiliter impetere, consules rem suam quidem agerent, prætextu tamen patriæ. ad hæc uulgus cōscium se cum illis peccasse, pari metu ad repugnandum mouebatur, non ignari Syllam non castigationem aut correctionē aut terrorem uolutare animo, sed pestem, cædes, direptiones, perniciem. nec eos sua sefellit opinio. nam & prælijs uastata sunt omnia, denis uicenisq́; milibus sępe una acie cadētibus, circa Vrbē quoq; cæsis L M. & reliquis nullam iniuriam uictor abstinuit uel uiritim uel populariter, donec in suam unius potestatem redegit uniuersum populi Romani imperium, quo deinde pro sua libidine usus est. nec defuerunt prodigia quibus præmonerent diuinitus. namq; mira terricula priuatim publiceq́; multis per totam Italiam obuersata sunt, & antiqua oracula in memoriam reuocata pauorem augebant. Inter alia mula etiam peperit, & mulier serpentem enixa est: terræmotus quoq; ingens in Vrbe aliquot templa prostrauit. & quamuis senatus populiq; Romani cura minime cesset in rebus talibus, tamen Capitolium incerta causa cōflagrauit, à regibus ante C C C C. annos conditum. quæ omnia portēdebant strages & expugnationes Italiæ, ipsiq́; populi Romani seruitutem mutationemq́; reip. Initium autē huius belli, quando Sylla Brundisium appulit, incidit in C L X X I I I I. olympiadem. Cuius res gestæ maiores fuere q̄ pro spacio temporis, dum alteri in alterorum cladem properantes tanto grauius se inuicem afficiunt: ad triennium tamen protractū est duntaxat in Italia, donec Sylla imperio potitus est. nam in Hispinia etiam post obitum Syllæ durauit longo tempore. pugnæ uero, uelitationes, oppugnationes, uarięq́;

belli facies per Italiam crebræ illustresq; fuere, dum modo totis copijs, modo per partes confligitur. harum præcipuas tantum & memoratu digniores dicemus compendio. Primùm omnium ad Canusium cum Norbano signa contulerunt proconsules, ubi desiderata sunt ex Cos. exercitu VIM. è Syllanis LXX. ceciderunt, sed sauciati multi. Norbanus retrocesit Capuam. Tum L. Scipio contra procōsules ad Teanum castrametatos alium duxit exercitum, pacis magis quàm pugnæ cupidum, quod ubi Syllani sensere, cœperūt cum Cos. per legatos agere de concordia, non quòd uel sperarent uel opus haberēt, sed ut inter frigide animatos nasceretur dissentio, id quod euenit. nam Scipio acceptis obsidibus ad colloquiū in campum prodijt: conueneruntq; trini utrinq;. quo factum est ut uulgo nesciretur quid collocuti sint. uisum est Cos. iussu ad collegam ire Sertorium cōmunicandi consilij gratia, interim utrinq; ab armis cessatum est, dum responsum expectatur. sed cum obiter Suessam, quæ à Syllanis tenebatur, occupasset Sertorius, Sylla expostulauit cum Scipione Cos. siue facti conscius, siue incertus respondēdi ut in re inopinata, obsides Syllæ reddidit. quamobrem exercitus eius offensus tum intempestiua occupatione Suessæ, tum redditis obsidibus, culpabat consules, cœpitq; clam cum Sylla de trāsitione agere, si propius accederet. quo facto adeò desertus est Cos, ut inops consilij solus in tentorio deprehensus sit à Syllanis, filio tantū Lucio unà persistēte. quod mihi sane indignum imperatore uidetur, non sensisse tantam cōspirationem totius exercitus. hos Sylla cum nequiret in partes suas uerbis traducere, ambos dimisit incolumes: simulq; ad Norbanum Capuam misit legatos alios de pace acturos, siue timens maiorem Italiæ partem stantem à Coss. siue huic quoq; easdem quas Scipioni struēs insidias. cumq; nemo ad eum ueniret ne responsi quidem reddendi gratia (apparet enim eum Cos. cauisse similes exercitus sui calumnias) Sylla motis castris processit ulterius, omnia uastans hostiliter. idem & Norbanus fecit diuerso itinere. Carbo uero prior in Vrbē delatus, effecit ut Metellus & quotquot alij senatores Syllæ se adiunxerant, hostes à S.P.Q.R. iudicarentur: quo tempore capitolium deflagrauit, rumore uario, nunc in Carbonem, nunc in consules suspicionem uertente, nunc in quēpiam à Sylla submissum, cum in re incerta conijcere causam sit per difficile, ideo nos quoq; in obscuro eam sinimus. Cæterum Sertorius dudum sortitus Hispaniam, postq̄ Suessam occupauit profugit in prouinciam, cumq; ei nō decederetur, multū & hic laboratū est Romanis exercitibus. Interim indies magis ac magis crescebant consulum copiæ cōfluente, ab ultima Italia

lia milite, atq; à circumpadana etiam Gallia. Nec Sylla cessabat, mittens certos homines ad quoscunq; posset Italiæ populos, & uel beneuolentia, uel metu, uel largitionibus, uel pollicitis eos concitans: itaq; utrinq; in his conatibus reliquum æstatis absumptum est. Insequentis anni principio Coss. magistratum ineunt, Papirius Carbo rursum, & Marius illius clarissimi Marij fratris filius, annos XXVII. natus: quo tẽpore præ frigoris asperitate in hiberna utrinq; discessum est. sed primo statim uere ad Aesim flumen à mane usque meridiem acerrime conflixerunt Metellus & Carinas Carbonis legatus, quo multis amissis profligatur. finitima loca defecerunt ad Metellũ à Coss. Metellum uero Carbo assecutus obsidebat, donec cognito collegam magno prælio ad Prenestę esse uictum, copias suas reduxit Ariminum, Pompeio tergo hærente & in eum cursante in agmẽ extremum. Clades autem ad Prenestę accepta est hoc modo. occupata à Sylla Setia Marius eò copias admouit: deinde paulatim retrocedẽs, ubi ad Sacriportũ peruenit, explicuit aciem. pugnatũ est magnis animis. Vbi uero sinistrũ cornu laborare cępit, v. cohortes & duę turmæ ratæ non differendum amplius diem, terga aperte uerterant, abiectis signis ad Syllam simul transierunt. quo momento Mariani plane uicti sunt. uniuersi enim effusa fuga Prenestę petebãt, Sylla terga cædente. Prenestini primos refugientes intromiserunt, sed urgẽte hoste clausa porta Marium fune subduxerunt in mœnia. tum uero magna cædes circa muros edita, multi capti: in his quotquot erãt Samnites, omnes Syllæ iussu occisi, ut perpetui insectatores Romani nominis. Per eosdem dies & Metellus uicit alterum Carbonis exercitum, etiam tunc quinq; cohortibus inter pugnã sua transitione accelerãtib. uictoriã. Põpeius quoq; Marciũ deuicit circa Senas, urbem ipsam diripuit. At Sylla Mario intra Prenestę compulso, oppidum uallo ac fossa è longinquo cingebat, præposito huic operi Lucretio Ofella, ut absq; oppugnatione fame expugnaret Marium, qui rebus desperatis, ne inimicos superstites relinqueret, Bruto prætori urbano scripsit, ut conuocato per alium prætextum senatu, interficeret P. Antistium, & alium Carbonem, præterq; L. Domitium & Mucium Sceuolam pontificem maximum. ex his duo, ita ut iussum erat, immissis percussoribus intra curiam confossi sunt: Domitius fugiẽs in foribus, non longe à curia Sceuola. cadauera proiecta sunt in Tiberim. iam enim mos inoleuerat, interemptos non sepeliri. At Sylla copias ad urbem mittebat non uno itinere, imperato ut portas occuparent: quod si repellerentur, conferrent se Hostiam. hi quacumq; iter erat, metu recipiebãtur intra oppida, ne urbis quidem portis exclusi

cluſi, quod & fame laborabatur ab urbanis, & aſſueuerant iam malis præſentibus non reſiſtere pertinacius. Sylla poſtquam id cognouit, confeſtim ſuperuenit: & exercitu in ſtatione relicto ante portas in campo Martio: ipſe fuga dilapſis aduerſæ factionis ciuibus introgreſſus, cõtinuo bona eorum ærario addicta ſub haſta cœpit uendere: aduocataq; contione, queſtus coactum ſe improbitate inimicorum hæc facere. iuſsit populum bono eſſe animo, uiſuros propediem finem malorum, & reſtitutam rempublicam. deinde ordinatis quæ præſens poſcebant remedium, & in urbe relicto præſidio, profectus eſt Cluſium, ad profligandum ibi non contemnendas belli reliquias. interea coniunxerant ſe cum exercitu conſulum Celtiberi equites miſsi à prætoribus Hiſpaniam obtinẽtibus: cõmiſſoq; ad Glanim fluuiũ equeſtri prœlio, Syllani ex hoſtibus circiter L. ſtrauerunt: ex Celtiberis uero C C L X X. transfugerunt: reliquos Carbo internecione deleuit, ſiue offenſus perfidia popularium, ſiue exemplum metuẽs. Eodem tempore ad Saturniam alia copiarum parte Sylla uicit aduerſarios: & Metellus claſſe circumuectus Rauennam uerſus, obiter Vritanum agrum planum frumentiq; feracem in poteſtatem ſuam redegit. alia Syllanorum manus intra Neapolim nocturna proditione recepti, contrucidarunt omnes præter paucos fuga elapſos, & occupauerũt triremes eius populi. apud Cluſium uero Sylla cum Carbone per integrum diem cõflictatus eſt acerrimo prælio, quod nox tandem diremit neutrò inclinante uictoria. In Spoletinis uero campis Pompeius & Craſſus ambo Syllani duces ſtrauerunt Carbonianorum ad tria milia, & Carinatem ſibi oppoſitum oppugnauerunt, donec à Carbone alius ei ſubſidio mitteretur exercitus. quem Sylla rei non ignarus, iter facientem aggreſſus ex tranſuerſo, male mulctauit cæſis fermè duobus milibus. Carinas per occaſionem noctis ualde obſcurę ac pluuiæ, licet ſentientibus obſeſſoribus, tamen ob fœdam tempeſtatẽ neglectim id ferẽtibus, euaſit. Idem Carbo ad collegam Marium obſidione Preneſtina eximendũ miſit cum VIII. legionibus Marcium, quia fame laborare obſeſſos cognouerat. eas Pompeius in anguſto loco nactus, ex inſidijs adortus eſt, multisq; cęſis reliquos in tumulum quendã refugere coactos cinxit undiq;. Marcius relictis quo magis falleret ignibus: noctu inde clã aufugit. cuius exercitus acceptæ per inſidias cladis culpam in ductorem referens, poſt graues ſeditiones tandem ſigna iniuſſu eius retulit Ariminum. inde reliquis cateruatim ad proprios lares dilapſis, VII. tantum cohortes apud ſuum ducem permanſerunt. ita Marcius re infeliciter geſta ad Carbonem reuertit. cæterum M. Lamponium ex Lucania,

Pontium

Pontium Teloſinum è Samnio, Guttāq́; Capuanum cum ſeptuagin ta milibus properantes ad eximendum obſidione Marium Sylla occupatis faucibus per quas ſolas erat tranſitus, excluſit. Tum Cos. deſperans de externis auxilijs, caſtellum loco ſpatioſo inter oppidum & hoſtium munitiones exſtruxit: in id collatis machinis cōtractisq́; ſuis copijs, tentauit Lucretio repulſo erumpere. ſed poſt uarios mul torum dierum conatus cum nil proficeret, rurſum intra Preneſtina mœnia concluſus eſt. Per eoſdem dies ad Fauentiam Carbo & Norbanus confecto itinere ſub ueſperā Metelli caſtris proximi, cum unica hora ſupereſſet, uiderentq́; denſa circumquaq; uineta, irate magis quàm conſulte explicuerunt aciem, rati perterrituros ſe Metellum re tam inopina. Sed uicti ut loco temporeq́; ſibi incommodo, aceruatim cadebant, ita ut cæſis circiter decem M. VI M. deditis, reliquis diſiectis, mille ſoli ſeruatis ordinibus Arretium ſe receperint. Hac clade audita, legio Lucana Albinouani ad Metellum inuito ductore ſuo defecit. qui tum quidem nihilo remiſsior factus ad Norbanum redijt: ſed non multis diebus pòſt pactus clàm per internuncium miſſum ad Syllā de impunitate, ſi patraret quid memorabile, ad cōuiuiū uocauit. Norbanū cū ſuis legatis, C. Apuſtio, & Flauio Fimbria, fratre illius qui in Aſia necē ſibijpſe cōſciuerat, alijsq́; ducibus quotquot è Carbonianis aderāt, qui ubi, ſolo Norbano excepto conueuere, omnib. in eode cœnaculo trucidatis, ad Syllā trāsfugit. tum Norbanus ubi cognouit & Ariminū ob hūc caſum & aliquot propinquos exercitus ad Syllā deſciuiſſe, ratus neminē ſuorū (ut fit reb. aduerſis) cōſtantē fore in amicitia, priuati hominis nauicula cōſcenſa traiecit in Rodū: ubi cū à Sylla expoſceretur, Rodijs de eius deditione deliberātibus, in medio foro ſe trāsfixit. Carbo uero alias duas legiones Damaſippum iuſsit Preneſte ducere, obſidionē Marij ſoluere properans: ſed ne hæ quidē fauces à Syllanis obſeſſas ualuerūt perrumpere. præterea tota Ciſalpina Gallia defecit ad Metellum, & Lucullus contra Carbonianum exercitum alium proſpere pugnauit ad Placentiam. quibus auditis Carbo, quamuis haberet adhuc armatorum XXX M. circa Cluſium, & duas Damaſippi legiones, & totidem alteras ſub Carinate Marcioq́;, adhęc Samnitiū magnā manum guauiter anguſtias perrumpere laborantium, omnibus tamen rebus deſperatis, ſegniter profugit cū amicis in Africam, conſul Italiam deſerens, quaſi hac amiſſa illam occupaturus. exercitus quem ad Cluſium reliquit, cum Pompeio congreſſus amiſit fermè XX M. reliqui accepta tanta clade diffugerunt in ſuam quiſque patriam. at Carinas cum Marcio Damaſippoq́; cōiunctis copijs ad fauces profecti ſunt,

cum Samnitibus ut putabant perrupturi. quod ubi non ſucceſsit, Vrbem petunt, quaſi capi facilem per uirorũ ſimul & cibariorum inopiam, & in Albano agro caſtrametantur circa decimum lapidem. tum Sylla Vrbi metuens properè præmiſsis equitibus qui hoſtium agmen remorarentur, ipſe accelerato itinere cum omnibus copijs circa meridiem Collinæ portæ iam propinquus ad ædem Veneris caſtra poſuit, hoſtibus quoque circa Vrbem caſtrametatis. inclinato deinde ad ueſperam die collatis ſignis, dextrum Syllæ cornu uicit, ſiniſtrum fuſum ad portas refugit. ibi uiri ſenes ut uiderunt hoſtes profligatis mixtos accurrere, cataractam dimiſerunt: quæ delapſa multos milites, multos etiam ſenatores, oppreſsit. magna pars metu & neceſsitate coacta retro in hoſtes ſe uertit, & continuato per totam noctem prælio, magnam eorum concidit multitudinem: inter quos Teleſinus Albinusq́; ceciderunt, caſtra eorum capta ſunt. Lamponius Lucanus cum Marcio Carinateq́;, & quotquot ex Carbonianis ducibus interfuerant prælio, diuerſa loca fuga petierũt. utrinq; deſideratorum numerus eſtimatus eſt ad quinquaginta milia, captiuorum ſupra octo milia: inter eos quia maior pars Samnites erant, Sylla iaculatoribus conficiendos obiecit. Poſtridie Marcius & Carinas è fuga retracti ſunt, quibus uictor non pepercit ut ciuibus, ſed amborum capita præciſa miſit Lucretio, circumferenda circa Preneſtinorum mœnia. qui & his uiſis, & audito periſſe omnes Carbonis copias, Norbanum ex Italia fugere, ipſam deniq; Vrbem in poteſtatem Syllæ redactam eſſe, oppidum Lucretio dediderunt. Marius in cuniculum ſe abdidit, ubi mox manus ſibi intulit. caput eius ad ſe relatum Sylla pro roſtris poſuit, non ſine cauillo in ætatem conſulis: debuiſſe prius remum tractare quàm gubernaculum. Lucretius Preneſte potitus, quotquot ſenatores Marianę factionis ibi deprehendit, aut mox interfecit, aut miſit in cuſtodiam. quos Sylla poſtquam eò uenit occidit, cæteram multitudinem inermem iuſsit prodire in campum: quo facto ubi aliquot admodũ paucos exemit, quorum opera aliquando uſus fuerat, reliquos diuiſit trifariam. poſtquam aliò Romani, aliò Samnites, aliò Preneſtini ſeceſſere, Romanis per præconem monitis, commeruiſſe quidem mortem ipſos quoq;, habiturus tamen ueniam, alios omnes confixit iaculo: mulieres tantum & pueros dimiſit incolumes. oppidum diripuit ditiſsimum illo ſeculo. ita Preneſte tractatum eſt. Norba nihilominus reſiſtebat totis uiribus, donec Aemilio Lepido noctu per proditionẽ intromiſſo: indignabũdi oppidani pars ſuamet manu, pars mutuis uulneribus ceciderunt, alij præfocarunt ſe laqueis,

aut

aut obturatis foribus ignem tectis ſubdiderunt, quorum conatum fortuitus uentus adiuuit in tantum, ut præda omnis abſumpta ſit incẽdio. ita hi quoq; internecione deleti ſunt. Finito in Italia bello per tot clades igni ferroq; illatas ultro citroq;, alij Syllani duces obita regione inſpectisq; oppidis præſidia locis ſuſpectis impoſuerũt, Pompeius in Africam contra Carbonem, in Siciliam contra eius amicos miſſus eſt. Sylla ipſe aduocato in contionem populo, multa de ſe magnifice, multa ad illos terrendos uehementer locutus, ita concluſit orationem ut diceret, populi quidem ſtatum in melius ſe mutaturũ, ſi iuſſa fecerint: inimicorum uero parciturum nemini, ſed affecturũ eos extremis calamitatibus: imò & in prętores, quęſtores, tribunos, tum quicunq; ex eo die quo Scipio Cos. pactis non ſtetit, partes hoſtium fouerint, pro uiribus animaduerſurum. Poſt contionem ſine mora ſenatores quadraginta, equites Ro. MDC. proſcripſit. Hic enim primus capitalis proſcriptionis inuẽtor eſt habitus: qui & præmia percuſſoribus proſcriptorum, latẽtiumq; indicibus propoſuit, & pœnam abditos celantibus interminatus eſt. nec multo poſt alios itẽ ſenatores in proſcriptorũ albũ retulit. ex his quidã nec opinãtes oppreſsi paſsim per domos, per tẽpla, per porticus: alij ſublimes correpti, & ad pedes Syllæ proiecti: alij raptati conculcatiq;, nemine ad tam dira ſpectacula uel muſſare audente: alij pellebantur ex Vrbe, rurſus alij bonis ſuis ſpoliabantur. profugos inquiſitores perſequebantur, nuſquã non diſcurrentes & excutientes omnia, trucidantes quotquot ex ijs adipiſci poterant. Nec minor fuit ſociorum cædes, direptio, expulſio, qui Carboni aut Norbano aut Mario eorúmue legatis paruerant: & per totam Italiam exercebantur ſęuera de his rebus iudicia, uarijs criminibus, militiæ, militaris præfecturæ, collatæ pecuniæ, cuiuſuis operæ contra Syllam præbitę, cõmunicãtiue contra eum conſilij. rei peragebantur & hoſpites & amici, creditores debitoresq;. nec defuit cui obſequium crimini datum eſt, aut iter feciſſe cum damnatæ factionis homine: ſed præcipue diuites hærebant in hoc periculo. ut uero ſingulorum criminationes defecerunt, tum totos populos adortus Sylla punijt: aliorum arces aut mœnia diruit, alios pecunijs mulctauit, alios uexauit exactionibus grauiſsimis: aliò colones deduxit, quorum opera in eo bello uſus fuerat, qui opportunis locis diſpoſiti in ipſius poteſtate continerent Italiam, translatis ad eos ueterum poſſeſſorum prædijs: quo beneficio per totã uitam habuit obnoxios. Cũ enim res ſuas niſi actis Syllæ ratis tueri nequirent, propugnatores eius dignitatis fuerũt etiam poſt illius obitum. In eo ſtatu Italiæ, Carbonem ex Africa in Siciliam cum multis claris

claris uiris profugũ,atq; inde in Coſyram fugiẽtẽ,Pompeius per certos homines ad id miſſos retraxit: & alios quidem ne in cõſpectum quidem admiſſos tolli mandauit:Carbonem uero ter conſulem uinctum ad pedes ſibi ſiſti paſſus. poſt grauem pro contione inuectionem occidit. caput reſectũ ad Syllam miſſum eſt. qui poſtquàm res inimicorũ ſuo tractauit arbitratu, ita ut nihil hoſtile ſupereſſet præter Sertorium, & eum quidem longe remotum, Metello cõtra eum in Hiſpaniam miſſo, pro libito res urbanas ordinauit. cum enim legum,ſuffragiorum, ſortiũ nulla haberetur ratio, uniuerſis metu latitantibus aut ſilentibus,omnia Syllæ acta tam cõſulis quàm proconſulis rata S. P. Q. R. habuit & ſtatuam auratã equeſtrẽ pro roſtris ei poſuit hoc titulo, CORNELIO SYLLAE IMPERATORI FELICI. Sic enim ab adulatoribus uocabatur ob perpetuos rerũ contra inimicos geſtarum ſucceſſus: quæ adulatio in cognomen uertit. inueni etiam cõmentarios qui tradant,eum hoc S.C. Venuſtum appellatum:quod eo facilius credo, quando & Fauſti cognomen accepit,non alienum à ſignificatu feſtiui gratioſiq;. extat & oraculũ quo in his rebus aggrediendis confirmatus eſt:

Crede mihi Romane,ingens dat Cypria robur
Aeneæ generi indulgens.tu reddere cunctis
Cælitibus gratus donaria grata memento.
Munera fer Delphos.eſt quidam qui arduus altas
Attingit Taurus nubes, ubi mœnia Cares
Longa colunt Graio Veneris de nomine dicta.
Huic magnas capies uires donando ſecurim.

utrumlibet cognomẽ ad effigiem eius aſcriptũ eſt ex ſenatuſcõſulto. uidetur mihi non caruiſſe cauillo, ni ſic quoq; captata eſt uictoriæ gratia ſecuris certe cũ aurea corona illo miſſa eſt hac inſcriptione.

Hanc tibi ſancta Venus poſuit Sylla induperator,
Quandoquidem in ſomnis te uidit in agmine primo
Hortantemq; ſuos, & Martia tela mouentem.

Itaq; re iam rex aut tyrannus, quippe non iuſſu populi, non ſenatus autoritate, ſed ui aſſecutus potentiam, cum prætextu opus haberet ut uideretur electus legitime, uſus eſt arte hac. Olim Romæ regnabat quiſq; uirtute præſtantiſsimus:& quoties aliquis eorum uita decederet,ſenatores alij poſt alios quinis diebus reip.præerant,donec alius quiſpiam in regnum ſuccederet, cui fauiſſent ſuffragia populi. is quinq; dierũ magiſtratus,interrex uocabatur. conſularia uero comitia more ſolenni erant penes decedentes conſules: qui ſi quo caſu deeſſent, tum interrex creabatur qui præeſſet comitijs. huius moris occaſione

occasione Sylla, cũ resp. careret Coss. quando Carbo in Sicilia, Marius Prenestę perierant, paulisper ex Vrbe secesit, senatu iusso creare interregem: qui Valerium Flaccum elegit, sperans habiturũ consularia comitia. tum Sylla scripsit Flacco, rogaret quirites ex ipsius Syllæ sententia, uelint ne iubeantq́;, quoniam præsens rerum status ita postulet, Dictatorem creari, reuocato prisco more post annum quadringentesimum: idq́; non ad certum aliquod tempus, sed donec res Vrbanæ ac Italicæ totumq́; imperium, cõtinuis bellorũ procellis concussum eatenus, ordinatum firmatumq́; fuerit. Quæ rogatio haud dubie ad ipsum spectabat: nec dissimulauit cupiditatẽ, adiecto in fine literarum: si ita uisum fuerit Patribus, se potisimum reip. nauaturum hãc operam. his literis in Vrbem perlatis S.P.Q.R. inops consilij, quippe qui nec legitima comitia retineret, nec in sua potestate esset, per comitiorum simulacrum libenter accepit oblatam libertatis fucatæ speciem, creauitq́; Syllam tyrannum potestate singulari, ad tempus quantum ipsi libeat. nam & olim dictatura tyrannis erat circumscripta breui tempore: sed tum amotis terminis nihil ei defuit ad absolutam tyrannidem. uerbis tamen res cohonestata est: Dictatorem eum creatum perferẽdis legibus, quas ipsi ferre uisum fuerit, constituendæq́; reipublicæ. Sic P.R. imperio regum assuetus circiter c. olympiadas, atq; alijs fermè totidem regimini populari sub annuis consulibus, rursum ad regni formã redijt, peracta apud Græcos LXXV. olympiade. quo tempore nullum in olympia certamen præter cursum in stadio supererat. nam athletas cæteraq́; ludicra uniuersa in urbem Sylla Mithridatici belli atq; ciuilis occasione transtulerat, causam prætexens quòd populum post tot labores recreare cuperet. Nihilominus ut pristina reip. forma uideretur manere, permissum est populo facere cõsules. creati M. Tullius, Cornelius Dolobella: ipse uero iam plane regnans dictator consulibus præerat. nam & secures ei ut dictatori præferebantur uigintiquatuor. quemadmodum olim regibus, & frequenti stipabatur satellitio: adhæc leges alias antiquabat, alias ferebat: edixitq́; nequis præturam ante quæsturam gereret, néue consulatum ante præturam, néue eundem magistratum iterum susciperet, nisi post annum decimum. tribuniciam uero potestatem adeò debilitauit, ut sublata uideri posset, lege lata nequis post tribunatum ad ullum alium magistratũ admitteretur: quo factum ut eam dignitatem nemo nobilis honorisúe appetens non uitaret. nec constat an eam, ut nunc est, à plebe ad senatum transtulerit. in quem ob seditiones ac bella redactum ad magnã paucitatem circiter trecentos allegit ex præcipuis equitum, tributis, comitijs

comitijs ſuffragia de unoquoq; colligẽs. plebi uero inſeruit ex proſcriptorum ſeruis florentiſsimũ quemq; ætate ac uiribus pluſquàm x m. donatos prius libertate ciuitateq;, & Cornelios uocatos de patroni nomine, ut inter plebeios haberet ſemper ad iuſſa parata x. milia. idem obſequium & per Italiam ſibi prouidens, x x i i i. legionibus diuiſit (ut dictum eſt) multum agrorum oppidatim, partim publicorum, partim quibus ciuitates mulctauerat. Fuit autẽ adeò terribilis & impotenter iracundus, ut Q. Lucretium Oſellam, per quem Preneſte Mariumq; cõſulem expugnauerat, & uictoriæ ſupremam manum impoſuerat, in medio foro interfecerit: quia nõdum equeſtrem ordinem egreſſus, priuſquàm quæſturam & præturam geſsiſſet, contra nouam legem inuito dictatore & fruſtra dehortante candidatum cõſulatus ſe profitebatur, fretus egregie nauata contra hoſtes opera. quo facto, pro cõtione dixit: Scitote Quirites, & meis uerbis credite, Lucretium meo iuſſu cæſum, quòd recuſaret imperata facere. addiditq; fabulam: Ruſticus cum inter arandum moleſte ferret infeſtantes ſe pediculos, ſemel atq; iterum aratione intermiſſa purgauit interulam. ſed cum denuo mórderetur, in ignẽ coniectam exuſsit, ne ſæpius opus interrumperet. hoc exemplo monitos uolo uictos, caueant ſibi ne tertio peccato ignis pœna fiat. ergo ad hunc quoq; modum perterritos, imperio habuit obnoxios, & triumphauit de Mithridate. nec defuerunt dicaces homines, qui dominatũ eius negatiuum regnum facete uocarent, quòd ſolo nomine regis abſtineret. alij ediuerſo rem ſuo nomine appellabant, uidelicet manifeſtã tyrannidem. eò malorum prolapſa eſt hoc bello tum Vrbs tum Italia. nec immunes ab ijs fuere prouincię, partim à piratis & Mithridate & Sylla bello afflictæ, partim per ſeditiones exhauſto ærario uexatæ multis tributorum exactionibus. nam & gentes omnes, & reges amici ſocijq;, & ciuitates non ſolum ſtipendiarię, ſed etiam fœderatæ, aut gratia uirtutis immunes liberæq;, uniuerſæ tunc tributa pendere, imperataq; facere iubebãtur: quædam agris portubusq; ex fœdere ſibi conceſsis mulctabantur. Sylla uero Alexandrum eius Alexandri qui in Aegypto regnauerat filium, educatum in Coo inſula, & à Cois Mithridati deditum, indeq; ad ſe profugum & in familiaritatem receptum, Alexandrinis regem dedit, deficiente ibi uirili ſtirpe regia, & mulieribus regijs uiro cognato opus habentibus: ſperãs multum auri ſe collecturũ ex regno opulentiſsimo. Sed Alexandrini regem hunc inſolentius imperantem Syllæ fiducia, decimonono regni die protractum in gymnaſium ex regia peremerunt. tantũ eis audaciæ ſupererat, uel ob domeſticarum opum magnitudinem, uel

ob externa

ob externarum calamitatum, quas nondum experti erant, ignorantiam. Insequenti anno Sylla quamuis dictator, tamen ad repręsentandam aliquam reip. formam sustinuit Cos. iterum fieri, collega Metello Pio. & hinc forte mos natus est, ut nūc quoq; Romani cæsares penes quos est creatio Consulum, ipsimet eum honorem assumant, rem pulchram ducentes summum imperium cum consulatu iungere. Anno uero qui secutus est, populus quidem tunc quoq; in adulationem Syllæ designauit eum cōsulem: at ille dedignatus, Coss creauit Seruilium Isauricum & Claudium Pulchrū: moxq; ipse potestatem summam, nemine interpellante, sponte deposuit. Quæ res mihi miranda uidetur, hunc unum ad eam ætatem tantum imperium nemine cogente cessisse, non filio, sicut Ptolemæus in Aegypto, Ariobarzanes in Cappadocia, Seleucus in Syria, sed his ipsis quos tyrannide presserat. certe ab omni ratione alienum est, dominationē tanto conatu per tot pericula quæsitam, ubi adeptus sis, sponte deponere: nec minus mirum non defeciſſe iuuentutem in hoc bello plus centum milibus absumptis, & in his senatoribus aduersæ factionis X C. consularibus X V. equitibus Ro. M M D C. annumeratis exulibus eius ordinis: quorum bonis addictis ærario, multorum cadauerib. etiam proiectis, Sylla domi forisq; securus, ac ne illos quidem ueritus quorum arces, mœnia, pecunias, immunitates, sustulerat: ultro ad priuatam uitam redijt. tanta erat in eo uiro uel audacia uel felicitas. fertur cum magistratū in medio foro deponeret dixisse, paratum se rationem actorum suorum reddere si quis expetat, simulq; abegisse lictores cum suis securibus atq; satellites: itaq; cum solis amicis obambulasse diu, spectante & miraculo attonita multitudine. tandē domum repetentem qui incusaret uix unus adolescens extitit: quem cum nemo compesceret, ausus est conuitijs eum prosequi. & qui in summos uiros integrasq; ciuitates bilem effuderat, tunc unum adolescentulum tulit æquo animo, hoc tantū in limine domus siue prouidenter siue diuinitus prolocutus: hic adolescens efficiet nequis posthac talem magistratum deponat. quod dictum euentus approbauit paulo post, dum C. Cæsar eundum magistratum adeptus deponere nunquam uoluit. cæterum Sylla in omnibus quæ concupisset (ut mihi uidetur) immodicus, aspirāte fortuna ex priuato tyrannus, ex tyranno priuatus esse uoluit: uixitq; posthac in secessu rustico. profectus enim in suum Cumanū uacauit ibi piscationibus & uenationibus, non uitæ in Vrbe priuatæ tædio, nec quòd uirium pœniteret, si quid liberet moliri denuo, quippe robore pariter ac ætate integer. aderant etiam per Italiam uirorum circiter milia cētum uiginti assuetorum

assuetorum eius militiæ, ipsius benignitate possidentium agros & splẽdida munera, præterq́; in Vrbe decem Corneliorum milia cum cæteris factiosis fauentium illi, aduersarijs uero infestorum & formidabilium, qui facinorum patratorum impunitatem in eius incolumitate reponebant. uerùm ille ut opinor satur bellorum imperij, rerumq́; urbanarum, postremo adamauit uitam rusticam. Qui postquàm magistratu se abdicauit, populus Romanus à cædibus & tyrãnide iam liber, paulatim ad seditiones uergebat alias, per occasionẽ consulum, quorum alter Syllanæ factionis erat C. Catulus, aduersæ alter Aemilius Lepidus, inuicem exosi infestiq́;, & mox inito magistratu parum concordes, ut nemini non appareret nouam cladẽ illaturos reipublicæ. Sylla uero in rustico secessu somniauit, uocari se iam à fato. quamobrem mox ut illuxit enarrato amicis somnio, testamenti tabulas eadem die confecit: quibus obsignatis sub uesperam febris eum inuasit. secuta nox uitæ eius fuit ultima, cum exegisset annum sexagesimum, uir perpetuo iuxta suum cognomen felix, si felicitas dicenda est, posse quicquid uelis. eius mors cõfestim in seditionis materiam uersa est: dum quidam cẽsent defuncti corpus per Italiam funebri pompa deducendũ in Vrbem & forum, sepeliendũq́; exequijs publicis, reclamante cum sua factione Lepido. uicit tamen Catulus & Syllana factio. itaq; ferebatur cadauer in Vrbem in lectica aurea cætero quoq; ornatu regio, præcinentibus tubis & equitatu deducente aliaq́; toto corpore armatorum multitudine, legatis etiam & tribunis eius undiq; cum armis ad funus celebrandum confluentibus, & ut quisq; uenerat, in ordinem pompæ se conferentibus, accurrente uulgari quoq; multitudine, quanta nunquam aliâs. præferebant & secures cæteraq́; dictaturæ insignia, quibus uiuens usus fuerat. cæterum postquam in Vrbem illatus est, tum uero plurimum splendoris accessit funeri. coronæ enim aureæ plus quàm bis mille, magna celeritate confectæ prælatæ sunt, dona ciuitatum & legionum quibus præfuerat, & amicorum singulorum, cæteraq́; ineffabilis magnificentia. & quia res metu non carebat, propter confluxum armati militis, deducebant corpus. sacerdotes etiam Vestalesq́; suo quisq; ordine, tum senatus uniuersus & magistratus cũ suis insignijs: deinde equitum Ro. alia multitudo, rursumq́; alia militum quotquot illius auspicia secuti fuerant. omnes enim approperauerant ut præsto forent, gestantes signa aurata, scutaq́; argẽto bracteata, quorum nunc quoq; in pompis usus est. aderat & tubicinum infinitus numerus per interualla quiddam lugubre concinentium. nec deerant faustæ acclamationes à senatu exortæ, mox equitum, deinde

militum

militum,postremo plebis:quorum alij serio Syllam desiderabant,alij copias eius:ipsumq; mortuum non minus quàm uiuum timebāt. quippe quos tam præsens spectaculū terrebat, quàm præteritorum facinorum memoria, ut facile in hoc assentirentur aduersarijs, eum fuisse & illis felicissimum, & ipsis ad extremū usq; diem terribilem. pro rostris deinde in suggestu posito cadauere funebrem orationē habuit uir eius ætatis eloquentissimus,quòd Faustus filius nondum maturus esset: mox robusti aliquot senatores sublatam in humeros lecticam transtulerunt in campum Martium,ubi solos reges sepelire mos est:& circum rogum decurrerunt tum equites tum reliquus exercitus. Hic finis Syllæ. ab exequijs reuertentes consules cōfestim mutuis conuicijs altercati sunt, diuisa in eorum fauorē urbana multitudine. Lepidus etiam Italiæ populos sibi cōciliaturus, ait redditurum se illis agros quos Sylla ademerat. Senatus ab utroq; metuens reipublicę,ambos iureiurando obstrinxit,ne bello rem controuersam decernerent. cæterum Lepidus transalpinam Galliam sortitus, non redijt ad comitia, quasi anno sequenti iam iureiurando solutus bellum libere gesturus contra Syllanos. sic enim interpretabatur, eo sacramento se non teneri ultra tempus magistratus. sed cum non laterent eius consilia,reuocatus à patribus, nec ignarus cur reuocaretur,aduentabat cum omnibus copijs,uolens in Vrbem eas introducere. uerùm prohibitus, suos per præconem iubet arma capere. idem ediuerso facit Catulus. confligitur nō longe à campo Martio. Lepidus uictus & cedere coactus,traiecit in Sardiniam,ubi tabe perijt. exercitus eius paulisper alijs atq; alijs locis infestus, tandē dispersus est. præcipua pars ductu Perpennæ ad Sertorium peruenit in Hispaniam:qui ex aduersarijs Syllæ reliquus per VIII. annos cōtinuauit bellum difficile Romanis, quòd non tam cum Hispanis negotiū haberēt q̄ cum ciuibus & ipso Sertorio, sortito eam prouinciā:quo tēpore Carbonis cōtra Syllam socius,occupata per inducias Suessa, profugit prætor in Hispaniam:ubi adiunctis ad Italicas copias Celtiberorum auxilijs, expulsisq; his qui ut Syllani nolebant prouincia decedere. Metello quoq; à Sylla cōtra se misso repugnauit strenue. inclytum deinde nomen consecutus audacia,ex amicis CCC. in consilium asciuit,quos Romanis patribus opponeret, senatum eos uocans in illorum contumeliam. tum uero defuncto Sylla, pauloq; post Lepido,nouo auctus supplemento quod ex Italia Perpenna adduxerat,in Italiam expeditionem facturus uidebatur,ni senatus id ueritus,in Hispaniam ad priorem exercitum submisisset cum nouis copijs Pompeium,iuuenem quidem,sed iam clarum rebus Syllæ auspicijs gestis

cijs geſtis uel in Africa uel in ipſa Italia. qui per Alpes iter aggreſſus magno animo, ad æmulationem Hannibalis alias fauces aperuit medio inter Padi Rhodaniq́; fõtes ſpatio, quà uterq; amnis modicis iugis origines diſpeſcentibus in diuerſa curſus concitat, hic per transalpinam Galliam in mare inferum properans, ille per citeriorem in intimum ferè ſuperi ſinum, Græcis dictus Eridanus. poſtquam aũt Hiſpaniam attigit, confeſtim legionem unam pabulatoribus præſidio miſſam cum iumentis mancipijsq́; amiſit: ſimulq́; Lautonem urbem ſe inſpectante diripi diruiq́; paſſus eſt. in qua expugnatione mulier quędam ſupra ſexum fortis uim inferenti militi digito eruit oculos: quo cognito Sertorius integram cohortem, quamuis Romanã, id genus flagitijs infamem concidit. Et tunc quidem interuentu hiemis dirempti ſunt exercitus partium. cæterum ineunte uere utrinq; mouerunt, Metellus cum Pompeio à Pirenęis montibus ubi hiema uerant, Sertorius cum Perpẽna ex Luſitania. ad Sucronem demum ſigna collata ſunt: ubi cum ſereno cælo, quod mirum eſt, crebra fulgura micarẽt cum tonitru, nihil territi ut ueterani, magnam cædem utrinq; edidere, donec Metellus Perpẽna in fugam uerſo caſtra eius diripuit. in altero uero cornu Sertorius Pompeium haſta in femore periculoſe ſauciatum profligauit, euentu totius pugnæ ancipiti. Erat Sertorio candida cerua mãſueta & uagari ſolita: quæ cum nuſquam compareret, imperator ominoſum id ratus ceſſabat ab armis æger animi, hoſtibus irridentibus. ut uero animaduertit accurrentẽ è nemoribus, ipſe quoq; proſilijt, & uelut augurio lætus cœpit hoſtẽ uelitatione laceſſere. nec multo poſt magno prælio certatum eſt ad Seguntium, à meridie noctẽ uſq;, ubi ex æquo pugnãs uicit Pompeiũ cæſis hoſtiũ ſex milibus, deſideratis ſuorũ trib. M. Metellus uero tũc quoq; ſtrauit V M. Perpennę militũ. ſequẽti die Sertorius aſſumptis multis barbaris uergẽte iam die improuiſus in caſtra Metelli fecit impetum, oppugnaturus ni Pompeius ſuccurrẽs fregiſſet eius audiciã. inter hos conatus elapſa æſtate in hiberna diſceſſum eſt. Sequẽti anno ſexta & ſexageſima ſupra centeſimã olympiade Pop. Ro. duabus prouincijs ex teſtamẽtis regũ auctus eſt, Bithyniã Nicomede relinquente, Cyrenen Ptolemæo ex Lagidarũ gente, cui Apioni cognomen fuit. Bella interim nõ remittebant, in Hiſpania hoc cõtra Sertoriũ, in oriẽte Mithridaticũ, toto mari Piraticũ, circa Cretã cum ipſis Cretenſibus aliud, in Italia gladiatorũ repentinũ & difficile. tot negotijs diſtracti, tamẽ in Hiſpaniã ad priorẽ exercitum miſerunt alias duas legiones, quibus aſſumptis Metellus Pompeiusq́; rurſum à Pyrenęo deſcenderunt ad Iberum, occurrẽte Sertorio cũ Perpenna e

Luſitaniã

Lusitania. quo tẽpore multi Sertoriani ad Metellum trãsfugiebant, adeò ut exaspiratus imperator multos barbarica sæuitia tractaret, ac per hoc odium suorũ incurreret. sed hoc præcipue culpabat exercitus, quod semotis à custodia corporis Romanis stiparet se satellitio Celtiberico, malens his quàm illis salutẽ cõmittere. nõ enim ferebãt exprobrari sibi perfidiã, quãuis sub Po. Ro. hoste stipendia facerẽt: imò hoc molestissimũ erat, quòd fides sibi nõ haberetur ab eo, propter quem perfidi erga patriã extiterant: nec putabant æquũ, se, qui in officio permanerent, damnari propter trãsfugas. huc accedebant Celtiberorum iniuriæ, qui per hanc occasionem obijciebant ipsis fidem dubiam. attamen Sertorius nõ est omnino desertus, cùm opus esset tali duce militi. nec enim alius fuit illo seculo uir uel felicior, uel rei militaris peritior. quapropter Celtiberi ob efficacem industriam eum uocabant Annibalem, quem omniũ audacissimũ ac uersutissimum imperatorẽ in ijs terris se uidisse arbitrabãtur. Sic affecto Sertoriano exercitu Metellus crebris excursionibus abigebat ex hostico in pacatum prædas hominũ. Pompeius uero Palantiã obsidens suffossa mœnia subditis stipitibus suspenderat, cùm Sertorij superuentu oppugnatio soluta est: prius tamẽ succensis mœnibus oppugnatores ad Metellum sese receperunt. Sertoriani reparata mœniũ parte quæ corruerat, hostẽ ad Calagurim adepti occiderunt tria milia. & per hæc etiã hic annus in Hispania exactus est. Sequẽtis initio Romanorum duces iam audaciores contemptim inuaserunt ciuitates Sertorio subditas, & satis acciſis eius rebus, elati successu pergebant ulterius: nusquam tamen magno prælio certatũ est, sed continuato usq; in sequentem annum bello, denuo maiore contemptu uastabatur Sertorij prouincia: qui iam minus propitio numine, multo ad labores remissior, plerumq; oblectabat se consuetudine mulierculârum & cõmessationibus compotationibusq;: quapropter nunquam non uictus è conflictu discedebat: factusq; uehementer iracundus ob uarias suspiciones, & in puniẽdo crudelissimus, nemini fidebat: adeo ut & Perpenna, qui Lepido superstes ultro ad eum cũ non modicis copijs accesserat, sibi ipsi timẽs conatus sit illum tollere per insidias, ascitis ad hoc decem militibus: quorum aliquot post rem detectam affectis supplicio, alijs fuga elapsis, Perpenna prẽter spem non deprehensus, ei tanto magis accelerauit exitiũ. cumq; Sertorius nunquam esset absq; satellitio, uocatum ad epulas, & unà cum stipatoribus iam uino madidum, occidit in triclinio. moxq; miles per iram tumultuabatur contra paricidam, odio Sertorij uerso in beneuolentiam, ut solet ira sedari post interitum eorum qui læserunt, molestia

ſublata,& per miſerationem reuocata deſideratæ uirtutis memoria. huc accedebat & præſentis periculi reputatio, quòd Perpenna tanq̃ priuatus contemnebatur, à ſola uerò Sertorij fortitudine pendere uidebatur exercitus incolumitas. in eo publico Perpennæ odio barbarorum affectus eminebat,Luſitanorum præcipue,quorum maxime opera imperator uſus fuerat. ut uero teſtamento aperto homicidam inter hæredes aſcriptum apparuit,immenſum quantum creuit facinoris inuidia,perpetrati non ſolum in imperatorem, uerùm in amicum etiam bene meritum. nec temperaſſent manibus,ni Perpenna magno ambitu alios muneribus placaſſet,alios pollicitis, quoſdã etiam ſua manu confodiſſet ad terrorem incutiendum cæteris. quin & populos obibat concionabundus, & gratiam captando ſoluebat quotquot Sertorius in uincula coniecerat, dimiſsis & obſidibus Hiſpanorum. quibus beneficijs deliniti parebant quidem ut prætori,& ſucceſſori Sertorij, attamen ne tunc quidem perpacatis animis. nam continuo fiducia confirmata crudelis ſupra modum redditus, occidit tres nobiles uiros qui ex urbe ad eum confugerant,& præter eos fratris filium. Metello autem in diuerſam Hiſpaniæ partem digreſſo, quippe qui iam facile iudicabat Perpennæ Pompeium opponere,per aliquot dies inter hos duos uelitatum eſt,dum uterq; ſuorum uirtutẽ experitur,immotis exercitibus.decima uero die magnum præliũ cõmiſſum eſt. uiſum eſt enim ſemel armis decernere, dum Pompeius Perpennam imperatorem præ ſe cõtemnit. Perpenna ſuos non diu manſuros in officio ratus,conferre ſigna properat. nec mora Pompeius fit ſuperior, ut qui rem habebat cũ uulgari duce ſegniq́; exercitu: itaq; nemine reſiſtente Perpenna in turba fugiens in dumetum ſe abdidit, ſuorum metu nõ minus quàm hoſtium. quem deprehenſum quidã equites retraxerunt, etiã à ſuo milite conuicijs impetitum ut homicidã Sertorij,uociferantẽq;,habere ſe multa Pompeio indicanda,ad ſeditiones urbanas pertinentia,ſiue ex animo, ſiue fingentẽ ut ſaluus ad eum perduceret. at ille priuſquam in cõſpectum ueniret, iuſsit occidi hominẽ,ueritus ne nouum aliquid indicans,nouarũ calamitatũ Pop.Ro. initium fieret. id quod admodum prudenter factum magnam ei laudem attulit. atq; ita belli Hiſpanienſis idem qui uitæ Sertorij finis fuit:qui ſi diutius uixiſſet,nec tam cito,nec tam facile bellum hoc confectum fuiſſet. Eodem tempore Capuæ Spartacus genere Thrax,quõdam Romanam militiam ſecutus,tunc uero ex captiuo gladiator,circiter ſeptuaginta eiuſdem conditionis perſuaſit, ut pro ſua potius libertate quàm pro ſpectatorum uoluptate dimicarent:effractaq; cuſtodia, & armis quæ uiatoribus

ribus eripuerat instructos, occupauit Vesuuium: ubi multos fugitiuos, quosdam etiam ingenuos ex agris affluentes suscipiens, latrocinijs infestabat circumuicina, præfectis minoribus utens Oenomao Crixoq; gladiatoribus. cumq; ex æquo prædas diuideret, breui magnas cõtraxit copias. Contra quem missi, Varinius Glaber primùm, mox P. Valerius, non cum iustis exercitibus, sed obiter repentino collecto milite (adhuc enim po. Ro. latrociniũ hoc non bellum existimabat) parum prospere pugnauerunt. Varinij equo etiam Spartacus potitus est: tantillum abfuit quin prætor à gladiatore caperet. Victor maiore iam concursu celebrabatur, ita ut præsto haberet uirorum septuaginta milia, arma fabricaret, magnos apparatus faceret. tandem ex Vrbe mittuntur consules cum duabus legionibus: à quorum altero Crixus ad Garganum cum triginta milibus prælio superatus cecidit, uix tertia exercitus eius parte superstite. Spartaco per Apenninum ad Alpes & inde porrò in Galliam properãti alter consul præuento iter præclusit, tergis hærente altero. ille singulos per uices aggressus repulit. quibus trepide fugientibus uictor trecẽtos Romani nominis captiuos mactans, parentauit Crixi manibus, & auctus ad CXXX M. peditum urbem petebat, cõbustis impedimentis superfluis, captiuis ad unum interfectis, iumentis quoq; iugulatis quo expeditior fieret. transfugam uero, cum multi adiungere ei se cuperent, admittebat neminem. Consules iterum illum in Piceno aggressi, magno prælio uicti sunt. mutauit tamen sententiam petendi Vrbem quod adhuc pœniteret uirium, nec satis militariter instructum haberet exercitum. nullus enim eos iuuabat populus, sed fugitiui tantum erant & conuenæ. ergo Thurinos montes ipsumq; oppidum insedit, edicto nequis negotiator aurum argentúmue in castra importaret, néue cui suorum hæc habere liceret. solũ ferrum & æs emebant carè, & abstinebant mercatoribus iniuriã. unde multa parata materie bene se instruxerunt, uacantes interim prędationibus continuis. cum Romanis etiam denuo congressi tunc quoq; uictores magnam prædam retulerunt. Iam tertius annus agebatur belli huius terrifici, & in tantam molem aucti à cõtemptis initijs ob autorum eius uilitatem: quo tẽpore uigor ille pristinus adeò elanguit, ut comitijs prætorijs nemo candidatus prodiret, donec Licinius Crassus genere diuitijsq; nobilis prętura suscipere ausus, cum alijs sex legionibus profectus est contra Spartacũ. quibus duas illas consulares adiunxit, prius ob tot ignominiosas clades decimatas. quam uis quidam tradãt productis in aciem omnibus legionibus cum male pugnatum esset, tum demum decimasse, nihil deterritum multitu

dine, quòd ſic deperirẽt fermè IIII M. utrocumq; modo res acta eſt, poſtquam effecit ut magis quàm hoſtis timeretur, confeſtim decem milia ex Spartaci copijs ſeorſum caſtrametata aggreſſus, tantam edidit ſtragem ut tertia modo pars ad ſuum ducẽ refugerit. quem mox contemptim adortus uicit egregie, & ad mare compulit cogitantem de traiectu in Siciliam: quod ne faceret, uallo foſſaq; opere militari intercluſus eſt. Conãtem dein erumpere ut Samnium peteret, Craſſus repreſsit, cæſis mane ſex milibus, nec paucioribus ſub ueſperam, tribus tantum è ſuis amiſsis, ſeptem ſaucijs. tanti momenti ad uictoriam fuit recens animaduerſionis memoria. At Spartacus expectãs equitatum alicunde affore, non amplius ad certamen deſcendebat totis uiribus, ſed obſeſſores nunc hàc nunc illàc uexabat repentinis eruptionibus, & faſces in foſſam congerendo uallum ſuccendebat, laborem eis reddens difficilem: & medio ſpacio quo ab hoſte dirimebatur, unum è captiuis Romanis ſuſpendit, oſtendens ſuis quid paſſuri eſſent ni uicerint. Quæ poſtquam in urbẽ fama pertulit, mouerunt indignationẽ populo, quod tam diu traheretur bellum cum gladiatoribus: moxq; Põpeius nuper ex Hiſpania reuerſus iuſſus eſt ire ad exercitum: quòd uideretur ſupereſſe haudquaquam contemnendum negotium. At Craſſus ne hoc pacto confecti belli gloria penes Pompeium foret, modis omnibus hoc agebat ut ſine mora cum Spartaco decerneret: qui & ipſe non expectandum Pompeium cenſens, Craſſum inuitabat ad fœdera. quo non impetrato ob indignitatem rei, ſtatuit ſubire pugnæ aleam equitatu iam auctus: perruptisq; munitionibus cum omnibus copijs fugiebat Brundiſiũ, Craſſo perſequente. ſed ubi cognouit Lucullum appuliſſe eò, reuerſum à uictoria Mithridatica, deſperans produxit copias etiam tum ualidas in aciem: cumq; acerrimus conflictus eſſet cum deſperatorum tot milibus, Spartacus tragula fœmur ſaucius in genu ſubſedit, obiectoq; clipeo reijciebat impetum hoſtium, donec cum multis ſuorum circumuentus cecidit. tum uero cæteri turbatis ordinibus cædebantur, ut iniri nõ poſſet cęſorum numerus. ex Romano exercitu fermè mille deſiderati ſunt. Spartaci cadauer inueniri nequijt. multi in montes diffugerunt ex prælio. nec Craſſus à perſequendo deſtitit. illi diuiſi in quadraginta cateruas repugnabãt, donec omnes deleti ſunt, exceptis ſex milibus: qui in poteſtatem redacti per totam uiam pependerunt qua in Vrbẽ itur à Capua. His rebus intra ſex mẽſes geſtis Craſſus poſthac uiſus eſt Pompeij glorię non cedere: retinuitq; exercitũ, ſicut & ille. nam conſulatum petebant ambo, hic prætorius iuxta legem Corneliam, Pompeius uero nec prætorius nec quæſtorius, annum

num agens quartum supra trigesimum: sed tribunis plebis pollicebatur multum de potestate pristina. quin & designati iam consules non dimittebant exercitus, prope urbem sedendo, ambo causas afferentes has: Pompeius aiebat se expectare Metellum reuertentem ad triumphum Hispaniensem: Crassus causabatur, debere Pompeium prius copias dimittere. tum populus uidens rem ad nouas seditiones tendere, se à duobus obsideri exercitibus, consules in foro superiore loco sedentes rogauit ut redirent in mutuam gratiam. eas preces primùm uterque repulit. deinde cum uates dira prædicerent, nisi conciliarētur consules, populus rursum gemebundus & supplex easdem preces redintegrauit, non immemor malorum quæ Syllæ Marijq; contentiones inuexerant. tum Crassus prior à peruicacia discedens è sella excendit, collegæ dextram in concordiæ fidem porrigens. qui assurgens properauit obuiam: moxq; coniunctas dextras acclamationes uariæ secutæ sunt fausta comprecantium: nec prius contio dimissa est, quàm consules missionem amborum exercituum edicerent. atq; ita metu maximę seditionis satis tranquillè res publica liberata est, anno ab obitu Tib. Gracchi fermè sexagesimo, qui ciuilibus contentionibus initium dederat.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Ciuilibus Liber II.

SYLLAE dominationem, quæq́; post eam Sertorij Perpennæq́; ductu in Hispania gesta sunt, uarij ciuiles motus sunt secuti, usq; ad bellum ciuile Pompeianum: cuius exitu Pompeius à Cæsare, Cæsar à senatu è medio sublatus est, ut uidere licet ex hoc secundo ciuilium bellorum uolumine. Nam Pompeius perpurgato longe lateq́; mari à piratarum receptaculis, quorum in omni hominum memoria nunquam tantus fuit numerus, Mithridatem quoq; Ponti regem debellauerat, post quam uictoriam & regnũ eius & alias gentes in oriente deuictas in eam formam redegit, quam ipsi uisum est. quo tempore Cæsar iuuenis erat, eloquentiæ rebusq́; gerendis iuxta idoneus, audax & nihil non spe præcipiẽs, supra uires ambitiosus: quippe qui etiamtũ ædilis & prætor ingens æs alienum contraxit captandis auris popularibus, profusissimo cuiq; maximè aspirare solitis. Catilina quoq; celebrabatur loco natus honestissimo, sed parum sanę mẽtis, & infamis suspicione paricidij, quasi amore captus Aureliæ Orestillæ filium suũ sustulisset, quod illa grauaret̃ nisi orbo nubere: amicus Syllæ, factionisq́; illius studiosissimus. qui postquã profusionibus ambitiosis ad pauperiem redactus est, nihilominus gratiosus apud potentiores tum uiros tum fœminas, inter cæteros candidatos consulatum petijt, uiam sibi muniturus ad tyrannidem. qua spe frustratus est, quippe iam suspectus, ut affectans non ferendam in libera ciuitate potentiam. consulatum uero illo repulsam passo, Cicero est assecutus, uir facundissimus ac eloquentissimus. in eum Catilina, irridens suffragia populi, cauillabatur ut nouum hominẽ: (sic enim uocare solẽt eos qui nõ maiorum gloria sed suapte uirtute inclaruerunt.) & quia in Vrbe natus non erat, inquilinum appellabat: quo nomine uocãtur qui alienas ędes incolunt. ipse uero posthac abstinuit à reip. tractatione, ratus eam multum habere contentionis ac inuidiæ, nec multum tamen conferre ad tyrannidem. nihilominus magnã uim pecunię corrogabat à plerisq́; ex eo genere muliercularum, quæ maritos pertæsæ sperabant rebus nouatis illorum interitum: coniurauitq́; cum aliquot

quot ſenatoribus & equitibus Romanis, cõſcijs etiã plebeijs, ſeruis, peregrinisq́; hominibus: ſed præcipua Cornelij, Lentuli, Cethegiq́; opera uſus eſt, qui tum prætores erant in Vrbe. Per Italiam quoq; di miſit certos homines ad ſolicitandum eos qui Syllanis temporibus male quæſita peius iam profuderunt, talium lucrorum etiamtum cupidi, C. Manlium Feſulas, alios itẽ in Picenum & Apuliam, qui clàm colligerent militem. hos occultos apparatus prima omnium indicauit Ciceroni Fuluia, non ignobilis fœmina: cuius amator Q. Curius, unus è coniuratis, ob uitam probroſam ſenatu motus: iactauerat apud amicam, breui fore ut ſe præpotentem uideat. Iamq́; rumor creſcebat de conatibus etiam eorũ qui circum populos Italiæ miſsi fuerant, cum conſul in Vrbe pręſidia diſpoſuit, & non paucos illuſtres uiros ad loca ſuſpecta miſit. At Catilina quàmuis nemo auderet ei manus inijcere, nondũ re ſatis detecta, ueritus tamẽ ne cum mora ſuſpicio creſceret, & in celeritate ſpem collocãs, præmiſsis Feſulas pecunijs, mãdauit coniuratis Ciceronem occidere, Vrbem eadem nocte diuerſis locis incendere: moxq́; ad C. Manlium profectus eſt, ut contracta noua manu hominum perditorum incenſam Vrbem inuaderet: quod iter prælatis faſcibus ſecuribusq́; fecit tanquam proconſul, interim quacumq; ibat militem colligẽs. Lentulus uero partitis inter coniuratos operis conſtituit ut quamprimum cognouiſſent Catilinam peruenisſe Feſulas, ipſe cum Cethego ſicis ſub ueſte armati fores Ciceronis ſummo mane peterent, & propter dignitatẽ facile admiſsi prætextu ſecretioris colloquij longius ſeductum confoderent. L. Sextius contione per præcones aduocata Ciceronem accuſaret, quod homo natura timidus & turbulentus, ciuitatem turbaret temere. nocte ſequenti alia coniuratorum manus duodecim excitaret incendia, miſceretq́; omnia rapinis, & optimi cuiuſq; ciuis cædibus. Hęc erant Lentuli, Cethegi, Statilij, Caſsijq́;, eius coniurationis principum conſilia: occaſionem ſolam expectantium. Interea legati Allobrogum qui magiſtratus ſuos accuſatum uenerant, in eandem coniurationem pellecti ſunt, ut Gallos concitarent contra rempublicam. cum ijs Lentulus ad Catilinam miſit Vulturtium Crotonenſem non ſine literis, ſed nullo inſcriptis titulo. Allobroges ancipites conſilij, rem cum Fabio Sanga cõmunicant ſuæ ciuitatis patrono: qui mos eſt prouincialium, ut ſuum quæq́; natio patronum in Vrbe habeat. Huius Sangæ indicio monitus Cicero legatos curauit in reditu comprehendendos unà cum Vulturtio, moxq́; in ſenatum introduxit. qui faſsi quicquid Lentulo erant conſcij, palàm arguebant, ex eo ſæpe auditum, fato deberi Vrbis imperiũ tribus Cornelijs

nelijs, ex quibus iam Cinnam Syllamq́; fuiſſe. tum Senatus Lentulo magiſtratum ademit, Conſul coniuratis in ædes prætorum datis in cuſtodiam mox reuerſus, rogabat de eis ſententias. interea magnus tumultus erat ante curiam nondum re ſatis cognita, & conſciorum magna trepidatio. nam Lentuli & Cethegi ſerui libertiq́; aſſumpta magna manu opificum, conati ſunt per poſticum in prętorum ædes irrumpere, & ui dominos eripere. quo cognito Cicero procurrit è curia, diſpoſitisq́; præſidijs reuerſus urgebat ſententias. Sillanus cō-ſul deſignatus primus rogatus eſt, ex more, opinor ideo, quod decre torū ſenatus executio ad eius loci ſenatores plerunq; pertineat, quo circumſpectiora cautioraq́; par eſt eſſe eorum conſilia. is cenſuit extremam pœnam de coniuratis ſumēdam, multis alijs aſſentientibus, donec Nero ſuo loco pro ſententia dixit, aſſeruandos in cuſtodia tantiſper, dum Catilina debellaretur, & negotium totum exquiſite pernoſceretur. idem & C. Cæſari uiſum, ſuſpecto non nihil, quaſi & ipſe conſiliorum talium particeps, aut certe non ignarus fuerit, nec tamen à conſule nominatus, quippe qui non auderet hominem apud plebem gratioſiſsimum in periculum adducere. addidit ad ſententiam, diſtribuendos reos per oppida Italica Ciceronis arbitrio, & finito bello ſiſtendos in iudicium, nec indicta cauſa durius conſulendum in homines nobiles. quod quia uidebatur æquum, multi tranſibant in eam ſententiam: donec Cato iam manifeſte in ſuſpicionem uocans Cæſarem, conſulq́; timens noctē futuram, ne multitudo coniurationis conſcia, quæ tum in foro incerta conſilij uerſabatur, ſibi quoq; metuens auderet aliquid nefarium: perſuaſerunt ut tanquam in facinore deprehenſi indicta cauſa damnarent. ac mox priuſquam ſenatus dimitteretur, ſingulos eorum Cicero è domibus in carcerē deductos, ignorante plebe in conſpectu ſuo iuſsit necari: deinde in forum progreſſus eos uixiſſe ſignificauit. ita multitudo metu diſperſa eſt, dum quiſq; euaſiſſe contentus eſt, latere ſe exiſtimans: & ciuitas reſpirauit ea die liberata ingenti ſolicitudine. Iam Catilina ad uiginti milia circa ſe habebat, quorū quartam partem armauerat. eum in Galliam iter facientem ut apparatum ſuum abſolueret, Antonius alter conſul ad Alpes aſſecutus, haud magno labore uicit: ut qui rem prauo conſilio cæptam, tum quoq; imparatus & nullo conſilio gerere coactus eſt. Attamē nec ipſe Catilina, nec quiſquā ex nobilibus qui tū aderant, fugere dignatus eſt, ſed in medios hoſtes ſe inijciētes occubuerunt. Hic fuit periculoſiſsimæ coniurationis unà cum autore ſuo depulſæ à reipublicæ ſalute exitus: qui Ciceronem eatenus ſola eloquentia clarum, etiam rebus celebrem fecit, ut haud dubie tum

ſeruator

seruator patriæ sit habitus: quamobrem etiam gratię sunt ei actę publicè: & autore Catone post uarias acclamationes populi PATER PATRIAE consalutatus est. cuius appellationis honor ut tum ante omnes suo merito ei contigit, ita nunc imperatoribus duntaxat dignis solet tribui. nam ne his quidem quanquam regiam potestatem adeptis statim cum cæteris cognominibus hoc quoq; additur, sed uix tandem ut absolutæ uirtutis testimonium publico decreto conceditur. Cæsar uero prouinciam sortitus Hispaniam, retinebatur à creditoribus, quibus soluendo non erat, exhaustus ambitiosis sumptibus: quo tempore uox eius excepta est, opus esse sibi bis millies & quingenties centenis milibus ut nihil habeat. utcunq; cum ijs transegit, prouinciam ingressus, non conuentus obire, non ius reddere, parum apta hæc ratus suo proposito: sed coactis copijs per partes agrediebatur reliquos Hispanos, donec uniuersam eorum terram populo Ro. fecit tributariam. itaq; magna ui pecunię missa in ærarium, triumphũ à senatu impetrauit. iamq; apparatus futuræ pompæ splendidissimos faciebat in suburbijs, cùm comitiorum consularium dies aduenit, & oportebat cãdidatos adesse. nec fas erat semel Vrbem sine pompa ingressum, iterum cũ triumpho reuerti. ille uero iam dudum eius magistratus purcupidus, necdum etiã ad triumphandum satis instructus, per nuncios rogauit senatum, ut permitteret absenti per amicos consulatum petere: quod etiamsi legibus uetitum, iudultum tamen sciebat alijs. cæterũ cum iam ultima dies adesset qua competitores profiteri nomina oportebat, Catone petitioni eius multũ diuq; contradicente, superuenit Cæsar cõtempto triumpho, & professione facta expectabat comitia. Interea Pompeius rebus cõtra Mithridatẽ gestis clarus ac præpotens, postulabat à senatu ut multa quę regibus, dynastis, & ciuitatibus concesserat, patres rata haberent. multis obstantibus præ inuidia: præsertim Lucullo, qui prouincia decedens debilitato iam rege, bellum hoc facile successori ipsi Pompeio tradiderat, iactans suam esse uictoriam, Crasso quoq; in suum fauorem pertracto. quod indigne ferens ille Cæsarem adiungit sibi socium, operam se daturum iureiurando pollicitus, ut consul fieret. ac mox per Cæsarem Crassus ei conciliatus est. ita hi tres potẽtissimi uiri operas præstabant mutuas, quam conspirationẽ Varro historicus uno libro complexus, inscripsit Tricipitinam. At senatus suspectam habens eorum potentiam, L. Bibulum collegam Cæsari & aduersarium addidit: moxq; inter eos orta est cõtentio, ut uterq; armis se contra alterum instrueret. Sed Cæsar simulandi egregius artifex, in senatu orationem habuit ad Bibulum de concordia, quasi cauens

nequod

ne quod ex collegarum dissentione resp. accipiat incõmodum. cũq; serio paci studere uideretur, incauto nec præmuniente se altero, ut qui nil suspicaretur amplius, repente magna manu comparata & rogationes fecit in senatu in fauorem pauperũ, & agros eis distribuit. & agrum Campanũ longe fertilissimũ ex publico dilargitus est trium liberorum patribus, hac mercede gratiam plebis sibi comparãs. uiginti enim milia extiterunt huius solum generis. cumq; multi obsisterent quo minus leges suas perficeret, proripuit se è curia quasi non ferens eorum iniquitatem, nec posthac reliquo anni tempore senatum habuit: tantum pro rostris concionabundus, Pompeium Crassumq; præsentes rogitabat ecquid leges placerẽt: quibus approbantibus plebs sub ueste sicis armata uocabatur ad suffragia. patres uero (nec enim licebat eos in senatum coire nisi autore utroq; consule) in ædibus Bibuli cœtus facientes, nihil quidem proficiebãt aduersus uim & apparatũ Cæsaris: animabant tamen eũ ut legibus collegæ contradiceret, quo aliena potius improbitate uictus uideri posset quàm sua negligentia. irrupit ille in forum concionãte etiam tum Cæsare: ortoq; per altercationem tumultu ad manus uentum est: & sicarij fregerunt fasces Bibuli, tribunis quoq; aliquot qui pro eo stabant uulneratis. nec tamen quicquam territus nudatum prębebat iugulum, clamore Cæsarianos ad necem inuitans. Si non possum, inquit, collegæ persuadere quæ iusta sunt, certe morte mea scelestum ac inuidiosum fecero. subduxerunt tamen inuitum amici in fanum Iouis Statoris foro proximum. tum Cato accersitus, ut erat robustus protrusis obstãtibus per turbam euasit in locum superiorẽ, cœpitq; concionari, sed à Cęsarianis raptus è foro est: nihilominus clàm per aliam uiam recurrens in rostra, omissa concionatione aspere tãtum clamabat in Cæsarem, donec iterum exturbatus est, & consul leges suas pertulit: iuratis in eas plebeijs, à patribus quoq; idem iusiurandum exigens. quod cum non pauci autore Catone recusarent, Cæsar rogationem tulit ad populũ, ut capitalis esset qui nõ iuraret, idq; populus sciuit: moxq; omnes præ metu iurarunt, & in his tribuni plebis frustra reclamaturi lege iam confirmata ab alijs. interea Vetius quidam è plebe procurrit in medium, strictum cultrum ostentans, dicensq; se submissum à Bibulo, Cicerone, atq; Catone, ut Cæsarem unà cum Pompeio confoderet: eumq; cultrum sibi datum à Postumio lictore Bibuli. Hoc facto, quamuis ambiguæ suspicionis, Cæsar usus est ad exasperandam multitudinem, inquisitione dilata in crastinum: sed Vetius in carcere sequenti nocte necatus est. cumq; hic casus interpretaretur uarie, Cæsar hanc quoq; culpam reijciebat in

quosdam

quoſdã conſcientia timidos, donec effecit ut populus ei permitteret ab iniurijs inſidiatorum ſe defendere. Tum uero Bibulus in uniuerſum omiſſa reip. tractatione, tanquam priuatus domi ſe cõtinuit, reliquo ſui conſulatus tempore. At collega iam ſolus moderationem rerum obtinens, non amplius inquirebat de Vetio, uerſus ad alias leges ferendas in plebis gratiam: ſimulq; acta Pompeij rata habuit omnia, ut pollicitus fuerat. eodem tempore equeſtris ordo inter ampliſſimum & plebeium medius, potens tam proprijs diuitijs, quàm quęſtu ex uectigalibus publicis, quæ redimere à populo ſolitus eum colebat maxime, remitti ſibi partem aliquam onerum à ſenatu petijt. Patribus uero cunctantibus Cæſar nihil eos moratus, ſoloq; conſenſu plebis uſus, remiſit eis partem tertiam ex locationum pretio. quapropter equites ſupra poſtulata nacti inſperatam gratiam, in cælum ferebãt autorem eius. unde robuſtior etiam quàm antè ex plebe, manus propugnatorum acceſsit dignitati Cæſaris, ob inſtitutum hoc unicum. quam gratiam ille auxit edendis quoq; ſpectaculis & uenationibus, ſupra opes undiq; æs alienum contrahens, & ſeipſum uincens apparatus magnificentia profuſisq; largitionibus: quibus effecit ut citerior ulteriorq; Gallia ſibi prouincia decerneretur in quinquennium, & legiones quatuor. deinde ſatis intelligens, & ab Vrbe diutius ſe abfore, & gratia maiorem eſſe inuidiam, Pompeio colloca uit filiam, quamuis iam ante concordi, ueritus amici etiam liuorem propter ſucceſſus nimios. præterea ſuæ factionis audaciſsimos conſules deſignauit in annum proximum, A. Gabinium ex intimis amicis, & L. Piſonem ſocerum nuper affinitate coniunctum: Catone uociferante, imperia parari nuptiarũ lenocinijs. Tribunus uero plebis Vatinium & Clodium Pulcrum, infamem quaſi in Bonę deę ſacris, quæ mulierum erant propria, pudicitiam uxoris ipſius Cæſaris attrectaſſet, quod flagitium Cæſar diſsimulauit in homine apud plebem gratioſo, quamuis repudiata coniuge: alij uerò diem dixerunt ut ſacrorum uiolatori, Cicerone accuſationem peragente: quo maxime tempore Cæſar teſtis citatus nihil prodidit, imò & tribunatum pl. ei curauit in Ciceronis odium, ſoliti conſpirationem trium uirorum criminari, ut periculoſam libertati publicæ. tanto plus commoditas quàm offenſio poterat: ut non grauatim inimicorum alteri noxam remitteret, modo ulciſceretur iniuriã illatam ſibi ab altero. uidetur tamẽ Clodius prior gratiã retuliſſe Cæſari, adiuto in petitione Galliæ prouinciæ. Hæc fuerunt acta Cæſaris conſulis, qui mox depoſito magiſtratu, in Galliam procõſul profectus eſt. In Vrbe uero Clodius Ciceroni diem dixit, quòd contra leges publicas indemnatos ſuſtuliſſet

ſtuliſſet Cethegum & Lentulum. Is quàm magno animo egregium illud facinus peregerat, tam abiecto tulit intentari ſibi iudicium, ſordidatus pullatusq́; obuios ſuppliciter in auxilium ſolicitans, non ueritus ignotis quoq; hac de cauſa negotium faceſſere, adeò nullo reſpectu decori, ut dum miſerabilis uideri uult, ridiculus fieret. eò timiditatis in propria cauſa prolapſus eſt, qui per omnẽ uitam in alienis ſumma cum laude uerſatus fuerat: id quod & Athenis Demoſtheni accidiſſe fertur, ut qui alios reos fortiter tutatus fuerat, ipſe reus profugere, quàm in iudicio de ſalute certare maluerit. cùm enim Clodius preces etiam eius contumelioſe per uias interrumperet, rebus omnino deſperatis, ſponte decreuit ſolum uertere, amicorum turba proſequente, cõmendatum publice quoq; datis à ſenatu ad reges regulosq́; literis. tũ Clodius ædes eius uillasq́; diruit inſuper: quo facto in tãtum ſibi placebat, ut parem ſe putaret Pompeio, tunc in Vrbe potentiſsimo. quamobrem ille Milonem eius collegam, ſed audaciore ingenio uirum, ſpe cõſulatus propoſita aſciuit ſibi contra Clodium, iuſſum aperire plebiſcito Ciceroni reditum, ratus illum reuerſum non amplius uerba facturum de præſenti reip. ſtatu, memorem beneficij recentis, & paratum aduerſarium Clodio. atq; ita exul opera Pompeij, eiuſdem fauore in patriam reſtitutus eſt, menſe fermè ſextodecimo poſtquam diſceſſerat, ædibus quoq; uillisq́; inſtauratis ſumptu publico. redeuntẽ ad portas exceperũt tot gratulatorũ officia, ut uix integer dies ſufficeret, quemadmodũ olim Demoſthenes ab exilio reuertens exceptus eſt. Interea Cęſar rebus in Gallia Britanniaq́; geſtis clariſsimus, quas in rebus Gallicis diximus, iam diuitijs differtus uenit in ciſalpinam Galliam, ut poſt continua bella exercitus aliquantiſper quieſceret: unde cùm multis in Vrbem multas miſiſſet pecunias, & annui Po. Ro. magiſtratus ad ſalutandum occurrerũt, & alij prouincijs aut exercitibus præpoſiti, ut aliquãdo cxx. faſces circa eum ſpectarentur: ſenatores uero plures ducẽtis, pars referentes gratiam, pars pecuniã ſibi ab illo quærẽtes, aut aliud huiuſmodi beneficiũ. Iam enim unus omnia poterat, ſubnixus tãtis copijs pecunijsq́;, & alioqui ad bene merendũ promptiſsimus. inter cæteros ſalutatores fuerunt Pompeius & Craſſus potẽtiæ ſocij. ibi in cõmune conſultantibus placuit hos duos rurſum creari conſules, Cæſari imperiũ prorogari in aliud quinquenniũ. atq; ita digreſsi ſunt. Pompeio uero cõpetitor extitit Domitius Aenobarbus: & ubi dies præſtituta adfuit, ambo ante lucem in campum deſcenderunt ad comitia, exortaq́; altercatione ad manus uẽtum eſt. in ea rixa is qui Domitio facem præferebat percuſſus eſt gladio, tãtaq́; mox circa ipſum

fuga

fuga fuit,ut ægrè se domum reciperet,Pompeij quoq; uestę cruenta domũ remissa. tam propinquus fuit uterq; periculo.Noui consules Crassus & Pompeius iuxta pollicita Cæsari decreuerunt aliud quinquennium, ipsi prouincias cum exercitibus sortiti sunt: Pompeius Hispaniam & Africam, quas per amicos rexit ipse manens in Vrbe: Crassus Syriam & regiones ei finitimas, bellum Parthicum cogitãs ut facile,nec minus glorioſum quàm utile. sed huic Vrbem egrediẽti multa mala obuenerunt omina, interdicẽtibus & tribunis plebis ne Parthis bellum inferret nulla lacessitus iniuria. qua re cum ille nihil moueretur,publicis execrationibus eum diris deuouerunt.quibus omnibus contemptis perijt in Parthico solo,unà cum exercitu & eiusdem nominis filio. nam ex centũ milibus uix decem milia refugerunt in Syriam.uerùm hæc Crassi clades dicetur in rebus Parthicis. At populus Romanus fame pressus Pompeium annonæ præfecit,eiq; sicut prius in bello Piratico uiginti ex senatu ministros addidit: quibus ille circa prouincias dimissis breui Vrbem repleuit omnigenis copijs rerũ ad uictum pertinentiũ:& hinc quoq; auctus est, tam gloria quàm potentia. eodem tẽpore & Iulia prægnans ex Pompeio moritur,unde metus omnes inuasit,fore ut sublata affinitate Cæsar & Pompeius mox inter se conflictarẽtur totis exercitibus, quod iamdudum turbatæ essent rationes reipublicæ. nam & magistratus per factiones largitionésue, improbis studijs, interdum saxis etiam gladijsq; acquirebant, & largitiones nullo pudore cohibẽte frequẽtabãtur,& populus uenales in comitijs præbebat operas. deniq; inuentus est qui D C C C. talenta per ambitionẽ apud sequestros deponeret. prẽterea singulorum annorũ consulibus nulla spe relicta bellandi aut ductandi exercitũ, quòd excluderẽtur triumuirorũ potentia:qui deteriores erant lucra captabant ex pecunia publica, aut successorum suorũ designationibus.boni uero his de causis in uniuersum à magistratibus abstinebant, ut statu tam perturbato respublica per octo menses aliquando magistratu caruerit,Pompeio ad omnia conniuente de industria,ut dictatore opus haberent:quod iam passim audiebatur in circulis, non aliud superesse præsentibus malis remedium,quàm si refugiatur ad unius boni atq; potentis uiri principatum.quibus uerbis subindicabatur ipse Pompeius, quòd cum imperio præesset amplis copijs, & uideretur amator plebis ac senatus cultor,tẽperatus & prudens, comitate quoq; seu uera seu ficta amabilis.hanc ille ciuium de se expectationem uerbis quidem auersabatur indignanti similis, re autem clàm agebat modis omnibus, nihil obsistens quo minus resp.turbaretur carens rectoribus:quin & Mi-

lonis opera Clodiũ depreſſerat, & ſummo applauſu populi Ciceronem reduxerat, quo minus conſulatũ tribunus etiam tum peteret remorabatur: donec Milo ipſe ęgrè ferens eius erga ſe quoq; perfidiã, profectus eſt in patriam ſuã Lauiniũ: quam Aeneas fertur poſt expugnatum Ilium primã condidiſſe in Italia, diſsitam ab Vrbe ad decimumnonũ lapidem. fortè tum Clodius è uilla in urbem equo uehebatur: cumq; circa Bouillas ſibi occurriſſent, parum amico uultu ſe præterierũt: cæterum Milonis famulus inuaſit Clodium, ſiue iuſſus, ſiue ut inimicum domini tolleret, eiq; gladio uulnus inflixit in occiput. quem cruentũ curator equi ſeruus detulit in proximũ diuerſorium. quò mox accurrẽs Milo cum ſuis, incertũ ſpirantem adhuc an exanimem, confecit, præ ſe ferens quaſi ſe nec iubente nec uolente cædes patrata eſſet: nolens tamen facinus imperfectum relinquere, ob quod ſciebat ſibi ſubeũdum periculũ. huius caſus rumore plebs attonita in foro pernoctauit. poſtquàm illuxit, corpus defuncti proroſtris eſt poſitum, quod mox aliquot trib. pl. amici eius adiuuante forenſi multitudine tranſtulerunt in curiã, ſiue in honorẽ uiri ſenatorij, ſiue in ſenatus ipſius contumeliã, qui cõniueret ad talia. ibi aliquot petulantiores congeſtis ſubſellijs rogum extruxerunt ignemq; ſubiecerũt, quo unà cum cadauere conflagrauit curia, cum aliquot contiguis priuatis ædibus. Miloni porrò tantum audaciæ ſupererat, ut nõ tam cædis pœnam metueret, quàm indignaretur talem honorem haberi Clodij cadaueri. adiũctis igitur ad domeſticorũ manum ruſticis, & largitionibus plebe conciliata, ſimulq; tribuno M. Cecilio, uaſto animo in Vrbem reuerſus eſt: quẽ mox de uia Cecilius in forum pertraxit cauſam dicturũ apud eos quos corruperat, tãquam apud concionem legitimam: ſimulans quidem ſe per iram nolle dilationem concedere, ſed reuera ſperãs, ſi reus præſens periculum euaderet, non ſubiturum ſęuerius iudiciũ. Milo præfatus inconſulto patratum hoc facinus, alioqui non aggreſſurũ fuiſſe id, impeditum comitatu uxorio. reliquum tẽpus abſumpſit inuehẽdo in Clodium, ut hominem audaciæ perditæ, perditorũ item antiſtitem, qui unà cum ipſo cõcremarint etiã curiam. quo adhuc cõcionãte reliqui trib. pl. & incorrupta pars ciuiũ armati forũ irrupere. tum Cecilius & Milo ſeruili habitu elapſi aufugerunt. nihilominus aliorum magna ſtrages eſt edita, dum non iam Milonis amici requiruntur, ſed paſsim ſęuitur in ciues ac exteros, ut quiſq; in manus uenerat, præſertim inſigniores ueſtitu aureisq; anulis. ſublata enim omni reip. forma indulgebatur iræ per tumultus occaſionem: & quia pleriq; ſeruilis conditionis arma aduerſus inermes corripuerãt, ad rapinas uerſi licentiſ-

ſimè

simè per domos discurrebant, scrutãtes re uera quicquid esset aspor
tatu facile, sed prætextu quærendi amicos Milonis. qua occasione
per aliquot dies, igni, saxis, uarijs facinoribus sæuitum est. Senatus
uero in curiam metu excitus, in Pompeium intentus erat, quasi iam-
iam dictatorem futurũ, quod remediũ res ipsa postulare uidebatur.
id Cato dissuadens traduxit Patres in suam sententiã, ut eum consu-
lem absq; collega facerent: ut potestatem quidem dictatoriã haberet
solus res moderans, rationi tamen reddendæ esset obnoxius more
ueterũ. hic primus consulum solus creatus, cum duas maximas pro-
uincias & exercitũ ac pecunias haberet, principatũ in Vrbe tenuit,
Catonis quoq; suffragio, ne ille impediret profectionẽ in Cyprum,
cuius regnum in prouinciam redigendum erat lege Clodia: quòd
Ptolemæus insulæ rex Clodio quondã à piratis capto in redemptio-
nem duo tantũ talenta præ auaritia contulerat. Itaq; Cato ordinauit
res Cyprias, cum iam rex pecuniã proiecisset in mare, sibiq; ipse ma-
nus intulisset, quàm primũ decretum S.P.Q.R. cognouerat. Pom-
peius uero iudicia proposuit, cũ de alijs criminibus, tum præcipue
de munerum corruptelis ac largitionibus. uidebatur enim ei ex hoc
ceu fonte nasci mala publica, & proinde hoc curato secuturã sanita-
tem celerem: tulitq; legem ut ex eo tempore quo ipse primũ Cos. fue
rat, usq; in præsentẽ consulatũ, liceret ab his qui magistratus gesserũt
rationem actorum expeti. erat autẽ id tempus annorũ penè uiginti,
quod & Cæsaris consulatũ cõplectebatur. id factum quia Cæsariani
interpretabãtur in patroni sui sugillationẽ ac contumeliã, dum tam
longe repetuntur elapsa tempora: & hortabantur ut præsentibus in-
commodis potius mederetur, quàm ob præterita molestus esset tot
haud contemnendis uiris, in quibus nominabant & Cæsarem: ille
grauiter tulit mentionẽ eius fieri, quasi extra omnem suspicionẽ po-
siti, tempus tamen contraxit à secundo suo consulatu incipiens. mul-
tum enim id referre aiebat ad accuratam correctionẽ attritæ tot ma
lis reipublicæ. his dictis legem sanxit, moxq; secutæ sunt lites uariæ:
& ut liberi à metu essent iudices, ipse præerat opposita manu militũ.
Primi omnium absentes damnati sunt, Milo homicidij, Gabinius iu
ris humani diuiniq; uiolati, quòd absq; S. C. Aegyptũ intrasset cum
exercitu contra Sibyllina monita. Hypsæus uero, Memmius, Sextius
cum alijs plerisq;, ambitus. Pro Scauro plebem deprecantẽ Pompei-
us per præconem admonuit, expectarent sententiã iudicum. cumq;
nihilominus obstreperent accusatoribus, milites Pompeiani impe-
tu facto cõfoderunt aliquot. ita silentio reddito Scaurus damnatus
in exiliũ missus: Gabinius bonis mulctatus est insuper. Senatus col-

laudato Pompeio duas alias legiones addidit, & in prouincijs prorogauit imperium. Memmius uero unus ex damnatis ambitus, quia lex Pompeia impunitatem concedebat indicanti alterũ, ſocerum ipſius Pompei L. Scipionem in ius uocauit, reum pariter ambitus. quo facto cũ Pompeius ueſtẽ mutaſſet, multi iudices id imitati ſunt. Memmius queſtus de ſtatu reip. accuſationẽ omiſit. Tum Pompeius quaſi iam officio dictatorio perfunctus, Scipionem in reliquũ anni cõſulatus collegam aſſumpſit. nihilominus etiam ſucceſſorum conſulatu proſpiciebat rebus gerendis obtinens eandem potentiam: & unus in Vrbe adminiſtrabat omnia. fauor enim ſenatus erat in illum propenſiſsimus, etiam eò ut Cęſarem ureret, qui in ſuo conſulatu ordini ampliſsimo nihil cõmodauerat: contrà Pompeius languentem remp. citò reſtituerat, nemini ſenatorũ niſi ex magiſtratu moleſtus. cæterum exules cõcurrentes ad Cæſarem, monebant caueret à lege Pompeia, quæ ipſum maxime peteret. qui calamitatẽ eorum ſolatus, Pompeium quidẽ laudabat. uerùm tribunus plebis autor fuit ut rogationem ferrent, licere Cæſari abſenti ſecundum conſulatum petere: quæ ipſo Pompeio etiam tum conſule non contradicente rata fuit. At Cæſar ſenatum ſibi aduerſum cogitans, timensq; ne in priuatorum ciuiũ ordinẽ redactus inimicis obnoxius fieret, omnibus artibus hoc agebat ut exercitum retineret, donec ipſe conſul deſignaretur: petijtq; à ſenatu ut parumper etiam imperium prorogaretur ſibi ſaltem in citeriore prouincia, ſi non poſſet obtineri in utraq;. Sed uetante Marcello qui Pompeio ſucceſſerat, Cæſar renunciãti hoc reſpondit: Hic IMPETRABIT, admota manu ad gladij capulum. deinde Nouum comum cõdidit ſub alpibus, donauitq; iure Latij, hoc eſt, ut qui annuum magiſtratũ ibi geſsiſſet, haberet in Vrbe ius ciuiũ. ex horum Nouocomenſium numero quendã magiſtratu apud ſuos defunctũ, & ob id ciuem Romanum habitum, Marcellus in Cæſaris contumeliam uirgis cęcidit: quæ pœna ciui Romano quantũuis ſonti haud unquam infligitur. Sic ille mentẽ ſuã iratus aperuit, atq; pro externo tractatum ire iuſsit, & notas oſtendere Cæſari. tanta fuit hominis ſuperbia. iamq; & de ſucceſſoribus ei mittendis agebat, non expectato exitu præfiniti tẽporis. Sed Pompeius obſtitit, uel quòd ita deceret, uel beneuolẽtiam ſimulans: ne uir illuſtris & optime de patria meritus, ob tam exiguum tẽporis ſpatium acciperet iniuriam: iamq; non obſcurum erat, fore ut ad prędinitum terminum ille rediret in priuatorum ordinem. quamobrem infenſiſsimi Cæſari conſules deſignati ſunt in annum proximũ, Aemilius Paulus & Claudius Marcellus, ex fratre nepos iam dicti Marcelli: tribunatus plebis Curioni

rioni datus est, huic quoq; uehementer aduerso Cæsari, & apud plebem gratiosissimo, simulq; eloquētissimo. ex his Claudius nūquam potuit largitionibus traduci in partes Cæsaris: Paulus MD. talentis hactenus flexus est ut nō aduersaretur: Curio quòd ære alieno premeretur, aliquāto maiore mercede inductus est ut faueret etiam. Et Paulus quidem ex hac pecunia basilicam, quæ hodieq; Pauli dicitur, dedicauit, opus inter urbana pulcherrimū. Curio uero, quo minus appareret eū repēte desciuisse ad partes aduersas, rogationes de muniendis sternēdisq; uijs intulit, sibi hanc præfecturā petens in quinquennium, certus nihil harum rerum se impetraturum: sed occasionem captans, ut cōtradicētibus Pompeianis offensus uideri posset. qua in re nō eum fefellit opinio. Claudius uero agebat de mittendis Cæsari successoribus: iam enim tēpus aderat: Paulus silebat interim: Curio qui neutrarum partium uidebatur, laudabat Claudij sententiam: sed addens oportere Pompeiū quoq; tam prouincias quàm exercitus missos facere. sic enim liberam fore omni metu sublato rem publicam. sed multis iniquum id censentibus, quòd nondum exisset tempus Pompeij, Curio iam aperte uociferabatur, negans successores mitti debere in prouincias Cęsaris, ni Pompeius pariter imperio suo decederet. cū enim uterq; sit suspectus alteri, nunquam ciuitatē pacatam fore, nisi ambobus potestas obrogetur. hęc autē dicebat sciens Pompeium retenturū prouincias & exercitū, à quo plebs offensa iam erat nonnihil propter iudicia de largitionibus & ambitu. quę sententia quoniā honesta erat, plebs laudabat Curionem, qui solus pro tuenda dignitate publica non refugeret amborum inimicitias: quin & domū aliquando deduxit spargens floribus, tanquam athletam magni ac difficilis certaminis. nihil enim tunc uidebatur formidabilius quàm dissidere à Pompeio, qui tū absens & languidus pererrans Italiam, astute scripsit senatui, honorificam mentionem faciens rerum gestarū, Cæsaris primùm, ac mox suarum iam inde ab initio: quodq; tertium consulatū cum prouincijs & exercitu ultro oblatum accepisset, ad ordinādam rempublicam. quæ autē inuitus inquit accepi, sponte reddam his qui uolunt recipere, non expectato præfinito tempore. hoc astu literæ præ se ferebant decorā æquitatē Pompeij, & inuidiam faciebant Cęsari, qui ne post exactum quidem tempus magistratu decederet. reuersus deinde in eandē locutus est sententiā, tum quoq; abiturum se magistratu pollicendo, addens Cæsarem quoq; amicum & affinem suum libenter idem facturū, uideli cet diuturnis laboriosisq; bellis perfunctum contra gentes pugnacissimas, post auctam patriæ potentiam properaturū ad honores &

ſacrificia quietemq́; debitam. quæ ideo dicebat ut Cæſari confeſtim ſucceſſores mitterentẽ, ipſe promiſiſſe cõtentus. At Curio artem eius coarguens, reſpondit, nõ ſatis eſſe pollicitã, niſi iam nunc præſtarentur etiã: nec debere exarmari Cæſarẽ exercitu, priuſquam ipſe quoq; redigeretur in ordinẽ. nec uel ipſi utile eſſe hac potentia fouere priuatas inimicitias: uel reipublicę, penes unum eſſe tam amplum imperium, ac non potius penes utrumq;, ut ab altero alterius reprimatur audacia, ſi quid contra S.P.Q.R. moliatur. iamq́; aperta fronte inuehebatur in Pompeium, ut dominationis cupidum, qui niſi nunc Cæſaris metu ad priuatũ habitum redigeretur, nunquam id paſſurus uideatur poſtea. proinde cẽſebat, niſi autoritati ſenatus paruerint, ambos hoſtes iudicandos, cõſcriptisq́; legionibus bello petendos: qua ſententia maxime fefellit, quo minus putaretur operam locaſſe Cæſari. tum Pompeius exaſperatus & cõminatus ei, ſtatim ſe in ſuburbanam uillam indignabundus contulit, ſenatu iam utrunq; ſuſpectum habente. Pompeium tamen magis populare exiſtimãte, quòd adhuc meminiſſent odioſi conſulatus Cæſaris. & erant qui ſerio credebant non fore tutum ciuitati, ſi Pompeius prior dimittat exercitum, quòd aduerſarius & abeſſet, & rebus geſtis eſſet elatior. id inuertebat Curio: imò opus eſſe Cæſare, cuius reſpectu alter quoq; cogatur in ordinem. ſed cum nihil proficeret, ſenatum re infecta dimiſit. poteſt enim hoc tribunus plebis facere. tum uero maxime Pompeium pœnituit, quod tribunitiam poteſtatẽ per Syllam in nihilum fermè redactam reſtituiſſet in integrum. hoc tantũ in ſenatu prius quàm diſcederent decretũ eſt, Pompeium atq; Cæſarem cum ſua quenq; legione mittendos in Syriam præſidio prouinciæ, propter cladem acceptam qua Craſſus perierat. tum quoq; Pompeius ſolitis utẽs artibus repoſcebat legionẽ, quã nuper Cæſar poſt cladem Titureij Cottæq́; legatorum ſuorũ ab eo cõmodato acceperat. ille donatã uiritim ducenis quinquagenis drachmis ad Vrbẽ remiſit, eiq́; aliam de ſuis adiunxit. Sed quia nullum apparebat in Syria periculum, ambæ hiemauerunt Capuæ. eas qui adduxerant, & uarios rumores malos ſpargebant de Cæſare, & apud ipſum Pompeium aſſeuerabant, exercitum Cæſaris feſſum diuturnis laboribus, deſiderantẽq́; tandem penates reuiſere, facile trãſiturum ad eum quàm primũ Alpes ſuperauerint. ita quidem ferebant iſti, ſiue fraude, ſiue per ignorantiã. Cæſari nihilominus ſui milites ad unum omnes ſtrenuã promptamq́; nauabant operã, uel quia iam aſſueti militiæ, uel quia deliniti lucris quæ ſolent ſequi uictorias, ſimulq́; imperatoris ipſius benignitate. largiebatur enim effuſiſsimè, eos ad exequenda cõſilia ſua pręparans, quorũ illi

non

non neſcij tamen obſequebantur. Pompeius uero his quæ nunciabantur credulus, nec delectus faciebat, nec apparatus ad tantũ certamen idoneos. cęterũ in ſenatu Patribus locis ſuis ſententias dicentibus, quia cõſul callide ſeorſim retulerat, placerétne ſucceſſores mitti Cæſari, rurſumq́; placerétne Pompeio abrogari imperiũ: hoc quidem pleriq; nõ probauerunt: illud uero de Cæſare aſſentiebãt. cũq́; denuo rogaret Curio, ecquid iubeant ambos poteſtatẽ deponere, uigintiduobus id non placuit, CCCLXX. omiſſa contentione ob cõmodum publicũ in Curionis ſententiã diſceſſerunt. tum conſul ſenatum mittens exclamauit: Vincite, ut dominũ habeatis Cęſarem. orto deinde falſo rumore, Cæſarem ſuperatis Alpibus ad Vrbem contendere, ualde trepidatum eſt. & Cos. retulit de accerſendo exercitu à Capua, qui ei tãquam hoſti Ro. Po. opponeretur. quam famam cum Curio refelleret, Cos. in hæc uerba erupit: ſi mihi non licet prouidere de cõmini cõſilio, ſolus certe prouidebo pro poteſtate. his dictis procurrit extra Vrbem cum collega, gladiumq́; Pompeio porrigẽs, Iubemus te, inquit, nos ambo ire contra Cæſarem pugnareq́; pro patria: & in hunc uſum damus tibi exercitũ qui eſt ad Capuam, aut omnino in Italia, ſimulq́; facultatẽ habẽdorũ arbitratu tuo delectuum. qui obtemperauit iubentibus, ſed ſubiecit, NISI QVID POTIVS: tunc quoq; ſubdole ad honeſtatis ſpeciem. Curio uero nil amplius pro republica poterat: nec enim licet tribunis plebis egredi mœnia: deplorabat tamen apud plebem ſtatũ rerum præſentiũ: poſtulauitq́; ut Coss. edicerent, nequis nomen daret Põpeio cõſcribenti milites. cumq́; nihil proficeret, iam enim & tribunatus tẽpus exibat, ſibijpſi metuens, & deſperans ſe poſſe tueri amplius dignitatẽ Cæſaris, magnis itineribus ad eum properauit. qui tum recens oceano traiecto reuerſus è Britannia, emẽſusq́; Galliam Rheno finitimã, & ſuperatis Alpibus cum quinq; milibus peditũ, equitibus CCC. petebat Rauennam, quæ Italię contigua erat, extrema in ipſius prouincia. ibi comiter exceptum Curionem, poſt actas pro officio gratias, adhibuit in conſilium. is cenſebat ſine dilatione accerſendas uniuerſas copias, ducendasq́; ad Vrbem: Cæſar experiri de pace maluit. Itaq; mandauit amicis ut pro ſe paciſcerentur, quo liceat ſibi retinere ſolas duas legiones cum ciſalpina Gallia cumq́; Illyrico, tantiſper dum Cos. renuncietur. cæteras prouincias ac exercitus libenter traditurum ſucceſſoribus. Et Pompeio quidem hoc ſatis erat. Verùm Coss. obſtantibus Cæſar ad Senatum ſcripſit: quas literas Curio triduano curſu MCCC. ſtadia emenſus reddidit nouis Coss. curiã calendis ineuntis anni ingredientibus. in his poſt honorificã rerum omnium à ſe geſtarum

ſtarũ cõmemorationem, ſignificabat paratum ſe imperiũ deponere, ſi idem Pompeius faciat: cæterum illo retinente nec ſe depoſiturum, imò cõfeſtim uenturũ, & ulturũ iniurias illatas tam ſibi quàm patriæ. ad quæ ultima uerba recitata conclamatũ eſt, denunciari bellum: iuſſusq; ei ſuccedere L. Domitius, mox profectus eſt cũ recens delectis quatuor milibus. Et quia noui trib. pl. Antonius Caſiusq; ſententiã Curionis probabãt, ſenatus tanto magis eis aduerſabatur, propugnatorẽ ſuum appellans Pompeianũ exercitum, Cæſarianum uero hoſtẽ patriæ. Coss. quoq; Marcellus & Lentulus iuſſerunt hos tribunos ſenatu excedere, ne fortè quàmuis ſacroſancti uiolarẽtur. Tum Antonius iratus è ſella proſilit, magno clamore fidem hominum deûmq; inuocans, quòd nec poteſtas hactenus inuiolata iam tuta ſit, & autores ſalubriũ ſententiarũ eijciantur per contumeliam, quaſi homicidio ſe polluiſſent alióue ſcelere. his dictis furibundus excurrit, bella, cędes, proſcriptiones, exilia, mulctationes ceu è tripode uaticinans, dirisq; deuouens eos qui cauſa eſſent tãtorum malorum. Cum eo ſe proripuerunt & Curio Caſiusq;. iam enim aduentabat manus Pompeianorũ cinctura curiã. at illi ſumma celeritate ad Cæſarem proxima nocte cõtenderunt uehiculo meritorio, tecti ſeruili habitu, quos Cæſar hoc ipſo cultu oſtẽtauit militibus: quoq; magis exaſperaret, adiecit, ipſos etiam tam bene meritos haberi pro hoſtibus: & tã eximios uiros ignominioſe eiectos ideo, quòd auſi ſint pro eis liberam uocem emittere. iamq; utrinq; apertum & denuncia tum bellum erat, cum Senatus exiſtimãs Cæſari tardius uenturũ exercitum è Gallia, nec ipſum cum paucis rem tam arduam aggreſſurum, iuſsit Pompeium ex Theſſalis XIII M. ueteranorum cogere, & ex circũuicinis fortibus nationibus mercenarios cõducere, pecunias in uſus belli ex ærario ſumere, priuatim quoq; multis eas offerentibus, ſi publicæ deficerent: quæ & oppidatim cõquirebãtur exactorum magna acerbitate feſtinationeq;. At Cæſar miſerat quidem qui exercitum adducerent, ſed ſolitus celeritate ac terrore audaciaq; magis uti quàm apparatibus, ſtatuit cum quinq; ſuorũ milibus tam magnum bellum prior aggredi, & occupare loca opportuna Italiæ: ac primum centuriones cum animoſis aliquot Ariminum præmiſit pacato habitu, iuſſos repente urbem eam occupare, quæ Italicarũ prima ſe offert ex Gallia uenientibus. ipſe ſub ueſperam quaſi male affectus corpore digreſſus eſt è conuiuio, amicis ibi relictis, & cõſcenſa reda properauit Ariminũ, equitibus longo interuallo ſequentibus. cumq; cõtinuato curſu perueniſſet ad Rubiconem fluuium, defixis in eum oculis hæſitabat nonnihil, cogitans futuras calamitates, ſi armatus

matus amnem traijceret: tandem uersus ad comites: Amici, inquit, transitus hic dilatus mihi erit malorũ omniũ initium: properatus uero, omnibus hominibus. & cum dicto quasi numine afflatus cœpit magno impetu traijcere, uulgatum illud exclamans, Iacta sit alea. inde pari celeritate progressus Ariminum prima luce occupat: ulteriusq; procedens loca opportuna cõmunit præsidijs, obiter uel ui uel humanitate omnia subigens. interim, ut fit in rebus trepidis, omnia fuga miscebantur & migrationibus agrestium ac cõplorationibus, priusquam comperti haberent aliquid, putantium Cæsarem adesse cum uniuersis suis copijs. quibus auditis consules nõ sinebant Pompeium artium belli peritissimum firmis niti cõsilijs, sed urgebant ut extra Vrbem delectus ageret per Italiã, quasi in summo patriæ iamiam expugnandæ periculo. Senatus quoq; nec opinata impressione Cæsaris territus, ut imparatus sibi metuebat, non admissarũ Cæsaris conditionũ æquissimarũ tum demum pœnitens, postq̃ timor à contentione eos ad recta cõsilia traduxerat. nam & prodigia multa nunciabantur, & signa quæ obseruãtur de cælo. aliubi sanguine pluisse, aliubi sudasse deorum effigies: multa fana tacta fulmine, mulam peperisse: multaq; præterea horrenda mutationẽ prẽsentis status & interitum reipublicæ haud unquam in integrum restituendæ portendentia. quamobrem uota ut in publica cõsternatione facta: & populus memor cladium quas propter Syllanas contentiones perpessus fuerat, uociferabatur, abrogandum tam Cæsari quàm Pompeio imperium, quandoquidem bellum aliter auerti non poterat: Cicerone quoq; censente mittendos ad Cæsarem legatos qui de pace agerent. Sed consulibus omnino resistentibus, Fauonius ludens in Pompeiũ ob dictum eius quoddam arrogantius, nunc aiebat tempus ut pedeterram pulsaret, excitaturus inde exercitus. Tum ille: Habebitis eos si me sequamini non grauati Vrbem relinquere, atq; etiam Italiam, si id res postulauerit. non enim collocare uiros fortes libertatem & uires in agris & domibus: quos nunquam eis defore, & si repugnare non pigeat, recepturos etiam sedes pristinas. hęc locutus, & grauiter interminatus, si qui amore priuatarũ possessionum desertores fierent in publico periculo, curiam exiuit, ac mox Vrbem quoq;, petens exercitum ad Capuam, quem confestim secuti sunt consules: reliqui senatores inopes consilij hæserunt diutius, & unà pernoctarũt in curia: diluculo demũ pleriq; uno agmine egressi Vrbem per eandem uiam contulerunt se ad Pompeium. At Cæsar assecutus Corfinij L. Domitium successorẽ sibi missum, ne illa quidem quatuor milia secum habentem integra, oppugnabat: eum fugiẽtem oppidani à

porta

porta retractum adduxerunt ad Cæsarem. qui exercitum eius ad se deficientē benigne accepit, quò magis cęteros alliceret: ipsumq; Domitium illęsum cum suis rebus quò uellet abire permisit, sperās forte beneficio deuinctum mansurū apud se, nec tamen ad hostem ire prohibēs. His tanta celeritate perfectis, parte alia Pompeius Capua Nuceriam, inde porrò Brundisium properauit, in Epirum traiecturus, ut ibi sedem belli cōstitueret: scripsitq; ad omnes prouincias earumq; præsides, ad reges quoque ac dynastas & ciuitates, ut primo quoq; tēpore præsto essent, cum auxilijs pro uiribus. & id quidem certatim factum est. cæterum proprius Pompeij exercitus erat in Hispania, paratus ad properandū quocunq; res poscēret. earū uero legionum quas ipse circa se habebat, partem consulibus tradidit, quos in Epirum pręmisit. hi sine mora soluentes à Brundisio, feliciter medium sinum traiecerunt, & appulerūt ad Dyrrachium, quod quidā per errorē Epidamnum existimant. nam Epidamnus barbarorū has terras colentium rex urbem prope mare condidit, appellauitq; de suo nomine. eius ex filia nepos Dyrrachus. Neptuno, ut fertur, prognatus, nauale conditæ urbi addidit, uocauitq; Dyrrachium. huic Dyraccho cum bello peteretur à suis fratribus Hercules ex Erythrea reuertens opem tulit, pactus agri partē mercedis nomine. inde Dyrrachini eum ut agri participē conditorē suum perhibent, non quòd Dyrrachum abnegent, sed ut ambitiosē originē suam ad deum potius referāt. in ea pugna ferūt Dyrrachi filium Ionium ab Hercule occisum per ignorantiā, & ab illo funeratum corpus, mox proiectū in mare, ut inde nomen acciperet. tandem & regionē ipsam & urbem tenuisse Brygas reuersos è Phrygia, & post eos Taulantios Illyrici generis, deinde Liburnos, hos quoq; Illyrios, qui circumuicinos incursabāt nauibus celerrimis: quas postquam in usu habere cœperūt Romani, Liburnicas uocitāt. At Dyrrachini à Liburnis expulsi, adscitis Corcyrensibus, qui tunc in mari plurimū poterāt, uicissim eos eiecerunt: quibus Corcyrenses admiscuerunt nonnullos è suis ciuibus: quapropter hoc nauale Græcorum esse uidetur. & quia Dyrrachij nomen ominosum habebatur, Corcyrenses id Epidamnum maluerunt dicere, eodem quo urbem à mari paulum remotam nomine: atq; ita Thucydides quoq; nominat. nunc tamen uicit uetus appellatio, & Dyrrachium dicitur. Eò tunc Coss. appul erāt, cùm Pompeius reliquas copias adduxit Brundisium, expectaturus donec redirent naues quæ illos transuexerant. cumq; Cæsar oppugnationē pararet, tam diu eum munitionib. arcuit, donec classem reuersam sub uesperam conscendens abijt, audacissimo quoq; relicto ad denfen-

sionem

ſionem mœniũ: qui & ipſi mox noctu ſecũdis uentis ablati ſunt. atq; ita omnes Pompeianæ copiæ deſerta Italia in Epirum cum imperatore ſuo tranſportatæ ſunt. Cæſar incertus conſilij quò nam ſe uerteret, aut unde bellum inciperet, uidens undiq; confluxum ad Pompeium fieri: timebat & magnum in Hiſpanijs exercitũ ueterani militis, ne dum ipſe hoſtem cedentem perſequitur, ille à tergo ſuperueniat. eum igitur uiſum eſt ante omnia petere in Hiſpaniam, & diuiſis in quinque partes copijs, aliam Brundiſij, aliam Hydrunti, aliam Tarenti reliquit Italiæ præſidio: Q. Valerius cum alijs miſſus occupauit Sardiniam frumenti feraciſsimam. eiuſdem iuſſu Aſinius Pollio Siciliam petijt, cui Cato præerat. ei percontanti utrum ſenatus an populi decretum afferens inuadat alienam prouinciam, hoc tantum reſpondit, Qui nunc Italiam tenet, huc me miſit. ad hæc Cato retulit, ſe ut prouincialibus parcat dilaturum uindictã in locum alium, quo dicto nauigauit Corcyram ut ſe Pompeio adiungeret. Cęſar ipſe ubi raptim agmine ducto ad Vrbem peruenit, populum triſti memoria Syllanorum temporũ exanimatũ bene ſperare iuſsit, refecitq;, multa pollicens: inimicis quoq; oſtendens clementiã, exemplo L. Domitij quem in poteſtatẽ redactum, illæſum dimiſerat cum rebus ſuis omnibus. poſt hæc effregit ærariũ, tribuno plebis Metello obſtãti mortem minatus ni deſiſteret, pecuniasq; ad id tẽporis intactas abſtulit: quas ferunt per Gallicos tumultus depoſitas cum execratione publica, in caput cuiuſcunq; cõtrectare auſi, niſi cauſa belli Gallici. aiebat enim religione ſolutam rempublicam, perdomitis à ſe Gallis, ut nihil inde ſit periculi. Aemiliũ Lepidum Vrbi pręfecit, M. Antonium trib. pl. Italiæ, huiusq; præſidiarijs copijs: extra Italiam, Curionem Catoni iuſsit ſuccedere in Sicilia: Sardiniam Q. Valerij prouinciam eſſe uoluit, Illyricum C. Antonij, citeriorem Galliam Licinij Craſsi. duas quoq; claſſes ad tutelã ſuperi inferiq; maris propere fieri mandauit, quarum alteri Hortenſium, Dolobellam alteri præfecit. itaq; ſatis firmata contra Pompei uim Italia, in Hiſpaniã profectus eſt: ubi Petreium Afraniumq; Pompeianos duces aggreſſus, primũ impar uiſus eſt, circa Ilerdam caſtris prope hoſtem munitis, in loco pręrupto & arduo, frumẽtum cõuehens per pontes Sicoris fluuij. quo hibernis imbribus repente aucto, & abruptis pontibus, & frumentatorum ualidum præſidium excluſum eo caſu, à Petreianis oppreſſum eſt: & Cæſar ipſe non mediocriter laborauit cum reliquo exercitu, cum fame conflictando hibernisq; tempeſtatibus atq; hoſtibus, ita ut nihil ab obſeſſo differret, donec æſtas ſuperuenit. tum uero Afranius unà cum Petreio in ulteriorem ſe recipiebat Hiſpaniã ad alium

recens collectum exercitũ: Cæsar uero semper itinera præoccupans munitionibus intercidebat, quo minus ulterius procederẽt. atq; etiam partem quandã ad locum castris capiendum præmissam circumuenit. illi sublatis in capita scutis deditionẽ significabant. Cæsar gratiam aduersariorum captans, nec comprehensos, nec telis appetitos permisit in Afranium redire incolumes. quo factum est ut ex utrisq; castris ultro citroq; cõmearetur cõtinue, & sermones in circulis de concordia fierent. iamq; inter alios ductores Afranio quoq; uidebatur concedendam Cæsari Hispaniam, modò ad Pompeium permittatur reditus, cùm Petreius reclamauit per exercitũ cursitãs, & quotquot Cęsarianorũ in castris inueniret sua manu confodit, atq; etiam quendam è suis tribunis qui furentem cohibere uolebat. qua crudelitate offensis militibus magis etiam cõmendauit Cæsaris clementiam. forte fortuna euenit ut Cæsar hosti aquationẽ præriperet: quæ necessitas expresit ut Petreius Afraniusq; in medium utriusq; exercitus prodirent ad eius colloquium. ubi conuentum est ut Hispania Cæsari decederent, ille deduceret illæsos ad Varum fluuiũ, inde porro ad Pompeium ire sineret. ad cuius ripas postquam uentũ est, aduocatis ad concionem quotquot ex eo numero erant Romani Italiciúe nominis Cæsar sic orsus est: Equidem hostes, hac enim appellatione utentem intelligetis melius, neq; in eos qui ad locum castris capiendum præmissi in potestatẽ meam deditione uenerunt, sæuij: neq; in uos exclusos aquationibus: quãuis Petreius meos trans Sicorim interceptos prior ceciderit. quorum beneficiorũ si qua est apud uos gratia, nunciate hæc Pompeianis militibus omnibus. hæc locutus dimisit eos innocuos, & Hispaniæ præposuit Q. Cassium. Eodem tẽpore in Africa Actius Varus Pompeianis præerat, opem ferente pro societate ac amicitia Iuba rege Mauritaniæ. contra hos Curio ex Sicilia profectus est, cum duabus Cæsarianis legionibus in x II. naues longas & multas onerarias impositis. qui exscensione ad Vticã facta Numidas quosdã fugauit paruo equestri prælio, moxq; ab exercitu etiam tum armato imperatorem se cõsalutari passus est. id honoris olim ducibus conferebatur à suis militibus tanquam uirtutis testimoniũ, quem illi post quoduis pręclarum belli facinus admittebant: nostra autẽ ætate, ut audio, nemini contingit huiusmodi acclamatio, nisi cæsis hostium decem milibus. cæterũ Afri nauigãte adhuc Curione rati tum æmulatione glorię petiturum castra Cornelia, ueneno aquam infecerant: nec fefellit eos spes sua. nam & Curio stationem ibi habuit, & exercitus mox morbo laborauit, à potu oculis caligantibus tanquam in nebula, & sopore grauãte: quem sequebantur

bantur uomitus uarij & conuulsio totius corporis. quamobrem ad ipsam Vticam trãslata sunt castra, ducto per longas & latas paludes exercitu, ob corporum languorem debili. ut uero uictoria Cæsaris ex Hispania nunciata est, receptis animis aciem secundum mare struxerunt loco angusto: cõmissoq; acri prælio, Curio unum tantum ex suis amisit: ex Vari acie sexcenti ceciderunt, & multo plures uulnerati sunt. aduentante autem Iuba falsus rumor allatus est, regem à Bagrada flumine, quod non longe distabat, reuersum in regnum ad arcendas uicinorũ incursiones, relicto in ripa duce Saburra cum exiguis copijs. id credẽs Curio feruida æstate circa tertiam diei horam duxit robur exercitus contra Saburram, per uiam arenosam & squalidam. nam & torrentes si qui erant, ardore solis aruerant, & fluuius à Saburra ipsoq; rege occupatus fuerat. falsus igitur sua spe Curio in tumulos cursu se recepit, lassitudine & æstu sitiq; pressus pariter. id ubi animaduerterunt hostes superato fluuio erplicuerunt aciem, & ille ualde imprudenter ac inconsideratè debilem exercitum deduxit in planiciem: ubi à Numidis equitibus cinctus aliquandiu retrocedendo sustinuit in arctum suos contrahens: hoste uero pugnam nõ remittẽte, iterum refugit in tumulos. Et Pollio quidem maturè cum paucis refugit Vticam ad exercitum, ne quid per occasionem cladis Varus ibi moueret. Curio uero temerariè cum hoste decertans cum omnibus quotquot circa se habebat occubuit, ita ut nemo post Pollionem reuersus sit Vticam. Hoc euẽtu ad Bagradam pugnatum est: & caput Curionis resectum ad Iubam perlatum. quod postquam in exercitu ad Vticam relicto est cognitum, Flamma prẹfectus cum sua classe aufugit priusquam ullum ex terra militem reciperet. Pollio uero ad negotiatores portum subeuntes lembo deuectus orabat ut appellerẽt ad littus, & milites in naues reciperẽt, persuasitq; ut aliquot noctu id facerent: sed cùm cateruatim illi in naues properãdo irruerent, quasdam depressérunt pondere: qui in altum euecti sunt, propter pecunias quas secum deferebant, à negotiatoribus in mare proiecti perierũt. nec mitius relicti in terra tractabãtur eadem nocte. sequenti uero die Varo se dediderunt: quos Iuba superueniens dispo suit supra mœnia, sicq; sublimes telis cõfixit, ut uictoriẹ suæ reliquias, nequicquam Varo deprecante. atq; ita duæ Romanẹ legiones Curionis ductu in Africam dilatæ interierunt, simul cum equitibus, uelitibus & calonibus. Iuba ut optime de Pompeio meritus domũ redijt. Per eosdem dies & Antonius in Illyrico à Dolobella Pompeiano duce superatus est, & alius Cæsarianus exercitus ad Placentiam seditiose suis præfectis reclamabat, bellum eos trahere, nec sibi qui-

nas minas reddere, quas donatiui nomine Cæsar eis Brundisij pollicitus fuerat. ille hoc cognito Placētiam aduolauit è Massilia, & turbulētos etiā tum repertos sic allocutus est: Nota est uobis solita mea celeritas: nunc uero in mora non nos sumus, sed hostes qui nos fugiunt. Vos qui in Gallia me duce magna percepistis cōmoda, & fidem uestram non in partem huius belli, sed in uniuersum mihi obligastis, in medijs conatibus nos deseritis, in præfectos insurgitis, imperare uultis his, quorum oportebat imperata facere. cum igitur me ipsum testem habeam meæ perpetuæ in hāc usq; diem erga uos obseruātiæ, tractabo uos lege Petreia, & nonam legionem decimabo: quandoquidem inde ortum est seditionis initium. his auditis in legione ipsa fuit comploratio, tribuni uero supplices rogabant ueniam. Cæsar ægrè cunctanterq; exoratus, hactenus tamen pœnam remisit, ut ex c x x. solis, qui prȩcipui seditionis autores uidebātur, in duodecim sorte ductos animaduerteret. ex his duodecim unū compertum est abfuisse seditionis tēpore, pro quo Cæsar centurionem occidit, qui eum detulerat. atq; ita Placētina seditione finita, Vrbem repetijt: territoq; populo dictator creatus est, nil moratus uel senatus consultum, uel magistratus ullius suffragiū. sed quia uidebatur inuidiosum id honoris fastigium, aut fortasse superuacuum, undecimo pòst die (ut quidam ferunt) se cōsulem designauit & Seruilium Isauricum, suoq; arbitratu prouincijs dedit aut mutauit prȩsides, Hispaniæ M. Lepidum, A. Albiniū Siciliæ, Sex. Peduceium Sardiniæ, Decimum Brutum Galliæ nouæ prouinciæ. populo uero fame laboranti frumentum distribuit, eoq; deprecante reditum concessit exulibus, uno Milone excepto. Sed cum is nouas quoq; tabulas peteret, causando bella seditionesq;, & inde secutam uilitatem rerum uenalium, eas quidem preces repulit: uerùm censores creauit qui statuerent pretia rerum uenalium, unde pro pecunijs satisfaciendum erat fœneratorum postulationibus. his peractis, circa brumam nuncios ad exercitus dimisit, ut sibi ad Brundisium occurrerent: ipse decembri mense Vrbem egressus est, ne magistratus quidem sui respectu expectatis calendis ineuntis anni proximis. eum populus frequens honoris causa prosecutus orabat ut cum Pompeio rediret in gratiam: satis enim apparebat, utercunq; uicisset, uēturum in unius potestatem rempublicam. ille iter ingressus nihil sibi ad summā celeritatem fecit reliquum. Interea Pompeius indesinēter naues fabricabat, copias augebat, colligebat pecunias: & captis in mari supero x L. Cæsaris nauibus, obseruabat eius traiectū, milites interim exercens decursionibus, præsens ipse, & præter ætatem primus laborem quēuis

aggredi

aggrediens: unde ille fauor ingens cõtigit, omnibus ad exercitamen ta, eius tanquam ad ſpectacula cõfluentibus. erant autẽ ad id tempo-ris Cæſari decem legiones, & equitum Gallorum decem milia: Pom peio uero quinq; legiones quæ ex Italia cum equitatu ſuo traiecerãt, & duæ Parthicæ Craſsi exercitus reliquiæ: & pars quædam eorum qui Gabinij ductu in Aegyptũ irruperant: omnibus connumeratis undecim legiones Italici generis & equitum circiter ſeptem milia. præterea auxilia ex Ionia, Macedonia, Peloponneſo, Bœotia, & Cre tenſes ſagittarij, funditores Thraces, iaculatores Pontici: adhæc Gal li quidam equites, & alij Gallatę, Commageniq́; miſsi ab Antiocho, Cilices & Cappadoces, & quidam ex minore Armenia, Pamphilijq́; ac Piſidæ. quibus non omnibus ad prælia, ſed ad præſidia munitio-nesq́; faciendas, & cętera Italici exercitus miniſteria uti cogitabat, ne Italus miles diſtraheretur à prælijs. & hæ quidẽ terreſtres copiæ. na-ues autem longæ quidẽ ad plenum inſtructæ ſexcentæ, quarum cen tum habebant ſocios nauales Romani generis, quæ præſtantiſsimæ uidebantur: onerariarum uero & quæ apparatum ſubuehebant, alia multitudo magna, diuiſa in aliquot præfectos, quibus M. Bibulus pręerat. ubi uero omnia parata fuere accitis quotquot aderant ſena-torij equeſtrisq́; ordinis, & cætero exercitu uniuerſo, ſic pro con-tione locutus eſt: Et Atheniẽſes Vrbem ſuam quondam deſeruere, milites, dum pro libertate bellum gererent, rati uiris ciuitatem con-ſtare non ædificijs: quo facto, breui receperunt eam multo clariorẽ quàm antea. & noſtri maiores exceſſere Vrbe Gallis irrumpẽtibus, quam Camillus incolumem recepit, accurrens ab Ardea. deniq; om nes qui ſapiunt, ubicunq; libertatem tueri datur, ibi patriam exiſti-mant: quod & nos cogitantes hùc traiecimus, nõ doſertores patrię, ſed hic potiſsimum propugnatores inſtructiſsimi, pœnas exacturi ab eo, qui iam dudum inſidiatus ei, tandẽ repente occupauit per ho-mines corruptos largitionibus. qui hoſtis à uobis iudicatus, nũc du ces ſuos mittit ad noſtras prouincias, alios urbi præficit, alios per Italiam, tanta audacia imperium Po. Ro. occupat. qui ſi hæc bellum etiamnum gerens, & metuens, & pœnas deo iuuante daturus, perpe trat, quam uiolentiam, quam crudelitatem abſtinebit à patria ſi con tingat uincere? ſequuntur eum quidam redempti pecunijs, quas ille ex noſtra ſibi parauit Gallia: maluntq́; ſeruire quàm ęquo cum cæte ris iure uiuere. at ego nec defeci nec deficiam unquàm uobiſcũ pro uobis ſubire periculoſa certamina, operam omnem offerens uel ad militis uel ad ducis munia: & ſi quid eſt in me uel felicitatis uel peri-tię in rebus bellicis, quod me hactenus inuictũ pręſtitit, deos omnes

comprecor,ut id uelint nunc esse patrię nostræ cõmodum:utq; iam faustus sim in eius incolumitate protegenda,quàm fui in propagando imperio.nos certe & dijs decet fidere,& causæ, qua nulla iustior honestiórue apud amatores patriæ, reiq; publicæ, præsertim in tam copioso apparatu terrestri ac maritimo, & in expectatione quotidianæ accessionis, quàm primum rem aggressi fuerimus. quotquot enim nationes ad Oriẽtem Euxinumq; pontum spectant,siue Græcę siue barbarę,à nostris stant partibus: tum reges quicunq; Pop. Romeiq; sunt amici ac socij,militem,arma,cõmeatus, cæteraq; necessaria expedient. Ite igitur, operam nauate qualem patriæ dignitas, uestraq; uirtus, ac mea felicitas postulat: superbiæ Cæsaris, mandatorumq; nostrorum celeriter exequẽdorum memores.ultima eius uerba, tum exercitus tum senatorũ cæterorũq; nobilium excepit acclamatio,iubentium ut se quocunq; opus esset duceret. ille considerãs tempus anni difficile,putansq; mari importuoso non nauigaturum Cęsarem antè finitam hiemem,occupatum domi negotijs consularibus:præfectis classis mandauit maris custodiam, copias in hiberna distribuit circa Thessaliam ac Macedoniã.tam neglectim coniecturam faciebat de futuro tempore. At Cæsar, ut supra dixi, circa brumam contendit Brundisium,ut hostem improuiso aduentu perterrefaceret.cumq; ibi nec cõmeatum,nec apparatũ,nec copias suas omnes inuenisset, tamen eos qui aderant ad concionem uocatos sic allocutus est:Nec tempus hibernum cõmilitones, nec cæterorũ tarditas aut apparatus quàm pro re minor impetũ meum remorabitur, cui in nulla re magis quàm in celeritate spes sita est, & in uestra uirtute,qui accurristis primi omnium.relinquamus igitur hic impedimẽta & mancipia, ut nos expeditos facilius nauigia capiant, & traijciãt hostibus non sentientibus. utamur bona fortuna contra hiemem, paucitatem pensemus audacia,nostræ inopiæ subueniat aduersariorum copia: quæ in nostra potestate erit quamprimũ terram attigerimus,modò sciemus nihil nostrum fore nisi uicerimus.eamus igitur occupaturi apparatũ illorũ & cõmeatus & mancipia, dum tectis arcent hiemem. eamus dum Pompeius putat me quoq; in hibernis degere inter pompas cõsulares & sacrificia. Nostis ipsi plurimũ in bellis ualere conatus necopinos: magnificum uero fuerit, me primum futuris rebus prospicere, & secuturis nos præparare tutum receptaculum.equidem mallem hanc ipsam horam nauigationi quàm concioni impendere,ut in Pompei cõspectũ ueniam,dum me putat adhuc in Vrbe agere consulem. de uestra uoluntate certus sum, tamen responsum expecto.cõclamantibus omnibus, ducere se quò uellet,

mox

mox è superiore loco descendens duxit ad mare legiones quinq;, & lectissimos sexcentos equites: qui in naues impositi in salo mansere iactis propter tempestatem ancoris, ut fit brumali tẽpore, ubi inuiti uentis reflantibus usq; primũ ineuntis anni diẽ morati sunt. cunq; aliæ duę legiones superuenissẽt, his quoq; in onerarias impositis soluerunt. nam longæ quarum non magnum habebat numerum, Siciliæ præsidio relictæ sunt & Sardiniæ. classis tẽpestatibus ad Ceraunios montes delata, continuo Brundisium remissa est, ut reliquum exercitum adueheret. ipse Cæsar cum expositis noctu Oricum petijt per colles angustos & asperos non uno agmine, ita ut si quis præsen sisset, facile propter difficultatem locorũ arceri potuerit. tandem sub diluculum ægrè in unum collectis copijs, prẹfectus præsidij, negantibus oppidanis prohibendũ aduentantẽ Romanũ cõsulem, claues Cẹsari tradidit, & cũ eo posthac mãsit in eodẽ honore habitus. Lucretius autem & Minutius qui ex altera parte Orici cum octodecim nauibus longis onerarias frumenti Pompeio deferentes custodiebant, ipsis unà cum frumento depressis ne caperentur ab hoste, aufugerunt Dyrrachium. ille ab Orico properauit Apolloniam: quo ab oppidanis recepto, Tiberius præsidij præfectus urbem deseruit. Cæsar uero pro concione suis admonitis, celeritatis ac fortunę beneficio uictas sibi difficultates hiemis, tantum maris enauigatum in nauium inopia, Oricum & Apolloniam captas sine certamine, occupatas res hostiũ, ita ut prædixerat, ignorãte etiã tum Põpeio. Quòd si, inquit, Dyrrachium promptuarium Pompei & omnis apparatus receptaculum in potestatẽ nostram redegerimus, omnia nostra erunt quæ illis per totam æstatem magnis quęsita sunt laboribus. hęc locutus recta urbem eam petijt, longum iter continuans diebus ac noctibus. hoc cognito Põpeius per diuersam uiam profectus est è Macedonia, concædibus quà ibat factis ad remorandum Cæsarem, pontes intercidens fluminum, cõmeatus incendens in transitu, maximũ (ut erat) momentum ratus in apparatus sui custodia. quòd si cubi alterutri uidere è longinquo puluerem excitatũ à suis aut ignem aut fumum, hostem putantes contendebant ut in cursus certamine, nec cibo nec somno sumentes satis temporis. ita cum clamore ac festinatione urgebãt se inuicem prælucentibus facibus: unde multũ pauoris erat tumultusq;, non aliter quàm imminẽtibus semper hostibus. quidam præ lassitudine abijciebant sarcinas, aut subducẽtes se clàm relinquebantur in uallibus, prẹsentẽ requiem pluris faciẽtes, quàm metũ ab hostibus. Inter has difficultates utriusq; agminis, prior tum Pompeius peruenit Dyrrachium, & castra posuit ad mœnia, missaq;

classe recepit Oricum, & mari diligentiorē custodiā adhibuit. Cęsar ex aduerso eius castrametatus est, interfluente Alore flumine: certatumq́; est aliquoties equestribus prælijs per occasionem his aut illis amnem trāseuntibus, totæ copiæ nunquam deductę in aciem: quòd Pompeius adhuc exerceret tironem militem, Cæsar expectaret relictos Brundisij: qui cogitās eos si primo uere traijciant onerarijs, nō fore tutos à Pompeij triremibus, ipsorum causa uagātibus ad custodiam: hieme uero si nauigationem tentent, aut falli posse classem hostium in insularū stationibus: aut etiamsi deprehendantur, perruptu ros ui uentorum & nauium magnitudine, urgenter accersebat. illis uero non soluentibus, decreuit ipse clàm ad eos traijcere, quasi non facile secuturos alium: celatoq́; cōsilio misit tres seruos ad fluuium distantem duodecim stadijs, qui expedirent sibi lemnunculum celerem, & gubernatorē aliquem optimum, quasi ad mittendum aliquò nuncium. ipse è triclinio secessit languorem simulans, iussis amicis manere in conuiuio. moxq́; priuati hominis habitu uehiculum conscendens cōtendit ad nauiculam, quasi Cæsaris nuncius. de reliquo ad mādanda seruis utebat, ipse stragulis simul tectus & noctis caligine. cæterū hibernis uentis flantibus, serui hortabant gubernatorē, bono esset animo, & occasionē arriperet ad fallēdos hostes in proximo. is amnē quidē remorū ui enauigauit: uerū ubi ad hostia uentū est, fluctu marino fluenta repercutiente, & urgente hostili terrore connitebatur in aduersum totis uiribus: & cùm nihil proficeret, deficiebat lassitudine. tum consul capite retecto exclamat: perge contra tempestatē forti animo. Cæsarem fers & fortunā Cæsaris. hac uoce attonitis unà cum gubernatore remigibus, nauis magno ardore omnium eluctata superauit os fluminis, sed procellis & tumente fluctu iactata retrudebatur ad littus, donec instante die nautisq́; pauentibus ne conspicerentur hosti, Cæsar iratus fortunæ ut inuidæ, permisit naui reditum, & ea quidem celeriter secundo uento fluuium retro subijt. Cæsaris uero amici mirabātur audaciam, quidam etiam incusabant, ut non tam duci conueniētem quàm militi. ille ubi uidit occultos conatus non succedere, Postumium pro se traijcere iussit cum mādatis ad Gabinium, ut mox exercitum per mare adduceret: aut si is recuset, ad Antonium, aut Calenum deniq;. quòd si horum trium nemo auderet imperata exequi, literas alias habebat ad ipsum exercitum, significantes ut quotquot uellent sequerentur Postumium, & ad quodcunq; littus uentus ferret appellerēt, nil parcentes nauibus. sibi enim non nauigijs opus esse, sed uiris. tanto plus fortunæ fidebat Cæsar quàm consilijs. Pompeius igitur nō differendū ratus,

ducebat

ducebat in eum instructam aciem: cumq; duo ex eius militibus prę-
tentarẽt uada medio alueo, unus Cæsarianorũ inuasos ambos occi
dit: Pompeius uero omen ut infaustum auersatus in castra reduxit
copias, omnibus amitti occasionẽ quærẽtibus. cæterũ Brundisij Ga
binius grauatus mandata quę Posthumius pertulerat, uolũtarios du
xit per Illyricum continuato itinere, qui ab eius regionis incolis ad
unum oppressi sunt: nec Cæsari per negotia uacauit ulcisci hanc in-
iuriam. Antonius uero in naues impositis reliquis, ui uentorum A-
polloniam plenis uelis præteruectus est. remittente deinde flatu cir
ca meridiem, à uiginti Pompeianis nauibus mare scrutantibus con-
spectus & exagitatus est. timebat enim rostra longarum, ne suas aut
perforarent aut demergerent. Iamq; fundæ expediebantur & tela id
genus, cùm uentus ualidior quàm ante irruit. itaq; ex improuiso ma
gnis uelis oppansis cursum peragebãt intrepidæ: hostiles uero cum
æstu uẽtoq; in angusto mari cõflictatæ, per importuosa & aspera lit
tora disiectæ sunt, duabus tantum Cæsarianis captis quæ impegerãt
in breuia. reliquæ unà cum Antonio Nymphęum tenuerunt. itaq;
Cæsari uniuersus præsto fuit exercitus, æquè ac Pompeio: & castra
castris opposita in arduis tumulis, castellis etiam & opere cõmunita
sunt: quæ castella crebros utrinq; insultus patiebantur, dum circum
uallare alteri conantur alteros, & in arctum cogere: multaq; cõmit-
tebantur prælia. inter huiusmodi conatus cum ad quoddam castel-
lum Cæsariani succumberent, Scęua centurio multis egregijs tum
quoq; insignis facinoribus, in oculum telo percussus ante ordines
prosilijt, manu innuens silentium, quasi dicturus aliquid. móxque
Pompeianum cẽturionẽ uirtute nobilem appellabat: Serua tui simi-
lem, serua amicum, mitte qui me manu ducant saucium, cumq; tanq̃
ad transfugam duo uiri accurrissent, alterum occidit priusquam do
lum sentiret, alterius abscidit humerum. idq; fecit de se ac castello de
sperans. tum uero cæteri ab hoc casu receperunt animos, & castellũ
seruatum est: multo etiam Minutij præfecti labore, cuius scutum fe-
runt centum uiginti telis confixum, ipsum uero sex accepisse uulne-
ra, & oculum amisisse pariter: quos Cæsar ambos multis donis hono
rauit militaribus. ipse spe occupandi per proditionem iam cœptam
Dyrrachij, portam ædi Dianæ uicinam cum paucis, frustra tamen,
adijt. Eadem hieme alium exercitum è Syria Pompeio socer adduce
bat: cum quo C. Caluisius in Macedonia congressus uictusq; unam
legionem amisit, elapsis tantùm octingentis militibus. Cęsari sanè ni
hil à mari accedebat, quòd hostis potiretur classibus. quare exercitus
eius necesse habuit herbas in panis usum uertere: quod genus panes

transfu-

transfugæ obtulerunt Pompeio, ut rem lætam. ille uero nihil lætatus. Cum qualibus inquit pugnamus bestijs? tum Cæsar necessitate compulsus omnes copias coegit, uel cum inuito Pompeio conflictu rus. at ille multis castellis per hãc occasionem occupatis quiescebat. quod Cæsar ægerrime ferens, ausus est aggredi opus difficillimũ & uix credibile, ut uniuersa hostium castra una munitione à mare ducta concluderet: etiamsi conatui successus non respõderet, laudem laturus animi magnifici. protendebatur enim per mille ducenta stadia. cõtra Pompeius alias fossas munitionesq́; obijciebat, atq; ita eludebat alter alterum. semel tamen magno prælio certatum est, in quo Pompeius Cæsarianos egregie repulit, uersosq́; in fugam usq; castra eorum persecutus est, ereptis multis signis, aquila etiã penè potitus, ni aquilifer eã ut propriã Romanis in summa ueneratione militi habitam, intra uallum iecisset, connixus totis uiribus. in hac fuga Cęsar cum alia manu succurrit, sed hęc quoq; adeo pauida, ut procul Põpeium cõspicata, neq; sisti potuerit, quamuis portis castrorum proxima, neq; induci seruatis ordinibus, neq; imperata facere: sed remoto omni pudore pro se quisq; fugerit, nec alieno hortatu iuuãte, nec ratione propria. tandẽ Cæsare discurrante, & cum opprobrijs ostendente longinquum etiam tum Pompeium, nihilominus aut signa inter fugiendum proijciebant, aut defixo in terram præ pudore uultu, segnes stabant & taciti: tanta fuit consternatio. unus etiam signiferorum cuspide imperatori se moranti minatus est, quem satellites mox conciderunt. qui uero in castra se receperunt, ne ad custodias quidẽ præsto fuerunt: sed omnia remissa erant, & uallum nullis firmatum stationibus. Et poterat omnium opinione Pompeius tunc cum fugiẽtibus castra irrumpere, debellatumq́; fuerat, ni Labienus deo ita uolente persuasisset, ut potius illis instaret, quos in acie fuderat: præsertim segniori ad imponendam extremam manum uictoriæ, siue quòd uallum incustoditum suspectum haberet tanquam insidias, siue quòd ut uictor hanc accessionem contemneret. cæterum uersus in eos qui extra uallum erant, aliam stragem edidit, & uiginti octo signa duobus prælijs cepit eadem die, altera tum occasione amissa absoluendæ uictoriæ, quod ne Cæsar quidẽ dissimulauit: eam diem bello finem allaturam fuisse, si hostis scisset uti uictoria. At Pompeius rem bene gestam exaggerans scribebat regibus & ciuitatibus omnibus, sperabatq́; confestim ad se transiturũ exercitum Cæsaris, uel fame pressum, uel clade perterritum, præsertim tribunos errati conscientia pauidos. illi uero diuinitus tacti pœnitentia peccatum agnoscebant, & imperatore clementer incusante, ultroq́; dante ueniam,

tanto

tanto minus ſibi ignoſcebant, mirumq́; in modum mutati depoſcebant decimationis ex more patrio ſupplicium. quod cum remitti ſibi uiderent, eo magis pudebat admiſsi dedecoris in cuius minime oportebat iniuriam: expetebantq́; ad necem ſigniferos, quaſi non fuiſſent fugituri, niſi qua ſigna uerterẽt. ut uero Cæſar ne hoc quidem paſſus uix in paucos animaduertit. ad hanc eius moderationem tanta exorta eſt alacritas, ut mox conclamarent, duceret ſe in hoſtẽ, uictoria noua abolituros ignominiã, & ultrò cateruatim cõiurarent inſpectante imperatore, non niſi uictores ſe redituros è prœlio. quapropter amici hortabantur eum, abuteretur in rem ſuã pœnitentia promptitudineq́; exercitus: ſed ille coram multitudine reſpondit, ductu rum ſe in hoſtem opportuniore tẽpore, hortatus ut eſſent eiuſmodi alacritatis memores. cæterum amicos priuatim monuit, eximẽdum prius militi pauorem ex recenti clade contractum, expectandumq́; dum mora langueſcat hoſtium ferocia. fatebaturq́; ſuum erratum, quòd caſtra poſuiſſet ad Dyrrachium, ubi Pompeio parata erant omnia, cum debuerit eum abſtrahere aliò in difficultates ſimiles. quibus dictis mox petijt Apolloniam, indeq́; in Theſſaliam clàm noctu profectus eſt, ubi Gomphos modicum oppidum, quòd ſibi portas clauſerat expugnauit præira, diripiendumq́; præbuit militibus. qui famelici explebant ſe affatim & uino ingurgitabant, inſigni Germanorum ebrietate & ridenda cæteris. quare uidetur tunc quoq; Pompeius occaſionẽ rei bene gerendæ amiſiſſe, dum contemptũ hoſtem non ſequitur, donec Cæſar ſeptem diebus continuato itinere caſtra circa Pharſalum metatus eſt. Fertur Gomphis accidiſſe quiddã memorabile, repertos in officina medici mortuos ſenes nobiles, uiginti humi iacentes cum calicibus nullo affectos uulnere ſimiles ebrijs, unum in ſella ſedentem ceu medicum, potionem porrigentem alijs. Cæterum Pompeius poſt diſceſſum Cęſaris, adhibuit amicos in consilium: Ex his Afranius cenſebat, naualibus copijs, quibus ipſi præpollebant, urgendum Cęſarem uagum & inopem, & infeſtandũ modis omnibus: terreſtres uero ipſius Pompeij ductu mittendas in Italiam propere, fauentem partibus & milite uacuam. qua præſidijs firmata cum prouincijs Gallia Hiſpaniaq́;, domi & in Vrbe rerum domina ſedem belli conſtituendam, & aggrediendum Cæſarẽ. ſed hoc conſilium quamuis ſalubre non placuit: in eorum magis ſentẽtiam itum eſt, qui aiebant fore ut Cæſaris exercitus fame coactus mox abeo deficeret, & alioqui non multũ ſupereſſe ad abſoluendam uictoriam, poſt proſperam pugnã ad Dyrrachium. ediuerſo turpiſsimum eſſe omitti fugientem Cęſarem, & uictorem æquè ac uictum fugere.

his

his ille cauſis permotus, & maxime reuerentia gentiũ orientis à ſuo nutu pendẽtium: tum reſpectu L. Scipionis, cui timebat ne quã clademacciperet in Macedonia: ante omnia fretus alacritate exercitus geſtientis ad prælium, ſecutus Cæſarẽ caſtra admouit & ipſe ad Pharſalum, loco ab hoſte remoto xxx. ſtadijs, cõmeatus autem ſuggerebantur undiq;. Sic enim iam antè uias, portus, caſtella munierat, ut & terrà continue ſubueherentur, & mari quiuis uenti ei conferrent. Cæſar uero id tantum habebat, quod quotidianis ægre parabatur laboribus: ac ne ſic quidem à quoquam ſuorũ deſertus eſt, ſed diuino quodam inſtinctu in hoſtes ferebãtur pugnæ cupidi: ut qui ſe ueteranos & decem annorum militiam expertos longe præſtantiores armis tractandis quàm illos tirones ducerent. quòd ſi operibus bellum trahendum eſſet, munitionibusq; ac laborioſis frumentationibus, ibi ſe inferiores fore ob ætatem iam uergentẽ: & omnino morarum perteſi, cenſebant potius rem ſemel armis decernendã, quàm diutius ferendam famis iniuriam. quod & Pompeius intelligens periculoſum iudicabat, cum uiris exercitatis, tunc etiam deſperatione nihil non auſuris, congredi, & de ſumma rerum dimicare, præſertim ductu feliciſsimi Cæſaris: tutius uero ac facilius poſſe eos rerum omnium egeſtate diuexatos & attritos opprimi, cum nec agrum teneant fertilem, nec importationes maritimas, ac ne nauem quidem ad effugium. itaq; prudẽtiſsimo conſilio decreuerat bellum protrahere, & hoſtem fame exagitatum in aliam famem trudere. Sed cùm eſſet circa eum magnus numerus ſenatorum dignitate parium, & equitum Ro. nobiliſsimus quiſq;, ad hæc reges multi ac dynaſtę, quidam per ignorantiã, quidam ſupra modum elati Dyrrachina uictoria, quidã freti qua præſtabant multitudine, nõnulli etiam bello feſsi, & celeritatem magis probantes quàm recta conſilia, omnes hortabantur eum ad prælium, oſtendentes Cæſarem ſemper prouocãtem & ſtantem in acie. at ille hoc exemplum in ipſos retorquebat, & aiebat, Cæſarem inopia coactum id facere, ſibi uero eo magis quieſcendum, quo maiore ille neceſsitate prematur. Sed cum totus exercitus proxima uictoria tumens flagitaret prælium, & honoratiores quiq; cauillarẽtur in eum, quòd imperio præſenti ſibi placens, ideo induſtria cunctaretur, quo diutius inter tot pares alioquin emineat: iamq; regem per iocum uocarẽt, & Agamemnonẽ, quòd & ille propter bellum imperitaſſet regibus: paſſus eſt dimoueri ſe à propoſito, fortuna iam & alijs in rebus aduerſa toto huius belli tempore. factus enim ſeipſo ſegnior omnino ac tardior, inuitus ſe parabat prælio, tũ ſuo malo, tum eorũ qui id ſuaſere. Ea nocte Cæſar tres legiones frumentatum

mentatum miserat. laudans enim Pompeij cunctationē, & ratus permansurum in eo consilio, curabat frumentum undecunq; conuehi. sed ubi sensit hostem contra se parari, gauisus expressum id ut conijciebat peruicacia militum, celeriter reuocatis omnibus & ipse suos paratos esse iussit. de media nocte operatus sacris Martis & genetricis Veneris. nam à Iulio Aenææ filio Iulia gens ut nomen ita genus ducere creditur. simulq; ædem deæ uouit in Vrbe sacrādam, si propitia iuuaret uictoriam. ut uero fulgetrum de cælo à Cæsarianis castris ad Pompeiana delatum est, ibiq; demum extinctum, Pompeiani sibi pollicebantur illustrem de aduersarijs uictoriam: at Cæsar sic interpretatus est, extincturum se uno impetu gloriam aduersarij simul & potētiam. Pompeio eadem nocte sacrificanti elapsæ uictimę cōprehendi nequiuerunt: examen quoq; apum insedit altaribus, animātium tardarum: & paulò ante lucem panicus terror in exercitum incidit: quem ille postquam circūcursando sedauit, somno se dedit profundo. excitatus deinde ab amicis, ait se in somnis ædem in Vrbe dedicasse Veneri uictrici. eam à Cæsare uotam nesciētes amici & milites, omnes audito somnio gaudebant, & rati se iam rem factam habere, contemptim agebant omnia, non tam ratione quàm impetu, adeò ut multi tentoria lauro coronarent, quod est insigne uictorię, & serui epulas eis pararent splendidissimas, quidam etiam de summo pontificatu Cęsaris inter se contenderent. quæ Pompeius ut rei militaris peritus auersabatur, indignationem tamen dissimulans. pigebat enim, nec tutum erat eos reprehendere, qui imperare mallent quàm imperata facere, quorum importunitate omnia faciebat, præter animi sui sententiam, adeò uirum magnificum & ad eam diem felicissimū tūc torpor quidā occuparat, siue illum male habebat quòd spernerentur ipsius consilia quàmuis optima, & cogeretur aleam iacere de salute tot hominū suaq; hactenus incomparabili gloria: siue mens propinqui mali præsaga, terrebat amissurū uno momento tantam potentiam. Hoc tantùm apud amicos prolocutus, eam diem, uterlibet uinceret, fore populo Romano magnarum calamitatum initium, cœpit aciē struere: quod uerbū per trepidationē tum elapsum quidam æstimantes, putabant ne Pompeium quidem si uicisset temperaturum à tyrannide. Fuerunt autē copiæ, ut omissis alijs parum inter se cōsentientibus, Romanorum grauissimos scriptores sequar, qui Italici nominis milites ceu robur exercitus diligēter percensent, auxiliorum neglectim mentionem faciētes, quasi accessionis modi cæ: Cæsari quidem XXII. milia, & in his circiter mille equites: Pompeio uero plus quàm duplum, & in his equitum ad VII. milia: atq;

ita fide digniſsimi autores produnt, L X X. Italorum milia cõflixiſſe hoc prælio: qui pauciores ſcribunt, L X M. numerant: qui uero multitudinem exagerant, C C C C M. ex his Pompeianos ſeſquialtera parte plures fuiſſe aiunt: alij Cæſarianos partem tantum tertiam. tanta eſt de exacta ueritate diſſenſio. utcũq; ſe res habuit, in hoc genere uterque totam collocabat fiduciam. cæterum in auxilijs Cæſaris erant equites Galli, & alius tranſalpinorũ Gallorum numerus: Græcorum etiam leuis armaturæ, Acarnanes, Aetoli, Dolopes. In Pompeij uero multitudo gentium Orientalium, pars equites, pars pedites: ex Græcia uero Lacones cũ ſuis regibus, & reliqui Peloponneſij, cum eiſq; Bœoti, quin & Athenienſes uenerunt in hanc militiam, quamuis utraq; pars per præconem edixerat, nequis eos læderet, ut ſacerdotes Legiferæ Cereris: attamẽ exſciti ſunt ad tanti belli gloriam, quaſi pugnaturi pro imperio Romani populi. Poſt Græcos deinde omes fermè nationes quotquot uerſus Orientẽ per circuitum mare accolũt, Thraces, Helleſpontij, Bithyni, Phryges, Iones, Lydi, Pamphylij, Piſidę, Paphlagones, Cilices, Syri, Phœnices, Hebræi, contiguiq; his Arabes, Cyprij, Rhodij, Cretenſes funditores, & inſulani cæteri. aderant & reges Dynaſtæq; cum ſuis auxilijs, Deiotarus tetrarcha Gallogræcorum, & Ariarathes rex Cappadocum. Armenios ciseuphratenos ducebat Taxiles: tranſeuphratenos Megabates legatus Artapę regis. alij quoq; minores Dynaſtæ adiutabãt pro uiribus. fertur et ex Aegypto naues L X. ei miſſas à regibus Cleopatra fratreq; huius etiamtũ puero: uerum hæ non interfuere prelio, ſicut nec cętera claſsis, ſed otioſæ ſtabant in Corcyra. apparetq; Pompeium parum prudenter feciſſe, quòd contemptis claſsibus quibus in tantũ præpollebat, ut poſſet undiq; prohibere, quominus cõmeatus adueherentur hoſti: maluit terreſtri pugna decernere cum uiris ob exhauſtos multos labores magnanimis & forocibus ad prelia: quos quo minus caueret clade Dyrrachina factum uidetur, qua nihil accidit rebus Cæſaris opportunius. propter eam enim inflati Pompeiani contra ſuum imperatorem peruicaces ſunt redditi, & ſine arte ad certamen ferebantur. Verũ id ei cõſiliũ fuit, ut naſceretur potentiſsimũ hoc quod nunc quaqua uerſum in immenſum patere uidemus imperium. Inſtante uerò pugna, uterq; ſuos pro cõcione cohortatus eſt, Pompeius uerbis huiuſmodi: Vos milites ad hũc laborem imperãtes magis quàm imperata faciẽtes acceditis, uos enim cum ego malim diutius infeſtare Cæſarem, hoc certamẽ depoſcitis, itaq; ut ipſimet diſpenſatores & arbitri huius prelij, ſic rem gerite tanquam plures cum paucioribus: ſic eos contemnite, ut par eſt cõtemni uictos à uictoribus,

ſenes

ſenes à iuuenibus, feſſos à recentibus, præſertim cùm potiores ſitis non ſolum apparatu & uiribus, ſed etiam bonæ cauſæ conſcientia. nã pro libertate dimicamus & patria, pro legibus & gloria, pro tot ſenatorij equeſtriſq́; ordinis uiris, cõtra unum ad dominatum graſſantem per latrociniũ. Ite igitur cum bona ſpe quò fert animus, memores eorum fugę ad Dyrrachium, quotq́; tunc ſigna una die capta retulerimus. Cæſar quoq; ſuos ſic affatus eſt: Difficilior pars laboris cõmilitones iam profligata eſt, iam enim nõ cum fame inopiaq́;, ſed cum uiris pugnabimus. hæc dies decernet omnia. memineritis modo quid ad Dyrrachium ſitis polliciti, quo pacto me ſpectante coniuraueritis, non redituros uos niſi uictores ex acie. hi ſunt contra quos ab Herculis columnis uenimus: hi qui nos nõ ſuſtinendo profugerunt ex Italia: hi qui nos per decennium cum hoſte conflictatos, poſt innumeras uictorias, poſt quadringentas Hiſpanorum & Gallorum Britannorumq́; nationes adiectas imperio, debitis honoribus priuare uoluerunt, & triumpho cæterisq́; cõmodis & præmijs: hi apud quos nec ius meum quicquam ualuit nec gratia. noſtis ipſi quos dimiſerim incolumes, ſperans me ab eis impetraturũ ęquũ aliquid. hæc omnia uobis in mentem ueniant hodie, tum ſi quam in me experti eſtis erga uos fidem ac beneuolentiã, ſi quam liberalitatẽ ac munificentiam. nec eſt difficile à ueteranis uinci tirones & imperitos artium militarium, pueriliter abſq; ullo ordine ruentes cõtem pto imperatore ſuo: quem ego ſat ſcio timentẽ & inuitum prodire in aciem, fortuna eius ſeneſcente, ipſum quoq; ſegnẽ ac tardum redditum, nec tam inperantem quàm parentem alienis imperijs. & hactenus de ſolis loquor Italis. nam de auxiliaribus nolo uos eſſe ſollicitos, aut ullo eos in numero ponere, aut armis inuadere mancipia Syra Lydaq́; & Phrygia, ad fugam tantum & ſeruitutẽ nata. quibus, id quod ſcio, moxq́; ipſi uidebitis, ne Pompeius quidẽ ullum locum aſsignabit in acie. Vos mihi ſolos urgete Italos, & ſi uos auxiliares more canum cõcurſando perturbare uoluerint, illis prius fuſis à cæde ut cognatorum abſtineamus: in hos uero ſęuiamus ad terrorem incutiendum cæteris. antè omnia ut ſciam uos pollicitorũ mẽmores aut mortem optare aut uictoriam, exituri uallum meo iuſſu conuellite ipſimet, foſſasq́; complete aggere, ut nihil nobis reliquum faciamus pręter uictoriam: & hoſtes uidendo nos carere caſtris, neceſſario ſuis uſuros intelligant. Hæc locutus, tamen ad impedimẽtorum cuſtodiam reliquit duo milia ſenum admodum, cæteri exeundo uallum proſternebant magno ſilentio, & in foſſam cõgerebant. id ubi Pompeius animaduertit, quibuſdam putantibus eos fugam adornare, intellexit audaciam, & intra ſe ingemuit, quòd pugnandum eſſet

cum beſtijs, cum haberent ipſi pro ſe famem, dignum aduerſus beſtias remediũ. ſed iam nõ licebat gradum referre, rebus (ut eſt in proverbio) admotis iam ad nouaculam. quapropter relictis quatuor milibus legionariorum, qui caſtris eſſent præſidio, cæteros deduxit in aciem inter Pharſalum & flumen Enipeum: ubi & Cæſar ex aduerſo conſtitit, ita ut legiones utrinq; frontem occuparẽt trifariam, modicis diuiſę ſpatijs, cornua protegerentur alis equitum, ſagittarij funditoresq́; intermiſcerentur omnibus. ita legionibus utrinq; inſtructis, in quibus erat tota fiducia, auxilia quoq; magis ad oſtentationẽ quàm uſum producta ſunt. erant autem Pompeio cõfuſa ex linguis diſſonis, à quibus ille ſecretos Macedonas, Peloponneſios, Bœotos, Athenienſesq́;, ut melius aſſuetos ſeruandis per ſilẽtium ordinibus collocauit prope phalangem Italicam, cæteros, quemadmodum Cæſar coniectura præceperat, extra aciem iuſsit ſubſidere, ut cõmiſſo prælio circumuentum hoſtem profligarẽt pro uiribus, & caſtra Cæſariana iam uallo nudata diriperent. cæterum aciem Pompeij mediã curabat ſocer Scipio, læuum cornu L. Domitius, dextrum Lentulus, Afranius cum Pompeio ſubſtitit in caſtrorum præſidio. apud Cæſarianos præerãt, Sylla, Antonius, Cn. Domitius. ipſe oportuno loco inter decumanos ex more conſtitit. quo animaduerſo hoſtes traduxerunt cõtra eum fortiſsimos equitum, ut numero ſuperiores illum circumuenirent. Cæſar contrà intellecta re tria milia peditum audaciſsimorum collocauit in ſubſidijs, iuſſos ut quamprimum ſentirẽt hoſtem circumuectũ accurrere, coorirentur, & infeſtis haſtis maxime facies eorum peterent: non enim ſubituros iuuenes imperitos & forma ſibi placẽtes, eius deformationis periculum. atq; ita utriq; artibus utebanẽ aduerſus alteros, ducibus ordines obeũtibus, & quod opus erat prouidentibus, ſuosq́; ad rem fortiter gerẽdam cohortantibus, & teſſeram dantibus, Cæſarianis Venerẽ uictricem, Pompeianis inuictum Herculem. Inſtructos utrinq; diu ſilentium altum tenuit, cunctabundos & expectantes ut ab aduerſa parte fieret pugnæ initium. miſerebat enim tantas cõpias Italici nominis, quantas nunquam antea, præſertim utrinq; lectiſsimas, ſemel ſubire aleam ancipitem, idq́; Romanis inter ſe conflictantibus: & quo propius aberãt à periculo, eo magis remittente ſe ambitione qua hactenus cæcati fuerant, & in uicem eius redeunte timore, ratio iam remoto inſano appetitu gloriæ reputabat magnitudinem cauſamq́; periculi, duos uiros de primatu inter ſe contendere, ſalutis cura poſthabita, ne extremo quidẽ loco mãſuros ni contingat uincere: pertrahi propter eos tantam egregiorũ uirorum multitudinem in cõmune periculum. in

mentem

mentem ueniebat & illud, nuper amicos & affines, maximis mutuis beneficijs in tuẽda dignitate adiutos, nunc gladios in se inuicẽ stringere, & minores duces sequi conatus illorum nefarios, tanta necessitudine intercedente inter ciues tribules & cõsanguineos, atq; adeò fratres quoq; nõnullos. nam ne hoc quidẽ deerat. sed ut fit inter tot milia gentis unius cõcurrentia, multa præter opinionẽ accidebant. Talia cogitantem utrunq; ducem pœnitebat pro tempore, & quòd ea dies primum aut extremum omnium mortaliũ redditura esset, pigebat negotium tam dubium priorem aggredi. fertur illachrymasse utrunq;. inter has moras dum obseruãt alteri alteros, die procedente, legiones uniuersæ constanter suo loco quiescebant. cæterum auxilia sua cum uideret Pompeius parum seruare ordines morę tedio, ueritus ne suo exemplo antè initium pugnæ turbarent cæterorũ ordines, iussit prior signa canere. idem exaduerso fecit Cæsar. moxq; concinentibus classicis, caduceatoribus & præfectis discursando suos cohortantibus, magno animo aduersi in se inuicẽ ferebantur: nec minore silentio, ut sæpe uersati in huiusmodi certaminibus. ut uero intra teli iactum uentum est, orto à ferentarijs prælio, procurrerunt & equites, factoq; utrinq; uirtutis periculo, Pompeiani numero potiores circumueniebant legionem decimã, tum uero Cæsar signum dat subsidiarijs. illi coorti hastis infestis equitum facies fodiunt: qui non ferentes desperatorum audaciam, & ora oculosq; sibi configi, fugere turbatis ordinibus: moxq; nudatas eo latere legiones, Cęsariani equites circũuenere, qui prius ne ipsi circumuenirẽtur timuerãt. quo cognito Pompeius iussit pedites cursum sistere, nec in aduersam aciem incurrere, nec tela in hostem conijcere, sed stãtes prætentis hastis in irruentes pugnare cominus. quod eius stratagema quidam laudant ut circũuentis cõmodissimum: sed Cæsar in suis epistolis improbat. iactu enim ictus fieri uehementiores, & cursu uiris augeri animum, contrà langueſcere stantibus: quos & facilius propelli dum sunt palorum more immobiles: quod etiamtũ contigit. namq; decumani, dum sinistrũ Pompeianũ cornu ab equitibus desertum circumuenitur, & in uestigio hærens telis ex aduerso missis obruitur, inuecti in turbatos ui coegerunt eos retrocedere, atq; hoc modo primi fuerunt autores uictoriæ. cæteris partibus edebãtur uariæ uulnerum ac cædis species, nullo clamore in tot legionum cõflictu, ne sauciorum quidem aut cadentiũ, sed fremitu tantũ & gemitu occumbentium, quo quisq; loco cõstiterat. auxiliatores interim spectatores facti mirabantur seruari ordines, ita ut stupentes miraculo alienę uirtutis, ne castra quidẽ Cæsariana inuaderent, à paucis custodita

ſenioribus,ſed ſtarẽt tantũ attonitis ſimiles.ut uero ſiniſtrum Pompeianorum cornu propulſum cœpit referre pedem pugnando nihilo ſecius,tum uero auxiliares uictos ſe conclamando,effuſa fuga petebant caſtra, & conuulſis direptisq́; hoſtiliter proprijs tabernaculis,diffugere quà quiſq; poterat.iamq́; cęterę quoq; legiones ut hãc cladem ſenſere,pedem referebant:primò ſeruatis ordinibus & repugnantes pro uiribus:cęterum hoſte ut in rebus ſuis proſperis urgente,tandem in fugam uerſæ ſunt. tum Cæſar uſus conſilio prudentiſſimo, ne rurſum inſtaurarent ordines, utq́; non prælio tantùm, ſed bello etiam uinceret,dimiſsis circumquaq; pręconibus, edixit ciuibus parci, & in ſola ſæuiri auxilia: ſimulq́; uictores uictis accurrentes iubebant ſtare ſucuros: atq; ita uiritim edicti notitia tradita, hæc uox, STA SECVRVS,Pompeianis cœpit eſſe pro teſſera, eo facilius quòd Itali ſe inuicem noſcitarent pari cultu linguaq́;.Ita Cæſariani præteritis ciuibus in auxiliares uerſi, cędebant ad reſiſtendum inualidos,quorum ingens ſtrages eſt edita.Pompeius uiſa ſuorum fuga, mentis iam impos,in caſtra ſe paulatim recepit: ingreſſusq́; tentorium ſedebat tacitus, Aiacem Telamoniũ referẽs,cui ſimile quiddam fertur accidiſſe Troiani belli tempore. reliquorum admodum pauci in caſtra ſunt reuerſi: quòd in acie ſecuri ſtare iuſsi, & ab hoſtibus præteriti,cateruatim diſpergerentur. ſub ueſperam Cæſar diſcurrendo per exercitum,ſupplex orabat ne grauarentur tantum laboris inſuper impendere, dum caſtra Pompeij capiant:docens ſi patiantur denuo coire hoſtiles copias,unius tãtum diei fore uictoriã: caſtris porrò occupatis, nihil defore quin in uniuerſum uincãt,ſumma operi manu impoſita. itaq; ſupplices ad eos manus protendens, cœpit eò ante alios currere. Illis quamuis feſſa corpora ſubleuabant animi,conſiliumq́; & autoritas Cæſaris.hùc accedebat & præſens felicitas,ſpesq́; caſtra expugnandi,non ignaris rem eſſe momenti maximi:nec eſt aliud efficacius ſpe,ad ſubleuãdam hominum laſsitudinem. ita uallum quoq; aggrediuntur contemptis propugnatoribus. Pompeius hoc audito,tandem poſt inſolitum illud ſilentium in hãc uocem erupit:Ergo & ad caſtra noſtra? & cum dicto mutata ueſte, conſcendit equum:comitantibusq́; amicis quatuor, non prius curſum intermiſit,quàm ſub lucem Lariſſam attingeret.Cæſar ita ut inſtruendo aciem inter minas prædixerat, intra Pompeij uallum uſus eſt diuerſorio,paratosq́; illi cibos abſumpſit, ſicut & reliquus exercitus hoſtium ſumptu epulatus eſt. deſiderati ſunt utrinq;,tũ ex Romanis,tum è ſocijs (auxiliorũ enim nec numerus erat nec ratio præ multitudine) Cæſariani cẽturiones triginta, legionarij ducenti, aut

ut alij

ut alij ſupputant, mille ducenti. ex Pompeianis ſenatores decem, & in his L. Domitius ſucceſſor ipſi Cæſari miſſus in Galliam. equites Romani nobiles circiter XL. de cętero qui plurimos tradũt, XXVM. numerãt. Aſinius Pollio qui inter Cæſarianos duces ei prælio pręfuit, nõ plus ſex milibus ex Pompeianis cecidiſſe ſcribit in ſuis cõmentarijs. hic fuit euentus pugnæ illius ad Pharſalum celeberrimæ. in ea fortiſsime rem geſſerunt primo & ſecundo loco Cæſar ipſe omniũ conſenſu, & cũ eo Decumani: tertio uero Craſtinus cẽturio: qui rogatus dum exit caſtris, qualem euentũ expectaret, clara uoce reſpondit: Vincemus Cæſar, & mihi aut uiuo aut mortuo habebis gratiam. hunc totus exercitus teſtabatur, tanquam furentẽ diſcurriſſe per ſingulas acies, multaq; egregia edidiſſe facinora. cadauer eius inter cætera inuentum ornauit Cæſar donis militaribus, atq; ita ornatum ſeorſim ſepelijt inſigni monumento addito, prope cõmunem reliquorum tumulum. At Pompeius è Lariſſa pari curſu delatus ad mare cõſcendit nauiculã, & fortuitò nactus nauem præteruehentẽ, traiecit Mitylenẽ: unde aſſumpta Cornelia, rebusq; ſuis in quatuor triremes impoſitis, quæ à Rodo & Tyro uenerãt, tunc quoq; Corcyrã neglexit & Africam, ubi alium habebat exercitum & claſſem ualidam: maluitq; in Orientẽ Parthorum regem petere, quaſi ope illius recepturus omnia. quod conſilium celans, circa Ciliciam demũ amicis aperuit. illi cenſebant cauendum Parthum nuper à Craſſo laceſsitum, & adhuc à uictoria recenti tumidum: nec ad intemperantes barbaros ducendam formoſam mulierem Corneliam: præſertim quæ Craſsi uxor fuiſſet. cumq; is rurſum ad conſiliũ referret de Aegypto & Iuba: hic quidem contemptus eſt, ut parum illuſtris: Aegyptũ uero petere omnibus placuit, regionem propinquam & late pollentem imperio, præterea beatã potentemq; nauibus, frumẽto, pecunijs, cuius reges quamuis pueri, paterna tamen coniuncti ſunt Pompeio amicitia. his itaq; de cauſis ille in Aegyptũ nauigauit. cæterũ quia Cleopatra quæ cum fratre antea regnarat, tunc exul exercitum parabat circa Syriam, Ptolemæus eius frater circa montem Caſsium intra Aegypti fines ſubſedit obſeruans aduentum illius. & forte fortuna accidit ut uentus eò deferret Pompeium. qui conſpecto in littore tanto exercitu, nauigare deſijt: coniectansq; id quod erat, regem adeſſe, miſit qui eum de rebus ſuis certiorẽ redderet, deq; patris amicitia. agebat is tum annum tertiumdecimũ, curatores habens Achillam militiæ, pecuniarum Pothinum eunuchũ, qui conſultare cœperũt de Pompeio, adhibito & Theodoto Samio rhetore, qui tum pręceptor erat pueri. is autor fuit nefarij cõſilij, ut ille per inſidias tolleretur, in gra-

tiam Cæsaris. quod ubi placuit, nauicula uilis ad eum missa est, quasi id littus uadosum esset, nec capax magnarũ nauium. in eam conscendẽrãt ministri aliquot regij, simulq; Sempronius homo Romanus, qui tunc regis miles, olim sub Pompeio meruerat: qui dextram ei regis nomine obtulit, iubens nauigare ad amicum Pupillum. interim exercitus tanquam in hospitis honorẽ secundum littus totus instructus est in aciem, rege in medijs uersante conspicuoueste purpurea. Pompeius quamuis multa suspicabatur considerans instructam aciem, uilem ad se missã nauiculam, non regem obuium, non purpuratorum aliquem: tamen Sophocleos illos Iambos sibi occinens:

Quisquis domũ tyrãni proficiscĩ, Seruus sit illi, sit licet ingenuus:

exscendit in nauiculam. dein cunctis inter nauigandũ silentibus aucta est eius suspicio: & siue quòd agnosceret Sempronium Romanum & quondam suum militẽ, siue id coniectabat quòd solum stantem uideret ex militari disciplina non confidentẽ cum imperatore, uersus ad eum inquit: Te certe noui cõmilito, qui annuit, & mox auerso primus uulnus inflixit, deinde cæteri. hoc procul uiso uxor amiciq; magno eiulatu deos fœderum uindices sublatis in cælũ manibus implorando, celerrime fugerunt hostilia littora. Pompeij caput per ministros Pothini resectum, seruatum est in aduentum Cæsaris, expectatione maximi præmij. sed ille nefarium scelus pro merito ultus est. reliquum truncum in littore quidam sepelijt, aggesto exiguo tumulo, cui alius quispiam hanc inscriptionem addidit:

Vix caperet templum, quem parua recondit arena.

Procedente uero ætate sepulchrum hoc omnino arenis obrutum, simulq; effigies æreas Pompeio dicatas ab accolis, uetustate læsas, & in intimum templi sacrariũ retrusas, inquisiuit & inuenit nostro seculo Adrianus Augustus, dum eam regionẽ inuiseret, purgatumq; à ruderibus denuo cõspicuum reddidit, restitutis etiam imaginibus. Ita uir ille uita defũctus est, post maxima bella gesta feliciter, & auctũ Romanum imperium, unde Magno cognomen inditum, nunquam antea uicto: sed perpetuis uictorijs felici iam inde ab exacta adolescẽtia. ex quo enim uigesimũ tertium ætatis annum attigit, usq; ad octauum supra quinquagesimũ, potentiã quidem regiam habuit, uerùm existimationem priuati ciuis propter Cæsarem æmulum. Cæterum L. Scipio socer illius & cęteri quotquot illustres è Pharsalica pugna euaserant, ad Catonem contenderunt in Corcyram, consulto ibi relictum cum alijs copijs & c c c. triremibus. ibi classe diuisa inter amicos Pompeij præcipuos, Cassius in Pontum nauigauit ad Pharnacẽ, exciturus eum cõtra Cæsarem: Scipio cum Catone in Africam, freti

Varo

Varo & eius copijs, Iubæq; Mauri auxilijs. Põpei uero maior filius cum Labieno Scapulaq; & parte exercitus properauit in Hiſpaniã, ut deficientibus ad ſe prouincialibus alias copias ex Hiſpanis & Celtiberis & mancipijs colligerent, maioresq; apparatus facerent. tantę fuere Pompeianorum reliquiæ, quas ſuus imperator mentẽ dijs adimentibus fugiens neglexerat. At in Africa militibus Catoni imperiũ ultro offerentibus, ille recuſauit, cùm adeſſent legati cõſulares in exercitu, ipſe uero nunquam dignitatem ampliorem prætura in Vrbe geſsiſſet. Itaq; L. Scipio factus Imperator, his quoq; locis augebat & exercebat copias: duoq; haudquaquam contemnendi exercitus contra Cæſarem parabantur, alter in Africa, alter in Hiſpania. Ille Pharſali biduo moratus ad celebrandam ſacrificijs uictoriam, reficiendumq; feſſum prælio militem, poſt conceſſam Theſſalis quorũ auxilijs uſus fuerat libertatem, Atheniẽſibus quoq; ſupplicibus dedit ueniam his uerbis: Quoties tandem uos ueſtrapte culpa pereuntes ſeruabit maiorum ueſtrorum gloria? tertia uero die profectus eſt uerſus Orientem, quò Pompeium fugam intendiſſe didicerat: eo in itinere ob triremium inopiam modicis nauigijs Helleſpontũ traijcienti, in medio freto Caſsius cum parte triremiũ ſuperuenit ad Pharnacem properans: cumq; poſſet tot triremibus hoſtem longe nauibus imparẽ opprimere, horrẽda Cæſaris felicitate attonitus, ratusq; illum contra ſe nauigare de induſtria, manus ſupplices è triremi tendens orabat ueniam, moxq; claſſem ei dedidit. tantum poterat Cæſarianæ felicitatis opinio. nec enim aliam cauſam facti uideo, nec puto præſentiorem fortunam unquam illum expertum in rebus dubijs, quàm cum Caſsius uir bellicoſus, LXX. triremibus in imparatum fortuito incidens, ne tentare quidem pugnam auſus eſt: & tamẽ hic qui turpi metu obiter ſe dedidit traijcienti, pòſt in Vrbe iam rerum potentem occidit: quo magis apparet tunc eum territum ceſsiſſe fortunę extollenti Cæſarem. Ita præter expectationem ſeruatus, ubi traiecit Iones & Aeolas cæterasq; nationes, quæ magnam illam peninſulam quæ minor Aſia dicitur incolunt, per legatos ueniam petẽtes recepit in gratiam: auditoq; quòd Pompeius in Aegyptum feratur, traiecit Rhodum: ac ne hic quidẽ expectato exercitu dum in unum cõueniret, conſcenſis Caſsianis & Rhodijs triremibus cum eis quas circa ſe habebat copijs, nemini apperiẽs quò curſum flexurus eſſet, ſub ueſperam ſoluit, iuſsis alijs gubernatoribus ignem prætorianæ ſequi, & ſignum eiuſdem interdiu: ſuo uero iam longe à terra ſemotus mandauit ut Alexandriam uerſus tenderet, atq; ita die tertia per altum eò deuecti ſunt. ibi receptus eſt à tutoribus regis adhuc hęrentis circa

tis circa montem Caſsium. ac primum propter infrequentiam ſuorum dabat ſe otio, comiter excipiẽs obuios, & uiſendi cauſa Vrbem obambulando mirabatur eius pulchritudinem, & ſapientię profeſſores pleroſq; ſtans audiebat: quod otium ei gratiam & bonam exiſtimationem parauit apud Alexandrinum populum. Sed ubi exercitus eius appulit, de Pothino Achillaq́; ſumpſit ſupplicium ob ſcelus patratum in Pompeium: Theodotum uero tunc elapſum, Caſsius pòſt egit in crucem inuentum in Aſia. Alexandrinis autem ob hanc rem tumultuantibus, & exercitu regio Cæſarem inuadente, uario euentu certatum eſt aliquoties circa regiam & in proximis littoribus, ubi etiam urgente hoſte in mare deſilijt, enatauitq́; per longum ſpatium: & Alexandrini paludamento potiti affixerunt id trophæo. extrema pugna aduerſus ipſum regem in Nilo fuit, quę maxime uictoriam attulit. inter has cõtentiones menſes nouem abſumpſit, donec Cleopatram loco fratris reginam fecit Aegypti, in Nilumq́; unà cũ ipſa quadringentis nauibus ſubuectus perluſtrauit regionẽ, & alioqui deuinctus fœminæ conſuetudine. uerùm hæc ſingula in rebus Aegyptijs prodemus accuratius. caput autẽ Pompeij oblatum auerſatus ſepeliri iuſsit in ſuburbio, ſacellumq́; ibi dedicauit Nemeſeos: quod noſtra ætate dum Traianus Aug. Iudæos exitiali bello perſequeretur, ab eis ob præſentem neceſsitatem eſt dirutũ. His apud Alexandriam geſtis Cæſar per Syriam contra Pharnacem raptim duxit exercitum: qui iam haud inani conatu quædam Romanę ditionis loca occuparat, & cum Domitio Cæſaris legato collatis ſignis egregie uicerat: auctoq́; inde animo Amiſum ponticam urbem diripuit, ciuesq́; ſub haſta uendidit, impuberibus ad unum exectis omnibus. ſed aduentante Cæſare territus ac factorum pœnitens, legatos de pace miſit à ducenteſimo ſtadio, ferentes ei coronam auream, & ſatis ſtulte regis ſui filiam offerentes in matrimonium. is poſtquam intellexit quibus cum mandatis uenirent, promouit exercitum, & inanibus colloquijs legatos fruſtratus, proceſsit uſq; ad caſtra Pharnacis. tum uero in hanc uocem erumpens, Ergo nõ iam dabit pœnas patricida: in equum inſilijt, & ad primum clamorem editum, in fugam hoſtem uertit, magnamq́; ſtragem edidit, adiutus circiter mille equitibus qui primi procurrentem ſecuti ſunt. quo tempore fertur dixiſſe: ó te beatum Pompeie, qui cum talibus bello Mithridatico decertans, Magni & exiſtimationem & cognomen adeptus es. in Vrbem quoq; de hac uictoria ſic ſcripſit: VENI, VIDI, VICI. Pharnaces contentus fuit in Boſporanum regnum à Pompeio ſibi traditum refugere. nec Cæſari uacabat eum perſequi, & in tam paruis negotijs

hærere

hærere,tot bellis in diuersum retrahẽtibus. quare in Asiam transcurrens obiter colligebat pecuniã, magna publicanorum per singulos populos acerbe exigentiũ inuidia, ut diximus in rebus Asiaticis.hęc per nuncios factus certior, agitari seditionibus Vrbem, & Antoniũ magistrum equitum in foro stationem habere cum exercitu, omnibus negotijs intermissis,illò properauit. ad cuius aduentum seditio quidem Vrbana conquieuit, uerùm alia militaris in ipsum coorta est,pollicita ad Pharsalum,necdum exsoluta,repræsentari sibi flagitantibus,qui eo prælio nauarant operam,& missionem postulantibus ut emeritis.ille causabatur nondum absolutam uictoriam Pharsalicam,durante bello in Africa:quo confecto spem eorũ haudquaquam fore irritam.simulq; alias millenas drachmas uiritim promittebat. responsum est odiose: non pollicitis sibi opus esse,sed præsenti pecunia: & Salustio Crispo internuncio fuga saluti fuit.hoc cognito Cæsar, legionem Antonianam quæ Vrbi præsidio fuerat, disposuit circum ædes suas,& ad uiarum exitus, metuens ne irati ad rapinas uerterẽtur.ipse omnibus dehortantibus ne se cõmitteret furenti multitudini, insigni audacia tumultuantibus etiamtum repente superuenit in campo Martio,& superiorem locum ascendit. illi nondum sedati,sed inermes accurrerunt, ex more consalutantes imperatorem,& iussi quid postularent dicere,de.donatiuo quidem præsentem appellare non ausi,ut in re improuisa,quod modestius uidebatur, missionem clamoribus petebant, sperantes eum, quippe qui exercitu opus haberet,ad profligandas belli reliquias,ultrò mentionem donatiui facturum. ille uero præter omnium opinionem nihil cunctatus,dimittere se respondit.quibus magis etiam attonitis & omnino silentibus, adiecit: dabo tamen uobis quicquid sum pollicitus,ubi triumphauero cum alijs. ad hanc ut expectatam ita clementẽ uocem pudor continuo subijt eos & æmulatio, reputantes absurdũ fore,si ipsis imperatorem suum tædio bellorum deserentibus,triumphum eius sequantur alij: ipsi uero lucris careant quæ sperãda erant è bello Africano,& inuisos se reddant tam Cæsarianis quàm aduersis partibus.id metuentes hærebant silendo, sperantes Cæsarem sibi aliquid remissurum, & propter instantem necessitatem mutaturum sententiam.sed cùm ille pariter sileret,amicis hortantibus ut aliquid insuper eis diceret,nec paucis eisq; duris uerbis cõmilitones suspensos relinqueret:rursus exordiens quirites eos appellauit nõ milites: quod erat signum iam dimissos esse à militia.hoc non tulerunt taciti,sed cõclamantes ostenderunt pœnitentiam: rogabantq; ut liceret sibi cum eo militare diutius.Cęsare uero auersante & descendente è

tribunali

tribunali, magis etiam conclamatum est, maneret, & pœnas de se sumeret. stetit ille nec procedens nec reuertens, fingens se non expedire consilium. tandem reuersus ait, puniendum quidem neminem: dolere tamẽ sibi quod decumani semper prælati alijs, tales tumultus cierent. & adiecit: missionẽ uobis do, reddituros tamen & promissa simul atq; reuersus fuero ex Africa. dabo & agros omnibus finito bello, non ut Sylla ereptos alijs: & colonos miscendo spoliatis, ad alendam utrorumq; simultatem perpetuam: sed agrum publicum, & meas priuatas possessiones diuidam: & si hi non suffecerint, emam meis pecunijs. tum uero omnibus applaudentibus & acclamãtibus, soli decumani mœsti erant, quasi pertinaciter infensum haberẽt Cæsarem: postulabãtq; ut in decimũ quenq; capitaliter more maiorum animaduerteret. ille nolens amplius exacerbare, quòd uideret serio pœnitentes, uniuersos recepit in gratiam: moxq; ad bellum Africanum profectus est: & à Rhegio Messanum transuectus, à freto Lilybæum usq; duxit exercitum. ibi postquam cognouit Catonem cum classe & terrestrium copiarum parte præsidio esse Vticę, in qua apparatus belli erat repositus, & ibidem trecentos qui in senatus speciem iamdudum pręerant belli consilijs. cęterum L. Scipionẽ Imperatorem cum optimatibus apud Adrumetum habere exercitum, traiecit contra hunc: quem cum audisset ad Iubam profectum, aciem ante illius castra explicuit, opportunè nactus ipsius imperatoris absentiam. nec Labienus Petreiusq; legati detrectarunt prælium, repressèruntq; Cęsarianos egregiè: iamq; fusos persequebantur cõtemptim, cum Labienum equus in uẽtre saucius excussit. & ipse quidem suorum succursu ereptus est: Petreius uerò contentus præsenti experimento uirtutis militum, & ratus se posse quandolibet uincere, cecinit receptui, dicens proximis: Non est fraudandus imperator noster Scipio laude uictoriæ. Ita tunc quoq; plurimum ualuit fortuna Cæsaris, dum hostes in media uictoria segnescentes, fructum eius emiserunt è manibus. ipse Cæsar fertur unus se opposuisse hosti, fugiẽtibus alijs omnibus: atq; etiam aquiliferum quendam sua manu retraxisse in primã aciem, cùm Petreius in castra se recepit, quem Cæsar libenter in hoc imitatus est. & huius quidem primæ Cæsarianorum in Africa pugnę hic fuit exitus. nec multo pòst cum diceretur aduentare Scipionẽ cum octo legionibus, equitum uiginti milibus, quorum magna pars Afri essent, magnoq; cetratorũ numero & elephãtis xxx. simulq; Iubam regem cum peditum circiter triginta milia, equitum Numidarum fermè xx. milibus, & multis iaculatoribus, elephantisq; alijs lx. in exercitu Cæsariano pauor cũ tumultu subortus

ortus est, partim ob rem semel tentatã parum feliciter, partim quòd formidandus uideretur hostis, uel numero, uel uirtute, maxime Numidarum equitum: præterq; inassuetis cum elephantis cõgredi terror auctus est. Sed postquam nunciatum est alium Maurorum regulum Bocchum, occupasse Cirtam Iubæ regiam, domestico periculo reuocatus properè in regnum reduxit exercitum, triginta solum elephantis apud Scipionem relictis. Cęsariani uero in tantum receperunt animos, ut quintani elephantis se opponi deposcerent, eoq; impetrato egregie uincerẽt: unde hodieq; eius legionis elephantes sunt insignia. cæterùm prælium id ex omni parte laboriosum ac uarium circa uesperam demum uictoria Cæsaris finitum est: castris etiam hostium expugnatis, & nocte demũ absoluto negotio. hostes passim diffugere quà quisq; poterat: Scipio cum Afranio omissa rerum cura per mare fugam tentauit cum XII. apertis nauibus. ita hic quoq; exercitus ex LXXX. fermè conflatus milibus, longa duratus militia, & animosior redditus à pugna proxima, renouato prælio in uniuersum afflictus est, non sine ingenti gloria Cęsaris, etiam profligatorum confessione, qui suam cladem illius inuictæ fortunę magis imputabant, quàm suæ ignauię. Sic enim iudicabant, res perditas dum imperitia, qui nec bellum trahẽdo conati sint hostem in alieno solo ad cõmeatuum inopiam redigere, nec primam uictoriam curarint absoluere. his Vticam nunciatis tertia die post quàm pugnatum est, & Cæsare mox secuto nuncios, omnes ad fugã uersi sunt, ne Catone quidem retinẽte: qui naues etiam dabat rogantibus nobilibus: ipse uero constanter manebat. & cũ Vticenses pollicerentur prius pro illo quàm pro seipsis deprecari, subridẽs negauit sibi opus esse ullis conciliatoribus, addens non ignorare id Cæsarem. obsignatis deinde thesauris omnibus, & syngraphis ad unam traditis Vticẽsium magistratui, uespere lotus cœnauit, & sedens cibum sumpsit, ut post necem Põpeij erat solitus, nihil de cõsueta uiuendi ratione mutãs, nec largius nec parcius fruens appositis: & familiariter cum his qui aderant garriẽs, de illis qui è portu soluerant, interrogabat de uento an secundus esset eis, quantumq; prouecti essent, & an putarent extra conspectum fore prius quàm mane Cæsar superueniat. ac ne dormitum quidẽ discedẽs, quicquam mutauit de more pristino, nisi quòd filium magis comiter cõplexus est. ut uero gladium ad lectum ex more non reperit, exclamauit se prodi à domesticis. quod enim superesse telum, si noctu inuadatur ab hostibus? cũq; illi rogarent nequid durius in se consuleret, quiesceret potius sine gladio, credibilius etiam dixit: quasi, si mori libeat, non possim aut parieti caput illidere,

aut ueſtibus me ſuffocare, aut prȩcipitare, aut cohibito ſpiritu eneca re. his & alijs dictis perſuaſit eis ut gladium loco ſuo reponerẽt. quo facto, popoſcit Platonis librum de Anima, & perlegit: moxq́; ratus dormire qui erant pro foribus, inflixit ſibi uulnus ſub pectore. cum autem inteſtina procidiſſent, & exauditus eſſet quidam gemitus, accurrerunt & alij & medici, qui adhuc recentia in uulnus retruſerũt, conſutumq́; obuinxerunt faſcijs. ille ſe recolligens, ſimulabat errati pœnitentiam, & gratias agebat opem ferẽtibus, addens ſomno ſibi iam opus. illis uero cum gladio digreſsis, atq; etiam foribus quo magis quieſceret occluſis, dum dormire creditur, ſenſim diſrupit faſcias ſuturasq́; uulneris, & reuulſa è uentre inteſtina more ferȩ digitis unguibusq́; lacerauit, donec exhalaret animam: anno ætatis circiter quinquageſimo. habitus uir omniũ grauiſsimus tenaciſsimusq́; propoſiti, ut qui iuſtum ac honeſtum, nõ ex uulgi moribus, metiretur: ſed rectis atq; generoſis rationibus. Marciam tamen Philippi filiam cum uirginem duxiſſet, ualde dilectam, & cõmunium liberorum iam matrem, Hortenſio ceſsit amico, liborum & fœcundę uxoris, quibus eatenus caruerat cupido, donec ex illo quoque matrem factam domum recepit quaſi uſurariam. Huiuſmodi fuit Cato, ab Vticenſibus ſepultus magnifice. cuius morte audita Cæſar ait: inuidit mihi Cato pulchrum ſpecimen. cæterum cum Cicero librum in defuncti laudem edidiſſet inſcriptum CATO, contrà Cæſar accuſationem eius inſcripſit hoc titulo: ANTICATO. At Iuba cum Petreio ubi didicerant quæ acciderant, nullam uidentes reliquam aut fugam aut ſalutem, in cænaculo mutuis conciderunt uulneribus. regnum Mauritaniæ Cęſar tributarium Pop. Ro. reddidit, eiq; Saluſtium Criſpum præfecit: ignouitq́; Vticenſibus & Catonis filio: filiam quoq; Pompeij in ea urbe deprehenſam, cum duobus liberis, ad fratrem mulieris miſit incolumem: ex illis uero trecentis necauit quotquot in eius poteſtatem redacti ſunt. At L. Scipio imperator fluctibus iactatus in hoſtiles naues incidit: quas cum euadere non poſſet, gladio ſe prius manu ſua transfixum, in mare dedit præcipitem. atq; ita in Africa quoq; debellatum eſt à Cæſare. qui reuerſus in Vrbem IIII. ſimul triumphos duxit: de Gallis unum, quorũ multas magnas nationes adiecit imperio, deficiẽtesq́; retraxit ad officium. alium de Pharnace, Ponticũ: alium Africanum, de Afris: qui Scipionem bello iuuerant, in quo Iubæ filius Iuba hiſtoricus infans etiam tum traductus eſt. duxit & alium de Aegyptijs, quos in Nilo uicerat nauali prælio, eumq́; inſeruit mediũ, Gallicum inter & Ponticũ. & quamuis de Romanis triumphatum nõ ſit quippe ciuibus, quòd nec ipſi

decorum

decorum foret, & populo Romano infauſtiſsimũ, tamen translatæ ſunt in pompa picturæ omnium illarum cladium, atq; etiam uirorũ effigies, abſq; unius Pompeij imagine. hunc enim ſolum oſtentare eſt ueritus, propter recens eius deſiderium publicum. populus tamẽ ne metu quidem cohiberi potuit, quin malis ſuis ingemiſceret, præcipuè cum agnoſceret L. Scipionem imperatorem in medio mari ſuapte manu ſauciatum in undas è naui cadere, Petreium uero in cænaculo: Catonem item non ſecius quàm beſtiam unguibus diſcerpere ſuamet ipſius uiſcera. Achillæ uerò Pothiniq; caſus tam plauſibilis fuit, quàm fuga Pharnacis ridicula. ſed & pecuniæ tradctæ per hos triumphos LXM. talentorum proditũ eſt, & dimidium talentũ: inſuper coronas aureas MMDCCCXXII. põdo XXMCCCCXIIII. ex quarum pretio mox poſt triumphum perſolutum eſt militi, etiam cũ auctario, quicquid promiſerat, militib. quinquies millenæ drachmæ Atticæ, duplum cẽturionibus, tribunis & præfectis alarum quadruplũ: plebi uiritim mina Attica. edita ſunt & uaria ſpectacula, circenſium, muſicorũ, millenorum peditum inter ſe cõcurrentiũ prælio, ducenorũ item equitum: rurſum aliud equitum et peditum promiſcuè pugnantium. cõmiſsi ſunt & uiceni elephanti, & nauale prælium repræſentatum quadringenis utrinq; remigibus, millenis ſocijs naualibus decertantibus. dedicata & ædes Veneri genitrici ex uoto cõcepto inſtante pugna ad Pharſalum, fanumq; ædi additum, quod forum Populo Romano eſſe uoluit: non rerum uenalium, ſed agendis litibus, qualia Perſis quoque ſunt fora, ubi redduntur iura, & diſcuntur etiam. ad deæ latus effigiem Cleopatræ ſtatuit, quæ hodiéque iuxtà uiſitur. cenſu deinde acto fermè dimidio minus capitum cenſum eſt, quàm ante huius belli ciuilis initium. in tantum affli xit rempublicam contentio duorum ciuium. Ipſe uero iam quartùm Cos. expeditionem contra iuniorẽ Pompeium fecit in Hiſpaniam, quod unum reliquum erat ciuilium bellorum neutiquam contemnendum. nam optimatium quotquot euaſerant ex Africa, eò cõcurrebant, & exercitus Pharſalicæ Africanæq; cladis ſuperſtes eò conuenerat, ſupplemento addidito ex ualidis ac pugnacibus Hiſpanorũ Celtiberorũq; gentibus: & mancipiorũ quoq; turba ſequebatur caſtra Pompeiana, qui iam quartum annum exerciti, promptiſsimè operam ſuam offerebant ſubituro extremã certaminis aliam: id quod maxime fefellit Pompeium, ut nihil cunctatus auderet uenienti Cæſari occurrere, nequicquam monẽtibus ſenioribus, quos Pharſalica Africanaq; pugna cautiores fecerat, ut bellum trahendo hoſtiles opes attereret, & in alieno ſolo morantes redigeret ad inopiam. Ve-

nerat enim Cęsar ex quo Vrbem exiuit die uigesimaseptima, cum im pedimentis emensus uiam longissimam: nec unquam antè illius exercitus minus fuit alacris, ut qui existimaret sibi rem esse cum hostium multitudine armorum perita, & tunc præ desperatione nihil nõ ausura. quibus de causis ne Cæsar quidem properabat, donec Pompeius deliberanti assultans exprobrauit ignauiam: quod ille non ferens suos in aciem deduxit ante Cordubam, tũc quoq; data Venere pro tessera: Pompeianis uero tessera fuit Pietas. ut uero signa collata sunt, Cæsarianis præ pauore segnius rem aggressis, imperator ipse deos omnes in uota uocabat, sublatis ad cęlũ manibus, ne uno ignominioso conflictu abolerentur tot egregiæ uictoriæ: discurrensq; inter milites hortabatur eos sublata à facie galea, quo magis agnitus pudorem eis incuteret: qui nec sic quidem metũ remiserunt, donec ipse arrepto cuiusdã clypeo, sic proximos tribunos increpauit: Iam nunc & mihi uitę finis erit, & uobis militiæ: simulq; ita procurrit, ut decem tantum pedes ab hoste distaret, ducentis interim telis appetitus, quorum partẽ declinauit flexu corporis, partem excepit clypeo. tum uero tribuni certatim texerunt eius latera, & totus exercitus magno impetu prouolãs per totam diem dubio Marte cõtinuauit pręlium: sub uesperam tandem potitus uictoria. Fertur eius dictum: sæpe se certasse de uictoria, tunc uero de uita. post eam cladem Pompeianis compulsis intra Cordubam, Cæsar ueritus ne hostis inde elapsus redintegraret prælium, iussit eos circumuallari. at miles iam fessus corpora armaq; cæsorum aggesta humi hastis confixit, & excubauit ad huiusmodi ualli speciem. sequenti die urbs capta est, ex Pompeianis ducibus Scapula conscenso rogo seipsum exussit. Vari & Labieni & cæterorũ nobiliũ capita ad Cęsarem sunt relata. Pompeius è pugna fugit cũ c L. equitibus uersus Carteiam, ubi classem habebat, intrauitq; in naualia priuato cultu delatus lectica. sed cũ hos quoq; desperare animaduertisset, metuens ne dederetur, rursum naucula conscensa cœpit fugere. & cum hæsisset pedem implicitus funiculo, eum præcidere uolens quidam talum per errorẽ secuit: quapropter ad uillam quandam appellens, uulnus curauit. sed cum & illùc uestigatores tenderent, fugam arripuit per sentes & aspreta spinis uulnus pungentibus, tandemq; lassus sub quadam sedit arbore: ubi deprehensus à persecutoribus strenuè repugnãs occubuit. caput ad se relatum Cæsar sepeliri iussit. ita hoc quoq; bellum uno conflictu, pręter opinionẽ finitum est. eis qui cladem hanc euasere, minor Pompeij frater prænomine Sextus, fuit receptaculo. uerùm is tum latitans & fugitans latrocinabatur. At Cæsar in Vrbem properauit

sublatis

ſublatis omnino bellis ciuilibus,timendus & illuſtris quantũ ad eam diem nemo alius.quamobrem ad emerẽdam gratiam omnes humani diuiniq́; honores ei congeſti ſunt, ſacrificia, certamina, donaria in omnibus templis & locis publicis,per ſingulas tribus & per omnes nationes, perq́; regna ſociorum & amicorum populi Romani: effigies quoq; eius uario habitu proponebantur, nonnullæ querna ciuica ornatæ,quaſi ſeruatoris ſuæ patrię:quo genere olim ciues honorabant eos qui ſalutem ipſorum protexiſſent,appellatus eſt & pater patriæ,& dictator perpetuus,& conſul in decenniũ,& ſacroſanctus:decretumq́; ut ius redderet in ſellis eburneis aureiſue, & ut inter ſacrificandum triumphali ueſte uteretur: utq́; publice ſolennibus ſacris celebrarentur dies, quibus inſigniores uictorias adeptus fuerat: & ut ſingulis luſtris ſacerdotes ac ueſtales publica uota pro eius ſalute facerent:ut qui magiſtratus inirent, iurarent ſe nullis eius decretis refragaturos. & in honorem natalis eius quintilem mẽſem mutato nomine uocari placuit Iulium.templa etiam multa tanquam deo ex ſenatus conſulto decreta ſunt: & in his unũ ipſi Clementiæq́; cõmune, in quo ſimulacra eorum iungerent dexteras. Ita cuius dominationem timebant,eius expetebant uotis publicis clementiã. nec deerant qui regem appellandum cenſerent, donec ipſe conantibus id interminatus eſt,infauſtum nomen auerſatus, poſt execrationem eius iam inde à maioribus.cohortes etiam prętorias,quibus bellorũ tempore pro ſatellitio uſus fuerat, amouit à ſui cuſtodia, contentus ſolis apparitoribus publicis.in eo ſtatu reddenti ius pro roſtris ſenatus præeuntibus conſulibus qua decebat honorificentia decreta ſupradicta obtulit: qui dextram quidem ſingulis præbuit,ſed uniuerſis nec accedentibus aſſurrexit,nec coram ſe ſtantibus:ſed affectationem regni criminantibus dedit anſam hanc quoq;: acceptisq́; cæteris honoribus abſq; decenni conſulatu, in annum ſequentem deſignauit conſules: ſeipſum & Antonium ſuum magiſtrum equitum, Lepido iuſſo in Antonij dignitatem ſuccedere, qui tum per amicos adminiſtrabat Hiſpaniam prouinciam. exulibus quoq; reditum conceſsit,exceptis cauſis nefarijs: & aduerſę factioni ueniã, multisq́; qui arma contra ipſum tulerant. eodem tempore alijs annuos magiſtratus,alijs prouinciarum exercituumq́; præfecturas credidit: id quod maxime populo ſpem fecit,fore ut reſtituat eis rempublicam, quem admodum Sylla parem potentiã adeptus fecerat.ſed ea ſpes ipſos fefellit.cæterũ quidam ex his qui rumorẽ de regno confirmatum uolebant,eius ſtatuæ laureã impoſuit, intertextã albis faſcijs: quẽ trib. pl. Marullus Cæſetiusq́; requiſitum & inuentum coniecerunt in carce-

rem,quasi gratificaturi Cæsari,si quis mentionem regni faceret.mu ta interminatus ille,factum eorũ æquo tulit animo : atq; etiam alios in comitio se regem salutantes, ut sensit secutum inde plebis gemi- tum,arguto dicto repulit, non Regem se esse sed Cæsarem:quasi er- ratum esset in cognomine . cæterum cum Marullus huius quoq; sa- lutationis primos autores tanquam reos per apparitores ad suum tribunal trahi iuberet, Cæsar impatiẽtior iam apud senatum de Ma- rullo collegisq; est questus,quòd malo dolo inuidiam affectatæ ty- rannidis ei facerent. & addidit : dignos quidem esse pœna extrema, satis tamen fore si à magistratu simul & senatu submoueantur. quæ res maxime confirmauit opinionem affectatæ huius appellationis, quasi animo tyrannico tentaretur multitudinis patientia.nam & Re gem nominasse crimen erat, & tribunorum plebis potestas sacro- sancta sacramento antiquo & priscorum legibus : & augebat indi- gnationem non expectari magistratus propinquũ terminum.quod & ipse ubi sensit, facti pœnitens quòd tum primum pacis tempore potestatem exercuisset morosius, fertur amicis mandasse ut caute a- gerent, quando inimici ansam quæsitam iam habeant. quibus ro- gantibus,num permitteret se denuo stipari Hispanicis cohortibus, respodit:nihil miserius continua custodia . id enim esse semper sol- liciti.nec tamen cessarunt conatus regnum illius asserentiũ.sed cum pro rostris lupercalia spectaret in sella aurea, Antonius ipsius in cõ- sulatu collega, discurrens nudus & unctus, ut mos est per id solen- ne lupercis, conscendensq; rostra diadema capiti eius imposuit. ad quod spectaculũ cum paucorũ plausus sequeretur, pluriũ gemitus, ille abiecit diadema: quod Antonius ei rursus imposuit, Cæsar uero iterũ abiecit. his ita cõtendentibus populus spectabat silens & incer tus quónam res euaderet. ut uerò uidit peruicisse Cæsarẽ, acclama- uit suauiter,fausta illi cõprecans omnia , quòd reiecisset alterũ. post hæc siue desperans siue pertesus ab incepto destitit uitans inuidiam: & uel ut Vrbẽ propter inimicos suspectã relinqueret,uel ut firmio- ri uteretur ualetudine,quæ comitiali malo & repentinis animi deli- quijs nunquam magis tẽtabatur quàm in ocio, cogitauit expeditio- nem longinquam contra Getas & Parthos. Getas duram & bellico- sam uicinamq; gẽtem uolens prior aggredi : de Parthis uero pœnas sumere,propter ea quæ in Crassum contra fœdus patrauerant. præ- misit ergo trans sinum Adriaticum legiones sedecim,& equitum de cem milia:moxq; alius rumor sparsus est, Sibyllinum extare oracu- lum,nisi regis ductu à Romanis Parthos non posse subigi.unde qui- dam ausi sunt palàm iactare,oportere eum Romanorũ quidẽ Dicta-

torem

torem Imperatoremq; appellari, aut si quod nomen sit regio plausibilius: cæterarum uero gentium quæ sub Romano censentur imperio, diserte regem nominari. Ille hoc quoq; recusato, omnino curabat ut quàm primũ exiret Vrbem, in qua laboraret inuidia. uerùm quatriduo ante diem profectioni destinatam confossus est ab inimicis in curia: siue ob liuorem tantæ felicitatis ac potentiæ iam nimiæ comitem: siue, ut illi præ se ferebant, desiderio pristinæ reipublicæ. uerebantur enim ne deuictis his quoq; gẽtibus citra cõtrouersiam rex fieret. itaq; hoc opus aggressi uidẽtur per occasionẽ solius nominis, cum reuera dictator nihil à rege differat. eius cõiurationis duo fuere principes, M. Brutus Cepio, Bruti illius Syllanis temporibus interfecti filius, qui ad Cæsarem ipsum cõfugerat post cladem Pharsalicam: & C. Cassius, qui ei triremes in Hellesponto tradiderat, ambo Pompeianarum partium. ex ipsius uero intimis amicis, Decimus Brutus Albinus: omnes semper in honore ac fide apud eum habiti, quorum in maximis rebus opera usus fuerat: & iturus ad Africanũ bellum, eis exercitus dederat, Galliasq; prouincias commiserat, Decimo Bruto transalpinam, Marco cisalpinam. erant tum designati prætores urbani Brutus & Cassius, contendebantq; de iurisdictione, quæ inter ciues uocatur honeratior quàm altera: siue id per ambitionem faciebant, siue fictè, quo minus uiderentur conspirare per omnia. Cæsar delectus arbiter, amicis dixisse fertur: æquum quidem postulare Cassium, se tamẽ Bruto gratificaturũ. ita in omnibus rebus eũ honorabat summa prosequens beneuolentia. nam & filius ipsius putabatur, quòd adamatus fuisset à Seruilia Catonis sorore, quo tẽpore Brutus ex ea est genitus. qua propter in Pharsalica uicto ria diligẽter mãdasse ducibus dicitur, ut omnino seruarẽt eũ incolumem. ille tamen siue ingratus, siue ignorãs, aut nõ credẽs, aut pudo ri sibi ducens matris impudicitiam, siue libertatis amore patriam pa tri præferens, siue quòd esset illius prisci Br uti regũ expulsoris progenies: irritatus etiã opprobrijs populi, qui statuis antiqui Bruti, & huius prætoris tribunali clàm asscribebat uerba huiusmodi: Brute largitionibus corrumperis, Brute mortuus es, utinam nunc adesses: aut degeneres habes posteros, aut non es eorum progenitor. his inquam & huiusmodi alijs iuuenis ille accensus est ad facinus, quasi dignum suis maioribus. necdũ refrixerat regni mentio, cũ paulo ante q̃ senatus habẽdus esset, Cassius apprehenso Bruto: Quid faciemus, inquit, si adulatores Cęsaris de regno eius retulerint? tũ Brutus negauit se interfore senatui. cũq; denuo rogaret ille, Quid si uocemur ut

prætores, quid tum faciemus ó bone? Propugnator, inquit, ero patriæ ad mortem usq;. tum Cassius eum complexus: Ecquem, inquit, ex optimatibus ascisces ad hoc cõsilium? nisi fortè putas opifices aut caupones tuum tribunal occulte inscribi illa re, & non potius optimum quemq; ciuium, qui ab alijs prætoribus Circenses aut Africanorum uenationes expectãt: à te uero libertatem, ut rem maioribus tuis debitã. ita quę dudum in animo habuerãt, tum primũ aperuerũt sibi inuicem, ac mox amicorũ quoq; prætentabant mentẽ, atq; Cæsarianorũ etiã, ut quenq; norãt in utraq; factione audacissimũ: pertraxeruntq; in societatẽ è familiaribus duos fratres Ceciliũ & Bucolianũ. Pręterea Rubriũ Regẽ, Q. Ligariũ, M. Spuriũ, Seruiliũ Galbam, Sextium Nasonem, Pontium Aquilam, omnes hos suæ factionis: ex Cæsarianis uero amicis Decimũ, de quo iam dixi, C. Cascam, Trebonium, Tullium Cimbrum, Minucium Basilum. ut uero uisi sunt satis sociorũ habere, non cõmunicandã rem pluribus rati, cõspirauerunt absq; iureiurãdo & uictimis, nemo tamen aut mutauit animũ, aut negotiũ prodidit, tempus tãtum captabatur & locus. & urgebat breuitas temporis, instante profectione Cæsaris ad diem quartum, quando adhibiturus erat satellites ad corporis custodiam. locus aũt curia placuit: quòd existimarent senatores quamuis non prænonitos, tamen cõspecto facinore adiuturos cupide: quod & Romulo accidisse fertur, postq̃ regiam potestatẽ in tyrannidem uerterat. itaq; hoc facinus illi fore simile, præsertim non clàm patratum, sed in ipsa curia, idq; ex re publica: nec periculũ fore à Cæsariano exercitu, ut parte Romani populi: cæterũ præmia manere ipsos autores tanti facinoris manifestarios. quapropter cunctis locũ rei gerẽdę Curiã destinantibus, de modo aggrediendæ nõ cõueniebat, alijs Antonium etiam unà tollendũ cẽsentibus, collegam Cæsaris & amicorũ potentissimũ, militibusq; familiarissimũ. Bruto uerò cõtradicente, ex solo Cæsare tyrannicidarũ decus petendũ, quasi regẽ occiderẽt: quòd si & amicos eius interimerẽt, fore ut inimicitijs priuatis & Põpeianæ factioni facinus id imputet. & uicit hæc sententia, nec aliud expectabatur q̃ ut senatus coiret. pridie uero Cęsar cænaturus apud Lepidũ magistrũ equitũ, Decimũ Brutũ Albinũ secũ adduxit, ortaq; inter pocula quæstione, quæ mors homini esset optima: alijs aliud genus præoptãtibus, ipse unus repentinã alijs prætulit. atq; ita sibimetipsi uates factus, de crastinis negotijs amplius confabulatus est. ab ea cõpotatione languidiorẽ uxor Calpurnia cruentis molestata somnijs, non sinebat progredi. sacrificanti quoq; nec litanti multa signa oblata sunt horrenda: iamq; Antonio mandaturus erat ut senatum dimitteret

mitteret, cum Decimus Brutus ei persuasit, satius esse ad euitandam superbiæ contemptiq; senatus opinionem, ut ipse iret dimitteretq;. quamobrem lectica delatus est in curiam. Ludi tum erāt in Pompeij theatro, & senatus imminentes huic ædes petijt, ut mos est spectaculorum tēpore. eò mane Brutus & Cassius prætores in porticu ante theatrum magna tranquillitate ius reddebant petentibus: sed ubi cognouerunt Cæsarem non litare, ideoq; senatum differri, ualde turbabantur: cum quidam apprehensa manu Cascæ: Tu, inquit, me amicum celasti, sed Brutus mihi retulit. & Casca quidem præ cōscientia repente exhorruit. tum alter subridens: Vnde igitur tibi erit ad ædilitatem pecunia? & Casca ei retulit. ipsos uero Brutum & Cassium cogitabundos & inter se colloquētes, cùm seduxisset unus senatorum Popilius Lænas sic allocutus est: Deos precor ut bene uertāt quod habetis in animo: simulq; iussit accelerarent. illi turbati præ metu soluerunt. cùm uero iam in lectica deferretur Cęsar, domesticorū quidam indicaturus quæ de insidijs paratis didicerat, cursim uenit ad Calpurniam: nec aliud prolocutus quàm opus se habere Cæsaris colloquio, de rebus urgētibus: expectabat eius è curia reditum, quia nō perfectè rem intellexerat. cæterùm hospes eius Artemidorus Gnidius in curiam accurrēs, superuenit recens occiso. alius tabellas etiam insidiarum indices ante curiam sacrificanti obtulit: sed ille nihil moratus introgressus est. tabellæ pòst repertæ sunt in manu occisi. exscendenti uero è lectica occurrit Lænas, is qui paulo antè Cassio bene precatus fuerat, cum eoq; solus serio locutus est. quo uiso territi sunt cōiurationis principes, maximè quòd longior esset sermo: iāq; sibi inuicem innuebant, ut seipsos priusquam comprehenderentur transfigerent. sed ùcm magis ac magis obseruantibus gestus Lænatis similior uideretur precanti aliquid quàm indicanti, differebant. ut uero post sermonem uiderunt agentem gratias, receperunt animum. est autem mos magistratibus curiam intraturis, prius uti aruspicum opera, ac rursum in prima Cæsaris uictima cor defuit, uel ut alij dicunt, caput extarum. id cùm aruspex interpretaretur letale signum, ridens ille ait, in Hispania quoq; cum Pōpeio dimicaturo ablatum simile. cumq; aruspex respondisset, tum quoq; magnum eum adisse discrimen capitis, nunc uero maius etiam exta minari, Cæsar iussit aliam mactari uictimam: & cum ne tum quidem litaret, ueritus senatum morari diutius, inimicis amicorū specie urgentibus, introgressus est contempto periculo. necesse enim erat euenire ei quod euenit. ad Antonium uero pro foribus cōfabulatione distinendum relictus est Trebonius: cæteri Cæsarem in sella circumstiterunt ex

more

more amicitiæ, ſub ueſte inſtructi paruis gladijs. ibi Tullius Cimber ex aduerſo ſtãs, fratri exulanti rogabat reditum: & pernegãtis, quaſi amplius deprecaturus, apprehẽdit togam purpuream: eamq; in cer uicem eius retorquendo ac trahendo exclamauit: Quid ceſſatis amici? Caſca uero primus omnium gladio ſuperne eius iugulum petijt, ſed aberrãs pectus uuluerauit. tum Cæſar repulſo Cimbro, & Caſcæ manu correpta, de ſella deſilijt, & in ipſum Caſcam fecit impetum. in ea colluctatione alius latus eius perfodit gladiolo, Caſsius uulnus in flixit in faciem, Brutus femur ſuffodit, Bucolianus ſauciauit occiput: ita ut Cæſar furens frendẽsq; feræ modo, nunc in hunc, nunc in illũ ſe obuerteret. porrò poſt ictum Bruti, iam deficiens ueſte caput obuoluit, & ſinu deducto honeſte cecidit ad Pompeij ſtatuam. illi uero in iacentẽ etiam pergebãt ſæuire, donec XXIII. plagæ inflictæ ſunt corpori: ita ut dum certatim appetitur, per errorem alius percuteret alium. Perpetrato autẽ ab homicidis hoc ſcelere, in ſacrato loco & in ſacroſanctum hominem, fuga orta eſt & in curia & per totam Vrbem: ſenatores etiam in eo tumultu uulnerati ſunt aliquot, & occiſi alij. facta eſt & aliorum ciuium ac exterorum cædes, non conſultò, ſed ut fit in tumultu publico incertis autoribus. nam & gladiatores mane armati quaſi futuri ſpectaculo, è theatro excurrerunt ad ſenatorum podium, & ſpectatorum turba metu attonita curſim diſperſa eſt. tum res uenales diripiebantur, fores omnes claudebantur, tecta petebantur ad arcendos impetus. Antonius quoq; ſuas ædes muniebat, coniectans & ſe neci deſtinatum unà cum Cæſare: Lepidus item magiſter equitum, ut factum cognouit in foro, euaſit in inſulam fluminis, ubi legionem habebat: quam traduxit in campum, quo expeditior eſſet ad mandata Antonij. nã ei cedebat ut amico Cæſaris & tum conſuli. militibus etiam libebat ulciſci necem tam indignã Cæſaris, ſed uerebantur ſenatum fauentem homicidis, ideoq; expectabãt amplius: circa ipſum uero Cæſarem nihil militum fuerat. nec enim delectabatur ſatellitio, contentus ſolis apparitoribus: & deducebatur etiam à pleriſq; magiſtratibus, aliaq; turba tam exterorum quàm ciuium, multis quoq; libertis & ſeruis è domo ad curiam proſequentibus: quibus uno momẽto diffugientibus, ſoli tres ſeruuli eum non deſeruerunt: qui corpus in lecticam impoſitum tranſtulerunt, impariter ſuccollantes terræ marisq; pauloantè dominũ. percuſſores autem eius uoluerant quidem aliquid in ſenatu dicere: ſed cùm nemo ibi maneret, togis circum læuas manus obuolutis uice clypei, cruentos gladios tenentes currentesq; uociferabantur: regem & tyrãnum ſe occidiſſe, præferente quodam in haſta pileum, recuperatæ libertatis inſigne

tis insigne: simulq; hortabantur populum ad restituendam rempublicam, reuocando in memoriam Brutum illum primum, & iusiurãdum, quo tunc ciues uniuersos, unà cũ omni posteritate obstrinxit. currebant cum eis atiam aliquot alij gladijs arreptis, quamuis nõ essent facinoris socij, tamen cupientes uideri participes gloriæ: & in his Lentulus Spinter, Fauonius, Aquinus, Dolobella, Murcus, Peticus: quibus gloria quidẽ frui non contigit, sed pœnas dederunt easdem cum sontibus. quoniã autem plebs eis se non adiungebat, hæsitabant inopes consilij & metuebãt: de senatu quidem, quamuis per ignorantiam & tumultum statim diffugerat, bene sperãtes: uel quòd ipsis cognati amiciq; essent pleriq; eius ordinis, uel quòd & illi moleste ferrent tyrannidem. plebem autem suspectam habentes & emeritos Cæsaris, quorum tũc in Vrbe magnus aderat numerus, partim recens dimissorũ & agris donatorum: partim iam ante deductorum in colonias, sed tunc præsentium ut prosequerentur Cęsarem. Lepidus quoq; timebatur cum urbana legione, & consul Antonius, ne omisso senatu ad plebem se conferens aliquid damni daret. in hoc rerum statu Capitolium cum gladiatoribus occupant: ubi consultantibus placuit plebem largitionibus tentare. sperabant enim, si aliqui ex plebe inciperent factum laudare, cæteros exemplum eorum secuturos, amore libertatis & desiderio reipublice: quòd putarent omnino talem adhuc populum Romanum, qualem audierant fuisse quo tempore Brutus reges expulit: nõ intelligentes expectare se duas res inter se cõtrarias, ut ijdem libertatem ament, qui largitionibus corrumpantur: quarum hæc altera multo erat facilior, ut in deprauata iam dudum republica. nam urbana multitudo iam mixta est omnigenis exteris: & libertini æquo iure degunt cum alijs ciuibus, & seruus cultu eodẽ utitur quo & dominus, exceptaq; senatoria ueste cęterarum usus est promiscuus. præterea propter frumentum quod pauperibus in sola Vrbe distribuitur, otiosa, mendica, temerariaq; plebs eò confluit ex Italia. huc accedebat multitudo emeritorum, qui non dimittebantur ut olim in suam quisq; patriam, nimirum non pauci parum innocenter exactæ militiæ sibi conscij: sed cõmuniter in alienos agros domosq; mittendi cateruatim diuersabantur, per fana & porticus sub uno signo & uno deducendæ coloniæ principe. qui rebus suis quo expeditiores ad profectionẽ essent diuenditis, uenales erant ad quamuis operam: quare non magno negotio multi id genus à Cassianis statim in forum contracti sunt. hi quamuis mercenarij, laudare tamen factum non audebant, ueriti Cæsaris gloriã & aduersariorum conatus, sed quasi amore cõmodi publici pacem acclamabant

mabant, eamq́; à magiſtratibus rogabant, hac arte conſulentes homi cidarum incolumitati: quòd pax coire non poſſet, niſi per obliuionẽ iniuriæ. in hoc ſtatu primus omnium eis ſuperuenit Cinna prætor affinis Cęſaris, & præter expectationem progreſſus in medios: exuit purpuram prætoriam, quaſi contẽnens à tyrãno datam: inuectusq́; in Cæſarem, tyrannũ uocitabat, & interfectores tyrannicidas, laudibus attollẽs eorum facinus, ut ſimillimum ei quod maiores illorum quondam perpetrauerant: ſimulq́; tam egregios uiros ut bene meritos uocari iubebat è Capitolio, & ornari præmijs. in hanc ſentẽtiam Cinna locuto, turba uidẽs plebem incorruptam abeſſe, uocare illos noluit, tantum pacem petebat acclamationibus. Sed poſtquam Dolobella uir iuuenis & clarus, ab ipſo Cæſare abituro deſignatus Cos. in eius anni reliquũ, cum purpura & inſignijs progreſſus, poſt Cinnam in autorem ſuæ dignitatis grauiter multisq́; conuitijs concionatus eſt, facinori ſe ignoſcere ſimulans, cui ſe quoq; interfuiſſe cuperet: & ut quidam produnt, rogationem tulit ut in poſterum ea dies natalis Vrbis haberetur: tum uero mercenaria turba animos recepit, quaſi prætore conſuleq́; ſibi ueniam dantibus: iuſsitq́; Caſsianos ex tẽplo deſcendere. illi uero gaudebant facto Dolobellæ, rati ſe opportune nactos conſulem ętate uigentẽ, & alioquin nobilem, quem opponant Antonio. Sed Caſsius tantum deſcẽdit, & cum eo M. Brutus manum cruentam præ ſe ferens, uulneratã à Caſsio, dum eodem momento plagas infligunt Cæſari. qui ubi uenerunt in mediũ, neuter dixit quidquam humile: ſed quaſi abſq; controuerſia honeſtum facinus laudabat alter alterius, Vrbem fortunatã inde prædicando: & Decimo Bruto præclarum ferebant teſtimonium, quòd gladiatores ſibi præbuiſſet in tempore: hortabãturq́; populum ut maiorum ſuorum uellet eſſe ſimilis: qui reges eiecerunt, & quidem non ui regnum adeptos ut Cæſar, ſed electos legitimè. cenſebantq́; uocandũ Sextum Magni Pompeij reipublicæ propugnatoris filiũ, qui eo tempore à Cæſarianis impugnabatur in Hiſpania: ſimulq́; Cæſetium ac Marullum tribunos plebis à Cæſare magiſtratu priuatos & tunc exules. his dictis reuerſi ſunt in Capitolium: non enim fidebant præſenti multitudini. cumq́; iam permitteretur domeſticis eorũ & cognatis in tẽplum ad ipſos cõmeare, electi ſunt, qui legatione pro eis fungerentur ad Lepidum & Antonium de cõcordia, & cura libertatis, præcauendisq́; incommodis patrię, quę ſequi ſolent diſcordiam. id quod legati conabantur impetrare, non laudantes quidem factum: (nec enim audebãt apud amicos Cęſaris) ferendũ tamẽ cenſentes, & uenia dignos eius autores, non illius odio prouectos eò, ſed amore

patriæ

patriæ, miſerabanturq́; conditionem Vrbis iam antè exhauſtæ continuis ſeditionibus, ſi ne reliquis quidem parceretur bonis ciuibus. periniquum enim eſſe propter priuatas ſimultates, rempub. in diſcrimen adducere: nec abutendum occaſione ad explenda odia, ſed potius reip. donandas priuatas iniurias. Antonio uerò Lepidoq́; non deerat uoluntas ulciſcendi Cæſarem, ut iam dictum eſt: ſed timebãt cognatos & amicos aduerſariorum, ſenatusq́; erga illos ſtudia, maximè Decimi Bruti, tenentis cum magno exercitu uicinam Galliam, demandatam ſibi à Cæſare. itaq; placuit occaſionẽ expectari amplius, & tẽtari ſi qua arte poſſent Decimi exercitum in partes ſuas pertrahere, iam feſſum longis laboribus. Tum Antonius fecit hæc uerba: Ergo ex odio priuato nihil agamus, ſed propter piaculũ & ſacramentum, quod Cæſari omnes diximus, ſeruaturos nos eum incolumen, aut ulturos ſi quid ei ſecus acciderit, religio poſtulat ut ſcelere contacti pellantur: et potius uiuamus cum puris paucioribus, quàm faciamus nos omnes diris obnoxios. & quia uobis ita placere uideo, conueniamus in curiam, & habita ratione religionis publicæ, ualeat ea ſententia, quę omnium conſenſu uidebitur potior cęteris. Sic ille diſerte reſpondit: legati uerò gratijs actis abierunt ſecuri cum ſpe optima, credentes ſibi fauorem ſenatus nunquam defore. Tum Antonius iuſsit cæteros magiſtratus per noctem excubias in Vrbe agere, & uiciſsim in foro pro tribunali ſedere tanquam interdiu, accenſis per totam Vrbem ignibus, totaq́; nocte diſcurrebant familiares homicidarum ad ædes ſenatorias, deprecantes pro ipſis pariter & republica. nec minor fiebat diſcurſus à colonorum præcipuis, multa minantibus niſi obtinerent agros & conceſſos iam & promiſſos inſuper. Iam uerò & ciuium pars incorruptiſsima ſe recollegerat, poſtq̃ coniuratorum paucitatem intellexerunt, & recordatione meritorũ Cæſaris ſubeunte animos, ſcindebatur in uarias ſentẽtias. eadem nocte pecuniæ Cæſaris actorũq́; eius cõmentarij in ædes Antonij trãſlati ſunt, ſiue Calpurnia quærente eis locum tutiorem, ſiue id iubente ipſo Antonio: & ante lucem edicto eius ſenatus in ædem Telluris conuocatus eſt, propinquam domo ipſius. nam neq; curiam adire audebat ſubiectã Capitolio, in quo gladiatores erant cum cõiuratis, neq; introducto exercitu Vrbem perturbare, quem tamen introduxit Lepidus. diluculo uerò cũ alijs ſenatoribus in Telluris ædẽ properauit etiam Cinna, reſumpta ueſte quam ut à tyranno datam abiecerat pridie. hunc conſpicati aliquot ex incorruptis ciuibus, qui militarant Cæſari, ferentes indigne quòd licet affinis, primus tamẽ eius exiſtimationem maledica concione læſiſſet, inſectati ſunt lapidatio-

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA POZNAŃ

ne : compulsoq; in domum quandam ligna cõgerebant, exusturi ni Lepidus cum exercitu superueniens cohibuisset. Hoc fuit principium audendi Cæsarianis, quo & mercenaria turba & homicidæ sunt territi. porrò senatus modica pars ab affectibus uiolentis pura indignabatur, plerique uarijs modis iuuabant homicidas: ac primũ censebant eos, ut bonę fidei, adhibendos in suum consistorium, quo ex reis iudices fierent, ne Antonio quidem reclamante, quippe qui sciret non uenturos: nec uenerunt. deinde ut tentaretur uoluntas senatus, alij uehementer & manifeste laudabant facinus, tyrãnicidarum id dicentes: & decernentes eis præmia. alij sine mentione præmiorum, quæ ne ipsi quidem postularẽt, gratias tantum eis agendas censebant & bene meritis de republica. alij hoc etiam detrahentes, incolumitate tantum eos donabant. his cõmentis senatum aggressi expectabant quam potissimum sententiam complexus : facilioreẽ se paulatim præberet ad reliqua. ibi pars sincerior facinus ut piaculare auersata, reuerentia tamen nobilium familiarum, non obsistebat quominus impunitate donarentur malefici: id uerò moleste ferebant, si illi honorarentur etiam ut bene meriti. alij contradicebant, cum incolumitate concedenda eis & cætera, quo maior adsit securitas. ut uerò unus dixit, horum honores coniunctos esse cum contumelia Cæsaris, reclamatum est, magis rationem habendam superstitum quàm mortui. cumq; alter quispiam constanter dixisset, alterutrum necessario decernendum, aut Cæsarem fuisse tyrãnum, aut istis ex clementia donandam ueniam: hoc dicto arrepto cæteri postulabant, ut suffragia ferrentur de existimatione Cæsaris, à iuratis prius se sincere iudicaturos : non obstante religione anteactorum, quæ necessitas expresserat: quandoquidẽ ex quo ille rerũ potitus est, nihil spõte decreuerint, sed metuentes sibi Pompeij & multorũ aliorum exitum. Ibi Antonius animaduertens rem ex insidijs, nec ignarus multã & certam materiam inde præberi sermonibus, auertere eos statuit ab hoc proposito, ad curam de seipsis atq; sollicitudinem. itaq; cum sciret magnam eorum partem ad magistratus urbanos, sacerdotia, prouinciarũ exercituúmue præfecturas promotã à Cæsare : nam ut in diuturnam expeditionem profecturus, in quinquenniũ magistratus designauerat, silẽtio pro potestate indicto: Qui poscunt, inquit, suffragia de Cęsare, ante omnia sciant, quæ pro legitimo magistratu ille egit ac probauit rata fore omnia. quòd si ut tyrannus damnabitur, cadauer proijcietur in Tiberim, & acta eius rescindentur omnia. pertinent autem, ut cõpendio dicam, ad omnes terras & maria, & pleraq; ne si uelimus quidem, reuocare nobis erit integrum, id quod

paulò

paulò pòst docebo. nunc quod solum est in nostra facultate, quia ad nos solos pertinet, primum omniũ ad uos refero, unde facilè coniecturã sumetis, de negotijs difficilioribus. Nos fermè omnes aut gessimus magistratus demandatos à Cæsare, aut gerimus etiam, nonnulli ad gerendos designati sunt. scitis enim in quinquenniũ ordinatos & urbanos & prouinciales, annuasq; dignitates ac præfecturas exercituum. has omnes si sponte deponitis (id enim uobis in manu est) tum demum censeo iudicia uestra examinãda suffragijs, deinde alijs de rebus referam. sic ille iniecto, nõ de Cęsare, sed de ipsis, scrupulo obticuit. moxq; unà omnes exilientes conclamarunt, non esse opus negotium facessere populo nouis comitijs, satius esse retinere quæ semel acceperant. & erant inter hos qui eo acrius concitarent, quòd per ætatem immaturã, nihil possent sibi polliceri de comitijs: inter quos præcipuus erat ipse cõsul Dolobella. natus enim XXV. annos consulatu saluis legibus potiri nequibat. Itaq; breui momẽto pridianus fauor mutatus est, multis destomachantibus, si in homicidarum gratiam, honores magistratibus adimerentur, quo spetiosior foret illorum incolumitas. ediuerso alij tum Dolobellam tum cæteros bene sperare iubebãt, tanquam usuros beneficio populi, & easdem dignitates mox recepturos. non enim personarum designatarum mutationem fore, sed comitiorum tantũmodo, legitimis succedẽtibus loco eorum quæ tyrannide pressa fuerant: idq; futurum etiam ipsis magis honorificum, qui nõ minus digni honoribus uiderentur, salua republica, quàm sub unius dominatione. uix hæc dicta fuere, cũ aliquot prætores insignia sua deposuerunt in subsellijs autorũ eius sententiæ, quasi cum alijs ea recepturi magis legitime. alijs uerò dolus suboluit, sentientibus rem semel omissam è manibus, nunquam in potestatem eorũ redituram postea. Interim Antonius & Lepidus exiuerunt curiam, euocati à quibusdam, qui in forum confluxerant. ut uerò in loco superiore sunt conspecti, ægrè uociferantibus impo sito silentio, unus quispiam, siue sua sponte, siue subornatus exclamauit: cauerent calamitates prioribus similes. tum Antonius dimota parte tunicæ, loricam ostendit sub ea, irritans multitudinẽ, quasi ne consulum quidem nisi armatorum salus in tuto esset. ibi alijs ulciscendum facinus acclamantibus, pleriſq; rogantibus ueniam pacemq;, ad hos posteriores ita locutus est: De pace curabitur ut & fiat, & semel facta diuturna maneat. est enim difficile eius securitati prospicere, quando ne Cæsari quidem profuit iusiurãdum exegisse, uel cum diris execrationibus additis. Deinde uersus ad uindictam expetentes, laudauit ut religionis & pietatis obseruantiores: adiun-

xitq; hæc uerba: equidem libenter pro uobis facerem, & ante alios idem clamarem, ni conſul eſſem, cui ex officio curandum eſt, non tam quod iuſtum eſt, quàm quod utile. Sic enim iubent qui ſunt in curia. Sed hoc & Cæſarē ipſum perdidit, qui deuictis ciuibus parcens reſpectu utilitatis publicæ, ab ipſis oppreſſus interijt. huiuſmodi artibus Antonio partem utrinq; aggreſſo, qui ulciſci necem cupiebāt, Lepidum ultorem eſſe uolebant. is cum pararet eos alloqui, turba quæ longius conſtiterat, poſtulabat ut è ſuperiore loco in forum deſcenderet, quo facilius exaudiret ab omnibus pariter. cumq; putans mutatos plebis animos, ſtatim pro roſtris gemibundus in omnium conſpectu defleſſet caſum miſerabilem, tādem ſubiecit: Hic heri cum Cæſare ſteti, ubi nunc cogor de eius nece inquirere, quid iubetis? acclamantibusq; multis, ulciſci Cæſarem, reclamarunt mercenarij, pacem publicam. ad hos ille, Placet: ſed qualem pacē dicitis, aut qualibus ſacramentis firmabitur? nam quæ nobis patria ſunt, omnia iurauimus Cæſari, conculcata nunc ab ijs qui iurarunt inter prę-cipuos. deinde uerſus ad eos qui ultionem poſcebant, Cæſar noſter, inquit, migrauit, ſacratus re uera & honoratus uir: ueremur autē ne ſuperſtes ei reſpub. detrimētum aliquod accipiat. ſed de hoc Patres conſultant, idq; cauendum cenſent pleriq;. acclamatum eſt rurſum: uel ſolus rem aggredere. Volo inquit, & fas eſt mihi uel ſoli: ſed non ſatis eſt me & uos ſolos id uelle aut aggredi. hoc modo & hunc aſtu tergiuerſantem mercenarij quòd ſcirent honoris cupidum laudabant, offerētes ei Cæſaris ſacerdotiū. Ille gauiſus ait: Memineritis mihi huius rei & in poſterum, ſi dignus uidear. iamq; audacius ob hāc ſpem mercenarijs pacem flagitātibus: Quamuis, inquit, ius & fas uetat, faciam tamen quod iubetis. hoc dicto properè in curiam reuerſus eſt, ubi Dolobella interim parum decore contendit, ut magiſtratum retineret, & Antonius expectans quid factura eſſet plebs, cum riſu eum ſpectauit. nam diſcordes erant, & ideo ſpectatorem tātum egit, ac ne plebs quidem quicquam auſa eſt. Ergo coniuratos ſeruare neceſſariò ſtatuit, ſed neceſsitatem hanc diſsimulans, & incolumitatem eis pro magna imputās gratia, acta uerò eius rata habere, eaq; ſenatus conſulto confirmare, indictoq; per præconem ſilentio, rurſum ſic orſus eſt: Equidem diſceptantibus uobis P.C. de errato ciuium, non interpoſui meam ſentētiam, cæterùm poſtquam illis omiſſis ſuffragia popoſciſtis de Cęſare, unum hactenus exactis eius propoſui, quod unum tantas inter uos contentiones exciuit, nec immerito. ſi enim deponemus noſtros magiſtratus, nos tot ac tales uiros indignos eis fatebimur. conſiderate nunc reliqua, ne recenſeri quidem

dem facilia, in tanto ciuitatum, prouinciarum, regum, Dynastarũq́; numero, nam fermè omnes populos ab Oriente in Occidentem Cæsar uirtute subactos & potentia, legibus & beneficẽtia liberalitateq́; sibi deuinxit: quorum putatis aliquos laturos eripi sibi quæ semel acceperunt, etiam si omnia bellis miscere uolueritis? nihil dicam de longinquis, quos metus hactenus continuit in officio. Respicite non propinquos modò, uerùm etiam nobiscum incolentes Italiam: hos ueteranos emeritos qui adhuc arma tenent, descriptos ob operam multis uictorijs nauatam in colonias, & legionatim conglobatos, quorum in Vrbe hærent multa milia: quid existimatis facturos si auferantur eis quæ acceperunt? an hi quoq; expectabunt alias colonias & agros alios? uidistis certe præterita nocte quoddã huius rei specimen. uobis enim pro alieno peccato deprecantibus, occurrerunt illi minaciter, & putatis neglectim spectaturos lacerum Cæsaris corpus trahi unco (sic enim legibus in tyrãnos animaduertitur) in Tiberim? quasi id nihil ad se quondã eius milites pertineat: & partarum de Gallis Britannisq́; uictoriarũ præmia speraturos sibi integra, eorum autore affecto extremis contumelijs? quid Populum Romanum interim facturũ creditis? quid cæteros Italiæ populos? quantam uos ipsos secuturam inuidiam hominum atq; deorum, si eum tali contumelia dignum iudicaueritis, qui uobis imperium promouit usq; ad ignota prius Oceani littora? an non omnes damnaturos insignem nostram iniquitatẽ, si eos qui consulem in curia, pontificẽ in fano, senatu inspectante senatores ipsi sub oculis deorum interemerunt, præmijs dignabimur, ipsum uero contumelijs afficiemus qui hostibus quoq; propter excellẽtes uirtutes est uenerabilis? quare moneo mittamus ista nefaria, quæ ne, si uelimus quidem, efficere ualemus. & pro sentẽtia dico, acta consiliaq́; Cæsaris debere rata haberi: autores uero sceleris nullo modo probari (id enim nec diuino humanóue iure licet, nec decet saluis actis illius) clementer tamen uenia donari, eos si uobis ita uidetur, respectu amicorũ quos habẽt & familiarium: si modò pro hac erga illos clementia, hi habeant agantq́; gratias. post hæc Antonij uerba, magna contentione expressum est S.C. omnibus sedatis, & hac sententia contentis: necem Cęsaris ne uocari quidem in iudicium, acta uero eius decretaq́; rata haberi, quãdo id uideatur è re publica. hoc enim, ut adijceretur, extorserunt coniuratorum amici, ad illorum securitatẽ, quasi propter utilitatem magis quàm æquitatem seruarentur acta illius: cedente Antonio tunc quoq; & metum coram patribus simulante. Huic S. C. aliud simile de colonis deducendis est additum. Senatu inde dimisso,

L. Pisonem, apud quẽm Cæsar testamentum suum deposuerat, quidam circunstiterunt rogantes ne id proferret, néue corpus funeraret propalam, ne hinc alia rerum nouarũ materia fieret. quod cum non impetrarent, minabantur se diem ei dicturos, quòd P. R. fraudaret tanta hæreditate ærario debita, rursum subinnuentes de tyrannide. Tum Piso quantum potuit exclamauit, consules inuocans ut senatum nondum digressum coire iuberent denuo, dixitq;: Qui tyrannum iactant à se sublatum è medio, tot iam pro uno tyrannidem in nos exercere uolunt: sepeliri uetant summũ pontificem, testamentum eius proferenti minantur, bona tanquam tyranni ærario uindicant, acta illius quæ ad se pertinẽt rata habent: quæ uero ad ipsum defunctum, uolunt irrita fieri: idq; nõ Brutus facit nec Cassius, sed isti qui cædis autores & instigatores eis fuerũt. De sepultura igitur uos uideritis, ego testamentũ curabo, nunquam proditurus, quod mihi est creditũ, nisi me quoq; aliquis occiderit. inde omnib. ob rem indignã tumultuãtibus, præsertim his qui sperabãt ex eo sibi obuẽturũ aliquid, placuit & testamentum proferri in medium, & corpus funerari publicè. atq; ita senatus dissolutus est. Quæ ubi senserunt Brutus & Cassius, per internuncios plebem uocabant ad se in Capitoliũ: statimq; facto ad eos multorum cõcursu, Brutus sic locutus est: Hic nunc Quirites agimus uobiscum, qui in foro heri egimus: non ut ad fanum refugi, nec enim peccauimus: neq; ut ad locum præruptum, quippe qui res nostras fidei uestræ cõmittimus: sed Cinnę casus repentinus & indignus huc nos compulit. & quoniam inimici nos calumniantur, quasi periuros & pacis turbatores, apud uos potissimũ libet hanc causam agere, cum quibus salua republica agemus, quæ agẽda sunt. Postquam Cæsar è Gallia patriã inuasit hostiliter, & Pompeius reip. amãtissimus, quẽadmodũ scitis, afflictus est, & post eum magna bonorum ciuium multitudo in Africam Hispaniamq; pulsa perijt, confirmata tyrannide securitatem non temerè quærẽti, obliuionem ante actorũ iurati concessimus. qui si exegisset à nobis iusiurandum, nõ solùm patientię præteritarũ iniuriarum, sed futuræ seruitutis etiam, quid nunc insidiatores nostri non auderent? equidem uere Romanos non unam mortem laturos opinor, priusquam se iureiurãdo interposito seruituti addicerent. ergo si nihil contra libertatem nostram Cæsar molitus est, periuri sumus. quòd si nec magistratus urbanos prouincialésue, nec prefecturas exercituũ, nec sacerdotia, nec coloniarum deductiones aliósue honores in nostra potestate reliquit, non ad senatum de his rebus retulit, non populi auctoritatem requisiuit, sed iussa unius Cæsaris omnia poterant in rebus

omnibus

omnibus: ac ne sic quidē malis nostris satiatus, aut Syllam imitatus est: qui sublatis inimicis reip. administrationē uobis reddidit: longe aliter quàm hic, qui diuturnam expeditionē aggressus, in quinquennium prę occupauit comitia: quænā hæc erat libertatis species, cuius ne spes quidem reliqua facta est? quid dicam de tribunis plebis, Cæsetio Marulloq́;? an non sacrosanctus magistratus contumelioſe pulsus est? & leges quidem ac iusiurandum nostrorum maiorum, ne in ius quidem uocari tribunos pl. sinunt, tantisper dum in magistratu sunt: Cæsar uero ne in ius quidem uocatos egit in exilium. utri igitur sacrosanctos uiolauimus? nisi forte Cæsar sacrosanctus est, quē non spōte, sed coacti, oppressa armis patria, tot egregijs ciuibus occisis, eo honore dignati sumus: & tribunitia potestas sacrosancta nō erit, secus quàm à maioribus nostris in libera repub. ultro iuratum est, additis diris execrationibus etiam in posteros, si qui unquam cōtrà fecerint. Quid uectigalia Po. Ro. & rationes publicanorū, quónam conferebantur? quis nobis inuitis aperiebat ærarium? quis cōtrectauit intactas hactenus pecunias? quis tribuno pl. obsistenti mortem minatus est? Dicent, quod iam iusiurandum supereſt, quo firmetur pacis stabilitas? Si nemo tyrānum agat, ne opus quidē erit sacramentis, sicut ne antea nostri maiores opus eis habuerunt. quòd si quis aspirarit ad tyrannidem, nulla fides Romanis erga tyrannos, nulla religio. atq; hęc pro patria loquimur, adhuc cōstituti in periculo, nec unquam præmonere cessabimus. cæterū quod ad calumnias de colonijs deducendis attinet, quibus conātur uos exasperare, siqui adestis aut deducti aut deducendi, in gratiam meam uosmet significate. cumq́; multi signum feciſſent: Bene factum, inquit, quòd cum alijs ueniſtis ciuibus. cæterùm par est ut qui æquo honore estis & haberi uultis cum reliquis, eundem quoq; affectum rependatis patrię. Vos Pop. Ro. attribuit Cæsari contra Gallos Britānosq́;, & re feliciter gesta, meriti estis militaria dona præmiaq́;. at ille uos sacramēto deuinctos, duxit inuitos contra patriā, duxit æquè inuitos contra optimos ciues in Africam. quam in his bellis nauastis operā, eius præmia petere puderet uos fortasse: sed quia nec nūc inuidia, nec posthac tempus aut obliuio poterit obliterare uestra egregia facinora, bellis Gallicis Britannicisq́; edita, horum uos manent præmia, qualia Po. Ro. dare militibus est solitus: nō cum iniuria eorum qui nihil peccarūt, nec alijs adēpta diuidendo alijs, & prædam uertendo in præmia: sed hostes deuictos agris mulctando, non totis sed parte tantū, in quā emeritos deducerēt, colonos futuros, & subactam prouinciam aut ciuitatē retenturos in officio: quibus si armis quæsitus ager nō sufficeret

ceret, addebatur aliquid de publico, aut parato pecunia publica, ita populus sine aliorum iniuria, uos in colonias deducebat antea. Sed Sylla & Cæsar ui & armis hostiliter oppressa republica, ut qui contra ipsam patriam opus haberent satellitio, neq; dimiserunt uos in suam quenq; patriam, neq; agros uobis emerunt, aut bello paratos diuiserunt, neq; pristinos eorum dominos pretio reddito solati sunt: quamuis multum pecuniarum haberent ex ærario, multum item ex uectigalibus publicis: sed in ipsa Italia nihil comerita, non iure belli, sed more latrocinij ueteribus possessoribus ademerunt, agros, domos, sepulchra, fana, quæ ne exteris quidē deuictis adimimus, contenti decimis fructuū. at isti diuiserunt uobis agros uestrorū popularium, auspicijs ipsius Cęsaris, sociorū expeditionis Gallicæ, qui uos uotis pro uictoria uestra nuncupatis prosecuti sunt: eoq; uos deduxerunt sub signis instructos militariter, neq; satis pacatos, & parum securos ab illis, qui coacti sunt agris cedere. pulsus enim quisq; & bonis exutus, nō poterat non insidiari uobis, captando tempus opportunius. atque id erat quod tyranni agebant maximè, non ut agros haberetis, quos aliâs uobis dare poterāt: sed ut metu inimicorū semper soliciti, firmi custodes essetis potestatis in cōmuni uobiscum hærentis inuidia. tyrannis enim suos satellites cōmune maleficiū communisq; metus conciliat. atq; huic facto, prò superi, colonię nomen est inditum, quod coniunctū esset cum lamentis populariū, & migratione nihil cōmeritorum. Verùm illis hoc curę fuit, ut uestræ cū eiusdem nationis hominibus inimicitię in ipsorū utilitatē cederent: nos uero quibus præsentis reip. præsides salutē se aiunt clementer concedere: possessionē uestrorū agrorum ratam uobis & nunc uolumus, & in posterum habebimus, idq; deum in cuius fano nunc sumus, testamur uel in præsens uel in futurū: nec unquam uobis quæ uestra sunt, Brutus auferet aut Cassius, aut omnes qui pro uestra libertate non grauati sunt subire periculum. & quod unum in hoc negotio potest incusari, ei quoq; afferemus remedium, quod ut pacis cum popularibus uinculum debet esse uobis auditu iucūdissimum: uidelicet prima quaq; occasione curaturos nos pretium ex publica pecunia, ueteribus agrorum possessoribus, ut in posterū nō solum firma, sed secura etiam fiat uestra possessio. Hæc Bruti dicta, & concionantis, & post contionem solutā probata sunt ut æquissima, mirantibus eos uiros, ut intrepidos & amantes reipublicę: conciliataq; in hunc modum beneuolentia, res dilata est in diem crastinam. quæ postquam illuxit, aduocata concione per Coss. S. C. recitatum est, moxq; Cicero multa in laudē obliuionis iniuriarum disseruit. quibus

bus libẽter auditis populus, uocabat Caſsianos è Capitolio. illis con trà poſtulantibus ad ſe mitti obſides, miſsi ſunt Antonij Lepidiq́; liberi. ubi uerò Caſsiani in cõſpectum uenerũt, plauſus cum acclamatione exortus eſt: cumq́; Coss. aliquid uellent dicere, conclamatum reconciliarentur prius & ciues ſuos in gratiam reciperent: id quod factum eſt. tum conſules timor cum inuidia ſubijt, quaſi coniurati iam potiores futuri eſſent in adminiſtratione reipublicæ. allato dein de teſtamento Cæſaris, populus id ſtatim recitari uoluit. in eo filius adoptatus eſt ex ſororis filia nepos Octauius. horti publicati ſunt. Po. Ro. uiritim diuiſæ ſunt ſeptuagenæquinæ drachmç Atticæ: quæ res denuo commouit indignationem ciuium, dum ex teſtamento agnoſcunt amatorem patriæ, quem modo tanquam tyrannum incuſari audierant. ſed maximè miſerationem mouit quòd Decimus Brutus inter ſecundos hæredes ſcriptus erat, filius. ſolent enim Romani alteros hæredes aſcribere, ſi forte contingat priores hæreditatẽ non adire. id uerò ut nefarium facinus omnes exhorruerunt, coniuraſſe in Cæſaris caput eum, qui adoptatus ſit in filium. Poſtquam autẽ Piſo corpus in forum intulit, cum armis ingens multitudo accurrit ad eius cuſtodiam, moxq́; magnificè pro roſtris eſt depoſitum cum acclamationibus. ibi cõploratio lamentaq́; renouata diu tenuerunt, armatis interim ſcuta cõplodentibus, atq; ita paulatim animos eorum tentabat decreti de obliuione pœnitentia. id animaduertens Antonius, non ceſſauit: ſed ex officio habiturus orationem in funere conſulis cõſul, amici amicus, cognati cognatus (nam & cognatione ipſum attingebat) rurſum ad ſolitas artes uerſus, ſic locutus eſt: Non eſt æquum Quirites, ut tanti uiri funebris laudatio per me unum potius fiat, quàm per uniuerſam patriam: quapropter quos illi honores uir tutis ergò S. P. Q. R. de cõmuni conſenſu decreuit uiuenti, publica magis quàm priuata uoce recitabo. moxq́; recitare cœpit uultu graui & ad mœſtitiã cõpoſito, diſerte ſingula pronuncians, immorãsq́; ei maximè parti qua ſupra hominem attollebatur, ſacroſanctus, pater patriæ, benemeritus, princeps appellatus, & alijs nulli antè conceſsis nominibus. per hæc ſingula Antonius faciem manumq́; uertens ad corpus Cæſaris, uerba geſtu adiuuabat. & ad ſingulas has appellationes addebat aliquot uoces ex miſeratione mixtas ac indignatione. cum decretum nominabat eum patrem patriæ, ipſe ſubiunxit: En pietatis erga illum teſtimonium. cum ſacroſanctũ & nemini uiolabilem, imò aliorum etiam refugium, ſubiunxit: Non alius ad hunc refugiẽs, ſed ipſe ſacroſanctus occiſus eſt: quem honorẽ à uobis nec extorſit, nec concupijt. pudenda uerò eſt noſtra illiberalitas, ſi indignis talia

gnis talia decernimus, & quidem non petentibus: ſed ab ea nota ipſi uos liberatis Quirites, hoc tam eximio & honorifico erga defunctũ ſtudio. tum reuerſus eſt ad recitandum ſacramentum, cuſtodituros Cæſarẽ Cæſarisq́; corpus omnes omnibus uiribus: & ſi quis illi ſtru at inſidias, execrabilem fore, qui non eum defenderit. ad quæ uerba uocem intẽdens, manuq́; porrecta ad Capitolium inquit: Equidem Iupiter huius Vrbis cuſtos dijq́; cęteri, paratus ſum ulciſci, ita ut iura ui execratione addita: & quoniam ſenatui magiſtratibusq́; uidetur hoc decretum è republica, precor ut adiutetis. tumultuantibus inde ſenatoribus, ob dictum hoc manifeſte ad ſe pertinens, ad eos delini endos Antonius recantans dixit: Sed uidetur Quirites caſus hic non tam ad homines referẽdus quàm ad fortunam, aut deorum aliquem: & oportet præſentia magis curare quàm præterita: quandoquidem inſtat periculum maximum, ne ad priſtinas ſeditiones reuoluamur, & abſumatur quicquid nobilitatis eſt in Vrbe reliquũ. deducamus igitur hunc conſecratum ad beatorum ſedes, accinẽdo cum lamentis, laudes ei more ſolẽni debitas. his dictis ueſtẽ quaſi fanaticus ſubductam accinxit, quo eſſet expeditior, & ſupra lecticam in loco editiore aſtitit, ſubinde introſpiciens eam & aperiens. ac primum lauda bat ut aliquem cælitum, & quo inter diuos relatum eſſe fidem faceret, manus tendebat ad cęlum, ſimulq́; magna linguę uolubilitate re cẽſebat eius bella, prælia, uictorias, manubias, additas imperio prouincias, extollẽs ſingula uſq; miraculum, iterum atq; iterum uociferans: Tu ſolus inuictus diſceſsiſti ex omnibus prælijs: tu ſolus patriã uindicaſti ab iniurijs, quas per trecentos annos perpeſſa eſt, coactis ferociſsimis gentibus, quę ſolæ Vrbem captam incẽderant. ueniam ſuppliciter petere. hæc & alia multa ut de uiro diuino locutus, uocẽ inde ad lugubrem modum flexit, & multa de indigna morte amici queſtus cum fletu, precabat ut uitam illius ipſi liceret ſua redimere: ampliusq́; indulgens affectibus, eò prouectus eſt, ut Cæſaris corpus detegeret, eiusq́; ueſtem conto ſublatam excuteret, ſic ut erat perfoſ ſa & lacera, cruentáque imperatoris ſanguine. ita prouocata plebs, quaſi præcentorem ſequebatur lamẽtationibus, & compaſsione ad iram accendebatur. ut uerò conſulis orationem lugubre carmen excepit more patrio, choris concinẽtibus, laudata eius facinora, moxq́; miſerãdum exitium: & ex perſona ipſius Cæſaris nominatim memo ratis, quos poſt ſimultatẽ in gratiam receptos, beneficijs inſuper or nauerat, quaſi per admirationem ad coniuratos ſermone uerſo auditum eſt illud: Men' ſeruaſſe ut eſſent qui me perderent? id populus non tulit, reputans cõiuratos omnes, Decimo Bruto excepto, factionis

ctionis Pompeianæ fuisse, & in potestatem victoris redactos, acceptis loco supplicij meriti honoribus & prouincijs ac exercitibus cõ spirasse, & cum his Decimũ Brutũ paterna charitate dignatũ. Sic affectis plerisq; & ad uim iam spectantibus, unus quispiam ceream Cæsaris effigiem supra lecticam extulit. nam cadauer supinum in lectica non erat conspicuum. uerùm effigies in machina uersatili apparebat omnibus, extantibus toto corpore notis uigintitriũ uulnerũm, quibusdam in faciem etiã inflictis immaniter. tum uerò populus ad hunc miserandum aspectum uniuersus congemuit, & impetu facto curiam incendit in qua Cæsar occisus est: & homicidas qui maturè diffugerant discurrendo perquisiuit, eò furoris progressus præ ira mœstitiaq;, ut Cinnam tribunum pl. per errorem nominis pro Cinna qui prætor pro cõcione in Cæsarem inuectus fuerat, nihil morati excusantem similitudinẽ uocabuli, tam immaniter discerpserint, ut nullum eius membrum ad sepulturam inueniri potuerit. deinde arreptis ex incendio curiæ torribus in ædes coniuratorũ factus est plebis impetus: sed partim domesticis propugnantibus, partim uicinis deprecantibus, ab igne temperatum est, non sine minis, quasi cũ armis redituri essent ad expugnãdas crastino. ideo homicidæ clàm ex Vrbe profugerunt: plebs uerò ad lecticam Cæsaris reuersa deferebat eam in Capitolium, sepelitura, ut iam cõsecratum, in templo inter deorũ imagines. sed prohibentibus id sacerdotibus rursum eum in forum retulerunt, quo loco regia quondam fuerat, congestóque quicquid lignorũ ad manus erat in toto foro, in rogum coniecerũt: & funeris pompam quamuis splendissimam, nonnulli priuatim etiam coronas donaq;, militaria: subiectoq; igne pernoctauit circà totus populus: quo loco primum ara fuit, nunc templum est ipsius Cæsaris, ubi diuinis honoribus colitur. nam adoptiuus eius filius Octauius, mutato nomine Cæsar, postquam ad rerum administrationem accessit per illius uestigia, principatum hunc hodiéque manentem, cuius ille fundamẽta iecerat, cõfirmauit auxitq;, & ipsum patrẽ inter deos retulit. quo exemplo nunc quoq; Romani suos imperatores, nisi quis aut tyrannicus sit, aut alioqui criminosus, post mortem cõsecrant, qui prius ne uiuos quidẽ uel reges appellari tulerunt. incidit hoc C. Cæsaris exitium in idus Martias, quas fatales ei uates prædixerat. in quem ille ludens eius diei mane inquit: Adsunt idus. atq; is nihil territus respondit: at non præterierunt. ille ne hac quidem uatis confidentia motus, contemptis & cæteris prodigijs, in publicũ progressus occubuit, annum agens sextum supra quinquagesimum, uir per omnia fortunatus & magnificus, meritoq; cum Alexandro conferendus.

ferendus. Ambo enim fuere ambitioſiſsimi bellicoſiſsimiq́;, in conſilijs exequendis celerrimi, in periculis aggrediẽdis audaciſsimi, minime parcentes ſuo corpori, nec magis imperatorijs artibus freti q̃ fortuna & audacia. quorum alter per loca ſqualentia, lõgum iter ad Hammonis oraculum fecit tempore feruentiſsimo, & intimũ Pamphylium ſinũ uadis uento nudatis tranſcucurrit feciliter, fortuna interim marinas undas cohibente, ſicut prius iter faciẽti pluuiam temperauerat. apud Indos etiam ignotum mare pertentauit nauibus, primusq́; ſcalis aſcẽdit mœnia, & inde ſolus in hoſtes deſilijt, accepitq́; tredecim uulnera: & ſemper inuictus bellum uno alteróue abſoluebat prælio: in Europa multorum barbarorum domitor, & Græcorum gentis ſubiugator amantiſsimæ libertatis, quæ nemini antè paruerat præterquam Philippo, idq́; breui & ſub decoro imperatoris titulo. Aſiam uerò fermè uniuerſam mira celeritate peruagatus: & ut compendio dicam eius fortunam atq; potentiam, quicquid terrarum uidit, ſubegit: de reliquo inuadendo cogitantem mors intercepit. Cæſari uerò & Adriaticum mare nauiganti media bruma tranquillum ceſsit, & Britannicus oceanus traijciẽti, nunquam tentatus antea: quo tempore gubernatores ad Britannica ſaxa appulſos coegit naues frangere: ſicut alia tempeſtate ſolus in nauicula contra fluctus tendens, gubernatorem uela uentis dare iuſsit, & Cæſaris fortunam pluris quàm mare facere. nec ſemel in hoſtem proſilijt ſolus cæteris trepidantibus: & unus omnium imperatorum decertauit cum Gallis triginta prælijs, donec quadringentos eorum ſubegit populos, eatenus Romanis tã formidabiles, ut in lege qua immunitas militiæ concedit ſacerdotibus & natu grandibus, excepta ſunt bella Gallica. horum enim tẽpore nec ſenibus nec ſacratis uiris uacatio permittitur. Cæterum in Alexandrino bello ſolus in ponte intercluſus premente hoſte abiecit purpuram & in mare deſilijt: inſectãtibusq́; regijs diu ſub aquis natauit per interualla tantùm reſpirans prolato capite, donec ad unicam nauem adnatans, porrectis manibus agnitus eſt & ſeruatus. ad hæc uerò ciuilia bella ſiue metu, ut ipſe aiebat, ſiue ambitione delatus, cum ducibus ſui ſeculi præſtantiſsimis congreſſus eſt, cumq́; multis ac magnis exercitibus, nõ iam barbaris, ſed Romanis, tum uiribus, tum rebus geſtis florentiſsimis: omnes tamẽ deuicit, uno atque altero prælio ſingulos. Sed non ita ut Alexander perpetuo fuit inuictus. Nam & à Gallis inſignis clades accepta eſt ductu Titureij Cottæq́; legatorũ: & in Hiſpania Cæſariani à Petreio Afranioq́; ſic cincti ſunt undiq́;, ut ab obſeſsis differrẽt minimum. ad Dyrrachiũ uerò & in Africa uerſi in fugam, & in Hiſpania cõtra

Pompeium

Pompeium trepidatum est in acie. uerùm Cæsar ipse semper interri tus, bello certe nullo uictus est, & imperiũ Romanum ab Euphrate Occidentalem usq; oceanum iam tum patens, partim ui, partim beneficẽtia pertraxit in suam potestatem, firmius multo quàm Sylla & temperantius. nam inuitis omnibus rex factus est, quamquã nomine abstinuit, dumq; ipse quoque alia bella parat, è medio sublatus est. quin & exercitus utriusq; fuit similis, alacris in pugna & ferociſsimus, interdum tamen contumax & seditiosus cõtinui laboris tedio. utrunq; certe suus defunctũ luxit & desiderauit pariter, & diuinis dignatus est honoribus. Ambo etiã pulchri fuere & eximijs corporis dotibus à natura prædiți, utriusq; genus à Ioue, illius per Aeaci Herculisq; stemmata, huius per Anchisen & Venerem. & cùm contentioſi essent erga aduersarios, tamen erga uictos erant faciles ad ueniam, & gratiam, & insuper benefici, sola contenti uictoria. atq; hactenus quadrat collatio, nisi quòd non à paribus initijs exorsi sunt: sed ille à regno iam exercitatus Philippi auspicijs: hic à priuata conditione licet nobili ac illustri: pecuniarum tamen admodum indiga. prodigiorum ad se pertinẽtium uterq; cõtemptor fuit: neuter molestus uatibus mortem prædicentibus: & ipsa prodigia propemodum eadem utriq; sunt oblata, euentu quoq; simili. nam utriq; bis exta uisa sunt sine capite, primò periculum anceps portendentia, in Oxydracis Alexandro: dum ante alios conscensis mœnibus, & scalis post se fractis pondere: in muro à suis destitutus, & in hostem desilire ausus, in pectus grauiter sauciatus, inflicta in ceruicẽ quoq; claua, moribundus ægrè à Macedonibus refracta ob ignominiæ metum porta seruatus est. Cæsari uerò in Hispania, dum suis trepide contra iuniorem Pompeium in aciem progressis, inter utrosq; procurrens, tela ducenta excepit clypeo: donec exercitus, metu pudori cedente, accurrẽs eum protexit. atq; ita priora exta sine capite extremum periculum eis significarunt: secunda uerò præsens exitium. nam Pithagoras uates Apollodoro, & Alexandrum & Hephęstionem metuenti, extis inspectis autor fuit bene sperandi, quando uterq; breui tollendus esset è medio. moxq; Hephæstione defuncto, Apollodorus timens nequa contra regem aleretur conspiratio, præsagiũ id ei prodidit. ille ridens ex ipso Pithagora quęsiuit, quidnã indicarent exta: qui ubi respondit, extremum diem significari: rursum arridens, & Apollodori studium laudauit, & uatis uocem liberam. Cæsari uerò extremùm in senatum eunti, ut paulò ante dixi, idem prodigiũ oblatum est: quod ille irridens ait, tale sibi uisum etiã in Hispania. cumq; aruspex respondisset: tum quoq; magnum eum adisse discrimen ca-

pitis, nunc uerò maius etiam exta minari, cedens nõnihil tam confi denter monenti, denuo ſacrificauit, donec moram ſacrorum perteſus, curiam ingreſſus perijt. Idem & Alexandro accidit. repetentem enim Babylonem cum exercitu poſt uictorias Indicas, iam propinquantem urbi Chaldæi monebant, differret introitum, reſpõdit ille uulgato prouerbio: qui bene conijciet, uatem hunc perhibeto optimum. tum Chaldæi denuo rogabant, ſaltem non Occidentem ſpectans induceret exercitum, ſed ita circũductis copijs ut à fronte urbem & Orientem ſolem habeat. fertur hactenus eum paruiſſe ut cœperit circumducere: ſed offenſum uia cænoſa paluſtriq;, poſteriora quoq; cõtempſiſſe uatum monita, atq; ita introgreſſum obuerſa in ſolem occiduum facie. nec multò poſt ſecundo Euphrate nauigauit ad Pallacottam fluuium, qui Euphratem excipiens in paludes & ſtagna deuehit, inundaturum alioquin totam Aſſyriam. eum fluuium cùm munire cogitaret, nauigans illuc fertur cauillatus in Chaldæos, quòd ſaluus & intraſſet Babylonem & tunc exiret nauigio: ſed mox rediturum manebat extrema dies. ſimiliter & Cæſar cauillatus eſt. nam præmonitus à uate, fatales ſibi eſſe idus Martias, ubi ea dies uenit, exprobrauit illi adeſſe idus: & tamen ultra eas non uixit. ita hic quoq; omnia conueniunt prodigia, uatum monita æquo animo audita, cauillatio, prædictionis euentus ineuitabilis. Scientiarum etiam fuere amatores tam patriarum quàm Græcarum externarumq;, Alexander cum Brachmanis collocutus, qui habentur Indorum ſubtiliſsimi & ſapientiſsimi, ſicut Perſarum Magi: Cæſar cum Aegyptijs, quando præſens Cleopatram reduxit in regnum. quapropter etiam in pace multa apud Romanos correxit: & annum ad id ætatis inæqualem propter intercalares menſes (nam ratione lunari utebantur) iuxta ſolis curſum ordinauit, autoribus Aegyptijs. quin & illud ei contigit, ut nemo ex coniuratis euaſerit: ſed pœnas meritas eius filio dederint, ſicut Alexandro interfectores Philippi.

quomodo autem dederint, dicetur in ſequentibus uoluminibus.

Appia-

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Ciuilibus Liber III.

AESAR quidem in promouendis imperij Romani pomœrijs omnium præstantissimus, sic ab inimicis occisus, publice funeratus est. quoniam uerò omnes eius percussores pœnas dederunt, de præcipuorum exitu hic liber & proximus tractabit, simulq; cõplectetur reliqua Romanorũ bella ciuilia. Cum enim senatus in Antonium culpam cõferret, quòd eius maximè opera in Cæsaris funere populus concitus, & legis de præteritarum iniuriarum obliuione recens latæ oblitus, cum facibus accurrisset ad ædes coniuratorum: ille indignationẽ hanc uno suo facto ad rempublicam pertinente mutauit in beneuolentiã. Erat Amatius quidam qui se falso in Marij nomen inseruerat quasi filius, gratiosus apud plebem ob C. Marij memoriã. is quoniã hac simulatione effecerat, ut uideretur non alienus à cognatione Cæsaris, præ cæteris ægrè ferens eius obitũ, aram ubi crematus est posuit: stipatusq; manu iuuenum audacium, terrori coniuratis fuit: quorũ alijs ex Vrbe fuga dilapsis, quotquot à Cęsare prouincias acceperãt, in eas profecti sunt: Decimus Brutus in Galliam Italiæ finitimam, Trebonius in Asiam, Tullius Cimber in Bithyniam. Cassius uerò & M. Brutus qui maximè cordi erant senatui, in futurum annum designati fuerãt à Cæsare cum prætoria potestate prędides, Syriæ Cassius, Brutus Macedoniæ. tunc uerò ut prætores urbani ex officio curabant mittendos in colonias, pręter alia cõcedentes eis ut possent portiones suas uendere, quod lex non permittebat nisi post annum uigesimum. his Amatius dicebatur moliri perniciem, nec aliud quàm occasionẽ expectare. quo rumore motus Antonius pro potestate iussit comprehendi Amatium: moxq; indicta causa interfecit per insignem audaciam. id factum senatus miratus est ut uehemens & inconcessum legibus, libenti tamẽ animo tulit ut perutile: quod alioqui parum tuti fore uidebantur Brutus & Cassius. At milites Amatij cęteraq; plebs, necati desiderio mota, & indigne ferens hanc sibi mercedẽ ab Antonio redditam, pro honore hactenus illi habito, rem non dissimulandam censuit. occupato igitur foro conuitiosè clamabant in Antoni-

um, flagitantes à magiſtratibus, ut quando Amatij parum ualuiſſet autoritas, ipſi aram dedicarẽt ubi ſacra facerẽt Cæſari primi omniũ. ſed cum inde ſubmouerentur per Antonianos milites, magis etiam exaſperati uociferabantur, nonnulli oſtentantes baſes, unde ſtatuæ Cæſaris auulſæ fuerant. ubi uerò quidam ait ſe oſtenſurum & officinam in qua illę in alias facies refingebantur, ſtatim eum ſecuti, re conſpecta incẽderunt eam. cumq; alia manus Antonianorum, ad reſtinguendum ſuperueniſſet, aliquot ex eis occiſi ſunt, alij cõprehenſi, ex quibus quotquot ſerui erant ſuſpenderunt, ingenuos uerò è rupe præcipitarunt. tumultu ſedato beneuolentia plebis erga Antonium in odium uerſa eſt: patres contrà gaudebãt, quod aliâs Caſsianis nulla foret ſecuritas. ut uerò Antonius ad ſenatũ retulit de uocãdo Sex. Pompeio, Magni omnibus deſiderati filio, qui tum impugnabatur à Cæſarianis in Hiſpania: utq; pro paternis bonis in ærariũ redactis darentur ei ex publico quingenties ſeſtertiũm, utq; decerneretur ei, ſicut prius patri, maris imperium, claſsisq; traderetur ad uſus neceſſarios: patres mirabundi probauerũt omnia: ipſumq; ſentẽtiæ huius autorem fauſtiſsimis acclamationibus per eius diei reliquum proſecuti ſunt. nemo enim unquam eis uiſus eſt ámãtior reipublicæ quàm Magnus, nemo apud populũ deſideratior: ex cuius factione quoniam Brutus Caſsiusq; erãt, & tũc ab omnibus honorabãtur, uidebãt tutos fore in poſterum, & approbato eorum facto, partibusq; ipſorum prævalentibus, incolumen fore rempublicã. quapropter & Cicero continuè laudabat Antonium, & ſenatus nõ ignarus ei plebem infenſam propalam pernicien moliri, permiſit ut ex præſenti ueteranorum copia ſatellitium ſibi deligeret. ille uerò ſiue quia hoc iam ante egerat, ſiue fortuitam occaſionem libenter arripiens, deligendo ſibi cuſtodes continuè numerum augebat, donec expleuit ſex milia, non ex gregarijs, quos quoties opus eſſet aliunde paraturum ſe putabat facilè, ſed ex centurionibus artium bellicarum peritis longo uſu, quos in cõmuni ſub Cæſare militia familiares ſibi fecerat. ex his ipſis tribunos etiam legit pro cuiuſq; dignitate, habuitq; in honore, conſilijs quoq; præterquam ſecretioribus adhibens. at ſenatus iam ſuſpectos habens uel propter multitudinẽ nimiam, uel quòd eſſent lectiſsimi, ſuadere cœpit ut ad cauendam inuidiam numerus in modum certum qui ſatis eſſet redigeretur. promiſit ille ſe facturũ quàm primum plebs redierit ad quietem priſtinã. Et quia ſenatus conſulto rata erant acta Cæſaris ac cõſilia: quorum cõmentarios habebat Antonius, ſimulq; ſcribam Cæſaris Taberium ſibi obſequentiſsimum, quãdo huiuſmodi poſtulata Cæſar ipſe abiturus in arbitriũ Antonij

reiecerat

reiecerat, multa in multorum gratiam adiecit, ciuitatibus dynastisq; gratificãs, & suis custodibus, quasi ex prescripto illius: sed acceptorum beneficiorum gratia soli debebatur Antonio. pari ratione & in senatum multos allegit, aliaq; ex senatus uoluntate faciebat, quo minus inuidiosa apud eum esset sua custodia. dum Antonius circa hæc satagit, Brutus Cassiusq;, quòd & ueteranos & plebem parum pacato erga se cernerent animo, & posse aliquem alium exoriri, qui insidias quales prius Amatius cõtra se struxeret, solliciti de Antonij quoque inconstantia, tunc suffulti militaribus copijs, iamq; suspectũ habentes, quasi per eum staret, quo minus confirmaretur status reipublicæ, Decimo Bruto maximè fidebant, in propinquo habẽti legiones tres: simulq; Trebonium in Asia, Tullium in Bythinia clàm per literas monebant, ut occultè pecunias colligerent, & de exercitu dispicerẽt, ipsiq; festinabãt ad prouincias acceptas à Cæsare. Sed quoniam tempus aliter ferebat, indecorum rati ante magistratus exitum prouincias ambitiosè inuadere, maluerunt priuati reliquum anni agere, quàm urbanas iurisdictiones administrare, cum nec securi essent, & minus honorati quàm pro merito. hoc intellecto senatus, præfecit eos frumento, undecunq; in Vrbem conuehendo, usq; ad tempus abeundi in prouincias. quod factum est ideo, ne Brutus Cassiusq; uiderentur fugere: tanta habebatur existimationis eorũ ratio, quando per hos potissimum senatus Cæsaris percussorum partes fouebat. prætoribus deinde Vrbem egressis, Antonius iam solus potens, dispiciebat sibi de aliqua prouincia cum exercitu, Syriæ maximè cupidus, sed non ignarus se magis etiam suspectum fore si eam sibi dari peteret: iamq; subornatus erat illi aduersarius Dolobella ipsius collega, propter simultatem ueterem. itaq; ipsi ut iuueni ambitioso persuasit, peteret mitti se in Syriam posthabito Cassio, & ad exercitum contra Parthos cõscriptum: peteret autem non à senatu, nec enim licebat, sed rogatione apud populũ. qui lætus & nihil cunctatus rogationem tulit. Senatu uerò causante eum discedere à decretis Cæsaris, respondit: Parthicum bellum nemini destinatũ à Cæsare: cæterum Cassium qui accepisset Syriã, ipsum prius mutasse illius decreta, dum contra legem permitteret colonis ante uigesimum annum portiones suas uendere: pertinereq; ad suam contumeliam si Dolobellę preferatur Cassius. tum senatus Asprenatem tribunum plebis subornauit, ut in comitijs obnunciaret malum augurium, sperans adiuturum se hic Antonium, qui & Cos. & augur, inimicus ad huc putabatur Dolobellæ. id ubi fecit tribunus, quod officium erat alterius, Antonius offensus mẽdacio, iussit tribus ferre de Dolobel-

la ſuffragia. Sic Syria obuenit illi prouincia, ſimulq; bellum Parthicum, legionesq; ad id deſtinatæ à Cæſare, unà cum his quæ in Macedoniam præceſſerant. ac tum demum apparuit, fauere collegæ Antonium. his à populo impetratis, ipſe à ſenatu popoſcit Macedoniam, ſciēs quod poſt cōceſſam alteri Syriam, puderet eos pernegare ſibi de Macedonia, præſertim cum ea prouincia careret exercitu. & obtinuit, ab inuitis tamen, mirātibusq; quòd paſſus eſſet prius legiones inde Dolobellam deducere, penes quem malebant eſſe illum exercitum. & cōmodū placuit eis ab Antonio uiciſsim alias Caſsianis prouincias petere, eſtq; impetrata Cyrenenſis atq; Creta: uel ut alij produnt, hæ ambæ Caſsio, Bruto uerò Bithynia. hic tum erat rerum urbanarum ſtatus. Cæterùm Octauius Cæſaris ex ſororis filia nepos, auunculi magiſter equitum in unum annū creatus erat: poſteaquam ipſe Cæſar hūc magiſtratū annuū, quo per plures amicos circūferretur fecerat. ſed quòd adoleſcens adhuc eſſet, Apolloniā quæ Ionio mari imminet, miſſus eſt ut literas ſimul & rē militarē diſceret, expeditionis comes futurus: ad quem alæ equitum è Macedonia uiciſsim cōmeabant, cum quibus exerceretur: & nonnulli tribuni præfectiq; ſæpe illuc ueniebant ſalutaturi ut cognatum Cęſaris: atq; ita comiter omnes excipiendo gratioſus etiam apud exercitum factus eſt. Sexto autem menſe poſtquam eò uenerat, nūciatur ei circa ueſperam, Cæſarem occiſum in ſenatu ab amiciſsimis, & qui tum plurimum poterant: & quia nondum quicquam præterea nunciatum fuerat, expauit quòd neſciret, num de cōmuni ſenatus uoluntate, an paucorum audacia factū id eſſet: & num facinoroſi pœnas dediſſent, an ſuperſtites eſſent, uel etiam grati multitudini. ſic hæſitanti Romani amici ſuadebant, ut ad legiones in Macedoniam ſecuritatis cauſa confugeret: & ubi certior fieret priuatum id eſſe maleficium, reſumpto animo ulciſceretur Cæſarem: nec deerant tribuni qui ad tuendam eius incolumitatem pollicerentur ſuam operam. ſed mater & uitricus Philippus ex Vrbe ſcripſerūt ei, ne nimis extolleret huiuſmodi pollicitis, néue quicquam tentaret audacius: memor quomodo Cæſar ſuperatis omnibus inimicis, per amicos oppreſſus ſit: tutius fore ſi intra priuatam conditionem ad tempus ſe contineat, & ad Vrbem cōferat cum amicorum cohorte. his ille permotus, quòd nondum cognouiſſet quid cædem ſecutum ſit, uale dicto præfectis exercitus, traiecit, non tamen Brundiſium, quippe incertus de militum eius loci uoluntate cauebat omnia, ſed in aliud oppidum non longe inde remotum, cui nomen Lupię: ibiq; aliquantiſper diuerſatus eſt. deindè ubi literis accuratius ſcriptis factus eſt certior, de dolore ob eam necem

cem publico, de testamento & senatus consultis : amici tanto magis timendos censebant inimicos Cæsaris, quando & hæres sit & filius: hortabanturq; ut unà cum hereditate adoptionem recusaret. ille nõ minus hoc tempore ratus, q̃ non ulciſci Cæsaris iniuriam, Brundisium profectus est, præmissis qui scrutarentur, ne fortè quis ex illius percussoribus ibi lateret in insidijs. ut uerò ab eo exercitu obuiã progresso tanquàm Cæsaris filius exceptus est, ad audendum confirmatus sacrificauit, confestimq; cœpit nominari Cæsar. Cum alioquin Romanis sit mos assumere nomen patris adoptiui: hic uerò id omnino mutauit, pro Octauio Octauij filio dictus in perpetuum Cęsar filius Cæsaris. ad quod nomen mox, non aliter quàm ad uerum filium, undiq; magnus concursus fuit, partim amicorũ Cęsaris, partim libertinorum & mancipiorum, cum eisq; militum etiã, uel qui apparatum & pecunias ferebant in Macedoniam, uel qui uectigalia pecuniamq; aliam ex prouincijs exactã portabãt Brundisium. ille tum multitudine ad se confluentium, tum Cæsar nominis uulgo gratiosissimi existimatione factus auctior & confidentior, ad Vrbem iter fecit, cum haud quaquam contemnendo comitatu, indies torrentis modo crescente, à ui aperta iam tutus propter eam quã circa se habebat frequentiam, sed ob hoc ipsum magis suspicax, ut in recenti familiaritate fermè omnium. ciuitatum uerò aliæ quidem non admodum æquo erga eum erant animo, cæterùm ueterani Cæsaris qui nuper agros acceperant, confluebant è colonijs in adolescentis gratiam, deplorantes Cæsarem, Antonio contrà maledicentes, qui tantum scelus inultum reliquisset: profitentesq; se ultores, modò daretur cuius auspicijs id possent efficere. quos Cæsar laudatos, & rẽ differre iussos dimisit. iamq; prope Tarracinam uenerat, ad quinquagesimum ab Vrbe lapidem, cum nunciatum est consules ademisse Cassio Brutoq; Syriam & Macedoniam, pro quibus concessas eis in solamen alias minores prouincias, Cyrenensem & Cretæ insulæ: reuertisseq; in Vrbem quosdam exules, & accitum Pompeium, tum ex cõmentarijs Cæsaris allectos aliquot in senatum, multaq; alia fieri. postquam autem in Vrbem peruenit, rursum matrem eius & Philippum cæterosq; tutores sollicitos habuit alienatio senatus à Cæsare, & S.C. per quod percussores eius non amplius erant obnoxij iudicio, & Antonij tum præpotentis superbia, qui nec filium Cæsaris adijt, nec suorum quẽquam misit ad eum. ipse uerò hanc eorum indignationem sedabat, iturum se dicens ad Antonium, ut decebat iuniorem ire ad seniorem, & priuatum ad consulem: senatui quoq; se exhibiturũ obsequia debita. addebat, S.C. id conditũ cum nemo exstaret accusator

homicidij: quòd si quis accusationem susceperit, nec sibi defore plebis auxilium, nec senatum legibus, nec deos immortales iusticiæ, ac fortasse nec ipsum Antonium: qui si pergat testamentũ simul & adoptionem cõtemnere, id cum iniuria tam Cæsaris facturũ quàm Ro. Populi, cui ex legato uiritim debeatur pecunia. abrupit deinde sermonem his uerbis: satius esse non periculum adire modò, sed emori etiam, quàm postquam semel prælatus sit omnibus, indignum uideri iudicio Cęsaris, qui nullo unquam territus fuerit periculo. uersus deinde ad matrem usurpauit illa, quæ tum ex recẽti lectione succurrebant, Achillis uerba ad Thetidem:

Dispeream cæsi ni iam fuero ultor amici,

addiditq;, in hoc uersu extare immortale Achillis monumentum or namẽtumq;, maximè postquam uerbis effectus respondit. sibi uerò Cæsarem fuisse non amicum, sed parentem, sed cõmilitonem, sed imperatorem: non belli iure interemptũ, sed in senatu oppressum conspiratione nefaria. tum mater metu uersò in gaudium iuuenem complexa est, ut solum dignum Cæsare: & quem hactenus loquentem ægrè tulerat, hortabatur ut decreta exequeretur dijs iuuantibus. monuit tamẽ ut adhuc arte tolerantiaq; uteretur, potius quàm aperta audacia. laudauit Cæsar consilium, & facturum se ita pollicitus, mox accitos sub noctem amicos, iussit uniuersos mane sibi pręsto esse in foro cũ comitatu idoneo. ubi Caium fratrẽ Antonij Prætorẽ urbanũ accedẽs, ait se adoptionẽ accipere: qui mos Romanus est, adoptioni autoritatẽ Prętoris interponere. hoc uerbo relato per scribas in acta publica, statim è foro Antonium adijt. is erat in hortis Pompeianis quos à Cæsare dono acceperat. inde moratus aliquantisper in uestibulo, hoc quoq; signum alienati animi & contemptus interpretatus est. tandẽ admisso, secutæ sunt salutationes mutuæ, cum percontationibus amicis de rebus utriusq;. cumq; iam dicendũ esset de his quæ præsens negotium postulabat, Cæsar sic locutus est: Ego pater Antoni, sic enim te appellare fas est, ob Cęsaris erga te merita tuamq; mutuam gratiã, ea quæ post illius obitũ egisti, partim laudo habiturus semper tibi gratiam: partim incuso, ut ingenue dolorem animi fatear. dum interficeretur nõ aderas, ab homicidis circa fores detentus: alioquin aut seruasses eum, aut incidisses in idem periculum. horum duorum hoc posterius si secuturum erat, bene factũ quòd nõ aderas. deinde cùm quidam conarentur percussoribus præmia tanquam tyrannicidij decernere, contradixisti cõstanter: & hoc quoq; nomine gratias tibi habeo maximas. quamuis cõpertum est illos decreuisse te simul tollere, non ut ultorẽ Cęsaris, quod nos opinamur,

sed ut

sed ut ipsi dicunt, ne supereſſet ſucceſſor tyrannidis: cùm tamen illi egregium tyrannicidæ, haud ſecus ac homicidæ, refugerint in Capitolium, uel religione loci ſuum protecturi facinus ſupplices, uel tanquam hoſtes arcem occupaturi. quomodo igitur obliuionem eius ſceleris impetrarunt & ſecuritatem à iudicijs, niſi largitionibus corrupta ſenatus aliqua parte atq; populi? atqui cum conſul eſſes debueras uidere quid placeret pluribus, præſertim cum in conſulari potestate maximum eſſet momentum in partem alteram, ſi libuiſſet à ſceleratis pœnas repoſcere, & deceptos in meliorem uiam reducere. tu uerò impunitatis obſides domeſticos miſiſti homicidis in Capitolium. eſto, compulerint te huc mercenarij, certe cum lecto teſtamẽto, oratione funebri ante dicta populus recenti etiam tum memoria Cęſaris percitus, cum facibus ad ædes eorum accurrit, & uiciniæ tum parcendo ſequenti die bis armis correptis in forum confluxit, cur non adiuuiſti eum? cur non faces armáue in homicidas inferẽtibus adſtipulatus es? an amicus Cæſaris expectabas ſentẽtiam iudicũ contra obnoxios ſceleri manifeſtario, cum & conſul eſſes & Antonius? ſed Marium pro poteſtate iuſſiſti necari, homicidas diſſimulanter paſſus es euadere, nonnullos etiam fugere in prouincias, quas nunc contra ius fasq́; tenent, cęſo à quo illas acceperũt. nam quod Syriam & Macedoniam uos Coss. tu & Dolobella rempublicam ordinando illis eripuiſtis, bene factum eſt: haberemq́; gratiam, niſi mox Cyrenen & Cretam eis decreuiſſetis, & præfecturis prouinciarum dignati eſſetis exules, quo munitiores poſthac contra me fierent. Decimus etiam citeriorẽ Galliam obtinet uobis conniuentibus, & ipſe unus ex mei patris percuſſoribus. Dicat aliquis ex S. C. id factũ, ſed te approbante, te ſenatus præſide: qui unus omnium maximè uel tui cauſa reclamare debueras. nam impunitatẽ illis cõcedere pertinebat ad ipſorum gratiam: cæterùm prouincias eis & præmia decernere, hominum eſt cum iniuria Cæſaris tuam quoq; ſentẽtiam irritam facientium. Hæc ut præter decorum ætatis eiusq́; qua te proſequor reuerentia loquerer, dolor compulit: non pœnitet tamẽ locutum me apud amiciſsimũ Cæſaris, & auctum ab eo honoribus ſummis ſummaq́; potentia, & fortaſſe iam filium adoptiuum, ſi ſciuiſſet te æquo animo ex Heraclidarum gente tranſiturum ad Aeneadas. id enim fecit ambigere illum, dum de ſucceſſore cogitat. quod ſupereſt Antoni per deos, amicitiæ præſides, perq́; ipſum Cæſarem te obteſtor, ut ex anteactis etiam quædã mutes in melius ſi libet. potes enim. ſin minus, ſaltem in poſterum me patris percuſſores perſequẽtem fauente populo & his quos uides in paterna perſeuerãtes amicitia, tu quoq;

adiutes

adiutes.quòd ſi aut illos aut ſenatum uereris, ne me graues. ſcis ipſe quomodo ſe mea res familiaris habeat, quandoquidem reddēda eſt populo pecunia legataria, idq; primò quoq; tempore, ne beneficium cunctatione perdat gratiam: néue hi qui in colonias deducendi ſunt, propter me diutius in Vrbe hæreant. ex rebus autē Cæſaris ſtatim poſt eius cædem in domum tuam ut tutiorem translatis, pretioſiora quæq; & ad ornatum pertinentia uolo eſſe tua, & ſi quid inſuper à nobis habere cupis: cæterùm ad reddenda legata populo, dari mihi aurum ſignatum, quod ad bella quæ parabat collegerat: & contentus ero nunc accipere quantum trecentorū uirorum milibus ſufficit in portiones debitas: reliquū eius ſumptus à te mutuo peterem ſi auderem, aut te fideiuſſore ſumerem ad uſuram ex ærario, ſi concederes. bona etiā uendentur continuo. Obſtipuit Antonius ad inexpectatam iuuenis in dicendo libertatem & audaciam, & offenſus quaſi parum reuerēter appellatus, maximè ob repetitam pecuniam, durius in hunc modum reſpondit: Si Cæſar tibi mi fili cum hæreditate & nomine imperium quoq; reliquit, æquum eſt reipublicæ adminiſtratæ rationē te poſcere, me reddere. quòd ſi nemini unquam Pop. Ro. principatum dedit ex ſucceſsione, ne regum quidem: quibus pulſis iureiurando ſe obſtrinxit, non paſſurum quenquam regnare in poſterum, id quod maximè patri tuo percuſſores obijciūt, dicendo à ſe interfectum regem non imperatorem, ne opus quidem eſt à me tibi reſponderi de actis publicis. pari ratione te quoq; leuo hoc onere, ne mihi ullam gratiam eorum nomine debeas: quando non in tuam gratiam, ſed populi ea feci, uno excepto egregio erga te ac Cæſarem merito. nam ſi propter meam ſecuritatem & aduitandā inuidiam diſsimulanter paſſus fuiſſem præmia decerni percuſſoribus tanquam tyrannicidis, Cæſar factus eſſet tyrannus, cui nec gloria, nec honor, nec actorum confirmatio deberetur, non teſtamentum haberet, non filium, non bona, ne corpus quidem uel ad priuatam ſepulturam. leges enim corpora tyrannorum inſepulta extra fines proijciunt, memoriam abolent, bona publicant. quę ego ſingula timens, ſuſcepi cōtentionem pro Cæſare, eiusq; immortali gloria & ſepultura publica, nihil ueritus uel periculum uel inuidiā, quamuis mihi res eſſet tam cum uiris cruentis & ad cædem prōptis, qui ut ſcis, iam & in me cōſpirarant: quàm cum ſenatu male erga tuum patrem animato propter uſurpatum ab eo imperium. malui tamen & hoc periculum ſubire, & quiduis ultro pati potius, quàm permittere ut honore ſepulturæ careret Cæſar, uir ætate ſua præſtantiſsimus, & plerunq; feliciſsimus, omniq; honore digniſsimus, mea quidem

ſententia.

ſententia. quæ quidem mea pericula & tibi præſentem felicitatem peperere, quòd habes nomẽ & familiam Cæſaris, quòd dignitatẽ eius, quòd bona: pro quibus omnibus æquum erat te mihi gratiam habere potius, quàm ſi quid conceſſum eſt ad leniendũ ſenatum, aut poſcentibus repenſum pro meritis, aut alia quapiam ratione neceſſaria factum, id incuſare, præſertim cum ſis iunior. & de his quidẽ hactenus. quod uerò ſubindicas me principatum cupere, equidem ut eum non affecto, ita nõ indignum me illo iudico. nec moleſtum eſt non eſſe inſertum teſtamento Cæſaris, contento familia deducta ab Hercule. quod uerò in tuos uſus dixiſti te uelle pecuniã ex publico mutuo ſumere, ludere te putarem, ni credibilius eſſet te ignorare q̃ exhauſtum reditibus publicis tuus pater reliquerit ærariũ: qui poſtquam principatum adeptus eſt, nõ eò ſed ad ſe publicam pecuniam afferri uoluit, inueniendam mox in bonis illius, quando earum inquiſitio decreta per nos fuerit. nec enim id fiet cum iniuria Cæſaris iam mortui, & ſi uiueret etiam non recuſaturi rationem ut æquum eſt reddere. & ſunt priuati quoq; homines, quorũ ſingulos uidebis de horum bonorum poſſeſsione litem ac controuerſiam tibi facere. cæterùm pecuniæ ad me translatæ non tantus eſt numerus quantum putas, nec eius quicquam penes me eſt reliquum, quãdo in magiſtratus & poteſtates, excepto Dolobella & fratribus meis, diuiſæ ſunt tanquam bona tyranni, quamuis poſtea me adnitente S. C. factum eſt in fauorem Cæſaris. tu uerò ubi quod reliquum eſt acceperis, non in plebem, ſed in eos qui offenſi ſunt conferes, ſi ſapies. nam illi, ſi ſapient, mittent plebem in colonias. plebs autem, ut ex Græcis literis nuper didiciſti, eſt res inſtabilis, inſtar marinorũ fluctuum accedentium ac recedentium: quemadmodum & in noſtra republica ſæpe cultores ſuos plebs in altum ſublatos deiecit in genua. His uerbis, ut magna ex parte cõtumelioſis, offenſus Cæſar diſceſsit, patrem identidem nominatim inuocãs: moxq; bona uenum propoſuit, quę ei ex hac hæreditate obuenerãt: hortatusq; eſt Quirites ut ſibi adeſſent cõtrà inimicum Antonium, qui manifeſte præ ſe ferebat quàm moleſte pateretur hoc eius erga plebem ſtudiũ. Cumq; ſenatus decreuiſſet perquiri pecunias publicas, multi timuerũt iuueni Cęſari, propter patris benignitatẽ in milites & populũ, & propter lagitione paratum egregium fauorem populi, qui ut pleriſq; uidebatur, eum intra priuatum modum cõtineri non ſineret: ſed magis timebant Antoniũ, ne Cęſare iuuene illuſtri ac diuite in ſocietatẽ aſcito, ipſe ſummam potentiã ſicut prius Cæſar uſurparet, qui tum gaudebãt eorum ſimultate, quaſi alter impedimẽto futurus eſſet alteri. Cęſarem quoq;

poſt

post inquisitionem cariturum diuitijs, & inde abundaturũ ęrarium, quòd se putarent apud illum inuenturos magnã partem pecuniæ publicæ. de agris etiam passim lites ei mouebãtur, alijs alios repetentibus priuatim, bona etiam eorũ parte spectãte ad rempublicã, ut qui proscriptorum fuissent aut exulum. de his iudicem poscebãt ipsum Antonium, aut collegã eius Dolobellam. quòd si quid & apud alios magistratus iudicabatur, ubiq; pariter Cæsar in Antonij gratiam discedebat inferior, quamuis quid pater emisset indicabat instrumentis publicis, & proferebat S. C. ultimũ, quo omnia Cæsaris acta probata sunt. quin & extra iudicia multæ illi inferebantur iniuriæ intantum ut nec à Pedio Pinarioq́; abstineret̃. nam & his hæreditatis portio quædam cesserat. qui cum de cõmuni iniuria quererentur apud Antonium, proferrentq́; S. C. censentes luenda tantum siqua iniustè ablata sint, cætera uerò acta Cæsaris tuenda: respondit ille, fortasse non conuenire cum S.C. quæ tum fierent, sed ne scriptum quidem illud conuenisse cum senatus uoluntate. cũ enim solius iniuriarum obliuionis ratio haberetur præcipua, nihil mutatũ esse de præteritis, non quòd omnia probarentur, nec in defuncti gratiam, sed quòd ita tum deceret, quodq́; leniẽdus esset eo S. C. populus. iustũ autem esse, mentẽ potius senatus consulti ualere quàm uerba: nec tot ciuibus, qui per seditiones excidissent possessionibus, uel suis uel maiorum suorum, reluctari: idq́; in unius adolescentis gratiã: qui maiores quàm pro conditione priuata diuitias præter spem nactus, nõ ad splendorem fortuna uteretur, sed ad audaciam. ipsis tamen se uelle parcere, ubi portionem suam recepissent à Cęsare. post hoc Antonij responsum, statim cohæredes portionem debitam abstulerũt, ne & hanc perderent, nõ tam suapte culpa, quàm propter aduersariorum liuorem & potẽtiam: alioqui largituri ei paulopòst omnia. iamq́; instabant ludi quos pro Bruto prætore Caius Antonij frater editurus erat, & in cæteris rebus collegæ absentis uicarius: eratq́; apparatus sumptuosus admodum, ea spe, quasi spectaculis delinita plebs reuocatura esset Cassianos. Cæsar contrà ut sibi plebẽ conciliaret officijs, quantum pecuniæ colligebatur ex bonis diuenditis, aliam post aliam tributim diuidebat, ut quisq; primus petebat: & obeundo fora rerum uenalium præcones iubebat omnia minimo, quantum res pateretur, addicere, propter incertum periculosumq́; iudiciorũ euentum, & propter ipsius festinationem, quæ omnia profuerunt ad beneuolentiã populi miserãtis eum, ut indignũ talibus iniurijs. ut uerò præter hanc hæreditatem etiam proprium patrimoniũ, & quicquid etiam aliunde habebat, insuperq́; materna & Philippi bona, portio-

nes etiam

nes etiam Pinarij Pedijq; uenum proposuit, ut ad legata persoluēda sufficeret, quasi deficientibus in hunc usum bonis Cæsaris, propter inimicorum importunitatē, plebs reputans hanc liberalitatem non huius sed maioris esse Cæsaris, mirifico affectu complectebatur hominem, collaudans eius tum patientiā, tum magnificētiam, & præ se ferens non se laturam diutius Antonij superbiam. id quod declarauit in Bruti ludis maximo sumptu exhibitis. cum enim quidā ad hoc conducti uociferarētur, reuocandos esse Brutum & Cassium, quia hoc modo reliquæ spectatorū multitudini mouebatur exulum cōmiseratio, in cursu frequētissimo plebis spectaculum est inhibitum, donec cessaret hæc postulatio. tum Brutus & Cassius ubi uiderunt se hac spe demerendæ per ludos plebis frustratos per Cæsarem, statuerūt Syriam Macedoniamq;, ut à senatu decretas sibi prius quàm Antonio Dolobellæq;, per uim inuadere. quod consiliū postquam detectū est, Dolobella properauit in Syriam, obiter inuisurus Asiā, ut inde pecunias colligeret. at Antonius ratus sibi opus fore copijs, nec ignarus Macedonicas legiones tum uirtute pręstare, tum numero: erant enim sex: eisq; adiunctam magnā manum sagittariorum & armaturæ leuis ac uelitum, equitatum præterea cæterumq; apparatum absolutissimū, qui uidebatur deberi Dolobellæ propter decretum ei bellum Parthicum, quando Cæsar hæc contra Parthos parauerat, cogitauit eas ad se pertrahere: quia propter propinquitatē statim traiecto mari supero poterant adesse in Italia. sed repente fama nunciauit, Getas audita morte Cæsaris, incursionibus uastare Macedoniam: & Antonius à senatu exercitum petijt, quo de hostibus pœnas sumeret, dicens eum à Cæsare contra Getas prius quàm contra Parthos paratum, & parata esse inpræsentiarum omnia circa limitem Parthicum. non neglexit eam famam senatus missis qui prouinciam inspicerent. Antonius quo magis metum ac suspicionem eximeret, legem tulit, nequis ullam ob causam de dictatore creando referret, neu quis dictaturā oblatam acciperet. qui contra fecerit, eum liceret à quouis impune interimi. atq; ita maximè deceptis patribus, & pactus cum Dolobellæ amicis, traditurum se illi unam legionem, imperator Macedonicarū copiarū electus est. quo impetrato mox Caium fratrem cum S. C. properare iussit ad exercitū. exploratores uerò inde reuersi negabant se ullos Getas uidisse in Macedonia: & addiderunt, siue uere, siue ab Antonio moniti, metum esse ne, si deducatur inde exercitus, excurrāt in prouinciam. Dum hæc in Vrbe fiūt, Cassius Brutusq; exercitum & pecunias colligebant: Treboni-us Asiæ præses urbes eorum receptaculo muniebat, Dolobella & à

Pergamo & à Smyrna excluſo, foro tãtùm extra mœnia ei præbito, tanquam cõſuli. cumq; miles iratus oppugnationẽ fruſtra tentaſſet, Trebonius pollicitus eſt ſe intromiſſurum eos in Epheſum. mandauitq; ſuis ut conſulem illuc proficiſcentẽ ex interuallo ſequerentur. qui conſpicati eum ſub noctem diſcedere, nihil amplius ueriti, paucis ad eum ſequendũ relictis, Smyrnam reuerſi ſunt. Dolobella paucos illos inſidijs circumuẽtos deleuit: & eadem nocte Smyrnam incuſtoditã nactus, ſcalis euaſit in mœnia. Trebonius in cubili deprehenſus, rogabat ut ad conſulem duceretur, ſe ultro ſecuturum eſſe. tum quidam centurionũ irridens: Ibis, inquit, ſed relicto capite. nos enim iuſsi ſumus non te ſed caput afferre. & cũ dicto caput illi abſcidit. id Dolobella prima luce proponi iuſsit in ſella prętoria, in qua ille ſolebat ius reddere. ſed milites & lixæ irati ut coniurationis participi, & quia dum Cæſar occideretur, Antonium ſermone circa curiæ fores diſtinuerat, tum reliquum eius corpus uarijs affecerunt cõtumelijs, tum caput per uias lapide ſtratas, ſibi inuicem pro pila mittentes per ludibrium ita contriuerunt ut non appareret facies. itaq; primus hic luit pœnam homicidij. At Antonius cogitabat exercitũ è Macedonia tranſportare in Italiam: & cum nullam ad id occaſionẽ haberet, petijt à ſenatu, ut permutatis prouincijs liceret ſibi obtinere citeriorem Galliam, cui D. Brutus Albinus tum præerat, memor etiam Cæſarem ex hac prouincia bello illato, de Pompeio conſecutũ eſſe uictoriam. ut uerò uiſus eſt uelle reuocare eas copias, non in Italiam, ſed in Galliam, ut ibi quaſi arcem contra ſenatum conſtitueret, Patres tum primũ ſentientes eius inſidias moleſte tulerunt, adeò ut pœniteret conceſsiſſe Macedoniam: & quidam ex hoc ordine priuatim ſcripſerunt Decimo, ut conſtanter retineret prouinciam, augeret exercitum, pecunias colligeret, ne forte uim inferret Antonius. adeò timebant eum ſimul & oderant. ille uerſus ad plebem, rogationem tulit de Gallia, ſicut Cæſar prius impetrauerat eam prouinciã, nuper Dolobella Syriam. & ut ſenatui timorem incuteret, Caio fratri mandauit, traijceret confeſtim Brundiſium, quod ille facturus erat ita ut iuſſus eſt. Interea tempus ludorum inſtabat, quos edicturus erat ædilis Critonius, & Cæſar patri ſellam auream atque coronam parabat, id quod illi ex ſenatus cõſulto in perpetuum ludis omnibus decretum fuerat. cumq; ædilis negaret ſe paſſurum, honorari Cæſarẽ in ijs ludis quos ipſe ſumptu ſuo faceret, Cæſar illum ad Antonium duxit, ut ad conſulem. conſul ad ſenatum ſuper ea re ſe dixit relaturum. Cæſar indignatus: Refer, inquit. ego interim ſellam proponam. id Antonius exaſperatus prohibuit. nec hoc cõtentus, pro-

hibuit

hibuit etiam ludis proximè secutis, quos Cęsar ipse celebrabat, in honorem Veneris genitricis institutos, quando ædes ei in foro & forum ipsum à patre dedicatum est. quod Antonij factum exceptũ est publico odio, quasi non tam ad æmulationem quæ illi intercedebat cum Iuniore Cæsare, quàm ad ingratitudinẽ erga parentẽ eius pertinens: & ipse Cæsar in satellitij modum stipatus discurrebat per plebem, beneficiarios patris & ueteranos prehẽsans supplex ad mouendam inuidiam aduersario, oransq; ne contemptim negligerẽt suam ultroneam patientiã, néue ferrent Antonium sic impune imperatori optime de ipsis merito illudere. agerẽt potius suum negotium, & propugnarent accepta ab illo cõmoda, quæ rata esse nõ possent, nisi saluis honoribus, ei ex senatus consulto concessis. passimq; è superioribus locis uociferabatur in hũc modũ: Cauete Quirites ne propter me iniquiores sitis in Cæsarem, néue iniuriam ei repẽdatis pro beneficijs, præsertim tu Antoni qui frueris eis maximè. in me contumelias usq; ad satietatẽ effunde, à bonorũ eius direptione tempera, tantisper dum ciuibus distribuat, quod ex pecunia legata debetur reliquum. mihi quantumuis inopi sufficerit decus paternæ liberalitatis, modo populo ea frui per te liceat. quo factum est ut sine intermissione uoces omnium in Antonium iactarẽtur, propalàm indicantes indignationẽ publicam. cumq; ille acrius interminatus esset Cęsari, & eæ minæ uulgatæ essent, magis accensi sunt omnium animi: ipsi quoq; tribuni Antoniani præsidij qui sub Cæsaris patre militarant, & apud ipsum consulem in summo erant pretio, conabant eum reddere mitiorẽ uel suametipsorum gratia militum quondam illius, cui deberetur quicquid tum in bonis haberẽt. his uera monẽtibus cessit Antonius, eo facilius quòd Cęsaris apud plebem gratiosi opera indigeret in permutandis prouincijs, asseuerabatq; iureiurãdo, nec suum esse id cõsilium: & in hoc tantum uideri uoluisse mutatum suum animum, ut adolescens ante maturam ætatem feroculus, & grandiorum ac magistratuum parum reuerẽs, ita ut opus habebat, fieret castigatior. se in gratiam deprecantiũ remissurum iram, & redituru ad naturam ac uolũtatẽ pristinã, modò ille fiat modestior. hoc responso tribuni gauisi ambos deduxerunt ad colloquiũ. sicq; post mutuas expostulationes reconciliati sunt: ac mox de Gallia prouincia lex promulgata est, magno metu senatus: cogitãtis siquidẽ de ea Cos. ad se referat, prohibere: quòd si incõsulto senatu rogationem tulerit ad populum, per tribunos plebis intercedere. nec deerãt qui censerent libertate donãdam totam eam prouinciam. tam formidolosa erat eius uicinitas. Antonius uerò exprobrabat eis quòd cõmi-

sissent eam interfectori Cæsaris Decimo: sibi cõmittere grauarẽtur, quòd nõ interfecerit labefactatorẽ & subuersorẽ ipsius prouinciæ: manifeste taxans uniuersos, quasi probarent quæ ibi fiebant. postq̃ autem dies præstituta uenit, senatus uolebat ut essent tributa comitia: Antoniani uerò ante lucem in forum collecto populo, centurias ex cõposito uocabant ad suffragia. tum plebs quamuis infensa Antonio, promouebat tamen eum propter Cæsarem septis adstantẽ & deprecãtem pro illo, qui id faciebat ea potissimũ de causa, ne Decimus prouinciæ tam opportunæ cum exercitu præesset, unus ex patris percussoribus: præterea ut Antonio nuper reconciliato gratificaretur. nam & ipse ab illo expectabat aliquam mutuam gratiam. & quia tribunos plebis Antonius corruperat, silentib. eis & lege perlata, exercitus mox honesto iam prætextu trãsportatus est in Italiam. defuncto deinde uno ex tribunorum pl. collegio, comitijs tribunitijs Cæsar Flaminio fauebat: plebs uerò ipsum rata eius honoris cupidum, quamuis propter immaturam ætatem non profiteretur nomen inter candidatos, uolebat Cæsarem tribunum declarare suis suffragijs. senatus uerò inuidebat ei hanc honoris accessionẽ, timẽs ne potestatem adeptus, inimicos cædis paternę reos citaret in iudicium populi. Antonius quoq; cõtempta noua Cæsaris amicitia, siue in gratiam senatus consolationémue, moleste ferentis legem de Gallia, siue ex colonorum sententia, proposuit edictum consulare, ne cui Cęsar quicquã in manus daret nisi legitime, aut animaduersurũ se in eum pro potestate. id edictum ingratitudinẽ erga Cæsarem cum iniuria plebis coniunctam pręferens, indignationem mouit multitudini: & apparebat magnam contentionẽ imminere proximis comitijs, ita ut timeret Antonius, contentusq; præsenti tribunorum numero, comitia tolleret. At Cæsar se iam manifeste impugnari uidẽs, mittebat circa patris sui colonias, qui nunciarẽt quãtum patiatur, & singularem uoluntatem explorarẽt. misit & ad Antonij exercitus nonnullos intermixtos commeatum illuc ferentibus, qui audacissimum quenq; solicitarent, libellosq; in turba clàm spargerẽt. dum Cæsar in his rebus occupatur, ijdem qui antea tribuni militares impetrata ab Antonio dicendi copia sic eum allocuti sunt: Nos Antoni & quantum ueteranorum est, qui Cæsaris ductu imperiũ auximus, promouemusq; etiamnũ quotidianis laboribus, scimus nos æquè inuisos eius percussoribus & insidijs illorũ obnoxios, idq; conniuente senatu. sed postquam populus eos eiecit recepimus animos, dum uidemus res Cæsaris non omnino destitutas amicorũ grata memoria, multumq; securitatis reposuimus in ea quæ tibi cum illo interces sit

amicitia

amicitia, & in rei militaris peritia, qua ad illum accedis proximè, imperator nobis cõmodisimus. cæterùm quia inimici renaſcuntur, & occupare conantur Syriam ac Macedoniã, parantq́; contra nos pecunias & exercitus, ſenatu tecum cõmittente Decimum, te curam omnem inſumente in contentiones cum iuuene Cæſare, merito uerem ur ne ad bellum, quod eſt pro foribus accedat etiam inter nos ſedi tio, & inimicis ſuccedant omnia quæ illi moliũtur contra nos. quapropter poſtulamus, ut uel pietatis erga Cæſarem gratia, uel incolumitatis noſtrûm, de quibus hactenus nihil queſtus es, & ante omnia utilitatis tuæ propriæ cauſa, dũ licet, Cæſari adſis duntaxat in exigenda pœna à percuſſoribus: id enim ſat erit: deinde ſecurus potentia fruaris, ſecuritate tibi nobisq́; parta, qui nunc tam pro nobis ipſis, q̃ pro te ſumus ſolliciti. Ad hæc Antonius ita reſpondit: Quanta beneuolentia, quantoq́; fauore Cæſarem uiuum proſecutus ſim, in tuenda eius dignitate ad omnia pericula prõptiſsimus, ſcitis ipſi qui expeditionibus eius & rebus geſtis interfuiſtis. rurſum quãta ille me gratia, quanto honore præ cęteris dignatus eſt, liquet uel abſq; teſtibus. neutrum horum paricidas etiã latuit, qui decreuerant me quoq; cum illo tollere, quaſi me ſuperſtite nunquam ſperarent ſe fore uoti cõpotes: quod quiſquis eis diſſuaſit, non amore mei fecit id: ſed quo magis accederent ad tyrannicidarum ſpeciem, ut uiderent non tam uoluiſſe inſectari multos inimicos, quàm tyrannum unum tollere. quis igitur crederet me Cæſari præclare de me merito præferre inimicos illius, & cædis pœnam ultro inſidiatoribus meæ ſalutis remittere, ut opinatur Cæſar iunior? unde igitur decreta iniuriarũ obliuione præfecturas acceperunt? hanc enim culpam à ſenatu in me reijcitis. audite unde. Occiſo in curia Cęſare, continuo terror inuaſit ex omnibus me maximè, quippe qui & amicus eram illius, nec intelligebam rem exactius, incertus qui conſpiraſſent & quamobrẽ. plebs tumultuabat, homicidę occupato Capitolio admittebant neminem. ſenatus eis fauebat, ut nũc magis compertum eſt, interfectoribus ut tyrannicidis præmia parabat decernere. id ſi ſucceſsiſſet, pereũdum erat nobis omnibus, ut tyranni amicis. In ea trepidatione, metuq́; ac ſolicitudine quamuis non mirum eſſet me deſtitui cõſilio, tamen ſi recte rem perpendatis, intelligetis nec audaciam mihi defuiſſe in periculis, nec artes ad ſimulandum quoties opus fuit. præcipuum erat, ut unde reliqui penderent, obſtare quo minus decernerentur percuſſoribus præmia, id quod pertinaci contentione obtinui etiam inuito ſenatu paricidisq́;, ſed non ſine magno meo periculo: quòd nos Cæſari ſuperſtites nequaquam tutos fore putarẽ, ſi ille tyrannus

declararetur.cumq; pari metu ſenatus & inimici tenerẽtur, ni Cæſar pro tyranno habeatur,fore ut homicidas pœna maneat, tanto contentioſius agentibus ceſsi,ut non præmia decernerẽtur ſed obliuio: idq; ut ipſe impetrarem quæ opus erant.at quanta & qualia?ne Cęſaris quidem nomen aboleretur,mihi omnium iucũdiſsimũ. ne bona eius publicarentur.ne adoptio,qua nunc iſte inſoleſcit,irrita fieret. ut teſtamẽtum eius ratum maneret, regali funere corpus ornaretur, honores ſemel ei decreti manerent in perpetuum,acta rata eſſent,filius eius, nosq; amici, duces & milites ſalutẽ in tuto haberemus, & pro ignominia gloriã.ecquid pauca hæc aut parua uidẽtur pro obliuione à ſenatu mihi repenſa? aut conceſſurus hæc erat niſi obliuione impetrata? & hæc quidem permutatio non iniqua erat,etiamſi facta eſſet ſincere,ſerio uenia homicidis reddita pro immortali Cæſaris gloria:proq; incolumitatis noſtræ ſecuritate.atqui non hoc animo id à me factũ eſt, ſed ut differretur pœna. certe quamprimũ à ſenatu obtinui quæ uolebã,homicidis iam uacuis ſolicitudine,ad priſtinam audaciam reuerſus obliuionẽ antiquaui, nõ plebiſcitis aut ſenatus conſultis,quod non licebat, ſed diſsimulanter conciliata mihi plebis beneuolentia, prolato in forum uelut ad ſepulturam corpore Cęſaris,detectisq; uulneribus,quiritando & cruentam perfoſſamq; ueſtẽ oſtentando,uirtutibusq; illius & in primis charitate erga patriam,cõmemorandis, mouendo affectus multitudinis: ad hæc deplorando ut cæſum,& precibus inuocãdo ut cælitem.his enim factis dictisq; irritata plebs ignem accendit, & nihil morata obliuionẽ, eum in ædes inimicorum immiſit,ipſos Vrbe expulit.hoc autẽ inuito dolenteq; ſenatu eſſe factum ſtatim apparuit,dum me criminant ut plebis captatorem,dum homicidas cum poteſtate mittunt in prouincias,Brutum uerò & Caſsium in Syriam & Macedoniam, magnis refertas exercitibus,iuſſos propere & ante pręſtitutũ tempus ſuccedere annonæ prætextu. ibi ego magis etiam timebã nullo proprio munitus exercitu, ne tot armatis inermes obijceremur, præſertim cùm collega eſſet mihi ſuſpectus & ſemper diſcors,quiq; uideri uellet cõiurationis cõſcius,ut qui die cædis in Vrbe eſſe curauerit. in tam dubio rerum noſtrarũ ſtatu,cupiens exarmare aduerſarios,& eorũ arma nobis uſurpare, Amatium occidi, reuocauiq; Pompeiũ, ut hoc modo rurſus deuinctus ſenatus in partes meas trãſiret:ac ne ſic quidem ei fidens,perſuaſi Dolobellę ut Syriam non ab ipſo,ſed à populo peteret,petẽtiq; faui,ut homicidis ex amico inimicus redderetur, & ſenatum puderet poſt rationẽ collegæ habitam, me repulſam pati de Macedonia. attamẽ ne tum quidem eam dediſſent mihi, uel poſt

Dolobel-

Dolobellam,propter exercitum qui erat in ea, nisi prius eum collegæ attribuissent, cui cum Syria decretum fuerat bellum Parthicum. Sed neq; Cassianis abstulissent uel Syriam uel Macedoniã, nisi illis securitatis causa prospectum fuisset de alijs loco ademptarũ prouincijs.id cum opus esset facere,uidete quales pro qualibus datę,Cyrenensis & Cretensis,nudæ præsidijs,quibus cõtemptis inimici quasi parum sibi tutis,ademptas conantur per uim inuadere.atq; ita exercitus imperiũ ab inimicis ad Dolobellam trãslatũ est, artibus & astu atq; permutatione.nondum enim prolatis armis,oportebat abuti legibus.posthæc inimicis nouos delectus habentibus,opus mihi erat legionibus Macedonicis, sed occasio deerat: & rumores increbuerant,uastari à Getis Macedoniam. quod quia nõ credebatur, missis qui rem explorarent,legem tuli de dictatura, nequis eam uel nominet,uel decernat, uel oblatam accipiat. qua re maximè deliniti dederunt mihi exercitum,ac tum demum uisus sum mihi par esse aduersarijs,non his manifestis,ut putat Cæsar:sed alijs tum pluribus tum potentioribus, & latere adhuc uolentibus . his rebus cõfectis reliquus supererat mihi unus homicidarum hærens lateri Decimus Brutus, opportunæ prouinciæ magnoq; exercitui præfectus:quẽ ego sciens audaciorẽ,ut honesto prætextu priuarẽ Gallia,pollicebar pro ea Macedoniam deductis inde legionibus . indignante uerò senatu, ut cui subolerent insidię,multisq;,ut scitis,per literas multa Decimo significantibus, & cõsules designatos mecum cõmittere parantibus,ego iam audacius statui, prouinciã quidem posthabito senatu per rogationem à populo accipere, exercitum uerò è Macedonia Brũdisium transportare,utendum ad res necessarias, quo etiam utar dijs uolentibus,ad quæcunq; opus fuerit.Sic ex magno timore pristino ad certam securitatem redijmus,atq; insuper ad audendum contra inimicos,qui postquam extiterunt,apparuit simul studium erga eos multorum. Videtis enim quàm eos præteritorum senatus consultorum pœniteat, quanta contentione hoc agant, ut semel cõcessa mihi adimatur Gallia.scitis quid scribant Decimo,quid consulibus designatis suadeant, de mutando S. C. quod ad eam prouinciã attinet. Ego uerò dijs huius urbis præsidibus meaq; pietate fretus,& fortitudine uestra,qua Cæsar semper uictor euasit, operam dabo ne inultũ eum sinamus, quantum uel uirium uel consilij nobis suppetit. hæc consilia cõmilitones celari hactenus oportuit,quæ nunc apud uos proferuntur, quos ego & rerum gerendarũ & consiliorum meorum arbitros facio, uoloq; cõmunicetis alijs qui eadem perspiciũt, excepto uno Cæsare,cuius ingratitudinẽ sensimus. his uerbis persuasum est

præfectis militum, omnia pertinaci erga paricidas odio facta ad circumueniendum ſenatũ. nihilo ſecius peruicerunt ut recõciliaretur Cæſari, redieruntq; ambo in gratiã in Capitolio. nec ita multo pòſt Antonius ſatellites aliquot in amicorũ cõſiſtorio ſtatuit, tanquam operam ad ſe tollendũ pollicitos Cæſari, ſiue calumnia fuit hæc, ſiue re uera id credidit, ſiue quia miſſos quoſdam circa exercitus cognouerat, inſidijs peti ſuum corpus putabat. quod ubi uulgo innotuit, tota urbe tumultuatũ eſt magna indignatione. pauci enim qui altius rem introſpexerant, intelligebant Antonium, quamuis iniquum Cęſari, conferre tamen plurimum, quòd formidini eſſet percuſſoribus: quo ſublato illos nihil non auſuros, præſertim adiuuante ſenatu. & hæc quidem erat prudentiorum coniectura. ſed maior pars uidens quotidie Cæſarem detrimenta pati & iniurias, facilius credebat calumnijs, quòd indignum ac nefarium uideretur, Antonium in ſummo magiſtratu de uita periclitari. tum Cæſar & ad hos excurrit furibundus, imò ſibi Antoniũ inſidias ſtruere uociferans, quando alienaret à ſe populum, cuius ipſe fauore hactenus ſubſiſteret: procurrensq; ad fores Antonij hæc eadẽ clamitabat, deos obteſtãs, & diris ſe deuouẽs, ſimulq; iudices poſtulans. cumq; nemo prodiret, tuos, inquit, amicos arbitros facio. & cum dicto conatus eſt irrumpere. Sed rurſum repreſſus, cõuitia iaciebat in eum cũ gemitu, iratus excludentibus, ne coargueretur Antonius. moxq; diſcedens populum teſtabatur, ſi quid ſibi accidiſſet, id imputandũ cruentis inſidijs Antonij. ad has miſerabiles uoces uulgus mutauit animũ, prioris opinionis pœnitens. nec deerant qui ambigerent utri credendũ eſſet, alij criminabantur utrumq; fingere hæc in perniciem inimicorũ, quando inter ipſos recens ſarta ſit gratia. rurſum alij credebant, hoc commentum Antonij, ut hac occaſione augeret ſuum ſatellitiũ, aut alienaret ueteranos à Cæſare. cui poſtquam occulte renunciatũ eſt, tum legiones Brundiſiũ aduectas, & tũ ueteranos in colonias diuiſos, indignari quòd Antonius inultam ſineret necem Cæſaris, polliceriq; operam ſuam ad hoc pro uiribus: conſul ea de cauſa Brundiſiũ profectus eſt. Cæſar autem ueritus ne ille cum exercitu reuerſus ſe opprimeret deſtitutum præſidio, cum pecunijs properauit in Campaniã, ueteranos à patre in colonias deductos ad ſuam militiam reuocaturus. moxq; primam ad ſe pellexit Calatiam, dein Caſilinum, ſitas ex utroq; latere Capuæ. repræſentatisq; in ſingulos quingentis ſeſtertijs, contraxit circiter decem milia uirorum, neq; iuſta armatura inſtructorum, neq; digeſtorũ in militares ordines, omnes ſub uno ſigno ductans tanquam ſatellitium. at urbani territi redeũte cum exercitu

ercitu Antonio, ubi audierunt & Cæsarem aduentare cum alio, partim duplicauerũt metum, partim libenter id acceperunt, quasi usuri Cęsare contra Antonium. alij qui uiderant eos in Capitolio redijsse in gratiam, ficte hæc fieri putabant: mutuasq; præstari operas, ut Antonius potiretur cupita potentia, Cæsar de paricidis pœnas sumeret. in hac trepidatione Carnutius tribunus plebis inimicus Antonio, Cæsari uerò amicus, huic obuiam profectus, & eius uoluntate cognita, renunciauit populo, Antonium professis inimicitijs à Cæsare peti, & oportere metu tyrannidis hunc cõtra illum asciscí in societatem, quando nullus alius præsto sit exercitus. his dictis introduxit Cæsarem, qui tum ad Martis secundo ab Vrbe lapide diuerterat. ille ad ædem Castorum se cõtulit, quam mox ueterani circũsteterũt cum occultis pugionibus. ibi prior Carnutius pro concione inuectus est in Antonium. mox ipse renouabat patris memoriã, iniurias ab Antonio acceptas cõmemorans, propter quas contraxisset exercitum, ut esset tutior. pollicebatq; patrię operã et obsequiũ, & in alijs rebus omnibus, & in præsens cõtra Antoniũ. His dictis approbatis concione digressa, milites qui diuersum putarant, se uenisse ut Cęsar cum Antonio rediret in gratiam, aut certe ad custodiã Cæsaris & ultionem de percussoribus, ægrè ferebant pollicitum operam contra Antonium, ducem quondã suum, tunc uerò consulem: horum aliqui petebant reditum ad suos tanquam arma paraturi, non enim se posse ferre alia quàm quibus assueuissent: alij uerò id quod erat præ se ferebant. Cæsar ut uidit rem in diuersum cedere, turbatus nonnihil, sperans tamen uerbis potius quàm ui se traducturũ eos in suam sententiam, petita concessit, alteros ad arma paranda mittens, alios domum simpliciter: dissimulatoq; dolore laudauit eos quòd se deduxissent, denuoq; donatis promisit posthac liberaliorem gratiam: quandoquidẽ in quauis necessitate illis mallet uti, nempe amicis paternis, quàm alio milite. his uerbis ex X M. tantum M. (uel ut alij produnt M M M.) flexi permanserunt cum eo. cæteri tunc quidem abierunt, sed mox reputando labores agriculturæ & lucra militiæ, tum promissa Cæsaris & facilitatem in concedendo quæ postulauerant, & gratiam tam redditam sibi quàm speratam in posterũ, ut sunt mores uulgi mutabiles, pœnitentia ducti honestã occasionem arripuerunt, & quasi in hoc tantum discessissent ut se armarent: cum armis ultro ad eum reuersi sunt. qui iam Rauẽnam & propinqua loca obeundo cum alia pecunia, continuatis delectibus indies augebat copias, iussas coire ad Aretium. Interea Brundisium è V. Macedonicis legionibus quatuor uenerunt ad Antonium: quæ incusantes eum ob

cessationem

ceſſationē in perſequendis homicidis, ſine acclamationibus deduxe runt ad tribunal, quaſi rationem audituri ante omnia. id ſilentiū ille iniquo animo ferens, non continuit ſe quin eis exprobraret ingratitudinem, non agnoſcentibus quanto pręſtaret in Italiam ire quàm in Parthiam, nec ullum ſignum grati animi edentibus. præterea querebatur, quòd miſſos ab aduleſcente petulante (ſic enim appellabat Cæſarem) concordiæ turbatores non adducerent ad ipſum. ſe tamē eos inuenturum: Exercitum uerò ducturū ad decretam ſibi prouinciam, fortunatā illam Galliam, & uiritim cētum H—S daturum. hæc in promittendo parcitas riſu excepta eſt. quem cum moleſte ferret, aucto tumultu deſerebatur. tum ſurrexit & ipſe, hoc tātum profatus, Diſcetis imperata facere. cumq; à tribunis ſeditioſos expetiſſet (ſuus enim cuiq; in Romano exercitu locus nominatim aſcriptus eſt) ex militari diſciplina ſorte duxit decimum quenq;: nec tamen in hos omnes, ſed in partem tātum animaduertit, putans ſe eos territurum paulatim: quamuis hoc facinore irritauit eos magis q̄ terruit. quod ubi uidere Cæſariani qui ad eos corrūpendos miſsi fuerant, tum maximè libellos ſpargebāt per exercitum, pro Antonij ſordibus & crudelitate reuocantes ſuperioris Cæſaris memoriā, & ad Iunioris liberalitatem inuitantes: quorum indicibus cùm conſul magna præmia propoſuiſſet, celatoribus contrà interminatus eſſet pœnam, nemine prodito ægrè ferebat, quaſi exercitus eos tegeret. cumq; renunciarentur quæ tū in colonijs tum in Vrbe Cæſar agebat, turbatus rurſum ad milites prodijt, dicens ſe dolere quòd neceſsitate coactus animaduertiſſet, licet in pauciores quàm pro ratione militaris diſciplinæ, & ipſos ſcire quàm nec ſordidus nec ſæuus ſit Antonius. Sed faceſſat, inquit, inuidia, & ſatis ſit tum erratorum, tum pœnarum. cęterùm centenos illos ſeſtertios accipietis, nō dono, nec enim id Antonij fortuna patitur, ſed quo primus noſter congreſſus ſit auſpicatior. poſthac iuxta patriam & militarē diſciplinā parendum eſt imperatis & nunc, & de cætero. hæc locutus nihil ad donatiuum addidit, ne uideretur imperator ceſsiſſe militibus: illi oblato cōtenti fuerūt, ſiue metu, ſiue pœnitentia. ipſe tribunos eis mutauit, ſiue ob ſeditionem iratus, ſiue aliqua ſuſpitione motus: cæteros quoties opus habebāt tractauit comiter, & alios poſt alios per maritimas regiones Ariminum miſit: habitoq; delectu præſtantiſsimi cuiuſq; uel corporis dotibus uel animi, confecta ex eis prætoria cohorte, Romam iter fecit, inde porrò iturus Ariminum. intrauit autem Vrbem magno faſtu, relicta equitum ala in ſuburbijs, ſtipatus accincto milite: noctu uerò armatas cuſtodias circa ædes diſpoſuit, data eis teſſera diſtribu

tis caſtren-

tis castrensi more in quatuor uigilias. conuocato deinde senatu ut quęreretur de Cæsaris conatibus, in aditu curiæ nuncium accepit, è quatuor illis legionibus unam cognomine Martiam in itinere signa ad illum transtulisse. cumq; cogitabundus cõstitisset, ecce alius nuncius affert quartã quoq; legionem pariter ad illum transijsse. quare territus, intrauit quidem curiam, sed quasi alia de causa Patres conuocasset, pauca locutus, ad portam recta properauit, & inde porrò Albam, uerbis ut putabat, milites reducturus ad officium. sed cum peteretur telis è mœnibus, alijs legionibus uiritim quingenos misit sestertios: quas uerò circa se habebat copias Tibur duxit. eo apparatu quo ad bellum iri solet. iam enim certũ erat bellũ, quòd Decimus Galliam nollet tradere. ibi agenti fermè totus senatus pręsto fuit honoris causa, & equitum Romanorũ pars maxima, tum è plebe præstantisimus quisq;. qui quoniam superuenerũt exigenti sacramentũ à militibus quos circa se habebat, & à ueteranis emeritis (nam & horum magnus numerus eò confluxerat) ultrò cum eis iurabant manſuros se in fide Antonij, ut dubitari posset, ubinam essent qui paulò ante Cæsare concionante cõuicia in illum iecerant. itaq; splendido comitatu deducẽte petebat Ariminum, situm in primo aditu Gallię, habens præter tirones legiones Macedonicas tres: iam enim & reliquum earũ uenerat: ueterani quoq; seniores uidebãtur tamen duplo pręstare tironibus. atq; ita quatuor legiones ei adfuerunt uirorũ exercitatorũ, unà cum solitis eas sequi auxilijs, præterea prætoriani cum tironibus. In Hispania Lepidus cum quatuor legionibus, Asinius Pollio cum duabus, & Plancus in ulteriore Gallia cum tribus, uidebãtur secuturi partes Antonij. in Cæsaris exercitu robur erat duæ illę legiones, quę ad eum transierant, una tironum, duę ueteranorũ, hæ quidem non integræ, sed suppletæ ex tironibus. his omnibus Albam conuenire iussis, rem significauit senatui. qui lætus, ut rursum non facile agnoscerẽs eos qui modo Antonium deduxerant, dolebat tamen legiones ad Cæsarem potius quàm ad se transisse. nihilominus tum illius tum legionum uoluntate collaudata, polliciti sunt S. C. de rebus gerendis, quàm primum noui magistratus accesserint ad rempublicam. nec dubium erat quin usuri essent his copijs cõtra Antonium, quando nullum proprium haberẽt exercitum, nec possent absq; consulibus delectus facere, ideoq; differrent in nouos magistratus omnia. Cęsari autem exercitus secures cum lictoribus obtulit, rogans ut uellet esse proprætor, atq; ita eos pro imperio duceret, assuetos parere magistratibus. ille laudauit eos pro honore sibi habito, rem tamẽ totam in arbitrio senatus reliquit, & militibus obnixus est

xus est serio, nec passus est legatos mitti ad senatum, quasi ultro sibi eum honorem delaturum, præsertim si uestrũ, inquit, studiũ, & meam cunctationẽ senserint. hoc ægrè impetrato, & ducibus contemptos se querentibus, rationem sui facti sic reddidit, ut diceret senatũ in suis partibus esse, non tam ulla erga se beneuolentia, quàm Antonij metu, & militum inopia, idq; tantisper dum illo sublato, percussores amici patrum & cognati, copias eis collegerint. hæc intelligẽs, inquit, ministrũ illorum me simulo. non est igitur à nobis detegenda hæc simulatio: quos, si magistratũ usurparemus, accusarent ut iniustos & uiolẽtos: quòd si modestè nos gesserimus, ultro fortasse dabunt, timentes ne à uobis accipiam. hæc locutus spectauit decurrentes duas legiones transfugas, inter se cõmissas, & repræsentantes omnia quę in seria pugna solẽt fieri, nisi ꝙ abstinebatur cędibus. quo spectaculo delectatus, & libenter occasionẽ liberalitatis arripiens, alteros quingenos H—S insuper eis addidit. quòd si certamine opus fuerit, quinquies millenos uictoribus est pollicitus. atq; ita donatiui largitate deuinxit suos mercenarios, eodem tempore in Gallia Decimum Antonius iubebat migrare in Macedoniam, uel ut pareret populo, uel ut sibimetipse parceret. ille remisit ad eum allatas sibi à senatu literas: quasi nihilo minus apud se uoluntas senatus deberet ualere, q̃ apud Antonium populi. cumq; consul ei præfiniſſet diem, ad quam ni prouincia sibi decederet, pro hoste haberetur, Decimus postulauit proferri sibi eum terminum, ne forte ille citius hostis à senatu iudicaretur. tum Antonius qui facile potuisset delere eius exercitum, etiam tum in castris agentem, maluit ad urbes promouere copias: nec illę excludebãt eum. Decimus ueritus ne ulla earum sibi pateret, finxit se cum exercitu à senatu in Vrbem reuocari per literas, ingressusq; iter uersus Italiam, omnibus ut abeuntẽ excipientibus, ubi Mutinam urbem opulẽtam peruenit obiter, portas clausit, & annona Mutinensium usus est ad alendum exercitum, mactatorumq; iumentorũ carnes saliuit, si forte cõtingeret diuturnior obsidio: ibiq; expectabat Antonium. habebat autem in exercitu gladiatores multos, & legiones tres, quarum una ex tironibus cõstabat, reliquæ duę antea quoq; militarant eius auspicijs, ipsi fidissimæ. Antonius uerò cum ira eò delatus Mutinam circũuallauit. Dum ita obsidetur Decimus, calendis ineuntis anni consules noui Hirtius & Pansa mox à sacrificio in ipsum templum cõuocarunt senatum contra Antonium. ibi Cicero eiusq; amici censebant eum hostem iudicãdum, quando Galliam inuito senatu armis occupasset, ceu arcem cõtra patriam: & exercitum in Getas sibi datum trãsuexisset in Italiam. addebant eum

post

post Cæsarem noua de dominatione agitare consilia, quòd in Vrbe propalàm centurionibus se stipasset more satellitij, ædesq; suas tanquam arcem munisset armis & tesseris, omniaq; superbius egisset q̃ deceat magistratũ annuum. At L. Piso, qui erat absentis Antonij uicarius, uir cũ primis illustris, & alij qui uel ei uel Antonio studebãt, nonnulli uerò ipsi ita sentiebant, censebant diem illi dicendã, quando alienum esset à maiorum institutis, ciuem indicta causa damnare: & alioqui parum deceret, eum qui pridie cõsul fuisset, pro hoste haberi postridie, præsertim toties laudatũ & ab alijs & ab ipso Cicerone. ita senatus ea die ad noctem usq; mãsit animi ambiguus. sequentis uerò diei primo mane Patres rursum coierunt in curiam: & prægrauante Ciceronis factione, ex senatus consulto hostis iudicatus fuisset Antonius, ni Saluius tribunus plebis rem integram differri iussisset in crastinũ. semper autẽ in hoc collegio potior est intercedentis autoritas. id Ciceroniani admodum grauiter ferentes, non tempe rabant sibi à conuicijs, & procurrentes in forum concitabant contra eum populum: ipsumq; ad causam reddendam uocabãt. & prodijsset intrepide, ni retentus fuisset à senatu, uerito ne concione sua mutaret animum populi, renouata Antonij memoria. norant enim damnare se iniudicatum uirum perilluſtrẽ, & prouinciam ei datam esse à populo: sed quia timebãt percussoribus, infensi erant ei quòd primus irritam fecisset obliuionem senatusconsulto decretã. ideoq; prius Cæsarem contra illum sibi asciuerant: quòd is non ignorans, facile inductus est ut primùm Antonium tolleret. Sic affecto erga illum senatu, suffragia tunc ex tribuni plebis uoluntate dilata sunt: interim tamen ex S.C. laudatus est Decimus, quòd Gallia nõ decesserit Antonio: additumq; decreto ut cum Hirtio Pansaq; pari imperio Cæsar præesset eis quas tum habebat copijs, & aurata ei ponerẽtur statua: utq; sententiam posthac inter Cõsulares diceret, & ius pe tendi consulatus haberet decennio ante ætatem legitimam. utq; duabus legionibus quę ad eum ab Antonio transierant, donatiuũ quantum ipse Cæsar post uictoriam se daturum pollicitus est, redderet ex ærario. post hæc senatus cõsulta Patres dimissi sunt: quasi iam reipsa hostis iudicatus esset Antonius, tribuno plebis nil amplius contradicturo in crastinum. cæterùm Antonij mater & uxor cum filio admodum adolescentulo, alijsq; familiaribus eius & amicis, per totam noctem ad ædes potentum discurrebant supplicatum, & interdiu euntes ad curiam præhensabant, atratæ accidentes eis ad pedes cum lamentis eiulatuq;, & uociferãtes pro curiæ foribus. iamq; ad uoces earum & aspectum tantamq; repentinam mutationem flectebantur

nonnulli, cum Cicero exitum rei metuens in hanc sententiam Patres allocutus est: Quæ decernenda erant de Antonio, heri decreuimus. nam hoc ipso quod inimicos eius honorauimus, hostis iudicatus est. Saluius uerò, qui solus interceſsit, oportet ut aut plus cæteris omnibus sapiat, aut propter amicitiã hoc faciat, aut propter prę̃sentis rerum status ignorãtiã: quorum illud turpe nobis fuerit, si uidebimur uniuersi minus quàm unus sapere: hoc uerò ipsi Saluio, si amicitiã præferet reipublicæ. quando igitur supereſt, ut rem præsentem nõ intelligat, debuerat nõ tam sibimet credere, quàm consulibus, prætoribus, tribunis suis collegis, cæterisq́; senatoribus: qui cum simus tot numero tantaq́; dignitate, uel per ætatem, uel per experientiam, melius quàm Saluius nouimus Antonium. est autẽ in suffragijs & iudicijs semper maior pars iustior. quòd si nũc etiam cupit causas sibi reddi, præcipuas paucis commemorabimus. pecunias nostras post mortem Cæsaris usurpauit sibi Antonius, impetrata à nobis Macedonia prouincia, Galliam absq; S. C. inuasit: exercitũ contra Getas acceptum, illis omissis contra nos adduxit in Italiam: utrunq; horũ cum in fraudẽ nostrã petisset nec obtinuisset, autoritate effecit propria. cohortem regiam Brundisij sibi asciuit, propalàm in urbe stipauit se armato satellitio, quod pro ædibus noctu excubaret accepta tessera. cæteras quoq; copias ad Vrbem acciuit à Brundisio, omnia uehemẽtius affectans, quæ prius Cæsar, quem lugebat. sed à iuuene Cæsare & alio exercitu præuentus extimuit, uertitq́; se in Galliã, tanquam opportunam sedem belli gerendi contra nos: quando & Cæsar illinc eruptione facta, nobisq́; oppressis rerum potitus est. In hos usus sæuiciã perterrefecit milites, quo magis ad omne facinus impigros redderet. decimauit non seditiosos aut prę̃sidiorũ ordinúmue desertores, in quos solos ex militari disciplina tã seuere animaduertitur, qua tamen pœna nõ nisi pauci, ægrè ut in periculosissimis bellis necessitate exigente usi sunt. iste uerò ob unam quampiam uoculam aut risum ciues morte mulctauit, idq́; sorte nõ iudicio. quapropter qui potuerunt defecerũt ab eo, quibus uos ut re bene gesta, decreuistis heri præmia. qui uerò non potuerunt aufugere, metu coacti peccant cum eo, cuius ductu hostiliter inuadunt uestram prouinciam, uestrũ exercitum oppugnãt, uestrũq́; prætorem: quem uos per literas hortamini ut maneat in prouincia, Antonius uerò iubet decedere. utrum igitur nos hostẽ iudicamus Antonium, an ille nos bello impetit? & hæc noster tribunus adhuc ignorat, donec sublato Decimo prouincia tanta nobis finitima, & cum ea Decimi exercitus in spem opprimendi nos accedat Antonio. tum demum tribunus uidetur

tur hostem iudicaturus, ubi ille superior nobis euaserit. uix ea finierat Cicero, cũ tantus ab eius amicis strepitus excitatus est, ut diu nemini præberetur silentium, donec Piso ipse prodijt in mediũ. cuius reuerentia & alios senatores & Ciceronianos tantisper sedauit, dum uerba faceret in hunc modum: Leges P. C. postulant, ut reus ipse accusationem audiat, & dicta pro se causa expectet iudicum sententiam, quod nec Cicero negabit accusator uehemẽtissimus. quẽ quoniam piguit contra præsentem Antonium agere, mauultq; in absentem heîc prȩcipua certaq; crimina cõgerere, in medium ego prodij, ut paucis ea refellerem. Publicas pecunias ait Antonium post Cæsaris mortem sibi usurpasse. leges certe furi suam pœnam intẽtant, hostem eum non iudicant. & Brutus quidem sublato Cæsare, pro concione illum accusauit, quasi dilapidasset pecunias publicas exhausto ærario, Antonius uerò paulo pòst retulit de inquisitione earũ, uos accessistis ad eius sententiam, & præmiũ indicibus proposuistis partem decimã, cuius nos duplum repræsentabimus, si quis potest Antoniũ huius fraudis cõuincere. hactenus de peculatu responsum sit. cæterùm Galliam prouinciã non nos Antonio decreuimus: plebiscito eam obtinuit præsente Cicerone, quẽadmodũ alij sæpe alias prouincias, & hanc ipsam Cæsar antea. ei plebiscito ascriptum est, ni Decimus prouincia decedat, licere Antonio illum bello persequi, & si Getæ nihil noui moliantur, exercitum contra pertinacem transportare. Sed Cicero Decimum pro hoste non habet, arma contra leges ferentem: Antonium uerò habet, armis utẽtem legitime. quòd si legem accusat, autores eius accusat, quibus dissuadere debuerat potius, quàm nũc postquam semel assensit, eos contemnere: & Antonio potius populi beneficium credere, quàm prouinciam Decio, quem populus propter homicidium expulerat. nec enim cõsultum est dissidere à populo, præsertim periculosis tẽporibus: aut obliuisci hoc ipsum iudicium olim penes eum fuisse, quinam habendi essent, uel pro amicis, uel pro hostibus. nã antiquo iure solus populus est belli pacisq; arbiter: quod ius sibi assereret, nobisq; indignaret, si ducẽ ac patronum haberet. Sed occidit aliquot milites Antonius. occidit pro imperio, quod uestris consecutus est suffragijs: nec ullus unq̃ imperator huius facti rationem reddidit. nec enim legislatoribus uisum est è repub. esse, militibus rationẽ reddi à ducibus: nec est quicq̃ in exercitu peius cõtumacia, qua factum est ut multi perierint in ipsa uictoria: nec unquã uel Decimatorũ cognatis fuit reddita ratio, sicut ne nunc quidẽ eam postulant. At Cicero cædis crimen obijcit Antonio, nec contentus uulgari homicidarum pœna, facit eum hostem

publicum: quamuis satis appareat in quanto ille contemptu apud milites fuerit, quandoquidem duæ legiones, uestro decreto ei militare iussæ, contra disciplinam militarẽ transfugerunt, non ad uos, sed ad Cæsarem: quod tamen eorũ factum Ciceroni placet, & præmium eis ex ærario dari heri censuit. quod exemplũ superi faxint nequãdo nobis triste fiat. cæterum Ciceronem ad hanc iniquitatẽ trãsuersum egit inimicitia. accusat enim Antonij tyrannidem & animaduersionẽ in milites, cùm solitũ sit reipublicæ insidiatoribus, obsequijs & indulgentia potius emereri fauorem exercituũ, quàm alienare animos eorum à se per sæuitiam. Quoniam autem non piguit eum calumniã Antonio struere, quasi post Cæsarem molienti nouam tyrannidem, age disquiramus hoc pacto singula. quem indicta caula ut tyrannus occidit, qui nunc absens hæret in hoc periculo? quem ex Vrbe expulit? quem unquam apud nos calumniatus est? an singulis nihil molestus, uniuersorũ libertati insidiatus est? quando tandem Cicero? an cùm legem de obliuione anteactorũ pertulit? an cùm Sextum Pompeij uestri filium reuocandum, bonaq; paterna ex ærario persoluenda ei censuit? an cùm Pseudomarium turbatorẽ pacis cõprehensum capite mulctauit uobis laudantibus? quod solũ calũniari Cicero nõ ausus est propter uos: an cùm de dictatura in perpetuum tollenda legem tulit? Hæc enim sunt eius acta publica duorũ mensium, quibus solis in Vrbe mansit post necem Cæsaris, modo populo interfectores persequente, modo uobis de futuro sollicitis, quo tẽpore, si malus ciuis fuisset, quod aliud expectare poterat sibi opportunius? At secus magistratum gesit quàm debuit. quid? an non solus remp. administrauit profecto Dolobella in Syriam? an non præsidium à uobis acceptum in Vrbe habuit? an nõ nocturnis Vrbem muniuit custodijs? an excubias circa se disposuit ob aliud q̃ inimicorum insidias? an ei deerat occasio, Cæsare sublato, amico benemerito, & apud populum gratiosissimo? nónne aliam propriam nactus est capitalibus insidijs appetitus ab his, quorũ neminẽ uel occiderat, uel in exilium egerat: quibus tamen quantum licuit ignouit, nec inuidit eis dari prouincias. Hæc sunt ut uidetis P. C. illa prẽcipua certaq; crimina, quæ obijcit Cicero. & quoniam quidã criminatione non cõtenti diuinationes addunt, uenturum fuisse in urbem hostiliter cum exercitu, sed id cõsilium mutasse metu Cæsaris qui eam præoccuparat: qui fit igitur ut cùm solum huiusmodi consilium hostile uideatur, non pro hoste habeatur qui & uenit, & tantũ non obsidet nos? aut quid obstabat ne ille ueniret si uoluisset? nisi fortè iustum exercitum circiter triginta milia uirorũ habens, timuit tria milia Cæsarianorũ semermium

mermium nullos ordines ſeruantium, qui in hoc tantũ uenerant ut ei conciliarent Cæſarem, quem ut primùm cognouerũt moliri bellum, confeſtim deſeruerunt. quòd ſi nõ auſus eſt uenire cum triginta milibus, quomodo poſtea cum mille ſolis uenit? cũ quibus ex urbe Tibur petentem quàm multi deduximus? quàm multi ſponte ſacramentum ei diximus? quantas & Cicero laudes in eius acta uirtutesq; cõgeſsit? aut quomodo Antonius ſiquid tale cogitabat, hos nobis reliquit obſides, qui nunc uerſantur ante curiam? matrẽ inquam & uxorẽ & filium adoleſcentulũ, qui nunc flent ac timent, non propter ſecus quàm oportet adminiſtratam per eum rempublicam: ſed propter inimicorũ potentiã. Habetis ſpecimen defenſionis Antonij & Ciceronis incõſtantiæ: ſupereſt ut horter quotquot recte ſapiũt, ne populum offendant néue Antonium, ne in ciuitatem ſimultates & pericula inuehant, repub. nondum planè reſtituta & egente maturo auxilio. utq; Vrbi parato idoneo præſidio, priuſquam externus aliquis tumultus ingruat, tunc proſpiciatis utcunq; res poſtulauerit, & tum demum decernatis quicquid placuerit, ubi decreta exequendi facultas affuerit. quomodo igitur fient hæc? Si Antonio relinquamus Galliam quam accepit gratia beneficioq; populi: Decimum uerò cum tribus quas habet legionibus huc euocatũ mittamus in Macedoniam retentis hic eius copijs. quòd ſi illæ legiones quæ Antonium deſeruerunt, ad uos tranſierũt, ut ait Cicero, has quoq; à Cæſare in Vrbem reuocemus. ſic enim freti quinq; legionibus, ſenatus conſulta conſtanter faciemus quæ placuerint, nullius ſperantes gratiam. & hæc quidẽ dicta ſint his qui audiunt me abſq; inuidiæ contentionisq; affectibus: cæterũ hos qui incõſiderate incogitãterq; propter proprias ſimultates ac cõtentiones uos perturbant, hortor ne præcipitent iudicium contra uiros egregios, & præfectos magnis exercitibus, néue inuitos ad bellum cogant, meminerintq; Marcij Coriolani, & huius nuper extincti Cæſaris: quem quia pariter imperantẽ exercitui, & nobis optimas conditiones pacis offerentem, temere hoſtem iudicauimus, ut reuera hoſtis fieret perpulimus. parcant etiam populo, qui paulò antè impetũ fecit in percuſſores Cęſaris, ne uideamur in ipſius contumeliam eis dare prouincias, Decimum laudare quòd plebiſcitum irritum faciat, Antonium hoſtem iudicare, quòd Galliam à populo acceperit. quapropter debẽt qui recte ſentiunt errantes in uiam reducere, conſules uerò & tribuni plebis præ cæteris ſuccurrere periclitanti reipublicæ. Hæc Piſo pro Antonio, exprobrans ſimul & terrens, effecitq; proculdubio ne hoſtis iudicaretur, nec tamẽ ei ualuit impetrare prouinciam Galliam. nam Cæſaris percuſſorũ

cussorũ cognati & amici præ metu obstiterunt, ne fortè pace illi reddita necem eius ulcisceretur reuersus in gratiã cum eius filio: ideoq́; semper alebant eorum dissidium. decretumq́; est ut offerretur Antonio Macedonia pro Gallia: cætera mãdata, uel decepti, uel uolentes, cõmiserunt Ciceroni perscribenda, & mittenda per legatos ad eum. quæ is pro sententia conscripsit in hunc modum: Antonius à Mutina confestim abscedito, Decimo Galliam relinquito, intra Rubiconem Italiæ Galliæq́; terminũ ad præstitutã diem se recipito, resq́; suas cunctas arbitrio senatus permittito. Ita tum contentiose nec satis ex senatus sententia Cicero mandata conscripsit, nõ tam propter simultatem, ut uidetur, quàm ad nutum fortunæ rempublicam mutaturæ, ipsiq́; Ciceroni meditantis perniciẽ. quo tempore allatis Trebonij reliquijs, cognitisq́; ludibrijs quibus affectus est, facile senatus adductus est, ut Dolobellam hostẽ iudicaret. cæterũ legati missi ad Antonium, quos pudebat mandatorum tam insolentiũ, nihil aliud præfati, eaipsa tradiderunt illi. qui iratus multa in senatum & Ciceronem effudit. Mirari se Cęsarem quidem optimè de Romano imperio meritum, haberi pro tyranno regeq́;, Ciceronem uerò non haberi: qui à Cæsare iure belli captus, nec tamen necatus nihilo minus percussores eius amicis ipsius pręferat, & Decimum quandiu fuerat illius amicus sibi inuisum, nunc paricidam diligat: illi qui à solo Cæsare prouinciam acceperit, faueat: se uerò oppugnet, qui eam beneficio populi habeat. ex legionibus, inquit, quas senatus consulto accepi, transfugis decernit præmia, manentes in officio corrumpit, non magis meo incommodo, quàm disciplinæ militaris & reipublicæ. præterea paricidis obliuionẽ concessit, cui & ego assensi propter duos uiros honoratos: Antonium uerò & Dolobellam habet pro hostibus, quia retinemus semel nobis tradita. hæc enim est causa præcipua: & si decessero de Gallia, tũ nec hostis fuero nec affectator monarchiæ. Hoc tamen protestor, irritam me facturum illam qua contenti esse nolunt obliuionem. Talia multa locutus Antonius rescripsit ad senatus mandata, futurum se in eius potestate amore patriæ: Ciceroni uerò qui formulã præscripserit, ita se respondere: Populus lege lata Galliã dedit mihi, permisit ut Decimũ ni legi pareat, armis persequar, & pœnas ab ipso uno pro omnibus percussoribus expetam, ut senatus tandem purus fiat à piaculo, cui nunc obnoxius est propter Ciceronem fauẽtem Decimo. His Antonij dictis scriptisq́; ad senatum relatis, continuo hostis iudicatus est, simulq́; exercitus, ni cõfestim eum relinqueret. Macedonia cum Illyrico & copijs quę in utraq; prouincia supererant, M. Bruto data est, donec cõstitueret

respublica

reſpublica: qui iam proprium habebat exercitum, & inſuper ab Apu leio nonnihil militũ acceperat, habebatq́; naues tum longas, tum onerarias, & pecuniæ circiter ſedecim milia talẽtorũ, armorũq́; magnũ numerũ, quæ Demetriade Cæſari multo antè parata inuenerat. quæ omnia tunc ex S. C. accepit ad tuendam rempublicam. Caſsius quoq; ex eodem S. C. præfectus eſt Syriæ, belloq́; contra Dolobellam gerendo: aſcriptumq́; ut quicquid prouinciarũ exercituũq́; ab Ionio mari Orientem uſq; Romano imperio pareat, Caſsij Brutiq́; imperata faciat. atq; ita breui momento res Caſsianorũ præclare auctæ ſunt. quibus ſingulis cognitis Cæſar perplexus fuit cõſilij, quòd obliuionem duceret ſpeciem habere humanitatis, & miſerationis erga uiros cognatos honoresq́; pares, & minores prouincias eis ſecuritatis cauſa datas: cæterùm in Galliam confirmato Decimo, Antonio impingi opinionẽ tyrannidis, quo cõmento & ſe cogi in partes illi aduerſas. Iam uerò Dolobellam hoſtem iudicatum propter occiſum unum ex homicidis: Bruto Caſsioq́; imperium datum in ampliſſimas prouincias & exercitus, magnãq́; uim pecuniæ, ſubiectosq́; illis cæteros tranſmarinarum prouinciarũ præſides, manifeſte pertinere ad augmentum Pompeianarũ partium, & detrimentũ Cæſarianarum. ueniebant in mentẽ & artes quibus contra ſe tanquam adoleſcentem uterentur, ſtatuam ſibi delatam & præſidentiã, honorẽq́; propręt oris, ſed reuera ablatum proprium exercitũ. dum enim pariter in exercitu pręſunt conſules, autoritatẽ propręt oris euaneſcere. deinde præmia ſolis Antonianis trãsfugis decreta pertinere ad ſuorum militum ignominiã: deniq; bellum hoc coniunctum eſſe cum ipſius dedecore, & ſenatum abuti ipſo contra Antonium, tantiſper dum illum tollat è medio. has cogitationes intra ſe cõprimẽs, ſacris ſui magiſtratus aditialibus peractis, ſic appellauit exercitum: Hunc quoq; honorem uobis cõmilitones fero acceptum, nõ nunc, ſed ex quo obtuliſtis. nã ſenatus propter uos dedit: quare ſcitote me & hãc uobis debere gratiam, cumulate referẽdam ſi dij cœpta fortunauerint. ſic ille comitate demerebatur exercitum. conſulum uerò alter Panſa per Italiã parabat auxilia, alter Hirtius copias partiebatur cum Cæſare: & ut à ſenatu clàm mandatũ acceperat, poſcebat pro ſua portione duas legiones quæ ab Antonio trãſierãt, quòd ſciret hoc eſſe robur exercitus. id totum ubi Cæſar cõceſsit, cum ſuis quiſq; in eiſdem hibernis manſerunt. exacta autem hieme Decimus fame laborabat, ad quem obſidione eximendum Hirtius Mutinam properauit cum Cæſare. quæ cùm arcte obſideretur ab Antonio, ſignis collatis dimicare cum eo non placuit, donec Panſa ueniret, equitũ tan-

tum crebra fuere certamina, Antonianis numero ſuperãtibus: quod tamen eis parũ proderat, quia planities ea crebris interrupta erat torrentibus. Dum hæc ad Mutinam geruntur, in Vrbe per conſulũ abſentiam Cicero populum regebat quotidianis ferè concionibus, arma parabat gratuita fabrorũ opera, pecunias colligebat, uexans Antonianos grauiſsimis exactionibus. hi alacriter conferebant quo minus paterent calumnijs, donec P. Ventidius qui ſub Cæſare ordines duxerat, tunc amicus Antonij, nõ ferẽs importunitatẽ illius, excurrit in deductas à Cæſare colonias: & quia ob uirtutẽ notus apud ueteranos erat, duabus legionibus reuocatis ad Antonij militiam, ad Vrbem properauit Ciceronem cõprehenſurus. tum uerò tantus tumultus exortus eſt, ut rebus deſperatis paſsim migraretur cum uxoribus & liberis, & Cicero ex Vrbe profugeret: quo cognito, Vẽtidius iter uertit ad Antonium. ſed cùm intercluderetur à Cæſare & Hirtio, in Picenum ſe contulit, ubi nouo delectu habito ad unius legionis modum, obſeruabat quò res uergeret. at Cæſariani Panſæ propinquãti Carſuleium obuiam miſerunt cum prætorianis Cæſaris & legione Martia, quo facilius penetraret uiarũ anguſtias, quas Antonius occupare cõtempſit, quòd morã tantum afferrent cupido decernere: & quia nullam egregiam operam expectabat ab equitibus in planicie plus ſatis paluſtri & foſsis interciſa, duas robuſtiſsimas legiones in arundinetis paludis ex utroq; anguſti aggeris, per quem uia erat, latere diſpoſuit in inſidijs. ubi uerò Carſuleius cum toto exercitu ſuperatis noctu faucibus euaſit, & ſola Martia legio cũ quinq; alijs cohortibus aggerem ingreſſa eſt, qua parte nihil erat hoſtium, circumſpectantibus utrinq; paluſtria, primum arundinum motus ſuſpicionem iniecit, mox & galearum clypeorumq; fulgor intermicuit, cùm repente prætoriani Antonij à fronte exorti ſunt. ibi Martij circũuenti undiq;, nullo patente effugio, iuſſerunt cæteros abſtinere à conflictu ne ordines ſibi turbarẽt per imperitiã, prætorianis Antonij prętorianos Cæſaris oppoſuerunt: ipſi bifariam diuiſi utrinq; paludem ingreſsi ſunt, hinc Panſa, inde Carſuleio ducibus. ſic in duabus paludibus duo ſunt commiſſa prælia, medio aggere conſpectum utrinq; adimente, in quo prætoriani partium propriam pugnam inierãt. Antoniani de Martijs ſui deſertoribus pœnas tãquam de proditoribus conabantur ſumere: hi contrà de illis tanquã neglectim paſsis commilitones ſuos contrucidari ad Brundiſium. conſcijq; ſibi quòd in ipſis ſitum eſſet robur utriuſq; exercitus, ſperabant hoc uno conflictu de ſumma rerum decretũ iri: alteros pudore incitante ne uni legioni duæ cederent: alteros laudis cupidine, ut ſoli duas uincerent.

Sic

Sic mutuis incitati odijs & ſuos affectus magis ſequentes quàm ducum imperia, & rem ſuam agi putãtes, ut ueteranos decebat, nec clamore militari in primo congreſſu uſi ſunt ad perterrendos aduerſarios, nec in ipſo conflictu quiſquam uocem emiſit, ſiue uinceret, ſiue ſuccumberet. cumq́; in ſolo paluſtri & foſsis nulla poſſet eſſe cõcurſatio, pugnabant in ueſtigio, neutris alteros propellentibus, cominus ut in lucta inferẽtes ictus nunquam fallente dextera: ita ut cõtinuarentur uulnera, cædes, & pro clamore gemitus, alijs in cadentium locum ſuccedentibus. nec opus erat monitis aut cohortationibus, quòd ob diutinum rei militaris uſum quiſq; ſibi dux eſſet. quoties uerò laſsitudo oboriret, ſicut in gymnicis certaminibus, utrinq; paululum pedem referebant tantiſper dum reſpirarent, moxq́; pugnam redintegrabant, magno ſtupore tironum, dum ſic ſeruari ordines ſimul & ſilẽtium inſpiciunt. ita ſupra uires omnibus laborem perferẽtibus prætoriani Cæſaris ad unum deleti ſunt. ex Martijs uerò hi qui ſub Carſuleio erant aduerſam aciem propulerunt, non tur piter cedentem, ſed ſubducentem ſe paulatim. qui uerò ſub Panſa erant eodem modo urgebantur, ſuſtinebant tamẽ fortiter, donec cõ ſul ueruto per ilia ſauciatus, ex pugna elatus eſt Bononiam. tum uerò hac parte cœperunt pedem referre paulatim, moxq́; cõcitatius ut in fuga: quo uiſo tirones turbatis ordinibus refugerunt cum clamore intra uallum: quod Torquatus quæſtor uſui fore credens, dum acies dimicant perfecerat. atq; ita trepide tirones in unum confluxerunt, quamuis & ipſi eſſent Italici generis æquè ac Martij. tanto plus ad uirtutem confert exercitatio quàm genus. at Martij non ſe receperunt intra uallum metu ignominiæ, ſed in proximo ſtantes quam uis defeſsi, expectabãt ſi quis aggrederetur, parati ad ultimum euentum decernere. ſed Antonius ab his abſtinuit, uitans laborem: tirones uerò adortus magnam cędem edebat. Hirtius uerò ad Mutinam certior factus de eo prælio, octauo inde lapide, curſim eò peruenit cum altera legione quæ ab Antonio defecerat: iamq́; ueſper appetebat, & uictores Antoniani uitulantes reuertebãtur: quos Hirtius inordinatos ex improuiſo nactus eſt, ipſe legionem ducens & inſtructam & uiribus integram. illi uerò pro tempore inſtauratis ordinibus, tũ quoq; pugnarunt egregie, ſed ut feſsi à recentibus uicti ſunt, maiore ex parte cæſi hoc poſteriore prędio, quamuis Hirtius eos nõ perſequeretur timens loca paluſtria: & quia crepuſculum iam erat, receptui cecinit. palus autem magna ſui parte plena erat armis & cadaueribus, inter quę ſemineces iacebant & ſaucij, quidam etiam integri collapſi præ laſsitudine. equites uerò Antoniã circũcurſantes

ſuos

ſuos per totam noctem recolligebant, alios equis ſuis imponentes, alios aſſumentes in terga, quoſdam apprehenſa cauda gradum celerare hortabãtur, & ſibi non deeſſe ad effugium. Sic Antonius poſt egregiam pugnam profligatus ſuperuentu Hirtij, diuertit in uicum ei campo proximum, nullo uallo munitũ, cui forum Gallorum nomen eſt. cecidit utrinque circiter dimidium exercitus, & tota prætoria cohors Cæſaris, ex Hirtianis uerò pauci. ſequenti die omnes petierunt caſtra poſita ad Mutinam. Antonius poſt hanc cladem ſtatuerat abſtinere à prælio, etiam hoſtibus laceſſentibus, & tantum quotidianis equitum incurſationibus hoſtem infeſtare, donec Decimus ad extremam famem iam redactus deditionem faceret. contrà Hirtius & Cæſar eo magis feſtinabant manus conſerere: & quia non potuerunt hoſtem in aciem elicere, ad diuerſam Mutinæ partem leuius propter naturam loci obſeſſam ibant, quaſi per uim euaſuri intra mœnia. his Antonius tũc quoq; ſolos immiſit equites. cumq; etiam ex aduerſo his occurriſſet ſolus equitatus conſulis, reliquus exercitus quà occeperat pergeret, Antonius ne amitteret Mutinã, duas legiones produxit. tum agmen cupide ſe in hoſtem uertit, atq; ita cõmiſſum eſt prælium. Antonius interea legiones reliquas ciebat è caſtris alijs: quæ cum ad repentinum motum cunctantius ut è longinquo procederẽt, Cæſarianis obtigit uictoria. Hirtius etiam in Antonij caſtra irrupit, & circa prætoriũ pugnans cecidit: tum Cæſar accurrens corpore ſimul & hoſtiũ caſtris potitus eſt, ſed mox repulſus ab Antonio. utriq; in armis pernoctarunt. Antonius altera iam clade accepta, confeſtim amicos in conſilium aduocat. qui ſuadebant perſtare in continuandæ obſidionis propoſito, abſtinẽdo à certamine. nam & cladem non maiorẽ eſſe acceptam quàm redditã, & Hirtium cecidiſſe, Panſam uerò laborare ex uulnere: ſe equitatu præſtare, Mutinam extrema fame coactã, breui deditionẽ facturã. Antonius fortuna aduerſante timens ne Cæſar, ſicut pridie conatus fuerat, euaderet intra mœnia: aut ſe circumuallaret, ut facile poterat, in tanta operarum copia, atq; ita equitatum inutilem redderet: periculum eſt inquit, ne Lepidus & Plancus me pro uicto contemnãt. quòd ſi abſcedamus à Mutina, continuo nobis præſto erit Ventidius ducens è Piceno tres legiones, & Lepidus ac Plancus pro ſocietate ualidas opes ad hoſtẽ debellandũ nobis conferent. hæc locutus uir in periculis intrepidus, ſtatim iter uerſus Alpes ingreſſus eſt. Decimus obſidione exemptus metuere ſibi cœpit à Cæſare. ſublatis enim cõſulibus ut inimicum timebat. itaq; ante diem rupto ponte fluminis, in lembo ad Cæſarem miſit, qui gratias tanquam ſeruatori agerent, poſtularentq;

larentq; ut in ripam aduersam procederet ad colloquium arbitris ci uibus. se enim declaraturũ, infelicitatis suæ magis quàm culpæ fuisse conspirationẽ illam cum cæteris. cumq; Cæsar hoc audito irate respondisset, nullam se reposcere gratiã: nec ad eum seruandum se uenisse, sed ad bello persequendũ Antonium, nefarium & perpetuum hostem patriæ. cæterùm ut in colloquium admittat Decimum, pietatẽ non sinere. se tamen nõ obstare quominus sit incolumis, quamdiu magistratib. urbanis placuerit. his cognitis Decimus prodijt ad fluuium, uocatoq; nominatim Cæsare, clara uoce de scripto recitauit senatus consultũ, quo Galliam prouinciam acceperat, eiq; denunciauit ne traiecto fluuio sine cõsulibus alienam prouinciam inuaderet, néue contra Antonium ulterius procederet. se enim ad eum persequendum sufficere. ille quamuis sciret senatum ei hos animos addere, possetq; unico iusso eum in suam potestatẽ redigere, tamẽ adhuc abstinuit: & ad Pansam profectus Bononiam, rem omnem senatui perscripsit. Idem & Pansa fecit. Cicero in Vrbe has literas pro cõcione recitauit ut consulis, alteras Cæsaris in senatu solũmodo. retulit etiã ut ob profligatũ Antoniũ supplicationes quinquaginta dierum decernerentẽ ex S. C. quot neq; Gallico tumultu unquam, neq; alio bello decretę fuerant. exercitum consulum Decimo dandũ censebat, quamuis Pansa etiam tum superstite (iam enim deploratus fuerat) & imperium soli Decimo cõmittendum cõtra Antonium, uotaq; publicè nuncupanda pro eius uictoria. tãto furore præter decorum concitus erat in Antonium. rursumq; postulauit ut duabus legionibus, quæ ab Antonio defecerant, ex ærario repræsentarentur illi promissi quinquies milleni sestertij uictoriæ nomine, quasi iam debellatum esset: utq; perpetuum ius haberent coronas frondeas gestandi festis diebus. Cæsaris autem nec nominetenus facta est mẽtio in eo S. C. ita statim cõtemnebatur, quasi sublato iam Antonio. Lepidum etiam & Plancum atq; Asinium per literas iusserunt bellum inferre Antonio. Interea Pansa ex uulnere moriturus, accersito Cæsari hæc dixit: Ego tuo patri tam amicus fui quàm mihijpse, mortuũ autem ulciscì non fuit mihi integrum, neq; non consentire cum pluribus, quorũ autoritati tu quoq; ut debuisti obsecutus es, quamuis haberes exercitum. qui principio timẽtes te ac Antonium, & ipsum Cæsaris studiosissimũ, uestra dissensione gauisi sunt, putãtes utrũq; mutua conflictatione periturũ. ubi uerò etiam te exercitũ habere uiderunt, alliciebant spetiosis & exigui momenti honoribus, ut adolescentulum: sed postquam animosum te ac moderatũ senserunt, tum cum oblatum ab exercitu magistratum accipere noluisti, territi iusse

runt

runt te pari nobiſcũ iure habere imperium, ut duas legiones rebus gerendis aptiſsimas à te diſtraheremus, quòd ſperarẽt altero noſtrũ uicto, alterum debiliorẽ & ſolum fore: atq; ita ſublatis omnibus Cæſarianis, Pompeianos redituros ad tractationẽ reipublicę. hæc enim eſt eis conſiliorũ ſumma. Ego uerò & Hirtius mandata fecimus donec reprimeremus Antonij nimiam ſuperbiam: uictum autẽ cogitabamus tibi recõciliare, ut hanc amicitiæ gratiam referremus Cæſari, & partibus noſtris cõſuleremus in poſterum. hoc conſilium indicari tibi non expediebat antea: nunc uicto Antonio, Hirtio mortuo, me in fata concedente, opportune prolatum eſt: non ut mihi defuncto habeas gratiã, ſed ut felici genio natus, ſicut conijcere licet ex tuis geſtis, ſcias quid tibi ſit utile, ſimulq; meam ac Hirtij tum uoluntatem tum neceſsitatem. exercitum igitur quem nobis dediſti, æquum eſt reddi tibi, idq; facio. tirones autem ſi potes retinere, etiã hos tibi tradam. quòd ſi nimis uerentur ſenatum, quãdo præfecti eorum ut obſeruarent nos miſsi ſunt, & inuidioſum parumq; tempeſtiuum tibi uidetur eos accipere, Torquatus accipiet. his dictis, & tironibus quæſtori traditis, expirauit. porrò quæſtor ex mandato ſenatus Decimo eos tradidit. Hirtium & Panſam Cæſar illuſtri honoratoq; funere in Vrbem miſit. Per idem tẽpus in Syria Macedoniaq; hæc geſta ſunt. C. Cæſar cum per Syriam iter faceret, legionem in ea relinquerat, iam tum de Parthico bello cogitãs: huius curam Cecilius Baſſus habebat, præfecturæ uerò dignitas erat penes Sex. Iulium gentilem Cæſaris adoleſcentem, qui uoluptatibus uacans legionẽ indecenter ſecum circũducebat. id reprehendentẽ Baſſum aliquando reiecit cũ contumelia: & aliquanto pòſt cum uocanti obediret tardius, iuſsit eum attrahi. in eo tumultu cum ad manus uentum eſſet, exercitus nõ ferens inſolentiam, iaculis confixit Iulium: moxq; ſecuta eſt pœnitẽtia & metus à Cæſare. itaq; cõiurarunt, ni uenia fidesq; ſibi daretur, uſq; ad mortem ſe decertaturos: coacto etiam Baſſo ut fieret eius cõiurationis ſocius, ex nouo delectu alteram legionẽ confecerunt, & aſſuefecerunt eiſdem quibus ipſi utebantur exercitijs. Hæc de Baſſo quidam produnt: Libo uerò, militaſſe illum Pompeij auſpicijs: quo uicto priuatum egiſſe Tyri, corruptisq; quibuſdam legionarijs effeciſſe ut interfecto Sexto ipſum ſibi ducem aſſumerent. utcunq; eſt, Sextius Murcus cum tribus legionibus à Cæſare contra eos miſſus magna ui repulſus eſt, donec Minucius Criſpus è Bithynia cui præerat uocatus cum alijs tribus legionibus uenit in eius auxilium. ab his cùm illæ duæ legiones obſidione premerentur, ſuperueniẽs repente Caſsius obſeſſos in fidem recepit: ſimulq; alias ſex earũ oppugnatrices

trices in partes ſuas & amicitiam pellexit, quibus proconſulari poteſtate præeſſet. nam ſenatus conſulto edictum fuerat omnibus, ſicut iam diximus, ut Caſsij Brutiq́; imperata facerent, nec multo antè Albienus à Dolobella miſſus in Aegyptum, reduxerat inde quatuor legiones Pompeij Craſsiq́; cladis reliquias, aut ex eorum numero, qui Cæſare diſcedente apud Cleopatram reſederant. hunc Caſsius in Palæſtina ex improuiſo circũuenit, coegitq́; ſuis partibus accedere, nõ auſum quatuor ſuas opponere octo legionibus. atq; ita præter opinionem duodecim in uniuerſum potitus, Dolobellam cum duabus ex Aſia uenientẽ, & Laodiceæ tanquam amicum receptum, obſedit & oppugnauit: id quod ſenatui auditu pergratum fuit. De Macedonia uerò Caius Antonij frater cum Bruto contendebat fretus una legione, & quod impar eſſet ei ſtruxit inſidias: quas cum euaſiſſet Brutus, uiciſsim eum excepit inſidijs, cum toto exercitu, nec tamen ulla re lęſit: ſed ſuos iuſsit, ut conſalutarent aduerſarios. cumq́; illi nec reſalutarent, nec ſalutationem acciperent, incolumes paſſus eſt elabi ex inſidijs. circũductoq́; per alias uias exercitu, in pręruptis locis deprehenſos rurſum non eſt aggreſſus, ſed ſalutauit. tum uerò ut parcentem ciuibus, & dignum exiſtimatione qua habebatur mitis & ſapiens, admirati ſunt & reſalutarũt, tranſieruntq́; ad eũ. Caius quoq; ſe dedidit, & erat apud eum in pretio, donec conuictus ſæpe ſollicitaſſe exercitũ ad defectionẽ, occiſus eſt. ita & Brutus copias auxit ad ſex legionum numerum: laudataq́; uirtute Macedonum, duas ex eis legiones uno delectu confecit, & Romano more in armis exercuit. Dum hæc in Syria Macedoniaq́; geruntur, in Italia Cæſar putans ſe affectum contumelia, quòd non ipſe, ſed Decimus electus ſit imperator ad gerẽdum bellum cum Antonio, diſsimulata ira triumphũ ob rem feliciter geſtam petijt. contemptus autem à ſenatu, quaſi maiora quàm pro ętate appeteret, ueritus ne deleto Antonio magis etiam contemneretur, cupiuit cum eo redire in gratiam, iuxta Panſæ morientis monita. quapropter captiuos ex eius exercitu tam duces quàm milites comiter habuit, & allegit in ſuorũ numerũ: aut ſi mallent ad illum redire, dimiſit: ne uideretur eum implacabili odio proſequi. cumq́; caſtrametatus eſſet prope Ventidium, amicum Antonij, præfectum tribus legionibus, contentus ei timorem incuſsiſſe, nihil hoſtile egit præterea: ſed poteſtatẽ ei fecit uel tranſeundi ad ſe, uel intrepide abeundi ad Antonium cum exercitu, opprobraturum ei cõmunis utilitatis ignorantiã. his intellectis ille ad Antoniũ profectus eſt. Cæſar uerò etiam Decium quendam ex Antonianis ducibus ad Mutinam captũ, & in honore habitũ, permiſit ſi uellet redire

ad imperatorem ſuum: percontantiq; quo animo eſſet erga Antoni um, ait ſe iam multa ſigna oſtendiſſe recte ſapientibus, cæterùm imprudentibus ne plura quidem ſatis fore. his Antonio ſignificatis, Lepidò Aſinioq; apertius etiam de illata ſibi contumelia, deq; paricidarum promotione repentina ſcripſit, inijciẽs eis metum, ne in gratiam Pompeianæ factionis alius poſt alium affligerentur ſicut Antonius, qui per imprudentiam nihil tale metuens, in eam calamitatẽ inciderat. monebat etiam, debere eos in ſpeciem parere ſenatui, inter ſe autem ſecuritatis cauſa conſpirare dum licet, & Antonio hęc exprobrare: imitandosq; legionarios, qui ne finita quidem militia diſpergantur, quo minus pateant inimicorũ inſidijs, malintq; coniunctis uiribus deduci in aliquam coloniam, quàm ſinguli frui patria. Dum ita literis Cæſar pertentat Lepidum & Aſinium, Decimi uetus exercitus laborabat, quòd ex nimia repletione famem ſecuta creparent milites: nouus uerò qui ex tironibus cõſtabat, rudis erat. ei Plancus ſe coniunxit cum ſuis copijs, & Decimus ſenatui ſcripſit, breui fore ut Antonius errabundus in caſſes ipſius incidat, nauſeans iam rerum præteritarum faſtidia. hęc audita Pompeianos miro affecere gaudio, ut exclamarẽt nũc demum ſe recepiſſe libertatem priſtinam, & ſacris operarentur ſinguli, moxq; Xuiri crearẽtur, ut rationẽ magiſtratus repoſcerent ab Antonio: qui gradus erat ad antiquanda acta Cæſaris. nam ille nihil aut parum ſuo arbitratu, ſed omnia ex Cæſaris cõmentarijs adminiſtrauerat. id cõpertum habẽs ſenatus quædam ex eis per occaſionem fecit irrita, tũc uerò ſperabat fore ut uniuerſa abolerentur. ſtatimq; Xuiri edictũ poſuerunt, ut quiſquis aliquid accepiſſet ab Antonio conſule, confeſtim ſcripto profiteretur, additis grauibus minis, ſi quis cõtrà fecerit. deinde in reliquum eius anni conſulatũ Pompeiani petierunt, in locũ Hirtij Panſæq;, quem etiã Cæſar petebat, nõ iam ſenatũ ſolicitans, ſed priuatim Ciceronẽ, rogans ut ſimul magiſtratum gereret. penes illum enim fore adminiſtrationem, ut longo uſu peritum, ſibi ſufficere ſi fruatur ſolo honoris nomine, quo poſsit honeſtius arma deponere, ideoq; etiã triumphũ ſe petiſſe antea. hac ſpe elatus Cicero poteſtatis cupidus, ait ſe intelligere inter prouinciarũ præſides agi de inducijs: ſuadebatq; ut officijs placaret hominẽ à ſe offenſum, prefectum magnis copijs. facilius ſe laturum ut ille ante legitimam ætatem in Vrbe magiſtratũ gerat, quàm ut armatus inimicitias exerceat. Et ne quid præter utilitatem ſenatus faciat, hortabatur ut è ſenioribus aliquem prudentem ſibi aſciſceret, ceu pædagogũ ætatis immaturæ. Hanc Ciceronis ambitionem ſenatus riſit, reſiſtentibus illi maximè percuſſoribus, quòd

timerent

timerent ne Cæsar cõsulatum adeptus pœnas de eis sumeret. cumq; ob uarias causas differrentur comitia legitime, interim Alpes superauit Antonius, permittẽte Culeone qui à Lepido harũ custodiæ præpositus fuerat: peruenitq; ad fluuiũ ubi castra ille habebat, nec ullo uallo se munijt, ut qui ad amicũ castra admouisset. tum crebri ultro citroq; cõmeabant internuncij, Antonio memorante amicitiã suam uariaq; beneficia, & monente cauendum ne similiter affligantur singuli Cæsarianarum partium. Lepido uerò senatus mandata causante, pacem tamen promittente, si eam seruare per senatũ liceat. At milites Lepidi uel quòd reuererentur dignitatẽ Antonij, uel quòd sensissent internuncios, uel quòd placeret castrorum simplicitas, miscebant se Antonianis clàm primo, deinde aperte, ut popularibus & quondam cõmilitonibus, contemptis etiam tribunorũ imperijs: & quo facilius cõuersari liceret, iungebant ripas fluminis ponte impositio nauibus: & Decumani quos Antonius quõdam delectu habito conscripserat, in castris ei præparabant omnia. quod ubi sensit Laterensis, unus ex illustribus senatoribus, præmonuit Lepidum: cumq; ille non crederet, iussit ut diuiso in partes exercitu, alios aliò quò opus uideret mitteret, ut appareret uel fides eorum uel proditio. Lepidus trifariam diuisis copijs, iussit eas noctu exire præsidio quæstoribus propinquãtibus cum pecunia: illi quarta uigilia sumptis armis quasi ad iter, munitiora castrorũ loca occupant, & portas aperiunt Antonio. is recta cõtendit ad prætorium, militibus Lepidi eum deducentibus, & ab ipso Lepido petentibus daret pacem ac ueniam miseris ciuibus. qui sic ut erat discinctus è cubili ad eos prosilijt, pollicitusq; se id facturũ, cõplexus est Antonium, & necessitatẽ excusauit. nec desunt qui tradant eũ supplicẽ accidisse genibus Antonij, quod quamuis de homine segni & parũ forti, nec omnes scriptores produnt, nec mihi fit ueriſimile. nondum enim quicquam hostile contra Antonium fecerat, cur timere deberet. Sic ille rursum ad magnã peruenit potentiam, iam inimicis formidabilis. nam præter eas copias quas à Mutina abduxerat, & cum his equitatum egregium, in itinere ei tres legiones ductu Ventidij se adiunxerãt: & Lepidus in societatem receptus est, cum septem legionibus, ceterisq; auxilijs & apparatu non contemnendo, quæ nomine quidem Lepidi erant, re autem uera ab Antonio regebãtur. his in Vrbem nunciatis, rursum mira secuta est repente mutatio: his qui modo contemptores erant metuentibus, alijs pro metu audaciã resumentibus. Xuirorũ quoq; edicta refigebantur contumaciter, & comitia consularia magis adhuc differebantur. Senatus etiam omnino inops cõsilij, timensq; ne

Cæsar cum Antonio fœdus faceret, clàm ad Brutum ac Cassium misit ex ordine suo Luceium & Pansam, quasi ad uisendũ statum Græciæ, ut sibi opem ferrent pro uiribus. ex Africa quoq; è tribus Sextianis legionibus duas acciuit, tertiã tradi iussit Cornificio præsidi Africæ, fouenti partes senatus: quamuis scirent hos militasse sub Cæsare, & omnia eius suspecta haberent: sed eò cogebat inopia, quando & iuuenem Cæsarem, ne se cum Antonio cõiungeret, pari cum Decimo potestate, bello contra illum gerendo præesse iusserunt pudenda inconstantia. At Cæsar iam exercitum exasperabat, quòd nõ contenti ipsum continuis uexasse iniurijs, etiam illos ad aliam expeditionem mitterent, nondum persolutis prioris nomine quinquies millenis sestertijs, monebatq; ut eam pecuniam per legatos peterent. illi miserunt centuriones. nec latuit senatũ id eius monitu fieri, proinde ait se responsurum per alios legatos. itaq; missi sunt præmoniti ut duas legiones, quæ ab Antonio transierant, adirent sine Cæsare, monerentq; ne spes suas collocarent in uno homine, malintq; adhærere senatui, cuius immortalis sit potentia, & conferre se ad Decimum, apud quem inuenturos esse pecuniam. his cum talibus mandatis dimissis, decretũ est ad præsens donatiui dicti dimidiũ, & Xuiri creati qui id diuiderent, nec est additus eis Cæsar undecimus. legati uerò cum à duabus legionibus nõ admitterentur semoto Cæsare, reuersi sunt infecto negotio. Tum Cęsar non amplius cunctandum ratus, nec per sequestros appellandum militem, ipse aduocata cõtione iniurias enumerauit illatas sibi à senatu, docẽs quòd hoc agatur, ut omnes Cæsariani singillatim opprimantur: monebatq; cauerent militare aduersæ factionis auspicijs, néue sinerẽt illos se abuti ad alia bella post alia, ut aut deleantur aut mutuis conflictarentur seditionibus. hoc enim esse cur post nauatam Mutinẽsi bello cõmunem operam, duabus tantum legionibus offerantur præmia, ut inter ipsos ex æmulatiõe oriatur seditio. Scitis, inquit, qua de causa nuper Antonius uictus sit: quomodo Pompeiani nuper in Vrbe quosdam tractarint, propter accepta à Cæsare munera. & quàm secura relinquit uobis agrorum pecuniarumq; possessio, quam debetis benignitati Cæsaris, quàm tuta mihi salus, dum in senatu familiares paricidarum dominantur? equidem perferam quicunq; me manet exitus. pulchrum em̃ est aliquid pati pro patria. de uobis magis sum sollicitus, qui mea patrisq; causa tot subitis pericula. me certe ambitione carere comperistis, quando à uobis oblata præturæ insignia recusaui: nunc unicã tam uobis quàm mihi salutem reliquam uideo, si uestro fauore consulatum assequar. tunc enim & mei patris confirmabuntur quæ accepistis

cepistis beneficia,& colonias accipietis quæ debentur adhuc,& integra præmia.Ego quoq; homicidas reos peragam, & sic tandem erit bellorum finis.hæc dicenti occlamatum est alacriter: moxq; centuriones missi qui consulatum illi peterent. cæterũ senatu ætatem iuuenis causante,responderunt centuriones,ut erant præmoniti,& Corninum quondam iuuenẽ factum cõsulem,& Scipionem postea: nec pœnitere patriam gestorũ ab utroq; iuuene. proferebatur etiã recẽs exemplum Pompei Magni ipsiusq; Dolobellæ. quin & Cæsari iam concessum decenniũ ante ætatem legitimam.hæc centurionibus cõfidenter obijcientibus,senatores aliquot non ferentes uerba liberiora quàm pro conditione hominũ, obiurgarunt quasi præter decorum & disciplinam locutos.quod ubi cognitum est in exercitu,magis etiam exasperati,postulabant ut confestim ducerẽtur ad Vrbem: se creaturos eum consulem priuatis comitijs,filium Cæsaris,quẽ immensis extollebãt laudibus.sic incitatos ille ubi uidit,unitis mox copijs castra mouit cum octo legionibus, equitatuq; idoneo, & cæteris auxilijs.traiectoq; Rubicone qui Italiam à Gallia disterminat,unde et pater ciuilis belli fecerat initium,copias diuisit bifariam:iussaq; altera partecõsequi per otiũ,ipse cũ altera potiore,quę ex selectis cõstabat,celeriter properauit,ut imparatis superueniret.cumq; eadem uia ex aduerso aduentarent quidam cum pecunia,quam senatus militibus præmiorũ nomine mittebat,ueritus Cęsar ne qui hac mercede corrumperentur, clàm misit qui illis terrorem incuterẽt. atq; ita aufugerunt cum pecunia.In Vrbe autẽ postquam nunciatus est eius aduentus, ingens tumultus ac pauor exortus est discurrentium trepide, nõnulli uxores ac liberos & pretiosissima quæq;, aut in uillas, aut in munitiores urbis locos transferentibus. cum enim nondum esset compertum, consulatum tantũmodo peti, audito quòd iratus exercitus aduentaret hostiliter, nihil non metuebant. in hac publica cõsternatione nihil fuit senatu timidius, cum nullus præsto esset exercitus:& alij alios (ut rebus turbatis fit) incusabant: uel quòd uiolenter ademptæ sint ei legiones semel datæ ad persequendum Antonium, uel quòd triumphus debitus ei negatus sit, uel quòd quorundam inuidia spem donatiui reddiderit irritam.rursum alij querebãtur X.uiris eum non additum undecimum:alij nec mature nec integre præmia reddita,præbitamq; militibus rebellandi materiam. sed nihil magis reprehensum est,quàm imtempestiua contentio, longe absentibus adhuc Bruto Cassioq;,nec satis etiamnum instructis, Antonio uerò Lepidoq; infestãtibus ex proximo: quibus si in mentem ueniret reconciliari Cæsari, omnia miscerentur tumultibus. Cicero

quoq; qui prius nusquam non aderat, tum nusquam comparebat. itaq; uno momẽto mutatis in diuersum rebus omnibus, pro bis mille nis quingenis sestertijs, quinquies milleni militi ex S C. decreti sunt, nec duabus tantũ, sed octo legionibus: utq; non decẽuiri, sed Cęsar eas distribueret: ipseq; absens consul designatus est. legati etiam propere sunt emissi, qui celeriter hæc ei nũciarent. qui uix dum portam transcurrerant, cum senatum pœnitentia consternationis indecorę uiris subijt: admisisse tyrannidem nullo pro libertate fuso sanguine contra maiorum exempla, ambitiosis ansam præbitam nouo more appetendi per uim magistratus. dandam potius operam ut miles cõtineatur in officio, correptisq; armis ex tempore, intentandum legũ ac iuris metum irruentibus. bonam spem esse, ne illos quidem proculcatis legibus illaturos arma patriæ. quòd si pergãt inferre, potius sustinendam oppugnationem, donec Decimus aut Plancus succurrat: & pugnandum ad mortem usq;, potius quàm admittatur dominatio, nunquam antea tentata feliciter. memorabatur etiam maiorũ in tuenda libertate animositas ac tolerantia, nihil non huius amore perpessorum. Vbi uerò duæ legiones accitæ ex Africa in portum appulerunt eadem die, uisum est deos ipsos fauere libertatis studiosis. itaq; pœnitentia placuit, & Cicerone rursum prodeunte senatusconsultum omnino mutatum est: sumpta saga populariter, adiunctisq; duabus recens ex Africa delatis legionibus, & mille simul aduectis equitibus, aliaq; legione, quam Pansa præsidio reliquerat: his omnibus distributis per diuersa munia, pars Ianiculũ custodiebat & coaceruatas ibi pecunias, pars pontem fluminis, quæq; sub suis urbanis prætoribus: pars uerò in portu maiora minoraq; nauigia parabat, ut cum pecunijs, si res ita ferret, per mare uicti fugerent. in his rebus occupati magna fiducia, sperabant se mutatis uicibus, repente perterrituros Cæsarem, aut persuasuros ei, ut relicto exercitu consulatũ ab ipsis peteret, aut ui deniq; hostem repulsuros: & aduersam factionem tunc saltem secum consensuram, dum de communi libertate agitur. matrem autem & sororem Cæsaris diu palàm & clàm quæsitã nusquam inuenire potuerunt. quamobrem rursum terrebantur carentes tantis obsidibus. Cæsarianis interim nihil ad gratiam eorum flexis, qui putabantur illas summo cælare studio. Cæsari autẽ adhuc legationem audienti, nunciatur senatum mutasse sententiam: atque ita legati pudore confusi reuersi sunt. ille cum exercitu magis etiam exasperato properauit, timens suis mulieribus, & ad plebem trepidã misit equites, qui iuberent eam quieto esse animo: omnibusq; stupẽtibus quicquid ultra Quirinalem collem est occupauit, nemine auso

uel

uel prohibere uel congredi:ac rursum alia repente fit mira mutatio, nobilibus ad eum salutandum confluentibus,accurrente & plebeia multitudine,& ordines militum pacatè incedentes excipiente.sequẽ ti die relicto ibi exercitu Vrbem petijt septus sufficiẽti custodia: tum quoq; per totam uiam alijs post alios occurrentibus ac salutantibus & nihil quod ad humanitatem, & officiosam culturã pertineret omittentibus:mater quoq; & soror in æde Vestæ cum Vestalibus eũ salutarunt:& illæ tres legiones contemptis suis ducibus & legatis ad eum missis,mox & signa transtulerunt. Vnus ex ducibus Cornutus manus sibi intulit,reliqui in fidem recepti sunt.Cicero etiam ubi de pace audijt,per amicos Cæsaris impetrauit colloquium, admissusq; causam pro se dixit,summis laudibus eum extollẽs, quòd consulatũ peteret,de quo & ipse ante ad senatum retulisset. ille tantùm hoc nõ sine morsu respondit,eum sibi ultimum amicorum occurrere. nocte uerò crebrescente rumore,Martiam legionem & quartam aduẽtare,quasi per insidias occupare uellent patriam,prętores ac senatus nimis facile crediderunt:& quamuis exercitus esset in proximo, tamen rati solis se posse optimatium uiribus Cæsari tantisper resistere, donec aliunde accederent copiæ,ipsa nocte Manium Aquiliũ Crassum in Picenum miserunt habendis delectibus, iusseruntq; unum è collegio tribunorum Apuleium per Vrbem discurrere ferẽtem plebi hoc lætum nuncium. senatores quoq; eadem nocte cursim petebant curiam,Cicerone eos excipiente pro foribus: qui postquàm rumor euanuit,lecticariorum celeritate profugit.Cæsar ridens eorum insaniam,exercitum propius admouit in campum Martium,nec tamen in ullum prætorem sæuijt,ne in Crassum quidem qui in Picenũ excurrerat,quamuis ad se adductum,ita ut erat seruili habitu:sed omnibus noxam remisit,ut sibi cõpararet opinionem clementię.non multo tamen pòst proscripti sunt. publicam autem pecuniã quæ uel in Ianiculo erat uel alibi comportari iussit,& iuxta S.C.ex Ciceronis sentẽtia prius factũ bis millenos quingenos H—S.militi distribuit, pollicitus se additurũ & reliquum:atq; ita Vrbe excesit, donec comitijs crearentur C O S S.electus deinde ipse cum quo uolebat collega Q.Pedio, qui portionẽ suã ex Cæsaris hæreditate illi donauerat, in Vrbem consulari pompa ad sacrificandum ingressus est,quo tempore XII.uulturum auspicium oblatum est ei, ut quondam Vrbem condenti Romulo.post sacra peracta rursum seipsum in patris familiam ac nomen inseruit curiatis comitijs,hoc est per plebiscitũ.plebs enim Romæ in curias diuiditur, sicut apud Græcos in phatrias. est autem huiusmodi orborum adoptio maxime legitima:nam sic ado-

ptati idem quod natiui filij ius habent erga ſuorum patrum cognatos ac clientes. & habuerat C. Cæſar præter reliquum uitæ ſplendorem libertos etiam multos eosq́; diuites: qua potiſsimũ de cauſa puto filium non contentum priore adoptione per teſtamentum facta, opus habuiſse hac quoq;. moxq́; alia lege lata abſoluit Dolobellam, qui hoſtis iudicatus fuerat, & de Cæſaris nece iudicia cõſtituit. moxq́; Cæſarianis accuſantibus, alij uocati ſunt in ius, ut facinoris ſocij, alij ut tantummodo conſcij. nam & hoc quibuſdam crimini datum eſt, quorum nonnulli ne in urbe quidem fuerant, quando Cæſar occiſus eſt. Poſtquàm autem uniuerſis una præconis denunciatione dies dicta eſt, omnes abſentes damnati ſunt, inſpectante Cæſare. & nemine ex toto iudicum conſiſtorio album ferente calculum, præter unicum uirum nobilem: qui tunc quidem tulit impune, ſed paulopoſt cum alijs proſcriptus eſt. Per eoſdem dies Q. Gallius frater Marci degentis cum Antonio, tunc urbanus prætor, à Cæſare impetrauit Africam prouinciã: uiſusq́; malo dolo agere, à collegis prętura ſubmotus eſt: domum eius diripuit populus, ſenatus capitalem in eum protulit ſententiam. Cęſar eum iuſsit ad fratrem abire, qui naue conſcenſa nuſquam poſtea comparuit. his Cæſar peractis cogitabat de ſartienda cum Antonio gratia, quippe certior factus iam Caſſianos xx legiones habere: & quia opus erat præſente Antonio, ad mare ſuperum profectus lentis itineribus, obſeruabat quorſum ſenatus eſſet procliuior. Pedius enim abſente Cęſare autor patribus erat, ut priuſquàm factionum odia fierent immedicabilia, Lepidũ & Antonium reciperent in gratiam. qui prouidebant quidem hoc è rep. non fore, ſed tantùm auxilia quærere Cæſarem contra Brutũ & Caſſium, probabant tamen & aſſentiebãt neceſsitate cogente, antiquatoq́; S C. quo Antonius Lepidusq́; unà cum ſuis exercitibus hoſtes iudicati fuerant, pacificas eis ſcripſerunt literas: id quod Cæſar ſenatui per literas gratulatus eſt: Antonio uerò etiam auxilio ſe uenturũ promiſit contra Decimum, ſi opus habeat. Senatus uiciſsim amiciſſimo reſcripto eum collaudauit. Antonius reſcripſit, exacturum ſe à Decimo pœnam perfidiæ erga Cæſarem, & à Planco erga ſeipſum, coniuncturumq́; cum Cęſare copias. huiuſmodi literis ultro citroq́; miſsis, Antonio Decimum perſequenti coniunxit ſe Aſinius Pollio cum duabus legionibus, quo conciliatore Plancus cum tribus legionibus ad Antonium tranſijt, ut iam potẽtiſsimis copijs præeſſet. Decimo ſupererant legiones x. quarum quatuor peritiſsimę rei militaris adhuc laborabant fame afflictæ: ſex uero è tironibus conſcriptæ, rudes erant & inaſſuetæ laboribus. quare inconſultũ ratus eos præ

lio

lio committere, ſtatuit ad Brutum fugere in Macedoniam, iter aggreſſus non per Ciſalpinam Galliam, ſed per Rauennam & Aquileiam. ſed quia Cæſar hàc erat iturus, ipſe cogitauit aliam uiam longiorem ac difficiliorem, ut traiecto Rheno tranſiret per ſolum barbari cum. qua difficultate deterriti primùm tironum legiones eo deſerto tranſierunt ad Cæſarem, nec multo poſt aliæ quatuor ueteranæ contulerunt ſe ad Antonium, ſimulq; auxiliares exceptis Gallis equitibus deſtinatis ad corporis cuſtodiam. ille permiſsis ex hoc quoque numero domum redire quotquot uoluerant, & donatis ex præſenti auro, cum reliquis trecentis qui ſoli ſecum permãſerant, Rhenum petijt. quem fluuium cum difficile eſſet traijcere, paulatim & ab his deſertus eſt, exceptis decem tantummodo. tum uerò ſumpto cultu Gallico, non ignarus & linguæ, fugiebat cum his paucis pro Gallo habitus: & relicto uiarum diſpendio, petebat Aquileiã, quòd ſe propter paucitatem putaret poſſe fallere. captus autẽ à latronibus & uinctus rogabat cuiuſnam Gallorum dynaſtæ eſſet ea regio: & cognito quod eſſet Camilli, de quo bene meritus fuerat, duci ſe ad eum iuſſit. qui ubi adductum uidit, magna comitate excepit in propatulo, obiurgans eos qui illum uinxerant, quòd per ignorantiam tantum uirum affeciſſent iniuria. clàm uerò ſignificauit hoc Antonio, qui talem fortunæ mutationem hactenus miſeratus eſt, ut eũ uidere non ſuſtinuerit: ſed Camillo mandauit ut interfecti caput ad ſe mitteret: quod inſpectum, ſepeliẽdum ſuis tradidit. Hic finis fuit Decimi, qui Cæſaris magiſter equitum fuerat, & illo uiuo ulteriori Galliæ præfuerat, deſignatus ab eo conſul in annum proximum, ſimulq; rector citerioris Galliæ. hic ſecundus poſt Trebonium pœnas dedit homicidij, ſeſquianno poſt interemptum Cæſarem. per idem tempus & Minutius Baſilus unus è Cæſaris percuſſoribus à ſuis ſeruis interfectus eſt, quia ex eis aliquot iratus caſtrauerat.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Ciuilibus Liber IIII

D hunc modum C. Cęsaris percussores duo, in suis prouincijs bello uicti pœnas dederunt, Trebonius in Asia, Decimus in Gallia: de cętero quomodo dederint Cassius & Brutus, eius cōspirationis autores præcipui, qui prouincias uniuersas obtinebant à Syria Macedoniam usq;, & copijs tam pedestribus equestribusq; abundabant quàm naualibus, quippe qui haberent legiones supra uiginti, & classes ac pecunias, hic quartus Bellorum ciuilium liber indicabit: quo tempore etiam in Vrbe proscriptorum erat inquisitio, & quotquot inueniebantur, mulctabantur odiosissime: quale nihil unquam nec in Græcorum seditionibus aut bellis contigerat, nec in ipsorum Romanorum extabat memoria, exceptis temporibus Syllæ, qui primus inimicos proscripserat. Nam Marius eos tantum affecit supplicio, quos inuenire potuit: Sylla uerò proscriptos cuiuis permisit occidere, præmijs interfectori propositis, & ediuerso pœnis, siquis proscriptum celare ausus fuisset. Cæterùm de Marianis Syllanisq; tēporibus iam ante dictum est, nunc reuertemur ad rerum ordinem. Cęsar, postquam sartam amicitiam cum Antonio, congressus est circa Mutinā in parua quadam & plana insula fluuij Labinij, uterq; secum habens legiones quinq;: quibus inter se oppositis, comitati trecenis ambo processerunt ad pontes fluuij: & Lepidus præmissus ad perscrutandam insulam, paludamentum quatiens signum ueniendi dedit utriq;. illi comitatu & amicis in pontibus relictis, progressi in medium locum conspicuum consederunt soli tres, Cæsare propter magistratum medio. ibi per integrum biduum colloquio habito, hæc statuerunt de communi sententia: Vt Cæsar consulatum in reliquum anni Ventidio cederet: & ut nouus magistratus Triumuirorum ad tollēdas ciuiles dissensiones crearetur, eūq; Lepidus cum Antonio Cæsareq; in quinquennium consulari potestate gereret. hoc enim nomen magis quàm Dictatorum placuit, fortasse propter recentem de abolenda dictatura legem Antonij. triumuiri confestim in quinquennium urbanos

urbanos magiſtratus annuos deſignarent. prouincias ita partirẽtur, ut Antonius haberet uniuerſam Galliam, excepta Narbonenſi prouincia: huic uerò Lepidus præeſſet unà cum Hiſpania: Cæſari obueniret Africa cum Sardinia Siciliaq́;, & cæteris eius ſitus inſulis. atq; ita imperiũ Romanum in Triumuiros diuiſum, dilatis in aliud tempus tranſmarinis alijs prouincijs, propter Brutum ac Caſsium qui tũ eis præerant. cum his bellum gerere Antonium & Cæſarem placuit. nam Lepidus deſignatus in proximum annum conſul, in Vrbe manſurus erat, propter præſentes neceſsitates, Hiſpaniam recturus per uicarios. ei tribus legionibus relictis ad urbis præſidium, reliquas attribui Cæſari tres, Antonio quatuor, ut uiginti legionib. ſinguli bellum gererẽt. & quo alacrior redderetur exercitus, poſt propoſita uictoriæ præmia, prẽter alia donatiua, p miſſę ſunt eis colonię XVIII Italicarum urbium, tam opibus quàm agri bonitate ac ædificiorum pulchritudine præcellentium: quarum urbana ac ruſtica prædia nõ ſecus quàm bello capta diuiderẽtur. inter has eminebãt, Capua, Rhegiũ, Venuſia, Beneuentũ, Nuceria, Ariminum, Vibona. atq; ita pulcherrima Italiæ pars militibus aſcripta eſt. ſed ante omnia uiſum inimicos, ne in longinquam expeditionem profectis impedimento eſſent, tollere. Hæc decreta Cæſar ex officio ſuo, quippe cõſul, recitauit de ſcripto exercitibus, tantum proſcriptione ſilentio præterita: moxq́; acclamatione facta ſecuta eſt mutua cõſalutatio. interea multa horrenda in Vrbe uiſa ſunt prodigia. nam & canes quaſi ex compoſito ululatum lupino more ſimul edebant inauſpicatum, & lupi per forum diſcurrebant, animal inaſſuetum ciuitatibus. bos etiã humanam uocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt. in ſimulacris ſudor apparuit, in quibuſdam eorum etiam mixtus grumis ſanguis. exauditi ſunt magni clamores uirorum, & armorum crepitus, ſtrepitusq́; equorum currẽtium, cum nihil tale cerneretur oculis. circa ſolem quoq; multa prodiga ſunt obſeruata, & lapidibus aliquoties pluit, & ſacræ ædes de cœlo ſæpe tactæ ſunt, pariterq́; aliquot ſtatuæ. his procurandis ſenatus aruſpices ac uates acciuit ex Hetruria, quorum natu maximus rediturum ait regnum quale priſcis tẽporibus fuerat, cunctosq́; ſeruituros ſe uno excepto: ſimulq́; ſpiritũ compreſsit donec exanimis fieret. Cæterùm Triumuiri ſemotis arbitris inter proſcriptos referebant uel ſuſpectos ob potẽtiam, uel ſuos quiſq; inimicos, amicorum etiam & cognatorum ſalutem prodentes, modò uiciſsim daretur tollendi aduerſarios copia: quod & tunc fecerunt & poſtea. nam alij poſt alios ſunt aſcripti in eum catalogũ, quidam propter ſimultatem, quidam propter ſolam offenſam. aut

quòd

quòd inimicorum essent necessarij, uel amicorum inimici, nonnullis diuitiæ fuerunt exitio. nam opus erat ad belli apparatũ multis pecunijs: quia Bruto Cassioq́; ex Asiæ uectigalibus ampli suppetebant reditus, regibus etiam atq; satrapis de suo conferentibus: ipsis Europa reliqua erat & Italia bellis exactionibusq́; exhausta, ita ut præinopia nec infimæ plebi parceretur nec mulieribus, publicanis acerbè quicquid indiceretur extorquentibus. nec defuit qui propter uillam aut domum amœniorem proscriptus est. fuerunt autem proscripti bonis publicatis senatores CCC. equites Ro. MM. in his erant fratres triumuirorum & auunculi, tum eorum qui sub illis ducebant ordines, & si quis uel hos uel illos offenderat. & cæteram quidem turbã post digressum distulerunt in urbe proscribendam XII. autem, uel ut alij produnt XVII. reliquis potentiores, & in his Ciceronem, placuit ante alios occidere, immissis subito percussoribus: quorũ quatuor statim uel in conuiuijs, uel in fortuito occursu cæsi sunt: reliqui per domos perq́; templa quæsiti, ita ut excitato tumultu, tota nocte discursatum sit cum clamore ac eiulatu, non aliter quàm urbe capta. cum enim scirent cõprehendi aliquot uiros, & nemo adhuc proscriptus esset, quisq; putabat se peti à circũcursantibus. ita rebus desperatis, quidam suas priuatas, quidam publicas ædes incensuri uidebãtur, ne multi caderẽt: & feciſſent, ni Pedius COS. hac illac cursitans bene sperare eos iussisset, & diem expectare, ut rem melius cognoscerent. prima uerò luce non expectans triumuirorum sententiam proscripsit illos XVII. quasi solos autores intestinorum malorum, solosq́; damnatos: alijs securitatẽ promisit, interposita fide publica, ignarus decreti triumuiralis. & is quidem sequenti nocte morbo ex nimia defatigatione contracto extinctus est. triumuiri autem triduo Vrbẽ ingressi sunt, seorsum quisq; cum sua prętoria cohorte, & legione una. post quorum aduentum Vrbs armatis cõtinuo repleta est, & signa militaria conspecta in locis opportunioribus. aduocataq; concione P. Titius tribunus pleb. legem tulit de nouo magistratu creando, ut triumuiri constituendæ reip. præessent in quinquenniũ cum potestate consulari, Lepidus, Antonius, & Cæsar: quales Græci harmostas Lacedæmoniorum nominant, publicos reformatores imperij: sed nec trinundinum ex more ad examinandam legem concessum est, nec dies comitijs dicta, & lex sine mora perlata est. sequenti nocte prẽter illos XVII alij CXXX proscripti: nomina eorum diuersis urbis locis proposita, & paulò pòst rursum aliorum CL. semperq́; tabulis ascribebantur noua nomina, aut recens damnatorum, aut iam per errorem occisorum, ne uiderentur perisse immerito.

rito,& mandatum est ut omnium capita ad Triũuiros referrentur, propositis certis præmijs,ingenuo pecunia,seruo libertate insuper. nec erat quicquam occlusum scrutatoribus,pari pœna proposita siquis uel exciperet refugientem proscriptum uel celaret,uel non prę beret excutienda omnia.atq; omnium talium indicibus proposita erant paria præmia.fuit autem proscriptionis formula hæc:M. Lepidus,M.Antonius,Octauius Cæsar,triumuiri constituendæ & corrigendæ reipublicæ,edicunt sic:Nisi quorundam improborum tanta esset perfidia,ut miseratione seruati,benemeritis pro beneficio re ponerẽt odium,ac mox insidias,neq; illi Cæsarem sustulissent, quos bello uictos seruauit clementia,& in amicitiam receptos euexit honoribus,& liberalitate cumulauit:neq; nos cogeremur eorum iniurias & hostiles animos tam inclementer retundere.nunc uerò ex insidijs quas nobis struunt, & ex Cæsaris nece deprehendẽtes eorum maliciam nullis beneficijs placabilem,pręuenire inimicos,quàm ab eis pręoccupari malumus.nemo igitur hoc nostrum factum,aut iniustum,aut crudele,aut nimium existimet, quid Cæsar,quid nos ipsi passi sumus reputans.illum certe & imperatorem,& pont.maximũ, & gentium maximè P.R.formidatarum domitorem ac subactorem, & primum omniũ Herculeos terminos innauigati maris transgressum,& Ro.armis nouas terras aperire adortum, in loco sacrato, in media curia,sub oculis deorum confecerunt uigintitribus uulneribus inflictis lacero ad ludibrium:idq; iure belli capti ab eo & dimissi incolumes,quidam etiam testamento hæredes nuncupati. reliqui uerò contacti hoc nefario scelere,tãtùm abfuit ut in fontes animaduerterent,ut eos honoratos in prouincias ad exercitus miserint:quibus illi abusi,& pecunias publicas diripuerunt, & copias inde contra nos colligunt,atq; alias à barbaris perpetuis imperij nostri hostibus postulant.ciuitates quoq; nobis subiectas,quod ipsorum imperata detrectassent, partim aut incenderunt, aut diruerunt, aut solo æquarunt:partim minis ac terrore coegerunt arma cõtra nos & patriam sumere.nos uerò de quibusdam eorum iam pœnas exegimus, reliquos deo iuuãte mox luere uidebitis.Cæterũ maximis rebus confectis quę ad Hispaniam Galliamq; prouincias & ista domestica pertinent,unum etiamnum graue certamen supereſt, expeditio contra paricidas transmarinos Cæsaris. Id bellum pro patria gesturi peregrè,nec tutum,nec uobis pariter ac nobis utile ducimus,inimicos à tergo relinquere,usuros contra nos occasione captata per absentiã nostram & belli casus uarios:imò ne cunctandum quidem urgente tam præsenti periculo,sed ad unum tollendos è medio,quando ipsi

priores nobis bellum intulerunt,tum cum nos hoſtes iudicarũt noſtrosq́; exercitus.& illis quidem nulla religio fuit tot ciuiũ milia nobiſcum uelle perdere,contempta deorum hominumq́; inuidia. nos uerò multitudini moleſti non erimus,nec aduerſariorum omnium & male de nobis meritorum delectũ habebimus, nec in diuites uel locupletes honoratósue animaduertemus, neq; in tã multos quàm alius ante nos imperator,& ipſe labefactam ciuilibus bellis rempublicam inſtauraturus,quem uos ob res geſtas felicẽ cognominaſtis, quamuis neceſſe ſit,non tot eſſe inimicos uni quot tribus:ſed tantũmodo peſsimum quemq; ac nocentiſsimum mulctabimus, idq́; in rem ueſtram non minus quàm noſtram. alioquin neceſſe eſſet noſtris cõflictationibus uos in medio poſitos atteri:& expedit aliquid in gratiam exercitus facere,ad leuamẽ iniuriarũ, quibus irritati ſunt immerito pro hoſtibus habiti.itaq; licet poſsimus damnatos cõprehendere,malumus proſcribere,quàm ignaros opprimere:idq́; propter uos,ne militum ira prouehatur ad indemnatos, utq́; intra certum nominum numerum edicto coerceantur. ergo quod fauſtum felixq́; ſit,ex his quorum nomina huic ſcripto ſubiuncta ſunt,nemo quenquam recipito,néue celato, néue ablegato, néue pecunijs corrumpitor.quiſquis autem uel ſeruaſſe,uel adiuuiſſe,uel conſcius fuiſſe deprehendetur,eum nos abſq; ulla excuſatione ueniaq́; referemus in proſcriptorum numerum.capita uerò occiſorum ad nos referunto,accepturi prẹmium,uicenaquina M. ſeſtertium in ſingula ſi liber attulerit:ſin ſeruus libertatem & dena M. ſeſtertium,& heri ſui ius ciuitatis.eadem præmia ſunto & indicibus,nec cuiuſquam præmium accipientis nomen inſeretur noſtris commentarijs, ne manifeſtum fiat.Hæc fuit triumuiralis proſcriptionis formula.primus autẽ proſcripſit Lepidus, & primus proſcriptus eſt frater eius Paulus. ſecundus proſcripſit Antonius,& ſecundus proſcriptus eſt auunculus eius Luceius:quia hi primi ſententijs ſuis hoſtes eos iudicauerãt. tertius porrò & quartus in alia tabula erant conſulum deſignatorũ neceſſarij Planci frater Plotius,& Quintius ſocer Aſinij, qui nõ tam ob dignitatis eminẽtiam ante alios ſunt poſiti, quàm ad terrorẽ, nequis ſperaret ſe euaſurum. quin & Toranius inter cæteros proſcriptus eſt,quem aiunt tutorem fuiſſe Cæſaris.edita proſcriptione continuo portis additæ ſunt cuſtodiæ,obſeſsi & cæteri urbis exitus, eadem diligentia circa portus adhibita, & loca paluſtria cænoſaq́;, & quicquid ſuſpectum erat ut latebris commodum. tum centuriones iuſsi ſunt ad inquirendum per agros diſcurrere:& hæc eodem momẽto facta ſunt. quamobrem intra Vrbem & extra multi repẽte opprime-

primebantur per uaria mortis genera, à mercenarijs capita detruncabant ad ostentationem: passimq; fuga erat uirorum paulo antè illustrium, tunc in deformem habitum mutatorum. nam pars mergebãtur in puteos, pars in cloacas impurissimas: quidam in fumaria uel summas sub tegulas refugi sedebant cum silentio maximo. timebant enim sibi quidam non tam à percussoribus, quàm ab infensis uxoribus: alij à parum pijs liberis, alij à libertis & mancipijs: item creditores à debitoribus, uicini à uicinis, cõtiguos agros appetẽtibus. quicquid enim liuidum ac suppuratum odijs antea fuerat, tunc semel erumpebat per summum scelus, magna fortunę inconstantia, dum ex amplissimo ordine uiri consulares, prætorij, tribunicij, uel huiusmodi honorum candidati, ad pedes suorum seruorum aduoluuntur cũ lamentis supplices, & famulis appellatione seruatoris ac domini adulantur. sed nihil erat miserabilius, quàm quòd ne quidẽ tam demissis precibus impetrabant misericordiam. nec aberat ulla calamitatis species, secus ac in seditionibus & hostili uictoria. nec enim ut illic aduersarij hostésue timebantur, in domesticis fiducia reposita, sed hi multo magis quàm percussores erãt formidini: qui de seipsis præter bellorum seditionúmue morem securi, hostes subito reddebantur ex familiaribus, aut propter dissimulatum odium, aut spe ostentati publicè præmij, aut quòd inhiarent auro argentoq; recõdito in ædibus. his enim de causis nihil cuiquam fidum domi supererat, lucri auiditate præponderante pietatem domesticam. quòd si quis in fide permanebat atq; beneuolentia debita, nec opem ferre audebat, nec celare periclitantem, nec dissimulare conscientiam: tantum metum omnibus iniecerat comminatio crudelissima. eratq; res longe diuersa à superiore XVII. damnatorum uirorum periculo. tunc enim nemine proscripto, aliquot repente comprehensis, omnes metu similis casus protegebant seinuicem. euulgatis autem proscriptionis tabulis, proscripti mox omni ope destituti sunt: reliqui securi de sua salute, & lucris intenti, ceu uenatici canes, mercenariam operam prẹstabant uestigandis, quos ad necem obijcerent. Reliqua turba diripiebat ædes interemptorum, & præsenti lucro solabatur calamitatem publicam. qui uerò prudentiores & moderatiores erant, attoniti stupebant admiratione rei tam absurdæ: quòd aliæ ciuitates seditione ciuium afflictę, mox eorundem cõcordia seruatæ sint: hæc uerò per dissensionem ciuium iam antè afflicta, tunc per eorum conspirationem pateretur talia. cadebant autem alij repugnantes, indefensi alij, quòd putarent eam iniuriam aliunde profectam: quidam seipsi uel fame confecerunt uel laqueo, alij de tecto se præcipitarũt,

aut in aquam coniecerunt ignémue: dum aut percuſſores immiſſos fugiunt, aut uocati cunctantur. nonnulli è latebris protracti, dũ aut ui aut pretio conantur euadere, interdum etiam præter Triumuirorum mentem, per errorem, aut inimicorum maleuolentia perierũt. & ſic non proſcripti cadauer dignoſcebatur à cæteris, quando non erat truncatum. proſcriptorum enim in foro capita proponebãtur pro roſtris, ubi rependebatur pro eis præmium. ediuerſo non minor extitit uirtus uxorum, liberorum, fratrum, famulorum ad cõſeruandam periclitantium ſalutem multa comminiſcentium, & cũ ſuis interdum commorientium, quoties cœpta non ſuccederẽt. nec defuerunt qui ſe iugularent ſupra cæſorum cadauera. ex his uerò qui euaſere aliquot naufragio perierunt, nihil ſe remittẽte infortunio: alij ad lætiora tempora præter opinionem ſeruati peruenerunt ad urbanos magiſtratus poſtea, & cum imperio præpoſiti exercitibus triumphauerunt etiam. tantum miraculorum attulerunt illa tempora. & ea contigerunt nõ in uulgari aliqua ciuitate, nec in regia parua ac inualida: ſed potentiſsimam tot terra mariq; gẽtium dominam deus perculit, per diutinas ambages eam adducens ad præſentem ornatũ atq; ordinem. quamuis & ſuperiore ſeculo ijſdem malis laboratum eſt ſub Sylla, & ante illum ſub Mario: quorum notiſsima facinora in eorum mentione recenſuimus, quando etiam iactura ſepulchri acceſsit ad cętera. hęc autem propter Triumuirorum dignitatem ſunt magis inſignia, præſertim propter unius eorum uirtutem fortunæ coniunctam, qui imperium ſolido fundamento firmatum cum ſuo nomine reliquit poſteris: quæ ut ſunt magis aut minus illuſtria, eo faciliora memoratu quòd ſint nouiſsima, percurram non tamen omnia: nõ enim digna uidetur narratione ſimplex cædes aut fuga, aut Triumuiris aliquanto poſt ignoſcẽtibus quorundam reditus, & uita deinde in obſcuro acta: ſed quæ maximè miraculo futura ſint. fidẽ factura lectori eorum quæ iam diximus. ſunt autem multa & à multis Romanis ſcriptoribus ſeorſim comprehenſa multis commentarijs: ego uerò pauca per ſingulas ſpecies decerpã, quo narratio fiat credibilior, & quo magis eluceat præſentis ætatis felicitas: idq; compendio faciam. Prima ſæuitia fortuito in magiſtratus effuſa eſt, ante omnes cæſo tribunopl. Saluio. eſt autem is magiſtratus ſacroſanctus priſcis legibus, & tantæ poteſtatis, ut c o s s. aliquot in carcerem miſerit. hic tribunus primùm quidem interceſſerat, quominus hoſtis iudicaretur Antonius, ſed poſtea Ciceronem in omnibus rebus iuuerat. cognita autem Triumuirorum cõſpiratione & ad Vrbem feſtinatione, conuiuium domeſticis præbuit, quaſi non diu cum illis conui-

conuicturus. cumq; irrupissent armati in triclinium, assurgentibus omnibus metu perculsis, centurio iussit cæteros quietos discumbere, Saluium ita ut erat capillis correptum super mensam protraxit quantũ opus erat, atq; ita præciso capite domesticos iussit silere & loco manere, ita ut erant immotos, ne excitato tumultu paterẽtur similia. illi etiam post cẽturionis abitum attoniti, sine uoce in multam noctem accubauerunt cum trunco tribuni corpore. post hunc occisus est prætor Minucius in foro in ipsis comitijs. qui ut audiuit se peti ab armatis, prosilijt, & discurrens ac latebras quærens, mutata ueste in quandam officinam se proripuit, dimissis apparitoribus cum insignijs. qui dum præ pietate cunctantur, imprudentes fecerunt, ut facilius inueniretur prætor à percussoribus. alterum prætorẽ Annalem, dum unà cum filio quæsturæ cãdidato ambit suffragia, amicorum cohors & lictores deseruerunt, ubi didicerunt & huius nomẽ asscriptum in tabulis. is ad quẽdam suum clientem fuga delatus, cui paruum ac uile tectum erat in suburbio contemnendum modis omnibus, latebat in tuto: donec ipsius filius rem suspicatus, percussores sub id tectũ duxit, & à Triumuiris paterna bona ædilitatẽq; accepit. quem à cõpotatione redeuntem ebrium, exorta rixa, ijdem milites occiderunt, qui patrẽ ante occiderãt. At Toranius nõ quidem prætor, sed prætorius, pater adolescẽtis alioquin perditi, qui tamẽ multum posset apud Antonium, centuriones orabat tantisper cædẽ differrent, dum se filius ab Antonio peteret. illi ridentes, petijt, inquiunt, sed in contrariũ. id ubi intellexit senex, iterum breuissimũ spatium petijt, donec uideret filiam. quam uisam iussit nõ adire paternorum bonorum hæreditatẽ, ne & illius mortem frater impetraret ab Antonio. huius quoq; is fuit exitus, ut turpiter profuso patrimonio, furti damnatus solum uerteret. Cicero aũt qui post Cæsaris mortem regnauit in cõcionibus, proscriptus est cum filio, fratre, filio fratris, & suę factionis amicis omnibus. cumq; in nauicula fugeret, iactationem ferre non potuit: sed in uillam suam, quam mihi libuit ob huius casus memoriam uisere, prope Capuam delatus quiescebat. & cum propinquarent qui eum quærebant (nam hunc præ cæteris Antoniani summa cura perquirebant) in cubiculum eius inuolantes corui crocitatu somnum rumpebant, & stragulam ei detrahebant, donec serui moti prodigio, impositum lecticæ rursum deferrẽt ad mare per deuia siluæ densissimæ. multis uerò passim discurrentibus & percunctantibus nuncubi uisus esset Cicero, alij miserati hominem respondebant eum soluta naui iam ferri per mare: unus sutor cliens Clodij quondam infensissimi Ciceroni, callem indicauit Lęnati cen

turioni comitato paucis militibus, qui mox accurrit, & uidens à multo pluribus eũ ſtipari ad propugnãdũ paratis, ſtratagemate uſus exclamauit: properate centuriones qui à tergo eſtis. tum ſerui quaſi futuri mox impares, metu ſunt cohibiti. Lænas, quamuis quondam Ciceronis patrocinio cauſam uicerat, attractum è lectica eius caput, repetito ter ictu præſecuit, magis quàm abſcidit ob imperitiam. manũ quoq; abſcidit, qua contra Antonium tanquam tyrannũ orationes ſcripſerat, & ad imitationẽ Demoſthenis Philippicas intitulauerat. moxq́; & terra per ueredarios & mari per dromones Antonio res lætiſsima certatim nunciata eſt: deinde Lænas in foro ſedẽti pro tribunali è longinquo caput cum manu oſtentauit quatiens. ille ſupra modum gauiſus centurionem coronauit, & præmiũ decuplum addidit, quaſi ob maximum inimicum ſublatum & omnium infenſiſsimum. caput eius cũ manu pro roſtris diu pependit, ubi prius concionari ſolitus, maiorq́; tunc ad ſpectandũ q̃ prius ad audiendũ concurſus fuit. fertur etiam in triclinio Antonius id caput ad ſatietatem ſpectaſſe menſæ impoſitum. adhunc modum Cicero, uir eloquentiæ nomine nunc quoq; laudatiſsimus, de patriaq́; ſua conſul optime meritus, & occiſus, & poſt necem contumelijs affectus eſt. filius iam ad Brutum euaſerat in Græciam. Quintus uerò frater oratoris comprehenſus unà cum ſuo filio, armatos orabat ut ſe prius occiderent q̃ filium: at filius ſupplex rogabat contrariũ. percuſſores polliciti ſatisfacturos ſe amborum precibus, ſeorſum utrunque aggreſſi eodem momento necauerunt ex compoſito. itidem Egnatij pater filiusq́; in complexu hærẽtes uno ictu ceciderunt, præciſis amborum ſimul ceruicibus: & ademptis quoq; capitibus trunci ſe complectebantur mutuò. Balbus filiũ, quo magis ſeparati fallerent, præmiſſum ad mare ut fugeret, paulò pòſt ex interuallo ſecutus eſt. cumq́; à quodam ſiue dolo, ſiue per errorẽ audiſſet cõprehenſum eſſe filium, reuerſus ultro percuſſores acciuit. filius naufragio perijt. ita tũ fortuna quoq; calamitates augebat. Aruntius filio nõ ſuſtinenti abſq; ipſo fugere ægrè perſuaſit ut homo iuuenis uellet eſſe ſuperſtes. hũc mater ad portã proſecuta, reuertit domum ut interẽpto marito iuſta perſolueret. aliquanto poſt ubi didicit periſſe in mari filium inedia, ſibi manus intulit. hactenus filiorum bonorum atque malorum imagines propoſui. Cæterùm fratres ſimul proſcripti nomine Ligarij latebant in fumario, donec mancipijs prodentibus alter confeſtim occiſus eſt: alter elapſus poſtquam fratrẽ periſſe cognouit, de ponte deſilijt in fluuiũ: exceptusq́; à piſcatorib. quaſi caſu nõ ultro decidiſſet, diu luctatus eſt in flumen ſe ingerens. & cum nihil proficeret illis

uincenti-

uincentibus, Nõ me ſeruatis, inquit, ſed uoſipſos cũ proſcripto perditis. & illis tũ quoq; ſeruare miſerũ pergentibus, milites quidã pontis cuſtodes id cõſpicati, accurrerũt & obtrũcarunt hominẽ. aliorũ fratrũ alter præcipitauit ſe in fluuiũ, cuius corpus ſeruus quintã uſq; diem quæſitum tandem inuenit: & quoniam nondum omnino confuſa erant oris lineamenta, caput abſcidit ut haberet præmium. alter uerò frater in latrina deliteſcens ab alio ſeruo eſt proditus, percuſſores dedignati eò deſcẽdere, haſtis confixũ extraxerunt, & ita ut erat obtruncarunt, ne abluto quidem capite. Alius cum fratrem comprehendi uideret, accurrit, neſciens ſe proſcriptũ pariter: exclamauitq;, Me me prius interficite. tum centurio qui proſcriptionis tabulam ordine nouerat, Aequum poſtulas, inquit. nam tuũ nomẽ anteq̃ huius ſcriptũ eſt. & cum dicto ambos interfecit ex ordine. hęc de fratribus exempli gratia. Ligarium uerò uxor cum abdidiſſet, unica ancilla comitata uiſebat latebras: à qua prodita, caput referentes ſequebatur clamitans: Ego huic fui receptaculo, idem contra celatores propoſitum eſt præmium. cumq; nemo eam uel occideret uel indicaret, ipſa ſemet ad magiſtratus detulit: quibus pietatem erga coniugem diſsimulanter ferentibus, ſeipſam abſumpſit inedia. hanc ideo memoraui, quòd in ſeruando marito fruſtrata conatu ſuo, ei ſuperſtes eſſe noluerit. nã eas quibus felix fuit hęc pietas, in elapſorum mentione referemus. aliæ nefarias maritis ſtruxerunt inſidias, inter quas uxor Septimij, quę cũ quodã amico Antonij habebat ſtupri cõſuetudinẽ: & ut ex adultera cõiunx fieret, per adulterũ egit cũ Antonio: moxq; Septimius aſcriptus eſt in ſanguinarias tabulas. quod ubi ex ipſa uxore didicit, ignarus probri domeſtici, ad eam confugit. illa cõiugali comitate exceptum incluſit, & tantiſper aſſeruauit dum uenirẽt percuſſores: eadẽq; die cæſo marito celebrauit nouas nuptias. Salaſſus ſemel elapſus deficiente conſilio noctu in Vrbem redijt, cũ uideretur iam remiſsius periculum: & cũ reperiſſet ędes uẽditas à ſolo ianitore qui auctariũ fuerat agnitus & in cellã receptus eſt. pollicente latebras uictũq; pro facultatibus, deinde uxorẽ acciri iuſsit ex ipſius ædibus. mulier cupidã ſe uiſendi mariti ſimulans, ſed nocturnos metus cauſata & ſuſpectã fidem ancillarum, interdiu ſe uenturã promiſit. luce uerò facta ꝑcuſſores petijt, & ianitor procurrit ut illã ceſſantẽ urgeret. Salaſſus nõ cõparẽte ianitore inſidias ueritus ſummas ędes aſcẽdit, expectãs quonã res euaderet: & cõſpicatus nõ ianitorẽ ſed ꝑcuſſores uxore prędẽte aduẽtare, de tecto ſe præcipitauit. Fuluius quoq; ad fœminę domũ ꝑfugus, quã dũ ſerua ipſius eſſet ꝑ cõcubina habuerat, moxq; libertate donatã et dotatã nuptũ dederat

malã recepit pro beneficijs gratiã, ꝙ zelotypa indigne ferret Fuluiũ ſemota ſe induxiſſe uxorẽ legitimã. hæc de malis mulieribus ſuffecerint. At Statius Samnis, cuius egregia opera Sãnites bello ſociali uſi fuerãt, ob uirtutẽ & diuitias ac genus aſcitus in ampliſsimũ ordinẽ, iam octogenarius proſcriptus propter ipſas diuitias, domũ populo & ſuis mancipijs diripiendã cõceſsit, ultro multa iactans in publicũ, & tandẽ exinanitã clauſamq́; ſuccẽdit, quo incẽdio & ipſe & pars urbis cõflagrauit. Capito per ſemiapertas fores aliũ poſt alium irrũpentem mactauit, poſtremo confertim irruẽtibus, à multis unus occiſus eſt, ꝙ prius multos occiderat. Vetulinus magnã manũ circa Rhegiũ cõtraxit, partim ex proſcriptis alijsq́; ad ſe cõfugientibus, partim ex illis XVIII. urbibus militi deſtinatis in uictoriæ præmiũ, quæ id ferebant ægerrimè. his igiť ſibi adiunctis cẽturiones diſcurrẽtes intercipiens opprimebat, donec maioribus copijs cõtra ſe miſsis, ne ſiç quidẽ ab incepto deterritus, in Siciliã traiecit ad Pompeiũ tunc obtinentẽ eam inſulã, & receptaculũ præbentẽ fugientibus. inde bellũ ręintegrauit egregie donec aliquot pręlijs uictus, filiũ cũ cęteris proſcriptis Meſſanã præmiſit: ipſe cũ iam nauis mediũ fretũ teneret, ab hoſte circũuentus in fruſta cõciſus eſt. Naſo uerò à liberto quẽ in delicijs habuerat proditus, cuidã militi extorſit gladiũ, & ſolo proditore mactato, percuſſori iugulũ præbuit. Fidus aũt quidã ſeruus reliquit herũ in tumulo, ipſe porrò ad mare abijt cõducturus nauiculã: in reditu uerò ſuperuenit occidentib. dominũ, & expirãti iam inclamans: Expecta, inquit, pauliſper domine, ſimulq́; cẽturionẽ aggreſſus cõfecit. deinde ſibi quoq; manũ inferens, habes, inquit, ſolamen domine. Luceius duobus fidiſsimis libertis aurum dedit deferendũ ad mare: qui poſtquam aufugerunt, reuerſus animum deſpondit, & interfectoribus ſeipſe prodidit. Labienus qui tempore Syllanę proſcriptionis multos cõprehenſos ınteremerat, ignobiliter tunc periſſet, niſi parem caſum generoſe pertuliſſet, pro foribus ſuæ domus in ſella percuſſores opperiẽs. At Ceſtius ruri apud bene uolẽtes ſibi ſeruos latitans, cum uideret centuriones continue diſcurrẽtes cum armis & capitibus, pauorẽ diutius ferre non ualuit: ſed iuſsit ſeruos rogum accendere, ut poſſent dicere, Sepeliri à ſe Ceſtium: moxq́; ſe immiſit in eum. Aponius in tuto latebat, ſed quòd nequiret ferre uictus quotidiani miſeriã, ut iugularetur ultro prodijt. alius in propatulo ſedens ſe prębebat, & cunctantibus percuſſoribus ſtrangulauit ſe in publico. Luceius Aſinij tunc cõſulis ſocer fugiens per mare & offenſus ſæuis tẽpeſtatibus, in medios fluctus deſilijt. Siſinius cum perſecutores fugeret clamitans ſe nõ eſſe proſcriptum, ſed propter

pecunias

pecunias ſtrui ſibi inſidias, ad tabulam adductus, & ſuum nomen le gere iuſſus, dum legit ictus concidit. Aemilius ſe proſcriptum neſci ens, conſpicatus alium quendam fugientẽ, ex cẽturione ſcitatus eſt, Quis hic proſcriptus? qui agnoſcens Aemilium, Tu atq; ille, inquit, & ambos occidit. Cilo autẽ & Decius egreſsi curiam, ut reſciuerunt proſcripta ſua nomina, priuſquam quiſquam eos aggrederetur, trepide fugiebant per portã, quos curſus ipſe cẽturionibus obuijs prodidit. Icilius ille, qui dum Brutus Caſsiusq́; abſentes poſtularent in iudicio præſidente Cæſare, alijs iudicibus clàm atros calculos in urnam conferentibus, album ſolus palàm tulerat, priſtinæ magnanimitatis & ingenuitatis immemor, cadaueri quod efferebatur ſubiecit humeros, atq; ita cũ alijs baiulabat ſandapilam. portæ cuſtodes conſpicati uni mortuo ueſpillones ſolito plures adhibitos, nihil de ipſis ſuſpicando tantùm ſcrutati ſunt nequis uiuus efferret pro mortuo. ſed cum Icilius argueretur à ſocijs quòd non eſſet libitinarius, agnitus & interfectus eſt. Varus à liberto indicatus aufugit, & per deuios montes ad Minturnenſium paludes delatus in eas ſe abdidit, ut quiete uires repararet per ſilentium. Minturnenſibus autem latronum receptacula perquirentibus, arundinum folia mota eum prodiderunt: comprehenſusq́; latronem ſe aiebat, & addictus ſupplicio ferebat. ubi uerò tormenta intentari ſibi uidit ut profiteretur ſocios, id iam ut inhoneſtius nõ ferens, Denuncio, inquit, uobis Minturnẽſes ne me quondã conſulem, nunc quod magiſtratus pluris eſtimãt proſcriptum, uel torqueatis, uel necetis. Si enim non licet mihi euadere, præſtat ut pœnas dem pari dignitate præditis. cumq́; parum fidei haberetur eius uerbis & putaretur fingere, centurio diſcurſator ſuperuenit, & agnito caput abſcidit, relicto Minturnenſibus cadauere. Largus per agros oberrans incidit in quoſdã qui nõ ipſum perſequebantur ſed alium: quibus caſum miſerantibus quòd non quæſitus caperetur, dimiſſus eſt ut per ſiluam fugeret. cumq́; mox exagitaretur ab alijs, recurrit ad priores uociferans, Vos me potius interficite, qui ſeruare uoluiſtis miſerum, uos malo prẽmiũ accipere. hanc ille moriturus rependit eis clementiæ gratiã. Rufus uerò Fuluiæ uxoris Antonij uicinus cum inſulam haberet pulcherrimam, prius quidem eam uendere mulieri noluerat, tunc cum ultro donaret, tamen proſcriptus eſt. caput cum ad Antonium referretur, ad ſe pertinere negãs miſit ad uxorem. illa non in foro ſed ante inſulam id proponi iuſsit. uillam alius habebat umbroſis arboribus amœnam & alioqui perpulchrã, cõiunctã ſpeluncæ longo receſſu opacæ, propter quam proſcriptus creditur. fortè tum in ſua ſpelunca frigus captabat, cum

ſeruus

ſeruus procul conſpicatus percuſſores accurrere, in intimũ ſpecum eum abdidit, indutusq́; herilem tuniculam, ſe eſſe illum ac metum quoq; ſimulans plane fefellerat, ni ex conſeruis quidã fucum prodidiſſet. ita ſublato domino, populus id indigne ferẽs, nõ prius deſijt magiſtratus obtundere, quàm index ille pependit, ſeruator uerò libertate donatus eſt. Aterium quoq; latentẽ ſeruus indicauit: moxq́; liberatus, cum proſcripti bona liberi eius ſub haſta uellent emere, licitator iniquus & æmulus ex aduerſo eis reſtitit nõ ſine contumelijs. qui ſilentio concoquentes dolorem, tantum ubiq; ſequebantur eum cum lachrymis, donec indignatio populi in eum coorta eſt, & Triumuiri ut plus ſatis auarum, addixerunt eum rurſum in ſeruitutem proſcripti liberis. & hæc quidem uiris acciderunt. peruenit tamen huius mali contagium & ad pueros orbatos parentibus, ut eorum fortunæ præda fierent. quorum unus dum ad ludum cõmeat, interfectus eſt cum ipſo pædagogo, qui puerum cõplexu protegens diuelli nõ poterat. Atilius uerò qui tum primũ uirilem togam ſumpſerat, ſacra ex more petebat amicis deducentibus. interim aſcripto repente in tabulis eius nomine, amici & ſerui diffugere: ipſe deſolatus & à tam ſplendida modo pompa deſtitutus, ad matrem ſe contulit. ac ne illa quidem admittente præ timore, poſt fruſtra tentatã matrem non auſus cuiquam ſe cõmittere, in montem fugit: unde fame coactus deſcendere in planiciem, à plagiario captus eſt. tum in ergaſtulum truſus puer delicatus & laboris impatiẽs, in uiam publicã eua ſit. Sic ut erat cõpeditus, ſeq́; tranſeuntibus centurionibus prodidit, atq; ita perijt. Interea Lepidus de Hiſpanis triumphauit, & edictum huiuſmodi eſt propoſitũ: Quod felix fauſtumq́; ſit, edicitur uniuerſis, ut ſacris ac epulis dent hunc diem. qui cõtra fecerit, inter proſcritos eſto. Et ille quidem triumphali pompa inuectus eſt in Capitolium, omnibus hilari ſpecie, infenſo animo, deducẽtibus. proſcriptorum uerò ædes diripiebantur, prædia nõ multos emptores inueniebant, quòd puderet ex alieno infortunio lucra inauſpicata quærere, ac ne tutum quidem eſſet cum auro argentoq́; conſpici, & adeò periculoſum augere poſſeſsiones, ut ne præſentes quidem in tuto uiderentur. ſoli audaces licitabantur: & quia ſoli, ualde uili emebant. unde accidit, ut magiſtratibus qui ſperarant hæc ad apparatum belli ſuffectura, adhuc deeſſent XX M. myriadum. id pro concione præfati proſcripſerunt M CCCC. mulieres ditiores, quas oportebat profiteri bona ſua, & in ſumptus belli conferre pro Triumuirorũ arbitrio. ſi quæ aut celarent quicquam, aut nõ recte ęſtimarent, ijs mulcta eſt propoſita, indicibus uerò horum, tam ingenuis, quàm ſeruis, præmium.

mium. mulieres uerò ſtatuerunt cognatas Triumuirorum deprecatrices adhibere. ſororem ſanè Cæſaris facilem, itemq; matrem Antonij nactæ, ſed à Fuluiæ uxoris eius foribus repulſę, moleſtè tulerunt hanc iniuriam: progreſſæq; in forum per mediam turbam uſque ad Triumuirorum tribunal, decedente tam populo quàm ſatellitibus, per Hortẽſiam ſic eos allocutæ ſunt: Quod nos decebat opis ueſtræ egentes, ad cognatas ueſtras cõfugimus: quod uerò non decet paſſę à Fuluia, coactæ ſumus eius importunitate forum uno agmine petere. Ademiſtis nobis parentes, liberos, maritos, fratres, uno omnium crimine quòd læſi ſitis ab eis. ſi etiã facultates auferetis, adigetis nos ad ea quæ nec genus noſtrum, nec mores, nec ſexum decent. Si à nobis ęquè ac à uiris uos affectos iniuria dicitis, & nos ut illos proſcribite. quòd ſi nemo ueſtrũ à mulieribus hoſtis iudicatus eſt, nõ ædes cuiuſquam diruimus, non exercitum concidimus, neminem magiſtratu alteri decedere coegimus, nemini quominus magiſtratu honoréue potiretur obſtitimus, cur pariter punimur quæ à culpa alienę fuimus? cur tributis grauamur, quæ nec de magiſtratibus, nec de dignitatibus, nec de præfecturis, nec de reipub. tractatione, pro qua uos tantopere digladiamini, cõtendimus? an quia bellum inſtare dicitis? & quando bella defuerunt? quando tributa à mulieribus exacta ſunt? quæ ſexus immunitatẽ habent iure gentium. maiorum ſeculo ſupra conditionẽ ſexus ſemel contribuerunt noſtræ progenitrices, tum cum ageretur non ſolum de imperio, ſed de ipſa patria, Pœnis prementibus: & contribuerunt ultrò, idq; non ex ruſticis urbanisue prædijs, non ex dotalibus pecunijs, ſine quibus non eſt ingenuam uitam degere, ſed ex ſolo muliebri mũdo: & ne id quidem ad certum cenſum, uel propoſitis indici præmijs, uel neceſsitate impoſita: ſed quãtum ipſis placuit. nunc quid timetis imperio uel patriæ? Veniant Galli aut Parthi hoſtes, nõ erimus deteriores in tuenda patria noſtris progenitricibus. ad ciuilia bella, abſit ut uobis cõtribuamus aut opem feramus, inter uoſmet dimicantibus. nec bello Pompeiano ullas exactiones tulimus: non Marius, nõ Cinna hanc nobis neceſsitatẽ impoſuit: nõ Sylla oppreſſor reipublicæ, quam uos conſtituere profitemini. Hæc Hortenſiæ uerba Triumuiri moleſte tulere, mulierum audaciam uiris ceſſantibus uſq; contiones procedere, à magiſtratibus rationem repoſcere: uiris militiæ labores perferentibus, ipſas grauari pecuniæ ſumptum facere: iuſſeruntq; ut apparitores eas à tribunali ſubmouerent: cum exortus clamor circumſtantis multitudinis apparitores cohibuit, ſimulq; Triumuiri diſtulerũt rem in diem craſtinam. quæ ubi illuxit, de M C C C C. numero tantum quadrin-

quadringentarum bona ut censerentur proscripta sunt: edictumq; de uiris, ut quicũq; in censu haberet plus decẽ myriadibus, ciuis, exterus, libertus, sacerdos, cuiuscunq; gentis, nemine excepto, facultates suas profiteretur, propositis eisdem pœnis, si quis cõtrà faceret, & indicibus eorũ eisdem præmijs: ita ut eorum bonorũ quinquagesimam mox ad usuram darẽt: & unius anni reditus quisq; ad bellum contribueret. Hæc tum urbanis imperata sunt publicè. milites uerò magna licentia multo peiora patrabant. cum enim in his solis sita esset tota Triumuirorũ potentia, quidã ex ipsis petebant domos proscriptorum, aut uillas, aut prædia, aut census integros, alij ut adoptarentur pro liberis: alij non expectato assensu magistratuum occidebant non proscriptos, diripiebant ædes insontiũ, adeò ut alter consulum à Triumuiris iussus sit corrigere nimiam eorũ licentiam. qui nõ ausus attingere milites, ne eos in se iritaret, aliquot seruos, qui militari cultu cum alijs peccauerant cõprehensos suspendit. Huiusmodi fermè fuerunt proscriptorũ infortunia: qui uerò ex insperato seruati sunt, aut in dignitates etiam peruenerunt postea, hos memorare tum mihi iucundius est, tum lectori utilius, ne quis in rebus aduersis animum despondeat. Quotquot igitur effugere poterant, apud Cassium Brutumq; habebant receptaculum, aut apud Cornificiũ in Africa, hunc quoq; stantem à republica, pleriq; in Siciliam Italiæ uicinam se receperunt, Pompeio benigne recipiente. is enim egregium officium miseris tali tempore præstitit, dimissis præconibus qui omneis ad eum uocarent, propositoq; seruatoribus tum ingenuis tum seruis prẽmio, duplo eius quod percussores accipiebãt. lẽbos quoq; & onerarias obuiam mittebat nauigantibus: triremes etiam oras legebant attollentes signa errantibus, seruantesq; quotquot nanciscì poterant. ipse uenientes excipiebat obuius, impartiens eos uestibus & utensilibus. idoneos uerò præfecturis ornabat tam pedestribus q̃ naualibus. nec postea cum Triumuiris fœdus inijt, nisi quo continerentur seruati profugi. Sic ille duris tẽporibus optime de patria meritus, præter paternam laudem non minorẽ propriam quęsiuit. Qui fuga euaserunt aut latebris, partim in agrestibus tuguriolis aut sepulcris, partim in ipsa Vrbe in continuo metu miserè uixerunt, usque pacatiora tempora. interim mirifica uxorum erga maritos, liberorũ erga parentes fuit pietas, seruorũ quoq; erga dominos, supra quàm fert ea conditio. horum etiam miraculorum aliquot referemus prę-cipua. Paulus Lepidi frater centurionibus, eum reuerẽter ut imperatoris sui fratrẽ elabi cõniuẽtibus securus ad Brutum nauigauit, post cuius obitum se Miletum cõtulit: unde ne pace quidẽ facta quamuis

uocatus

uocatus redire dignatus est. Luceium uerò Antonij auunculum soror nec dissimulanter apud se habuit,centurionibus & hanc diu reueritis ut matrem imperatoris.tandem cùm pararent irrumpere,mulier se in forum proiecit:& sedenti pro tribunali cum collegis Antonio,Meipsa, inquit, imperator indico, quæ Luceium receptum habeo, & habebo donec nos ambos interimas : quando eadem pœna indicta est recipientibus . respondit ille, bonam eam sororem esse, uerùm matrem parum piam . debuisse enim non nunc seruare Luceium,sed tunc ei obstare,cùm ipsius filium hostem iudicaret.effecit tamẽ ut Plancus cõsul plebiscito Luceium pœnæ eximeret. Messala nobilis iuuenis ad Brutum fugit,cuius magnanimitatem timentes Triumuiri,edictum tale proposuerunt. Quoniam Messala, ut ex ipsius cognatis didicimus,ne in Vrbe quidem fuit cùm C.Cęsar occisus est, exemptus esto è proscriptorum numero . at ille noluit uti hac uenia.postquam autẽ Bruto Cassioq; in Thracia cæsis,non contemnendæ illius exercitus reliquiæ classe pecuniaq; ad bene sperandum subnixę,ducem eum sibi optabant,assentire grauatus persuasit eis ut fortunæ prægrauanti cedentes transirẽt ad militiam Antonij. cui postea familiariter adhæsit, donec Cleopatræ fastu offensus migrauit ad Cæsarem.à quo consul in ipsius Antonij locum suffectus, quando ille iterũ hostis iudicatus est, nauali quoq; prælio ad Actiũ pugnauit pro Cæsare . deinde contra Gallos rebelles missus, uictor triumphum meruit.Bibulus quoq; simul cum Messala in gratiam receptus,& classi præfectus ab Antonio,copias eius transuexit contra Cæsarem:acceptaq; ab illo Syria prouincia,in ea mortuus est.Acilius ex Vrbe profugus , à seruo indicatus militibus, persuasit maiore præmio proposito , ut aliquot ex ipsis cũ symbolo quod offerebat ad uxorem mitterent.illa uenientibus omnem suum mundum proferens,ait se eis hæc dare ut quod polliciti sunt recipiat, quamuis dubitet an receptura sit.nec fefellit eam sua pietas.nam milites etiam nauim conduxerunt Acilio,in qua deduxerunt eum in Siciliam.Lentulus cùm obseruaretur ab uxore ne sine ea fugeret,nolẽs periculi comitem clàm aufugit in Siciliam : & prætor à Pompeio factus,uxorẽ per literas certiorem fecit de salute simul & honore. quæ postquam ubi esset maritus cognouit, frustrata matris custodiã, cum duobus seruulis uili cultu uictuq; quasi & ipsa ancilla iter laboriosum peregit,donec à Rhegio Messanam transfretauit sub uesperam.ubi facile inuento prætorio,reperit Lentulum non prætoris habitu,sed in cubili humi strato squalidum promisso capillitio,& misero uictu afflictãtem se uxoris desiderio.Apuleio uerò interminata est uxor,indi-

caturam ſe eum ſi ſolus fugeret. atq; ita inuitus eam ſecum duxit. id multum ad euitãdam fugæ ſuſpicionem profuit, quòd uxore ſeruis ancillis comitatus per publicam uiam iter faceret. Antium ſua uxor ſtragulis inuolutum & baiulis impoſitum è domo ad mare trãſtulit, unde profugit in Siciliam. Reginum quoq; ſua noctu in cloacæ colluuiẽ demiſit, ubi ſequenti die propter fœtorẽ tutus fuit à militibus. altera nocte induit eum habitu carbonarij, iuſſitq; ut aſinum carbonibus onuſtũ præ ſe ageret, ipſa non longo interuallo in lectica præcedebat. cumq; ad portam miles quidam ſuſpicione motus lecticam ſcrutaretur, Reginus timens accurrit, rogans obiter militem ne moleſtus eſſet mulieribus. ille primùm ut cum carbonario contemptim rixatus, mox agnito (militarat enim ſub eo in Syria) Abi, inquit, lætus mi imperator. Sic enim te à me appellari decet nunc quoque. Et Coponio uitam uxor impetrauit ab Antonio, pudica hactenus, ſed tum malum malo medicans. Getam filius in area domus ſe finxit exurere quaſi præfocatũ laqueo: qui dolus ubi ſucceſsit, ruri quod nuper emerat eum reliquit. ibi ſenex quo mutaret oris ſpeciem, pellicu lam induxit alteri oculo: deinde pace reddita, et amota pellicula, ocu lus longo otio redditus eſt inutilis. Oppium propter ætatem decrepitam fugere nolentem, filius ſublatum in humeros ex Vrbe extulit, inde in Siciliam cum eo, modo manuducẽs, modo ceruice baiulãs ſenem, peruenit, nemine uel ſuſpicante, uel moleſtante: qualis Aeneas patrem geſtans pingitur reuerendus & hoſtibus. iuueni populus poſtea pietatis ergò ædilitatem detulit. & quia publicatis bonis non erat unde ludos ederet, opifices de cõmuni ſententia iuuerunt eum gratuitis operis, & ex ſpectatoribus quiſq; quot libuit nũmos in orcheſtram coniecit, ita ut homo inde ditatus ſit. Arrianus teſtamento mãdauit incidi ſuo ſepulcro: Hic ſitus eſt quem proſcriptum filius non proſcriptus celauit, fugæq; comes & ſalutis autor ei fuit. Metelli duo fuere, pater & filius. pater Actiaco bello dux Antonianarũ partium captus fuit, nec agnitus. filius & ipſe dux Cæſarẽ eodem bello ſecutus eſt. Sami cum Cæſar captiuos inſpiceret, filius in eius conſeſſu aderat, productus eſt ſenex promiſſa coma & reliquis deformatus ſordibus. ut uerò ex ordine quo inter captiuos ſtabat per præconem nominatim citatus eſt, filius è conſeſſu proſilijt, uixq; agnitum patrem cum lamento cõplexus eſt. cohibito deinde fletu, Tibi Cæſar, inquit, hic hoſtis fuit, ego ſocius: hic pœnã meretur, ego prẽmium. poſtulo igitur ut patrem propter me ſerues incolumẽ, aut propter illũ me ſimul interimas. cumq; omnibus mota eſſet miſeratio, Cæſar ſeruari Metellum permiſit, quamuis ſibi infenſiſsimum, qui

nullis

nullis unquã muneribus pellici potuerat,ut ad eum ab Antonio defi ceret.Marcium ſerui pietatem eorum fortuna iuuante,per totũ proſcriptionis tempus domi ſuæ ſeruarunt,donec ſecuritate reddita,ſic è ſuis ædibus prodijt quaſi ab exilio. Hirtius cum famulis elapſus ex Vrbe obibat Italiam,uinctos ſoluendo & fugitiuos colligendo, uaſtans oppida parua primùm,mox maiora etiam, donec ualida manu comparata ſubegit Brutios:miſſo deinde contra eum exercitu, cum ſuis ad Pompeium traiecit. Reſtionem ſolum ut putabat fugientem ſeruus clàm ſecutus eſt, uernaculus & multis prius affectus beneficijs,deinde ſtigmatibus notatus ob nequitiam. hic quieſcentẽ in palude herum primo conſpectu terruit. quod ut ſenſit ſeruus,ait,non plus ſe moueri præſentibus ſtigmatis,quàm præteritorum beneficiorum memoria: moxq; illum in ſpeluncam quandam abſcõdidit, & quotidianis operæ mercedibus aluit ut poterat. deinde cum propinqui milites nõnihil ſuſpicati de ſpelunca eò tenderent,ſeruus ſenem quendam uiatorem inuadens obtruncauit. militibus uerò attonitis miraculo,& ut uiatoris homicidam detinentibus, Reſtionẽ,inquit, occidi meum herum,qui me his notauit ſtigmatis.illi erepto ei capite,fruſtra in Vrbem petierunt præmium: ſeruus abducto inde hero traiecit in Siciliam.Appium in uilla cubantem irruẽtibus in eam armatis ſeruus ſua ueſte induit,ipſe in lectum quaſi dominus decubuit:ſicq; ultro mortuus eſt pro hero, illo aſtante in ſeruili habitu. Sic Menenij domum armatis oppugnantibus, ſeruorũ unus lecticã herilem aſcendit, conſerui adiutores eius doli ſuccollauerunt: atq; ita pro Menenio ſponte interfectus eſt, ille aufugit in Siciliam. Iunium libertus Philemon ſplendidas ædes habitans in medijs condidit in arca ferrata:qualibus codices aſſeruantur aut pecunię,aluitq; noctu ad pacis tẽpora. alius libertus cuſtos ſepulchri ſui domini, herilem filium proſcriptũ in eodem ſepulchro unà cum patre cuſtodiuit.Lucretius aliquandiu uagatus cum duobus frugi famulis,deficiente cibo ad uxorem lectica referebatur in Vrbem quaſi ægrotus. moxq; altero deſtitutus qui crus fregerat,innixus alteri pergebat. iãq; propinquus portæ, apud quã & pater ipſius à Sylla proſcriptus, captus fuerat, uidit cohortem armatam procurrere: territusq; loci omine, unà cum famulo in ſepulchrũ ſe illatebrauit. cumq; penetraſſent eò fures ſepulchra ob prædã perfodere ſoliti, famulus ſe ſpoliandũ eis præbuit,donec Lucretius ad portam euaderet: qui cum ibi eum expectaſſet, aſſecutum texit parte ſuarũ ueſtium, inde ad uxorem peruenit. ab ea retruſus ſub duplici tecto inter contabulationẽ, tandiu latuit, donec quorundam amicorũ precibus à Triũuiris impetrauit

ueniam, & restituta pace cõsulatum adeptus est. Sergius apud ipsum Antonium latuit, donec per Plancum consulem impetrauit ei reditum: quamobrem Sergius postea disidentibus Cæsare & Antonio, cũ senatus hostẽ iudicaret Antonium, solus aperte refragatus est. Et hi quidẽ ita seruati sunt. At Pomponius arreptis insignijs prętorũ, & seruis excultis in modum apparitorum, Vrbem ut prętor cum lictoribus trãsijt, arcte stipantibus apparitoribus ne agnosceretur ab alijs: & ad portam cõscenso uehiculo publico, iter fecit per Italiam, omnibus ut prętorem, & legatum de pace à Triumuiris ad Pompeium missum excipientibus, adeò ut etiã triremi publica ad eum transuectus sit. Apuleius cum Aruntio sumpta centurionum persona, & seruis ornatis militariter, per portam cursu euaserunt, quasi persequerentur alios: deinde diuersas uias ingressi, uinctos soluebant, fugitiuos colligebant, donec uterq; ualida manu munitus, signis & armis referret exercitus speciẽ. & cum uterq; mare peteret, circa quosdam tumulos diuerterunt, magno pauore ex conspectu mutuo. mane uerò fallẽte prospectu alteri alteros pro hostibus aggressi pugnarunt aliquandiu, donec tandem agnouerunt errorem, abiectisq; armis ad lamenta uersi, culpam omnem in fortunã peruicaciter aduersam reiecerunt. postquam autem alter ad Brutum, alter ad Pompeiũ nauigijs delatus est, hic cum Pompeio in Vrbem redijt, ille Bruti auspicijs rexit Bithyniã: quo cæso, & tradita Antonio prouincia, reditum impetrauit. Ventidium libertus proscriptum uinxit continuo, quasi traditurus percussoribus: noctu uerò seruos persuasos instruxit militariter, & dominũ tanquã centurionẽ eduxit: atq; ita peragrata tota Italia usq; Siciliã, sæpe in eodem diuersorio pernoctarũt cum alijs centurionibus, quęrentes Ventidium. Alius fide liberti in sepulcrum conditus, quòd abhorreret à loco, in miserum quoddam conductum cubiculum migrauit. cumq; proximum miles conduxisset, ne hunc quidem timorem ferens, ex metu ad miram processit audaciam. attonsus ludum aperuit in ipsa Vrbe, cui usq; ad redditam pacem præfuit. Volusius in ædilitate proscriptus, amicum habebat Isiacum, à quo lineam stolam talarem sumpsit, & canicipitem personã indutus, hoc habitu bacchabũdus euasit ad Pompeium. Sittium Caleni ciuem suum, & in ipsos pro amplis facultatibus munificum, custodiuerunt armati, seruos minis cohibendo, milites arcendo à mœnibus, donec deferuescente malo, per legatos impetrarũt à Triumuiris, ut in patria manens exularet à reliqua Italia. Ita Sittius primus & solus mortalium exulauit in patria. at Varro philosophus idem & historicus, miles simul & dux probatus, ideo fortasse ut iniquior dominatui

minatui proſcriptus eſt. eum familiaribus certatim cupientibus reci pere,uicit Calenus,& in uilla,ad quam ex itinere Antonius diuerte- re ſolebat,eum habuit: à nullo tamen uel ipſius Varronis uel Caleni ſeruo indicatus eſt. Virginius aũt uir facũdus domeſticis ſeruis per- ſuaſit,ſe occiſo propter modicũ & incertũ præmiũ,manere eos ſce- leris conſcientiã & pauorẽ perpetuũ: cõtra ſeruato ſe opinionẽ pie- tatis & ſpẽ bonã eos ſecuturã, & inſuper prẹmia maiora multo cer- tioraq;.ſic effecit ut quaſi cõſeruũ comitarent in fuga.in qua cogni- tus à militibus,ſimiliter eos aggreſſus eſt.nullam ſibi cum eis ſimul- tatem intercedere cur perire debeat,tantum peti præmia.ea tum iu- ſtiora tum auctiora habituros, ſi ſecũ ad mare deſcẽdant, quò uxor condixiſſet ſe uenturã cum pecunijs.paruerũt illi, deduxeruntq; ad littus hominẽ.uxor uerò uenerat quidem illuc ex cõpoſito,ſed cun- ctãte Virginio rata eum iam nauigare ad Pompeium, ſoluit & ipſa, relicto tamen in ora ſeruo,qui rem nunciaret.is Virginium conſpi- catus occurrit,& nauem nondũ ex oculis ablatam oſtendit: ſimulq; indicauit de uxore ac pecunia, & cur ipſe relictus ſit. & habita eſt ei fides:poſtulanteq; Virginio ut expectarẽt donec reuocaretur uxor, aut ſimul proficiſcerentur ad eam accepturi pecunias, cõſcenderũt ſcapham,& deuexerunt eum in Siciliam nauigantes ſtrenuè. ibi rece pto quod promiſſum fuerat, ne tum quidem abſceſſerunt, ſed per- manſerunt in eius famulitio uſq; ad pacem redditam.Rebulum uerò nauclerus cum in nauem accepiſſet ut tranſportaret in Siciliam, cœ- pit ab eo pecuniã petere: aut indicem ſe fore, ni accipiat. ille contra, renouato uetuſto Themiſtoclis cõmento,quo is in fuga uſus fuerat, minatus eſt ſe indicaturũ, quòd pecunia corruptus proſcriptũ aue- heret.itaq; perterritus nauclerus,incolumem peruexit ad Pompeiũ. Proſcriptus eſt & Murcus ut dux Bruti factionis: qui deuicto Bruto captus,ſeruum ſe finxit.eum Barbula emit.& quia uidebat induſtri- um,conſeruis præpoſuit diſpenſatorem.quod munus cum ille pru- dentius quàm pro ingenio ſeruili gereret, ſuſpicio tetigit eius ani- mum: iuſſoq; bene ſperare, ſi proſcriptum ſe fateretur, ſalutem eſt pollicitus.id cum ille pernegaret fortiter, & genus fingẽs, & nomẽ, & priores dominos, Romam eum ſecum duxit, ſperans tergiuerſa- turum ſi proſcriptus eſſet.ſecutus eſt tamen: obuiam iuerat quidam ex eius amicis ad portam officij gratia. is ubi Murcum ſeruili habitu aſtantem domino uidit,rem indicauit Barbulæ.is per Agrippam im petrauit à Cæſare,ut ex proſcriptis eximeretur Murcus. qui mox re- ceptus inter amicos Cæſaris,paulopòſt cum cæteris Cæſarianis duci bus ad Actium bellum geſsit aduerſus Antonium.Barbula tunc ſub

Antonio ductabat ordines, cũ fortunæ uertere uices utriuſq; libuit. Deuicto enim Antonio Barbula ſeruum ſe finxit, Murcus emit eum tanquam ignotum: denarrataq; re tota Cæſari, obtinuit ut ſibi liceret par pari referre. hęc ſimilitudo fortunę etiam pòſt ſecuta eos eſt. nam in Vrbe celebrem eo nomine magiſtratum geſſerunt pariter. Balbino itidem, qui elapſus, & cum Pompeio reuerſus, ad Conſulatum peruenit, non multo pòſt Lepidus iam ex ſumma potentia reductus ad conditionem priuatam, huiuſmodi neceſsitate ſubiectus eſt. Mæcenas Lepidi filium maieſtatis reum agebat, ſimulq; iuuenis matrem ut culpæ conſciã, nam ipſum Lepidum ut inualidum planè cõtemnebat. filio miſſo Actium ad Cęſarem, à matre, ne fœmina uexaretur itineribus, uades popoſcit præbẽdos conſuli. cumq; nemo uadare uellet, Lepidus circa fores Balbini ſæpe fruſtra obuerſatus, etiam ad tribunal eius ſeſe ingerebat: repulſusq; aliquoties ab apparitoribus, uix hæc effari potuit: Meæ certe innocentiæ uel ipſi accuſatores ſunt teſtes, qui me negãt uxori filióue conſcium. nec ego te proſcripſi, & nunc infra proſcriptores ſum. at tu rerum humanarũ fortuitas uices conſiderans, meq; ſtantẽ coram te, uadem me pro uxore accipito, aut cum illa uinctum mittito. uix hęc Lepidus dixerat, cum Balbinus non ferens tantam mutationem uadimonium remiſit mulieri. Cicero minor in Græciam præmiſſus à patre prædiuinante mala talia, inde ad Brutum profectus, & eo mortuo ad Pompeiũ, apud utrunq; honorata militia dignatus eſt. Poſt hos Cæſar, quo auerteret à ſe Ciceronis proditi dedecus, augurem eum fecit, & paulo pòſt conſulem, poſtremo Syriæ procõſulem: & literas de profligato per Cæſarem ad Actium Antonio, Cicero conſul recitauit pro cõcione, earumq; exemplum pro roſtris propoſuit, ubi patris eius caput olim propoſitum fuerat. Appius bonis ſuis diſtributis in famulos, comitatus eis nauigauit in Siciliam. tempeſtate autem exorta, ſerui pecunijs inhiantes, eum in ſcapham quaſi tutiorem tranſtulerunt. & ita caſus tulit, ut hic præter opinionem in portum appelleret, illi perirẽt naufragio. Publius Bruti quæſtor ab Antonianis de proditione fruſtra ſolicitatus, proſcriptusq; ob eam cauſam, tandem in patriam reuerſus, in Cæſaris amicitiã receptus eſt: cui aliquando effigies Bruti domi ſuæ ſpectãdas præbuit, id quoq; probanti. Hi fermè ſunt proſcriptorum, uel elapſorum, uel oppreſſorũ mirifici caſus è multis præcipui. interea foris quoq; per eaſdem contentiones bellis quatiebantur omnia, è quibus grauiora fuere, in Africa inter Sextium & Cornificium, inter Caſsiũ & Dolobellã in Syria: in Sicilia uerò bellum Pompeianũ: in quibus multæ urbes expugnatæ ſunt hoſtiliter, Laodicea,

dicea, Tarsus, Rhodus, Patara, Xanthus, ut de cęteris ignobilioribus taceam. eas clades summatim & compendio narrabimus. Africæ Romani alteram prouinciam uocant ueterem, ademptam Carthaginiensibus: alteram quæ prius regnum Iubæ fuerat, à C. Cæsare occupatam, ideo nouam appellant, quæ est Numidia. hanc Sextius regens nomine Cæsaris, denũciabat Cornificio, ut uetere sibi decederet, ꝙ ex Triumuirali diuisione uniuersa Africa deberetur Cæsari. ille negabat se scire quid Triumuiri inter se diuiserint. æquum esse necui senatus iniussu decedat prouincia, quam à senatu accepisset. habuit autem exercitum in hoc bello & genere armorum præstãtiorem & uirorum numero. nam Sextiani pleriq; leui armatura utebant: quapropter expedite obeuntes mediterranea in partes suas cogebant: & Sextius à Ventidio Cornificij duce cũ maioribus copijs occurrente obsessus est. Lælius quoq; alter Cornificij dux ingressus Sextij prouinciam, Cirtam obsedit in ea. Omnes hi per legatos petebant societatem auxiliaq́; regis Arabionis & Sittianorum, qui ita uocantur ob causam hanc. Sittius Romæ accusatus non expectato iudicio profugit, collectisq́; ex Italia & Hispania copijs traiecit in Africã. erat tum bellum inter Africæ regulos, horũ nunc hunc, nunc illum iuuit auxilio. cumq́; semper uincerent quibuscunq; se coniungeret, clarũ nomen Sittius assecutus est, & exercitum suum rei militaris egregie peritum reddidit. Cæsari quoq; Pompeianos in Africa bello persequẽti affuit, & Saburam Iubę ducem occidit: pro quibus meritis accepit à Cæsare agrum Manasse, non totum, sed partem eius optimam. Manasses Arabionis huius fuerat pater, Iubæ amicus & socius. eius ditionem Cæsar partim huic Sittio, partim Boccho regi Maurorum donauerat: Sittius portionẽ suam diuisit suis militibus. Arabio tunc in Hispaniam ad Pompeij filios se cõtulit, post necem uerò Cæsaris in Africam reuersus, subinde Afrorum auxilia Sex. Pompeio submittebat. quos ubi iam exercitatos recepit, Bocchum expulit, Sittium per insidias sustulit. & quamuis Pompeianos his de causis amaret, à factione tamen eorũ abstinuit, ut fortunæ fauore destituta, propensior in Sextium, per quem captabat Cæsaris gratiam. Sittiani quoque easdam partes secuti sunt, quippe memores paternæ amicitiæ. itaq; auctus animis ac opibus Sextius, non passus se diutius oppugnari, in æquum locum produxit copias. in qua pugna Ventidius cecidit, exercitus duce orbatus terga uertit, Sextio persequente & cædente aut uiuos capiẽte quotquot assequebatur. His nunciatis Lælius obsidionem Cirtæ soluit, & recepit se ad Cornificium. At Sextius hoc successu elatus, Vticam & ipsum Cornificium petijt, castrametatus

est in proximo quamuis minores haberet copias. Ibi Lęlio cũ equita tu ad speculandum à suis misso, Sextius Arabionem cum suis equitibus iussit occurrere, ipse cum expeditis peditibus hostem equestri prælio intentum inuasit à latere, tantumq; tumultum exciuit ut Lælius nondum uictus, timens ne intercluſus nõ posset se retro ad suos recipere, occuparit in medio tumulum: Arabio extremis refugientiũ cæsis, corona eum tumulum cinxerit. Hoc uiso Cornificius plures eduxit ut Lælio succurreret. Sextius insecutus à tergo eum aggressus est. ille conuersis signis repugnauit ualde laborioſe. interim Arabio missis quibusdam assuetis pręrupta scãdere, clàm obrepsit in castra Cornificij. Roscius eorum custodiæ præpositus, militi se iugulandũ præbuit. Cornificius nõ ferens hostem, in tumulum se recipiebat ad Lælium, nescius castra amissa. in eo conatu equitum Arabionis incursu oppressus est. id uidens ex editiore loco Lælius seipsum interemit. occisis ducibus exercitus diffugit: proscripti qui apud Cornificium fuerant, alij traiecerunt in Siciliam, alij quò quisq; potuit. Sextius Arabionem & Sittianos donauit multis manubijs, urbes omnes uenia data recepit in fidem Cęsaris. ita Cornificius in Africa à Sextio debellatus est, breui propter celeritatẽ (ut uidetur) tempore. nunc Cassij Brutiq; res gestæ dicentur, repetitis prius paucis quibusdam. Occiso Cæsare cõiurati occuparunt Capitolium. obliuione deinde cædis eius à senatu decreta, descenderunt. plebs casum Cæsaris miserta, raptis è rogo eius facibus, coniuratorũ ædes inuasit. qui tum quidem è superiore loco pugnãtes, repulerunt eius impetum, sed mox abierunt in suam quisq; prouinciam acceptam à Cæsare. Cassius & Brutus præturas adhuc in Vrbe gerebant, & ipsi destinati à Cæsare proprætores, Cassius Syriæ, Brutus Macedoniæ. sed quia nec dum tempus in prouincias succedẽdi aderat, & in Vrbe præ metu manere non poterant, senatus honeste eos ad annonæ curam ablegauit, ne uiderentur profugisse interim. his profectis, mutato S. C. Syria Macedoniaq; prouinciæ Coss. Antonio & Dolobellę decretæ sunt, Patribus iniquo animo id ferẽtibus, ita tamen ut Cassiani pro eis Cyrenen & Cretam acciperent. illi his cõtemptis ut exiguis, exercitum ac pecunias colligebant, animo inuadendi Syriam & Macedoniam. hoc tum erat eorum negotiũ, cum in Asia occiso à Dolobella Trebonio, Antonio Decimum oppugnante in Gallia, senatus offensus tam Antonium quàm Dolobellam hostes iudicauit: Brutum uerò & Cassium reduxit in prouincias pristinas, Bruto etiam Illyricum addidit: imperauitq; omnium trans Ionium mare prouinciarum præsidibus & exercitibus, ut Cassij Brutiq; iussa facerẽt. Post hæc Cassius

cessante

ceſſante Dolobella præoccupauit Syriam ſumptis inſignijs imperatorijs, ſimulq; duodecim integras legiones ueteranas aſſuetas militiæ Cæſaris: ex quibus unam ille in Syria reliquerat, iam tum bellum Parthicum cogitans, cuius curam cõmiſerat Cæcilio Baſſo. honos fuit penes Sex. Iulium adoleſcentem gentilem ipſius Cæſaris. qui uoluptatibus uacans, legionem indecenter ſecum circumducebat: id reprehendentẽ Baſſum aliquando reiecit cum cõtumelia: & aliquanto poſt cũ uocãti obediret tardius, iuſsit eum attrahi. in eo tumultu cũ ad manus uentum eſſet, exercitus non ferens inſolentiam, iaculis cõfixit Iulium, moxq; ſecuta pœnitentia & metus à Cæſare, itaque coniurarunt, ni uenia fidesq; ſibi daretur, uſq; ad mortem ſe decertaturos: coacto etiam Baſſo ut fieret eius coniurationis ſocius, ex nouo delectu alteram legionem confecerunt, & aſſuefecerũt eiſdem quibus ipſi utebantur exercitijs: & Sextium Murcum cum tribus legionibus à Cæſare contra ſe miſſum, magna ui repulerunt. huic in auxilium è Bithynia uenit Minutius Criſpus cum tribus legionibus alijs, atq; ita Baſſus à ſex legionibus oppugnatus eſt. obſidioni propere interuenit Caſsius, & Baſsi exercitu ſpontanea deditione potitus, Murci etiam Minutijq; legiones aſſumpſit, uel amicorũ opera conciliatas, uel propter S.C. non detrectantes imperium. nec multo ante Allienus à Dolobella miſſus in Aegyptum, reduxerat inde quatuor legiones Pompeij Craſsiq; cladis reliquias, aut ex eorum numero qui Cæſare diſcedente apud Cleopatram remanſerant. hunc Caſsius in Palæſtina ex improuiſo circumuenit, coegitq; ſuis partibus accedere, non auſum quatuor ſuas opponere octo legionibus. atque ita præter opinionẽ duodecim in uniuerſum potitus eſt, auctus etiam nõnullis Parthorum equitibus ſagittarijs, apud quam gentẽ in præclara exiſtimatione fuit, iam inde ex quo Craſsi quæſtor uiſus eſt eis imperatore ipſo prudentior. Dolobella interim in Ionia Treboniũ poſt aliquantam conflictationem peremerat, & urbes grauabat tributorum exactionibus, claſſem mercede per L. Figulum conducẽs à Rodijs, Lycijs, Pamphylijs, Cilicibusq;. quo apparatu confecto, expeditionẽ aggreſſus eſt in Syriam, ipſe terreſtri itinere cum duabus legionibus petens prouinciam, Figulo illuc nauigãte per mare. edoctus autem de Caſsij copijs, & Laodiceam urbem ſibi amicam peruenit, ſitam in peninſula, & qua continentẽ ſpectat munitam, ad mare uerò portum habentem, ad cõmeatus abunde conuehendos idoneum, nec minus ad ſecurum abitum quandocunq; liberet nauigare. id Caſsius intelligens, & ueritus ne Dolobella euaderet, per tranſuerſum Iſthmum duorum ſtadiorum ſpatio excitauit aggerem, ſaxis

& omnis

& omnis generis materie cõgesta ex suburbanis uillis sepulchrisq́; naues etiam è Phœnice ac Lycia Rhodoq́; per nuncios petijt. cõtemptus ab omnibus præter Sidonios, nauale prælium cum Dolobella inijt, in quo utrinq; satis multis nauibus demersis, quinq; unà cum naualibus socijs in Dolobellæ potestatem redactæ sunt. tum Cassius rursum nuncios misit ad eos qui priora imperata contempserant, & ad Cleopatram Aegypti reginam, & ad Serapionẽ, qui in Cypro copijs eius præerat. Tyrij & Aradij, & Serapio regina inconsulta, miserunt naues quotquot habebant: Regina causata est Aegyptios fame simul & peste laborare, fauens magis Dolobellæ propter consuetudinem quam cum superiore Cæsare habuerat. quamobrem & prius quatuor legiones ei per Allienum miserat, & classem paratam habebat ad ferendum auxiliũ, quæ tum per aduersas tempestates nauigare non poterat. Rhodij Licijq́; negauerũt se uel Cassio uel Bruto laturos opem ad bella ciuilia. nam & Dolobellæ se dedisse naues tantùm in hoc ut eum deducerent, nec scire an in bello utatur earum opera. itaq; Cassius reparatis pro facultate uiribus, denuo bis cum Dolobella conflixit nauali certamine, primùm dubio marte, iterũ multo superior. à terra quoq; perfecto aggere arietes admoti sunt mœnibus: & quia nocturnas excubias quibus præerat Marsus, non potuit pecunijs corrumpere, corrupit centuriones in diurnis stationibus: atq; ita Marso interdiu quiescente, per aliquot minores portas introò admissus est. capta Vrbe Dolobella satelliti ceruicem feriendã præbuit, iusso ut abscisso capite salutẽ suam redimeret. fecit ille imperatum, sed seipsum iugulauit insuper. Marsus quoq; sibijpse manus intulit. Cassius exercitum Dolobellæ iusit sibi sacramentum dicere. Laodicensium & fana & ęrarium diripuit, nobilissimũ quemq́; affecit supplicio, à cæteris grauissima tributa exegit, ita ut eam ciuitatem ad extremam redegerit miseriam. inde Aegyptum infestus petijt, audito quòd Cleopatra magna classe nauigasset ad Cæsarem & Antonium, cogitãs se hoc modo eam impediturũ simul & puniturũ, atq; etiam Aegyptum occupare cupiens fame afflictam, & externo milite penè uacuam, propter recentem Allieni discessum. in hoc conatu sperantem se occasione bene usurum, Brutus uocabat alijs post alios nuncijs, utpote Cæsare iam cum Antonio nauigãte contra se per mare Ioniũ. Sic Cassius inuitus à sperata Aegypto distractus est: remissisq́; nõ sine muneribus ad Parthorum regem equitibus sagittarijs, legatos etiam eis adiunxit, qui maiora auxilia peterẽt. ea rebus demũ perditis ubi uenere, Syriam & aliquot uicinas prouincias usq; ad Ioniam incursarunt, atq; ita abierunt retro unde uenerãt. Ipse Cassius

fratris

fratris filium cum una legione reliquit in Syria, equites præmisit in Cappadociam, qui Ariobarzanem repente oppressérunt, quasi insidias struxisset Cassio, magnamq; uim pecuniæ cum cætero apparatu reportarunt ad Cassium. Tarsensibus autem in factiones diuisis, pars Cassium coronauerant prius receptum, pars Dolobellam qui uenit posterior. utriq; autem hoc publico nomine faciebãt, & nunc hunc, nunc illum præferentes, in causa fuere ut ciuitatẽ leui momento mutabilem uterq; affligeret. tãdem Cassius uicto Dolobella MD. talentis eos mulctauit. illi præ inopia, cum milites uiolenter pecuniam exigerent, uendiderunt omnia ornamenta publica, atq; sacra etiam, concidentes cùm fercula pomparũ tum donaria. & cùm ne hæc quidem sufficerẽt, uendebant magistratus ingenua corpora, primũ uirgines ac pueros, deinde mulieres & senes miseros addictos mimimo, postea iuuenes. ex his pleriq; mortem sibi consciuerunt. tandem Cassius è Syria reuertens sic affectos miseratus, immunes iussit esse de cætero. Eò calamitatum deuenere Tarsus & Laodicea. Cassius autem & Brutus postquam conuenere, de rebus gerẽdis consultarunt. Brutus censebat coniunctis copijs eundum in Macedoniam, ut de summa rerũ decernerent. iam enim apud hostem esse legiones quadraginta: ex his octo transportatas per mare Ionium. ediuerso Cassius contemnendas censebat hostium copias, egestate laboraturas præ nimia multitudine. debellandos potius fautores aduersæ factionis Rodios ac Lycios potentes classibus, ne se in hostem cõuersos à tergo inuaderent. Hæc sententia uicit. Brutus Lycios aggressus est, Cassius Rodios, apud quos educatus etiam Græcas literas didicerat. & quia cum rei naualis peritissimis ei res erat, naues ornatas completasq; milite, apud Myndum exercuit. Rodiorum uerò quotquot dignitate præstabant, timebant certaturi cum Romanis. at uulgus sibi placebat, memor ueterum uictoriarum de uiris longe alijs: deduxitq; selectas XXXIII. naues: nihilominus miserunt Myndum qui Cassium rogarent, ne uel Rodum contemneret, quæ semper contumelias suas ulta sit: uel fœdera icta inter Romanos & Rodios, quibus disertæ cautum sit, ne alter populus alterum armis impetat. quòd si ille queratur negari sibi auxilia, missuros se legationẽ ad senatum, & si iubeantur laturos auxilium. responsum est de cæteris non uerbis disceptandum, sed armis finiendam cõtrouersiam. quod uerò ad fœdus attineat, prius id uiolatum à Rodijs, arma pro Dolobella contra Cassium ferentibus. ascriptum etiam esse fœderi, auxilia debiri mutua. ipsos à Cassio rogatos illudere prætextu senatus, qui nunc uagus exulet oppressa per tyrãnos patria. Sed tam illos

pœnam

pœnam daturos quàm Rodios, qui illorum partes præferant, niſi cõ feſtim imperata faciant. hoc reſponſum magis etiam prudentiores ciues terruit: populus uerò agitabatur Alexandri Mnaſeęq; concionibus, memorãtium quanto pluribus nauibus Mithridates Rodum inuaſiſſet, & ante illum Demetrius. quamobrẽ Alexandrũ Prytanin crearunt, qui magiſtratus apud eos plurimum pollet imperio, Mnaſeas claſsi præfectus eſt. miſerunt tamen ad Caſsium unum etiam legatum Archelaum, quo ille in Gręcis literis pręceptore uſus fuerat, rogaturum iam demiſsius. qui pro familiaritate apprehenſa dextra Caſsij, hæc locutus eſt: Abſit ut Græcam urbem ſubuertas Græcorũ amator, abſit ut Rodum, libertatis amicus, abſit ut ignominiæ notam inuras inuictæ hactenus nationi Doricæ. caue obliuiſcaris pulchrarum hiſtoriarũ quas uel Rodi, uel Romæ didiciſti. Rodi, quàm multa Rodiæ ciuitates contra reges tum alios, tum omnium potentiſsimos Mithridatem & Demetriũ, pro libertate geſſerint, pro qua tuenda tu quoq; ais te nauare hanc operam. Romæ uerò, quàm multa fuerint noſtra erga Pop. Ro. merita, cum alia, tum eo potiſsimum bello quod cum Antiocho magno geſsiſtis nobis iuuantibus: quorum monumenta in ære inciſa extant apud uos. & hæc quidẽ de genere & honore noſtro, de cõditionis ad hanc diem libertate, de meritis ac ꝑpetua erga uos Romani uolũtate dicta ſint. Tu uerò Caſsi, priuatim etiã debes eximiam quandã huic ciuitati reuerentiã, in qua educatus, eruditus, in aduerſa ualetudine remedijs tibi reſtitutus es: in qua tuum quondã domicilium, & mea ſchola ipſa quoq; non mediocrem ſpem mihi faciens, eum laborẽ quem aliquãdo pro te pertuli, nunc periclitanti patriæ profore, ne cogatur cum diſcipulo & alumno bellum gerere, néue alterutrum ſequatur neceſſario, ut aut omnes Rhodij pariter occũbant, aut Caſsius uincatur. deprecationi addo conſilium. cùm tanta negotia ſuſtineas pro republica, per omnia deos ſequere. per deos iuraſtis, cum nuper ex autoritate Cæſaris fœdus inter nos renouatum eſt, iurati dextras fidei nobis dediſtis, quæ apud hoſtes etiam ualere debet, ne dum apud alumnos & amicos. nec ſolum deorum immortaliũ, ſed hominum etiam exiſtimationis ratio habenda eſt, apud quos turpiſsimum ducitur uiolare fœdera, quorum temeratoribus nulla fides eſt reliqua apud amicos ac inimicos pariter. hęc locutus ſenior non dimittebat manum fundẽs lachrymas, ita ut ad hanc ſpeciem Caſsius erubeſceret. tandem exempta manu reſpondit ſic. Si non ſuaſiſti Rhodijs, ut iniuriam à me abſtinerent, à te mihi facta eſt iniuria. quòd ſi perſuadere nõ potuiſti, pœnas mihi dabunt qui te cõtempſerunt. paſſum autem me iniuriã

manifeſtum

manifestum est. primùm quia non impetraui auxilium despectus à meis eruditoribus & educatoribus. deinde quia Dolobellam mihi prætulerunt, nec eruditum à se nec educatum. & quod grauius est, dum ego Brutusq;, & quotquot alij senatus optimates tyrannidem fugerunt, patriam, ut uidetis, conamur in libertatẽ uindicare, ubi sunt illi amatores libertatis Rodij? dum uerò in seruitutem eam redigit Dolobella cum alijs, quibus uos quoq; fauetis, fingitis uos abstinere à nostris conflictationibus ciuilibus. essent autem ciuiles, si & nos affectaremus potentiã. nunc apertum bellum est inter tyrannos & rempublicam, quam uos nullo auxilio dignamini, qui pro uestra libertate deprecatores mittitis, iactando Pop. Ro. societatem & amicitiam: nec miseret uos tot indicta causa proscriptorũ & bonis suis exutorum: sed fingitis uos expectare senatus iussa oppressi ad hunc modum, nec ualentis seipsum defendere. atqui iam dudum respõsum eius habetis, cùm decreto iussit Orientales prouincias opem ferre mihi Brutoq;. tu uerò si quid unquam beneficij nobis imperium augentibus contulistis, pro quo abundè recepistis præmiũ, nunc imputas. quòd uerò pro libertate ac salute pugnãtibus non adestis, id obliuisceris: cum debueritis, etiã si nihil antea fuisset inter nos commercij, nunc saltem ad ineundam amicitiam fieri propugnatores Ro. reip. ut Dorienses decebat. quòd si omissis huiusmodi rebus & cogitationibus fœdera nobis obijcitis facta ex auctoritate Cæsaris, qui princeps incepit hanc tyrannidẽ, certe asscriptum est eis, debere Pop. Ro. & Pop. Rodium in necessitate iuuari mutuis auxilijs. ferte igitur opem Romanis cõstitutis in summo periculo. Cassius uobis has fœderis leges ingerit ad cõsocianda arma prouocãs, homo Romanus & Romanorum imperator, si S.C. creditis, quo nobis decretum est in omnes trãs mare Ionium prouincias imperium. Idem S. C. & Brutus uobis porrigit, & Pompeius rei maritimæ à senatu præfectus. huc accedũt preces omnium senatorum, qui partim ad me Brutumq;, partim ad Pompeiũ profugêre. atqui ex pacto debet Populus Rodiorũ uel uni cuipiã Romano ciui quoties opus est succurrere. quòd si nec pro imperatoribus, nec pro ciuibus Romanis, sed pro exulibus, exteris, & (ut proscriptores aiunt) damnatis nos habetis, ergo non iam nobiscum uobis uiri Rodij, sed cum Pop. Ro. sunt fœdera. nos exteri & alieni à fœdere, tamdiu uos bello persequemur, donec imperata omnia feceritis. hæc locutus Cassius ficta quadam comitate dimisit Archelaum. Cęterũ Alexander & Mnaseas Rodiorum ductores, cum illis trigintatribus nauibus Myndum petierũt, ut Cassium terrerent hac audacia: & fuberat fortè spei non-

nihil, quod Mithridatem circa idem oppidum assecuti, uisi sunt habuisse felicem belli exitum. itaq; ostentata remigandi peritia, primo die Gnidum diuerterunt. sequenti uerò contra aduentantes ex alto, Cassiani mirantes soluerunt à littore: pugnatumq; est utrinq; acerrimè. Rodij nauigijs agilibus ultro citroq; discurrentes modò penetrabant aduersos ordines, modò circumueniebant: Romani contrà innixi grauioribus, quoties aliquam prehendebant iectis ferreis manibus, maiore ui prœualebãt, ut in terrestri prælio. sed quia Cassius superabat nauium numero, nõ diu Rodij potuerũt celeritate aduersarios eludere, solitisq; artibus. nam cùm à fronte tantum impetus facerent, moxq; se reciperent, parum proficiebant, in arctum se cogentibus hostibus: rostrorum quoq; ictus contra grauiores Romanas erant inualidi: ediuerso Romanæ illas leuiores repercutiebãt indeflexo impetu, donec tres Rodiæ, ita ut erant milite plenæ, captæ sunt, duæ perfractæ subsederunt, reliquæ malè mulctatæ Rodum refugerunt. Hoc euentu ad Myndum Romana classis cum Rodia conflixit, quam pugnam è mõte spectauit Cassius: moxq; sartis nauibus petijt Loryma, quod in aduersa cõtinente Rodiorum castellum est, unde onerarijs terrestres copias transuexit in insulam ductu Fanij Lentuliq;. ipse octuaginta longis ad terrorem inferendum ornatis, tam mari quàm terra obsessis Rodijs quiescebat, expectans si forte hostes ferociam remitterent. at illi audenter occurrerunt denuò: & tunc quoq; duab. nauibus amissis clausi sunt undiq;: moxq; armatis tota mœnia completa sunt, qui pariter arcerẽt & Fanium à terra oppugnantem, & Cassium à mari classem admouentem non imparatã infestandis mœnibus. præcogitãs enim tale aliquid, afferebat secum turres plicatiles, quæ tum excitatæ sunt. ita Rodus bis infeliciter tentato nauali prælio, terra mariq; oppugnabatur, imparata, ut in casu inopinato, ad sustinẽdos impetus: unde apparebat breui uenturam in potestatẽ hostium, uel armis, uel fame uictam. nec latuit hoc prudentiores Rodios, intercedẽtibus inter eos & Fanium Lentulumq; colloquijs. cùm subito Cassius in media urbe cum lectissimo quoq; conspectus est, nec scalis usus nec ulla externa ui admota. creditũ est clàm apertas ei minores portulas à ciuibus cõiunctis priuata gratia, nutricijs procurare cupiẽtibus ne urbs deleretẽ miserabiliter. Sic captæ Rodo Cassius pro tribunali sub hasta præsedit, q̃ uellet uideri urbem armorũ ui cepisse: iussoq; exercitu quiescere, & per præcones mortem interminatus uiolẽtis ac raptoribus, ipse nominatim citatos circiter quinquaginta ciues Rodios duci iussit: alios x x v. nusquam comparentes mulctauit exilio. quicquid pecuniarum, auri argentiq;,

gentiq;,

gentiq́;,in ſacro aut publico fuit,id omne corraſit: nec hoc contentus,priuatim quoq; à dominis proferri iuſsit ad præſtitutã diem,denunciato per præconem ſupplicio,ſi quis aliquid occultaret:indicibus uerò in præmium propoſitis decimis,& ſeruis libertate.illi primùm celabant pleriq;, ſperantes fore ut intra uerba minæ conſiſterent:deinde poſtquam uiderunt indicibus repræſentari præmia,petierunt prorogari ſibi terminum. quo impetrato alij ex terra effodiebant condita,alij hauriebant è puteis,alij rurſum è foueis proferebãt multò plura quàm antea. Hæ fuerũt calamitates Rodiorum, quibus L.Varus relictus eſt præſidio. Caſsius lætus & expugnatione celeri, & pecuniarum copia, imperauit tamẽ & alijs omnibus Aſiæ prouincijs,decem annorũ tributa,eaq́; abſq; ulla remiſsione exigebat,cùm nunciatum eſt ei, Cleopatram ingẽti claſſe & magno apparatu nauigare ad Cæſarem & Antoniũ.Secuta enim iam ante illas partes propter maiorem Cæſarem,tunc longe propenſior in eas facta eſt propter formidinem qua ſibi metuebat à Caſsio. ille Murcum unà cum fortiſsima legione & ſagittarijs quibuſdam impoſitum in L x.naues tectas,in Pelopõneſum miſit, ut ſtationem haberet circa Tęnarum promontorium: quam peninſulam iam antè prædis quãtum potuit abactis ſpoliauerat.Nunc de Bruti rebus in Lycia geſtis dicetur,hic quoq; ad renouandam memoriam paulò altius repetito exordio. is poſtquam ab Apuleio copias quãtas tum ille habebat accepit, & innumerato circiter ſedecim talentorum milia, quæ pecunia collecta fuerat ex tributis ac uectigalibus Aſiæ,uenit in Bœotiam:& S.C.iuſſus ea pecunia ad præſentem neceſsitatem uti, præeſſeq́; cum imperio tum Macedoniæ tum Illyrico, tres legiones Illyricas accepit tradente Vatinio,qui ante illum ei prouinciæ præfuerat: unam uerò in Macedonia Caio abſtulit fratri Antonij. deinde habitis delectibus quatuor alias confecit,ut in uniuerſũ octo haberet,& in eis pleroſq; ex ueteranis Cęſaris.adhęc multitudo equitum aderat,uelites quoq; & ſagittarij:delectatus etiam Macedonibus,Romano more hos exercuit. adhunc modum colligenti milites ac pecunias caſus quidam è Thracia ſe obtulit.Polemocratia reguli cuiuſdã uxor, cęſo ab inimicis marito,filio puero metuens,ad Brutum profecta,& filium ei cõmẽdauit, & mariti theſauros tradidit. ille puerum Cyzicenis alendũ cõmiſit,donec plus otij haberet ad reducendum in paternã regiam. in his theſauris miram inuenit auri argẽtiq; copiam, unde numiſma ſignauit.deinde poſt aduentũ Caſsij,cum placuiſſet ante omnia Lycios expugnare ac Rodios,primos Lyciorũ Xanthios bello adortus eſt. illi ſolo æquatis ſuburbijs, ne Bruto aut receptaculũ præberent

aut materiẽ,& ciuitate circũquaq; cõmunita,hoſtẽ arcebãt à munitionibus,freti foſſa L. pedes profunda, lata uerò pro portione altitudinis, ita ut in eius margine ſtantes iaculis uterentur & ſagittis,haud ſecus ac ſi flumine dirimerentur nuſquam uadis peruio.per eam foſſam dũ Brutus conatur euadere,oppugnatores pluteis tegebat:partitusq; exercitum in diurnas ac nocturnas oppugnationis uices,materiem è longinquo,ut fit quando ſeriò res agitur,magno ad celeritatem urgentium clamore comportabat, nihil ad ſummam contentionem laboremq; ſibi reliquum faciens.quamobrem licet primùm uideretur, aut nihil effecturus prohibentibus hoſtibus, aut uix poſt multos menſes expugnaturus , tamen intra paucos dies abſoluit negotium.incluſos enim & è mœnibus pugnãtes partim machinis oppugnabat eminus,partim admotis ad portas cohortibus,quas ubiq; mutabat continuè.illi recentibus ſemper feſsi ac ſaucij reſiſtẽtes,durabant tamen quandiu non deſtituerentur munitionibus:ut uerò & illæ corruerunt, & turres machinis perfractæ ſunt: Brutus id quod futurum erat animo præcipiens,iuſsit portarum obſeſſores abſcedere:quod Xanthij rati factum cuſtodum negligentia,noctu cum facibus eruptionem fecerunt in machinas.accurrentibus autem ex compoſito Romanis cohortibus , illi confeſtim ad portam refugiebant: quam iam cuſtodes clauſerant,timentes ne hoſtis ſimul cum fugientibus irrumperet. ibi excluſorum magna ſtrages eſt edita. nec multò pòſt reliqui rurſum eruperunt circa meridiem repulſis ſtationarijs, incenderuntq; uniuerſas machinas : cumq; porta tunc pateret propter caſum præteritum, cum oppidanis irruperunt Romanorũ circiter M M. irruentibusq; confertim cæteris,porta repente in eos decidit,ſiue Xanthiorum opera,ſiue ſponte abruptis per quos demittebatur funibus.itaq; Romani quotquot irruperant,partim oppreſſi ſunt, partim intercluſi, cùm non ualerent eam abſq; funibus ſubducere:petitiq; ſupernè à Xanthijs,uix tandem in propinquũ forum euaſerunt. ibi grauiter infeſtati à ſagittarijs, cùm ipſi nec arcus ullos haberent nec iacula,in Sarpedonis ſacratam ædem ne circũueniren tur refugerunt.Interea Romani qui excluſi ſunt,de interceptis anxiè ſoliciti , Bruto circumcurſante locis omnibus nihil non tentabant, cùm nec portam ferratã quirent diffringere,& ſcalas ac ligneas turres amiſiſſent incendio : attamen alij ſcalas faciebant ex tempore,alij ceruos admouentes mœnibus pro ſcalis eis utebantur, quidam uncos addentes reſtibus eiaculabantur in mœnia,& quoties aliquis infixus hæreret ſubrepebãt per eas. Oenandenſes autem uicini hoſtes & ideo tunc Bruti ſocij , per abrupta ſaxorũ ſcandebant: quos mox

Romani

Romani laborioſe æmulati ſunt: & multis dilapſis fallente ueſtigio, nonnulli ſuperatis mœnibus aperuerunt portulam, ante quam uallum erat ex denſis præacutis ſudibus. his adiuuãtibus audaciſsimus quiſq; tranſcẽdebat, donec iam aucti numero portam aggreſsi ſunt diffringere nullis intus munitam laminis: foris quoq; alijs pari conatu ex aduerſo idẽ agentibus. cumq; Xanthij magno clamore eos qui ad Sarpedonis refugerant inuaderent, hi qui intus & foris portã diffringebant illis metuentes, tanto furoris impetu eam perfregerunt, ut uno agmine occidente iam ſole irrumperent edita ingenti cõclamatione, ut hoc ſignum eſſet his qui intercluſi fuerant. capta urbe Xanthij ſe intra priuatas ædes ſuas recipiebant, & cariſsimũ quenq; necabant ultrò præbentem iugulum: exortoq; eiulatu maximo, Brutus putans direptiones fieri, militem per præcones cohibuit. ut uerò exactius rem cognouit, miſeratus uirorum ad libertatem natorũ generoſam indolem, ad pacem eos inuitauit per nuncios. quos illi telis immiſsis repulerunt, & contrucidatis prius ſuis omnibus, atq; in rogos compoſitis, ſubiecta flãma poſtremos ſe ipſi iugulauerunt. Brutus ſacras ędes ab incendio ſeruauit quotquot poterat, Xanthiorum mancipijs tantùm potitus eſt, ex ingenuorum uerò numero uix CL. mulierculis, quibus uiri percuſſores defuerant. atq; ita Xanthios tertio tum libertatis amor ipſorum manibus perdidit. nam & ab Harpalo Medo Cyri magni duce oppugnati uitam maluerunt quàm libertatem perdere, & pro ſepulcro eis tunc fuit tota ciuitas non ſuccurrente Harpalo. Sub Alexandro quoq; Philippi filio ſimilis caſus eos abſumpſit, nõ ſuſtinentes ne illius quidem tot terrarum domini imperata facere. Brutus inde ad Patara deſcendit, urbẽ quæ nauale Xanthiorum uideri poterat: obſeſsisq; denunciauit, ut imperata omnia facerent, aut cladem qualis Xanthiorum fuit expectarẽt: adductis etiam captiuis qui deplorata ſua fortuna hortarenter eos ad meliora conſilia. quibus cũ nemo Patarenſium reſponderet, Brutus eius diei reliquum ad deliberandum eis conceſsit, atq; ita abijt. ſequenti mane reduxit eò copias. oppidani è mœnibus acclamabant ſe facturos quicquid imperauit, ſimulq; porta aperta eſt. ille introgreſſus nec ſupplicio quenquam affecit, nec egit in exilium: ſed aurum omne argentũq; publicum ad ſe deferri iuſsit, priuatorum quoq; exegit à ſingulis, ad exemplum Caſsij mulcta propoſita contra faciẽtibus, & inuitatis indicibus præmio. illi ita ut iuſsit fecerunt. Seruus autem quidam aurum à domino abditũ prodidit, & centurioni ad id miſſo indicauit. cumq; omnes domeſtici ducerentur, dominus ſiluit: mater uerò illius, ut eum ſeruaret, ſequebatur clamans, à ſe aurum abſconditum.

ditum.ſeruus ſuper ea re interrogatus,alteram mentiri,alterum aurum celaſſe coarguit. Brutus laudata tum iuuenis patiẽtia, tũ matris pietate, ambos cum auro dimiſit incolumes: ſeruum qui præter æquum heris inſidias ſtruxerat,in crucem egit.eodem tẽpore & Lentulus miſſus Andriacam, quod Myrenſium nauale eſt, rupta catena qua os portus claudebatur,ad Myra aſcendit. & oppidanis imperata facientibus poſt exactam ſimiliter pecuniam ad Brutum redijt:cũ uniuerſa Lyciorum natio legatis ad imperatorem miſsis auxilium & pecunias pro facultatibus pollicebatur.ille tributo eis indicto, Xanthiorum ingenua corpora domum remiſit, Lyciorum claſſem uniuerſam cũ alijs nauibus Abydum nauigare iuſsit. quo ipſe terreſtres etiam ducebat copias, præſtolaturus ibi Caſsium ueniẽtem ex Ionia, ut ſimul traiecto freto Seſtum peterent.Murcus interim circa Peloponneſum ſtans,ut claſſe præteruehentem Cleopatram inuaderet, ubi cognouit eam tempeſtate afflictam in Africæ littore, & naufragij ſigna undis deferri uſq; regionem Laconicam,ne cum tanta claſſe otium ageret,traiecit Brundiſium,& occupata inſula quæ ibi portum efficit,prohibuit ne tranſueheretur in Macedoniã reliquus hoſtium exercitus,néue cõmeatus eò deportarẽtur.hunc Antonius nauibus lõgis quas paucas habebat oppugnauit, atq; etiam turribus in rates impoſitis:ſimulq́; exercitum onerarijs euehebat alijs poſt alias, obſeruato ſecundo uento,ne interciperentur à Murci nauibus.cũq́; ægrè bellum procederet, auxilio uocauit Cæſarem cõtendentem nualibus prælijs cum Sex. Pompeio circa Siciliã de imperio eius inſulæ. cuius Pompeij res ita ſe habuerunt. hic minor Magni filius, primùm contemptus eſt à Cæſare in Hiſpania,ut adoleſcens rerum imperitus & proinde nihil moliturus arduũ: uagabaturq́; circa Oceanum cum paucis latronibus,ignotus adhuc nec pro Pompeio habitus.pluribus deinde ad id latrocinium coeuntibus,iam ualidam manum circa ſe habens,quòd Pompeium ſe eſſe oſtendit:moxq́; quotquot antea patris fratriſq́; militiam ſecuti tunc uagabantur, quaſi ad ſuum ducem confluebant:ad quem & Arabio uenit ex Africa ditione paterna exutus, ſicut antea docuimus.ad hunc modum copijs auctus,non iam pro latrocinio rem gerebat,Pompeij nomine celebris per totam Hiſpaniam prouinciarum ampliſsimam: quam magna celeritate percurrit,huc illuc uolitans,nuſquam audens cum Cæſarianis congredi. de his rebus edoctus Cæſar, ad eum debellandum miſit Carinatem cum maioribus copijs.ille quoniam expeditiores circa ſe habebat, crebris hunc fatigauit aſſultibus, ſubinde ſe in tutum recipiens,quippe iam potitus aliquot oppidorũ ac urbium ſibi fidis

receptacu

receptaculis. tum Cæsar ad id bellum gerendum successorem Carinati misit Asinium Pollionem: quo rem cunctantius gerente, & occiso Cęsare, Senatus Pompeium reuocauit. ille Massiliam profectus, dispiciebat quid interim apud Vrbem fieret, & decreto sibi maris imperio, eadem potestate quam prius pater ipsius habuerat, non redijt quidē in patriam, sed arreptis nauibus quotquot in diuersis portubus inuenerat, cum eis soluit ex Hispania. quo tempore Triumuiratu exorto nauigauit in Siciliam: & Bithynicū nolentem sibi decedere insula, armis oppugnauit, donec proscripti Hirtius & Fannius eò delati persuaserunt Bithynico ut Pompeio cederet Siciliam. Sic ille ibi rerum potitus usus est, opportunitate insulæ imminentis toti Italiæ, classiumq; & exercitus, uel eius quē pridem habuerat, uel collecticij ex proscriptis ciuibus eorumq; mancipijs, aut ex his Italiæ urbibus, quæ post uictoriam nouis colonis destinatæ fuerāt. his enim nihil erat abominatius quàm Triumuirorū uictoria, & quantū poterant clàm repugnabant, profugi è patrijs quas deploratis habebāt, & ad Pompeium confugientes propinquum simul ac gratiosum apud omnes eo tempore. habebat autem circa se homines rei maritimæ peritos, tum Afros tum Hispanos, ut iam & ducibus & nauibus & milite & pecunijs polleret. quibus rebus auditis Cæsar misit Saluidienum cum classe, quasi obiter debellaturum Pompeianos, ipse per Italiam iter fecit occursurus illi ad Regium. Pompeius autem hosti obuiam cum magna classe profectus est, ita ut in aditu freti circa Scillam naues concurrerent, Pompeianæ agiliores & melius instructæ socijs naualibus. Romanæ grauiores & maiores, eoq; impeditiores. huc accedebat solita eius freti fluctuatio, reciprocantibus undis, & assuetos minus quàm alteros turbantibus. nam Saluidieni milites nec in uestigio firmiter hærere, ut in re insolita, nec remis uti poterant, nec clauos moderari pro arbitrio: qua re turbati sub uesperam demum signo audito se receperunt priores, mox & Pompeius receptui cecinit. nauium amissarum utriq; par fuit numerus, laceras ac fatiscētes Saluidienus resartijt, subductas in portum freto proximum, nomine Balarum. Cęsar uerò superueniēs ipse Reginis ac Vibonensibus fidem dedit sanctissimam fore ut eximerentur è numero destinatarum in uictoriæ præmium. hos enim maxime timebat ut freto uicinos. accitus autem trepidis nuncijs Antonij, nauigauit ad eum Brundisium, relicta ad sinistram Sicilia, quam cum Pompeio in aliud tempus distulerat. cuius aduētum Murcus ubi didicit, ne circumueniretur Antonianis cum Cæsarianis se coniungentibus, paulum à Brundisio digressus, in trāsitu obseruabat onerarias quæ exercitum

ex eo littore transportabant in Macedoniã. quæ deducebantur quidem à triremibus, sed multo magis à uentis prosperis ad securũ cursum adiutæ sunt, ut superuacuum fuerit deducentiũ officium. Murcus frustratum se dolens, nihilominus conatus est in reditu intercipere uacuas. illæ uerò & tunc, & rursum oneratæ alio milite, plenis uelis euaserunt, donec uniuersus exercitus cum Cæsare Antonioq́; transuectus est. Murcus quamuis fortunam iratam sibi putaret, nihilominus expectábat, dum cõmeatus, aut apparatus, aut tirones recẽs conscripti traijcerent, infestans quantum poterat. id agenti Domitius Aenobarbus ut cõmodissimus à Cassianis cũ nauibus alijs quinquaginta, & legione una, sagittariorumq́; præsidio missus est. nam quoniam cõmeatus Cæsarianis aliunde non admodum præbebantur, placuit arcere quo minus subueherẽtur ex Italia. Dum hi longis centumquinquaginta nauibus, & minoribus pluribus, iustoq́; exercitu traiectum eum infestant, Ceditius & Norbanus quos Cæsar & Antonius cum octo legionibus in Macedoniam præmiserant, inde per montana uersus Thraciam stadia mille quingenta emensi sunt, donec ultra urbem Philippos profecti, fauces Torpidorum & Salapæorum, quæ in Rascupolidis ditione sunt, occuparunt, per quas solas ex Europa Asiam petentibus notum iter patet: & hoc Cassianis Abydenum fretum traijcientibus primum impedimentũ obiectum fuit. is Rascupolis & Rascus fratres erant ex regio Thracum genere, unius ditionis principes, qui tum sententijs de societate uariabant, quòd Rascus Antonianas, Rascupolis Cassianas partes foueret, singuli cũ ter millenis equitibus. cæterùm Cassianis de ratione uiarum percontantibus, Rascupolis ait: eam quæ per Aenum ac Maroniam fert, compendiariam, publicam, & consuetam esse petentibus fauces Salapæorum, tunc ab hoste occupatas & proinde imperuias, circuitum uerò triplum esse, eumq́; difficilem. illi rati hostes non tam id agere ut sibi præcludantur itinera, quàm ut ipsis in Thracia paratior sit copia cõmeatus quàm in Macedonia, uersus Aenum & Maroniam mouerunt, atq; inde petierunt Lysimachiã & Cardiam, quę urbes ceruicẽ Chersonesi uelut portę occupant. inde altero die peruenerunt ad Melanem sinum, ubi percensentibus copias cõpertum est præsto esse legiones undeuiginti, Cassianas nouem, Bruti uerò octo, nullam integram, sed quibus duæ supplementi uice accederẽt, ita ut in uniuersum essent circiter octoginta scutatorũ milia. equitũ uerò Brutus habebat Gallorũ Lusitanorumq́; quatuor milia, Thracum Illyriorumq́;, Parthienorum Thessalorumq́; duo milia: Cassius Hispanorum & Gallorum duo milia, sagittariorum equestriũ ex.

Arabia

Arabia, Media, Parthia, quatuor milia. Sequebãtur & ſocij reges ac tetrarchæ ex Gallogręcia, pręter pedeſtres alias copias ducẽtes equitum quinque milia. Hic fuit numerus Caſsianorum ad ſinum Melanem, & his in prælio ſunt uſi: reliqui alijs diſtenti fuere negotijs. Luſtrato deinde ex more exercitu, promiſſum donatiuũ militibus quibus debebatur repræſentatum eſt, quandoquidem abundè curatum fuerat ut pecuniæ ſuppeterent, & opus erat fauorem largitionibus quęrere, præſertim ueteranorum qui pleriq; militarant ſub Cæſare, ne ad conſpectum aut nomen iunioris Cæſaris mutarentur eorum animi: qua de re uiſum eſt eos pro concione alloqui. moxq; ſuggeſtum in tribunalis ſpeciem extructum eſt: quod poſtquam imperatores conſcẽderunt cum ſolis ſenatoribus, & copiæ tum propriæ, tum auxiliares inferiore loco circũſtiterunt: lætiſsimus utriſq; fuit conſpectus mutuus, quòd uideretur nihil firmius aut ualidius: imperatores etiam audacia ſubijt & ſpes concepta ex amplitudine exercitus, quæ prima fuit fiducia. ſolet enim ſpes cõmunis cõciliare homines. cumq; magnus eſſet ut in tanta multitudine ſtrepitus, per præcones & tubicines indictum eſt ſilentium: & ubi tandem cõſiluerunt, Caſſius (nam erat natu grandior) paululum extra ordinẽ progreſſus, ſic exorſus eſt: Cõmune periculũ cõmilitones primus nobis ad mutuam fidem gradus eſt: conciliant nos & præſtita quæ polliciti fueramus, quod certiſsimũ fidei ſignum eſt: ad hæc quæcunq; promittimus in poſterum. ſpes aũt tota in ueſtra uirtute ſita eſt, & in nobis quos in hoc ſuggeſto uidetis tot ac tales uiros ſenatorios. adeſt & apparatus (ut ſcitis) plurimus, cõmeatus, arma, pecunię, claſſes, auxilia tum è regnis, tum è prouincijs. itaq; quorſum attinet uerbis hortari ad alacritatem & concordiam, quos & apparatus & res conſociatę conciliant? quod autem ad calumnias duorũ inimicorum attinet, intelligitis eas exactiſsimè, & ideo nobis prõptam nauatis operam: uiſum eſt tamen etiam nunc eam cauſam attingere, quo magis appareat honeſtiſsimũ ac iuſtiſsimum hoc noſtrum gerendi belli propoſitum. Nos enim Cæſarem bella gerentem noſtris ueſtrisq; armis & noſtro ductu multum eueximus, & conſtantes in eius amicitia fuimus, nequis putet eum à nobis ſublatum ob inimicicią. ubi uerò pax redijt, accuſandus ueniebat, non à nobis qui honoribus fruebamur tum quoq;, ſed à legibus & republica, cùm iam nec leges, nec ſenatuſ conſulta, nec plebiſcita uigerent: quæ omnia maiores noſtri formauerant, cùm fugatis regibus iureiurando & deuotionibus ſe obſtrinxerunt, ne unquam poſthac ferrent regiam potentiam. id iuſiurandum ne uiolaretur, nos eorũ poſteri uetuimus, & diras à nobis ipſis aberunca-

aberuncauimus, non diſsimulãdo diutius ut penes unicum uirum, quamuis nobis amicum & cõmodum, eſſent pecuniæ publicæ atq; exercitus, ut magiſtratus & prouinciæ non à S.P.Q.R. ſed ab illo peterentur & acciperentur, mutatis legibus, omni autoritate populi in dominum, omni poteſtate ſenatus in imperatorem translata. ea uos fortaſſe non ſatis perſenſiſtis, qui ſolam eius uirtutẽ bellicam mirabamini: nunc uerò facile uel ex ijs quæ ad uos propriè pertinẽt intelligetis. uos enim eſtis populus, in bello parentes legitimis ducibus: in pace uerò ueſtrum eſt ius ſuffragiorum: ſenatus ideo præconſultat, quo minus uos fallamini. ueſtris comitijs, ſiue tributis, ſiue centuriatis, creantur Coss. tribuni plebis, prætores. ueſtra ſunt iudicia, à uobis prẽmium aut pœnam expectamus, quotquot magiſtratũ recte aut ſecus gerimus. atq; ita dum uos ciues repẽditis pro ſuo cuiq; merito, imperium noſtrum ad ſummam felicitatẽ peruenit, dum honores dignis confertis, illi contra honorum uobis referũt gratiam. pro hac ueſtra poteſtate Scipionẽ feciſtis cõſulẽ, quem Africanũ cognominaſtis in uirtutis teſtimonium: & tribunos plebis creaſtis annuos ueſtro arbitratu, qui ſi ita ueſtra utilitas poſtularet, nobis intercederent. & quid opus eſt enumerare quæ ipſi ſcitis? Ex quo autem Cæſar potẽtiam arripuit, nullum magiſtratum, non prætorem, non Cos. nõ tribunos plebis creaſtis ueſtris ſuffragijs, nullius uirtuti tuliſtis teſtimoniũ, nec eam potuiſtis præmio teſtatam reddere. In ſumma, nemo uobis pro accepto magiſtratu præfecturáue, nemo pro iudicio ſentẽtiaq; factus eſt debitor. & quod omniũ fuit miſerrimum, ne à tribunis plebis quidẽ iniuriam arcere potuiſtis, qui ueſter proprius magiſtratus eſt, ueſtro decreto ſacroſanctus: ſed hos quoque quorum poteſtas alijs ſolebat eſſe refugio, uidiſtis ſacro magiſtratu cum ſacra ueſte ſpoliari per iniuriam, indemnatos & ad ſolum mandatum unius: quia ueſtram uicem dolentes uiſi ſunt obſtare quibuſdam regem illum appellare uolẽtibus, quod & ſenatus propter uos tulit ægerrimè. tribunatus enim non illorum ſed ueſter magiſtratus eſt. ſed cum non poſſent accuſare hominẽ & iudicio ſiſtere propter exercitus quos habebat, & ipſos ad ſe traductos à republica, quo ſolo modo poterant, ſtatuerunt arcere tyrannidẽ, in uitam eius conſpiratione facta. ſic enim opus erat, ut res placeret optimo cuiq;, à paucis tamen conficeretur. id ubi factum eſt, cõtinuo ſenatus cõmunem ſententiam aperuit, tum maximè cum & de præmijs tyrãnicidis decernendis agebatur. ſed cohibente Antonio, cauendi tumultus (ut uideri uolebat) gratia, cum nos quoq; nullum honeſtius præmium duceremus, quàm utilitatem patriæ, non placuit ignominia notari

Cęſarem,

Cęsarem, libertate cõtentis: tantùm obliuio præteritorũ decreta est, & decreto diserte additum, eam cędem non esse obnoxiam iudicio. nec multò pòst Antonio plebem contra nos exasperante concionibus, senatus & prouincias maximas & exercitus nobis dedit: iussitq; ut quicquid terrarum à mari Ionio patet usq; Syriam, nostra imperata obseruaret: utrum ut tanquam sceleratos punirẽt, & tanquam homicidas sacrata purpura uirgisq; insignirẽt ac securibus? qua de causa & Pompeium iuuenem, quamuis eius conspirationis expertem, tantùm quia Magni qui primus arma pro repub. sumpserat, esset filius, & quia paululum tyrannidi obstabat latitans in Hispania, reuocarunt ab exilio, decretumq; est ei paternorum bonorũ pretium ex ærario, & maris imperiũ insuper, ne sine magistratu esset fautor reipublicæ. & quod amplius signum uoluntatis senatus approbatiq; huius facinoris requiritis? nisi ut uerbis etiam id profiteatur. & faciet, dicturus eadẽ quæ nos, simulq; referet uobis amplissima pręmia, cum primùm integrum fuerit. nunc enim in quo statu res eorũ sint scitis. proscribuntur indemnati, bona eorũ publicãtur, indicta causa occiduntur in domibus, in uijs, in templis, à militibus, à mancipijs, ab inimicis, è penitissimis latebris extrahuntur, perquiruntur ubiq; à persecutoribus nequis effugiat. in foro quò nunquam hostium capita, sed arma tantùm & rostra nauium referebantur, consularium, prætorũ, tribunorũ plebis, ædilium, equitum Romanorum capita proposita spectantur, & horum maleficiorum repræsentantur præmia. Cõmota sunt enim omnia & eruperunt quæ prius suppurata latebant, dum repente arripiuntur quilibet, exoriuntur uaria uxorum & filiorum scelera, & libertorum ac mancipiorum, tanta etiam morum pestis Vrbẽ inuasit: atq; horũ omniũ malorũ antistites primarij sunt ipsi Triũuiri, fratrũ suorũ et auũculorũ & tutorũ proscripto res. Fertur olim Vrbs nostra capta à feris Barbarorũ nationibus, nullorũ tamẽ Galli abscidebãt capita, nec illudebãt occisis, nec inuidebãt latebras aut fugã hostibus: nec ipsi unquã in ullam bello captam urbem ita sæuijmus, aut alios sæuisse audiuimus, ut nunc indigniśi mè tractatur Vrbs non uulgaris sed rerum domina, idq; à magistratu creato ad constituendam & corrigendam rempublicam. quid tale fecit Tarquinius? quem propter unam mulierem uim ab amatore passam nostri maiores regno expulerunt, & ob unum facinus nõ sustinuerũt sub regibus degere inposterum? & postea nos ó ciues appellamur scelerati à Triumuiris, qui se aiunt ulcisci Cæsarẽ, cùm proscribant & eos qui nec in Vrbe erant, cùm ille occisus est, quorũ plerosq; hic uidetis, propter diuitias, aut genus, aut mentẽ reip. amantẽ

proscriptos

proſcriptos. qua ratione & Pompeius nobiſcũ proſcriptus eſt, qui nobis facinus patrantibus erat in Hiſpania: ſed quia patre prognatus erat amãte reipublicæ, à ſenatu reuocatus & imperator toto mari factus. Triumuiris proſcriptione dignus iudicatus eſt. Quid mulieres, etiámne conſpirationis in Cæſarem fuere cõſciæ? quarum bona proſcripta ſunt. quid plebeij homines? quicquid ſupra decem myriades in bonis habent profiteri iuſsi, mulcta propoſita ni faciant: quibus tamen nouis exactionibus ne id quidem aſſequuntur, quod ad debitum militi donatiuũ perſoluendum ſatis ſit. nos uerò qui nihil contra ius ac fas egimus, & promiſſa reddidimus præmia, & alia maiora parata habemus. adeò fortuna quoq; noſtris aſpirat partibus, ut iuſtioribus. ſed non minor reſpectus debet eſſe quid homines de uobis iudicent, præſertim ueſtri ciues, quorum militaſtis auſpicijs, qui cum laude conſulatum geſſerunt, quos nunc non ob aliud crimen quàm quòd reipub. faueant, uidetis coactos ad nos profugere, & nobis ſe coniunxiſſe, pro nobis uota facturos in poſterum, & noſtras partes ſecuturos. multò enim iuſtiora præmia ſeruatoribus eorum polliciti ſumus per præcones, quàm Triumuiri percuſſoribus. nec uident homines inſani, nos qui unius Cęſaris dominatũ ſuſtulimus, minus laturos eum uſurpari à tribus uiris, ſed potius imperium reddituros populo iuxta formam reipub. per manus acceptam à maioribus. cùm igitur in hoc bello non idem utrorumq; ſit propoſitũ, ſed illi potentiam ac tyrannidem affectent, cuius iam dederunt iſta proſcriptione ſpecimem egregium: nos uerò tantum libertatem patriæ tueamur, contenti, ut par eſt, ęquo cum priuatis ciuibus iure uiuere, merito dijs hominibusq; uideri debet noſtra cauſa iuſtior. nec eſt quicquam quod in bello maiorem ſpem quàm fas & ius faciat. neuerò moueat quenquam quòd aliquando militarit ſub Cæſare. nam ne tunc quidem eius, ſed patris ſecuti ſunt auſpicia: nec ſtipẽdia donatiuaq; à Cæſare acceperũt ſed à republica: quando ne nunc quidem Caſsij Brutiq; exercitus eſtis magis quàm Pop. Ro. nos uerò cõmilitones ueſtri ſumus, imperatores Populi Romani. quòd ſi hoſtibus eadem quæ nobis mens eſſet, liceret omnibus tutò arma deponere, & exercitus ſuos reipublicę reddere, ut illa in cõmune conſulat. & ſi placet hæc conditio, huc inuitamus eos. ſed quoniam nõ placet, nec integrũ eſt illis propter iſtas proſcriptiones aliaq; facinora eam admittere, eamus cõmilitones & bona fide ſerioq; militemus ſenatui Populoq; Romano, & nihil niſi libertatẽ ſpectemus. Conclamatum eſt. Eamus, omnibus ut ſe quocunq; duceret poſtulantibus. qua alacritate lætus Caſsius, ſilentio per præcones facto, ſic exorſus eſt denuò.

nuo. Dij quibus iusta bella curę sunt, pro hac fide uobis commilitones faxint bene. quod uerò ad humanam imperatorũ prouidentiam attinet, quanto res nostræ potiores sint quàm hostium, nũc discite. numero legionũ pares sumus, quamuis multis locis reliquimus opportuna præsidia: equitatu & classibus lõgè præualemus, sicut & auxilijs quę missa sunt ab omnibus usq; ad Parthorum regna pertinentibus regibus & nationibus. hostem à fronte tãtùm habemus, illi & à tergo, Pompeium socium nostrũ in Sicilia, Murcum in Ionio mari. Est & Aenobarbo sua classis, præterq; nauales socios plurimos duæ legiones, & sagittariorũ manus, quibus infesta hosti reddit maria, cùm nobis à tergo terra mariq; pacata sint omnia. pecuniæ certe, quas quidam neruos belli uocant, istis nullæ sunt, nec persoluerunt quod promissum est exercitui. prouentus ex proscriptionibus nõ respõdit expectationi, quòd nemo bonus possessiones inuidiosas uelit emere: nec aliunde quicquam redit, exhausta seditionibus, exactionibus & proscriptionibus Italia. nobis uerò multò antè prospectũ est, ut & nunc abunde suppetant omnia, & mox alia uobis largiri possimus, rursumq; alia prouinciæ relictæ à tergo suggerant. cõmeatus autem, quę prȩcipua difficultas est in magnis exercitibus, illis ex sola Macedonia petendi sunt regione montana, & non latè patente Thessalia, idq; terrestri subuectione cum labore maximo, quos si ex Africa petierint aut Lucania uel Apulia, intercludet omnia Pompeius cum Murco & Aenobarbo. nobis uerò & iam nũc sunt, & cõportãtur quotidie nullo labore per mare ex omnibus insulis & prouincijs quæ Thraciam interiacent & Euphratem fluuium: idq; nullo prohibente, cùm nihil hostile à tergo sit. itaq; penes nos erit uel cito decernere, uel trahẽdo bellum fame hostem premere. hæc sunt commilitones quæ humana cura uobis prouisa sunt, reliqua & à uestra uirtute & à Dijs propitijs expectanda sunt. nos uobis præter ea quæ accepistis persoluemus quicquid promisimus, & sicut uestram fidẽ donatiuo benigne pensauimus, ita maius opus uictoriæ dignis præmijs prosequemur Dijs uolentibus. & ut iam nunc libenter eatis quò res postulat, quia contionem alacrem uideo; addemus mox ex hoc suggesto, militi millenos & quingenos H—S, cẽturioni quincuplum, & tribuno pro rata portione. Hæc locutus, & conciliato sibi milite rebus, uerbis, atq; largitionibus, cõcionem dimisit. illi tamen aliquandiu manserunt ibi acclamantes tam ei quàm Bruto, & pollicẽtes, ut par erat, strenuam operam. moxq; donatiuum annumeratum est singulis, & nonnihil additum fortissimo cuiq; ex uarijs occasionibus, ut quiq; priores accipiebant, præmittebantur Dorisçum,

paulò pòst & imperatores secuti sunt. eo tempore aquilę duæ supernè demissæ argenteas signiferorũ aquilas insiderunt tundentes rostris, uelut quidam tradunt, alis protegentes: permanseruntq; in exercitu, alentibus imperatoribus ex publico, donec pridie q̃ pugnatum est auolarũt. duobus deinde diebus per oram sinus Melanis circunducti, Aenum peruenerunt & inde Dorisçum, aliaq; oppida maritima usq; Serrium promontorium. inde ad mediterranea deflexerunt: Cimbrum uerò cum classe legioneq; una & nõnullis sagittarijs oram legere iusserunt: quæ olim fuerat desertissima, quãuis culturæ apta, quòd Thraces abstinerent à mari, nec ad littora descenderent metu præternauigantium. deinde à Chalcidensibus cæterisq; Græcis rei maritimæ assuetis occupata, floruit agricultura simul & exterorum cõmercijs, cùm Thraces quoq; gauderent esse quò se recipiant è montibus, donec Philippus Amyntæ filius tum Chalcidenses tum cæteros aliò migrare iussit, ut nihil aliud præter templorũ areas ibi uideatur. hanc igitur oram rursum desertam Cimber legens, ut ei mãdatum à Casianis fuerat, opportuna castris loca dimetiebatur & designabat, itidemq; stationes aliquot nauibus, ut Norbani exercitus seruare Sapæorum fauces iam superuacuum ducens, inde abscederet: quod & factum est. Norbanus enim quàm primùm classis in eis locis conspecta est faucium præsidio timuit: uocabatq; ad se Ceditium è Turpilis ut propere succurreret. qui ubi se cum illo cõiunxit, Casiani Turpilorum fauces fecerunt sibi peruias. eo dolo deprehenso Norbanus Ceditiusq; Sapæas obtinuerũt ualide, & rursum ademptus est Casianis transitus: simulq; conciderunt eis animi, timentibus ne opus sit iam illam dispendiosam uiam inire quam contempserant, & iter emensum repetere, uergente iam anni tempore. ita solicitis Rascupolis indicauit, esse circuitũ præter ipsum Sapæorum montem dierum trium, inaccessum hominibus ad eam diem, ob rupes, aquæ inopiam, saltusq; densissimos. quòd si non pigeat aquam secum ferre, & uiam angustam munire quantum sufficiat ad transitum, non fore conspicuos ne auibus quidem propter condensitatem arborum. quarta uerò die uenturos ad Harpessum fluuium, qui in Hebrum incidit. inde Philippos iter esse unius etiam diei. quò ubi peruenerint circumuẽturos hostem, ut nullum effugiũ ei pateat. placuit hoc consilium ut in rebus difficilibus, maximè quòd sperarent in potestate se habituros incluſas in medio tantas hostium copias. ergo præmittitur pars quædam, cõmissa cura muniendę uiæ L. Bibulo & Rascupolidi. illi magno labore pergebant tamẽ festinè & alacriter, tanto magis quòd præmissi quidam redierant nunciantes se uidisse

se uidisse fluuium ex prælta specula. quarto uerò die fessi labore ac siti, iam deficiente quam secum ferebant aqua, reputabant prædictã sibi triduanam tantũmodo aquæ inopiam, consternatiq; subitò insidias suspicabantur, non quòd non crederent nunciantibus uisum fluuium, sed quòd putarent duci se aliò, mœstos clamores edebant, Rascupolim quoties circũcursantem hortantẽq; uiderẽt, saxis petentes & conuicijs. Bibulo autẽ rogante suppliciter ut perdurarent bonis auibus, fluuius circa uesperã conspectus est à primo agmine: conclamatumq; ut par erat hilariter præ gaudio, clamorẽ proximis excipientibus usq; postremum agmen. his cognitis Brutus Cassiusq; raptim per eandem uiam traduxerunt exercitum reliquum. nec tamen hostem hoc iter omnino latuit, nec circũuentus est. nam Rascus frater Rascupolidis ex clamore suspicatus rẽ explorauit: & ut uidit miratus est per squalentem ariditate uiam transisse tantas copias, quam ne feris quidem putabat propter tales saltus peruiam: renunciauitq; Norbano omnia. ille cum suis noctu fugit è Sapæis uersus Amphipolim: & ambo Thraces celebrabant in exercitibus, alter quòd per ignotas uias duxerit, alter quòd eum id nõ latuerit. Cassiani uerò mirifica audacia Philippos peruenere, quò & Cimber aduectus est, & omnes copiæ cõuenerunt. ea urbs olim Datus nominata est, & antè etiam Crenides, quòd κρηνῶν, id est, fontes crebri circa eum tumulum scaturiãt. hunc locum ut opportunum bello aduersus Thracas gerendo Philippus munijt, & appellauit de suo nomine. sita est urbs in prærupto tumulo, totam eius latitudinẽ occupans. habet à septentrione saltus, per quos exercitum Cassianũ traduxit Rascupolis: uersus meridiem est ei proxima palus, quam mare excipit: uersus Orientem uerò fauces & Sapæorum & Turpilorum. ex occidentali latere campi patent usq; Murcinum Drabiscumq; oppida & Strymonem fluuium circiter CCCL. stadijs, fertiles admodum. & amœni, ubi raptam dicunt Proserpinam dum flores legeret: præfluitq; amnis Zygastes, in cuius traiectu aiunt Plutonem fregisse currus iugum, & ab eo casu Græcos nomen indidisse fluuio. est autem decliuis ea planicies descẽdentibus à Philippis, accliuis uerò ab Amphipoli ascendentibus. non longè à Philippis abest alter tumulus, quem Bacchi dicunt, in eo sunt aurifodinæ quas Asylum uocant. inde ad decimum stadium progressis offerunt se alij duo tumuli, distantes à Philippis octodecim stadia, octo uerò à se inuicem, in quibus castrametati sunt, Cassius in meridiali, Brutus in septentrionali: nec amplius Norbanum cedentem persecuti sunt. nunciabatur enim appropinquare Antonium, Cæsare ad Epidamnum relicto propter ualetudi-

nem.ea planicies aptiſsima erat cõmittendo prælio,ſicut colles præ-
rupti caſtris metandis . nam ex altero latere paludes ſtagnaq́; habe-
bant uſq; Strymonem fluuium, ex altero aſpreta nullis callibus per-
uia.medium inter tumulos octo ſtadiorũ ſpatium,tranſitus erat Aſi
am ex Europa petentibus,quaſi porta quædã.in eo tranſuerſum mu
rum à caſtris ad caſtra extruxerũt, relicta porta in medio,ut bina ca-
ſtra unirẽtur.præterfluebat & amniculus,quem Gangam ſiue Gan-
gitem dicunt:à tergo erat mare,tutam ſtationem claſsi, & caſtris ui-
ctualia præbiturum.Thaſum centeſimo ſtadio diſtantem habebant
pro horreo. triremes ad ſeptuageſimum ſtadium in portu Neapoli-
tano collocarũt . hac opportunitate locorum lęti caſtra muniebant.
Antonius interim cum exercitu raptim iter faciebat, ut Amphipo-
lim occuparet ſedem belli facturus:& quia munitam à Norbano in-
uenit ut ſibi uenienti eſſet receptatulo,gauiſus apparatum in ea reli-
quit cum una legione præſidiaria,præfectoq́; Pinario. ipſe admodũ
audenter progreſſus longè, caſtrametatus eſt in plano, dirempta ab
hoſte octo tantùm ſtadiorum ſpatio:ſtatimq́; apparuit quanto poti-
or eſſet illorum quàm horum caſtrorum cõditio. illi erant in colle,
hi in planicie:lignabantur illi è montibus, hi è paluſtribus: illi aqua-
bantur è fluuio,hi è puteis quos mox effoderãt: cõmeatus illi à pro-
pinqua Thaſo aduehebant,hi ab Amphipoli per uiam CCCL. ſtadi-
orum . uidetur tamen neceſſariò feciſſe id Antonius , præoccupatis
iam ab hoſte collibus , reliqua planicie humili , ſtagnante interdum
aquis fluminis,ſecũdum quod in effoſsis puteis fontes copioſi aquæ
dulcis inueniebantur.ea audacia quamuis à neceſsitate profecta, ho
ſtes terruit,cõſiderantes ſtatim ex itinere tam propinquo loca caſtra
contemptim poſita. quapropter multa caſtella exſtruxerunt, ualloq́;
ac foſſa & muro cõmunierunt, Antonianis quoq; quantum res po-
ſtulabat muniẽtibus . at Caſsius uidens inſanum impetum Antonij,
ſpatium anguſtum inter paludem & ſua caſtra,neglectum prius per-
munijt,nequid immunitum eſſet, rupibus latus caſtrorũ Bruti pro-
tegentibus,Caſsianorũ uerò, palude mariq́; deinceps.cætera in me-
dio foſſa ualloq́; & muris ac portis interſepta erant . hæ fuere muni-
tiones utrorumq;, in quibus abſoluendis dum occupantur , uelita-
tionibus tantùm & equitum excurſionibus utrinq; faciebant uirtu-
tis periculum.ut uerò ſuprema operibus manus eſt impoſita,& Cæ-
ſar in caſtra peruenit,nondum ad cõflictum ſatis ualidus,lectica or-
dines circumuectari ſolitus, Cæſariani ſtatim explicarunt aciem . ex
aduerſo Brutus ſuos inſtruxit in editiore loco, non deſcẽdit tamen.
non placebat enim prælio decernere, quòd ſperarent hoſtem labo-
raturum

raturum cõmeatuũ inopia. pariter utrinq; undeuiginti legiones cõ-
ſtiterant, ſed in acie Bruti nonnihil ad iuſtum numerum deerat, con
trà in Cæſariana erant aliquot ſupernumerarij. equitum annumera-
tis utrinq; Thracum auxilijs. Antonius cũ Cæſare habebat XIII M.
Brutus & Caſsius XX M. itaq; multitudine uirorum, audacia uirtu-
teq́; imperatorum, armis & apparatu pulcherrimũ utraq; acies ſpe-
ctaculum præbuit: ſed otioſæ per multos dies, Caſsianis præliũ de-
trectantibus, & difficultate annonæ hoſtem fatigare cupiẽtibus, cũ
ipſis omnia ſuppeterent ex Aſia, & ex propinquo per mare ſubue he
rentur, hoſtes in regione infeſta laborarent inopia. nam neq; nego-
ciatores ex Aegypto ſumere quicquam poterant, fame tunc oppreſ-
ſa: neq; ex Hiſpania aut Africa Põpeius, neq; ex Italia Murcus & Ae-
nobarbus ſinebant cõmeatus aduehi: Macedonia uerò Theſſaliaq́;
non diu ſufficere poterant, quæ tum ſolæ alebant exercitum. id non
ignorãtes Caſsiani bellum ducebant. quod Antonius ueritus ſtatuit
eos ad pugnam cogere: cogitauitq́; num poſſet clàm per paludem ui
am efficere, ut hoſtibus à tergo cõmeatus ex Thaſo ſubuectionem
intercluderet. productis igitur rurſum in aciem aliquoties ſignis o-
mnibus, ut uideretur adeſſe totus exercitus, deducta inde parte no-
ctes atq; dies aperiebat in palude anguſtum tranſitum, detondens a-
rundines & aggerem excitans munitum utrinq; macerie ne dilabe-
retur: profundiora ſternẽs ſublicijs pontibus per ſummũ ſilentium.
conſpectum enim hoſtibus adimebant arundines relictæ circa tran
ſitum. in hoc opus inſumptis decem diebus, cohortes expeditas no-
ctu miſit: quæ occupatis ulterioribus locis aliquot natura munitis,
multa caſtella uallata perfecerunt eodem tempore. ad id cõmentum
tam bene diſsimulatum Caſsius obſtupuit, & ut arte artem illuderet,
excluſurus ab eis caſtellis Antonium, trãſuerſum ſeptum egit per to-
tam paludem à caſtris uſq; ad mare, ad imitationẽ alterius operis cõ-
tinuatis ſublicijs pontibus & aggeribus, interruptaq́; uia quam An-
tonius fecerat, ut nec qui tranſierant ſe poſſent recipere, nec ſubmit
ti poſſent eis auxilia. quod ubi uidit Antonius circa meridiem, ita ut
erat confeſtim cum impetu & ira, ſuum exercitum in altero cornu
ſtãtem uertit ad murum Caſsij, pertinentẽ à caſtris ad paludem, ferra
menta ſecum & ſcalas ferens, quaſi hoc expugnato penetraturus ad
caſtra Caſsiana. eos tam inſolenter aduerſo cliuo tranſuerſim per ip-
ſum quod utramq; aciem dirimebat ſpatium currentes non tulerũt
Bruti milites, ignominioſum rati, ſi uiri armati aduerſarios impune
præter ora ſua ſinerent euadere: & non expectato imperio, tãtùm ad
unius tribuni mandatum irruentes in eos ex latere occiderũt, quot-

quot ad manus uenere. cõmiſſoq; ſemel prælio, mox ſe uerterunt ad oppoſitam ſibi Cæſaris aciem, coactamq; terga uertere perſecuti etiam caſtris potiti ſunt, quæ illi cõmunia fuerunt cum Antonio, Cæſare tum abſente propter ſomnium, & eam diem cauente, ut ipſe ſcriptum reliquit in ſuis cõmentarijs. Tum Antonius ut uidit cœptum prælium, gauiſus eſt quòd hoſtem eò compuliſſet: reuerti tamen in campum iudicauit ſibi inutile, ne conuertens aciem turbaret ordines. ſed cõtinuato ut occeperat curſu in aduerſum cliuum euaſit cõtemptis telis ſupernè uolãtibus, donec impegit in aciem Caſsij loco ſe non mouentem, & attonitam necopinata audacia. quam ubi perrupit inſigni auſu, ſeptum illud tranſuerſum inuaſit magno impetu, & conuulſo uallo, foſſa oppleta, muro ſubruto, ſtationem pro porta oppreſsit, contemptisq; miſsilibus per portam introſilijt, cęteri per diruta murorum penetrauerunt. quidam etiam per ſtragem cadauerum aſcenderunt: & hæc omnia tanta celeritate, ut ſuccurrentib. qui in palude operabantur, ipſi iam expugnatis muris occurrerẽt, & his quoq; eodem impetu profligatis compulſisq; in paludem, reuerterentur iam in ipſa caſtra Caſsij, duntaxat qui cum Antonio per murum irruperant, reliquis extra murum cum hoſte confligentibus. caſtra enim ut firma perpauci cuſtodiebãt, quo facilius capta ſunt. iãq; etiam extra Caſsiani uincebãtur: & cognito quod caſtra ſint amiſſa, turpi fuga diſperſi ſunt. atq; ita æquo marte pugnatum eſt, profligato per Brutum ſiniſtro cornu hoſtium & caſtris captis: diuerſa parte Antonio poſt deuictos Caſsianos incredibili audacia caſtra quoque uaſtante, multis utrinq; per uarios caſus occumbẽtibus. & quia latis in campis multum puluerís excitatum eſt, ignorabant alteri de alteris: tandem cognito ubi eſſent, reuocabant ſocios. illi ad ſuos recipiebãt ſe baiulis ſimiliores quàm militibus. ac ne tum quidem aſpectu ullóue ſenſu dignoſcebant ſe inuicem: alioquin alterutri proiectis ſarcinis, facile aduerſarios onuſtos oppreſsiſſẽt. deſiderata ſunt, quantum cõiecturis aſſequi licuit, Caſsianorum octo milia cum ſeruis armigeris, duplo plura in exercitu Cęſaris. Caſsius exutus caſtris, eò reuerti nõ potuit, ſed curſu recepit ſe in Philipporum tumulum, & inde proſpectabat quid fieret. cumq; proſpectus adimeretur puluere, nec exactè uidebat nec omnia, niſi quòd caſtra amiſerat. quapropter Pindarum armigerũ ſuum iuſsit, ut ſibi percuſſoris præſtaret officium. dum is cunctatur, accurrit alius quidam nuncians Brutum in altero cornu uincere, & caſtra hoſtiũ diripere. cui hoc tantũ reſpondit: refer ei, me optare illi abſolutam uictoriam. Tum ad Pindarum uerſus, quid ceſsas, inquit, Cur nõ me ab hac ignominia libe

ras?

ras? simulq; iugulo ferrum excepit. hæc quidam produnt de morte Cassij. alij putant eum, afferentibus lętum nuncium Bruti equitibus, existimantem hostes esse, misisse Titinium qui rem exactè cognosceret. & cùm equites ut amicum Cassij recepissent in medium, conclamantes præ gaudio, Cassium qui crederet illum in hostes incidisse, hoc tantùm profatum, Expectauimus dum uideremus amicum abripi, secessisse in tentorium cum Pindaro, & Pindarum nusquam uisum postea. quamobrem quidam opinãtur eum iniussum occidisse dominum. Obijt Cassius natali suo die, postquàm euentu quo diximus pugnatum est. Titinius morarum pœnas ultronea morte luit. at Brutus supra Cassij cadauer flens, appellabat ultimum Romanorum, intelligi uolens, neminem posthac fore uirtute similem, accusans simul properationem eius & temeritatẽ, & ediuerso mactum felicitatis prædicãs, qui se curis ac molestijs exemerit, quæ me, inquit, ducunt ad nescio quem exitum. tradito deinde amicis cadauere, ut clàm sepeliretur, ne exercitus ex aspectu prouocaretur ad lacrymas, ipse cibo cæteraq; corporis cura abstinens, pernox constituebat exercitum Cassij. Mane deinde hostibus progressis in aciem, ne pro uictis haberentur, mentem eorum intelligens: Sumamus, inquit, arma nos quoq;, & pari simulatione cladem tegamus. ut uerò instruxit aciem, hostes retrocesserunt. Brutus ad amicos sic in eos cauillatus est: Isti qui nos ut fessos prouocant, armis experiri nolunt. cæterùm qua die in campis Philippicis pugnatum est, etiam in Ionio mari casus memorabilis accidit. Domitius Caluinus onerarijs nauibus uehebat duas legiones ad Cæsarem, quarum altera ob uirtutem Martiæ cognomine honestata fuerat: uehebat etiam cohortem prętorianorum duorũ milium, & quatuor alas equitum, aliamq; selectã multitudinem, paucis triremibus deducẽtibus. his Murcus & Aenobarbus obuiam fuit cũ centũ triginta longis nauibus. eas primùm onerariæ paucæ uelis plenis effugerunt, reliquæ repente uento uim remittente, in tranquillo mari errabant, diuinitus hosti traditę. inuadebant enim intrepidè singulas & perrumpebant: nec à prosequentibus triremibus ullum erat auxiliũ, quòd propter paucitatẽ circumuenirentur. in hoc prælio uarij conatus fuere periclitantiũ, dum celeriter naues coniungunt contis ac funibus ne hostis perrumperet. quod cum succederet, Murcus immittebat eis ignita iacula: & illi pari celeritate soluebant uincula, & diffugiebant metu incendij, atque ita rursum exponebant se rostrorũ ictibus, aut circumueniebantur. ibi indignati milites præsertim Martij, quòd cum præstarent robore, inulti perirent, alij seipsos interficiebant nõ expectato incendio:

alij triremes hostium insilientes, multa faciebant ac ferebãt fortiter: naues quoq; semiustulatæ diu iactabantur onustæ uectoribus, alijs igne, alijs fame sitiq́; pereuntibus. quidã antennis aut tabulis hærentes in scopulos aut deserta littora eiecti sunt, nõnulli horum ex inspe rato seruati. fuerunt qui & ad quintam diem perdurarũt, picem interim lingentes, aut uela funésue mandentes, donec undis ad terram appellerẽtur. multi deditionem fecerunt, cùm non possent tot malis resistere. in his fuerunt triremes x v i i. quarum milites ad Murci sacramentum transierunt. Caluinus dux earum cum sua naue Brundisium quinta die rediit, periisse creditus. idq́; in Philippensis pugnæ diem incidit, siue naufragium dicendum est, siue nauale prẹlium: fuitq́; res miraculo, postquam cõpertum est ita fortunæ uisum, ut certamen utrunque in eundem temporis articulum competeret. Brutus autem aduocata concione militum, sic eos allocutus est: Hesterno prælio cõmilitones nulla in re non superiores hostibus fuimus: nam & pugnam incepistis alacriter, quamuis iniusi, & quartam legionem, propter opinionem uirtutis in opposito cornu locatam, totam cõcidistis, aliosq́; deinceps usq; castra, quæ & ipsa capta diripuistis: ut hæc uictoria lõge præponderet damno in siniſtro cornu accepto. quam cum possetis parare in solidum, res hostiũ diripere maluistis quàm uictos delere. nam pleriq; uestrum præteritis hostibus in eorum bona fecerũt impetum: & hic quoq; nobis præualentibus, illi ex nostris castris binis ceperunt altera, nos uniuersa illorum occupauimus: atq; ita duplo maior eorũ iactura fuit. hactenus quantũ ad præliũ attinet potiores sumus, de cætero quantũ præpolleamus, potestis ex captiuis discere, de inopia caritateq́; annonæ, de laboriosa cõportatione & penè defectu cõmeatuum. nam neq; è Sicilia, Sardinia, Africa, Hispaniaq́; eis petere licet per Pompeiũ, Murcum Aenobarbũq́; classe c c l x. nauium mare illud intercludentes: & Macedoniam exhauserunt iam: sola nunc alit eos Thessalia, quam usq; quo suffecturam putatis? Ergo cùm eos ad pugnam properare uideritis, exagitatos à fame putate præsentem mortem appetere. nobis ediuerso curandum est ut eos fame oppugnemus, quo debiliores & afflictiores inuadamus cum opus fuerit, nec alacriores simus quàm tempus postulat. quòd si quis hoc cõsilium cunctantiũ magis quàm properantium putat per imperitiam, consideret mare quod à tergo nobis cõmoditates omnes alimẽtaq́; suppeditans, occasionem præbet assequendæ uictoriæ sine periculo, modò patienter & ẹquo animo feratis insultantes & prouocantes: non quod uirtute præpolleant, ut declarauit hesternum certamẽ: sed ut diuerso timori afferant remedium.

remedium. cæterùm istam alacritatem, quam nunc uos uolo cõtinere, abundè præstate quãdo postulabimus. ego uobis uictoriæ præmium ex asse, ubi dijs uisum fuerit, post omnino profligatos hostes persoluam: nũc ad fortem operã heri nauatã, denuo millenos H—S accipietis à me singuli: ordines ducẽtibus pro portione numerabit.

Hæc locutus continuò donatiuũ legionatim distribuit. & ut quibusdam libuit monumentis prodere, Lacedæmonem & Thessaloni cam diripiendas eis se concessurum est pollicitus. At Cæsar & Antonius intelligentes Brutum nõ pugnaturum nisi coactum, concionem aduocarunt, tum Antonius ita locutus est: Hesternam uictoriam, milites, quiuis hostis (ut mihi compertum est) ex parte sibi uerbis uindicat, quasi fusa nostrarũ copiarũ parte, castrisq; direptis: re tamen fatebitur uestrã esse integram. polliceor enim uobis, nec cras, nec sequentibus diebus sponte prodituros in aciem: id quod certissimum argumentum est, heri uictos adhuc pauere: & sicut athletæ faciunt, confiteri se inferiores uel ob hoc ipsum, quòd iam abstinẽt à certamine. non enim ideo tam magnum collegerunt exercitũ, ut intersepto aditu degant in Thracia: sed quem murum uobis uenientibus obiecerunt præ timore, intra eum se clade hesterna perculsi cõtinent: quæ imperatorum alterum ætate maiorem & usu peritiorem desperatione coegit necem sibi conscire, quod & ipsum maximũ est cladis indicium. ergo si nobis prouocantibus in æquum locum nõ descenderint, maluerintq; in rupibus fiduciam collocare, quàm in manibus: tum uerò ut Romanos decet, colligite robur, quemadmodum heri feciſtis, turpe putãtes cedere territis, abstinere à segnibus, & minoris arma uestra quàm illorum munimenta æstimare. nam ne nostrum quidem propositum est in campis perpetuò uincere, & morantes cuncta deficiẽt. imò qui sapiunt, bellum absoluunt celeriter, pace fruũtur quàm possunt diutissimè. igitur opportunitates rerum gerendarum nos prouidebimus, quos heri non pœnitendos ardoris & conatus duces habuistis: uos contrà, quoties imperatores postulauerint, uirtutem exerite, rapinam hesternam nihili faciẽdo. nõ enim in his quæ habemus sitæ sunt nostræ diuitiæ, sed in uictoria: quæ res nostras apud hostem adhuc incolumes, prẽda cumulatas restituet. eas si festinamus recipere, festinemus ad prælium, quamuis iam heri satis multa recepimus, fortasse plura quàm amisimus. nam illi quicquid ex Asia rapuerunt secum ferebãt: uos è patria discedentes relictis pretiosioribus, necessaria tantũ assumpsistis. quòd si quid lautius fuit, nostrum fuit imperatorum, qui parati sumus omnia pro uictoria uestra impendere, nec obstabit ea iactura quo minus addatur uobis

tur uobis denuò uictorię præmiũ, in milites ſingulos quinquies mil leni ſeſtertij, centurioni quincuplum, tribuno duplum eius quod accipit centurio. In hanc ſententiã locutus: poſtridie rurſum eos produxit in aciem: cumq; hoſtis non deſcenderet, Antonius id moleſtè ferebat, nec deſtitit producere. Brutus uerò copias ſuas partim inſtructas habebat, ne cogeretur inuitus pugnare: partim per uiam qua cõmeatus afferebantur, certis interuallis diſpoſuerat præſidio. erat tumulus proximus caſtris Caſsij, quem occupare hoſti fuit difficile, quia ſagittis è caſtris infeſtari poterat. ei tamẽ Caſsius impoſuit præſidium, nequis audacior eum inuaderet. hunc à Bruto derelictũ Cæſariani occuparunt noctu quatuor legionibus, cratibus protecti ac corijs ad arcenda miſsilia. quo occupato aliæ decem legiones transmouerunt caſtra uerſus mare quinq; ſtadia, inde porrò quatuor ſtadiorum interuallo duæ metatæ ſunt, hoc modò extenſuræ ſe uſque mare, cogitantes aut per littus, aut per paludes, aut quomodocunq; perrumpere, & intercludere cõmeatus hoſtium. huic conſilio Brutus occurrit tum alijs artibus, tum caſtellis ex aduerſo hoſtilium caſtrorum oppoſitis. At Cæſariani moras ferre non poterant, fame iam manifeſtè preſsi, quæ indies creſcens metum augebat. nam nec è Theſſalia ſatis eis ſubuehebatur, nec è mari quicquã ſperabant, claſſibus hoſtium toto mari uagantibus. quin & naualis in Ionio mari pugnæ euentus ad utrumq; exercitum iam perlatus timorẽ auxerat, appetente hieme quoq; moleſta in planicie cœnoſa manẽtibus. huic neceſsitati ut prouideretur, una legio miſſa eſt in Achaiam, ut quicquid nanciſceretur collectum feſtinè ad exercitum mitteret. Inſtante uerò tanto periculo anxij, cùm nihil proficerẽt alijs artibus, & fruſtra æquo loco oſtentarent aciem, ſubierunt cum clamore munitionem hoſtium, Brutum prouocantes ad pugnam cauillis & conuicijs, parati non tam oppugnare, quàm inſano impetu inuitũ ad prælium prolicere. at ille perſtabat in priſtino propoſito, eo magis quòd audierat de fame & de ſuorũ nauali uictoria, uidebatq; hoſtium deſperationem ex inopia natam: & malebat oppugnationem aut aliud quiduis ſuſtinere, q̃ confligere cum famelicis ac deſperatis, & totam fiduciam in armis habentibus. exercitus uerò aliter ſentiebat per imprudẽtiam, moleſtè ferens mulierum more in caſtris ſe otioſos præmetu concludi: indignabantur & ductores ordinum, non quòd improbarent Bruti conſilium, ſed quòd alacritate militum freti putarent citius adfore uictoriam. in cauſa erat ipſe Brutus mitis ac comis erga omes, diſsimilis Caſsio ſeuero & imperioſo per omnia. quapropter illius imperata minores duces exequebantur, nec rationem requirentes

quirentes eorum, nec si scirent retractãtes. Brutus uir mansueti ingenij nil aliud postulabat, quàm ut ex æquo imperaret cum alijs. tandem cùm crebro iactari uoces in militum circulis audiret: quo nostro merito imperator damnat nos? quid peccauimus qui hostes fudimus & fugauimus? qui oppositum nobis cornu concidimus? qui castra expugnauimus? dissimulauit, nec concionem aduocauit, ne præter decorũ à multitudine rationis experte cogeretur, præsertim mercenaria, quæ semper, sicut inconstantes serui, alios dominos respicit, leui momento in contrarium mutabilis. ubi uerò animaduertit & tribunos centurionesq; monere, utendum præsenti alacritate militum, fortasis enim effecturos aliquid egregiũ. quòd si quid aduersum acciderit, redeundũ intra munitiones, & à uallo hostem arcendum: his magis etiã iratus, & dolens eos in cõmuni periculo tam facilè assentire militibus, dubiam fortunam anteponentibus tutæ uictoriæ, cessit illis in suam & ipsorum perniciem, his tantùm uerbis questus: Videor ut Pompeius Magnus bellum gesturus, nõ tam imperator, quàm imperata faciens. Et quantum ego intelligo, ideo non plura dixit, quia dissimulabat id quod metuebat maximè, ne exercitus olim assuetus militiæ Cæsaris, indignatione motus ad hostẽ transiret: quod iam inde ab initio & ipse & Cassius suspicantes, nullam eis occasionem indignandi prębebant. Ita Brutus inuitus eos produxit, & ante munitiones struxit aciem, subinde admonens ne longius à tumulo procederẽt: ut & receptus, si res id poscceret, esset facilis, & hostem possent è superiore loco telis petere. erat autem utrisq; mutua cohortatio, & cupiditas pugnandi audaciaq; summa, quòd alteros fames urgeret, alteros iustus pudor, qui imperatorem suum coegerant cunctantem ad prælium: tunc uerò curabant ut re appareret fortitudo & audacia quam uerbis prę se tulerant, ne temeritatem magis secuti uiderentur, quàm laudabile cõsilium. quod & Brutus obequitãs ordines seuero uultu eis ingerebat, paucis pro tempore admonens: Vos pugnare uoluistis, uos me aliter affectum uincere cogitis. cauete ne uel meã uel uestrã spem frustremini. tumulus quoq; uos protegit, habetis à tergo uestra omnia. hostes in ancipiti sunt periculo, inter uos & famem positi. Talia uociferans discurrebat, ordinibus acclamãtibus & fausta ominantibus. Cæsar quoq; & Antonius, suos quisq; obequitans, & dextram intendens, cõcitabat pro imperio, non dissimulando famem, ut opportunam ad accendendã audaciam: Inuenimus hostem milites, adepti sumus extra munitiones quos quæsiuimus. cauete ne quis uestrum suam prouocationem dehonestet, ne minis facta parum respondeant. cauete ne malitis cum fame,

fame,malo triſti & inexpugnabili conflictari, quàm cum armis hoſtium & corporibus, ueſtro ferro & audaciæ atq; adeò deſperationi ceſſuris.nam in eo ſtatu res noſtræ ſunt, ut procraſtinari non liceat,hodie de rerum ſumma decernendum eſt, & aut uincendum omnino,aut generoſe cadẽdum. Victores uno die,uno labore parabitis alimenta,& pecuniam,claſſes & exercitus, & inſuper ex noſtra liberalitate uictoriæ præmia.uincemus autem ſi primo congreſſu memores neceſsitatis fuerimus,deinde turbatis ordinibus cõfeſtim reditum ad portam eis intercluſerimus, & aut in prærupta eos aut in plana propulerimus, ne bellum rurſus renaſcatur, néue inimici ad ocium refugiant: qui imbecillitatis ſuæ conſciẽtia ſoli hoſtium non in pugnando ſpem collocant,ſed in abſtinẽdo à prælio.His tum adhortationibus utebantur Cæſar & Antonius quacunq; ſe uerterent, quibus effecerunt ut puderet non reſpondere imperatorũ expectationi, cupidos etiam euadẽdi famem ex necopinato auctam propter cladem acceptã nauali prælio.malebantq́; in acie cum bona ſpe cadere ſi ita res ferat,quàm abſumi malo inexpugnabili.has cogitationes militibus inter ſe cõferentibus ambo exercitus repleti ſunt, nihil nõ auſuris animis, immemores quòd coniuncti eſſent iure ciuium, & quaſi natura hoſtes inuicem infenſi minaciter.adeò prẹſens ira plus quàm ratio naturaq́; ualuit.utriq; autem pariter diuinabãt, eius diei prælio de ſumma rerum Romanarum decerni,& decretũ eſt. iamq́; dies, dum ſe parant, ad nonam horam proceſſerat, cùm aquilæ duæ pugnare cæperunt inter utramq; aciem intentam ſummo ſilentio. cumq́; fugata eſſet quę à Bruto ſteterat,cõclamarunt hoſtes & ſigna collata ſunt,fuitq́; congreſſus ſuperbus & immitis.omiſsis enim miſſilibus ut ſuperuacuis,cæterisq́; quæ in prælijs adhiberi mos eſt, co minus pugnabãt gladijs,ferientes & ictus excipiẽtes,impulſuq́; mutuo turbantes ordines,alteri pro ſalute magis quàm pro uictoria certando,alteri pro ipſa uictoria,memores importunitate ſua coactum imperatorem ad id prælium.eratq́; multa ubiq; cædes, multus gemitus,dum cadauera ſubtrahunt, & integros ſubſtituunt in locum cadentium,ſuccedentes è proximis manipulis. nec deerant imperatores officio ſuo,circũcurſantes & nunſquam non conſpicui,hortatibus accendendo impetum, laborantibusq́; acclamãdo, ut durẽt etiamnum pauliſper, & recentem manum in feſſorum locum ſufficiendo.itaq; à fronte ſemper redintegrabãtur animi.tandem Cæſariani, ſiue propter metum famis, ſiue propter fortunam ipſius Cæſaris (nam nec Bruti milites incuſari poterant) aciem aduerſam loco mouerunt, ac ſi impreſsione facta protruderẽt machinã quampiam grauiſsi-

grauiſsimam:hoſtes uerò pedem referebant etiam tum intrepidè.ut uerò prima frons diſſoluta eſt,concitatius ſe recipiebant, & cedentibus ſimul ſecundis ac tertijs manipularibus, omnes promiſcuè cõ fuſi premebantur & à ſuis & ab hoſtibus inceſſanter urgentibus, do nec effuſe iam fugerent. tum uerò Cæſariani mãdatorum memores, portam occuparunt magno ſuo periculo: telis enim & ſuperne & à fronte petebantur, donec excluſerunt fugientem multitudinẽ. fuga inde ad mare uerſa eſt,& ad montes per uallem Zygactę fluuij.fuſis & fugatis hoſtibus, quod reliquum erat operæ imperatores inter ſe partiti ſunt: relictoq; Cæſare ut erumpẽtes è caſtris exciperet, & ipſa caſtra cuſtodiret, Antonius exequebatur imperatoris omnia munia,fugiẽtes pariter ac reſiſtentes inuadens, & caſtra eorũ alia: profligabatq; omnia uiolento impetu:& ueritus ne duces elapſi aliũ exercitum colligerent,equites miſit circa uiarum exitus, qui fugientes caperent. qui diuiſis regionatim operis montem aſcendebant cum Thrace Raſco ſimul miſſo propter uiarum notitiã: & omni ex parte circundatis munitionibus præruptisq; caſtrorum, effugientes ut feras uenabantur,obſeruantes ne quis è caſtris euaderet. pars Brutũ ipſum perſequebantur. hos continuato curſu uenientes cõſpicatus Lucilius Lucinus ſubſtitit, & Brutum ſe fingens rogabat ut ad Antonium duceretur,non ad Cæſarem: qua de cauſa potiſsimum Brutus credebatur,quòd uitaret inimicum implacabilem. hunc ubi adduci cognouit Antonius, feſtinus occurrit, fortunam & dignitatẽ uiri uirtutemq; ſimul reputans, & cogitans quomodo excipiendus ſit,cui Lucinus obuiam factus ſatis audenter,Brutus,inquit,non eſt captus: nec capietur unquã uirtus ab ignauia.ego uerò his deceptis hic adſum tibi.tũ Antonius uidens erubuiſſe equites,conſolatus eſt. Non minorem mihi hanc prædam,inquit, ſed meliorem quàm putatis uenati eſtis,quãto amicus inimico eſt potior. & Lucinum tunc quidem amico cuidam curandum tradidit,deinde uerò ipſe fidiſsima eius amicitia uſus eſt. At Brutus cum ſatis multis in montes refugit,ut noctu reuerteretur in caſtra,aut ad mare deſcenderet.quoniam autem omnia cuſtodijs erant interſepta, armatus pernoctauit cũ omnibus:ferturq; ſidera intuentẽ dixiſſe,Iuppiter,ut ferias,qui horum eſt cauſa malorum: Antonium utiq; ſubindicãs: quod ipſe tandem (ut fertur) in proprio periculo faſſus eſt ſera pœnitẽtia: quòd cum poſſet accẽſeri Bruto & Caſsio, maluiſſet fieri apparitor Octauij. tũc uerò & Antonius armatus in ſtationibus per totam noctem Bruto ſe oppoſuit, pro uallo uſus congeſtis armis & cadaueribus. Cæſar uerò in mediam noctem labore tolerato, propter morbum

ſeceſsit,Norbano tradita caſtrorum cuſtodia. Brutus ſequẽti die uidens inimicos perſtare in inſidijs, & circa ſe non integras legiones quatuor, ipſe quidẽ parum tutum putauit eas alloqui, ſed tribunos non ſine pudore agnoſcentes erratum ſuum, miſit ad eas,prætentaturos an uelint per medias inſidias erumpere, & ſua recipere adhuc aſſeruata à præſidiarijs. illi qui & prælium alacriter inierant, & hoſtem diu magno animo ſuſtinuerant, tunc infenſo numine reſponderunt imperatori, eum non pro dignitate ſe gerere: ſibi qui toties fortunam tentauerint,non eſſe corrũpendam ſpem pacis reliquam. Tum Brutus ad amicos,Ergo iam inutilis ſum patrię,ſi & iſti ſic animati ſunt:ſimulq; Stratonem Epirotam amicum ſuum uocauit,iuſſitq; ut ipſum ferro conficeret. qui cùm amplius deliberandum censeret,unum è ſeruis uocauit:& Strato:Non deerit,inquit,tibi Brute amicus magis quàm ſeruus ad mandata ultima, ſi iam decretum eſt: ſimulq; cum dicto gladium infixit in latus Bruti,nec præbentis, nec auerſantis. Hic fuit Caſsij Brutiq; exitus, uirorum generoſiſsimorũ nominis Romani & illuſtriſsimorũ uirtute incõparabili, abſq; uno piaculo:quos & C.Cæſar quãuis Põpeianos, ex inimicis hoſtibusq; amicos fecit, & in amicitiam ſemel receptos,pro filijs habuit:ſenatus uerò tum extinctos deſiderauit,tum caſum eorũ miſeratus eſt:quippe qui propter hos duos obliuionẽ decreuit cæteris, & exulantibus his dedit prouincias,ne eſſent exules:nõ in contemptũ Cæſaris,neq; quòd facto gauderet,quando & uiuum uirtutis fortunæq; cauſa miratus eſt,& defunctũ ſepelijt publicè,actaq; eius rata habuit, & magiſtratus pręfectosq; diu ex pręſcripto eius creauit,ratus nihil ſe melius inuenturum illius conſilijs. ſed ſtudium erga hos uiros & ſolicitudo pro eis calumniandi materiam præbuit:adeò cari erant omnibus.quin & optimates exulum hos præferebant Pompeio,quòd hic propinquus eſſet, nec de pace deſperaret, illi & lõginquiores eſſent & implacabiles.cæterùm cùm ad res gerendas uentum eſt, biennio non integro collegerunt pluſquam uiginti legiones, & equitum circiter uiginti milia,naues longas ſupra ducentas, aliumq; apparatum haud contemnendum: pecunias quoque infinitas à uolentibus nolentibus exegerunt: in bellis etiã quæ cum multis ciuitatibus ac gentibus & aduerſæ factionis hominibus geſſerunt,ſæpe uictores,imperio potiti à Macedonia uſq; ad Euphratem: & quoſcunq; bello petierunt,ad ſocietatem pertraxerũt, eorumq; opera fideli uſi ſunt, ſicut & regum ac dynaſtarũ,atq; Parthorum etiam quamuis inimicorum,duntaxat in rebus minoribus:de rerum tamen ſumma certaturi,non expectarunt eorum aduẽtum,ne barbara infeſtaq; gens Romano

mano ſolo inſueſceret: et quod maximè mirandum fuit, pleraq; pars eius exercitus conſtabat ex his qui ſub C. Cæſare ſtipendia fecerant: quorum fatalem fauorem & ſtudium erga illum, percuſſores hi ad ſe traduxerunt, ita ut fideliorem operam ipſis præſtarent contra filium Cæſaris, quàm Antonio ſocio Cæſaris collegæq; . nemo enim eorũ Brutum Caſsiumq; uel uictos deſeruit, cũ Antonius ad Brundiſium à ſuis ante initium belli deſertus ſit. prætextũ autem belli habuerunt & nunc & Pompeianis temporibus, non utilitatem propriam, ſed nomen reipublicę: ſpecioſum quidem, ſed nõ ſemper cõmodum. ſe autem ipſos, poſtquam uiſi ſunt non amplius utiles patriæ, ambo contempſerunt pariter. quod autem ad utriuſq; curas attinet, Caſsius in unum bellum intentus, ſicut gladiator in aduerſariũ, nihil ſpectabat aliud: Brutus ubicunq; erat, uiſendarum rerum & audiendi fuit cupidus, quippe qui & philoſophiam liberaliter attigerat. attamẽ quamuis tam egregij uiri eſſent, omnibus eorum cœptis aduerſabatur facinus perpetratum in Cæſarem, quippe nec ſimplex nec modicum. amicum enim necopinum oppreſſerant, ingrati erga benemeritum, qui belli iure captos ſeruauerat: & oppreſſerant per ſummum nefas imperatorem ſuum, in curia: põtificem, ſacra ueſte amictum, potentia præeminentem quantum non alius: ſed ſupra cæteros omnes imperio patriæq; utiliſsimũ. quapropter numine irato, prodigia quoq; prænuncia fuere illorum exitus. nam Caſsio copias luſtranti lictor inuerſam coronam impoſuit, & aurea uictoria dedicata ab eo ſponte decidit: aues quoq; gregatim ſupra illius caſtra ſine ullo clangore conſederunt, examina uerò apum ferè continuè. Brutum item Sami natalem ſuum celebrantẽ in comeſſatione, quam uis non eſſet procliuis ad talia, ſine ulla euidente cauſa hunc uerſum protuliſſe aiunt: Sed me ſors miſera & Latonæ perdidit infans. & cùm traiecturus eſſet cum exercitu in Europam ex Aſia, noctu lucubrantem ad deficientem lucernam, uidiſſe aſtare ſibi ſpectrum inuſitata facie, & intrepidè percontatum, quisnam hominũ deorúmue eſſet? ſpectrum reſpondiſſe: tuus ſum Brute malus genius. Philippis me uidebis iterũ. aiunt apparuiſſe ei pridie quàm poſtremò pugnatum eſt. rurſum exercitui caſtris exeũti obuiam fuit Aethiops, quem mox milites abominati conciderunt. fuit & illud aduerſæ fortunæ, quòd Caſsius pòſt pugnam æquo marte diremptam deſperauit tam facile. Bruto conſultam cunctationem obtinere non licuit per milites: quodq; pręlium conſeruit cum uiris magna fame preſsis ipſe abundans cõmeatibus & claſsibus, magisq; afflictus ſit à ſuis quàm ab hoſtibus. attamẽ multis rebus geſtis cõmunibus auſpicijs, in prælijs

nullam cladem passi sunt:ambo autem interfectores suimetipsi fuerunt, sicut prius Cæsaris fuerant. Ita Cassius Brutusq; pœnas dederunt. corpus Bruti inuentum Antonius mox inuoluit coccina uestepulcherrima,crematoq; reliquias misit matri eius Seruiliç.exercitus eius morte cognita, misit legatos ad Cæsarem & Antonium, impetrataq; uenia inter eos diuisus est. erãt autem circiter quatuordecim milia, mox & illi deditionem fecerunt,qui erant indiuersis castellorum pręsidijs. castella ipsa cum castris hostium cõcessa sunt in prædam Cæsarianis & Antonianis militibus. illustres uiri qui Brutũ sequebantur partim in prælio ceciderunt, partim ipsi se interemerũt sicut imperatores: quidam data opera pugnarunt usq; ad necem, & in his L. Cassius imperatoris fratris filius, & Cato Catonis illius filius,sępius ingerẽs se hostibus,postremò deposita galea,siue ut agnosceretur,siue ut periret facilius, siue utraq; de causa. Labeo item uir notæ sapientiæ, pater Labeonis eius qui nunc quoq; inter iurisconsultos celebratur, effossa in tentorio ad sui corporis modum fouea, ubi reliqua seruis mandauit, uxori quoq; & liberis scripsit quæ uoluit, & literas seruis commisit. fidissimum autem ex eis dextra præhensum circumegit,ut mos est Romanis libertos facientibus.moxq; gladium ei dedit & iugulum præbuit. & huic quidem tẽtorium pro sepulcro fuit. Rascus autem Thrax multos è mõtibus retraxit,cuius operæ præmium petijt & accepit salutem fatris sui Rascupolidis:unde satis apparuit,nec ab initio belli hos Thraces dissensisse: sed cùm duo magni exercitus prope terras eorum dubio marte conflictaren tur,incertum euentũ ita partitos,ut uictor uictum seruaret. At Porcia Bruti uxor,Catonis iunioris soror,postquam utrunque hoc fato sublatum audiuit,cùm à domesticis admodum cautè seruaretur,prunas è foco raptas deglutijt. quotquot autem alij nobiles in Thasum euaserunt, partim enauigarunt inde,partim cum reliquo exercitu in Messalæ Coruini & L. Bibuli potestatem ac arbitrium se dediderũt. alij de salute cũ Antonianis pacti, Antonio in Thasum appulso tradiderunt quicquid ibi erat pecuniarum,armorum, cõmeatuúmue, & apparatum reliquum.atq; ita Cæsari Antonioq; periculosa audacia duobus terrestribus prælijs talem uictoriã peperit,qualis ad eam diem nulla fuit. nũquam enim antea tanti aut tales exercitus Romani conflixerũt inter se, non ex delectibus urbanis cõscripti, sed uirtute lectissimi:nec tirones,sed ueterani,bellis tam externis exercitati quàm ciuilibus: unius linguæ, unius militaris disciplinæ peritia pares & robore,& ob hæc nõ facile alteri ab alteris superabiles.adhæc in nullo unquam bello tanto impetu tantaq; audacia tam multi congressi

gressi sunt,& quidem ciues, quondam inter se familiares contubernalesq́;.id ita esse certo argumento colligitur, quòd exęquato utroque prælio, non minor cæsorum numerus apud uictores compertus est.atq; ita imperatorum Antonij Cæsarisq́; prædictionem ut uera cem exercitus comprobauit,uno unius diei labore seruatus ab extremo famis ac internecionis periculo, & per glorioſam uictoriam translatus ad ſummam abundantiam. euenit & quod prodeuntibus in aciem Romanis præsagijt animus. decretũ est enim ea pugna de uniuerso statu eius ciuitatis, nec redijt posthac res publica, nec fuit opus similibus inter ciues cõtentionibus,absq; una dissensione Cæsaris & Antonij,quæ fuit inter Romanos ultima.motus uerò qui usque ad eam interceſſerant pòst Bruti obitum, Pompeio & Cassianis qui euaserunt renouantibus bellum, quòd haberent adhuc eius apparatus reliquias, nec parem præ se tulerunt audaciam, nec similia erga imperatores studia uel ciuitatum uel exercituũ: quia cœptis nõ illustris quisquam,non senatus affuit,deniq; nõ ipsa popularis aura, ut Cassio Brutoq́;,adspirauit.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS Ciuilibus Liber V

AETERVM pòst Cassij Brutiq́; obitum Cæsar Italiam petijt,Antonius Asiam,ubi Cleopatra Aegypti regina cũ eo congressa primo statim aspectu uicit: qui amor & ipsis perniciẽ,& post eos Aegypto uniuersę attulit mala plurima:quapropter & Aegyptus erit pars huius uoluminis, non tamen tam magna ut titulum ei dare debeat,cùm admisceant multò plura de bellis ciuilibus. nam & post Cassium Brutumq́; fuerunt alia similia, nullo imperatore qui, ut illi, præesset omnibus, sed alio aliubi ductante copias,donec Sex.Põpeius Magni filius iunior,eius factionis reliquus,à Cassianis in fastigio potestatis collocatus est, & Lepidus imperio priuatus est,summa rerum in duorum tantùm potestatem redacta, Cæsaris & Antonij. ea nunc singula narrabimus.

Caſsius cognomine Parmenſis, Bruto Caſsioq́; ad bellum profectis, relictus in Aſia cum claſſe ac exercitu, ut pecunias exigeret, poſt Caſſij mortem ſperans de Bruto meliora, è Rodiorum nauibus triginta ſelegit, ratus tot ſe impleturum ſocijs naualibus, reliquas incẽdit excepta ſacra, ne ciuitas poſſet res nouas moliri. quo facto ſoluit inde cum nauibus ſuis & Rodijs. Clodius autem à Bruto miſſus eò cum tredecim nauibus, ut uidit rebellantes Rodios (iam enim & Brutus ſublatus erat) deduxit inde præſidiũ trium milium, & cum Parmenſi ſe cõiunxit. ad eos uenit Torulus cum alijs multis nauibus & pecunijs quas à Rodijs ante defectionem exegerat. ad hanc claſſem, ut in qua iam eſſet aliquid roboris, cõfluebãt quotquot pro uarijs officijs erant diſperſi per Aſiam: & imponebãt legionarios quantũ poterãt: remigum quoq; delectus faciebãt è nexis & mancipijs, & ex inſulanis ad quos appellebant. ad eos uenit & Cicero iunior, & quotquot nobilium è Thaſo diffugerant, ita ut breui frequens conuentus fieret, & claſsis exercitusq́; non contẽnendus cum ſuis ducibus. aſſumpto deinde Lepido cum alia manu, quæ pręſidio Bruti Cretam tenebat, ad Murcum & Aenobarbum ualidis copijs præfectos nauigarunt in mare Ionium: ubi diuiſi, pars cum Murco petijt Siciliam, & uires Sex. Pompeio addidit, pars cum Aenobarbo manſit, & propriam factionem conſtituit. atq; ita è reliquijs Caſsiani apparatus rurſum noui coiuerunt exercitus. At Cæſar & Antonius pro Philippenſi victoria ſacris operabantur, & gratias agebant exercitibus: moxq́; ad perſoluenda præmia profectus eſt imperatorum alter in Italiam, ut agros militibus diuideret, ipſosq́; in domos aſcriberet. hoc enim elegit propter ualetudinem. Antonius uerò tranſmarinas prouincias petijt, collecturus pecunias quas eis promiſerant: rurſumq́; diuiſione facta, pręter ſupradictas prouincias, uſurpauerunt etiam quas Lepidus habuerat. nam & ulteriorem Galliam Cæſar poſtulabat liberam ex præſcripto patris facere: & Lepidus incuſabatur quaſi Pompeio fauens ſocios proderet: decreueratq́; Cæſar, ſi deprehenderetur calũnia, prouincias alias Lepido reddere. emeritos quoq; dimiſerũt pręter octo milia: quos rogati ut amplius eis militare liceat diuiſerunt inter ſe, & cohortes prętorias ex eis centuriauerunt. Supererant annumeratis qui à Bruto defecere, legiones undecim, equitũ quatuordecim milia. ex quibus Antonius propter ſuſceptam expeditionem ſex legiones aſſumpſit & equitum decem milia, Cæſar equitum quinq; milia, cum quatuor legionibus. & pro his ipſis quas Antonio conceſſerat, recepturus erat alias, quæ illi ſub Caleno militarãt relicti in Italia. deinde Cæſar profectus eſt uerſus mare Ionium. Antonius

tonius postquam ad Ephesum peruenit, diuæ loci eius præsidi fecit sacra magnificè, & supplices Cassianos qui in asylum id confugerãt, absoluit, excepto Petroni, oqui conspirationis in Cęsarem conscius fuerat, & Quintio qui Laodiceæ Dolobellã Cassio prodiderat. Græcos inde cæterasq́; nationes quæ circa Pergamum incolunt Asiam, in frequenti legationum de pace conuentu, sic pro concione allocutus est: Vos nobis uiri Græci, Attalus rex uester testamento reliquit, & mox meliores cõmodioresq́; nos experti estis quàm Attalũ. tributa enim quæ illi pendebatis, uobis remisimus, donec exortis & apud nos populi turbatoribus, tributis opus habuimus. tum uerò non pro censu tributa uobis imposuimus, ut ipsi extra periculũ exigeremus, sed quotannis certam fructuum portionẽ pendere imperauimus, ut ex aduersis tempestatibus cõmune uobiscum detrimentum sentiremus. cumq́; publicani plus ęquo petentes iniurijs uos afficerent, C. Cæsar uobis remisit tertias uectigalium, cauitq́; ne in posterum iniuriæ uobis fierent. uobis enim cõmisit tributorũ exactionem ab agricolis: & talem uirum boni ciues nostri tyrannũ appellauerunt, & uos eis contulistis multas pecunias, interfectoribus hominis optima de uobis meriti, idq́; cõtrà nos qui eius uicem ulciscimur. Verùm quia fortuna iustiori causę fauens, non ut uoluistis, sed ut æquum erat decreuit, si ut eorum socij perseueraſſetis in armis, puniendi ueniebatis. quoniã autem libenter credimus hæc coactos feciſſe, grauiores pœnas uobis remittimus: pecunijs tantùm & agris & ciuitatibus nobis opus est, ut persoluantur exercitui uictori præmia. sunt autẽ uigintiocto legiones, quæ cum suis appendicibus cõficiunt CLXX. uirorum milia: præterq́; equites & militaris turba reliqua. ex hac multitudine uirorũ, quàm multis opus habeamus sumptibus, potestis conijcere. agros & ciuitates eis diuisurus Cæsar abit in Italiam, ut uerbo dicam, cõmigrare iussurus Italiam. uobis ne migrandum sit ab rusticis ac urbanis prædijs, ab aris focisq́;, denique à maiorum monumentis, pecuniarum tantùm subducta est ratio: nec tamen omnium: nec enim ferre potuissetis: sed partis modicæ, quam ubi audieritis, contenti opinor abibitis. quantũ nostris inimicis dedistis biennio (dedistis autem decem annorum uectigalia) tantundem nobis sufficiet, nisi quòd intra annum accipere uolumus, quando sic postulat necestitas. gratiam enim agnoscitis. nam fatendũ est, uos non mulctari pro merito. Sic ille XXVIII. legionibus ostentans gratiam, cùm ad Mutinam icto fœdere quadraginta tribus integris promiserint præmia. in tantum accisus erat tunc legionum numerus. Nondum extrema uerba finierat, cùm Gręci humi prostrati,

multis exemplis adductis in medium excusabant se uiolentiam Bruti Cassijq; perpessos, nõ tam mulcta dignos quàm misericordia. daturos enim libenter benemeritis, exhaustos esse ab hostibus, quibus non pecunias modò, sed his deficientibus supellectilem & ornamenta omnia contulerint, inde monetam signatam apud se. tandem impetrarũt, ut nouem annorum tributum penderent intra bienniũ. Regibus, dynastis, ciuitatibusq; liberis, alia pro cuiusq; facultatibus imperata sunt. Obeuntem autem prouincias Lucius Cassij frater, & alij quotquot sibi timentes, de exemplo clementiæ ad Ephesum edito audierant, accesserunt supplices, quos omnes absoluit præter conspirationis conscios. his enim solis manebat implacabilis. quin & ciuitates grauius oppressas consolatus est, immunitate cõcessa Lycijs, etiam Xanthios hortatus ut urbem suam instaurarent. Rodijs quoque donauit Andrum, Tenum, Naxum, Myndumq;, quas non multò pòst eis ademit, ut durius imperantibus. Laodicensibus atq; Tarsensibus libertatẽ cum immunitate concesit publicè, & quotquot Tarsenses ciues capti uenierant, uno edicto liberauit. Atheniensibus comiter exceptis pòst Tenum Aegynam dono dedit, præterq; Icon, Ceam, Sciathum, Peparethum. trãsiens deinde per Phrygiam, Mysiam, Gallogręciam, Cappadociã, Ciliciam, Cœlesyriam, Palæstinam, Ituræam, cæterasq; Syrorum prouincias, omnibus indixit tributa grauissima. disceptationes quoq; ciuitatum ac regum ex arbitrio suo composuit, Sisinnæ Ariarathisq; in Cappadocia, prælato Sisinna in Glaphyræ matris formosæ gratiam. in Syria uerò tyrannos oppidatim sustulit: in Cilicia Cleopatram exceptã incusauit, quòd non fuisset proximo bello Cęsaris laborũ particeps. illa non tam se excusauit, quàm ultro imputauit quatuor legiones inter initia belli missas ad Dolobellam: & quòd post aliam classem paratam impedita sit aduersis tempestatibus, casuq; Dolobellæ uicti opinione citius: quodq; Cassio bis minaciter imperanti suppetias non tulerit, medioq; bello classe sumptuosa nauigarit uersus mare Ionium cõtempto Cassio Murciq; stationibus, donec hiems præter aliam iacturam ipsam quoq; in morbum cõijceret. quamobrem nec postea se reuersam in mare, parta iam uictoria. Tum Antonius ex aspectu mentem sauciũs, cõtinuo cœpit eam amare iuueniliter, quamuis annum natus quadragesimum, ingenio semper (ut fertur) ad huiusmodi res flexili: in hanc uerò iam olim etiam tum puellam coniectis petulantius oculis, cùm Alexandriam sequeretur ducem Gabinium iuuenis præfectus equitum. mox igitur remissa pristina uiri industria, Cleopatræ iussa omnes exequebantur, nullo iam respectu humani

iuris

iuris aut diuini: quando & ſororem ipſius Arſinoen, apud Miletum Dianæ Leucophrynes ſupplicẽ, Antonius immiſsis percuſſoribus ſuſtulit: & Sarapionem præfectũ Cypri, quia auxilia Caſsio miſerat, Tyri ſupplicem, Tyrios iuſsit Cleopatræ dedere. ſimiliter & Aradios alium quendam ſupplicem, qui cum Ptolemæus Cleopatræ frater nauali prælio in Nilo uictus à Cæſare nuſquam cõparuiſſet amplius, ſe Aradijs uenditarat pro Ptolemæo. ſacerdotẽ quoq; Epheſiæ Dianæ Megabyzum, quòd Arſinoen tanquam reginam excepiſſet hoſpitio, duci iuſsit. ſed Epheſijs ipſi Cleopatræ pro eo ſupplicantibus dimiſit hominem. Tam cito mutatus eſt Antonius, qui affectus initium & finis ſecutorum malorũ ei fuit. reuerſa enim domum Cleopatra, Antonius miſit equites Palmyram, urbem non longè ab Euphrate ſitam, ut eam diriperẽt, in ſpeciẽ obiecto, leui crimine, quòd cùm eſſent in Romanorum & Parthorum confinijs, uiderentur ambiguæ fidei: quippe qui negotiationibus dediti è Perſide Indicas Arabicasq; merces ad Romanos deportant: re autem uera ut hoc modo ditaret equites. id quia præſenſere Palmyreni, in ulteriorem ripã ſua tranſtulerunt, diſpoſitis qui arcerent ſagittarijs, quo genere excellunt plurimum: equites autẽ inuenta urbe uacua, inanes & incruenti reuerſi ſunt. unde poſtea uidetur ortum bellum Parthicũ, multis è Syria tyrannis ad eos confugientibus. nam regio hæc uſq; Antiochum Pium, eiusq; filium Antiochũ, ſub regibus fuit Seleuci Nicatoris poſteris, ut in rebus Syriacis diximus. redacta autem Pompeij armis in prouinciã, Scaurum accepit præſidem: cui ſenatus miſit ſucceſſores alios, & in his Gabinium, qui Alexãdrinis bellum intulit. Gabinio ſucceſsit Craſſus, à Parthis pòſt interẽptus, & huic deinceps Bibulus. poſt obitũ autem C. Cæſaris, motis ſeditionibus oppidatim tyranni exorti ſunt, Parthis eos iuuantibus. iam enim penetrarant & in Syriam oppreſſo Craſſo à tyrannis inuitati, quos Antonius expulſos coegit ad Parthos fugere, & populis indixit tributa grauiſsima: offenſisq; Palmyrenis res prouinciæ turbatas non conſtituit, ſed diuiſo per hiberna exercitu, ipſe in Aegyptum ad Cleopatram profectus eſt. à qua exceptus ſplendidè, hiemauit ibi ſine inſignijs imperij, habitu & more priuati, ſiue tanquam in alieno imperio ciuitateq; regia, ſiue ut in hibernis feſtos dies celebraret. ſepoſitis enim curis, & ſemotis ducum officijs, pro habitu patrio ſumpſit ſtolam Græcanicam quadrangulam, & calceamẽtum album Atticum, quo tum Athenienſium tum Alexandrinorum ſacerdotes utuntur, uocantq; phæcaſum. progrediebaturq; tantùm ad templa, aut gymnaſia, aut philoſophorum conuenticula, cum Græcis conſuetudinẽ habens

habēs in obſequijs Cleopatræ, propter quam potiſsimum aiebat ſibi eam peregrinationem ſuſceptam. Interea Cæſar in itinere quo Vrbem repetebat, grauius laborabat ob aduerſam ualetudinem, periculoſiſsimè uerò circa Brundiſium, ita ut rumoribus iactatum ſit eum eſſe mortuum. remittēte ſe morbo Vrbem ingreſſus, Antonianis literas imperatoris ipſorum exhibuit. qui mox & Calenum iuſſerunt duas legiones reddere Cæſari, & in Africam ſcripſerunt Sextio, ut illi prouincia decederet. atq; ita utrunq; factum eſt. Tum Cæſar abſoluto ſua ſententia Lepido Africam uice ademptarū prouinciarum reddidit: & quod ex bonis proſcriptorum adhuc ſupererat diuendidit. deducenti autem milites in colonias, & agros diuidenti, magna difficultas obiecta eſt. milites enim petebant optimā quamq; urbem tota Italia, ut antè bellum ſelectæ fuerant: contrà ciuitates illæ poſtulabant, ut uniuerſa Italia diuiſioni huic adhiberet, aut ſortito deducerentur coloniæ: & agrorum pretium repetebant ab imperatoribus, deficiēte ærario. cōueniebantq́; agminatim in urbem promiſcuè iuuenes pariter ac ſeniores, mulieresq́; cum paruis liberis, & per fora templaq́; cœtus faciebant lamentabundi, conquerentes nullo ſuo peccato ſe homines Italici nominis pelli agris focisq́; tanquam iure belli captos. quapropter populus condolebat & illacrymabat eorum calamitatibus, præſertim dum reputant nō pro republica, ſed pro libidine aliquot ciuium bellum id geſtum ad mutationem ſtatus publici, & nunc reddi uictoriæ præmia, ut deductis colonijs poſthac nequeat caput attollere reſpublica, dū coloni hac mercede obſtricti, parati ſunt principibus ad omne obſequium. ibi Cæſar ciuitatibus neceſsitatis rationem exponebat, & ne ſic quidē ſatis fore, nec fuit, ita uti uicini opprimerentur à militibus, limites cō tumaciter tranſeuntibus, & plus quàm conceſſa uſurpantibus, & potiora præripientibus: dum nec iurgijs Cæſaris à maleficio deterrentur, nec deliniuntur alijs largitionibus: quandoquidem principes, ut opis ſuæ ad confirmandam dominationem egentes, facile contemnebant. iam enim inſtabat finis huius quinquennij, & utriſq; ad ſecuritatem opus erat fauore mutuo, imperatoribus ut per milites principatum confimarent: militibus ut accepta retinerent, manente penes autores eius donationis imperio: quos neceſſaria beneuolentia uel propter ſeipſos proſequebantur. quin & alijs largitionibus egenos milites ſolabatur Cæſar, è fanis mutuò ſumens pecunias, quo facto conciliauit ſibi eorum animos, prompta erga largitorem gratia, cui agros, urbes, pecunias acceptas ferebant, inuidioſe occlamantibus qui ſpoliabantur, illo uerò fortiter hoc ferēte in gratiam militū.

His

His animaduersis Antonij frater Lucius tunc Cos. & eiusdem uxor Fuluia, & qui absentis bona procurabat Manius, ne Cæsaris uideretur totum hoc beneficium, néue soli deberetur gratia, & alter imperator fraudaretur fauore militum, uaframentis agebant ut coloniarum deductio differretur in aduentum Antonij. quod cum impossibile uideretur propter festinationem militum, petebant à Cæsare ut Antonianos ipsi deducerent in colonias, quamuis ex pacto id munus Antonius soli Cęsari cesserat, quod tamen concessum negabāt: productaq; ad exercitū Fuluia cum paruis Antonij liberis, inuidiose supplicabant, ne paterentur illum fraudari sua gloria, simul occasione referendæ ipsis gratiæ. & erat tum inclytum Antonij nomen & apud milites & apud cæteros. nam Philippensis uictoria, propter aduersam Cæsaris ualetudinem, tota uidebatur unius Antonij. Cæsar quamuis non ignarus pacta uiolari, cessit tamen in gratiam Antonij. atq; ita legiones Antonianæ in colonias deductæ sunt, nimia militum deductorum licentia, dum ne uideretur Cæsar beneficentia uincere, minus cohibentur à maleficijs. Fuerunt & aliæ ciuitates uicinæ his quarū agri militibus diuisi sunt, multas ab eis iniurias passæ, quæ clamabant in Cæsarem, iniquiores coloniarum deductiones nunc esse, quàm proscriptiones antè fuerāt. tunc enim inimicos mulctatos, nunc uerò innoxios. & Cæsar intelligebat quidem iniuriam, sed mederi non poterat. nam neq; pecuniā habebat, unde pretium agrorū ueteribus possessoribus redderet, neq; uictoriæ merces differri propter instantia bella poterat, Pompeio maria tenēte & Vrbi famem intentante intercluſis cōmeatibus, Aenobarbo etiam Murcoq; classem aliam & exercitum colligētibus: militibus uerò segniorem operam præbituris, nisi accipiāt debita uictoriæ præmia. & fermè iam iam exierat quinquenniū, ut rursum opus esset exercitus beneuolentia. quamobrem ultro tum dissimulabatur militaris insolentia. certe in theatro Cæsare præsente cùm militi proprius locus non uacaret, trāsijt ad locos equitum: id populus notauit, Cæsar militem iussit surgere. exercitus rem indigne ferens, principem è theatro discedētem circūstitit, militem exhiberi sibi postulans, quia nusquam apparentem periisse putabat. ubi uerò superuenit, rati productum è carcere: cum id negaret, remq; ut erat narraret, mentiri subornatum aiebant, proditorem appellando. & hoc quidem fuit theatralis insolentiæ specimen. cæterùm ad diuisionē in campum uocati Martium, præpropere noctu uenerunt, ægreferētes Cæsarem superuenire tardius: cùm Nonius centurio libere obiurgauit eos admonens officij, in Cæsaris ualetudinem, non ipsorum cōtemptum, causam reijciēs.

quem

quem illi ut adulatorem cauillis adorti, mox iritatiores conuicijs & ſaxis impetierunt,& fugientem perſecuti dum in flumen ſe conijceret,necatum aquis extraxerunt,& proiecerunt quà tranſeundum erat Cæſari. quamobrem amici monebant ne ſe furentibus cõmitteret.ille tamen ne per abſentiã ſuam illorum inſaniam aleret,prodijt: uiſoq́; obiter Nonij cadauere deflexit. ut uerò in paucos reiectũ eſt id facinus,iuſsis ut poſthac ſibi inuicem parcerent, agros diuiſit, & militaria dona meritis petere permiſit: deditq́; nonnullis immeritis etiam præter animi ſententiam,donec uulgus admiratum eius conſtantiam,pœnitentia pudoreq́; reſipuit, poſtulauitq́; ut ad ſupplicium quererentur qui Nonium ad necem adegerãt.ille notos eos ſibi præfatus,ait ſe contentum ipſorum confeſsione ac cõſcientia,de cætero pœnam remittere. qui uenia ſimul & præmijs donisq́; dignati, ad fauſtas acclamationes ſubito uerſi ſunt. hæc duo temporum illorum contumaciæ ſpecimina è multis ſelecta ſufficiant. in cauſa erãt duces pleriq; ſine legitimis creati ſuffragijs, ut fit in bellis ciuilibus: quando nec exercitus ſolennibus delectibus conſcripti fuerant in uſum patriæ,nec militabant auſpicijs S.P.Q.R. ſed eorum tantũ qui ipſos collegerant:ac ne id quidem legitimè, ſed priuatis inducti pollicitationibus: nec aduerſus hoſtes publicos, ſed aduerſus peculiares inimicos:nec cõtra exteros,ſed contra ciues dignitate pares.hæc ſunt quæ militarem diſciplinam peſſum dederunt,dum quiſq; oblitus ſe eſſe militem priuatis gratijs mauult ſeruire atq; cupiditatibus: dumq́; principes opera ſubditorum abutuntur ad priuata cõmoda: & transfugium apud priſcos Romanos crimen inexpiabile, ea temporum iniquitate largitionibus rependitur,non milite magis uenali quàm exercitu, ne illuſtribus quidem uiris pleriſq; huiuſmodi ultro citroq́; tranſitiones ad transfugarum ignominiam crimenq́; pertinere exiſtimantibus. adeò tam apud integros exercitus, quàm apud nonnullos illuſtres uiros pro re ludicra habitum eſt transfugium, facile conciliante improbos morum ſimilitudine. namq́; de cætero ſimiles inter ſe,homines alioqui mutabiles,ſolos pro hoſtibus habebant, qui ab imperatoribus ſuis quaſi rem populi agentibus aliquo prætextu dammabantur pro hoſtibus:itaq; imperatores quoq; tametſi negotium probe intelligentes multa ferre coacti ſunt in eis, qui excuſſa legum reuerentia ſolis trahebantur largitionibus. adeò tum ſublata omni diſciplina,ſeditionum incentores altoresq́; regnabant in exercitibus. Vrbs interim fame laborabat,impeditis per Pompeium frumentationibus maritimis: in Italia uerò præ continuis bellis agricultura neglecta,propemodũ & ſiquid agri ferrent, abſumente milite.

milite. in ipsa quoq; urbe non solùm furtorum nocturnorum, uerùm etiam uiolentiæ fuit impunitas, dum militibus imputantur etiam aliena facinora. plebs uerò clausis officinis, etiam magistratus antiquauit, ut quibus nihil opus esset in egena urbe occupata latrocinijs. Cæterùm Lucius bene affectus erga rẽpublicã & infensus Triumuirorum potentiæ, ultra præfinitum tempus ut uidebatur mansurę, offendebat interdum Cęsarem ad contentiones usq;, dum uetares agrorum possessores suppliciter ad optimates confugientes solus excipit opem pollicens, & illi uicissim ad quiduis promittunt ei suam opem. quo factum est ut & Antoniani milites & Cæsar incusarent eum tanquã aduersantem Antonio, itemq; Fuluiam ut bellum excitantem alieno tempore. sed præualuit Manij uafrum consilium, qui mulieri persuasit, pacata Italia moraturũ Antonium apud Cleopatram, bello uerò turbante aduenturum properè. Tum Fuluia muliebri affectu exasperauit Lucium: & cùm Cæsar proficiscereẽ ad deducendas reliquas colonias, Antonij liberi comitati sunt eum unà cum Lucio, ne potior haberetur Cæsar, si solus conspiceretur in exercitu: cumq; Cæsaris equites excurrissent in Brutiorum littora, ne Pompeius ea uastaret, Lucius siue timens, siue fingens se timere ne contra ipsum & Antonij liberos equitatus ille missus sit, cursim se contulit ad Antonianorũ colonias, collecturus sibi satellitium, Cæsarem calumniando ut perfidum erga Antonium. ille contrà docebat integram sibi cum eo manere amicitiã, Lucium uerò alia de causa bellum inter ipsos serere, quòd infensus sit Triũuiratui, per quem noui coloni firmam possessionem habeant: equites uerò etiamtum in Brutijs esse ac mandata exequi. his intellectis Antonianorũ duces in Teanensi conuentu cum eo collocuti redierunt in gratiam, his cõditionibus: ut cõsulibus per Triumuiros liceat rempub. administrare more maiorum. agros diuidant nemini præter defunctos Philippensi militia. utq; pecuniæ proscriptorum & agrorum pretia colonijs Antonianis ex æquo distribuãtur: néue imperatorum alterutri posthac in ijs delectus habere liceat. in expeditione contra Pompeiũ Cæsari duæ legiones Antonij militent. Alpes in Hispaniam à Cæsare missis ut pateant, néue Asinius eos prohibeat. utq; his conditionibus Lucius pacatus satellitium amoueat, et securus administret rempublicam. Hæ tum fuere cõditiones renouati fœderis opera ductorum exercitus: quarum duæ tantùm postremæ ratæ fuerũt, & Saluidienus inuitis custodibus per Alpes transiit. cumq; reliqua differrẽtur, Lucius Præneste secessit, dicẽs se timere Cæsarem pro magistratu munitum satellitibus, cùm ipse nullos circa se habeat. secessit &

Fuluia ad Lepidum, dicens se timere suis liberis. nam hunc præferebat Cęsari. & ab utrisq; scriptæ sunt literæ Antonio, perferentib. eas amicis, qui certiorem erant facturi de singulis. quarum exemplaria diu quæsita inuenire non potui. tum utriusq; exercitus proceres cõ iurarunt se ex iure dirempturos hanc litem imperatorum, & coactu ros parêre eum qui noluerit, inuitabantq; huc & amicos Lucij. quibus renuentibus, Cæsar inuidiose eos tum apud primores exercitus, tum apud urbanos optimates incusabat. moxq; concursus ex Vrbe ad Luciũ factus est, deprecãtium ut misereretur Italiæ afflictæ bellis ciuilibus, & adhiberet aliquem, qui uel secum, uel cum præfectis militum, negotium totum componeret. cumq; Lucius tum ipsos reuereretur, tum ea quæ dicebant, Manius respondit satis asperè, Antonium tantùm pecunias colligere ab exteris, Cæsarem uerò & exercitus & opportuna loca Italiæ prȩoccupare, conciliatis sibi hominum studijs. nam & Galliam quæ prius obuenerat Antonio, nunc in fraudem illius liberari, & Italiam propemodum uniuersam pro octodecim ciuitatibus trãscribi ueteranis: præterea legionibus XXXIIII. non solis XXVIII. quæ pro suis partib. pugnarũt, agros diuidi: atq; etiam pecuniam è fanis desumptã, prætextu quidem Pompeiani belli, quod tamen in tanta urbis fame nondum cœptum sit, re autẽ uera ut militum fauor paretur aduersus Antonium, dum etiã proscriptorum bona non tam uenduntur eis quàm donantur. quòd si pacẽ quærat seriò, debere eum prius actorum rationem reddere, & in posterum nihil agere nisi de cõmuni sententia. Hæc fuit arrogans Manij postulatio, ut neq; Cæsar quicquã posset arbitratu suo facere, neq; rata manerent de quibus cum Antonio conuentũ fuerat, uidelicet ut merum imperium uterq; haberet in cõmissis sibi prouincijs, utq; alter alterius acta rata haberet. tum Cæsar uidẽs eos omnino bellum cupere, se quoq; parabat. cæterũ duæ legiones Anconam deductæ, quæ & patri Cæsaris & pòst Antonio militauerãt, postquam bellum parari audiuerũt, pro affectu quo utrũq; prosequebant, legatos miserunt Romam, qui utroq; deprecarẽtur ut pacem mallent. & cùm Cæsar respondisset, se non Antonium impugnare, sed impugnari à Lucio, legati cum præfectis Antonianorũ militum collocuti, cõmunem legationem miserunt ad Lucium, postulantes ut cõtrouersiam quam habebat cũ Cæsare, sineret decerni iudicio: præ se ferentes ausuros aliquid, ni admittat iudicium. Vbi uerò id impetrarunt à Lucio, locus iudicio definitus est Gabij, urbs Romam inter & Prænestę media, paratumq; est iudicibus consistorium, & in medio suggesta duo, in quibus causa diceretur. Cæsar qui prior uenerat, equites misit

misit quà transiturus erat Lucius, dispecturos num quæ struantur insidiæ. hi in Antonianos inciderunt equites, siue prȩcursores Lucij, siue speculatores etiam, cõsertisq; manibus occiderunt aliquot. Lucius retrocesit, metu insidiarũ, ut dicebat: uocatusq; à præfectis exercitus, deducturos se eum pollicentibus, parere amplius noluit. itaq; frustratis pacificatoribus statuerunt bellum gerere, amarulentis edictis infectantes se inuicem. erant Lucio sex legiones ex delectu quem Cos. creatus habuit, præterq; Antonianæ undecim sub Caleno duce, omnes hæ in Italia. Cæsar Capuæ quatuor legiones habebat, & circa se cohortes prȩtorias. Sex alias legiones Saluidienus adducebat ex Hispaniȧ. Lucio pecuniæ suppetebant è prouincijs pacatis Antonij: Cæsari ex omnibus quas sortitus fuerat, excepta Sardinia, quæ tum bello infestabatur: & è fanis accipiebat mutuo, promittens se redditurũ cum fœnore, uidelicet è Capitolio, Antio, Lanuuio, Nemore, Tibure, in quibus urbibus & hodie sunt thesauri copiosi sacrę pecuniæ. nec erant omnia quieta extra Italiã. Pompeius enim ex proscriptis, & ueteribus colonis, & hac ipsa Lucij simultate multũ existimatione ac uiribus creuerat. qui enim saluti suæ metuebant, aut bonis spoliati fuerant, aut præsentem rerum statum nõ probabant, ad ipsum accedebant maximè: simulq; alia manus iuuenum militiæ lucriq; cupida, nihil referre putans cuius ductu stipendia faciat: quando omnes duces Romani erant, & Pompeij causa uidebatur iustior. quin & ex maritimis prædis ditatus fuerat, nauesq; habebat cũ supplemento permultas. Murcus quoq; duas ei legiones adduxerat, & quingentos sagittarios, pecunias multas, naues octoginta: & alium exercitũ acciuerat è Cephalenia. quapropter sunt qui putent, si tum inuasisset Italiam, facile potiturum ea fuisse, quæ fame simul & intestinis dissensionibus afflicta, illum respiciebat. sed Pompeius per imprudẽtiam sua defendere maluit, quàm aliena inuadere, donec sic quoq; uictus est. In Africa uerò Sextius legatus Antonij, nuper exercitum à Lucio iussus Fagioni Cæsaris legato tradiderat: deinde remissus ut eum reciperet, cum Fagione reddere nolente bellum gerebat, collecta emeritorum manu & Afrorum multitudine, regulorumq; auxilijs. & cùm in utroque cornu profligatus castra quoque amisisset Fagio, ratus id proditione sibi accidisse, seipsum interemit. Ita Sextius iterum utraq; Africæ prouincia potitus est. Bocchus item rex Maurorum à Lucio persuasus, Carinati Hispaniam pro Cæsare curanti bellum intulit. Aenobarbus quoq; cum septuaginta nauibus & duabus legionibus, adiuncta etiam sagittariorum funditorumq; manu, & nõnullis uelitibus ac gladiatoribus uagando

gando per mare Ionium uastabat regiones agnoscentes Triumuirorum imperium: & cùm appulisset Brundisium, triremes Cæsarianas partim cepit, partim cremauit, & Brundisinis intra mœnia compulsis, agros deprędatus est. eò Cæsar legionem unam misit, & Saluidienum properare iussit ex Hispania: certatimq; delectus agebãtur per totam Italiam, tam à Cęsarianis, quàm ab Antonianis Lucij ducibus. interim pugnatũ etiã inter utrosq; aliquot uel minoribus uel maioribus prælijs, tum aperto marte, tum ex insidijs. Verùm Italorum fauor erga Lucium erat multò propensior, quòd pro ipsis contra nouos colonos bellum gereret. nec solùm ciuitates, quarum agri militibus diuisi fuerãt, sed Italia fermè uniuersa cõmota erat, dum quisq; sibi timet calamitatem similem: eiectisq; Cæsarianis qui mutuabantur sacram pecuniam, aut occisis etiam, seruabant sua mœnia, & accedebãt ad Luciũ. ediuerso noui coloni adiungebãt se Cæsari, quasi utriq; rem propriam agerent. In eo rerum statu Cæsar, accito etiam equestri ordine in curiã, ita locutus est: Scio me à Lucij factione cõtemni ut parum audacem infirmitatis conscientia, & eum contemptum augeri propter hunc uestrum conuentum. ego uerò exercitũ ualidum habeo, tum eum qui unà mecum iniustè ab eo læditur, detrahente sibi debita præmia, tum eum qui aliâs nostris auspicijs militat. nec minus ualida sunt cætera, modò sana mens adsit. non enim delector bellis ciuilibus non necessarijs: nec abutendum censeo his qui supersunt ciuibus in mutuam perniciẽ, præsertim hoc ciuili motu, cuius facinora non è Macedonia nunciabuntur aut Thracia, sed spectanda sunt in ipsa Italia: quæ si huius belli campus fuerit, etiamsi nemo desideretur, quanta patietur incõmoda? hoc est, cur me priorem incipere pigeat. & nunc quoque protestor, me nec de Antonio queri, nec facere quicquam, cur ille de me queri debeat. uestrum est ut uestra etiam causa coarguatis Lucium cum suis instigatoribus, & ut eos mihi recõcilietis rogo. quòd si nunc quoq; perstabunt in sua peruicacia, ostendam illis me hactenus non timore tardatum, sed cõsilio. uos mihi non solùm apud uosmet testes eritis, sed etiã apud Antonium, me ad hanc necessitatem adactum insolentia Lucij. Hæc Cęsar: illi rursum Prænestę aduolant. Lucius hoc tantùm respondit, utrinq; iam uentum ad manus præpropere. Cæsarem fictè agere omnia, qui iam Brundisium legionẽ miserit, quæ Antonium arceat ab aditu Italiæ. Manius uerò etiam epistolam ostendebat Antonij: uerã an fictam incertũ, quæ iubebat uel bello tueri dignitatẽ ipsius. cũq; legati senatus amplius percontarentur, ecquis illius dignitatem cõuelleret, & prouocarent ea de re ad iudices, Manius rursum multa cõmini-

comminiſcebatur, donec abierunt rebus infectis. nec tamen legatio reſponſum nunciauit Cæſari, ſiue quòd à ſingulis rem cognouit, ſiue ob pudorem, ſiue ob cauſam aliam. iamq; manifeſtũ bellum erat, & Cæſar in expeditionem profectus eſt, prefecto Vrbi Lepido cum duarum legionum præſidio. quo tempore magnus nobilium numerus declarauit ſibi non placere Triumuirorum poteſtatem. conferebant enim ſe ad Lucium. id bellum, ut compendio dicam, ſic geſtum eſt. Duæ Lucij legiones apud Albam exorta ſeditione tribunis expulſis ad defectionem ſpectabãt, ad eas cùm & Cæſar properaret & Lucius, hic prior eò peruenit: & multis largitionib. pollicitationibusq; retinuit eas in officio. Furnio deinde adducẽte illi alium exercitum, Cæſar poſtremum agmen inuaſit, & Furnium in tumulum quẽdam compulit. proxima nocte abeũtem in urbem ſuæ factionis Sentiam, perſequi noluit metuens inſidias, ſed die ſequenti urbem obſedit & exercitum. At Lucius Romam properans, tria præmiſit agmina, quę mira celeritate noctu clàm urbem ingreſſa ſunt: ipſe cum exercitus robore, equitatu gladiatoribusq; ſequebat: exceptusq; à Nonio portæ cuſtode, milites eius in fidem recepit. Lepidus euaſit ad Cęſarem. Lucius aduocato in concionem populo ſpem fecit fore ut Cæſar & Lepidus mox pœnas dent eorum quæ in magiſtratu uiolenter egerant: frater uerò deponat ſponte poteſtatẽ illegitimam, conſulatum pro ea recepturus, hoc eſt, magiſtratum à maioribus traditum, pro dominatione tyrannica. Hæc locutus, omnibus lætis, & Triumuiratum iam antiquatum exiſtimantibus, imperator à populo cõſalutatus, profectus eſt contra Cęſarem: colligens obiter alium exercitum ex Antonianis colonijs, & ipſas muniens, bene affectas erga Antonium. interea Barbatius Antonij quæſtor, ab offenſo dimiſſus, ſcitantibus militibus reſpondit, eum iraſci gerentibus bellum contra Cæſarem & cõmunem potentiam. quo factũ eſt, ut quotquot dolum Barbatij non ſenſerunt, à Lucio deficerent ad Cæſarem. L. uerò Saluidieno profectus eſt obuiam, cum magnis copijs reuertenti ad Cæſarem è Gallia: quem à tergo ſequebãtur Aſinius & Ventidius, & ipſi duces Antoniani, uetantes ne ulterius procederet. tum Agrippa Cæſari amiciſsimus, ueritus ne Saluidienus circumueniretur, Inſubres occupauit regionem opportunam Lucio, putans fore ut ille à Saluidieno in ſe auerteretur, & à tergo infeſtaret ab eo. nec fefellit Agrippam ſua opinio. Lucius cœpto fruſtratus petijt Aſinium & Ventidium, Saluidieno Agrippaq; utrinq; occaſionem inuadendi captantibus, & maximè itinerũ anguſtias obſeruantibus. ille ubi inſidias ſibi parari cognouit, nõ auſus cum utrinq; imminente hoſte manus cõ

ſerere, ad Peruſiam ſe recepit urbem munitam, & ibi caſtra metatus eſt, expectaturus Ventidium. moxq; Agrippa & Saluidieno ipſoq; Cæſare ſuperuenientibus, obſeſſus eſt Peruſię tribus exercitibus, accitis propere alijs quoq; Cæſarianis copijs, ne Lucius belli caput elaberetur. miſsi ſunt & qui diſtinerent Ventidium Aſiniumq;, quamuis non admodum properantes, quòd nec bellum id probarent, & incerti eſſent de mente Antonij. huc accedebat inter ipſos duces æmulatio, dignitate pares, & proinde non ſine cõtentione ambientes totius exercitus imperium. Lucius interim obſeſſus nec prælio ſe cõmittebat, impar hoſti non numero ſolùm ſed & genere militum, fruſtra tirones ueteranis obiecturus: nec iter ingredi audebat, ne à tam multis infeſtaretur undiq;. quapropter Manium miſit ad Vẽtidium & Aſinium, qui urgeret eos ad ſubueniendum obſeſsis: ſimulq; Titinium iuſsit cum quatuor equitum milibus è Cæſarianorum agris prædas agere, ut Cæſar ab obſidione diſcederet. Peruſiam autẽ ideo uenerat, ut ſi opus eſſet, in urbe munita hiemaret, donec Ventidius ueniret cũ ſocijs. At Cæſar uniuerſis copijs properè opus facere iuſsis, urbem circumuallauit quinquaginta ſex ſtadiorũ ſpatio, propter tumulos in quibus urbs ſita eſt, & brachia longa inde duxit ad Tiberim, ne quid in eam importaret. ediuerſo Lucius ſimili uallo foſſaq; muniebat radices tumuli. Fuluia quoq; Ventidium, Aſinium, Ateium, Calenumq; properare iubebat in auxilium obſeſsi, cõſcriptoq; nouo exercitu, ductu Planci miſit eum ad Lucium. is Plancus legionem Cæſarianam, dum illa urbem peteret, concidit in itinere. Cùm autem Aſinius Ventidiusq; ſegniter quidem, ut incerti uolũtatis Antonij, irent tamen ad Lucium propter Fuluiam & Manium, ut obſidionem ſoluerent, Cæſar obuiam eis profectus eſt cum Agrippa, relicta ad Peruſiam cuſtodia. at ille prius quàm coniungerẽtur intermiſſo itinere contulerunt ſe alter Rauennam, alter Ariminum: Plancus uerò Spoletium ſe recepit. Cæſar oppoſita cuiq; parte ſui exercitus, ne coniungerẽtur, Peruſiam redijt, & celeriter foſsis uallum addidit: ipſas foſſas duplo patentiores fecit, aucta ad triginta pedes tum profunditate tum latitudine: munitiones quoq; altiores, additis M D. ligneis turribus ſexagenos pedes inter ſe diſtantibus & crebris propugnaculis: ita ut omnes munitiones eſſent ancipites, tam contra externa auxilia, quàm contra eruptiones obuerſæ. interim non ſemel eruptiones tentatæ ſunt, Cæſarianis melius uelitantibus eminus, & ex aduerſo gladiatoribus Lucij ingerentibus ſe audacius, multosq; cominus trucidantibus. ubi uerò perfectum eſt opus à Cęſare fames in obſeſſos ingruit, augebaturq; in dies, quia nec oppidani nec ipſe

ullos

ullos commeatus præparauerant. id intelligens Cæsar diligentiores adhibuit custodias. nocte autem quæ præcesit calendas Ianuarias, Lucius ratus id solenne allaturum hostibus negligentiam, in ipsam portam eorum fecit impetum, quasi facta eruptione admissurus alias copias, quas multas multis locis habebat. sed celeriter excita legione è propinquis excubijs, & Cæsare unà cum prætorianis succurrẽte, Lucius post acre certamẽ retro repulsus est. Per eosdem dies Romæ cum frumentũ asseruaretur in usum militum, plebs bello & contentionibus ciuilibus exasperata discurrit per priuatas ædes frumentum quærendo, & quicquid inuenit diripuit. At Ventidiani ignominiosum rati, non subuenire laboranti fame Lucio, profecti sunt omnes ad eum reiectis Cæsarianis quacunq; se opponerẽt. sed Agrippa Saluidienoq́; aduentantibus cum maioribus copijs, ueriti ne circũuenirentur, deflexerunt Fulginium, castrum centũsexaginta stadijs à Perusia disitum: ubi ab Agrippa obsessi, nocturnis ignibus multis accensis significabant Lucio. ibi in consultatione placebat proficisci ut decerneretur prælio. Plancus amplius expectandum censebat, ne ingererẽt se periculose medios inter Agrippam & Cæsarem: quę sententia uisa est potior. Qui Perusiæ obsidebantur ad primum conspectum ignium gauisi, tardantibus socijs coniectabant eos impediri: ubi uerò ignes cessarunt, deletas putabant eas copias. Lucius autem fame pressus, rursum à prima uigilia usq; diluculum eruptionem tẽtauit locis omnibus: sed undiq; repulsus recepit se Perusiam: & subducta ratione quantum uictualium esset reliquum, seruis pręberi uetuit, ipsosq́; custodiuit, ne transfugiendo indicarent eam difficultatem hostibus. errabant igitur agminatim passim succumbentes malo uel in urbe, uel in pomœrijs, herbam si cubi inuenirẽt depascẽtes & frondes uirides: exanimes autem Lucius in foueas altas defodiebat, ne rogos hostis animaduerteret, néue ex cadauerum exhalatione pestis gigneretur. cumq́; nec famis finis appareret nec funerum, milites pertæsi rogabant Lucium ut rursum tentaret erumpere, quasi munimenta omnino perfracturi. qui approbato eorum ardore: nuper, inquit, nõ tam strenuè quàm necessitas postulabat certauimus. nunc aut deditionem facite: aut, si hæc morte uidetur deterior, usq; ad mortem pugnate. accipientibus cõditionem omnibus, & ne nox ullam occasionẽ ignauiæ præberet, clara luce signum sibi dare postulantibus, Lucius duxit eos sub diluculum, instructos affatim ferramentis & scalis uariarum formarum, machinis quoq; quibus fossę complentur aggere, & turribus plicatilibus ex quibus pontes iaciuntur in mœnia: adhæc missilia generis omnis accedebant, &

ſaxa cratesq́;,quas palis inijcerent. itaq; connixi totis uiribus repleta foſſa uallum tranſcenderunt: ſubeuntesq́; murũ alij ſuffodiebant, ſcalas applicabant alij: quidã turres expugnabant magno mortis contemptu, quamuis arcerentur ſaxis, miſsilibus, atq; glandibus. fuitq́; non uno loco hęc oppugnatio. ita hoſtes in diuerſa diſtracti reſiſtebant ſegnius: alicubi uerò iã pontibus iniectis in mœnia ſummo certabatur periculo, Lucianis de ponte pugnantibus, & à lateribus impetitis omni telorum genere. perruperunt tamen, & in mœnia proſilierunt aliquot, moxq́; plures ſequebantur: & fortaſsis ut deſperati effeciſſent aliquid, ni cognito non multas eſſe tales machinas, fortiſsimi Cæſarianorum recentes feſsis obiecti eſſent. qui tum demum deturbarunt eos è mœnibus, & confractis machinis, iam contemptim è ſublimi feriebant. illi perfoſsis ſcutis & conſauciatis corporibus, uoce quoq; iam deficiente, durabant tamen acriter. ut uerò etiã cadauera eorũ qui in mœnibus ceciderant, ſpoliata uiderunt deijci, non tulerunt contumeliam: ſed pudore confuſi conſtiterunt pauliſper dubij, ſicut athletæ interquieſcentes. ſic affectos miſeratus Lucius receptui cecinit. Cumq́; Cęſariani læti comploſiſſent arma ut in victoria, iritati Lucij milites, rurſum arreptis ſcalis (iam enim nullas turres habebant) cum deſperatione ruebant in mœnia, ſed irrito conatu, quia lædere hoſtem non poterant. Lucius uerò circuncurſans eos rogabat, ne amplius de uita pugnarent, & gemẽtes ac inuitos reduxit, hic fuit acerrimę oppugnationis exitus. tum Cæſar ne hoſtes rurſum auderent tentare mœnia, poſt ipſa collocauit ſtationes militum: docuitq́; ſigno dato alios alibi proſilire in murum: id quod cõtinuè faciebant nemine urgente, ſe exercentes & hoſtem territantes pariter. Lucij uerò milites occupauit mœſtitia, & ut in tali rerũ ſtatu ſolet fieri, cuſtodibus remiſsius agentibus fiebant transfugia, non uulgarium tantùm, ſed & præfectorum aliquot. Lucius quoq; iam ad pacem flectebatur, pereuntium multitudinem miſerãs: ſed unum hoc eum remorabatur, quòd Cæſaris inimici ſibi timebant. ſed ubi apparuit, à Cęſare clementer excipi transfugas, omnibus iam ad pacẽ pronioribus, timor Lucium ſubijt, ne ſi ſolus obſtaret, dederet Cæſari. quapropter poſtquã prætẽtati ſpes affulſit, ſic apud milites concionatus eſt: Erat quidem animus, cõmilitones, rempublicam reducere ad formam à maioribus traditam, cùm uiderem Triumuiratum uerſum in tyrannidem, neq; poſt Brutum & Caſsium ſublatos ceſſantem, qui prætextus belli fuere. Lepido enim amoto à collegio, Antonio in remotiſsimis prouincijs colligente pecunias, unus iſte arbitratu ſuo gerebat omnia: leges tantùm prætextui fuerunt & ludi

brio.

brio.his incommodis egò quærens remedium,& cogitans de reſtituenda republica.poſtulabam ut redditis militibus uictoriæ præmiis abrogaretur unius imperium. quod quia impetrare nõ potui,conatus ſum pro poteſtate uel ui efficere. tum iſte me apud exercitum falſo incuſauit,quaſi obſiſtam ideo, quòd ueterum colonorum miſereat,eius calumniæ diu ignarus,ne tum quidem cum audiui credidi,ſciens & à me deſignatos qui uobis agros diuiderẽt.ſed quia pleriq; crediderunt calumniæ, profecti ſunt ad eum ut bellum contra nos gererent, comperturi tandem ſuſceptam contra ſeſe eam expeditionem. Equidem teſtis ſum uos potiores partes ſecutos laboraſſe pro eis ſupra uires etiam.uicti tamen ſumus à fame non ab hoſtibus, ac proinde à noſtris deſerti ducibus.me ſanè certantẽ pro patria decebat experiri fortunam extremam,laudem egregiæ uoluntatis percepturum ab exitu:ſed non ſuſtineo propter uos,quorum incolumitatem antepono meæ gloriæ.mittam igitur legatos ad uictorem, rogaboq́; ut à me uno pœnas, uobis omiſsis, quas uult expetat: uobis uerò quam mihi non peto det ueniam,ciuibus ſuis & quondam etiã militibus, ac ne nunc quidem peccantibus, ſed honeſtas belli cauſas habentibus,& ne bello quidem uictis,ſed fame. Hæc locutus continuo miſit tres electos ex optimatibus: reliqua multitudo ingemuit, uel ſuam uicem,uel imperatoris, rectè cum eis ſentientis,& ut uidebatur amici reipublicæ,ſuccumbentis tamen neceſsitati ultimæ. Legati ad Cæſarem admiſsi memorabant communem patriam, cõmunemq́; olim militiam, amicitias uirorum utriuſq; partis nobilium, morem maiorum abhorrentiũ à lętalibus diſſenſionibus, & cætera eòdem facientia. Cæſar non ignarus hoſtium exercitum conſtare è ueteranis et tironibus,arte uſus,ait ſe Antonianis ueniam dare in imperatoris gratiam, cæteros iuſsit ut ſe ipſius poteſtati permitterent. Hæc publicè:ſeorſim autẽ Furnio uni legatorum oſtendit ſpem clementię uel in reliquos, duntaxat exceptis inimicis proprijs. illi hoc priuatum Furnij colloquium ſuſpectum habentes, conuicijs ipſum exceperunt: & à Lucio poſtularunt ut aut eandem omnibus pacem peteret,aut bellum interneciuum gereret.bellum enim hoc nõ propter priuatas inimicitias ſuſceptũ eſſe,ſed pro republica. Lucius uiros dignitate pares miſeratus laudauit,promiſitq́; ſe miſſurum legationem aliam: & prędfatus neminem ſe inuenire ſeipſo magis idoneum, mox abſq; feciali profectus eſt, prędcurrentibus qui nunciarent Cęſari,deſcendere Lucium. ille confeſtim iuit obuiam. peruenerũt igitur in conſpectum ſtipati amicis, uterq; illuſtris cultu imperatorio. tum Lucius ſemotis amicis, duobus tantũ lictoribus comitatus

ibat,

ibat, præ se ferens quid peteret. intellexit Cæsar, & imitatus est eius modestiam, ut daret signum futuræ beneuolentiæ: ut uerò uidit Lucium intra uallum properantem, ut uideretur sic quoq; in potestatẽ se permittere, ipse prior extra uallum prodijt, ut liberum esset Lucio rebus suis cõsulere. hæc dum se inuicem accedunt ipso habitu signa sunt edita. ut uerò ad fossam peruentum est, post mutuam salutationem sic Lucius exorsus est: Si cum exteris bellum hoc gessissem Cæsar, uinci turpe putarem, turpius etiam deditionem facere, & ab hac ignominia facile meipsemet eximerem: quoniam autem & cum ciue mihi res fuit, & cum pari dignitate prędito, idq; pro patria, non existimo turpe talem ob causam à tali uiro me uinci. quod dictum sit, non quia recusem pati quicquid uis, quippe qui sine feciali ad tua castra profectus sum: sed ut alijs petam ueniam, iustam & tuis rebus utilem. quod ut clarius intelligas, separabo causam illorũ à mea, ut postquam me solum causam fuisse intellexeris, in me iram effundas. nec putes me uelle inuehi in te licẽtius, quod intempestiuum fuerit, tantùm uerè dicẽtur quæ dissimulari non possunt. Ego hoc bellum contra te suscepi, non ut te sublato in principatum ipse succederem, sed ut reipublicæ moderationem ad optimates reuocarem, quæ sub hac Triumuirali potestate cessat, quod ne ipse quidẽ negaueris. cùm enim eam induxistis, fassi non esse legitimam, dixistis ad tempus necessariam, Cassio Brutoq; superstitibus, qui uobis reconciliari non poterant. illis sublatis, qui dissensionis caput fuerant, reliquis, si quę tamen sunt reliquiæ, non contra rem publicam, sed quòd metuant sibi à uobis, arma ferẽtibus, elapso etiam quod præfinistis quinquennio, postulaui ut magistratus oppressi caput rursus attollerẽt, ne fratris quidem ratione magis quàm patriæ habita: quippe sperans me idem ei persuasurum quamprimum reuerterit, & properãs rem ceptam absoluere magistratus mei tẽpore. id si tuum fuisset institutũ, solus haberes gloriam. Verùm quoniam persuadere tibi non poteram, ad Vrbem profectus putabam ui id effecturum me, qui & ciuis essem nobilis, & consul etiam. hæ solæ sunt huius belli causæ, nõ frater, nec Manius, nec Fuluia, nec agri diuisi uictori ad Philippos militi, nec miseratio ueterum colonorũ suis eiectorum possessionibus. nam me quoq; autore assignati sunt agri fratris legionibus, spoliatis possessoribus pristinis. sed hanc calumniam tu cõmentus es, ut tuam culpam belli moti transferres in me nouosq; colonos: & hac arte cõciliatis ueteranorum animis nũc uictor euasisti. persuasum enim est eis, me ut hostem infensum repellendum esse hostiliter. Sed his artibus utendũ fuit dum aduersum me bellum gereres: nũc uictor si es

inimicus

inimicus patriæ,me quoq; hostem iudica, ei cõsulere per famẽ prohibitum.& hæc loquor ultrò me in tuam(ut dixi)dedens potestatẽ, ostendẽs quid & prius de te senserim, & nunc sentiam cùm solus ad te uenio.hactenus de meipso. quod autem ad amicos & uniuersum exercitum attinet,nisi suspectum tibi est, consilium utilissimum dedero:ne durius in eos animaduertas propter meam tuamq; contentionẽ:& cum homo sis fortunæ innixus instabili, ne segniores ad pericula facias propugnatores tuos, si à teipso exemplum editum uiderint,nihil de salute sperandum nisi uictoribus.quòd si omne aduersarij consilium,ut inuidum reijciendum est,non piget me abs te precibus petere, ne ab amicis meis pœnas exigas mei siue peccati siue infortunij: sed in me potius omnia referas, qui causa sum horum omnium,consulto enim illos post me reliqui,ne si hæc illis audientibus dicerem,meam causam uiderer agere.Ad ea Cæsar sic respondit:Cũ uiderem te Luci sine feciali ad me descendere, extra castra festinus occurri,ut liberè tuis rebus consuleres,diceresq; ac faceres quæ tibi putas cõducere. quoniam autem errorem agnoscens teipsum mihi cõmittis, non opus est coarguere quæ mihi scitè sed falso obiecisti: qui ut antè statueras nunc mihi noces. si enim ad fœdus descẽdisses, in uictorem merito infensum incidisses.nunc cum absq; ullis conditionibus te,amicos,exercitum, nobis permittis, adempta est omnis ira,adempta & fœderum necessitas. considerandum enim non tam quid sitis cõmeriti, quàm quid me deceat, id quod malo facere, uel propter deos, uel propter meipsum, uel propter te Luci, nec fallam eam quę te huc adduxit expectationem.Hęc propemodum utriusq; uerba in cõmentarijs eorum temporum inuenio. in his Cæsar probauit & miratus est generosum infractumq; animum Lucij coniunctum cum prudentia:Lucius clementiã & expeditam breuitatẽ Cæsaris.reliqui ex utriusq; uultu orationum cõiecturã fecerunt.tum Lucius misit tribunos ut tesseram à Cæsare acciperent. illi attulerunt ei matriculam,sicut hodieq; mos est cùm tribunus petit tesseram, regi offerre præsentem numerum in libello diario.accepta tessera nõ intermiserunt tamẽ excubias, ita iubente Cæsare,ut quisq; seorsum excubaret exercitus. sequenti die Cæsar sacrificauit. Lucius uerò misit ad eum exercitum arma gestantem, sed iter facientium habitu. & illi Cæsarem è longinquo imperatorem consalutarunt: & constiterunt legionatim quo loco Cæsar mandauit, ueterani discreti à tironibus. ipse peractis sacris laureatus sedit pro tribunali, iussitq; omes in uestigio arma deponere. quo facto ueteranos iussit propius accedere, ut ingratitudinem opprobãs eos terreret.nec ignota erat mens eius.

tum

tum Cæsariani siue subornati, siue suopte affectu moti erga homines necessarios, extra ordinem in quo constiterant processerunt ad Lucianos quondam cõmilitones: effusiq; in eorum complexus salutabant & complorabant, rogabantq; pro eis Cæsarem: nec diu ellebantur nec desinebant occlamare interim, tangente & tirones iam miseratione simili, adeò ut omnia miscerẽtur mœstitia. quamobrem ne Cæsar quidem perstitit in sententia, sed ægrè sedato clamore sic suos allocutus est: Ita uos cõmilitones semper gessistis erga me, ut nihil frustra posſitis petere. Ego uerò tirones quidem necessariò militasse puto auspicijs Lucij, hos autem uestræ prius militiæ nõ semel socios, qui nunc uestra seruantur opera, interrogare uolebam, qua nostra iniuria, aut qua frustrati gratia, aut quid maius expectantes ab altero, arma tulerint contra me, & uos, & seipsos? nam ego labores omnes pro agrorum diuisione pertuli, cuius & isti fuere participes. quorum ego insolentiam uel nunc compescam, si modò finitis. Illis uerò non sinentibus sed indesinenter deprecantibus: Concedo, inquit, uobis quicquid petitis, dimittantur impunè, sed posthac uobiscum consentiant. id postquam utriq; sunt polliciti, acclamatum est à gratias agentibus Cæsari: qui nonnullis permisit quosdam excipere hospitio, uulgus autem iussit seorsum tentoria figere quo loco primùm constiterant, donec Cæsar ad hiberna designauit eis oppida, simulq; qui eos deducerent. deinde sedens pro tribunali euocauit Perusia Lucium cum Romanis honoratioribus: & descẽderunt multi senatores, multi Romani equites, omnes squalidi & ob tam repentinam mutationem miserabiles. quibus Perusiam egressis præsidium in urbem eam receptum est. ubi uerò uenerunt, Lucium Cęsar assumpsit, è cæteris alios amici Cæsaris, alios centuriones inter se partiti sunt, omnes præmoniti, ut haberent eos in honesta & latente custodia. Perusinos quoq; deprecantes è mœnibus, uenire iussit absq; decurionibus, donauitq; eos uenia. decuriones tunc missi in carcerem, paulò pòst necati sunt, excepto Lucio Aemilio: qui Romę sedẽs in iudicio quo postulabant percussores Cæsaris, palam atrum tulit calculum, & alijs autor fuit ut idem facerent, expiarentq; se ab eo scelere. Perusiam ipsam diripiendam militi dare Cæsar statuerat. sed quidam oppidanorum nõ satis sanę mentis nomine Cestius, qui quoniam in Macedonia quondam militauerat, seipsum uocabat Macedonicum, incendit ædes proprias, & se in ignem iniecit: tum uentis flammam difflantibus per totam Perusiam, cremata sunt omnia, fano Vulcani tãtùm excepto. Hic finis fuit Perusiæ, urbis antiquitate inclytæ. aiunt enim unam è duodecim priscis Etruscorũ urbibus fuisse,

fuisse, post recentem eorum aduentum in Italiam conditis. quamob rem Etrusco more Iunonem colebāt. tunc autem quotquot diuiserunt inter se urbis reliquias, Vulcanū uice Iunonis tutelare numen sibi optauerunt. sequenti die Cæsar fœdus inijt cum omnibus exercitibus, tamen tumultuari contra quosdā non desijt, donec interfecti sunt, qui erant inimicissimi Cęsaris, Canutius, C. Flauius, Clodius Bithynicus, & cæteri. Hunc exitum habuit Perusina obsidio, bellūq; gestum contra Lucium, difficillimū sanè, & quod uidebatur diu uexaturum Italiam. nam Asinius, Plancus, Ventidius, Crassus, Ateius, & quotquot alij huius partis habebāt copias, in tredecim diuisas exercitus, & equitum sex milia quingentosq; insuper, rati caput belli fuisse Lucium, ad mare se contulerunt alius alia uia, pars Brundisium, pars Rauēnam, pars Tarentum: quorum alij Murcum aut Aenobarbum, alij petierunt Antonium, persequentibus Cæsarianis & pacem offerentibus, recusantesq; infestantibus terrestri maximè itinere: è quibus Agrippa duas legiones Planci ad se pellexit relictas Cameriæ. Fuluia quoq; cum suis liberis fugit Puteolos, & inde porrò Brundisium, deducentibus tribus milibus equitum, quos in hoc à ducibus acceperat. Brundisij quinq; naues longas accitas è Macedonia conscendit, soluitq; unà cum Planco futuro nauigationis eius comite, qui prę ignauia reliquum etiam exercitus deseruerat. Sed hi mox auspicia Ventidij secuti sunt. Asinius Aenobarbū pertraxit ad amicitiā Antonij. qua de re ambo certiorē illū fecerūt per literas: ac mox ut uēturo in Italiā, loca opportuna quò excēderet parabant, & cōmeatus expediebāt. erāt & aliæ sub Alpibus Antonianorū copię, quibus Calenus præerat. has Cęsar aliquo modo cogitabat in partes suas pertrahere, suspecto iam Antonio: ut aut amico seruaret eas, aut cōtra hostē multū uiriū assumeret. sed dum cunctat & honestā occasionē quærit, Calenus fato functus est: Cęsar occasione arrepta profectus eò, tum exercitū occupauit, tum Galliam Hispaniāq; Antonij prouincias, Fusio Caleni filio per metū omnia dedēte sine certamine. Sic Cæsar eadē opera undecim legionibus & prouincijs amplissimis potitus, amotis præfectis & ex sua factione substitutis in eorū locum alijs, Romā reuersus est. At Antonius legatos ex colonijs ad se missos detinuit, siue propter hibernū tēpus, siue ut celaret sua consilia. ineunte autem uere Alexandria profectus Tyrum peruenit, inde per Cyprium Rodiūq; mare nauigans in Asiam, de Perusinæ obsidionis euentu cognouit, incusauitq; fratrem & Fuluiam, & magis etiam Manium. uxorem Athenis inuenit profugam è Brundisio: Iuliam uerò matrem Pompeius è Sicilia quò confugerat, ad eum misit

longis nauibus, deducentibus Pompeianis optimatibus, L. Libone Pompeij ſocero, & Saturnino alijsq́;, qui captantes magnificentiam Antonij, uolebant eum cum Pompeio conſpirare contra Cæſarem. is reſpondit, ſe quidem gratias Pompeio pro remiſſa matre habere, relaturum etiam ſuo tempore: & ſi bellum gerendum ſit contra Cæſarem, uſurum illius ſocietate. quòd ſi fœdera ſemel icta mãſerint, daturum operam ut Pompeius reconcilietur Cęſari. Sic tum reſpondit Antonius, cùm Cæſar in Vrbem reuerſus è Gallia, cognouit quidem nauigaſſe quoſdam Athenas, ſed quid reſpõſi tulerint neſcius, inuidiam apud nouos colonos faciebat Antonio, quaſi Pompeium cum ueteribus colonis in poſſeſsiones eorũ reduceret. nam eorum pleriq; ad Pompeium cõfugerant. id facile creditum, ne ſic quidem ueteranos ſegniores ad Antonij militiam reddidit. tantum fauoris pugna Philippenſis ei parauerat. Cæſar autem putabat ſe Antonium & Pompeium Aenobarbumq́; ſuperaturum legionum numero: habebat enim iam ſupra quadraginta: ſed cùm nullam nauem haberet, nec tempus ad ædificandas ſuppeteret, timebat, ne illi quingẽtis inſtructi nauibus oras Italiæ circumerrando famem inferrent. id cogitans, quamuis aliquot uirginum offerretur ei cõditio, Mæcenati ſcripſit ut cum Scribonia ſorore Libonis ſoceri Pompeij tranſigeret, ut per hanc occaſionem poſſet pacem cum Pompeio ſi opus eſſet facere. his cognitis Libo ſuis mandauit per literas, ut eam incunctanter collocarẽt Cæſari. tum Cæſar quotquot Antonianos amicos aut exercitus ſuſpectos habebat, alios alia occaſione ablegabat, & Lepidũ in deſignatam ei Africam, cum ſex Antonianis ſuſpectis legionibus. Lucium autem accitum laudauit quidẽ ut erga fratrem pium, ſi eius uoluntati obſecutus culpam in ſeipſum tranſtulerat: exprobrabat autem ingratitudinem, ſi ne poſt tantum quidem acceptum beneficiũ fateretur de Antonio, qui iam manifeſtè diceretur conſpiraſſe cum Pompeio. Equidem tibi credens, inquit, poſt Caleni mortem, prouincias & exercitum ne ſine imperatore eſſent, per meos amicos ſeruabam Antonio: nunc uerò deprehenſis inſidijs, & illa omnia mea facio, & tibi ſi uelis ad fratrem abire ſecurè permitto. Hęc Cęſar, ſiue ut tentaret Lucium, ſiue ut ad Antonium permanarẽt quæ dicebat. Ille quæ prius retulit: Fuluiæ quidem ingenium noram dominationis cupidum, ſed ego fraternis copijs utẽdum putaui ad tollendum dominatum ueſtrum omnium. Et nunc quoq; ſi uenturus eſt frater ut ſubuertat monarchiam, clámue palámue proficiſcar ad eum, certaturus iterũ cõtra te pro patria, quamuis affectus à te maximo beneficio. quòd ſi & ille quæret ſocios ſuæ tyrannidis, pro te ſtabo cõtra eum,

eum, quamdiu putabo neq; te affectare monarchiam. ſemper enim apud me plus ualebit affectus erga patriam, quàm uel gratia uel cognatio. Cæſar tunc quoq; miratus ſermonem Lucij, negauit ſe uſurum eius opera cõtra fratrem, ne ſi uellet quidem ſequi, crediturum tamẽ ut tali uiro uniuerſam Hiſpaniam cum exercitu, & legatos additurum ei proprætores Peduceium & Luceium. ita & Lucium Cæſar ablegauit honoris ſpecie, legatis iuſsis eum clàm cuſtodire. cæterùm Antonius Fuluiam Sicyone reliquit languidam, & ſoluẽs Corcyra nauigauit per Ionium mare cum nõ magnis copijs, claſſe uerò ducentarum nauium quas in Aſia confecerat. audito autẽ quod Aenobarbus cum claſſe ac magno exercitu iret ſibi obuiam, qui credebatur à nonnullis non fore conſtans in inchoato fœdere, damnatus enim fuerat ut conſpirationis in Cæſarem cõſcius, ideoq́; relatus in proſcriptorum numerũ, & Philippenſi prælio contra Cæſarem Antoniumq́; ſteterat: nihilominus pergebat nauigare cum quinq; optimis nauibus, ne uideretur diffidere, iuſsis reliquis ex interuallo ſubſequi. cumq́; iam in conſpectu eſſet Aenobarbus cum omnibus copijs uniuerſaq́; claſſe propinquans concito remigio, extimuit Plancus aſtans Antonio: cenſuitq́; ſiſtendum curſum, & præmittendos qui explorarent fidem uiri dubiam. ille reſpondit, ſe malle mori deceptũ fœdere, quàm euadere ſpecimine pauoris edito. iamq́; è propinquo agnoſcebant ſe inuicem & petebant naues prætoriæ conſpectis inſignijs. cùm primarius lictor Antonij ſtãs in prora, ut mos eſt, ſiue oblitus quòd uir dubiæ fidei habens ipſe quoq; proprium exercitum aduẽtaret, ſiue generoſa quadam uſus ſuperbia, ut ſubditis aut inferioribus occurrentibus imperauit detraherent inſignia. fecerũt illi, & nauem appulerunt ad latus nauis Antonij. ſecuta deinde ſalutatione inter ductores, milites Aenobarbi Antonium appellarũt imperatorem, & Plancus uix recepit animum. Antonius recepto in ſuam nauem Aenobarbo, ad Poloenta appulit, ubi erant Aenobarbi terreſtres copiæ: ibi Aenobarbus imperatori ceſsit ſuo tẽtorio. inde Brundiſium nauigatum eſt, ubi quinq; Cæſarianæ cohortes erant in præſidio. Brundiſini portas clauſerunt Aenobarbo ut hoſti uetari, Antonio ut hoſtem adducenti. ille indignatus & prætextum hunc exiſtimãs, re autẽ uera ſe à Cæſarianis excludi ex ſentẽtia Cęſaris, cer uicem qua urbs continenti iungitur foſſa muroq́; interſepiuit. eſt enim ſita in peninſula in ſinum portuoſum excurrente: nec poterat adiri à continente, cliuo tranſuerſim interciſo. ſinum quoq; ipſum quàm magnus eſt, crebris caſtellis obſedit, & quas complectitur inſulas: miſitq́; circum oras Italiæ, qui loca opportuna occuparẽt, hor

tatus ſimul & Pompeium ut claſſe quantum poſſet inuaderet Italiã. ille perlibenter Menodorum cum ualida claſſe & quatuor legionibus miſit in Sardiniam quæ tum erat Cæſaris: ubi duas legiones in ſuas partes pertraxit, attonitas metu conſpirationis eius cum Antonio. In ora Italiæ Sigiuntum oppidum Auſonię ceperunt Antoniani. Thurios & Conſentiam Pompeius obſedit, in agris earũ urbium equites collocauit. Cæſar tot locis impugnatus eodem tẽpore, Agrippam miſit in Auſoniam, ut obſeſsis opem ferret: qui ex colonijs eius uiæ ueteranos iuſsit ſubſequi, quaſi ducturũ contra Pompeium. ſed quia didicerunt hæc geri ex Antonij ſententia, clàm domum reuerſi ſunt, quod maximè Cæſarem terruit. nihilominus ipſe Brũdiſium profectus eſt cum alio exercitu, & tẽpeſtiuis alloquijs reducebat ueteranos ad officium. à ſe uerò deductos reuerẽtia ſui permouit ut ſequerentur, agitantes clandeſtina conſilia Antonium cõciliandi Cæſari. quòd ſi ille bellum inferret pertinaciter, tuendi dignitatem imperatoris ſui, qui tum Canuſij per aliquot dies corpore languens, de cætero copijs præſtabat Antonio: cumq; uideret uallo intercluſum Brundiſium, tantùm admotis eò caſtris, hoſtem obſeruabat ex inſidijs. Antonius munitionibus ſuperior, à quibus maiorẽ etiam tum arcere poterat, exercitũ propere uocauit è Macedonia: ſtratagemate uſus etiã, ut noctu paganis tum in longas tum in onerarias naues impoſitis, interdiu alij poſt alios armati appellerent quaſi aduecti è Macedonia, inſpectante aduentum eorum Cæſare. iamq; etiam machinis inſtructus oppugnare parabat Brũdiſium magno dolore Cæſaris, qui opem obſeſsis ferre nõ poterat, cùm ſub ueſperam utriſq; nunciatum eſt Sigiuntum ab Agrippa receptum: Pompeium uerò à Thurijs repulſum, adhuc obſidere Cõſentiam: quod Antonius permoleſte tulit. ut uerò etiam Seruilium cum mille ducentis equitibus ire ad Cæſarem auditum eſt, non potuit ſe continere, quin ſtatim à cæna cum amicis quotquot paratos nactus eſt, & quadringentis equitibus audacia magna irrueret in mille quingẽtos, quos adhuc cubantes oppreſsit circa Vriam, & terrore in deditionem acceptos eadem die reduxit Brundiſium. adeò Philippenſe prælium illi opinionem inuicti parauerat. quãobrem prætoriani elatiores alij poſt alios accedebant ad caſtra Cæſaris, exprobrantes ſuis quondam cõtubernalibus, quòd arma ferrent aduerſus Antonium, cuius opera ſeruati ſint Philippenſi acie. quibus reſpondentibus, imò ſibi bellum inferri, uentum eſt ad colloquia: rurſumq; interceſſerunt criminationes mutuæ: alteris excluſos ſe Brundiſio, & Caleni exercitum alienatum querẽtibus: alteris è diuerſo Brundiſij obſidionem & oppugnationem

nem obijcientibus, excursionesq; factas in oram magnæ Græciæ, armaq; sociata cum Aenobarbo percussore C. Cæsaris, cumq; cõmuni hoste Pompeio. tandem Cæsariani mentem suam aperuerunt alteris: secutos se Cæsarem non oblitos uirtutis Antonij, sed cupidos reducendorum imperatorum in mutuam gratiam: aut si Antonius flecti se non patiatur, uim ui repulsuros. & hæc etiam Antoniana castra subeuntes profitebantur. dum sic sermones ultro citroq; cõmeant, cõmodum nũciatur mors Fuluiæ: quæ dicebatur Antonij querelas ęgrè ferens, ultro sibi morbum acciuisse, quòd iratum haberet Antonium. ægrotam enim deseruerat, & ne discedens quidem inuiserat. ea mors uisa est utriq; parti utilis, sublata fœmina inquieti ingenij, quæ ob Cleopatræ muliebrem æmulationem tam graue bellum exciuerat. casum tamen hunc parum fortiter tulit Antonius, quasi ipse in causa fuerit. erat L. Cocceius utriq; imperatori amicus, qui à Cæsare in Phœnicen æstate superiore ad Antonium unà cum Cecinna missus fuerat, & reuerso Cecinna ipse apud Antonium manserat. is Cocceius captata occasione, finxit se reuocatum à Cæsare, uelle ei prius uale dicere. & permittente ut abiret Antonio, pertentans amplius rogauit ecquid uellet rescribere Cæsari, à quo per ipsum Cocceium literas acceperat. tum Antonius: quid nunc scribamus inuicẽ cùm simus inimici, nisi fortasse mutua conuicia? & alioquin iam rescripsi per Cecinnam. id exemplar si uis accipe. Cocceius cauillum hoc repercussit, contendens non esse inimicum appellandum Cæsarem, qui sic Luciũ & alios Antonij amicos tractauerit. tum ille: sed me, inquit, excluſit Brundisio, meas prouincias & Caleni exercitum occupauit. quod uerò in solos amicos benignus est, non tam amicos mihi seruat, quàm inimicos reddit suis beneficijs. Cocceius ubi querelas audiuit, nolẽs hominem iracundum iritare amplius, profectus est ad Cæsarem. ille uiso homine miratus eũ nõ rediisse citius: Num, inquit, ideo fratrẽ tuum seruaui, ut ipse inimicus mihi fieres? tum alter: Itáne amicos inimicos uocas, & exercitus eis aufers ac prouincias? ad hæc Cæsar: Non enim post obitum Caleni adolescẽtulo debuit relinqui tam opportunus exercitus absente Antonio, furente Lucio, Asinio, Aenobarboq; uicinis libẽter usuris eo contra nos. nam & Planci legiones occupaui properè, ne Pompeio se adiungeret. certè equites earum traiecerunt in Siciliam. tum Cocceius: aliter hæc ad Antonium delata sunt: nõ credidit tamen, priusquã pro hoste exclusus est Brundisio. Nihil, inquit Cæsar, de hac re mandaui. nec enim illum appulsurum pręscire poteram, aut expectare uenturũ cum hostibus. Brundisini ipsi & relictum ibi propter Aenobarbi popula-

tiones,prę ſidium centurionesq́; iniuſſu ſuo excluſerunt Antonium fœderatum communi hoſti Pompeio, & adducentē Aenobarbum paricidam,publico iudicio damnatū proſcriptūq́;: qui poſt Philippenſem pugnam oppugnauit Brundiſium,& adhuc circūquaq; populatur Ionij maris littora:qui naues meas cremauit,& Italiam prædatus eſt.tum alter:Permiſiſtis inuicem cum quibuslibet fœdera facere,nec Antonius cum quoquā homicida pacem fecit magis quàm tu ipſe,rationem tui patris habens.Aenobarbus non eſt è paricidis, damnatus ab infenſis iudicibus, ne conſcius quidem illius conſilij. quòd ſi ut Bruti amicum indignum uenia ducimus, uidēdum eſt ne fermè omnibus infenſi ſimus.Cum Pompeio fœdus ictū eſt,non ad te oppugnandum:ſed ut ſi à te infeſtetur Antonius,belli ſocium habeat:ſin minus,ut eum tibi conciliet,ipſum quoq; alienum ab omni ſcelere. tu uerò etiam hic in culpa es. niſi enim bellum motum eſſet in Italia, iſti nūquam auſi fuiſſent legationes ad Antonium mittere. Cæſar criminari pergens,ait Italiæ ſibiq́; Manium & Fuluiam Luciumq́; bellum intuliſſe.Pompeium uerò nunquam antea,ſed tum primum Antonij fiducia maritimas eius regiones auſum aggredi. tum Cocceius,imò iuſſu,non ſolùm fiducia.nec enim diſsimulabo,inuaſurum claſsibus etiam reliquam Italiam, nudatam nauali præſidio, niſi uos pacem feceritis.Cęſar,qui non otioſe huic commento aures præbuerat:attamen,inquit,non impune feret Pompeius, repulſus à Thurijs ut cōmeruit. tum Cocceius perſpecta cōtrouerſia, mentionem iniecit mortis Fuluię:utq́; non ferens iratum ſibi Antonium, in morbū inciderit,eumq́; auxerit perpetua mœſtitia, cùm ne in ægritudine quidem Antonius dignatus ſit ipſam inuiſere,ſicq́; mulieri mortem accelerauerit.qua ſublata è medio, nihil aliud,inquit,uobis deeſt,quàm ut abſq; fuco proferatis ſuſpiciones mutuas.Per hoc colloquium Cocceius delinito Cæſare, ea die hoſpitio exceptus eſt: rogauitq́;, ut iunior grandiori ſcriberet aliquid. negauit ille ſe hoſti quicquam ſcripturum,cùm ipſe nihil literarū accipiat ab eo. de matre uerò eius queſtus eſt, quod cognationis iure ſemper in præcipuo honore habita, fugiſſet Italiam, quaſi non quiduis impetratura à ſe ut filio.Ita & Cæſar pari arte uſus ſcripſit Iuliæ. diſcedenti autem è caſtris Cocceio multi centuriones aperuerunt mentem exercitus, qui ut cætera,ita eam quoq; indicauit Antonio,ut ſciret bellum imminere ab eis,ni redeat in gratiam. conſulebat igitur ut Pompeium ab alienis uaſtandis reuocaret in Siciliam, Aenobarbum aliquò ablegaret,donec redintegrarentur fœdera.huc accedentibus etiā precibus matris Iuliæ:pudor morabatur Antonium,ne ſi tētata pax minus

nus succederet,rursum recurrēdum esset ad Pompeiana auxilia. sed matre spem faciente, quam Cocceius cōfirmabat quasi secretiorum conscius,cessit Antonius,reuocauitq; Pompeium in Siciliam,quasi curaturus ea de quibus inter ipsos conuenerat. Aenobarbum misit cum potestate in Bithyniam.id ubi cognouit exercitus Cæsaris, legatos elegit qui utrumq; imperatorē adirent. hi cohibitis eorum querelis,quippe nō ad iudicandum electi,sed ad pacem sarciendam:adhibitoq; Cocceio,ut cōmuni amborū amico, & ex Antonianis Pollione,è Cæsarianis Mæcenate, decreuerunt præteritarū offensarum obliuionem mutuam,& amicitiam in posterum. quoniam autē Marcellus nuper obierat,maritus Octauię sororis Cæsaris:postulauerūt pacis autores ut frater eam collocaret cum Antonio: moxq; desponsa, dictum FELICITER, consequentibus faustis acclamationibus totius exercitus utriq; bene precantis, quæ per totam diem totamq; noctem continuatæ sunt.tum Cæsar & Antonius totum Romanum imperium inter se denuo partiti sunt,feceruntq; terminum utriusq; ditionis Codropolim oppidum Illyricum, quod uidebatur situm in intimo sinu Adriatico.ab hoc uersus Orientē ut omnes Antonius haberet tam insulas quàm prouincias usq; flumē Euphratē:uersus Occidentem uerò Cęsar usq; Oceanum.Africa Lepido relicta est,ita ut à Cæsare acceperat.bellum contra Pompeiū Cæsari obuenit,ni quid aliud interueniret. Parthicum uerò Antonio, ad ulciscēdam illatam Crasso iniuriam.Aenobarbus in fœdus receptus est à Cęsare,ijsdem quibus prius ab Antonio conditionibus.additum ad fœdus, ut liceat utriq; imperatori habere in Italia nouos delectus pari numero legionum. In has leges postremum fœdus inter Cæsarem & Antoniū ictum est: moxq; ad res urgentes obeundas uterq; amicos dimisit, Ventidium in Asiam Antonius,ut reprimeret Parthos Labienumq; iuniorem auxilio Parthorum per occasionem ciuilis motus infestantem Syriā usq; Ioniam: quorū clades ultro citroq; illatæ referunt in rebus Parthicis.Helenum autem Cæsarianum ducem Sardinia potitum,rursum eiecit inde Menodorus Pompeianus:quæ causa præcipua fuit cur Cæsar indignatus reconciliari Pompeio per Antonium noluerit. In Vrbem deinde reuersi celebrarūt nuptias, & Antonius interfecit Manium, quod Fuluiam exasperasset Cleopatræ criminationibus,& tantorū malorum causa fuisset.Saluidienum uerò Narbonensis exercitus ducem apud Cæsarem detulit,uoluisse ad se deficere, & super ea re misisse nuncium obsidenti Brundisium. hoc secretum ille protulit,non omnibus probantibus, ingenuus alioquin & facilis ad amicitiam. Cæsar cōtinuo Saluidienum ad se properare

iuſsit, quaſi opus haberet eius præſentia, remiſſurus mox ad exercitum. quem ubi uenit coargutũ occidit: exercitum eius ut ſuſpectum dedit Antonio. Populus interim fame premebatur: cum nec ab Oriente negociatores quicquam ſubueherent metu Pompeij ac Siciliæ: nec ab Occidente propter Sardiniam Corſicamq́; occupatas ab eodem Pompeio: nec ex Africa, propter claſſes hoſtium uagãtes in mari medio. Itaq; in ſumma annonæ caritate cauſam eius referentes in diſcordiam principum, conuicijs eos inceſſebant, urgebantq́; ut pacem cum Pompeio facerẽt. cumq́; ne ſic quidem Cæſarem poſſent flectere, Antonius cenſebat accelerãdum bellum propter inopiam: & quia pecuniæ in eius apparatum deerant, edictum de cõferendis eſt propoſitũ, ut domini in ſingula mancipiorũ capita, quemadmodum Caſsiano bello uicenos quinos ſeſtertios cõtribuerant, tunc dimidium penderent, utq́; certa pars decideretur ex hæreditatibus. id ſcriptum plebs furibunda detraxit, indignè ferens poſt exhauſtũ ærarium, ſpoliatas prouincias, Italiam ipſam exactionibus & bonorum confiſcationibus oppreſſam, non ad externa bella pro imperio, ſed ad perſequendos priuatos inimicos augendamq́; domeſticã potentiam, propter quam proſcriptiones, cædes, fames deniq; populariter ferenda ſit, nunc etiam eo ſe mulctari quod reliquum ſupereſt. uociferabanturq́; per cœtus ac circulos, ſaxis impetentes eos qui ſe nõ aggregarent, minantes direpturos ſe domos eorum & incenſuros, donec tota plebs exacerbata eſt. tum Cæſar cum amicis paucisq́; ſatellitibus proceſsit in mediũ, uolẽs rationẽ eius reddere. illi ut primùm conſpectus eſt ſaxa coniecerunt in eum, neq; ſuſtinentem præbentemq́; ſe ictibus reueriti. quod ut audijt Antonius ſuccurrit properè. in eum per ſacram uiam deſcendentẽ nemo quicquam iecit, quòd eſſet paratus cum Pompeio pacem facere: tantùm iubebãt ut ſecederet: cumq́; nil moueretur, tum demùm ſaxis eum appetebant. ille armatos acciuit intra mœnia: & cùm ne ſic quidem omitteretur, milites diuiſi ab utroq; uiæ foriq́; latere per angiportus irruebant ſternentes obuios. qui ne fugam quidem expedire poterant conſtipati præ multitudine, nec ualentes excurrere, ſed cædes miſcebantur uulneribus, & de tectis gemitus ac clamores audiebantur. ſic Antonius uix euaſit, qui ſolus Cæſarem quoq; manifeſto periculo eripuit, domumq́; reduxit. turba uerò tandem diſpulſa, cadauera ne triſte ſpectaculum exhiberẽt in fluuium proiecta ſunt: moxq́; alius luctus extitit, dum per profluentẽ feruntur, aut ſpoliãtur à militibus, mixtisq́; eis maleficis, qui ut quodq; optimè cultũ animaduertebãt, auferebãt tanquam ſuum. uerùm hoc malum ceſſauit non ſine terrore & inuidia prin-

dia principum. fames sæuiebat nihilominus, gemente ac ferente populo. Antonius Libonis familiares monuit, uocarent eum è Sicilia, ut affinitati gratularetur, effecturus etiam maius aliquid, & ipse securitatem illi præstitit. qui celeriter miserunt ad eum literas, nec Pompeius hominem detinuit. in itinere Libo ad insulam Pithecusas appulit, quæ nũc est Aenaria. quod ubi populus didicit, rursus coibat: rogabatq; cum lamentis Cæsarem, ut Liboni literas fidei mitteret, uenienti legato de pace: quod ille inuitus fecit. populus uerò etiam Mutiam Pompeij matrem minis adegit, ut legationem ad eum susciperet. Libo ubi sensit inimicos remissius agere, postulauit ipsorum ducum colloquium, ut arbitratu suo rem cõponerent. & postquam id quoq; uiolẽtis precibus obtinuit populus, profecti sunt Baias Cæsar & Antonius. Pompeio uerò alij omnes uno cõsensu pacem suadebãt, solus Menodorus scribebat è Sardinia, ut aut gereret bellum, aut cunctaretur amplius, dum fames pro ipsis faceret, ut pax, si ita uideretur, æquioribus coiret conditionibus. simulq; suspectum reddebat Murcum pacis auctorem, quasi ipse sibi pararet potẽtiam. ille qui iam ante Murcum propter dignitatem & integritatem grauatim ferebat: tunc uerò omnino à se amouit, nec ulla in re consilio huius usus est, donec ille offensus Syracusas secessit: cumq; uideret sequi Pompeianos custodes, corã eis in Pompeium iecit conuicia. ille corrupto Murci tribuno & centurione, misit qui eum interficerent, & à seruis proprijs interfectum fingerẽt. is dolus quo magis fidem inueniret, seruos in crucem egit. nec tamẽ latuit alterum hoc eius scelus post sublatum Bithynicum patratum in uirum illustrẽ laude bellica, & factionis eius amicum cõstantissimum iam inde ab initio, de ipsoq; Pompeio in Hispania bene meritum, qui ultrò in Siciliam uenerat. quo mortuo, & alijs Pompeium ad pacem hortãtibus, Menodorumq; criminantibus quasi gaudentem classis imperio, nec tam domino studentem, quàm sibi usurpantem prouinciam cum exercitu, Pompeius obsecutus traiecit in Aenariam, cum multis selectis nauibus, ipse inuectus sexireme ornatissima, atq; ita superbe Puteolos prętернauigauit circa uesperam, hostibus inspectantibus. primo autẽ mane defixis in mari palis interuallo modico, pontes instrati sunt desuper, in quorum alterum terræ contiguum Cæsar processit cum Antonio: Pompeius & Libo in alterum canali diremptum modico, ita ut non nisi clara uoce loquentes exaudirẽtur inuicem. quoniam autem Pompeius putabat se uenire ut in societatẽ imperandi admitteretur loco Lepidi, alteri reditum ei cõcedebant tantũmodo, tunc re infecta discessum est: cętera per amicos internuncios tractata, uarias con-

rias cõditiones ferentes ultrò citroq́;. Poſtulabat Pompeius ut proſcriptis quos circa ſe habebat,coniurationis ſocijs concederetur ſecurum exilium, reliquis honoratus in patriam reditus,& bonorum reſtitutio.urgente autem pacem tum fame tum populo,impetratum eſt ab aduerſarijs ut quartam duntaxat eorum partem à nouis poſſeſſoribus redimerẽt: ſcripſeruntq́; de ea re proſcriptis, rati contentos fore.qui acceperunt conditionẽ, timentes iam Pompeium propter ſcelus in Murcum perpetratum:aditoq́; uiro pacem ſuadebant. ille ueſtẽ dirupit, quaſi ab his proditus, quorũ hactenus propugnator fuerat,crebro Menodorum nomine uocans ut imperatoriarum artium gnarum, & ſolum conſtantem in beneuolentia.tandem inſtigantibus Murcia matre Iuliaq́; uxore rurſum hi tres cõuenerunt in ueterem quendam aggerem mari cinctum undiq;, collocatis circa eum in ſtatione nauibus cum ſatellitio. ubi his conditionibus tranſactum eſt, ut pace terra mariq́; reddita negotiationes nuſquã impedirẽtur, Pompeius ex omnibus Italiæ locis præſidia deduceret, nec amplius fugitiuos reciperet,néue naues ſuas in littoribus Italiç ſtare permitteret: imperaret Sardiniæ, Siciliæ, Corſicæq́; & cæteris quas tunc habebat inſulis tot annis in quot Antonio Cæſariq́; prorogatũ fuerit imperium, mitteretq́; Romano populo frumentum iamdudũ debitum. quin & Peloponneſum ultra dictas inſulas acciperet. abſens conſulatum per quemlibet amicorũ gereret, & aſcriberetur in pontificum collegium.his Pompeio conceſsis reditus pateret nobilibus exulibus,exceptis coniuratis damnatis iudicio publico.profugis bona erepta ad aſſem reſtituerentur exceptis mobilibus,proſcriptis uerò quarta pars.utq́; ijs qui ſub Pompeio militarũt, ſeruis quidem libertas eſſet præmium: ingenuis uerò poſt peracta ſtipendia perſoluerẽtur eadem præmia quæ ueteranis Cæſaris & Antonij. hæ tum pacis leges fuere, quas conſcriptas obſignatasq́; in Vrbem miſerunt adſeruandas Veſtalibus. moxq́; alteri alteros inuitarunt hoſpitio,quod ſorti cõmiſſum eſt.prior ſortito Pompeius ſexireme ad aggerem appulſa excepit hoſpites: ſequentibus diebus Antonius & Cæſar,fixis in eodẽ aggere tentorijs,hoc prætextu,ut omnibus epulum præberetur in littore, ſed fortaſſe magis ut ſecura eſſet hilaritas. nec enim cura fuit remiſsior,ſed & naues præſto erãt in ſtationibus, ſatellites loco ſuo cõſtiterant: cõuiuæ quoq; ſub ueſte accincti erant pugionibus. Fertur Menodorus, dum in naui epulantur hoſpites, Pompeium per quẽdam admonuiſſe, ut aduerſarios dolo aggreſſus ulciſceretur patri fratriq́; illatam iniuriam, & occaſione arrepta paternum ſibi aſſereret imperium. ſe enim curaturũ, ut nemo è nauibus effu-

bus effugiat. illum uerò reſpondiſſe ut conueniebat & præſenti neceſsitati & ipſius generi: Vtinam Menodorus hoc abſq; me poſſet perficere. nam illi periurium conuenire, non Pompeio. in ea cœna Pompeij filia Libonis neptis, deſpõſa eſt Marcello nepoti Antonij, Cæſaris ſororis filio. ſequenti die Coss. deſignati ſunt in quadriẽnium, ante omnes Antonius & Libo, ut tamen Antonio liceret alium pro ſe ſubſtituere: poſt illos Cæſar & Pompeius, tum Aenobarbus & Soſius, deinde rurſum Cæſar & Antonius, tertiùm tunc futuri cõſules, & ut ſperabatur, populo reddituri adminiſtrationem reipubli cę. his tranſactis diſceſſerunt, hic in Siciliam nauibus, illi ad Vrbem terreſtri itinere. ad eius pacis nuncium Vrbs & uniuerſa Italia feſtis cõclamationibus perſtrepuit, ſublato bello inteſtino & crebris delectibus, præſidiariorumq; licentia, mancipiorum trãsfugijs, agrorum uaſtationibus, & agriculturæ ceſſatione, & ſuper omnia fame grauiſsima. quapropter tranſeuntibus imperatoribus ſacra uulgò faciebãt ut ſeruatoribus: Vrbs quoq; illuſtri pompa illorum aduentũ exceptura fuerat, ni maluiſſent noctu clàm ingredi, ne urbanis eſſẽt oneri. ſoli publicæ hilaritatis expertes erant, qui agros poſsidebant exulum, quibus ex fœdere impetratus erat reditus, quippe qui putabant paratos ſibi uicinos infenſiſsimos, & ad quamuis occaſionem exerturos maleuolentiam. cæterùm profugi qui hactenus Pompeiũ ſecuti fuerant, pleriq; omnes paucis exceptis apud Puteolos Pompeio ſalutato, ad Vrbem nauigarunt, unde noua plebi fuit læticia, acclamationesq; uarię, tot illuſtribus uiris præter ſpem redditis patriæ. Poſthæc Cæſar in Galliam fecit expeditionem turbatam nonnihil: Antonius ad bellum Parthicum profectus eſt: & S.C. approbatis actis eius tam futuris quàm præteritis, rurſum duces paſsim dimiſit, & alia cuncta ut uoluit diſpoſuit. reges quoq; aliquot appellauit arbitratu ſuo, duntaxat qui certum tributum penderent. Ponti Darium Pharnacis filium Mithridatis nep. Idumęorum Samaritarumq; Herodem, Amyntam Piſidarum, Polemonem partis Cilicię, aliosq; aliarum gentium. exercitum autem, qui alioquin circa ipſum hibernaturus fuerat, ut lucris ſimul exercitijsq; aſſuefaceret, miſit in Parthienos gentem Illirycam Epidamno uicinam, Bruti quondam ſtudioſiſsimam: alium in Dardanos hos quoq; Illyrici generis, Macedoniam incurſare ſolitos. alios in Epiro præſtolari iuſsit, ut omnes circa ſe haberet, qui Athenis hiberna ſibi delegerat. miſit & Furnium in Africam, ut Sextij quatuor legiones contra Parthos duceret. nondum enim audierat Lepidum eas ademiſſe Sextio. his diſpoſitis, hibernauit Athenis cum Octauia, ſicut antè Alexandriæ cum Cleopatra,

patra,tantùm literas ab exercitibus uenientes inſpiciens,relicto imperatorio cultu palliatus rurſum & phæcaſiatus, remotis à foribus ſalutatorum officijs, & procedens in publicum abſq; inſignijs, comitatus duobus amicis & duobus famulis,ut profeſſores aut recitatores audiret. cœnam quoq; Græco more cum Græcis ſumebat ea hieme, frequens in ſolennibus cum magna uoluptate Octauiæ, cui admodum erat deditus, ut natura pronior ad amores mulierum.exacta uerò hieme tanquam alius factus ad priſtinũ cultum redijt,perſonamq́; mutauit:rurſumq́; circa fores obuerſabantur lictores, duces & ſatellites,ad terrorẽ omnia cõpoſita:legationes quoq; admittebantur ad id tempus dilatæ:ius reddebatur, naues deducebantur, & apparatu ſtrepebant omnia.In his dum Antonius occupatur, Cæſaris Pompeijq́; turbata ſunt fœdera, cauſis ut tũ uiſum eſt alijs, ſed quæ in publicum efferebantur,fuerunt hæ.Peloponneſum Antonius Pompeio ceſſerat, modo quæ Peloponneſij debebant aut ſolueret ei,aut ſoluturũ ſe reciperet, aut tantiſper expectaret dum ipſi debitores ſatisfacerent. ille non accepit hac conditione prouinciam, ratus cum ea data ſibi etiam debita. id ægrè ferens(ut Cæſar aiebat) uel ſuapte perfidia,uel quòd inuideret alijs magnos exercitus habentibus, uel quòd Menodoro crederet non pacem hanc eſſe dicẽti ſed inducias, parabat alias naues aliudq́; remigium, exercitu quoq; procõtione admonito,omnino eſſe opus apparatu alio, rurſumq́; ex occultis piratarum receptaculis infeſtabat maria, ut paruum & propemodum nullum afferret urbanæ fami remedium.quare paſsim iactabatur, nõ quæſitum malorum finem hac pace,ſed aſſumptum quartum tyrãnidis ſocium.& Cæſar captos aliquot piratas torſit,qui faſſi ſunt ſe à Pompeio ſubmiſſos. id Cæſar euulgauit populo, & ipſi Pompeio ſignificauit per literas.ille ſe prius excuſato,de Peloponneſo querebatur. quotquot autem nobilium adhuc apud Pompeium hæſerant,uidentes eum ſemper libertorum parere conſilijs, corruperunt aliquot ex eorum numero, ſiue ultro, ſiue in gratiam Cæſaris,ut Pompeium iritarent contra Menodorum, quaſi imperantem ipſi domino.id libenter illi fecerunt, quippe inuidentes ei tãtam potentiam.Sic alienato Pompeio à Menodoro, per eoſdem dies Philadelphus Cæſaris libertus nauigauit ad Menodorum frumentationis gratia,& Micylio Menodori fidiſsimus amicus ad Cęſarem,acturus de eius trãsfugio.offerebat autem Sardiniam,Corſicam, tres legiones,& multos amicos.eũ fauorẽ,ſiue opera Philadelphi, ſiue Pompeij calumnijs paratum,Cæſar non ſtatim quidem,accepit tamẽ,putans iam antea pacem uiolatã,euocauitq́; Antonium Athenis Brundiſium

disium ad certam diem, ut de hoc bello cõferret cum eo consilia: simulq; naues longas è Rauenna, exercitum è Gallia cæterumq; apparatum properè acciuit Brundisium & Puteolos, ab utroq; latere inuasurus Siciliam, si idem uideretur Antonio. qui uenit quidẽ ad statutam diem cum paucis, sed non inuentum Cæsarem nõ expectauit: siue quòd improbaret bellum suscipi contra fœdera: siue quòd uideret magnũ apparatum Cæsaris (semper enim ambos solicitos habuit regni cupiditas) siue prodigio quodam territus. quidam enim excubitorum eius tentorij repertus est à feris absumptus excepta sola facie, quasi in hoc relicta ut nosceretur absumptus: idq; factum est absq; ipsius clamore, nemine sentiente simul quiescentium. & Brundisini aiebant se uidisse lupum sub diluculum procurrentem è tabernaculis. scripsit tamen Cæsari, ne à pactis discedat: & minatus est uindicaturum se in seruitutem Menodorum, ut fugitiuum suum. nam Pompeio Magno seruierat. bona uerò Magni Antonius emerat, sub hasta iure belli uendita. Cæsar in Sardiniã Corsicamq; misit qui eas insulas à Menodoro acciperent: & oras Italiæ multis castellis muniuit, ne rursum incursarentur à Pompeio: iussitq; alias triremes Romæ Rauennæq; fieri, & exercitum magnũ acciuit ex Illyrico. Menodorum quàm primùm ad se uenit è liberto fecit ingenuum, cõmissa ei classe quã adduxerat, ut legatus esset præfecto classis Caluisio. his ita constitutis in apparatu amplius occupabatur cunctabundus, & incusans Antonium quòd se non expectauerit. quæ uerò iam parata habebat, Cornificium è Rauenna Tarẽtum iussit traducere. hunc nauigãtem adorta tempestas, solam nauem prætoriã fregit paratam Cæsari, quod in omen uersum est. cũq; uulgò suspicarẽtur homines id bellum fore contra fœdera, Cæsar ut eam suspicionem eximeret, populum Romanum per literas, exercitum pro contione docuit: fœdus à Pompeio uiolatũ, qui per piratas infestarit maria, quod et ipsorum piratarum & Menodori confessione compertum sit. nec ignorare id Antonium, ideoq; Peloponnesum ei non dare. deinde ut satis paratus uisus est, nauigauit in Siciliam, ipse à Tarento, Caluisius Sabinus & Menodorus ab Etruria, exercitus quoq; terrestri itinere petijt Rhegium, omnibus accelerantibus. nec prius Pompeius sensit transfugisse Menodorum, quàm adnauigante Cęsare. Vtrinq; autem imminente classe hostium, ipse Messanę expectauit Cæsarẽ: Caluisio Menodoroq; oppositi cum magna classe Menecratem libertorum infensissimum ipsi Menodoro ex æmulatione mutua. is in conspectum hostium in alto uenit sub uesperam, illi receperunt se in sinum qui supra Cumas est, ibiq; noctem eam quieuerũt, Menecrates

appulit Aenariam. ſub auroram uerò Caluiſiani oram ſinus lunata claſſe legebant, ne perrumperetur ab hoſtibus. Menecrates rurſum uenit in conſpectum, moxq; claſſem concitauit. & quia non prouehebantur in altum aduerſarij, cùm aliud nō poſſet, impetu facto naues eorum in terram propulit. illi puppibus admotis littori proras ſimul obiecerant, & inde repugnabant. hoſtibus autem facile erat in altum ſe recipere, & inde redintegrare impetum, & mutare naues alias poſt alias. illis luctandum erat etiam cum ſcopulis in quos impegerant, præter quòd naues mouere non poterant. uidebantur enim contra naualem pugnam terreſtri cōtendere, cùm nec refugere poſſent nec perſequi. interea Menodorus & Menecrates ueniunt in conſpectū mutuum, relictoq; cætero prælio, cum ira clamoreq; ſe petunt inuicem: apparebatq; uter eorum uinceret, eius claſsis fore victoriam. naues magno impetu colliſæ mulctauerunt ſe inuicem, defracto roſtro nauis Menodori, deterſisq; remis Menecratis. iectis deinde utrinq; ferreis manibus, naues iam ceſſabant hærentes ſibi: ſocij nauales non aliter q̃ in terra nihil ſibi ad ſummam contentionem alacritatemq; fecerūt reliquum. impetebant enim ſe ſagittis, ſaxis, iaculis, pontesq; inijciebāt per quos tranſcēderent. & quia Menodori nauis extabat altius, & pontes eius facilius permeabantur à uiris audacibus, & tela inde miſſa incidebant uehemētius ut è loco ſuperiore. iamq; multis cæſis, ſauciatis reliquis, Menodorus ueruto per brachium traiectus eſt, quod mox extractū eſt è uulnere. at Menecrates in femur ictus eſt hamata Hiſpanica ſoliferrea, quæ non potuit eximi celeriter. itaq; iam ad pugnam inutilis, ſic quoq; hortabatur alios, donec naue ſua capta, ſe in mare dedit præcipitem. Menodorus captiuam nauem religatam à ſua pertraxit ad terram: nec amplius quicquam potuit efficere. hęc in ſiniſtro cornu geſta ſunt. è dextro Caluiſius ad ſiniſtrum nauigans, aliquot Menecratis naues intercluſit à cæteris, eas fugientes in altum perſecutus eſt. Demochares uerò libertus & ipſe Pompeij, tunc legatus Menecratis, reliquas Caluiſianas aggreſſus, partim fugauit, partim in ſaxa compulſas fregit: exilientibusq; inde naualibus ſocijs, ipſas cremauit: cùm Caluiſius à perſecutione reuertens, & ſuas fugientes reduxit, & incendium inhibuit: ſuperueniente nocte quiſq; ad ſuam pridianam ſtationem reuerſus eſt. hunc finem id prælium habuit, Pompeianis longè potioribus. Demochares ægrè ferens mortem Menecratis ut cladem maximā (nam Pompeius in rebus maritimis Menecratis Menodoriq; opera præcipua ſemper uſus eſt) omiſsis omnibus rebus, ex acie Siciliam rectà petijt, ac ſi non Menecratis corpus & nauem unam, ſed integram

integram classem amisisset. Caluisius quandiu Democharem cõtra se uenturum putauit, in eadem statione mansit, ad redintegrandam pugnam minimè idoneus. nam optima quęq; nauis perierat, cæterę ad pugnam erant inutiles. postquam autem cognouit eum abisse in Siciliam, reparatis nauibus oram legebat, ne sinus quidem traijciẽs. parte alia Cæsar à Tarento Rhegium cum bene magna classe exercituq; petijt, & Pompeium ad Messanã assecutus est, quadraginta tantum comitatum nauibus. itaq; amici hortabãtur, ut per occasionem Pompeianas paucas naues ipsumq; aggrederetur classe instructissima, priusquam cæteræ illius naues ueniant. sed parêre consilio noluit, expectans Caluisium, negansq; consultum exponere se periculo, dum expectantur auxilia. Vbi uerò Democharis Messanam attigit, Pompeius ipsum & Apollophanem pariter suum libertum classi præfecit loco Menecratis & Menodori. Cæsar uerò nunciato detrimento quod ad Cumas acceperat, enauigabat fretũ occursurus Caluisio. iamq; superata eius maiore parte, in præternauigantem quam uocant Stylida, & flectentẽ cursum uersus Scyllam scopulum, Pompeius à Messana fecit impetum: aggressusq; postremas, etiam præcedentes persecutus est, omnibusq; impetitis prouocabat ad prælium. illæ quamuis infestatę ad prætoriam non sunt reuersæ, non permittente Cæsare: siue quòd nõ auderet pugnare in angustijs: siue quòd maneret in proposito non pugnandi absente Caluisio. iussit autem ut omnes se ad littus reciperẽt, & in salo starent in ancoris, arcerẽtq; à prora siquis inuaderet. Democharis uerò inuehẽte, binis nauibus in singulas, perturbatæ iam & in saxa impingebant, & inter se collidebantur, replebanturq; mari, & peribant per ignauiam. hæ quoq; ut in Cumano prælio, immotæ ipsæ infestatæ crebro impetu hostilium incursantium atq; recursantiũ. nec enim aduersari fortuna desierat. Cæsar certè in saxa è naui desilijt, & enatantes excipiebat, recipientesq; se in montẽ deducebat. cæterùm Cornificius & quotquot alij duces aderant cohortati se mutuò, iniussu imperatoris abruptis ancoralibus in altum cõtra hostes euecti sunt: rati satius esse pugnãdo uinci, quàm stando sustinere impetus insultantiũ. primusq; Cornificius periculosa audacia prætoriam Democharis concussam cepit: Democharis in aliam exilijt. in hac cõflictatione multis pereuntibus, cõspecti sunt per mare aduentantes Caluisius & Menodorus, non à Cæsarianis uel in terram eiectis, uel in mari certantibus, sed à solis Pompeianis, qui à terra longius aberant, moxq; retrocesserũt. iam enim appetebant tenebræ, nec audebant fessi cum recentibus congredi. qui casus peropportunè reliquis periclitantibus accidit.

noctu uerò pleriq; deſertis nauibus in montes confugerunt, accen ſisq; multis ignibus ſigna dabant permanentibus in mari: ſicq; per noctabãt ſine cibo, ſine cura corporis, egeni rerum omnium: quos Cæſar pariter affectus circuncurſando hortabatur ut uſq; mane du rarent. ac ne tum quidem cognitum eſt aduentare Caluiſium, nec à nauibus quicquam erat præſidij, occupatis circa naufragia: ſed alio quodam bono euentu decimatertia legio propinquabat per mon tes: quę audita clade per aſpreta cõtendens ad ignes, reperit imperatorem ſuum & eos qui cum illo refugerant, feſſos & uictus indigos: diuiſisq; operis alij curabant alios. ipſum imperatorem centuriones induxerunt in extemporaneum tabernaculum, deſtitutum ab omnibus familiaribus, nocturno tumultu diſperſis. cumq; mox circumquaq; miſiſſet qui nunciarẽt ſe incolumem, audiuit Caluiſium cum præcurſorijs nauibus appellere: & ſic ex inſperato refectus duobus lætis nuncijs, quieti ſe dedit. prima uerò luce mare inſpiciens, ſpectabat incenſas naues ambuſtas & ſemicrematas, rurſum alias fluitãtes inter fragmenta nauium & inſtrumenta nautica, tum ex his quæ ſupererant quaſſatas plerasq;. admota igitur claſſe Caluiſij, curabat ne ceſſaria ſubductis ſartiendis nauibus, cum otium eſſet ab hoſtibus, ſiue propter Caluiſium, ſiue quòd in alto mallent ipſum aggredi. in hoc rerũ ſtatu auſter exortus meridie magnos fluctus mouit in freto anguſto & ſuapte natura concito. ſed Põpeius in Meſſanenſi portu erat: Cæſarianæ uerò naues rurſum circa littus aſperũ & importuoſum conflictabantur cum ſaxis & inter ſe, carentes etiam ſupplemento nautico, ideoq; regi difficiles. Menodorus igitur ueritus ne malum in horas creſceret, longius receſsit à littore, iactis in ſalo ancoris: & quia fluctus in profundo erat lenior, remorũ quoq; ui contendebat ne tranſuerſus ad terras ageretur, imitãtibus eum quibuſdam alijs. reliqua multitudo rati uentum cito remiſſurũ, ut ſolet uerno tempore, utrinq; naues infrenauerunt ancoris, tam ab alto quàm à littore, contis protrudentes ne colliderentur. ſed uento ſæuiente amplius, conturbata ſunt omnia: abruptisq; ancoris naues collidebantur, & in terram aliæ poſt alias excutiebantur: clamoresq; uarij miſcebantur, pauentium, eiulantium, fruſtra ſurdos cohortantium. nemo enim exaudiri præ tanto ſtrepitu poterat, nihil inter gubernatorem & uulgarem nautam intererat. non artes, non mandata proderant: ſed par omnium erat interitus, & in ipſis nauibus, & quoties quis excideret, eliſorum inter fluctus & nauigia. fluitabant enim toto eo mari naufragia nauium ac uirorum, partim uiuorũ partim extinctorum: è quibus ſi quis ad terram enataſſet, hi quoq; ad ſaxa allidebantur

debantur à fluctibus. ut uerò æstus etiam accesſit familiaris huic freto, inſuetos nouus terror occupauit, nauigijs tum maximè hac illac raptatis & inter ſeſe arietantibus, cùm uentus ſub noctem crebreſceret, ut ne in luce quidem perirent ſed in tenebris: audiebanturq; per totam noctem eiulatus & clamores ſuos nomine uocantium, diſcurrentiumq; per terram & in mare inclamantium, & complorantium ut defunctos quando non exaudirentur: rurſum aliorum extra fluctus caput attollentium, & ſuccurri ſibi rogantium. ſed erant utriſq; omnia difficilia: nec ſolùm mare periculoſum erat intrãtibus, & his qui adhuc in nauibus manebant, ſed terra quoq; propter inundationem nihilo tutior, dum metuunt ne ſe fluctus ad ſaxa allideret, nouo tempeſtatis more, ut terræ proximi terram tamen timerent, non ualentes in altum ab ea refugere ne tantillum quidem quãtum ad uitandam colliſionem ſufficeret. namq; loci anguſtia difficilis & alioquin permeantibus, exortaq; tempeſtas, & uẽtus à circumſitis montibus in procellas refractus, ſimulq; uorticoſus profũdi maris æſtus, nec manere ſinebat nec fugere. quæ omnia grauabant tenebræ noctis obſcuriſsimæ. quapropter moriebantur ne conſpicui quidẽ inuicem; alij tumultuantes clamantesq;, alij ſilentio necem expectantes, quidam etiam accelerãtes ſibi perniciem, ut in rebus deploratiſſimis. nam expectatio malo ipſo moleſtior omnem etiam fortuitæ ſalutis ſpem adimebat, donec repente uentus remiſit appetẽte iam die, & ſole reuerſo in uniuerſum elanguit, quamuis fluctus etiam quieſcente uẽto diu turbauit: qualem tempeſtatem ne indigenę quidem unquam fuiſſe meminerant, tunc uerò modum omnem moremq; tranſgreſſa, maiorem partem nauium uirorumq; Cæſaris perdidit. ille ſupra cladẽ pridianam duabus nouis afflictus calamitatibus, Vibonem eadem nocte per montes properauit, impatiens infortunij, cui nullam opem ferre poterat: dimiſsis nũcijs ad omnes amicos & duces ut ſibi præſto eſſent, ne (ut fit in rebus aduerſis) aliquæ nouæ contra ipſum exorirentur inſidiæ. terreſtres autem copias quas circa ſe habuit, dimiſit per Italiæ littora, ne Pompeius hoc ſucceſſu elatus terram auderet inuadere. qui tamen nec de terra quicquam cogitauit, nec reliquias naufragij uel præſentes uel abeuntes tempeſtate ſedata aggreſſus eſt: paſſus eos nauigia cingere ſicut poterant, & ſecundo uento Vibonem perferri: ſiue ſatis afflictos putabat, ſiue neſciebat uti uictoria: ſiue, ut aliâs dixi, ad aliena inuadenda ſegnis, cõtentus erat ſua defendere. Cæſaris autem nauium ne dimidiũ quidem ſuperfuit, & id uehementer quaſſatum. relictis tamen aliquot ad claſsis curam, ipſe ægrè ferens abijt in Campaniã. nam neq; naues

alias habebat,cùm multis opus esset,neq; tempus ad fabricã,urgente fame, & populo rursus pacem flagitante, bellumq; uituperante ut susceptum contra fœdera.pecunijs quoq; opus erat in magna harum inopia,populo Romano neq; cõferente quicquam,neq; sinente uti exigẽdi artibus.uerùm ille ingeniosus ad propria cõmoda,misit Mæcenatem ad Antonium, qui melius edoctum de recens exortis inter ipsos controuersijs,ad belli eius societatem pertraheret:id si minus succederet,cogitabat legiones onerarijs in Siciliam traijcere, omissoq; mari,in terra bellum gerere.his curis anxio nunciatur Antonium societatẽ non recusare, simulq; uictoria de Aquitanis egregia,parta Agrippæ auspicijs . amici etiam quædamq; ciuitates ei naues pollicebantur & fabricabant. Sic ille omissa mœstitia, magnificẽtiores iam classis apparatus faciebat . ineunte autem uere Antonius ex Athenis Tarentum cum trecentis nauibus appulit,Cæsari auxilium ferens ut promiserat.ille mutato consilio,expectabat dum noua classis perficeretur,rursumq; inuitatus ut Antonij apparatu suffecturo ad id bellum uteretur, excusabat se distineri alijs negotijs : ut satis appareret, aut rursum aliquid querelarum eum habere contra Antonium, aut eius auxilia contemnere contentum proprijs facultatibus.id indignè ferens Antonius,tamen eodem loco mansit, uocauitq; illum iterum. nam cum grauatim sumptus in classem faceret & ad Parthicum bellum opus haberet Italicis legionibus,classem eis permutare cogitabat: quãuis ex fœdere utriq; potestas erat delectus habendi per Italiam:sed hoc difficilius futurum erat ipsi, sortito Italiam altero . quamobrem Octauia profecta est ad Cæsarem, ut arbitra inter eos foret.aiebat enim se desertum incidisse in periculũ,quo penè interijt in freto Siculo.retulit illa,crimen hoc iam per Męcenatem dilutum.post hoc obiectum est,eum Calliam libertum ad Lepidum misisse,ut fœdus contra Cæsarem inirent. illa respondit, se scire,Calliam missum ut de cõnubijs ageret. uoluisse enim Antonium antequam contra Parthos expeditionem susciperet, elocare filiam filio Lepidi,ut promiserat. hæc asseuerante Octauia, Calliam quoq; Cæsari misit Antonius,ut tormentis ueritatẽ exprimeret.eum ille nõ accepit,dicens se collocuturum cum eo inter Metapontũ & Tarentum,quo loco fluuius eiusdem nominis medius interfluit.forte fortuna cùm uterq; propinquaret fluuio,Antonius è carpento desiliẽs, in lintrem ibi stantem solus insilijt:traijciebatq; ad Cæsarem,credẽs ut amico. id Cæsar æmulatus est:ita in flumine obuij, contendebant dum uterq; uult in ripam alterius excendere.uicit Cæsar,iturus Tarentum etiam ad Octauiam. cõseditq; in eodem carpento cum Antonio,

tonio,& Tarenti uenit in eius diuersoriũ absq; satellitio, & sic pernoctauit apud eum. eadẽ omnia sequenti die fecit Antonius.ita continenter momento leui mutabantur uel ad suspiciones per ambitionem:uel ad fiduciam,quoties postularet necessitas.cæterùm expeditionem contra Pompeium Cæsar in annum sequentem distulit: Antonio diutius ibi morari propter Parthos non fuit integrum.permutatio tamen facta est. Antonius Cæsari c x x. naues cõtinuo Tarentum missas tradidit: pro quibus Cæsar ei uiginti legionariorũ milia pollicitus est missurum se ex Italia. Octauia quoq; fratrẽ donauit impetratis ab Antonio decem phaselis triremibus, quod nauis genus medium est inter longas & onerarias. Cęsar uicissim Octauiam mille selectis satellitibus, Antonio delectu eorũ permisso. & quoniam Triumuiratus tempus S.C. præscriptum exibat, prorogarũt sibijpsi potestatem in aliud quinquenniũ, nihil morati plebis suffragia. atq; ita discesserunt, Antonio rectà festinante in Syriam, Octauia relicta apud fratrem cum cõmuni filiola. Cæterùm Menodorus siue quòd natura esset reciprocus ꝓditor:siue minas Antonij ueritus,qui seruitutem ei ut mancipio turbulento intentauerat: siue minora spe cõsecutus præmia : siue permotus quotidianis cæterorum Pompeij libertorum opprobrijs,perfidiam obiectãtium,& ad officium reuocantium,extincto Mæcenate, fide impetrata transfugit ad Pompeiũ cum septem nauibus,non sentiente præfecto classis Caluisio.quamobrem Cæsar ablatam ei præfecturam in Agrippam transtulit.absolutam deinde classem lustrauit hũc in modum. Altaria stant in extremo littore undis alludẽtibus. naues plenæ classiarijs ordine circumstant cũ altissimo silentio:sacrifici stando in mari mactant uictimas, moxq; in scaphis ter circum classem lustramina circumferunt,nauigantibus unà & ducibus,cõprecãtibusq; ut in ea lustramina à classe auertãtur infausta omnia. diuisis deinde lustralibus uisceribus, partem in mare porriciunt,partem adolent in altaribus,fausta ominante multitudine.hoc modo Romani classes suas lustrare solent. Statutum autem erat,ut Cæsar à Puteolis, Lepidus ex Africa, Taurus à Tarento,diuersis classibus Siciliam inuaderent, ut hostem ab Oriente pariter& Occidente Meridieq; circumuenirent,præmonitis omnibus ad quem diem Cæsar solueret.ea fuit decima post solstitiũ, quas Romani calendas uocant mensis in honorem superioris Cęsaris dicti Iulij,qui prius Quintilis uocabatur. hanc diem Cæsar præstituit, faustam ratus fortasse propter patrem perpetuò uictorem.Pompeius uerò Lepido oppositus Plennium ad Lilybæum,cum legione una & multitudine uelitum, Orientale Occidentaleq; Siciliæ latera præ-

sidijs munijt, præsertim insulas Liparam & Cossyram, ne hæc Lepido, illa Cęsari, portus aut stationes opportunas præberent contra Siciliam. robur autem classis Messanæ continebat, in omnes occasiones intentus. hic fuit apparatus partium. postquam autem calendæ uenêre, prima aurora omnes soluerunt: Lepidus ex Africa mille onerarijs, longis septuaginta, cum legionibus duodecim, equitũ Numidarũ quinq; milibus, multoq; apparatu alio. Taurus Tarento ex Antonianis c x x x. nauibus duas tantùm supra centum duxit, reliquarum pestis absumpserat remigium anteacta hieme. Cæsar Puteolis, cùm prius è prætoria porrectis extis in mare litasset uentis serenis, tutelari Neptuno, & tranquillo mari, ut propitij sibi contra patricidas fauerent, præcursoriæ uerò nõnullæ sinus maris scrutabantur, postremum nauium agmen Appius cogebat cum præsidio. tertia uerò die postquam soluerãt, exortus auster multas onerarias Lepidi subuertit. tenuit tamen Siciliam, & Plennium intra Lilybæum oppugnauit, oppidaq; aliquot partim ui partim deditione in potestatem suam redegit. Taurus mox ubi reflare uentus cœpit, Tarentum reuersus est. Appio uerò circa Mineruæ promontorium nauigante, pars nauium illisa est scopulis, pars hæsit in breuibus, reliquæ nõ sine damno dissectæ sunt. Cæsar tẽpestate oriente in Velinum sinum natura tutum confugit, excepta una sexireme, quæ circa promontorium fecit naufragiũ. cumq; austro succesisset Africus, sinus ad Occidẽtem apertus miscebatur fluctibus: & naues neq; reflante uento exire sinum iam poterant, neq; aut remis sisti aut ancoris, sed uel ad saxa uel inter se collidebantur, quod malum aduentu noctis auctum est. tandem sedato infortunio, Cæsar necatos sepelijt, uulneratos curauit, enatantes uestijt armauitq; armis alijs, & uniuersam classem refecit pro copijs præsentibus. perierunt naues graues sex, leuiores uigintisex, liburnicæ plures etiam. his incõmodis sartiẽdis opus fuit triginta dierum spatio, & æstas iam uergebat: unde optimum uisum est, differre bellum in æstatem proximam. sed cùm populus laboraret inopia, subductas naues reparauit celeriter, & socios nauales recollectos ex naufragijs Tauro in supplementũ transmisit. post hunc haud exigui momenti casum Mæcenas Romam missus est, propter consternatos ob nondum abolitam ex animis ciuium Pompeij Magni memoriã. nouos colonos ipse magna festinatione Italiam obeundo recreabat à pauore. pari celeritate & Tarentum accurrit, ut Tauri classem inuiseret, inde Bonem profectus, legiones affatus iussit esse bono animo, accelerauitq; apparatum nauium, breui Siciliam inuasurus denuo. Pompeius ne hac quidem tot naufragiorũ occa-

sione

sione usus, tantùm Neptuni sacris operabatur & Salatiæ, quorum etiam filium appellari se sustinuit, persuasus, non sine deo bis ita per æstiuos mẽses hostem afflictum aduersis tempestatibus. Fertur eum his successibus inflatum mutasse paludamentum quoq;, celuleumq; sumpsisse pro puniceo, adoptatum à Neptuno scilicet. cumq; speraſſet quieturum Cæsarem, ut audiuit instaurata classe rediturum eadem æstate in Siciliam, perculsus est, quasi contra inexpugnabilem mentem apparatumq; bellum gereret. Menodorum tamẽ cum VII. quas adduxerat nauibus, misit speculatum ad naualia Cæsaris, effecturum quantum potuerit. qui iam antè dolens non redditum sibi classis imperium, tum uerò sentiẽs propter suspicionem solas quas adduxerat naues sibi creditas, rursus transfugiendi cepit consilium. & quia uidebat in quemuis euentũ utile fore si aliquod uirtutis specimen ederet, socijs quicquid auri habebat distribuit: eremigatisq; triduo D. supra M. stadijs, in præsidiarias nauium quæ Cæsari fabricabantur, fulminis in morem repentinus irruens, rursumq; se inde proripiens, iam duas, iam tres earum opprimebat: onerarias quoq; frumentum uehentes in stationibus cursũue mergebat, aut capiebat, aut incendebat: repleuitq; omnia tumultu per Cæsaris Agrippæq; absentiam. nam hic in syluam profectus fuerat ad parandam materiam. illudens etiam hostibus, impegit nauim contemptim in solum mollius, in luto se hærere fingens, donec tanquam ad paratam prædam è monte decurrentibus obuersa puppi cum risu abijt, Cæsarianis mœrentibus æquè ac stupẽtibus. ubi uerò satis ostẽdit quantum rebus momentum uel hostis afferret uel socius, Rebilum senatorem captum dimisit, ad futura parãs initium. moxq; de Vinidio Marcello Cæsaris familiari, cuius amicitiã in priore transfugio sibi quæsierat, sparsit rumorẽ apud suos, proditionẽ eum moliri & transfugiũ. ipse ad hostes appellens propius, postulauit cum Vinidio in parua quadam insula sibi permitti colloquium de rebus utriq; parti conferentibus. quo impetrato semotis arbitris ait se prius ad Pompeium refugisse coactum iniurijs illatis sibi à Caluisio classis prefecto: nũc præfectura in Agrippam translata, rediturum ad Cæsarem non malè de se meritũ, modò Vinidius fidem sibi afferret à Messala, Agrippæ absentis uicario. promisitq; se resarturum peccatum suum egregijs facinoribus: sed antequam fidem accipiat infestaturum Cæsarianos ut antea, ob cauendam suspicionem. digressus deinde infestus fuit more solito. Messala dubitauit aliquantisper ut de re parum honesta: tandem concesitsiue, has belli necessitates existimãs, siue de Cæsaris mente præmonitus, coniecturámue faciens. Menodorus

rursum

rursum transfugit,accidensq; ad genua Cæsaris,petijt ueniam priusquam fugæ causam indicaret. qui propter fœdus incolumitatem ei donauit,adhibitis qui clàm obseruarent hominem:triremium uerò eius præfectos quocunq; uellent abire permisit: parata deinde classe Cæsar soluit iterum:appulsusq; Vibonem,Messalam cum duabus legionibus traijcere in Siciliã iussit, & cum Lepidi exercitu se cõiungere,transireq; in sinum qui est uersus Taurominium:tres uerò alias misit ad Stylida in extremũ fretum, occasionẽ expectaturas. Taurum etiam ad montem Scylacium, qui est ex aduerso Tauromini, è Tarẽto circumnauigare iussit.quod ille fecit, paratus tum ad remigationem tum ad prælium,prosequentibus terrestribus copijs, præexplorantibus terram equitibus, mare Liburnicis.ad eum sic iter facientem Cæsar è Vibone accurrit:conspectusq; circa Scylacium,ordine approbato, Vibonem redijt.At Pompeius,ut diximus,dispositis circa loca ad exscendendum in insulam opportuna præsidijs,classem Messanæ continebat, succursurus quocunq; opus foret. Dum ea utrinq; parantur,Lepido rursum ex Africa reliquæ quatuor legiones transportabãtur onerarijs,quibus in alto factus obuiam Pompeianus dux Papia, & tanquam amicus expectatus,eas oppressit. putabant enim à Lepido missas sibi occurrere, qui tardius suas deduxerat.quas deinde uenire uisas declinarunt onerarię quòd hostiles has quoq; crederent:donec alię captæ, aliæ crematę submersæue,quædam in Africam reuersæ sunt. ex legionibus duæ perierunt in mari, & siqui militum enatarunt, eos Tisienus Pompeij dux terram prensantes confecit. reliquus exercitus ad Lepidum perlatus est,uel tunc uel postea.Papia nauigauit ad Pompeiũ.Cæsar in Strongylen, unam è quinq; insulis Aeolijs, è Vibone cum tota classe traiecit, præmissis exploratorijs liburnicis. cumq; in fronte Siciliæ multas uideret copias circa Pelorum & Mylis & Tyndaride,coniectauit ipsum adesse Pompeium: relictoq; ibi Agrippa uicario, ipse Vibonem reuersus, mox inde in castra Tauri transcurrit cum Messala & tribus legionibus,cogitans Tauromini occupare per Pompeij absentiã, & ipsum à duobus lateribus aggredi. Agrippa igitur à Strongyle in Hieram traiecit,eamq; cepit,pulsis præsidiarijs, sequenti die Mylas tentaturus & Democharem præfectum quadraginta nauium. Pompeius suspectos habens Agrippæ conatus, alias quadragintaquinq; naues à Messana misit Democharì, duce liberto Apollophane, quẽ ipse cũ alijs septuaginta sequutus est. Agrippa ante lucem ex Hiera soluit cũ dimidia parte nauium, quasi pugnaturus cum solo Papia. ubi uerò & Apollophanis classem uidit, & illam aliam septuaginta nauium,

continuò

continuò significauit Cæsari, Pompeium cum maiore classis parte esse ad Mylas, ipse cum grauibus nauibus medium agmen tenuit, reliquis iussis ex Hiera celeriter subsequi. erat autẽ utrinq; apparatus magnificus, impositis à prora puppiq́; turribus. ut uerò post solennem cohortationem signum per singulas naues elatum est, utrinque in se fecerunt impetum, in frontem alteri, alteri per ambages ad terrorem circumuentis incutiendum magno nauium uirorumq́; strepitu. erant enim naues Pompeio mediocres, leues, & ad incursandũ circumueniendumq́; hostem agiles: Cæsari uerò maiores grauioresq́;, & ob id ipsum tardiores: sed ad ictus tum inferendos ualidiores, tum sustinendos firmiores: milites uerò hinc robore præstabãt, illinc rei naualis peritia. hi non cõcurrendo, sed circumcursando superabãt, iam remos maiorum nauium detergendo, iam diffringendo gubernacula: interdũ etiam magna ui in eas reuersę rostris ictus regerebant non leuiores quàm acciperent. contrà Cæsarianę rostris ut minores facile repercutiebant, aut quassabant, aut perforabant. & quoties colluctarentur cominus, missilibus è superiore loco obruebant, iniectisq́; coruis aut ferreis manibus retinebãt eas facilius. tum aduersarij non ferentes impetum in pelagus exiliebant, & à scaphis Pompeianorum ad id discursantibus recolligebantur. Agrippa nauim Papiæ petebat maximè, ictamq́; sub prora & concussam perfregit usq; carinam. qui in eius turribus ad propugnandum constiterant, excusi sunt. mare in nauem admissum, obruit remigum ordinem infimum. reliqui perfracta contabulatione, natatu euaserunt: Papia receptus in nauem proximam, rursus in prælium redijt. Tum Pompeius è monte conspicatus suas parum proficere, & quoties cominus res gereretur, socios nauales amittere, Agrippę uerò triarias ex Hiera succurrere, signum suis dedit ut seruatis ordinibus se reciperent. id quod fecerunt, pugnandoq́; paulatim sese subduxerunt è prælio. Agrippa uerò urgente refugerunt, non in aspera littora, sed quà limo fluuijs illato molliuntur. ille à gubernatoribus uetitus ne magnas naues locis uadosis cõmitteret, in alto iactis ancoris constitit, quasi hostem, si opus sit, inuasurus nocturno prælio. monentibus autem amicis ne iram magis quàm rationẽ sequeretur, néue militem nimis diuexaret uigilijs ac laboribus, néue maris tranquillitati multũ crederet, uix serò se retro recepit. Pompeiani portus suos petierũt amissis triginta nauibus, submersis quinq; hostilibus, alijsq́; multis acceptis pariter ac illatis incõmodis. quos Pompeius laudans quòd tam magnis restitissent nauibus, ait sibi hanc nõ tam naualem pugnam uisam quàm oppugnationem mœnium: nec aliter quàm uictores

ctores donauit, ſpem faciens, in freto propter fluxum claſſem ſuam ut leuiorem ita ſuperiorem fore: promittēsq; additurum ſe aliquantum ad ſuarum nauium altitudinem. Hic euentus fuit naualis circa Mylas pugnæ inter Agrippā & Papiam. At Pompeius ratus id quod erat, Cæſarem in Tauri caſtra profectum ut tētaret Taurominium, mox à cœna Meſſanam circumuectus eſt, Mylis relicta parte nauiū, ut Agrippa ipſum ibi eſſe putaret. qui milite refecto pro tēpore, nauigauit Tyndaridem dedentem ſe: ubi receptus ab oppidanis, rurſum à præſidiarijs egregiè repugnantibus eiectus eſt. aliæ quoq; ciuitates ad eum deficiētes acceperunt præſidia, ipſe ueſpere ad claſſem redijt. interea Cæſar è Scylacio ad Leucopetram deuectus fuerat, certior factus Pompeium Meſſana Mylas profectū propter Agrippam. cumq; ſtatuiſſet è Leucopetra noctu traijcere Taurominiū, poſtquā audiuit de nauali prelio mutauit ſententiam, honeſtius uictori exiſtimans non clàm ſed clara luce nauigare cum fiducia. credebat enim Pompeium prope Agrippam haudquaquam manſurum. cumq; exorta die proſpexiſſet in altum è montibus, nuſquam apparente hoſte nauigabat impoſito quātum claſsis capiebat milite, reliquis Meſſalæ cōmiſsis, donec ad eum naues redirēt. Taurominiū uerò delatus, præmiſit qui deditionem poſcerent: & cùm præſidiarij ſe non admitterent, præternauigato flumine Onobala & fano Veneris, ad Archegetam appulit precatus deum, poſitis ibi caſtris oppugnaturus Taurominiū. eſt autem Archegeta Apollinis parua ſtatua, quam primam dedicarunt Naxij coloni miſsi in Siciliam. hic è naui excendens prolapſus eſt: moxq; ſurrexit & caſtra metabatur, cū Pompeius magna claſſe ſuperuenit, omnibus mirantibus. credebatur enim deuictus ab Agrippa. per oram etiam equitatus irruebat, celeritate cōtendens cum nauibus: & diuerſa parte pedeſtres copiæ conſpectæ ſunt. itaq; omnes ſunt exterriti, circumuenti à tribus exercitibus. timuit & Cęſar, quòd nō poſſet Meſſalam accerſere. equites igitur primi Cæſarianos in caſtris muniēdis adhuc occupatos turbarūt. quòd ſi claſsiarij peditesq; pariter feciſſent impetū, fortaſsis egregia Pompeio cōtigiſſet uictoria. nunc per imperitiam rei militaris, & hoſtium trepidationis ignorantiam, ueriti ſub ueſperam inire prælium, alteri ad Coccynum promontorium in ſtationem ſeceſſerunt: pedites uerò nolentes prope hoſtem caſtra metari, in oppidum Phœnicem ſe receperunt. nocte ſequente hi quieuerunt, Cęſariani uallum quidem abſoluerunt, ſed propter laborem & uigiliam ad pugnandum inutiliores redditi. erāt autem legiones tres, equites ſine equis quingenti, uelites mille, coloni auxiliares uoluntarij M M. præterq;

naua-

nauales socij. tradito igitur peditatu Cornificio, ut in terra quantum posset repugnaret hostibus, ipse ante lucē in altum prouectus est, ne & à mari intercluderetur. dextro cornu præfecit Titinium, siniſtro Carcium. ipse liburnica circum classem uolitans omnibus hortator aderat. quo facto, insignia ut in maximo constitutus periculo deposuit. occurrente autem ex aduerso Pompeio bis congressi certamen in noctem extraxerunt. cumq; naues Cæsarianæ caperentur & incenderentur, pars earum expansis minoribus uelis aufugit in Italiam contēptis hortatibus: quas aliquot Pompeianis persequentibus, & reliquæ profligatæ partim captæ partim incensæ sunt. qui in terram enatabant, ab equitibus Pompeianis interimebātur aut capiebantur: quidam in Cornificij castra se proripiebant: quos ille accurrentes excipiebat solis obuiam missis uelitibus. intempestiuum enim putabat mouere prolegiones malè animatas, propinquo exercitu terrestri hostium, insolescentium (ut fieri solet) uictoria. Cæsar in actuarijs ad multam noctem iactatus, incertus Cornificiū ne per media naufragia peteret, an ad Messalam refugeret, forte fortuna ad Abalam portum appulit cum unico armigero, destitutus amicis, seruis, & satellitibus: quem quidam è montibus ad rem cognoscēdam decurrentes, inuenerunt animo defectum & corpore, & translatum nunc in hoc, nunc in aliud acatium quo magis hostem fallerent, ad Messalam deportarunt, qui non longè aberat. inde priusquam corpus curaret, ad Cornificium misit liburnicam, & circa omnes montes dimisit qui nunciarent se incolumē, iuberentq; omnes opem ferre Cornificio, & ipse per literas pollicitus est ei mox adfore auxiliū. curato deinde corpore cum quieuisset modicum, ad Stylida noctu profectus est, Messala eum deducente ad Carinatem, paratum ad nauigationem cum tribus legionibus, quem iussit in Liparam traijcere, ipse mox cōsecuturus. Agrippę quoq; scripsit, ut periculo eximeret Cornificium celeriter, submittendo cum expeditis Laronium. Męcenatem iterum in Vrbem misit, propter quosdam rerum nouarum cupidos, in quorum aliquot animaduersum est publicè. Messalam uerò Puteolos, ut legionem primam Vibonem adduceret. hic Messala Romæ à Triumuiris proscriptus fuerat, propositis interfectori præmijs, siue pecunias, siue libertatem peteret. profugus deinde ad Brutum & Cassium, post illorum mortem Antonio classem ex fœdere tradidit. id nūc memorare libuit Romanæ uirtutis exemplū, quando Messala habēs in potestate proscriptorem suum desolatum in tanta calamitate, refouit ut imperatorem seruauitq;. At Cornificius quamuis à castris facilè hostē arcere poterat, tamē quia laborabat

commeatuum inopia, ſuis in aciem productis hoſtem prouocauit. Pompeio uerò detrectante certamen cum uiris in ſola dextra fiduciam habentibus, & fame ſe ſubacturum eos ſperante, Cornificius iter ingreſſus eſt, receptis in medium agmen inermibus qui euaſerant è naufragio, in regione campeſtri miſsilibus ab equitatu hoſtium infeſtatus grauiter: in aſpera uerò ab Afris armatis leuiter, qui magna ex parte iaculatores facile refugiebāt, ſi qui in eos procurrerēt ex agmine. quarta demùm die peruenerūt ad terram aridam, quam indigenæ torrentem ignis nominant, uſq; ad mare ſqualidam abſumptis æſtu ſcaturiginibus, accolis noctu tantū permeabilem, uitandi æſtus pluuerisq; gratia. per eam Cornificiani neq; noctu præſertim ſilente luna iter auſi ſunt facere, propter uiarum imperitiā & metum inſidiarum: neq; interdiu ſuſtinuerunt: ſed ſuffocabantur, & plantas ut in æſtate feruida adurebantur, nudi præcipuè: nec tardius ingredi ſitis ſinebat, aut in uelites infeſtantes procurrere, ſed exponebant ſe uulneribus. ubi uerò ad fauces quà è peruſto agro erat exitus, offenderunt alios, neglectis nudis & infirmioribus, irruerunt in eas quot quot poterant audacia perdita: & hoſtem impulerunt pro uiribus. ſed cùm & alias deinceps fauces obſideri cernerent, deſperatis rebus remiſerunt impetum, ſiti ſimul & æſtu laboreq; afflicti. cūq; Cornificius eos hortaretur oſtendēs fontem in proximo, redintegrato impetu propulerunt hoſtem amiſsis multis è ſuis, cęterùm fons ab alijs hoſtibus occupatus eſt, collapſisq; in totum animis etiā corporum uires defecere, ſic affecti Laronium à longè conſpiciunt, miſſum ab Agrippa cum tribus legionibus, nōdum ſatis certi amicum eſſe, ſpe tamen reficientes ſeipſos. ut uerò & iam hoſtem uiderunt aquam relinquere, ne includeretur medius, exclamarunt præ gaudio quantū poterant: cumq; clamorem reddidiſſet Laronius, curſu fontem occuparunt, ducibus uetantibus ne ſe ingurgitando explerēt: quorum monita qui neglexere, inter bibendum emoriebantur. ſic exinſperato Cornificius cum ſuperſtite parte exercitus Mylas ad Agrippam euaſit incolumis. qui tum Tyndaridem ceperat refertam uictualiū copia, & opportunam bello maritimo, quò Cæſar deportabat pedites & equites. habuit autem in uniuerſum in Sicilia uigintiunā legiones, equitum uiginti milia, leuis armaturæ plures quinq; milibus. Mylas autem & Naulochos & Pelorum omnemq; oram maritimā Pōpeius adhuc tenebat præſidijs: quæ ab Agrippa maximè ſibi metuentia, continuos ignes fouebant, ut hoſtium naues abſterrerēt intentando incendium. fauces quoq; utraſq; occuparat, tum Tauro-minitanas tum Mylenſes, & montanos calles muris interſepijt. Cæſarem

sarem etiam ultra Tyndarida procedentem infestabat abstinentem à prælio. cumq; Agrippam appulsurum crederet, ad Pelorum transcurrit, desertis faucibus Mylēsibus: quas mox Cæsar occupauit unà cum Mylis præterq; Dianium oppidulum perexiguum, celebre Solis boum dormiente Vlixe à socijs absumptarum fabula. Sed ubi opinio de Agrippę aduentu euanuit, & Pompeius amissas fauces cognouit, Tisienum acciuit cum exercitu. ei Cæsar obuiam profectus aberrauit à uia circa montem Myconium, in quo sine tentorio pernoctauit. & cum imbres uehementes ruerent, ut per autumnum solent, per totam noctem stetit sub scuto Gallico, militibus id sustinentibus. auditi quoq; sunt Aetnæ horrendi fremitus & longi mugitus, excandescentibus & ignibus exercitumq; fulgore terrentibus, adeò ut Germani ē cubilibus præ timore prosilirent: nec amplius incredibilia uiderent Aetnæ miracula, & inter cętera illud de torrēti igneo. post hęc Palęstenum agrum uastauit, & Lepidus factus est illi obuiam frumēta colligens: moxq; ambo Messanam obsederunt. & cùm per totam Siciliā passim uelitationes fierent, nullo memorabili prælio, Cæsar Taurum misit ut Pompeiū cōmeatu arceret, occuparetq; ciuitates quæ illi suppeditabāt. qua maximè difficultate coactus Pompeius statuit semel prælio decernere. & quia terrestres hostium copias timebat, in nauibus habens fiduciam, rogauit per nuncios, num uellet dimicare nauali prælio. ille quamuis abhorreret ab omnibus rebus maritimis, quas ad eam diem infeliciter tentauerat: tamen turpe ratus detrectare, conditionē accepit: præstituta die, ad quam trecenæ naues utrinq; parabātur, instructę telis omnigenis, turribusq; ac machinis quotquot excogitari potuere. Agrippa uerò & harpagonem cōmentus est, quinquecubitale tignum ferro indutum, in utraq; extremitate habēs circulum, & in horum altero harpagonem, uncum ferreum, in altero multas restes, quæ machinis attrahebant harpagonem, catapulta in hostilem nauem immissum. ubi uerò statuta dies uenit, primùm remigum fuit ostentatio non sine clamore: mox missilibus certatum, partim è machinis, partim manu coniectis, ut sunt saxa, sagittæ, ignitaq; iacula. naues quoq; ipsæ concurrebant ictus inferentes accipientesq; nunc in latera, nunc in proras, nunc in ipsa rostra, qui maximè uectores concutiunt, & naues reddunt inutiliores. aliæ in transcursu telis uelitabantur, actuarijs in mare delapsos recolligentibus. eratq; contentio militum pariter ac nauium gubernatorumq;. accedēte ducum cohortatione & machinarum opera. sed maximè harpago probabatur, è longinquo propter leuitatem in naues inuolans inhærēsq;, præsertim cum retraheretur

restibus. nec præcidi propter ferrum poterat, nec pertingi usq; restes propter longitudinem: & ignotum erat genus machinę, & ideo hostes falcatas hastas non præparauerāt. unus ut in re improuisa conatus profuturus uidebatur, si ui remorū se retraherēt. & cùm idem aduersarij facerent, pariter utrisq; conātibus harpago peragebat suum officium. ergo coniunctis nauibus uarijs modis pugnabat, transiliendo in aduersarias, nec iam facilè erat pugnantes discernere. maiore enim ex parte utebantur eodem armorum genere, & lingua fermè omnes Latina: tesseræ quoq; utrorūq; inter permixtos euulgatæ sunt: & inde magna utrisq; doli occasio uariaq;, dum non facilè tesseris creditur, nec dignoscunt se inuicem, mari pleno pugnantium cadentiumq; multitudine, & scutis naufragijsq; fluitantibus. nihil enim intentatū præter ignem reliquerunt. nam post primum cōcursum abstinuerūt eo, ubi cœptum est pugnari cominus. id certamen uterq; terrestris exercitus spectabat è littore, nō sine metu studioq; partium, in eo de sua quoq; incolumitate agi existimans. nihil tamen discernebant oculis, ac ne poterāt quidem quamuis intentis admodum, utpote in D C. nauium ordine longissimo, uariante eiulatu nunc hac parte, nunc alia. uix tandem è turrium coloribus, quod solum discrimen erat, plures Pompeianas naues periisse intelligens Agrippa, cohortatus est proximos quasi iā uictores: redintegratoq; in hostem impetu, urgere non desijt, donec qui ipsi oppositi erant primi coacti cedere turres deiecerunt, uersisq; nauibus in fretum fugerunt, duntaxat septemdecim nauibus, reliquæ per Agrippam intercluſæ, bona ex parte littori illisæ dum uehementi fugiunt impetu, aut retractæ inde sunt aut incensæ. quod ubi uidere quæ in alto pugnam continuabant, deditionē fecerunt. dum Cæsarianus exercitus naualis uictoriam significauit edito ingenti iubilo: quem non minore terrestris excepit, Pompeianus uerò ingemuit. ipse dux è Naulochis Messanam se proripuit, sic attonitus ut nihil cogitarit de terrestri exercitu. quo factum est ut & hos Cæsar Tisieno dedente in fidē reciperet, & post hos equitatum, hunc quoq; præfectis dedentibus. mersę sunt in eo prælio naues Cęsaris tres, Pōpeij XXVIII. reliquæ aut crematæ, aut captæ, aut littori allisæ fractæq;, solæ septemdecim effugerunt. Pompeius postquam in uia cognouit de defectione exercitus, priuatum cultum sumpsit pro imperatorio, pręmissis Messanam qui in naues quicquid possent imponerent. iamdudū enim apparata erāt omnia. Plennium quoq; à Lilybæo propere acciuit cum octo legionibus, quasi habiturus has fugę comites. & ille quidem festinus ad eum contendit. Pompeius uerò alijs amicis & præsidijs &

exerciti-

exercitibus ad uictorem deſciſcentibus,hoſtibus fretum intrò nauigantibus,ne Plennium quidem in urbe egregiè munita expectandũ exiſtimans,cum iam dictis ſeptemdecim nauibus profugit ad Antonium, cuius matrẽ in ſimili periculo ſeruauerat. Plennius poſt eius diſceſſum Meſſanam peruenit,& ciuitatem eam tenuit. Cæſar in caſtris ad Naulechos manſit, Agrippa iuſſo Meſſanam obſidere: id quod fecit ſociatus Lepido.& cùm Plẽnius legatos de pace miſiſſet, Agrippa rem differẽdam in matutinum cenſuit dum Cæſar ueniret. Lepidus uerò pacem dedit:& ut exercitũ Plennij ſibi conciliaret,urbem ei ex æquo cum alijs militibus diripiendam conceſsit.qui præter ſalutem, quam ſolam impetratam cupiebant,lucrum inſperatum nacti,Meſſanam per totam noctem diripuerunt, ſocijs prædæ militibus Lepidi,ad quem ſigna tranſtulerunt.qui acceſsione horum auctus uſq; ad uiginti duarum legionum numerum cum equitatu ualido,elatus eſt animo,de obtinenda Sicilia cogitans,eo iure quia prior exſcẽderat in inſulam,& plures ciuitates in fidẽ acceperat. moxq; circa præſidia miſit qui Cæſarianos non admitterent,& fauces ubiq; obſedit.Cæſar ſequẽti die uenit, expoſtulauitq; per amicos cum Lepido, quia aiebant eum in auxilium Cæſari ueniſſe in Siciliam, non ut eam ſibi acquireret: ille regerebat ademptam ſibi dignitatem priſtinam,qua nunc ſolus Cęſar potiatur:& ſi ei placeat,libenter ſe pro illa permutaturum Africam & Siciliã.id indigne ferẽs Cęſar,ipſe acceſsit ad eum, exprobrauitq; ingratitudinem. & cùm utrinq; minæ interceſsiſſent, cõtinuo ſeorſum actæ ſunt excubię,& naues ſteterũt in ancoris. dicebatur enim de his incẽdendis cogitare Lepidus. tum exercitus nouum ciuile bellum exhorruit, nunquam deficientibus diſſenſionibus. nec tamen Lepidum conferebant Cæſari, ne ipſius quidem Lepidi milites,ſuſpicientes uirtutem Cæſaris,damnata alterius ſegnicie,iniquitatem quoq; incuſantes, quòd in direptione uictis eos æquauerit. quibus rebus cognitis Cæſar per internuncios clàm ſolicitauit duces eius ſingulos: & corruptis pleriſq;,præſertim qui Pompeianas partes ſecuti nondum confirmatam pacem putabant abſq; conſenſu Cæſaris,ſecuro Lepido & ignorante omnia,in caſtra eius ſuperuenit cum multis equitibus:quibus ante uallum relictis, cum paucis intrauit, procedẽsq; in medium ſingulos teſtatus eſt, ſe inuitum ad bellum trahi. ibi uero ſalutãtibus imperatorẽ proximis, Pompeiani primi accurrerunt quotquot corrupti fuerant,ueniamq; petierunt. ille mirari ſe aiebat,ueniam eos petere,necdum tamen quod ipſis conferat facere, intellexerunt dictum, moxq; arrepta ſigna tranſtulerunt ad Cæſarem, alij detendebant tentoria. eum

tumultum ubi ſenſit Lepidus, ad arma proſilijt è tentorio: cõmiſſaq́; uelitatione unus ſcutariorum Cæſaris cecidit, ipſe in thoracẽ telum recepit, quod tamen ad uiuum non peruenit, moxq́; curſim ſe recepit ad equites. In eum curſum præſidium cuiuſdam caſtelli cauillatũ eſt: nec Cæſar iratus conquieuit prius quàm id equitum opera caperet: cæterorum item caſtellorum præfecti, pars cõtinuò, pars nocte ſequente defecerunt ad Cæſarem: quidam ne ſollicitati quidem, alij tantùm in ſpeciem infeſtati ab equitibus. non defuere tamen qui oppugnatores ſuos ſeriò repellerent. nã Lepidus quoquouerſum ſubmittebat auxilia: quæ & ipſa cum tranſitionẽ facerent, reliquus eius exercitus, quamuis non malè illi uolens, mutabat ſententiam. ac rurſum primi Põpeiani quotquot adhuc in officio permanſerant, agmi natim tranſibant alij poſt alios. cumq́; Lepidus ad eos continendos armaret alios, qui in hoc armabantur aſſumebant ſigna, moxq́; cum alijs adiugebãt ſe Cæſari. Lepidus minis ac precibus cum eis agebat, ſigna retentans, & miſſurum ſe negans, donec à ſignifero audijt: dimittes uel mortuus. tum demum ceſsit territus. poſtremi defecerunt equites, miſeruntq́; ad Cæſarem ſcitatum, num interficiendus eſſet Lepidus iam priuatus imperio. quod ille non permiſit. Sic Lepidus necopinans deſertus ab omnibus, reflante fortuna exercitũ cito amiſit, mutatoq́; cultu properauit ad Cęſarem, alijs pariter feſtinantibus uelut ad ſpectaculũ. cui Cæſar aſſurrexit, nec paſſus accidere ſibi ad genua: remiſitq́; ſic cultum ad Vrbem, adempto imperio, relictoq́; tantùm ſacerdotio. ſic ille ſæpius imperator, & quondã Triumuir, qui magiſtratus creauerat, & tot pari dignitate præditos proſcripſerat, priuatus ſub nõnullis olim proſcriptis magiſtratibus uitam exegit. cæterùm Pompeium Cęſar nec ipſe perſecutus eſt, nec alios perſequi ſiuit: ſiue quòd nollet inuadere in alienum imperiũ Antonij: ſiue quòd futura ſpectaret conatusq́; Antonij, habiturus iuſtam occaſionem diſsidij, ſiquid ille præter ęquum faceret. ſuſpiciones enim iam pridem eis ob ambitionem interceſſerant, ſublatis alijs inter ipſos contentionẽ fore: ſiue ut ipſe Cæſar aiebat poſtea, quia Pompeius è coniuratorũ numero nõ fuerat. coactis autẽ in unum copijs repertæ ſunt legiones XLV. equitũ XXV. M. leuis armaturæ tantundem quantũ equitũ, & dimidiũ inſuper. naues longæ DC. onerarias autem penè innumeras remiſit ad proprios dominos. militibus donatiuum ob uictoriam dedit, plura in futurum pollicitus. coronas quoq; & alios honores diſtribuit, & ignouit Pompeianis ducibus. Huic tantæ felicitati fortuna inuidit. nam exercitus, pręſertim ipſius proprius, ſeditionem mouit, miſsionem flagitans, & præmia, qualia

Philippen

Philippensi prælio uictores acceperant: & quamuis hoc certamen non conferendum uideretur cum altero, promisit tamẽ accepturos digna præmia unà cum his qui tum sub Antonio militabant, quando ille redierit. quantum autem ad militiam, minaciter admonebat sacramenti disciplinæq́;. cumq́; in contumacia perstarẽt, remisit minas, ne quis tumultus ab exercitibus dediticijs accederet: promisitq́; se cum Antonio dimissurum eos suo tempore: nunc usurum opera eorum ad bella non ciuilia, quando deo fortunante desierint. petiturum enim Illyrios & cæteras gentes barbaras, pacem uix bene firmatam labefactantes: ex qua militia percepturos lucra uberrima. denegarunt illi operam, ni præteritorum laborum repræsentarentur sibi præmia honoresq́;. respondit honores se non differre, sed præter iam datas, alias coronas legionibus se addere, & prætextas tribunis ac cẽturionibus, senatoriamq́; dignitatẽ cuiq; in sua patria. dum hæc aliaq́; benigne offert, exclamauit tribunus Ofilius, corollis & prætextis delectari pueros, milites agris & pecunijs. id dictũ approbante multitudine, Cæsar indignatus discessit è tribunali. qui uerò proximi tribuno stabant, laudabant hominẽ, & cæteris qui se ad eos non aggregarent conuiciabantur. respondit ille, se solùm ad tuendam tam iustam causam sufficere. his dictis sequẽti die nusquam cõparuit, nec sciri potuit quid illi acciderit. milites uerò non amplius singuli propter metum, sed gregatim uno ore uociferabantur, missionem postulantes. horum præfectos Cæsar uarijs molliebat alloquijs: eis uerò qui ad Philippos & Mutinam meruerãt, ut diuturniore militia defunctis missionem concesit: dimissosq́; mox ablegauit ex insula, ne contagione seditionis cæteros corrumperent: hoc tantum ad Mutinensis belli ueteranos effatus, quamuis sic dimissis, redditurum se tamen pollicita. alios uerò pro contione alloquẽs, testes faciebat periurij discedentium, non dimissorum ex imperatoris sententia: ipsos uerò laudabat, breui secuturæ missionis spem faciens: foreq́; ut nec officij quenquam pœniteat, & dimittantur ditati. nunc addere se uiritim quingenos sestertios. post contionem indixit tributum Siciliæ M D C. talenta, designauitq́; proprætores Africæ ac Siciliæ, diuiso exercitu in utramq́;. naues Antonij misit Tarẽtum, reliquum exercitus partim præmisit in Italiam, partim secum duxit decedens ex insula. uenientẽ ad Vrbem senatus excepit immodicis honoribus, ipsi permittens ut arbitratu suo uel omnes, uel quotquot placerent, acciperet. itumq́; est obuiam quàm longissimè à coronatis tam senatoribus quàm cętero populo: à quibus ad tẽpla primùm, deinde domum deductus est. sequenti uerò die tam apud senatum

quàm pro contione orationem habuit, res à se gestas ordine recensens, administrationemq; reipublicæ iam inde ex quo ad eam admotus est usq; ad præsentem diem: quas orationes à seipso conscriptas in uulgus edidit multis exemplaribus: denunciauitq; pacem & tranquillitatem post sublata bella ciuilia, & tributa nondum reddita condonauit debitoribus: pariterq; publicanorum debita remisit, & mercedes nondum persolutas pro locationibus publicis. ex honoribus aũt per S.C. oblatis accepit thensam in circensibus, & annua solennia diebus uictoriæ, auratamq; pro rostris statuã, quæ ad ueram effigiem expressa est cum hoc titulo: OB PACEM POST DIVTVRNA BELLA TERRA MARIQ. REDDITAM. cumq; populus pontificatum maximum à Lepido ad eum trãsferre uellet, nemini uiuo more maiorum adimi solitum, recusauit: & cùm Lepidum ut hostẽ necari iuberent, non sustinuit. deinde ad omnes exercitus obsignatas misit literas, cum mandatis ut una die aperirentur omnes, moxq; iussa peragerentur. ea pertinebant ad seruos qui dissensionũ intestinarum tempore aufugerant in militiam, quibus poscente Pompeio senatus ex fœdere libertatem concesserat. moxq; una die comprehensos & in Vrbem adductos Romanis Italisq; dominis eorum Cæsar restituit, aut illorum hæredibus. idem fecit in Sicilia. si quos autem nemo in seruitutem asserebat, capite mulctauit in ipsis unde aufugerant ciuitatibus. Hic tum bellorum finis uisus est, cùm Cæsar uigesimum octauum ætatis annum exegisset, oppidatim inter deos tutelares consecratus. Sed cùm Vrbs ipsa Siciliaq; palàm infestaretur latrocinijs, tanta perditorũ audacia ut prædones potius quàm occulti latrones uideri possent, Sabinus ad id corrigendum electus à Cæsare, multos comprehensos affecit supplicijs, anno tamẽ integro habuit opus dum securam pacem redderet omnibus: & ex illo tẽpore institutas aiunt cohortes uigilum, quæ durant nunc quoq;. id tam opportunum & opinione citius remedium, Cæsari egregiam existimationem peperit, qui pleraq; ad rempub. pertinentia, more maiorum administrabat per magistratus annuos, exurebatq; literas omes scriptas belli tempore, promittẽs se restituturum rempub. quàm primũ rediisset Antonius. cõpertum enim sibi, uelle & illum deponere magistratum cessantibus bellis ciuilibus. quapropter faustis exceptus acclamationibus, tribunitiam potestatem accepit in perpetuum, ceu inuitatus hoc honore ad priorem deponẽdum. qua de re priuatim scripsit Antonio. ille discedenti Bibulo mandata dedit ad eum: & in prouincias præsides misit similiter cogitauitq; socius expeditionis Illyricę fieri. At Pompeius è Sicilia fugiens ad Lacinium promontorium

rium appulit,ubi fanum Iunonis uotiuis donarijs diues ſpoliauit,pe tens Antonium.delatusq́; Mitylenen, ibi egit aliquantiſper, ubi etiamtum puerum cum matre depoſuerat pater bellum gerẽs cum Cæſare,uictusq́; inde recepit eum.& quia bellum in Media cum Medis Parthisq́; Antonius gerebat,Pompeius ſtatuerat reuerſo in fidem ſe cõmittere.ſed ubi uictum audiuit,& cõſtans fama idem ferebat, rurſum ſpem concepit,aut ſucceſſurum ſe in uniuerſam defuncti potentiam, aut ſaltem in partem eius recipiendum, obuerſante animo recenti exemplo Labieni, qui Aſiam incurſauerat.his cõſilijs occupato nunciatur Antonius rediſſe Alexandriam: proinde ad utrunque uiam ſibi muniẽs, per legationes offerebat ſe illi amicum & ſocium: reuera hoc tantùm agens ut res eius exploratas haberet.interim ad Thraciæ Pontiq́; dynaſtas alios legatos clàm mittebat,cogitãs ſi poſtulata non impetraret,per Pontum fugere in Armeniam:nam & ad Parthos miſit,ſperans ad bellum nondum confectum aduerſus Antonium libenter ſe duce uſuros,Romano uiro,eoq́; Magni filio: ſimulq́; naues parabat, & ſocios nauales exercebat, metum à Cæſare ſimulans,aut parari hæc in uſum Antonij.ſed ille quamprimum audiuit de Pompeij conatibus,ducẽ aduerſus eum deſignauit Titium, ut claſſe ac exercitu accepto è Syria, Pompeio bellum molienti reſiſteret totis uiribus: quòd ſi in fidem Antonij mallet recipi, adduceret eum honorificè.Legatorũ Pompeij hæc fuit poſtulatio: Miſsi ſumus à Pompeio,non quòd in Hiſpaniam, ſi bellum placeret, non pateat curſus, prouinciam ei coniunctam paterna amicitia, quæ iuniorem etiam tum fauore proſecuta,nũc quoq; polliceatur operam: ſed quia uel tecum frui pace mauult,uel tuis auſpicijs (ſi res ita ferat) bellum gerere: quod cõſilium non nouum eſt, ſed iamdudum cum obtineret Siciliam,& popularetur Italiam, matre tibi ſeruata remiſſaq́; inuitatus es ad amicitiam.quam ſi admiſiſſes,nec Pompeius eiectus eſſet è Sicilia: non enim claſſem præbuiſſes contra eum,neq; tu uictus fuiſſes in Parthia, Cæſare non mittente exercitum ex fœdere. imò etiam Italiam ſub tuam poteſtatem redegiſſes.attamen quantũuis neglectus opportuno tẽpore,nunc quoq; poſtulat, ne toties uerbis & affinitate illudi tibi patiaris & inſidias fieri, memor Pompeiũ quoq; poſt fœdus ſine cauſa bello appetitum à Cæſare, & Lepidum imperij conſortem, portione ſua priuatum, nec ad te quicquam rediſſe ex utraq; illa uictoria.nũc ſolus obſtas quo minus potiatur dudum concupita monarchia. iam enim digladiaremini, ſi Pompeius non fuiſſet in medio. hæc cùm ipſe prouidere debeas, tamen pro ea qua te proſequit̃ beneuolentia, mauult uiri ſimplicis & magnanimi amiciti-

amicitiã, quàm ſubdoli, fucati, uerſipellisq́; : nec iniquè fert naues ei cõmodatas à te neceſsitate coacto cùm opus haberes cõtra Parthos exercitu: ſed admonet, quantum obfuerit non miſſus exercitus, & ut compẽdio rem audias, Pompeius ſe in tuam fidem cõmittit cum nauibus quas adhuc habet, cumq́; fidiſsimo exercitu, qui ne fugiẽtem quidem deſtituit: in pace allaturus tibi egregiam laudem, ſi Magni filium ſeruaueris: quòd ſi bellum, quod inſtare uidetur, gerendum ſit, futurus non aſpernãda tuæ partis acceſsio. Antonius his auditis, aperuit legatis mandata quæ dederat Titio: reſponditq́;, ſi ex animo hæc offerret Pompeius, uenturum ipſum deducente Titio. Interea qui à Pompeio ad Parthos miſsi fuerant, comprehẽſi ab Antonianis ducibus, perducti ſunt Alexãdriam: ex his ubi ſingula cognouit Antonius, accitis Pompeij legatis, captos illos eis oſtendit. qui excuſabant hominẽ iuuenem in extrema calamitate conſtitutum, metuentem ne repulſam pateretur ab illo, coactum tentare uel infenſiſsimarum Pop. Ro. gentium animos. quòd ſi compertam habuerit mentẽ Antonij, nihil opus fore alijs ſolicitationibus & artibus. id ille credidit, ut homo minimè malitioſus, & ingenio ſimplex ac magnanimus. Interea Furnius ab Antonio prẽfectus Aſiẽ Pompeium pacatè uenientem excepit, nec ad arcendum ualidus, nec cõpertam habens Antonij ſentẽtiam. ubi uerò uidit exerceri eius milites, delectum habuit ex prouincialibus, acciuitq́; Aenobarbum ducem uicini exercitus, Amynta quoq; propere uocato in auxilium. qui ubi celeriter cõ uenerunt, Pompeius querebatur, haberi ſe pro hoſte, cùm miſsis legatis reſponſum expectet ab Antonio. nihilominus uolebat capere Aenobarbum, prodente eius familiari Curio, ſperãs in eo magnum momẽtum, ſi incideret permutatio. ſed proditione detecta, Curius in Romanorum conſiſtorio coargutus, dedit ſupplicium. Pompeius uerò Theodorum libertum, ſolum eius conſilij conſcium, quaſi id effutiſſet, interfecit. & quia deſperabat à ſe falli poſſe Furniũ, Lampſacum per proditionem occupauit, ubi habitabant multi nominis Italici, in eam coloniam deducti à C. Cæſare, moxq́; magnis ſtipendijs ad militiam pelliciebat Italos. iamq́; ducentos equites & tres legiones habebat, cum Cyzicum terra mariq́; aggreſſus, utrinq; repulſus eſt. erat enim ibi quædam non magna manus Antonianorum militum, gladiatores qui ibi alebantur cuſtodientium. reuerſus igitur in Achæorum portum, frumentabatur. cumq́; Furnius abſtinens à pugna, ſemper ei caſtra admoueret cũ multis equitibus, nec frumentari ſinens, nec urbes occupare, Pompeius caſtra eius à fronte adortus eſt, circũmiſsis clàm qui à tergo idem facerent. quamobrem Furnius

nius in eum uersus,captis à tergo castris eiectus est. fugiẽtes per Scamandrios campos Pompeius multos occidit. madebat enim cãpus ab imbribus.qui euaserũt,receperũt se in tutũ, impares instaurando prælio.cumq; supplementũ acciperent è Mysia, Propontide, cæterisq; locis,egeni homines exhausti exactionibus libẽter mercede militabant Pompeio, celebri propter partam ad Achæorum portum uictoriam.sed cũ egeret equitatu, ac proinde malè mulctaretur in pabulationibus,audiuit alam equitum Italicorum ad Antonium iter facere,missam ab Octauia hiemãte Athenis: moxq; misit qui auro eos corrumperent.hos præses ab Antonio Macedonæ præfectus comprehẽdit,& aurum distribuit equitibus.Pompeius occupatis Niceæ Nicomediaq;, pecunias luculentè colligebat, magnis per omnia & insperatis successibus. cæterùm Furnio non longe ab eo castra habenti,primæ è Sicilia uere ineunte uenêre naues septuaginta,quę solæ ex Antonij classe Cæsari contra Pompeium cõmodata superfuerant.finito enim bello Siculo Cæsar eas dimisit.uenit & è Syria Titius cum alijs centumuiginti nauibus,& copioso exercitu. omnes appulerunt Proconnesum. Territus igitur Pompeius naues suas incendit,remiges armauit,in terra maiori usui futuros cũ cæteris. At Cassius Parmẽsis, Nasidius, Saturninus, Thermus, Antistius, alijq; honorati amici Pompeij,& carissimus ei Fãnius, & ipse Libo socer, ut uiderunt eum ne post aduentum quidem Titij,cui Antonius ipsum cõmiserat, desinere cum potentiore bellum gerere, desperarunt de eo:pactiq; sibijpsis fidem,transierũt ad Antonium:ille ab amicis destitutus secessit in mediterranea Bithyniæ,petẽs ut ferebatur Armeniam. eum castris noctu egressum clàm persequebantur Furnius & Titius,& Amyntas cũ eis.peractoq; magna contentione itinere circa uesperam assecuti,singuli castrametati sunt. circa tumulum quendam absq; fossa ualloq;,ut sero diei fessisq;.in eo statu Pompeius noctu immissis cetratorum tribus milibus eos inuasit cubãtes aut prosilientes è cubilibus. qui omnino nudi fugerunt turpiter. potuitq; Pompeius, si eadem nocte totis uiribus eos inuasisset, aut fugatos persecutus fuisset,absoluere uictoriam. nunc ille quidẽ fortuna irata rem parum animaduertit, nihil inde lucratus, nisi quod perrexit mediterranea petere. hostes uerò coniuncti sequebantur, frumentantem impediẽdo. donec inopia pressus petijt colloquium Furnij, amici quondam Magni Pompeij,& dignitate pręstantis,moribusq; grauioris cæteris. stans igitur in ripa interlabentis fluuij,aiebat se legatos misisse ad Antonium:interim cùm alimentis opus haberet,nemine suppeditante ausum esse talia. Vos autẽ, inquit, si ex Antonij sententia me bello persequimini, malè sibi ille consulit, imminens

bellum

bellum non prospiciens. quòd si non expectato eius iussu rem geritis, oro obtestorq; expectetis dum legati mei ab illo redeant, aut acceptum me in fidem ducatis ad eum. committam autem me tibi soli Furni, modò bona fide incolumem sistas me Antonio. Hæc ille, Antonio fretus ut natura bono, & tantùm timens nequid in itinere sibi accideret. Ad quæ sic respondit Furnius: Si te Antonij fidei cõmittere uolebas, debueras illum accedere ab initio, aut Mytilenæ quietus responsum expectare: sed quia bellum maluisti, feciſti quæ ipse scis. quorum si nunc pœnitet, noli nos duces cõmittere. Titij te crede fidei, cui Antonius mandauit tuum negotium: à quo licet tibi petere, quæ petis à nobis. iussit enim ille, si hostis esse pergas, te interfici. sin te dedas, mitti ad se honorificè. Iratus erat Titio Pompeius ut ingrato, quòd bellum hoc cõtra se susceptisset. captum enim aliquando seruauerat. præterea uisum est indignius Pompeium in Titij potestate fieri, hominis non admodum nobilis: cuius suspectam fidem habebat, siue coniecturã faciens ex moribus, siue quia conscius sibi erat ueteris cuiusdam iniuriæ, qua ante beneficiũ eum affecerat. quapropter iterum se dedebat Furnio, rogans ut acciperetur. id cum nõ impetraret, petebat ut saltem ab Amynta acciperetur. illo uerò negante Amyntam facturum id, quod coniunctum sit cum Antonianorum mãdatorum executoris iniuria, solutum est colloquiũ. Furniani putabant fore ut Pompeius inopia coactus sequenti die se Titio dederet. at ille noctu incensis ex castrensi more ignibus, & tubicinibus per signa uigiliarum noctem distinguentibus, clàm cum expeditis è castris se subduxit, ne ipsis quidẽ præmonitis quó nam iturí essent, cogitabat autem reuerti ad mare, & Titij classem incendere: quod fortasse perpetrasset, ni Scaurus transfugiens, abitum eius, & quam uiam ingressus sit, indicasset, quamuis ignarus propositi. Tum Amyntas cum M D. equitibus eum persecutus est carentẽ equitatu: ad quem appropinquantem Pompeiani transierunt, pars occulta fuga, pars propalam. Pompeius penè desolatus, & suos iam metuens, Amyntæ sine conditionibus se dedidit, qui Titij conditiones respuerat. Sic ille captus est reliquus Magni filius, in tenera ætate patre orbatus, fratre uerò iam adulescẽtulus. quibus sublatis diu latuit, occultis latrocinijs uexans Hispaniam: donec magno confluxu ad se facto iam Pompeij se filium non dissimulans, apertius prædatus est: occisoq; à coniuratis C. Cæsare iustum bellum mouit fultus magnis copijs repentinis, occupatis nauibus, pecunijs publicis, & insulis. maris deinde occidentalis potitus imperio, fame pressit Italiam, & inimicos ad quas uoluit pacis leges compulit: & quod præcipuum est,

est, pernicioſa proſcriptione per Vrbem graſſante multos optimates ſeruauit, qui tum patria fruebantur ipſius beneficio; ſed fortuna mentem adimente nunquam hoſtes aggreſſus est, neglectis multis occaſionibus, contentus ſua tueri. Talis fuerat Pompeius qui nunc captus est. Titius exercitum eius adegit ſacramentum Antonio dicere. ipſum anno ætatis eius quadrageſimo Mileti interfecit: ſiue offenſæ ueteris memoria plus apud eum ualuit quàm ſecuti beneficij gratia, ſiue id mandauit Antonius. Sunt qui dicant Plancum nõ Antoniũ id mãdaſſe, qui Syriæ præſes ſolitus ſit in maioris momenti literis nomẽ aſcribere Antonij, & uti annulo ipſius ſignatorio. hoc factum quidam putant ſciente Antonio, cùm ipſe reuereretur nomen Pompei, uel propter Cleopatram fauẽtem ei propter Magni memoriam. alij Plancum ipſum ijſdem cauſis permotum putant, cauentem ſimul ne Pompeius præberet aliquam occaſionem diſſidij Cæſari & Antonio, néue Cleopatra fauorem in Pompeium trãsferret. quo defuncto rurſum Antonius expeditionem ſuſcepit in Armeniam, Cæſar uerò contra Illyrios populatores Italiæ, qui aut nunquam paruerant Romano imperio, aut per bella ciuilia defecerant. Et quia res Illyricæ nec ſatis mihi compertæ ſunt, nec materiam præbere poſſunt iuſto uolumini, nec alio tempore narrari poſſunt cõmodè: uiſum eſt mihi eas in id tempus conferre, quo Romanis ſunt ſubditæ, & in ſummam redactas Macedonicis finitimis ſubiungere.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS GALLICIS Liber (uel potius Epitome.)

GALLI omnium primi Populo Romano arma intulerũt, Vrbemq́; captam incenderũt, Capitolio tãtùm incolumi. hos Camillus uictos expulit, & aliquanto pòſt redintegrantes bellum profligauit iterum, triumphumq́; de eis reportauit, annos natus LXXX. tertiam quoq; eiuſdem gentis in Italiam expeditionem Romanus exercitus repreſsit, ductu T. Quintij deletis hoſtibus. poſthæc Boij Gallorũ omniũ ferociſsimi. Romanas opes aggreſsi ſunt, quibus C. Sulpitius dictator duxit obuiam,

obuiam, arte etiam usus in prælio. iussit enim primores manipulos emissis pilis pariter subsidere, donec secundi tertijq́; & quarti mitterent, singulis post iactum subsidentibus, atq; ita eludentibus telr ex aduerso uenientia. at ubi ultimi eiaculati essent, tum uerò uniuea si coorirentur, sublatoq́; clamore celeriter manus conserererent. fore enim ut hostis perterreatur tot missilibus, consequente mox impetu cominus urgentium. est autem pilum, telum iaculo dissimile, uidelicet hastile quadrangulum, præfixum ferro item quadrangulo paris longitudinis, cætera molli præter cuspidem, sicq́; Boiorum etiam totus exercitus à Romanis deletus est. aliam rursus Gallorum manum uicit Popilius, & post illum eosdem Camillus Camilli filius, quin & Aemilius Paulus de Gallis trophęa statuit. sed ante Marij cõ sulatus numerosissimæ bellicosissimæq́; ac robore ætatis formidan dæ copiæ Gallorum irruperunt in Italiam & Narbonensem prouinciam, à quibus aliquot Romani Coss. uicti sunt castris amissis etiam: contra quos Marius missus omnes deleuit. omnium autem nouissimum & idem maximum bellum cum Gallis Romani gesserunt auspicijs C. Cæsaris. intra decennium enim, quo is imperator fuit, quadragies centena milia ferocium hostium in uniuersum debellata sunt. ex his decies C M. uirorum in acie capta sunt, cæsi totidem: nationes C C C C. ciuitates plusquã D C C C. uel rebelles retractæ sunt ad officium, uel tum primùm subiugatę. ante Marium uerò Fabius Maximus Aemilianus cum modico exercitu Gallos aggressus centũ uiginti milia eorum occidit uno prælio, amissis tantùm quindecim militibus: & id fecit grauatus recenti uulnere, ordines obeundo cohortandoq́; docendóque quomodo tractandi sint Barbari in acie, nunc lectica circumlatus, nunc pedibus sensim obambulans & sustentatus utrinque. cæterùm Cæsar ab Heluetijs & Tigurinis initio belli facto, profligauit eorum ducenta milia, ex quibus Tigurini superiore tempore Pisonis exercitum & Cassij sub iugum miserant, ut Claudius Paulus prodidit in suis annalibus. hos Labienus uicit legatus Cæsaris, cæteros uerò Cæsar, ferentibusq́; his opem Tricorios. deinde Ariouistum & Germanos, qui proceritate superabant uel proceriſsimos, immites moribus & animis ferociſsimi, mortis quoque contemptores persuasione futuri in uitam reditus, frigoris æstusq́; iuxtà patientes, in egestate crudis herbis contenti, equos uerò uirgultis pascentes. cæterùm laborum in prælijs non admodum tolerantes fuisse uidentur, & bella non tam ratione gesisse quàm beluino quodam impetu. quibus duabus rebus à Romanis uincebantur. nam illi uehementes impressiones faciendo totas legiones impelle-

bant

bant. Romani contrà seruatis ordinibus cedendo arte illos superabant, & ad ultimum octoaginta eorum milia prostrauerũt. posthæc Cæsar Belgas aggressus in fluuij cuiusdam transitu, tam multos interfecit, ut usum pontis præberent congesta cadauera. Neruij uerò eum profligarunt, ex itinere aciem adhuc struentem repente adorti, & magnam stragem ediderũt. ceciderunt in ea pugna omnes tribuni centurionesq;, ipse in tumulum quendam cum satellitibus compulsus & obsessus est. sed cùm decima legio à tergo inuasisset obsessores, internecione deleti sunt, quamuis essent non pauciores sexaginta milibus. hi fuere Cimbrorum Teutonumq; progenies. idem Cæsar uicit & Allobrogas. Vsipetum Tencterorũq; CCCC.M. tum armatorum tum inermium contrucidauit. Sicambri uerò quingentis equitibus, quinq; milia Cæsarianorum equitum fugarunt, ex improuiso eos aggressi, cuius audaciæ uicti postea pœnas dederũt. Renum quoq; flumen primus Romanorum Cæsar transijt, & in Britanniam insulam cõtinenti ferè parem traiecit, ignotam ad eam ætatem nostris hominibus. traiecit autẽ obseruato æstus tempore. hoc enim crescente classis undis sublata est, primò sensim, mox concitatius, donec uehementi fluxu Cæsar delatus est in Britanniam.

APPIANI ALEXANDRINI DE BELLO QVOD CVM CARTHAGINIENSIBVS ET CVM HISpanis in Hispania Romani gesserunt, liber, Cælio Secundo Curione interprete.

PYRENAEI montes à mari Tyrrheno ad borealem oceanum procurrũt. Horum partem quæ Orientem spectat, incolunt Celtæ, qui nunc Galli appellant: Ad occasum uerò sunt Iberi & Celtiberi, à Tyrrheno similiter mari per Herculeas columnas circũducti, ad usq; Septentrionalem oceanũ: ita Iberia, nisi quà Pyrenæos tangit: qui totius Europæ maximi atq; altissimi montes sunt, pelago undiq; cincta est. Hac igitur in orbem facta nauigatione, usq; ad Herculis columnas perueniunt gentes. Neq; enim Occidentalem oceanũ aut brumalem transeunt, nisi

quòd in Britanniam tranſmittunt: quod quidem acceſſus & receſſus maris cõmoditate uſi, factitare ſolent. cõficitur autem hic traiectus ſemidiei nauigatione. Alia uerò huiuſce oceani loca, neq; Romani ipſi, neq; ex ipſorum imperio alij traiecerũt. Iberiæ igitur, quę hodie à quibuſdã Hiſpania nominatur, magnitudo, quod ad unam prouinciam attinet, incredibilis propemodum eſt: eius enim latitudo ſtadiorum decem milia, cui proportione longitudo reſpondet. Hanc multæ incolunt gentes, & nominibus inter ſe diuerſæ: multa quoq; nauigabilia eam flumina alluunt. Qui uerò populi eam incoluiſſe primùm dicantur: qui pòſt occupauerint, atque id genus alia, non admodum mihi conſideranda propoſui: ſed ea tantùm quæ ad Romanos pertinent cõmemorabo. Illud tamen dicam, mihi uideri Celtas Pyrenæos ſuperaſſe mõtes, atq; unà cum cæteris eius orę incolis habitaſſe: ex quo perſpicuum eſt Celtiberorum nomen ortum eſſe. Præterea Phœnices, ſicuti ego arbitror, iam multò antè, cũ ſæpius in Iberiam negotiationis cauſa nauigaſſent, quædam ibi loca poſsederunt. Ad hæc alij quidam Græci, qui eodẽ modo Tarteſſum ad Arganthonium Tarteſsiorum regem adnauigabant, in Iberia cõſtitere. Nam in Iberia tum, ut ego exiſtimo, Arganthonius ac Tarteſſus regnabant. Ea tempeſtate urbs erat maritima, quæ nunc Carpteſſus appellatur. Ita credo Herculis fanum in eo loco, qui Columnę dicitur ab Iphenia fuiſſe ædificatum: in quo etiam hodie Phœnicũ ritu ceremoniæ celebrantur: ipſeq; Deus ab incolis, nõ is qui Thebis natus eſt, ſed qui Tyri, eſſe cenſetur. Verũ nos hæc ijs relinquamus, quibus curæ eſt ueterum rerum memoriam inueſtigare. Hanc tam diuitem totq; bonis affluentẽ oram, ante Romanos occupare Carthaginienſes ſtuduerunt: ac iam unam ſubegerant partem, reliquam quotidianis incurſionibus uaſtabãt, cùm Romani eis pulſis, ſubitò omnia loca ceperunt, quæ illi antè poſſederãt. Alia uerò oppida longo tempore magnoq; labore, pòſt illorum imperio acceſſerunt: quę cùm ſæpenumero iugum abieciſſent: eaq; Romani iterum armis recepiſſent, totam prouinciam in tres partes diuiſerunt: atq; in eam totidem præfectos miſerunt. Quomodo autem ſingula occupauerint loca, quóue pacto ut ea occuparent, bella cũ Carthaginienſibus, deinde cũ Iberis & Celtiberis geſſerint, hoc ipſo uolumine explicabo. Primùm igitur cum populo Carthaginienſi Romani bellum geſſerunt: ſed quoniam illud propter Iberiam ſuſceptum eſt, neceſſe habui, in hac ipſa hiſtoria, quam de bello Hiſpanienſi ſcribimus, eius quoq; mentionem facere: atq; eadem de cauſa in opere De bello Sicilienſi, ea pariter complexi ſumus, quæ Carthaginienſes Romaniq;

pro

pro eius insulæ possessione, gesserunt. Hæc autem eo tempore principium habuere, quo Romani in Siciliam, ut eam subijcerent, transmiserunt. Primum igitur certamen cum ijsdem Carthaginiensibus de Sicilia, procul à patria, in eadem insula, cõmissum fuit: Secũdum in Iberia, de eiusdem Iberiæ possessione. Qua tẽpestate magnis classibus alij aliorum terras inuaserunt, Carthaginiensibus Italiam, uicissimq; Romanis Africam populantibus. Cœptum est illud bellum circiter cẽtesimam quadragesimam Olympiadem, ruptis inducijs, quæ bello Sicilienſi factæ fuerãt: cuius rei hæc fuit causa. Hamilcar cognomento Barcha, quo tempore Carthaginiẽsium dux fuerat in Sicilia, magna præmia Celtis, qui sub eo stipendia fecerant, itemq; Pœnis militibus, qui ei auxilio uenerant, promiserat. Quæ præmia cùm post Hamilcaris in Africam reditum postularentur, ortum est Africanum bellum: in quo Carthaginienses multa mala sustinuerũt. nam & Sardiniam Romanis tradiderunt, ut damna quæ mercatoribus ipsorum eo bello Africano dederant, compensarentur. His igitur de causis cùm dies Hamilcari Barchæ ab aduersę factionis hominibus dicta esset, utpote à quo tanta patrię detrimenta essent importata, is fauore eorum qui rempub. gubernabãt, inter quos Asdrubal, cui filiam Barchæ elocauerat, plebi admodum acceptus erat, nõ modò pœnam euasit, uerùm etiam cùm quidam inter Numidas orti armorum motus essent, obtinuit uti aduersus eos, unà cum Hannone, cui Magno cognomento erat, dux mitteretur: cùm pendẽret tamen adhuc ipsius Hamilcaris accusatio, ab eoq; ratio eorũ, quæ antè administrauerat, reddenda esset. Bello autem Numidarum finito, Hannoneq; propter querelas quasdam Carthaginẽ reuocato, solus cum exercitu dux remansit, cùm secum tamẽ Asdrubalem generũ suum haberet. Itaq; cum copijs ad Gades traiecit, atq; in hunc modum superato freto, infestabat Iberos, eorum regionem populãs & uexans: non quo illi tale aliquid essent cõmeriti, sed ut ea occasione à patria abesset, bellumq; gereret, ac sic populi fauorẽ sibi conciliaret. Nam prẹda diuisa: partem eius militibus dabat, quo secum libentius prædarẽtur: partem Carthaginẽ mittebat: partem principibus ciuitatis, qui ei fauebant distribuebat. Dum hæc ageret, quidam uiri principes, atq; alij Iberorum primi coniurati, eum in hunc modum interemerunt. Currus aliquot lignis onustos præmiserunt, quos ipsi deinde instructa acie sequebantur. Hoc uiso Carthaginienses eos initio cum risu excepere, ut qui stratagema illud nondũ intelligerent. At cùm primùm in conspectum uentum est, cõseriq; manus cœperũt, Iberi currus accẽderũt: quo incendio boues in Numidas incitaban-

tur. Atq; ita cùm ignis omnem in partem ſpargeretur (boues enim perterriti hàc illàc diſcurrebant) ualde Numidas afflixit, ordinesq; diſturbauit. Hos igitur urgentes Iberi, Amilcharem Barcham, atq; unà pugnantium turbam trucidarunt. Carthaginienſes autem præda Iberica iam allecti, alterum exercitum ad Aſdrubalem Barchæ generum, qui tum in Iberia erat, miſerunt, eiq; eius exercitus imperiũ demandarunt. Hic Annibalem Barchæ filium, uxorisq; ſuæ fratrem (qui poſtea ex rebus preclarè geſtis tantum nomen ſibi cõparauit) ſibi legatum adiunxit: adoleſcentem quidem, ſed rei militaris peritum, atq; admodũ militibus gratũ. Hic multa Iberiæ loca, ut erat ad perſuadendũ aptiſsimus, ſibi oratione, ſi quando ad colloquia uentum erat, adiungebat. Cùm uerò ui erat agendum, iuuenis opera utebatur. Hac ratione ſeſe per Hiſpaniã extendit, ab occidentali oceano ad Iberum flumen omnia Numidarum ſubijciens imperio: qui diuiſa per medium Iberia, procul à montibus quinq; dierum iter, ſeptentrionem uerſus in oceanum fluit. At Saguntini Zacinthiorum quondam coloni, qui inter montes atq; Iberum medij ſunt, & quicunq; alij ex Græcis populis circa locum, cui Emporio nomen eſt, & ſi qui præterea alias Iberiæ partes colunt, ſibi metuentes, quatuor Romam legatos miſerunt. Quamobrem ſenatus nolens potentiam Carthaginienſium nimiùm excreſcere, oratores Carthaginem legauit, atq; inter utrãq; partem ita cõuentum eſt, ut Iberus Carthaginienſium imperij terminus in Hiſpania eſſet: utq; Romani ultra flumẽ eorum ſubiectis bella non mouerent: neq; Carthaginiẽſes idem flumen bellandi cauſa tranſirent: præterea ut Saguntini, atq; alij Græci populi, qui in Iberia erant, liberi eſſent, ſuisq; legibus uiuerent, quæ omnia in fœdere, quod inter Romanos & Carthaginiẽſes ictum fuit, expreſſa fuerũt. His rebus peractis, Aſdrubalem, dum res eius Iberiæ partis, quæ Carthaginienſiũ parebat imperio, cõponeret, unus ex ſeruis, cuius dominum crudeliter ille necauerat, uenationi intentum, ex inſidijs occidit: quem pòſt Annibal crudeliſsimè excruciatum, interemit. Exercitus Annibalem Barcham admodũ adoleſcentem, quòd ei ualde gratus eſſet, ſibi ducem creauit. Aſſenſerunt huic rei in ſenatu Carthaginienſium Amilcaris Barchæ æmuli, qui cùm Barchæ atq; Aſdrubalis potẽtiam extimuiſſnet, morte eorum audita, Annibalem quaſi iuuenem irridere, atq; etiam Barchæ & Aſdrubalis propinquos eiuſdem factionis homines, iudicijs uexare cœperunt: de ijſdem criminibus eos accuſantes, de quibus mortuos accuſarant: uſi ad id plebis fauore, quæ in eos odio erat accenſa, propter detrimenta quæ Barchæ atq; Aſdrubalis tempore pertulerat. Petẽ-

bat

bat enim illa magna dona proferrẽt, quæ Barcha aut Annibal eis miserat, cùm ea ex hostium manubijs essent. Hi ad Annibalem petitum opem miserunt, ostẽdentes ipsum quoq; inimicis paternis ludibrio futurum, nisi rationem eorum haberet, qui in patria res eius tueri possent. Hæc autem Annibal nequaquam ignorabat: intelligebat enim illorum contentiones, fraudum in se principium esse: nec existimabat operæ precium fore, eiusmodi inimicitias continuo cum metu sustinere, quemadmodum pater & auus fecerant: nec omnem ætatem ad Carthaginiensium leuitatis arbitrium agere: ingratè cum ijs agentium, qui cum eis coniuncti essent, qui bene de repub. meriti fuerant. Rumor nanq; disipatus erat, Annibalem puerum, cùm adhuc in patris esset potestate, ab eo inductũ fuisse tactis hostia ardente aris, iuraret se, ut primũ ad rempublicam accederet, Romano populo capitalem hostem fore. His igitur de causis patriã in maximos ac diuturnos labores ponere constituit: eamq; periculis & metu implicatam retinere: ut eo pacto suas atq; amicorum res procul à periculo conseruaret. Itaq; cùm Africa satis composita uideretur, atq; in fide mansura, pariterq; Iberorum populi, qui ditioni Carthaginiensium accesserant, existimabat si denuo cum Romanis bellum susciperet, cuius terrore Carthaginienses non breui tẽpore occupati tenerentur, rebus prosperè fluentibus, se immortalem gloriam, quòd orbis terrarum imperium patriæ subiecisset, adepturum. Sperabat enim iterum sub iugum missis Romanis, neminem præterea sibi parem futurum: quòd si forte res aliter caderet, uel ipsum conatũ gloriam allaturum. At cùm facti principium ita sibi demum existimationem daturum cogitaret, si ultra Iberum procederet, Torboletanis, qui finitimi Saguntinorum erant, persuasit, uti ad se questum uenirent, Saguntinos illorum fines incursionibus infestare, aliaq; plura inferre detrimenta. Qui cùm ei obtemperassent, illorum legatos Carthaginẽ misit: ipse uerò clàm literas submittere, quibus significaret Romanos eam Iberię partem, quæ ipsorũ ditionis esset, ad defectionem solicitare: ac Saguntinos unà cũ Romanis idem procurare: in summa nullam fraudem reliquam facere, atq; huiusmodi res sæpius scribere: donec ei senatus mãdaret ea in Saguntinos ageret, quę reipub. utilia esse iudicaret. Is autem hanc occasionem nactus, denuo cum Torboletanis egit, ut ad se questum de Saguntinis uenirent: quorum etiam oratores uocauit, qui ad eum quindecimuirûm legationem miserunt. Annibal uerò coràm iussit exponerent, qua de re inter eos controuersia esset, qui cùm se disceptationem eam Romanis permittere respõderẽt, ab Annibale castris discedere iussi sunt:

ac nocte insequẽti traiectis Iberum omnibus copijs, eorum agrum populabatur, murisq; urbis machinas admouebat: quam cùm capere non posset, fossa, & aggere, & muro cinxit: deinde in omni parte densis dispositis custodijs, eam obsidione premebat: paucisq; diebus interpositis, sæpius eódem redibat. Saguntini tam repentinis tamq; improuisis malis oppressi, legatos Romam trãsmiserunt: quibus suos senatus oratores adiunxit, mandauitq;, Annibali primùm fœderis capita in memoriam reducerent: qui nisi parêret, Carthaginem eum accusatum nauigarent. His legatis cùm in Iberiam nauigassent, atq; è nauibus in castra uenirẽt, imperauit Annibal ne ulterius progrederentur. Quapropter illi cum Saguntinorum legatis inde abeuntes, cum ijsdem Carhaginem profecti sunt: ubi Carthaginiensibus ruptum esse fœdus ostendebant. Sed illi Saguntinos accusare, affirmareq;, ipsos damnis eorum ditionem affeciſſe. Saguntini contrà, eos ad iudicium Romanorum uocare. Illi disceptatione nihil opus esse respondebant, cùm iniurias armis ulcisci possent. Quæ cùm Romanis nũciata essent, alij statim auxilia esse mittenda Saguntinis iudicabant: alij repugnabant: afferebantq;, eos in fœdere cõprehensos non esse, sed liberos relictos. Itaq; proprijs legibus tam obsidentes, quàm obsessos uti debere: quæ sententia ualuit. At Saguntini auxilio Romanorum destituti, fame enecti, ab Annibale continenter pressi (nam cùm is urbem opulentam, auroq; affluentem esse intelligeret, nullum respirandi spacium ei concedebat) publico edicto auri atq; argenti, tam publici quàm priuati, quantum erat, in forum comportarunt: eaq; plumbo atq; ære cõmista corruperunt, & perdiderunt, quo inutilia Annibali efficerẽtur. Et quoniam ferro perire quàm fame malebãt, nocte intempesta cùm densissimę tenebrę essent, egressi, stationes Pœnorum nihil tale suspicantes inuaserunt: multosq; dum alij ad arma cõcurrerent, alij pugnarẽt, trucidarunt. Cumq; diu pugna produceretur, Pœnorũ quidem multi ceciderũt, omnes uerò Saguntini tandem occisione occisi sunt. Quorum strage ex urbis mœnibus conspecta, mulierum aliæ sese ex tectis præcipitare, aliæ laqueo uitam finire: pars suis prius occisis natis, sibi necem inferre. Talis fuit Saguntinorum finis, quorum ciuitas magna & potẽs fuerat. Annibal ubi quid auro factum esset, accepit, discruciatos, quotquot à quatuordecim annis supererant, occidi imperauit. Cùm autem urbem ad mare sitam, atq; in agro fertili habitatoribus uacuam esse nollet, eam coloniam Carthaginiẽsium fecit: quã hodie Carhaginẽ Spartagenam reor appellari. Romani legatos Carthaginem miserunt, quibus mandarunt, à Carthaginiẽsibus Annibalem

lem poſcerent, tanquam fœderis uiolatorem : niſi forte de cõmuni ciuitatis conſenſu factum fuiſſe fateri uellent: quem niſi dederent, illico bellum indicerent. Qui quidẽ ita fecerunt: Carthaginienſibusq; Annibalem non dedentibus, bellum indixerunt. Id in hunc peractũ eſſe modum fertur. Cùm Romanus legatus ab ipſis ludibrio habitus eſſet, gremium ueſtis in ſinum collectum oſtẽdens, Hoc in ſinu, inquit, Carthaginienſes uobis & bellum & pacem fero. uos utrum placet, eligite. Illi uerò: Quin tu, inquiũt, nobis utrumuis das? eo autem bellum offerente, cuncti una uoce clamarunt: Et nos accipimus: ac ſtatim ad Annibalem, totã Iberiam extemplò percurreret, quaſi iam ruptum fœdus eſſet, ſcripſerunt. Quapropter ille in omnes uicinas gentes impetum faciens, partim blanditijs perſuaſas, partim minis perterrefactas, partim armis coactas ſubijcere conabatur. magnam uim militum colligebat, nulli in quem uſum id faceret ſignificans. Erat uerò ei animus in Italiam proficiſci, oratores ad Gallos mittere, Alpium itinera explorare, & copias in Italiã traducere, Aſdrubale in Iberia relicto. Romani ſibi cum Carthaginienſibus in Iberia & in Africa bellum gerendum rati, nec ulla uel leui ſuſpicione, Pœnos in Italiam uẽturos, Tiberium Sempronium Longum in Africã cum CLXII. nauibus, & legionibus duabus miſerunt. Verùm quæ Sempronius Lõgus alijq; imperatores Romanorum in Africa geſſerũt, omnia in libro De bellis Punicis à nobis deſcripta ſunt. In Hiſpaniam autem, P. Cornelium Scipionem, cum ſexaginta nauibus, & peditum decem milib. equitibus uerò ſeptingentis miſerunt, cui legatum fratrem ipſius Cn. Cornelium Scipionem addiderũt. Sed horũ alter, ſcilicet Publius cũ à Maſſiliẽſibus mercatoribus accepiſſet, Annibalem in Italiam contendentẽ, iam Alpium iuga ſuperaſſe: ueritus ne Italos imparatos aggrederet, copijs Cneo fratri traditis, in Ethruriam quinqueremi traiecit. Quid autem aut hic, aut alij qui ei ſucceſſere imperatores hoc in bello geſſerint, donec tandem poſt ſextum decimum annum Annibalem expulerunt Italia, à nobis ſequenti uolumine, quo Annibalis res geſtas omnes cõplectemur : quod etiam ob id Annibalis nomine inſcribetur, demonſtrabitur. Cneus, quod ad Romanum bellum attinet, priuſquam frater eius Publius ad eum redijt, nihil memoria dignũ in Hiſpania geſſit. Nam Publij prouincia finita, à Romanis ei cõſules ſucceſſores dati, atq; ad bellum contra Annibalem gerendum miſi: ipſe uerò proconſul creatus, denuo in Hiſpaniam dimiſſus eſt. Itaq; duo illi Scipiones contra Aſdrubalem bellum in Hiſpania adminiſtrabant. At Carthaginienſes armis Syphacis Numidiæ regis tentati, Aſdrubalem cum copiarum parte reuocarũt:

reuocarunt: quo factum fuit ut Scipiones facile reliquum Hiſpaniæ armis obtinerent, ac multæ urbes ſeſe ſponte traderent. Erant enim illi tum ad gubernãdos exercitus, tum ad ciuitates blande ſub ipſorum imperium trahendas, apti. Carthaginienſes pòſt, rebus cum Syphace cõpoſitis Aſdrubalem in Hiſpaniam cum maioribus copijs, cumq; triginta elephantis emiſerunt, adiunctis eis duobus alijs ducibus, Magone ſcilicet, atq; alio Aſdrubale Giſgonis filio. Ex eo tempore difficilius bellum Scipiones habuerunt: nihilominus tamen ſuperiores erãt: à quibus multi Afrorum militum atq; elephantorum conſumpti fuerunt, donec hyeme ſuperueniente Carthaginienſes in hyberna ad Turditanos conceſſere. At Scipionum, Cneus Orſonæ, Publius uerò Caſtulonæ ſe continebat. Qui, cùm ei nunciaretur Aſdrubalem aduentare, egreſſus ex urbe cum exigua militum manu ei obuiam proceſsit, ut hoſtium copias ſenſim ſpecularetur: ſed imprudens propius quàm par fuit ad Aſdrubalem acceſsit: à cuius equitatu circumuẽtus unà cum omnibus qui cum eo erant, trucidatus eſt. Cneus fratris caſu nondum cognito, milites ad inſtrumenta conuehendà miſerat: cum quibus Afri pugnam cõſeruerunt. Qua re intellecta Cneus ut ſuis ſuppetias ferret, cum expeditis eò ſtatim conuolat. Sed Pœni iam fuſis cæſisq; primis, Cneum perſequebantur: qui fugiens ſe in quandam turrim recepit, in quam hoſtes ignem immiſerunt: quo incendio Scipio cum ſuis abſumptus eſt. Atq; in hunc modum ambo Scipiones perierunt, uiri profecto omnibus modis magni, ualdeq; ab Hiſpanis, qui ſe eorum cauſa fidei Romanorum cõmiſerant, & amati & deſiderati. Quæ cùm Romam nunciarẽtur, Romani moleſtiſsime tulerunt: Marcellumq;, qui paulò antè ex Sicilia redierat, atq; unà Claudium cum claſſe & duobus millibus equitum, decem millibus peditum, pecuniaq; & cõmeatu quantum ſatis erat, in Hiſpaniam tranſmiſerunt. A quibus cùm nihil memorabile geſtũ eſſet, res Carthaginienſium magnopere creſcebant: iam enim fermè totam Hiſpaniam occuparãt, Romanis in anguſtum redactis: adeò ut ad Pyrenæos uſq; montes contracti eſſent. Quod qui Romę erant cùm acciperẽt, maiore dolore afficiebant: metuebantq; maiorem in modum, ne dum Annibal uaſtaret eas regiones, quæ in ipſis uiſceribus hærebant Italiæ, ille alter exercitus ab alia parte inuaderet: quocirca etiamſi maximè cuperent, Hiſpaniæ res omittere nullo modo poterãt: ueriti ne & Hiſpanienſe bellum in Italiam protraheretur. Diem igitur ad imperatorem bello Hiſpanienſi præficiẽdum conſtituerunt. Ad quam quidem prouinciam cùm nullus iam ſe offerret, maiore in perturbatione & metu erant, quàm prius: uidebanturq;

turq́; omnes in ſenatu pauore conſternati tacere, donec Cornelius Scipio Publij, qui in Hiſpania perierat, filius, adoleſcens adhuc (quartum enim & uigeſimum agebat annum) uerùm prudens, animoq́; generoſo habitus, accedens audacter admodum locutus eſt. Deplorauit enim patris patruiq́; acerbum caſum: affirmans ad ſe unum patris patruiq́; & patriæ ultionem ſpectare: aliaq́; ſubiungens magna cum facundia & ui, adeò ut quaſi diuino inſtinctus numine polliceretur ſe non Hiſpaniam modò, ſed etiam ipſam Carthaginem captu rum. quo circa nimium ſe iuuenum more iactare uiſus eſt: attamen populi, qui metu conſternatus erat, fauorem ſibi conciliauit. Qui enim timent, cûm eis melior fortuna promittitur, eriguntur. Itaq; ei Hiſpania decreta, quaſi præſagio quodam, eum aliquid animi magnitudine ſui dignum eſſe facturum, quanquam ſeniores non animi magnitudinem, ſed temeritatem potius appellarent. Quod cum Scipio animaduerteret, denuò ad populũ uerba fecit, adq́; eadem quę prius de ſe prædicauit, illud etiam addens, ſuam iuuentutem nemini impedimento futuram: Seniores quoq; ad eam ſuſcipiendam prouinciam hortabatur: ſe ſi quis eam uellet ſuſcipere, libenter relicturum. Sed cùm nemo qui eam ſuſciperet, inueniretur, eò maiore ſua cum exiſtimatione omniumq́; admiratione in prouinciã profectus eſt: in quam ſecum peditum decẽ milia, & quingentos equites eduxit. Annibale enim Italiam uexante, maior militum numerus educi non poterat. Pecuniam præterea in ſtipendia habuit: omnemq́; alium apparatum, cũ longis nauibus uigintiocto: quibus in Hiſpaniã tranſmiſit. Vbi retento qui ibi erat, peditatu & equitatu, omnibusq́; copijs ſimul coniunctis, totum recenſuit exercitum, ac luſtrauit: deinde magnificè admodum locutus eſt: atq; ita repente eius fama per totam Hiſpaniam, iam Pœnorum perteſam dominatum, peruulgata fuit. Hærebat enim in animo, Scipionum uirtus: exiſtimabantq́; gentes illæ, non ſine deorum prouidentia, propriam Scipionis ſtirpem eò cum imperio aduenisſe. Qua re cognita Scipio, omnia ſe diuino inſtinctu gerere fingebat. Cùm igitur hoſtes quatuor diuerſis, longeq́; inter ſe diſtantibus locis caſtra habere cõperiſſet, ſingulisq́; in caſtris, peditum uiginti quinq; milia, equitũ duo milia reperiri: prętera omnem pecuniæ, cõmeatus, miſsilium, telorum, armorum, & nauium apparatum, nec non captiuos atq; obſides Hiſpaniæ, in ea urbe, quæ ante Saguntus, nuper autem Carthago appellari cœpta, reſeruari: ibi ad earum rerum cuſtodiam Magonem cum decem milibus militũ præeſſe, hanc primùm partem ſibi inuadendam eſſe putauit: ad hoc inductus partim exiguo militum numero, partim apparatus

ratus,ingenti copia,partim quoq;,ut urbem pecunia omniq; genere opum abundãtem,tanquam tutam arcem,ac totius belli terra mariq; contra totam Hiſpaniam præſidium, unde breuior in Africam tranſmiſsio eſſet,haberet. His ergo cauſis adductus, re cum nemine cõmunicata, ſole in occaſum præcipitante, copias eduxit, totamq; noctem Carthaginem uerſus adequitans,ubi lucere cœpit,ſine mora eam foſſa atq; aggere cinxit,Pœnis omnibus conſternatis:atq; ita ſeſe ad eam inſequenti die oppugnãdam comparauit.omni igitur ex parte ſcalas & machinas diſpoſuit,prẹterquam ab una parte,ubi murus admodũ depreſſus erat,uerùm ſtagno & mari cinctus:quapropter à militibus is locus perquam negligẽter cuſtodiebat, niſi quòd ſagittis & lapidibus eum noctu munierant. Scipio claſſe portus anguſtijs,ne hoſtium naues effugerẽt,occupatis:utpote qui uirtute ſua magna fretus,ſe urbem expugnaturum omnino ſperaret:ante auroram militum partem machinas iuſsit conſcendere,ut ex ſuperiore loco in hoſtes iaculari poſſent:alios ex inferiore alias machinas ad muros manu impellere. Ex alia parte Mago decẽ milia militum ad portas collocauit, qui obſeruata opportunitate eruptionem facerẽt, ex urbeq; gladijs tantùm armati egrederentur: quòd in illis anguſtijs haſtis uti nõ poſſet.alios autem mœnia & turres ſcandere mãdauit: ibiq; machinis & lapidibus, armis & iaculis diſpoſitis,audacter pugnam exſpectabat. tumultu deinde ac clamore ſublato ſe mutuò cohortabantur: neutriq; parti aut uires aut animi defuerunt, dum ſaxa & ſagittas aut manibus aut machinis iaculantur. fuerunt etiam qui fundis uterentur:ac demùm quiſq; fortiter decertabat, eo genere armorum, quæ arma erãt in prõptu. At Scipionum manus male accipiebatur: quòd Carthaginiẽſes, qui ad portas erant, agmine facto, ſtrictiſq; gladijs prodeuntes, cum ijs qui machinas trahebant congreſsi,acriter pugnarẽt,haud maiora, quàm quæ inferrẽt detrimenta accipientes:donec Romani, quibus in laboribus & periculis animus augetur,animos reſumpſerunt: & mutata fortuna Carthaginienſium acies inclinare cœpit:nam qui in muris propugnabant, iam feſsi erant:Romani uerò ad mœnia ſcalas admouebãt: Pœni qui gladijs depugnarant, currentes in urbem fugerunt, ac portis occluſis muros conſcenderunt,ex quo Romanis denuò redintegrata pugna fuit. Dum autem in eum modum utrinq; certatur, Scipio qui in omnem partem intentius eos cohortabatur & extimulabat, ad meridiem eum locũ animaduertit, ubi murus depreſſus erat, ac circa eum aquam (mare ſingulis diebus reciprocante) paulatim decreſcere, ita ut quẹ prius pectore tenus eſſet,tum uix medium crus ſuperaret.

Qua

Qua re cognita, ac loci natura diligenter explorata, reliquum diem, qui maris incrementum anteceſsit, circumcurſando clamãdoq́; cõſumpſit. Agite, inquit, uiri: nunc tempus eſt, dum diuinum affulget auxilium, murum hac parte cõſcendite, ubi mare nobis uiam aperit, ipſe uobis præibo. & hoc dicẽs, ſcalas corripuit primus, quibus muro admotis, ſcandere antè cœpit, quàm quiſquam alius id tentaſſet: ſed qui ad eius præſidium ſtabant, alijq́; nonnulli eum continuerunt: ac ſublato clamore magna ui ab omni parte, diu uarioq́; euentu pugnatum eſt: ſed tandem ſuperiores euaſerunt Romani. Cùm autem Scipio milites ſuos turres quaſdam occupaſſe cerneret, eò tibicines tubicinesq́; iuſsit aſcendere, atq; ad pugnam Romanos cantu cohortari. Hac re hoſtes territi pars quaſi urbe capta fugere, pars ad hoſtes lædendos accurrere, pars de muris exilire portasq́; Scipioni aperire: qui repente ſeſe cum exercitu in urbem immiſit. Qui in urbe erãt, eorum alij per domos fugere, alij in alium atq; alium locum. At Mago ſuos milites in forũ deduxit, quibus celeriter ab hoſte interfectis, cum paucis in arcem ſe recepit. Quam cũ Scipio oppugnaret, neq; eam ille tueri poſſet, ſuis omnibus iam uictis atq; animo cõſternatis, ſeſe Scipioni dedidit. Capta igit̃ uno die, qui quartus eius ad eam aduentus erat, tam potẽti & opulenta urbe, ſummis laudibus efferebatur ab omnibus mortalibus, quibus perſuaſum erat, eum omnia inſtinctu diuino potius, quàm humano conſilio gerere. Quin & ipſe idem ſibi perſuaſerat: ac cùm eò tum reliquo omni ſuæ uitæ tempore, eiuſmodi opinionẽ ſumpto ex ea re initio, fouere ſtuduit. Eius rei cauſa in Capitolij templum ſæpenumero ſolus ingredi conſueuerat: foresq́; claudere, quaſi à deo docendus. Ex quo etiam hodie in publicis pompis ſola Scipionis imago ex Capitolio trahitur: cùm aliorũ imagines ex foro trahãtur. Scipio igitur hac urbe capta, quæ tanquam receptaculum, atq; armamentarium omnium rerum, quæ ad pacem bellumq́; conducunt: & in qua magna uis armorum, iaculorum, machinarũ, atq; naualium armamentorũ recõdita erat: ad hæc naues triginta tres, frumẽtum, aliaq́; multa, uelut in publico mercatu inuenta: præterea ebur, aurũ & argentũ, tam factum quàm infectum: dehinc Hiſpaniç obſides, captiuiq́;, ac quicquid antè à Romanis ablatum fuerat, deo ſacrificiũ fecit, poſtridieq́; triumphauit. Deinde laudatis militibus, ad oppidanos orationẽ cõuertit: in quorum animis memoria Scipionis renouata, captiuos dimiſit, ut cùm ad ſuos redijſſent, patriæ quiſq; ſuæ gratiam ei conciliaret. His rebus in hunc modum geſtis, eum qui primus omnium fortiter in murum aſcenderat, donis ampliſsimis affecit: ſecundo uerò dimidium

eius, quod primo donauerat, dedit: tertio ſimiliter atq; alijs eadem ratione: quod uerò auri argenti, atq; eboris ex præda reliquum fuit, in naues impoſitum Romam tranſmiſit, ubi per tres continuos dies, rebus ſacris opera data: poſt enim tot mala, ciuitati priſtina dignitas reſtitui cœpta uidebatur. Hiſpania omnis, & qui in ea erant Carthaginiēſes, rei magnitudine quæ tanto animo tantaq; celeritate facta fuerat, ſtupefacti ſunt. Scipio in urbe firmo præſidio relicto, eā muri partem, quę paludem ſpectat, attolli iuſsit: Ipſe uerò reliquam Iberiam ſuo imperio ſubiūgere pergebat: idq; faciebat, partim ipſe ſingulos accedens, partim amicos in omnia loca mittens: eos uerò qui ei reſiſterent, ui capiens. At ex Pœnorum ducibus (uterq; Aſdrubal dicebatur) alter Amilcare natus, in Celtiberia remota ualde regione, militem externum colligebat: Alter Giſgonis filius, ciuitates quæ partes Carthaginienſium adhuc tuebantur, monuit in fide perſiſterent: breui illis maximum exercitum auxilio eſſe uenturum. Alium præterea Magonem in uicina miſit loca, ad milites undecunq; colligendos: ipſe uerò in fines Lerſanorum, qui à Pœnis defecerant, ingreſſus eſt, ut ibi oppidum quoddam obſideret: uerùm ſuperueniente Scipione, in Beticam profectus eſt, caſtraq; ad urbē poſuit: ubi poſtero die nullo ferè negotio uictus fuit: nam eū Scipio caſtris exuit, totamq; Beticam cepit. At Mago Carthaginienſiū militibus, qui adhuc in Hiſpania ad Cerbonam erant, cōgregandis erat intētus, ut omnibus coniunctis copijs, hoſtium uiribus occurreret. Huic ſeſe plures Hiſpani adiunxerunt à Magone ducti, plurimi quoq; Numidę à Maſaniſſa imperati. Aſdrubal cum harum nationum peditatu, ſeſe caſtris continebat: Mago & Maſaniſſa cum equitatu, caſtra ante exercitum habebant. His ita poſitis, Scipio ſuum equitatum diuiſit, atq; partem unam cum Lælio contra Magonem miſit: ipſe uerò in Maſaniſſam cōtendit. Pugna diuturna, aſpera & periculoſa fuit, inſtantibus Numidis & iaculantibus mox retrocedentibus ac denuò in pugnam redeuntibus. Verùm enimuero ſimul atq; Scipio ſignū dedit, ut eos Romani inſequerentur, haſtisq; continenter urgerent, Numidæ iaculis deſtituti, in fugam uerſi ſunt: atq; ad caſtrorum munitiones ſeſe receperunt. Scipio procul ab hoſtium caſtris decem ſtadia caſtra poſuit, loco ut uolebat munito. Vniuerſum Carthaginienſium robur circiter ſeptuaginta milia peditum, equitū quinq; millia elephantorum triginta ſex continebat. At Scipio ne tertiam quidem partem habebat. Idcirco anceps animi aliquantiſper ſtetit: neq; enim in iuſtam pugnam deſcendere audebat: ſed uelitationibus tantùm incumbebat. Verùm iam cōmeatu prope deficiente, & exercitu penuria

penuria laborare incipiente, haud ita honorificum existimauit, si re infecta discederet. Quare facta re diuina, deinde copijs in locum, un de facile audiri posset, eductis, aspectuq; & uultu in speciem hominis à deo afflati cõmutatus, consuetum genium sibi uisum fuisse dixit, qui se ad cõfligendum cum hoste esset hortatus. Idcirco par esse magis diuino auxilio cõfiderent, quàm uirorum numero: præsertim cùm alia sua consilia ad cupitum exitum diuina ope producta, non militum numero semper fuissent. Atq; ut eius uerbis fides haberetur, aruspices augurésue iubebat eis animalia mactata ostenderent. Dumq; hæc uerba faceret, ecce quasdam uolantes cõspexit aues, ad quas retro conuersus, atq; ex eo loco ubi erat intuens, gestu & clamore eas militibus cõmonstrabat, dicens: Deum illis etiam illa signa uictoriæ mittere: & quà uolatu tendebant alites, sese furore quodã diuino percitus, uertebat, oculisq; in eas defixis clamabat. Quapropter totus similiter exercitus huc illuc se cum illo uertebat, omnesq; se mutuo quasi ad certam uictoriam cohortabantur. ut uidit rem ex sententia succedere, nec quicquam ultra cunctatus, nec ardorem illum deferuescere passus est: uerùm quasi eodem semper diuino furore correptus, augurijs & signis de ipsorum felici euentu monstratis, parendum esse dicebat, atq; in dimicationem prodeũdum. Cùm igitur corpora curassent milites, arma caperẽt edixit: equitum cura Syllano, Lælio uerò & Martio peditum demandata. Asdrubal, Mago, & Masanissa, se de improuiso à Scipione inuadi conspicati, cùm inter utrunq; exercitum stadiorũ decem milia tantùm interessent, ad arma conclamari, non sine confusione ac tumultu imperarunt. Igiẽ prælio extẽplo inter pedites equitesq; inchoato, equites Romanorũ pristina arte usi superiores erant, cursu hostes perpetuo insequentes, hastisq; prementes, qui fugam simulare assueti, rursumq; in pugnam redire: sed instantibus semper à tergo Romanis, ipsis uerò concitatis equis fugientibus, propter uicinitatem missilibus uti nequibant. Pedites autẽ multitudine Afrorum multùm premebantur: totamq; diem consistebãt: nec quamuis Scipio circumcursaret, cosq; ad pugnandum hortaretur, in hostem irruebant: donec ipse equo, armigero suo tradito, clypeoq; militis sumpto, in medium solus ut erat inter utrasq; copias, prosilijt conclamans, ferte opem Romani, ferte opem in tanto periculo uestro Scipioni. Quãobrem qui prope aderãt, eum in tanto periculo uersari animaduertẽtes: & qui longius aberant, idem audientes, cuncti simul pudore ac periculo imperatoris sui metu permoti, mutuò se cohortantes, magno impetu hostes perpulerunt. Quem impetum cùm sustinere Afri non pos-

sent, terga uerterunt. Itaq; partim pugna defessi, partim longa inedia debilitati, cùm iam nox instaret, magna strage affecti fuerũt. Hic pugnæ ad Cerbonam à Scipione factæ exitus fuit: in qua anceps diu & uaria uictoria fuit: Romanorum in ea pugna octingenti desiderati, hostium decem milia & quingenti. ex illo tempore Pœni retrocedere magna celeritate contenderunt. Scipio uerò eis persequendis, stringendis, damnis afficiendis, ac infestandis, quoties eos assequebatur, institit. Sed postquam illi locum quendam munitũ aqua atq; omni alia re necessaria abundantem cepissent, cùm excepta obsidione nihil aliud effici ibi posset, Scipio alijs negotijs occupatus Syllanum obsidioni præfecit: ipse uerò reliquam perlustrare Hispaniã, noua semper occupando loca perrexit. Afris autẽ, qui à Syllano circumsessi tenebantur, iterum cedentibus, adeò ut ad fretum peruenientes, ad Gades traiecissent: Syllanus eis quantis potuit damnis affectis, Carthaginem uersus in castra ad Scipionem reuersus est. Asdrubal uerò Amilcaris filius, qui militibus ad oceanum septentrionem uersus conscribendis intentus erat, à fratre Annibale accersebatur, & flagitabatur, ut quàm primùm in Italiam trãsiret. ut igitur id clàm Scipionẽ haberet, per Pyrenæos montes, quà magis septentrionem spectat, cum ijs quos collegerat Celtiberis, iter fecit. Atq; hoc pacto Romanis id ignorantibus, Asdrubal magnis itineribus in Italiam cõtendit. Interea Liuius Roma adueniens Scipioni retulit, senatum de bello Punico præficiendo cogitare: quæ res iam diu à Scipione expetebatur: ac sperans ita fore, iam Lælium cum quinq; nauibus ad regem Syphacem cum multis donis præmiserat, qui ei beneuolentiam & amicitiam, quæ inter ipsum Syphacem & Scipiones fuerat, in memoriam reduceret, eumq; rogaret, ut si ipse in Africam transmitteret, sese pro Romanis declararet. quod se facturũ esse Syphax promisit: & acceptis donis, alia uicissim Scipioni misit. Id cùm percepissent Carthaginienses: & ipsi legatos ad Syphacem fœderis ac societatis ineundę causa miserunt. quod intelligens Scipio, Carthaginienses anteuertere cupiens, quòd hoc permagni referre putaret, cũ duabus tantùm nauibus Lælio comite ad eum se contulit. Eo autem ad portum appropinquante, Carthaginiẽsium legati, qui ante illum appulerant, è portu inscio Syphace triremes quas ipsi habebant, contra eum eduxerunt. Verùm ipse uenti usus beneficio, eos præterue-ctus est, plenisq; uelis in portum se recepit. Ambos humaniter Syphax accepit, ac priuatim cum ipsis pactus fideq; data eos dimisit: legatosq; Carthaginiensium, qui ei nouas moliebantur insidias, retineri iussit. Huiusmodi pericula euasit Scipio, cùm appulit ad litus,

cumq;

cumq́; in altum redijt. Illud quoq; fertur, Scipionem, dum apud Syphacem eſſet, cum Aſdrubale ad menſam ſediſſe: qui cum eum in familiari ſermone de multis interrogaſſet, hominis grauitatẽ, & aſpectum uehementer admiratum fuiſſe: moxq́; ad amicos conuerſum dixiſſe: Eum hominem non modò in bello formidabilem eſſe, uerũ etiam in menſa. Per idem tempus Celtiberorum atq; Iberorum quidam, patriæ quorum à Carthaginienſibus defecerant, ſtipendia adhuc ſub Magone merebant: quos Martius aggreſſus eorum ad mille ſupra quingentos cecîdit: reliqui domum fugierũt. Alios uerò ſeptingentos equites, ac ſeptem mille pedites ſub Magone merentes, in montem Martius compulit: ubi cum omnibus rebus neceſſarijs deſtituerẽtur, legatos ad Martium de compoſitione miſerunt: quibus renunciari iuſsit prius Hannonem ducem ipſorum ſibi dederent, & fugitiuos: deinde legationem ſuam explicarent. Itaq; ducem Hannonem audiendis querelis adhuc uacantem ceperunt: eumq́; & fugitiuos in Martij poteſtatem tradiderũt. Captiuos etiam poſtulauit: quibus receptis, militibus certum argenti numerum, in quãdam planiciem ferrent imperauit: quòd indecens uideretur, qui ueniam peterent, eos ſe locis editis ac ſublimibus cõtinere: qui cùm deſcendiſſent: omnes, inquit Martius, nece digni eſtis: quod cùm ſinguli ueſtram patriam ſub noſtro imperio habeatis, contra eam cum hoſtibus noſtris militare, quàm nobiſcum eſſe maluiſtis. Vobis tamẽ poteſtatem facio, permittoq́;, ut armis poſitis omnes incolumes abeatis. Quæ res cùm omnibus pariter moleſta eſſet: clamaſſentq́; cuncti ſe arma non poſituros: acerba pugna cõmiſſa eſt: in qua Celtiberorum media pars fortiter pugnantium occubuit: altera pars ſe ad Magonem incolumis recepit. Hic paulò antè ad Hannonis caſtra cum ſexaginta nauibus uenerat: ſed cognita eius calamitate, ad Gades traiecerat, ubi inopia rerum preſſus, magna futuri ſolicitudine angebatur. Hoc igitur pacto Mago quieſcebat. At Syllanus ad urbem Caſtacem ut ea potiretur, miſſus fuerat, cumq́; à Caſtacẽſibus, ut hoſtis acciperetur, ad urbem caſtra poſuit, ſimulq́; Scipionem ea de re certiorem fecit: qui quæ ad eius urbis obſidionẽ opportuna erant, præmiſsis, ſequebatur: atq; eò contendens, in itinere Illiturgam urbem oppugnauit. Hæc ſuperioris Scipionis tempeſtate amica erat Romanorum. Eo autem cæſo, clàm defecerat: cumq́; exercitum Romanũ quaſi adhuc amica accepiſſet, eum Carthaginienſibus tradiderat. Quamobrẽ Scipio iratus, eam quatuor horas oppugnauit & cepit. Hic Scipio uulnus in collo accepit, ſed non tam graue, ut à pugnando ceſſaret, donec urbe potiretur. Hac de cauſa exercitus, prędę utilitate

litate ſpreta nemine iubente, paruulos & mulieres occidit, urbemq́; funditus deleuit. Vbi Caſtacem peruenisſet, urbem à tribus partib. obſedit: nec tamen eam oppugnabat, ut Caſtacenſibus mutãdi propoſiti ſpacium præberet, quòd eos de eo cogitare intelligeret. Interea illi cæſo Carthaginiẽſium, quod obſtabat, præſidio, urbem Scipioni tradiderunt. Is probo quodã uiro ex ijſdem Caſtacenſibus ad urbis cuſtodiam relicto, Carthaginem uerſus caſtra mouit: Syllanũ & Martiũ ad fretum miſit, qui quæcunq; poſſent, uaſtarent. Ibi urbs erat Aſtapa dicta, quæ ſemper eodem modo in fide Cartaginienſiũ manſerat. Aſtapenſes tum cùm ſe uiderẽt à Martio obſeſſos: ſcirẽtq́; ſi in Romanorum poteſtatem uenirẽt, ſe in auctione uenditum iri, omnia ſua bona, gazam uniuerſam, in forum comportarunt: eisq́; magna ui lignorũ circundatis, in ea aſcendere liberos & uxores iuſſerunt: ac quinquaginta delectos ex optimis uiros iureiurando obſtrinxerunt, ut ſi forte urbs caperetur, liberos & mulieres iugularẽt, incenderent ligna, illaq́; & ſemet igni corrumperent. Illi uerò cùm deos earum rerum teſtes uocauiſſent, eruptionẽ in Martium, nihil tale exſpectantem, fecerunt. Hoc impetu omnes leuis armaturæ milites, equitesq́; in fugam cõuerſi ſunt. At peditum acies reſtitit. Aſtapei ſine ulla ſalutis ſpe, fortiter dimicarunt. Romani numero quidẽ ſuperiores erant: uirtute uerò Aſtapei nihilo illis inferiores fuerunt. His autem omnibus trucidatis, quinquaginta illi, qui in oppido erãt, mulieres omnes cum pueris iugularunt: pòſt igne ſuccenſo, ſeſe in eum coniecerunt. Martius uirtutem Aſtapeiorum admiratus, à diruendis eorum domibus abſtinuit. His in hunc modum geſtis, Scipio morbo correptus eſt: Martius interea exercitui pręerat. Itaq; milites, qui in uoluptatibus rem omnem cõſumpſerant, ſuis laboribus nondum digna ſe præmia accepiſſe, quòd eis nihil iam reliqui eſſet, rati: quibusq́; Scipio ſibi omnem ipſorum egregiè factorum gloriã aſcribere uideretur, à Martio ſeceſſerũt, ſeorſimq́; caſtra habuerũt: ac pleriq; ex præſidijs & arcibus uicinæ regionis, ipſis ſe adiunxerunt: quidam etiam à Magone cum pecunijs miſsi, ut ad illum concederent, perſuadere conabantur. Hi pecuniam quidem acceperũt, attamen cùm ex ſeipſis duces, & centuriones, aliosq́; magiſtratus opportunos creaſſent, omnia per ſe adminiſtrabant, inter ſe obſtricti ſacramento. Scipio re intellecta, ijs, qui ſeditionis authores fuerant, ſcripſit, ſe propter ægritudinem nondum eos remunerare potuiſſe: alijs uerò, ut blandis uerbis eos ad reſipiſcendum inducerent, quos fremere uiderent: omnibus uerò cõmuniter ſcripſit, quaſi iam recõciliati eſsẽt, ſe breui multis muneribus eos affecturũ: iuſsitq́; quam-

primum

primum Carthaginem ad frumenta capienda uenirent. His lectis literis,alij mali quippiam ſuſpicabantur, alij nihil ſuſpicãtes fidem eis habendam eſſe cenſebant. Conuenit tamen inter eos,ut Carthaginẽ uerſus proficiſcerentur. Quò cùm aduentare Scipio accepiſſet,uiris ſenatorij ordinis omnibus qui ſecum erant, mandauit, ſinguli cum ſingulis ſeditionis autoribus coniungerentur:ac beneuolentiæ ſpecie eos in ſua hoſpitia acceptos,clàm caperent. Tribunis deinde militum iuſsit,poſtridie benè mane ſecum quiſq; ſuos maximè fidos ſocios,accinctos gladijs, occultè ducerent, & diuerſis urbis partibus, opportunis captis locis, nullo præterea exſpectato iuſſu, ſine mora occiderent,ſi quis motũ aliquem faceret,dum ipſe orationem haberet. Vbi autem diluxit, per præconem militibus ad concionem undiq; uocatis,ſe ad tribunal portari fecit. Illi repente audita uoce præconis,tanquam puderet imperatorem ægrotum,ipſis uigilantem & ſolicitum magis eſſe, rati ſe ad præmia promiſſa capienda uocari,ex omni parte confluxerunt,pars ſine gladio,pars etiam tunicula amicti,quod ne ſatis quidem temporis ad ſe ueſtiendos habuiſſent. Scipio qui clàm ſecum præſidium haberet, primùm de eo quod fecerunt, expoſtulauit: deinde omnem ſe culpam in ſeditionis autores uelle reijcere affirmauit:quos,inquit,ueſtra opera milites caſtigabo. mox miniſtris mandauit,multitudinem remouerent, ac deducerẽt: quo facto,ſenatores in mediũ,ſeditionis autores produxerunt:quibus clamantibus atq; opem ſociorum & militum implorantibus,tribuni quibus mandatũ erat, illico quencunq; ipſorũ mutire audentem confodiebant. Multitudo uerò ut concionem armatis circumſeſſam uidit,dolens & mœrens cõticuit. Scipio eis primùm interfici iuſsis,qui clamauerũt,cæteros ad palũ uinciri,& uirgis cædi, moxq; percuti ſecuri imperauit. Reliquæ uerò multitudini ſe ueniam dare, per præconem ſignificauit. Hac igitur ratione, Scipionis exercitus ſanatus fuit. At Indibilis quidam princeps, qui antea cum Scipione conſenſerat,ſeditione militum durante,excurſionibus Scipionis ditionem infeſtauerat:is ab eo laceſsitus,pugnam,quaſi ignauus, non detrectauit: cæciditq; mille ducẽtos Romani exercitus milites. Sed cum x x m. ſuorum amiſiſſet, pacem poſcere compulſus fuit:quem Scipio pecunia mulctatum, in gratiã recepit. Maſaniſſa quoq; clàm Aſdrubale fretum traiecit: ac cum Scipione in amicitiã uenit, promiſitq; ſi is in Africam tranſiret, ſe ei auxilio futurũ. Hoc autem,uir alioqui grauis, hac de cauſa fecit. Aſdrubal qui eum tum ſecũ duxerat,filiam,quam Syphax deperibat,ei deſponderat. Quare Carthaginienſes precium operæ fore rati, ſi in fœdus Syphacem contra Ro-

manos pertraherent, puellam ei uxorem inconsulto Asdrubale con iunxerunt. Ea igitur re sic peracta, Asdrubal uerecundans, factum Masanissæ celabat: Id quod Masanissa sentiẽs, amicitiam & fœdus cũ Scipione fecit. Mago classis præfectus, de Hispaniæ rebus ut tunc erant, desperans, in Galliam Celticam, Liguriamq́; profectus, militẽ congregabat in id totus intentus. Romani Gadibus à Magone desertis potiti sunt: atq; ab eo tempore, præfectos quotannis in Hispaniã qui eam gubernarent, mittere cœperũt, paulò ante centesimã quadragesimam Olympiadem: qui in pace imperatorum & prætorum officio fungebantur. In qua non magnis relictis copijs, Santios in ciuitatis formã redegit, quæ ab Italiæ nomine Italica appellata est: quæ pòst Traiani atq; Adriani patria fuit: qui ad imperij Romani gubernacula assumpti fuerunt. Ipse autem Romam cum ingẽti classe, optimè instructa, & armata: captiuisq́; & pecunia & spolijs ex omni gente captis referta reuersus est: à populo Romano magnificentissimè acceptus, pari omnium lætitia & exspectatione, præsertim iuuentutis, propter celeritatis ac magnitudinis rerum gestarum admirationem. Illi etiam ipsi, qui prius ei inuidebant, eumq́; leuitatis ac iactantiæ insimulabãt, rem ad glorioſum finem adductam fatebantur. Sic triumphauit Scipio, magna omniũ cum lætitia & admiratione. Verùm Indibilis post Scipionis ad urbem reditũ res nouas denuò agitare cœpit. Idcirco Hispaniæ præfecti coactis, qui in præsidijs erant, militibus prouincialiumq́; robore, eum interfecerũt, autoresq́; defectionis iudicio cõdemnarunt, eorum bonis ad ærarium redactis. Conscios autem eius motus, pecunijs mulctarunt, armis spoliarũt, atq; ab eis obsides acceperunt: maioraq́; in eorum oppidis præsidia imposuerunt. Hæc statim ferè post Scipionis abitum facta sunt. Hic fuit euentus primi belli à Romanis in Hispania gesti. Insequenti tempore Romanis belligerantibus cum Gallis Padi accolis, & cum Philippo Macedonum rege, iterum res Hispaniæ laborare cœperũt. Imperatores ad id bellum Sempronius Tuditanus, & M. Claudius, & post ipsos Minutius, creati fuerunt. Deinde cum maiores essent motus, cum maioribus copijs Cato missus est, iuuenis quidẽ, uerùm homo seuerus & laboriosus, multumq́; prudentia sua, atq; dicendi facultate clarus: adeò ut à Romanis uulgò alter Demosthenes diceretur: ut qui intelligerent Demosthenem oratorẽ totius Græciæ principem extitisse. Hic cum in Hispaniam, ad locum Emporium appellatum, uenisset, cũ hostes, qui undiq; conuenerant, ad XLM. constitisse accepisset, per aliquot dies militem suum in exercitatione continuit. cumq́; pugnam cõmittere cogitaret, naues quas secum habebat

bat, Maſsiliam miſit, milites monens, nihil metuendũ eſſe, quòd hoſtes numero ſuperiores eſſent: cùm animi uirtus longè pluris, q̃ multitudo facienda ſit. Naues autẽ ſe idcirco amandaſſe (quibus nihil egeret) ne ulli conſeruari, niſi uictores, poſsent. Hoc dicto illicò in hoſtes impreſsionem fecit, cumq́; aliorum more milites non eſſet hortatus, ſed potius terruiſſet, cõmiſſo iam prælio ipſe in omnẽ partem hortans ſedulò pugnãtes diſcurrebat. pugna dubio Marte uſq; ueſperam, plurimis utrinq; cadentibus perducta fuit. ipſe uerò cum tribus militum ſubſidiarijs cohortibus cùm in collem ſpeculandi in omnem partem gratia, quæ pugnæ ſors eſſet, conſcendiſſet, ſuosq́; in medio circumuentos ab hoſtibus cerneret, præceps accurrit ſeſe omnibus periculis plus cæteris obijciens. Itaq; clamans & pugnans hoſtes perturbauit: fuitq́; primus, qui uictoriæ iecit fundamẽta. Hoſtes uerò per totam noctem perſecutus, eorũ potitus eſt caſtris, innumerámque multitudinem trucidauit. Redeunti omnes obuiam procedebant, eum cõplectebantur, ac tanquam uictoriæ autori gratulabantur. His rebus geſtis, exercitui quietem cõceſsit, manubijsq́; diſtribuendis operam dedit. Ab omnibus populis ad eum legationes ueniebant, à quibus obſides accipiebat. literas ad hæc obſignatas ad ſingulas ciuitates miſit, curſoribus mandans, omnes eodem die redderent. Diem autem illis præſcripſit, ut coniectura aſſequebatur temporis interuallum, quo iter confici ab eo poterat qui ad remotiorem urbem proficiſceretur. Literæ omnibus ciuitatum præfectis, ut eodem quo redderentur die, quiſq; ſuæ urbis muros deijceret imperabant, exitiumq́; minabantur ijs qui parêre diſtuliſſent. Omnes obtemperarunt cladis acceptæ memores: nec audebant ſinguli reſiſtere, ſibi tantùm, an cæteris pariter omnibus id imperatum eſſet ignorantes. Metuebant enim quiſq; ſibi, ne alijs obſecundantibus, ipſis uerò ſolis differentibus dare pœnas cogerentur. Quòd ſi ſoli imperata facerent res parui momenti fore arbitrabantur. Spacium uerò nullum erat, quo ad uicinas ciuitates legati qui res perquirerent, mitti poſſent. A militibus præterea qui cum literis uenerant id ipſum continenter urgentibus, terrebantur. Quamobrem ſingulæ ciuitates, ut rebus ſuis conſulerent, ſua mœnia diruerunt: atq; in eo, quod ſemel parêre conſtituerũt, ut bonam gratiam inirent, id ut cito fieret maximè ſtudebãt. Hoc igitur pacto omnes ciuitates quæ circa Iberum flumen ſunt, ſola ducis calliditate, uno die mœnia deiecerunt: Sicq́; ſub Romanis pacatæ per quatuor Olympiades fuerunt. Pòſt circa centeſimam quinquageſimam Olympiadem, bona Hiſpaniæ populorũ pars à Romanis defecerunt: quòd penuria, propter

pter anguſtias ſoli earum rerum quæ ad uictum neceſſariæ ſunt, laborarent. Quamobrem cùm in certamen uẽtum eſſet, Fuluius Flaccus conſul eos debellauit, ac pleriq; ipſorum in poſſeſsiones ſuas cõ fugierunt. Verùm qui maiore agrorum penuria laborabant, atq; rapinis uitam traducebant, in Complegã oppidum recẽs inſtructum, ac bene munitum, quodq́; exiguo tempore creuerat ſeſe receperũt. Hinc ſæpe Romanos laceſſebant, Flaccoq́; nunciatũ miſerunt, ut relicto uno ſago, uno equo, unoq́; enſe, pro ſingulis capitibus eorũ, qui ab ipſo interfecti fuerant, Hiſpania antè aufugeret, q̃. ei aliquid grauius accideret. Quibus Flaccus reſpondit, ſe multa ſaga allaturũ: ac legatos ipſorum ſubſecutus, caſtra ad urbem poſuit. Illi facta tam magnificis minis nequaquam exequantes, repente aufugerunt: deinde Barbarorum uicinas regiones quotidiè prędabantur. Vtuntur hi ueſtimento quodã duplici, craſſa lana, fibula, chlamydis in morẽ conſtricto, id exiſtimant ſagum eſſe. Flacco ſucceſsit Tiberius Sempronius Gracchus. Celtiberi urbem Carabin Romanis amicã XX M. militũ obſidebant: credebaturq́; eam breui capiẽdam fore. Quapropter accelerans ad eam iuuandam Gracchus, nec modum quo oppidanos certiores ea de re faceret, ullum inueniens, quòd ab omni parte hoſtibus cincta eſſet, decurio quidã Cominius nomine, cũ quid ſecum meditatus moliretur, Graccho aperuiſſet, ſagum Hiſpanicũ induit: dein calonibus hoſtium immiſtus, quaſi Hiſpanus homo cũ eis in caſtra uenit, & illinc in urbem aufugit: eisq́; Gracchum auxilio breui futurum renuntiauit. Illi igitur obſidionem patiẽter ferentes, tam diu expectarunt, dum poſt triduum Gracchus aduenit. Quamobrem Celtiberi ab obſidione receſſerunt. Ab Complega autem urbe quodam die XX M. uirorũ prodiere, ramos oliuæ manibus ferentes, ſupplicantium ritu, ueniamq́; petentium. Qui ubi ad imperatores propius acceſsiſſent, extẽplò impetũ in Romanos fecerunt, eosq́; in magnum diſcrimen adduxerunt. Gracchus ex caſtris de induſtria diſceſsit, fugamq́; ſimulauit: mox reuerſus, dum illi diripiendis caſtris intẽti eſſent, in eos impetum fecit: cæſisq́; eorum plurimis, Cõplega potitus eſt. Horum uerò agrum, & uicinorum ijs aſsignauit, qui egere uiderentur. Fœdus quoq; cum eius oræ incolis certis conditionibus fecit, quibus in populi Romani amicitiam accipiebantur: ad quas eos iuriſiurandi religione obligauit. Hæ conditiones in ſequentibus bellis magnopere deſideratæ fuerunt. Ob haſce res magnum tum in Hiſpania, tum Romæ Gracchi nomen erat, ac magnificè admodum triumphauit. Paucis pòſt annis ingens bellum in Hiſpania exortum eſt. Vrbs fuit in Celtiberorum finibus, qui Belli appellantur,

pellantur,nomine Segeda,magna & potens, quæ in Gracchano fœdere comprehensa erat. Hæc alijs oppidulis ad se pertractis,mœnia instauraverat, quorum ambitus quadraginta stadia patebat. Huius exemplum Titthios Celtiberorum nationem alteram, ad idem faciendum induxit. Qua re cognita senatus murorum instaurationem illis statim uetabat,tributorumq; solutionem,quæ Gracchi tempore imposita fuerat, petebat: imperabátque cum Romanis in bellum proficiscerentur: quod ad id quoq; fœdere Gracchano obstringerentur. Hæ quòd ad mœnia attinet, aiebant à Graccho quidem ne nouas urbes conderent uetitum esse, non autem ne iam cõditas munirent. Tributorum uerò & militiæ immunitatẽ sibi post Gracchũ à Romanis esse datã:quod quidem ita reuera erat. Verùm huiusmodi priuilegia concedi senatus, adiuncta semper illa conditione, ea tam diu firma fore, dum S. P. Q. R. uideretur. Quare imperator contra eos Q. Fuluius Nobilior missus cum exercitu non minore triginta milib. militũ fuit. Segedani ubi eum contra se uenire cognouissent, quòd nondum muros absoluissent, ad Araschos cum cõiugibus & liberis orantes se reciperent perfugerunt: à quibus recepti sunt. Ijdẽ igitur Segedani Carum sibi ducem elegerunt: quem rei militaris peritum & bellicosum esse existimabant. Is tertio die postquã dux creatus esset,in insidijs uiginti mille pedites,& quinq; mille equites collocauit,loco opaco atq; arboribus denso: inde in Romanos transeuntes impetum fecit:diu ancipiti Marte dimicatũ:tandem Carus nobilissima uictoria potitus est. Cæsa namq; fuerunt Romanorum ciuium sex milia,quæ ingens ciuitati iactura fuit. At cùm hostis temere,nimisq; cõfidenter uictoria elatus persequeretur, equitatus Romanorum, qui ad custodiam impedimentorum erat, in eum irruit, ipsumq; Carum fortiter pugnantem occidit: ac circa ipsum non minus quam militum sex milia:donec noctis tenebris prælium diremptum. Hæc autem eo die, quo Romani Vulcanalia celebrant, gesta fuerunt. Ex eo tempore nemo ipsorum nisi coactus inijt pugnam. Araschi igitur eadem nocte Numantiam, quæ ciuitas est potentissima,conuenerunt. Duces belli Arathonem & Leuconem elegerunt. Sed Nobilior eò triduo pòst accessit:ac stadia uiginti quatuor ab urbe castra collocauit:cui cùm trecenti equites, & decem elephãtes ex Numidia à Masanissa auxilio missi essent, in pugnam cum hostibus progressus est. Elephãtes post exercitus terga ordine occultauit. Pugna incepta extemplò uiam aperuit elephantis:quos Celtiberi uidẽtes, ipsi atq; eorum equi territi,intra mœnia cõfugerunt. Imperator elephantos ad mœnia produci iussit:Itaq; utrinq; fortiter dimicaba

tur,

tur, donec unus elephantorum graui percussus saxo de muro caput, furere atq; effrenatè ferri cœpit, inq; amicos horrendo cum clamore furens sese coniecit, quemuis obuium trudens ac proterens, amicorum & inimicorum nullo discrimine habito. similiter reliqui elephantes illius clamoribus exterriti, idem fecerũt, milites Romanos proterentes, proculcantes ac prosternentes. Quod quidem sæpenumero solent elephantes cùm insaniunt, quemuis ut inimicum accipientes: ob quam eorum perfidiam, à quibusdam cõmunes hostes appellati. Igitur sese Romani sine ordine in fugam dederunt. quod Numantini è mœnibus cernentes, egressi hostes persequebantur: quorum ad quatuor milia cæsi, tres elephantes capti, plura arma & signa militaria relata: ex Celtiberis autẽ ad duo milia desiderati. Nobilior, postquam se ex tanta clade recepit, ad oppugnandam Axenium urbem, quæ hostibus quasi mercatus cõmunis quidam erat, utpote rerum omnium uenalium referta, accessit. Vbi cùm nihil profeciſſet, sed multos potius milites amisisset, noctu in castra se recepit. Quamobrem Blesium equitibus præfectum ad uicinã quandam gentem quo eam sibi amicitia coniungeret, (equitibus enim opus habebat) misit: cum quo aliquot equites missi. In itinere autẽ in Celtiberorum insidias inciderunt: quibus cognitis, amici fugam rapuerunt, Blesius ipse decertans occubuit, & cum eo Romanorum multi. Propter tot clades & offensiones Ocile urbs, in qua cõmeatus omnis generis emporium pecuniáque Romanorum reposita erat, se Celtiberis dedidit. Nobilior rebus suis diffidens, omniaq; metuens, sese hyeme intra castrorum munitiones continebat: castra, ut poterat contexerat, cõmeatumq; comparauerat, multis incõmodis affectus, tum propter cõmeatus penuriam, tum propter magnam uim niuium, ac frigoris acerbitatem. Quas ob res multi milites, partim lignatum exeuntes, partim loci angustia & ingenti frigore perierũt. Insequenti anno Nobilioris in locum uenit Claudius Marcellus, secum peditum octo milia, equites uerò quingẽtos ducens. Cui cùm similiter hostes insidias ad eum fallendum posuissent, fraudes astu declinauit, omnibusq; cõiunctis copijs ad Ocilem urbem castra posuit, ac belli fortuna aspirante, prima oppugnatione urbem cepit: cui, acceptis obsidibus aliquot, auriq; triginta talẽtis, ueniam dedit. Hac continentia intellecta Nergobriges legatos ad Marcellum miserunt, sciscitatum quid facto opus esset ut pacem cõsequerentur. quibus ille centum equites imperauit: illi se imperata facturos receperunt. Attamen exercitum à tergo sequebantur: atq; aliquid ex impedimentis diripiebant. Venerunt pòst, ac centum equites adduxerũt.

Damna

Damna uerò impedimentis illata errore quorundam fuisse dicebãt, qui quæ pacta erant ignorarent. Marcellus illos centum equites captiuos cepit, eorum equos uendidit: atq; excursione in illorum uillas facta, prædam militibus diuisit, castraq; ad urbem posuit. Nergobriges machinas admotas muris cernentes, atq; aggeres factos: caduceatorem pro uirga, quam Caduceum uocant, lupinam præferentẽ pellem, ueniamq; orantem miserũt: quam ille se daturum negabat, nisi Arbaci, Belli & Titthij pro ipsis omnes supplicarent: quod quidem gentes illæ alacriter fecerunt, orantes ut moderata eis irrogata mulcta, ad fœderis Gracchani conseruationem reuocarẽtur. Quidam uerò ex illis iniquiores id renuebant, quòd inter se armis decertassent. Marcellus utriusq; partis oratores Romã remisit, ut illic inter se de suis controuersijs disceptarent: priuatim uerò senatui scripsit, hortans ut rem cõponeret. Cupiebat enim bello finem suo tempore imponi: ratus id sibi dignitati & gloriæ futurum. Legati qui ab amicis populis uenerunt, in urbem intromissi publicè accepti sunt: qui uerò ab inimicis, extra urbem (ut moris est) hospitiũ habuerũt. Senatui pax non placebat, ægrè ferenti eos non redigi in potestatem Romanorum, quemadmodum uolebat Nobilior, qui imperator in Hispania ante Marcellum fuerat. Senatus igitur oratoribus respondit, Marcellum illis senatus decretum declaraturum: & statim alterum in Hispaniam exercitum decreuit. Ac tum primũ sorte milites, non delectu ut antè consueuerant uocati. pleriq; enim consules reprehendebant, qui minus integrè casteq; in militaribus delectibus habendis uersarẽtur: quod opus uideretur, ad faciliores expeditiones mitterent. Itaq; illis tum operæprecium uisum est sortitò exercitum conscribere: cui imperator L. Lucullus consul datus est, qui secum legatum habuit Cornelium Scipionẽ, eum qui paulò pòst Carthaginem, deinde etiam Numãtiam cepit. Lucullo igitur proficiscente, Marcellus bellum Celtiberis denunciauit: quibus obsides repetentibus reddidit. Diu tamen eum apud se retinuit, qui Celtiberorum orator Romę causam egerat: qua uerò id causa fecerit, haud cõstat. At tum quoq; fuit aliqua supicio, uerùm res multò magis pòst credita fuit, ex eo quod accidit: nimirum ipsum illis populis persuasisse, sibi res suas cõmitterent: utpote qui bellum ad exitum perducere antè acceleraret, quàm Lucullus ueniret. Post enim eas controuersias, & quinq; milia militum Aruacceorum Nergobrigem occuparunt: & Marcellus Numantiam petiuit: castraq; ad urbem quinq; milia passus posuit: illicoq; hostes in urbem compulit. Idcirco Linteuon dux Numantinorũ clamans dixit, se cum Marcello agere uel-

le:cumq; in colloquium ueniſſent,dixit ſe ei Bellos, Titthios & Aruacceos relinquere:quos cùm libẽter accepiſſet Marcellus,pecuniam & obſides imperauit: quibus acceptis, liberas eas gẽtes reliquit. Hunc exitum Bellorum, Titthiorum, & Aruacceorum bellum ante aduẽtum Luculli habuit.ſed Lucullus partim gloriæ cupiditate,partim egeſtate (erat enim pauper) exercitum cõtra Vacceos, qui ſunt in Celtiberia populi Aruacceis finitimi duxit:cùm tamen ea de re ſenatus nihil cẽſuiſſet: nec ipſi unquam Romani populi hoſtes extitiſſent.Itaq; cùm Tagum flumen tranſijſſet, ad urbem Caucæam peruenit:ibiq; caſtra collocauit.Oppidani eum rogarunt, quid nam ueniſſet, & in quem finem quietis & pacatis bellum inferret? qui cùm reſpondiſſet, ſe auxilio Carpentanis uenire, quos illi iniurijs affeciſſent:in urbem illico reuerſi ſunt.At cùm Romani lignatum & frumentatum iuiſſent,eos adorti multos occiderunt:alij in caſtra redierunt.Qua re intellecta, diſpoſitis ordinibus eis obuiam facti pugnã cõmiſerunt. Ibi aliquandiu Caucæi ſuperiores fuerũt, donec miſsilibus deficerent:mox terga uertentes, qui ad ſtatariam pugnam minus idonei eſſent fugiebant: uerùm in fuga altero alterũ in anguſtijs portarum impediente, ad tria milia cæſi ſunt. Poſtero die in caſtra ſenes ſupplicantium ritu ueniunt denuò Lucullum rogantes, quid faciendum eſſet, ut Romanorum gratiam conſeruarent. Is obſides petijt, argentiq; talenta centũ, & ut eorum equites ſecum militarẽt: quæ cùm omnia obtinuiſſet, ſe in urbe præſidia uelle collocare aiebat. Illi ne hoc quidem recuſarunt. Caucæis duo milia delectorum militum impoſuit, quibus mandatum fuerat in muros aſcenderent. quos cùm illi cepiſſent, Lucullus reliquum exercitum immiſit: tubaq; ſignum datum, ut ſine ætatum diſcrimine omnes interficerentur. Atq; ita per ſummam immanitatem omnes trucidati fuerunt,iuriſiurandi fidem deosq;, per quorũ numen Romani iurauerant,inuocantes,ipſisq; Romanis eorũ perfidiam exprobrantes, per quam uiginti milia ciuium(paucis exceptis,qui per portas,quæ prælte in præcipitibus & præruptis erant locis) miſerè peribant.Lucullus urbem diripuit, & Romano nomini æternam perfidiæ notam inuſit. Reliqui Barbari ſimul cõueniebant,atq; alij ex locis planis & patentibus ſe in aſpera & difficilia recipiebãt:alij in oppida munitiora, eò quicquid poterant cõportantes: reliqua,ne quid Lucullo relinquerent, cremantes. Lucullus cum longum iter per loca deſerta & inculta feciſſet,ad urbem peruenit, quæ Enderacia uocabat, in quam cõfugerant plus uiginti milia peditum,equitum duo milia. Hos Lucullus, quæ eius ſtultitia erat, ad compoſitionem inuitabat: cui illi

Caucçorum

Cauceorum calamitatem exprobrabant, ſciſcitantes uellet ne etiam ipſos ad tam fidelem amicitiam hortari. Lucullus propter ea, quæ obijciebantur iratus (ut peccantiũ mos eſt, cùm eos potius ſibi ipſi iraſci deceat) eorum fines uaſtauit, urbemq; obſidione cinxit: aggeres multos fecit: atq; ad pugnam eos prouocare non ceſſauit. Illi uerò nondum ſe ei omnibus copijs opponebant: ſed leuibus tantùm pugnis eum laceſſebant. Vnus autem Barbarorum armis elegãtibus ornatus ſæpenumero in equo prodiens, unum quemuis Romanorum ad ſingulare certamen eliciebat. Nemine autem reſpondente, Romanos irridens & illudens, ſaltans & geſticulans ad ſuos redibat. Quod cùm frequenter faceret, Scipioni adoleſcenti adhuc ualde diſplicuit: qui progrediens, certamen non detrectauit: ac fortunæ benignitate uirum tam procerum, cùm ipſe parua eſſet ſtatura, ſuperauit: quæ res Romanis animos addidit. Noctu tamen multis terroribus concutiebantur. Equites enim omnes Barbarorum, qui antè Lu culli aduentum, cõmeatus procurandi cauſa exiuerant, nec redire in urbem propter obſidionem potuerant, circũ caſtra excurrentes magnis cum clamoribus Romanos uexabant, & qui in urbe erant unà cum ipſis ingentes edebant ſtrepitus: ex quo exercitus uariè terrebatur. Cumq; uigilijs afflicti eſſent (totam enim noctem armatos peruigilare milites opportebat) & cibis regionum nondum aſſueti, ac nec uinum, nec ſalem, nec oleum, nec acetum haberent, frumento atq; hordeo cocto, multaq; ceruina & leporina elixa carne ſine ſale ueſcerẽtur, uentris profluuio laborabãt: ex quo multi moriebantur. Atq; in hunc modum affecti perdurabant quoad aggeres ad iuſtam altitudinem educerẽtur. Quo facto machinis admotis, unam muri partem deiecerunt, ac per eam in urbem irruerunt. Verùm cùm magna ui repellerentur, retrocedentes incauti in quandam paludem corruerũt, ubi bona eorum pars periere. Barbari uerò nocte inſequente muros dirutos inſtaurarũt. Tandẽ uerò cùm utriq; fame eſſent affecti, Scipio illis promiſit à cõpoſitione omnẽ fraudem abfuturam: cui propter eius uirtutis opinionem, fides habita eſt. Finis bello his conditionibus impoſitus nimirũ ut illi: Romanis decem milia ſagorum certumq; numerum beſtiarum, & obſides quinquaginta repręſentarent. Lucullus autẽ aurum atq; argentum quod poſtulabat, & cuius cauſa bellum gerebat (ut qui Hiſpaniam eo affluere exiſtimaret) habere non quiuit: quòd hi populi non haberent: nec uerò hæc Celtiberorum gens huiuſmodi res magnifacit. Pòſt iter Pallantiam urbem uerſus ingreſſus eſt: quæ urbs maioris nominis ac potentiæ erat, & in quam multi confugerant. Idcirco quidam, ea

relicta discederet suadebant. Is uerò quòd eam opulentam, potentemq; esse audiret, consilijs eorum non obtemperauit. Cùm ille cõmeatus gratia profectus esset, Pallantianos equites semper infestos habuit: adeò ut commeatus penuria castra illinc mouere cogeretur. Atq; ita exercitum quadrato agmine, in lateris scilicet formam ductabat, persequentibus cõtinenter Pallantijs, ad flumen Orium peruenit. Sed illi nocte intempesta discesserant: ipse uerò in agrum Turditanorum reuersus, ibi sub tectis hyemauit. Hunc igitur finem habuit bellum, quod Lucullus cum Vacceis sine Romanorum mandato gesit. Idcirco ne se iudicio, qua de re accusatus erat subijceret,

*

Nihilominus alia Hispanorum pars, suis legibus uiuentium, qui Lusitani appellantur, quodam Afro duce, regiones Romanis parentes, prædabantur. Cumq; Manilium & Calphurnium Pisonem Romanorum duces fudissent, sex milia eorũ cęciderunt: ac præter eos Terentium Varronẽ, qui tum erat quæstor. Quibus rebus Afer elatus, totam regionem usq; ad Oceanum mare incursionibus infestabat: ac sibi Vettonibus adiunctis Blastophœnices Romanorum uectigales obsidebat, cũ quibus Annibalem Carthaginiensem aiunt quosdam Punicæ gentis miscuisse, idcirco Blastophœnices appellatos. Is dux caput saxo pcussus interijt, in cuius locũ succesit quidã nomine Cessaro. Hic cum Mummio conflixit, qui cũ alio exercitu Roma uenerat: à quo cùm uictus esset, eumq; citatissimo cursu insequeretur Mũmius, ille conuersus cum eis ita effusis & dispersis pugnauit, cæciditq; x. m. simulq; uniuersam prædam & propria castra quæ amiserat recuperauit. Castra præterea Romanorũ, armaq; & signa diripuit, quę per totam Hispaniam ostentantes Barbari, Romanos ludibrio habebant. Mummius cũ castra in loco munito posuisset, qui supererant milites quinq; milia exercebat: nec in campos eos educere audebat, donec animum recepissent. Interea si quam Barbari prędæ partem præmittebant, recuperare conabantur. nam de improuiso in illos impetum facientes, multosq; cędentes & prędam & signa recuperarũt. Lusitani quamuis alteram Tagi amnis accolant ripam, sumptis tamẽ contra Romanos armis duce Cancheno, Cunæos Romani populi uectigales prædabantur: Conistorgimq; eorum magnã urbem ceperant, atq; oceanum ad Herculeas columnas traiecerant: ita pars ipsorũ in Africam usq; excurrere: pars uerò Ocilem urbem obsessam tenere. Mũmius illos cum nouem millibus peditũ, & quin

gentis

gentis equitibus insequebatur: cæciditq; x v. m. ex ijs, qui regionem uastabant & prædabantur: atque ex alijs nonnullos. Ocilem dein obsidione liberauit. Pòst uerò cùm in eos, qui prædabãtur incurrisset, ad unũ omnes cæcidit, ita ut ex tanta clade ne nuncius quidem supereſſet. Prædam quæ ferri poterat, in milites distribuit, reliquam in honorem deorum, qui bellis præsunt, cremauit. Quibus rebus gestis Mummius Romam reuersus triumphauit. Huic succesit M. Attilius, qui unica excursione ad septingentos Lusitanorum cæcidit: & maximam quandam urbem Ostracem appellatam deleuit, deditioneq; omnia uicina loca pauore consternata cepit: in quibus quidam de gente Bottonum erant. Sed simul ac Attilius castra, ut milites in hyberna duceret mouit: ijdem repente defecerunt quosdãq; Romani imperij uectigales populos obsederũt. Quos cùm Seruius Galba Attilij succesor celeriter ab obsidione uellet remouere, cùm unius diei noctisq; interuallo quingenta stadia cõfeciſſet, sese Lusitanis ostẽdit: ac statim in pugnã militẽ itineris labore fessum emisit. cùm uerò hostes in fugam uertisset, atq; eos temerè per suam imperitiam cum milite fesso & debili persequeretur: barbari eos ita dissipatos cernentes, sæpiusq; quiescendi gratia subsistentes, simul constricti in eos impetum fecerũt: atq; ex eis ad septem milia cęciderũt. Galba cum omnibus qui circa eum erãt, equis sese in urbem Carmenam recepit, ubi omnes qui euaserant recollegit. cumq; ad uiginti milia militum uectigalium collegisset, in fines Cuneorum transiuit, ubi Cunistorge hybernauit. Lucullus qui cũ Vacceis absq; senatus decreto bellum gesserat, cùm eo tempore in Turditania uenisset, Lusitanos uicinis locis arma intulisse sensit. Idcirco quibusdã ex ijs quos optimos habuit ducibus missis, ad mille & quingẽtos Lusitanos fretũ traijciẽtes cæcidit: alios uerò, qui in quendã collẽ cõfugerant, fossis & castellis cinxit: & sic infinitam multitudinẽ cepit. Deinde Lusitaniam ingressus partem unam ipse prædabatur, alterã diripiebant Galba. Nonnullos quoq;, qui legatos mitterẽt ut pacta cũ Attilio facta & ab eis rupta confirmarent, in amicitiam recipiebat, ac cum eis rem componebat. Quinetiam fingebat se uicem illorum dolere, atq; pro certo habere eos egestate constrictos, in continua præda fuisse, ac ruptis pactis bella gessisse affirmabat. Scio equidẽ, aiebat, uestri soli sterilitate egestateq; uos ad id compulsos esse. Verùm ego uobis fertile solum assignabo, ac tripartito uos in pinguibus & fertilibus locis ponam. Illi igitur hac spe lactati, ex suis domicilijs exierunt: quibus in tres distributis partes singulis planiciem quandam indicabat, ubi illos consistere iubebat, donec ipse ad eos

ueniens, locum condendæ urbis oſtenderet. Ad primos igitur cùm ueniſſet, arma quaſi amici ponerẽt imperauit. quod ubi factũ eſſet, eos foſſa & munitionibus ſepſit, mox militibus aliquot immiſsis, omnes deorum numen & fidem implorantes, ne uno quidem reſeruato, trucidari fecit. Idem ſecundis & tertijs celeriter factum, antequam priores cladem intelligerent. Atq; ita perfidia perfidiam illorum ultus eſt, in eo barbaros imitatus, nulla Romanæ dignitatis ratione habita. Pauci ſuperfuerunt, inter quos unus Viriatus fuit, qui haud multò poſt dux Luſitanorum factus, multos Romanos interemit: reſq; maximas geſsit. Sed eas res, quòd pòſt geſtæ fuerunt, in ſequentibus libris exponam. At Galba qui auaritia etiam ipſum Lucullum ſuperabat, paucis quibuſdã rebus in amicos & milites diſtributis, reliqua in ſuam utilitatem cõuertit, tametſi omnium eſſet Romanorum ditiſsimus. Homo fuit, qui ne in pace quidem, ubi quæſtus affulgeret, unquam mendacijs & periurijs abſtinuit. Cùm autem homo omnibus inuiſus accuſaret, ſemper tamẽ diuitiarũ quas magnas habebat gratia abſolutus & liberatus fuit. Nõ multò pòſt, quotquot ex perfidia Luculli & Galbæ euaſerant, unà collecti numero ad decem milia, Turditaniam incurſionibus infeſtabant. Aduerſus hos M. Vettilius cũ alio exercitu profectus, ſibiq; reliquis omnibus qui in Hiſpania erant adiunctis, & ad decem milia militum coactis, in eos qui prædæ & captiuis abducẽdis in Turditania intenti erant, copias eduxit, multosq; interfecit: reliquos in caſtellum quoddã compulit: in quo ſi manere uellent, fame illis eſſet pereundum: ſin diſcederent, in manus Romanorum ueniendum: adeò anguſtus erat locus. Quamobrem legatos ad Vettilium ſupplicãtium ritu miſerunt, ſolum ubi habitarent petentes: ut poſtea ipſi cum omnibus ſuis Romanorum uectigales eſſent. Quod quidem illis promittebat, & iam iam repræſentandũ erat. Sed Viriatus qui ex Galbæ crudelitate euaſerat, quiq; tum cum illis erat, eis in memoriam perfidiam Romanorum reuocabat: docebatq; quoties per iuriſiurandi religionem proditi eſſent: exercitum illum omnem Romanorum exemplo perfidiæ Galbæ & Luculli talem eſſe factũ: ſubiungebatq; modum, quo incolumes euaderent non defuturum, modò ſuis dictis fidem habere uellent. His uerbis cùm permoti illorum animi eſſent, bona quisq; ſpe freti eum ducem elegerũt. Is igitur cùm in totius exercitus fronte quaſi pugnaturus, omnes equos collocaſſet, reliquis præcepit, ut ſimul ac ipſe in equum aſcendiſſet, in multas partes diſiecti & fuſi, fugæ ſe per diuerſos calles, quà poſſent Tribolam urbem uerſus darent, ibiq; ſe præſtolarentur. Ipſe uerò ex omni numero ſecum delectos

ctos equites mille retinuit. Quo facto Viriatus in equũ prosilijt: reliqui uerò actutùm fugam rapuerunt. Vettilius eo modo disiectos atq; in tot partes effusos persequi metuẽs, in Viriatum cunctantem reiq; euentum expectantem conuersus est. Sed ille equis uelocissimis Romanos aggressus, modo eis instare, modo fugiens retrocedere, ac denuo consistens eos inuadere. Atq; in hunc modum totum illum diem, itemq; alterum currendo & recurrendo in eadem planicie consumpsit. Vt autem coniectura putauit eos qui aufugerant, in locum tutum peruenisse, nocte intempesta cum pernicissimorũ equorũ exercitu, per occultos tramites citatissimo cursu Tribolam peruasit, Romanis pari cursu consequi, partim armorũ pondere, partim itineris inscitia, atq; etiam propter diuersam equorum naturam, non ualentibus. Hoc igitur pacto suas Viriatus copias de salute desperantes conseruauit. Hæc autem militaris calliditas per loca uicina diuulgata, magnam ei existimationem apud barbaros conciliauit. Itaq; innumeri mortales, ut se cum eo cõiungerent concurrebant. Hic tres continuos annos cum Romanis bellum gessit, atq; ut cõstat, hoc bellum multùm Romanos afflixit: fuitq; ad extremum usq; perquã difficile & periculosum. Quin etiam si qui alius armorum nouus motus in Hispania extitit, illud ut diuturnius esset effecit. Vettilius igitur eum insequens, ad Tribolam est consecutus. Viriatus insidias in saltu quodã posuerat: qui ubi adesse Vettilium sensit, simulauit fugam. Vbi uerò ille insidiarum locum præteriisset, in eum cõuersus impetũ fecit: qui in insidijs erant prodeuntes, undiq; Romanos circumuenire, cædere, aut uiuos capere, atq; ex præruptis locis deijcere. captus est ipse Vettilius: qui uerò eum ceperat, cũ eum non agnosceret, uideretq; obesum admodum & senem, ratus prorsus hominem inutilem trucidauit. Ex decem millibus Romanorum uix sex millia salua Carpessum se receperunt, maritimã urbem, quam à ueteribus Græcis Tartessum opinor appellatam: in qua Argantho nius regnauit, is quem ad cẽtesimum quinquagesimũ annum aiunt uixisse. Quæstor, qui cum Vettilio uenerat, eos qui Carpessum aufugerant secutus, cùm metu exanimatos cerneret, in urbe continebat, custodiæq; murorum præficiebat. Cumq; militum quinq; millia auxiliariorum à Bellis & Titthijs ut petiuerat, accepisset, contra Viriatum eos mĩsit, quos ille omnes occidit: ita ut ne unus quidẽ, qui domum nunciaret supereset. Quæstor dum in urbe se cõtinet, dumq; Roma suppetias expectat, nihil noui tentare audebat. Viriatus interea pinguem & fertilem Carpentanorum oram inuaserat: ubi sine ullo hostium metu, prædæ erat intentus: donec Roma Caius Plau-

tius cum x m.peditum, mille trecentis equitum,uenit. Tunc quoq; Viriatus fugam ſimulauit, & Plautius ad quatuor milia hominũ miſit,qui eum ſequerentur:quos Viriatus uerſus,paucis exceptis,fudit & debellauit. cumq; Tagum amnem traieciſſet in monte oleis conſito, Veneris tamen nomine appellato,caſtra poſuit.Hic eum aſſecutus Plautius priori uulneri mederi accelerans,pugnam cõmiſit. Sed uictus magna cum hominũ iactura turpiter fugiens,ſe in urbes munitas recepit:ac media æſtate,ut hyeme ſolet, domi nuſquam prodire auſus,ſe continebat. Viriatus diligenter ac ſine ullo metu luſtrabat regionem,à poſſeſſoribus fructũ & meſsis iam maturæ precium exigens: quod ſi nõ obtinebat, omnia uaſtabat.Hoc qui Romæ erãt intelligentes, Q.Fabium Maximum Aemilianum,eius Pauli Aemilij filium,qui Perſeum Macedoniæ regem debellauit,in Hiſpaniam miſerunt,eiq; ut militum delectus ipſe haberet permiſerunt. Hic, cùm non dudum Carthagine & Græcia potiti eſſent, tertiumq; Macedonicũ bellum proſperè confeciſſent, ut ueteranis, qui indè redierant uacationẽ daret,fere duas legiones penè impuberum militiæq; prorſus expertium adoleſcẽtum collegit:ab amicis auxilia euocauit: Orſonamq; Hiſpaniæ urbem uenit.Summa omniũ copiarum, peditum quindecim millia,equitum ad duo millia fuit.Quo in loco cùm nondum belli initia facere,donec militem exercuiſſet uellet: ad Gades,ut Herculi ſacra faceret, traiecit. Viriatus cùm in quoſdam eorum, qui lignatum ibant incidiſſet, impetu facto maiorem cecîdit partem:cęteros maximo in metu poſuit. Qui cùm iterũ ad ſigna uocati ab duce eſſent, eos iterum uicit: ingentiq; præda ſpoliauit. Vbi autem Maximus adueniſſet,ſępe in campis uerſabatur,eumq; ad certamen prouocabat.Maximus in iuſtum prælium progredi non tutũ ratus,exercendis militibus operam dabat:permittebatq; milites uelitationibus uti,ut eadem opera & hoſtium & ſuorum militum uirtutis periculum faceret. Quum uerò ad cõmeatum exeundum erat, eos ſemper multis leuis armaturæ militibus equitatúque, ipſe obequitans,ut patrem Paulum in Macedonia uiderat, ſepiebat. Hyeme exacta,cùm iam militem ſatis exercuiſſet,ſecundus hic fuit,à quo Viriatus fuſus & fugatus eſt: belli muneribus omnibus probè perfunctus.Itaq; ex duabus urbibus quas ille tenebat,alteram cepit,alteram exuſsit. Cumq; ipſummet in quendam munitum locum, cui Vecor nomẽ erat,cõpuliſſet,multos occidit:hyeme uerò ſe Cordubam ſub tecta recepit.Quas ob res Viriatus,iam non hoſtem,ut ſolebat, irridens,Aruacceos, Titthios, & Bellos gentes bellicoſas,quæ per ſe aliud gerebant bellum,ad defectionem induxit.Itaq; ex illis Numantinum

num dedit bellum, quod admodum diuturnum & graue Romanis ac laborioſum fuit: quod quidem breuiter, Viriati rebus expoſitis, etiam narrabimus. Hic Viriatus in alia Hiſpaniæ parte, cum Q. Pompeio, alio Romanorum imperatore conflixit, ac uictus Aphrodiſium, id eſt in Veneris montem, profugit. Ex quo in hoſtes denuò rediens, multos Quinti milites perdidit: aliquot retulit ſigna, reliquos intra caſtrorũ munitiones compulit, præſidiũ Vtica deiecit: orãq; Baſitanorum populatus eſt. nam Quintus ignauia ſua, reiq; militaris inſcitia, eis opem non ferebat: ſed ſub tectis Cordubæ, medio autumno quieſcebat: quanquam Martius miſſo ſæpenumero ad eum homine Hiſpano Italicæ urbis in qua ipſe erat eum urgeret. Inſequenti anno ad exercitum Quinto ſucceſſor uenit Aemiliani frater Fabius Maximus Aemilianus, cum duabus alijs legionibus Romanis, atque amicorum aliquot. Ita uniuerſi erant peditum XVIII. M. equitum M. CCCCCC. Scripſit Micipſæ Numidarum regi, ut primo quoq; tempore auxilia elephantorum ad ſe mitteret. Ipſe uerò cum exercitus parte Vticam contendebat: quẽ cùm in itinere adortus eſſet Viriatus cum ſex millibus militum, clamore & ſtrepitu ingenti, barbarorũ more, cæſarieq; ac promiſſo capillo horrendis, tamen eum fortiter Maximus ſuſtinuit, ac ſine ſuo detrimento repulit. Poſteaquam uerò alter acceſsit exercitus, atq; unà ex Africa elephanti decem, equiq; trecenti, caſtris ponendis locum ſatis amplum cepit & muniuit. Hic primus domare Viriatum cœpit, in fugamq; conuertere, & perſequi fugientem. Verùm cùm aliquando Romani ſine ordine admiſsis equis eum profligarent, Viriatus id animaduertens in eos cõuerſus ad tria milia ipſorũ trucidauit: cæteros intra caſtrorum coegit ſepta: quę aggreſſus uix paucos ad portas caſtrorum, qui illi reſiſterẽt reperit: reliqui enim metu exterriti in tabernacula perfugerant, unde dux ac tribuni uix eos diuellere poterant. In illo conflictu fortiter admodum ſe geſsit Lęlij gener Fannius: moxq; ſuperueniens Romanos cõſeruauit. Viriatus autem per noctis tenebras, perq; diei æſtum excurrens, nullum tomporis momentum præterire patiebaṫ, in quo hoſtes leui armatura, equitatusq; pernicitate non laceſſeret & fatigaret, donec Aemilianus caſtra Vticam uerſus moueret. Tunc Viriatus cõmeatu deficiente, paruaq; manu inſtructus, caſtris omnibus exuſtis ſeſe in Luſitaniam retraxit. Quem cùm Aemilianus non reperiret, fines ingreſſus quinq; diripuit oppida, quæ auxilio Viriato fuerant. Deinde copias in Cuneorum fines, & illinc in Luſitaniam contra Viriatum eduxit: ac prætereunti, duo latronũ duces Curius & Apuleius, negocium fecere prædamq; rapuere. Sed

cæſo

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA POZNAŃ

cæso in conflictu Curio, Aemilianus haud multò pòst prędam recuperauit: urbemq́; Iscadiam, Semellam, & Obollam cepit: in qua Viriati præsidium erat. Harum alias diripuit, alijs ueniam dedit: atq; ex decem millibus captiuorum, quingentos securi percuti, alios uerò promiscuè cædi imperauit: mox se in hyberna recepit, secundo suæ prouinciæ eiusq́; belli anno. His rebus gestis Romam, in Hispania Q. Pompeio successore suo relicto, nauigauit.

*

Eius frater Maximus Aemilianus, cùm quendã nominè Conobam latronũ ducẽ cepisset, qui sese ei dediderat, ei soli pepercit: reliquis omnibus manus abscidit. Pòst cùm Viriatũ persequeretur, Erisanã urbem eius fossis & septis circũdedit, in quam noctu ingressus Viriatus, ubi duxit in fabros & operas impetum fecit eos oppugnans, donec relictis legionibus & batillis fugæ se dederunt. Alios quoque ad pugnam ab Aemiliano emissos, in loca aspera & prærupta compulit, unde nulla euadendi spes reliqua esset. At Viriatus fortunæ felicitate nunquam elatus, cogitans se beneficij magnitudine præclaram terminandi belli occasionem nactum, pacem & fœdus icit cum Romanis, quod à populo fuit cõprobatum: nimirũ ut Viriatus amicus esset Romanorũ: utq́; omnes qui ei suberant, domini essent regionum quas possidebant. Ita Viriatus finem bello Romanis difficillimo imposuisse uibebatur, eoq́; beneficio quieuit: nihilominus fœdus ne breui quidem tempore stetit. Nam Cæpio Aemiliani frater, eas pactiones quas ipse fecerat non probabat: Romamq́; scribebat, rem fuisse turpissimam. Senatus ei initio clàm assentiebat, è repub. id esse iudicans, ut Viriati se hostem profiteretur. Deinde cùm denuò is instaret, ac sæpius literas mitteret, tandẽ cẽsuit uti pactioni renũciaret & de integro cõtrã Viriatũ bellũ renouaret. Hoc igit decreto fretus Cæpio, aperto Marte Viriatũ oppugnare cœpit: Arsamq́; urbem ab eo derelictam in suã potestatẽ redegit. Ipsum præterea Viriatum fugientem, atq; quacunq; iter faceret, regiones uastantẽ persecutus, in Carpentanię ora est assecutus, numero militum eo longè superior. Quamobrem Viriatus cùm in pugnam propter exiguum suorum numerum nollet descendere, maiorem copiarũ partem per quendam tramitem dimisit: reliquos in colle quasi uellet confligere collocauit. Postea uerò quàm quos præmiserat in loca tuta peruenisse intellexit, calcaribus equo stimulato cum reliquis copijs eò cum irrisione atq; ignominia hostiũ contendit: idq́; tanta celeritate, ut qui

ut qui illum insequebantur, quam uiam institisset ignorarent. Cępio in Vettones, Gallecosq́; conuersus, eorum fines populabatur, multiq́; Viriatum imitati Lusitaniam infestabant. Aduersus hos Sex. Iunius Brutus in Hispaniam missus, fessus per tam lõgam oram, quantam Tagus & Lethe & Darias & Betis nauigabilia flumina ambiunt, persequendis constitit. Nam illi latrocinantium more, momẽto se ab oculis eorum abripiunt. Quare Brutus eos consequi rem maximi laboris esse, non consequi magnæ ignominiæ, uincere uerò exiguæ gloriæ existimans, ad eorum castra prædãda conuersus est: tũ quòd eo pacto se eos castigare arbitrabatur: tum quòd militibus suis se magnum quæstum allaturum existimabat: tum etiam quòd manũ illam prædonum diffluxuram sperabat, dum singuli suæ patriæ periculis occurrere cogitarẽt. Hoc consilio ac proposito, quicquid obijciebatur rapiebat. Mulieres quoq; quæ cum suis uiris in bellum uenerant, cum ijsdem trucidabantur: tantamq́; cõstantiam prę se ferebãt, ut ne uerbum quidem dum iugularentur pronunciarent. Pleriq; etiam se cum ijs quæ auferre poterant in montes recipiebant: quibus ueniam postulantibus ignoscebat, agrosq́; diuidebat. Itaq; cùm Orium amnem traiecisset, hostiliter latè patentem regionem perlustrauit. ab ijs qui se dederent, multos obsides postulabat: atq; in Lethem flumen peruenit, ipseq́; primus Romanorum de eius transitu cogitauit. Quem cùm trãsisset, ultraq́; progrederetur, ad Nibenem usq; amnem copias in Bracaros duxit, quòd ei cõmeatum qui afferebatur intercepissent. Hi sunt populi, qui etiam ipsi cum mulieribus armatis in bellum proficiscuntur, alacresq́; nec sibi parcentes in mortem uadunt: in pugna uerò nunquam terga uertunt, nec morientes lamentantur. Mulierum uerò quæ capiebantur, nonnullæ sibi manus afferebant: alię suos natos necabãt, utpote quæ id mallent quàm mancipia esse. Pleraq; oppida, ex ijs quæ tum cum Bruto faciebant, paulò pòst defecerunt: ac denuò ab eo subacta fuerunt. Ac propter eiusmodi causas, cum Labricam urbem ueniisset, quæ sæpius cum eo pacem fecerat, tum uerò excusso iugo iterum infesta erat, oratum ab oppidanis sibi ignoscerẽt, se eius potestati omnia permittere. A quibus Romanorum transfugas primùm postulauit: omneq́; armorum genus, quod penes ipsos esset, tum obsides quoq;: postremo oppidum relinquerẽt, imperauit. Quæ omnia cũ feciissent, placidè illos ad concionem uocauit cumq́; eos suis copijs sepsisset, quoties defeciissent, quoties illi bellum feciissent obijciens, in memoriam reuocauit. Ita illos oratione perterrefecit, ut grauius metuere supplicium possent: tandem huiusmodi obiurgatione contẽtus, à maiore abstinuit

nuit

nuit pœna. Verùm equos illis & frumenta & pecuniam cõmunẽ abstulit: tum si quid publici apparatus reliquum erat, ac præter omnẽ ipsorum spem in sua patria habitare permisit. Quibus rebus in hunc modum gestis Romam remeauit. Hæc ego omnia in Viriati historia explicaui. Ijsdem temporibus eius exemplũ alij quoq; secuti eiusmodi latrocinia exercere cœperant. Viriatus ut rem cõponeret, Audacem, Ditalconem, & Minurum ad Cæpionem legarat, qui ab eo multis & magnis pollicitationibus corrupti, se Viriatum interfecturos receperunt. Res in hunc modum acta est. Fuit Viriatus somni etiam post magnos labores pauciſsimi, & magnam partem totus armatus dormiebat, ut experrectus ad omnes subitos casus paratus esset. Eam ob rem amicis etiam noctu eum adire licitum erat. Quem morem cùm nõ ignorarent coniurati, primamq; somni horã obseruassent, in eius domicilium quasi ob rem quãpiam grauẽ armati ingressi sunt: iugulumq; secuerunt, quòd in alia parte corporis uulnerari non poterat. Cumq; nemo strepitum propter feriendi facilitatẽ sensisset, ad Cæpionem euaserunt: facinorisq; præmium postularunt. Quibus illicò quicquid possidebant quodq; iam in eorum erat potestate donauit: de præmio autem quod poscebant, eos Romam misit. Viriati amici, totusq; reliquus exercitus, cùm mane luceret, eum quiescere rati rem inusitatam admirantes operiebantur, donec quidam ingressi, armatum ut erat mortuum repererũt. Idcirco per cunctum exercitum magnus exortus est luctus: eius aduersum casum omnibus dolentibus, periculaq; in quibus erant, & ducem quo priuati erant cogitantibus. Discruciabantur autem maximè quòd interfectores non inuenirent. Viriati igitur corpus cum multis ornamentis in prægrandi pyra, multas in eius honorẽ uictimas cædentes cremarunt, ac tam peditum quàm equitum turmæ barbarorũ more circumcursantes, eum laudibus in cœlum interea tollebant. Postremo igni extincto, exequijsq; omnibus finitis, in eius honore decreuerunt, ut supra eius sepulchrum multa gladiatorum paria dimicarẽt, tantam gratiam & desideriũ sui apud suos Viriatus reliquerat: qui quamuis barbarus fuit, tamen in gubernando peritiſsimus, in periculis cautiſsimus, & præter cæteros in contẽnendis confidens, atq; in præda diuidẽda iustiſsimus. Nunq; enim adduci potuit, ut uel tantillum plus quàm cæteri caperet, quanquam à militibus rogaretur. quod autẽ capiebat, semper fortioribus donabat. Ex quo factum est (quod est difficillimũ, quodq; in hunc usq; diem nõ tam facile alteri contiget duci) ut eius exercitus ex omni hominũ gente cõflatus, per octo perpetuos annos, per quos hoc bellum gestũ est, sine seditione

semper

ſemper ei obſequētiſsimus, atq; ad omnia extrema pericula ſuſtinen da promptiſsimus perſeuerauerit. Cùm igitur Tantalum ſibi ducem creaſſent, Saguntum uerſus profecti ſunt: quam urbem cũ antè Annibal diruiſſet, atq; iterum inſtauraſſet, à patriæ ſuæ nomine Carthaginem appellauit. Sed cùm inde pulſi eſſent, Betim amnem traiecerunt: cumq; ſemper Cæpionem inſtantem à tergo haberẽt, tandem feſſus Tantalus ſe & exercitum in Cępionis poteſtatem tradidit. Hic arma eis omnia ademit: regionemq; incolendam aſsignauit ne egeſtate ad latrocinia redire cogerẽtur. Iam ad Vacceorum & Numantinorum bella hiſtoria noſtra redibit, quos Viriatus ad defectionem induxerat. Cæcilius Metellus Roma cum maioribus copijs miſſus, Vacceos celeriter uicit: qua de re animi reliquorum conſternati fuerant, ⁂ Reſtabant adhuc Termantia & Numantia, in loco prærupto, & duobus fluminibus ſecto ſita: ad hæc montibus circumuallata ac denſis nemoribus ſepta: atque ab una tantùm parte in planiciẽ inclinata: qua parte crebris foſsis, & colũnis tranſuerſis munita erat. Numantini autem ipſi boni & equites & pedites erant ad octo millia: attamen tam exiguo numero, quæ fuit eorum magna uirtus, ualde Romanos fatigarũt. Metellus ad hyemis finem Q. Metello Aulo ſucceſſori ſuo exercitum tradidit, in quo peditum XXX. M. equitum duo millia bene exercitatorum & peritorum militum fuere. ⁂ Cùm autem Pompeius caſtra ad Numantiam haberet: indeq; in quendam locum iuiſſet, Numantini è colle deſcendentes in eum impetum fecerunt, equitatumq; eius ad eum accurrentem deleuerunt. Qui cùm redijſſet, acies in planicie ad confligendum collocabat. Hoſtes in campum deſcendentes eum adoriebantur: mox tanquam metuentes rurſum ſeſe in collem retrahebant, quoad eos in ea loca, ubi ductæ foſſæ erãt, & ligna & columnæ trãſuerſæ diſpoſitæ pertraherent. Ita Pompeius in his excurſionibus & uelitationibus cũ ſe ab ijs, qui numero inferiores erant ſuperari cerneret, copias Termantiam uerſus, ibi fore rem faciliorem ratus, cõuertit: ubi etiam pugnans ſeptingentos uiros amiſit. Tribunũ præterea unum à quo cõmeatus ducebatur, Termantini in fugam uerterunt: atq; uno eodemq; die ter Romanos aggreſsi, ter in loca aſpera & prærupta repulerunt: multosq; ipſorum & pedites & equites unà cum equis ex rupibus & præruptis deiecerunt: adeò ut reliqui perterrefacti, totam noctem armati peruigilauerint. Vbi uerò diluxiſſet in hoſtium aduentu acie inſtructa procedentes, totum diem ancipiti Marte conflixerunt: noxq; pugnã diremit. Pompeius noctu Maliam urbem cum equitatu contendit: quem locum Numantini præ-

sidio suo firmatum tenebant. Sed Maliani cæso per proditionẽ præsidio, Pompeio urbem tradiderunt: qui ab eis armis & obsidibus acceptis, in Suedetaniã progressus est, quam dux quidam nomine Tanginus, cum suo exercitu prædabatur. Hunc Pompeius prælio commisso debellauit: atq; ex eius militibus multos cepit. Verùm tanta erat in latronibus uirtus, ut ipsorum nemo captiuus uiuere sustineret: sed alij sibi necem inferrẽt, alij dominos interficerẽt: alij in qua nauigabant, nauim ut eam deprimerẽt perforarent. Pompeius Numantiam reuersus, flumen quod in planicie erat, aliò deriuare, ut ciuitatem fame constringeret, moliebatur. Oppidani ab opere fabros pellebant: atq; sine tubicine turmatim egressi, iacula spiculaq; intorquentes eos ne flumen auerterẽt impediebant: cominus etiam cum ijs qui operis auxilio uenirent pugnabant, donec eos in castra repulissent. Eos quoq; qui cõmeatum afferebãt aggressi, multos eorum, & tribunum qui eos ducebat cæciderunt. Ab alia etiam parte impetu in eos Romanos facto qui fossam ducebant, ad mille & quadringentos unà cum centurione trucidarunt. Quibus cladibus permoti, Pompeiũ uiri senatorij aliquot ut eũ consilio iuuarent cõuenerũt. Itẽq; tirones nec dum exercitati milites pro ueteranis qui iam sex annos meruerant, describebãtur: cum quibus ueteranis cùm Pompeius tot offensiones accepisset, existimationis recuperãdæ gratia, hyeme in castris manebat: ubi milites partim frigore, partim diuturnis stationibus, & uigilijs grauiter affecti erant. Ac tum primũ eius aeris & aquę natura experiri cœpta: nã uentris profluuio laborabãt, multiq; moriebant. Cùm aliquando à castris cõmeatus inquirẽdi causa pars militum exijssent: Numãtini insidijs prope castra positis, sagittis Romanos impetere, uulneribus & uerbis prouocare non cessabant: quoad illi iam ferre nequientes in eos processerũt: tunc qui in insidijs erant, in eos exorti, multos Romanos partim patritios, partim plebeios malè mulctarũt. Numantini uerò iterũ ijs qui cõmeatum portabant obuiam progressi, multos ipsorum ferro corripuerunt. Pompeius igitur tot cladibus territus senatorum cõsilio castra mouit ut reliquum hyemis in hybernis, ueris autem initium in urbibus ageret. Et quoniam successorem expectabat, uerebaturq; ne forte accusaretur, de pace cum Numantinis clàm agere cœpit, qui & ipsi iam propter ciuitatis primorum frequentes cædes, tum quòd agros colere non poterant, tum propter annonæ caritatem, tum etiam belli diuturnitatem, quod præter eorum opinionem tam diuturnum fuerat afflicti, ad Pompeium legatos miserunt: quibus palàm se Romanorum uoluntati permitterẽt. respondebat se nullam aliam

rationem

rationē è Romani populi dignitate cōpositionis uidere. Clàm uerò eos de conditionibus quibus agendū erat certiores faciebat. Atq; in eum modū cùm res composita esset, se ei dediderūt. Pōpeius obsides & trāsfugas postulauit & accepit. Postulauit etiā argenti triginta talenta: quorū tum Numantini xv. repræsentarūt: reliquū Pompeius expectabat. Cùm uerò eius successor M. Popilius Lenas appuliſſet, Numantini solutionem perfecerunt. Pompeius autē belli metu liberatus, successoris pręsentia turpem cōpositionem agnoscens, quam sine Romanorū consensu fecerat, se cum Numantinis pactionem feciſſe negare cœpit. Illi uerò testibus cōfirmare qui adfuisset, senatoria & tribunitia dignitate uiris, atq; etiam equitum præfectis eiusdem Pompeij. Popilius Numantinos Romam, ut cum Pompeio disceptarent misit: ac senatus consulto in ambas partes facto ad disceptationē uentum est. Senatui tamen uisum est cum Numantinis bellum gerere. Popilius interea in Lusonum fines, qui Numantinis finitimi erāt intrauit: sed re infecta discessit. nam cùm C. Hostilius Mancinus ei successisset, Romam reuersus est. Vbi autē Mancinus in pugnam ueniſſet, sæpe uictus fuit: ac tandē multis amissis, sese intra castrorum septa recepit. Cùm autem rumor esset Cantabros & Vacceos auxilio hostibus aduentare, sine facibus per noctis totius tenebras fugiens in castra deserta quondam Fuluij Nobilioris peruenit: ibiq; inclusus cùm nec dum locum instruxisset aut munijsset, sese cōtinens, eumq; Numantinis obsidentibus & toti exercitui extrema omnia minantibus ne turpem pacem faceret, amicitam & fœdus cum Numantinis æquo fœdere & iure inter Romanos atq; ipsos iureiurando, hisq; conditionibus se Numantinis obstrinxit. Quæ res ut Romę cognita fuit, maximo omnes dolore affecti sunt, quòd pactio turpissima uideretur. Itaq; alius consul Aemilius Lepidus in Hispaniam missus: Mancinus ad iudicium uocatus: quem Numātinorum legati secuti sunt. Aemilius expectans & ipse à Romanis responsum: ocij iā pertęsus (quòd imperatores huiusmodi falsæ gloriæ, aut quęstus, aut triumphi cupiditate impulsi, in prouincias proficiscebātur: non ut patriæ cōmoda procurarent) in Vacceos cœpit falsum crimen intēdere insimulans eos quòd eo bello comeatu Numantinos iuuissent simulq; incursiones in eorum fines facere: præterea maximam Vacceorum urbem Pallantiam, quæ nihil contra fœderis pactiones fecerat oppugnare. Cùm autem Brutum generum suum in alias Hispaniæ oras misisset, quo & ipse eius belli particeps fieret, duo legati Cinus & Cecilius Roma ad eos uenerunt, qui dicerēt senatū dubitare, quam ob causam post tot acceptas in Hispania clades,

Aemilius noua bella ſerere uellet: eiq; ſenatus decretũ porrexerũt, in quo ne Aemilius Vacceos bello tentaret, uetabatur. Sed ille cùm bellum iam cœpiſſet, exiſtimaretq; ſenatũ ignorare, & Brutum ſibi auxilio eſſe, & Vacceos Numantinis frumentum, pecuniam, militẽ dediſſe: ad hæc ueritus, ne ſi arma deponeret, tota fermè Hiſpania deficeret: Romanis quaſi metu id bellum relinquerent contemptis, legatos re infecta dimiſit: eademq; ipſe ſenatui ſcripſit. Igitur caſtello quodam antè munito, machinis comparandis frumentoq; congregando operam dedit. Flaccus qui frumẽtatum ab eo miſſus erat, cum in inſidas incidiſſet, quę iam in eum exoriebãtur, callidè uocem emiſit, Aemilium Pallantiam expugnaſſe. Cumq; eius milites, ut in uictoria moris eſt, acclamarent, barbari hoc audientes, & uerùm eſſe credentes perterrefacti abierunt. Atq; hoc pacto Flaccus & milites à periculo, & cõmeatũ à direptione liberauit. At cùm obſidio Pallantiana diuturnior eſſet, Romanos commeatus deficit: iamq; iumẽtis omnibus abſũptis fame debilitati erant: ita ut multi milites fame perirent. Imperatores Aemilius & Brutus diu penuriam omniũ rerum ſuſtinuerũt, uerùm tandem malis uicti, uaſa colligi Aemilius imperauit. Tribuni ergo & centuriones in omnes partes diſcurrentes milites omnes ante auroram diſcederent urgebant. Itaq; omnia ibi deſeruerunt, etiam ſaucios & ęgrotos qui eos amplectebantur, ſeq; eis cõmendabant. Eis igitur per tumultum, ac ſine ullo ordine, more eorum qui fuga diſsipati ſunt diſcedentibus, Pallantij undiq; in eos excurrentes, magnis detrimentis afficiebant, eos à mane uſq; ad noctem perſequẽtes. Nocte autem ſuperueniente Romani diſpalati in diuerſa loca, ut cuiq; ſors dabat abierũt. Pallantini ab eis perſequendis, quaſi poteſtate deorum ab incepto reuocarẽtur deſtiterũt. Hæc Aemilio Lepido acciderunt: quæ cùm Romani intelligerent, Aemilium prouincia conſulatuq; mouerunt. Itaq; Romam priuatus rediit, eiq; mulcta irrogata eſt. Mancinus & Numantini oratores in ſenatu auditi. Hi capita fœderis proferebant: ille omnem culpam in Pompeium, qui antè prouinciæ præfuerat reijciebat: utpote à quo exercitum rudem & ignauum accepiſſet: quamobrem ſæpe malè acceptus & uictus, cum Numantinis pacem facere, cuiuſmodi Pompeius fecerat, coactus eſſet: quo fœdere hoc etiam bellum infeliciter Romanis ceſsiſſe aiebat. Romani utrique pariter irati erant, tamen Pompeius abſõlutus eſt, quòd etiam antea de eadem re accuſatus fuerat. Senatus conſultum factum eſt, uti Mancinus, quòd ſine decreto ſenatus tam ignominioſum fœdus accepiſſet, Numantinis dederetur: idq; maiorum exemplo factum, qui Samnitum legatis duces quòd

eodem

eodem modo in turpes fœderis conditiones consensissent, dedide-
runt. Itaq; Furio Mancinum in Hispaniam omni re priuatum & nu-
dum duceret mandarunt: qui tamen à Numantinis acceptus nõ est.
Imperator autẽ contra eos Calphurnius Piso creatus. Hic in Numan
tinorum fines intrauit: sed pòst in fines Pallantinorũ ingressus, eisq;
ex parte uastatis, reliquum prouinciæ tempus in hybernis, in regio-
ne Carpentanorum consumpsit. Romæ cùm populum iam diutur-
nitatis ac difficultatis belli Numantini tædium cepisset, & expecta-
tio longior molesta esset, ut bellum semel extingueretur, denuò Cor
nelium Scipionem, eum qui Carthaginem ceperat, consulem crea-
runt, tanquam is unus esset, qui Numãtinos superare posset. Verùm
cùm tum per ætatem consul fieri non posset (erat enim admodum
iuuenis) senatus consultum factum fuit, ut eum tribuni plebis eo an
no legibus soluerent, deinde anno sequenti legem restituerent. Sci-
pio igitur consul factus, copias Numantiam educere accelerabat. Se
cum uerò nullum ex cõscriptis militibus duxit, tum quòd bellis ipsi
implicati essent, tum etiam quòd multi essent in Hispania. Aliquot
habuit uoluntarios, qui à ciuitatibus & regibus ex beneuolentia, cõ-
sentiente senatu, missi fuerant. Roma seruos secum multos duxit: co
hortemq; unam ex quingentis sodalibus & amicis conflauit: quam
Philonida, hoc est amicorum contubernium, siue sodalitium appel-
lauit. Cumq; ex omnibus militibus ad quatuor milia Buteoni patrue
li assignasset, ipse prius magnis itineribus ad exercitum, quem otio,
seditionibus & luxu diffluere acceperat, in Hispaniã contendit. Cùm
uerò sciret se nõ posse hostes superare, nisi administrationis suæ in-
tegritate ac temperantia suos milites edomaret & refrenaret: simu-
latq; appulit, omnes mercatores, omnes meretrices, omnes cuiusq;
modi diuinos, quos sæpe milites frequentibus offensionibus timidi
effecti consulebant eiecit: uetuitq; ne in castra aliquid non necessa-
rium importaret. Sacrificijs quoq; quibus per exta futura inquirun-
tur interdixit: & lixas calonesq; paucos esse uoluit. iumenta omnia
clitellaria, exceptis paucis necessarijs, uenderent imperauit. Milites
cocos habere noluit. Alia uasa aliáue instrumẽta culinaria ferre ue-
tuit præter ueru, & ahenum, & uas potorium. Carnibus noluit alio
modo paratis uescerentur, quàm elixis aut assis. Ita modum edulijs
imposuit. Culcitras haberi prohibuit: primusq; ipse culcitra fœnea
usus est. Milites in itinere asinos aut mulos inequitare uetuit: dice-
bat enim, parum ab eo homine in bello expectãdum esse qui suis pe-
dibus ire non posset. Eodem pacto eos, qui in balneis ministris ute-
rentur reprehẽdebat, mulos dicebat, quòd manibus careãt, qui eos

ſcabat,opus habere: atq; in hunc modum ſuos milites cõtinentes ac temperantes effecit: ad reuerentiam & timorem pariter illos paulatim aſſuefaciebat,ſeſe difficilorem exhibens illis audiendis,poſtulatisq; eorum,præſertim iniquis faciendis. Sæpenumero illam ſententiam in ore habebat: faciles & indulgentes & affabiles duces utiles hoſtibus eſſe: qui tametſi grati ſint militibus ab ijſdẽ tamen poſt eos parui fieri. Qui uerò duriores & ſeueriores,eos ad oñia milites obſequentes & paratos habere. Quos quanquam ita inſtituiſſet, tamen in aciem eos educere non audebat: donec multis laboribus exercuiſſet. Quotidie igitur huc illuc per uicinos campos incedẽs,uaria caſtra alia poſt alia faciebat,quibus corruptis denuò milites ad opus uocabat: ad foſſas altiſsimè fodiendas, rurſumq; replendas: muros prælatos erigendos, ac deijciendos: ipſeq;met ab aurora ad noctẽ uſq; fabris urgendis præſens aſtabat. Iter faciẽs ſemper agmine quadrato incedebat, ne quo repẽtino incurſu(ut alijs prius acciderat) diſsipatus funderetur fugareturq;. nec quenquam aſsignatum ſibi locum permutare patiebatur. obequitabat exercitum: nõnunquam etiam ad poſtremos ueniebat:ægros equitũ equis ferri iubebat. Mulis nimium onuſtis pondus detrahebat,idq; inter pedites ferendum partiebatur. Cùm uerò æſtate tectis ſe continebat, turmas equitum, quæ interdiu ad ſpeculandum mittebantur, redeuntes foris ad ſepta expectare iubebat: donec alia equitum turma circum omnia perluſtraſſet. opera & labores omneis in operarios diſtributa & ordinata erant: uidelicet qui ſepta facere,qui foſſas, qui muros extruere, qui tabernacula ponere deberent: ſingulis certũ tempus ad ea munera obeũda aſsignatum erat. Poſtea uerò quàm exercitum ferocem,obſequentem & patientem laborum factum eſſe animaduertit, æſtate caſtra propius Numantiam tranſtulit, nec tamen loca admodũ munita caſtris ut quidã ſolẽt eligebat: nec copias diuidebat, ne ſi quam iacturam initio ſtatim faceret, apud hoſtes contemptui haberetur, qui antea eum irridere cõſueuerant. Nec hoſtem ipſe adoriebatur, belli naturam & euentum, uiresq; Numantinorum expendens: ne forte tota uirium ſuarum mole in ſe incumberẽt. Igitur omnia uaſtari mandabat,ſegetes in herba ſecari: quæ poſtquã uaſtata erant,progredi ulterius neceſſe erat. Via quæ Numantiam tendebat,ac in planiciem ducebat breuior erat: multiq; ut in eam ingrediretur ſuadebant. Quibus Scipio dicebat ſe redeundi modũ cogitare, quod tum hoſtes leui armatura inſtructi eſſent,qui in pugnam exirent,& urbẽ à tergo,in quam ſe cõmodè poſſent recipere haberẽt. Noſtri uerò, aiebat ille, cõmeatu onuſti & feſsi ipſis ualde impares eſsẽt. Omitto

quòd

quòd illi ſecum clitellaria iumenta, & currus, & impedimẽta habẽt. Itaq; pugna difficilis, multumq́; inter utroſq; diſpar eſſet. Nam uicti in magno periculo uerſaremur, uictores haud magnum lucrum faceremus. Stultum igitur eſſet, ob rem leuem ſeſe in periculum conijcere: malus eſt enim imperator is qui nulla propoſita utilitate pugnat. Is autẽ fortis & prudens qui pugnæ periculum adit, tum cùm neceſsitate conſtringitur. Similitudinem quoq; à medicis ducebat, qui non prius ad ſecandum & urẽdum ueniunt, quàm loco affecto medicamenta adhibuerint. Quæ cùm dixiſſet, ducibus copias per longiorẽ uiam ducerent imperauit. Itaq; exercitum ulterius procedere uſq; in Vacceorum fines iuſsit: ubi Numantini cõmeatum cõparabant. Hic quoq; uaſtatis agris, frugibusq́; ad uſum exercitus ſui collectis, reliqua in cumulos redacta, igne abſumi Scipio madauit. Pallantini multos in inſidijs ſub collibus quibuſdam, circa planiciẽ quæ ibi ſubiacebat, quam Coplanium uocant, collocarant, deinde palàm eos qui meſſes colligerent infeſtabant. Idcirco Scipio Rutilium Ruffum, tunc ſuum tribunum (qui pòſt hæc ipſa literis mandauit) cum quatuor equitum turmis miſit, ut eorum excurſiones cohiberet. Ruffus igitur hoſtes retrocedentes nimis confidenter perſequi cœpit: eosq; in ſummũ collem uſq; ſequi quo ſeſe receperant. ubi cùm inſidiæ detegerentur, Ruffus ſocijs iuſsit ne ulterius hoſtẽ perſequerentur aut aggrederentur: ſed haſtis tantùm longius continerent. Scipio interea uidens Ruffum ulterius in colles, quàm ei fuerat mandatũ, id quod erat ueritus progreſſum, ex templò eum cum reliquis copijs ſequi cœpit. Cũq́; ad inſidiarũ locũ acceſsiſſet, equitatum bipartitò diuiſit: & hoſtem à duabus partibus adorirentur imperauit: ac iactis miſsilibus retrocederẽt: neq; ſemper in eundem locum, ſed pedetentim cedentes: donec cum alijs copijs, quæ eis à tergo erant coniungerentur. Atq; hoc pacto equos in planiciem incolumes reduxit. Poſt hæc cùm Scipio diſcedere, caſtraq́; mouere uellet, amnis trãſitu difficilis & limoſus intererat: propter quem hoſtes ſeſe abdiderant. quod cùm cognitum eſſet, iter illud reliquit: exercitumq́; per aliam longiorem, ſed ab inſidijs tutam uiamq́; conduxit, noctu iter faciẽs: & propter ſitim multos puteos fodi iubẽs, in quorum bona parte aqua ſalſa inueniebatur. Nihilominus tamen copiæ incolumes, quamuis magno labore emerſerũt: ſed equorum & mulorum aliquot ſiti enecti ſunt. Deinde per fines Caucæorum iter faciens, quibus Lucullus contra fœderum fidem bellum intulerat, per præconem edixit, liberè omnes domum ad res quiſq; ſuas redirẽt. Hinc in Numantinorũ fines, ut ibi hybernaret tranſijt, ubi etiã man

sit, donec ad eum ex Africa Iugurta Masanissæ nepos, cum XII. elephantis, cumq; sagittarijs bene armatis & funditoribus adueniisset. cùm igitur uastãdis agris locisq; uicinis prædandis occupatus esset, prope uillam quandam circumuentus insidijs fuit: quæ uilla magna ex parte celebri palude cingebatur: ab altera parte præruptus erat locus, & in eo insidiæ collocatæ. Cùm ergo in duas partes Scipionis exercitus diuisus esset, pars in uillam ingressi, foris relictis signis, direptioni incũbebant: alij uerò pauci equites circa uillam obequitabant, qui cum ab ijs, qui in insidijs erant inuaderentur, se defendebant. Scipio prope signa consistens, suos tubæ cantu euocabat: qui priusquam colligerentur, mille equitum caterua opem ferre equitatui iam circũuento aduolauit. Cùm uerò maior exercitus pars extra uillã erupisset, hostes fugã capescere coegit: nec tamẽ eos est persecutus, sed intra munitiones, paucis utrinq; cæsis se recepit. Pòst cùm bina castra ad Numantiam posuisset, unis Maximum fratrem suum præfecit, alteris ipse imperabat. Dumq; in hunc modum illic esset, Numantini in campos exibant pugnandi copiam facientes, Romanosq; ad pugnam inuitantes. At Scipio eos cõtemnebat, nequaquã operæprecium ratus, cum ijs potius dimicare, qui desperatione pugnarent, quàm eos edomare, fameq; ad deditionẽ compellere. Cùm igitur ut grauius obsiderentur, circa urbem septem ualla feciisset, literas ad socios misit, in quibus quos & quot milites ab eis mittendi essent continebatur: qui ubi ueniissent, eos in multas diuisit partes, quod etiam in suo exercitu fecit: Tribunis & Centurionibus fossas circũducerent, urbemq; septis cingerent, imperauit. Numantiæ ambitus stadiorum uigintiquatuor fuit. Septum uerò tantundem, atq; eò plus patebat: hoc autem totum in tribunos distributũ erat. Qui si ab hostibus impedirẽtur, interdiu rubro panno hastæ perlongę infixo, noctu uerò igni signum darent admoniti erant: ut & ipse & Maximus, ijs qui circunuenti essent ferre opem possent. Quæ ubi facta fuerũt, & qui ad præsidiũ illic erant collocati, ut operas ab hostibus protegerent idonei erant, aliam fossam post illam duci mandauit: & circa eam stipites quosdam figere, aut iuxta eos nouum murum ædificare, cuius crassitudo pedum quinûm erat, altitudo uerò denûm, prẽter primarum altitudinem: circumq; turres iugeri interuallo inter se distãtes. Stagnum uerò quod mœnibus adiacebat, quòd eum muro cingere nequiret, ingenti aggere qui muri altitudinem ęquaret, muriq; uicem obiret muniuit. Itaq; hic Scipio primus mea opinione fuit qui urbem obsessam muro præcingeret, quæ quidem pugnam nõ detrectaret. Durias uerò flumen quod præter munitiones labebatur,

labebatur,admodum utilis & cõmodus Numãtinis erat tam importandis in urbem cõmeatibus,quàm uiris ex urbe emittendis qui exibant,aut ſub aquis innatãtes,aut ſcaphis plenis uelis, ſi quando uentus uehementior flaret : aut etiam remis ſecundo flumine uehebantur. Sed quoniam propter latitudinẽ & impetum fluminis pons in eo fieri non poterat, Scipio pro ponte duo caſtella in utraq; ripa erigi fecit, atq; inter utrunq; funibus quaſdam longas per fluminis latitudinem ſuſpendit trabes,easq́; in aquam demiſit:In trabibus infixæ ab omni parte gladiorum laminæ erant, aliaq́; acuminata ferramenta,quæ pepetuo aquæ curſu uoluẽtibus ſe trabibus naues hoſtium prętерlabi,urinatorésue ſub aqua minime patiebantur. Hoc demũ illud erat quod Scipio maximè cupiebat,hoc eſt ne quis ad obſeſſos penetrare poſſet, qui quæ foris fierent renunciaret:qua ratione efficeretur,ut & cõmeatu & conſilio deſtituerentur. His in hunc modum diſpoſitis machinæ in turribus collocatæ, inſtrumẽtaq́; ad iacula & ſaxa contorquenda: muri quoq; ſaxis & iaculis muniti, caſtella à ſagittarijs & funditoribus cuſtodita.In omnib. præterea munitionibus multos uiros, qui die noctuq́; alius ab alio ſerie quadam exciperet quæcunq; recens acciderent, uexillo altè ſublato,in ea turri quæ opus haberet ſignificarent : idemq́; turres cæteræ ordine repente facerent,uiſo ſigno quod à prima datum eſſet. Id autẽ eò pertinebat, ut temporis puncto, quicquid accideret ipſe reſciret : ad ea uerò, quæ reuera & explicata, ut erant intelligi oporteret, per certos nuncios ad ſe perferri uolebat. Suũ exercitum,qui unà cum prouincialibus auxilijs ad LX. M. militum continebat,in duas diſtribuit partes:quarum alterã ad maris cuſtodiam poſuit:altera ad res neceſſarias,ſi forte aliquò proficiſcẽdum eſſet utebatur.Præterea XX. M. ad confligendum, ſi uſus eſſet deſtinati erant:ad quorum opem alia XX. M. ſubſidiariorum erant inſtituta . Suus cuiq; locus aſsignatus erat:quem niſi facta poteſtate,nulli deſerere liceret,Ita quiſq; ſeſe ad aſsignatum locum,adq́; ſignum quod oſtendebatur, ſi quando hoſtes impetum feciſſent recipiebat : adeò omnia Scipio rectè atq; ordine conſtituerat . Numantini uerò ſæpe in ſtationarios milites impetum,modò ab hac modò ab illa parte faciebant: uerùm illicò perterrebantur tum formidabili eorum aſpectu,qui tanta cum celeritate ad opem eis ferendam aduolarunt:tum uexillorum,quę ad ſignificationem dandam ab ijs,qui in turribus erant erigerent : tum multitudine nunciorum paſsim currentium : tum etiam ab ijs qui ualla & murum tuerentur,qui momento ad pugnandum exiliebant:tum quoq; tubarum ſonitu, quæ claſsicum canerent : adeò ut totus ille

munitio-

munitionum ambitus, qui ferè ſtadia quinquaginta patebat temporis momento omnibus terrori eſſet. Hunc Scipio ſingulis tũ diebus tum noctibus ſpectatũ obequitabat. Cumq; hoſtes eo pacto cõcluſos teneret, haud diu eos perdurare poſſe exiſtimabat. cũ nec cõmeatu, nec uiris, nec armis ab ullo mortaliũ iuuari poſsẽt. Ritogenes Numantinus cognomẽto Carauinus, Numantinorũ uirtute princeps, cum quinq; ſocijs ab eo perſuaſis, cumq; totidẽ famulis & equis, nocte intẽpeſta id ſpacij quod inter urbem erat, & munitiones prętergreſſus, ſecumq; ſcalam ex partibus, quæ cõmittuntur cõpactam ferens, de improuiſo cuſtodibus oppreſsis, ipſe cũ ſocijs intra munitiones proſiliuerũt: ac cæſis circa ſe cuſtodibus, famulisq; in urbem remiſsis equis quos per ſcalas ad hoc factas duxerãt, ad Aruacceorum urbẽ contenderũt, ac manibus ſupplicantiũ ſigna ferentes, orabant Numantinis cõſanguineis ipſorum, opem ferre non recuſarẽt. Aruacceorũ quidã ne dum eos nõ receperunt, ſed metuentes abire iuſſerunt. Lucia potens ciuitas erat, quæ ab Numantia ſtadia triginta aberat. Huius ciuitatis iuuẽtus multùm Numantinis fauebat: quæ & ciuitatẽ ad eis opem ferendã inducebat: qua de re grandiores natu Scipionẽ fecerãt certiorẽ. Quamobrem Scipio hora noctis octaua, cum multis militibus expeditis iter ingreſſus, diluculo Luciã urbem exercitu cinxit: petijtq; ut ſibi capita iuuenũ traderẽtur. Reſpondẽtibus uerò oppidanis eos aufugiſſe, minari cœpit urbis direptionem, niſi parerent. Quod ciues ueriti, ad quadringentos iuuenes ad duxerũt: quibus cũ manus amputari feciſſet, illico cũ armatis diſceſſit: atq; magno curſu cõtendens, poſtridie aurora iam lucẽte, in caſtra peruenit. Numantini fame iam oppreſsi quinq; uiros ad Scipionem miſerũt, quibus mãdarant ab eo intelligerẽt, ſi ſe Scipioni dederent, eſſet ne clemẽter cum illis acturus, ac moderata eorũ pœna contentus futurus. Sed Auarus eorũ dux elato etiamnũ animo, multùm Numantinorũ propoſitum ac uirtutẽ cõmendabat: affirmans eos ne tum quidẽ peccare in tam graui periculo, pro liberis & coniugibus & pro patriæ libertate propugnantes. Quamobrem, inquit ille, ô Scipio res erit æquiſsima, ſi tu generoſus uir tantaq; uirtute, populo tam generoſo peperceris: easq; nobis propoſueris pœnas, quas ferre poſsimus. Nos paulò antè fortunæ mutationẽ ſẽſeramus, patriæq; ſalutẽ non iam in noſtra poteſtate, ſed in tua manu eſſe cognoueramus. Accipe igit ciuitatẽ noſtrã, moderatis ſupplicijs cõtẽtus: aut ſi nos cõtemnis, eam perire ac dirui propugnando te ſperes eſſe uiſurum. Cùm Auarus hæc locutus eſſet, Scipio quòd à captiuis quid in urbe fieret accepiſſet, reſpõdit uelle ſe ac ſua urbemq; ſimul

unà cum

unà cum armis liberè in ſuã poteſtatẽ dederẽt. Quæ cũ Numantinis renunciata eſsẽt qui etiã ita fore antè exiſtimauerãt, ira ex nimio libertatis amore inflãmati, quòd nunq̃ cuiq̃ parere cõſueſſent: tunc uerò multo magis ob tantã calamitatẽ efferati, atq; in furorẽ acti, Auarũ ac qui cũ eo erãt, quinq; legatos, tanq̃ tantorũ malorũ nuntios, quaſiq; illi de propria ſalute cũ Scipione pacti eſſent, necauerunt. Haud multò pòſt deficiẽte omni cõmeatu, cũ nec fructus iã ullos, aut pecora, aut herbas haberẽt, coria primũ macerata, aquaq; mollita eſitare, ut quondã alij in belli neceſsitate cœperũt. Corio quoq; deficiẽte, carnes primũ humanas mortuorũ, elixas & aſſas in coquinis comederũt: deinde nullã rationẽ habere ęgrotorũ, potentioresq; imbecilliorib. uim afferre, nihil iã acerbũ & crudele ducere, animis eorũ in feras, corporib. in beſtias, ppter alimẽtorũ facultates, quib. ueſcebanť cõuerſis. Itaq; iã fame enecti, diuturnaq; peſtilẽtia abſumpti, crinibus & barbis horridi, tandẽ ſe Scipioni dediderunt: qui eodẽ die arma in aſsignatũ locũ ferrẽt, poſtridie uerò eius diei in aliũ locũ ipſis pariter deſtinatũ uenirẽt, imperauit. Verũ illi diẽ diſtulerũt, faſsi multos in urbe etiã ſupereſſe, q libertatis amore, ferro et fame uitã finire uellẽt: tẽpusq; necẽ ſibi cõciſcẽdi poſtularent: tãtus libertatis amor tãta animi uirtus in barbara & parua ciuitate fuit. Nã cùm floreret in pace ferè VIII. M. uirũ cõtinebat: qui quãtas cõtra Romanos res geſſerint, perſpicuũ eſt: quotq; cũ ijſdẽ pari cõditione & iure fœdera Romani fecerint, quę nunq̃ cũ ulla alia natione ut facerẽt adduci potuerũt. Qui aũt hic dux & qualis imperator fuerit, quid attinet cõmemorare? Hic tamẽ LX. M. militũ ſtipatus à Numantinis ſæpenumero ad confligendũ prouocatus fuit. At enim Scipio reliquis imperatorib. præſtãtior & ſapiẽtior extitit. Neq; enim belli iure cũ illis feris armisq; decernẽdũ eſſe iudicauit: ſed fame malo ineuitabili domandas: quo ſolo malo Numãtini capi, ut ſunt poterãt. Hæc quę de Numantinis dicerẽ, dum exiguũ eorũ numerũ tolerantiã, laborum, res magnificè geſtas, & quàm perdiu inſuperabiles fuerint, mẽte reuoluo, in animũ uenerunt. Numantinorũ igitur qui ſic ſtatuerant, ſibi necem uariè intulerunt. Reliqui tertia luce, in aſsignatũ locũ cõuenerũt omnes ſorditati, fœdi, terribiles aſpectu, quippe qui corpora tetra haberẽt uilloſa, unguibus prælongis, illuuie plena & fœtida, ueſtimẽtis obſoletis, tetriq; odoris, quibus rebus hoſtibus miſerabiles quidẽ, nihilominus tamen aſpectu horribiles uidebantur: idcirco à Romanis cũ admiratione aſpiciebanť, inuſitatã in illis animorũ & corporum affectionẽ ex aere qui etiam tum perſtabat, ex dolore, ac labore, quem pertulerãt, ac deniq; ex conſcientia, quòd alij aliorũ carnibus paſti eſſent cõtemplãtibus. Scipio exijs ad triũphi põpam

quibuſdã

quibuſdã ſelectis & reſeruatis, uendi alius iuſsit: urbemq; funditus euerti. Hic imperator Romanorũ, his duab. captis urbibus adeò expugnatu difficilibus Carthaginẽ propter urbis atq; imperij magnitudinẽ, propterq; terræ marisq; cõmoditatẽ, Romanorũ decreto cõ ſeruauit: Numantiã euertit, paruam urbem & paucorũ capacẽ, cùm de ea nihil dum conſtituiſſent Romani, ſiue quòd fortaſsis id Rom. Populo utile iudicaret, ſiue quòd natura iracundus & durus eſſet, in eos quos ui cepiſſet: ſiue quòd (ut quidam exiſtimant) ex maximis aliorum malis ſuam gloriam maiorẽ fore exiſtimaret. Itaq; etiam hodie Africanus & Numantinus à calamitate, in quam eas coniecit ciuitates à Romanis appellatur. Igitur Numantinorum finibus uicinis aſsignatis & pacatis, ſi quę loca ſuſpecta uiderẽtur: & metu pecuniarum ſumma extorta, domũ renauigauit. Romani ut moris erat, decem ſenatorij ordinis uiros in Hiſpaniæ loca ſuo imperio adiuncta legarũt, ut in prouinciæ formã, quę à Scipione capta, aut prius à Bruto ui ſubacta fuerant redigerentur. Poſt aliquod temporis ſpacium cùm in Hiſpania noui motus extitiſſent, Calphurnius Piſo eò cũ imperio miſſus, cui Ser. Galba ſucceſsit. Verùm ſuperueniente in Italiam multitudine Cimbrorum, & Sicilia ſecundo bello ſeruili laborante, quòd his bellis implicati eſſent, exercitum in Hiſpaniam non miſerunt: ſed legatos qui motus ut poſſent ſedarẽt, eò proficiſci uoluerunt. Pulſis autem Cimbris in eam Tit. Didius profectus, ad xx. M. Aruacceorum cæcidit: & Termentum urbem magnam, quæ ſem per ægrè Romanis paruerat, ex loco munito, ubi ſita erat, in planiciem deduxit: uoluitq; diſperſis caſis ſine muris habitarent. Cumq; urbem nomine Colendam obſediſſet, nono obſidionis menſe eam deditione cepit. Didius uniuerſos Colendanos cum coniugibus & liberis uendidit. Aliam urbem Colendæ finitimã Celtiberi cum alijs permiſtè incolebant: quibus M. Marius, quòd ſub eo contra Luſitanos militaſſent, ex decreto Senatus ea loca incolenda dederat. Verùm hi inopia coacti latrocinijs operam dabant. Quamobrem cùm Didius eos trucidare, approbantibus decem legatis, qui etiam aderant decreuiſſet, eorũ ducibus dixit ſe uelle illorũ finibus ruſticorum fines, quòd ipſi penuria laborarent adiungere. Cùm autem eos conditionem accipere uideret, iuſsit ad populum referrent, ut cum coniugibus & liberis ad fines diuidendos uenirent. Qui ubi adueniſſent, militibus è munitionibus caſtrorum exirẽt: illi uerò, quibus inſidiæ parabantur, in eas, ac ſi uirorum puerorum & mulierũ multitudo deſcribenda eſſet imperauit, ut quantum ſoli ſpacium illis opus eſſet uideretur. Vt autẽ intra foſſas & ſepta eſſent ingreſsi, à militibus

litibus quibus circumuallati erat, omnes trucidari iussit, ob quod facinus etiam triumphauit. Cùm autem denuò Celtiberi defeciſſent: Flaccus ad eam prouinciam miſſus ad XX. M. cæcidit. In urbe Belgeda cùm ad defectionem plebs conuerſa eſſet ✳ penes quem cogendi ſenatus autoritas, totum ſenatum, quòd ad decernẽdum dubius eſſet, cremauit. Flaccus ubi ueniſſet, omnes illius maleficij autores Marte mulctauit. Hæc ego à Romanis contra Hiſpanos geſta, digna memoratu comperi. Poſt autem aliquanto bellis Ciuilibus Cinnanis & Syllanis efferueſcentibus, in illis ſeditionibus uiribus in patriam diuiſis, Q. Sertorius Cinnanæ factionis imperator in Hiſpania creatus, Hiſpaniam ad defectionem contra Romanos ſolicitauit. mox magnis coactis copijs atq; ex amicorum numero lecto ad Romanam formam ſenatu, Romam uerſus uenire decreuit. Erat Sertorius uir audax, atque animo generoſo notæq; uirtutis & roboris, adeò ut ſenatus eum pertimeſcens, multos tum egregios creauerit duces, Cecilium Metellum in primis cum maximo exercitu, deinde etiam Cn. Pompeium cum altero exercitu, ut quocunq; poſſent modo, bellum ab Italia, quæ tum grauiſsimis diſſenſionibus concutiebatur, procul diſtinerent. Verùm quidam Perpenna Sertorianæ factionis homo Sertorium occidit: ſeq; eius defectionis ducem conſtituit: Pompeius autem Perpennam in prælio interemit. Atque ita finem habuit illud bellum, quod ingentem Romanis metum incuſſerat. Sed hoc copioſius & exactius libri De bellis ciuilibus Syllanis explicabunt. Poſt Syllæ mortem, cùm C. Cæſar imperator ad bellum in quemcunq; opus foret gerendum creatus eſſet, omnes Hiſpaniæ motus, & ſi qua præterea natio reliqua erat, quæ bellum Romanis faceret, compeſcuit: omnesq; Populo Romano parêre compulit. Quinetiam Octauius Cæſar, cognomento Auguſtus, C. Cæſaris filius, aliqua bella geſsit cum ijs, qui defectionem moliebantur. Ab eo tempore Romani Iberiam, quæ hodie Hiſpania dicitur, in tres partes diuidere cœpiſſe mihi uidentur: in quarum duas annuos magiſtratus ſenatus mittit: in tertiam uerò præſidem Imperator, cuius prouinciæ tempus ex Imperatoris pendet arbitrio.

APPIANI ALEXANDRINI ROMANARVM HISTORIARVM DE BELLIS ILLYricis Liber, Pub. Candido interprete.

Illyrios Græci eos existimant, qui supra Macedoniã, & Thraciam à Chaonibus, & Thesprotis ad fluuium Istrum sedes habent. hæc enim totius prouinciæ longitudo est. Amplitudo eius ex Macedonia & Thraciæ montibus ad Pæones usq;, & Ionium mare, Alpiumq; obiecta protẽditur, quæ dierũ quinq; itinerationem continet. Longitudo in triplo productior est, ut Græci perhibent. Romani eam regionem mensuræ subijcientes, longitudinem sex milium stadiorum, latitudinem mille & ducentorum numero cõtineri putant, asseruntq; eius prouinciæ cognomen ab Illyrio Polyphemo ortum habuisse. Polyphemo quippè Cyclopi, ac Galateæ, Celtum, & Illyrium, & Gallum filios extitisse, eosq; ex Sicilia progressos, Celtis & Illyrijs et Gallatis, ab ipsis cognomẽ assumentibus imperitasse. Et hæc mihi inter pleraq; à multis memorata placuere. Illyrio deinde filios Achillẽ, Autariũ, Dardanum, Medum, Taulantiũ, Perrhebumq; referunt. filias quoq; Partham, Daortam, Daseram, aliasq;: à quibus Taulantij, Perrhebi, Achillei, Autarici, Dardani, Partheni, Daseretij, Darsijq; prodiere. Autario ipsi, Pannonium, uel Pæonum potius, & Scordiscum filios fuisse aiunt, Pæono Tribalum, à quibus pariter nationum cognomina traducta sunt. & hæc quidem ab antiquitate repetuntur. Illyriorum gens itaq; ut in tam ampla regione multa & uulgata, nunc quoq; inesse cernimus, Scordiscorum, & Tribalorum fuit, qui tellurem ingentẽ possidentes, tam diu inter se bello dimicarunt, quoad Tribalorum, qui supererant, ad Getas supra Istrum fuga transiere. Hęc natio ad Philippi & Alexandri usq; tẽpora potens habita: nunc adeò euiluit, ut nullo ferè cognomine supereſſe uideat: Scordiscorum insuper gẽs debilior effecta: hi enim à Romanis bello superati, ad Istri tandem fluminis peruenere insulas. Procedente mox tẽpore, nonnulli iterum regressi Pæones incoluere ultimos, & ob id nunc quoq; inter Pæones Scordiscorum genus est. Pari modo & Ardiei, cùm mari finitimi optima Autariorum loca circa littus inuasissent, eos expulere. Post hos Liburni nauibus plurimũ insignes fuisse memorantur,

morantur,Illyriorum natio alia,qui Ionium insulasq; prędabantur, nauib. citis usi leuitateq; præcipuis: qua ex caussa Romani nũc quoque naues, quæ leuitate celeritateq; præstarent, Liburnicas solent appellare.Fama est Autarios Apollinis indignatione in extremã decidisse cladem. quippè eosdem Celtasq;, quos Cimbros uocant, ad Delphos posuisse castra,statimq; omnes dispersos ausugisse,multos ante inceptam pugnã, pluuia in eos cum procellis fulguribusq; desæuiẽte. His uerò,qui ad propria redissent, infinitã ranarũ uim subortam,quæ putrescẽtes flumina corrũperent. Vapore deinde exterra exhalante,pestem Illyriorũ ac corruptionẽ insecutam esse quæ potissimùm Autarios inuaderet, donec profugi à patria ac pestẽ deferentes,cùm nemo ob timorẽ suscipere auderet,trium & uiginti dierum progressi iter,ad tellurẽ palustrẽ inhospitamq; uenêre,& iuxta Basternarũ gentẽ condidere urbes.Celtarum porrò tellurem Apollinem concussisse aiunt, urbesq; absorbuisse. nec prius finem tantæ cladi impositum,quàm & ipsi pari modo è laribus egressi sunt, & in Illyrios qui cũ ipsis unà deliquissent,peruenere. quos peste iam confectos, & ob id debiles, cùm facile uicissent, contractatione earum rerum morbo correpti,in fugam abiere,& ad Pirenem usq; mutauere loca.Cum deinde ad orientem gressus cõuertissent, Romani Celtarum metu ducti, cum quibus antea insigni bello dimicauerant, ne & hi superatis Alpibus in Italiam uenirent,consules oppossuere, qui cum omni exercitu deleti sunt.Huiusmodi Romanorũ clades,& terribile Celtarum nomen,omnẽ inuasit Italiam, donec Marium imperatorem eligentes,qui prius Libycos,Numidasq;,ac Maurusios ingenti prælio deuicerat, Cimbros superarunt, plurimãq; illis cædem sæpenumero intulerunt, ut à me cum de Celtis scriberẽ suo loco relatum est.Qua ex re debiliores iam effecti, & ob id excluſi tellure omni,multa perpessi atq; inferentes damna,ad propria tandem redire loca.Et hic finis impietatis à deo Illyrijs,Celtisq; impositus. Nec propterea à sacrilegio impias cohibuere manus.uerùm iterũ ex Illyrijs Celtisq;,Scordiscij præcipue ac Medi, Dardaniq; Macedoniam simul ac Græciam excurrere, & multa ex sacris deprędati, Delphicũ iterum inuasere templum,pluribus ex suis tunc quoq; amissis, duobus ac triginta,à prima inter Romanos & Celtas incepta pugna, elapsis annis,& ex illo per interualla cum eisdẽ depugnantes,denuò ob simile sacrilegium in eos mouere bellum, Lucio Scipione ducente exercitum:iam tum quidem Græcis,Macedonibusq; imperantes.ferũtq; finitimos adhæc nefanda socios illis accessisse,uerùm sua sponte nulla exhibita ope Scipioni eos reliquisse: Autariorum memoria

ductos, qui per Illyriũ omne cõcidissent: Scipionẽ uerò Scordisciorum uniuersos ferè deleuisse. qui autẽ è bello superfuerãt, ad Istrũ, fluminisq; insulas peruenisse fuga: ipsum deinde cum Medis & Dardanis, sacri auri pactione corruptum, iciſſe fœdus, ex quo nonnulli Italorũ monumẽtis suis prodidere: ob hanc potissimũ causam Romanos sæpenumero post Lucium usq; ad monarchiã ciuilibus inter se concertasse bellis. Hæc igitur de Illyrijs à Græcis habita longioribus uerbis à me perscripta sunt. Romani uerò nõ hos duntaxat, sed Pæones ultra eos, nec nõ Rhetios, Noricos, & Mysios qui Europã incolunt, & quoscũq; alios his finitimos, qui Istrũ à dextra nauigãtibus sese offerũt, uicissim ut Hellines à Grẹcis distinguũt, eosq; proprijs appellationibus separatim nominant: cæterũ cõmuni uocabulo Illyrios omnes arbitrant. Qua opinione à principio ducti, neutiquam adhuc in ea persistẽtes finem earum inuenere nationũ, sed ab Istri ortu usq; ad mare Ponticum, quod sub tributo obtinẽt, Illyrici fines esse uoluerũt. Quemadmodũ autẽ sub imperiũ illos adegerint Romani, cũ de Celtis scriberemus, præfati sumus minimè nos abundè cognouisse, neq; bellorum principia aut occasiones percepisse. Eamq; ob causam qui clarius Illyriorum res discernerẽt, ad scribendum hortati sumus: quæ autẽ nobis nota sunt, propalàm efferemus. Agron Illyriorum partis rex fuit, eius quæ circa Ionij maris sinum sita est: quam & Pyrrhus Epiri rex, & qui Pyrrho uicissim adhæserunt, olim tenuere. Idemq; & Epiri partẽ quãdam, & Corcyrã ultra hanc, & Epidamnum, Pharumq; suscipiens, sub custodia detinuit. Reliquum autem Ionij cùm adnauigaret, insula quædam Esios nomine ad Romanos defecit, & subinde legatos ad eos misit accusationem eorum, quæ in Esios Agron cõmisisset deferentes. Illyrij nauigantibus inuecti Esiorum oratorem, Calemporũ nomine, necnon Romanorum, Coruncanium, ut quidam arbitrantur, interemerũt, reliqui seipsos neci tradiderũt: & ex hoc Romani nauibus simul ac pedestri exercitu Illyrios aggressi feruntur. Agron infante filio superstite, cui Pine nomen fuit, diem obijt. Vxori uerò regnum, quo filij curam assumeret, quanquam nec illius esset genitrix, seruandũ dereliquit. Demetrius, qui ex Agronis imperio Pharum obtinebat, Corcyra interim adepta, Romanis adnauigantibus, utranq; ex proditione illis tradidit. Romani Epidamnum in amicitiã eorum pellexere, & Esijs Epidamnisq; obsessis ab Illyrijs, ad eorũ opem exercitum misere. Quamobrẽ Illyrij obsidione dissoluta retrouertêre copias, & quidam ex ipsis, qui Atintani appellabãtur, ad Romanos defecere. Interea Agronis uxor legatos suos Romã misit, & captiuos,

transfu-

transfugasq́; Romanis exhibens, ueniam ab illis ſupplex poſtulauit, quaſi hæc nõ ab ea, ſed ab Agrone potius geſta eſſent. Romani Corcyram, Pharum, Eſsios, atq; Epidamnũ, poſtremò Illyrios qui Atintani appellantur ſub eorum imperio ceſsiſſe retulerũt: Pinem aliam Agronis regionem retinere, ac Romanorum ſocietate uti poſſe, ſi à præmiſsis abſtineat, nec ad Eſsium Illyrij præterquam duobus lembis, & in his quidem inermibus adnauigent. quæ omnia ab illis ſuſcepta ſunt. Et hęc prima Romanorum cum Illyrijs prælia, fœderaq́; extitere. Poſt quæ Corcyram & Apolloniam libertate donauerunt. Demetrio quoq; proditionis dedere præmia, ob ea quæ contuliſſet. infidelitatem tamen aſpernantes quæ paulò pòſt ab eo prodijt. Romanis quippè per triennium circa Eridanum cum Celtis dimicantibus, Demetrius ueluti bello implicitos, minus ueritus mare percurrit, & Iſtros Illyriorum nationem aliam ſibi uendicauit: Atintanos etiam à Romanis deficere coegit. Romani quàm primùm Celtarum res cõpoſuiſſent, ſubitò adnauigantes, prædatores intercepere, qui nuper cum Demetrio, cæterisq́; deficientibus Illyrijs ſe coniunxerant. Demetrium porrò ad Philippum Macedoniæ regem fugientem, atq; iterum in patriam reuerſum, & Ionium claſſe deprædantem interemere, & Pharum eius patriam cum illo coniurantẽ euertêre funditus, Illyrijs ob Pinem denuò illos admittentem indulgentes. ſic ſecundò bella, fœderaq́; cum Illyrijs inita ſunt. Reſidua uerò à me neq; tempore neq; ordine magis omnia, per Illyriorum nationes, quemadmodum ſingula quæq; reperi deſcripta ſunt. Romani Macedoniam bello inuaſerant, cùm Perſeus poſt Philippum eius regno potiretur. Perſeo Genthius Illyriorum rex alius, pecunijs inuitatus ad bellum ſocius acceſſerat, Illyriosq́; in Romanos cõcitarat, ac Romanorũ legatos ad eum proficiſcentes uinculis iniecerat, cauſatus nõ legationis ſed explorandi occaſione ad ſe ueniſſe. Ob eam rem Anitius Romanorum prætor, nonnullas Genthij naues mari cepit, deinde in terrã progreſſus, eundem bello ſuperauit. & loco quodam cõcluſum, cùm ueniã depoſceret, Romanis ſe dedere ſuaſit. Ille ad conſultandũ tres dies poſtulauit. Quibus conceſsis, cùm interim ſibi ſubditi ad Anitiũ tranſirent, ut ad eum accederẽ poſſet exorauit. Ad quẽ delatus genu procũbens ſumma turpitudine pro ſeipſo deprecatus eſt. Anitius trepidantẽ adhortatus, manu ſuſtulit, & ſimul in cõuiuio diſcũbere monitũ, cũ è triclinio diſcederet, à miniſtris in cuſtodiã inijci mandauit, quem Romæ deinde cũ filijs in triumpho habuit. Genthij bellum diebus uiginti conſumatum fuit. ſeptuaginta illius urbes, Aemilius Paulus qui Perſeum regem bello ſuperauit,

& ad ſenatum miſit, in hunc modum depredatus eſt. Clanculũ enim Romam profectus, & inde reuerſus, à ſenatu ſumma celeritate urbium incolis cõmiſſorum ueniam concedere uelle, allato omni quod haberẽt auro atq; argento, pollicetur. Conſentiẽtibus ipſis exercitũ ad unamquamq; eorum urbium per partes intulit. Tandem uniuerſis exercituũ ducibus, diffinita die, ad auroram per præconẽ urbes publicè diſcurrere, omnesq; pecunias intra horarũ trium ſpacium in forũ deferri à ciuibus imperat. Quibus allatis reliqua omnia prædæ expoſuit. Sic Paulus una hora ſeptuaginta ſpoliauit urbes. Ardiei aũt & Palarij alia Illyriorũ natio, Illyrium quod à Romanis tenebatur inuaſerant. quibus Romani ob occupationes miſere legatos qui illos deterrerent. Non parentibus uerò exercitum decem milium peditum, equitum ſexcentũm deſtinant. Illi cognita re, nondum parati in bellũ, legatos ſuos Romam mittũt, & ueluti geſtorũ per eos pœniteret ueniã expoſtulant. Senatus damnorũ impenſam, quam indigne oppreſsis intuliſſent, perſoluere illos iubet. Cũ id quoq; neglexiſſent, Fuluius Flaccus ingentibus copijs in eos proficiſcitur. Prælium ad excurſionẽ duntaxat uſq; finitũ eſt. non enim exitum diligenter inuenire potuerunt. Iapodes intra Alpes incolentes, Sempronius Tuditanus cognomine, & Tiberius Panduſius pugna ſuperarũt, uiſumq; eſt illos ambobus paruiſſe. Pari modo & Segeſtani Lucio Cottæ ac Metello ſe dedêre. uerùm nõ multò pòſt à Romanis deſciuere. Dalmatæ Illyriorũ ab his diuerſa natio, Illyrios Romanis obſequentes inuaſerunt, & legatos Romanorũ eam ob cauſam ad eos uenientes minime admiſerunt. Quamobrem uidentur Romani aduerſus illos ſumpſiſſe arma, Marco Figulo conſule ducẽte. At hi Figulo quàm primùm inferente copias, cuſtodias aggreſsi ſuperarũt, easq; ab exercitu in campũ pepulerunt, ita ut ad Naronem uſq; fluuiũ fuga peruenirent. Verùm ijdem retrouertere gradum. iam enim inſtabat hyems. Figulus ratus eos inopinè aggredi poſſe, diſcurrẽtes undiq; ad eius impetum ex oppidis offendens, in fugã uertit, donec ad urbem Delminiũ, à qua Dalmatarũ nomen illis inditum, terga dare compulit. Cùm nihil ex impetu aduerſus munitã urbem conari, neq; machinas ob altitudinem adhibere poſſet, ad alias excurſiones ſe cõuertit. Deſtitutus omnibus & inhoſpitis, ob inſultus in Delminium factos, ipſe bicubitas ſudes, pice ac ſulphure ſtuppaq; cõponẽs, ex catapultis in Delminiũ iacit, quæ ab impetu ſuccenſæ, & lampadarum uice per inane uolitantes quæcũq; attigiſſent igne corripiebant. Ita multa flammis abſumũtur. eoq; modo finis belli à Figulo Dalmatis imponitur. Sequẽti tempore Cæcilius Metellus conſulatũ adeptus,

nihil

nihil delinquentibus Dalmatis, triũphandi libidine bellum ex decreto intulit. A quibus amicè ſuſceptus, in Salone eorũ urbe tranſegit hyemem. Poſtremo Romã delatus, nulla ex cauſa triũphauit. Cæſare haud longe in Celtas ducente copias, Dalmatæ alijq́; Illyriorũ populi proſpere rem geſsiſſe uiſi ſunt, & Liburnis, quæ Illyriorum gens alia habetur, Promonã abſtulere urbẽ. Liburni Romanis ſe dedentes, ad Cæſarem iam propinquum fuga peruenere. Cæſar legatos ad illos miſit, hortatusq́; eſt ut qui Promonam ſuſcepiſſent, Liburnia reſtituerent. Deſpicientibus illis mandata exequi, exercitum ingentem intulit, qui ab Illyrijs oppreſſus eſt. Cæſar curis præpeditus inſtante Pompeianorũ ſeditione, cùm iam ad bellum inclinaret nihil ulterius molitus eſt, uerùm cum omni exercitu, quãquam tempeſtate aduerſa, à Brundiſio Ionium tranſmiſit, cum Pompeio in Macedonia geſturus bellum. Reliquum exercitum Antonius in Macedoniam Cæſari perduxit. Ingenti deinde tẽpeſtate tenente Ionium, Gabinius cohortes peditum quinq; ſupra decem, equites ter mille per Illyrium ad Cæſarem adducere tentabat, quos Illyrij timore eorum, quæ pauloantè in Cæſarem egiſſent, cùm uictoriam eius internitionem rebus ſuis allaturã arbitrarent, Gabinio excepto, paucisq́; cum illo fugientibus, ad unum interemere omnes, magnamq́; pecuniarũ copiã ob hoc, ſpoliaq́; innumera obtinuere. Hæc Cæſar ob belli cũ Pompeio neceſsitatẽ diſsimulanter tulit. Deuicto deinde Pompeio, cum reliquias ſeditionis huius per partes perſecutus eſſet, tandẽ cõpoſitis omnibus Romam redijt, expeditionẽq́; in Getas, Parthosq́; præparauit. Veriti itaq; Illyrij ne Cæſar ex itinere in eos inſultaret, legatos Romã mittunt, qui actorũ ueniam depoſcerẽt, ſeq́; in amicitiã eius ſocietatemq́; dederent, Illyriorum gentẽ ueluti bello inclytam uerbis extollentes. Cęſar in Parthos profecturus acerbius reſpõſum reddidit: minime amicorũ loco habituros eos, qui talia in ipſum per petraſſent. indulgere aũt uelle ſi tributa contuliſſent, obſidesq́; dediſſent. Vtraq; pollicẽtibus ipſis, Atinium cũ tribus legionibus magnoq́; equitatu ad eos mittit, qui tributa quædã parua imponeret, obſidesq́; reciperet. Defuncto interim Cæſare, rati Romanorũ res, ut in illo potiſsimũ uires habuiſſent, ita eius morte penitus extinctũ iri, Atinio ulterius parere recuſarunt, neq; tributa aut obſides conferre uoluerũt. Graſſante in eos quinq; cohortibus Atinio, Illyrij in illum conuerſi bello ſuperarunt, ductorẽq́; ordinis Bebium conſularem uirum interemerunt. Atinius cum reſiduis ex fuga Epidamnum ſeſe cõtulit. Romanorũ deinde Senatus exercitum huiuſmodi, & Macedoniã ultra ipſum, Illyriosq́; oẽs, quib. imperabat, Marco

Bruto, qui Cæsarem occidit, quemadmodũ & Syriam Casio, eiusdẽ necis conscio & participi, concesit. Sic illis aduersus Antoniũ, Cæsaremq; Augustum cognomine pugnantibus, Illyrij nullo ocio potiti sunt. Pæones uerò natio ingens, circa Istrum per longum incolens, ab Iapodum populis supra Dardanos protenditur. Hi Pæones à Græcis, à Romanis Pannonij appellãtur. & ab illis ut præmisimus inter Illyrios annumerati sunt: de quibus nunc mihi Illyriorũ res recensenti uidetur differẽdum. Glorioſi hi admodũ ob Macedonum Agrianos qui potissimũ Philippo, & Alexãdro in bellis præstiterũt, quoniam & hi Pæones fuere, ex his qui inferiora incolũt, ab Illyrijs coloni editi. Cæterùm cùm Cornelius aduersus Pæones exercitum deducens, turpiter reiectus esset, ingens Pæonum fama uniuersam formidine cõcusit Italiam: ac deinceps per longũ tempus, qui consulatum apud Romanos gerebant, haud quaq; Pæones bello aggredi ausi sunt. Et hæc iampridem tam ingentia de Illyrijs, & Pæonum populis scrutando reperi. In Cæsaris uerò cõmentarijs, eius qui Augustus cognominatus est, nihil antiquius de Pæonum gente perscriptũ legi. Aliam quoq; Illyriorũ gentem, præter eam quam retuli, Romanis paruisse mihi uisum est: uerùm quæ ea sit haud intelligo. Non enim alienas res Augustus, sed proprias conscripsit: quẽadmodũ ab imperio deficiẽtes ad tributa redegit, et alias sub proprijs legibus degentes bello superauit. Postremo reliquas omnes, quæ summitates Alpium incolunt, barbaras bellicosasq; nationes per uim subdidit, quæ finitimæ Italiam furtim prædantur. Et profecto mirũ mihi uidetur, cũ tam multæ magnæq; Romanorũ copiæ cõtra Celtas, & Iberos Alpes pertransierint, eas nationes contẽpsisse. Caium etiam Cæsarem felicissimũ in bellis uirũ, pari modo eos neglexisse, cùm Celtas oppugnaret, & per decẽ fere annos circa prouinciã illam hybernasset. Cæterũ arbitror hos uiros ad ea quæ elegissent properantes, de trãsitu Alpium duntaxat cogitasse. Caius Cæsar circa Celticã moram ducens, & seditioni Pompeianæ, quæ hęc ipsa sibi assumeret, finem solum apponere curauit. Videtur insuper & Illyrium, & Celtas simul eligens, non omnibus, sed his quæ ad Romanos pertinerent præfuisse. At uerò Cæsar Augustus uniuersa adeptus, cùm inter loquendum Antonij inertiam Senatui explicasset, Illyriam gentẽ præ cæteris bellicosissimã, & eundem sæpenumero infestantem, mitem reddidisse: Oxeos, Perthenetas, Bathiates, Taulantios, Cambeos, Cinambros, Merromenos, atq; Pyrisseos, omni experientia edita sibi subdidit. Maiore insuper labore capti sunt, & ad tributa quæ soluere desierant impulsi, Docleatæ, Carinij, Interfrurini, Narisij, Clintidiones

diones atq; Tauriſci. Quibus uictis finitimi metu territi, Ippaſini ſci licet & Beſsi ſe illi tradidere: deficientes uerò Melitinos & Corcyre os, qui inſulas incolunt, ingenti belli mole ſuperauit, quoniã maria claſſe prędabant. & horũ quidem impuberes Cæſar iuſsit interfici, reliquos pretio uenundedit. Liburnis naues ademit, quoniam & hi pariter maria infeſtabant. Ex Iapodum gente, quæ intra Alpes habitat, Moentini & Edeatæ ipſi aduenienti ſe ultro tradiderũt. Aurupini qui plurimi & bellicoſiſsimi ex Iapodum natione referuntur, ex uillis ad urbem ſeceſſerunt. Appropinquante quoq; illo inter ſiluas latuerunt. Cæſar capta urbe neutiquã ignẽ inijci paſſus eſt, ratus eos ſe tandem illi eſſe dedituros. Quo facto urbem ut incolerent, omiſit. Maximè aũt inter omnes Cæſari impedimentũ attulere Salaſsi & Iapodes qui ultra Alpes incolunt. Segeſtani, Dalmatæ, Daiſij, Pæonesq; qui Salaſsis ſponte adhæſerant. hi uertices Alpiũ tenent, montes inacceſsi, arcta ſemita, ac difficilis ad eos ducit, quorum fiducia proprijs degebant legibus, & uectigalia à tranſeuntibus poſcebant. Hos Veterus inopinè aggreſſus, anguſta locorum per inſidias occupat, & per biennium obſeſſos tenuit. Illi ſalis inopia ducti quo maximè indigebant, tandem admiſere cuſtodias. Poſtremò à Vetero deficientes munimẽta deiecere, & anguſtijs locorũ occupatis, qui à Cæſare ad ipſos mittebantur irriſere, cùm nihil magnum in eos conari poſſent. Ea ex cauſa Cæſar inſtante contra Antoniũ bello, ſuis legib. degere cõceſsit: & qui Vetero inſultaſſent ueniã indulſit. Hæc omnia ad ſuſpitionẽ uertẽtes ipſi, alias iterũ urbes cõgregabant, & quæ Romanis parêrent inuadebant, donec Meſſala Coruinus, ut illos expugnaret à Cæſare pręmiſſus fame domuit, eoq; modo Salaſsi in Romanorũ ceſſere poteſtatẽ. Iapodes qui ultra Alpes incolunt, natio ferociſsima, ac penè ſilueſtris, bis à ſe per annos ferè uiginti Romanos repulere. Aquileiam quoq; excurrere, & Torgiũ Romanorũ coloniam deprædati ſunt. Inſurgente in eos Cæſare per iter aſperum atq; aduerſum, adhuc magis contra eum irritabantur, nemora in oppoſitum illi præcidentes. Cum deinde ad aliam ſiluã diuertiſſet Cæſar, in fugã abeũt & appropinquãti ſtruxere inſidias. Cęſar id ipſum ſuſpicatus, ad montiũ apices ex ſuis mittit, qui eos utraq; ex parte aggrederentẽ. Submiſsius aduẽtãte illo, et ſiluas excidẽte, Iapodes ex inſidijs ſubitò apparuere, multosq; affecere uulneribus. Verũ maior eorũ pars ab his qui ex apicib. decurrerãt interfecti ſunt. Reliqui iterum ad ſiluas reuertuntẽ, urbẽ relinquẽtes, cui Terponus nomẽ fuit: eam interceptã Cęſar minimè cremauit, ſatis arbitratus pariter illos ſe eſſe dedituros ut fecere. Deinde ad aliã proceſsit urbẽ: Metulium

incolæ nuncupant, quæ Iapodũ primaria habetur urbs. Sita eſt aũt in monte nemoroſo, duobus cõdita tumulis, quos uallis modica interſecat. Et iuuẽtus ad trium miliũ numerũ armis animisq; præpollens, Romanos circa mœnia pugnãtes facile ab illis repellebat. At hi aggerẽ erigentes à Metulijs hinc inde diſcurrentibus die noctuq; uexabantur, & è muris machinarũ ope, quas in bello acceperant longius diſtare cogebantur. Nam ea pugna, quam Brutus haud longe ab eo loco cum Antonio & Cæſare ipſo ſimul habuit, machinas ſuſceperãt. Diſsipantibus interim Romanis eorũ mœnia, illi interius propugnacula alia ſtruebant, & labore defeſsi in ea quæ conſtruxerant ſaltu ferebant. Romani recepto muro, qui ab illis relictus fuerat igne ſuccẽdunt. ad reliquũ uerò aggeres binos erigunt: à quibus pontes ſubinde quatuor ad mœnia ſtruxere. Peractis omnibus Cæſar nonnullos ad aduerſam urbis partem ire iubet, ut ciues ab inuicẽ diſtraheret, reliquos ex ſuis per pontes ad mœnia accelerare admonet. Interim ab edita turri, quæ fierẽt, intentus proſpectabat. Barbari aſcendentibus ipſis ex aduerſo per mœnia occurrunt. Cæteri à tergo inſidias ſtruentes, cùm pontes longos lanceis appellerent adhuc magis exultare incipiũt. Vno igitur ex pontibus, deinde aliò poſt primum corruente, cùm tertius in ruinam laberetur, timor omni ex parte Romanos occupat, nec ullus quartum pontem audebat ingredi. Cæſar igitur è turri eos increpare pergit. Cùm nec ſic in bellum concitare poſſet: ipſe clypeo aſſumpto per pontem curſu ferebatur. Accurrũt & cum eo ex ducibus Agrippa & Hieron Luciusq;, ex corporis cuſtodibus Iolas, quatuor hi ſoli ac ſcutiferorum nonnulli pontem occupant. Cæſare igitur pontem tranſeunte, rubore ducti milites confertim ad eum aduolant. Qua ex cauſa prægrauatus pons ad inferiora ſtatim labitur, uiriq; inuicem plurimi in terram corruunt, ex quibus nonnulli periere: alij fermè cõtritis membris efferuntur. Cæſar crus dextrum & utrunq; brachium ſaucius, denuò turrim conſcendit, conſularibus quibuſdam proſequentibus, ut ex fide ſe incolumẽ eſſe oſtẽderet, ne quis interim ex rumore mortis eius tumultus oriretur, aut hoſtes illum terga uertere putarent, ac protinus alium exædificare iubet pontem: quæ res præcipuè Metulios exterruit, cùm ſe aduerſus hominem animo penitus inuictum bellum inijſſe cernerent. Poſtridie itaq; legatis ad eum miſsis, quingentos quos idem poſtularat, exhibuere obſides, & cuſtodias admittere polliciti, altioré ut cuſtodirent reliquere tumulũ ipſi in alterum omnes ſeceſſerunt. Cum cuſtodes ad eos uenientes arma deponere iuberent, animo turbati, mulieres eorum atq; filios intra ſenatus cõcluſere locum, & cuſtodias

ſtodias ſimul admittẽtes Romanis annunciant: ſi quid inſolitũ erga eos moliri audeant, ſe locũ illum incẽſuros, & cum deſperatione pariter Romanos inuaſuros. Quibus dictis, ex inferiore loco quaſi ſuperiorẽ aſcenſuri in unum coeunt. tunc uerò cuſtodiæ ſenatus locũ ultro incendũt. Plurimæ igitur mulierum ſe ipſas filiosq; intereme-re: quædã natos uiuos deferentes iniecere igni. ſic omni Metuliorũ iuuentute ferè in armis cõcidente, & inutiliũ maiore parte igne conflagrante, ciuitas quoq; incendio abſumpta eſt, ita ut nullum tam ingentis urbis ſuperfuerit ueſtigiũ. Deuictis Mutilijs, Iapodum reliqui timore ducti, ſeipſos Cæſari dedere. Sic Iapodes, qui ultra Alpes incolunt, tunc primũ Romanorũ tulere iugum. Recedẽte deinde Cæſare, Poſſeni ab illo defecerũt, quos Marcus Elbius ad eos miſſus bello domuit, & qui defectionis cauſa fuerant occidit, reliquos pretio uenũdedit. In Segeſtanorũ igitur tellurẽ bis antea profecti Romani, neq; obſides neq; aliud quicq̃ ab illis abſtulerant. qua ex cauſa Segeſtani maiores ſpiritus ſibi aſſumpſerant. Cæſar per Pæonũ tellurẽ, cùm & hi nondum Romanis paruiſſent, in eos profectus eſt. nemoroſa quippè Pæonum regio eſt, & in longum ab Iapodum populis uſq; ad Dardanos protendit. Pæones nullas urbes habẽt, agros duntaxat & uillas per cognationes poſsident. Neq; iudicia cõmunia illis adſunt: neq; principes qui cæteris præſint. Ipſi centũ milia uirorum ætate ad bellum integra utiq; habebãt. uerùm imperio carentes minime in unum cõgregabant. Appropinquante Cæſare, ad ſiluas delati fuga, ſi quos ex Romanis palantes reperiſſent, occidebant. Cæſar quoad illos ad ſe uenturos credidit, neq; uillas, neq; agros eorũ depopulatus eſt. Non accedentibus, ignẽ omnib. immiſit, & per continuos octo dies maximis affecit cladibus, quibus in Segeſtanorũ & Pæonũ regionẽ uſq; ad Sauum fluuiũ eſt profectus. Huius in ripa ciuitas latiſsimo fluuio, & ingenti foſſa munita conſidet. Qua ex cauſa potiſsimũ Cęſar illam inuaſit, ueluti belli horreũ in Dacos, Baſtarnasq;, qui ultra Iſtrum incolunt habiturus. Idem fluuius his in locis Danubius dicit, nec multò deinde inferius elapſus uberiorib. aquis, pro Danubio Iſtri nomẽ aſſumit. Sauus aũt Iſtrum influit. Erantq; Cęſari naues eo in flumine, quę cõmeatum exercitui per Danubium afferrent, ob id Cæſar Segeſtam urbem ſibi aſſumpſerat. Progrediente eo Segeſtani legatos deſtinant, quid facto opus ſit ab eo exquirunt. Ille cuſtodias accipere, & obſides centũ afferre imperat, ut tutè eorũ urbe, ueluti horreo aduerſus Dacos uti queat. Frumẽti inſuper quantũ ipſis liceat afferre. hæc igitur primores exequi haud iniquũ exiſtimabant. Populus contrà turbari cœpit, obſidesq; contẽnere,

quoniam

quoniam nõ ab ipsis forsan liberi sed à primoribus dandi essent. Accedente igitur custodia, aspectũ ferre nequeũtes, furibundo impetu aduolant, portasq; protinus occludũt, ac desuper è mœnibus iterũ sese offerunt. Ea ex re Cæsar fluuiũ ponte cõiunxit, uallum fossasq; undiq; cõmunit. Conclusis ciuibus intra urbẽ aggeres binos erigit, ad quos Segestani sæpenumero cursu ferebantur. sed cùm aggeres inuadere nequirent, faces, ignemq; plurimũ ex superiore loco iaciunt. Appropinquãtibus ad eos subsidijs à Pæonum natione alia, Cæsar ex occursu insidias illis instruit. sic eorũ pars interimitur, pars in fugam uertitur, nec ulla ulterius Pæonum ad Segestanos accessere subsidia. Segestani obsidionẽ omnem fortissimè perpessi, trigesima tandem die difficili pugna superantur. ac tum primũ supplicare didicere. Quorũ uirtutem Cæsar admiratus, nec non precum pietate motus neutiquã occidit, aut clade ulla cõturbauit, sed pecunia mulctare contentus in ciuitatis semota parte concluſit, & quinq; supra uiginti cohortes pro custodia urbis intulit. His peractis, Romã denuò in Illyrium rediturus abscessit. Fama deinde uulgante Segestanos custodiã quam in urbem recepissent, per uim interemisse, Cęsar quanquam hyemis tempore, cursu ad eos proficiscitur. Tandem rumorẽ falso editum intelligens, ueritatis causam subinde inuenit. suos in periculo cõstitutos fuisse, Segestanis inopinè eos inuadentibus, à quibus multi confestim interempti essent: uerùm sequenti die milites ciues inuadentes obtinuisse urbem. Quamobrem Cęsar copias in Dalmatas conuertit, gentem Illyriorum aliam, & Taulantijs finitimam. Dalmatæ quidem ex quo sub Gabinio quinq; cohortes interimentes signa ademerant, ob res prosperè gestas animis elati, per decẽ annos neutiquam deposuere arma, & adueniẽti Cæsari unà cũ Segestanis occurrere statuerãt. Erant quippè bellicosissimorũ milia duodecim & ultra, ducẽ quoq; ipsis Versum nomine præfecerãt. Ille Promonam Liburnorũ urbẽ denuò inuadens, uallo fossaq; munierat, aliaq; ex natura locorum munitissima occuparat. nam regio omnis montosa, collibus undiq; acutis, pinnarũ in modum erectis prominet. Maior itaq; eorũ pars urbẽ insederat. custodias uerò per colles in altum eminentes collocarunt, sic ut ab excelso Romanorũ castra facile respicerẽt. Cæsar propalàm omnes muro sepire uelle simulat, clanculũ autẽ audaciores, qui aditus ad montiũ summa deferẽtes explorarent emittit. Hi igitur per siluas se occulẽtes, nocte custodias inuadunt, & adhuc somno consopitas ferro cædunt, ac Cæsari finẽ itineris sibi adesse significant, ad expugnationẽ urbis maioribus copijs esse opus, & ex tumulis per uim captis alios supra alios emittũt,

ad eos,

ad eos,qui ulteriores colles occuparant. Confestim igit turba ac trepidatio barbaros inuadit, cùm se omni ex parte circũuentos esse intelligunt:maximè uerò qui in tumulis steterant eminentioribus, ob aquæ indigẽtiam in primis formidãtes, ne exitus undequaq; claderentur,in Promonã deferunt. Cæsar urbẽ duosq; assistentes colles, qui ab hostibus tenebant adhuc,per quadraginta stadia muro sepsit, & interim Teutinũ,aliũ Dalmatarũ exercitũ ducentẽ,ut his qui obsidebãtur afferret opem,inuadit, fusumq; per montes insequi pergit,& adhuc prospectãte eo Promonã capit. nam cũ munimẽtis nõdum editis ciues ab extra decurrissent, citoq; repellerẽtur, Romani fugientibus illis se immiscentes urbẽ ingrediunt,ac tertia ciuiũ parte deleta, reliqui in arcem fuga abeunt. Romanorũ cohors interim ad portas eos obseruabat.His cũ barbari quarta nocte inuecti essent,cohors timore ducta portas dereliquit:uerùm Cæsar hostiũ impetũ cõfestim repulit,ac sequẽti die se dedẽtes ultro cepit. Ex cohorte quòd custodiã reliquerat, sorte iacta decimũ quẽq; morte mulctauit. Ex turmarũ ducibus binos ex decẽ singulis imminuit.Reliquos ea æstate hordeo,frumẽti uice cibari iussit.In hũc modũ Promona capitur. Teutinus exercitum per montes fugientẽ in uarias partes effuderat. Quãobrẽ Romani nõ longe illos insecuti sunt, diuisionẽ eorum per tam multa loca, ob uiarũ inexperientiã,uestigiorũq; implicatã cõfusionem formidantes.Nulla quippe itinera in unũ copulant nemorũ ingressus. & Dalmatæ Habinio insidias struẽtes,per uallẽ profundã & in longũ prodeuntẽ inter duos mõtes delituerãt:quo in loco insidias Cęsari pariter instruxerãt.Cæterũ ille itinerũ cõcursus igne succendit,& per montiũ superiora pręmisso exercitu,qui ab utraq; parte ad eũ properaret,iter per uallẽ arripit,siluas undiq; præcidens,urbesq; inuadẽs,& quęcunq; obuia in itinere igne corrũpens.Setouia urbe obsessa, barbarorũ manus ingẽs in auxiliũ aduenerat: quibus obuius Cæsar urbẽ ingredi prohibuit.Eo in prælio lapide genu saucius,per multos dies æger iacuit.Cõualescens Romam ad consulatũ rediit,cum Barbatio Tullo collega magistratũ initurus,Statyliũ Taurum ad residua eius belli dereliquit, mensis initio ingressus consulatum.Eamet die Antonio administratione præbita,ipse in Dalmatas iterum procurrit, Triũuiratum adhuc obtinens : iam enim secundi quinquennij tẽpus effluxerat:quẽ à se ipsis à principio inuaserãt,populus uerò subinde confirmarat.Dalmatæ igitur fame fatigati, commeatu undiq; excluso, uenienti Cæsari sponte obuiant, seq; illi suppliciter dedunt, obsides numero septingentos ex proprijs filijs exhibent.Hos Cæsar Romanorum signa Gabinio adempta afferre monuit:

nuit:tributa quoq; quæ ſub C.Cæſare olim polliciti in id tẽpus diſtu liſſent perſoluere inperauit.ita Romanis obſequẽtiores deinceps effecti ſunt. Ea ſigna Cæſar in porticu quæ Octauia dicitur appendit. Deuictis Dalmatis,Derbani appropinquãte Cæſare,ueniã deprecari uelle,obſides tradere, & tributa olim intermiſſa exoluere confeſtim promiſere.Igitur Cæſar propius ad illos uenit:cui obſides iuxta fœdus exhibuere,quos abſenti ob ualetudinẽ tradere,& fœdus firmare recuſauerant.Videntur & hi poſtremo inducti à Cæſare,qui Illyriorum tellurem omnẽ quæ à Romanis defecerat, aut prius ſub imperio neutiquam aſſueuerat,ad obſequium redegit.Eam ob rem triumphus Illyrius à ſenatu Cæſari decretus eſt,quem poſt deuictũ tandem egit Antonium.Reſidui deinde Illyriorũ habebũtur ante Pæones à Romanis,Rhetij.poſt Pæones Norici, Myſijq;, qui ad Euxinũ pontũ uſq; incolunt. Rhetios igitur & Noricos exiſtimo Caium Cæſarem cùm aduerſus Celtas depugnaret,ſubegiſſe,aut Auguſtũ Pæones cũ aggrederetur bello ſuperaſſe.In medio quippè amborũ ſedes habent.Nec ullum in Rhetios aut Noricos bellum geſtum priuatim reperi, quamobrem cum reliquis finitimis unà deuictos fuiſſe arbitror.Marcus enim Lucullus,Lucij Luculli frater qui Mithridatẽ debellauit,Myſiorum regionẽ excurrit omnẽ, & uſq; ad fluuium curſum tenuit, quo in loco quatuor Græcorum urbes Myſijs finitimæ ſitæ ſunt,Iſtros uidelicet,Dionyſopolis,Odiſus & Meſembria. Deinde Romam ex Gallia, magnum illum Apollinem qui in palatio ſitus eſt adduxit.Nec ulterius quicquã à Romanis rempublicã regentibus cõtra Myſios actũ fuiſſe,aut ad tributa redactos eſſe,aut ab Auguſto geſtum legiſſe memini,ſed Tiberium, qui poſt Auguſtum inperauit eos tenuiſſe. Verùm hæc à me ante Aegypti adeptionẽ à populo peracta ſuo loco perſcripta ſunt. Quæ uerò poſt Aegyptũ imperatores tenuerunt,aut bellò uendicarunt, ueluti propria ipſorum opera,poſt cõmunia tãdem diximus, quibus multa de Myſijs quoq; continẽtur. Nunc autem ex quo Myſios, Illyrios Romani exiſtimãt, hic liber à me Illyriorum appellabitur,qui ut abſolutus crederetur, præſcribere uiſum eſt, Lucullum iam antea ſub populo imperantem Myſios excurriſſe, Tiberium uerò ſub monarchia illos recepiſſe.

INDEX IN APPIANI ALEXANDRINI HISTORIAM, PER MICHAELEM Martinum Stellam conscriptus.

Abula portus 433.b
Abundantia rerum omnium in exercitu Pompeij, contrà defectus in Cæsaris 252.a
Acclamatio exercitus ad orationem Pompeij 246.a
Acclamatio militaris à Cassio & Bruto 373.b
Acclamatio populi ad Cæsarem, fausta precantis 270
Acclamatio uaria pro Rostris, pacem & undictam petente plebe 280.a
Accusatores conspiratorũ in Mithridatem, Sylla supplicio affecit 135.b
Acerræ obsidentur 189.a
Achæorum genus unde 161.b
Achæos aggreditur Mithridates 144.b
Achæos fugat Mithridates 161.b
Achillei pop. 494.b
Acies Cæsaris & Pompeij quomodo ad Pharsalum ordinatæ 256.a
Acies Romana aptè apud Antonium instructa, pro miraculo est Parthis, ideoq; fugere coactis 107.a
Acta Cassij Brutiq; sub compendio recensentur 386.b.et inde
Acta Cæsaris rata ab senatu, pagina 386.b
Acta Cæsaris rata habere uult Antonius 280.b. & senatus approbat 281.b
Acta Cæsaris sub compendio, pagina 287.b.a.& inde
Acta Sulpitij ceu illegitima abrogata 196.a
Actorum Cæsaris cõmentarij & pecuniæ in ædes Antonij delatæ 277.b
Actorum rationem exigere à magistratu petit Põpeius 233.b
Adoptionẽ acceptat Cæsar Octauius 296.a.b
Adoptatorũ lex et religio 331.b & inde
Adramyttenorum in Italos hospites mira crudelitas 124.a
Adrianus imperator proconsulibus distribuit Italiam 188.a
Adriaticum mare media bruma tranquillum Cæsari 288.a
Adrumetum ciuitas 12.b. 17.b
Adulescentem petulantem uocat Cæsarem Octauium Antonius 310.a
Aetæ tergus aureum unde Poetis natam fabulam putat author 162.a
Aedes Ciceronis à Clodio dirutæ 230.a
Aedem patri cõsecrat Cæsari, Cæsar Octauius 287.b
Aegeum mare ad persequendos Piratas curat, L. Cullio 158.b
Aegyptius triumphus Cæsaris 266.b
Aemylius Lepidus in Hispaniam mittitur contra Numantinos 483.b
Aemylius proscriptus à triumuiris cæsus 345.a
in Aenariam conuentus pro reconcilianda pace inter Cæsarẽ & Antonium & Pompeium 417.b
Aeneas condidit Lauinium 232.a
Aenobarbus fit amicus Antonij per Asinium 409.b
Aenobarbus non fuit cõscius necis C. Cæsaris 414.a
Aenobarbus maritimã orã uastat agnoscentẽ triumuirorum imperium 399.b.& inde
Aenobarbum ablegat in Bithyniam Antonius 415.a
Aeoles assueti parêre barbaris pagina 62.b
Aequulanum urbs oppugnatur pagina 192.b
Aes alienum contraxit ingens in captandis hominum beneuolentijs C. Cæsar 224.a
Aeris egens Sylla 138.a
Aeris alieni ergò orta in urbe sectio 193.a
Aerarium effregit Cæsar 241.b
Aeraria Laodicẽsiũ diripuit Cassius 358.b
Aesopus fluuius 149.a
Aesculapij templum Carthagine ubi situm 54.b
Aetas nondũ legitima obstat quo minus Scipio cõsul mittatur ad Carthaginem 46.a
Aetolia uastatur 66.b
Aetoli sese Antiochi dedunt 62.b
Aetnæ horridi fremitus terrent Germanos 435.a
Afer Lusitanorum dux Romanis multa damna infert 472.a.b saxo percussus interijt ibidem
Affectus pius militum inuicem salutantium & complorantium Lucij & Cæsaris 408.a
Afranius fortiter pugnans cadit 191.a
Afrorum castra à Scipione inuaduntur noctu 8.a
Africam deuastat Scipio, & Italiam Hannibal 1.b
Africã Lepido tribuit uice ademptarum prouinciarum Cæsar 394.a
Africæ duplex prouincia, alia alio nomine uocata 355.a
Africæ oram ad persequendos Piratas curat Lentulus Marcellinus, & P. Attilius 158.b
in Africam expeditio Romana describitur 3.b
Africanum triumphum de Afris agit Cæsar 266.b
Agamemnon uocatus per iocum militarem Pompeius 252.b
Agari, gens Scythica, Mithridatem curant 155.a
Agathocles Siculorum tyrannus Hipponis conditor 45.a
Agathocles Syracusanorũ tyran-

nus 5.b
Agbarus Arabum phylarchus uir dolosus & lubricæ fidei 94.a
Agema quid 72.a
Ager Campanus fertilissimus 228.a
Ager Carthaginiensium Pop.Ro. attributus 6
Ager Romanus negligenter ob multa bella diuisus 179.a
Agrum Numantinũ deuastat Scipio 486.b
Agri distributi militibus Cæsaris pag. 394.a.& inde
Agri diuisi militibus Cæsaris, pagina 396.a
Agrorum ueteres possessores suppliciter ad optimates confugientes solus excipit Lucius pag. 397.a
Agris quomodo mulctabãtur uicti à Romanis 173.b.et inde
Agros Brundisinos depopulatur Aenobarbus 400.a
Agros distribuit pauperibus C. Cæsar 228.a
Agraria lex in totum abrogata à Sp.Borio tribuno pleb. 183.a
Agrariam legẽ nec improbat nec approbat Scipio Africanus pagina 179.a.b
Agrippa Aquitanos fundit pagina 426.a
Agrippa Cæsari amicissimus contra Lucium mouet 401.b
Agron Illyriorum rex 496.b
Aiacem Telamonium refert Pompeius in pugna ad Pharsalum pag. 258.a.b
Alacritas militum ob ignotam fugæ ignominiam 251.a
Albinouanus in Numidia profugus Mario se coniungit 197.a
Alea sit iacta, dictũ Cæsaris 239.
Alexander Paphlago ab L.Lucullo captus & in triumphum ductus 149.a.& inde
Alexandri filij qui 80.b. et inde
Alexandri filiorum mors 82.a
Alexandri Macedonis chlamide protectus triumphũ egit Pompeius 169.b
Alexandro Magno collatus Cæsar 287.b.& inde
Alexandrini regem ab Sylla impositum occidunt 214.b
Allobrogũ legati capti cum Vulturtio 225.b
Altercatio Bibuli & Cæsaris, pagina 228.a.b
Amastrim ciuitatẽ oppugnat expugnatq; L.Lucullus 152.a
Amastrim usq; depopulatur Mithridatis regionem Nicomedis 118.b
Amatium cur occiderit Antonius pag. 306.b
Ambitiosus supra uires C. Cæsar pag. 224.a
Ambitiosus ualde Catilina, pauperiem incidit 224.b
Ambitus multi damnantur à Pompeio 233.b.& inde
Ambitionem Ciceronis ridet Senatus 326.b
Amicitia Antonij Ventidium obscuro loco natum ad triumphũ usq; extulit 105.b
Amicus Cæsaris intimus A.Gabinius 229.b
Amicitiam Cæsaris contemnit Antonius 304.a
Amor Antonij & Cleopatræ 392
Amor quorundam in Proscriptis pag. 340.a
Amore captus Aureliæ Oristellæ Catilina filium sustulit 224.b
Amore nouercæ uritur Antiochus Seleuci filius 84.b
Amicos interfectorum timent Antonius & Lepidus 277.a
Amisus libertati donata à Lucullo 152.b
Amisus ciuitas à L. Lucullo oppugnata 150.a
Amisenses strenuè repugnant ibi.
Ammium fluuius 121.b
Amphipolim occupat Antonius pag. 376.a
Amynander rex Atamanũ in societatẽ Antiochi recipitur 62
ab Anchise Venereq; oriundus Cæsar 289.a
Andromachus perfidiss. Crassianæ ruinæ summa et caput 101
Aenea ciuitas 9.a
de Anima librũ Platonis sibi mortẽ cõscisens legit Cato 266.a
Animosiores quid reddiderit Romanos contra Antiochũ 74.b
Animum generosum infractumq; Lucij Cæsar miratur 407.b
Annibal alter uocatus cur sit Sertorius 219.a
Annibal Barchæ filius 450.a
Annibal Carthaginienses contra Romanos solicitat 61.a
Annibal exul Antiocho sese insinuat, & charus habetur 59.b
Annibalis consilium de inuadenda Italia 60.b
Annibalis facta sub cõpẽdio 450
Annibalis in Italiã ingressus describitur 453
Annibalem regi Antiocho suspectũ reddunt legati P.R. 61.b
Annonæ cura data à Senatu Cassio Brutoq; 356.b
Annonæ præficitur tempore famis Pompeius 231.a
Annonæ præfecti à Senatu Cassius & Brutus 293.a.b
Annonæ summa caritas in Antonianis, cõtrà uilitas summa in Cassianis castris 76.b
Annulo signatorio Antonij, Planeus quando utebatur 445.a
Anticragum castellum maximum Piratæ sine bello Pompeio tradunt 159.a
Antigonus cur rex ab exercitu appellatus 82.a
Antigonus Phrygiæ Lyciæ Pamphyliæq; Satrapa 81.a
Antigoni & Ptolemæi pugna naualis apud Cyprum 82.a
Antiochus Seleuci filius, Syrorũ Babyloniorum rex 58.a
Antiochus Soter adamatam nouercam uxorem à patre accepit 85.b.87.a.b
Antiochi & suorũ cædes fugaq; pag. 66.a
Antiochi respõsum ad legatos S. P. Q. R 59.a
Antiocho Commageno bellum infert Pompeius 163.b
Antiochum Comagenum oppugnat Samosatis ineluſum Ventidius 105.a
Antiochũ metuũt Romani 64.a
Antiochides Antiochi filia Ariarathi regi Cappadocũ coniungitur

gitur 59.b
Antiochias sedecim à patre denominatas extruxit Seleucus 83
Antiochus à Romanis funditur pagina 72.b
Antiochus Eupator Syria potitur 78.b. Eupator cur appellatus ibidem
Antiochus Pius pellitur à Tigrane 79.b. Item à Pompeio ibi.
Antiochus Seleuci filius pro patre regnat 84.b
Antonius ad Actium à Cæsare superatur 173.a
Antonius ad bellum Parthicũ sese accingit 104.b
Antonius felicius p legatos, quàm per seipsum rem gerit 105.b
Antonius metuens ædes suas munit 274.b
M. Antonius orator à Marianis occisus 201.a.b
Antonius pro Cæsare stans è senatu propellitur 238.a
Antonij & Cleopatræ amor 106
Antonianos miserè uexat Cicero pag. 320.a
Antium olim habuit thesauros pecuniarum 399.a
Apollinis fanũ qui uiolarant, inhonoros reliquit Scipio 55.b
Apollinis templum direptũ à Scipionis militibus 53.b
Apolloniam petit Cæsar post pugnam ad Dyrrachium 251.b
Apolloniam recipit Cæsar 247.b
Apparatus belli Cæsaris contra Lucium 398.b
Apparatus belli in Antiochũ 64
Apparatus Cinnæ & aliorũ contra Syllam, & ediuerso Syllæ contra Cinnam 202.b
Apparitor Octauij Antonius, dictus à Bruto 385.b
Appius Claudius Antiochum fugere coegit 64.b
Apuleius latronũ dux. Mar. Aemyliano negotium exhibet, pagina 477.b
Apulorum à Romanis defectio pag. 188.a
Apulos cædit Cæcilius Metellus pag. 193.a
Apum examina mittunt in hostes Themiscyrenses 150.a
Antigono occiso reliqui satrapæ suam ditionem inter se diuidunt 82.a
Aqua stagnans pestifera 39.b
Aqua ueneno infecta multi Cæsarianorum pereunt 242.b
Aquæ fluuiatiles noxiæ 111.b
Aquarũ inopia in exercitu 111.a
Aquis quidam proscriptorum sese suffocant 340.a
Aquationẽ præripit hostibus Cæsar 242.a
Aquilæ duæ uolatu signis insident in castris Cassij 374.a
Aquilini pulli in gremium Marij infantis decidisse, quid portenderint 196.b
Aquilæ inter utranq; aciem pugnantes, omen uictoriæ præstiterunt 384.b
Arabionis regis qui auxilia petierint 355.a
Ara posita exusto cadauere Cæsaris 287.b
Aram constituit Cæsari Amatius pag. 291.b
Araxis fluuiorũ omniũ maximus pag. 162.a
Araxis fluuius Mediam ab Armenia disterminans 112.b
Archegetã Apollinis paruam statuam adorat Cæsar 432.b
Archelai & Aristionis cum Byttio pugna 127.a
Archelai & Syllæ post succensum Pyræum congressus 131.b
Ardiei pop. 498.a
Ardiei populi Antariorum loca inuadunt 494.b
Aretam regem Arabum Nabatæorũ Darius bello petit 163
Arganthonius regulus Tartessiorum 448.b
Argonautarum loca uidere & peregrinationes cupit Pompeius pag. 162.a
Ariarathes Mithridatis filius Cappadociam occupat 120.a
Ariarathi in Cappadocia præfert Sisinnã Antonius in Glaphyræ formosæ matris gratiam pagina 392.b
Ariddæus Macedonibus imperaturus eligitur, quamuis mentis non satis compos 81.a
Ariddæi & suorum mors 82.a
Ariminum occupat Cæsar 238.b
Ariobarzanẽ imustè inuadit Mithridates 139.b
Ariobarzanem per suos opprimit Cassius 359.a
Aristides furti reus 76.b
Aristion tyrannus 126.b
Aristionis mors 131.a
Aristo Tyrius Senatum & populum Carthaginiensem clàm in Romanos commouet 61.a
Aristobulus Iudæorum rex post triumphum Pompeij necatus pag. 170.a
Arma Carthaginiensium quæ in extrema obsidione 37.b
Arma deponere iussit Lucij milites Cæsar 407.b
Arma sua omnia tradunt Romanis Carthaginienses 31.a
Arma summittit Amisensibus Mithridates 150.b
Armorum Carthaginiensium descriptio 31.a
Armorum fabricas oppidatim instituit Mithridates 154.b
Armis omnibus exuti Chij ob Romanorum societatem 134.a
Armis onusta plaustra duxit in triumphum Pompeius 169.b
Armis quando quæstiones omnes dirimi cœptæ 196.a
Armis rem semel decernendam censent Cæsariani 252.a
Armigero uno comitatus fugit Cæsar 433.b
Armeniam inuadit Tigranes pagina 145.a
Armeniam maiorem quibus conditionibus Pompeius Mithridati concesserit 163.a
Armenios Ponticis uiris tradit erudiendos in re militari Mithridates 154.b
Arsami urbem in suam potestatem redigit Cæpio contra conditiones semel initæ pacis cum Viriato 478.b
Arsinoen Cleopatræ in gratiã sustulit Antonius 393.a
Artabazes Armenius Crasso fert duxi-

auxilium 93.a
Artabazem Armenium in causa fuisse perditi exercitus Antonij, multi arguunt, ideò pœnas ab eo sumendas 113.a
Artaxata Tigranis regia pagina 162.b
Aruacceorum uiginti millia occidit Tit. Dedius 492.b
Aruacceis bellum infert Lucullus cùm ijs pacem paulò antè dederit Marcellus 470.a
Arx Piræensis obsidetur à Syllanis 131.a
Asasis præfectus Masanissæ trãsfuga 26.a
Asclepiodotus Lesbius cõspirat in Mithridatem 135.a
Asculani Seruilium proconsulem & Fonteiũ legatũ interficiũt pag. 188.a
Asdrubal Gisconis filius, dux Carthaginiensium contra Scipionem missus 4.a
Asdrubal in Italiam ab Annibale accersitur 460.a
Asdrubal Romanos cædit 41.b
Asdrubal secundò Manlium superat 46.a
Asdrubalis apparatus quantus pagina 5.b
Asdrubalis immanis sæuitia in captiuos Romanos 49.a
Asdrubalis transfugium ad Scipionem 54.b
Asdrubalis mors 14.a
Asdrubalem in Hispaniam mittunt Carthaginienses 454.a
Asdrubalem occidit in uenatione seruus quidam 450.b
Asiæ post Alexandrum quis unquam plus terrarum possederit 82.b
Asiam Romanorum prouinciam iniustè inuadit Mithridates pagina 40.a
Asinius Pollio Carinati à Cæsare sufficitur contra Sex. Pompeium 367.a
Asinos inequitare suos noluit milites Scipio 485.b
Assyriorum uires unde crementa incrementáq; sumpsere 34.b
Astapensiũ horridũ facinus 462
Actus Pompeij in scribendis literis ad Senatum 235.b
Ateius Crassum diris deuouet 91
Athamantam totam subegit sibi Philippus Macedo 65.a
Athenionẽ uocant Fimbriam per despectum Syllani milites, pagina 141.a
Athenis Antonius hibernat effœminatus 419.b.& inde
Athenienſium ruina unde sumpsit occasionem 34.b
Athenienſib. quas urbes dono dederit Antonius 392.
Attalus Philometor hæredẽ regni sui fecit populum Ro. 142.a
Attalus populi Romani amicus pag. 115.b
Atticam regionem curat ad persequendos Piratas L. Cinna pag. 158.b
Attintani pop 497.a
Atilius Romanus ad Mithridatẽ profugus: regi struẽs insidias, necatur 156.a
Atilius sacrafaciens à Gracchanis confoditur 182.a
Atilius Serranus à Cumanis occisus 201.a
Atilij reguli in Africa facta quæ pag. 2.a
Auarus Numantinorũ dux à suis occiditur 491.a
Auaritia quorundam diuitum Romanorum 174.a
Auaritia superat Lucullum Galba pag. 474.a
Auaritiæ notatus Lucullus 471
Audax uir Sertorius 493.a
Audax & nihil non sibi præcipiens C. Cæsar 224.a
Audacia Antonij in campis Philippicis 378.a. 412.b
Audacia Clodij quanta 232.b
Audacia magna Cæsaris 238.b & 248.a
Audacia mira Cæsaris, seditiosis sese obijcientis 263.a
Audacia Mithridatis quanto tempore bellum protraxerit 114
Audacia Scipionis in pugna, pagina 459.b
Audacia Syllæ in certamine, pagina 135.b. 195.b
Augurem facit Cæsar Ciceronem minorem 354.b
Augustus cur appellatus Cæsar pag. 173.b
Au eis cathenis proprium uinxit filium Mithridates 143.a
Augusti potentia quanta 173.b
Aureliæ Oristellæ amore captus Catilina 224.b
Aurum abscondisse herum seruus quidã falso prodidit: ideo affectus à Bruto supplicio 364.b
Aurum argentumq; omne Rhodiorum accipit Cassius 362.b
Aurum & argentum Antonij direptum 112.a
Aurum & argentum in castra sua inferri uetuit Spartacus Trax pag. 221.b
Aurum liquatũ Manio per os infusum 123.a.b
Aurum non multi faciunt Celtiberi 471.b
Auri & præde auidi Romani milites, passi sunt Mithridatem fugere 152.a
Auro onusta fercula adduxit in triumphum Pompeius 169.b
Aurupini pop. 501.a
Autarici pop. 494.b
Autario qui filij fuerint ibidem
Autolycus Herculi socius in expeditione contra Amazonas, apparet in somnijs Lucullo 152
Auxiliũ ferre Cassio negant Rhodij Licijq; 358.a
Auxilium fert Cæsari Antonius pag. 426.a
Auxilium qui Mithridati reges ferebant 114.b
Auxilio Romano destituti Saguntini 452.b
Auxilia à Masanissa in Hispaniã missa 467.b.& inde
Auxilia petunt Romani à Masanissa 42.b
Auxilia submisisse Numantinis Vaccei arguuntur 484.a
Auxiliares Mithridatici qui, pagina 145.b
Auxiliatores Mithridatis q 121
Auro corrupit equites Antonij Pompeius ad defectionem solicitans 443.a

B

Balbus à triumuiris cæsus, filius fugiens naufragio periit 342.b
Baliſſus fluuius 96.a
Barathrum magnũ, campus à Scipione depopulatus 44.b
Barbarus quidam Vacceus Romanorum aliquem ad ſingulare certamen prouocat 471.a
Baſili tribuni audacia 136.a
Baſitanorum oram populatur Viriatus 477.a
Baſternæ pop. 495.a
Bathiates pop. 500.b
Beatũ dicit Cæſar Pompeium ob bellum Mithridaticum: quare? pag. 262.b
M. Bebius à Marianis occiſus 201
Bebius Philippum Macedonẽ in amicitiam recipit 64.b
Belgas aggreditur Cæſar 447
à Bellis populis auxilia petit Vetilius 475.b
Bellis (populi id nomen) bellum infert Lucullus, cùm ijs pacem antè dediſſet Marcellus 470
Bellum uide certamen & pugna
Bellum egeſtate cõpulſus Lucullus quibuſdam infert 470.a
Bellum Africanum Cæſaris 264
Bellũ Carthaginienſe contra Maſaniſſam 26.a
Bellum Celtibericum à Lucullo geſtum 26.b
Bellum ciuile Pompeianum 224
Bellum ciuile Romanorum 171.a
Bellum cõmune in Antigonũ conflatur à Satrapis 81.b
Bellum contra Pompeium Cæſaris 415.b
Bellũ cur in Cæſarẽ gerant Caſſius & Brutus declaratio, pagina 369.b. & inde
Bellum Gallicum cum Romanis pag 445.b
Bellum gladiatorum 220.b
Bellum Hiſpanienſe & Romanorum 447.b
Bellum Illyricum 494.a
Bellum indictũ Cæſari ab ſenatu pag. 238.a
Bellum in Samnium 192.b
Bellum inſtaurat contra Pompeiũ Mithridates 164.b
Bellum inter Aſdrubalem & Scipionem 5.b
Bellum inter Brutum Caſsiumq; & Cæſarianos 356.b
Bellum inter Carthaginienſes & Hiſpanos 3.a
Bellum inter Carthaginienſes & Gallos 2.b
Bellum inter Romanos & Carthaginienſes 3.a
Bellũ Maſaniſſæ & Syphacis 9
Bellum Mithridaticum 114.a
Bellum Mithridaticum Pompeio delegatum 159.b
Bellum Mithridaticum finire cur non potuerit Lucullus 156.a
Bellum Mithridaticum ſecundum unde ſumpſit initium 143.a
Bellum nauale 9.b.124.b
Bellum nauale inter Cæſarem & Pompeium 421.b. & inde
Bellum Numantinum 481.a
Bellum Parthicum 90.a
Bellum Parthicum per Antonium pag. 415.b.419.b
Bellum Piraticum leui momento ſopitum 159.a
Bellum Punicum tertium & ultimum unde ſumpſit initiũ 27
Bellum quomodo indictum Carthaginienſibus 453.a
Bellum Sandracoti & Seleuci regum, affinitate quæſita pace, finem habuit 82.b
Bellum ſeruile in Italia 492.b
Bellum ſociale quando & unde exortum 185.b
Bellum Syriacum 58.a
Bellum Viriaticum cum Romanis pag. 474.a
Belli apparatus quantus Mithridati contra Romanos 145.b
Belli Carthaginienſis breuis deſcriptio 56.b
Belli ciuilis exordia unde 194.a
Belli Hiſpanienſis per Sertorium excitati finis 220.b
Belli incitatrix cur fuerit Fuluia pag. 413.a
Belli inter Cæſarem & Luciũ cauſæ quæ? 406.b
Belli inter triumuiros initiũ 390
Belli Mithridatici primi finis pagina 140.b
Belli occaſio quomodo per Annibalem quæſita 451.b
Belli Parthici initia unde ſumpſerint 393.b
Belli Punici clades recẽſentur 2.b
Belli Punici ſecundi finis quando pag. 24.b
Belli Punici tertij qui cõſules miſſi 28.b
Belli Viriatici finis 478.b
Bello nunquam territus imperator Cæſar 289.a
ad Bellum parat ſe & ſuo & conſultorum malo Pompeius 252
de Bello ubi Romæ ut plurimum deliberabatur 28.b
Bellis ciuilibus non delectatur Cæſar 400.a
Bella multa uno tempore contra Romanos 218.b
Beneuolẽtia plebis uerſa in odium erga Antoniũ: quare? 292.a
Beneuolentiam Hiſpanorũ quomodo ſibi conciliat Scipio pagina 457.b
Beneuolentiam plebis cur captare uiſus ſit Antonius 305.b
Beneuolentiam plebis ſibi parant interfectores Cæſaris 284.b
Bernice oppidum Epiri 116.a
Beſsi pop. 501.a
Beſtijs cõparat Cæſarianos Pompeius ob perſeuerantiam in fame 250.a
Betis amnis 481.a
Bibulus in gratiã ab Antonio receptus claſsi præficitur 349.b
Bibulus magiſtratu ſe abdicat pagina 229.a
M. Bibulus præeſt præfectis Pompeianæ claſsis 245.a.b
Bithynia à Nicomede populo Romano teſtamento relinquitur pag. 146.a
Bithynia Sertorio à Mithridate conceditur 145.a
Bithynia ſub Mithridatis uenit imperio, rediit fugiente Cotta in Chalcedonem 146.a
Bithyniam curat ad perſequendos Pyratas P. Piſo 158.b
Bithyniam inuaſit Mithridates pag. 146.a

Blastophœnices qui & unde oriundi 472.b
Blesius in insidijs interceptus occiditur 468.b
Bocchus Cirtam Iubæ regiã occupat 265.a
Bocchus rex Maurorum Carinati bellum infert 399.b
Bœotiam continuis defectionibus nutantem diripit Sylla 136.b
Bœotiam curat ad persequendos Piratas L. Cinna 158.b
Bona ex hæreditate prouenta uenundat Cæsar 299.b
Bos atra per Mithridatis castra irrumpens per portum penetrat ad templum Proserpinæ pag. 148.b
Bosporos subegit Mithridates, pagina 144.b
Bosporo expellit filium ingratum Mithridates 161.a
Bosporanum regnum Pharnaci à Pompeio datur possidendum post mortem Mithridatis 168
Bosporanis bellum infert Mithridates 143.a
Bottonum gens à Romanis deficit 473.a
Bouianum à Sylla captum 192.b
Britannia à continente quantum distet 448.a
Britanniam Romanorum primus traiecit Cæsar 447.a
Britannicũ oceanum primus traijcit Cæsar 288.b
Brundisium Octauius profectus à militibus ut Cæsaris filius excipitur 295.a
Brundisium oppugnat Cæsar fugato Pompeio 240.b. & inde
Brundisium properat Pompeius inde traiecturus in Epirum ut ibi belli sedem constituat 240
Brundisini Antonio & Aenobarbo portas clauserunt 411.b
Bruto Cassioq; & exercitum & pecunias et prouincias tribuit senatus 319.a
Brutus in montem fugiens in armis pernoctauit 385.b
Brutus in Hispaniam mittitur contra Lusitanos 479.a
Brundisinis auxilium ferre tentat Cæsar 412.a
Brundisini Syllanam classem excipiunt 204.a
Brygæ populi 240.b
Byrsam capit Scipio 53.a.b
Byrsæ clades & miseria 54.a
Byrsa quid, & uocis huius unde sumpta occasio 1.b
Byrsa in tota Carthagine nihil munitius 53.b

C

CAdauer Cassij, Brutus flens sepelijt 379.a
Cassij laudes flens recitat Brutus pag. 379.a
Cadauer Cæsaris in templo sepeliri uult plebs, prohibentibus pontificibus 287.b
Cadauer Spartaci inueniri nequijt 222.b
Cadauer Syllæ cum quanta pompa in urbem delatum 216.b
Cadauera cæsorum ex S.C. ibi humanda ubi ceciderint 189.b
Cadauera occisorum ciuium in Tiberim iactata 207.b.416.b
Caduceator pro caduceo lupinam præferens pellem 469.a
Cæcilius Metellus Dalmatis bellũ infert 498.b. & inde
Cædes & Latrocinia in urbe post mortem Clodij 232.b
Cædes magna in exercitu Manlij pag. 77.b
Cædes naualis Antiochi militum pag. 69.b. & inde
Cædes uaria & multiplex in urbe à Cinnanis & Marianis pagina 201.b
Cædi petit cum Ligario mariti uxor 343.a
Cæsar Augustus Antonio ac Lepido peritior 173.a
Cæsar à quo originem trahere sese putabat 235.a
C. Cæsar coniurationis Catilinæ conscius arguitur à Catone, pagina 226.b
C. Cæsar Dictaturam inuadit, pagina 172.b
Cæsar felicius per legatos quàm per seipsum rem gessit 105.b
ut Cæsaris filius Brundisij excipitur Octauius 295.a
Cæsaris filiam in matrimonium ducit Pompeius 229.b.
Cæsaris nomen sibi sumit Octauius ut Cæsaris filius pagina 295.a.b
Cæsaris Octauij prudentia 295
Cæsarem calumniatur Lucius, pagina 397.a.b
Caius Gracchus legem fert de frumento menstruo 180.a.b
Calamitas Asiæ sub Sylla 142.b
Calamitas Carthaginiensiũ 36.a
Calamitas Rhodiorum à Cassio pag. 363.a
Calamitatis remedium obliuio 35
Calamitatem quæ ut plurimũ antecedant 160.a
in Calamitatibus non contemnendus Mithridates 165.b
Calamitosus licet Mithridates, reuerendus tamen erat & terribilis 161.b
Calenus dux Antonianarum partium fato fungitur 409.b
Caleni Sittium fortiter defendunt usq; ad redditam pacem à triumuiris 352.b
Calliditas Pompeij in conciliando sibi fauorem senatus & consulum 237.b
Calliditas Viriati 478.b
Callidromus quid 65.b
Calones prope omnes exegit castris suis Scipio. 485.b
Calpurnius Piso à Lusitanis fusus 472.b
Calpurnius Piso contra Numantinos missus 485.a
Calpurnius Piso cum collega L. Mancino nequicquam bellum gerit circum circa Carthaginem 45.a
Calpurnius Piso in Hispaniam missus 492.b
Caluisius à Pompeianis uincitur pag. 249.b. & inde
Cambei pop. 500.b
Campanus ager à fertilitate laudatus 228.a
Campestria loca Parthi solùm amant, quare uerò non Montana? 111.a
Cancheno duce Lusitani Cimæos deprædantur 472.b

Canidius ab Antonio relictus dux multa prospere agit in Armenia 105.b
Canidius dux apud Antoniũ multa potest 109.a
Canutius à Cæsare occiditur 409
Capito in ædibus proprijs à triũuiris proscriptus cæditur 344
Cappadocia inuasa ab Tigrane Mithridatis genero 144.b
Cappadocia Sertorio à Mithridate conceditur 145.a
Cappadociam inuadit Mithridates 156.a.b
Cappadociæ regnum Ariobarzani redditum 163.b
Captandis auris popularib. multa insumpsit C. Cæsar 224.a
Captiui à Piratis per Pompeium libertati restituuntur 159.a
Captiuos & circumuentos milites Pompeij Cæsar dimisit incolumes 242.b
Captiuos Hispanorum libere abire permittit Scipio, cæterorũ beneuolentiam captãs 457.b
Captiuos hostes Mithridates uiatico dato abire permittit pagina 122.a.b
Captiuos quingentos securi percutit Aemylianus 478.a
Captiuos, quos & quot in triumphum egerit Pompeius 169
Caput Curionis ad Iubam regem perlatum 243.b
Caput Decimi ad Antonium delatum 333.b
Caput manusq; Crassi Orodi regi mittitur 103.a
Caput Octauij primum quod pro rostris in Vrbe positum est 200.b
Caput Pompeij Cæsari oblatum 262.a.b
Capite damnatur Asdrubal 9.28
Capite relicto iturum ad consulẽ Trebonium, inquit quidã centurio 302.a
Capita ducum Pompeianorum ad Cæsarem lata 268.b
Capita proscriptorum pro Rostris 340.a
Capitolium incerto igne cõflagratum 205.b
Capitolium occupant interfectores Cæsaris 275.b
Capitolium olim habebat thesauros publicos 399.a
Carabin ciuitatem Romanis amicam obsident Celtiberi 466
Carbonis audax facinus 209.a.b
Carbonis interitus 212.a
Carboniani cæsi à Metello 209.a
Carboniani cæsi à Pompeio & Crasso 208.b
Carbonianos profligaturus in Asiam proficiscitur Pompeius 204.b
Carchedon, ut nonnullorum fert opinio, Carthaginis cõditor 1
Carinas capite truncatur ab Sylla uictore 210.b
Carinij pop. 500.b
Carnes humanæ ad cibum conditæ in Piræo 130.b
Carpessum urbs quæ olim Tartessum à Græcis dicta, Vettilij fugæ locus 475.b
Carpetssus urbs ubi sita 448.b
Carras euadunt aliquot Crassi milites 100.b
Carthago num excindenda uaria sententia 22.a
Carthago quot annorũ spacio floruerit 55.b
Carthago Sparthagena quæ & ubi sita 452.b
Carthaginis deletio fatalis 51.a
Carthaginis descriptio 38.a
Carthaginis & ciuium resistẽtiæ breuis descriptio 56.b
Carthaginis, quæ nunc est, conditor quis 57.a
Carthaginis situs ubi 1.a
Carthaginẽ à solo Scipione posse euerti diuinitus creditum pagina 45.a
Carthaginem cur nõ euertendam censeret Scipio 23.b
Carthaginem delendam esse nunquã nõ disseruit Cato, quare? 25.b contra censet Scipio Nasica ibid.
Carthaginem nouam quæ olim Saguntus, oppugnare statuit Cornelius Scipio 455.b
Carthaginem qui condiderint uaria opinio 1.a
Carthaginem quando coloniam fecerint Rom. 57.b
Carthaginienses Iberiam occupãt 448.b
Carthaginiensium alacritas, fortitudo, industria, in bello & obsidione 45.b
Carthaginiensium alacritas & audacia 30.b
Carthaginiensium fines depopulatur Syphax 4.b
Carthaginiensiũ imperium quale & quibus conferendum 1.b
Carthaginiensium resp. conturbata 61.a
Carthaginiẽsium reipub. processus prosperi recensentur 1.b
Carthaginiensib. bellum à P. R. indictum tertiò 29.a
Carus dux Segedanorũ cæsis multis Romanorũ fortiter pugnãs cadit 467.b
Cassius Parmensis reliquias Cassianas colligit 390.a
Cassius quæstor Crassum ad fugã solicitat 100.a
Cassij Brutiq; ad plebem excusatio 276.a
Cassij fratrem cum multis alijs in gratiam recipit Antonius pagina 392.a
Cassio Brutoq; fauet senatus pagina 319.a
Cassianas partes fouet Rascupolis, Rascus uerò Antonianas 368.b
Cassianæ reliquiæ, Sextum Pompeium erigunt in ducem contra Antonium & Cæsarem 389.b & inde
Cassianorum cæsa octo M. 373
Castacem urbem oppugnare statuit Syllanus 461.b
Castella duo Diogenis à Scipione euertuntur 52.b
Castor Phanagorensis, tortus aliquando à Triphone, eum interficit 164.b
Castorum ædes occupata ab Opimio cõtra Gracchanos 182.b
Castra Cassiana ab Antonio capta 373.a.b
Castra hostium succendit Scipio 49.b

Castra L. Luculli & Mithridatis ad Cyzicum 146.b
Castra Mummij expugnata à Lusitanis 472.b
Castra Pompeij ut inuadant milites rogat Cæsar 258.b
Castra ponit ad Pharsalum Cæsar 251.b
Castra sua coniungunt muro Cassius & Brutus 376.a
Castra Syphacis à Masanissa capta 8.b
Castra uaria subinde facit ut militem exerceat Scipio 486.a
Castris Cæsaris potiuntur Cassiani 378.a
Castris exutus Cassius Pindaro seruo se feriendũ præbet 378
in Castris muniẽdis, industria Scipionis describitur 49.b
Castris proprijs exustis Viriatus sese in Lusitaniam recipit pagina 477.b
Castris Scipio Magonem exuit 458.b
Castrametatio iniqua Archelai circa Chæroneam 132.a
Castrametatio Scipionis & Pœnorum 47.b
Castrametatio Syllæ & aduersariorum circa Vrbem 210.a
Castrametatio Cassij Brutiq; ad Aurifodinas Asylum uocatas 375.b
Castrametatur haud procul ab hostibus Antonius 376.a.b
Castrametantur Cæsar & Pompeius circa Dyrrachium 248.a
Casus quidam affulsit Bruto, ut pecunias multas corraderet 363
Catilina natus loco honestissimo mirè in populo celebratur pagina 224.b
Cato Callidromum superat 65.b
Cato in Hispaniã mittitur 464
Cato inscriptus Ciceronis liber, Cæsaris uero Anticato 266.b
Cato relicta Sicilia fugit ad Pompeium 241.a
Cato robustus uiribus resistit Cæsari 228.b
Catonis filium in gratiam recipit Cæsar 266.b
Caucasus mons multos auri fontes habet 162.a
Caucæam urbem obsidet Lucullus 470.a
Caucæos liberè ad domos suos mittit Scipio, quòd contra fidem fœderum Lucullus hos impugnasset 487.b
Cauillatio Catonis pulchra in legatos Prusiæ 117.a
Cauillatio in Deiotarum Crassi: et Deiotari falsè respõsum 91.b
Cauillatio militum & procerũ in Pompeium 252.b
Cauillator Brutus 379.b
Cauniorum in Italos hospites, dira nimis crudelitas 124.a
Celtæ, à quo nominati 494.a
Celtæ populi quem locum incolãt 447.b
Celtæ qui & Cimbri 495.a
Celtarum nomen terribile Romanis 495.b
Celtiberi defectores, à populo Romano 493.a
Celtiberi non multi faciunt argentum & aurum 471.b
Celtiberi populi quem locum incolant 447.b
Celtiberorum nomẽ unde ortum, & horum populorũ locus ubi 448.a
Celtiberico satellitio, reiecto Romano, se stipat Sertorius 219
Census populi factus post uictoriam Cæsaris 267.b
Centuriæ uocatæ ad suffragia ab Antonianis 304.a
Centurionem falso deferentem militem occidit Cæsar 244.a
Certamen detrectant Cassiani ut fame Antoniũ oppugnẽt 377
Certamen in comitijs inter Pompeium & Aenobarbum 230
Certamen inter Scipionẽ & Pœnos & Masanissam 459.b
Certamen inter Sextium & Cornificium 354.b item Cassiũ & Dolobellam ibid.
Certamen primum inter ciues in Vrbe factum, ubi? 195.b
Certamen primum in Sicilia inter Romanos & Carthag. 449.a
Certamen nauale inter Cæsarem & Pompeium 431.a
Certamen Sextij & Ventidij pagina 355.b & inde
Certamen, uide Bellum & Pugna
Certatio Cornificij & Sextij, de Africæ discessu 355.a
Cæsarem se esse non regem inquit Cæsar 270.a
Cessarus Lusitanorum dux 472
Cethegus coniungit se Syllæ 204
Cethegus in Numidiam profugus Mario se coniungit 197.a
Cethegum indemnatum contra leges publica sustulit Cicero pagina 229.b
in Chalcidẽ fugit Archelaus 136
in Chalcedonis porta oppressio militum à Mithridate facta pagina 146.b
Chij ad Mithridatem capti ducuntur 134.b
Chiorum ciuitatem occupat Zenobius Mithridatici exercitus dux 134.a
Chijs irascitur Mithridates ob societatem Romanorum ibid.
Chios scripsit inter Romani populi socios Sylla 141.b
Chœnix Attica in exercitu Antonij quantum uenierit 110.b
Cholcos obire pergit Pompeius castrorum loca uisurus 162.a
Chotenes inuadit Mithrid. 161
Cibis hostium utuntur Cæsariani ad Pharsalum 258.b
Cicero accusat sacrorum uiolatores 229.b
Cicero cum Q. fratre & fratris filio proscriptus 341.b
Cicero minor in Græciam à patre missus 354.a.b
Cicero Nouus homo cur appellatus? 224.b
Ciceronis & Demostenis collatio 230.a
Ciceronem quo pacto tollere cupiunt coniurationis principes 225.b
Cilicia quomodo accesserit Romano imperio 80.a (157.a
Cilicia receptaculum piratarum
Ciliciæ partem occupauit Tigranes eiecto Antiocho Pio 163
Ciliciæ partem Ptolemæo Philopatori quis abstulerit 58.a

Ciliciæ rex Polemon per Antoniũ constitutus 419.b
Ciliciam Asperam habitare iussit subactos Piratas Pompeius pagina 159.a
Ciliciam impetit Antiochus 58.a
Cilices cur appellati piratæ 157
Cilices Piratæ sine bello Pompeio sese dedunt 159.a
Cimbros deuincit Cæsar 447.a
Cinna confossus à suis militib. periit 203.b
Cinna & Marius in urbẽ regressi multam cædem faciunt 200 b. & deinde
Cinna hostis iudicatur, quare? pagina 198.b
Cinnam & Marium non uult imitari Sylla 141.b
Cinnam trib.pl. ita misere discerpsit plebs ut nullæ extarent ad sepeliendum reliquiæ 287.a
Cinnani contra Octauium seditionem mouent 198.a
Cirta Iubæ regia à Bocchо Mauritaniæ regulo occupata 265.a
Ciui Romano quæ pœna, quantũuis sonti nõ infligatur 234.b
Ciues ab iniuria tutos uult Sylla 195.b
Ciuium turba incorrupta paulatim se recolligit post necem Cæsaris 277.b
Ciuitas maritima cui comparata 34.b
Ciuitas pacari non potest nisi Iul. Pompeioq; ex æquo adempta potestate 235.a.b
Ciuitatis ius denegatum, occasionem præbet rebellionis 188.a
quas Ciuitates cõdiderit Seleucus 83.b & deinde
Ciuitates multas extruxit Pompeius 168.b
Ciuile bellum unde sumpsit exordium 194.a
Ciuiles motus uarij post Syllæ dominatum 224.a
Clades ab Annibale in Italia facta 56.a
Clades ad Xanthum oppidum pagina 364.b
Clades Afrorum apud Nepherim 53.a
Clades Caucæa ciuitatis ingens 470.a
Clades Ilienſium quando facta pagina 137.b
Clades Illiturgitanorum magna cæsis mulierib. & paruulis et urbe funditus deleta 462.a
Clades in classi Cæsaris 423.b & deinde
Clades in exercitu Romano sub Sabinio 499.a.b
Clades in exercitu Triarij 155.b
Clades in exercitu Vettilij 475
Clades ingens à Manlio facta 77 a. & deinde
Clades ingens Afrorum à Scipione facta 8.b
Clades ingens Antonianorum in direptione machinarum 106 b. & deinde
Clades ingens circa Vrbem 210
Clades ingens in exercitu Antiochi 47.a
Clades ingens in exercitu Archelai, ab Syllanis facta 133.a
Clades ingens exercitus Asdrubalis à Masanissa 27.b
Clades ingens exercitus Crassi à Parthis 98.a
Clades ingens in exercitu Tigranis 154.a
Clades ingens Saguntinorum pagina 452.b
Clades in plebe facta à militib. Antonij & Cæsaris 416.b
Clades magna Lusitanorum pa- 473.a
Clades magna militum Curionis Cæsariani 243.b
Clades magna Romanorũ à Carthaginiensib. illata 2.a
Clades Pompeianorum 258.b
Clades Romanorum ad Pallantiã 484.b
Cladis sub Crasso acceptæ ultio 105.a
Clamando ut plurimum Romani pugnam ineunt 107.a
Classis Antiochi quassata tempestate 59.b
Classis Cæsaris cõtra Pompeium & Pompeij contra Cæsarem quanta 428.b
Classis Carthaginiensium noua quanta 51.a
Classis Flacci Fimbriæq; tempestate fracta 136.b
Classis Mithridatis in Bosporanos parata suspicionem injcit Romanis 143.b
Classis Pompeij in Piratas quanta 158.a
Classis Romana in Africa quanta 2.a
Classis Romana in portu Chalcedonis à Mithridate succensa direpta spectantibus Cotta & Mido 146.b
Classis Pompeij quanta 245.a
Classis Scipionis ad Carthaginem 47.a.b
Classem ademerunt Carthaginiensib. Romani 1.b
Classem Antonij ad Cæsarẽ transuehit Bibulus 349.b
Classẽ & sese dedidit Cæsari Cassius 261.b
Classem Titij succẽdere uult Pompeius 444.b
Classe præficitur Cimber à Cassio Brutoq; 374.a
Clazomene, à Piratis captũ, pagina 143.a
Cleopatra Demetrium maritũ occidit 88.b
Cleopatra Dolobellæ plus fauet quàm Cassio 358.a
Cleopatra quid Antonio utilitatis, imò perditionis attulerit 106.a
Cleopatra Syra Ptolemæo copulatur 59.b
Cleopatræ & Antonij congressus 389.b
Cleopatram pro fratre reginam Aegypti constituit Cæsar pagina 262.a
Clementia mira Cæsaris 331.a.b
Clintidiones populi 500.b
Clisthenes Lesbius cõspirat in Mithridatem 135.a
Clodius ad Bouillas interfectus 232.a
Clodius Bythinicus à Cæsare occiditur 409.a
Clodius Ciceroni diem dicit 229
Clodius impudicitiæ accusatus pagina 229.b

Clodium Milonis opera oppressit Pompeius 231.b & inde
Cluentius fortiter pugnans cadit 192.a
Clupea ciuitate Carthaginiẽsium Romani pelluntur 4.5.a
Clypea ciuitas ubi 2.a
Clypeo ducenta tela excepit Cæsar 289.b
Cocceius amicus Cæsaris & Antonij 413.a
Cochorum origo unde 144.b
Cocos habere suos noluit milites Scipio 485.b
Cœlen Romanis subiecit Pompeius 163.b
Cœlesyriam impetit Antiochus 58.a
Cohortem integram concidit Sertorius ob uim illatam mulieri 218.a
Cohortes duas Marius Egnatius concidit 188.b
Cohortes prætorias à se amouit Cæsar 269.b
Cohortes quatuor liberat Scipio 42.a
Cohortes uigilum quando & cur institutæ 440.b
Colchis bellum infert Mithridates 143.a
Colenda urbs obsidetur 492.b
Collatio Cæsaris & Alexãdri Magni 287.b & inde
Collatio Cassij & Bruti 382.b 387.a
Colloquiũ Scipionis & Phamææ 43.b
Coloniæ Carthaginiensium quæ 1
Coloniæ duodecim plebi concessæ legis agrariæ & frumentariæ fastidium fecere 181.b
Coloniarũ deductionẽ differendã in aduentum Antonij, uult Lucius & Fuluia 394.b
Coloniarum terminos à consulib. descriptos nõ procul à Carthagine lupi abraserunt 181.b
in Colonias deductæ Antonianæ legion. cedente Cæsare 395.a
Colonias quomodo deducebãt Romani 173.b
Columnæ Herculis ubi 447.b
Columnas Herculis quis ædificarit 448.b
à Comana ad Tigranem fugit Mithridates 152.a
Comitia dilata ob non bene addicentes aues 203.b
Comitia quomodo habenda uoluerit plebs sub Syllæ dominatu 196.a
Comitiali malo ut multum in ocio tentabatur Cæsar 270.b
in Comitium ante bellum ciuile, nũquam telum illatum 171.b
Commeatus corrumpit Mithridates, ne Lucullo usui sint 156.a
Commeatus large summittit Amisensib. Mithridates 150.b
Commeatum Cæsaris intercipere conantur Murcus & Aenobarbus 368.a
Commeatum intercipiunt Numãtini 482.b
Commeatum mittit Carthaginem Asdrubal 38.a
Commentum Phamææ ad transfugiendum, quale 44.a
Commentum prodigiosum Polyxenidæ 68.a.b
Commentum Sidensium de inuadenda classi Romanorũ à Carthaginiensib. 51.b
Commentarij actorum Cæsaris in ædes Antonij delati 277.b
Commessationib. uacãs remissior factus est Sertorius 219.b
Commotio Italorum magna ob diuisionem agrorum 400.a
Competitores consulatus Crassus & Pompeius 223.a
Competitores Pompeius & Aenobarbus 230.b
Compleganorum fraus uel strategema 466.b
Concordia inter triumuiros quibus conditionibus facta 397.b
Concordiæ ædes quãdo & ubi Romæ constituta 183.a
Conditio Lucij militib. oblata aut pugnãdo fortiter mori, aut fœde se dedere 403.b
Conditiones pacis inter Syllam et Archelaũ Mithridatis ducem 138.a
Conditiones pacis inter Antoniũ & Cæsarem 415.a
Conflictus Annibalis & Scipionis 15.a 16.a
Conflictus Cessarij & Mummij 472.b
Confossus à quibus sit Cæsar 271 a & inde
Congressus Fimbriæ & Syllæ pagina 140.b
Coniuratio Catilinæ 225.a
Coniuratio exercitus contra Mithridatem 166.a
Coniuratio militaris in exercitu Cæsaris occiso Ser. Iulio pagina 357.a.b
Coniuratio quorundam in Mithridatem 135.a
Coniuratio Vari & Manij in Romanos 146.a
Coniurationis Catilinæ qui ex senatoribus conscij 226.a
Coniurationis in Cæsarem initiũ 271.a
Coniurationis socij Catilinæ qui? 225.a
Coniurationes in populo Romano quando fieri cœptæ pagina 171.b
Coniurati et occisores Cæsaris Capitolium occupant 356.b
Coniuratos corã se iubet occidere Cicero 226.b
Cõiuratores in necem Cæsaris qui 272.a
Coniuratorum ædes exurere parat plebs 287.a.b
Conoba latronum dux captus pagina 478.a
Consilium Annibalis rectum de inferendo bello Romanis pagina 65.a
Consilium audax sed fœdũ 418.b. & deinde
Consilium iracundum cur mutarit Antonius 303.b
Consiliũ Lucij de suo exercitu datum Cæsari 407.a
Consilium prudens Cæsaris de conseruandis ciuibus. hac uoce STA SECVRVS 258.a
Consilium uarium in castris Pompeianis de pugna cum Cæsare 252.b
Consilio quorum interfectus Pompeius 260.a

Consilia cur sua tantopere celarit Antonius 307. b. & inde
Consilia diuersa apud Pompeium de persequendo Cæsare 251. b & inde
Conspiratio in Mithridatem patefacta 135.a
Conspirationis conscijs, implacabilis Antonius 392.a
Conspirationis in Cæsarem conscius, condemnatur Aenobarbus 411.a
Constantia Metelli contra Marium 184.a
Consul creatur Scipio Africanus 46.b
Consul fulmine ictus 199.b
Consul solus sine collega Pompeius primus factus 233.a
Consul in decennium Cæsar pagina 269.a
Consulis primum caput quando pro rostris Romæ collocatum 201.b
Consulem se designat Cæsar pagina 244.b
Considem seipsum creat Sylla pagina 215.a
Consules designati & facti contra Antonium Hirtius & Pansa 312
Cõsules in Piceno à Spartaco gladiatore uicti 221.b
Consules tempore Syllæ creati qui 213.b
Consulares uiri multi à triumuiris oppressi 339.a
Cõsulatum adeptus Cicero reiecto Catilina 224.b
Consulatũ per amicos petere uult Cæsar 227.b
Consulatu potiri saluis legibus Dolobella non poterat Cæsare interempto 279.a
Contemptus Crassi causa quæ pagina 92.a
Contemptus legum apud Romanos 174.b
Contentio de lege Agraria inter Gracchum et Octauiũ 176.b
Contentio pia inter Quintum Ciceronis fratrem & filium uter primo cædi debeat 342.b
Contentio miseris intẽpestiua 32
Controuersiæ multæ & dissentiones ob legem Agrariã 179.a
Copiæ Cæsaris post deuictũ Pompeium quantæ 438.b
Copiæ Mithridatis recensentur 121.b
Copiæ nunquam maiores in acie quàm ad Pharsalum fuisse pagina 256.b
Copiæ omnes Pompeianæ in Epirum cum imperatore translatæ 241.a
Copiæ utriusq; ad Pharsalum quãtæ 253.b & inde
Copiæ uide Exercitus
Copias suas quomodo auxerit Brutus 325.b
Coponius Carrenorum præfectus fugientes Crassi milites excipit 100.a
Coponio uitam ab Antonio complexu impetrat uxor 350.a
Coria coquunt milites præ fame 130.b
Coria scutis detrahunt mandũtq; præinopia milites 484.a
Corio scutis detracto pasti Numantini 491.a
Cor. Scipio Africanus patronus eligitur pro agris diuidendis 179.a
Cornelius Scipio contra Numantinos mittitur 485.a
Cornelius Scipio Nasica, quicũq; remp. saluam cuperet, se sequi iubet in seditione 178.a.b
Cornelius Scipio quo tempore ætatis factus imperator 455.a
Cornelio Syllæ Mithridaticũ bellum decretum 123.b
Cornelia Pompeij uxor formosissima 259.b
Cornutus in tugurio latitans, seruorũ astu seruatur à cæde 201
Corona donatur tribunus Basilus à Sylla 136.b
Coronam auream Lucullo mittit Machares Bosporanorum rex Mithridatis filius 152
Coronam statuæ Cæsaris qui imposuit in carcerem deductus 269.b & inde
Coronam ubi sibi primo imposuit Tigranes 145.a
Coronæ aureæ quot in triumpho Cæsaris ductæ 267.a
Coronas donaq; militaria coniecit in rogum plebs 287.b
Coronauit centurionem Antonius qui Ciceroni caput præsecuit 342.a
Corollis delectari pueros agris milites inquit Ofilius 439.a
Corpus Bruti inuolutum coccina ueste mittit matri Antonius Seruiliæ 388.a
Corpus Cæsaris in forum delatum à Pisone 285.a.b
Corpus Clodij in urbe mox in Senatu delatum 232.a
Corpus Viriati qua pompa sepultum à suis 480.b
Corpus sepeliri uolũt publicè Cæsaris amici, inimici negãt 282
Corporis sui custodes quingentos Thracas habuit Prusias 117
Corpore eximius & pulcher Cæsar 289.a
Corruptus trecentis talentis Cinna quibus faueat 198.a
Corrupti Trr. pl. ab Antonio silent 304.a
Cotta uir imbellis fugit Mithridatem 146.a
Cragum castellum maximum Piratæ sine bello Pompeio dedũt 159.a
Crassus ab Abgaro Armenio deceptus 95.a et deinde. eius acies 96.a
Crassi mors describitur 103.a
Crassi, falsè responsum 101.b
Crastini centurionis uirtus in acie Pharsalica mirè enituit 259
Crines suos sibi abradi patiuntur Carthaginiẽsium mulieres, ut cordas catapultis cõficiãt 37
Critias tyrannus 126.b
Crixus Spartaci gladiatoris dux uictus 229.a
Crudelitas Annibalis in Saguntinorum pueros 452.b
Crudelitas & impotentia Syllæ 214.a
Crudelitas Mithridatis 161.b & deinde
Crudelitas nimia in Romanos mi lites 123.b & deinde

Crudelitas Syllæ in ciues Romanos 205.b
Crudelitas Syllæ in Piræenses 130.b
Crudelitatis in Crassum rex Orodes dignas pœnas dedit 104
Culcitras præter fœnacias suos milites noluit habere Scipio pagina 485.b
Cuma deficiens, post naualem uictoriam rursum Antiocho iungitur 68.b
Cuniculis ductis machinæ Romanorum considunt 129.b
Cunistorge hybernat Galba pagina 473.b
Cunistorgis urbs à Lusitanis capta 472.b
Cunctator Sylla contra Archelaum 132.a
Curiã in qua occisus Cæsar plebs succendit 287.a
Curio apud plebẽ gratiosissimus 234.b & inde
Curio Nicomedem & Ariobarzanẽ in propria restituit 141.b
Curionem Catoni in Sicilia iussit succedere Cæsar 241.b
Curius Latronum dux Max. Aemyliano negotium exhibet pagina 477.b
Currus & plaustra Antonij inuadit Phraates 106.b
Currus falcati 122.a
Currus falcati in exercitu Antiochi 72.b
Currus iugum dum Proserpinam rapit, ubi fregisse dicatur Pluto 375.b
Custodia continua nihil miserius 270.b
Custodiæ ad omnes urbis exitus positæ ne quis proscriptorum effluat 338.b & inde
Cyprum curat ad persequendum Piratas Metellus Nepos 158.b
Cyzicena ciuitas ab Ioue data in dotem Proserpinæ 148.a
Cyzicenorũ in oppugnatione resistentia 147.b. & deinde
Cyzicum oppugnat Mithridates 147.b

D

Daisi pop. 501.a
Dalmatæ pop. 501.a
Dalmatæ Illyrios inuadunt pagina 498.b
Dalmatarum nomẽ unde 498.b
Dalmatis cur arma intulerint Romani 498.b
Damagoras classis præfectus pagina 125.a
Dardani pop. 494.b
Dardanos depopulatur Sylla & proximas quasq; gentes propter Macedoniæ infestationẽ 138.b
Darius Pharnacis filius Mithridatis nepos ab Antonio rex salutatus 419.b
Dario Medo bellum infert Pompeius 163.b
Darsij pop. 494.b
Daseretij pop. 494.b
Datus urbs quæ antè Crenides pagina 375.b
Decemuiri Romæ creati 326.a.b
Decimare legionem nonam seditiosam ad Placentiam uult Cæsar 244.a
Decimatio militum Antonianorũ ob desertum locum 107.b
Decimationem fieri postulant Cæsaris milites ob fugam factam 251.a
Decimauit legiones Macedonicas Antonius 310.a
Decimauit duas legiones Crassus 221.b
Decimi, in hostes & Antonianos pietas 325.b
Decuriones Perusinos in carcerẽ missos post necat Cæsar pagina 408.b
Deditio Numantinorum facta Scipioni 491.b
Deditio Pompeianorum in nauali pugna 436.b
Defectio Hetruscorum Vmbrorumq; describitur 191.a
Defectio Hispanorum à Romanis 465.b & inde
Defectio multa à Mithridate ad Romanos 164.b & deinde
Defectio multorum ob ius ciuium denegatum 188.a
Defectores Illyrij mortuo Cæsare Atinium fugant, Bebium uerò interficiunt 499.b
Defensor Cæsaris in senatu Curio 236.b
Deiotari regis in Crassi cauillationem falsè responsum 91.b
Delphicum templũ inuadunt Celtæ 495.b
Delphos castra posuisse Celtas Cimbrosq; quid mali pepererit 495.a
Defendere sua maluit Pompeius Magni filius quàm aliena inuadere 399.b 425.b
Demetrius Antigoni filius cur rex ab exercitu appellatus 82.a
Demetrius cur Soter appellatus 79.a
Demetrius obses Philippo patri restituitur ob nauatam operã contra Antiochum 66.b
Demetrij mors, ab uxore occisi 88.b
Demetrium Ionium mare depredantẽ interemere Romani pagina 497.b
Demochares Cæsaris classem inuadit 423.b
Demostenis Ciceronisq; collatio 230.a
Demostenis in patriam reditus quomodo uulgo exceptus pagina 230.b
Deprecatore non opus habere se dicit Cato 265.b
Desperat de regno suo Mithridates 152.a
Desperat de salute sua Crassus pagina 100.a
Desperatio furorem facit 461.b
cum Desperatis non pugnandum 21.b
Deorum inuocatio 15.b
Deum cur cognominarunt Milesij Antiochum, Antiochi Soteris filium 87.b
Diadema Alexandro uento abreptum, & ex arundineto per Seleucum relatum quid portenderit 83.a
Diadema Cæsaris capiti impositam ab Antonio 270.b
Dianæ ædes munitur à Graccha-nis 182.b
Dictator creatus à populo Cæsar

ſar 244.a
Dictator creatur Sylla 213.a
Dictator perpetuus ſecundus poſt Syllam C.Cæſar dictus 172.b 269.a
Dictaturam non ineundam conſtituit legem Antonius 301.b
Dictaturam per uim occupat Sylla 172.a
Dicterium Tigranis in Romanos 153.b
Dictum falſum in dicacem quendam Syllæ,notatu dignum pagina 215.b
Dido mulier Tyria ut nonnulli uolunt Carthaginem cõdidit 1.a
Didonis aſtus ibid.
Dies dicta Mancino ob fœdam cum Numantinis pacem pagina 483.b
Dies dicta omnibus Cæſaris percuſſoribus à Cæſare Octauio 332.a
Diem dixit Ciceroni Clodius pagina 229.b
Dindymum montẽ conſcendit Mithridates inde oppugnaturus Cyzicenos 148.b
Diocles Mithridatis dux,cum copijs & auro & alijs rebus ad L.Lucullum trãsfugit 150.a
Diogenes Archelai filius cæſus 135.b & deinde
Diogenes Aſdrubalis amicus à Scipione impetitur 52.b
Dionyſus cur dictus Mithridates 118.a
Dionyſius Eunuchus Mithridatis dux à L. Lucullo captus uenenoſe interficit 149. & deinde
Diophanes Seleucũ ſuperat 69.a
Dioſcuriades ciuitas reliquiæ ſunt Argonautarum & Caſtorum ut uolunt quidam 161.a
Dira deuota in Carthaginis reſtaurationem 56.b
Diræ imprecationes in Carthaginis inſtauratores 1.b
Diris deuotus ab Ateio Craſſus pagina 91.a
Diris deuotionibus quid tribuant Romani 91.a
Direptio rerum Antonianarum à Parthis 112.a
Diripitur à militib. Cæſaris Gomphos Theſſaliæ oppidũ 251.b
Diſceptationes regũ ciuitatumq; ſuo arbitratu componit Antonius 392.b
Diſſentio conſilij inter Caßium et Brutum,de bello gerendo pagina 359.a.b
Diſſenſio in ſenatu ob necem Cæſaris 278.a
ex Diſſidijs Romanorum in Italia occaſionem ſibi ſumpſit Mithridates inuadendis alijs prouincijs 139.b & deinde
Diſſentiõis capita Caſſius & Brutus 406.b
Diſcordia ciuium quid mali pariat 172.a
Diſcordia ducum in exercitu quid mali pariat 109.a
Diſcordia quid mali pariat 267
Diſcordiæ ciuiles à quibus ortæ et auctæ 173.a
Diuites ægerrimè ferunt legem agrariam 175.a
Diuitum Romanorum impoſtura 174.a
Diuitiæ multæ in gazis Mithridatis inuentæ 168 b
Diuitias propter cæſus Statius octogenarius 344.a
Diuino inſtinctu omnia agebat Scipio 457.b
Diuinos omnes à caſtris exegit Scipio 485.b
Docleatæ pop. 500.b
Dolobella in Cinnam inuehitur 276.a
Dolobella militi ceruicem feriendam præbet 358.b
Dolobella occidit Trebonium pagina 357.b
Dolus in Romanis notatur 121.a
Dolus L. Manij in Mithridatem 147.a
Dolus Parthorum in Romanos 110.b & deinde
Dolus Phraatis à Mardo detegitur 108.a
Dolus Q. Popedij in Q. Cepionem 190.a
Dolus Surenæ ut Craſſum deciperet 101.b
Dolo Barbatij multi Antonianorum deficiunt ad Cæſarem pagina 401.b
Dominatum in Vrbe primus Sylla armis adeptus eſt 197.b
L. Domitius mittitur contra Cæſarem 238.a
Domitium oppugnat Cæſar 239. b & inde
Dona data Pompeio à Tigrane, quæ 163.a
Donatiuum datum militib. à Caſſio 373.b
Donatiuum datum militibus à Scipione 457.b & deinde
Donatiuum ſuis dat Brutus 381.a
Donatiuum ſuis dat militib. Caſſius 369.a
Dos Proſerpinæ data ab Ioue Cyzicena ciuitas 148.a
Dorylaus exercitus Mithridatici dux 135.b
Dromichetes à Mithridate Archelao in ſubſidium miſſus 128.a
Ducem ſibi eligunt Viriatum Luſitani 474.b
Duces ad perſequendos Piratas quomodo & qui à Pompeio diſpoſiti 158.b
Duces boni qui ſint iuxta Scipionis mentem 486.a
Duces Mithridatis exercitus qui 121.b
Duces Mithridatis paſsim ad L. Lucullum transfugiunt 152.a
Duces Pompeiani ſibi manus inferunt 268.b
Ducum abſentia in exercitu quantum malorum inferat 133.a
Dyrrachus Neptuno prognatus ab Hercule occiſus 240.b
Dyrrachium,num idem oppidum quod nonnulli Epidamnum uocant 240.a
Dyrrachium Pompeij promptuarium 247.b
Dyrrachium unde dictũ,& à quo conditum 240.a
Dyſenteria laborat exercitus Põpeij ad Numantiam 482.b

E

EBurneis ſellis ut ius diceret cõceſſum Cæſari 269.a
Edctæ pop. 501.a

Edictum de conferendis pecunijs disceptum à plebe 416.a
Edictum triumuirorum proscriptorium 337.a
Effigies nobilium in triumpho duxit Cæsar excepto Pompeij, quare? 266.b & inde
Egestas Romanorum tempore Mithridatici belli 123.b
Egnatius seruata sua turma, male audijt ob desertum imperatorem Crassum 100.a
Elatus victoria Pompeius 429.a
Elephanti inter sese in spectaculis commissi 267.a.b
Elephantes in exercitu Antiochi 72.b
Elephantorum furor uel in suos, ubi læsi fuerint 467.b
Elephantorum uenatio describitur 4.a
Elephantos Carthaginiensib. ademerunt Romani 1.b
Elephantos in Hispaniã ducit Scipio minor 27.a
Elephantos in Syria Romani interficiunt 78.b
Eliodorus regni affectator, occisor Seleuci regno pellitur 78
Eloquentiæ, rebusq; gerẽdis iuxta aptus C. Cæsar 224.a
Eloquentissimus omnium Cicero 342.a
Eloquentissimus uir Curio Cæsaris inimicus 235.a
Enderateam ciuitatem obsidet Lucullus 470.b & inde
Epaminondæ diesdicta 76.b eius defensio qualis 77.a
Ephesij Zenobiũ iusserunt ad portam arma deponere 134.b
Ephesiorũ crudelitas in Italos hospites 124.a
Ephesiorum defectionis & impietatis in Italos pœna 142.a
Ephesiorum in Romanorum effigies sæuitia 123.b
Epidamnus rex quo loco quas urbes condiderit 240.a
Epidamnum ciuitas, nũ cadẽ quæ Dyrrachium 240.a
Epitaphium sepulchri Pompeij in littore 260.b
Epulum post triumphum amicis præbuit Scipio 24.b
Epulum præbet suis Mithridates 144.a
Equos omnes adimit Lambracensibus Cæpio 480.a
Equites in cœlum efferunt Cæsarem 229.a
Equites Gallos quot habuerit Cæsar 245.a
Equites mille sexcenti ab Sylla & Senatores quadraginta proscripti 211.a.b
Equites Mithridatis quot 114.b
Equites Pallãtini Scipioni infesti 472.a
Equites quomodo exercuerit Scipio 486.a
Equites Syllani Marium ad necẽ quærunt 197.a
Equitum aduersariorum facies petere iussit Cæsar, unde ortum uictoriæ initium 257.b
Equitum magister Octauius Cæsar 294.a
Equitum senatorumq; dissentio 186.b
Equitatuũ Annibalis Scipionisq; conflictus 13.b
Erisana urbs obsidetur 478.a
Erratum suum fatetur Cæsar, quòd ad Dyrrachium castra posuerit 251.a
Error Antonij in ductando exercitu quantus 106.a.b
Eruptio tentata non semel à Lucio, sed frustra 402.b
Erythras missa Chiorum arma et obsides 134.a
Esios insula 496.b
Eubœam curat ad persequendos Piratas L. Cinna 158
Euergetes cur appellatus Mithridates 118.a
Eumachus à Mithridate Gallogræcis impositus à Satrapis ejcitur 133.b
Eumenes Cappadociæ Satrapa Macedonum hostis, Mediam occupat 81.a
Eumenes Pergami rex spernit affinitatem Antiochi 59.b
Eumene quomodo usus Sylla pagina 138.b
Eupator quis dictus 118.a
Eupatoria ciuitas à Mithridate cõdita à L. Lucullo oppugnata 150.a
Euphratem ponte strato transit Crassus cum exercitu 91.b
Examen apum altari Pompeiano insedit, dum pugnam mire censuisset contra Cæsarem pagina 253.a
Execratio in eum qui pecunias in usus belli Gallici positas attrectare ausus sit: sed hanc eludit Cæsar 241.b
Exclamatio L. Pisonis in senatu contra interfectores Cæsaris 282.a
Excubiæ in urbe factæ post necem Cæsaris 277.b & inde
Excusatio Antonij ad obiecta Cæsaris Octauij 298.b
Excusatio Cæsaris ad Cocceium, de exclusione à Brundisio Antonij 413.b
Excusatio Cæsaris ad obiecta Lucij 397.b
Excusatio Cæsaris de Antonio 400.b
Excusatio Cleopatræ ad Antoniũ 392.b
Excusatio pulcherrima Scipionis de obiecto crimine 76.a
Excusatio Syllæ ad plebem 195. b & deinde
Exemplum à Lacedæmonijs sumptum, necessitatem lege carere 46.b
Exemplum animaduersionis militaris in Crasso 222.a animosi ducis & legati in Popilio 88.a animosi regis in Mithridate 165.a astutiæ in Didone 1.a audacis decurionis, in Cominio castra hostium peruadentis 466.b audacis ducis in Sylla 195. b audacissimi ducis in Cæsare 238.b beneficij immemoris & impij insidiatoris in Ptolemæo Ceraunio, qui Seleucum protectorem suum occidit 86.a beneuolentiæ in Philippo Macedone 67.b & deinde callidi ducis 263.b

callidi ducis in Viriato 478. b & 474.b
callidi filij patrem seruantis 350.a
charitatis in matribus Carthaginiensium 29.b crudelitatis 133.b immensæ in Carthaginiensibus 22. b in Fimbria 137.b punitæ in Orode 104.a desperantium in Astrapis 462. a.b ducis fortissimi in Scipione pagina 54. b magnifici in Cæsare 250.a pij & seduli in Antonio 109. b strenui, in Masanissa 4.b 26.b in Scipione 485.b
Exemplum ducum impotentium in Cottæ & Nudo 146.b facundiæ militaris in Antonio 108. a fidei seruatæ in Attilio Regulo 2.b 22.b fortis centurionis in Scæna 249.b fortitudinis desperatæ in Catone Vticensi 265 b in Xanthijs 365. a.b generosæ in Publio Crassi filio 98.a immensæ in Seleuco 83.b fortitudinis in muliere 218.a fortitudinis uxoriæ in uxore Acilij pagina 349. b militaris in mulieribus 162.b
Exemplum fortunæ mirè ludentis in Murco & Barbula 353.b & inde. Item Lepido Balbinoq; ibidem. uariæ ac miseræ in Crasso 99.b
Exemplum fortunati hominis in rebus perditissimis in Mario 197.a
Exemplum iactantiæ immensæ in M. Crasso 90.b & deinde
Exemplum imperatoris fortissimi 485.b
Exemplum impietatis in filio patrem prodentis 341.b item in eodē mox punitæ ibid. impiæ mulieris & auaræ in Fuluia Antonij uxore 345.b impij patris filium amoris fœdi ergò sustollentis in Catilina 224.b 116.a
impij patris in Tigrane 162
Exemplum impotentis ducis & superbi in Sertorio 145.a incorrupti & constantis uiri 76. a inconstantis animæ uiri in Pompeio 441.a ingratitudinis in Lenate pagina 342.a ingratitudinis maximæ, in Carthaginiensibus 2.a.b
Exemplum iniuriæ immemoris in Messala 433.b inobedientiæ mulctatæ 6.b iustitiæ in Pompeio 162.b laboris continui & sedulitatis in Masanissæ militibus 5.a magnanimitatis in Annibale & Scipione 62.a.b
Exemplum militum fidorum & fortium 101.b militum bonorum 109. b
Exemplum mortis contemptæ in Sophonisba, uenenum potius bibēti, quàm Romanis seruiat 10.b mulieris desperatione fortissimæ in uxore Asdrubalis 54. b & deinde muliebris fortitudinis 479.a mulierum impiarum 224.b patris occidentis filium in Mithridate 164.a perfidiæ in Carthaginiensibus 22. b Periurij puniti 104.a
Exemplum pietatis filialis in patrem senem humeris efferentis 350. a & inde pietatis fortitudinisq; muliebris in matre Antonij Luceium seruantis 349.a pietatis in Crasso 223. a pietatis in libertis heros seruantibus 351.b & inde pietatis in milite imperatorem carbonarij cultu fugientem agnoscentis 350. a pietatis in Scipione 13.a pietatis muliebris totum suum mundum pro marito tradentis 349.b & inde pietatis mutuæ patris & filij in duobus Metellis 350. b pietatis seruilis in herum Marcium, domi à seruis conseruatum 351.a & deinde pietatis seruilis in seruato Ventidio 352.b pietatis seruilis pro hero Appio occumbentis 351.b pietatis seruorum libertorumq; in proscriptis heris 340.a uxoriæ 350.a & inde
Exemplum pij patris, in Seleuco 84.b pij principis in Scipione 56.a proditionis mulctatæ 11. b prudentis ducis in Viriato 474.b & inde punitæ proditionis paternæ in filio 341. a sacrilegij puniti in Antiocho Magno 88. a serui fortissimi et in hero fidissimi 344 pietatis in seruo 344.b temeritatis cupiditatisq; punitæ in Crasso 99.b tolerantiæ, in Mithridate pagina 114. b uxoriæ pietatis in uxore Acilij 349.b uxoris impiæ maritum prodentis 343.b uxoris pessimæ maritum occidentis 88.b uxorum malarum 224.b
Expectatio omnis malo molestior 425.b
Expeditio Cæsaris contra iuniorem Pompeium 267.b
Expeditio Cæsaris in Galliam pagina 419.b
Expeditio Mithridatis in Rhodios 123.b
Expeditionem parat in Getas & Parthos Cæsar 270.b
Exercitus Antonij Galliam petentis quantus 311.b
Exercitus Antonij quantus 105. b. & deinde
Exercitus Asdrubalis quantus pagina 4.a
Exercitus Bruti, extincto imperatore petit pacem ab Antonio & Cæsare 388.a
Exercitus Carthaginiensium contra Scipionem quantus pagina 458.b
Exercitus Cassianus ad sinum Melanen quantus 369.a
Exercitus Catilinæ quantus pa 226.b
Exercitus Cæsaris ad urbem properans, magnam eius partem

occupat 330.b
Exercitus Cæsaris cur minus mo/rigerus 396.b
Exercitus Cæsarianorum Cassia/norumq; ad Philippos quãtus 376.b & inde
Exercitus Cæsaris præstantia: constans ex ueteranis militibus 252.a
Exercitus Cæsaris in Pompeium, & contrà Pompeij in Cæsarẽ quantus 254.a
Exercitus Cn. Pompeij fugatus 190.b
Exercitus consulum cõtra Syllam 205.a
Exercitus Cor. Scipionis in Hispaniam quantus 455.b
Exercitus Crassi cæsus 103.a
Exercitus Domitij in Antiochum quantus & quomodo instructus 71.b Item Antiochi quantus & quomodo instructus 72.a
Exercitu exarmari nõ deberi Cæsarem, quàm Pompeius suum dimisisse 236.a
Exercitus Fabij Maximi Aemyliani contra Viriatum quãtus 477.a
Exercitus Lepidi transit ad Antonium 327.b
Exercitus L. Cassij 121.b item Manij ibid.
Exercitus Lucij & Vẽtidij ad succurrendum Lucio profectus, à Cæsarianis reijcitur 403.a
Exercitus Lucij in Cæsarem quantus 399.a
Exercitus L. Luculli quantus contra Mithridatem 146.b
Exercitus Lucij noctu clàm urbẽ ingreditur fugiente Lepido 401.b
Exercitus Lucij reliquiæ quò diffugerint 409.a
Exercitus L. Scipionis contra Cæsarem 264.b
Exercitus Metelli quantus ad Numantiam 481.b
Exercitus Mithridatis contra L. Lucullum quantus 150.b
Exercitus Mithridatis post acceptam cladem à Lucullo quantus 154.b
Exercitus Mithridatis suoipsius uitio periit 160.b
Exercitus nouus Archelai quãtus 131.b
Exercitus pereat necesse est, duces ubi absunt 133.a
Exercitus Pompeij in Piratas quãtus 158.a
Exercitus populi Romani in Antiochum quantus 64.a
Exercitus quando primùm hostiliter Vrbem ingressus 196.a
Exercitus reliquias circa Thermopylas colligit Archelaus 131.b
Exercitus Rodiorum contra Cassium quantus 359.b
Exercitus Ro. in Antiochũ quantus 65.a
Exercitus Romanorum in desertores, & desertorum in Romanos quantus 188.b
Exercitus Romanus tertij belli Punici quantus 28.b
Exercitus Scipionis ad Numantiam quantus 489.b
Exercitus Scipionis in Africa quãtus 5.a.b
Exercitus Spartaci gladiatoris à Crasso funditus deletus 222.b
Exercitus Spartaci gladiatoris quantus 221.a
Exercitus Spartaci gladiatoris conciditur 222.a
Exercitus Syllæ in Patriam quantus 204.a
Exercitus Tigranis contra Lucullum quantus 153.b
Exercitus uide Copiæ
Exercitui uictori Pompeius præmia distribuit 169.a
Exercitum ad Vrbem ducit Cæsar 241.a.b
Exercitum ad Vrbem ducit Cinna & reliqui exules 199.a
Exercitum Antonij & Bactris, imò & Indis terribilem, una Cleopatra reddidit inutilem 106.a
Exercitum Caleni cur sibi assumpserit Cæsar 413.b
Exercitum Cæsaris à Brũdisio incolumem aduehit Antonius pagina 249.b
Exercitum collegit Lucius ex Antonianis colonijs 401.b
Exercitum contra Pompeium & patriam duxit è Gallijs C. Cæsar 172.b
Exercitum cui præerat Calenus Cæsar sibi assumit cum prouincijs Gallia Hispaniaq; sine certamine 409.b
Exercitum Domitij benigne excipit Cæsar 240.a
Exercitum Furnij Cæsar inuadit 401.a
Exercitum haud contemnendum ex proscriptis fugitiuisq; sibi conciliat Vitulinus 344.a
Exercitũ in Hispanijs purgat Scipio 485.a
Exercitum parat Cæsar 308.b & inde
Exercitum Pompeius in Armeniam contra Tigranem mouet 162.b
Exercitum Pompeij concidũt Numantini 481.b
Exercitum præstantiorem nullus præter Antonium imperatorũ unquam habuit 109.b
Exercitum retinere uult Cæsar tantisper dum suum tenet Pompeius 234.b
Exercitum Saluidieni dedit Antonio Cæsar 416.a
Exercitum suũ Lucius dedidit Cæsari 407.b
Exercitum suum ut augeat Decimus quidam amicorũ suadent, quare 302.b
Exercitu Antonij uti non uult Cæsar: cur? 426.a.b
ab Exilio Metellus reuocatur pagina 185.b
Exul Cicero, reuocatur opera Põpeij 230.a
Exules Carthaginienses ad Masanissam confugiunt 25.b
Exules proscripti & refugi quò potissimũ se contulerint 343
Exulum in patriam reditus 419
Exulibus concedit reditum Cæsar uno Milone excepto 244.b
Exulibus nobilibus reditus patet, ob initam inter imperatores pacem

pacem 418.b
Exulare Metellus cogitur, quia iurare noluit 184.b
Exulatum ad Volscos abijt M. Coriolanus 171.b

F

FAbius à Lucullo relictus Mithridaticos fundit 155.a
Fabula de Solis bobus dormiente Vlixe & socijs absumptis, pagina 435.a
Fabula rustici & pediculi 214.a
Factio popularis Carthaginiensium, multos ciues exilio mulctauit: iuramento facto, nunquam reuocaturos in patriam 25.b
Factio Sertoriana in Hispania, quibus ducibus cæsa 145.a
Factiones uariæ inter Carthaginienses post bellum Punicũ secundum 24.b
Facultates suas sub triumuiris ciues profiteri coguntur 348.a
Facundus, L. Marcus Censorinus 31.a.b
Facundissimus in concionibus ad milites Antonius 108.a
Facundissimus & eloquẽtissimus Cicero 224.b
Fames 417.a
Fames apud Carthaginienses 53
Fames Athenienſium 129.b
Fames Carthaginienſium 50.a
Fames cogit Cæsarianos pugnare 382.a
Fames cogit recedere ad interiora regni Mithridatem 160.a
Fames & rerum penuria Scipionem pugnam inire compellit 458.b & inde
Fames in castris ad Pallantiam 484.a
Fames in castris Antonianis & Cæsarianis 377.a
Fames in castris Rom. 471.a
Fames in castris Pompeij, expressit petere colloquium 443.b
Fames in exercitu Antonij 110.b
Fames ingens in castris Carthaginienſium 27.a
Fames ingens in Piræo 130.b
Fames in obsidione Prænestina 208.b
Fames in Vrbe 244.b 396.b
Fames in Vrbe propter Pompeium 416.a
Fames Numantina 490.b
Fames premit obsessos Perusiæ pagina 402.b
Fames urget pacem componere 418.a
Famem intentat Vrbi Sex. Pompeius 395.b
Fame coacti multi se dedunt 188
Fame compulsi Dalmatæ Cæsari se dedunt 505
Fame domiti Salassi 501.b
Fame laborat Asdrubal 27.d
Fame laborat Italia 399.b
Fame multi necati 189.a
Fame persequẽdum Lucullum sua det Mithridates quàm collatis signis 153.b
Fame pressus populus Pompeium annonæ præficit 231.a
Fame premitur Perusiæ Lucius 403.b
Fame quidam proscriptorum conficiuntur 339.b
Fame uictum se non armis confitetur Lucius 405.a
Fame uincere Cæsarem non armis conatur Pompeius 252
Familiaritas Antonij & Cæsaris 426.b
Fana Laodicensium diripuit Cassius 358.b
Fannius Lelij gener fortiter cõtra Viriatum pugnat 477.b
Fasces deponere noluit iubente senatu C. Cæsar 172.b
Fasces lictorum confringit plebs in seditione pro Graccho pagina 177.a
Fastus Antonij describitur 310.b
Fastu Cleopatræ offensus Lucceius ad Cæsarem transijt 349
Fato, urbis imperium debetur tribus Cornelijs 225.b
Fatorum necessitas 84.a
Fatale fuit Carthaginem deleri pagina 51.a
Fauor largitionibus quesitus pagina 369.a
Fauor militum uehemens erga Lucium 400.a
Fauor plebis ad consules contra Syllam 205.a
Fauor senatus in Pompeium pagina 234.a
Felix per omnia Sylla 216.a
Felicior sua ætate nullus fuit Sertorio 219.a
Felicissimus Sylla & mortuus hostibus terribilis 217.a
Felicitas Cæsaris quàm multis terrori maximo est 261.b
Ferentarij primi prælium ineunt ad Pharsalum 357.a
Fertilitas magna agri Campani 228.a
Fesulæ occupantur à C. Manlio in coniuratione Catilina 225.a
Festa conclamatio per Italiam ad pacis initæ nuncium 419.a
Fictionis arguit Cæsarem Lucius 400.b
Fides Masanissæ à P.R. remunerata, quomodo 12.a
Fides nusquam tuta proscriptis, ne apud domesticos quidem pagina 339.b
Fides Punica 2.b
Fides seruorum quorundam in heris proscriptis 340.a
in Fidei ædem senatus cogitur ob seditionẽ plebis pro Graccho 178.a
Fidebat nemini Sertorius 219.b
Filius patrem proscriptum prodidit: idem à militibus patris percussoribus cæsus 341.b
Filium aureis cathenis uinxit Mithridates 143.a
Filios proprios occidit & in ignem cõiecit Asdrubalis uxor 55.a
Filios proprios occidit Tigranes, quare? 162.b
Filiam Pompeio collocat Cæsar 229.a.b
Filiæ Mithridatis ad Pompeium abductæ 165.a
Filiæ Mithridatis hausto ueneno corruunt 166.a.b
Filias suas potentissimis quibusq; collocat Mithridates 161.b
Fimbria uir senatorius Flacci socius 136.b
Fimbriæ mors 141.a
Fimbriam cur uocarint Athenienſem

nem Syllani milites 141.a
Flaccus ad Celtiberos mittitur pagina 493.a
Flaccus contra Syllam in Asiam proficiscitur 136.b
Flaccum occidit Fimbria pagina 137.a
C. Flaminius à Cæsare occiditur 409.a
Fleuit Scipio Carthagine deleta 55.b
Flumen Numantinum aliò deriuare uult Pompeius 482.a
Flumen Numantinum quo pacto coniunxerit Scipio 489.a
Fœdus inter Pompeium & Cæsarem uter prior uiolarit pagina 421.b
Fœdus tertio ictum cum Carthaginiensibus 23.b
Fœderis cum Antiocho icti forma ære insculpta 75.b
Fœdera Cæsaris Pompeijq; turbata 420.a
Fœdifragi subinde Carthaginienses 35.a
Fœlicitas nõnullis perniciem adfert 2.b
Fœlicitati non insolenter abutendum 75.a
à Fœnore abhorruerunt Romani ueteres 193.b
Fœneratores Asellium prætorem è medio tollunt 193.b
Fœneratorum seditio 193.b
Fœminæ quàm uiro similior Crassus, si quis Surenæ credit pagina 103.b
Formidolosa Romanis Gallia pagina 303.b
Fortis in bello quis uere dicatur 487.a
Fortitudo Crastini centurionis in acie Pharsalica, in qua & occubuit à Cæsare laudata pagina 259.a
Fortitudo Lucianorum in eruptione 404.a
Fortitudo Masanissæ 26.b
Fortitudo Numantinorum pagina 481.b
Fortuna fortiter ferenda ubi quis semel in alienam potestatẽ deuenerit 147.b
Fortuna mentem ademit Pompeio ne uictor esse posset pagina 445.a
Fortuna nescit uti Pompeius pagina 425.b
Fortunæ fauor in Sylla 215.b
Fortunæ plus quàm consilijs fidebat Cæsar 248.b
Frantanorum à Romanis defectio 188.a
Frater pro fratre proscripto cædi petit & cæsus est 343.a
Fratres Ligarij proscripti alter cæsus alter aquis suffocatus 342.b
Fraus magna Lepidi 437.b
Frumentum distribuit populo Cæsar 244.b
Frumentum in Vrbe asseruatum in usum militum, plebs diripuit 403.a
Frumentatum suos mittit in Cappadociã L. Lucullus 151.a
Frumentatores L. Luculli regios equites fundunt 141.b
Frumentatores Romanos aggreditur Tigranes 154.a
Fugit ab Vrbe Curio ad Cæsarem tendens magnis itineribus pagina 237.a
Fuga Archelai 136.b
Fuga Archelai ad Murenam pagina 143.b
Fuga Archelai ex Piræo cum suis 131.b
Fuga auxiliariorum Pompeij pagina 258.a
Fugam dissimulat Gracchus, ut fortius hostes opprimat pagina 466.b
Fuga Bruti & suorum militum 385.a
Fuga Cassianorum 378.b
Fuga Galbæ in urbem Carmenam 473.b
Fuga in exercitu Archelai circa Chæroneam 132.b
Fuga Milonis & Cecilij 232.b
Fuga Mithridatis 133.b
Fuga Mithridatis à Pompeio pagina 160.a
Fuga Mithridatis post cladem à frumentatorib. Luculli factam 151.b
Fuga militum Crassi 100.a
Fuga Nicomedis 122.a
Fuga Norbani 376.a
Fuga Pompeij à Fermantinis pagina 481.b
Fuga Pompeij peracta nauali pugna 436.b
Fuga Romanorum sub L. Lucullo 151.a
Fuga Scipionis & Afranij pagina 265.a
Fuga turpissima consulit sibi Plancius 476.a
Fugientem insequitur Cæsar Pompeium in Aegyptum 261.a
Fugientib. cunctis solus Cæsar resistit 264.b
Fulgetrum inter duo castra factum, utriq; & Cæsariani & Pompeiani sibi rapiunt pro omine 253.a
Fulmine de cœlo tacta castra Pompeiana 199.b
Fuluius Nobilior contra Vaccæos mittitur 483.b
Fuluia Athenas profecta ab Antonio excipitur 409.b
Fuluia concitat exercitum in Cæsarem 395.a
Fuluia fugit Putcolos, inde Brundisium 409.a
Fuluia incitatrix ad succurrendum Perusiæ obsessis pagina 402.b
Fuluia muliebri affectu exasperat Lucium ut bellum inferat Cæsari 397.a
Fuluia prima omnium indicat coniurationem Ciceroni 225.a
Fuluiæ mors annunciata Antonio in obsidione Brundisina pagina 413.a
Fuluiæ mors nunciata Cæsari pagina 414.b
Fuluiam languidam relinquit Antonius apud Sicyonem 411.a
Fundamenta designata Carthaginis dirutæ, lupi confuderunt, unde iussum à cœptis desistere 57.a
Funebris pompa in sepultura Syllæ 216
Furor desperatorum quid faciat 52.a

Furor & insania Carthaginiensium 36.b
Furor plebis ad hæc uerba Men' seruasse, ut essent qui me perderent? 286.b. & inde

G

GAbinius exilio mulctatur, ob motũ bellum religiosum pag. 80.b
A. Gabinius legatus ad Murenã, ne Mithridatẽ infestaret 144
A. Gabinius intimus amicus Cæsaris 229.b
Gabinius per Illyriam Cæsarianos ducens opprimitur 249.a
Gadibus potiuntur Romani fugientibus Pœnis 464.a
Gallus quatuor sagittis trãsfixus pag. 109.a
Galli & Numidæ singulare certamen 192.a
Galli populi quem locum incolant pag. 447.b
Gallorũ fuga ob casum unius Galli in singulari certamine 192
Gallis bellum infertur à Carthaginiensibus 2.b
Galliam citeriorẽ permutare cum Macedonia cupit Antonius pagina 302.a.b
Gallią Licinio Crasso cõmendat Cæsar 241.b
Galliam maximè timent Romani pag. 303.b
Gallicus triumphus Cæsaris, pagina 266.b
Gallicum Ligusticumq; mare ad persequẽdos Piratas curat M. Pomponius 158.b
Gallicorũ fines depopulatur Cæpio 479.a
Gallogræcia à Mithridate Sertorio datur 145.a
Gallogræcos iniustè inuadit Mithridates 140.a
ad Garganum à consule uincitur Crixus Spartaci dux 221.a
Genius malus Bruti bis illi apparuit 387.b
Genijs Antonij & Cæsaris non conuenire inter sese dicit Genethliacus 104.b
Genthius Illyriorum rex ab Anitio uictus in triumpho abducitur 497.b
Getæ pop. 494.b
Gladij capulo admota manu Cæsar inquit Hic imperabit 234
Gladium abscondunt Catonis familiares ne seuerius in seipsũ animaduertat 265.b
Gladium ostentat Vetius, quẽ datum dicit sibi ab inimicis Cæsaris 228.b. idem mox in carcere necatur ibidem
Gladium porrigunt Pompeio consules ut bellũ gerat contra Cæsarem 237.a
Gladiator insignis captiuus Capuæ fractis uinculis latrocinijs infestat Italiam 220.b
Gladiatorum sex millia in crucem à Crasso acta 222.b
Glandibus plumbeis inscripta hostium consilia produntur pagina 127.b. 128.b. 129.a.b
Glandibus uiuere nonnulli cogun tur 192.a
Gordenæ iussus regnare Tigranes à Pompeio 163.a
Gordius Mithridatis dux 143.b
Gracchus à seruo præbito iugulone in hostium potestatem ueniret occiditur 182.b
Gracchus & Fuluius Flaccus armati in Auentinum fugiunt pagina 182.b
Gracchus in seditione cæsus 178
Græcas literas à quo & ubi didicerit Cassius 360.a
Græcarum literarum peritus Orodes 103.b
Græci à fœnore olim abhorrebãt pag. 193.b
Græcorum consuetudine & habitu utitur in Aegypto Antonius 393.b
Græcorum Macedonumq; res permixtæ 58.b
Græcorum mores imitatur Antonius 420.a
de Græcis primus triumphauit Mummius 57.a
Græcos multos sustulit crudeliter Mithridates 140.a
Græciam sibi amicam facit Antiochus 60.a
quam Gratiam pro rebus bene gestis retulisse sese dicat Sylla pagina 203.a
Gratulatio quanta facta Ciceroni pag. 230.b
Granaria urbis ubi 199.b
Granius in Numidia profugus Mario se coniungit 197.a
in Gratiam redierunt Antonius & Cæsar in Capitolio, intercessione Præfecti militũ 308
Gratiosissimus apud populum C. Cæsar 172.b
Grauitatem Scipionis miratur Asdrubal 461.a
Gubernandi peritissimus Viriatus 480.b
Gulussa accusatus & non habens quod respondeat, subsellijs obruitur 46.a
Gulussa Masanissæ filius 26.a
Gulussam ex legatione remeantẽ ex insidijs adoritur Samnis Amilcar 26.a
Gulussam falso Asdrubal criminatur 46.a

H

HAeredem Tigranem ut relinqueret uoluit Maioris Armeniæ à Mithridate Pompeius pag. 163.a
Hæreditatem appetens prodit patrem filius 341.a
Hanno Bomilcaris filius Carthaginiensium dux 9.a
Hanno captus Martio deditur pagina 461.a
Hanno Magnus Carthaginiensium dux 449.b
Hanno præf. equitũ Asdrubalis 5
Hamilcar Pœnorum in Hispania contra Romanos dux 449.a
Hannibal dux Carthaginiens. 3.a
Hannibal Italiam uastat: contrà, Africam Scipio 1.b
Hannibalis facta sub compendio recensentur 23.a
Harpago Agrippæ describ. 435
Hasta in fœmore percussus à Sertorio Pompeius 218.a
Hellespõtios impetit Antioch. 58
Hellespontum curat ad persequendos Piratas L. Cullio 158.a
Henetos populatur Sylla propter Macedoniæ infestationẽ 138

Heracleam expugnat L. Lucullus pag. 152.b
Herbam depascuntur Perusina in obsidione serui 403.b
Herbis uescitur necessitate coactus Cæsaris exercitus 249.b
Herculis columnæ ubi 447.b
Herculis columnas quis ædificarit 448.b
Herodes Idumæorum Samaritarumq; rex ab Antonio constitutus 419.b
Hetrusci post defectionem cæsi pagine 191.b
Hiber fl. 3.a
Hiberos quos quidam existimant pag. 161.a
Hybernat Athenis cum Octauia Antonius 419.b
Hiempsalem in regnum restituit Numidis Pompeius 204.b
Hiera capta ab Agrippa 430.b
Hierosolymorum mœnia diruta pag. 80.a
Himilco Phamæas præfectus equitum Carthaginiensium Romanorum fabros fundit 39.a
Hippone ciuitas 11.b
Hipponem zaretum urbem, quis condiderit 45.a
Hirpini in amicitiã Romanorum reuertuntur 192.b
Hirpinorum à Romanis defectio pag. 188.a
Hirpinos desertores inuadit Sylla 192.b
Hirtius Antonianos fundit 321.b
Hirtius ex urbe fugiens collecto exercitu Brutios sibi subigit mox ad Pompeium fugit cum suis 351.a
Hispania pulsi Pompeij milites pag. 242.b
Hispaniæ magnitudo & limites describuntur 448.a
Hispaniæ oram ad persequendos Piratas curat Tib. Nero & Manlius Torquatus 158.b
Hispaniam cur primò petere institerit Pompeium persequens Cæsar 241.a
Hispaniam fecit tributariam C. Cæsar 227.a
Hispaniam infestant Carthaginienses 1.b
Hispaniam prouinciam dedit Lepido Cæsar 269.b
in Hispanijs rursus laboratũ post Scipionis discessum 464.b
Hispani debellãtur à Fuluio Flacco 466.a
Hispanorum obsides captiuosq; liberos dimittit Scipio 457.b
Historiarum scriptor Artabazes pag. 103.b
Homicidæ Cæsaris cum gladiatoribus Capitolium occupant pagina 275.b
Homicidarũ Cæsaris fuga 274
Homicidis Cæsaris nonnulli præmia decernunt 278.a
Homicidij damnatur Milo 233.b
Honestæ existimationis rationem habere solent Romani 33.b
Honorem oblatum cur non acciat excusatio Cæsaris 312.a
Honores exhibiti Cæsari urbem ingredienti 439.b.& inde
Honoribus ab Antonio afficitur Ventidius 105.a
Hordeo pauit milites desertores Antonius 107.b
Horoscopa oppidum 26.a
Hortensiæ pro proscriptis mulieribus ad triumuiros oratio, pagina 347.a
Hospicio sese mutuo excipiũt Cæsar, Antonius, Pompeius 418
Hostis à senatu Cinna iudicatur, quare? 198.b
Hostis à senatu populi Rom. iudicatur Antiochus 63.b
Hostis Cæsaris Manilius multa in eum uana cõmiuiscitur 400
Hostis iudicatur Antonius 313.a & 318.b
Hostis iudicatur Dolobella 318
Hostis iudicatur Sylla à C. Mario & Cornelio Cinna 136.b
Hostis quantumuis pusillus, nequaquam contemnendus 221
Hostem iudicatũ Dolobellam absoluit Cæsar 332.a
Hostem patriæ denunciat senatus Cæsarem 238.a
Hostia ui capta & direpta 199
Humanis in rebus deo nihil potentius 84.b
Hyberna Mithridati in Calyris pag. 150.b
Hycmat apud Cleopatram Antonius 393.b

I

Iaculatoribus obiecti Samnites à Sylla 210.b
Iaculis confixus perijt Ser. Iulius pag. 324.a
Iacta sit alea, dictum Cæsaris, contra Pompeium properantis pag. 239.a
Iactantiæ tempus nullum in rebus calamitosis 30.a
Iason Trallianus Tragœdus 104
Iassus urbs à Piratis capta 143.a
Iapodes pop. 498.b.501.a
Iapodum gentem Sempronius Tuditanus et Tiberius Pandasius pugna superant 498.b
Iberi populi quem locum incolent pag. 447.b
Iberia ubi ibidem
Iberia quæ hodie à quibusdam Hispania 448.a
Idumæã Romanis subiugauit Pompeius 163.b
Idumæorum rex Herodes 419.b
Igne è Fulginio significatur obsessis Perusiæ aduentare auxilium 403.b
Igne quidam proscriptorum sese exurunt 340.a
Ignes frequentes in urbe excitati noctu post necem Cæsaris, pagina 277.b
Ignominia notati milites: fortiter in acie præliando notam eluũt pag. 128.b
Ilienses ad Syllam sese recipiunt fugientes Fimbriam 137.b
Ilienses ascripsit inter Romani populi socios Sylla 141.b
Illiturga ciuitas expugnata 461
Ilium urbs, porrò ante Carthaginem condita, capitur 1.a
Ilio quæ acciderunt, etiam Carthagini accidisse 55.b
Illesum abire Domitium captum iuuit Cæsar 240.a
Illyricum C. Antonio commendat Cæsar 241.b
Illyrio qui filij & quot numero fuerint 494.b

Illyrij qui cõmuniter dicantur, pagina 496.a
Illyrij qui & ubi cõstituti 494.a
Illyrij unde nominati 494.a
Illyriorum limites ibidem
Imperator eligitur bello Hispaniensi Cornelius Scipio 455
Imperator maritimus ad persequendos Piratas Pompeius in triennium constituitur 157.b
Imperator salutatur Antonius ab Aenobarbi militibus 411.b
Imperator salutatur Cæsar à Lucij militibus 407.b
Imperatorem sese uocari patitur Crassus 91.b
Imperatorum clarissimus quis, pagina 61.b
Imperatorũ nullus cũ tanta profectus potestate atq; Pompeius in Piratas 158.a
Imperatoribus solis dari solitus titulus Pater Patriæ, datus est Ciceroni post restinctam coniurationem Catilinam 227.a
Imperium Carthaginiense quando & à quibus ademptum 1.b
Imperium deponere se dicit Cæsar si idipsum faciat Pompeius pag. 238.a
Imperium post pugnam ad Pharsalum renuit accipere Cato pagina 261.a
Imperij affectati accersitur Menodorus 420.b
Imperio priuatus Lepidus 438
Imperia parari lenocinio nuptiarum clamat Cato 229.b
Imago Scipionis cur sola in Capitolio 457.b
Immunitatem cõcedit ciuitatibus iniustè oppressis à Cassianis Antonius 392.a
Immunitate donati Brundisini à Sylla, quare? 204.a
Improperatio in Asdrubalem ingens ab uxore facta 55.a
Imprudentiæ imperitiæq; arguitur Antiochus 74.b
Imprudentiæ Pompeius in quo notatus 254.b
Impugnatur Cæsar ab Antonio pag. 304.b
Incendium sacrificij Mithridatis ad mille stadia uisum 144.b
Incensa Vrbs à Gallis Capitolio incolumi 445.b
Incommoda quæ senserint multi propter Piratarum incursationes 157.b
Indibilis multis suorum amissis pacem à Scipione petit 463.b
Indibilis post Scipionis discessum res nouas molitur 464.b
Indicans proscriptum quid lucri habiturus 338.b
Indignatio præsens plus ualuit in plebe quàm gratia præterita Scipionis Africani 180
Inducıarum factarum inter Romanos & Carthaginienses ruptarum causa quæ 449.a
Inedia seipsam conficit uxor Ligarij 343.a
Ingenium liberale Lucij ad Cæsarem & Antonium 410.b
Ingenuũ è Liberto fecit Cæsar Menodorum 421.b
Ingratitudinis notati Cassius & Brutus 387.a.b
Iniuriarum obliuionem suadet oratione Cicero 284.b
Iniuriarum immemor Asdrubal, licet capite damnatus 37.b
Iniurijs crescentibus crescit & legum contemptus 171.b
Inimici Cæsar & Antonius ob hæreditatem petitam 299.b
Inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem Octauium 302.b
Inimicitias cur simularit cum Cæsare Antonius 303.b. 305.b
Inopia rerum in castris Mithridatis 160.a
Inquilinus cur uocatus à Catilina Cicero? 224.b
Insania ex esu herbarum militibus Antonij 110.b
Insidiæ à Pompeio Mithridati factæ 160.a
Insidijs ad Trebolum intercipitur Vettilius 475.a.b
Insidias Antonij olfacit senatus pag. 302.b
Insidias Parthorũ aperit hostium unus Mithridates Antonio, pagina 111.a
Insolentia Lucij ad bellũ compulsus Cæsar 400.b
Insultant Crasso Barbari post mortem filij 98.b
Intercalares mensis correxit Cæsar 290.b
Intercedentis authoritas potior quàm accusantis in senatu pagina 313.a
Interfectores duo C. Cæsaris in suis prouincijs cæsi 334.a
Interfectores Cæsaris ab Vrbe profugiunt 287.b
Interfectores suimetipsius fuere, interfectores Cæsaris 388.a
Interfectoribus Cæsaris fauet senatus 278.a
Interfrunini pop. 500.b
Interrex quis dicebatur & quomodo ordinabatur 212.b
Inuidia militum in Perpennam, ob occisum Sertorium 220.a
Iones impetit Antiochus 58.a
Iones assueti parere Barbaris pagina 62.b
Io, Iunonis zelotypiam fugiens in bouem mutatur 161.a
Iouis Taburij fanum apud Rhodios 125.b
Ippasini pop. 501.a
Iphenia ædificat columnas Herculis 448.b
Iracundus ualde Sertorius 219.b
Irritatur Pompeius in Menodorum 420.b
Iscadia urbs ab Aemyliano capta pag. 478.a
Ister fl. 503.b
Istros Illyriorum depopulatur Demetrius 497.a
Italiæ opportuniora loca per suos occupare nititur Antonius, pagina 411.b
Italiæ oram ad persequendos Piratas curat. L. Gellius & Cn. Lentulus 158.b
Italiã petit Cæs. post mortẽ Cassij & Bruti, Antonius Asiã 389
Italiam ut infestet Pompeius, iubet Antonius 412.a
in Italos & Italici nominis fautores Mithridatis sæuitia 140.a
Italos omnes & Romani nominis hospites in tota Asia uno die occidi mandauit Mithridat. 124

Iter

Iter difficillimum ab Antonianis Cæsariánisq;, Rascupolidis opera emensum 368.b
Iter laboriosum & difficile Cæsariani facere coguntur 434.a
Iter laboriosum exercitus Antonij 108.b
Ituræa Romanis subdita per Pompeium 163.b
Iuba & Petreius audita Cæsaris contra Scipionem uictoria mutuis conciiunt uulnerib. 266
Iuba Historicus Iubæ Mauritaniæ regis filius in triũpho ductus pag. ibidem
Iuba opem fert Pompeianis 242
Iuba rex Mauritaniæ domestico periculo reuocatur in patriam pag. 265.a
Iudacilius Asculanus obsessis fert auxilium 191.a
Iudacilij mors epoto ueneno & rogo extructo in templo seipsum exurentis ibidem
Iudæos Romanis subditos fecit Pompeius 163.b
Iudices senatores q; ex equestri ordine selecti 186.b
Iugulandum se præbuit militi Roscius 356.a
Iulia per Pompeiũ ad Antonium mittitur 409.b
Iulia Pompeij uxor mortua 231
à Iulio Aeneæ filio gens Iulia originem trahit 253.a
Iumenta pereunt fame in exercitu Antonij 110.b
ob Ius ciuitatis non admissum qui & quot socij à Romanis defecerint 188.a
Ius suffragiorum quibus dabat Caius Gracchus 181.a
Iuris diuini humaniq; uiolati damnatur Gabinius 233.b
Iureiurando sese corpus Cæsaris custodituros statuunt cum Antonio Quirites 286.a
Iuramentum Annibalis adstantiaris sacrificante patre, inimicum fore se perpetuò Romanorum 451.a
Iurare Metellus cũ cæteris à Mario inductis noluit 184.b
Iussa Cleopatræ omnes Antoniani exequuntur 392.a
Iustior causa Pompeij uisa plebi pag. 399.b

L

LAbeo uiuum sepeliri se in suo tentorio iussit 388.b
Labienus ab exercitu Parthico post mortem Orodis imperator appellatus 104.a
Labienus percussores in sella præforibus sedens ad cædẽ sui inuitat 344.b
Lãbracam urbem in suam Cæpio potestatem redigit 479.b
à Lacedæmonijs ducẽ petunt contra Attilium Regulum Carthaginienses 2.a
Lamentationes & querelæ multorum propter agrorũ ademptionem 394.b
Lampsaceni auxilia à Romanis contra Antiochũ petunt 58.b
Lampsacũ fugit cum suis Mithridates 149.a
Lanuuium olim thesauros publicos seruabat 399.a
Laodicea ubi sita 357.b
Laomedon Mitylinæus primus Syriæ satrapa 81.a
Laqueo quidam proscriptorũ sese conficiunt 339.b
Largiebatur profusissimè multa Cæsar amicis 236.b
Largitionibus flectitur Paulus ne Cæsari aduersetur 235.a
Largitionibus queritur militum fauor 369.a
Larinates uincit Cosconius 193
è Larissa fugit Pompeius in Aegyptum 259.a.b
Larissa obsessa per Antiochũ 64
Laterculum construit Crassus contra Parthos 96.a
Latinos inuitat Gracchus ad petendum ius Romanæ ciuitatis pag. 181.a
Latonæ lucus sacer 126.a
pro Latrone captus Varus à Minturnensibus, tandem à centurione agnitus proscriptus cæditur 345.b
Latrones quomodo circumuenerit Didius in Lusitania 492.b
Latronum duces Curius & Apuleius prædam ab Acmyliano rapiunt 477.b
Latronum quorundam in Suedetania fortitudo & pertinacia pag 482.a
Latrocinia licentissimè facta in urbe post mortem Clodij 232
Laus magna Curionis à plebe pagina 235.b
Laudis auidus Domitius 71.b
Laudes Catonis recensentur, pagina 266.a
Laudes Cæsaris recensentur 287
Laudes Numantinorum enarrantur 491.b
Laudes Viriati recensentur 480
Laudum suarum exaggerator nimius Sylla 202.b. & inde
Lauro coronant tentoria sua Pompeiani ante uictoriam 253.a
Lauinium, patria Milonis, à quo ædificata 232.a
Lectorius in Numidia profugus Mario se coniungit 197.a
Legatus ad Masanissam Scipio minor 26.a
Legatus classis Caluisij factus Menodorus 421.b
Legatus Mithridatis Pelopidas, de Nicomede conqueritur 118
Legatum mittunt Rhodij Archelaum ad Cassium 360.a
Legati ab interfectoribus missi ad Antonium & Lepidum pagina 276.b. & inde
Legati Allobrogũ coniurationem Catilinam detegunt 225.b
Legati Antiochi Romam missi pag. 60.a
Legati Ariobarzanis ad Patres de non dedita Cappadocia pagina 144.b
Legati Carthaginiensium per instructum Rom. exercitum ducti 29.b
Legati multi sese dedentiũ ad Cæsarem properant 261.b
Legati Nicomedis contra Pelopidam 119.a
Legati Pompeij ad Antonium, pagina 441.b
Legati Ptolemæi Philopatoris ad Romanos queruntur de Antiocho 59.a

Legati Romanorũ ad Antiochum pag. 61.a
Legati Romanorum ad dirimendam controuersiam inter Carthaginienses & Masanissam pag. 25.b
Legati Ro. ad Scipionem de reliquijs Carthaginiensium & sociorum excindendis 56.b
Legati Senatus ad Aemylium Lepidum ne Vacceis bellum inferret 483.b
Legati Senatus P. Q. R. ad Antiochum 59.a
Legatorum Arsacis ad Crassum arguta responsio 92.b
Legatorum Carthaginiensiũ desperatio & luctus 31.b
Legatorum Romanorũ ad Asdrubalem & Masanissam præcepta quæ data à Senatu 27.a
Legatos mittunt Carthaginienses ad uicinas gentes contra Romanos 45.b
Legatos mittit Lucius pro pace ineunda ad Cæsarem 405.b
Legatos Nergobrigorum Marcellus Romam mittit 469.a
Legatos Romam mittunt Saguntini & Emporij 450.b
Legatos Romanorũ rursum adit Pelopidas contra Nicomedem pag. 120.a.b
Legatio cõmunis Satraparum ad Antigonum 81.b
Legatio Prusiæ sine capite sine pedibus & sine mente cur dicta à Catone 117.a
Legio Martia ab Antonianis circumuenta 320.b
Legio Martia & quarta Macedonica deficiunt ab Antonio ad Cæsarem 311.a
Legiones Antonianæ in colonias deductæ 395.a
Legiones Cassianæ Brutianæq; quot, ad sinũ Melanen 368.a
Legiones duæ ab Crasso ob res male gestas decimatæ 221.b
Legiones duæ apud Albam seditiosæ, à Cæsare tenentur in officio 401.a
Legiones duæ Cæsarianorum in Africa Curionis ductu miserè deletæ 243.b
Legiones duæ Caleni datæ iussu Antonianorum Cæsari 394.a
Legiones duæ Parthicæ Crassi exercitus reliquiæ Pompeio iunctæ 245.a
Legiones Macedonicas decimauit Antonius 310.a
Legiones quatuor Dolobellæ per Alienũ mittit Cleopatra 358
Legiones quot Cæsari quot Pompeio fuerint 245.a
Legiones sedecim præmittit ad bellum Parthicũ Cæsar 270.b
Legiones suas Bruto tradit Vatinius 363.b
Legiones tres Ventidius Antonio tribuit 327.b
Lembo se fortunæ cõmittens Marius solus aufugit 197.a
Lenas Ciceronis caput præsecuit pag. 342.a
Lentulum indemnatum contra leges publicas sustulit Cicero pagina 229.b
Lepidus à Cæsare uictus Africa exuitur 173.a
Lepidum occidi non sustinuit Cæsar 440.a
Lethem fluuium Romanorum primus transiuit Cæpio 479.a
Lex agraria quando & per quos lata 174.b
Lex agraria secundò lata 175.a
Lex de reis faciendis 187.b
Lex de triumuiris 336.b
Lex frumentaria à quo & quando lata 180.a.b
Lex Iudiciaria 181.a
Lex Petreia quæ 244.a
Legis agrariæ constituendæ qui post Tib. Gracchi mortem authores fuerint 178.b
Leges dormiant hodie unde prolatum 46.b
Leges initæ factæq; pacis Vestales seruare iussæ 418.b
Leges nouas ferre conatur Tiberius Gracchus 171.b
Leges suas Græcis reddidit Sylla 131.a
Leges Syllanæ abrogatæ 201.b
Legum magnus apud Romanos contemptus 174.b
Liber hic quorũ gesta cõtineat 2
Libera oratio Lucij ad Cæsarem pag. 406.a. & inde
Liberorum nuptias celebrat Antiochus 59.b
Libertas P. R. non tuta stante Carthagine 25.b
Libertatis amor quid pareat 491
Libertatem donat Tarsensibus et Laodicensib. Antonius 392.a
Libertatẽ in dicendo Cæsaris obstupescit Antonius 298.a
Libertatem tertiò sibi mortẽ inferentes seruarunt Xanthij pag. 365.b
Libertate donat ciuitates Græcas Mithridates 135.a
Liberti Menecrates & Menodorus ambo præfecti classis inuicem oppositi 421.b
Liberti quando primùm in militiam ascripti 191.b
Libertorum quorũ in proscriptis heris fides & pietas 340.a
Libonius in gratiã receptus 417
Liburni populi 240.b
Liburnicæ naues unde dictæ, pagina 240.b. 495.a
Licentia fœda in urbe 397.a
Licentia fœda militaris in urbe pag. 348.a
Licinius Crassus contra Spartacum proficiscitur 221.b
Licinij Crassi milites concidũntur 189.a
Lignatio molesta Antonianis, pagina 376.b
Liris fluuius, qui & Linternus pag. 188.a
Lisimachia à quo condita 58.b
Literæ Mithridatis ad Chios, pagina 134.a
Literas Antonij ad Antonianos in urbe manentes defert Cæsar pag. 394.a
Literas & rem militarem ut disceret Cæsar Octauius Apolloniam missus 294.a
Literas omnes tempore belli ciuilis scriptas exusit Cæs. 440
Literas uictoriæ ad Actium recitat Cicero minor pro rostris ubi patris caput spectaculum populo fuit 354.b

Lixas omnes exegit è castris Scipio 485.a
Locha urbs magna oppugnatur pag. 6.a
Loquaces, plerunq; sumus miseria 32.b
Loricam ostentat sub veste Antonius irritans plebem ad uindictam Cæsaris 279.b
Lucanorum à Romanis defectio pag. 188.a
Luceium Antonij auunculum, apud se detinuit ne interficeretur soror 349.a
Lucia ciuitas fautrix Numantinorum obsidetur 490.a
Lucienſium quadringentorũ iuuenum manus amputatæ à Scipione 490.b
Lucius Aemylius ueniam meruit, quare 408.b
Lucius cum exercitu urbẽ ingreditur 401.a
Lucij audacia pro suis militibus pag. 405.& inde
Lucullea quid 149.a
Lucullus ad Syllam cum classe uenit 139.a
L. Lucullus consul contra Mithridatem missus 146.b
Lucullus Syllanæ classis præfectus Mithridati bellum infert pag. 145.a.b
à Lucullo exercitus defluit, hortatu Asiæ proconsulis 156.a
Ludi in honorem Bruti & Cassij ab Cæsare prohibiti 301.a
Ludos in honorẽ L. Luculli celebrant Cyziceni ob nauatã operam in obsidione contra Mithridatem 149.a
Lupercalium solenniorum mos pag. 270.b
Lupiæ oppido traijcit ex Apollonia Cæsar Octauius 294
Lupus uigilum unum conficit non sentientibus cæteris, exeſo corpore, tantum capite relicto, pagina 421.a
Lusio inter Syllam & Fimbriam de tradendo exercitu 140.b
Lusitani partes Romanorum depredantur 472.a
Lusitanorũ magna cædes 473.a
Lyciã curat ad persequendos Pyratas Metellus Nepos 158.b
Lycios aggreditur Brutus ob denegata auxilia 359.b
Lycios de Rhodiorum potestate exemit Sylla 142.a
Lycios scripsit inter Romani populi socios Sylla 141.b
Lysias interficitur 79.a
Lysimachus Thraciæ rex appellatus 82.a
Lysimachi origo & mors 86.b & inde
Lysimachia occupata à Romanis pag. 70.b
Lysimachiam incoli rursum quomodo uoluerit Antiochus, pagina 58.b
Lysimachiam munit Antiochus pag. 67.a

M

Macharos à Lucullo amicus appellatur ob datam coronam auream 152.b
Macharis fuga describitur 161.b
ad Macharem filium in Bosporo regnantem fugit Mithridates pag. 149.b.& inde
Macharem ingratum filium expellit Mithridates 161.a
Macedonia Syriaq; prouinciæ ademptæ Cassio Brutoq; 295.b
Macedoniam curat ad persequendos Piratas L. Cinna 158.b
Macedoniam Romanorũ prouinciam inuadit Mithridates, pagina 140.a
Macedoniã sibi petit prouinciam Antonius 294.a
Macedonicarum copiarum imperator Antonius 301.b
Macedonũ Græcorumq; res permixtæ 58.b
Machinæ Syllanæ succensæ ad Piræum 128.a
Machinarum Antonij descriptio pag. 106.a
Machinas Romanorũ incendunt Carthaginienſes 52.a
Magistratu amouendũ censet Cæsar Marullum 270.a
Magistratu deijcitur Octauius ob legem agrariam 177.a
Magnesios ascripsit inter Romani populi socios Sylla 141.b
Magnificè sua effert Brutus pagina 380.b
Magnus cur appellatus Põpeius pag. 159.b 172.b
Magnum cur uocatum bellum Mithridaticum 114.b
Mago Carthaginienſium dux contra Romanos 3.b.& inde
Mago cum præsidio in Saguntо oppugnatur 456.b
Mago uictus Scipioni se dedit, pagina 457.b
Malo omni expectatio molestior pag. 425.b
Manassis Arabionis regis fratris agrum à Cæsare dono accipit Sittius 355.b
Mancæus Tigranocertæ præfectus fortiter repugnat 153.b
Mancini grande periculum apud Carthaginem aduentu suo dissoluit Scipio 46.b
Mandrastales regulus Numidiæ profugos ab Sylla exactos recipit Romanos 197.a.b
Manilius à Lusitanis fusus 472
Manlij imprudẽtia describitur in ductando exercitu 77.b
Manius dux à Mithridaticis cæditur 122.b
Manij aspera responsio in Cæsarem 398.a
Manij in Romanos coniuratio pagina 146.a
Manium interficit Antonius quòd Fuluiam incitasset in Cæsarem pag. 415.b
Manubias Romano more accinctus exurit Sylla 133.b
Marcellus nihil memorabile gessit in Hiſpania 454.b
Marcius capite truncatur ab Sylla 210.b
Marcus Coriolanus bellum patriæ infert 171.b
Marcus Figulus à Dalmatis superatus 498.b. mox superior factus multa igne ferroq; deuastat ibidem
Mardus quidam præbet seſe uiæ ducem Antonio 108.a
Maris imperium ad persequendos Piratas quomodo multis auſtri-

distribuerit Pompeius 158.a
Maria à Piratis repurgãtur 156
Maritimas regiones inuadit Antonij iussu Pompeius 414.a
Maritimi quæstus negotiatorijs similes 34.b
Marito Septimio cæso à triumuiris celebrat nuptias nouas eodem die uxor 341.b
Maritum delaturam uxor interminatur si sine ea Apuleius fugeret 349.b
Marius fugit Minturnas 196.b
Marius sine in urbem intromittitur 207.b
Marius post deditionem Prænestinam sibijpsi manus intulit pag. 201.b
Marius Præneste obsidetur 208
C. Marij in patriam reditus & ad Cinnam coniunctio describitur 199.a.b
Marium cæterosq; senatores profugos quæ reuocandi ratio, pagina 198.a
Marsi deficiunt à Romanis 188
Marsi, gens pugnacissima 190.b
Marsorum multos occidit Sylla pag. 190.b
Martia legio descisit ab Antonio ad Cæsarem 311.a
Martia legio unde dicta 379.b
Martijs Idibus cæsus Cæsar 287
Marucinorũ à Romanis defectio pag. 188.a
Masæsulorum ualidæ gentis regulus Syphax 4.a
Masanissa clàm ab Asdrubale fugiens Scipioni se coniungit, pagina 463.b
Masanissa patri defuncto Numidiæ regnum adipiscitur 4.b
Masanissa quomodo usus Sylla, pagina 138.b
Masanissæ genus describitur 4.a
Masanissæ in Romanos indignatio, unde sumpta 37.b
Masanissæ mors 43.a
Masanissæ regni descriptio pagina 43.a
Masanissam in suas parteis trahere conatur Syphax 7.a
Matrum furor ob amissos filios obsides 37.a
Maxarthes Parthus Crassum occidit 103.a
Mæotici reguli Mithridatem comiter excipiunt 161.b
Mediam repetit Antiochus 58.a
Medicus celeberrimus Erasistratus 84.b
Medorum uires unde crementa sumpsere 34.b
Megaræ descriptio & eiusdem oppugnatio 48.b
Melitini pop. 501.a
Memmius Lucium Pisonem in ius uocat 234.a
Memmius Octauio in magistratu suffectus ob legem Agrariam pag. 177.a
Menas legatus Prusiæ 116.a
Menecrates classis præfectus Põpeij 421.b
Menecrates se in mare præcipitat 422.b
Menodorus Põpeianus eijcit Helenum Sardinia 415.b
Menodorus reciprocus proditor & transfuga 427.a.b
Menodori audax sed fœdum consilium 418.b
Mens senatusconsulti plus ualet quàm uerba 300.b
Mentem adimit hominibus præsens calamitas 70.a
Merromeni pop. 500.b
Merula sectis uenis seipsum occidit 202.a
Messala à triumuiris proscriptus diu latitans Cæsarem proscriptorem seruat 433.b
Messala nobilis iuuenis ad Brutum fugit 349.a
Messana obsidetur 435.a
Metellus contra Sertorium missus 212.1
Metellus Pius iungit se Syllæ pagina 204.a.b
Metulios quomodo subegerit Cæsar 502.b
Micipsa Numidarum rex mittit auxilia Fab. Maximo Aemyliano 477.a
Micipsa Masanissæ filius 26.a
Micipsam & Mastanabalem submouent Carthaginienses futuro periculo euersa Carthagine pag. 45.b
Micithio Antiochi unus ducum, Romanos cædit non procul à Delo 62.b
Milites clàm colligunt coniurati Catilinæ 225.a
Milites inermes quomodo armarit suos Scipio 3.b
Milites mercenarios se uocant Piratæ 157.a
Milites quando primùm sorte delecti 469.b
Milites quos & quot in Africam duxerit Scipio 3.b
Milites summittit Amisensib. Mithridates 150.b
Milites suos quomodo exercuit Masanissa 4.b
Milites suos exercet Pompeius pag. 244.b
Milites suos quomodo exercuerit Scipio 485.b
Militum Afranij & Petreij multi sese Cæsari dedunt 242.a
Militum Antonij humanitas, pagina 109.b. & fortitudo 110.a
Militum Cæsaris in ipsum promptitudo 236.b
Militum delectus aguntur in Italia à triumuiris 400.a
Militum delectus habetur in Antiochum 64.a
Militum delectus per Italiam pagina 415.b
Militibus suis Lucius ueniã à Cæsare precatur, ac in se uno omnem iram effundat rogat, pagina 406.a
Militaris rei imperitus Flaccus pag. 136.b
Militaris rei imperitia notatus Q. Pompeius 477.a
Militaris rei imperitus Galba militem fessum perdidit 473.a
Militaris rei imperitus Pompeius iunior 432.b
Militaris rei peritissimus Sertorius 219.a
Militia Romana sub Pisone corrupta à Scipione restituitur pag. 47.b
Milo seruili habitu aufugit 232
Minaces plerũq; Romani 121.a

Minatur Cæsari Antonius 303.b
Minatur Fimbriæ Sylla 138.b
Minatur Lepido et Cæsari Lucius apud plebem 401.b
Mineruæ fanum exusit Fimbria pag. 137.b
Minio Smirnæus conspirat in Mithridatem 135.a
Minturnæ capiuntur 189.a
Minturnenses Marium occidere uerentur, quare? 196.b
Minutius prætor in foro in comitijs à triumuiris cæsus 341.a
Miraculum Gomphos factum recensetur 251.b
Miraculo fuit Romanis Pompeius peracto bello Mithridatico, pagina 169.a
Miseratio defuncti Cæsaris subit plebē lecto testamento ob Decimum Brutum 285.b
Miseria Carthaginiensium capta Byrsa 54.a
Miseria famis magna in exercitu Antonij 110.b
Miseria ingens exercitus Crassi pag. 99.b
Miserijs plerunq; loquaces reddimur 32.b
Miserijs intēpestiua cōtētio 32.b
Missionem petunt Cæsariani, & missionem se dare Cæsar dicit pag. 263.b
Mithraas & Bogoas Ariarathem fugant Cappadocia 118.a.b
Mithridates bello Thracia pulsus ab Orode fratre 80.b
Mithridates fugit Antigonum ob uisum somnium ab Antigono pag. 118.a
Mithridates post cladē acceptam restaurat se bello contra Lucullum 154.b
Mithridates regno pulsus ab Orode fratre 90.a
Mithridatis facta sub compendio censentur 167.a
Mithridatis fuga noctu à Cyzicenorum ciuitate 148.b
Mithridates miles Parthus, insidias Antonio indicat 111.a accepit ab Antonio munera pagina 112.a
Mithridatē debellauit Pompeius pag. 224.a
Mithridatem fugat Fimbria pagina 137.a
Mithridatem insequitur Põpeius pag. 162.a
Mithridatem profligat Pompeius pag. 204.b
Mithridaticum bellum omnium maximum 79.a
Mithridaticum bellum quibus dubius finitum 145.a.b
Mithrobarzanes Tigranis dux Tigranocertam accedit contra Lucullum 153.a
Moentini pop. 501.a
Mollicies Crasso obiecta 103.b
Monesis & Themistoclis collatio per Antonium 105.b
Monima adamata Mithridatis pag. 134.b
Mons sacer 171.a
Mors Amatij 291.b
Mors Antiochi magni 88.a
Mors Bruti 386.a
Mors Cæsaris in senatu 274.a
Mors Cæsaris, nunciata Cæsari Octauio, terrorem incussit pagina 294.a
Mors Cassij 378.b
Mors Catilinæ 226.b
Mors Catonis 266.a
Mors Curionis & suorum militum 243.a.b
Mors Decimi 333.b
Mors Dolobellæ 358.b
Mors Drusi 187.a
Mors Fuluiæ 413.a
Mors Hircij 322.b
Mors Marij, septimùm consulis pag. 202.b
Mors Memmij à Glaucia Apuleoq; in comitijs 185.a
Mors Orodis regis 104.a
Mors Pansæ 324.a
Mors Pompeij in Aegypto 259 & inde notatu dignissima
Mors Pompeij iunioris 268.b
Mors Pompeij per quem procurata incertum 445.a
Mors Scipionis incerta 179.b
Mors Sertorij 219.b. 493.b
Mors Sittij 355.b
Mors Spartaci 222.b
Mors Syllæ 216.a.b
Mors Tib. Gracchi in seditione pag. 178.b
Mors Trebonij 302.a & 357.b
Mors Ventidij 355.b
Mors Viriati 480.a
Mortis per uaria genera multi oppressi à triumuiris 338.b
Mortis Pompeij qui fuerint consultores 259.b
Mortem sibi ipsi infert Marsus pag. 358.b
Mortem sibi nobiles quique Cass. Brutumq; sequuti consciscunt pag. 388.a
Mori mauult Antonius quàm spectacimen aliquod pauoris edere pag. 411.b
Mori qui uult facilè telum inuenit pag. 265.b
Moriuntur multi seruorum fame Perusiæ 403.b
Mortuum esse Cæsarem Brundisii, uanis rumoribus iactatum pag. 394.a
Mortuorum seruorum fame Lucij milites in altum defodiunt, ne rogo facto nota fiat fames pag. 403.a
Motus noui in Hispania 492.a
Mulcta indicta Chijs quæ 134.b
Mulcta indicta Ephesijs 142.b
Mulcta indicta Græcis 391.b
Mulcta ingens indicta Tarsensibus à Cassio 359.a
Mulcta irrogata Lepido ob rem male ad Pallantiam gesta pagina 484.b
Mulctæ partem à Sylla relictam in Asia exegit Lucullus 153.a
Mulctati Carthaginienses à Massanissa 27.b
Mulctatur Indibilis ob res nouas molitas 464.b
Mulierc̃ularum consuetudine se oblectans Sertorius, minus propitio numine rem gerit, pag. 219.b
Mulieres aliquot sibi ipsis manus inferunt 479.b. 503.a
Mulieres nouitati studentes Catilinæ pecunias sufficiunt 224
Mulieres Saguntinæ sibi manus inferunt 452.b

Mulieres

Mulieres uiris multis fortiores Pompeio obsistere ausæ 162.b
Mulierum pietas & fortitudo in extrema obsidione Carthaginiensium 37.b
Mulierum proscriptarũ à triumuiris numerus 346.b
Mulierum quarundam fortitudo pag. 479.a
Mula peperit 205.b
Mulos inequitare suos noluit Scipio milites 485.b
Munatij & Neoptolemi pugna pag. 129.a
Munera data militib. à Pompeio pro nauali prælio 431.b
Muneribus placat milites Perpenna 220.a
Munimenta Pompeiana in Sicilia quæ & quomodo dispositapag. 427.b
Mummius Achaicus in Delum relegatus exulatum abijt 187.b
Muralis pugna in Piræo 130.a
Muros ciuitatum Hispaniæ uno die deijciendos curat Cato pagina 465.b
Murena coniungit se Pompeio pagina 399.b
Murena aggressus prædones Piratasq; nihil memorabile præstitit 157.b
Murena contra Mithridatẽ prædas agit 143.b
Mutatio subita Antonij 393.a
Mutationib. obnoxia omnia 55
Mutia minis adigitur legatione fungi ad Pompeiũ filium pro pace 417.a
Mutius Scæuola in curia confossus 207.b
Myconius mons 435.a
Myrenses auro argentoq; omnispoliati à Lentulo 366.a

N

Narces ciuitas quomodo capta 12.b
Narisij pop. 500.b
Natali suo die mortuus Cassius pagina 379.a
Natatu in bello Alexandrino seruatus Cæsar 288.b
Naufragium 428.b
Naufragiũ classis Cæsaris 424 Naufragium classis Cleopatræ pagina 366.a
Naues Antiocho comparaturus proficiscitur Annibal 67.b
Naues Cæsaris fortiores: Pompeij leuiores 431.a
Naues Cæsaris Papia opprimit pag. 430.b
Naues Cæsaris quadraginta capit Pompeius in mari supero, pagina 244.b
Naues Cæsaris succensæ 433.a
Naues in Syria Romani cur exusserint 78.b
Naues integras quot in portũ adduxerit Pompeius 169.a
Naues Mithridatis quot 114.b
Naues multas sibi indesinenter fabricat Pompeius 244.b
Naues onerarias demergunt frumento onustas Pompeiani, ne in potestatem Cæsaris ueniant pag 247.a
Naues pondere pereunt à fugientibus Cæsarianis 243.b
Naues quot expugnatæ Piratarum à Pompeio 159.a
Naues Romanorum & Antiochi quales & quantæ 67.a
Naues Romanorum concrematæ à Carthaginiensibus 40.a
Naues septemdecim tantum Pompeio in conflictu reliquæ 436
Naues sibi fabricat Sylla 136.b
Naues suas incendit Pompeius terrore peritis 443.a.b
Nauium Pompeianarum in conflictu perditio maior 436.b
Naualis pugna 67.b
Naualis pugna Antigoni & Ptolemæi 82.a
Naualis pugna Bryttij 127.a
Naualis rei peritus Menodorus pag. 424.b
Nauali pugna certant Polyxenidas & Romani 69.b
Nauale bellum inter Cæsarem & Pompeium 421.b
Nauale certamen 431.a. 435.a
Nauale certamen inter Cassiũ & Rhodienses 362.a
Nauale prælium inter Cæsarẽ & Sex. Pompeium 367.b
Nauale prælium inter Dolobellam & Cassium 357.b
Nauale spectaculum edit Cæsar pag. 267.b
Nautæ et milites Cæsaris animosi & fortes: Pompeij uerò periti & timidi 431.b
Nauticæ rei imperiti Romani, pagina 67.a
Necessitas caret lege unde sumptum prouerbium 46.b
Necis Clodianæ causas redditurus Milo in forum à Cæcilio trahitur 232.b
Neci cum Cæsare destinatus Antonius 274.b
Necem sibi Numantini ciues intulerunt potius quàm se dedant pagina 491.b
Nergobriges legatos de pace mittunt ad Marcellum 468.b
Nemeseos sacellum à Cæsare ædificatum 262.b
Nemore olim thesauri publici seruabantur 399.a
Nepherim ciuitatem deuicit Scipio 53.a
Neptuni & Salatiæ filium se dicit Pompeius 429.a
Neruij profligunt Cæsarem, ipsi postmodum ab eodem cæsi pagina 447.a
Nicanor à Seleuco occisus 82.a
Nicanor Cappadociæ Satrapa pagina 117.b
Nicator cur uocatus Seleucus 83
Nicephorium castellum expugnatum 115.b
Nicomedi Prusiæ regnũ oblatum pag. 116.b
Nicomedem filiũ Prusias Romam mittit, quares 116.a
Nicomedem iniustè inuadit Mithridates 140.a
Nicopolis ubi sita & à quo condita 163.a
Nobiles Pompeiani sibi necẽ inferunt 268.b
Nobilium Pompeianorum fœda fuga 260.b
Nobiliores quique Cassium Brutumq; sequẽtes sibi manus inferunt 388.a
Nonius Centurio à militib. in seditione occisus 395.b

Norbani fuga & interitus 209
Nouarum rerum cupidos Mœcenas in urbe afflixit 433.b
Noui homines cur appellabantur quidam? 224.b
Nouumcomum à quo conditum pag. 234.b
Nucerinus ager uastatur 189.a
Numantia ab Marcello obsidetur pag. 469.b
Numantia obsessa à Pompeio, pagina 482.a
Numantiam obsedit Scipio. pagina 486.b
Numantiam subuertit Scipio, pagina 491.b
Numantini boni milites 481.b
Numãtinis deditus à senatu Mancinus ob fœdam pacẽ cum illis pactam 484.b
Numidarum à Scipione uictorum fuga 458.b
Numidarum milites in Africa cur ualentissimi æstimati 26.b
Numidarum uictoria describitur, pagina 26.b
Numidiæ regio temperatissima pag. 26.b
Nuptiæ Antonij in urbe celebratæ 415.b
Nuptiarum lenocinio parari imperia Cato in senatu clamitat pag. 229.b
Nuptias celebrat Antiochus quinquagenarius 64.b
Nuptias celebrat uxor codẽ quo cæsus die maritus 343.b

O

OBolla urbs ab Aemyliano capta 478.a
Obses datus Ariobarzani Mithridatis filius quadrimulus 144
Obsides Carthaginiensium in tertio bello Punico qui, & quot, & ubi missi 29.a.b
Obsides Celtiberorum Lucullus restituit 469.b
Obsides Chij dare iubentur pagina 134.a
Obsides Hispanos à Sertorio detentos dimittit Perpenna captans Hispanorum beneuolentiam 220.a
Obsides missi Cassianis in Capitolio Antonij Lepidiq; liberi, pagina 285.a
Obsessio Brundisina per Antonium 411.b
Obsidio dura Numantinorum, pagina 488.b
Obsidetur Perusiæ Lucius à Cæsare 402.a
Occisorem Asdrubalis Annibal crudelissimè uexatum occidit pag. 450.b
Occisorum in pugna Pharsalica numerus 259.a
Occisores Cæsaris Capitoliũ occupant 356.b
Occidit seipsum Fimbria Syllam metuens 141.a
Occidit seipsum Lælius 356.a
Occidit seipsum Machares 161
Occidit seipsum Titinius 379.a
Occiditur Seleucus, insidijs Eliodori cuiusdam purpurati 78
Ocilem urbem Claudius Marcellus expugnat 468.b
Ocilem urbem Lusitani contra Mummium defendunt 427.b
Occupata à Mithridate cito receperunt Romani 114.a
Octauius in Cinnanos fertur, pagina 198.a
Octauius Cæs. consecrat ædem patri 287.a
Octauius legatus Crassum ad fugam solicitat 100.a
Cn. Octauius per insidias occiditur 79.a.200.b
Octauia fratri dono dat decem triremes 427.a
Octauia soror Cæsaris locata Antonio facta pace 415.a
Oleum succẽsum ab Aristione pagina 130.b
Odium Asianorum in Romanos pag. 124.b
Odium Drusi unde originem duxit 186.b
Odium plebis in Scipionem Africanum 179.a.b
Odij Asianorum duplex pœna pagina 124.b
Odio cur habuerint Asdrubalem Carthaginienses 49.a.b
Oenomaus gladiator Spartaci dux 221.a
Officinæ in urbe clausæ 397.a
Olympiadis mors 82.a
Omine infausto accepto Pompeius in castra reduxit militẽ 249
Omina multa mala obueniunt Crasso proficiscenti ad bellum Parthicum 231.a
Omina uaria Cæsari & Pompeio inituris pugnam ostensa 235
Ominibus multis Seleuci regnum præmonstratum 82.b
Onobala flumen 432.a
Operas mutuas sibi præstant Rascus & Rascupolis fratres, pagina 388.b
Opimius alter consulum contra Gracchanos Capitolium occupat 182.a
Oppugnatio Perusina acerrima, ab obsessis ad erumpendum, pagina 404.a.b
Oppugnatio Carthaginis describitur 39.a
Oraculum Didymeum de reditu Seleuci in Macedoniam 82.b
Oratio Annibalis ad Antiochum de bello administrando 63.a
Oratio Antonij ad Asianos Græcos 391.a
Oratio Antonij ad exercitũ 319
ad milites post mortem Cassij pag. 381.a
Oratio Antonij funebris præsente corpore Cæsaris pro rostris pag. 286.b
Oratio Antonij imiturus pugnam contra Brutum 383.b
Oratio Antonij in senatu 280.b
in præsentia cadaueris Cæsaris 285.b
Oratio Archelai Cassij præceptoris pro Rhodiensibus 360.a
Oratio Asdrubalis pro pace impetranda ad Scipionem 18.b
Oratio Auari Numantinorum ducis ad Scipionem 490.b
Oratio Bruti ad plebem è Capitolio 282.b
Oratio Bruti ad suos post mortẽ Cassij 380.a.b.
ad suos mẽlites, certare eum cogentes, pagina 383.a
Oratio Cæsaris ad Afranium Petreiumq; & horũ milites 242
ad mi-

ad milites in acie Pharsalica 225.a. ad milites seditiosos 244.a. ad suas copias Brundisij 246.b. ad suos milites 408.a. pro inuadendo Dyrrachio promptuario Pompeij pag. 247.b
Oratio Cæsaris in curia ad equestrem ordinem 400.a
Oratio Cæsaris Octauij ad Antonium 296.b
Oratio Cassij ad milites pugnaturos 369.b
Oratio Censorini ad legatos Carthaginiensium 34.a
Oratio Ciceronis ad senatum contra Antonium 314.a
Oratio Ciceronis in laudem oblivionis iniuriarum 284.b
Oratio Cinnæ ad exercitũ de sua expulsione 198.b
Oratio Crassi ad amicos 102.a ad suos milites 99.a
Oratio funebris 217.a
Oratio Hannonis cognomento Gillæ 32.a
Oratio Hortensiæ pro proscriptis mulieribus 347.b
Oratio Lucij ad milites de dedenda Perusia 404.b
Oratio legatorum Carthaginiensium 35 ad cõsules Vticæ 29
Oratio legatorum Lucij ad Cæsarem 405.b. Pompeij ad Antonium 441.b
Oratio Mithridatis ad milites magniloqua 146.a
Oratio Pansæ ad Cæsarem 323.b
Oratio Pelopidis contra Nicomedem 119.a
Oratio Pisonis pro Antonio in senatu 315.a
Oratio Pompeij ad milites in acie Pharsalica 254.b
Oratio P. Cornelij Lentuli ad P. C. de euertẽda Carthagine 22
Oratio Scipionis ad duces & milites 7.b. 47.b. 459.a apud tribunos plebis, qui illi diem dixerant 76.a
Oratio Syllæ ad Ephesios & reliquos Asiæ primores 141.b ad Mithridaticos duces 139.b ad Mithridatis legatos 138.a
Oratio Tib. Sempronij Gracchi in multitudinem seruorum, pagina 174.b
Oratio tribunorũ militarium ad Antonium 304.b
Oricum ciuitatem ultro prolatis clauibus recipit Cæsar 247.b
Orium flumen 472.a
Ornamenta mille talentorum ex Samothracio fano à Piratis ablata 143.a
Orodes Armeniã populatur 94
Orodes Mithridatem regno pellit 80.b
Ostracem urbẽ delet M. Attilius pag. 473.a
Otium corrumpit Italos milites pag. 174.a
Oxintha Iugurthæ Numidarum filius 189.a

P

PAcorum regem occidit Ventidius 105.a
Pæones populi circa Istrum à quo subacti 500.a
Palarij pop. 498.a
Palæstina quomodo Romano accesserit imperio 80.a
Palæstinam subiugauit Romanis Pompeius 163.b
Pallantia urbs opulẽtissima 471
Pallantiam Vacceorum urbem capit Lepidus 483.b
in Paludem quandam se abdit Archelaus 136.b
Pamphyliam curat ad persequendos Piratas Metellus Nepos pag. 158.b
Pannonij pop. 494.b
Paphlagonia à Mithridate Sertorio datur 145.a
Paphlagoniam Romanorũ prouinciã iniustè inuadit Mithridates 140.a
Papia tanquam amicus expectatus opprimit naues Cæsaris pagina 430.b
Partheni pop. 494.b
Parthus ciuitas à Scipione capta pag. 14.b
Parthiam repetit Antiochus pagina 58.a
Parthi quomodo pugnam ineunt, & aciem instruant 96.a.b
Parthorũ dolus apud Antonium pag. 107.b
Parthorum in bello dexteritas, pagina 97.a
ad Parthorũ regem cur fugere noluerit Pompeius 259.b
Parthorum stratagema 96.b
Parthici belli initia 393.b
Parthicum bellum parat ulturus Crasso factam iniuriam Antonius 415.b
Parthicum bellum iniustè à Crasso appetitum 91.a
Patara ciuitas expugnata 355.a
Patarensibus parcit Brutus, acceptо omni auro argentoq;, pagina 365.b
Pater patriæ appellatus Cæsar pagina 269.a
Pater patriæ consalutatus Cicero post restinctam cõiurationem Catilinam 227.a
Pater & filius Egnatij complexi sese mutuo uno ictu confossi pag. 342.b
Patrẽ prodens filius à Patris percussoribus mox cæsus 341.a
Patriæ consulere non potuisse fame prohibitus fatetur Lucius pag. 407.a
Paulus Aemylius Perseum regem bello superat 497.b
Paupertate adacti ad Piraticam, Pompeius ciuitates ad habitandum donat 159.a
Pausimachus Rhodiæ classis præfectus 68.a
Pausimachi suorumq; cædes 68.b
Pax fœda cũ Numantinis à Mancino facta 483.b
Pax quibus modis data Carthaginiensibus à Scipione 20.a
Pax quomodo inter Romanos & Carthaginienses sub Scipione constituta 12.a
Pacis authores sunt omnes Pompeio excepto Menodoro pagina 417.a
Pacis colloquium inter Syllam & Mithridaticos duces 139.a
Pacis conditiones inter Viriatum Romanosq; factas non admittit Cæpio 478.b
Pacis conditiones quantũuis gra-

ueis acceptat à Sylla Mithridates 140.b
Pacis inter Anton. Cæs. & Pom. factæ leges missæ Vestalib. seruandæ 418.b
Pacis incundæ cũ Mithridate conditiones 159.b
Pacis renouatæ inter Carthaginienses & Romanos forma: Masanissa interceßore 13.b
Pacis ruptæ inter Cæsarẽ & Pompeium quæ cauſæ publicè ferebantur 420.b
Pacem ambit Antiochus 70.b
Pacem ambit Lucius 404.b
Pacem ambit Mithridates pagina 137.b
Pacem aut bellum expanſo ſinu Carthaginiẽſibus offert legatus Romanus 453.a
Pacem cõmunem Lucij milites petunt aut nullam 405.b
Pacem cõponere tentat inter Cæſarem & Antonium Cocceius amborum amicus 413.b
Pacem cum Antonio facere geſtit Cæſar 332.b
Pacẽ cum Numantinis facit Pompeius 482.b
Pacem inuito Craſſo, milites petunt 102.a
Pacem petit multis ſuorum amiſſis Indibilis 463.b
Pacem petenti Antiocho quid à Romanis reſponſum 74.b
Pacem petunt Carthaginienſes à Maſaniſſa 27.a
Pacem ſæpius adeptam fregerunt ſæpiſsimè Carthaginienſes 35
Pace confirmata inter Cæſarẽ & Antonium, Octauia Antonio locatur 415.a
Paciſcãtur pro ſe, amicis mandat Cæſar 237.b
Pecunia indicta Carthaginienſibus 1.b
Pecunia promiſſa apparitoribus ſeruatur Virginius 353.a
Pecuniam è fanis mutuo accipit Cæſar 394.b. 398.a. 399.a
Pecuniæ Cæſaris à Calpurnia in ædes Antonij delatæ 277.b
Pecuniæ debitæ reliqua ſumma Philippo Macedoni remittitur ob præſtitã legatis in Thracia beneuolentiam 68.a
Pecuniæ quantæ in triumpho Cæſaris ductæ 267.a
Pecuniarũ ægentes Cæſariani pagina 400.a
Pediculos inuadit Coſconius pagina 193.a
Pedites Mithridatis quot 114.b
Pæones pop. 494.b
Peligni deficiunt à Romanis pagina 188.a
Pelopõneſum curat ad perſequendos Piratas L. Cinna pagina 158.b
Percuſſor Gallus Marium occidere cur trepidarit 196.b
Perdica poſt Alexandrum Macedonibus præeſt 117.b
Perfidia grandis Luculli in Cauacæos 470.b
Perfidia ingens Luculli in Luſitanos 474.a
Perfidiã Luculli & Galbæ, quotquot euaſerunt, ſeſe Viriato coniungunt 474.a
Pergameniorum crudelitas in Italos hoſpites 124.a
Periclis opus Piræum 127.b
Periculoſum Põpeius iudicat cum exercitatis Cæſarianis pugnare 252.a
Permutatio militũ & nanium inter Antonium & Cæſarem pagina 427.a
Perpenna occiſus à Pompeianis pag. 220.b
Perpenna Sertorium occidit pagina 493.b
Perpennæ imperium cur ademptum 189.a
Perpennam inſidijs tollere conatur Sertorius 219.b
Perrhæbi pop. 494.b
Perſarũ uires unde crementa incrementaq; ſumpſere pagina 34.b
Perſis nunquam placuit fœnus pagina 193.b
Perſeum Philippi filiũ inuadunt Romani 497.b
Perthenetæ pop. 500.b
Peruſia exuſta 408.b
Peruſinis data à Cæſare uenia: decurionibus necatis ibidem
Peſtis altera Aſiæ poſt Mithridatem Fimbria 141.a
Peſtis ingens in caſtris Aſdrubalis 27.b
Petitiones Pompeij à ſenatu, quæ pag. 227.b
Petreius & Iuba multis cõcidunt uulneribus 266.b
Phamæa à ſenatu P. R. quibus rebus donatus 45.a
Phamæa equorum præfectus multos Romanorum fundit pagina 40.b
Phamææ & multorum Carthaginienſium transfugium ad Scipionem 44.b
Pharnaces ob inſtructas patri inſidias, meruit à Mithridate ueniam 165.b
Pharnaces cõtra Phanagorenſes & Romanos pugnat pagina 170.a
Pharnacis mors 170.b
Pharnacem petit Cæſar ulturus iniuriam 262.b
Pharũ, cum Demetrio deprædantem Ioniũ mare, funditus euertunt Romani 497.b
Philippus Macedo Romanis contra Antiochum fœdere iungitur 64.b
Philippi Macedonis in Romanorum legatos beneuolentia, pagina 67.b
Philippus Megalopolitanus in poteſtatem redigitur populi Romani 65.a
Philippos petunt Cæſiani contra Antonianos 375.b
Philippenſe prælium quantũ Antonio fauorem peperit apud milites 412.b
Philippenſis pugna multum fauoris Antonio apud milites peperit 410.a
Philopator cur dictus Nicomedes pag. 117.b
Philotimus Smirnæus conſpirat in Mithridatem 135.a
Phocæa Antiocho poſt nauale uictoriam iungitur 68.b
Phœnicia quomodo Romano acceſſerit imperio 80.a

Phœniciam curat ad persequendos Piratas Metellus Nepos pag. 158.b
Phœnices in Hispaniam mercationis ergò traijciunt 448.a
Phœnix uir regij generis dux exercitus Mithridatis 150.b ad L. Lucullum transfugit ibi.
Phœnicem Romanis subiecit Pompeius 163.b
Phraates filius, Orodem patrem præfocat 104.a
Phrygiam Mithridati dedit Manius corruptus largitionibus pag. 139.b
Pietas immensa quorundam in heris proscriptis 340.a
Pietatis nomen unde adeptus Arianus 350.b
Pietas seruorum in Acilium patronum 349.b
Pietatis rationẽ habere solent Romani 33.b
Piræum à Syllanis incenditur pagina 131.b
Piræi urbis descriptio 127.b
Piræum captum 130.b
Piratæ à paruis initijs ad magna tentanda aucti 156.b
Piratæ infestant maria iussu Mithridatis 420.b
Piratæ Mithridatis 114.b
Piratæ unde potissimum collecti pag. 157.a
Piratæ, uocant sese milites mercenarios 157.a
Piratarũ ingens numerus sub Mithridate Asiæ littora uastat 142.b & deinde
Piratarum maior nunquam numerus quàm tempore Pompeij pag. 224.a
Piratarum occisorum à Pompeianis numerus 2.b
Piratarum profligator Pompeius pag. 156.b
Piratarum receptaculum Cilicia pag. 157.a
Piratarum regnum 157.a.b
Piratis cur datum cognomen Cilices 157.a
Piratis persequẽdis qui duces quo modo à Pompeio dispositi pagina 158.b
Piratas nonnullos captos torquet Cæsar 420.b
Piratas prædonesq; ad persequendum missus Sabinus 440.b
Piratas prædonesq; aggressi Murena & Seruilius Isauricus nihil memorabile effecerũt 157
à Piratis captus Clodius quomodo redemptus est 233.a
Piraticũ bellum leui momento absoluit Pompeius 159.a
Pisidarum rex Amyntas per Antonium constitutus 419.b
L. Piso intimus amicus Cæsaris pagina 229.b
Pisonis segnitiem Romæ nunciatã moleste ferunt & Patres & plebs 46.a
à Plagiario captus Atilius sese prodens perijt 346.a
Plancus legionem Cæsarianam in itinere Vrbem petens concidit 402.b
Platonis librum de Anima legit sibi manus inferens Cato 266
Plaustra armis onusta duxit in triumphum Pompeius 169.b
Plaustra machinas ferentia exercitus Antonij quot 106.a
Plebis in Scipionem Africanũ indignatio unde ortum habuit pag. 179.a.b
Plebis seditio contra Apuleium ob cædem Memmij 185.a
Plebi nil reliquum factũ post mortem Gracchorum 183.a
Plebem concitant Ciceroniani cõtra Antonium 313.b
Plebem ex agro uocat Gracchus ad ferenda in comitijs suffragia 177.a.b
Plebem metuunt homicidæ Cæsaris 275.a
Pœnas ab Artabaze sumẽdas multi censent, quareș 113.a
Pœnã sumpsit ab interfectorib. Pompeij Cæsar 262.a
Pœni Siciliam Romanis restituũt pag. 2.b
Pœnorum duces bellum in Iberia restaurant 458.a
Pœnitentia subit utrunq; imperatorem pro tantis copijs subito perituris 257.b & inde
Polemocratia cæso marito filium Bruto cum multis gazis commendat 363.b
Polyxenidas exul Rhodius, classis Antiochi præfectus 66.b
Pompa in aduentu Cæsaris, Antonijq; post pacem factam pagina 419.a
Pompam ridiculam exhibet Surena, quasi in triumphum ducat Crassum 103.a
Pompeius captus ductus ad Antonium 444.b
Pompeius accusatus Romæ propter pacem cum Numantinis factam 483.a
Pompeius, Cæsaris filiam in matrimonium ducit 229.b
Pompeius contra Sertorium mittitur 218.a
Pompeius cur ab Antonianis occisus putetur 445.a
Pompeius cur uocatus Magnus pag. 114.b
Pompeius, uxorius 90.b
Pompeij facta sub compendio recensentur in bello Mithridatico 168.a & deinde
Pompeij fœdissima fuga pagina 258.b & inde
Pompeij iunioris fuga pagina 268. b
Pompeio exercitus conscribendi contra Cæsarem potestas à senatu data 238.b
Pompeiũ reuocat in Siciliam Antonius 415.a
Pompeiani ciues deficiunt à Romanis 188.a
Pompeiopolis ubi & quæ olim uocabatur 168.b
Ponticam urbem militibus diripiendam præbet Cæsar 262.b
Ponticus triumphus Cæsaris pagina 266.b
Pontus Euxinus 114.b
Ponti ciuitates ad L. Lucullũ transeunt 152.b
de Pontificatu summo Cæsaris quidam Pompeianorum ante uictoriam contendunt 253.b
Popilij Romanorum legati ad Antiochum Magnum animositas pag. 88.a

Portionem agri sibi à Cæsare data tam Sittius suis donat militib. pag. 355.b
Portius Cato à Marsis occisus pagina 192.a
Portus Chalcedonis inuaditur à Mithridate 146.b
Portum occludit Carthaginiensiũ Scipio 50.b alium effodiũt obsessi ibid.
Postulatio Pompeij quæ, in sarcienda pace 418.a
Potator, Sertorius remissius rem agit 219.b
Prodigium territat Antonium pagina 421.a
Potestas Mithridatis recensetur pag. 120.b
Potestatem summam adeptus Cæsar deponere noluit 215.b
Potestatem summam nemine interpellãte sponte deposuit Sylla 215.a
Photinus Aegypti regis pædagogus interficiẽdum censet Pompeium 260.a
Præda Iberica allexit Pœnos ad rebellandum 450.a
Præda ingẽs Romanis diruta Carthagine 55.b
Præda ingens Syllanorum militũ pag. 133.b
Præda Saguntina Romam missa pag. 458.a
Præda sub Lucullo quomodo & quanti diuendebatur 150.a
Prædæ nimis inhians Crassus 91
Prædam Nergobrigum Marcellus suis diuidit militibus 469.a
Prædas agit Nicomedes è regno Mithridatis 118.b
Prædam fertilem militib. tribuit, reliquam dijs consecrat Mummius 473.a
Præfectorum ingens numerus cæsus in exercitu Triarij 155.b & deinde
Præfectura classis adempta Caluisio, data Agrippæ 427.b
Prælijs tribus uicit Parthos Ventidius 105.a
Prælijs triginta certauit cum Gallis Cæsar 288.b
Præneſtinum oppidum à Syllanis tunc opulentiſsimum direptũ pag. 210.b
Præsagium Pompeij de uictoria Pharsalica 253.a
Præsides quibus prouincijs quos miserit Cæsar 244.b
Præsidium Vticæ deiecit Viriatus pag. 477.a
Præsidia in Italia relinquit Cæsar pag. 241.a
Prætor à plebe in curia tegulis interimitur 185.b
Prætores Romanos aliquot uicerunt Piratæ 157.b
Prætoria in sella locatum caput Trebonij, mox instar pilæ per plateas à militibus iactatum pag. 302.a
Prætorij ordinis uiri multi à triũuiris oppressi 339.a
Præmiũ bene nauatæ operæ, quod Pompeio 159.b
Præmia distribuit exercitui Pompeius 169.a
Procacitas Ofilij punita pagina 439.a
Procella ingens pugnantes diremit 155.a
Proconsulibus distributa Italia pag. 187.b & deinde
Prodigium Crasso oblatum 92. a & deinde 93.a
Prodigium de Marij consulatu pagina 196.b
Prodigia auertunt comitia pagina 203.b
Prodigia Cæsaris 289.b
Prodigia horrenda in Vrbe uisa pag. 335.b
Prodigia multa seditionem Syllanam protendentia 205.b
Prodigia prænuncia exitus Cassij & Bruti 387.b
Proditor patris filius ob hæreditatem 341.a
Proditor seruus heri, rursus in seruitutem redactus 346.a
Proditor suijpsius Luceius perijt pag. 344.b
Proditorem libertum confodit Naso, mox iugulum præbens percussoribus 344.a
Profugos maxime seruatos uult Pompeius 348.b
Profusissimus in largiendo Cæsar pag. 237.b
Promissio ampla facta militib. à Cassio 373.b
Promissis militaribus stetit Cæsar peractis triumphis 267.a
Promona urbs Dalmatis adempta pag. 499.a
Promethei locum ubi Caucaso affixus creditur uidere cupit Pompeius 162.a
Promptuarium Pompeij Dyrrachium 247.b
Propontidem curat ad persequendos Piratas L. Piso 158.b
Proprætores destinati erant à Cæsare Cassius & Brutus 356.b
Propugnatorẽ suum uocat senatus Pompeium 238.a
Proscriptum qui celaret quæ maneret pœna 337.a
Proscripti, conditiones pacis imitæ, inter triumuiros admittunt pag. 418.a
Proscripti subito oppressi, qui pagina 336.a
Proscriptionis formula 337.a
Proscriptæ mulieres 346.b
Proscriptor capitalis primus Sylla 211.a
Proscriptorum à Lepido primus Paulus, secundus ab Antonio, Luceius eius auunculus 338.b
Proscriptorum à triumuiris numerus 336.a
Proscriptorum reliqua bona uendit Cæsar 394.a
Proserpina ubi rapta dicatur pagina 375.a
Proserpinam cur in magno honore habeant Cyziceni 148.a
Prouerbiũ. Res admota ad nouaculam 256.a
Prouincia Gallia ut excedat iubet Antonius Decimum 312.b
Prouinciæ diuisæ inter triumuiros 335.a
Prouinciam Syriam sibi petit Dolobella 293.b
Prouincijs bello acquisitis iussus à Pompeio decedere Mithridates 163.a
Prouincias sortitas per amicos regit Pompeius 231.a

Prudens in bello quis uere dicatur 487.a
Prusias uenator bellum Romanis infert 115.a.b
Prusiæ mors 117.a
Prusiæ Romanorumq; societas cõtra Antiochum 68.a
Pseudogracchus sese insinuare pro Gracchi filio nititur 184.b & deinde
Pseudogracchus primo die initi magistratus à plebe occiditur 185.b
Ptolemæus Aegypti Satrapa pagina 81.a
Ptolemæus cur rex ab exercitu appellatur 82.a
Ptolemæus Cypriæ sibi manus intulit 233.a
Publius Crassi filius à Barbaris obtruncatur 98.b
Pugna ad Aesim fluuiũ inter Metellum & Carbonianos 207
Pugna ad Bagradam inter Curionem & Varum 243.b
Pugna ad Chæroneam inter Archelaum & Syllam 133.a
Pugna ad Calagurim 219.b
Pugna ad Canusium contra Norbanum 206.a
Pugna ad Carsuleium inter Antonium & Cæsarem 320.b & deinde
Pugna ad Cerbonam anceps & finis 459.b
Pugna ad Clusium 208.a
Pugna ad Cordubam contra Pompeium iuniorem 268.a.b
Pugna ad Mutinam inter Antonium & Cæsarem 322.a.b
Pugna ad Pharsalum recensetur 256.a & inde
Pugna ad Piræum 128.a
Pugna Antiochi & Manij pagina 65.b
Pugna apud Adrametum 264.b
Pugna atrox inter Pompeium & Cæsarem 250.a.b
Pugna Crassi cum Parthis 96.a
Pugna crudelissima inter Antonianos & Brutum 384.b & inde
Pugna Curionis & Vari 243.a
Pugna Dorylai & Syllæ ad Orchomenum 135.b
Pugna Fagionis cum Lucio pugina 399.b
Pugna in agro Numantino pagina 488.a
Pugna inter Lepidum & Cæsarẽ 438.a
Pugna inter Lepidum & Catulũ 217.b
Pugna L. Luculli & Mithridatis 150.b & deinde
Pugna L. Luculli & Tigranis pagina 153.b
Pugna Marcij & Pompeij circa Senas 207.b
Pugna Murenæ & Gordij pagina 144.a
Pugna naualis 367.b
Pugna naualis inter Cassianos & Rodios 362.a
Pugna naualis inter Liuium et Polyxenidam 67.b
Pugna naualis inter Pompeium et Cæsarem 421.b
Pugna naualis 379. & inde notatu digna
Pugna Pharsalica 257.b & inde
Pugna Pompeij contra Antonianos 442.b
Pugna Pompeij & Perpennæ pagina 220.b
Pugna prima inter Pompeium et Cæsarem ubi facta 241.b
Pugna Sertorij & Pompeij pagina 218.a.b
Pugna Syllæ & Fimbriæ 140.b
Pugna uide Bellum & certamen
Pugnæ naualis circa Mylas euentus qualis 432.a
Pugnat cum Vacceis Lucullus sine senatus iussu 473.b
Purpuram exuit Cinna tanquam à tyranno datam 276.a
Pusillanimitas Ciceronis dum sibi dies dicta est 230.a
Pusillanimitas Flaminij 62.b
Pygmalion Tyriorum tyrannus 1.a
Pij cognomen cur adeptus Metellus Metelli filius 185.b
Pyrenæi montes ubi 447.b
Pyrissei populi ubi pagina 500.b

Q

Quæstio habita de militibus Perpennam insidijs tollere uolentibus 219.b
Quæstio apud Cæsarem inter cœnandum, Quæ mors homini optima? 272.b
Quæstio Scipionis ad Annibalem quis imperatorũ clarissimus fuerit 61.b
Quæstorem tegulis interemit in curia plebs furore uehementi concita 185.b
Querela Cæsaris ad milites de iniuria illata 328.b
Querelæ diuitum uariæ ob legem agrariam recensentur pagina 175.a.b
Querelæ pauperum in diuites pagina 175.b
Quæstus ergo nihil nõ impie agebant Lucullus & Galba pagina 474.a
Q. Ancharus in fano à Marianis occisus 201.b
Q. Cæpio dolo ex insidijs interfectus 190.a
Q. Fabius Maximus Aemylianus Pauli filius contra Viriatum mittitur 476.a
Quintus Flaccus suo arbitrio mortem eligere iubetur 182.b
Q. Fuluius Nobilis contra Segedanos & Acaschos 467.b
Q. Lucretius Offella à Sylla occisus 214.a
Q. Oppius captus à Mithridaticis 123.a
Q. Pompeius contra Viriatum missus 477.a
Quintilis mensis in honorem Cæsaris Iulius appellatus pagina 269.a.b

R

Raptus Proserpinæ à Plutone ubi 375.b
Raptores milites Sylla affecit supplicio 195.b
Rebellant Ephesii & aliæ multæ ciuitates contra Mithridatem 135.a
Recẽsens suos Antonius post Parthicum bellum quot desiderarit 112.b

Reconciliantur mutuo Tigranes & Mithridates 163.a
Regiones à Mithridate inuasæ ad se nihil pertinentes quæ 114
Reliquias Pompeij Crassiq; exercitus deducit ex Aegypto Dolobella 325.a
Reprehendere suos nõ audet Pompeius 253
Repudiat uxorem Cæsar 229.b
Rempublicam quantum afflixerit duorum ciuium contẽtio 267
Responsio Antonij ad Cæsarem 298.a
Responsio Antonij ad legatos interfectorum Cæsaris 277.a
Responsio Antonij ad scriptũ Ciceronis 318.b
Responsio Antonij ad tribunos militares 304.305.a
Responsio Cæsaris ad legatos Lucij de pace ineunda 405.b
Responsio Cæsaris ad orationem Lucij 407.a
Responsio Cassij ad Archelaum præceptorem legatum Rodiensium 360.b
Responsa Romanorum dubiosa 120.a
Responsio Syllæ ad legationem senatus 203.b & deinde
Restionem seruat seruus multis stigmatib. ab hero notatus 351
Rex per iocum militarem uocatus Pompeius 252.b
Regem se appellari noluit Cæsar 269.b
Reges multos salutat Antonius 419.b
Reges quando appellari cœpti Satrapæ 82.a
Reges quos & quot in triumphũ egit Pompeius 169.b
Regnum negatiuum uocatus facete Syllæ impotens dominatus 214.b
Regnum suum populo Romano testamento reliquit Attalus Philometor 142.a
Regni cupiditas & Cæsarem & Antonium solicitat 421.a
Regni Masanissæ diuisio inter liberos describitur 43.b
Regiæ ueteres omnes mediterraneæ 34.b
Regnis Cæsar fidem præstat exemptos fore à numero destinatarum in præmium urbium pagina 367.b
Reguli multi in Numidia 4.a
Risu excepta promissio Antonij ab exercitu 310.a
Ritogenes Numantinus cognomento Caracimus quinq; militibus comitatus per media castra erumpit 490.a
Rogo exustum corpus Cæsaris pagina 287.b
Romani populi socios quos ascripserit post primum bellum Mithridaticum Sylla 141.b
Romano imperio utilissimus Scipio Africanus 179.b
Romanum imperium sibi destinarat Mithridates 139.b
à Romano quondam suo milite interfectus Pompeius 260.a
Romanorum mos & consuetudo in subiugandis gentibus 173
Romanorum perpetuo se fore inimicum aris admotus iurat Annibal 451.a
Romanorũ quot ceciderint in bello ad portas Chalcedonis 146
Romanos omnes captiuos trucidat Spartacus sacra faciẽs Crixi manibus 221.b
Romanos ter uno die aggrediuntur Numantini 481.a
Romana urbs incommoda sensit propter Piratarum incursiones 157.b
Romanum imperium quantũ promouerit Cæsar 289.a
Romuli & Cæsaris collatio 287
Rodus expugnata 355.a
Rodum obsidet Cassius 362.b
Rodij auxiliares Romanis contra Antiochum 67.b
Rodij Myndum proficiscũtur certaturi nauali prælio cõtra Cassium 361.b & inde
Rodiorum & Mithridatis nauale prælium 124.b
Rodiorum uirtus 126.a
Rodijs quas ciuitates dederit Antonius easdem mox adimit pagina 392.a
Rodios aggreditur Cassius ob denegata auxilia 359.b
Rodios scripsit inter Romani populi socios Sylla 141.b
Rubico fl. 238.b
Ruffo circumuẽto ab Vacceis, succurrit Scipio 487.b

S

Saburra Iubæ Mauritaniæ regis dux à Sittio interfectus 355.b
Sacramentum exigit à suis militibus Fimbria, illis reclamantibus, & ad Syllam fugientibus 140.b
Sacrificium nauale 428.a
Sacrificium Mithridaticum pagina 145.b
Sacrificia supplicationesq; in Vrbe ob deletam Carthaginem facta 56.b
Sacrificia uota ludosq; dijs immortalibus soluit Scipio 56.b & deinde
Sacrificat Ioui bellipotenti in excelso monte Mithridates, auxiliaribus regibus præsentibus 144.a
Sacrum Proserpinæ apud Cyzicenos quale 148.a
Sacra Audaciæ Pauoriq; facit Scipio 8.a
Sacra facit Ioui Neptunoq; Scipio 5.a
Sacra facit Marti & Veneri Cæsar initurus cum Pompeio bellum 253.a
Sacra pro uictorijs uota dijs persoluit Lucullus 153.a
Sacrorum uiolatores à Cicerone accusantur 229.b
Sæuitia regis in transfugas pagina 159.b
Sæuit in desciscentes grauiter Mithridates 135.a
Saguntus oppugnatur à Cornelio Scipione 456.a
Saguntum ciuitatem Hispaniæ maximam deleuerunt Carthaginienses 22.b
Saguntinorum locus 450.a
Saguntinorum urbem obsidet Annibal, agros uerò depopulatur 451.b & inde

Salapiam ui captam succendit C. Cosconius 192.b
Salassi pop. 501.a
Salis inopia 501.b
Salernum Romana colonia capitur 189.a
Saltū cum Barbaris incendit Pompeius 162.b
Saluidienū interficit Cæsar quòd ad Antonium transfugere uoluerit 415.b & deinde
Saluius tribunus plebis primus à triumuiris cæsus 340.b
Salutatores Cæsaris ex Gallia remeantis qui potissimum fuerint 230.b
Sambuca, machina naualis 125
Samaritarum rex Herodes 419
Samnis ciuitas 26.a
Samnitium à Romanis defectio 188.a
Samnitium exercitus à Cosconio cæsus 193.a
Samothracæ à piratis captæ 143
Samus Antiocho post naualem pugnam coniungitur 68.b
Samus urbs à Piratis capta pagina 143.a
Sangarium fl. 122.b
Sapæorum fauces custodire iussus Norbanus à Cassio 374.b
Sarapionem Cyprium Cleopatræ tradi iussit Tyrios Antonius 393.a
Sardiniam Cæsaris prouinciā occupat Menodorus 412.a
Sardiniam inuadunt Carthaginienses 1.b
Sardiniam Q. Valerio commendat Cæsar 241.b
Satellitium pro sui corporis custodia permissum eligere Antonio 292.b
Satrapias quot sub se habuerit Seleucus 68.a
Satrapæ uarij post obitum Alexādri regnant 81.a
Sauus fl. 503.b
Saxo ictus in genu Mithridates: & telo sub oculis castris excedere cogitur 155.a
Saxis petitur Cæsar à plebe 416
Scapula Põpeianus seipsum exussit 268.b
Scænæ centurionis insigne facinus 249.b
Sciathum ciuitas oppugnatur pagina 127.a
Scientiarum tam Græcarū quàm Latinarum amator Cæsar pagina 290.b
Scipio æger Elæam deducitur 71
Scipio cur Africani cognomen adeptus 39.b
Scipio cum filio à Syllanis captus incolumis dimittitur 206.b
Scipio cum Syphace rege amicitiam facere parat 460.b
L. Scipio gladio se transfixit ac mox in mare præcipitem dedit 266.b
Scipio minor legatus Luculli 26
Scipio Publij filius contra Carthaginienses diuinitus mitti creditur 3.a
Scipionis Africani laus 39.b uirtus 40.a b
Scipio ædilitatem petens, consulatum adeptus est 46.b
Scipionis Annibalisq; æmulatio contentioq; 62.a
Scipionis consulis ad Carthaginē profectio 47.a
Scipionis filius ab Antiocho captus, restitutus 71.a
Scipionis laus à toto exercitu pagina 42.b
Scipionis uictoria 18.a
Scipioni ob fœdus cum Antiocho dies dicta 76.a
Scipionem Africanum cur non ausus aggredi Phamæas? 40.b
Scipionem reliqui rident tribuni, tanquam artis militaris ignarum: sed mox pœnas spreti dedere consilij 41.a
P. & Cn. Scipiones fratres in Hispanijs cæsi à Carthaginiensibus 3.a
Scipiones in Hispania cæsi pagina 454.a
Scipionum laus ibid.
Scordisci pop. 494
Scordiscorum gentem penè delet Scipio 496.a
Scriba Cæsaris Taburius Antonio deditissimus 292.b
Scribonia L. Libonis soror Cæsari nuptui data 410.a.b
Scrupulum injcit senatoribus Antonius ut Cæsaris mortem uindicet 279.a
Scriptum Ciceronis de senatusconsulto per legatos ad Antonium 318.a
Scuto Gallico tectus pernoctauit in imbre Cæsar 435.a
Scutum Minutij centum telis confossum, corpus uerò sex pagina 249.b
à Scythis auxilia petit & contrahit Mithridates 150.a
Securi multos captiuorum cædit Aemylianus 478.a
Secures cum lictoribus Cæsari offeruntur ab exercitu 211.b
Secures quot dictatori olim præferebantur 213.b
Seditio Apuleiana 184.a 285.a
Seditio de lege iudiciaria sub Caio Graccho 181.a
Seditio equitum describitur pagina 187.a
Seditio exercitus Cæsaris 438.b & inde
Seditio Gracchana quo tempore facta 178.b
Seditio militaris in castris Cæsaris 395.b
Seditio militaris in exercitu Scipionis 462.b
Seditio nulla in exercitu Viriati, quod pro miraculo habetur pagina 480.b
Seditio ob bellum Gladiatorum 222.a.b
Seditio ob mortem Amatij pagina 291.b
Seditio plebis in Cæsarem pagina 416.b
Seditio plebis in Patres ob colonias deducendas 181.b & deinde
Seditio Romæ ob inopiam pagina 57.a
Seditio Romanorum domestica 146.a
Seditio rusticana describitur pagina 184.a.b
Seditio Syllana recensetur pagina 205.a

quanto

quanto tempore durarit 205
Seditio tertia in urbe fuit Apuleiana 185.b
Seditio urbana ob æs alienum pagina 193.a
Seditio urbana post pugnã Pharsalicam 263.a
Seditionis secundæ Gracchanorũ finis qualis 183.a
Seditiones urbanæ sub C. Cæsare conquierunt usq; ad Cassij Brutiq; tempora 172.b
Seditiosorum principes à Scipione cæsi 463.a.b
Segestani pop. 498.b 501.a
Segedanorum rebellio & tergiuersatio contra senatum pagina 466.b & inde
Seleucus Antiochi filius Eumenis terram depopulatur 69.a
Seleucus Babyloniæ Mediæq; rex appellatur 82.a
Seleucus patri Antiocho in regnũ successit 78.a
Seleuci mors 68.a
Seleuco post mortẽ Antigoni quæ regiones obuenerint 82.a
Seleucias nouem à se denominatas extruxit Seleucus 830.b
Seleucidarum regnum quàm diu steterit 89.a
Sellam poni Cæsari defuncto ab Cæsare Octauio in Ludis ædilibus & Veneris prohibet Critonius, & item Antonius pagina 302.b & inde
Semella urbs ab Aemyliano capta 478.a
Senatores ad paucitatem ob crebras seditiones redacti 186.b
Senatores duodecim sub Syllæ dominatu hostes Populi Romani cur iudicati 196.a.b
Senatores equitibus subiecti 180 b & deinde
Senatores ex equestri ordine quãdo legi cœpti 186.b
Senatores quadraginta et equites mille sexcenti ab Sylla proscripti 211.a.b
Senatus Nucerinus in balineis æstu suffocatus 22.b
item Acerrarum senatus in puteis defossus, terra obrutus ibi. Senatum sibi constituit Sertorius 217.b
Senatusconsultum de iure suffragij 181.a
Sententiæ uariæ in senatu dictæ contra coniuratores Catilinæ 226.a.b
Senum duo millia reliquit Cæsar ad custodiam impedimẽtorum exercitus 255.b
Sepelijt publicè senatus Cæsarem 386.b
Sepulchrum Pompeij cum epitaphio 260.b
Sepultura Mithridatis 167.b & deinde
Sepultura Syllæ ubi? 217.a
Sepultus est ab Vticensibus Cato 266.b
Serpentem enixa mulier 205.b
Sertorius Cinnanæ factionis in Hispania imperator creatus pagina 493.a
Sertorius Hispanias omnes in Romanos concitat 145.a
Sertorius occiditur à Perpenna: quem ante insidijs tollere uoluit 519.b & deinde
Sertorius Syllanæ factionis contra Pompeium dimicat 217. b & deinde
Sertorius uictus in Hispania pagina 146.a
Sertorium in Hispania profligat Pompeius 204.b
Sertoriani multi ad Metellũ transfugiunt 219.a
Seruus heri proditor 346.a
Seruus uiatorem occidit, dicens suum se herum occidisse proscriptum Restionem 351.a
Serui Piræenses sub hasta à Sylla uenditi 130.b
Serui uocantur ad pileum 195.b 198.a 200.a
Serui uocantur ad pileum à Gracco & Fuluio Flacco 182.b
Seruorũ ad pedes nobilissimi quique ut proscriptionem euitent prouoluuntur 339.a
Seruorum habitu periculo se eximit L. Scipio & L. Acilius pagina 188.b
Seruorum ingens copia apud Romanos 174.b
Seruorum quorundã in heris proscriptis fides & pietas pagina 340.a
Seruorum quorũdam nequitia et impietas 202.a
Seruis præbere uictualia uetuit Lucius in obsidione Perusina 403.b
Seruos inobedientes & immorigeros delet una nocte Cinna 202.a.b
Seruos metuit senatus, ob multitudinem 174.b
Seruos multos libertate donatos plebi inseruit Sylla 214.a
Seruili habitu aufugiunt Milo & Cecilius 232.b
Seruili habitu multi tecti sese ad Cæsarem conferunt, quos ita ostentat exercitui Cæsar pagina 238.b
Seruilius proconsul interficitur 187.b
in Seruitutem uindicaturũ se Antonius Menodorum minatur, cur & quomodo? 421.a
Seruuli tres soli relicti ad cadauer Cæsaris 274.b
Sicambri à Cæsare uicti 447.a
Sicilia afflicta per mancipiorum motum 174.b 175.a
Sicilia diuersis locis à Cæsarianis impetitur 427.b
Sicilia quando & per quos adempta Carthaginiensib. 1.b
Sicilia Romanis restituta 2.b
Siciliæ littora ad persequendos Piratas curat. Varus, Terẽtiusq; Varro 158.b
Siciliæ præest Cato 241.a
Siciliæ prætor à Piratis uictus pagina 157.b
Siciliam inuadere parat Cæsar 420.b & deinde
Siciliam inuadunt Carthaginienses 1.b
Siculis quæ Carthaginienses eripuerant restituit Scipio 56.a
Signum succurrẽdi inuicem quod commonstrarit Scipio 488.b
Simulandi artifex insignis C. Cæsar 227.b & inde
Simulatio Luculli in Lusita. 473

Simulatio magna Curionis pagina 235.a
Simulatio Menodori trãsfugium meditantis 429.b
Sicambri pop. 500.b
Sinopem urbem Lucullus fecit liberam admonitus insomnijs 152.b
Sinum collectum ostendens Carthaginiensibus Romanus legatus aut pacem aut bellum habere se dixit 453.a
Sitis uehemens in exercitu Antonij 111.b
Siti laboratur in castris Antonij 374.b
Siti uehementer laborantes & aqua liberius pota moriuntur 434.b
Sittius egregiam pro Cæsare nauat operam 355.b
Sittius Romæ accusatus collecto exercitu uenalis nũc hunc, nũc illum regulum adiuuat 255.a
Sittianorum qui auxilia petierint ibidem
Smyrnam incustoditam noctu nactus inuadit Dolobella 302.a
Smyrnæi auxilia à Romanis contra Antiochum petunt 58.b
Societas multorum regum contra Antiochum 68.a
Socrates damnatus perijt 76.b
Soluendo cùm non est C. Cæsar detinetur à creditorib. ne in sortitam abeat prouinciã 227.a
Somnium Antigoni de Mithridate 117.b & deinde
Somnium Iul. Cæsaris de condenda Carthagine & Corintho 57.a
Somnium Syllæ in rustico secessu præsagum futurorum 216.a
Somnijs cruentis molestata Calpurnia nõ sinit Cæsarem egredi 272.b
Somniasse se Pompeius dicit, dedicasse ædem Veneris, nesciens Cæsari eam uouisse 253.a
Sophocleos uersus recitabat fugiens in Aegyptũ Põpeius 260
Sorores suas de regno desperans Mithridates interfici iubet pagina 152.a
Sortito quando primum Romæ delecti milites 469.b
Sosius Antonianus dux multa prospere agit in Syria 105.a
Soter cur appellatus Demetrius 79.a
Spartacus genere Thrax latrocinijs infestat Italiam 220.b
Species Scipionis quasi afflati à deo hominis similis 459.a
Spectacula uaria edit Cæsar 267
Spectrum Isidis uisum oppugnatoribus Rodiorum 126.a
Spectrum uidit sibi astare Brutus 387.b
Spelunca se abdit Masanissa 5.a
Spes communis, homines inter se conciliare solet 369
Spolijs & præda onustis nauibus Scipio Romam repetit 464
STA SECVRVS tessera Cæsarianorum incepta uictoria, ad milites Italos 258.a
Stabiæ ciuitas capitur 189.a
Stipendia data militibus Cæsaris 396.a
Stragulis inuolutum efferri iussit maritum Antium uxor 450
Stratagema Antonij 377.b
Stratagema Antonij contra Cæsarem 412.b
Stratagema Carthaginiẽse 449 b & inde
Stratagema Flacci contra Vacceos 484.a
Stratagema Lucilij Lucini fingentis se Brutum esse, ac ad Antonium duci petentis 385.a.b
Stratagema Pomponij & Aruntij 352.a & inde
Stratagema Viriati contra Romanos 474.b
Strato Epirota Brutum iussus ab ipso conficit 386.a
Stratonicea ciuitas capta à Mithridate 123.b
Stratonice concubina Mithridatis thesaurorum conscia 164
Statua pro rostris posita Cæsari 440.a
Suba præfectus Masanissæ transfuga 26.a
Subsellijs obruitur Gulussa 46.a
Supellex Antonij à Parthis diripitur 112.a
Superbia Marcelli quanta 234.b
in Superbiam quid Parthos erexerit 109.b
Superstitio Romanorum 91.a.b
Supplicationes factæ publicè propter uictoriã de Antiocho habitam Romæ 66.b
Supplicationes ob Antonium profligatum decretæ 323.b
Supplicio affecit optimũ quemq; Laodicensium Cassius 358.b
Surenæ descriptio 94.b
Surenæ simulatio dolosa 102.b
Surenæ subdola de pace incunda simulatio 100.b
Surenam, Orodes gloriæ inuidens cæcidit 104.a
Suspiciones uariæ bellorum inter Romanos & Antiochum 58.b
Suspectus ad tyrannidem Catilina à petitione consulatus reijcitur 224.b
Suspectum habet Archelaum Mithridates 143.b
Suspendit in medio castrorum Romanum quẽdam Spartacus ad terrorem suorum 222.b
Sylla per uim occupat dictaturam 172.a
Sylla quot ex Mithridatico exercitu confecerit 140.b
Sylla uictor Vrbem ingreditur 208.a
Syllæ & Cluentij congressus pagina 192.a
Syllana seditio quando inciderit 205.b
Syllanæ copiæ quantæ ad Mithridaticum bellum 127.a
Syphax Asdrubalis filiam in matrimoniũ ducit 463.b et inde
Syphax captus ad Scipionem ducitur 10.a
Syphax Numidarum regulus pagina 4.a
Syphacis regis ingens simulatio 7.a
Syria aliquandiu potitus Ptolemæus 81.a
Syria quomodo Romano accesserit imperio 80.a
Syriam circa Euphratem Romanis subiecit Pompeius 163.b

Syriam occupat Cassius 357.a

T

TAbe perijt in Sardinia Lepidus 217.b
Tabellæ insidiarum indices datæ Cæsari 273.b
Tagium flumen transit Lucullus, Vacceis bellum illaturus pagina 470.a
Talentis millequingentis flectitur Paulus ne Cæsari aduersetur 235.a
Tartessum urbs ubi 448.a.b
Tangimus latronum dux 482.a
Tantalus dux se Cæpioni cũ exercitu dedidit 481.a
Tarditatis & insciticæ arguitur Crassus 92.a
Tarentum magnus exercitus missus ob metum Antiochi 64.a
Tarsus expugnata 355.a
Tartessus regulus ubi regnarit 448.b
Taulantij populi 240.b 494 b. 500.b
Tauriſci pop. 501.a
Taurus mons 163.b
Taurum cæsum ruptis uinculis fugientem solus tenuit Seleucus 83.b
è Tecto præcipitem dedit sese Salassus 243.b
à Tecto quidam proscriptorum sese præcipites deijciunt 339
Tela ardentia in Delminium iacta 498.b
Telis confixit in muris dispositos Cæsarianos Iuba rex Mauritaniæ Pompeio fauens 243.b
Telis petitur Antonius à legionibus Macedonicis 311.a
Telluris in ædem conuocatur senatus post necem Cæsaris 277
Temistoclis exemplo sese saluat Robulus 353.b
Templa ex senatus consulto Cæsari dicata 263.b
Templa sua in officinas conuertunt Carthaginienſes in extremo periculo 37.a.b
Templorum ornamenta detrahũt Chij ut mulctam duûm milium talentorum soluant 134.b
Tempestas classem Cæsaris exagitat 424.b
Tempestas classem debilitat pagina 421.b
Tempestas Fimbriæ Flacciq; naues confregit 136.b
Tempestas, Mithridatis machinas bellicas inutiles reddit pagina 148.a
Tempestas orta exagitat classem Cæsaris 428.a
Tẽpestate naues Flacci Fimbriæq; confractæ 136.b
Tempestatibus multis actus Mithridates dum Lucullum fugit quot & naues & uiros amiserit 149.b
ad Tenarum Murcus pro præsidio tenendo mittitur à Cassio 363.a.b
Tencteres profligat Cæsar pagina 447.a
Terentius Varro à Lusitanis funditur 472.b
Tergiuersator Pompeius negans pacem feciſſe cum Numantinis 483.a
Termantini Romanos aggrediuntur 481.b
Termini regni Antiochi qui pagina 75.b
Terponus urbs 501.b à Cæsare oppugnatur 502.a & inde
Terræmotus templa nõnulla prostrauit 205.b
Terror Panicus castra inuadit Põpeiana 253.a
Testamentum Cæsaris publicatũ in præsentia plebis 285.a
Tessera quæ data militib. ad Pharsalum 256.b
Tesseram à Cæsare accipiunt Lucij tribuni 407.b
Testudo in exercitu quid 110.a
Testudine depellunt Parthos Romani 112.b
Tetrarchæ fuga elapsi Eumachũ Gallogræcis impositum cum præsidio Mithridatis eijciunt 133.b
Teutinus Dalmatarum dux 505
Theatrum penè absolutum à quo & cur demolitum 183.a
Thebæ à Romanis deficiunt pagina 127.b
Thebani fœdifragi ibid.
Themiſcyra à L. Lucullo oppugnatur 150.a
Themiſcyra ubi & à quibus condita ibid.
Themiſcyrenſium fortis desinsio 150.a
Themiſtoclis & Menesis per Antonium facta collatio 105.b
Thensam in Circenſibus à senatu oblatam accepit Cæsar pagina 440.a
Theodotum Cassius egit in crucẽ ob necem Pompeij 262.a
Thermopylarum angustias occupat Antiochus 65.a
Thesaurus Mithridatis ubi abscõditus & à quo detectus pagina 164.a
Thesauri pecuniarum copiosi, ubi 399.a.b
Thesauri publici olim Nemore seruabantur 399.a
Thesauris Mithridatis potitur Pompeius 164.a
Theſſaliam curat ad persequendos Piratas L. Cinna 158.b
Thraces populi qui 115.a
Thraciæ totius oportuniſsimus et munitiſsimus locus Lysimachia 58.b
Thraciam sibi subigere parat Antiochus 58.b
Tholuntes ciuitas 7.a
Thon oppidum 17.b
Thurinum obsidet Spartacus Thrax 221.b
Tib. Gracchus cum plebe Capitolium occupat 177.b
Tiberius Sempronius Longus in Iberia profectus contra Carthaginienſes 453.b
Tibure olim thesauri sacri seruabantur 399.a
Tichiunta quid 65.b
Tigranes Cappadociam inuadit 144.b
Tigranes & Mithridates mediante Pompeio redeunt in gratiã P63.a
Tigranes fugientem Mithridatẽ in conſpectum suũ admitti noluens in caſtellum quoddam more regio ali iuſsit 152.a

Tigranes mouet contra Lucullum pag. 153.a
Tigranes post acceptam cladem restaurat bellum cõtra Lucullum 154.b
Tigranes post triumphum Pompeij mox interemptus 170.a
ad Tigranem generum fugit Mithridates 149.b
Tigranocerta à quo ædificata ciuitas 145.a
Tigranocerta oppugnatur 153.b
Tigranocerta quomodo capta, pagina 154.a.b
Timor in Vrbe ob aduentum Antonij 327.a
Timor omnes inuasit ob mortem Iuliæ uxoris Pompeij 231.a
Timotheus medicus Mithridatẽ curat 155.b
Tirones Decimi transeunt ad Cæsarem 333.a
Tirones exercet Pompeius pagina 248.a
Tirones in exercitu Pompeij conscripti ad Numantiam 482.a
Titij & Galli discordia in exercitu Antonij, quid mali pepererit 109.a
à Titthijs auxilia petit Vettilius pag. 475.b
Titthijs bellũ infert Lucullus, cùm ijs antè pacẽ dederit Marcellus 470.a
Titulus Syllæ statuæ affixus à senatu 212.a
Toranius cæsus à triumuiris pagina 341.b
Tolerantia laborum in rebus bellicis Mithridatis 114.b
Torpor quidam naturalis inuasit Pompeium ante pugnã Pharsalicam 253.b
Tragœdiarum scriptor Artabazes 103.b
Tragœdus Iason Trallianus pagina 104.a
Tragula femur traiectus cadit Spartacus 222.b
Trallianorum perfidia in Italos hospites 124.a
Transfugæ clementer à Cæsarianis & Cæsare excipiuntur, pagina 404.b
Transfugium militum ad Syllam pag. 206.b
Transfugium parat ad Cæsarem Menodorus 420.a
Transfugij Masanissæ ad Scipionem causa quæ 464.a
Transfugia crebra inter milites pag. 396.b
Transfugia obsessorum 404.b
Transfugit cum suis ad Romanos Phamæa 44.b
Transfugit septẽ nauibus ad Pompeium Menodorus 427.a.b
Trebonius à Dolobella occisus pagina 356.b
Triarius à Lucullo missus à Mithridate funditur 155.b
Triballi pop. 494.b
pro Tribunali sedens Cæsar Lucium è Perusia uocat 408.b
Tribunus plebis Italiæ M. Antonius à Cæsare constituitur pagina 241.b
Tribunus plebis tegulis in curia à plebe interimitur 185.b
Tribuni potissimũ in comitijs habenda ratio ad præstanda pollicita 180.b
Tribunitia potestas data in perpetuum Cæsari 440.b
Tribunitij uiri ordinis multi à triumuiris oppressi 339.a
Tributum indictum Siciliæ 439
Tributum nouem annorum indictum ab Antonio Græcis 392
Tributũ quinquennale indictum Asiæ legatis à Sylla 142.b
Tributa decem annorum imperat Asiæ ciuitatibus Cassius 363
Tributa Iudæorũ cur cæteris gentibus grauiora 80.a
Tributa quibus indixerit Antonius 392.b
Tributa quomodo soluebãtur Romanis 174.a
Tributa suis imponit Mithridates 164.b
Tributorum lex abrogata pagina 183.a
Triremes Cæsaris Brundisij partim capit partim succẽdit Aenobarbus 400.a
Triremes multas Romæ & Rauennæ fabricandas curat Cæsar 421.b
Triumphus C. Cæsaris deucta Hispania 227.a.b
Triumphus Lepidi ex Hispania pag. 346.b
Triumphus Scipionis describitur pag. 24.a
Triumphus Scipionis de Carthaginiensibus 57.a
Triumphus Scipionis deuicta Hispania 465.b
Triumphus Syllæ de Mithridate pag. 214.b
Triumphus Ventidij 105.a
Triumphos quatuor agit Cæsar pag. 266.a
Triumphans Pompeius Vrbem ingreditur 169.a
Triumuiri creati pro diuidundis agris 177.a
Triumuiri Romanum imperium ceu fundum quendam inter se diuiserunt 173.a
Triumuirorum edictum proscriptorium 337.a
Triumuirorum imperium agnoscentium regiones uastantur ab Aenobarbo 400.a
Triumuirorum in Vrbem ingressus 336.b
Triumuirorũ potestas multis displicuit in Vrbe nobilibus, pagina 401.a
Triumuirorũ potentia quid mali pepererit 231.b
Triumuirorum potentiæ offensus Lucius bellũ parat contra Cæsarem 397.a
Triumuirorũ uictoria potentiaq; omnibus molesta 367.a.b
à Triumuiris multi nobiliũ proscriptione proposita oppressi pag. 339.a
Triumuiratus initium 334.b & 367.a
Triumuiratũ omnes antiquatum cupiunt plebes Vrbanæ pagina 401.b
Tryphonem regni inuasorem occidit Aotiochus 88.b
Tumultus Alexandriæ ob necem occisorum Pompeij 262.a
Turditaniam infestant latrocinij Lusitani 474.a.b

Turres incensæ expugnataq; à Syllanis 129.b
Tysca quid 25.a
Tyndaridē dedentē se Pompeius mox expulsus reliquit 432.a
Tyrannos Syriæ oppidatim sustulit Antonius 392.b
Tyrannidis affectatæ notæ in Cæsare 272.a
Tyrannidem primus sponte deposuit Sylla 172.a

V

Vacceos uincit Cæcilius Metellus 481.a
Vacceorum in fines exercitum ducit Scipio depopulatum pagina 487.a
Valetudinarius ad Epidamnū Cæsar bello interesse ad Philippos non potuit 375.b
Valetudinarius ualde Italiam petens Cæsar 394.a
Vallum castrorū iubet Cæsar diffringere processurus ad pugnam contra Pompeium pagina 355.b
Vallum Pompeius CL. stadiorum crebris castellis distinctum Mithridati circumdedit 160.a
Vallo cingit Perusiam Cæsar pagina 402.a
Vargunteius cū suis à Parthis conciditur 100.b
Varinius Glaber contra Spartacum missus 221.a
Varius dux Sertorianus à L. Lucullo captus & occisus 149.a & deinde
Varronem philosophum & historicum seruat in uilla Calenus pag. 353.a
Vatinius impudicitiæ accusatus pag. 229.b
Vehiculo meritorio usi multi sese ad Cæsarem conferunt 238.a
Vectigal gregibus indictum apud Romanos 174.a
Velitatio quid 4.b
Velitatio crebra inter L. Lucullū & Mithridatem 151.a
Velitatio inter Antonianos & Cassianos 277.b
Venalium rerum creati censores 244.b
Venator quidam L. Lucullum per inuia & ignota deducit post castra Mithridatis 151.a
Venenum ebibit Sophonisba potius quàm Romanis ut subdetur 10.b
Venenum patri miscet Phraates 104.a
Veneno infecta aqua multi Cæsarianorum pereunt 242.b
Veneno perire Mithridates non potuit 166.b
Veneris templo spoliato in Elymæis tabe peryt Antiochus pagina 88.a
Veneris uotam ædem dedicat Cæsar 267.b
Veneri ædem uouit Cæsar inituros pugnam cum Pompeio pagina 253.a
Venerem dat suis pro tessera Cæsar, & inde, Pompeius Herculem 256.b
Venerem item dedit pro tessera ad Cordubam Cæsar 268.a
Veni, uidi, uici scriptum Cæsaris ad senatum 262.b
Ventris profluuio laboratum in castris Pompeij ad Numātiam 482.b
Venusinorū à Romanis defectio 188.a
Venusinos uincit Cosconius 193
Venia præteritorum data Tigrani à Pompeio 163.a
Versus Scipionis Romam ruiturā pag. 55.b
Versus Segestanorum dux 504
Vespasianus Hierosolymorum diruit urbem 80.a
Vestales seruare iussæ leges factæ pacis 418.b
Vestalium ædes uiros introire nefas 193.b
Vestem dirumpit Pompeius quasi ab amicis proditus 418.a
Vestini deficiunt à Romanis 188
Vesuuiū occupat Spartac. Thrax gladiator 221.a
Veteranorum militum concursus ad Cæsarem Octauium pagina 295.b
Veteranos lectissimos sibi conciliat Antonius 292.b
Vetius Cato, Sex. Iuliū cæsis duobus millibus in Eserniam compulit 188.b
M. Vettilius contra Viriatū mittitur 474.b
Vettones obsident Lusitani pagina 472.b
Vettonum fines depopulatur Cæpio 479.a
Vibonensibus fidem præstat Cæsar exemptos fore à prædestinatarum præmio urbium pagina 367.b
Vicos quadringentos Mithridatis inuasit Murena 143.b
Vicinitas formidolosa Romanis Gallia 303.b
Victimæ elapsæ Pompeio sacrificante, omen 253.a
Victor Mithridates in Armeniam se recipit minorem pagina 156.a
Vincitur sæpe à Vacceis Mancinus 483.a
Victoria Alexandrina à Cæsare 262.a
Victoria Cæsaris ad Cordubam pag. 268.b
Victoria Cæsaris ad Mutinam pagina 322.b
Victoria de Aquitanis Agrippæ auspicijs nunciata Cæsari animum restituit 426.a
Victoria insignis Antonij & Cæsaris 388.b
Victoria Luculli contra Mithridatem & Tigranem 154.b & deinde
Victoria Mithridatis 122.b
Victoria Mithridatis contra Murenam 144.a
Victoria nesciuit uti Pompeius uel Cæsaris testimonio 250. 443.b
Victoriæ nuncios ubiq; mittit Mithridates 151.a
Victoriæ prænunciam nauem in Vrbem mittit Scipio 55.b
Victualiū rerum abundantia pro creata per Pompeium 231.a
Vigilum cohortes constituit Cæsar 440.b
Villæ Ciceronis à Clodio dirutæ pag. 230.a

Vino utuntur parcè Numidæ, pagina 26.b
Virgis quendam è Nouocomensium magistratu Marcellus in contumeliam Cæsaris cecidit pag. 234.b
Viriatus perfidiam Luculli aufugit 474.a
Viriatum post factam pacem rursum oppugnat Cæpio 478.b
Viriatũ quis primus domare Romanorum cœperit 477.b
Viriatum ut interficiant multos corrumpit Cæpio 480.a
Viriatici belli finis 478.b
Virtus ab ignauia capi nõ potest, inquit Lucilius ad Antonium pag. 385.b
Virtus animi in milite potius quàm numerus spectandus pag. 465.a
Virtus Cæsaris uel hostium testimonio inuicta 265.b
Virtus Crassi in quo præter solitum eluxit 99.a
Virtutes Antonij recensentur pagina 109.b
Vita terrestris securior marina pag. 34.b
Vitam quàm libertatem maluere perdere Xanthij 365.b
Vitulinus per aliquot dies fortiter pugnans tandem à lictoribus triumuirorũ in frusta concisus 344.a
Voluptatibus Græcanicis noluit assuescere populum Scipio, pagina 183.a
Voluptatibus uacans Sex. Iulius ab exercitu iaculis cõfossus interijt 357.a
Volusius fugit ad Pompeium, pagina 352.b
Vrbs à cædibus lustrata post secundam Gracchanorum seditionem 183.a
Vrbis imperium Fato deberi tribus Cornelijs 225.b
Vrbi præficitur Aemylius Lepidus à Cæsare 241.b
quas Vrbes condiderit Seleucus pag. 83.b
Vrbes Romanas quot delerit Hannibal 23.a
Vrbes septuaginta una hora spoliat Paulus Aemylius 498.a
Vrsas aliasq; bestias emittunt in hostes Themiscyrenses 150.a
Vtica ciuitas 5.b
Vtica hyberna Romanorũ 45.a
Vtica oppugnatur à Scipione, pagina 6.b
Vtica ultro se dedidit Romanis pag. 28.b
Vticam hostes omnes deserunt accepto nuncio pugnæ: excepto Catone 265.b
Vticensibus ignoscit Cæsar 266
Vticensibus quæ data ex ruina Carthaginis 56.b
Vulnus in collo accipit Scipio, pagina 461.b
Vulneribus uigintitribus confossus in senatu Cæsar 274.a
Vulturũ duodecim auspicium Cæsari Vrbem ingredienti oblatum 331.b
Vxor mariti proditrix 343.b
Vxor Pompeij Iulia moritur 231
Vxorem cur repudiarit Cæsar pag. 229.b
Vxorem propriam dat filio Antiocho Seleucus pater 85.b
Vxores maritos perteſæ ac ex seditione alios sperantes Catilinæ pecunias sufficiunt 224.b
Vxores suas de regno desperans Mithridates interfici iubet, pagina 152.a
Vxorum proscriptorum uirtus in maritos 340.a
Vxorius nimis Pompeius 90.b

X

Xantippus Lacedæmonius Carthaginiensiũ dux 2.a
Xerxen uincit Leonidas apud Thermopylas 65.b
Xanthus ciuitas expugnata 355
Xanthios bello adoritur Brutus pag. 364.a
Xipharem filium interfecit Mithridates 164.a
Xorus Carthaginis conditor à nonnullis fertur 1.a

Z

Zacinthiorũ quondam coloni Saguntini 450.a
Zama ciuitas 13.b
Zenobius Mithridatici exercitus dux Chios occupat 134.a
Zenobium Ephesij in carcerem coniectum necant 135.a
Zenodotiam Mesopotamiæ ciuitatem expugnat Crassus 91.b

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA POZNAŃ

FINIS

SERIES CHARTARVM.

α a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Omnes terniones præter α & T quaterniones & Z duernionem.

BASILEAE PER HIER. FROBENIVM,
ET NIC. EPISCOPIVM,
AN. M. D. LIIII.

FRO
BEN.

